നമോ തസ്സ ഭഗവതോ അരഹതോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ

അഭിധമ്മമാതികാപാളി

ഏകം സമയം ഭഗവാ ദേവേസു വിഹരതി താവതിംസഭവനേ പാരിച്ഛത്തകമൂലേ പണ്ഡുകമ്ബലസിലായം. തത്ര ഖോ ഭഗവാ ദേവാനം താവതിംസാനം അഭിധമ്മകഥം കഥേസി.

൧. ധമ്മസങ്ഗണീമാതികാ

തികമാതികാ

കുസലാ ധമ്മാ (ധ॰ സ॰ തികമാതികാ ൧-൨൨), അകുസലാ ധമ്മാ, അബ്യാകതാ ധമ്മാ. സുഖായ വേദനായ സമ്പയുത്താ ധമ്മാ, ദുക്ഖായ വേദനായ സമ്പയുത്താ ധമ്മാ, അദുക്ഖമസുഖായ വേദനായ സമ്പയുത്താ ധമ്മാ. വിപാകാ ധമ്മാ, വിപാകധമ്മധമ്മാ, നേവവിപാകനവിപാകധമ്മധമ്മാ. ഉപാദിണ്ണുപാദാനിയാ ധമ്മാ, അനുപാദിണ്ണുപാദാനിയാ ധമ്മാ, അനുപാദിണ്ണഅനുപാദാനിയാ ധമ്മാ. സംകിലിട്ഠസംകിലേസികാ ധമ്മാ, അസംകിലിട്ഠസംകിലേസികാ ധമ്മാ, അസംകിലിട്ഠഅസംകിലേസികാ ധമ്മാ. സവിതക്കസവിചാരാ ധമ്മാ, അവിതക്കവിചാരമത്താ ധമ്മാ, അവിതക്കഅവിചാരാ ധമ്മാ. പീതിസഹഗതാ ധമ്മാ, സുഖസഹഗതാ ധമ്മാ, ഉപേക്ഖാസഹഗതാ ധമ്മാ. ദസ്സനേന പഹാതബ്ബാ ധമ്മാ, ഭാവനായ പഹാതബ്ബാ ധമ്മാ, നേവ ദസ്സനേന ന ഭാവനായ പഹാതബ്ബാ ധമ്മാ. ദസ്സനേന പഹാതബ്ബഹേതുകാ ധമ്മാ, ഭാവനായ പഹാതബ്ബഹേതുകാ ധമ്മാ, നേവ ദസ്സനേന ന ഭാവനായ പഹാതബ്ബഹേതുകാ ധമ്മാ . ആചയഗാമിനോ ധമ്മാ, അപചയഗാമിനോ ധമ്മാ, നേവാചയഗാമിനാപചയഗാമിനോ ധമ്മാ. സേക്ഖാ ധമ്മാ, അസേക്ഖാ ധമ്മാ, നേവസേക്ഖനാസേക്ഖാ ധമ്മാ. പരിത്താ ധമ്മാ, മഹഗ്ഗതാ ധമ്മാ, അപ്പമാണാ ധമ്മാ. പരിത്താരമ്മണാ ധമ്മാ, മഹഗ്ഗതാരമ്മണാ ധമ്മാ, അപ്പമാണാരമ്മണാ ധമ്മാ. ഹീനാ ധമ്മാ, മജ്ഝിമാ ധമ്മാ, പണീതാ ധമ്മാ. മിച്ഛത്തനിയതാ ധമ്മാ, സമ്മത്തനിയതാ ധമ്മാ, അനിയതാ ധമ്മാ. മഗ്ഗാരമ്മണാ ധമ്മാ, മഗ്ഗഹേതുകാ ധമ്മാ, മഗ്ഗാധിപതിനോ ധമ്മാ. ഉപ്പന്നാ ധമ്മാ, അനുപ്പന്നാ ധമ്മാ, ഉപ്പാദിനോ ധമ്മാ. അതീതാ ധമ്മാ, അനാഗതാ ധമ്മാ, പച്ചുപ്പന്നാ ധമ്മാ. അതീതാരമ്മണാ ധമ്മാ, അനാഗതാരമ്മണാ ധമ്മാ, പച്ചുപ്പന്നാരമ്മണാ ധമ്മാ. അജ്ഝത്താ ധമ്മാ, ബഹിദ്ധാ ധമ്മാ, അജ്ഝത്തബഹിദ്ധാ ധമ്മാ. അജ്ഝത്താരമ്മണാ ധമ്മാ, ബഹിദ്ധാരമ്മണാ ധമ്മാ, അജ്ഝത്തബഹിദ്ധാരമ്മണാ ധമ്മാ. സനിദസ്സനസപ്പടിഘാ ധമ്മാ, അനിദസ്സനസപ്പടിഘാ ധമ്മാ, അനിദസ്സനഅപ്പടിഘാ ധമ്മാ (ധ॰ സ॰ തികമാതികാ ൧-൨൨).

ദ്വാവീസതിതികം.

ദുകമാതികാ

ഹേതുഗോച്ഛകം

ഹേതൂ ധമ്മാ, ന ഹേതൂ ധമ്മാ. സഹേതുകാ ധമ്മാ, അഹേതുകാ ധമ്മാ. ഹേതുസമ്പയുത്താ ധമ്മാ, ഹേതുവിപ്പയുത്താ ധമ്മാ. ഹേതൂ ചേവ ധമ്മാ സഹേതുകാ ച, സഹേതുകാ ചേവ ധമ്മാ ന ച ഹേതൂ. ഹേതൂ ചേവ ധമ്മാ ഹേതുസമ്പയുത്താ ച, ഹേതുസമ്പയുത്താ ചേവ ധമ്മാ ന ച ഹേതൂ. ന ഹേതൂ ഖോ പന ധമ്മാ സഹേതുകാപി, അഹേതുകാപി. ഹേതുഗോച്ഛകം.

ചൂളന്തരദുകം

സപ്പച്ചയാ ധമ്മാ, അപ്പച്ചയാ ധമ്മാ. സങ്ഖതാ ധമ്മാ, അസങ്ഖതാ ധമ്മാ. സനിദസ്സനാ ധമ്മാ, അനിദസ്സനാ ധമ്മാ. സപ്പടിഘാ ധമ്മാ, അപ്പടിഘാ ധമ്മാ. രൂപിനോ ധമ്മാ, അരൂപിനോ ധമ്മാ. ലോകിയാ ധമ്മാ, ലോകുത്തരാ ധമ്മാ. കേനചി വിഞ്ഞേയ്യാ ധമ്മാ, കേനചി ന വിഞ്ഞേയ്യാ ധമ്മാ. ചൂളന്തരദുകം.

ആസവഗോച്ഛകം

ആസവാ ധമ്മാ, നോ ആസവാ ധമ്മാ. സാസവാ ധമ്മാ, അനാസവാ ധമ്മാ. ആസവസമ്പയുത്താ ധമ്മാ, ആസവവിപ്പയുത്താ ധമ്മാ. ആസവാ ചേവ ധമ്മാ സാസവാ ച, സാസവാ ചേവ ധമ്മാ നോ ച ആസവാ. ആസവാ ചേവ ധമ്മാ ആസവസമ്പയുത്താ ച, ആസവസമ്പയുത്താ ചേവ ധമ്മാ നോ ച ആസവാ. ആസവവിപ്പയുത്താ ഖോ പന ധമ്മാ സാസവാപി, അനാസവാപി. ആസവഗോച്ഛകം.

സഞ്ഞോജനഗോച്ഛകം

സഞ്ഞോജനാ ധമ്മാ, നോ സഞ്ഞോജനാ ധമ്മാ. സഞ്ഞോജനിയാ ധമ്മാ, അസഞ്ഞോജനിയാ ധമ്മാ. സഞ്ഞോജനസമ്പയുത്താ ധമ്മാ, സഞ്ഞോജനവിപ്പയുത്താ ധമ്മാ. സഞ്ഞോജനാ ചേവ ധമ്മാ സഞ്ഞോജനിയാ ച, സഞ്ഞോജനിയാ ചേവ ധമ്മാ നോ ച സഞ്ഞോജനാ. സഞ്ഞോജനാ ചേവ ധമ്മാ സഞ്ഞോജനസമ്പയുത്താ ച, സഞ്ഞോജനസമ്പയുത്താ ചേവ ധമ്മാ നോ ച സഞ്ഞോജനാ. സഞ്ഞോജനവിപ്പയുത്താ ഖോ പന ധമ്മാ സഞ്ഞോജനിയാപി, അസഞ്ഞോജനിയാപി. സഞ്ഞോജനഗോച്ഛകം.

ഗന്ഥഗോച്ഛകം

ഗന്ഥാ ധമ്മാ, നോ ഗന്ഥാ ധമ്മാ. ഗന്ഥനിയാ ധമ്മാ, അഗന്ഥനിയാ ധമ്മാ. ഗന്ഥസമ്പയുത്താ ധമ്മാ, ഗന്ഥവിപ്പയുത്താ ധമ്മാ. ഗന്ഥാ ചേവ ധമ്മാ ഗന്ഥനിയാ ച, ഗന്ഥനിയാ ചേവ ധമ്മാ നോ ച ഗന്ഥാ . ഗന്ഥാ ചേവ ധമ്മാ ഗന്ഥസമ്പയുത്താ ച, ഗന്ഥസമ്പയുത്താ ചേവ ധമ്മാ നോ ച ഗന്ഥാ. ഗന്ഥവിപ്പയുത്താ ഖോ പന ധമ്മാ ഗന്ഥനിയാപി, അഗന്ഥനിയാപി. ഗന്ഥഗോച്ഛകം.

ഓഘഗോച്ഛകം

ഓഘാ ധമ്മാ, നോ ഓഘാ ധമ്മാ. ഓഘനിയാ ധമ്മാ, അനോഘനിയാ ധമ്മാ. ഓഘസമ്പയുത്താ ധമ്മാ, ഓഘവിപ്പയുത്താ ധമ്മാ. ഓഘാ ചേവ ധമ്മാ ഓഘനിയാ ച, ഓഘനിയാ ചേവ ധമ്മാ നോ ച ഓഘാ. ഓഘാ ചേവ ധമ്മാ ഓഘസമ്പയുത്താ ച, ഓഘസമ്പയുത്താ ചേവ ധമ്മാ നോ ച ഓഘാ.

ഓഘവിപ്പയുത്താ ഖോ പന ധമ്മാ ഓഘനിയാപി, അനോഘനിയാപി. ഓഘഗോച്ഛകം.

യോഗഗോച്ഛകം

യോഗാ ധമ്മാ, നോ യോഗാ ധമ്മാ. യോഗനിയാ ധമ്മാ, അയോഗനിയാ ധമ്മാ. യോഗസമ്പയുത്താ ധമ്മാ, യോഗവിപ്പയുത്താ ധമ്മാ. യോഗാ ചേവ ധമ്മാ യോഗനിയാ ച, യോഗനിയാ ചേവ ധമ്മാ നോ ച യോഗാ. യോഗാ ചേവ ധമ്മാ യോഗസമ്പയുത്താ ച, യോഗസമ്പയുത്താ ചേവ ധമ്മാ നോ ച യോഗാ. യോഗവിപ്പയുത്താ ഖോ പന ധമ്മാ യോഗനിയാപി, അയോഗനിയാപി. യോഗഗോച്ഛകം.

നീവരണഗോച്ഛകം

നീവരണാ ധമ്മാ, നോ നീവരണാ ധമ്മാ. നീവരണിയാ ധമ്മാ, അനീവരണിയാ ധമ്മാ. നീവരണസമ്പയുത്താ ധമ്മാ, നീവരണവിപ്പയുത്താ ധമ്മാ. നീവരണാ ചേവ ധമ്മാ നീവരണിയാ ച, നീവരണിയാ ചേവ ധമ്മാ നോ ച നീവരണാ. നീവരണാ ചേവ ധമ്മാ നീവരണസമ്പയുത്താ ച, നീവരണസമ്പയുത്താ ചേവ ധമ്മാ നോ ച നീവരണാ. നീവരണവിപ്പയുത്താ ഖോ പന ധമ്മാ നീവരണിയാപി, അനീവരണിയാപി. നീവരണഗോച്ഛകം.

പരാമാസഗോച്ഛകം

പരാമാസാ ധമ്മാ, നോ പരാമാസാ ധമ്മാ. പരാമട്ഠാ ധമ്മാ, അപരാമട്ഠാ ധമ്മാ. പരാമാസസമ്പയുത്താ ധമ്മാ, പരാമാസവിപ്പയുത്താ ധമ്മാ. പരാമാസാ ചേവ ധമ്മാ പരാമട്ഠാ ച, പരാമട്ഠാചേവ ധമ്മാ നോ ച പരാമാസാ. പരാമാസവിപ്പയുത്താ ഖോ പന ധമ്മാ പരാമട്ഠാപി, അപരാമട്ഠാപി. പരാമാസഗോച്ഛകം.

മഹന്തരദുകം

സാരമ്മണാ ധമ്മാ, അനാരമ്മണാ ധമ്മാ. ചിത്താ ധമ്മാ, നോ ചിത്താ ധമ്മാ. ചേതസികാ ധമ്മാ, അചേതസികാ ധമ്മാ. ചിത്തസമ്പയുത്താ ധമ്മാ, ചിത്തവിപ്പയുത്താ ധമ്മാ. ചിത്തസംസട്ഠാ ധമ്മാ, ചിത്തവിസംസട്ഠാ ധമ്മാ. ചിത്തസമുട്ഠാനാ ധമ്മാ, നോ ചിത്തസമുട്ഠാനാ ധമ്മാ. ചിത്തസഹഭുനോ ധമ്മാ, നോ ചിത്തസഹഭുനോ ധമ്മാ. ചിത്താനുപരിവത്തിനോ ധമ്മാ, നോ ചിത്താനുപരിവത്തിനോ ധമ്മാ. ചിത്തസംസട്ഠസമുട്ഠാനാ ധമ്മാ, നോ ചിത്തസംസട്ഠസമുട്ഠാനാ ധമ്മാ. ചിത്തസംസട്ഠസമുട്ഠാനസഹഭുനോ ധമ്മാ, നോ ചിത്തസംസട്ഠസമുട്ഠാനസഹഭുനോ ധമ്മാ. ചിത്തസംസട്ഠസമുട്ഠാനാനുപരിവത്തിനോ ധമ്മാ, നോ ചിത്തസംസട്ഠസമുട്ഠാനാനുപരിവത്തിനോ ധമ്മാ. അജ്ഝത്തികാ ധമ്മാ, ബാഹിരാ ധമ്മാ. ഉപാദാ ധമ്മാ, നോ ഉപാദാ ധമ്മാ. ഉപാദിണ്ണാ ധമ്മാ, അനുപാദിണ്ണാ ധമ്മാ. മഹന്തരദുകം.

ഉപാദാനഗോച്ഛകം

ഉപാദാനാ ധമ്മാ, നോ ഉപാദാനാ ധമ്മാ. ഉപാദാനിയാ ധമ്മാ, അനുപാദാനിയാ ധമ്മാ. ഉപാദാനസമ്പയുത്താ ധമ്മാ, ഉപാദാനവിപ്പയുത്താ ധമ്മാ. ഉപാദാനാ ചേവ ധമ്മാ ഉപാദാനിയാ ച, ഉപാദാനിയാ ചേവ ധമ്മാ നോ ച ഉപാദാനാ. ഉപാദാനാ ചേവ ധമ്മാ ഉപാദാനസമ്പയുത്താ ച, ഉപാദാനസമ്പയുത്താ ചേവ ധമ്മാ നോ ച ഉപാദാനാ. ഉപാദാനവിപ്പയുത്താ ഖോ പന ധമ്മാ ഉപാദാനിയാപി, അനുപാദാനിയാപി. ഉപാദാനഗോച്ഛകം.

കിലേസഗോച്ഛകം

കിലേസാ ധമ്മാ, നോ കിലേസാ ധമ്മാ. സംകിലേസികാ ധമ്മാ, അസംകിലേസികാ ധമ്മാ. സംകിലിട്ഠാ ധമ്മാ, അസംകിലിട്ഠാ ധമ്മാ. കിലേസസമ്പയുത്താ ധമ്മാ, കിലേസവിപ്പയുത്താ ധമ്മാ. കിലേസാ ചേവ ധമ്മാ സംകിലേസികാ ച, സംകിലേസികാ ചേവ ധമ്മാ നോ ച കിലേസാ. കിലേസാ ചേവ ധമ്മാ സംകിലിട്ഠാ ച, സംകിലിട്ഠാ ചേവ ധമ്മാ നോ ച കിലേസാ. കിലേസാ ചേവ ധമ്മാ കിലേസസമ്പയുത്താ ച, കിലേസസമ്പയുത്താ ചേവ ധമ്മാ നോ ച കിലേസാ. കിലേസവിപ്പയുത്താ ഖോ പന ധമ്മാ സംകിലേസികാപി, അസംകിലേസികാപി. കിലേസഗോച്ഛകം.

പിട്ഠിദുകം

ദസ്സനേന പഹാതബ്ബാ ധമ്മാ, ന ദസ്സനേന പഹാതബ്ബാ ധമ്മാ. ഭാവനായ പഹാതബ്ബാ ധമ്മാ, ന ഭാവനായ പഹാതബ്ബാ ധമ്മാ. ദസ്സനേന പഹാതബ്ബഹേതുകാ ധമ്മാ, ന ദസ്സനേന പഹാതബ്ബഹേതുകാ ധമ്മാ. ഭാവനായ പഹാതബ്ബഹേതുകാ ധമ്മാ, ന ഭാവനായ പഹാതബ്ബഹേതുകാ ധമ്മാ. സവിതക്കാ ധമ്മാ, അവിതക്കാ ധമ്മാ. സവിചാരാ ധമ്മാ, അവിചാരാ ധമ്മാ. സപ്പീതികാ ധമ്മാ, അപ്പീതികാ ധമ്മാ. പീതിസഹഗതാ ധമ്മാ, ന പീതിസഹഗതാ ധമ്മാ. സുഖസഹഗതാ ധമ്മാ, ന സുഖസഹഗതാ ധമ്മാ. ഉപേക്ഖാസഹഗതാ ധമ്മാ, ന ഉപേക്ഖാസഹഗതാ ധമ്മാ. കാമാവചരാ ധമ്മാ, ന കാമാവചരാ ധമ്മാ. രൂപാവചരാ ധമ്മാ, ന രൂപാവചരാ ധമ്മാ. അരൂപാവചരാ ധമ്മാ, ന അരൂപാവചരാ ധമ്മാ. പരിയാപന്നാ ധമ്മാ, അപരിയാപന്നാ ധമ്മാ. നിയ്യാനികാ ധമ്മാ, അനിയ്യാനികാ ധമ്മാ. നിയതാ ധമ്മാ, അനിയതാ ധമ്മാ. സഉത്തരാ ധമ്മാ, അനുത്തരാ ധമ്മാ. സരണാ ധമ്മാ, അരണാ ധമ്മാ. പിട്ഠിദുകം.

അഭിധമ്മദുകമാതികാ.

സുത്തന്തികദുകമാതികാ

വിജ്ജാഭാഗിനോ ധമ്മാ, അവിജ്ജാഭാഗിനോ ധമ്മാ. വിജ്ജൂപമാ ധമ്മാ, വജിരൂപമാ ധമ്മാ. ബാലാ ധമ്മാ, പണ്ഡിതാ ധമ്മാ. കണ്ഹാ ധമ്മാ , സുക്കാ ധമ്മാ. തപനീയാ ധമ്മാ, അതപനീയാ ധമ്മാ. അധിവചനാ ധമ്മാ, അധിവചനപഥാ ധമ്മാ. നിരുത്തി ധമ്മാ, നിരുത്തിപഥാ ധമ്മാ. പഞ്ഞത്തി ധമ്മാ, പഞ്ഞത്തിപഥാ ധമ്മാ. നാമഞ്ച, രൂപഞ്ച. അവിജ്ജാ ച, ഭവതണ്ഹാ ച. ഭവദിട്ഠി ച, വിഭവദിട്ഠി ച. സസ്സതദിട്ഠി ച, ഉച്ഛേദദിട്ഠി ച. അന്തവാ ദിട്ഠി ച, അനന്തവാ ദിട്ഠി ച. പുബ്ബന്താനുദിട്ഠി ച, അപരന്താനുദിട്ഠി ച. അഹിരികഞ്ച, അനോത്തപ്പഞ്ച. ഹിരീ ച, ഓത്തപ്പഞ്ച. ദോവചസ്സതാ ച,

പാപമിത്തതാ ച. സോവചസ്സതാ ച, കല്യാണമിത്തതാ ച. ആപത്തികുസലതാ ച, ആപത്തിവുട്ഠാനകുസലതാ ച. സമാപത്തികുസലതാ ച, സമാപത്തിവുട്ഠാനകുസലതാ ച. ധാതുകുസലതാ ച, മനസികാരകുസലതാ ച. ആയതനകുസലതാ ച, പടിച്ചസമുപ്പാദകുസലതാ ച. ഠാനകുസലതാ ച, അട്ഠാനകുസലതാ ച. അജ്ജവോ ച, മദ്ദവോ ച. ഖന്തി ച, സോരച്ചഞ്ച. സാഖല്യഞ്ച, പടിസന്ഥാരോ ച. ഇന്ദ്രിയേസു അഗുത്തദ്വാരതാ ച, ഭോജനേ അമത്തഞ്ഞുതാ ച. ഇന്ദ്രിയേസു ഗുത്തദ്വാരതാ ച, ഭോജനേ മത്തഞ്ഞുതാ ച. മുട്ഠസ്സച്ചഞ്ച, അസമ്പജഞ്ഞഞ്ച. സതി ച, സമ്പജഞ്ഞഞ്ച. പടിസങ്ഖാനബലഞ്ച, ഭാവനാബലഞ്ച. സമഥോ ച, വിപസ്സനാ ച. സമഥനിമിത്തഞ്ച, പഗ്ഗാഹനിമിത്തഞ്ച. പഗ്ഗാഹോ ച, അവിക്ഖേപോ ച. സീലവിപത്തി ച, ദിട്ഠിവിപത്തി ച. സീലസമ്പദാ ച, ദിട്ഠിസമ്പദാ ച. സീലവിസുദ്ധി ച, ദിട്ഠിവിസുദ്ധി ച. ദിട്ഠിവിസുദ്ധി ഖോ പന, യഥാദിട്ഠിസ്സ ച പധാനം. സംവേഗോ ച സംവേജനിയേസു ഠാനേസു, സംവിഗ്ഗസ്സ ച യോനിസോ പധാനം. അസന്തുട്ഠിതാ ച കുസലേസു ധമ്മേസു, അപ്പടിവാനിതാ ച പധാനസ്മിം. വിജ്ജാ ച, വിമുത്തി ച. ഖയേ ഞാണം, അനുപ്പാദേ ഞാണന്തി.

സുത്തന്തികദുകമാതികാ.

ധമ്മസങ്ഗണീമാതികാ നിട്ഠിതാ.

൨. വിഭങ്ഗമാതികാ

ഖന്ധവിഭങ്ഗോ

പഞ്ചക്ഖന്ധാ - (വിഭം ൧) രൂപക്ഖന്ധോ വേദനാക്ഖന്ധോ സഞ്ഞാക്ഖന്ധോ സങ്ഖാരക്ഖന്ധോ വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധോതി. ഖന്ധവിഭങ്ഗം.

ആയതനവിഭങ്ഗോ

ദ്വാദസായതനാനി (വിഭം ൧൫൪) - ചക്ഖായതനം രൂപായതനം സോതായതനം സദ്ദായതനം ഘാനായതനം ഗന്ധായതനം ജിവ്ഹായതനം രസായതനം കായായതനം ഫോട്ഠബ്ബായതനം മനായതനം ധമ്മായതനന്തി. ആയതനവിഭങ്ഗം.

ധാതുവിഭങ്ഗോ

അട്ഠാരസ ധാതുയോ (വിഭം ൧൮൩) - ചക്ഖുധാതു രൂപധാതു ചക്ഖുവിഞ്ഞാണധാതു, സോതധാതു സദ്ദധാതു സോതവിഞ്ഞാണധാതു, ഘാനധാതു ഗന്ധധാതു ഘാനവിഞ്ഞാണധാതു, ജിവ്ഹാധാതു രസധാതു ജിവ്ഹാവിഞ്ഞാണധാതു, കായധാതു ഫോട്ഠബ്ബധാതു കായവിഞ്ഞാണധാതു, മനോധാതു ധമ്മധാതു മനോവിഞ്ഞാണധാതൂതി. ധാതുവിഭങ്ഗം.

സച്ചവിഭങ്ഗോ

ചത്താരി അരിയസച്ചാനി (വിഭം ൧൮൯) - ദുക്ഖം അരിയസച്ചം, ദുക്ഖസമുദയം അരിയസച്ചം, ദുക്ഖനിരോധം അരിയസച്ചം, ദുക്ഖനിരോധഗാമിനീ പടിപദാ അരിയസച്ചന്തി. സച്ചവിഭങ്ഗം.

ഇന്ദ്രിയവിഭങ്ഗോ

ബാവീസതിന്ദ്രിയാനി (വിഭം ൨൧൯) - ചക്ഖുന്ദ്രിയം സോതിന്ദ്രിയം ഘാനിന്ദ്രിയം ജിവ്ഹിന്ദ്രിയം കായിന്ദ്രിയം മനിന്ദ്രിയം ഇത്ഥിന്ദ്രിയം പുരിസിന്ദ്രിയം ജീവിതിന്ദ്രിയം സുഖിന്ദ്രിയം ദുക്ഖിന്ദ്രിയം സോമനസ്സിന്ദ്രിയം ദോമനസ്സിന്ദ്രിയം ഉപേക്ഖിന്ദ്രിയം സദ്ധിന്ദ്രിയം വീരിയിന്ദ്രിയം സതിന്ദ്രിയം സമാധിന്ദ്രിയം പഞ്ഞിന്ദ്രിയം അനഞ്ഞാതഞ്ഞസ്സാമീതിന്ദ്രിയം അഞ്ഞിന്ദ്രിയം അഞ്ഞാതാവിന്ദ്രിയന്തി. ഇന്ദ്രിയവിഭങ്ഗം.

പടിച്ചസമുപ്പാദവിഭങ്ഗോ

അവിജ്ജാപച്ചയാ സങ്ഖാരാ (വിഭം ൨൨൫), സങ്ഖാരപച്ചയാ വിഞ്ഞാണം, വിഞ്ഞാണപച്ചയാ നാമരൂപം, നാമരൂപപച്ചയാ സളായതനം, സളായതനപച്ചയാ ഫസ്സോ, ഫസ്സപച്ചയാ വേദനാ, വേദനാപച്ചയാ തണ്ഹാ, തണ്ഹാപച്ചയാ ഉപാദാനം, ഉപാദാനപച്ചയാ ഭവോ, ഭവപച്ചയാ ജാതി, ജാതിപച്ചയാ ജരാമരണം സോകപരിദേവദുക്ഖദോമനസ്സുപായാസാ സമ്ഭവന്തി, ഏവമേതസ്സ കേവലസ്സ ദുക്ഖക്ഖന്ധസ്സ സമുദയോ ഹോതി. പടിച്ചസമുപ്പാദവിഭങ്ഗം.

സതിപട്ഠാനവിഭങ്ഗോ

ചത്താരോ സതിപട്ഠാനാ (വിഭം ൩൫൫) - ഇധ ഭിക്ഖു അജ്ഝത്തം കായേ കായാനുപസ്സീ വിഹരതി, ബഹിദ്ധാ കായേ കായാനുപസ്സീ വിഹരതി, അജ്ഝത്തബഹിദ്ധാ കായേ കായാനുപസ്സീ വിഹരതി ആതാപീ സമ്പജാനോ സതിമാ വിനേയ്യ ലോകേ അഭിജ്ഝാദോമനസ്സം.

അജ്ഝത്തം വേദനാസു വേദനാനുപസ്സീ വിഹരതി, ബഹിദ്ധാ വേദനാസു വേദനാനുപസ്സീ വിഹരതി, അജ്ഝത്തബഹിദ്ധാ വേദനാസു വേദനാനുപസ്സീ വിഹരതി ആതാപീ സമ്പജാനോ സതിമാ വിനേയ്യ ലോകേ അഭിജ്ഝാദോമനസ്സം.

അജ്ഝത്തം ചിത്തേ ചിത്താനുപസ്സീ വിഹരതി, ബഹിദ്ധാ ചിത്തേ ചിത്താനുപസ്സീ വിഹരതി, അജ്ഝത്തബഹിദ്ധാ ചിത്തേ ചിത്താനുപസ്സീ വിഹരതി ആതാപീ സമ്പജാനോ സതിമാ വിനേയ്യ ലോകേ അഭിജ്ഝാദോമനസ്സം.

അജ്ഝത്തം ധമ്മേസു ധമ്മാനുപസ്സീ വിഹരതി, ബഹിദ്ധാ ധമ്മേസു ധമ്മാനുപസ്സീ വിഹരതി, അജ്ഝത്തബഹിദ്ധാ ധമ്മേസു ധമ്മാനുപസ്സീ വിഹരതി ആതാപീ സമ്പജാനോ സതിമാ വിനേയ്യ ലോകേ അഭിജ്ഝാദോമനസ്സം. സതിപട്ഠാനവിഭങ്ഗം.

സമ്മപ്പധാനവിഭങ്ഗോ

ചത്താരോ സമ്മപ്പധാനാ (വിഭം ൩൯൦) - ഇധ ഭിക്ഖു അനുപ്പന്നാനം പാപകാനം അകുസലാനം ധമ്മാനം അനുപ്പാദായ ഛന്ദം ജനേതി വായമതി വീരിയം ആരഭതി ചിത്തം പഗ്ഗണ്ഹാതി പദഹതി.

ഉപ്പന്നാനം പാപകാനം അകുസലാനം ധമ്മാനം പഹാനായ ഛന്ദം ജനേതി വായമതി വീരിയം ആരഭതി ചിത്തം പഗ്ഗണ്ഹാതി പദഹതി.

അനുപ്പന്നാനം കുസലാനം ധമ്മാനം ഉപ്പാദായ ഛന്ദം ജനേതി വായമതി വീരിയം ആരഭതി ചിത്തം പഗ്ഗണ്ഹാതി പദഹതി.

ഉപ്പന്നാനം കുസലാനം ധമ്മാനം ഠിതിയാ അസമ്മോസായ ഭിയ്യോഭാവായ വേപുല്ലായ ഭാവനായ പാരിപൂരിയാ ഛന്ദം ജനേതി വായമതി വീരിയം ആരഭതി ചിത്തം പഗ്ഗണ്ഹാതി പദഹതി. സമ്മപ്പധാനവിഭങ്ഗം.

ഇദ്ധിപാദവിഭങ്ഗോ

ചത്താരോ ഇദ്ധിപാദാ (വിഭം ൪൩൦) - ഇധ ഭിക്ഖു ഛന്ദസമാധിപധാനസങ്ഖാരസമന്നാഗതം ഇദ്ധിപാദം ഭാവേതി, വീരിയസമാധിപധാനസങ്ഖാരസമന്നാഗതം ഇദ്ധിപാദം ഭാവേതി, ചിത്തസമാധിപധാനസങ്ഖാരസമന്നാഗതം ഇദ്ധിപാദം ഭാവേതി, വീമംസാസമാധിപധാനസങ്ഖാരസമന്നാഗതം ഇദ്ധിപാദം ഭാവേതി. ഇദ്ധിപാദവിഭങ്ഗം.

ബോജ്ഝങ്ഗവിഭങ്ഗോ

സത്ത ബോജ്ഝങ്ഗാ (വിഭം ര്‍൩൬) - സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ ധമ്മവിചയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ വീരിയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ പീതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ പസ്സദ്ധിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ സമാധിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ ഉപേക്ഖാസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ. ബോജ്ഝങ്ഗവിഭങ്ഗം.

മഗ്ഗങ്ഗവിഭങ്ഗോ

അരിയോ അട്ഠങ്ഗികോ മഗ്ഗോ (വിഭം ര്‍൯൬). സേയ്യഥിദം - സമ്മാദിട്ഠി സമ്മാസങ്കപ്പോ സമ്മാവാചാ സമ്മാകമ്മന്തോ സമ്മാആജീവോ സമ്മാവായാമോ സമ്മാസതി സമ്മാസമാധി. മഗ്ഗങ്ഗവിഭങ്ഗം.

ഝാനവിഭങ്ഗോ

ഇധ ഭിക്ഖു പാതിമോക്ഖസംവരസംവുതോ വിഹരതി (വിഭം ൫൦൮) ആചാരഗോചരസമ്പന്നോ അണുമത്തേസു വജ്ജേസു ഭയദസ്സാവീ സമാദായ സിക്ഖതി സിക്ഖാപദേസു ഇന്ദ്രിയേസു ഗുത്തദ്വാരോ ഭോജനേ മത്തഞ്ഞൂ പുബ്ബരത്താപരരത്തം ജാഗരിയാനുയോഗമനുയുത്തോ സാതച്ചം നേപക്കം ബോധിപക്ഖികാനം ധമ്മാനം ഭാവനാനുയോഗമനുയുത്തോ.

സോ അഭിക്കന്തേ പടിക്കന്തേ സമ്പജാനകാരീ ഹോതി, ആലോകിതേ വിലോകിതേ സമ്പജാനകാരീ ഹോതി, സമിഞ്ജിതേ പസാരിതേ സമ്പജാനകാരീ ഹോതി, സങ്ഘാടിപത്തചീവരധാരണേ സമ്പജാനകാരീ ഹോതി, അസിതേ പീതേ ഖായിതേ സായിതേ സമ്പജാനകാരീ ഹോതി, ഉച്ചാരപസ്സാവകമ്മേ സമ്പജാനകാരീ ഹോതി, ഗതേ ഠിതേ നിസിന്നേ സുത്തേ ജാഗരിതേ ഭാസിതേ തുണ്ഹീഭാവേ സമ്പജാനകാരീ ഹോതി.

സോ വിവിത്തം സേനാസനം ഭജതി അരഞ്ഞം രുക്ഖമൂലം പബ്ബതം കന്ദരം ഗിരിഗുഹം സുസാനം വനപത്ഥം അബ്ഭോകാസം പലാലപുഞ്ജം അപ്പസദ്ദം അപ്പനിഗ്ഘോസം വിജനവാതം മനുസ്സരാഹസ്സേയ്യകം പടിസല്ലാനസാരുപ്പം.

സോ അരഞ്ഞഗതോ വാ രുക്ഖമൂലഗതോ വാ സുഞ്ഞാഗാരഗതോ വാ നിസീദതി പല്ലങ്കം ആഭുജിത്വാ ഉജും കായം പണിധായ പരിമുഖം സതിം ഉപട്ഠപേത്വാ, സോ അഭിജ്ഝം ലോകേ പഹായ വിഗതാഭിജ്ഝേന ചേതസാ വിഹരതി, അഭിജ്ഝായ ചിത്തം പരിസോധേതി, ബ്യാപാദപദോസം പഹായ അബ്യാപന്നചിത്തോ വിഹരതി സബ്ബപാണഭൂതഹിതാനുകമ്പീ, ബ്യാപാദപദോസാ ചിത്തം പരിസോധേതി, ഥിനമിദ്ധം പഹായ വിഗതഥിനമിദ്ധോ വിഹരതി ആലോകസഞ്ഞീ സതോ സമ്പജാനോ, ഥിനമിദ്ധാ ചിത്തം പരിസോധേതി, ഉദ്ധച്ചകുക്കുച്ചം പഹായ അനുദ്ധതോ വിഹരതി അജ്ഝത്തം വൂപസന്തചിത്തോ, ഉദ്ധച്ചകുക്കുച്ചാ ചിത്തം പരിസോധേതി, വിചികിച്ഛം പഹായ തിണ്ണവിചികിച്ഛോ വിഹരതി അകഥംകഥീ കുസലേസു ധമ്മേസു, വിചികിച്ഛായ ചിത്തം പരിസോധേതി.

സോ ഇമേ പഞ്ച നീവരണേ പഹായ ചേതസോ ഉപക്കിലേസേ പഞ്ഞായ ദുബ്ബലീകരണേ വിവിച്ചേവ കാമേഹി വിവിച്ച അകുസലേഹി ധമ്മേഹി

സവിതക്കം സവിചാരം വിവേകജം പീതിസുഖം പഠമം ഝാനം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരതി, വിതക്കവിചാരാനം വൂപസമാ അജ്ഝത്തം സമ്പസാദനം ചേതസോ ഏകോദിഭാവം അവിതക്കം അവിചാരം സമാധിജം പീതിസുഖം ദുതിയം ഝാനം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരതി, പീതിയാ ച വിരാഗാ ഉപേക്ഖകോ ച വിഹരതി സതോ ച സമ്പജാനോ സുഖഞ്ച കായേന പടിസംവേദേതി, യം തം അരിയാ ആചിക്ഖന്തി "ഉപേക്ഖകോ സതിമാ സുഖവിഹാരീ"തി, തതിയം ഝാനം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരതി, സുഖസ്സ ച പഹാനാ ദുക്ഖസ്സ ച പഹാനാ പുബ്ബേവ സോമനസ്സദോമനസ്സാനം അത്ഥങ്ഗമാ അദുക്ഖമസുഖം ഉപേക്ഖാസതിപാരിസുദ്ധിം ചതുത്ഥം ഝാനം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരതി.

സബ്ബസോ രൂപസഞ്ഞാനം സമതിക്കമാ പടിഘസഞ്ഞാനം അത്ഥങ്ഗമാ നാനത്തസഞ്ഞാനം അമനസികാരാ "അനന്തോ ആകാസോ"തി ആകാസാനഞ്ചായതനം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരതി, സബ്ബസോ ആകാസാനഞ്ചായതനം സമതിക്കമ്മ "അനന്തം വിഞ്ഞാണ"ന്തി വിഞ്ഞാണഞ്ചായതനം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരതി, സബ്ബസോ വിഞ്ഞാണഞ്ചായതനം സമതിക്കമ്മ "നത്ഥി കിഞ്ചീ"തി ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരതി, സബ്ബസോ ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനം സമതിക്കമ്മ നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരതി. ഝാനവിഭങ്ഗം.

അപ്പമഞ്ഞാവിഭങ്ഗോ

ചതസ്സോ അപ്പമഞ്ഞായോ (വിഭം ൬൪൨) - ഇധ ഭിക്ഖു മേത്താസഹഗതേന ചേതസാ ഏകം ദിസം ഫരിത്വാ വിഹരതി, തഥാ ദുതിയം, തഥാ തതിയം, തഥാ ചതുത്ഥം. ഇതി ഉദ്ധമധോ തിരിയം സബ്ബധി സബ്ബത്തതായ സബ്ബാവന്തം ലോകം മേത്താസഹഗതേന ചേതസാ വിപുലേന മഹഗ്ഗതേന അപ്പമാണേന അവേരേന അബ്യാപജ്ജേന ഫരിത്വാ വിഹരതി.

കരുണാസഹഗതേന ചേതസാ ഏകം ദിസം ഫരിത്വാ വിഹരതി, തഥാ ദുതിയം, തഥാ തതിയം, തഥാ ചതുത്ഥം. ഇതി ഉദ്ധമധോ തിരിയം സബ്ബധിസബ്ബത്തതായ സബ്ബാവന്തം ലോകം കരുണാസഹഗതേന ചേതസാ വിപുലേന മഹഗ്ഗതേന അപ്പമാണേന അവേരേന അബ്യാപജ്ജേന ഫരിത്വാ വിഹരതി.

മുദിതാസഹഗതേന ചേതസാ ഏകം ദിസം ഫരിത്വാ വിഹരതി, തഥാ ദുതിയം, തഥാ തതിയം, തഥാ ചതുത്ഥം. ഇതി ഉദ്ധമധോ തിരിയം സബ്ബധി സബ്ബത്തതായ സബ്ബാവന്തം ലോകം മുദിതാസഹഗതേന ചേതസാ വിപുലേന മഹഗ്ഗതേന അപ്പമാണേന അവേരേന അബ്യാപജ്ജേന ഫരിത്വാ വിഹരതി.

ഉപേക്ഖാസഹഗതേന ചേതസാ ഏകം ദിസം ഫരിത്വാ വിഹരതി, തഥാ ദുതിയം, തഥാ തതിയം, തഥാ ചതുത്ഥം. ഇതി ഉദ്ധമധോ തിരിയം സബ്ബധി സബ്ബത്തതായ സബ്ബാവന്തം ലോകം ഉപേക്ഖാസഹഗതേന ചേതസാ വിപുലേന മഹഗ്ഗതേന അപ്പമാണേന അവേരേന അബ്യാപജ്ജേന ഫരിത്വാ വിഹരതി. അപ്പമഞ്ഞാവിഭങ്ഗം.

സിക്ഖാപദവിഭങ്ഗോ

പഞ്ച സിക്ഖാപദാനി (വിഭം ൭൦൩) - പാണാതിപാതാ വേരമണീ സിക്ഖാപദം, അദിന്നാദാനാ വേരമണീ സിക്ഖാപദം, കാമേസുമിച്ഛാചാരാ വേരമണീ സിക്ഖാപദം, മുസാവാദാ വേരമണീ സിക്ഖാപദം, സുരാമേരയമജ്ജപമാദട്ഠാനാ വേരമണീ സിക്ഖാപദം. സിക്ഖാപദവിഭങ്ഗം.

പടിസമ്ഭിദാവിഭങ്ഗോ

ചതസ്സോ പടിസമ്ഭിദാ (വിഭം ൭൧൮) - അത്ഥപടിസമ്ഭിദാ ധമ്മപടിസമ്ഭിദാ നിരുത്തിപടിസമ്ഭിദാ പടിഭാനപടിസമ്ഭിദാ. പടിസമ്ഭിദാവിഭങ്ഗം.

ഞാണവിഭങ്ഗോ

ഏകവിധേന ഞാണവത്ഥു (വിഭം ൭൫൧) - പഞ്ച വിഞ്ഞാണാ ന ഹേതൂ, അഹേതുകാ, ഹേതുവിപ്പയുത്താ, സപ്പച്ചയാ, സങ്ഖതാ, അരൂപാ, ലോകിയാ, സാസവാ, സംയോജനിയാ, ഗന്ഥനിയാ, ഓഘനിയാ, യോഗനിയാ, നീവരണിയാ, പരാമട്ഠാ, ഉപാദാനിയാ, സംകിലേസികാ, അബ്യാകതാ, സാരമ്മണാ, അചേതസികാ, വിപാകാ, ഉപാദിണ്ണുപാദാനിയാ, അസംകിലിട്ഠസംകിലേസികാ, ന സവിതക്കസവിചാരാ, ന അവിതക്കവിചാരമത്താ, അവിതക്കഅവിചാരാ, ന പീതിസഹഗതാ, നേവ ദസ്സനേന ന ഭാവനായ പഹാതബ്ബാ, നേവ ദസ്സനേന ന ഭാവനായ പഹാതബ്ബഹേതുകാ, നേവാചയഗാമിനാപചയഗാമിനോ, നേവസേക്ഖനാസേക്ഖാ, പരിത്താ, കാമാവചരാ, ന രൂപാവചരാ, ന അരൂപാവചരാ, പരിയാപന്നാ, നോ അപരിയാപന്നാ, അനിയതാ, അനിയ്യാനികാ.

ഉപ്പന്നവത്ഥുകാ, ഉപ്പന്നാരമ്മണാ, പുരേജാതവത്ഥുകാ, പുരേജാതാരമ്മണാ, അജ്ഝത്തികവത്ഥുകാ, ബാഹിരാരമ്മണാ, അസമ്ഭിന്നവത്ഥുകാ, അസമ്ഭിന്നാരമ്മണാ, നാനാവത്ഥുകാ, നാനാരമ്മണാ, ന അഞ്ഞമഞ്ഞസ്സ ഗോചരവിസയം പച്ചനുഭോന്തി, ന അസമന്നാഹാരാ ഉപ്പജ്ജന്തി, ന അമനസികാരാ ഉപ്പജ്ജന്തി, ന അബ്വോകിണ്ണാ ഉപ്പജ്ജന്തി, ന അപുബ്ബം അചരിമം ഉപ്പജ്ജന്തി, ന അഞ്ഞമഞ്ഞസ്സ സമനന്തരാ ഉപ്പജ്ജന്തി.

പഞ്ച വിഞ്ഞാണാ അനാഭോഗാ, പഞ്ചഹി വിഞ്ഞാണേഹി ന കഞ്ചി ധമ്മം പടിവിജാനാതി, അഞ്ഞത്ര അഭിനിപാതമത്താ, പഞ്ചന്നം വിഞ്ഞാണാനം സമനന്തരാപി ന കഞ്ചി ധമ്മം പടിവിജാനാതി, പഞ്ചഹി വിഞ്ഞാണേഹി ന കഞ്ചി ഇരിയാപഥം കപ്പേതി, പഞ്ചന്നം വിഞ്ഞാണാനം സമനന്തരാപി ന കഞ്ചി ഇരിയാപഥം കപ്പേതി, പഞ്ചഹി വിഞ്ഞാണേഹി ന കായകമ്മം ന വചീകമ്മം പട്ഠപേതി, പഞ്ചന്നം വിഞ്ഞാണാനം സമനന്തരാപി ന കായകമ്മം ന വചീകമ്മം പട്ഠപേതി, പഞ്ചഹി വിഞ്ഞാണേഹി ന കുസലാകുസലം ധമ്മം സമാദിയതി, പഞ്ചന്നം വിഞ്ഞാണാനം സമനന്തരാപി ന കുസലാകുസലം ധമ്മം സമാദിയതി, പഞ്ചഹി വിഞ്ഞാണേഹി ന സമാപജ്ജതി ന വുട്ഠാതി, പഞ്ചന്നം വിഞ്ഞാണാനം സമനന്തരാപി ന സമാപജ്ജതി ന വുട്ഠാതി, പഞ്ചഹി വിഞ്ഞാണേഹി ന ചവതി ന ഉപ്പജ്ജതി, പഞ്ചന്നം വിഞ്ഞാണാനം സമനന്തരാപി ന ചവതി ന ഉപ്പജ്ജതി, പഞ്ചഹി വിഞ്ഞാണേഹി ന സുപതി ന പടിബുജ്ഝതി ന സുപിനം പസ്സതി, പഞ്ചന്നം വിഞ്ഞാണാനം സമനന്തരാപി ന സുപതി ന പടിബുജ്ഝതി ന സുപിനം പസ്സതി, യാഥാവകവത്ഥുവിഭാവനാ പഞ്ഞാ. ഏവം ഏകവിധേന ഞാണവത്ഥു.

ദുവിധേന ഞാണവത്ഥു - ലോകിയാ പഞ്ഞാ, ലോകുത്തരാ പഞ്ഞാ. കേനചി വിഞ്ഞേയ്യാ പഞ്ഞാ, കേനചി ന വിഞ്ഞേയ്യാ പഞ്ഞാ. സാസവാ പഞ്ഞാ, അനാസവാ പഞ്ഞാ. ആസവവിപ്പയുത്താ സാസവാ പഞ്ഞാ, ആസവവിപ്പയുത്താ അനാസവാ പഞ്ഞാ. സംയോജനിയാ പഞ്ഞാ, അസംയോജനിയാ പഞ്ഞാ. സംയോജനവിപ്പയുത്താ സംയോജനിയാ പഞ്ഞാ, സംയോജനവിപ്പയുത്താ അസംയോജനിയാ പഞ്ഞാ. ഗന്ഥനിയാ പഞ്ഞാ, അഗന്ഥനിയാ പഞ്ഞാ. ഗന്ഥവിപ്പയുത്താ ഗന്ഥനിയാ പഞ്ഞാ, ഗന്ഥവിപ്പയുത്താ അഗന്ഥനിയാ പഞ്ഞാ.

ഓഘനിയാ പഞ്ഞാ, അനോഘനിയാ പഞ്ഞാ. ഓഘവിപ്പയുത്താ ഓഘനിയാ പഞ്ഞാ, ഓഘവിപ്പയുത്താ അനോഘനിയാ പഞ്ഞാ. യോഗനിയാ പഞ്ഞാ, അയോഗനിയാ പഞ്ഞാ. യോഗവിപ്പയുത്താ യോഗനിയാ പഞ്ഞാ, യോഗവിപ്പയുത്താ അയോഗനിയാ പഞ്ഞാ. നീവരണിയാ പഞ്ഞാ, അനീവരണിയാ പഞ്ഞാ. നീവരണവിപ്പയുത്താ നീവരണിയാ പഞ്ഞാ, നീവരണവിപ്പയുത്താ അനീവരണിയാ പഞ്ഞാ. പരാമട്ഠാ പഞ്ഞാ, അപരാമട്ഠാ പഞ്ഞാ. പരാമാസവിപ്പയുത്താ പരാമട്ഠാ പഞ്ഞാ, പരാമാസവിപ്പയുത്താ അപരാമട്ഠാ പഞ്ഞാ. ഉപാദിണ്ണാ പഞ്ഞാ, അനുപാദിണ്ണാ പഞ്ഞാ. ഉപാദാനിയാ പഞ്ഞാ, അനുപാദാനിയാ പഞ്ഞാ. ഉപാദാനവിപ്പയുത്താ ഉപാദാനിയാ പഞ്ഞാ, ഉപാദാനവിപ്പയുത്താ അനുപാദാനിയാ പഞ്ഞാ.

സംകിലേസികാ പഞ്ഞാ, അസംകിലേസികാ പഞ്ഞാ. കിലേസവിപ്പയുത്താ സംകിലേസികാ പഞ്ഞാ, കിലേസവിപ്പയുത്താ അസംകിലേസികാ പഞ്ഞാ. സവിതക്കാ പഞ്ഞാ, അവിതക്കാ പഞ്ഞാ. സവിചാരാ പഞ്ഞാ, അവിചാരാ പഞ്ഞാ. സപ്പീതികാ പഞ്ഞാ, അപ്പീതികാ പഞ്ഞാ. പീതിസഹഗതാ പഞ്ഞാ, ന പീതിസഹഗതാ പഞ്ഞാ. സുഖസഹഗതാ പഞ്ഞാ, ന സുഖസഹഗതാ പഞ്ഞാ. ഉപേക്ഖാസഹഗതാ പഞ്ഞാ, ന ഉപേക്ഖാസഹഗതാ പഞ്ഞാ . കാമാവചരാ പഞ്ഞാ, ന കാമാവചരാ പഞ്ഞാ. രൂപാവചരാ പഞ്ഞാ, ന രൂപാവചരാ പഞ്ഞാ. അരൂപാവചരാ പഞ്ഞാ, ന അരൂപാവചരാ പഞ്ഞാ. പരിയാപന്നാ പഞ്ഞാ, അപരിയാപന്നാ പഞ്ഞാ. നിയ്യാനികാ പഞ്ഞാ, അനിയ്യാനികാ പഞ്ഞാ. നിയതാ പഞ്ഞാ, അനിയതാ പഞ്ഞാ. സഉത്തരാ പഞ്ഞാ, അനുത്തരാ പഞ്ഞാ. അത്ഥജാപികാ പഞ്ഞാ, ജാപിതത്ഥാ പഞ്ഞാ. ഏവം ദുവിധേന ഞാണവത്ഥു.

തിവിധേന ഞാണവത്ഥു - ചിന്താമയാ പഞ്ഞാ, സുതമയാ പഞ്ഞാ, ഭാവനാമയാ പഞ്ഞാ. ദാനമയാ പഞ്ഞാ, സീലമയാ പഞ്ഞാ, ഭാവനാമയാ പഞ്ഞാ. അധിസീലേ പഞ്ഞാ, അധിചിത്തേ പഞ്ഞാ, അധിപഞ്ഞായ പഞ്ഞാ. ആയകോസല്ലം, അപായകോസല്ലം, ഉപായകോസല്ലം.

വിപാകാ പഞ്ഞാ, വിപാകധമ്മധമ്മാ പഞ്ഞാ, നേവവിപാകനവിപാകധമ്മധമ്മാ പഞ്ഞാ. ഉപാദിണ്ണുപാദാനിയാ പഞ്ഞാ, അനുപാദിണ്ണുപാദാനിയാ പഞ്ഞാ, അനുപാദിണ്ണഅനുപാദാനിയാ പഞ്ഞാ. സവിതക്കസവിചാരാ പഞ്ഞാ, അവിതക്കവിചാരമത്താ പഞ്ഞാ, അവിതക്കഅവിചാരാ പഞ്ഞാ. പീതിസഹഗതാ പഞ്ഞാ, സുഖസഹഗതാ പഞ്ഞാ, ഉപേക്ഖാസഹഗതാ പഞ്ഞാ. ആചയഗാമിനീ പഞ്ഞാ, അപചയഗാമിനീ പഞ്ഞാ, നേവാചയഗാമിനാപചയഗാമിനീ പഞ്ഞാ. സേക്ഖാ പഞ്ഞാ, അസേക്ഖാ പഞ്ഞാ, നേവസേക്ഖനാസേക്ഖാ പഞ്ഞാ. പരിത്താ പഞ്ഞാ,

മഹഗ്ഗതാ പഞ്ഞാ, അപ്പമാണാ പഞ്ഞാ. പരിത്താരമ്മണാ പഞ്ഞാ, മഹഗ്ഗതാരമ്മണാ പഞ്ഞാ, അപ്പമാണാരമ്മണാ പഞ്ഞാ. മഗ്ഗാരമ്മണാ പഞ്ഞാ, മഗ്ഗഹേതുകാ പഞ്ഞാ, മഗ്ഗാധിപതിനീ പഞ്ഞാ. ഉപ്പന്നാ പഞ്ഞാ, അനുപ്പന്നാ പഞ്ഞാ, ഉപ്പാദിനീ പഞ്ഞാ. അതീതാ പഞ്ഞാ, അനാഗതാ പഞ്ഞാ, പച്ചുപ്പന്നാ പഞ്ഞാ. അതീതാരമ്മണാ പഞ്ഞാ, അനാഗതാരമ്മണാ പഞ്ഞാ, പച്ചുപ്പന്നാരമ്മണാ പഞ്ഞാ. അജ്ഝത്താ പഞ്ഞാ, ബഹിദ്ധാ പഞ്ഞാ, അജ്ഝത്തബഹിദ്ധാ പഞ്ഞാ. അജ്ഝത്താരമ്മണാ പഞ്ഞാ, ബഹിദ്ധാരമ്മണാ പഞ്ഞാ, അജ്ഝത്തബഹിദ്ധാരമ്മണാ പഞ്ഞാ.

സവിതക്കസവിചാരാ പഞ്ഞാ അത്ഥി വിപാകാ, അത്ഥി വിപാകധമ്മധമ്മാ, അത്ഥി നേവവിപാകനവിപാകധമ്മധമ്മാ. അത്ഥി ഉപാദിണ്ണുപാദാനിയാ, അത്ഥി അനുപാദിണ്ണുപാദാനിയാ, അത്ഥി അനുപാദിണ്ണഅനുപാദാനിയാ . അത്ഥി പീതിസഹഗതാ, അത്ഥി സുഖസഹഗതാ, അത്ഥി ഉപേക്ഖാസഹഗതാ. അത്ഥി ആചയഗാമിനീ, അത്ഥി അപചയഗാമിനീ, അത്ഥി നേവാചയഗാമിനാപചയഗാമിനീ. അത്ഥി സേക്ഖാ, അത്ഥി അസേക്ഖാ, അത്ഥി നേവസേക്ഖനാസേക്ഖാ. അത്ഥി പരിത്താ, അത്ഥി മഹഗ്ഗതാ, അത്ഥി അപ്പമാണാ. അത്ഥി പരിത്താരമ്മണാ, അത്ഥി മഹഗ്ഗതാരമ്മണാ, അത്ഥി അപ്പമാണാരമ്മണാ. അത്ഥി മഗ്ഗാരമ്മണാ, അത്ഥി മഗ്ഗഹേതുകാ, അത്ഥി മഗ്ഗാധിപതിനീ. അത്ഥി ഉപ്പന്നാ, അത്ഥി അനുപ്പന്നാ, അത്ഥി ഉപ്പാദിനീ. അത്ഥി അതീതാ, അത്ഥി അനാഗതാ, അത്ഥി പച്ചുപ്പന്നാ. അത്ഥി അതീതാരമ്മണാ, അത്ഥി അനാഗതാരമ്മണാ, അത്ഥി പച്ചുപ്പന്നാരമ്മണാ. അത്ഥി അജ്ഝത്താ, അത്ഥി ബഹിദ്ധാ, അത്ഥി അജ്ഝത്തബഹിദ്ധാ. അത്ഥി അജ്ഝത്താരമ്മണാ, അത്ഥി ബഹിദ്ധാരമ്മണാ, അത്ഥി അജ്ഝത്തബഹിദ്ധാരമ്മണാ.

അവിതക്കവിചാരമത്താ പഞ്ഞാ അത്ഥി വിപാകാ, അത്ഥി വിപാകധമ്മധമ്മാ, അത്ഥി നേവവിപാകനവിപാകധമ്മധമ്മാ. അത്ഥി ഉപാദിണ്ണുപാദാനിയാ, അത്ഥി അനുപാദിണ്ണുപാദാനിയാ, അത്ഥി അനുപാദിണ്ണഅനുപാദാനിയാ. അത്ഥി ആചയഗാമിനീ, അത്ഥി അപചയഗാമിനീ, അത്ഥി നേവാചയഗാമിനാപചയഗാമിനീ. അത്ഥി സേക്ഖാ, അത്ഥി അസേക്ഖാ, അത്ഥി നേവസേക്ഖനാസേക്ഖാ. അത്ഥി ഉപ്പന്നാ, അത്ഥി അനുപ്പന്നാ, അത്ഥി ഉപ്പാദിനീ. അത്ഥി അതീതാ, അത്ഥി അനാഗതാ, അത്ഥി പച്ചുപ്പന്നാ. അത്ഥി അജ്ഝത്താ, അത്ഥി ബഹിദ്ധാ, അത്ഥി അജ്ഝത്തബഹിദ്ധാ.

അവിതക്കഅവിചാരാ പഞ്ഞാ അത്ഥി വിപാകാ, അത്ഥി വിപാകധമ്മധമ്മാ, അത്ഥി നേവവിപാകനവിപാകധമ്മധമ്മാ. അത്ഥി ഉപാദിണ്ണുപാദാനിയാ, അത്ഥി അനുപാദിണ്ണുപാദാനിയാ, അത്ഥി അനുപാദിണ്ണഅനുപാദാനിയാ. അത്ഥി പീതിസഹഗതാ, അത്ഥി സുഖസഹഗതാ, അത്ഥി ഉപേക്ഖാസഹഗതാ. അത്ഥി ആചയഗാമിനീ, അത്ഥി അപചയഗാമിനീ, അത്ഥി നേവാചയഗാമിനാപചയഗാമിനീ. അത്ഥി സേക്ഖാ, അത്ഥി അസേക്ഖാ, അത്ഥി നേവസേക്ഖനാസേക്ഖാ. അത്ഥി പരിത്താരമ്മണാ, അത്ഥി മഹഗ്ഗതാരമ്മണാ, അത്ഥി അപ്പമാണാരമ്മണാ. അത്ഥി മഗ്ഗാരമ്മണാ, അത്ഥി മഗ്ഗഹേതുകാ, അത്ഥി മഗ്ഗാധിപതിനീ. അത്ഥി ഉപ്പന്നാ, അത്ഥി അനുപ്പന്നാ, അത്ഥി ഉപ്പാദിനീ. അത്ഥി അതീതാ, അത്ഥി അനാഗതാ, അത്ഥി പച്ചുപ്പന്നാ. അത്ഥി അതീതാരമ്മണാ, അത്ഥി അനാഗതാരമ്മണാ, അത്ഥി പച്ചുപ്പന്നാരമ്മണാ. അത്ഥി അജ്ഝത്താ, അത്ഥി ബഹിദ്ധാ, അത്ഥി അജ്ഝത്തബഹിദ്ധാ. അത്ഥി അജ്ഝത്താരമ്മണാ, അത്ഥി ബഹിദ്ധാരമ്മണാ, അത്ഥി അജ്ഝത്തബഹിദ്ധാരമ്മണാ.

പീതിസഹഗതാ പഞ്ഞാ, സുഖസഹഗതാ പഞ്ഞാ അത്ഥി വിപാകാ, അത്ഥി വിപാകധമ്മധമ്മാ, അത്ഥി നേവവിപാകനവിപാകധമ്മധമ്മാ . അത്ഥി ഉപാദിണ്ണുപാദാനിയാ, അത്ഥി അനുപാദിണ്ണുപാദാനിയാ, അത്ഥി അനുപാദിണ്ണഅനുപാദാനിയാ. അത്ഥി സവിതക്കസവിചാരാ, അത്ഥി അവിതക്കവിചാരമത്താ, അത്ഥി അവിതക്കഅവിചാരാ. അത്ഥി ആചയഗാമിനീ, അത്ഥി അപചയഗാമിനീ, അത്ഥി നേവാചയഗാമിനാപചയഗാമിനീ. അത്ഥി സേക്ഖാ, അത്ഥി അസേക്ഖാ, അത്ഥി നേവസേക്ഖനാസേക്ഖാ. അത്ഥി പരിത്താ, അത്ഥി മഹഗ്ഗതാ, അത്ഥി അപ്പമാണാ. അത്ഥി പരിത്താരമ്മണാ, അത്ഥി മഹഗ്ഗതാരമ്മണാ, അത്ഥി അപ്പമാണാരമ്മണാ. അത്ഥി മഗ്ഗാരമ്മണാ, അത്ഥി മഗ്ഗഹേതുകാ, അത്ഥി മഗ്ഗാധിപതിനീ. അത്ഥി ഉപ്പന്നാ, അത്ഥി അനുപ്പന്നാ, അത്ഥി ഉപ്പാദിനീ. അത്ഥി അതീതാ, അത്ഥി അനാഗതാ, അത്ഥി പച്ചുപ്പന്നാ. അത്ഥി അതീതാരമ്മണാ, അത്ഥി അനാഗതാരമ്മണാ, അത്ഥി പച്ചുപ്പന്നാരമ്മണാ. അത്ഥി അജ്ഝത്താ, അത്ഥി ബഹിദ്ധാ, അത്ഥി അജ്ഝത്തബഹിദ്ധാ. അത്ഥി അജ്ഝത്താരമ്മണാ, അത്ഥി ബഹിദ്ധാരമ്മണാ, അത്ഥി അജ്ഝത്തബഹിദ്ധാരമ്മണാ.

ഉപേക്ഖാസഹഗതാ പഞ്ഞാ അത്ഥി വിപാകാ, അത്ഥി വിപാകധമ്മധമ്മാ, അത്ഥി നേവവിപാകനവിപാകധമ്മധമ്മാ. അത്ഥി ഉപാദിണ്ണുപാദാനിയാ , അത്ഥി അനുപാദിണ്ണുപാദാനിയാ, അത്ഥി അനുപാദിണ്ണഅനുപാദാനിയാ. അത്ഥി ആചയഗാമിനീ, അത്ഥി അപചയഗാമിനീ, അത്ഥി നേവാചയഗാമിനാപചയഗാമിനീ. അത്ഥി സേക്ഖാ, അത്ഥി അസേക്ഖാ, അത്ഥി നേവസേക്ഖനാസേക്ഖാ. അത്ഥി പരിത്താ, അത്ഥി മഹഗ്ഗതാ, അത്ഥി അപ്പമാണാ. അത്ഥി പരിത്താരമ്മണാ, അത്ഥി മഹഗ്ഗതാരമ്മണാ, അത്ഥി അപ്പമാണാരമ്മണാ. അത്ഥി മഗ്ഗാരമ്മണാ, അത്ഥി മഗ്ഗഹേതുകാ, അത്ഥി മഗ്ഗാധിപതിനീ. അത്ഥി ഉപ്പന്നാ, അത്ഥി അനുപ്പന്നാ, അത്ഥി ഉപ്പാദിനീ. അത്ഥി അതീതാ, അത്ഥി അനാഗതാ, അത്ഥി പച്ചുപ്പന്നാ. അത്ഥി അതീതാരമ്മണാ, അത്ഥി അനാഗതാരമ്മണാ, അത്ഥി പച്ചുപ്പന്നാരമ്മണാ. അത്ഥി അജ്ഝത്താ, അത്ഥി ബഹിദ്ധാ, അത്ഥി അജ്ഝത്തബഹിദ്ധാ. അത്ഥി അജ്ഝത്താരമ്മണാ, അത്ഥി ബഹിദ്ധാരമ്മണാ, അത്ഥി അജ്ഝത്തബഹിദ്ധാരമ്മണാ. ഏവം തിവിധേന ഞാണവത്ഥു.

ചതുബ്ബിധേന ഞാണവത്ഥു - കമ്മസ്സകതഞാണം, സച്ചാനുലോമികം ഞാണം, മഗ്ഗസമങ്ഗിസ്സ ഞാണം, ഫലസമങ്ഗിസ്സ ഞാണം. ദുക്ഖേ ഞാണം, ദുക്ഖസമുദയേ ഞാണം, ദുക്ഖനിരോധേ ഞാണം, ദുക്ഖനിരോധഗാമിനിയാ പടിപദായ ഞാണം. കാമാവചരാ പഞ്ഞാ, രൂപാവചരാ പഞ്ഞാ, അരൂപാവചരാ പഞ്ഞാ, അപരിയാപന്നാ പഞ്ഞാ. ധമ്മേ ഞാണം, അന്വയേ ഞാണം, പരിച്ചേ ഞാണം, സമ്മുതി ഞാണം. അത്ഥി പഞ്ഞാ ആചയായ, നോ അപചയായ, അത്ഥി പഞ്ഞാ അപചയായ, നോ ആചയായ, അത്ഥി പഞ്ഞാ ആചയായ ചേവ, അപചയായ ച, അത്ഥി പഞ്ഞാ നേവാചയായ, നോ അപചയായ. അത്ഥി പഞ്ഞാ നിബ്ബിദായ, നോ പടിവേധായ, അത്ഥി പഞ്ഞാ പടിവേധായ, നോ നിബ്ബിദായ , അത്ഥി പഞ്ഞാ നിബ്ബിദായ ചേവ, പടിവേധായ ച, അത്ഥി പഞ്ഞാ നേവ നിബ്ബിദായ, നോ പടിവേധായ. ഹാനഭാഗിനീ പഞ്ഞാ, ഠിതിഭാഗിനീ പഞ്ഞാ, വിസേസഭാഗിനീ പഞ്ഞാ, നിബ്ബേധഭാഗിനീ പഞ്ഞാ.

ചതസ്സോ പടിസമ്ഭിദാ. ചതസ്സോ പടിപദാ. ചത്താരി ആരമ്മണാനി. ജരാമരണേ ഞാണം, ജരാമരണസമുദയേ ഞാണം, ജരാമരണനിരോധേ ഞാണം,

ജരാമരണനിരോധഗാമിനിയാ പടിപദായ ഞാണം. ജാതിയാ ഞാണം...പേ॰... ഭവേ ഞാണം...പേ॰... ഉപാദാനേ ഞാണം...പേ॰... തണ്ഹായ ഞാണം...പേ॰... വേദനായ ഞാണം...പേ॰... ഫസ്സേ ഞാണം...പേ॰... സളായതനേ ഞാണം...പേ॰... നാമരൂപേ ഞാണം...പേ॰... വിഞ്ഞാണേ ഞാണം...പേ॰... സങ്ഖാരേസു ഞാണം, സങ്ഖാരസമുദയേ ഞാണം, സങ്ഖാരനിരോധേ ഞാണം, സങ്ഖാരനിരോധഗാമിനിയാ പടിപദായ ഞാണം. ഏവം ചതുബ്ബിധേന ഞാണവത്ഥു.

പഞ്ചവിധേന ഞാണവത്ഥു - പഞ്ചങ്ഗികോ സമ്മാസമാധി, പഞ്ചഞാണികോ സമ്മാസമാധി. ഏവം പഞ്ചവിധേന ഞാണവത്ഥു.

ഛബ്ബിധേന ഞാണവത്ഥു - ഛസു അഭിഞ്ഞാസു പഞ്ഞാ. ഏവം ഛബ്ബിധേന ഞാണവത്ഥു.

സത്തവിധേന ഞാണവത്ഥു - സത്തസത്തതി ഞാണവത്ഥൂനി. ഏവം സത്തവിധേന ഞാണവത്ഥു.

അട്ഠവിധേന ഞാണവത്ഥു - ചതൂസു മഗ്ഗേസു, ചതൂസു ഫലേസു പഞ്ഞാ. ഏവം അട്ഠവിധേന ഞാണവത്ഥു.

നവവിധേന ഞാണവത്ഥു - നവസു അനുപുബ്ബവിഹാരസമാപത്തീസു പഞ്ഞാ. ഏവം നവവിധേന ഞാണവത്ഥു.

ദസവിധേന ഞാണവത്ഥു - ദസ തഥാഗതസ്സ തഥാഗതബലാനി, യേഹി ബലേഹി സമന്നാഗതോ തഥാഗതോ ആസഭം ഠാനം പടിജാനാതി, പരിസാസു സീഹനാദം നദതി, ബ്രഹ്മചക്കം പവത്തേതി. കതമാനി ദസ? ഇധ തഥാഗതോ ഠാനഞ്ച ഠാനതോ അട്ഠാനഞ്ച അട്ഠാനതോ യഥാഭൂതം പജാനാതി, യമ്പി തഥാഗതോ ഠാനഞ്ച ഠാനതോ അട്ഠാനഞ്ച അട്ഠാനതോ യഥാഭൂതം പജാനാതി, ഇദമ്പി തഥാഗതസ്സ തഥാഗതബലം ഹോതി. യം ബലം ആഗമ്മ തഥാഗതോ ആസഭം ഠാനം പടിജാനാതി, പരിസാസു സീഹനാദം നദതി, ബ്രഹ്മചക്കം പവത്തേതി.

പുന ചപരം തഥാഗതോ അതീതാനാഗതപച്ചുപ്പന്നാനം കമ്മസമാദാനാനം ഠാനസോ ഹേതുസോ വിപാകം യഥാഭൂതം പജാനാതി. യമ്പി തഥാഗതോ അതീതാനാഗതപച്ചുപ്പന്നാനം കമ്മസമാദാനാനം ഠാനസോ ഹേതുസോ വിപാകം യഥാഭൂതം പജാനാതി, ഇദമ്പി തഥാഗതസ്സ തഥാഗതബലം ഹോതി. യം ബലം ആഗമ്മ തഥാഗതോ ആസഭം ഠാനം പടിജാനാതി, പരിസാസു സീഹനാദം നദതി, ബ്രഹ്മചക്കം പവത്തേതി.

പുന ചപരം തഥാഗതോ സബ്ബത്ഥഗാമിനിം പടിപദം യഥാഭൂതം പജാനാതി, യമ്പി തഥാഗതോ സബ്ബത്ഥഗാമിനിം പടിപദം യഥാഭൂതം പജാനാതി, ഇദമ്പി തഥാഗതസ്സ തഥാഗതബലം ഹോതി. യം ബലം ആഗമ്മ തഥാഗതോ ആസഭം ഠാനം പടിജാനാതി, പരിസാസു സീഹനാദം നദതി, ബ്രഹ്മചക്കം പവത്തേതി.

പുന ചപരം തഥാഗതോ അനേകധാതുനാനാധാതുലോകം യഥാഭൂതം പജാനാതി, യമ്പി തഥാഗതോ അനേകധാതുനാനാധാതുലോകം യഥാഭൂതം

പജാനാതി, ഇദമ്പി തഥാഗതസ്സ തഥാഗതബലം ഹോതി. യം ബലം ആഗമ്മ തഥാഗതോ ആസഭം ഠാനം പടിജാനാതി, പരിസാസു സീഹനാദം നദതി, ബ്രഹ്മചക്കം പവത്തേതി.

പുന ചപരം തഥാഗതോ സത്താനം നാനാധിമുത്തികതം യഥാഭൂതം പജാനാതി, യമ്പി തഥാഗതോ സത്താനം നാനാധിമുത്തികതം യഥാഭൂതം പജാനാതി, ഇദമ്പി തഥാഗതസ്സ തഥാഗതബലം ഹോതി. യം ബലം ആഗമ്മ തഥാഗതോ ആസഭം ഠാനം പടിജാനാതി, പരിസാസു സീഹനാദം നദതി, ബ്രഹ്മചക്കം പവത്തേതി.

പുന ചപരം തഥാഗതോ പരസത്താനം പരപുഗ്ഗലാനം ഇന്ദ്രിയപരോപരിയത്തം യഥാഭൂതം പജാനാതി, യമ്പി തഥാഗതോ പരസത്താനം പരപുഗ്ഗലാനം ഇന്ദ്രിയപരോപരിയത്തം യഥാഭൂതം പജാനാതി, ഇദമ്പി തഥാഗതസ്സ തഥാഗതബലം ഹോതി. യം ബലം ആഗമ്മ തഥാഗതോ ആസഭം ഠാനം പടിജാനാതി, പരിസാസു സീഹനാദം നദതി, ബ്രഹ്മചക്കം പവത്തേതി.

പുന ചപരം തഥാഗതോ ഝാനവിമോക്ഖസമാധിസമാപത്തീനം സംകിലേസം വോദാനം വുട്ഠാനം യഥാഭൂതം പജാനാതി, യമ്പി തഥാഗതോ ഝാനവിമോക്ഖസമാധിസമാപത്തീനം സംകിലേസം വോദാനം വുട്ഠാനം യഥാഭൂതം പജാനാതി , ഇദമ്പി തഥാഗതസ്സ തഥാഗതബലം ഹോതി. യം ബലം ആഗമ്മ തഥാഗതോ ആസഭം ഠാനം പടിജാനാതി, പരിസാസു സീഹനാദം നദതി, ബ്രഹ്മചക്കം പവത്തേതി.

പുന ചപരം തഥാഗതോ പുബ്ബേനിവാസാനുസ്സതിം യഥാഭൂതം പജാനാതി, യമ്പി തഥാഗതോ പുബ്ബേനിവാസാനുസ്സതിം യഥാഭൂതം പജാനാതി, ഇദമ്പി തഥാഗതസ്സ തഥാഗതബലം ഹോതി. യം ബലം ആഗമ്മ തഥാഗതോ ആസഭം ഠാനം പടിജാനാതി, പരിസാസു സീഹനാദം നദതി, ബ്രഹ്മചക്കം പവത്തേതി.

പുന ചപരം തഥാഗതോ സത്താനം ചുതൂപപാതം യഥാഭൂതം പജാനാതി, യമ്പി തഥാഗതോ സത്താനം ചുതൂപപാതം യഥാഭൂതം പജാനാതി, ഇദമ്പി തഥാഗതസ്സ തഥാഗതബലം ഹോതി. യം ബലം ആഗമ്മ തഥാഗതോ ആസഭം ഠാനം പടിജാനാതി, പരിസാസു സീഹനാദം നദതി, ബ്രഹ്മചക്കം പവത്തേതി.

പുന ചപരം തഥാഗതോ ആസവാനം ഖയം യഥാഭൂതം പജാനാതി, യമ്പി തഥാഗതോ ആസവാനം ഖയം യഥാഭൂതം പജാനാതി, ഇദമ്പി തഥാഗതസ്സ തഥാഗതബലം ഹോതി. യം ബലം ആഗമ്മ തഥാഗതോ ആസഭം ഠാനം പടിജാനാതി, പരിസാസു സീഹനാദം നദതി, ബ്രഹ്മചക്കം പവത്തേതി.

ഇമാനി ദസ തഥാഗതസ്സ തഥാഗതബലാനി. യേഹി ബലേഹി സമന്നാഗതോ തഥാഗതോ ആസഭം ഠാനം പടിജാനാതി, പരിസാസു സീഹനാദം നദതി, ബ്രഹ്മചക്കം പവത്തേതി. ഏവം ദസവിധേന ഞാണവത്ഥു.

ഞാണവിഭങ്ഗം.

ഖുദ്ദകവത്ഥുവിഭങ്ഗോ

ഏകകം

ജാതിമദോ (വിഭം വ്വന്ത്വ), ഗോത്തമദോ, ആരോഗ്യമദോ, യോബ്ബനമദോ, ജീവിതമദോ, ലാഭമദോ, സക്കാരമദോ, ഗരുകാരമദോ, പുരേക്ഖാരമദോ, പരിവാരമദോ, ഭോഗമദോ, വണ്ണമദോ, സുതമദോ , പടിഭാനമദോ, രത്തഞ്ഞുമദോ, പിണ്ഡപാതികമദോ, അനവഞ്ഞാതമദോ, ഇരിയാപഥമദോ, ഇദ്ധിമദോ, യസമദോ, സീലമദോ, ഝാനമദോ, സിപ്പമദോ, ആരോഹമദോ, പരിണാഹമദോ, സണ്ഠാനമദോ, പാരിപൂരിമദോ, മദോ, പമാദോ, ഥമ്ഭോ, സാരമ്ഭോ, അത്രിച്ഛതാ, മഹിച്ഛതാ, പാപിച്ഛതാ, സിങ്ഗം, തിന്തിണം, ചാപല്യം, അസഭാഗവുത്തി, അരതി, തന്ദി, വിജമ്ഭിതാ, ഭത്തസമ്മദോ, ചേതസോ ച ലീനത്തം, കുഹനാ, ലപനാ, നേമിത്തികതാ, നിപ്പേസികതാ, ലാഭേന ലാഭം നിജിഗീസനതാ, ''സേയ്യോഹമസ്മീ''തി മാനോ, ''സദിസോഹമസ്മീ''തി മാനോ, ''ഹീനോഹമസ്മീ''തി മാനോ. സേയ്യസ്സ ''സേയ്യോഹമസ്മീ''തി മാനോ, സേയ്യസ്സ ''സദിസോഹമസ്മീ''തി മാനോ, സേയ്യസ്സ ''ഹീനോഹമസ്മീ''തി മാനോ, സദിസസ്സ ''സേയ്യോഹമസ്മീ''തി മാനോ, സദിസസ്സ ''സദിസോഹമസ്മീ''തി മാനോ, സദിസസ്സ ''ഹീനോഹമസ്മീ''തി മാനോ, ഹീനസ്സ ''സേയ്യോഹമസ്മീ''തി മാനോ, ഹീനസ്സ ''സദിസോഹമസ്മീ''തി മാനോ, ഹീനസ്സ ''ഹീനോഹമസ്മീ''തി മാനോ, മാനോ, അതിമാനോ, മാനാതിമാനോ, ഓമാനോ, അധിമാനോ, അസ്മിമാനോ, മിച്ഛാമാനോ, ഞാതിവിതക്കോ, ജനപദവിതക്കോ, അമരവിതക്കോ, പരാനുദ്ദയതാപടിസംയുത്തോ വിതക്കോ, ലാഭസക്കാരസിലോകപടിസംയുത്തോ വിതക്കോ, അനവഞ്ഞത്തിപടിസംയുത്തോ വിതക്കോ (വിഭം വ്വന്ത്വ). ഏകകം.

ദുകം

കോധോ ച ഉപനാഹോ ച, മക്ഖോ ച പളാസോ ച, ഇസ്സാ ച മച്ഛരിയഞ്ച, മായാ ച സാഠേയ്യഞ്ച, അവിജ്ജാ ച ഭവതണ്ഹാ ച, ഭവദിട്ഠി ച വിഭവദിട്ഠി ച, സസ്സതദിട്ഠി ച ഉച്ഛേദദിട്ഠി ച, അന്തവാദിട്ഠി ച അനന്തവാദിട്ഠി ച, പുബ്ബന്താനുദിട്ഠി ച അപരന്താനുദിട്ഠി ച, അഹിരികഞ്ച അനോത്തപ്പഞ്ച, ദോവചസ്സതാ ച പാപമിത്തതാ ച, അനജ്ജവോ ച അമദ്ദവോ ച, അക്ഖന്തി ച അസോരച്ചഞ്ച, അസാഖല്യഞ്ച അപ്പടിസന്ഥാരോ ച, ഇന്ദ്രിയേസു അഗുത്തദ്വാരതാ ച ഭോജനേ അമത്തഞ്ഞുതാ ച, മുട്ഠസ്സച്ചഞ്ച അസമ്പജഞ്ഞഞ്ച, സീലവിപത്തി ച ദിട്ഠിവിപത്തി ച, അജ്ഝത്തസംയോജനഞ്ച ബഹിദ്ധാസംയോജനഞ്ച. ദുകം.

തികം

തീണി അകുസലമൂലാനി, തയോ അകുസലവിതക്കാ, തിസ്സോ അകുസലസഞ്ഞാ, തിസ്സോ അകുസലധാതുയോ, തീണി ദുച്ചരിതാനി, തയോ ആസവാ, തീണി സംയോജനാനി, തിസ്സോ തണ്ഹാ, അപരാപി തിസ്സോ തണ്ഹാ, അപരാപി തിസ്സോ തണ്ഹാ, തിസ്സോ ഏസനാ, തിസ്സോ വിധാ, തീണി ഭയാനി , തീണി തമാനി, തീണി തിത്ഥായതനാനി, തയോ കിഞ്ചനാ, തീണി അങ്ഗണാനി, തീണി മലാനി, തീണി വിസമാനി, അപരാനിപി തീണി വിസമാനി, തയോ അഗ്ഗീ, തയോ കസാവാ, അപരേപി തയോ കസാവാ.

അസ്സാദദിട്ഠി അത്താനുദിട്ഠി മിച്ഛാദിട്ഠി, അരതി വിഹേസാ അധമ്മചരിയാ, ദോവചസ്സതാ പാപമിത്തതാ നാനത്തസഞ്ഞാ, ഉദ്ധച്ചം കോസജ്ജം പമാദോ, അസന്തുട്ഠിതാ അസമ്പജഞ്ഞതാ മഹിച്ഛതാ, അഹിരികം അനോത്തപ്പം പമാദോ, അനാദരിയം ദോവചസ്സതാ പാപമിത്തതാ, അസ്സദ്ധിയം

അവദഞ്ഞുതാ കോസജ്ജം, ഉദ്ധച്ചം അസംവരോ ദുസ്സീല്യം, അരിയാനം അദസ്സനകമ്യതാ സദ്ധമ്മം അസോതുകമ്യതാ ഉപാരമ്ഭചിത്തതാ, മുട്ഠസ്സച്ചം അസമ്പജഞ്ഞം ചേതസോ വിക്ഖേപോ, അയോനിസോ മനസികാരോ കുമ്മഗ്ഗസേവനാ ചേതസോ ച ലീനത്തം. തികം.

ചതുക്കം

ചത്താരോ ആസവാ, ചത്താരോ ഗന്ഥാ, ചത്താരോ ഓഘാ, ചത്താരോ യോഗാ, ചത്താരി ഉപാദാനാനി, ചത്താരോ തണ്ഹുപ്പാദാ, ചത്താരി അഗതിഗമനാനി, ചത്താരോ വിപരിയാസാ, ചത്താരോ അനരിയവോഹാരാ, അപരേപി ചത്താരോ അനരിയവോഹാരാ, ചത്താരി ദുച്ചരിതാനി, അപരാപി ചത്താരി ദുച്ചരിതാനി, ചത്താരി ഭയാനി, (അപരാനിപി ചത്താരി ഭയാനി,) ചതസ്സോ ദിട്ഠിയോ. ചതുക്കം.

പഞ്ചകം

പഞ്ചോരമ്ഭാഗിയാനി സംയോജനാനി, പഞ്ചുദ്ധമ്ഭാഗിയാനി സംയോജനാനി, പഞ്ച മച്ഛരിയാനി, പഞ്ച സങ്ഗാ, പഞ്ച സല്ലാ, പഞ്ച ചേതോഖിലാ, പഞ്ച ചേതസോവിനിബന്ധാ, പഞ്ച നീവരണാനി, പഞ്ച കമ്മാനി ആനന്തരികാനി, പഞ്ച ദിട്ഠിയോ, പഞ്ച വേരാ, പഞ്ച ബ്യസനാ, പഞ്ച അക്ഖന്തിയാ ആദീനവാ, പഞ്ച ഭയാനി, പഞ്ച ദിട്ഠധമ്മനിബ്ബാനവാദാ. പഞ്ചകം.

ഛക്കം

ഛ വിവാദമൂലാനി, ഛ ഛന്ദരാഗാ ധമ്മാ, ഛ വിരോധവത്ഥൂനി, ഛ തണ്ഹാകായാ, ഛ അഗാരവാ, ഛ പരിഹാനിയാ ധമ്മാ, അപരേപി ഛ പരിഹാനിയാ ധമ്മാ, ഛ സോമനസ്സുപവിചാരാ, ഛ ദോമനസ്സുപവിചാരാ, ഛ ഉപേക്ഖുപവിചാരാ, ഛ ഗേഹസിതാനി സോമനസ്സാനി, ഛ ഗേഹസിതാനി ദോമനസ്സാനി, ഛ ഗേഹസിതാ ഉപേക്ഖാ, ഛ ദിട്ഠിയോ. ഛക്കം.

സത്തകം

സത്ത അനുസയാ, സത്ത സംയോജനാനി, സത്ത പരിയുട്ഠാനാനി, സത്ത അസദ്ധമ്മാ, സത്ത ദുച്ചരിതാനി, സത്ത മാനാ, സത്ത ദിട്ഠിയോ. സത്തകം.

അട്ഠകം

അട്ഠ കിലേസവത്ഥൂനി, അട്ഠ കുസീതവത്ഥൂനി, അട്ഠസു ലോകധമ്മേസു ചിത്തസ്സ പടിഘാതോ, അട്ഠ അനരിയവോഹാരാ, അട്ഠ മിച്ഛത്താ, അട്ഠ പുരിസദോസാ, അട്ഠ അസഞ്ഞിവാദാ, അട്ഠ നേവസഞ്ഞിനാസഞ്ഞിവാദാ. അട്ഠകം.

നവകം

നവ ആഘാതവത്ഥൂനി, നവ പുരിസമലാനി, നവവിധാ മാനാ, നവ തണ്ഹാമൂലകാ ധമ്മാ, നവ ഇഞ്ജിതാനി, നവ മഞ്ഞിതാനി, നവ ഫന്ദിതാനി, നവ പപഞ്ചിതാനി, നവ സങ്ഖതാനി. നവകം.

ദസകം

ദസ കിലേസവത്ഥൂനി, ദസ ആഘാതവത്ഥൂനി, ദസ അകുസലകമ്മപഥാ, ദസ സംയോജനാനി, ദസ മിച്ഛത്താ, ദസവത്ഥുകാ മിച്ഛാദിട്ഠി, ദസവത്ഥുകാ അന്തഗ്ഗാഹികാ ദിട്ഠി. ദസകം.

അട്ഠാരസ തണ്ഹാവിചരിതാനി അജ്ഝത്തികസ്സ ഉപാദായ, അട്ഠാരസ തണ്ഹാവിചരിതാനി ബാഹിരസ്സ ഉപാദായ, തദേകജ്ഝം അഭിസഞ്ഞുഹിത്വാ അഭിസങ്ഖിപിത്വാ ഛത്തിംസ തണ്ഹാവിചരിതാനി ഹോന്തി , ഇതി അതീതാനി ഛത്തിംസ തണ്ഹാവിചരിതാനി, അനാഗതാനി ഛത്തിംസ തണ്ഹാവിചരിതാനി, പച്ചുപ്പന്നാനി ഛത്തിംസ തണ്ഹാവിചരിതാനി, തദേകജ്ഝം അഭിസഞ്ഞുഹിത്വാ അഭിസങ്ഖിപിത്വാ **അട്ഠ തണ്ഹാവിചരിതസതം** ഹോതി, യാനി ച ദ്വാസട്ഠി ദിട്ഠിഗതാനി ബ്രഹ്മജാലേ വേയ്യാകരണേ വുത്താനി ഭഗവതാ.

ഖുദ്ദകവത്ഥുവിഭങ്ഗം.

ധമ്മഹദയവിഭങ്ഗോ

കതി ഖന്ധാ, കതി ആയതനാനി, കതി ധാതുയോ, കതി സച്ചാനി, കതി ഇന്ദ്രിയാനി, കതി ഹേതൂ, കതി ആഹാരാ, കതി ഫസ്സാ, കതി വേദനാ, കതി സഞ്ഞാ, കതി ചേതനാ, കതി ചിത്താനി (വിഭ॰ ൯൭൮)?

പഞ്ചക്ഖന്ധാ, ദ്വാദസായതനാനി, അട്ഠാരസ ധാതുയോ, ചത്താരി സച്ചാനി, ബാവീസതിന്ദ്രിയാനി, നവ ഹേതൂ, ചത്താരോ ആഹാരാ, സത്ത ഫസ്സാ, സത്ത വേദനാ, സത്ത സഞ്ഞാ, സത്ത ചേതനാ, സത്ത ചിത്താനി (വിഭ॰ ൯൭൮).

ധമ്മഹദയവിഭങ്ഗം.

വിഭങ്ഗമാതികാ നിട്ഠിതാ.

௩. ധാതുകഥാമാതികാ

നയമാതികാ

സങ്ഗഹോ അസങ്ഗഹോ (ധാതു॰ ൧). സങ്ഗഹിതേന അസങ്ഗഹിതം. അസങ്ഗഹിതേന സങ്ഗഹിതം. സങ്ഗഹിതേന സങ്ഗഹിതം. അസങ്ഗഹിതേന അസങ്ഗഹിതം. സമ്പയോഗോ വിപ്പയോഗോ. സമ്പയുത്തേന വിപ്പയുത്തം. വിപ്പയുത്തേന സമ്പയുത്തം. സമ്പയുത്തേന സമ്പയുത്തം. വിപ്പയുത്തേന വിപ്പയുത്തം. സങ്ഗഹിതേന സമ്പയുത്തം വിപ്പയുത്തം. സമ്പയുത്തേന സങ്ഗഹിതം അസങ്ഗഹിതം. അസങ്ഗഹിതേന സമ്പയുത്തം വിപ്പയുത്തം. വിപ്പയുത്തേന സങ്ഗഹിതം അസങ്ഗഹിതം.

അബ്ഭന്തരമാതികാ

പഞ്ചക്ഖന്ധാ. ദ്വാദസായതനാനി. അട്ഠാരസ ധാതുയോ. ചത്താരി സച്ചാനി. ബാവീസതിന്ദ്രിയാനി. പടിച്ചസമുപ്പാദോ. ചത്താരോ സതിപട്ഠാനാ. ചത്താരോ സമ്മപ്പധാനാ. ചത്താരോ ഇദ്ധിപാദാ . ചത്താരി ഝാനാനി. ചതസ്സോ അപ്പമഞ്ഞായോ. പഞ്ചിന്ദ്രിയാനി. പഞ്ച ബലാനി. സത്ത ബോജ്ഝങ്ഗാ. അരിയോ അട്ഠങ്ഗികോ മഗ്ഗോ. ഫസ്സോ വേദനാ സഞ്ഞാ ചേതനാ ചിത്തം അധിമോക്ഖോ മനസികാരോ.

നയമുഖമാതികാ

തീഹി സങ്ഗഹോ. തീഹി അസങ്ഗഹോ. ചതൂഹി സമ്പയോഗോ. ചതൂഹി വിപ്പയോഗോ.

ലക്ഖണമാതികാ

സഭാഗോ. വിസഭാഗോ.

ബാഹിരമാതികാ

സബ്ബാപി ധമ്മസങ്ഗണീ ധാതുകഥായ മാതികാതി.

ധാതുകഥാമാതികാ നിട്ഠിതാ.

൪. പുഗ്ഗലപഞ്ഞത്തിമാതികാ

൧൩ പഞ്ഞത്തിയോ (പു॰ പ॰ മാതികാ ൧) - ഖന്ധപഞ്ഞത്തി ആയതനപഞ്ഞത്തി ധാതുപഞ്ഞത്തി സച്ചപഞ്ഞത്തി ഇന്ദ്രിയപഞ്ഞത്തി പുഗ്ഗലപഞ്ഞത്തീതി.

പുഗ്ഗലപഞ്ഞത്തിമാതികാ നിട്ഠിതാ.

൧. കഥാവത്ഥുമാതികാ

പുഗ്ഗലകഥാ

സുദ്ധസച്ചികട്ഠഅനുലോമപച്ചനീകം

പുഗ്ഗലോ ഉപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാതി (കഥാ॰ ൧), ആമന്താ. യോ സച്ചികട്ഠോ പരമത്ഥോ, തതോ സോ പുഗ്ഗലോ ഉപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാതി? ന ഹേവം വത്തബ്ബേ.

ആജാനാഹി നിഗ്ഗഹം - ഹഞ്ചി പുഗ്ഗലോ ഉപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേന, തേന വത രേ വത്തബ്ബേ ''യോ സച്ചികട്ഠോ പരമത്ഥോ, തതോ സോ പുഗ്ഗലോ ഉപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാ''തി. യം തത്ഥ വദേസി ''വത്തബ്ബേ ഖോ 'പുഗ്ഗലോ ഉപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേന', നോ ച വത്തബ്ബേ 'യോ സച്ചികട്ഠോ പരമത്ഥോ, തതോ സോ പുഗ്ഗലോ ഉപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാ'''തി, മിച്ഛാ.

നോ ചേ പന വത്തബ്ബേ ''യോ സച്ചികട്ഠോ പരമത്ഥോ, തതോ സോ പുഗ്ഗലോ ഉപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാ''തി, നോ ച വത രേ വത്തബ്ബേ ''പുഗ്ഗലോ ഉപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാ''തി. യം തത്ഥ വദേസി ''വത്തബ്ബേ ഖോ 'പുഗ്ഗലോ ഉപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേന', നോ ച വത്തബ്ബേ 'യോ സച്ചികട്ഠോ പരമത്ഥോ, തതോ സോ പുഗ്ഗലോ ഉപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാ'''തി, മിച്ഛാ.

അനുലോമപഞ്ചകം.

പുഗ്ഗലോ നുപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാതി? ആമന്താ. യോ സച്ചികട്ഠോ പരമത്ഥോ, തതോ സോ പുഗ്ഗലോ നുപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാതി? ന ഹേവം വത്തബ്ബേ.

ആജാനാഹി പടികമ്മം - ഹഞ്ചി പുഗ്ഗലോ നുപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേന, തേന വത രേ വത്തബ്ബേ ''യോ സച്ചികട്ഠോ പരമത്ഥോ, തതോ സോ പുഗ്ഗലോ നുപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാ''തി. യം തത്ഥ വദേസി ''വത്തബ്ബേ ഖോ 'പുഗ്ഗലോ നുപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേന', നോ ച വത്തബ്ബേ 'യോ സച്ചികട്ഠോ പരമത്ഥോ, തതോ സോ പുഗ്ഗലോ നുപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാ'''തി, മിച്ഛാ.

നോ ചേ പന വത്തബ്ബേ ''യോ സച്ചികട്ഠോ പരമത്ഥോ, തതോ സോ പുഗ്ഗലോ നുപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാ''തി, നോ ച വത രേ വത്തബ്ബേ ''പുഗ്ഗലോ നുപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാ''തി. യം തത്ഥ വദേസി ''വത്തബ്ബേ ഖോ 'പുഗ്ഗലോ നുപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേന', നോ ച വത്തബ്ബേ 'യോ സച്ചികട്ഠോ പരമത്ഥോ, തതോ സോ പുഗ്ഗലോ നുപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാ'''തി, മിച്ഛാ.

പടികമ്മചതുക്കം.

ത്വം ചേ പന മഞ്ഞസി "വത്തബ്ബേ ഖോ 'പുഗ്ഗലോ നുപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേന', നോ ച വത്തബ്ബേ 'യോ സച്ചികട്ഠോ പരമത്ഥോ, തതോ സോ പുഗ്ഗലോ നുപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാ'"തി. തേന തവ തത്ഥ ഹേതായ പടിഞ്ഞായ ഹേവം പടിജാനന്തം ഹേവം നിഗ്ഗഹേതബ്ബേ, അഥ തം നിഗ്ഗണ്ഹാമ, സുനിഗ്ഗഹിതോ ച ഹോസി -

ഹഞ്ചി പുഗ്ഗലോ നുപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേന, തേന വത രേ വത്തബ്ബേ "യോ സച്ചികട്ഠോ പരമത്ഥോ, തതോ സോ പുഗ്ഗലോ നുപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാ"തി. യം തത്ഥ വദേസി "വത്തബ്ബേ ഖോ 'പുഗ്ഗലോ നുപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേന', നോ ച വത്തബ്ബേ 'യോ സച്ചികട്ഠോ പരമത്ഥോ, തതോ സോ പുഗ്ഗലോ നുപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാ'"തി, മിച്ഛാ.

നോ ചേ പന വത്തബ്ബേ "യോ സച്ചികട്ഠോ പരമത്ഥോ, തതോ സോ പുഗ്ഗലോ നുപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാ"തി, നോ ച വത രേ വത്തബ്ബേ "പുഗ്ഗലോ നുപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാ"തി. യം തത്ഥ വദേസി "വത്തബ്ബേ ഖോ 'പുഗ്ഗലോ നുപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേന', നോ ച വത്തബ്ബേ 'യോ സച്ചികട്ഠോ പരമത്ഥോ, തതോ സോ പുഗ്ഗലോ നുപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാ'"തി, ഇദം തേ മിച്ഛാ.

നിഗ്ഗഹചതുക്കം.

ഏസേ ചേ ദുന്നിഗ്ഗഹിതേ ഹേവമേവം തത്ഥ ദക്ഖ, "വത്തബ്ബേ ഖോ 'പുഗ്ഗലോ ഉപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേന', നോ ച വത്തബ്ബേ 'യോ സച്ചികട്ഠോ പരമത്ഥോ, തതോ സോ പുഗ്ഗലോ ഉപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാ'"തി, നോ ച മയം തയാ തത്ഥ ഹേതായ പടിഞ്ഞായ ഹേവം പടിജാനന്താ ഹേവം നിഗ്ഗഹേതബ്ബാ, അഥ മം നിഗ്ഗണ്ഹാസി, ദുന്നിഗ്ഗഹിതാ ച ഹോമ -

ഹഞ്ചി പുഗ്ഗലോ ഉപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേന, തേന വത രേ വത്തബ്ബേ "യോ സച്ചികട്ഠോ പരമത്ഥോ, തതോ സോ പുഗ്ഗലോ ഉപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാ"തി. യം തത്ഥ വദേസി "വത്തബ്ബേ ഖോ 'പുഗ്ഗലോ ഉപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേന', നോ ച വത്തബ്ബേ 'യോ സച്ചികട്ഠോ പരമത്ഥോ, തതോ സോ പുഗ്ഗലോ ഉപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാ'"തി, മിച്ഛാ.

നോ ചേ പന വത്തബ്ബേ "യോ സച്ചികട്ഠോ പരമത്ഥോ, തതോ സോ പുഗ്ഗലോ ഉപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാ"തി, നോ ച വത രേ വത്തബ്ബേ "പുഗ്ഗലോ ഉപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാ"തി, യം തത്ഥ വദേസി "വത്തബ്ബേ ഖോ 'പുഗ്ഗലോ ഉപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേന', നോ ച വത്തബ്ബേ 'യോ സച്ചികട്ഠോ പരമത്ഥോ, തതോ സോ പുഗ്ഗലോ ഉപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാ'"തി, ഇദം തേ മിച്ഛാ.

ഉപനയനചതുക്കം.

ന ഹേവം നിഗ്ഗഹേതബ്ബേ, തേന ഹി യം നിഗ്ഗണ്ഹാസി - ഹഞ്ചി പുഗ്ഗലോ ഉപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേന, തേന വത രേ വത്തബ്ബേ "യോ സച്ചികട്ഠോ പരമത്ഥോ, തതോ സോ പുഗ്ഗലോ ഉപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാ"തി. യം തത്ഥ വദേസി "വത്തബ്ബേ ഖോ 'പുഗ്ഗലോ ഉപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേന', നോ ച വത്തബ്ബേ 'യോ സച്ചികട്ഠോ പരമത്ഥോ, തതോ സോ പുഗ്ഗലോ ഉപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാ'"തി, മിച്ഛാ.

നോ ചേ പന വത്തബ്ബേ "യോ സച്ചികട്ഠോ പരമത്ഥോ, തതോ സോ പുഗ്ഗലോ ഉപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാ"തി, നോ ച വത രേ വത്തബ്ബേ "പുഗ്ഗലോ ഉപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാ"തി. യം തത്ഥ വദേസി "വത്തബ്ബേ ഖോ 'പുഗ്ഗലോ ഉപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേന', നോ ച വത്തബ്ബേ 'യോ സച്ചികട്ഠോ പരമത്ഥോ, തതോ സോ പുഗ്ഗലോ ഉപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാ'"തി , ഇദം തേ മിച്ഛാ. തേന ഹി യേ കതേ നിഗ്ഗഹേ, സേ നിഗ്ഗഹേ ദുക്കടേ. സുകതേ പടികമ്മേ. സുകതാ പടിപാദനാതി.

നിഗ്ഗമനചതുക്കം.

പഠമോ നിഗ്ഗഹോ.

സുദ്ധസച്ചികട്ഠപച്ചനീകാനുലോമം

പുഗ്ഗലോ നുപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാതി? ആമന്താ. യോ സച്ചികട്ഠോ പരമത്ഥോ, തതോ സോ പുഗ്ഗലോ നുപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാതി? ന ഹേവം വത്തബ്ബേ.

ആജാനാഹി നിഗ്ഗഹം - ഹഞ്ചി പുഗ്ഗലോ നുപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേന, തേന വത രേ വത്തബ്ബേ "യോ സച്ചികട്ഠോ പരമത്ഥോ, തതോ സോ പുഗ്ഗലോ നുപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാ"തി. യം തത്ഥ വദേസി "വത്തബ്ബേ ഖോ 'പുഗ്ഗലോ നുപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേന', നോ ച വത്തബ്ബേ 'യോ സച്ചികട്ഠോ പരമത്ഥോ, തതോ സോ പുഗ്ഗലോ നുപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാ'"തി, മിച്ഛാ.

നോ ചേ പന വത്തബ്ബേ "യോ സച്ചികട്ഠോ പരമത്ഥോ, തതോ സോ പുഗ്ഗലോ നുപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാ"തി, നോ ച വത രേ വത്തബ്ബേ "പുഗ്ഗലോ നുപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാ"തി, യം തത്ഥ വദേസി "വത്തബ്ബേ ഖോ 'പുഗ്ഗലോ നുപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേന', നോ ച വത്തബ്ബേ 'യോ സച്ചികട്ഠോ പരമത്ഥോ, തതോ സോ പുഗ്ഗലോ നുപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാ'"തി, മിച്ഛാ.

പച്ചനീകപഞ്ചകം.

പുഗ്ഗലോ ഉപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാതി? ആമന്താ. യോ സച്ചികട്ഠോ പരമത്ഥോ, തതോ സോ പുഗ്ഗലോ ഉപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാതി? ന ഹേവം വത്തബ്ബേ.

ആജാനാഹി പടികമ്മം - ഹഞ്ചി പുഗ്ഗലോ ഉപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേന, തേന വത രേ വത്തബ്ബേ "യോ സച്ചികട്ഠോ പരമത്ഥോ,

തതോ സോ പുഗ്ഗലോ ഉപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാ''തി. യം തത്ഥ വദേസി ''വത്തബ്ബേ ഖോ 'പുഗ്ഗലോ ഉപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേന', നോ ച വത്തബ്ബേ 'യോ സച്ചികട്ഠോ പരമത്ഥോ, തതോ സോ പുഗ്ഗലോ ഉപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാ'''തി, മിച്ഛാ.

നോ ചേ പന വത്തബ്ബേ ''യോ സച്ചികട്ഠോ പരമത്ഥോ, തതോ സോ പുഗ്ഗലോ ഉപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാ''തി, നോ ച വത രേ വത്തബ്ബേ ''പുഗ്ഗലോ ഉപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാ''തി. യം തത്ഥ വദേസി ''വത്തബ്ബേ ഖോ 'പുഗ്ഗലോ ഉപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേന', നോ ച വത്തബ്ബേ 'യോ സച്ചികട്ഠോ പരമത്ഥോ, തതോ സോ പുഗ്ഗലോ ഉപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാ'''തി, മിച്ഛാ.

പടികമ്മചതുക്കം.

ത്വം ചേ പന മഞ്ഞസി ''വത്തബ്ബേ ഖോ 'പുഗ്ഗലോ ഉപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേന', നോ ച വത്തബ്ബേ 'യോ സച്ചികട്ഠോ പരമത്ഥോ, തതോ സോ പുഗ്ഗലോ ഉപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാ'''തി. തേന തവ തത്ഥ ഹേതായ പടിഞ്ഞായ ഹേവം പടിജാനന്തം ഹേവം നിഗ്ഗഹേതബ്ബേ, അഥ തം നിഗ്ഗണ്ഹാമ, സുനിഗ്ഗഹിതോ ച ഹോസി -

ഹഞ്ചി പുഗ്ഗലോ ഉപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേന, തേന വത രേ വത്തബ്ബേ ''യോ സച്ചികട്ഠോ പരമത്ഥോ, തതോ സോ പുഗ്ഗലോ ഉപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാ''തി. യം തത്ഥ വദേസി ''വത്തബ്ബേ ഖോ 'പുഗ്ഗലോ ഉപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേന', നോ ച വത്തബ്ബേ 'യോ സച്ചികട്ഠോ പരമത്ഥോ, തതോ സോ പുഗ്ഗലോ ഉപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാ'''തി, മിച്ഛാ.

നോ ചേ പന വത്തബ്ബേ ''യോ സച്ചികട്ഠോ പരമത്ഥോ, തതോ സോ പുഗ്ഗലോ ഉപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാ''തി, നോ ച വത രേ വത്തബ്ബേ ''പുഗ്ഗലോ ഉപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാ''തി, യം തത്ഥ വദേസി ''വത്തബ്ബേ ഖോ 'പുഗ്ഗലോ ഉപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേന', നോ ച വത്തബ്ബേ 'യോ സച്ചികട്ഠോ പരമത്ഥോ, തതോ സോ പുഗ്ഗലോ ഉപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാ'''തി, ഇദം തേ മിച്ഛാ.

നിഗ്ഗഹചതുക്കം.

ഏസേ ചേ ദുന്നിഗ്ഗഹിതേ ഹേവമേവം തത്ഥ ദക്ഖ, ''വത്തബ്ബേ ഖോ 'പുഗ്ഗലോ നുപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേന', നോ ച വത്തബ്ബേ 'യോ സച്ചികട്ഠോ പരമത്ഥോ, തതോ സോ പുഗ്ഗലോ നുപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാ'''തി, നോ ച മയം തയാ തത്ഥ ഹേതായ പടിഞ്ഞായ ഹേവം പടിജാനന്താ ഹേവം നിഗ്ഗഹേതബ്ബാ, അഥ മം നിഗ്ഗണ്ഹാസി, ദുന്നിഗ്ഗഹിതാ ച ഹോമ -

ഹഞ്ചി പുഗ്ഗലോ നുപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേന, തേന വത രേ വത്തബ്ബേ ''യോ സച്ചികട്ഠോ പരമത്ഥോ, തതോ സോ പുഗ്ഗലോ നുപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാ''തി. യം തത്ഥ വദേസി ''വത്തബ്ബേ ഖോ 'പുഗ്ഗലോ

നുപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേന', നോ ച വത്തബ്ബേ 'യോ സച്ചികട്ഠോ പരമത്ഥോ, തതോ സോ പുഗ്ഗലോ നുപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാ'"തി, മിച്ഛാ.

നോ ചേ പന വത്തബ്ബേ "യോ സച്ചികട്ഠോ പരമത്ഥോ, തതോ സോ പുഗ്ഗലോ നുപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാ"തി, നോ ച വത രേ വത്തബ്ബേ "പുഗ്ഗലോ നുപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാ"തി. യം തത്ഥ വദേസി "വത്തബ്ബേ ഖോ 'പുഗ്ഗലോ നുപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേന', നോ ച വത്തബ്ബേ 'യോ സച്ചികട്ഠോ പരമത്ഥോ, തതോ സോ പുഗ്ഗലോ നുപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാ'"തി, ഇദം തേ മിച്ഛാ.

ഉപനയനചതുക്കം.

ന ഹേവം നിഗ്ഗഹേതബ്ബേ, തേന ഹി യം നിഗ്ഗണ്ഹാസി - ഹഞ്ചി പുഗ്ഗലോ നുപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേന, തേന വത രേ വത്തബ്ബേ "യോ സച്ചികട്ഠോ പരമത്ഥോ, തതോ സോ പുഗ്ഗലോ നുപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാ"തി. യം തത്ഥ വദേസി "വത്തബ്ബേ ഖോ 'പുഗ്ഗലോ നുപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേന', നോ ച വത്തബ്ബേ 'യോ സച്ചികട്ഠോ പരമത്ഥോ, തതോ സോ പുഗ്ഗലോ നുപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാ'"തി, മിച്ഛാ.

നോ ചേ പന വത്തബ്ബേ "യോ സച്ചികട്ഠോ പരമത്ഥോ, തതോ സോ പുഗ്ഗലോ നുപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാ"തി, നോ ച വത രേ വത്തബ്ബേ "പുഗ്ഗലോ നുപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാ"തി. യം തത്ഥ വദേസി "വത്തബ്ബേ ഖോ 'പുഗ്ഗലോ നുപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേന', നോ ച വത്തബ്ബേ 'യോ സച്ചികട്ഠോ പരമത്ഥോ, തതോ സോ പുഗ്ഗലോ നുപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാ'"തി , ഇദം തേ മിച്ഛാ, തേന ഹി യേ കതേ നിഗ്ഗഹേ , സേ നിഗ്ഗഹേ ദുക്കടേ. സുകതേ പടികമ്മേ, സുകതാ പടിപാദനാതി.

നിഗ്ഗമനചതുക്കം.

ദുതിയോ നിഗ്ഗഹോ.

ഓകാസസച്ചികട്ഠഅനുലോമപച്ചനീകം

പുഗ്ഗലോ ഉപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാതി? ആമന്താ. സബ്ബത്ഥ പുഗ്ഗലോ ഉപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാതി? ന ഹേവം വത്തബ്ബേ.

ആജാനാഹി നിഗ്ഗഹം - ഹഞ്ചി പുഗ്ഗലോ ഉപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേന, തേന വത രേ വത്തബ്ബേ "സബ്ബത്ഥ പുഗ്ഗലോ ഉപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാ"തി. യം തത്ഥ വദേസി "വത്തബ്ബേ ഖോ 'പുഗ്ഗലോ ഉപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേന', നോ ച വത്തബ്ബേ 'സബ്ബത്ഥ പുഗ്ഗലോ ഉപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാ'"തി, മിച്ഛാ.

നോ ചേ പന വത്തബ്ബേ "സബ്ബത്ഥ പുഗ്ഗലോ ഉപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാ"തി, നോ ച വത രേ വത്തബ്ബേ "പുഗ്ഗലോ ഉപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാ"തി. യം തത്ഥ വദേസി "വത്തബ്ബേ ഖോ 'പുഗ്ഗലോ

ഉപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേന’, നോ ച വത്തബ്ബേ ‘സബ്ബത്ഥ പുഗ്ഗലോ ഉപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാ’’’തി, മിച്ഛാ…പേ॰….

തതിയോ നിഗ്ഗഹോ.

കാലസച്ചികട്ഠഅനുലോമപച്ചനീകം

പുഗ്ഗലോ ഉപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാതി? ആമന്താ. സബ്ബദാ പുഗ്ഗലോ ഉപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാതി? ന ഹേവം വത്തബ്ബേ.

ആജാനാഹി നിഗ്ഗഹം - ഹഞ്ചി പുഗ്ഗലോ ഉപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേന, തേന വത രേ വത്തബ്ബേ ‘‘സബ്ബദാ പുഗ്ഗലോ ഉപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാ’’തി. യം തത്ഥ വദേസി ‘‘വത്തബ്ബേ ഖോ ‘പുഗ്ഗലോ ഉപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേന’, നോ ച വത്തബ്ബേ ‘സബ്ബദാ പുഗ്ഗലോ ഉപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാ’’’തി മിച്ഛാ.

നോ ചേ പന വത്തബ്ബേ ‘‘സബ്ബദാ പുഗ്ഗലോ ഉപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാ’’തി, നോ ച വത രേ വത്തബ്ബേ ‘‘പുഗ്ഗലോ ഉപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാ’’തി. യം തത്ഥ വദേസി ‘‘വത്തബ്ബേ ഖോ ‘പുഗ്ഗലോ ഉപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേന’, നോ ച വത്തബ്ബേ ‘സബ്ബദാ പുഗ്ഗലോ ഉപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാ’’’തി, മിച്ഛാ…പേ॰….

ചതുത്ഥോ നിഗ്ഗഹോ.

അവയവസച്ചികട്ഠഅനുലോമപച്ചനീകം

പുഗ്ഗലോ ഉപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാതി? ആമന്താ. സബ്ബേസു പുഗ്ഗലോ ഉപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാതി? ന ഹേവം വത്തബ്ബേ.

ആജാനാഹി നിഗ്ഗഹം - ഹഞ്ചി പുഗ്ഗലോ ഉപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേന, തേന വത രേ വത്തബ്ബേ ‘‘സബ്ബേസു പുഗ്ഗലോ ഉപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാ’’തി. യം തത്ഥ വദേസി ‘‘വത്തബ്ബേ ഖോ ‘പുഗ്ഗലോ ഉപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേന’, നോ ച വത്തബ്ബേ ‘സബ്ബേസു പുഗ്ഗലോ ഉപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാ’’’തി? മിച്ഛാ.

നോ ചേ പന വത്തബ്ബേ ‘‘സബ്ബേസു പുഗ്ഗലോ ഉപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാ’’തി, നോ ച വത രേ വത്തബ്ബേ ‘‘പുഗ്ഗലോ ഉപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാ’’തി. യം തത്ഥ വദേസി ‘‘വത്തബ്ബേ ഖോ ‘പുഗ്ഗലോ ഉപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേന’, നോ ച വത്തബ്ബേ ‘സബ്ബേസു പുഗ്ഗലോ ഉപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാ’’’തി, മിച്ഛാ…പേ॰….

പഞ്ചമോ നിഗ്ഗഹോ.

ഓകാസസച്ചികട്ഠപച്ചനീകാനുലോമം

പുഗ്ഗലോ നുപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാതി? ആമന്താ. സബ്ബത്ഥ പുഗ്ഗലോ നുപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാതി? ന ഹേവം വത്തബ്ബേ.

ആജാനാഹി നിഗ്ഗഹം - ഹഞ്ചി പുഗ്ഗലോ നുപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേന, തേന വത രേ വത്തബ്ബേ "സബ്ബത്ഥ പുഗ്ഗലോ നുപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാ"തി. യം തത്ഥ വദേസി "വത്തബ്ബേ ഖോ 'പുഗ്ഗലോ നുപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേന', നോ ച വത്തബ്ബേ 'സബ്ബത്ഥ പുഗ്ഗലോ നുപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാ'"തി, മിച്ഛാ.

നോ ചേ പന വത്തബ്ബേ "സബ്ബത്ഥ പുഗ്ഗലോ നുപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാ"തി, നോ ച വത രേ വത്തബ്ബേ "പുഗ്ഗലോ നുപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാ"തി. യം തത്ഥ വദേസി "വത്തബ്ബേ ഖോ 'പുഗ്ഗലോ നുപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേന', നോ ച വത്തബ്ബേ 'സബ്ബത്ഥ പുഗ്ഗലോ നുപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാ'"തി, മിച്ഛാ...പേ॰....

ഛട്ഠോ നിഗ്ഗഹോ.

കാലസച്ചികട്ഠപച്ചനീകാനുലോമം

പുഗ്ഗലോ നുപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാതി? ആമന്താ. സബ്ബദാ പുഗ്ഗലോ നുപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാതി? ന ഹേവം വത്തബ്ബേ.

ആജാനാഹി നിഗ്ഗഹം - ഹഞ്ചി പുഗ്ഗലോ നുപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേന, തേന വത രേ വത്തബ്ബേ "സബ്ബദാ പുഗ്ഗലോ നുപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാ"തി. യം തത്ഥ വദേസി "വത്തബ്ബേ ഖോ 'പുഗ്ഗലോ നുപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേന', നോ ച വത്തബ്ബേ 'സബ്ബദാ പുഗ്ഗലോ നുപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാ'"തി, മിച്ഛാ.

നോ ചേ പന വത്തബ്ബേ "സബ്ബദാ പുഗ്ഗലോ നുപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാ"തി, നോ ച വത രേ വത്തബ്ബേ "പുഗ്ഗലോ നുപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാ"തി. യം തത്ഥ വദേസി "വത്തബ്ബേ ഖോ 'പുഗ്ഗലോ നുപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേന', നോ ച വത്തബ്ബേ 'സബ്ബദാ പുഗ്ഗലോ നുപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാ'"തി, മിച്ഛാ...പേ॰....

സത്തമോ നിഗ്ഗഹോ.

അവയവസച്ചികട്ഠപച്ചനീകാനുലോമം

പുഗ്ഗലോ നുപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാതി? ആമന്താ. സബ്ബേസു പുഗ്ഗലോ നുപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാതി? ന ഹേവം വത്തബ്ബേ.

ആജാനാഹി നിഗ്ഗഹം - ഹഞ്ചി പുഗ്ഗലോ നുപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേന, തേന വത രേ വത്തബ്ബേ "സബ്ബേസു പുഗ്ഗലോ നുപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാ"തി. യം തത്ഥ വദേസി "വത്തബ്ബേ ഖോ 'പുഗ്ഗലോ നുപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേന', നോ ച വത്തബ്ബേ 'സബ്ബേസു പുഗ്ഗലോ നുപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാ'"തി, മിച്ഛാ.

നോ ചേ പന വത്തബ്ബേ "സബ്ബേസു പുഗ്ഗലോ നുപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാ"തി, നോ ച വത രേ വത്തബ്ബേ "പുഗ്ഗലോ നുപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാ"തി. യം തത്ഥ വദേസി "വത്തബ്ബേ ഖോ 'പുഗ്ഗലോ

നുപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേന', നോ ച വത്തബ്ബേ 'സബ്ബേസു പുഗ്ഗലോ നുപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാ'''തി, മിച്ഛാ...പേ॰....

അട്ഠമോ നിഗ്ഗഹോ.

കഥാവത്ഥുമാതികാ നിട്ഠിതാ.

൩. യമകമാതികാ

മൂലയമകം

കുസലപദനയചതുക്കം

യേ കേചി കുസലാ ധമ്മാ (യമ॰ ൧.മൂലയമക.൧ ആദയോ), സബ്ബേ തേ കുസലമൂലാ. യേ വാ പന കുസലമൂലാ, സബ്ബേ തേ ധമ്മാ കുസലാ.

യേ കേചി കുസലാ ധമ്മാ, സബ്ബേ തേ കുസലമൂലേന ഏകമൂലാ. യേ വാ പന കുസലമൂലേന ഏകമൂലാ, സബ്ബേ തേ ധമ്മാ കുസലാ.

യേ കേചി കുസലമൂലേന ഏകമൂലാ ധമ്മാ, സബ്ബേ തേ കുസലമൂലേന അഞ്ഞമഞ്ഞമൂലാ. യേ വാ പന കുസലമൂലേന അഞ്ഞമഞ്ഞമൂലാ, സബ്ബേ തേ ധമ്മാ കുസലാ.

യേ കേചി കുസലാ ധമ്മാ, സബ്ബേ തേ കുസലമൂലമൂലാ. യേ വാ പന കുസലമൂലമൂലാ, സബ്ബേ തേ ധമ്മാ കുസലാ.

യേ കേചി കുസലാ ധമ്മാ, സബ്ബേ തേ കുസലമൂലേന ഏകമൂലമൂലാ. യേ വാ പന കുസലമൂലേന ഏകമൂലമൂലാ, സബ്ബേ തേ ധമ്മാ കുസലാ.

യേ കേചി കുസലമൂലേന ഏകമൂലമൂലാ ധമ്മാ, സബ്ബേ തേ കുസലമൂലേന അഞ്ഞമഞ്ഞമൂലമൂലാ. യേ വാ പന കുസലമൂലേന അഞ്ഞമഞ്ഞമൂലമൂലാ, സബ്ബേ തേ ധമ്മാ കുസലാ.

യേ കേചി കുസലാ ധമ്മാ, സബ്ബേ തേ കുസലമൂലകാ. യേ വാ പന കുസലമൂലകാ, സബ്ബേ തേ ധമ്മാ കുസലാ.

യേ കേചി കുസലാ ധമ്മാ, സബ്ബേ തേ കുസലമൂലേന ഏകമൂലകാ. യേ വാ പന കുസലമൂലേന ഏകമൂലകാ, സബ്ബേ തേ ധമ്മാ കുസലാ.

യേ കേചി കുസലമൂലേന ഏകമൂലകാ ധമ്മാ, സബ്ബേ തേ കുസലമൂലേന അഞ്ഞമഞ്ഞമൂലകാ. യേ വാ പന കുസലമൂലേന അഞ്ഞമഞ്ഞമൂലകാ, സബ്ബേ തേ ധമ്മാ കുസലാ.

യേ കേചി കുസലാ ധമ്മാ, സബ്ബേ തേ കുസലമൂലമൂലകാ. യേ വാ പന കുസലമൂലമൂലകാ, സബ്ബേ തേ ധമ്മാ കുസലാ.

യേ കേചി കുസലാ ധമ്മാ, സബ്ബേ തേ കുസലമൂലേന ഏകമൂലമൂലകാ. യേ വാ പന കുസലമൂലേന ഏകമൂലമൂലകാ, സബ്ബേ തേ ധമ്മാ കുസലാ.

യേ കേചി കുസലമൂലേന ഏകമൂലമൂലകാ ധമ്മാ, സബ്ബേ തേ കുസലമൂലേന അഞ്ഞമഞ്ഞമൂലമൂലകാ. യേ വാ പന കുസലമൂലേന അഞ്ഞമഞ്ഞമൂലമൂലകാ, സബ്ബേ തേ ധമ്മാ കുസലാ.

അകുസലപദനയചതുക്കം

യേ കേചി അകുസലാ ധമ്മാ, സബ്ബേ തേ അകുസലമൂലാ. യേ വാ പന അകുസലമൂലാ, സബ്ബേ തേ ധമ്മാ അകുസലാ.

യേ കേചി അകുസലാ ധമ്മാ, സബ്ബേ തേ അകുസലമൂലേന ഏകമൂലാ. യേ വാ പന അകുസലമൂലേന ഏകമൂലാ, സബ്ബേ തേ ധമ്മാ അകുസലാ.

യേ കേചി അകുസലമൂലേന ഏകമൂലാ ധമ്മാ, സബ്ബേ തേ അകുസലമൂലേന അഞ്ഞമഞ്ഞമൂലാ. യേ വാ പന അകുസലമൂലേന അഞ്ഞമഞ്ഞമൂലാ, സബ്ബേ തേ ധമ്മാ അകുസലാ.

യേ കേചി അകുസലാ ധമ്മാ, സബ്ബേ തേ അകുസലമൂലമൂലാ. യേ വാ പന അകുസലമൂലമൂലാ, സബ്ബേ തേ ധമ്മാ അകുസലാ.

യേ കേചി അകുസലാ ധമ്മാ, സബ്ബേ തേ അകുസലമൂലേന ഏകമൂലമൂലാ. യേ വാ പന അകുസലമൂലേന ഏകമൂലമൂലാ, സബ്ബേ തേ ധമ്മാ അകുസലാ.

യേ കേചി അകുസലമൂലേന ഏകമൂലമൂലാ ധമ്മാ, സബ്ബേ തേ അകുസലമൂലേന അഞ്ഞമഞ്ഞമൂലമൂലാ. യേ വാ പന അകുസലമൂലേന അഞ്ഞമഞ്ഞമൂലമൂലാ, സബ്ബേ തേ ധമ്മാ അകുസലാ.

യേ കേചി അകുസലാ ധമ്മാ, സബ്ബേ തേ അകുസലമൂലകാ. യേ വാ പന അകുസലമൂലകാ, സബ്ബേ തേ ധമ്മാ അകുസലാ.

യേ കേചി അകുസലാ ധമ്മാ, സബ്ബേ തേ അകുസലമൂലേന ഏകമൂലകാ. യേ വാ പന അകുസലമൂലേന ഏകമൂലകാ, സബ്ബേ തേ ധമ്മാ അകുസലാ.

യേ കേചി അകുസലമൂലേന ഏകമൂലകാ ധമ്മാ, സബ്ബേ തേ അകുസലമൂലേന അഞ്ഞമഞ്ഞമൂലകാ. യേ വാ പന അകുസലമൂലേന അഞ്ഞമഞ്ഞമൂലകാ, സബ്ബേ തേ ധമ്മാ അകുസലാ.

യേ കേചി അകുസലാ ധമ്മാ, സബ്ബേ തേ അകുസലമൂലമൂലകാ. യേ വാ പന അകുസലമൂലമൂലകാ, സബ്ബേ തേ ധമ്മാ അകുസലാ.

യേ കേചി അകുസലാ ധമ്മാ, സബ്ബേ തേ അകുസലമൂലേന ഏകമൂലമൂലകാ. യേ വാ പന അകുസലമൂലേന ഏകമൂലമൂലകാ, സബ്ബേ തേ ധമ്മാ അകുസലാ.

യേ കേചി അകുസലമൂലേന ഏകമൂലമൂലകാ ധമ്മാ, സബ്ബേ തേ അകുസലമൂലേന അഞ്ഞമഞ്ഞമൂലമൂലകാ. യേ വാ പന അകുസലമൂലേന അഞ്ഞമഞ്ഞമൂലമൂലകാ, സബ്ബേ തേ ധമ്മാ അകുസലാ.

അബ്യാകതപദനയചതുക്കം

യേ കേചി അബ്യാകതാ ധമ്മാ, സബ്ബേ തേ അബ്യാകതമൂലാ. യേ വാ പന അബ്യാകതമൂലാ, സബ്ബേ തേ ധമ്മാ അബ്യാകതാ.

യേ കേചി അബ്യാകതാ ധമ്മാ, സബ്ബേ തേ അബ്യാകതമൂലേന ഏകമൂലാ. യേ വാ പന അബ്യാകതമൂലേന ഏകമൂലാ, സബ്ബേ തേ ധമ്മാ അബ്യാകതാ.

യേ കേചി അബ്യാകതമൂലേന ഏകമൂലാ ധമ്മാ, സബ്ബേ തേ അബ്യാകതമൂലേന അഞ്ഞമഞ്ഞമൂലാ. യേ വാ പന അബ്യാകതമൂലേന അഞ്ഞമഞ്ഞമൂലാ, സബ്ബേ തേ ധമ്മാ അബ്യാകതാ.

യേ കേചി അബ്യാകതാ ധമ്മാ, സബ്ബേ തേ അബ്യാകതമൂലമൂലാ. യേ വാ പന അബ്യാകതമൂലമൂലാ, സബ്ബേ തേ ധമ്മാ അബ്യാകതാ.

യേ കേചി അബ്യാകതാ ധമ്മാ, സബ്ബേ തേ അബ്യാകതമൂലേന ഏകമൂലമൂലാ. യേ വാ പന അബ്യാകതമൂലേന ഏകമൂലമൂലാ, സബ്ബേ തേ ധമ്മാ അബ്യാകതാ.

യേ കേചി അബ്യാകതമൂലേന ഏകമൂലമൂലാ ധമ്മാ, സബ്ബേ തേ അബ്യാകതമൂലേന അഞ്ഞമഞ്ഞമൂലമൂലാ. യേ വാ പന അബ്യാകതമൂലേന അഞ്ഞമഞ്ഞമൂലമൂലാ, സബ്ബേ തേ ധമ്മാ അബ്യാകതാ.

യേ കേചി അബ്യാകതാ ധമ്മാ, സബ്ബേ തേ അബ്യാകതമൂലകാ. യേ വാ പന അബ്യാകതമൂലകാ, സബ്ബേ തേ ധമ്മാ അബ്യാകതാ.

യേ കേചി അബ്യാകതാ ധമ്മാ, സബ്ബേ തേ അബ്യാകതമൂലേന ഏകമൂലകാ. യേ വാ പന അബ്യാകതമൂലേന ഏകമൂലകാ, സബ്ബേ തേ ധമ്മാ അബ്യാകതാ.

യേ കേചി അബ്യാകതമൂലേന ഏകമൂലകാ ധമ്മാ, സബ്ബേ തേ അബ്യാകതമൂലേന അഞ്ഞമഞ്ഞമൂലകാ. യേ വാ പന അബ്യാകതമൂലേന അഞ്ഞമഞ്ഞമൂലകാ, സബ്ബേ തേ ധമ്മാ അബ്യാകതാ.

യേ കേചി അബ്യാകതാ ധമ്മാ, സബ്ബേ തേ അബ്യാകതമൂലമൂലകാ. യേ വാ പന അബ്യാകതമൂലമൂലകാ, സബ്ബേ തേ ധമ്മാ അബ്യാകതാ.

യേ കേചി അബ്യാകതാ ധമ്മാ, സബ്ബേ തേ അബ്യാകതമൂലേന ഏകമൂലമൂലകാ. യേ വാ പന അബ്യാകതമൂലേന ഏകമൂലമൂലകാ, സബ്ബേ തേ ധമ്മാ അബ്യാകതാ.

യേ കേചി അബ്യാകതമൂലേന ഏകമൂലമൂലകാ ധമ്മാ, സബ്ബേ തേ അബ്യാകതമൂലേന അഞ്ഞമഞ്ഞമൂലമൂലകാ. യേ വാ പന അബ്യാകതമൂലേന അഞ്ഞമഞ്ഞമൂലമൂലകാ, സബ്ബേ തേ ധമ്മാ അബ്യാകതാ.

നാമപദനയചതുക്കം

യേ കേചി നാമാ ധമ്മാ, സബ്ബേ തേ നാമമൂലാ. യേ വാ പന നാമമൂലാ, സബ്ബേ തേ ധമ്മാ നാമാ.

യേ കേചി നാമാ ധമ്മാ, സബ്ബേ തേ നാമമൂലേന ഏകമൂലാ. യേ വാ പന നാമമൂലേന ഏകമൂലാ, സബ്ബേ തേ ധമ്മാ നാമാ.

യേ കേചി നാമമൂലേന ഏ്വകമൂലാ ധമ്മാ, സബ്ബേ തേ നാമമൂലേന അഞ്ഞമഞ്ഞമൂലാ. യേ വാ പന നാമമൂലേന അഞ്ഞമഞ്ഞമൂലാ, സബ്ബേ തേ ധമ്മാ നാമാ.

യേ കേചി നാമാ ധമ്മാ, സബ്ബേ തേ നാമമൂലമൂലാ. യേ വാ പന നാമമൂലമൂലാ, സബ്ബേ തേ ധമ്മാ നാമാ.

യേ കേചി നാമാ ധമ്മാ, സബ്ബേ തേ നാമമൂലേന ഏ്വകമൂലമൂലാ. യേ വാ പന നാമമൂലേന ഏ്വകമൂലമൂലാ, സബ്ബേ തേ ധമ്മാ നാമാ.

യേ കേചി നാമമൂലേന ഏ്വകമൂലമൂലാ ധമ്മാ, സബ്ബേ തേ നാമമൂലേന അഞ്ഞമഞ്ഞമൂലമൂലാ. യേ വാ പന നാമമൂലേന അഞ്ഞമഞ്ഞമൂലമൂലാ, സബ്ബേ തേ ധമ്മാ നാമാ.

യേ കേചി നാമാ ധമ്മാ, സബ്ബേ തേ നാമമൂലകാ. യേ വാ പന നാമമൂലകാ, സബ്ബേ തേ ധമ്മാ നാമാ.

യേ കേചി നാമാ ധമ്മാ, സബ്ബേ തേ നാമമൂലേന ഏ്വകമൂലകാ. യേ വാ പന നാമമൂലേന ഏ്വകമൂലകാ, സബ്ബേ തേ ധമ്മാ നാമാ.

യേ കേചി നാമമൂലേന ഏ്വകമൂലകാ ധമ്മാ, സബ്ബേ തേ നാമമൂലേന അഞ്ഞമഞ്ഞമൂലകാ. യേ വാ പന നാമമൂലേന അഞ്ഞമഞ്ഞമൂലകാ, സബ്ബേ തേ ധമ്മാ നാമാ.

യേ കേചി നാമാ ധമ്മാ, സബ്ബേ തേ നാമമൂലമൂലകാ. യേ വാ പന നാമമൂലമൂലകാ, സബ്ബേ തേ ധമ്മാ നാമാ.

യേ കേചി നാമാ ധമ്മാ, സബ്ബേ തേ നാമമൂലേന ഏ്വകമൂലമൂലകാ. യേ വാ പന നാമമൂലേന ഏ്വകമൂലമൂലകാ, സബ്ബേ തേ ധമ്മാ നാമാ.

യേ കേചി നാമമൂലേന ഏ്വകമൂലമൂലകാ ധമ്മാ, സബ്ബേ തേ നാമമൂലേന അഞ്ഞമഞ്ഞമൂലമൂലകാ. യേ വാ പന നാമമൂലേന അഞ്ഞമഞ്ഞമൂലമൂലകാ, സബ്ബേ തേ ധമ്മാ നാമാ.

യേ കേചി കുസലാ ധമ്മാ, സബ്ബേ തേ കുസലഹേതൂ...പേ॰... കുസലനിദാനാ... പേ॰... കുസലസമ്ഭവാ...പേ॰... കുസലപ്പഭവാ...പേ॰... കുസലസമുട്ഠാനാ...പേ॰... കുസലാഹാരാ...പേ॰... കുസലാരമ്മണാ...പേ॰... കുസലപച്ചയാ...പേ॰... കുസലസമുദയാ...പേ॰....

മൂലം ഹേതു നിദാനഞ്ച, സമ്ഭവോ പഭവേന ച;
സമുട്ഠാനാഹാരാരമ്മണാ, പച്ചയോ സമുദയേന ചാതി.

മൂലയമകമാതികാ നിട്ഠിതാ.

ഖന്ധയമകം

പണ്ണത്തിവാരോ

പഞ്ചക്ഖന്ധാ (യമം ൧.ഖന്ധയമക.൧ ആദയോ) - രൂപക്ഖന്ധോ വേദനാക്ഖന്ധോ സഞ്ഞാക്ഖന്ധോ സങ്ഖാരക്ഖന്ധോ വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധോ.

പദസോധനവാരോ

അനുലോമം

രൂപം രൂപക്ഖന്ധോ, രൂപക്ഖന്ധോ രൂപം.

വേദനാ വേദനാക്ഖന്ധോ, വേദനാക്ഖന്ധോ വേദനാ.

സഞ്ഞാ സഞ്ഞാക്ഖന്ധോ, സഞ്ഞാക്ഖന്ധോ സഞ്ഞാ.

സങ്ഖാരാ സങ്ഖാരക്ഖന്ധോ, സങ്ഖാരക്ഖന്ധോ സങ്ഖാരാ.

വിഞ്ഞാണം വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധോ, വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധോ വിഞ്ഞാണം.

പച്ചനീകം

ന രൂപം ന രൂപക്ഖന്ധോ, ന രൂപക്ഖന്ധോ ന രൂപം.

ന വേദനാ ന വേദനാക്ഖന്ധോ, ന വേദനാക്ഖന്ധോ ന വേദനാ.

ന സഞ്ഞാ ന സഞ്ഞാക്ഖന്ധോ, ന സഞ്ഞാക്ഖന്ധോ ന സഞ്ഞാ.

ന സങ്ഖാരാ ന സങ്ഖാരക്ഖന്ധോ, ന സങ്ഖാരക്ഖന്ധോ ന സങ്ഖാരാ.

ന വിഞ്ഞാണം ന വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധോ, ന വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധോ ന വിഞ്ഞാണം.

പദസോധനമൂലചക്കവാരോ

അനുലോമം

രൂപം രൂപക്ഖന്ധോ, ഖന്ധാ വേദനാക്ഖന്ധോ.

രൂപം രൂപക്ഖന്ധോ, ഖന്ധാ സഞ്ഞാക്ഖന്ധോ.

രൂപം രൂപക്ഖന്ധോ, ഖന്ധാ സങ്ഖാരക്ഖന്ധോ.

രൂപം രൂപക്ഖന്ധോ, ഖന്ധാ വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധോ.

വേദനാ വേദനാക്ഖന്ധോ, ഖന്ധാ രൂപക്ഖന്ധോ.

വേദനാ വേദനാക്ഖന്ധോ, ഖന്ധാ സഞ്ഞാക്ഖന്ധോ.

വേദനാ വേദനാക്ഖന്ധോ, ഖന്ധാ സങ്ഖാരക്ഖന്ധോ.

വേദനാ വേദനാക്ഖന്ധോ, ഖന്ധാ വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധോ.

സഞ്ഞാ സഞ്ഞാക്ഖന്ധോ, ഖന്ധാ രൂപക്ഖന്ധോ.

സഞ്ഞാ സഞ്ഞാക്ഖന്ധോ, ഖന്ധാ വേദനാക്ഖന്ധോ.

സഞ്ഞാ സഞ്ഞാക്ഖന്ധോ, ഖന്ധാ സങ്ഖാരക്ഖന്ധോ.

സഞ്ഞാ സഞ്ഞാക്ഖന്ധോ, ഖന്ധാ വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധോ.

സങ്ഖാരാ സങ്ഖാരക്ഖന്ധോ, ഖന്ധാ രൂപക്ഖന്ധോ.

സങ്ഖാരാ സങ്ഖാരക്ഖന്ധോ, ഖന്ധാ വേദനാക്ഖന്ധോ.

സങ്ഖാരാ സങ്ഖാരക്ഖന്ധോ, ഖന്ധാ സഞ്ഞാക്ഖന്ധോ.

സങ്ഖാരാ സങ്ഖാരക്ഖന്ധോ, ഖന്ധാ വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധോ.

വിഞ്ഞാണം വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധോ, ഖന്ധാ രൂപക്ഖന്ധോ.

വിഞ്ഞാണം വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധോ, ഖന്ധാ വേദനാക്ഖന്ധോ.

വിഞ്ഞാണം വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധോ, ഖന്ധാ സഞ്ഞാക്ഖന്ധോ.

വിഞ്ഞാണം വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധോ, ഖന്ധാ സങ്ഖാരക്ഖന്ധോ.

പച്ചനീകം

ന രൂപം ന രൂപക്ഖന്ധോ, ന ഖന്ധാ ന വേദനാക്ഖന്ധോ.

ന രൂപം ന രൂപക്ഖന്ധോ, ന ഖന്ധാ ന സഞ്ഞാക്ഖന്ധോ.

ന രൂപം ന രൂപക്ഖന്ധോ, ന ഖന്ധാ ന സങ്ഖാരക്ഖന്ധോ.

ന രൂപം ന രൂപക്ഖന്ധോ, ന ഖന്ധാ ന വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധോ.

ന വേദനാ ന വേദനാക്ഖന്ധോ, ന ഖന്ധാ ന രൂപക്ഖന്ധോ.

ന വേദനാ ന വേദനാക്ഖന്ധോ, ന ഖന്ധാ ന സഞ്ഞാക്ഖന്ധോ.

ന വേദനാ ന വേദനാക്ഖന്ധോ, ന ഖന്ധാ ന സങ്ഖാരക്ഖന്ധോ.

ന വേദനാ ന വേദനാക്ഖന്ധോ, ന ഖന്ധാ ന വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധോ.

ന സഞ്ഞാ ന സഞ്ഞാക്ഖന്ധോ, ന ഖന്ധാ ന രൂപക്ഖന്ധോ.

ന സഞ്ഞാ ന സഞ്ഞാക്ഖന്ധോ, ന ഖന്ധാ ന വേദനാക്ഖന്ധോ.

ന സഞ്ഞാ ന സഞ്ഞാക്ഖന്ധോ, ന ഖന്ധാ ന സങ്ഖാരക്ഖന്ധോ.

ന സഞ്ഞാ ന സഞ്ഞാക്ഖന്ധോ, ന ഖന്ധാ ന വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധോ.

ന സങ്ഖാരാ ന സങ്ഖാരക്ഖന്ധോ, ന ഖന്ധാ ന രൂപക്ഖന്ധോ.

ന സങ്ഖാരാ ന സങ്ഖാരക്ഖന്ധോ, ന ഖന്ധാ ന വേദനാക്ഖന്ധോ.

ന സങ്ഖാരാ ന സങ്ഖാരക്ഖന്ധോ, ന ഖന്ധാ ന സഞ്ഞാക്ഖന്ധോ.

ന സങ്ഖാരാ ന സങ്ഖാരക്ഖന്ധോ, ന ഖന്ധാ ന വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധോ.

ന വിഞ്ഞാണം ന വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധോ, ന ഖന്ധാ ന രൂപക്ഖന്ധോ.

ന വിഞ്ഞാണം ന വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധോ, ന ഖന്ധാ ന വേദനാക്ഖന്ധോ.

ന വിഞ്ഞാണം ന വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധോ, ന ഖന്ധാ ന സഞ്ഞാക്ഖന്ധോ.

ന വിഞ്ഞാണം ന വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധോ, ന ഖന്ധാ ന സങ്ഖാരക്ഖന്ധോ.

സുദ്ധഖന്ധവാരോ

അനുലോമം

രൂപം ഖന്ധോ, ഖന്ധാ രൂപം.

വേദനാ ഖന്ധോ, ഖന്ധാ വേദനാ.

സഞ്ഞാ ഖന്ധോ, ഖന്ധാ സഞ്ഞാ.

സങ്ഖാരാ ഖന്ധോ, ഖന്ധാ സങ്ഖാരാ.

വിഞ്ഞാണം ഖന്ധോ, ഖന്ധാ വിഞ്ഞാണം.

പച്ചനീകം

ന രൂപം ന ഖന്ധോ, ന ഖന്ധാ ന രൂപം.

ന വേദനാ ന ഖന്ധോ, ന ഖന്ധാ ന വേദനാ.

ന സഞ്ഞാ ന ഖന്ധോ, ന ഖന്ധാ ന സഞ്ഞാ.

ന സങ്ഖാരാ ന ഖന്ധോ, ന ഖന്ധാ ന സങ്ഖാരാ.

ന വിഞ്ഞാണം ന ഖന്ധോ, ന ഖന്ധാ ന വിഞ്ഞാണം.

സുദ്ധഖന്ധമൂലചക്കവാരോ

അനുലോമം

രൂപം ഖന്ധോ, ഖന്ധാ വേദനാ.

രൂപം ഖന്ധോ, ഖന്ധാ സഞ്ഞാ.

രൂപം ഖന്ധോ, ഖന്ധാ സങ്ഖാരാ.

രൂപം ഖന്ധോ, ഖന്ധാ വിഞ്ഞാണം.

വേദനാ ഖന്ധോ, ഖന്ധാ രൂപം.

വേദനാ ഖന്ധോ, ഖന്ധാ സഞ്ഞാ.

വേദനാ ഖന്ധോ, ഖന്ധാ സങ്ഖാരാ.

വേദനാ ഖന്ധോ, ഖന്ധാ വിഞ്ഞാണം.

സഞ്ഞാ ഖന്ധോ, ഖന്ധാ രൂപം.

സഞ്ഞാ ഖന്ധോ, ഖന്ധാ വേദനാ.

സഞ്ഞാ ഖന്ധോ, ഖന്ധാ സങ്ഖാരാ.

സഞ്ഞാ ഖന്ധോ, ഖന്ധാ വിഞ്ഞാണം.

സങ്ഖാരാ ഖന്ധോ, ഖന്ധാ രൂപം.

സങ്ഖാരാ ഖന്ധോ, ഖന്ധാ വേദനാ.

സങ്ഖാരാ ഖന്ധോ, ഖന്ധാ സഞ്ഞാ.

സങ്ഖാരാ ഖന്ധോ, ഖന്ധാ വിഞ്ഞാണം.

വിഞ്ഞാണം ഖന്ധോ, ഖന്ധാ രൂപം.

വിഞ്ഞാണം ഖന്ധോ, ഖന്ധാ വേദനാ.

വിഞ്ഞാണം ഖന്ധോ, ഖന്ധാ സഞ്ഞാ.

വിഞ്ഞാണം ഖന്ധോ, ഖന്ധാ സങ്ഖാരാ.

പച്ചനീകം

ന രൂപം ന ഖന്ധോ, ന ഖന്ധാ ന വേദനാ.

ന രൂപം ന ഖന്ധോ, ന ഖന്ധാ ന സഞ്ഞാ.

ന രൂപം ന ഖന്ധോ, ന ഖന്ധാ ന സങ്ഖാരാ.

ന രൂപം ന ഖന്ധോ, ന ഖന്ധാ ന വിഞ്ഞാണം.

ന വേദനാ ന ഖന്ധോ, ന ഖന്ധാ ന രൂപം.

ന വേദനാ ന ഖന്ധോ, ന ഖന്ധാ ന സഞ്ഞാ.

ന വേദനാ ന ഖന്ധോ, ന ഖന്ധാ ന സങ്ഖാരാ.

ന വേദനാ ന ഖന്ധോ, ന ഖന്ധാ ന വിഞ്ഞാണം.

ന സഞ്ഞാ ന ഖന്ധോ, ന ഖന്ധാ ന രൂപം.

ന സഞ്ഞാ ന ഖന്ധോ, ന ഖന്ധാ ന വേദനാ.

ന സഞ്ഞാ ന ഖന്ധോ, ന ഖന്ധാ ന സങ്ഖാരാ.

ന സഞ്ഞാ ന ഖന്ധോ, ന ഖന്ധാ ന വിഞ്ഞാണം.

ന സങ്ഖാരാ ന ഖന്ധോ, ന ഖന്ധാ ന രൂപം.

ന സങ്ഖാരാ ന ഖന്ധോ, ന ഖന്ധാ ന വേദനാ.

ന സങ്ഖാരാ ന ഖന്ധോ, ന ഖന്ധാ ന സഞ്ഞാ.

ന സങ്ഖാരാ ന ഖന്ധോ, ന ഖന്ധാ ന വിഞ്ഞാണം.

ന വിഞ്ഞാണം ന ഖന്ധോ, ന ഖന്ധാ ന രൂപം.

ന വിഞ്ഞാണം ന ഖന്ധോ, ന ഖന്ധാ ന വേദനാ.

ന വിഞ്ഞാണം ന ഖന്ധോ, ന ഖന്ധാ ന സഞ്ഞാ.

ന വിഞ്ഞാണം ന ഖന്ധോ, ന ഖന്ധാ ന സങ്ഖാരാ.

ഖന്ധയമകമാതികാ നിട്ഠിതാ.

ആയതനയമകം

പണ്ണത്തിവാരോ

ദ്വാദസായതനാനി (യമ॰ ൧.ആയതനയമക.൧ ആദയോ) - ചക്ഖായതനം സോതായതനം ഘാനായതനം ജിവ്ഹായതനം കായായതനം രൂപായതനം സദ്ദായതനം ഗന്ധായതനം രസായതനം ഫോട്ഠബ്ബായതനം മനായതനം ധമ്മായതനം.

പദസോധനവാരോ

അനുലോമം

ചക്ഖു ചക്ഖായതനം, ചക്ഖായതനം ചക്ഖു.

സോതം സോതായതനം, സോതായതനം സോതം.

ഘാനം ഘാനായതനം, ഘാനായതനം ഘാനം.

ജിവ്ഹാ ജിവ്ഹായതനം, ജിവ്ഹായതനം ജിവ്ഹാ.

കായോ കായായതനം, കായായതനം കായോ.

രൂപം രൂപായതനം, രൂപായതനം രൂപം.

സദ്ദോ സദ്ദായതനം, സദ്ദായതനം സദ്ദോ.

ഗന്ധോ ഗന്ധായതനം, ഗന്ധായതനം ഗന്ധോ.

രസോ രസായതനം, രസായതനം രസോ.

ഫോട്ഠബ്ബോ ഫോട്ഠബ്ബായതനം, ഫോട്ഠബ്ബായതനം ഫോട്ഠബ്ബോ.

മനോ മനായതനം, മനായതനം മനോ.

ധമ്മോ ധമ്മായതനം, ധമ്മായതനം ധമ്മോ.

പച്ചനീകം

ന ചക്ഖു ന ചക്ഖായതനം, ന ചക്ഖായതനം ന ചക്ഖു.

ന സോതം ന സോതായതനം, ന സോതായതനം ന സോതം.

ന ഘാനം ന ഘാനായതനം, ന ഘാനായതനം ന ഘാനം.

ന ജിവ്ഹാ ന ജിവ്ഹായതനം, ന ജിവ്ഹായതനം ന ജിവ്ഹാ.

ന കായോ ന കായായതനം, ന കായായതനം ന കായോ.

ന രൂപം ന രൂപായതനം, ന രൂപായതനം ന രൂപം.

ന സദ്ദോ ന സദ്ദായതനം, ന സദ്ദായതനം ന സദ്ദോ.

ന ഗന്ധോ ന ഗന്ധായതനം, ന ഗന്ധായതനം ന ഗന്ധോ.

ന രസോ ന രസായതനം, ന രസായതനം ന രസോ.

ന ഫോട്ഠബ്ബോ ന ഫോട്ഠബ്ബായതനം, ന ഫോട്ഠബ്ബായതനം ന ഫോട്ഠബ്ബോ.

ന മനോ ന മനായതനം, ന മനായതനം ന മനോ.

ന ധമ്മോ ന ധമ്മായതനം, ന ധമ്മായതനം ന ധമ്മോ.

പദസോധനമൂലചക്കവാരോ

അനുലോമം

ചക്ഖു ചക്ഖായതനം, ആയതനാ സോതായതനം.

ചക്ഖു ചക്ഖായതനം, ആയതനാ ഘാനായതനം.

ചക്ഖു ചക്ഖായതനം, ആയതനാ ജിവ്ഹായതനം...പേ॰....

ചക്ഖു ചക്ഖായതനം, ആയതനാ ധമ്മായതനം.

സോതം സോതായതനം, ആയതനാ ചക്ഖായതനം.

സോതം സോതായതനം, ആയതനാ ഘാനായതനം...പേ॰....

സോതം സോതായതനം, ആയതനാ ധമ്മായതനം.

ഘാനം ഘാനായതനം, ആയതനാ ചക്ഖായതനം...പേ॰....

ഘാനം ഘാനായതനം, ആയതനാ ധമ്മായതനം...പേ॰....

ധമ്മോ ധമ്മായതനം, ആയതനാ ചക്ഖായതനം.

ധമ്മോ ധമ്മായതനം, ആയതനാ സോതായതനം...പേ॰....

ധമ്മോ ധമ്മായതനം, ആയതനാ മനായതനം. (ചക്കം ബന്ധിതബ്ബം.)

പച്ചനീകം

ന ചക്ഖു ന ചക്ഖായതനം, നായതനാ ന സോതായതനം.

ന ചക്ഖു ന ചക്ഖായതനം, നായതനാ ന ഘാനായതനം...പേ॰....

ന ചക്ഖു ന ചക്ഖായതനം, നായതനാ ന ധമ്മായതനം.

ന സോതം ന സോതായതനം, നായതനാ ന ചക്ഖായതനം...പേ॰....

ന സോതം ന സോതായതനം, നായതനാ ന ധമ്മായതനം.

ന ഘാനം ന ഘാനായതനം, നായതനാ ന ചക്ഖായതനം...പേ॰....

ന ഘാനം ന ഘാനായതനം, നായതനാ ന ധമ്മായതനം...പേ॰....

ന ധമ്മോ ന ധമ്മായതനം, നായതനാ ന ചക്ഖായതനം.

ന ധമ്മോ ന ധമ്മായതനം, നായതനാ ന സോതായതനം...പേ॰....

ന ധമ്മോ ന ധമ്മായതനം, നായതനാ ന മനായതനം. (ചക്കം ബന്ധിതബ്ബം.)

സുദ്ധായതനവാരോ

അനുലോമം

ചക്ഖു ആയതനം, ആയതനാ ചക്ഖു.

സോതം ആയതനം, ആയതനാ സോതം.

ഘാനം ആയതനം, ആയതനാ ഘാനം.

ജിവ്ഹാ ആയതനം, ആയതനാ ജിവ്ഹാ.

കായോ ആയതനം, ആയതനാ കായോ.

രൂപം ആയതനം, ആയതനാ രൂപം.

സദ്ദോ ആയതനം, ആയതനാ സദ്ദോ.

ഗന്ധോ ആയതനം, ആയതനാ ഗന്ധോ.

രസോ ആയതനം, ആയതനാ രസോ.

ഫോട്ഠബ്ബോ ആയതനം, ആയതനാ ഫോട്ഠബ്ബോ.

മനോ ആയതനം, ആയതനാ മനോ.

ധമ്മോ ആയതനം, ആയതനാ ധമ്മോ.

പച്ചനീകം

ന ചക്ഖു നായതനം, നായതനാ ന ചക്ഖു.

ന സോതം നായതനം, നായതനാ ന സോതം.

ന ഘാനം നായതനം, നായതനാ ന ഘാനം.

ന ജിവ്ഹാ നായതനം, നായതനാ ന ജിവ്ഹാ.

ന കായോ നായതനം, നായതനാ ന കായോ.

ന രൂപം നായതനം, നായതനാ ന രൂപം.

ന സദ്ദോ നായതനം, നായതനാ ന സദ്ദോ.

ന ഗന്ധോ നായതനം, നായതനാ ന ഗന്ധോ.

ന രസോ നായതനം, നായതനാ ന രസോ.

ന ഫോട്ഠബ്ബോ നായതനം, നായതനാ ന ഫോട്ഠബ്ബോ.

ന മനോ നായതനം, നായതനാ ന മനോ.

ന ധമ്മോ നായതനം, നായതനാ ന ധമ്മോ.

സുദ്ധായതനമൂലചക്കവാരോ

അനുലോമം

ചക്ഖു ആയതനം, ആയതനാ സോതം...പേ॰....

ചക്ഖു ആയതനം, ആയതനാ ധമ്മോ.

സോതം ആയതനം, ആയതനാ ചക്ഖു...പേ॰....

സോതം ആയതനം, ആയതനാ ധമ്മോ.

ഘാനം ആയതനം, ആയതനാ ചക്ഖു...പേ॰....

ഘാനം ആയതനം, ആയതനാ ധമ്മോ...പേ॰....

ധമ്മോ ആയതനം, ആയതനാ ചക്ഖു.

ധമ്മോ ആയതനം, ആയതനാ സോതം...പേ॰....

ധമ്മോ ആയതനം, ആയതനാ മനോ. (ചക്കം ബന്ധിതബ്ബം.)

പച്ചനീകം

ന ചക്ഖു നായതനം, നായതനാ ന സോതം...പേ॰....

ന ചക്ഖു നായതനം, നായതനാ ന ധമ്മോ.

ന സോതം നായതനം, നായതനാ ന ചക്ഖു...പേ॰....

ന സോതം നായതനം, നായതനാ ന ധമ്മോ.

ന ഘാനം നായതനം, നായതനാ ന ചക്ഖു...പേ॰....

ന ഘാനം നായതനം, നായതനാ ന ധമ്മോ...പേ॰....

ന ധമ്മോ നായതനം, നായതനാ ന ചക്ഖു.

ന ധമ്മോ നായതനം, നായതനാ ന സോതം...പേ॰....

ന ധമ്മോ നായതനം, നായതനാ ന മനോ. (ചക്കം ബന്ധിതബ്ബം.)

ആയതനയമകമാതികാ നിട്ഠിതാ.

ധാതുയമകം

പണ്ണത്തിവാരോ

അട്ഠാരസ ധാതുയോ (യമ॰ ൧.ധാതുയമക.൧ ആദയോ) - ചക്ഖുധാതു സോതധാതു ഘാനധാതു ജിവ്ഹാധാതു കായധാതു രൂപധാതു സദ്ദധാതു ഗന്ധധാതു രസധാതു ഫോട്ഠബ്ബധാതു ചക്ഖുവിഞ്ഞാണധാതു

സോതവിഞ്ഞാണധാതു ഘാനവിഞ്ഞാണധാതു ജിവ്ഹാവിഞ്ഞാണധാതു കായവിഞ്ഞാണധാതു മനോധാതു മനോവിഞ്ഞാണധാതു ധമ്മധാതു.

പദസോധനവാരോ

അനുലോമം

ചക്ഖു ചക്ഖുധാതു, ചക്ഖുധാതു ചക്ഖു.

സോതം സോതധാതു, സോതധാതു സോതം...പേ॰....

ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം ചക്ഖുവിഞ്ഞാണധാതു, ചക്ഖുവിഞ്ഞാണധാതു ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം...പേ॰....

മനോ മനോധാതു, മനോധാതു മനോ.

മനോവിഞ്ഞാണം മനോവിഞ്ഞാണധാതു, മനോവിഞ്ഞാണധാതു മനോവിഞ്ഞാണം.

ധമ്മോ ധമ്മധാതു, ധമ്മധാതു ധമ്മോ.

പച്ചനീകം

ന ചക്ഖു ന ചക്ഖുധാതു, ന ചക്ഖുധാതു ന ചക്ഖു.

ന സോതം ന സോതധാതു, ന സോതധാതു ന സോതം...പേ॰....

ന ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം ന ചക്ഖുവിഞ്ഞാണധാതു, ന ചക്ഖുവിഞ്ഞാണധാതു ന ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം...പേ॰....

ന മനോ ന മനോധാതു, ന മനോധാതു ന മനോ.

ന മനോവിഞ്ഞാണം ന മനോവിഞ്ഞാണധാതു, ന മനോവിഞ്ഞാണധാതു ന മനോവിഞ്ഞാണം.

ന ധമ്മോ ന ധമ്മധാതു, ന ധമ്മധാതു ന ധമ്മോ.

പദസോധനമൂലചക്കവാരോ

അനുലോമം

ചക്ഖു ചക്ഖുധാതു, ധാതൂ സോതധാതു...പേ॰....

ചക്ഖു ചക്ഖുധാതു, ധാതൂ ധമ്മധാതു. (യഥാ ആയതനയമകേ ചക്കം ബന്ധിതം, ഏവമിധ ചക്കം ബന്ധിതബ്ബം.)

പച്ചനീകം

ന ചക്ഖു ന ചക്ഖുധാതു, ന ധാതൂ ന സോതധാതു.

ന ചക്ഖു ന ചക്ഖുധാതു, ന ധാതൂ ന ഘാനധാതു...പേ॰....

ന ചക്ഖു ന ചക്ഖുധാതു, ന ധാതൂ ന ധമ്മധാതു...പേ॰....

ന ധമ്മോ ന ധമ്മധാതു, ന ധാതൂ ന ചക്ഖുധാതു...പേ॰....

ന ധമ്മോ ന ധമ്മധാതു, ന ധാതൂ ന മനോവിഞ്ഞാണധാതു. (ചക്കം ബന്ധിതബ്ബം.)

സുദ്ധധാതുവാരോ

അനുലോമം

ചക്ഖു ധാതു, ധാതൂ ചക്ഖു...പേ॰....

ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം ധാതു, ധാതൂ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം...പേ॰....

മനോവിഞ്ഞാണം ധാതു, ധാതൂ മനോവിഞ്ഞാണം.

ധമ്മോ ധാതു, ധാതൂ ധമ്മോ.

പച്ചനീകം

ന ചക്ഖു ന ധാതു, ന ധാതൂ ന ചക്ഖു...പേ॰....

ന ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം ന ധാതു, ന ധാതൂ ന ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം...പേ॰....

ന മനോവിഞ്ഞാണം ന ധാതു, ന ധാതൂ ന മനോവിഞ്ഞാണം.

ന ധമ്മോ ന ധാതു, ന ധാതൂ ന ധമ്മോ.

സുദ്ധധാതുമൂലചക്കവാരോ

അനുലോമം

ചക്ഖു ധാതു, ധാതൂ സോതം...പേ॰....

ചക്ഖു ധാതു, ധാതൂ ധമ്മോ...പേ॰....

ധമ്മോ ധാതു, ധാതൂ ചക്ഖു...പേ॰....

ധമ്മോ ധാതു, ധാതൂ മനോവിഞ്ഞാണം. (ചക്കം ബന്ധിതബ്ബം.)

പച്ചനീകം

ന ചക്ഖു ന ധാതു, ന ധാതൂ ന സോതം...പേ॰....

ന ചക്ഖു ന ധാതു, ന ധാതൂ ന ധമ്മോ...പേ॰....

ന ധമ്മോ ന ധാതു, ന ധാതൂ ന ചക്ഖു...പേ....

ന ധമ്മോ ന ധാതു, ന ധാതൂ ന മനോവിഞ്ഞാണം. (ചക്കം ബന്ധിതബ്ബം.)

ധാതുയമകമാതികാ നിട്ഠിതാ.

സച്ചയമകം

പണ്ണത്തിവാരോ

ചത്താരി സച്ചാനി (യമ° ۩.സച്ചയമക.۩ ആദയോ) - ദുക്ഖസച്ചം സമുദയസച്ചം നിരോധസച്ചം മഗ്ഗസച്ചം.

പദസോധനവാരോ

അനുലോമം

ദുക്ഖം ദുക്ഖസച്ചം, ദുക്ഖസച്ചം ദുക്ഖം.

സമുദയോ സമുദയസച്ചം, സമുദയസച്ചം സമുദയോ.

നിരോധോ നിരോധസച്ചം, നിരോധസച്ചം നിരോധോ.

മഗ്ഗോ മഗ്ഗസച്ചം, മഗ്ഗസച്ചം മഗ്ഗോ.

പച്ചനീകം

ന ദുക്ഖം ന ദുക്ഖസച്ചം, ന ദുക്ഖസച്ചം ന ദുക്ഖം.

ന സമുദയോ ന സമുദയസച്ചം, ന സമുദയസച്ചം ന സമുദയോ.

ന നിരോധോ ന നിരോധസച്ചം, ന നിരോധസച്ചം ന നിരോധോ.

ന മഗ്ഗോ ന മഗ്ഗസച്ചം, ന മഗ്ഗസച്ചം ന മഗ്ഗോ.

പദസോധനമൂലചക്കവാരോ

അനുലോമം

ദുക്ഖം ദുക്ഖസച്ചം, സച്ചാ സമുദയസച്ചം.

ദുക്ഖം ദുക്ഖസച്ചം, സച്ചാ നിരോധസച്ചം.

ദുക്ഖം ദുക്ഖസച്ചം, സച്ചാ മഗ്ഗസച്ചം.

സമുദയോ സമുദയസച്ചം, സച്ചാ ദുക്ഖസച്ചം.

സമുദയോ സമുദയസച്ചം, സച്ചാ നിരോധസച്ചം.

സമുദയോ സമുദയസച്ചം, സച്ചാ മഗ്ഗസച്ചം.

നിരോധോ നിരോധസച്ചം, സച്ചാ ദുക്ഖസച്ചം.

നിരോധോ നിരോധസച്ചം, സച്ചാ സമുദയസച്ചം.

നിരോധോ നിരോധസച്ചം, സച്ചാ മഗ്ഗസച്ചം.

മഗ്ഗോ മഗ്ഗസച്ചം, സച്ചാ ദുക്ഖസച്ചം.

മഗ്ഗോ മഗ്ഗസച്ചം, സച്ചാ സമുദയസച്ചം.

മഗ്ഗോ മഗ്ഗസച്ചം, സച്ചാ നിരോധസച്ചം.

പച്ചനീകം

ന ദുക്ഖം ന ദുക്ഖസച്ചം, ന സച്ചാ ന സമുദയസച്ചം.

ന ദുക്ഖം ന ദുക്ഖസച്ചം, ന സച്ചാ ന നിരോധസച്ചം.

ന ദുക്ഖം ന ദുക്ഖസച്ചം, ന സച്ചാ ന മഗ്ഗസച്ചം.

ന സമുദയോ ന സമുദയസച്ചം, ന സച്ചാ ന ദുക്ഖസച്ചം.

ന സമുദയോ ന സമുദയസച്ചം, ന സച്ചാ ന നിരോധസച്ചം.

ന സമുദയോ ന സമുദയസച്ചം, ന സച്ചാ ന മഗ്ഗസച്ചം.

ന നിരോധോ ന നിരോധസച്ചം, ന സച്ചാ ന ദുക്ഖസച്ചം.

ന നിരോധോ ന നിരോധസച്ചം, ന സച്ചാ ന സമുദയസച്ചം.

ന നിരോധോ ന നിരോധസച്ചം, ന സച്ചാ ന മഗ്ഗസച്ചം.

ന മഗ്ഗോ ന മഗ്ഗസച്ചം, ന സച്ചാ ന ദുക്ഖസച്ചം.

ന മഗ്ഗോ ന മഗ്ഗസച്ചം, ന സച്ചാ ന സമുദയസച്ചം.

ന മഗ്ഗോ ന മഗ്ഗസച്ചം, ന സച്ചാ ന നിരോധസച്ചം.

സുദ്ധസച്ചവാരോ

അനുലോമം

ദുക്ഖം സച്ചം, സച്ചാ ദുക്ഖം.

സമുദയോ സച്ചം, സച്ചാ സമുദയോ.

നിരോധോ സച്ചം, സച്ചാ നിരോധോ.

മഗ്ഗോ സച്ചം, സച്ചാ മഗ്ഗോ.

പച്ചനീകം

ന ദുക്ഖം ന സച്ചം, ന സച്ചാ ന ദുക്ഖം.

ന സമുദയോ ന സച്ചം, ന സച്ചാ ന സമുദയോ.

ന നിരോധോ ന സച്ചം, ന സച്ചാ ന നിരോധോ.

ന മഗ്ഗോ ന സച്ചം, ന സച്ചാ ന മഗ്ഗോ.

സുദ്ധസച്ചമൂലചക്കവാരോ

അനുലോമം

ദുക്ഖം സച്ചം, സച്ചാ സമുദയോ.

ദുക്ഖം സച്ചം, സച്ചാ നിരോധോ.

ദുക്ഖം സച്ചം, സച്ചാ മഗ്ഗോ.

സമുദയോ സച്ചം, സച്ചാ ദുക്ഖം...പേ॰... സച്ചാ മഗ്ഗോ.

നിരോധോ സച്ചം, സച്ചാ ദുക്ഖം...പേ॰... സച്ചാ മഗ്ഗോ.

മഗ്ഗോ സച്ചം, സച്ചാ ദുക്ഖം.

മഗ്ഗോ സച്ചം, സച്ചാ സമുദയോ.

മഗ്ഗോ സച്ചം, സച്ചാ നിരോധോ.

പച്ചനീകം

ന ദുക്ഖം ന സച്ചം, ന സച്ചാ ന സമുദയോ.

ന ദുക്ഖം ന സച്ചം, ന സച്ചാ ന നിരോധോ.

ന ദുക്ഖം ന സച്ചം, ന സച്ചാ ന മഗ്ഗോ.

ന സമുദയോ ന സച്ചം, ന സച്ചാ ന ദുക്ഖം...പേ॰... ന സച്ചാ ന മഗ്ഗോ.

ന നിരോധോ ന സച്ചം, ന സച്ചാ ന ദുക്ഖം...പേ॰... ന സച്ചാ ന മഗ്ഗോ.

ന മഗ്ഗോ ന സച്ചം, ന സച്ചാ ന ദുക്ഖം.

ന മഗ്ഗോ ന സച്ചം, ന സച്ചാ ന സമുദയോ.

ന മഗ്ഗോ ന സച്ചം, ന സച്ചാ ന നിരോധോ.

സച്ചയമകമാതികാ നിട്ഠിതാ.

സങ്ഖാരയമകം

പണ്ണത്തിവാരോ

തയോ സങ്ഖാരാ (യമ॰ ൨.സങ്ഖാരയമക.൧ ആദയോ) - കായസങ്ഖാരോ വചീസങ്ഖാരോ ചിത്തസങ്ഖാരോ. അസ്സാസപസ്സാസാ കായസങ്ഖാരോ, വിതക്കവിചാരാ വചീസങ്ഖാരോ, സഞ്ഞാ ച വേദനാ ച ചിത്തസങ്ഖാരോ, ഠപേത്വാ വിതക്കവിചാരേ സബ്ബേപി ചിത്തസമ്പയുത്തകാ ധമ്മാ ചിത്തസങ്ഖാരോ.

പദസോധനവാരോ

അനുലോമം

കായോ കായസങ്ഖാരോ, കായസങ്ഖാരോ കായോ.

വചീ വചീസങ്ഖാരോ, വചീസങ്ഖാരോ വചീ.

ചിത്തം ചിത്തസങ്ഖാരോ, ചിത്തസങ്ഖാരോ ചിത്തം.

പച്ചനീകം

ന കായോ ന കായസങ്ഖാരോ, ന കായസങ്ഖാരോ ന കായോ.

ന വചീ ന വചീസങ്ഖാരോ, ന വചീസങ്ഖാരോ ന വചീ.

ന ചിത്തം ന ചിത്തസങ്ഖാരോ, ന ചിത്തസങ്ഖാരോ ന ചിത്തം.

പദസോധനമൂലചക്കവാരോ

അനുലോമം

കായോ കായസങ്ഖാരോ, സങ്ഖാരാ വചീസങ്ഖാരോ.

കായോ കായസങ്ഖാരോ, സങ്ഖാരാ ചിത്തസങ്ഖാരോ.

വചീ വചീസങ്ഖാരോ, സങ്ഖാരാ കായസങ്ഖാരോ.

വചീ വചീസങ്ഖാരോ, സങ്ഖാരാ ചിത്തസങ്ഖാരോ.

ചിത്തം ചിത്തസങ്ഖാരോ, സങ്ഖാരാ കായസങ്ഖാരോ.

ചിത്തം ചിത്തസങ്ഖാരോ, സങ്ഖാരാ വചീസങ്ഖാരോ.

പച്ചനീകം

ന കായോ ന കായസങ്ഖാരോ, ന സങ്ഖാരാ ന വചീസങ്ഖാരോ.

ന കായോ ന കായസങ്ഖാരോ, ന സങ്ഖാരാ ന ചിത്തസങ്ഖാരോ.

ന വചീ ന വചീസങ്ഖാരോ, ന സങ്ഖാരാ ന കായസങ്ഖാരോ.

ന വചീ ന വചീസങ്ഖാരോ, ന സങ്ഖാരാ ന ചിത്തസങ്ഖാരോ.

ന ചിത്തം ന ചിത്തസങ്ഖാരോ, ന സങ്ഖാരാ ന കായസങ്ഖാരോ.

ന ചിത്തം ന ചിത്തസങ്ഖാരോ, ന സങ്ഖാരാ ന വചീസങ്ഖാരോ.

സുദ്ധസങ്ഖാരവാരോ

അനുലോമം

കായസങ്ഖാരോ വചീസങ്ഖാരോ, വചീസങ്ഖാരോ കായസങ്ഖാരോ.

കായസങ്ഖാരോ ചിത്തസങ്ഖാരോ, ചിത്തസങ്ഖാരോ കായസങ്ഖാരോ.

വചീസങ്ഖാരോ ചിത്തസങ്ഖാരോ, ചിത്തസങ്ഖാരോ വചീസങ്ഖാരോ.

പച്ചനീകം

ന കായസങ്ഖാരോ ന വചീസങ്ഖാരോ, ന വചീസങ്ഖാരോ ന കായസങ്ഖാരോ.

ന കായസങ്ഖാരോ ന ചിത്തസങ്ഖാരോ, ന ചിത്തസങ്ഖാരോ ന കായസങ്ഖാരോ.

ന വചീസങ്ഖാരോ ന ചിത്തസങ്ഖാരോ, ന ചിത്തസങ്ഖാരോ ന വചീസങ്ഖാരോ.

സങ്ഖാരയമകമാതികാ നിട്ഠിതാ.

അനുസയയമകം

സത്താനുസയാ (യമ॰ ൨.അനുസയയമക.൧) - കാമരാഗാനുസയോ പടിഘാനുസയോ മാനാനുസയോ ദിട്ഠാനുസയോ വിചികിച്ഛാനുസയോ ഭവരാഗാനുസയോ അവിജ്ജാനുസയോ.

അനുസയയമകമാതികാ നിട്ഠിതാ.

ചിത്തയമകം

സുദ്ധചിത്തസാമഞ്ഞം

പുഗ്ഗലവാരോ

൧. ഉപ്പാദനിരോധകാലസമ്ഭേദവാരോ

യസ്സ ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി ന നിരുജ്ഝതി (യമം ൨.ചിത്തയമക.൧ ആദയോ), തസ്സ ചിത്തം നിരുജ്ഝിസ്സതി ന ഉപ്പജ്ജിസ്സതി. യസ്സ വാ പന ചിത്തം നിരുജ്ഝിസ്സതി ന ഉപ്പജ്ജിസ്സതി, തസ്സ ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി ന നിരുജ്ഝതി.

യസ്സ ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജതി നിരുജ്ഝതി, തസ്സ ചിത്തം ന നിരുജ്ഝിസ്സതി ഉപ്പജ്ജിസ്സതി. യസ്സ വാ പന ചിത്തം ന നിരുജ്ഝിസ്സതി ഉപ്പജ്ജിസ്സതി, തസ്സ ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജതി നിരുജ്ഝതി.

൨. ഉപ്പാദുപ്പന്നവാരോ

യസ്സ ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി, തസ്സ ചിത്തം ഉപ്പന്നം. യസ്സ വാ പന ചിത്തം ഉപ്പന്നം, തസ്സ ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി.

യസ്സ ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജതി, തസ്സ ചിത്തം ന ഉപ്പന്നം. യസ്സ വാ പന ചിത്തം ന ഉപ്പന്നം, തസ്സ ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജതി.

൩. നിരോധുപ്പന്നവാരോ

യസ്സ ചിത്തം നിരുജ്ഝതി, തസ്സ ചിത്തം ഉപ്പന്നം. യസ്സ വാ പന ചിത്തം ഉപ്പന്നം, തസ്സ ചിത്തം നിരുജ്ഝതി.

യസ്സ ചിത്തം ന നിരുജ്ഝതി, തസ്സ ചിത്തം ന ഉപ്പന്നം. യസ്സ വാ പന ചിത്തം ന ഉപ്പന്നം, തസ്സ ചിത്തം ന നിരുജ്ഝതി.

൪. ഉപ്പാദവാരോ

യസ്സ ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി, തസ്സ ചിത്തം ഉപ്പജ്ജിത്ഥ. യസ്സ വാ പന ചിത്തം ഉപ്പജ്ജിത്ഥ, തസ്സ ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി.

യസ്സ ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജതി, തസ്സ ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജിത്ഥ. യസ്സ വാ പന ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജിത്ഥ, തസ്സ ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജതി.

യസ്സ ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി, തസ്സ ചിത്തം ഉപ്പജ്ജിസ്സതി. യസ്സ വാ പന ചിത്തം ഉപ്പജ്ജിസ്സതി, തസ്സ ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി.

യസ്സ ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജതി, തസ്സ ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജിസ്സതി. യസ്സ വാ പന ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജിസ്സതി, തസ്സ ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജതി.

യസ്സ ചിത്തം ഉപ്പജ്ജിത്ഥ, തസ്സ ചിത്തം ഉപ്പജ്ജിസ്സതി. യസ്സ വാ പന ചിത്തം ഉപ്പജ്ജിസ്സതി, തസ്സ ചിത്തം ഉപ്പജ്ജിത്ഥ.

യസ്സ ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജിത്ഥ, തസ്സ ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജിസ്സതി. യസ്സ വാ പന ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജിസ്സതി, തസ്സ ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജിത്ഥ.

൫. നിരോധവാരോ

യസ്സ ചിത്തം നിരുജ്ഝതി, തസ്സ ചിത്തം നിരുജ്ഝിത്ഥ. യസ്സ വാ പന ചിത്തം നിരുജ്ഝിത്ഥ, തസ്സ ചിത്തം നിരുജ്ഝതി.

യസ്സ ചിത്തം ന നിരുജ്ഝതി, തസ്സ ചിത്തം ന നിരുജ്ഝിത്ഥ. യസ്സ വാ പന ചിത്തം ന നിരുജ്ഝിത്ഥ, തസ്സ ചിത്തം ന നിരുജ്ഝതി.

യസ്സ ചിത്തം നിരുജ്ഝതി, തസ്സ ചിത്തം നിരുജ്ഝിസ്സതി. യസ്സ വാ പന ചിത്തം നിരുജ്ഝിസ്സതി, തസ്സ ചിത്തം നിരുജ്ഝതി.

യസ്സ ചിത്തം ന നിരുജ്ഝതി, തസ്സ ചിത്തം ന നിരുജ്ഝിസ്സതി. യസ്സ വാ പന ചിത്തം ന നിരുജ്ഝിസ്സതി, തസ്സ ചിത്തം ന നിരുജ്ഝതി.

യസ്സ ചിത്തം നിരുജ്ഝിത്ഥ, തസ്സ ചിത്തം നിരുജ്ഝിസ്സതി. യസ്സ വാ പന ചിത്തം നിരുജ്ഝിസ്സതി, തസ്സ ചിത്തം നിരുജ്ഝിത്ഥ.

യസ്സ ചിത്തം ന നിരുജ്ഝിത്ഥ, തസ്സ ചിത്തം ന നിരുജ്ഝിസ്സതി. യസ്സ വാ പന ചിത്തം ന നിരുജ്ഝിസ്സതി, തസ്സ ചിത്തം ന നിരുജ്ഝിത്ഥ.

൩. ഉപ്പാദനിരോധവാരോ

യസ്സ ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി, തസ്സ ചിത്തം നിരുജ്ഝിത്ഥ. യസ്സ വാ പന ചിത്തം നിരുജ്ഝിത്ഥ, തസ്സ ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി.

യസ്സ ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജതി, തസ്സ ചിത്തം ന നിരുജ്ഝിത്ഥ. യസ്സ വാ പന ചിത്തം ന നിരുജ്ഝിത്ഥ, തസ്സ ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജതി.

യസ്സ ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി, തസ്സ ചിത്തം നിരുജ്ഝിസ്സതി. യസ്സ വാ പന ചിത്തം നിരുജ്ഝിസ്സതി, തസ്സ ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി.

യസ്സ ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജതി, തസ്സ ചിത്തം ന നിരുജ്ഝിസ്സതി. യസ്സ വാ പന ചിത്തം ന നിരുജ്ഝിസ്സതി, തസ്സ ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജതി.

യസ്സ ചിത്തം ഉപ്പജ്ജിത്ഥ, തസ്സ ചിത്തം നിരുജ്ഝിസ്സതി. യസ്സ വാ പന ചിത്തം നിരുജ്ഝിസ്സതി, തസ്സ ചിത്തം ഉപ്പജ്ജിത്ഥ.

യസ്സ ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജിത്ഥ, തസ്സ ചിത്തം ന നിരുജ്ഝിസ്സതി. യസ്സ വാ പന ചിത്തം ന നിരുജ്ഝിസ്സതി, തസ്സ ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജിത്ഥ.

൪. ഉപ്പജ്ജമാനനനിരോധവാരോ

യസ്സ ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി, തസ്സ ചിത്തം ന നിരുജ്ഝതി. യസ്സ വാ പന ചിത്തം ന നിരുജ്ഝതി, തസ്സ ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി.

യസ്സ ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജതി, തസ്സ ചിത്തം നിരുജ്ഝതി. യസ്സ വാ പന ചിത്തം നിരുജ്ഝതി, തസ്സ ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജതി.

൫. ഉപ്പജ്ജമാനുപ്പന്നവാരോ

യസ്സ ചിത്തം ഉപ്പജ്ജമാനം, തസ്സ ചിത്തം ഉപ്പന്നം. യസ്സ വാ പന ചിത്തം ഉപ്പന്നം, തസ്സ ചിത്തം ഉപ്പജ്ജമാനം.

യസ്സ ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജമാനം, തസ്സ ചിത്തം ന ഉപ്പന്നം. യസ്സ വാ പന ചിത്തം ന ഉപ്പന്നം, തസ്സ ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജമാനം.

൯. നിരുജ്ഝമാനുപ്പന്നവാരോ

യസ്സ ചിത്തം നിരുജ്ഝമാനം, തസ്സ ചിത്തം ഉപ്പന്നം. യസ്സ വാ പന ചിത്തം ഉപ്പന്നം, തസ്സ ചിത്തം നിരുജ്ഝമാനം.

യസ്സ ചിത്തം ന നിരുജ്ഝമാനം, തസ്സ ചിത്തം ന ഉപ്പന്നം. യസ്സ വാ പന ചിത്തം ന ഉപ്പന്നം, തസ്സ ചിത്തം ന നിരുജ്ഝമാനം.

൧൦. ഉപ്പന്നുപ്പാദവാരോ

യസ്സ ചിത്തം ഉപ്പന്നം, തസ്സ ചിത്തം ഉപ്പജ്ജിത്ഥ. യസ്സ വാ പന ചിത്തം ഉപ്പജ്ജിത്ഥ, തസ്സ ചിത്തം ഉപ്പന്നം.

യസ്സ ചിത്തം ന ഉപ്പന്നം, തസ്സ ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജിത്ഥ. യസ്സ വാ പന ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജിത്ഥ, തസ്സ ചിത്തം ന ഉപ്പന്നം.

യസ്സ ചിത്തം ഉപ്പന്നം, തസ്സ ചിത്തം ഉപ്പജ്ജിസ്സതി. യസ്സ വാ പന ചിത്തം ഉപ്പജ്ജിസ്സതി, തസ്സ ചിത്തം ഉപ്പന്നം.

യസ്സ ചിത്തം ന ഉപ്പന്നം, തസ്സ ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജിസ്സതി. യസ്സ വാ പന ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജിസ്സതി, തസ്സ ചിത്തം ന ഉപ്പന്നം.

൧൧. അതീതാനാഗതവാരോ

യസ്സ ചിത്തം ഉപ്പജ്ജിത്ഥ, നോ ച തസ്സ ചിത്തം ഉപ്പന്നം, തസ്സ ചിത്തം ഉപ്പജ്ജിസ്സതി. യസ്സ വാ പന ചിത്തം ഉപ്പജ്ജിസ്സതി, നോ ച തസ്സ ചിത്തം ഉപ്പന്നം, തസ്സ ചിത്തം ഉപ്പജ്ജിത്ഥ.

യസ്സ ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജിത്ഥ, നോ ച തസ്സ ചിത്തം ന ഉപ്പന്നം, തസ്സ ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജിസ്സതി. യസ്സ വാ പന ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജിസ്സതി, നോ ച തസ്സ ചിത്തം ന ഉപ്പന്നം, തസ്സ ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജിത്ഥ.

൧൨. ഉപ്പന്നുപ്പജ്ജമാനവാരോ

ഉപ്പന്നം ഉപ്പജ്ജമാനം, ഉപ്പജ്ജമാനം ഉപ്പന്നം.

ന ഉപ്പന്നം ന ഉപ്പജ്ജമാനം, ന ഉപ്പജ്ജമാനം ന ഉപ്പന്നം.

൧൩. നിരുദ്ധനിരുജ്ഝമാനവാരോ

നിരുദ്ധം നിരുജ്ഝമാനം, നിരുജ്ഝമാനം നിരുദ്ധം.

ന നിരുദ്ധം ന നിരുജ്ഝമാനം, ന നിരുജ്ഝമാനം ന നിരുദ്ധം.

൧൪. അതിക്കന്തകാലവാരോ

യസ്സ ചിത്തം ഉപ്പജ്ജമാനം ഖണം ഖണം വീതിക്കന്തം അതിക്കന്തകാലം, നിരുജ്ഝമാനം ഖണം ഖണം വീതിക്കന്തം അതിക്കന്തകാലം തസ്സ ചിത്തം. യസ്സ വാ പന ചിത്തം നിരുജ്ഝമാനം ഖണം ഖണം വീതിക്കന്തം അതിക്കന്തകാലം, ഉപ്പജ്ജമാനം ഖണം ഖണം വീതിക്കന്തം അതിക്കന്തകാലം തസ്സ ചിത്തം.

യസ്സ ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജമാനം ഖണം ഖണം വീതിക്കന്തം അതിക്കന്തകാലം, ന നിരുജ്ഝമാനം ഖണം ഖണം വീതിക്കന്തം അതിക്കന്തകാലം തസ്സ ചിത്തം. യസ്സ വാ പന ചിത്തം ന നിരുജ്ഝമാനം ഖണം ഖണം വീതിക്കന്തം അതിക്കന്തകാലം, ന ഉപ്പജ്ജമാനം ഖണം ഖണം വീതിക്കന്തം അതിക്കന്തകാലം തസ്സ ചിത്തം.

സുദ്ധചിത്തസാമഞ്ഞം

ധമ്മവാരോ

൧. ഉപ്പാദനിരോധകാലസമ്ഭേദവാരോ

യം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി ന നിരുജ്ഝതി, തം ചിത്തം നിരുജ്ഝിസ്സതി ന ഉപ്പജ്ജിസ്സതി. യം വാ പന ചിത്തം നിരുജ്ഝിസ്സതി ന ഉപ്പജ്ജിസ്സതി, തം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി ന നിരുജ്ഝതി.

യം ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജതി നിരുജ്ഝതി, തം ചിത്തം ന നിരുജ്ഝിസ്സതി ഉപ്പജ്ജിസ്സതി. യം വാ പന ചിത്തം ന നിരുജ്ഝിസ്സതി ഉപ്പജ്ജിസ്സതി, തം ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജതി നിരുജ്ഝതി.

൨. ഉപ്പാദുപ്പന്നവാരോ

യം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി, തം ചിത്തം ഉപ്പന്നം. യം വാ പന ചിത്തം ഉപ്പന്നം, തം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി.

യം ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജതി, തം ചിത്തം ന ഉപ്പന്നം. യം വാ പന ചിത്തം ന ഉപ്പന്നം, തം ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജതി.

൩. നിരോധുപ്പന്നവാരോ

യം ചിത്തം നിരുജ്ഝതി, തം ചിത്തം ഉപ്പന്നം. യം വാ പന ചിത്തം ഉപ്പന്നം, തം ചിത്തം നിരുജ്ഝതി.

യം ചിത്തം ന നിരുജ്ഝതി, തം ചിത്തം ന ഉപ്പന്നം. യം വാ പന ചിത്തം ന ഉപ്പന്നം, തം ചിത്തം ന നിരുജ്ഝതി.

൪. ഉപ്പാദവാരോ

യം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി, തം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജിത്ഥ. യം വാ പന ചിത്തം ഉപ്പജ്ജിത്ഥ, തം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി.

യം ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജതി, തം ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജിത്ഥ. യം വാ പന ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജിത്ഥ, തം ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജതി.

യം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി, തം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജിസ്സതി. യം വാ പന ചിത്തം ഉപ്പജ്ജിസ്സതി, തം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി.

യം ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജതി, തം ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജിസ്സതി. യം വാ പന ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജിസ്സതി, തം ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജതി.

യം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജിത്ഥ, തം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജിസ്സതി. യം വാ പന ചിത്തം ഉപ്പജ്ജിസ്സതി, തം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജിത്ഥ.

യം ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജിത്ഥ, തം ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജിസ്സതി. യം വാ പന ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജിസ്സതി, തം ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജിത്ഥ.

൨. നിരോധവാരോ

യം ചിത്തം നിരുജ്ഝതി, തം ചിത്തം നിരുജ്ഝിത്ഥ. യം വാ പന ചിത്തം നിരുജ്ഝിത്ഥ, തം ചിത്തം നിരുജ്ഝതി.

യം ചിത്തം ന നിരുജ്ഝതി, തം ചിത്തം ന നിരുജ്ഝിത്ഥ. യം വാ പന ചിത്തം ന നിരുജ്ഝിത്ഥ, തം ചിത്തം ന നിരുജ്ഝതി.

യം ചിത്തം നിരുജ്ഝതി, തം ചിത്തം നിരുജ്ഝിസ്സതി. യം വാ പന ചിത്തം നിരുജ്ഝിസ്സതി, തം ചിത്തം നിരുജ്ഝതി.

യം ചിത്തം ന നിരുജ്ഝതി, തം ചിത്തം ന നിരുജ്ഝിസ്സതി. യം വാ പന ചിത്തം ന നിരുജ്ഝിസ്സതി, തം ചിത്തം ന നിരുജ്ഝതി.

യം ചിത്തം നിരുജ്ഝിത്ഥ, തം ചിത്തം നിരുജ്ഝിസ്സതി. യം വാ പന ചിത്തം നിരുജ്ഝിസ്സതി, തം ചിത്തം നിരുജ്ഝിത്ഥ.

യം ചിത്തം ന നിരുജ്ഝിത്ഥ, തം ചിത്തം ന നിരുജ്ഝിസ്സതി. യം വാ പന ചിത്തം ന നിരുജ്ഝിസ്സതി, തം ചിത്തം ന നിരുജ്ഝിത്ഥ.

൩. ഉപ്പാദനിരോധവാരോ

യം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി, തം ചിത്തം നിരുജ്ഝിത്ഥ. യം വാ പന ചിത്തം നിരുജ്ഝിത്ഥ, തം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി.

യം ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജതി, തം ചിത്തം ന നിരുജ്ഝിത്ഥ. യം വാ പന ചിത്തം ന നിരുജ്ഝിത്ഥ, തം ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജതി.

യം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി, തം ചിത്തം നിരുജ്ഝിസ്സതി. യം വാ പന ചിത്തം നിരുജ്ഝിസ്സതി, തം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി.

യം ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജതി, തം ചിത്തം ന നിരുജ്ഝിസ്സതി. യം വാ പന ചിത്തം ന നിരുജ്ഝിസ്സതി, തം ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജതി.

യം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജിത്ഥ, തം ചിത്തം നിരുജ്ഝിസ്സതി. യം വാ പന ചിത്തം നിരുജ്ഝിസ്സതി, തം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജിത്ഥ.

യം ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജിത്ഥ, തം ചിത്തം ന നിരുജ്ഝിസ്സതി. യം വാ പന ചിത്തം ന നിരുജ്ഝിസ്സതി, തം ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജിത്ഥ.

൭. ഉപ്പജ്ജമാനനനിരോധവാരോ

യം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി, തം ചിത്തം ന നിരുജ്ഝതി. യം വാ പന ചിത്തം ന നിരുജ്ഝതി, തം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി.

യം ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജതി, തം ചിത്തം നിരുജ്ഝതി. യം വാ പന ചിത്തം നിരുജ്ഝതി, തം ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജതി.

൮. ഉപ്പജ്ജമാനുപ്പന്നവാരോ

യം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജമാനം, തം ചിത്തം ഉപ്പന്നം. യം വാ പന ചിത്തം ഉപ്പന്നം, തം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജമാനം.

യം ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജമാനം, തം ചിത്തം ന ഉപ്പന്നം. യം വാ പന ചിത്തം ന ഉപ്പന്നം, തം ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജമാനം.

൯. നിരുജ്ഝമാനുപ്പന്നവാരോ

യം ചിത്തം നിരുജ്ഝമാനം, തം ചിത്തം ഉപ്പന്നം. യം വാ പന ചിത്തം ഉപ്പന്നം, തം ചിത്തം നിരുജ്ഝമാനം.

യം ചിത്തം ന നിരുജ്ഝമാനം, തം ചിത്തം ന ഉപ്പന്നം. യം വാ പന ചിത്തം ന ഉപ്പന്നം, തം ചിത്തം ന നിരുജ്ഝമാനം.

൧൦. ഉപ്പന്നുപ്പാദവാരോ

യം ചിത്തം ഉപ്പന്നം, തം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജിത്ഥ. യം വാ പന ചിത്തം ഉപ്പജ്ജിത്ഥ, തം ചിത്തം ഉപ്പന്നം.

യം ചിത്തം ന ഉപ്പന്നം, തം ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജിത്ഥ. യം വാ പന ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജിത്ഥ, തം ചിത്തം ന ഉപ്പന്നം.

യം ചിത്തം ഉപ്പന്നം, തം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജിസ്സതി. യം വാ പന ചിത്തം ഉപ്പജ്ജിസ്സതി, തം ചിത്തം ഉപ്പന്നം.

യം ചിത്തം ന ഉപ്പന്നം, തം ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജിസ്സതി. യം വാ പന ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജിസ്സതി, തം ചിത്തം ന ഉപ്പന്നം.

൧൧. അതീതാനാഗതവാരോ

യം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജിത്ഥ, നോ ച തം ചിത്തം ഉപ്പന്നം, തം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജിസ്സതി. യം വാ പന ചിത്തം ഉപ്പജ്ജിസ്സതി, നോ ച തം ചിത്തം ഉപ്പന്നം, തം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജിത്ഥ.

യം ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജിത്ഥ, നോ ച തം ചിത്തം ന ഉപ്പന്നം, തം ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജിസ്സതി. യം വാ പന ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജിസ്സതി, നോ ച തം ചിത്തം ന ഉപ്പന്നം, തം ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജിത്ഥ.

൧൨. ഉപ്പന്നുപ്പജ്ജമാനവാരോ

ഉപ്പന്നം ഉപ്പജ്ജമാനം, ഉപ്പജ്ജമാനം ഉപ്പന്നം.

ന ഉപ്പന്നം ന ഉപ്പജ്ജമാനം, ന ഉപ്പജ്ജമാനം ന ഉപ്പന്നം.

൧൩. നിരുദ്ധനിരുജ്ഝമാനവാരോ

നിരുദ്ധം നിരുജ്ഝമാനം, നിരുജ്ഝമാനം നിരുദ്ധം.

ന നിരുദ്ധം ന നിരുജ്ഝമാനം, ന നിരുജ്ഝമാനം ന നിരുദ്ധം.

൧൪. അതിക്കന്തകാലവാരോ

യം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജമാനം ഖണം ഖണം വീതിക്കന്തം അതിക്കന്തകാലം, നിരുജ്ഝമാനം ഖണം ഖണം വീതിക്കന്തം അതിക്കന്തകാലം തം ചിത്തം. യം വാ പന ചിത്തം നിരുജ്ഝമാനം ഖണം ഖണം വീതിക്കന്തം അതിക്കന്തകാലം, ഉപ്പജ്ജമാനം ഖണം ഖണം വീതിക്കന്തം അതിക്കന്തകാലം തം ചിത്തം.

യം ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജമാനം ഖണം ഖണം വീതിക്കന്തം അതിക്കന്തകാലം, ന നിരുജ്ഝമാനം ഖണം ഖണം വീതിക്കന്തം അതിക്കന്തകാലം തം ചിത്തം. യം വാ പന ചിത്തം ന നിരുജ്ഝമാനം ഖണം ഖണം വീതിക്കന്തം അതിക്കന്തകാലം, ന ഉപ്പജ്ജമാനം ഖണം ഖണം വീതിക്കന്തം അതിക്കന്തകാലം തം ചിത്തം.

സുദ്ധചിത്തസാമഞ്ഞം

പുഗ്ഗലധമ്മവാരോ

൧. ഉപ്പാദനിരോധകാലസമ്ഭേദവാരോ

യസ്സ യം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി ന നിരുജ്ഝതി, തസ്സ തം ചിത്തം നിരുജ്ഝിസ്സതി ന ഉപ്പജ്ജിസ്സതി. യസ്സ വാ പന യം ചിത്തം നിരുജ്ഝിസ്സതി ന ഉപ്പജ്ജിസ്സതി, തസ്സ തം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി ന നിരുജ്ഝതി.

യസ്സ യം ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജതി നിരുജ്ഝതി, തസ്സ തം ചിത്തം ന നിരുജ്ഝിസ്സതി ഉപ്പജ്ജിസ്സതി. യസ്സ വാ പന യം ചിത്തം ന നിരുജ്ഝിസ്സതി ഉപ്പജ്ജിസ്സതി, തസ്സ തം ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജതി നിരുജ്ഝതി.

൨. ഉപ്പാദുപ്പന്നവാരോ

യസ്സ യം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി, തസ്സ തം ചിത്തം ഉപ്പന്നം. യസ്സ വാ പന യം ചിത്തം ഉപ്പന്നം, തസ്സ തം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി.

യസ്സ യം ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജതി, തസ്സ തം ചിത്തം ന ഉപ്പന്നം. യസ്സ വാ പന യം ചിത്തം ന ഉപ്പന്നം, തസ്സ തം ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജതി.

൩. നിരോധുപ്പന്നവാരോ

യസ്സ യം ചിത്തം നിരുജ്ഝതി, തസ്സ തം ചിത്തം ഉപ്പന്നം. യസ്സ വാ പന യം ചിത്തം ഉപ്പന്നം, തസ്സ തം ചിത്തം നിരുജ്ഝതി.

യസ്സ യം ചിത്തം ന നിരുജ്ഝതി, തസ്സ തം ചിത്തം ന ഉപ്പന്നം. യസ്സ വാ പന യം ചിത്തം ന ഉപ്പന്നം, തസ്സ തം ചിത്തം ന നിരുജ്ഝതി.

൪. ഉപ്പാദവാരോ

യസ്സ യം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി, തസ്സ തം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജിത്ഥ. യസ്സ വാ പന യം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജിത്ഥ, തസ്സ തം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി.

യസ്സ യം ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജതി, തസ്സ തം ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജിത്ഥ. യസ്സ വാ പന യം ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജിത്ഥ, തസ്സ തം ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജതി.

യസ്സ യം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി, തസ്സ തം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജിസ്സതി. യസ്സ വാ പന യം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജിസ്സതി, തസ്സ തം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി.

യസ്സ യം ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജതി, തസ്സ തം ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജിസ്സതി. യസ്സ വാ പന യം ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജിസ്സതി, തസ്സ തം ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജതി.

യസ്സ യം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജിത്ഥ, തസ്സ തം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജിസ്സതി. യസ്സ വാ പന യം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജിസ്സതി, തസ്സ തം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജിത്ഥ.

യസ്സ യം ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജിത്ഥ, തസ്സ തം ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജിസ്സതി. യസ്സ വാ പന യം ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജിസ്സതി, തസ്സ തം ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജിത്ഥ.

൫. നിരോധവാരോ

യസ്സ യം ചിത്തം നിരുജ്ഝതി, തസ്സ തം ചിത്തം നിരുജ്ഝിത്ഥ. യസ്സ വാ പന യം ചിത്തം നിരുജ്ഝിത്ഥ, തസ്സ തം ചിത്തം നിരുജ്ഝതി.

യസ്സ യം ചിത്തം ന നിരുജ്ഝതി, തസ്സ തം ചിത്തം ന നിരുജ്ഝിത്ഥ. യസ്സ വാ പന യം ചിത്തം ന നിരുജ്ഝിത്ഥ, തസ്സ തം ചിത്തം ന നിരുജ്ഝതി.

യസ്സ യം ചിത്തം നിരുജ്ഝതി, തസ്സ തം ചിത്തം നിരുജ്ഝിസ്സതി. യസ്സ വാ പന യം ചിത്തം നിരുജ്ഝിസ്സതി, തസ്സ തം ചിത്തം നിരുജ്ഝതി.

യസ്സ യം ചിത്തം ന നിരുജ്ഝതി, തസ്സ തം ചിത്തം ന നിരുജ്ഝിസ്സതി. യസ്സ വാ പന യം ചിത്തം ന നിരുജ്ഝിസ്സതി, തസ്സ തം ചിത്തം ന നിരുജ്ഝതി.

യസ്സ യം ചിത്തം നിരുജ്ഝിത്ഥ, തസ്സ തം ചിത്തം നിരുജ്ഝിസ്സതി. യസ്സ വാ പന യം ചിത്തം നിരുജ്ഝിസ്സതി, തസ്സ തം ചിത്തം നിരുജ്ഝിത്ഥ.

യസ്സ യം ചിത്തം ന നിരുജ്ഝിത്ഥ, തസ്സ തം ചിത്തം ന നിരുജ്ഝിസ്സതി. യസ്സ വാ പന യം ചിത്തം ന നിരുജ്ഝിസ്സതി, തസ്സ തം ചിത്തം ന നിരുജ്ഝിത്ഥ.

൧൩. ഉപ്പാദനിരോധവാരോ

യസ്സ യം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി, തസ്സ തം ചിത്തം നിരുജ്ഝിത്ഥ. യസ്സ വാ പന യം ചിത്തം നിരുജ്ഝിത്ഥ, തസ്സ തം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി.

യസ്സ യം ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജതി, തസ്സ തം ചിത്തം ന നിരുജ്ഝിത്ഥ. യസ്സ വാ പന യം ചിത്തം ന നിരുജ്ഝിത്ഥ, തസ്സ തം ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജതി.

യസ്സ യം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി, തസ്സ തം ചിത്തം നിരുജ്ഝിസ്സതി. യസ്സ വാ പന യം ചിത്തം നിരുജ്ഝിസ്സതി, തസ്സ തം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി.

യസ്സ യം ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജതി, തസ്സ തം ചിത്തം ന നിരുജ്ഝിസ്സതി. യസ്സ വാ പന യം ചിത്തം ന നിരുജ്ഝിസ്സതി, തസ്സ തം ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജതി.

യസ്സ യം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജിത്ഥ, തസ്സ തം ചിത്തം നിരുജ്ഝിസ്സതി. യസ്സ വാ പന യം ചിത്തം നിരുജ്ഝിസ്സതി, തസ്സ തം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജിത്ഥ.

യസ്സ യം ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജിത്ഥ, തസ്സ തം ചിത്തം ന നിരുജ്ഝിസ്സതി. യസ്സ വാ പന യം ചിത്തം ന നിരുജ്ഝിസ്സതി, തസ്സ തം ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജിത്ഥ.

൭. ഉപ്പജ്ജമാനനനിരോധവാരോ

യസ്സ യം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി, തസ്സ തം ചിത്തം ന നിരുജ്ഝതി. യസ്സ വാ പന യം ചിത്തം ന നിരുജ്ഝതി, തസ്സ തം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി.

യസ്സ യം ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജതി, തസ്സ തം ചിത്തം നിരുജ്ഝതി. യസ്സ വാ പന യം ചിത്തം നിരുജ്ഝതി, തസ്സ തം ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജതി.

൮. ഉപ്പജ്ജമാനുപ്പന്നവാരോ

യസ്സ യം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജമാനം, തസ്സ തം ചിത്തം ഉപ്പന്നം. യസ്സ വാ പന യം ചിത്തം ഉപ്പന്നം, തസ്സ തം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജമാനം.

യസ്സ യം ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജമാനം, തസ്സ തം ചിത്തം ന ഉപ്പന്നം. യസ്സ വാ പന യം ചിത്തം ന ഉപ്പന്നം, തസ്സ തം ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജമാനം.

൯. നിരുജ്ഝമാനുപ്പന്നവാരോ

യസ്സ യം ചിത്തം നിരുജ്ഝമാനം, തസ്സ തം ചിത്തം ഉപ്പന്നം. യസ്സ വാ പന യം ചിത്തം ഉപ്പന്നം, തസ്സ തം ചിത്തം നിരുജ്ഝമാനം.

യസ്സ യം ചിത്തം ന നിരുജ്ഝമാനം, തസ്സ തം ചിത്തം ന ഉപ്പന്നം. യസ്സ വാ പന യം ചിത്തം ന ഉപ്പന്നം, തസ്സ തം ചിത്തം ന നിരുജ്ഝമാനം.

൧൦. ഉപ്പന്നുപ്പാദവാരോ

യസ്സ യം ചിത്തം ഉപ്പന്നം, തസ്സ തം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജിത്ഥ. യസ്സ വാ പന യം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജിത്ഥ, തസ്സ തം ചിത്തം ഉപ്പന്നം.

യസ്സ യം ചിത്തം ന ഉപ്പന്നം, തസ്സ തം ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജിത്ഥ. യസ്സ വാ പന യം ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജിത്ഥ, തസ്സ തം ചിത്തം ന ഉപ്പന്നം.

യസ്സ യം ചിത്തം ഉപ്പന്നം, തസ്സ തം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജിസ്സതി. യസ്സ വാ പന യം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജിസ്സതി, തസ്സ തം ചിത്തം ഉപ്പന്നം.

യസ്സ യം ചിത്തം ന ഉപ്പന്നം, തസ്സ തം ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജിസ്സതി, യസ്സ വാ പന യം ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജിസ്സതി, തസ്സ തം ചിത്തം ന ഉപ്പന്നം.

൧൧. അതീതാനാഗതവാരോ

യസ്സ യം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജിത്ഥ, നോ ച തസ്സ തം ചിത്തം ഉപ്പന്നം, തസ്സ തം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജിസ്സതി. യസ്സ വാ പന യം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജിസ്സതി, നോ ച തസ്സ തം ചിത്തം ഉപ്പന്നം, തസ്സ തം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജിത്ഥ.

യസ്സ യം ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജിത്ഥ, നോ ച തസ്സ തം ചിത്തം ന ഉപ്പന്നം, തസ്സ തം ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജിസ്സതി. യസ്സ വാ പന യം ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജിസ്സതി, നോ ച തസ്സ തം ചിത്തം ന ഉപ്പന്നം, തസ്സ തം ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജിത്ഥ.

൧൨. ഉപ്പന്നുപ്പജ്ജമാനവാരോ

ഉപ്പന്നം ഉപ്പജ്ജമാനം, ഉപ്പജ്ജമാനം ഉപ്പന്നം.

ന ഉപ്പന്നം ന ഉപ്പജ്ജമാനം, ന ഉപ്പജ്ജമാനം ന ഉപ്പന്നം.

൧൩. നിരുദ്ധനിരുജ്ഝമാനവാരോ

നിരുദ്ധം നിരുജ്ഝമാനം, നിരുജ്ഝമാനം നിരുദ്ധം.

ന നിരുദ്ധം ന നിരുജ്ഝമാനം, ന നിരുജ്ഝമാനം ന നിരുദ്ധം.

൧൪. അതിക്കന്തകാലവാരോ

യസ്സ യം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജമാനം ഖണം ഖണം വീതിക്കന്തം അതിക്കന്തകാലം, നിരുജ്ഝമാനം ഖണം ഖണം വീതിക്കന്തം അതിക്കന്തകാലം തസ്സ തം ചിത്തം. യസ്സ വാ പന യം ചിത്തം നിരുജ്ഝമാനം ഖണം ഖണം വീതിക്കന്തം അതിക്കന്തകാലം, ഉപ്പജ്ജമാനം ഖണം ഖണം വീതിക്കന്തം അതിക്കന്തകാലം തസ്സ തം ചിത്തം.

യസ്സ യം ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജമാനം ഖണം ഖണം വീതിക്കന്തം അതിക്കന്തകാലം, ന നിരുജ്ഝമാനം ഖണം ഖണം വീതിക്കന്തം അതിക്കന്തകാലം തസ്സ തം ചിത്തം. യസ്സ വാ പന യം ചിത്തം ന

നിരുജ്ഝമാനം ഖണം ഖണം വീതിക്കന്തം അതിക്കന്തകാലം, ന ഉപ്പജ്ജമാനം ഖണം ഖണം വീതിക്കന്തം അതിക്കന്തകാലം തസ്സ തം ചിത്തം.

സുത്തന്തചിത്തമിസ്സകവിസേസോ

യസ്സ സരാഗം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി…പേ॰… യസ്സ വീതരാഗം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി. യസ്സ സദോസം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി. യസ്സ വീതദോസം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി. യസ്സ സമോഹം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി. യസ്സ വീതമോഹം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി. യസ്സ സംഖിത്തം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി. യസ്സ വിക്ഖിത്തം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി. യസ്സ മഹഗ്ഗതം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി. യസ്സ അമഹഗ്ഗതം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി. യസ്സ സഉത്തരം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി. യസ്സ അനുത്തരം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി. യസ്സ സമാഹിതം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി. യസ്സ അസമാഹിതം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി. യസ്സ വിമുത്തം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി. യസ്സ അവിമുത്തം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി.

അഭിധമ്മചിത്തമിസ്സകവിസേസോ

യസ്സ കുസലം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി…പേ॰… യസ്സ അകുസലം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി. യസ്സ അബ്യാകതം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി. യസ്സ സുഖായ വേദനായ സമ്പയുത്തം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി.

(ഏതേന ഉപായേന യാവ സരണഅരണാ ഉദ്ധരിതബ്ബാ.)

യസ്സ അരണം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി ന നിരുജ്ഝതി, തസ്സ അരണം ചിത്തം നിരുജ്ഝിസ്സതി ന ഉപ്പജ്ജിസ്സതി. യസ്സ വാ പന അരണം ചിത്തം നിരുജ്ഝിസ്സതി ന ഉപ്പജ്ജിസ്സതി, തസ്സ അരണം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി ന നിരുജ്ഝതി.

ചിത്തയമകമാതികാ നിട്ഠിതാ.

ധമ്മയമകം

പണ്ണത്തിവാരോ

പദസോധനവാരോ

അനുലോമം

കുസലാ കുസലാ ധമ്മാ (യമ॰ ന.ധമ്മയമക.൧ ആദയോ). കുസലാ ധമ്മാ കുസലാ.

അകുസലാ അകുസലാ ധമ്മാ. അകുസലാ ധമ്മാ അകുസലാ.

അബ്യാകതാ അബ്യാകതാ ധമ്മാ. അബ്യാകതാ ധമ്മാ അബ്യാകതാ.

പച്ചനീകം

ന കുസലാ ന കുസലാ ധമ്മാ. ന കുസലാ ധമ്മാ ന കുസലാ.

ന അകുസലാ ന അകുസലാ ധമ്മാ. ന അകുസലാ ധമ്മാ ന അകുസലാ.

ന അബ്യാകതാ ന അബ്യാകതാ ധമ്മാ. ന അബ്യാകതാ ധമ്മാ ന അബ്യാകതാ.

പദസോധനമൂലചക്കവാരോ

അനുലോമം

കുസലാ കുസലാ ധമ്മാ. ധമ്മാ അകുസലാ ധമ്മാ.

കുസലാ കുസലാ ധമ്മാ. ധമ്മാ അബ്യാകതാ ധമ്മാ.

അകുസലാ അകുസലാ ധമ്മാ. ധമ്മാ കുസലാ ധമ്മാ.

അകുസലാ അകുസലാ ധമ്മാ. ധമ്മാ അബ്യാകതാ ധമ്മാ.

അബ്യാകതാ അബ്യാകതാ ധമ്മാ. ധമ്മാ കുസലാ ധമ്മാ.

അബ്യാകതാ അബ്യാകതാ ധമ്മാ. ധമ്മാ അകുസലാ ധമ്മാ.

പച്ചനീകം

ന കുസലാ ന കുസലാ ധമ്മാ. ന ധമ്മാ ന അകുസലാ ധമ്മാ.

ന കുസലാ ന കുസലാ ധമ്മാ. ന ധമ്മാ ന അബ്യാകതാ ധമ്മാ.

ന അകുസലാ ന അകുസലാ ധമ്മാ. ന ധമ്മാ ന കുസലാ ധമ്മാ.

ന അകുസലാ ന അകുസലാ ധമ്മാ. ന ധമ്മാ ന അബ്യാകതാ ധമ്മാ.

ന അബ്യാകതാ ന അബ്യാകതാ ധമ്മാ. ന ധമ്മാ ന കുസലാ ധമ്മാ.

ന അബ്യാകതാ ന അബ്യാകതാ ധമ്മാ. ന ധമ്മാ ന അകുസലാ ധമ്മാ.

സുദ്ധധമ്മവാരോ

അനുലോമം

കുസലാ ധമ്മാ. ധമ്മാ കുസലാ.

അകുസലാ ധമ്മാ. ധമ്മാ അകുസലാ.

അബ്യാകതാ ധമ്മാ. ധമ്മാ അബ്യാകതാ.

പച്ചനീകം

ന കുസലാ ന ധമ്മാ. ന ധമ്മാ ന കുസലാ.

ന അകുസലാ ന ധമ്മാ. ന ധമ്മാ ന അകുസലാ.

ന അബ്യാകതാ ന ധമ്മാ. ന ധമ്മാ ന അബ്യാകതാ.

സുദ്ധധമ്മമൂലചക്കവാരോ

അനുലോമം

കുസലാ ധമ്മാ. ധമ്മാ അകുസലാ.

കുസലാ ധമ്മാ. ധമ്മാ അബ്യാകതാ.

അകുസലാ ധമ്മാ. ധമ്മാ കുസലാ.

അകുസലാ ധമ്മാ. ധമ്മാ അബ്യാകതാ.

അബ്യാകതാ ധമ്മാ. ധമ്മാ കുസലാ.

അബ്യാകതാ ധമ്മാ. ധമ്മാ അകുസലാ.

പച്ചനീകം

ന കുസലാ ന ധമ്മാ. ന ധമ്മാ ന അകുസലാ.

ന കുസലാ ന ധമ്മാ. ന ധമ്മാ ന അബ്യാകതാ.

ന അകുസലാ ന ധമ്മാ. ന ധമ്മാ ന കുസലാ.

ന അകുസലാ ന ധമ്മാ. ന ധമ്മാ ന അബ്യാകതാ.

ന അബ്യാകതാ ന ധമ്മാ. ന ധമ്മാ ന കുസലാ.

ന അബ്യാകതാ ന ധമ്മാ. ന ധമ്മാ ന അകുസലാ.

ധമ്മയമകമാതികാ നിട്ഠിതാ.

ഇന്ദ്രിയയമകം

പണ്ണത്തിവാരോ

ബാവീസതിന്ദ്രിയാനി (യമ॰ ൻ.ഇന്ദ്രിയയമക.ഫ ആദയോ) - ചക്ഖുന്ദ്രിയം സോതിന്ദ്രിയം ഘാനിന്ദ്രിയം ജിവ്ഹിന്ദ്രിയം കായിന്ദ്രിയം മനിന്ദ്രിയം ഇത്ഥിന്ദ്രിയം പുരിസിന്ദ്രിയം ജീവിതിന്ദ്രിയം സുഖിന്ദ്രിയം ദുക്ഖിന്ദ്രിയം സോമനസ്സിന്ദ്രിയം ദോമനസ്സിന്ദ്രിയം ഉപേക്ഖിന്ദ്രിയം സദ്ധിന്ദ്രിയം വീരിയിന്ദ്രിയം സതിന്ദ്രിയം സമാധിന്ദ്രിയം പഞ്ഞിന്ദ്രിയം അനഞ്ഞാതഞ്ഞസ്സാമീതിന്ദ്രിയം അഞ്ഞിന്ദ്രിയം അഞ്ഞാതാവിന്ദ്രിയം.

പദസോധനവാരോ

അനുലോമം

ചക്ഖു ചക്ഖുന്ദ്രിയം, ചക്ഖുന്ദ്രിയം ചക്ഖു.

സോതം സോതിന്ദ്രിയം, സോതിന്ദ്രിയം സോതം.

ഘാനം ഘാനിന്ദ്രിയം, ഘാനിന്ദ്രിയം ഘാനം.

ജിവ്ഹാ ജിവ്ഹിന്ദ്രിയം, ജിവ്ഹിന്ദ്രിയം ജിവ്ഹാ.

കായോ കായിന്ദ്രിയം, കായിന്ദ്രിയം കായോ.

മനോ മനിന്ദ്രിയം, മനിന്ദ്രിയം മനോ.

ഇത്ഥീ ഇത്ഥിന്ദ്രിയം, ഇത്ഥിന്ദ്രിയം ഇത്ഥീ.

പുരിസോ പുരിസിന്ദ്രിയം, പുരിസിന്ദ്രിയം പുരിസോ.

ജീവിതം ജീവിതിന്ദ്രിയം, ജീവിതിന്ദ്രിയം ജീവിതം.

സുഖം സുഖിന്ദ്രിയം, സുഖിന്ദ്രിയം സുഖം.

ദുക്ഖം ദുക്ഖിന്ദ്രിയം, ദുക്ഖിന്ദ്രിയം ദുക്ഖം.

സോമനസ്സം സോമനസ്സിന്ദ്രിയം, സോമനസ്സിന്ദ്രിയം സോമനസ്സം.

ദോമനസ്സം ദോമനസ്സിന്ദ്രിയം, ദോമനസ്സിന്ദ്രിയം ദോമനസ്സം.

ഉപേക്ഖാ ഉപേക്ഖിന്ദ്രിയം, ഉപേക്ഖിന്ദ്രിയം ഉപേക്ഖാ.

സദ്ധാ സദ്ധിന്ദ്രിയം, സദ്ധിന്ദ്രിയം സദ്ധാ.

വീരിയം വീരിയിന്ദ്രിയം, വീരിയിന്ദ്രിയം വീരിയം.

സതി സതിന്ദ്രിയം, സതിന്ദ്രിയം സതി.

സമാധി സമാധിന്ദ്രിയം, സമാധിന്ദ്രിയം സമാധി.

പഞ്ഞാ പഞ്ഞിന്ദ്രിയം, പഞ്ഞിന്ദ്രിയം പഞ്ഞാ.

അനഞ്ഞാതഞ്ഞസ്സാമീതി അനഞ്ഞാതഞ്ഞസ്സാമീതിന്ദ്രിയം, അനഞ്ഞാതഞ്ഞസ്സാമീതിന്ദ്രിയം അനഞ്ഞാതഞ്ഞസ്സാമീതി.

അഞ്ഞം അഞ്ഞിന്ദ്രിയം, അഞ്ഞിന്ദ്രിയം അഞ്ഞം.

അഞ്ഞാതാവീ അഞ്ഞാതാവിന്ദ്രിയം, അഞ്ഞാതാവിന്ദ്രിയം അഞ്ഞാതാവീ.

പച്ചനീകം

ന ചക്ഖു ന ചക്ഖുന്ദ്രിയം, ന ചക്ഖുന്ദ്രിയം ന ചക്ഖു.

ന സോതം ന സോതിന്ദ്രിയം, ന സോതിന്ദ്രിയം ന സോതം.

ന ഘാനം ന ഘാനിന്ദ്രിയം, ന ഘാനിന്ദ്രിയം ന ഘാനം.

ന ജിവ്ഹാ ന ജിവ്ഹിന്ദ്രിയം, ന ജിവ്ഹിന്ദ്രിയം ന ജിവ്ഹാ.

ന കായോ ന കായിന്ദ്രിയം, ന കായിന്ദ്രിയം ന കായോ.

ന മനോ ന മനിന്ദ്രിയം, ന മനിന്ദ്രിയം ന മനോ.

ന ഇത്ഥീ ന ഇത്ഥിന്ദ്രിയം, ന ഇത്ഥിന്ദ്രിയം ന ഇത്ഥീ.

ന പുരിസോ ന പുരിസിന്ദ്രിയം, ന പുരിസിന്ദ്രിയം ന പുരിസോ.

ന ജീവിതം ന ജീവിതിന്ദ്രിയം, ന ജീവിതിന്ദ്രിയം ന ജീവിതം.

ന സുഖം ന സുഖിന്ദ്രിയം, ന സുഖിന്ദ്രിയം ന സുഖം.

ന ദുക്ഖം ന ദുക്ഖിന്ദ്രിയം, ന ദുക്ഖിന്ദ്രിയം ന ദുക്ഖം.

ന സോമനസ്സം ന സോമനസ്സിന്ദ്രിയം, ന സോമനസ്സിന്ദ്രിയം ന സോമനസ്സം.

ന ദോമനസ്സം ന ദോമനസ്സിന്ദ്രിയം, ന ദോമനസ്സിന്ദ്രിയം ന ദോമനസ്സം.

ന ഉപേക്ഖാ ന ഉപേക്ഖിന്ദ്രിയം, ന ഉപേക്ഖിന്ദ്രിയം ന ഉപേക്ഖാ.

ന സദ്ധാ ന സദ്ധിന്ദ്രിയം, ന സദ്ധിന്ദ്രിയം ന സദ്ധാ.

ന വീരിയം ന വീരിയിന്ദ്രിയം, ന വീരിയിന്ദ്രിയം ന വീരിയം.

ന സതി ന സതിന്ദ്രിയം, ന സതിന്ദ്രിയം ന സതി.

ന സമാധി ന സമാധിന്ദ്രിയം, ന സമാധിന്ദ്രിയം ന സമാധി.

ന പഞ്ഞാ ന പഞ്ഞിന്ദ്രിയം, ന പഞ്ഞിന്ദ്രിയം ന പഞ്ഞാ.

ന അനഞ്ഞാതഞ്ഞസ്സാമീതി ന അനഞ്ഞാതഞ്ഞസ്സാമീതിന്ദ്രിയം, ന അനഞ്ഞാതഞ്ഞസ്സാമീതിന്ദ്രിയം ന അനഞ്ഞാതഞ്ഞസ്സാമീതി.

ന അഞ്ഞം ന അഞ്ഞിന്ദ്രിയം, ന അഞ്ഞിന്ദ്രിയം ന അഞ്ഞം.

ന അഞ്ഞാതാവീ ന അഞ്ഞാതാവിന്ദ്രിയം, ന അഞ്ഞാതാവിന്ദ്രിയം ന അഞ്ഞാതാവീ.

പദസോധനമൂലചക്കവാരോ

അനുലോമം

ചക്ഖു ചക്ഖുന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ സോതിന്ദ്രിയം.

ചക്ഖു ചക്ഖുന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ ഘാനിന്ദ്രിയം.

ചക്ഖു ചക്ഖുന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ ജിവ്ഹിന്ദ്രിയം.

ചക്ഖു ചക്ഖുന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ കായിന്ദ്രിയം.

ചക്ഖു ചക്ഖുന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ മനിന്ദ്രിയം.

ചക്ഖു ചക്ഖുന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ ഇത്ഥിന്ദ്രിയം.

ചക്ഖു ചക്ഖുന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ പുരിസിന്ദ്രിയം.

ചക്ഖു ചക്ഖുന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ ജീവിതിന്ദ്രിയം.

ചക്ഖു ചക്ഖുന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ സുഖിന്ദ്രിയം.

ചക്ഖു ചക്ഖുന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ ദുക്ഖിന്ദ്രിയം.

ചക്ഖു ചക്ഖുന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ സോമനസ്സിന്ദ്രിയം.

ചക്ഖു ചക്ഖുന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ ദോമനസ്സിന്ദ്രിയം.

ചക്ഖു ചക്ഖുന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ ഉപേക്ഖിന്ദ്രിയം.

ചക്ഖു ചക്ഖുന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ സദ്ധിന്ദ്രിയം.

ചക്ഖു ചക്ഖുന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ വീരിയിന്ദ്രിയം.

ചക്ഖു ചക്ഖുന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ സതിന്ദ്രിയം.

ചക്ഖു ചക്ഖുന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ സമാധിന്ദ്രിയം.

ചക്ഖു ചക്ഖുന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ പഞ്ഞിന്ദ്രിയം.

ചക്ഖു ചക്ഖുന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ അനഞ്ഞാതഞ്ഞസ്സാമീതിന്ദ്രിയം.

ചക്ഖു ചക്ഖുന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ അഞ്ഞിന്ദ്രിയം.

ചക്ഖു ചക്ഖുന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ അഞ്ഞാതാവിന്ദ്രിയം.

സോതം സോതിന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ ചക്ഖുന്ദ്രിയം...പേ॰....

സോതം സോതിന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ അഞ്ഞാതാവിന്ദ്രിയം.

ഘാനം ഘാനിന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ ചക്ഖുന്ദ്രിയം...പേ॰....

ഘാനം ഘാനിന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ അഞ്ഞാതാവിന്ദ്രിയം.

ജിവ്ഹാ ജിവ്ഹിന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ ചക്ഖുന്ദ്രിയം...പേ॰....

ജിവ്ഹാ ജിവ്ഹിന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ അഞ്ഞാതാവിന്ദ്രിയം.

കായോ കായിന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ ചക്ഖുന്ദ്രിയം...പേ॰....

കായോ കായിന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ അഞ്ഞാതാവിന്ദ്രിയം.

മനോ മനിന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ ചക്ഖുന്ദ്രിയം...പേ॰....

മനോ മനിന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ അഞ്ഞാതാവിന്ദ്രിയം.

ഇത്ഥീ ഇത്ഥിന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ ചക്ഖുന്ദ്രിയം...പേ॰....

ഇത്ഥീ ഇത്ഥിന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ അഞ്ഞാതാവിന്ദ്രിയം.

പുരിസോ പുരിസിന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ ചക്ഖുന്ദ്രിയം...പേ॰....

പുരിസോ പുരിസിന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ അഞ്ഞാതാവിന്ദ്രിയം.

ജീവിതം ജീവിതിന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ ചക്ഖുന്ദ്രിയം...പേ॰....

ജീവിതം ജീവിതിന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ അഞ്ഞാതാവിന്ദ്രിയം.

സുഖം സുഖിന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ ചക്ഖുന്ദ്രിയം...പേ॰....

സുഖം സുഖിന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ അഞ്ഞാതാവിന്ദ്രിയം.

ദുക്ഖം ദുക്ഖിന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ ചക്ഖുന്ദ്രിയം...പേ॰....

ദുക്ഖം ദുക്ഖിന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ അഞ്ഞാതാവിന്ദ്രിയം.

സോമനസ്സം സോമനസ്സിന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ ചക്ഖുന്ദ്രിയം...പേ॰....

സോമനസ്സം സോമനസ്സിന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ അഞ്ഞാതാവിന്ദ്രിയം.

ദോമനസ്സം ദോമനസ്സിന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ ചക്ഖുന്ദ്രിയം...പേ॰....

ദോമനസ്സം ദോമനസ്സിന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ അഞ്ഞാതാവിന്ദ്രിയം.

ഉപേക്ഖാ ഉപേക്ഖിന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ ചക്ഖുന്ദ്രിയം...പേ॰....

ഉപേക്ഖാ ഉപേക്ഖിന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ അഞ്ഞാതാവിന്ദ്രിയം.

സദ്ധാ സദ്ധിന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ ചക്ഖുന്ദ്രിയം...പേ॰....

സദ്ധാ സദ്ധിന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ അഞ്ഞാതാവിന്ദ്രിയം.

വീരിയം വീരിയിന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ ചക്ഖുന്ദ്രിയം...പേ॰....

വീരിയം വീരിയിന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ അഞ്ഞാതാവിന്ദ്രിയം.

സതി സതിന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ ചക്ഖുന്ദ്രിയം...പേ....

സതി സതിന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ അഞ്ഞാതാവിന്ദ്രിയം.

സമാധി സമാധിന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ ചക്ഖുന്ദ്രിയം...പേ....

സമാധി സമാധിന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ അഞ്ഞാതാവിന്ദ്രിയം.

പഞ്ഞാ പഞ്ഞിന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ ചക്ഖുന്ദ്രിയം...പേ....

പഞ്ഞാ പഞ്ഞിന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ അഞ്ഞാതാവിന്ദ്രിയം.

അനഞ്ഞാതഞ്ഞസ്സാമീതി അനഞ്ഞാതഞ്ഞസ്സാമീതിന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ ചക്ഖുന്ദ്രിയം...പേ....

അനഞ്ഞാതഞ്ഞസ്സാമീതി അനഞ്ഞാതഞ്ഞസ്സാമീതിന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ അഞ്ഞാതാവിന്ദ്രിയം.

അഞ്ഞം അഞ്ഞിന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ ചക്ഖുന്ദ്രിയം...പേ....

അഞ്ഞം അഞ്ഞിന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ അഞ്ഞാതാവിന്ദ്രിയം.

അഞ്ഞാതാവീ അഞ്ഞാതാവിന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ ചക്ഖുന്ദ്രിയം...പേ....

അഞ്ഞാതാവീ അഞ്ഞാതാവിന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ അഞ്ഞിന്ദ്രിയം.

പച്ചനീകം

ന ചക്ഖു ന ചക്ഖുന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന സോതിന്ദ്രിയം.

ന ചക്ഖു ന ചക്ഖുന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന ഘാനിന്ദ്രിയം.

ന ചക്ഖു ന ചക്ഖുന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന ജിവ്ഹിന്ദ്രിയം.

ന ചക്ഖു ന ചക്ഖുന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന കായിന്ദ്രിയം.

ന ചക്ഖു ന ചക്ഖുന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന മനിന്ദ്രിയം.

ന ചക്ഖു ന ചക്ഖുന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന ഇത്ഥിന്ദ്രിയം.

ന ചക്ഖു ന ചക്ഖുന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന പുരിസിന്ദ്രിയം.

ന ചക്ഖു ന ചക്ഖുന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന ജീവിതിന്ദ്രിയം.

ന ചക്ഖു ന ചക്ഖുന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന സുഖിന്ദ്രിയം.

ന ചക്ഖു ന ചക്ഖുന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന ദുക്ഖിന്ദ്രിയം.

ന ചക്ഖു ന ചക്ഖുന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന സോമനസ്സിന്ദ്രിയം.

ന ചക്ഖു ന ചക്ഖുന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന ദോമനസ്സിന്ദ്രിയം.

ന ചക്ഖു ന ചക്ഖുന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന ഉപേക്ഖിന്ദ്രിയം.

ന ചക്ഖു ന ചക്ഖുന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന സദ്ധിന്ദ്രിയം.

ന ചക്ഖു ന ചക്ഖുന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന വീരിയിന്ദ്രിയം.

ന ചക്ഖു ന ചക്ഖുന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന സതിന്ദ്രിയം.

ന ചക്ഖു ന ചക്ഖുന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന സമാധിന്ദ്രിയം.

ന ചക്ഖു ന ചക്ഖുന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന പഞ്ഞിന്ദ്രിയം.

ന ചക്ഖു ന ചക്ഖുന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന അനഞ്ഞാതഞ്ഞസ്സാമീതിന്ദ്രിയം.

ന ചക്ഖു ന ചക്ഖുന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന അഞ്ഞിന്ദ്രിയം.

ന ചക്ഖു ന ചക്ഖുന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന അഞ്ഞാതാവിന്ദ്രിയം.

ന സോതം ന സോതിന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന ചക്ഖുന്ദ്രിയം...പേ॰... ന ഇന്ദ്രിയാ ന അഞ്ഞാതാവിന്ദ്രിയം.

ന ഘാനം ന ഘാനിന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന ചക്ഖുന്ദ്രിയം...പേ॰... ന ഇന്ദ്രിയാ ന അഞ്ഞാതാവിന്ദ്രിയം.

ന ജിവ്ഹാ ന ജിവ്ഹിന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന ചക്ഖുന്ദ്രിയം...പേ॰... ന ഇന്ദ്രിയാ ന അഞ്ഞാതാവിന്ദ്രിയം.

ന കായോ ന കായിന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന ചക്ഖുന്ദ്രിയം...പേ॰... ന ഇന്ദ്രിയാ ന അഞ്ഞാതാവിന്ദ്രിയം.

ന മനോ ന മനിന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന ചക്ഖുന്ദ്രിയം...പേ॰... ന ഇന്ദ്രിയാ ന അഞ്ഞാതാവിന്ദ്രിയം.

ന ഇത്ഥീ ന ഇത്ഥിന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന ചക്ഖുന്ദ്രിയം...പേ॰... ന ഇന്ദ്രിയാ ന അഞ്ഞാതാവിന്ദ്രിയം.

ന പുരിസോ ന പുരിസിന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന ചക്ഖുന്ദ്രിയം...പേ॰... ന ഇന്ദ്രിയാ ന അഞ്ഞാതാവിന്ദ്രിയം.

ന ജീവിതം ന ജീവിതിന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന ചക്ഖുന്ദ്രിയം...പേ॰... ന ഇന്ദ്രിയാ ന അഞ്ഞാതാവിന്ദ്രിയം.

ന സുഖം ന സുഖിന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന ചക്ഖുന്ദ്രിയം...പേ॰... ന ഇന്ദ്രിയാ ന അഞ്ഞാതാവിന്ദ്രിയം.

ന ദുക്ഖം ന ദുക്ഖിന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന ചക്ഖുന്ദ്രിയം...പേ॰... ന ഇന്ദ്രിയാ ന അഞ്ഞാതാവിന്ദ്രിയം.

ന സോമനസ്സം ന സോമനസ്സിന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന ചക്ഖുന്ദ്രിയം...പേ॰... ന ഇന്ദ്രിയാ ന അഞ്ഞാതാവിന്ദ്രിയം.

ന ദോമനസ്സം ന ദോമനസ്സിന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന ചക്ഖുന്ദ്രിയം...പേ॰... ന ഇന്ദ്രിയാ ന അഞ്ഞാതാവിന്ദ്രിയം.

ന ഉപേക്ഖാ ന ഉപേക്ഖിന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന ചക്ഖുന്ദ്രിയം...പേ॰... ന ഇന്ദ്രിയാ ന അഞ്ഞാതാവിന്ദ്രിയം.

ന സദ്ധാ ന സദ്ധിന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന ചക്ഖുന്ദ്രിയം...പേ॰... ന ഇന്ദ്രിയാ ന അഞ്ഞാതാവിന്ദ്രിയം.

ന വീരിയം ന വീരിയിന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന ചക്ഖുന്ദ്രിയം...പേ॰... ന ഇന്ദ്രിയാ ന അഞ്ഞാതാവിന്ദ്രിയം.

ന സതി ന സതിന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന ചക്ഖുന്ദ്രിയം...പേ॰... ന ഇന്ദ്രിയാ ന അഞ്ഞാതാവിന്ദ്രിയം.

ന സമാധി ന സമാധിന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന ചക്ഖുന്ദ്രിയം...പേ॰... ന ഇന്ദ്രിയാ ന അഞ്ഞാതാവിന്ദ്രിയം.

ന പഞ്ഞാ ന പഞ്ഞിന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന ചക്ഖുന്ദ്രിയം...പേ॰... ന ഇന്ദ്രിയാ ന അഞ്ഞാതാവിന്ദ്രിയം.

ന അനഞ്ഞാതഞ്ഞസ്സാമീതി ന അനഞ്ഞാതഞ്ഞസ്സാമീതിന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന ചക്ഖുന്ദ്രിയം...പേ॰... ന ഇന്ദ്രിയാ ന അഞ്ഞാതാവിന്ദ്രിയം.

ന അഞ്ഞം ന അഞ്ഞിന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന ചക്ഖുന്ദ്രിയം...പേ॰... ന ഇന്ദ്രിയാ ന അഞ്ഞാതാവിന്ദ്രിയം.

ന അഞ്ഞാതാവീ ന അഞ്ഞാതാവിന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന ചക്ഖുന്ദ്രിയം...പേ॰... ന ഇന്ദ്രിയാ ന അഞ്ഞിന്ദ്രിയം.

സുദ്ധിന്ദ്രിയവാരോ

അനുലോമം

ചക്ഖു ഇന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ ചക്ഖു.

സോതം ഇന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ സോതം.

ഘാനം ഇന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ ഘാനം.

ജിവ്ഹാ ഇന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ ജിവ്ഹാ.

കായോ ഇന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ കായോ.

മനോ ഇന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ മനോ.

ഇത്ഥീ ഇന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ ഇത്ഥീ.

പുരിസോ ഇന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ പുരിസോ.

ജീവിതം ഇന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ ജീവിതം.

സുഖം ഇന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ സുഖം.

ദുക്ഖം ഇന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ ദുക്ഖം.

സോമനസ്സം ഇന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ സോമനസ്സം.

ദോമനസ്സം ഇന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ ദോമനസ്സം.

ഉപേക്ഖാ ഇന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ ഉപേക്ഖാ.

സദ്ധാ ഇന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ സദ്ധാ.

വീരിയം ഇന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ വീരിയം.

സതി ഇന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ സതി.

സമാധി ഇന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ സമാധി.

പഞ്ഞാ ഇന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ പഞ്ഞാ.

അനഞ്ഞാതഞ്ഞസ്സാമീതി ഇന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ അനഞ്ഞാതഞ്ഞസ്സാമീതി.

അഞ്ഞം ഇന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ അഞ്ഞം.

അഞ്ഞാതാവീ ഇന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ അഞ്ഞാതാവീ.

പച്ചനീകം

ന ചക്ഖു ന ഇന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന ചക്ഖു.

ന സോതം ന ഇന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന സോതം.

ന ഘാനം ന ഇന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന ഘാനം.

ന ജിവ്ഹാ ന ഇന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന ജിവ്ഹാ.

ന കായോ ന ഇന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന കായോ.

ന മനോ ന ഇന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന മനോ.

ന ഇത്ഥീ ന ഇന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന ഇത്ഥീ.

ന പുരിസോ ന ഇന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന പുരിസോ.

ന ജീവിതം ന ഇന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന ജീവിതം.

ന സുഖം ന ഇന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന സുഖം.

ന ദുക്ഖം ന ഇന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന ദുക്ഖം.

ന സോമനസ്സം ന ഇന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന സോമനസ്സം.

ന ദോമനസ്സം ന ഇന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന ദോമനസ്സം.

ന ഉപേക്ഖാ ന ഇന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന ഉപേക്ഖാ.

ന സദ്ധാ ന ഇന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന സദ്ധാ.

ന വീരിയം ന ഇന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന വീരിയം.

ന സതി ന ഇന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന സതി.

ന സമാധി ന ഇന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന സമാധി.

ന പഞ്ഞാ ന ഇന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന പഞ്ഞാ.

ന അനഞ്ഞാതഞ്ഞസ്സാമീതി ന ഇന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന അനഞ്ഞാതഞ്ഞസ്സാമീതി.

ന അഞ്ഞം ന ഇന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന അഞ്ഞം.

ന അഞ്ഞാതാവീ ന ഇന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന അഞ്ഞാതാവീ.

സുദ്ധിന്ദ്രിയമൂലചക്കവാരോ

അനുലോമം

ചക്ഖു ഇന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ സോതം.

ചക്ഖു ഇന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ ഘാനം.

ചക്ഖു ഇന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ ജിവ്ഹാ.

ചക്ഖു ഇന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ കായോ.

ചക്ഖു ഇന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ മനോ.

ചക്ഖു ഇന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ ഇത്ഥീ.

ചക്ഖു ഇന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ പുരിസോ.

ചക്ഖു ഇന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ ജീവിതം.

ചക്ഖു ഇന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ സുഖം.

ചക്ഖു ഇന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ ദുക്ഖം.

ചക്ഖു ഇന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ സോമനസ്സം.

ചക്ഖു ഇന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ ദോമനസ്സം.

ചക്ഖു ഇന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ ഉപേക്ഖാ.

ചക്ഖു ഇന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ സദ്ധാ.

ചക്ഖു ഇന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ വീരിയം.

ചക്ഖു ഇന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ സതി.

ചക്ഖു ഇന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ സമാധി.

ചക്ഖു ഇന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ പഞ്ഞാ.

ചക്ഖു ഇന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ അനഞ്ഞാതഞ്ഞസ്സാമീതി.

ചക്ഖു ഇന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ അഞ്ഞം.

ചക്ഖു ഇന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ അഞ്ഞാതാവീ.

സോതം ഇന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ ചക്ഖു...പേ॰... ഇന്ദ്രിയാ അഞ്ഞാതാവീ.

ഘാനം ഇന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ ചക്ഖു...പേ॰... ഇന്ദ്രിയാ അഞ്ഞാതാവീ.

ജിവ്ഹാ ഇന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ ചക്ഖു...പേ॰... ഇന്ദ്രിയാ അഞ്ഞാതാവീ.

കായോ ഇന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ ചക്ഖു...പേ॰... ഇന്ദ്രിയാ അഞ്ഞാതാവീ.

മനോ ഇന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ ചക്ഖു...പേ॰... ഇന്ദ്രിയാ അഞ്ഞാതാവീ.

ഇത്ഥീ ഇന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ ചക്ഖു...പേ॰... ഇന്ദ്രിയാ അഞ്ഞാതാവീ.

പുരിസോ ഇന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ ചക്ഖു...പേ॰... ഇന്ദ്രിയാ അഞ്ഞാതാവീ.

ജീവിതം ഇന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ ചക്ഖു...പേ॰... ഇന്ദ്രിയാ അഞ്ഞാതാവീ.

സുഖം ഇന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ ചക്ഖു...പേ॰... ഇന്ദ്രിയാ അഞ്ഞാതാവീ.

ദുക്ഖം ഇന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ ചക്ഖു...പേ॰... ഇന്ദ്രിയാ അഞ്ഞാതാവീ.

സോമനസ്സം ഇന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ ചക്ഖു...പേ॰... ഇന്ദ്രിയാ അഞ്ഞാതാവീ.

ദോമനസ്സം ഇന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ ചക്ഖു...പേ॰... ഇന്ദ്രിയാ അഞ്ഞാതാവീ.

ഉപേക്ഖാ ഇന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ ചക്ഖു...പേ॰... ഇന്ദ്രിയാ അഞ്ഞാതാവീ.

സദ്ധാ ഇന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ ചക്ഖു...പേ॰... ഇന്ദ്രിയാ അഞ്ഞാതാവീ.

വീരിയം ഇന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ ചക്ഖു...പേ॰... ഇന്ദ്രിയാ അഞ്ഞാതാവീ.

സതി ഇന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ ചക്ഖു...പേ॰... ഇന്ദ്രിയാ അഞ്ഞാതാവീ.

സമാധി ഇന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ ചക്ഖു...പേ॰... ഇന്ദ്രിയാ അഞ്ഞാതാവീ.

പഞ്ഞാ ഇന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ ചക്ഖു...പേ॰... ഇന്ദ്രിയാ അഞ്ഞാതാവീ.

അനഞ്ഞാതഞ്ഞസ്സാമീതി ഇന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ ചക്ഖു...പേ॰... ഇന്ദ്രിയാ അഞ്ഞാതാവീ.

അഞ്ഞം ഇന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ ചക്ഖു...പേ॰... ഇന്ദ്രിയാ അഞ്ഞാതാവീ.

അഞ്ഞാതാവീ ഇന്ദ്രിയം, ഇന്ദ്രിയാ ചക്ഖു...പേ॰... ഇന്ദ്രിയാ അഞ്ഞം.

പച്ചനീകം

ന ചക്ഖു ന ഇന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന സോതം.

ന ചക്ഖു ന ഇന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന ഘാനം.

ന ചക്ഖു ന ഇന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന ജിവ്ഹാ.

ന ചക്ഖു ന ഇന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന കായോ.

ന ചക്ഖു ന ഇന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന മനോ.

ന ചക്ഖു ന ഇന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന ഇത്ഥീ.

ന ചക്ഖു ന ഇന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന പുരിസോ.

ന ചക്ഖു ന ഇന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന ജീവിതം.

ന ചക്ഖു ന ഇന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന സുഖം.

ന ചക്ഖു ന ഇന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന ദുക്ഖം.

ന ചക്ഖു ന ഇന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന സോമനസ്സം.

ന ചക്ഖു ന ഇന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന ദോമനസ്സം.

ന ചക്ഖു ന ഇന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന ഉപേക്ഖാ.

ന ചക്ഖു ന ഇന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന സദ്ധാ.

ന ചക്ഖു ന ഇന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന വീരിയം.

ന ചക്ഖു ന ഇന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന സതി.

ന ചക്ഖു ന ഇന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന സമാധി.

ന ചക്ഖു ന ഇന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന പഞ്ഞാ.

ന ചക്ഖു ന ഇന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന അനഞ്ഞാതഞ്ഞസ്സാമീതി.

ന ചക്ഖു ന ഇന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന അഞ്ഞം.

ന ചക്ഖു ന ഇന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന അഞ്ഞാതാവീ.

ന സോതം ന ഇന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന ചക്ഖു...പേ॰... ന ഇന്ദ്രിയാ ന അഞ്ഞാതാവീ.

ന ഘാനം ന ഇന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന ചക്ഖു...പേ॰... ന ഇന്ദ്രിയാ ന അഞ്ഞാതാവീ.

ന ജിവ്ഹാ ന ഇന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന ചക്ഖു...പേ॰... ന ഇന്ദ്രിയാ ന അഞ്ഞാതാവീ.

ന കായോ ന ഇന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന ചക്ഖു...പേ॰... ന ഇന്ദ്രിയാ ന അഞ്ഞാതാവീ.

ന മനോ ന ഇന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന ചക്ഖു...പേ॰... ന ഇന്ദ്രിയാ ന അഞ്ഞാതാവീ.

ന ഇത്ഥീ ന ഇന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന ചക്ഖു...പേ॰... ന ഇന്ദ്രിയാ ന അഞ്ഞാതാവീ.

ന പുരിസോ ന ഇന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന ചക്ഖു...പേ॰... ന ഇന്ദ്രിയാ ന അഞ്ഞാതാവീ.

ന ജീവിതം ന ഇന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന ചക്ഖു...പേ॰... ന ഇന്ദ്രിയാ ന അഞ്ഞാതാവീ.

ന സുഖം ന ഇന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന ചക്ഖു...പേ॰... ന ഇന്ദ്രിയാ ന അഞ്ഞാതാവീ.

ന ദുക്ഖം ന ഇന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന ചക്ഖു...പേ॰... ന ഇന്ദ്രിയാ ന അഞ്ഞാതാവീ.

ന സോമനസ്സം ന ഇന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന ചക്ഖു…പേ॰… ന ഇന്ദ്രിയാ ന അഞ്ഞാതാവീ.

ന ദോമനസ്സം ന ഇന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന ചക്ഖു…പേ॰… ന ഇന്ദ്രിയാ ന അഞ്ഞാതാവീ.

ന ഉപേക്ഖാ ന ഇന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന ചക്ഖു…പേ॰… ന ഇന്ദ്രിയാ ന അഞ്ഞാതാവീ.

ന സദ്ധാ ന ഇന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന ചക്ഖു…പേ॰… ന ഇന്ദ്രിയാ ന അഞ്ഞാതാവീ.

ന വീരിയം ന ഇന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന ചക്ഖു…പേ॰… ന ഇന്ദ്രിയാ ന അഞ്ഞാതാവീ.

ന സതി ന ഇന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന ചക്ഖു…പേ॰… ന ഇന്ദ്രിയാ ന അഞ്ഞാതാവീ.

ന സമാധി ന ഇന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന ചക്ഖു…പേ॰… ന ഇന്ദ്രിയാ ന അഞ്ഞാതാവീ.

ന പഞ്ഞാ ന ഇന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന ചക്ഖു…പേ॰… ന ഇന്ദ്രിയാ ന അഞ്ഞാതാവീ.

ന അനഞ്ഞാതഞ്ഞസ്സാമീതി ന ഇന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന ചക്ഖു…പേ॰… ന ഇന്ദ്രിയാ ന അഞ്ഞാതാവീ.

ന അഞ്ഞം ന ഇന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന ചക്ഖു…പേ॰… ന ഇന്ദ്രിയാ ന അഞ്ഞാതാവീ.

ന അഞ്ഞാതാവീ ന ഇന്ദ്രിയം, ന ഇന്ദ്രിയാ ന ചക്ഖു…പേ॰… ന ഇന്ദ്രിയാ ന അഞ്ഞം.

ഇന്ദ്രിയയമകമാതികാ നിട്ഠിതാ.

യമകമാതികാ നിട്ഠിതാ.

൭. പട്ഠാനമാതികാ

ഹേതുപച്ചയോ ആരമ്മണപച്ചയോ അധിപതിപച്ചയോ അനന്തരപച്ചയോ സമനന്തരപച്ചയോ സഹജാതപച്ചയോ അഞ്ഞമഞ്ഞപച്ചയോ നിസ്സയപച്ചയോ ഉപനിസ്സയപച്ചയോ പുരേജാതപച്ചയോ പച്ഛാജാതപച്ചയോ ആസേവനപച്ചയോ കമ്മപച്ചയോ വിപാകപച്ചയോ ആഹാരപച്ചയോ ഇന്ദ്രിയപച്ചയോ ഝാനപച്ചയോ മഗ്ഗപച്ചയോ സമ്പയുത്തപച്ചയോ വിപ്പയുത്തപച്ചയോ അത്ഥിപച്ചയോ നത്ഥിപച്ചയോ വിഗതപച്ചയോ അവിഗതപച്ചയോതി (പട്ഠാ॰ ൧.൧.പച്ചയുദ്ദേസ).

പട്ഠാനമാതികാ നിട്ഠിതാ.

നിഗമനം

സത്തപ്പകരണനാമതോ , അഭിധമ്മമദേസയി;
ദേവാതിദേവോ ദേവാനം, ദേവലോകമ്ഹി തം പുരേ.

തസ്സായം **മാതികാ** സബ്ബാ, സകലസ്സാപി ഉദ്ധരാ;
ചിരട്ഠിതത്ഥം ധമ്മസ്സ, തം പഗ്ഗണ്ഹന്തു സാധവോ.

ദ്വാവീസതി തികാ ചേവ, തഥേവ ഹേതുഗോച്ഛകം;
ചൂളന്തരദുകാ സത്ത, ഗോച്ഛകാ ച തതോ പരം.

മഹന്തരദുകാ ചാപി, തതോ ചുദ്ദസ നിദ്ദിസേ;
ഗോച്ഛകാനി ദുവേ പിട്ഠി-ദുകാനിട്ഠാരസേദിസാ.

ദ്വാചത്താലീസ സുത്തന്ത-ദുകാ തേവന്തി പഞ്ചധാ;
സത്തപ്പകരണികാ ഭിന്നാ, ധമ്മസങ്ഗണിമാതികാ.

അഭിധമ്മമാതികാപാളി നിട്ഠിതാ.

നമോ തസ്സ ഭഗവതോ അരഹതോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ

മോഹവിച്ഛേദനീ

ഗന്ഥാരമ്ഭകഥാ

൧. കാരുഞ്ഞഭാവിതം യസ്സ, ഞാണചക്ഖു മഹോദയം.
അന്ധഭൂതസ്സ ലോകസ്സ, ജാതം സാമഞ്ഞലോചനം.

൨. തം ബുദ്ധം സുഗതം ധീരം, സസദ്ധമ്മം സസാവകം.
വന്ദിത്വാനുസ്സരിത്വാ ച, ഥോമേത്വാ ച വിനായകം.

൩. ഥേരേ ച ഥിരസീലാദി-ഗുണാലങ്കാരസോഭിതേ.
സാസനുജ്ജോതകേ ധീരേ, പുബ്ബകേ വംസപാലകേ.

൪. വിസുദ്ധിദേവദേവോ യം, ദേവാനം തിദസാലയേ.
പഞ്ഞായ ദേസയീ തസ്സ, അഭിധമ്മസ്സ മാതികാ.

൫. യാ തസ്സാ വിപുലത്ഥായ, ധമ്മസങ്ഗണിആദിഹി.
അനേകേഹി പകാരേഹി, പാളിഅട്ഠകഥാഹി ച.

൬. അത്ഥോ വിനിച്ഛയോ ചേവ,
വിഭത്തോ സാഗരൂപമോ;
അനന്തനയവോകിണ്ണോ,
ദുക്ഖോഗാഹോ യതോ തതോ.

൭. സമാസേനാഭിധമ്മത്ഥം, മാതികാമുഖതോഖിലം.
ഞാതുകാമേഹി സുദ്ധേഹി, അന്തേവാസീഹി യാചിതോ.

൮. സങ്കഡ്ഢിത്വാന നയതോ, പാളിഅട്ഠകഥാഗതം.
അത്ഥം വിനിച്ഛയഞ്ചേവ, സമാസേന നിരാകുലം.

൯. സാമത്ഥിയഗതം അത്ഥം, നികായന്തരനിസ്സടം.
മഹാവിഹാരവാസീനം, കമാഭതനയാനുഗം.

൧൦. ദീപയന്തോ നയഞ്ഞൂനം, സദാ സമ്മോദകാരിനിം.
മോഹവിച്ഛേദനിം നാമ, കരിസ്സാമത്ഥവണ്ണനന്തി.

ഗന്ഥാരമ്ഭകഥാ നിട്ഠിതാ.

൧. ധമ്മസങ്ഗണീമാതികാ

തികപദത്ഥവണ്ണനാ

തത്ഥ **അഭിധമ്മസ്സ മാതികാ**തി എത്ഥ കേനട്ഠേന **അഭിധമ്മോ**? ധമ്മാതിരേകധമ്മവിസേസട്ഠേന. അതിരേകവിസേസത്ഥദീപകോ ഹി എത്ഥ അഭി-സദ്ദോ "ബാള്ഹാ മേ ദുക്ഖാ വേദനാ അഭിക്കമന്തി, നോ പടിക്കമന്തി (സം॰ നി॰ ൪.൮൭; ൫.൧൯൫, ൧൯൭൭; മ॰ നി॰ ൩.൩൮൪, ൩൮൯), അഭിക്കന്തവണ്ണാ"തിആദീസു (സം॰ നി॰ ൧.൧; ഖു॰ പാ॰ ൫.൧; സു॰ നി॰ മങ്ഗലസുത്ത; വി॰ വ॰ ൮൫൭) വിയ, തസ്മാ യഥാ സമുസ്സിതേസു ബഹൂസു ഛത്തേസു ചേവ ധജേസു ച യം അതിരേകപ്പമാണം, വിസേസവണ്ണസണ്ഠാനഞ്ച ഛത്തം, തം അതിച്ഛത്തം, യോ അതിരേകപ്പമാണോ, വിസേസവണ്ണസണ്ഠാനോ ച ധജോ, സോ അതിദ്ധജോതി ച വുച്ചതി, ഏവമേവ അയമ്പി ധമ്മോ ധമ്മാതിരേകധമ്മവിസേസട്ഠേന "അഭിധമ്മോ"തി വുച്ചതി. ഭഗവതാ ഹി സുത്തന്തം പത്വാ ഖന്ധായതനധാതുസച്ചഇന്ദ്രിയപച്ചയാകാരാദയോ ധമ്മാ ഏകദേസേന വിഭത്താ, ന നിപ്പദേസേന, അഭിധമ്മം പത്വാ പന അനേകേഹി നയവിസേസേഹി നിപ്പദേസതോവ വിഭത്താ. ഏവം ധമ്മാതിരേകധമ്മവിസേസട്ഠേന "അഭിധമ്മോ"തി വേദിതബ്ബോ.

കേനട്ഠേന **മാതികാ**? മാതുസമട്ഠേന. മാതാ വിയാതി ഹി മാതികാ യഥാ പദുമികം മുഖന്തി. യഥാ ഹി മാതാ നാനാവിധേ പുത്തേ പസവതി, തേ പാലേതി, പോസേതി ച, ഏവമയമ്പി നാനാവിധേ ധമ്മേ, അത്ഥേ ച പസവതി, തേ ച അവിനസ്സമാനേ പാലേതി, പോസേതി ച, തസ്മാ "മാതികാ"തി വുച്ചതി. മാതികം ഹി നിസ്സായ ധമ്മസങ്ഗണീആദിസത്തപ്പകരണവസേന വിത്ഥാരിയമാനാ അനന്താപരിമാണാ ധമ്മാ, അത്ഥാ ച തായ പസുതാ, പാലിതാ, പോസിതാ വിയ ച ഹോന്തി. തഥാ ഹി **ധമ്മസങ്ഗണിപ്പകരണേ** ചതസ്സോ വിഭത്തിയോ ചിത്തവിഭത്തി രൂപവിഭത്തി നിക്ഖേപരാസി അത്ഥുദ്ധാരോതി . തത്ഥ നാനാനയേഹി ഏകൂനനവുതിചിത്തവിഭാവിനീ ചിത്തവിഭത്തി വിത്ഥാരിയമാനാ അനന്താപരിമാണഭാണവാരാ ഹോതി, തദനന്തരം ഏകവിധാദിനാ രൂപവിഭാവിനീ രൂപവിഭത്തി വിത്ഥാരിയമാനാ അനന്താപരിമാണഭാണവാരാ ഹോതി, തദനന്തരം മൂലഖന്ധദ്വാരാദീനി നിക്ഖിപിത്വാ ദേസിതോ നിക്ഖേപരാസി വിത്ഥാരിയമാനോ അനന്താപരിമാണഭാണവാരോ ഹോതി, തദനന്തരം തേപിടകസ്സ ബുദ്ധവചനസ്സ അട്ഠകഥാഭൂതോ അത്ഥുദ്ധാരോ വിത്ഥാരിയമാനോ അനന്താപരിമാണഭാണവാരോ ഹോതി. ഏവമിദം ധമ്മസങ്ഗണിപ്പകരണം വാചനാമഗ്ഗതോ അതിരേകതേരസമത്തഭാണവാരമ്പി സമാനം വിത്ഥാരിയമാനം അനന്താപരിമാണഭാണവാരം ഹോതി.

തഥാ **വിഭങ്ഗപ്പകരണേ** ഖന്ധവിഭങ്ഗോ ആയതനധാതുസച്ചഇന്ദ്രിയപച്ചയാകാരസതിപട്ഠാനസമ്മപ്പധാനഇദ്ധിപാദബോജ്ഝങ്ഗമഗ്ഗങ്ഗഝാനഅപ്പമഞ്ഞാസിക്ഖാപദപട അട്ഠാരസ വിഭങ്ഗാ വിഭത്താ, തേ സുത്തന്തഭാജനീയഅഭിധമ്മഭാജനീയാദിനാനാനയേഹി വിത്ഥാരിയമാനാ പച്ചേകം അനന്താപരിമാണഭാണവാരാ ഹോന്തി. ഏവമിദം വിഭങ്ഗപ്പകരണം വാചനാമഗ്ഗതോ പഞ്ചതിംസമത്തഭാണവാരമ്പി സമാനം വിത്ഥാരിയമാനം അനന്താപരിമാണഭാണവാരം ഹോതി.

തഥാ **ധാതുകഥാപകരണം** "സങ്ഗഹോ അസങ്ഗഹോ"തിആദിനാ ചുദ്ദസവിധേന വിഭത്തം വാചനാമഗ്ഗതോ അതിരേകഛഭാണവാരമത്തമ്പി സമാനം വിത്ഥാരിയമാനം അനന്താപരിമാണഭാണവാരം ഹോതി.

തഥാ **പുഗ്ഗലപഞ്ഞത്തിപ്പകരണം** ഖന്ധപഞ്ഞത്തി ആയതനധാതുസച്ചഇന്ദ്രിയപുഗ്ഗലപഞ്ഞത്തീതി ഛബ്ബിധേന വിഭത്തം വാചനാമഗ്ഗതോ അതിരേകപഞ്ചഭാണവാരമത്തമ്പി വിത്ഥാരിയമാനം അനന്താപരിമാണഭാണവാരം ഹോതി.

തഥാ **കഥാവത്ഥുപ്പകരണം** സകവാദേ പഞ്ച സുത്തസതാനി, പരവാദേ പഞ്ച സുത്തസതാനീതി സുത്തസഹസ്സം സമോധാനേത്വാ വിഭത്തം വാചനാമഗ്ഗതോ സങ്ഗീതിആരോപിതനയേന ദീഘനികായപ്പമാണമ്പി വിത്ഥാരിയമാനം അനന്താപരിമാണഭാണവാരം ഹോതി.

തഥാ **യമകപ്പകരണം** മൂലയമകം ഖന്ധായതനധാതുസച്ചസങ്ഖാരഅനുസയചിത്തധമ്മഇന്ദ്രിയയമകന്തി ദസവിധേന വിഭത്തം വാചനാമഗ്ഗതോ വീസഭാണവാരസതമ്പി വിത്ഥാരിയമാനം അനന്താപരിമാണഭാണവാരം ഹോതി.

പട്ഠാനപ്പകരണം ഹേതുപച്ചയആരമ്മണപച്ചയാദിചതുവീസതിപച്ചയേ ഗഹേത്വാ തികപട്ഠാനാദിചതുവീസതിവിധേന വിഭത്തം പച്ചേകം കതിപയഭാണവാരമ്പി വിത്ഥാരിയമാനം അനന്താപരിമാണഭാണവാരം ഹോതി. ഏവം അനന്താപരിമാണാനം ധമ്മാനം, അത്ഥാനഞ്ച പസവനതോ, പാലനതോ, പോസനതോ ച "മാതാ വിയാതി മാതികാ"തി വുച്ചതി. പാലനപോസനഞ്ചേത്ഥ സമ്മുട്ഠാനം, വിരദ്ധാനഞ്ച പാളിഅത്ഥാനം മാതികാനുസാരേന സല്ലക്ഖേത്വാ സമാനയനതോ, രക്ഖണതോ ച വേദിതബ്ബം. സാ പനായം പരിച്ഛേദതോ ധമ്മസങ്ഗണീമാതികാ വിഭങ്ഗമാതികാ ധാതുകഥാമാതികാ പുഗ്ഗലപഞ്ഞത്തിമാതികാ കഥാവത്ഥുമാതികാ യമകമാതികാ പട്ഠാനമാതികാതി സത്തന്നം പകരണാനം ആദിമ്ഹി ഠപിതാ സത്തവിധാ ഹോതി.

തത്ഥ ധമ്മസങ്ഗണീമാതികാ ആദി, സാപി തികമാതികാ ദുകമാതികാതി ദുവിധാ. തത്ഥ ദ്വാവീസതി തികാ **തികമാതികാ** നാമ. ദ്വേചത്താലീസസതദുകാ **ദുകമാതികാ** നാമ, സാ പുന ആഹച്ചഭാസിതാ സാവകഭാസിതാതി ദുവിധാ. തത്ഥ ദ്വാവീസതി തികാ ചേവ, "ഹേതൂ ധമ്മാ ന ഹേതൂ ധമ്മാ...പേ॰... സരണാ ധമ്മാ അരണാ ധമ്മാ"തി ഇമേ ച സതം ദുകാതി അയം **ആഹച്ചഭാസിതാ** സമ്മാസമ്ബുദ്ധദേസിതാ സത്തന്നം പകരണാനം മാതികാ നാമ, തദനന്തരാ "വിജ്ജാഭാഗിനോ ധമ്മാ അവിജ്ജാഭാഗിനോ ധമ്മാ...പേ॰... ഖയേഞാണം അനുപ്പാദേഞാണ"ന്തി ഇമേ ദ്വാചത്താലീസ സുത്തന്തികദുകാ ധമ്മസേനാപതിസാരിപുത്തത്ഥേരേന ഠപിതത്താ **സാവകഭാസിതാ** നാമ. ഇമേ ഠപേന്തോ പന ഥേരോ ന സാമുക്കംസികേന അത്തനോ ഞാണേന ഠപേസി, ഏകുത്തരിയം പന ഏകകനിപാതദുകനിപാതസങ്ഗീതിസുത്തദസുത്തരസുത്തേഹി സമോധാനേത്വാ ആഭിധമ്മികത്ഥേരാനം സുത്തന്തം പത്വാ അകിലമനത്ഥം ഠപേസി.

സാ പുന സപ്പദേസനിപ്പദേസവസേന ദ്വേ കോട്ഠാസാ ഹോന്തി. ഏത്ഥ ഹി നവ തികാ, ഏകസത്തതി ച ദുകാ സപ്പദേസാനം സാവസേസാനം നാമരൂപാനം പരിഗ്ഗഹിതത്താ **സപ്പദേസാ** നാമ, അവസേസാ തേരസ തികാ, ഏകസത്തതി ച ദുകാ നിപ്പദേസാനം നിരവസേസാനം നാമരൂപാനം ഗഹിതത്താ **നിപ്പദേസാ** നാമ. തേസം വിഭാഗോ തത്ഥ തത്ഥേവ ആവി ഭവിസ്സതി. തഥാ നാമലാഭവസേന ദ്വിധാ. സബ്ബേവ ഹി ഏതേ തികദുകാ ആദിപദവസേന, സബ്ബപദവസേന ചാതി

ദ്വിധാ നാമം ലഭന്തി. തത്ഥ “കുസലാ ധമ്മാ, അകുസലാ ധമ്മാ, അബ്യാകതാ ധമ്മാ”തി അയം താവ **ആദിപദവസേന** ലദ്ധനാമോ കുസലത്തികോ നാമ. “സുഖായ വേദനായ സമ്പയുത്താ ധമ്മാ…പേ॰… ധമ്മാ”തി അയം **സബ്ബപദവസേന** ലദ്ധനാമോ വേദനാത്തികോ നാമ. ഏവം സബ്ബേസമ്പി തികദുകാനം നാമം വേദിതബ്ബം.

സാ പനേസാ പഞ്ചദസഹി പരിച്ഛേദേഹി വവത്ഥിതാ. തികാനം ഹി ഏകോ പരിച്ഛേദോ, ദുകാനം ചുദ്ദസ . “ഹേതൂ ധമ്മാ നഹേതൂ ധമ്മാ”തിആദയോ ഹി ഛ ദുകാ ഗന്ഥതോ ച അത്ഥതോ ച അഞ്ഞമഞ്ഞസമ്ബന്ധേന കണ്ണികാ വിയ, ഘടാ വിയ ച ഹുത്വാ ഠിതത്താ “ഹേതുഗോച്ഛകോ”തി വുച്ചതി. തതോ അപരേ “സപ്പച്ചയാ ധമ്മാ”തിആദയോ സത്ത ദുകാ അഞ്ഞമഞ്ഞം അസമ്ബന്ധാ കേവലം ദുകസാമഞ്ഞേന ഉച്ചിനിത്വാ ഗോച്ഛകന്തരേ ഠപിതത്താ, അഞ്ഞേഹി ച അന്തരദുകേഹി ചൂളകത്താ “ചൂളന്തരദുകാ”തി വേദിതബ്ബാ. തതോ പരം ആസവദുകാദീനം ഛന്നം ദുകാനം വസേന ആസവഗോച്ഛകോ നാമ. തതോ സംയോജനദുകാദീനം ഛന്നം വസേന സംയോജനഗോച്ഛകോ നാമ. തഥാ ഗന്ഥഓഘയോഗനീവരണദുകാദീനം ഛന്നം ഛന്നം വസേന ഗന്ഥഓഘയോഗനീവരണഗോച്ഛകാ നാമ. പരാമാസദുകാദീനം പഞ്ചന്നം വസേന പരാമാസഗോച്ഛകോ നാമ. തതോ പരം സാരമ്മണദുകാദയോ ചതുദ്ദസ ദുകാ മഹന്തരദുകാ നാമ. തതോ പരം ഉപാദാനദുകാദയോ ഛ ദുകാ ഉപാദാനഗോച്ഛകോ നാമ. തതോ കിലേസദുകാദയോ അട്ഠദുകാ കിലേസഗോച്ഛകോ നാമ. തതോ പരം ദസ്സനേനപഹാതബ്ബദുകാദയോ അട്ഠാരസ ദുകാ അഭിധമ്മമാതികായ പരിയോസാനേ ഠപിതത്താ പിട്ഠിദുകാ നാമ. വിജ്ജാഭാഗിയദുകാദയോ പന ദ്വാചത്താലീസ ദുകാ സുത്തന്തികദുകാ നാമ. ഏവമേതിസ്സാ പഞ്ചദസഹി പരിച്ഛേദേഹി വവത്ഥിതായ താവ അയം അത്ഥവണ്ണനാ ഭവിസ്സതി.

കുസലത്തികവണ്ണനാ

യസ്മാ പനേത്ഥ തികമാതികാ ആദി, തത്ഥാപി കുസലത്തികോ ആദി, തസ്മാ കുസലത്തികസ്സ താവ -

> അത്ഥതോ ഭൂമിഭേദാ ച, പച്ചേകം സമ്പയോഗതോ;
> ഉദ്ദേസതോ ച ധമ്മാനം, ലക്ഖണാദിവിഭാഗതോ.
>
> സങ്ഗഹാ സുഞ്ഞതോ ചേവ, വിസയാദിപ്പഭേദതോ;
> യഥാനുരൂപം സബ്ബത്ഥ, വേദിതബ്ബോ വിനിച്ഛയോ.

തത്ഥ **അത്ഥതോ** താവ **കുസലാ ധമ്മാ**തി ഏത്ഥ **കുസല**സദ്ദോ ആരോഗ്യാനവജ്ജഛേകസുഖവിപാകേസു ദിസ്സതി. അയം ഹി “കച്ചി നു ഭോതോ കുസലം, കച്ചി ഭോതോ അനാമയ”ന്തിആദീസു (ജാ॰ ૧.૧൫.൨൬൨; ૨.൨൦.൧൨൯) ആരോഗ്യേ ദിസ്സതി. “കതമോ പന, ഭന്തേ, കായസമാചാരോ കുസലോ ? യോ ഖോ, മഹാരാജ, കായസമാചാരോ അനവജ്ജോ”തിആദീസു (മ॰ നി॰ ૨.૩൬૧) അനവജ്ജേ. “കുസലോ ത്വം രഥസ്സ അങ്ഗപച്ചങ്ഗാന”ന്തിആദീസു (മ॰ നി॰ ૨.൮൭) ഛേകേ. “കുസലസ്സ കമ്മസ്സ കതത്താ ഉപചിതത്താ”തിആദീസു (ധ॰ സ॰ ൪൩൧) സുഖവിപാകേ. സ്വായമിധ ആരോഗ്യേപി അനവജ്ജേപി സുഖവിപാകേപി വത്തതി. യഥേവ ഹി രൂപകായേ നിബ്യാധിതായ ആരോഗ്യട്ഠേന കുസലം വുത്തം, ഏവം അരൂപധമ്മേപി കിലേസബ്യാധിനോ അഭാവേന ആരോഗ്യട്ഠേന കുസലം വേദിതബ്ബം. കിലേസവജ്ജസ്സ പന അഭാവാ അനവജ്ജട്ഠേന കുസലം.

ധമ്മ-സദ്ദോ പനായം പരിയത്തിഹേതുഗുണനിസ്സത്തനിജ്ജീവതാദീസു ദിസ്സതി. അയം ഹി “ധമ്മം പരിയാപുണാതി സുത്തം ഗേയ്യ”ന്തിആദീസു (അ॰ നി॰ ൪.൧൦൨) പരിയത്തിയം ദിസ്സതി. “ഹേതുമ്ഹി ഞാണം ധമ്മപടിസമ്ഭിദാ”തിആദീസു (വിഭ॰ ൭൨൦) ഹേതുമ്ഹി. “ന ഹി ധമ്മോ അധമ്മോ ച, ഉഭോ സമവിപാകിനോ”തിആദീസു (ഥേരഗാ॰ ൩൦൪) ഗുണേ. “ധമ്മേസു ധമ്മാനുപസ്സീ വിഹരതീ”തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ૨.൩൭൩) നിസ്സത്തനിജ്ജീവതായം, സ്വായമിധാപി നിസ്സത്തനിജ്ജീവതായമേവ വട്ടതി.

വചനത്ഥോ പനേത്ഥ - കുച്ഛിതേ പാപധമ്മേ സലയന്തി ചലയന്തി കമ്പേന്തി വിദ്ധംസേന്തീതി **കുസലാ**. കുച്ഛിതേന വാ ആകാരേന സയന്തീതി കുസാ, തേ കുസേ ലുനന്തി ഛിന്ദന്തീതി കുസലാ. കുച്ഛിതാനം വാ സാനതോ തനുകരണതോ ഞാണം കുസം നാമ, തേന കുസേന ലാതബ്ബാ പരിവത്തേതബ്ബാതി കുസലാ. അഥ വാ കോസല്ലം വുച്ചതി പഞ്ഞാ, തതോ കോസല്ലതോ സമ്ഭൂതത്താ കുസലാ. ഇദം പന അനന്തരേ വുത്തഞ്ചാതി നിബ്ബചനദ്വയം കിഞ്ചാപി നിപ്പരിയായതോ ഞാണസമ്പയുത്താനമേവ യുജ്ജതി, രുള്ഹീവസേന പന തംസദിസതായ ഞാണവിപ്പയുത്താനമ്പീതി ഗഹേതബ്ബം. യഥാ വാ കുസാ ഉഭയഭാഗഗതം ഹത്ഥപ്പദേസം ലുനന്തി, ഏവമിമേപി ഉപ്പന്നാനുപ്പന്നഭാവേന ഉഭയഭാഗഗതം സംകിലേസപക്ഖം ലുനന്തി, തസ്മാ കുസാ വിയ ലുനന്തീതി കുസലാ. അത്തനോ പന സഭാവം ധാരേന്തീതി ധമ്മാ, ധാരീയന്തി വാ പച്ചയേഹി, ധാരീയന്തി വാ യഥാസഭാവതോ ആധാരീയന്തീതിപി ധമ്മാ. ന കുസലാ **അകുസലാ,** മിത്തപടിപക്ഖാ അമിത്താ വിയ കുസലപടിപക്ഖാതി അത്ഥോ. ന ബ്യാകതാതി **അബ്യാകതാ,** കുസലാകുസലഭാവേന അകഥിതാതി അത്ഥോ. തേസു അനവജ്ജസുഖവിപാകലക്ഖണാ കുസലാ, സാവജ്ജദുക്ഖവിപാകലക്ഖണാ അകുസലാ, അവിപാകലക്ഖണാ അബ്യാകതാ.

കിം പനേതാനി കുസലാതി വാ ധമ്മാതി വാതിആദീനി ഏകത്ഥാനി, ഉദാഹു നാനത്ഥാനീതി? കിഞ്ചേത്ഥ യദി താവ ഏകത്ഥാനി, “കുസലാ ധമ്മാ”തി ഇദം “കുസലാ കുസലാ”തി വുത്തസദിസം ഹോതി. അഥ നാനത്ഥാനി, തികദുകാനം ഛക്കചതുക്കഭാവോ ആപജ്ജതി, പദാനഞ്ച അസമ്ബന്ധോ “കുസലാ രൂപം ചക്ഖുമാ”തിആദീനം വിയ. അഥാപി യദി ഏതാനി ഏകത്ഥാനി, കുസലാകുസലാബ്യാകതപദാനം തിണ്ണമ്പി ധമ്മാനം ധമ്മസഭാവേന ഏകത്താ കുസലാദീനമ്പി ഏകത്തം ആപജ്ജതി. അഥ “കുസലപദതോ അകുസലാദിപദസ്സ അഞ്ഞത്തം സിയാ”തി വദഥ, ന ഏതാനി ഏകത്ഥാനി. തദാ ധമ്മോ നാമ ഭാവോ. ഭാവതോ ച അഞ്ഞോ അഭാവോതി. ഏവം അഞ്ഞോഞ്ഞാപേക്ഖായ അഭാവത്തമാപന്നേഹി ധമ്മേഹി അനഞ്ഞേ കുസലാദയോപി അഭാവാ ഏവ സിയുന്തി? സബ്ബമേതം അകാരണം, കസ്മാ? യഥാനുമതിവോഹാരസിദ്ധിതോ, ന ഹി “കുസലാ ധമ്മാ”തിആദീനി പദാനി യഥാ കുസലാ കുസലാതി, ഏവം അത്ഥവിസേസാഭാവേന പണ്ഡിതേഹി അനുമതാനി, നാപി കുസലാ രൂപം ചക്ഖുമാ-സദ്ദാ വിയ അഞ്ഞമഞ്ഞം അനോലോകിതത്ഥഭാവേന, അഥ ഖോ അനവജ്ജഇട്ഠവിപാകത്താദിസങ്ഖാതസ്സ അത്ഥവിസേസസ്സ, സഭാവസാധാരണാദിഅത്ഥസാമഞ്ഞസ്സ ച ജോതകത്തേന യഥാക്കമം അനുമതാനി. കുസല-സദ്ദോ ഹി ധമ്മ-സദ്ദസ്സ പുരതോ വുച്ചമാനോ കുസലാകുസലാദിസബ്ബസാധാരണസാമഞ്ഞത്ഥദീപകം ധമ്മ-സദ്ദം അകുസലാദിതോ നിവത്തേത്വാ അത്തനോ അത്തനോ അത്ഥവിസേസവിസിട്ഠത്ഥദീപകം കരോതി. ഏവം പച്ചേകം ഭിന്നവിസയാനമ്പി നേസം വിസേസനവിസേസിതബ്ബഭാവേന പവത്തിയം ഏകത്ഥതായ പണ്ഡിതാനുമതതായ യഥാവുത്തദോസാരോപനേ കാരണം

വുത്തം, സബ്ബമേതം അകാരണം. ഏവം തതോ പരേസുപി സബ്ബത്ഥ യഥാനുരൂപതോ ഞാതബ്ബം. അയം താവ പദത്ഥതോ വിനിച്ഛയോ.

കുസലപദത്ഥോ

ഭൂമിഭേദാതി തേസു കുസലാകുസലാബ്യാകതേസു ധമ്മേസു കുസലാ താവ ധമ്മാ ഭൂമിഭേദതോ ചതുബ്ബിധാ ഹോന്തി - കാമാവചരാ രൂപാവചരാ അരൂപാവചരാ ലോകുത്തരാതി. അയം ഭൂമിഭേദതോ വിനിച്ഛയോ.

സമ്പയോഗതോതി ഏവം ഭൂമിഭേദതോ ചതുബ്ബിധാനമ്പി നേസം പച്ചേകം സമ്പയോഗതോ വിനിച്ഛയോ വേദിതബ്ബോ. തത്ഥ കാമാവചരാ താവ സമ്പയോഗതോ അട്ഠവിധാ ഹോന്തി. സേയ്യഥിദം? സോമനസ്സസഹഗതം ഞാണസമ്പയുത്തം അസങ്ഖാരം, തഥാ സസങ്ഖാരം. ഉപേക്ഖാസഹഗതം ഞാണസമ്പയുത്തം അസങ്ഖാരം, തഥാ സസങ്ഖാരം. സോമനസ്സസഹഗതം ഞാണവിപ്പയുത്തം അസങ്ഖാരം, തഥാ സസങ്ഖാരം. ഉപേക്ഖാസഹഗതം ഞാണവിപ്പയുത്തം അസങ്ഖാരം, തഥാ സസങ്ഖാരന്തി. തത്ഥ ഇട്ഠാരമ്മണതാ, സദ്ധാബാഹുല്ലതാ, വിസുദ്ധദിട്ഠിതാ, ആനിസംസദസ്സാവിതാ ച ഏകാദസ പീതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗകാരണാനി ചാതി ഇമേഹി താവ കാരണേഹി സോമനസ്സസഹഗതഭാവോ വേദിതബ്ബോ. ഞാണസമ്പത്തിം പന പത്ഥേത്വാ കതകമ്മതോ, ബ്രഹ്മാദിഉപപത്തിതോ, പഞ്ഞാദസകവസേന ഇന്ദ്രിയപരിപാകതോ, വിക്ഖമ്ഭനേന കിലേസദൂരിഭാവതോ ച സത്തവിധധമ്മവിചയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗകാരണതോ ച ഞാണസമ്പയുത്തതാ വേദിതബ്ബാ. അത്തനോ വാ പരേസം വാ വസേന പവത്തോ പുബ്ബപയോഗോ സങ്ഖാരോ നാമ.

തേന ഉപ്പന്നം സസങ്ഖാരം, തദഭാവാ അസങ്ഖാരഞ്ച വേദിതബ്ബം. ഏതേസു ഹി യഥാവുത്തസോമനസ്സഞാണഹേതും ആഗമ്മ പഹട്ഠോ "അത്ഥി ദിന്ന"ന്തി ആദിനയപ്പവത്തം സമ്മാദിട്ഠിം പുരക്ഖത്വാ അസംസീദന്തോ, പരേഹി ച അനുസ്സാഹിതോ ദാനാദീനി പുഞ്ഞാനി കരോതി, തദാസ്സ സോമനസ്സസഹഗതം ഞാണസമ്പയുത്തം പഠമം കുസലം ഉപ്പജ്ജതി. യദാ പന വുത്തനയേന ഹട്ഠതുട്ഠോ സമ്മാദിട്ഠിം പുരക്ഖത്വാ അമുത്തചാഗിതാദിവസേന സംസീദമാനോ, അത്തനോ പടിസങ്ഖാരേന വാ പരേഹി വാ ഉസ്സാഹിതോ കരോതി, തദാസ്സ തദേവ സസങ്ഖാരം ദുതിയം കുസലം ഹോതി. യദാ പന ഞാതിജനാദിപടിപത്തിദസ്സനേന ജാതപരിചയാ ബാലദാരകാദയോ ഭിക്ഖുആദിദസ്സനേന സോമനസ്സജാതാ സഹസാ ദാനവന്ദനാദീനി കരോന്തി, തദാ ഞാണവിപ്പയുത്തം തതിയം കുസലം ഉപ്പജ്ജതി. യദാ പന ഞാതിആദീഹി ഉസ്സാഹിതാ ഏവം പടിപജ്ജന്തി, തദാ തദേവ ചതുത്ഥം സസങ്ഖാരചിത്തം ഹോതി. യദാ പന സോമനസ്സഹേതുനോ അഭാവേന വിസും ചതൂസുപി വികപ്പേസു സോമനസ്സരഹിതാ ഹോന്തി, തദാ സേസാനി ചത്താരി ഉപേക്ഖാസഹഗതാനി കുസലാനി ഉപ്പജ്ജന്തി. ഏവം പച്ചേകം സമ്പയോഗതോ വിനിച്ഛയോ വേദിതബ്ബോ.

ഉദ്ദേസതോ ച ധമ്മാനന്തി ഏവം സമ്പയോഗതോ അട്ഠവിധേസു കുസലേസു പച്ചേകം ധമ്മാനം ഉദ്ദേസതോപി വിനിച്ഛയോ വേദിതബ്ബോ. തത്ഥ പഠമകുസലേ താവ പാളിയാ സരൂപേന ആഗതാ തിംസ ധമ്മാ, യേവാപനകാ നവാതി ഏകൂനചത്താലീസ ധമ്മാ ഹോന്തി. സേയ്യഥിദം - ഫസ്സോ വേദനാ സഞ്ഞാ ചേതനാ ചിത്തം വിതക്കോ വിചാരോ പീതി വീരിയം ചിത്തേകഗ്ഗതാ ജീവിതം സദ്ധാ സതി ഹിരീ ഓത്തപ്പം അലോഭോ അദോസോ അമോഹോ കായപസ്സദ്ധി ചിത്തപസ്സദ്ധി കായലഹുതാ ചിത്തലഹുതാ കായമുദുതാ ചിത്തമുദുതാ കായകമ്മഞ്ഞതാ ചിത്തകമ്മഞ്ഞതാ കായപാഗുഞ്ഞതാ ചിത്തപാഗുഞ്ഞതാ കായുജുകതാ ചിത്തുജുകതാതി ഇമേ സരൂപേന ആഗതാ തിംസധമ്മാ. ഛന്ദോ അധിമോക്ഖോ മനസികാരോ തത്രമജ്ഝത്തതാ കരുണാ മുദിതാ കായദുച്ചരിതവിരതി വചീദുച്ചരിതവിരതി മിച്ഛാജീവവിരതീതി ഇമേ യേവാപനകാ നവാതി.

പദഭാജനീയേ പന -

> "യസ്മിം സമയേ കാമാവചരം കുസലം ചിത്തം ഉപ്പന്നം ഹോതി...പേ०... തസ്മിം സമയേ ഫസ്സോ ഹോതി, വേദനാ...പേ०... സഞ്ഞാ ചേതനാ ചിത്തം വിതക്കോ വിചാരോ പീതി സുഖം ചിത്തസ്സേകഗ്ഗതാ സദ്ധിന്ദ്രിയം വീരിയിന്ദ്രിയം സതിന്ദ്രിയം സമാധിന്ദ്രിയം പഞ്ഞിന്ദ്രിയം മനിന്ദ്രിയം സോമനസ്സിന്ദ്രിയം ജീവിതിന്ദ്രിയം സമ്മാദിട്ഠി സമ്മാസങ്കപ്പോ സമ്മാവായാമോ സമ്മാസതി സമ്മാസമാധി സദ്ധാബലം വീരിയബലം സതിബലം സമാധിബലം പഞ്ഞാബലം ഹിരിബലം ഓത്തപ്പബലം അലോഭോ അദോസോ അമോഹോ അനഭിജ്ഝാ അബ്യാപാദോ സമ്മാദിട്ഠി ഹിരീ ഓത്തപ്പം കായപസ്സദ്ധി ചിത്തപസ്സദ്ധി കായലഹുതാ ചിത്തലഹുതാ കായമുദുതാ ചിത്തമുദുതാ കായകമ്മഞ്ഞതാ ചിത്തകമ്മഞ്ഞതാ കായപാഗുഞ്ഞതാ ചിത്തപാഗുഞ്ഞതാ കായുജുകതാ ചിത്തുജുകതാ സതി സമ്പജഞ്ഞം സമഥോ വിപസ്സനാ പഗ്ഗാഹോ അവിക്ഖേപോ ഹോതീ"തി (ധ० സ० ൧) -

ഏവം സരൂപതോ ഉദ്ദിട്ഠാ ഛപഞ്ഞാസ ധമ്മാ "യേ വാ പന തസ്മിം സമയേ അഞ്ഞേപി അത്ഥി പടിച്ചസമുപ്പന്നാ അരൂപിനോ ധമ്മാ"തി (ധ० സ० ൧) ഏവം യേവാപനകവസേന സാമഞ്ഞതോ ഉദ്ദിട്ഠാ, **അട്ഠകഥായം** ചസ്സാ തേസു തേസു സുത്തപ്പദേസേസു ആഗതേ ഗഹേത്വാ സരൂപതോ നിദ്ദിട്ഠാ ഛന്ദാദയോ നവാതി പഞ്ചസട്ഠി ധമ്മാ ആഗതാ. യസ്മാ പന തേസു സരൂപേന ആഗതാ ഝാനങ്ഗഇന്ദ്രിയമഗ്ഗങ്ഗബലമൂലാദീനം വസേന ഏകസ്സേവ ബഹുകിച്ചതാദസ്സനത്ഥം പുനപ്പുനം ഗഹേത്വാ പരിയായേന ഛപഞ്ഞാസവിധേന ദേസിതാപി അഗഹിതഗ്ഗഹണേന യഥാവുത്താ സമതിംസേവ ധമ്മാ ഹോന്തി, തേ പന സവിഭത്തികാ അവിഭത്തികാതി ദുവിധാ. തത്ഥ ഫസ്സാദയോ അട്ഠാരസ ഏകകത്താ അവിഭത്തികാ. വേദനാദയോ ദ്വാദസ ധമ്മാ അട്ഠതിംസപ്പഭേദേന യഥായോഗം വിഭത്തത്താ സവിഭത്തികാ, യേവാപനകാ പന അവിഭത്തികാ ഏവ. തസ്മാ തേ സബ്ബേപി നിപ്പരിയായേന ഏകൂനചത്താലീസ ധമ്മാവ ഹോന്തി. ഹോന്തി ചേത്ഥ -

ഫസ്സാദിപഞ്ചകം പഞ്ചഝാനങ്ഗാനിന്ദ്രിയട്ഠകം;
മഗ്ഗങ്ഗപഞ്ചകം സത്തബലം മൂലത്തികമ്പി ച.

കമ്മപഥത്തികഞ്ചേവ , ലോകപാലദുകം തഥാ;
പസ്സദ്ധിആദീ ഛ ദുകാ, തീണി പിട്ഠിദുകാനിതി.

സത്തരസഹി രാസീഹി, ഛപഞ്ഞാസേവ പാളിയം;
വുത്താ സഭാവതോ തിംസ, ധമ്മാ അഗഹിതഗ്ഗഹേ.

ഫസ്സോ ജീവിതസഞ്ഞാ ച, ചേതനാ ചാരപീതിയോ;
ഛ ദുകാ കായപസ്സദ്ധി-പമുഖാട്ഠാരസേകകാ.

ചിത്തം വിതക്കോ സദ്ധാ ച, ഹിരിഓത്തപ്പിയമ്പി ച;
അലോഭോ ച അദോസോ ച, സത്ത ദ്വിധാ വിഭാവിതാ.

വേദനാ തിവിധാ വീരിയം, സതി ച ചതുധാ മതാ;
ഛദ്ധാ ഏകഗ്ഗതാ പഞ്ഞാ, സത്തധാവ വിഭാവിതാ.

വിരതീ അപ്പമഞ്ഞായോ, മനക്കാരോ ഛന്ദമജ്ഝത്താ;
ധിമോക്ഖോ യേവാപനകാ, നവേതേ പഠമേ മനേ.

പഞ്ചസട്ഠിവിധേനേവ, പരിയായേന ദേസിതാ;
നവാധികാ ച തേത്തിംസ, ധമ്മാവ പരമത്ഥതോതി.

ഏത്ഥ ച സരൂപേന ആഗതാ തിംസ ധമ്മാ, യേവാപനകേസു ചത്താരോ ചാതി ചതുത്തിംസ ധമ്മാ ഏകക്ഖണേ നിയതാ ലബ്ഭന്തി, സേസാ പന കരുണാദയോ പഞ്ച കരുണാപുബ്ബഭാഗമുദിതാപുബ്ബഭാഗവസേന, കായദുച്ചരിതവചീദുച്ചരിതമിച്ഛാജീവേഹി വിരമണവസേന ച ചിത്തസ്സ പവത്തികാലേസു ഏവ ഉപ്പജ്ജിത്വാ അഞ്ഞഥാനുപ്പജ്ജനതോ അനിയതാ. തേ ച യസ്മാ ദുക്ഖിതസുഖിതസത്തവസേന, കായദുച്ചരിതാദിത്തയവസേന ച പച്ചേകം ഭിന്നവിസയത്താ ഏകതോ ന ഉപ്പജ്ജന്തി, തസ്മാ കരുണാപുബ്ബഭാഗാദിവസേന പവത്തേസു പഞ്ചസു ചിത്തക്ഖണേസു നിയതാ ചതുത്തിംസ, കരുണാദീസു ഏകന്തി പഞ്ചതിംസ ധമ്മാ ഉപ്പജ്ജന്തി, കേവലം പന ദാനാദിവസേന പവത്തിയം നിയതാ ചതുത്തിംസേവ ഉപ്പജ്ജന്തീതി വേദിതബ്ബം. അയം ധമ്മുദ്ദേസതോ വിനിച്ഛയോ.

ലക്ഖണാദിവിഭാഗതോതി ഏവം ഉദ്ദിട്ഠാനം ധമ്മാനം ലക്ഖണരസാദിതോ വിനിച്ഛയോ വേദിതബ്ബോ. ഫുസതീതി **ഫസ്സോ**. സ്വായം ഫുസനലക്ഖണോ, സങ്ഘട്ടനരസോ, സന്നിപാതപച്ചുപട്ഠാനോ, ആപാഥഗതവിസയപദട്ഠാനോ. അയം ഹി അരൂപധമ്മോപി സമാനോ ആരമ്മണേ ഫുസനാകാരേന പവത്തതീതി ഫുസനലക്ഖണോ, സാ ചസ്സ ഫുസനാകാരപ്പവത്തി അമ്ബിലാദിദസ്സനേ ഖേളുപ്പാദാദിനാ ഞാതബ്ബാ. ഏകദേസേന പന അനല്ലീയമാനോപി രൂപം വിയ ചക്ഖും, സദ്ദോ വിയ ച സോതം ചിത്തമാരമ്മണഞ്ച സങ്ഘട്ടേതീതി സങ്ഘട്ടനരസോ. തികസന്നിപാതസങ്ഖാതസ്സ പന അത്തനോ കാരണസ്സ വസേന പവേദിതത്താ സന്നിപാതപച്ചുപട്ഠാനോ, ഫലട്ഠേന പച്ചുപട്ഠാനേന പനേസ വേദനാപച്ചുപട്ഠാനോ നാമ ഹോതി. തജ്ജാസമന്നാഹാരേന ചേവ ഇന്ദ്രിയേന ച പരിക്ഖതേ വിസയേ അനന്തരായേന ഉപ്പജ്ജനതോ ആപാഥഗതവിസയപദട്ഠാനോതി വുച്ചതി. വേദനാധിട്ഠാനഭാവതോ പനേസ നിച്ചമ്മാ ഗാവീ വിയ ദട്ഠബ്ബോ. ലക്ഖണാദീസു ച തേസം തേസം ധമ്മാനം സഭാവോ വാ സാമഞ്ഞം വാ ലക്ഖണം നാമ, കിച്ചം വാ സമ്പത്തി വാ രസോ നാമ, ഉപട്ഠാനാകാരോ വാ ഫലം വാ പച്ചുപട്ഠാനം നാമ, ആസന്നകാരണം പദട്ഠാനം നാമ. ഏവം ഉപരിപി സബ്ബത്ഥ ലക്ഖണാദീനം നാനത്തം വേദിതബ്ബം.

വേദയതീതി **വേദനാ,** സാ വേദയിതലക്ഖണാ, സഭാവഭേദതോ പനേസാ പഞ്ചവിധാ ഹോതി - സുഖം ദുക്ഖം സോമനസ്സം ദോമനസ്സം ഉപേക്ഖാതി. തത്ഥ ഇട്ഠഫോട്ഠബ്ബാനുഭവനലക്ഖണം സുഖം, സമ്പയുത്താനം ഉപബ്രൂഹനരസം, കായികഅസ്സാദപച്ചുപട്ഠാനം, കായിന്ദ്രിയപദട്ഠാനം. അനിട്ഠഫോട്ഠബ്ബാനുഭവനലക്ഖണം ദുക്ഖം, സമ്പയുത്താനം മിലാപനരസം, കായികാബാധപച്ചുപട്ഠാനം, കായിന്ദ്രിയപദട്ഠാനം. ഇട്ഠാരമ്മണാനുഭവനലക്ഖണം സോമനസ്സം, യഥാ തഥാ വാ ഇട്ഠാകാരസമ്ഭോഗരസം, സമ്പയുത്താനം ഉപബ്രൂഹനരസം വാ, ചേതസികഅസ്സാദപച്ചുപട്ഠാനം, ഇട്ഠാകാരദസ്സനപദട്ഠാനം. അനിട്ഠാരമ്മണാനുഭവനലക്ഖണം ദോമനസ്സം, യഥാ തഥാ വാ അനിട്ഠാകാരസമ്ഭോഗരസം, സമ്പയുത്താനം മിലാപനരസം വാ, ചേതസികാബാധപച്ചുപട്ഠാനം, ഏകന്തേന ഹദയവത്ഥുപദട്ഠാനം. മജ്ഝത്തവേദയിതലക്ഖണാ ഉപേക്ഖാ, സമ്പയുത്താനം നാതിഉപബ്രൂഹനമിലാപനരസാ, സന്തഭാവപച്ചുപട്ഠാനാ, നിപ്പീതികചിത്തപദട്ഠാനാ. ഏത്ഥ ച സുഖം, ദുക്ഖഞ്ച ഏകന്തമബ്യാകതം, ദോമനസ്സമേകന്തമകുസലം, സോമനസ്സുപേക്ഖാ പന സിയാ കുസലാ, സിയാ അകുസലാ, സിയാ അബ്യാകതാ. ഇധ പന കുസലാ സോമനസ്സവേദനാ അധിപ്പേതാ.

നീലാദിഭേദം ആരമ്മണം സഞ്ജാനാതീതി **സഞ്ഞാ**. സാ സഞ്ജാനനലക്ഖണാ, പച്ചാഭിഞ്ഞാണരസാ, പുനസഞ്ജാനനപച്ചയനിമിത്തകരണരസാ വാ ദാരുആദീസു തച്ഛകാദയോ വിയ, യഥാഗഹിതനിമിത്തവസേന അഭിനിവേസകരണപച്ചുപട്ഠാനാ ഹത്ഥിദസ്സകഅന്ധാ വിയ, ആരമ്മണേ അനോഗാള്ഹവുത്തിതായ അചിരട്ഠാനപച്ചുപട്ഠാനാ വാ വിജ്ജു വിയ, യഥാഉപട്ഠിതവിസയപദട്ഠാനാ തിണപുരിസേസു മിഗപോതകാനം പുരിസാതി ഉപ്പന്നസഞ്ഞാ വിയ.

ചേതേതീതി **ചേതനാ,** സദ്ധിം അത്തനാ സമ്പയുത്തധമ്മേ ആരമ്മണേ അഭിസന്ദഹതീതി അത്ഥോ. സാ ചേതനാഭാവലക്ഖണാ, ആയൂഹനരസാ, സാ ച കുസലാകുസലേസു ഏവ ഹോതി. ഇതരേസു പന തംസദിസതായ സംവിദഹനപച്ചുപട്ഠാനാ സകിച്ചപരകിച്ചസാധകാ ജേട്ഠസിസ്സമഹാവഡ്ഢകിആദയോ വിയ. അച്ചായികകമ്മാനുസ്സരണാദീസു പനായം സമ്പയുത്തേസു ഉസ്സാഹനഭാവേന പവത്തമാനാ പാകടാ ഹോതി.

ആരമ്മണം ചിന്തേതീതി **ചിത്തം,** വിഞ്ഞാണം. വിത്ഥാരതോ പനസ്സ വചനത്ഥോ ചിത്തദുകേ ആവി ഭവിസ്സതി. തദേതം വിജാനനലക്ഖണം ചിത്തം, പുബ്ബങ്ഗമരസം, നിരന്തരപ്പവത്തിതോ സന്ധാനപച്ചുപട്ഠാനം, നാമരൂപപദട്ഠാനം.

വിതക്കേതി ഊഹേതി, വിതക്കനമത്തമേവ വാ സോതി **വിതക്കോ**. സ്വായമാരമ്മണേ ചിത്തസ്സ അഭിരോപനലക്ഖണോ, ആഹനനപരിയാഹനനരസോ, ആരമ്മണേ ചിത്തസ്സ ആനയനപച്ചുപട്ഠാനോ.

ആരമ്മണേ തേന ചിത്തം വിചരതി, വിചരണമത്തമേവ വാ സോതി **വിചാരോ**. സ്വായമാരമ്മണാനുമജ്ജനലക്ഖണോ, തത്ഥ സഹജാതാനുയോജനരസോ, ചിത്തസ്സ അനുപ്പബന്ധനപച്ചുപട്ഠാനോ. അഭിനിരോപനാനുമജ്ജനവസേന പനേസം യഥാക്കമം ഓളാരികസുഖുമതായ ഘണ്ടാഭിഘാതോ വിയ ചേതസോ പഠമാഭിനിപാതോ വിതക്കോ, ഘണ്ടാനുരവോ വിയ അനുപ്പബന്ധോ വിചാരോ. വിപ്ഫാരവാ ചേത്ഥ വിതക്കോ ആകാസേ ഉപ്പതിതുകാമപക്ഖിനോ പക്ഖവിക്ഖേപോ വിയ, സന്തവുത്തി വിചാരോ ആകാസേ ഉപ്പതിതസ്സ പക്ഖിനോ പക്ഖപസാരണം വിയ. സോ പന നേസം വിസേസോ പഠമദുതിയജ്ഝാനേസു പാകടോ ഹോതി. ഉഭോപി പനേതേ സമ്പയുത്തധമ്മപദട്ഠാനാ.

പിണയതീതി **പീതി**. സാ സമ്പിയായനലക്ഖണാ, കായചിത്തപീണനരസാ, ഫരണരസാ വാ, ഓദഗ്യപച്ചുപട്ഠാനാ, സോമനസ്സസഹഗതചിത്തപദട്ഠാനാ.

വീരാനം ഭാവോ, കമ്മം വാ **വീരിയം,** വിവിധേന വാ ഉപായേന ഈരയിതബ്ബം പവത്തയിതബ്ബന്തി വീരിയം. തഞ്ച ഉസ്സാഹലക്ഖണം, സഹജാതാനം ഉപത്ഥമ്ഭനരസം, അസംസീദനഭാവപച്ചുപട്ഠാനം, "സംവിഗ്ഗോ യോനിസോ പദഹതീ"തി (അം॰ നി॰ ൪.൧൧൩) വചനതോ സംവേഗപദട്ഠാനം, വീരിയാരമ്ഭവത്ഥുപദട്ഠാനം വാ. ഇദം പന കുസലപക്ഖേ പദട്ഠാനം, അകുസലാദിപക്ഖേ പന സാധാരണവസേന യഥാ തഥാ വാ ദുക്ഖവിനോദനകാമതാപദട്ഠാനം, സമ്പയുത്തധമ്മപദട്ഠാനം വാ. തം സമാരദ്ധം സബ്ബാസം സമ്പത്തീനം മൂലം ഹോതീതി ദട്ഠബ്ബം.

ഏകോ അഗ്ഗോ വിസയോ അസ്സാതി ഏകഗ്ഗം, ചിത്തം, തസ്സ ഭാവോ ഏകഗ്ഗതാ, ചിത്തസ്സ ഏകഗ്ഗതാ **ചിത്തേകഗ്ഗതാ,** സമാധിസ്സേതം നാമം. സാ അവിസാരണലക്ഖണാ, സഹജാതാനം സമ്പിണ്ഡനരസാ നഹാനീയചുണ്ണാനം ഉദകം വിയ, ഉപസമപച്ചുപട്ഠാനാ, ഞാണപച്ചുപട്ഠാനാ വാ, സുഖപദട്ഠാനാ, അകുസലാദിസാധാരണവസേന പനേത്ഥാപി പച്ചുപട്ഠാനപദട്ഠാനാനി വുത്തനയേന യോജേത്വാ ഞാതബ്ബാനി. നിവാതേ ദീപച്ചീനം ഠിതി വിയ ചേതസോ ഠിതീതി ദട്ഠബ്ബാ.

ഏത്ഥ ച കിഞ്ചാപി ആരമ്മണം ഭിന്ദിത്വാ അനുപവിസന്താ വിയ കുസലപക്ഖേ ചത്താരോ ധമ്മാ ആരമ്മണം ഓഗാഹന്തി സദ്ധാ സതി ഏകഗ്ഗതാ പഞ്ഞാതി, തേനേവ സദ്ധാ "ഓകപ്പനാ"തി വുത്താ, സതി ച "അപിലാപനാ"തി, ഏകഗ്ഗതാ "അവട്ഠിതീ"തി, പഞ്ഞാ "പരിയോഗാഹനാ"തി ച വുത്താ. അകുസലപക്ഖേ ച തയോ തണ്ഹാ ദിട്ഠി അവിജ്ജാതി. തേന തേ ഏവ "ഓഘാ"തി വുത്താ. തഥാപി നേസം ലക്ഖണാദിതോ നാനത്തമ്പി സിദ്ധമേവ. അകുസലപക്ഖേ പന ഏകഗ്ഗതാ ഉദ്ധച്ചസമാഗതത്താ "ഓഗാഹനാ"തി ന വുത്താ. അകുസലധമ്മാ ഹി ഏകവിസയേ സമ്പിണ്ഡനകിച്ചേന സമാധിനാ യുത്താപി ഉദകസിത്തരജുട്ഠാനം വിയ തങ്ഖണഞ്ഞേവ വികിരണസഭാവാ ഹോന്തി. തേനേവ ഹേത്ഥ ഉപചാരപ്പനാപ്പത്തി ന ഹോതി, കുസലധമ്മാ പന യസ്മാ ഉദകം ആസിഞ്ചിത്വാ ആസിഞ്ചിത്വാ ആകോടനമജ്ജനാദീനി കത്വാ ഉപലിത്തട്ഠാനം വിയ സകലമ്പി ദിവസം നിച്ചലപവത്തനസമത്ഥാതി ഉപചാരപ്പനാപ്പത്താപി ഹോതി, തസ്മാ തത്ഥ ഓഗാഹനാതി വുത്താതി ഗഹേതബ്ബം.

ജീവന്തി തേന, ജീവനമത്തം വാ തന്തി **ജീവിതം,** തം സഹജാതാനുപാലനലക്ഖണം, തേസം പവത്തനരസം, തേസഞ്ഞേവ ഠപനപച്ചുപട്ഠാനം, യാപയിതബ്ബധമ്മപദട്ഠാനം. അത്തനോ ഠിതിക്ഖണേ ഏവ ചേതം തേ ധമ്മേ അനുപാലേതി ഉദകം വിയ ഉപ്പലാദീനി, ന ഭങ്ഗക്ഖണേ. സയം ഭിജ്ജമാനത്താ സയം പവത്തിതധമ്മസമ്ബന്ധേനേവ പവത്തതി നിയാമകോ വിയാതി ദട്ഠബ്ബം.

സദ്ദഹന്തി ഏതായ, സയം വാ സദ്ദഹതി, സദ്ദഹനമത്തം വാ ഏസാതി **സദ്ധാ**. സാ സദ്ദഹനലക്ഖണാ, ഓകപ്പനലക്ഖണാ വാ, പസാദനരസാ ഉദകപ്പസാദകമണി വിയ, പക്ഖന്ദനരസാ വാ ഓഘുത്താരകവീരപുരിസോ വിയ, അകാലുസിയപച്ചുപട്ഠാനാ, അധിമുത്തിപച്ചുപട്ഠാനാ വാ, സദ്ധേയ്യവത്ഥുപദട്ഠാനാ, സദ്ധമ്മസവനാദിസോതാപത്തിയങ്ഗപദട്ഠാനാ വാ, ഹത്ഥവിത്തബീജാനി വിയ ദട്ഠബ്ബാ.

സരന്തി തായ, സയം വാ സരതി, സരണമത്തമേവ വാ ഏസാതി **സതി**. സാ അപിലാപനലക്ഖണാ, അസമ്മോസനരസാ, ആരക്ഖപച്ചുപട്ഠാനാ, വിസയാഭിമുഖഭാവപച്ചുപട്ഠാനാ വാ, ഥിരസഞ്ഞാപദട്ഠാനാ, കായാദിസതിപട്ഠാനപദട്ഠാനാ വാ. ആരമ്മണേ ദള്ഹപതിട്ഠിതത്താ പന ഏസികാ വിയ, ചക്ഖുദ്വാരാദിരക്ഖണതോ ദോവാരികോ വിയ ച ദട്ഠബ്ബാ.

കായദുച്ചരിതാദീഹി ഹിരീയതീതി **ഹിരീ,** ലജ്ജായേതം അധിവചനം. തേഹിയേവ ഓത്തപ്പതീതി **ഓത്തപ്പം,** പാപതോ ഉബ്ബേഗസ്സേതം അധിവചനം. തത്ഥ പാപതോ ജിഗുച്ഛനലക്ഖണാ ഹിരീ, ഉത്താസലക്ഖണം ഓത്തപ്പം. ലജ്ജനാകാരേന പാപകാനം അകരണരസാ ഹിരീ, ഉത്താസാകാരേന ഓത്തപ്പം. അസുചിമക്ഖിതസ്സ, അഗ്ഗിസന്തത്തസ്സ ച അയോഗുളസ്സ ഗഹേതും അവിസഹനം വിയ ഏതേസം യഥാക്കമം ജിഗുച്ഛനസന്താസാകാരേഹി പാപാകരണം വേദിതബ്ബം. വുത്താകാരേനേവ ച പാപതോ സംകോചനപച്ചുപട്ഠാനാനി ഏതാനി, അത്തപരഗാരവപദട്ഠാനാനി കുലവധൂവേസിയാ ഭാവോ വിയ, ലോകപാലകാനി ചാതി ദട്ഠബ്ബാനി. ഉഭിന്നമ്പി പനേസം സമുട്ഠാനം അധിപതി സഭാവോ ലക്ഖണേന ചാതി മാതികം ഠപേത്വാ യഥാക്കമം അജ്ഝത്തബഹിദ്ധാസമുട്ഠാനതാ, അത്തലോകാധിപതിതാ, ലജ്ജാഭയസഭാവസണ്ഠിതതാ, സപ്പതിസ്സവവജ്ജഭയദസ്സാവിതാലക്ഖണതാ ച **അട്ഠസാലിനിയം** (ധ॰ സ॰ അട്ഠ॰ ൧ ബലരാസിവണ്ണനാ) വിത്ഥാരതോ വിഭത്താ, അത്ഥികേഹി തം തത്ഥേവ ഗഹേതബ്ബം.

ന ലുബ്ഭതി ഏതേന, സയം വാ ന ലുബ്ഭതി, അലുബ്ഭനമത്തമേവ വാ തന്തി **അലോഭോ**. അദോസാമോഹേസുപി ഏസേവ നയോ. തേസു അലോഭോ ആരമ്മണേ ചിത്തസ്സ അഗേധലക്ഖണോ, അലഗ്ഗഭാവലക്ഖണോ വാ കമലദലേ ജലബിന്ദു വിയ, അപരിഗ്ഗഹരസോ മുത്തഭിക്ഖു വിയ, അനല്ലീനഭാവപച്ചുപട്ഠാനോ അസുചിമ്ഹി പതിതപുരിസോ വിയ.

അദോസോ അചണ്ഡിക്കലക്ഖണോ, അവിരോധലക്ഖണോ വാ അനുകൂലമിത്തോ വിയ, ആഘാതവിനയനരസോ, പരിളാഹവിനയനരസോ വാ ചന്ദനം വിയ, സോമ്മഭാവപച്ചുപട്ഠാനോ പുണ്ണചന്ദോ വിയ.

അമോഹോ യഥാസഭാവപ്പടിവേധലക്ഖണോ, അക്ഖലിതപ്പടിവേധലക്ഖണോ വാ കുസലിസ്സാസക്ഖിത്തഉസുപ്പടിവേധോ വിയ, വിസയോഭാസനരസോ അനുദ്ധടോ പദീപോ വിയ, അസമ്മോഹപച്ചുപട്ഠാനോ അരഞ്ഞഗതസുദേസകോ വിയ. തയോപി ചേതേ സബ്ബകുസലാനം മൂലഭൂതാതി ദട്ഠബ്ബാ.

അപിച അലോഭോ ചേത്ഥ ദാനഹേതു, അദോസോ സീലഹേതു, അമോഹോ ഭാവനാഹേതു. തീഹിപി ചേതേഹി യഥാപടിപാടിയാ നേക്ഖമ്മസഞ്ഞാ അബ്യാപാദസഞ്ഞാ അവിഹിംസാസഞ്ഞാ ഹോന്തി, തഥാ അധികഊനവിപരീതഗ്ഗഹണാനം അഭാവോ, തഥാ പിയവിപ്പയോഗഅപ്പിയസമ്പയോഗഇച്ഛിതാലാഭദുക്ഖാനം, ജാതിജരാമരണദുക്ഖാനം, പേതനിരയതിരച്ഛാനഗതിദുക്ഖാനഞ്ച അഭാവോ, തഥാ ഭോഗമിത്തഅത്തസമ്പത്തിപച്ചയഭാവോ, തഥാ കാമസുഖപരിച്ചാഗഅത്തകിലമഥപരിച്ചാഗമജ്ഝിമപടിപത്തീനം സമ്ഭവോ, തഥാ അസുഭഅപ്പമാണധാതുസഞ്ഞാനം, അനിച്ചദുക്ഖഅനത്തസഞ്ഞാനം, ദിബ്ബബ്രഹ്മഅരിയവിഹാരാനഞ്ച സമ്ഭവോ ഹോതീതി ഏവമാദീഹി നയേഹി തേസം വിത്ഥാരോ വേദിതബ്ബോ.

ഏത്ഥ ച അമോഹോ നാമ പഞ്ഞാ, സാ പജാനനലക്ഖണാ. വിഞ്ഞാണം വിജാനനലക്ഖണം. സഞ്ഞാ സഞ്ജാനനലക്ഖണാ. കിം പനേതാസം സഞ്ഞാവിഞ്ഞാണപഞ്ഞാനം നാനത്തന്തി? സഞ്ജാനനവിജാനനപജാനനമേവ. ഏതാസം ഹി സമാനേപി ജാനനഭാവേ സഞ്ഞായ "നീലം പീത"ന്തിആദിനാ പുന സഞ്ജുപ്പാദകമത്തേന ആകാരേന സഞ്ജാനനമത്തമേവ ഹോതി, അജാതബുദ്ധിദാരകസ്സ വിയ ചിത്തവട്ടാദിഭാവമത്താകാരേന കഹാപണാദിദസ്സനം, ന തതോ ഉദ്ധം. വിഞ്ഞാണസ്സ പന യഥാവുത്തേന ച തതോ വിസിട്ഠേന ച അനിച്ചാദിനാ ആകാരേന ജാനനം ഹോതി, ഗാമികപുരിസസ്സ വിയ യഥാവുത്തേന ചേവ ഉപഭോഗാരഹതാദിനാ ച ആകാരേന കഹാപണാദിദസ്സനം, ന തതോ ഉദ്ധം. പഞ്ഞായ പന തേഹി ച യഥാവുത്തേഹി നാനപ്പകാരേഹി ച മഗ്ഗപാതുഭാവാദിഹേതൂഹി സബ്ബേഹി ആകാരേഹി പജാനനം ഹോതി, ഹേരഞ്ഞികസ്സ വിയ യഥാവുത്തേഹി ചേവ ഛേകകൂടഅദ്ധസാരാദിസബ്ബേഹി ആകാരേഹി ച കഹാപണാദിദസ്സനം. പഞ്ഞായ ഹി അജാനിതബ്ബം നാമ നത്ഥി. ഏവം സഞ്ജാനനവിജാനനപജാനനാകാരേഹി ഏതാസം നാനത്തം വേദിതബ്ബം. ഏത്ഥ ച ചക്ഖുവിഞ്ഞാണാദീനി വിതക്കവീരിയാദിസഹജാതപച്ചയവിരഹതോ രൂപാദീസു സഞ്ഞാകിച്ചതോ അധികവിജാനനകിച്ചം കാതും ന സക്കോന്തി, ബലപരിണായകാനി വിയ സേനങ്ഗാനി പഞ്ഞാനുവത്തകാനേവ ഹോന്തീതി വേദിതബ്ബാനി. തേനാഹ ഭഗവാ "പഞ്ചഹി വിഞ്ഞാണേഹി ന കഞ്ചി ധമ്മം പടിവിജാനാതി അഞ്ഞത്ര അഭിനിപാതമത്താ"തിആദി (വിഭ॰ ൭൬൬).

കായപസ്സമ്ഭനം **കായപസ്സദ്ധി**. ചിത്തപസ്സമ്ഭനം **ചിത്തപസ്സദ്ധി**. കായോതി പനേത്ഥ വേദനാദയോ തയോ ഖന്ധാ. ഉഭോപി പനേതാ കായചിത്തദരഥവൂപസമലക്ഖണാ, കായചിത്തദരഥനിമ്മദ്ദനരസാ, കായചിത്താനം അപരിപ്ഫന്ദസീതിഭാവപച്ചുപട്ഠാനാ, കായചിത്തപദട്ഠാനാ. കായചിത്താനഞ്ച അവൂപസമകരഉദ്ധച്ചാദികിലേസപടിപക്ഖഭൂതാതി ദട്ഠബ്ബാ.

കായലഹുഭാവോ **കായലഹുതാ**. ചിത്തലഹുഭാവോ **ചിത്തലഹുതാ**. ഏവം ഉപരിപി പദത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. കായചിത്താനം ഗരുഭാവവൂപസമലക്ഖണാ കായലഹുതാ, ചിത്തലഹുതാ ച, തേസം ഗരുഭാവനിമ്മദ്ദനരസാ, തേസം അദന്ധതാപച്ചുപട്ഠാനാ, തേസം ഗരുഭാവകരഥിനമിദ്ധാദികിലേസപടിപക്ഖഭൂതാതി ദട്ഠബ്ബാ.

കായചിത്താനം ഥദ്ധഭാവവൂപസമലക്ഖണാ **കായമുദുതാ, ചിത്തമുദുതാ** ച, തേസം ഥദ്ധഭാവനിമ്മദ്ദനരസാ, അപ്പടിഘാതപച്ചുപട്ഠാനാ, കായചിത്തപദട്ഠാനാ, തേസം ഥദ്ധഭാവകരദിട്ഠിമാനാദികിലേസപടിപക്ഖഭൂതാതി ദട്ഠബ്ബാ.

കായചിത്താനം അകമ്മഞ്ഞഭാവവൂപസമലക്ഖണാ **കായകമ്മഞ്ഞതാ, ചിത്തകമ്മഞ്ഞതാ** ച, തേസം അകമ്മഞ്ഞഭാവനിമ്മദ്ദനരസാ, കായചിത്താനം ആരമ്മണകരണസമ്പത്തിപച്ചുപട്ഠാനാ, തേസം അകമ്മഞ്ഞഭാവകരാവസേസനീവരണപടിപക്ഖഭൂതാതി ദട്ഠബ്ബാ. പസാദനീയവത്ഥൂസു പസാദാവഹാ, ഹിതകിരിയാസു വിനിയോഗക്ഖമഭാവാവഹാ സുവണ്ണവിസുദ്ധി വിയാതി ദട്ഠബ്ബാ.

കായചിത്താനം അഗേലഞ്ഞഭാവലക്ഖണാ **കായപാഗുഞ്ഞതാ, ചിത്തപാഗുഞ്ഞതാ** ച, തേസം ഗേലഞ്ഞനിമ്മദ്ദനരസാ, നിരാദീനവപച്ചുപട്ഠാനാ, തേസം ഗേലഞ്ഞകരഅസ്സദ്ധിയാദികിലേസപടിപക്ഖഭൂതാതി ദട്ഠബ്ബാ. കായചിത്താനം അജ്ജവലക്ഖണാ **കായുജുകതാ, ചിത്തുജുകതാ** ച, തേസം കുടിലഭാവനിമ്മദ്ദനരസാ, അജിമ്ഹതാപച്ചുപട്ഠാനാ, തേസം കുടിലഭാവകരമായാസാഠേയ്യാദിപടിപക്ഖഭൂതാതി ദട്ഠബ്ബാ. സബ്ബേപേതേ പസ്സദ്ധിആദയോ ധമ്മാ കായചിത്തപദട്ഠാനാതി വേദിതബ്ബാ.

കിം പനേത്ഥ പസ്സദ്ധാദയോ ധമ്മാ ഉദ്ധച്ചാദിം വിനോദേതും ന സക്കോന്തി, യേന ഇമേ പസ്സദ്ധാദയോ ധമ്മാ ന വിസും വിഭത്താതി? നോ ന സക്കോന്തി, ഇമേ പന സഹിതാ ഏവ സക്കോന്തി, ഇതരഥാ തേസം ഉപ്പത്തിയാ ഏവ അസമ്ഭവതോ. യഥാ വാ പസ്സദ്ധാദീസു വിജ്ജമാനേസു മോഹാഹിരികാദീനം ഉജുപടിപക്ഖഭാവേന അമോഹഹിരിആദയോ ഹോന്തി, ഏവമേതേപി ഉദ്ധച്ചാദിഉജുപടിപക്ഖഭാവേന ഇച്ഛിതബ്ബാതി ഗഹേതബ്ബാ. യസ്മാ ചേത്ഥ ദ്വീഹി ദ്വീഹി ഏവ യഥാസകം പടിപക്ഖാ ഹരിതബ്ബാ, തസ്മാ തേ ഏതേ ഏവ ദ്വിധാ വിഭത്താ, ന അമോഹാദയോതി ഞാതബ്ബാ.

യേവാപനകേസു **ഛന്ദോ**തി കത്തുകാമതായേതം അധിവചനം, തസ്മാ സോ കത്തുകാമതാലക്ഖണോ, ആരമ്മണപരിയേസനരസോ, ആരമ്മണേന അത്ഥികതാപച്ചുപട്ഠാനോ, തദേവസ്സ പദട്ഠാനം. ആരമ്മണഗ്ഗഹണേ ചായം ചേതസോ ഹത്ഥപ്പസാരണം വിയ ദട്ഠബ്ബോ. അയഞ്ച യസ്മാ വിരജ്ജിതബ്ബാദീസുപി നേക്ഖമ്മാദിനാ സഹ ലോഭവിസദിസേന കത്തുകാമതാകാരേന പവത്തതി, തസ്മാ അസേഖാനമ്പി ഉപ്പജ്ജതി. ലോഭോ പന സുഭസുഖാദിവിപല്ലാസപുബ്ബകേന അഭിസങ്ഗാകാരേനേവ പവത്തതീതി അയമേതേസം വിസേസോ. ഏവം മേത്താകരുണാദീനമ്പി ലോഭാദീഹി വിസേസോ യഥാനുരൂപം ഞാതബ്ബോ.

അധിമുച്ചനം **അധിമോക്ഖോ**. സോ സന്നിട്ഠാനലക്ഖണോ, അസംസപ്പനരസോ, നിച്ഛയപച്ചുപട്ഠാനോ, സന്നിട്ഠാതബ്ബധമ്മപദട്ഠാനോ, ആരമ്മണേ നിച്ചലഭാവേന ഇന്ദഖീലോ വിയ ദട്ഠബ്ബോ. നനു ച സദ്ധാപി അധിമോക്ഖോതി വുച്ചതി. തഥാ ഹി അധിമോക്ഖലക്ഖണേ ഇന്ദട്ഠം കാരേതീതി സദ്ധിന്ദ്രിയന്തി വുച്ചതീതി? സച്ചം, സാ ച ഖോ സമ്പസാദനഭാവേന അധിമോക്ഖോ, അയം പന യഥാ തഥാ വാ നിച്ഛയഭാവേനാതി ന കോചി വിരോധോ.

കിരിയാ കാരോ, മനസ്മിം കാരോ **മനസികാരോ,** പുരിമമനതോ വിസദിസം മനം കരോതീതിപി **മനസികാരോ,** സ്വായം ആരമ്മണപടിപാദകോ വീഥിപടിപാദകോ ജവനപടിപാദകോതി തിപ്പകാരോ, തത്ഥ **ആരമ്മണപടിപാദകോ** ഇധ മനസികാരോ. സോ സാരണലക്ഖണോ, സമ്പയുത്താനം ആരമ്മണേസു പയോജനരസോ, ആരമ്മണാഭിമുഖഭാവപച്ചുപട്ഠാനോ, ആരമ്മണപദട്ഠാനോ, സങ്ഖാരക്ഖന്ധപരിയാപന്നോ. ആരമ്മണപടിപാദകത്തേന സമ്പയുത്താനം സാരഥി വിയ ദട്ഠബ്ബോ. **വീഥിപടിപാദകോ**തി പന പഞ്ചദ്വാരാവജ്ജനസ്സേതം അധിവചനം. **ജവനപടിപാദകോ**തി മനോദ്വാരാവജ്ജനസ്സ, ന തേ ഇധ അധിപ്പേതാ. ഏത്ഥ ചായം മനസികാരോ സമന്നാഹാരമത്താകാരേന ആരമ്മണേ സമ്പയുത്താനം പയോജകോ, **ചേതനാ** ചേതോകിരിയാഭാവേന, **വിതക്കോ** പന സങ്കപ്പാകാരേന, ഉപനിജ്ഝായനാകാരേന ച അഭിനിരോപകോ. തേനേവ ഹേത്ഥ പദഭാജനീയേ "തക്കോ സങ്കപ്പോതി ച, ഝാനങ്ഗ"ന്തി ച വുച്ചതീതി അയമേതേസം വിസേസോ.

തേസു തേസു ധമ്മേസു മജ്ഝത്തതാ **തത്രമജ്ഝത്തതാ**. സാ ചിത്തചേതസികാനം സമവാഹിതലക്ഖണാ, ഊനാധികതാനിവാരണരസാ, പക്ഖപാതുപച്ഛേദനരസാ വാ, മജ്ഝത്തഭാവപച്ചുപട്ഠാനാ,

സമപ്പവത്തസമ്പയുത്തധമ്മപദട്ഠാനാ. സമ്പയുത്തധമ്മാനം അജ്ഝുപേക്ഖണേന സമപ്പവത്താനം ആജാനീയാനം അജ്ഝുപേക്ഖകസാരഥി വിയ ദട്ഠബ്ബാ.

പരദുക്ഖേ സതി സാധൂനം ഹദയകമ്പനം കരോതീതി **കരുണാ,** കിരതി വാ പരദുക്ഖം ഹിംസതി ച, കിരീയതി വാ ദുക്ഖിതേസു പസാരീയതീതി കരുണാ. സാ പരദുക്ഖാപനയനാകാരപ്പവത്തിലക്ഖണാ, പരദുക്ഖാസഹനരസാ, അവിഹിംസാപച്ചുപട്ഠാനാ, ദുക്ഖാഭിഭൂതാനം അനാഥഭാവദസ്സനപദട്ഠാനാ. മോദന്തി തായ തംസമങ്ഗിനോ, സയം വാ മോദതി, മോദനമത്തമേവ വാ തന്തി **മുദിതാ**. സാ പമോദലക്ഖണാ, അനിസ്സായനരസാ, അരതിവിഘാതപച്ചുപട്ഠാനാ, സത്താനം സമ്പത്തിദസ്സനപദട്ഠാനാ.

കസ്മാ പനേത്ഥ മേത്തുപേക്ഖാ ന വുത്താതി? പുബ്ബേ ഗഹിതത്താ. അദോസോ ഏവ ഹി സത്തേസു ഹിതഫരണവസേന പവത്തിയം മേത്താ. തത്രമജ്ഝത്തതാ ഏവ ച ഇട്ഠാനിട്ഠസത്തേസു മജ്ഝത്താകാരേന പവത്തിയം ഉപേക്ഖാ. തേ ച ധമ്മാ നിയതാ, കേവലം പന നേസം സത്തേസു മേത്തുപേക്ഖാഭാവേന പവത്തി അനിയതാതി. കായദുച്ചരിതതോ വിരതി **കായദുച്ചരിതവിരതി**. സേസപദദ്വയേപി ഏസേവ നയോ. ലക്ഖണാദിതോ പനേതാ തിസ്സോപി കായദുച്ചരിതാദിവത്ഥൂനം അവീതിക്കമലക്ഖണാ, തതോ സംകോചനരസാ, തേസം അകിരിയപച്ചുപട്ഠാനാ, സദ്ധാഹിരോത്തപ്പഅപ്പിച്ഛതാദിഗുണപദട്ഠാനാ, പാപകിരിയതോ ചിത്തസ്സ വിമുഖഭാവഭൂതാതി ദട്ഠബ്ബാ. ഏവം ലക്ഖണാദിതോ വിനിച്ഛയോ വേദിതബ്ബോ.

സങ്ഗഹാതി ഏവം യേ ഇമേ ഇമസ്മിം കാമാവചരപഠമകുസലേ വിഭത്താ ഏകൂനചത്താലീസ ധമ്മാ, സബ്ബേതേ ഖന്ധതോ ചതുബ്ബിധാ ഹോന്തി - വേദനാക്ഖന്ധോ സഞ്ഞാക്ഖന്ധോ സങ്ഖാരക്ഖന്ധോ വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധോതി. തത്ഥ രാസട്ഠേന സോമനസ്സവേദനാ വേദനാക്ഖന്ധോ, തഥാ സഞ്ഞാ സഞ്ഞാക്ഖന്ധോ, ചിത്തം വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധോ, അവസേസാ ഫസ്സാദയോ ഛത്തിംസ ധമ്മാ സങ്ഖാരക്ഖന്ധോതി വേദിതബ്ബാ.

നനു ച യദി രാസട്ഠേന ഖന്ധോ, ഫസ്സാദീനം താവ അനേകത്താ സങ്ഖാരക്ഖന്ധതാ യുത്താ, കഥം പന വേദനാദീനം തിണ്ണം ഖന്ധതാതി? ഉപചാരതോ. പച്ചേകം ഹി അതീതാദിഭേദഭിന്നേസു വേദനാസഞ്ഞാവിഞ്ഞാണേസു നിരുള്ഹോപി ഖന്ധ-സദ്ദോ തദേകദേസേസു ഏകേകവേദനാദീസുപി സമുദായോപചാരേന വോഹരീയതീതി തദേകദേസേപി തബ്ബോഹാരോ, യഥാ രുക്ഖസ്സ സാഖായ ഛിജ്ജമാനായ "രുക്ഖോ ഛിജ്ജതീ"തിആദീസു വിയാതി. ഏവം ഖന്ധതോ ചതുബ്ബിധാ ഹോന്തി.

തേ പുന ആയതനതോ ദുവിധാ ഹോന്തി - മനായതനം ധമ്മായതനന്തി. സഞ്ജാതിസമോസരണട്ഠാനട്ഠേന ഹേത്ഥ ചിത്തം **മനായതനം,** സേസാ പന അട്ഠതിംസ ധമ്മാ **ധമ്മായതന**ന്തി. ഏവം ആയതനതോ ദുവിധാ ഹോന്തി. തേ പുന ധാതുവസേന ദുവിധാ മനോവിഞ്ഞാണധാതു ധമ്മധാതൂതി. നിസ്സത്തനിജ്ജീവട്ഠേന ഹേത്ഥ ചിത്തം **മനോവിഞ്ഞാണധാതു,** സേസാ **ധമ്മധാതൂ**തി. ഏവം ധാതുവസേന ദുവിധാ.

തഥാ ആഹാരാനാഹാരവസേന. തത്ഥ ഫസ്സോ ചേതനാ ചിത്തന്തി ഇമേ തയോ ധമ്മാ വിസേസപച്ചയത്തേന യഥാക്കമം "ഫസ്സാഹാരോ മനോസഞ്ചേതനാഹാരോ വിഞ്ഞാണാഹാരോ"തി വുച്ചന്തി, അവസേസാ ന ആഹാരാതി. കിം പനേതേ പച്ചയാ ന ഹോന്തി, യേ ന ആഹാരാതി വുച്ചേയ്യുന്തി? നോ ന ഹോന്തി, വിസേസപച്ചയാ പന ന ഹോന്തി, ഫസ്സാദയോ പന തേസം ധമ്മാനം വിസേസപച്ചയാ ഹോന്തി, വിസേസതോ വേദനാദയോ ച ആഹരന്തി. ഫസ്സാഹാരോ ഹി തിസ്സോ വേദനായോ ആഹരതി, മനോസഞ്ചേതനാഹാരോ തയോ ഭവേ, വിഞ്ഞാണാഹാരോ പടിസന്ധിനാമരൂപം. നനു ച സോ വിപാകോ, ഇദം പന കുസലവിഞ്ഞാണന്തി? കിഞ്ചാപി ഏവം, തംസരിക്ഖതായ പന വിഞ്ഞാണാഹാരോത്വേവ വുത്തം. യസ്മാ വാ ഇമേ "അരൂപിനോ ആഹാരാ സമ്പയുത്തകാനം ധമ്മാനം തംസമുട്ഠാനാനഞ്ച രൂപാനം ആഹാരപച്ചയേന പച്ചയോ"തി (പട്ഠാ॰ ൧.൧.൧൫) വചനതോ കബളീകാരാഹാരോ വിയ രൂപകായസ്സ ഉപത്ഥമ്ഭകട്ഠേന നാമകായസ്സ ആഹാരപച്ചയാ ഹോന്തി, തസ്മാ ഇമേവ "ആഹാരാ"തി വുത്താതി വേദിതബ്ബം. ഏവം ആഹാരാനാഹാരവസേന ദുവിധാ.

തഥാ ഇന്ദ്രിയാനിന്ദ്രിയതോ. തത്ഥ സദ്ധാ വീരിയം സതി ഏകഗ്ഗതാ അമോഹോ ചിത്തം സോമനസ്സവേദനാ ജീവിതന്തി ഇമേ അട്ഠ ധമ്മാ അധിപതിയട്ഠേന യഥാക്കമം "സദ്ധിന്ദ്രിയം വീരിയിന്ദ്രിയം സതിന്ദ്രിയം സമാധിന്ദ്രിയം പഞ്ഞിന്ദ്രിയം മനിന്ദ്രിയം സോമനസ്സിന്ദ്രിയം ജീവിതിന്ദ്രിയ"ന്തി വുച്ചന്തി, അവസേസാ ന "ഇന്ദ്രിയാനീ"തി. ഏവം ഇന്ദ്രിയാനിന്ദ്രിയതോ ദുവിധാ.

തഥാ ഝാനങ്ഗാഝാനങ്ഗവസേന. തത്ഥ വിതക്കോ വിചാരോ പീതി സോമനസ്സം ഏകഗ്ഗതാതി ഇമേ പഞ്ച ധമ്മാ ഉപനിജ്ഝായനട്ഠേന "ഝാനങ്ഗാനീ"തി വുച്ചന്തി, ഇതരേ "അഝാനങ്ഗാനീ"തി. ഏവം ഝാനങ്ഗാഝാനങ്ഗവസേന ദുവിധാ.

തഥാ മഗ്ഗങ്ഗാമഗ്ഗങ്ഗവസേന. തത്ഥ അമോഹോ വിതക്കോ വിരതിത്തയം വീരിയം സതി ഏകഗ്ഗതാതി ഇമേ അട്ഠ ധമ്മാ നിയ്യാനട്ഠേന, വിമോക്ഖട്ഠേന ച യഥാക്കമം "സമ്മാദിട്ഠി സമ്മാസങ്കപ്പോ സമ്മാവാചാ സമ്മാകമ്മന്തോ സമ്മാആജീവോ സമ്മാവായാമോ സമ്മാസതി സമ്മാസമാധീ"തി നാമേന "മഗ്ഗങ്ഗാനീ"തി വുച്ചന്തി, ഇതരേ "അമഗ്ഗങ്ഗാനീ"തി. **പാളിയം** പന ലോകിയചിത്തേ വിരതീനം അനിയതത്താ, യേവാപനകത്താ ച താ വജ്ജേത്വാ "പഞ്ചങ്ഗികോ മഗ്ഗോ ഹോതീ"തി (ധ॰ സ॰ ൫൭, ൧൬൧) വുച്ചതി. ഏവം മഗ്ഗങ്ഗാമഗ്ഗങ്ഗവസേന ദുവിധാ.

തഥാ ബലാബലവസേന. തത്ഥ സദ്ധാവീരിയം സതി സമാധി പഞ്ഞാ ഹിരീ ഓത്തപ്പന്തി ഇമേ സത്ത ധമ്മാ അകമ്പിയട്ഠേന ബലാനീതി വുച്ചന്തി, ഇതരേ അബലാനീതി. ഏവം ബലാബലവസേന ദുവിധാ.

തഥാ ഹേതുനഹേതുവസേന. തത്ഥ അലോഭോ അദോസോ അമോഹോതി ഇമേ തയോ ധമ്മാ മൂലട്ഠേന ഹേതൂതി വുച്ചന്തി, ഇതരേ നഹേതൂതി. ഏവം ഹേതുനഹേതുവസേന ദുവിധാ. ഏവം ഫസ്സാഫസ്സവേദനാവേദനാ സഞ്ഞാസഞ്ഞാചിത്താചിത്താദിവസേനപി വുത്തനയാനുസാരേന യഥായോഗം സങ്ഗഹവിഭാഗോ വേദിതബ്ബോ. അയമേത്ഥ സങ്ഖേപോ, വിത്ഥാരോ പന പദഭാജനീയസങ്ഗഹവാരേ (ധ॰ സ॰ ൫൮ ആദയോ), **തദട്ഠകഥായഞ്ച** (ധ॰ സ॰ അട്ഠ॰ ൫൮-൧൨൦) ഗഹേതബ്ബോ. ഏവം സങ്ഗഹതോ വിനിച്ഛയോ വേദിതബ്ബോ.

സുഞ്ഞതോ ചേവാതി ഏവം ഖന്ധാദീഹി സങ്ഗഹിതേസു തേസു ധമ്മേസു തബ്ബിനിമുത്തോ കാരകവേദകാദിസഭാവോ അത്താ വാ സസ്സതോ വാ ഭാവോ ന ഉപലബ്ഭതി. സുഞ്ഞാ തേ ധമ്മാ അത്തേന വാ അത്തനിയേന വാ, കേവലം

പടിച്ചസമുപ്പന്നാ, സലക്ഖണധാരണതോ ധമ്മമത്താ, നിച്ചസുഖാദിസാരവിരഹതോ അസാരാ, പവത്തകനിയാമകാഭാവതോ അപരിണായകാ അനിച്ചാ, ദുക്ഖാ, അനത്താ, അനത്തനിയാ ച ഹുത്വാ പവത്തന്തീതി അയമേത്ഥ സങ്ഖേപോ, വിത്ഥാരോ പന പദഭാജനീയസുഞ്ഞതവാരേ, **തദട്ഠകഥായഞ്ച** ഗഹേതബ്ബോതി. ഏവം സുഞ്ഞതോ വിനിച്ഛയോ വേദിതബ്ബോ.

നിട്ഠിതാ പഠമകുസലസ്സ അത്ഥവണ്ണനാ.

ദുതിയാദീസുപി പഠമകുസലേ വുത്തനയേന ധമ്മുദ്ദേസാദിനാ സബ്ബോ വിനിച്ഛയോ വേദിതബ്ബോ. ന കേവലഞ്ച ഏത്ഥേവ, ഇതോ പരേസുപി സബ്ബത്ഥ ഹേട്ഠാ വുത്തസദിസാനം പദാനം, ധമ്മാനഞ്ച അത്ഥോ, സബ്ബോ ച വിനിച്ഛയോ ഏത്ഥ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബോ. ഇതോ പരം പന അപുബ്ബമേവ വണ്ണയിസ്സാമ. ദുതിയചിത്തേ താവ സസങ്ഖാരഭാവമത്തമേവ പഠമചിത്തതോ വിസേസോ, സേസം താദിസമേവ. ദുതിയകുസലം.

തതിയേപി ധമ്മുദ്ദേസേ അമോഹാഭാവാ ഇന്ദ്രിയമഗ്ഗങ്ഗബലമൂലസങ്ഗഹേസു പഞ്ചിന്ദ്രിയസമ്മാദിട്ഠിമഗ്ഗങ്ഗപഞ്ഞാബലഅമോഹമൂലാനം പരിഹാനിയാ സദ്ധിന്ദ്രിയാദീനം ഭാവോവ വിസേസോ, സേസം താദിസമേവ. തഥാ ചതുത്ഥേ സസങ്ഖാരഭാവമത്തമേവ വിസേസോ. തതിയചതുത്ഥാനി.

പഞ്ചമഛട്ഠസത്തമട്ഠമേസു പന സുഖസോമനസ്സട്ഠാനേസു ഉപേക്ഖാഭാവോ, പീതിയാ ച അഭാവോ. തേനേവ ഝാനങ്ഗസങ്ഗഹവാരേ ചതുരങ്ഗജ്ഝാനതാവ വിസേസോ, സേസം പഠമദുതിയതതിയചതുത്ഥചിത്തസദിസമേവ. ഉപേക്ഖാസഹഗതേസു ചേത്ഥ ചതൂസു കരുണാമുദിതാ ന ഉപ്പജ്ജന്തീതി കേചി വദന്തി, പരികമ്മഭൂതാനം പനേത്ഥ താസം ഉപ്പത്തിയാ മഹാഅട്ഠകഥായം അനുഞ്ഞാതത്താ ഉപചാരപ്പത്താ പന ഉപ്പജ്ജന്തി, ന ഇതരാതി ഗഹേതബ്ബം. പഞ്ചമഛട്ഠസത്തമട്ഠമാനി.

വിസയാദിപ്പഭേദതോതി ഏവം ധമ്മുദ്ദേസാദിനാ വിഭത്താനി അട്ഠ കാമാവചരകുസലാനി ആരമ്മണവിഭാഗതോ പച്ചേകം ഛബ്ബിധാനി ഹോന്തി രൂപാരമ്മണം...പേ॰... ധമ്മാരമ്മണന്തി. തത്ഥ നീലാദിഭേദഭിന്നാ, അതീതാനാഗതപച്ചുപ്പന്നഅജ്ഝത്തികബാഹിരഓളാരികസുഖുമാദിഭേദഭിന്നാ ച വണ്ണധാതു **രൂപാരമ്മണം** നാമ. ഏവം **സദ്ദാരമ്മണാ**ദീസുപി യഥാനുരൂപം ഭേദോ വേദിതബ്ബോ.

ഏത്ഥ ച **ഫോട്ഠബ്ബ**ന്തി ആപോധാതുവജ്ജിതഭൂതത്തയം, **ധമ്മാരമ്മണ**ന്തി പഞ്ചാരമ്മണാനി വജ്ജേത്വാ അവസേസാ രൂപാരൂപപഞ്ഞത്തിയോ വേദിതബ്ബാ, സേസം താദിസമേവ. കേചി പനേത്ഥ "ചക്ഖുവിഞ്ഞാണാദീനമാപാഥഗതാനി ഏതാനാരമ്മണാനി രൂപാരമ്മണാദിവോഹാരം ലഭന്തി, അനാപാഥഗതാനി പന അതീതാനാഗതദൂരസുഖുമാദിഭേദഭിന്നാനി ധമ്മാരമ്മണാനേവാ"തി വദന്തി, തം ന യുത്തം ദിബ്ബചക്ഖാദീനം രൂപാരമ്മണതാദിവചനതോ.

അനാപാഥഗതാ ഏവ ഹി താനി ദിബ്ബചക്ഖുആദീനം ആരമ്മണം, ന ച താനി ധമ്മാരമ്മണാനി. രൂപാദയോ ഹി പഞ്ച പച്ചേകം ദ്വീസു ദ്വീസു ദ്വാരേസു ഏകസ്മിം ഖണേ ആപാഥമാഗന്ത്വാ തംതംദ്വാരികജവനാനം, തദനന്തരേ മനോദ്വാരികാനഞ്ച അപരഭാഗേ ച ദിട്ഠസുതാദിവസേനാനുസ്സരന്തസ്സ സുദ്ധമനോദ്വാരികാനഞ്ച ആരമ്മണാനി ഹോന്തി. തഥാ ഹി നാനാവണ്ണവിചിത്തചേതിയാദിദസ്സനം കരോന്തസ്സ, ധമ്മം സുണന്തസ്സ, ഭേരിസദ്ദാദീഹി വാ പൂജാദിം കരോന്തസ്സ ച ഗന്ധമാലാദീനി ഘായിത്വാ, ഖാദനീയഭോജനീയാദിഞ്ച സായിത്വാ, സുഖസമ്ഫസ്സാനി അത്ഥരണപാവുരണാദീനി ച ഫുസിത്വാ മനാപഭാവം ഞത്വാ തേഹി ചേതിയപൂജം കരോന്തസ്സ, തത്ഥ തത്ഥ അകുസലം വാ ഉപ്പാദേന്തസ്സ, തസ്മിം തസ്മിം ഖണേ ഗയ്ഹമാനാനി രൂപാദിപഞ്ചാരമ്മണാനി സാഖായ അക്കമനം, പഥവിയം ഛായാഫരണഞ്ച ഏകക്ഖണേ കുരുമാനം രുക്ഖഗ്ഗേ നിലീയമാനം പക്ഖിനോ സരീരം വിയ യഥാസകം പസാദഞ്ച ഘട്ടേത്വാ തസ്മിംയേവ ഖണേ ഭവങ്ഗചലനപച്ചയഭാവേന മനോദ്വാരേപി ആപാഥമാഗന്ത്വാ തതോ ഭവങ്ഗം വിച്ഛിന്ദിത്വാ ഉപ്പന്നാനം ആവജ്ജനാദിവോട്ഠബ്ബനപരിയോസാനാനം, വീഥിചിത്താനം, തദനന്തരാനഞ്ച കുസലാകുസലാദിജവനാനം ആരമ്മണം ഹുത്വാ തദനന്തരാസു മനോദ്വാരവീഥീസു ച അപരഭാഗേ തഥാരൂപം പച്ചയം ആഗമ്മ അത്തനാ പൂജാദികരണകാലേസു, ദിട്ഠസുതഘായിതസായിതഫുട്ഠവസേനാനുസ്സരന്തസ്സ, പച്ചക്ഖതോ അനുഭുയ്യമാനാനി വിയ മനോദ്വാരേ ച ആരമ്മണാനി ഹോന്തി.

അഥാപി പഞ്ചഹി ദ്വാരേഹി അഗഹിതപുബ്ബാനി ബുദ്ധരൂപാദീനി, ദിബ്ബരൂപാദീനി ച പഞ്ചാരമ്മണാനി സവനവസേന സല്ലക്ഖേത്വാ ജവനക്ഖണേ വാ അപരഭാഗേ സുതവസേനേവ അനുസ്സരിത്വാ വാ പസാദം, കമ്മഫലസദ്ധാദിം, ലോഭാദിഞ്ച ഉപ്പാദേന്തസ്സാപി മനോദ്വാരേ ആപാഥമാഗച്ഛന്തി. അഭിഞ്ഞാനം പന സുദ്ധമനോദ്വാരേ ഏവ, തസ്മാ ഏവം പഞ്ചദ്വാരേ, മനോദ്വാരേ, സുദ്ധമനോദ്വാരേ ച ആപാഥഗതാനി അതീതാദിഭേദഭിന്നാനി സബ്ബാനിപി പഞ്ചാരമ്മണാനി കദാചിപി ധമ്മാരമ്മണം ന ഹോന്തി, തദിതരാ നാമരൂപപഞ്ഞത്തിയോ ധമ്മാരമ്മണന്തി ഗഹേതബ്ബം. നനു ചേതാനി ഇട്ഠകന്തമനാപാനി ആരമ്മണാനി ലോഭസ്സ വത്ഥു, കഥമേത്ഥ കുസലം ഉപ്പജ്ജതീതി? നിയമാദികാരണതോ. ചിത്തം ഹി "കുസലമേവ മയാ കത്തബ്ബ"ന്തി പുബ്ബേ നിയമിതവസേന സബ്ബത്ഥ അകുസലപ്പവത്തിം നിവത്തേത്വാ കുസലേ പരിണാമനവസേന ച അഭിണ്ഹം ആസേവിതകുസലസമുദാചാരവസേന ച സപ്പുരിസൂപനിസ്സയാദിഉപനിസ്സയവസേന ച യോനിസോആഭുജിതവസേന ചാതി ഇമേഹി കാരണേഹി കുസലം ഹുത്വാ ഉപ്പജ്ജതീതി വേദിതബ്ബം. ഏവമിമേസു ഛസു ആരമ്മണേസു ഉപ്പജ്ജനതോ പച്ചേകം ഛബ്ബിധാനി ഹോന്തി. ആരമ്മണവവത്ഥാനകഥാ.

ഏവം ആരമ്മണഭേദഭിന്നേസു രൂപാരമ്മണം താവ കുസലം ദസപുഞ്ഞകിരിയവത്ഥുവസേന ദസവിധം ഹോതി. തത്ഥ ഏകേകം പന കായകമ്മം വചീകമ്മം മനോകമ്മന്തി തിവിധം. തത്ഥ കായദ്വാരേ പവത്തം **കായകമ്മം,** വചീദ്വാരേ പവത്തം **വചീകമ്മം,** മനോദ്വാരേ പവത്തം **മനോകമ്മം**. തത്ഥ കായദ്വാരന്തി കായവിഞ്ഞത്തി. വചീദ്വാരന്തി വചീവിഞ്ഞത്തി. താസം വിഭാഗോ രൂപവിഭത്തിയം ആവി ഭവിസ്സതി. മനോദ്വാരന്തി സബ്ബം ചേതനാസമ്പയുത്തം ചിത്തം വുച്ചതി, വിസേസതോ കുസലാകുസലം. തം ഹി സഹജാതാനം ചേതനാനം, കായങ്ഗവാചങ്ഗചോപനം അസമ്പാപുണിത്വാ പവത്താനം സുദ്ധമനോകമ്മാനം പവത്തിഓകാസദാനതോ ദ്വാരന്തി വുച്ചതി, ഇമേസു പന തീസു ദ്വാരേസു പവത്താ ചേതനാ കായകമ്മാദയോ നാമ. അപിച പാണാതിപാതാദയോ, പാണാതിപാതാവേരമണിആദയോ ച കായകമ്മം നാമ, മുസാവാദാദയോ, മുസാവാദാവേരമണിആദയോ ച വചീകമ്മം നാമ, അഭിജ്ഝാദയോ, അനഭിജ്ഝാദയോ ച മനോകമ്മം നാമ.

കുസലപക്ഖേ പന ദാനാദിദസപുഞ്ഞകിരിയവത്ഥൂനി ച യഥാരഹം കായവചീമനോകമ്മാനി ഹോന്തി. ഏവം യേഭുയ്യവുത്തിതോ ചേസ കായകമ്മാദിഭാവോ വുത്തോ പാണാതിപാതാദീനമ്പി വചീദ്വാരാദീസു പവത്തിതോ കേസഞ്ചി പുരിസാനം വനചരകാദിഭാവോ വിയ, ദ്വാരാനഞ്ച കായകമ്മദ്വാരാദിഭാവോ കേസഞ്ചി ഗാമാനം ബ്രാഹ്മണഗാമാദിഭാവോ വിയ. അകുസലേ താവ ഏത്ഥ പാണാതിപാതാദികായകമ്മം കായദ്വാരേ, വചീദ്വാരേ ച യഥാരഹം സമുട്ഠാതി, നോ മനോദ്വാരേ. തഥാ മുസാവാദാദിവചീകമ്മം. പാണാതിപാതാദിനിപ്ഫാദനത്ഥം ഹി മനോദ്വാരേ ഏവ ചിന്തേന്തസ്സ ചേതനാബ്യാപാദാദീസു കമ്മപഥപ്പത്തേസു വാ കമ്മപഥം അപ്പത്തേസു വാ മനോകമ്മേസു ഏവ പവിസനതോ കായകമ്മാദിഭാവം ന പാപുണാതി. നനു വിജ്ജാമയേനാപി കേവലം മനോകമ്മേന പാണാതിപാതാദിം കരോന്തീതി? ന അലോണഭോജനദബ്ഭസയനമന്തപരിജപ്പനാദികായവചീപയോഗം വിനാ തസ്സാസിജ്ഝനതോ. അഭിജ്ഝാദിമനോകമ്മം പന തീസുപി ദ്വാരേസു സമുട്ഠാതി. അഭിജ്ഝായ ഹി കായേന പരഭണ്ഡഗ്ഗാഹാദീനം, ബ്യാപാദേന ദണ്ഡപരാമസനാദീനം, മിച്ഛാദിട്ഠിയാ തിത്ഥിയവന്ദനാദീനം കരണകാലേ, വാചായ പരസമ്പത്തിപത്ഥനായ "ഹഞ്ഞന്തു ബജ്ഝന്തൂ"തി അനത്ഥപത്ഥനായ ച തിത്ഥിയത്ഥുതിതദത്ഥദീപനാദീനഞ്ച യഥാക്കമം പവത്തികാലേ ച തസ്സ മനോകമ്മസ്സ കായവാചാസു പവത്തി വേദിതബ്ബാ.

കാമാവചരകുസലം പന പാണാതിപാതാവേരമണിആദികം കായവചീമനോകമ്മം പച്ചേകം ദ്വാരത്തയേപി പവത്തതി. തത്ഥ പാണാതിപാതാദീഹി സമ്ഫപ്പലാപപരിയോസാനേഹി സത്തഹി വിരമന്തസ്സ താവ ഹത്ഥമുദ്ദായ, വചീഭേദേന ച സമാദിയനകാലേ, മനസാ വിരമണകാലേ ച തേസം കായവചീകമ്മാനം തീസു ദ്വാരേസു പവത്തി വേദിതബ്ബാ. അനഭിജ്ഝാദീഹി സഹഗതേന ചേതസാ തജ്ജസ്സ കായപയോഗസ്സ, "പരവിത്തുപകരണം ചിരട്ഠിതികം ഹോതു, സബ്ബേ സത്താ അവേരാ ഹോന്തു, സോ ഭഗവാ അരഹം സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ"തിആദിനാ വചീപയോഗസ്സ, കേവലം മനോപയോഗസ്സ ച കരണകാലേ മനോകമ്മസ്സ തീസുപി ദ്വാരേസു പവത്തി വേദിതബ്ബാ. ഏത്ഥ ച പഞ്ചദ്വാരേ ഉപ്പന്നാനി ജവനാനി കായവചീകമ്മാനി ന ഹോന്തി, മനോകമ്മാനി ഏവ. താനി ച ന കമ്മപഥപ്പത്താനി, കേവലം കുസലാദീനി ഹോന്തി. മനോദ്വാരേ പടുതരപ്പവത്താനി ഏവ ഹി കമ്മപഥപ്പത്താനി മനോകമ്മാനി ഹോന്തി, രൂപാരൂപജവനാനി പന ഏകന്തം ഭാവനാമയം മനോകമ്മമേവ മനോദ്വാരേ ഏവ ച പവത്തന്തി.

കിഞ്ചാപി അഭിഞ്ഞാഞാണാനി വിഞ്ഞത്തിദ്വയജനകാനി, തഥാപി കായവചീകമ്മവോഹാരം ന ലഭന്തി, ലോകുത്തരകുസലം പന കായവചീദ്വാരേസു അനുപ്പജ്ജമാനമ്പി മിച്ഛാവാചാകമ്മന്താജീവാനം സമുച്ഛേദപ്പഹാനകാരീനം വിരതീനം വസേന കായവചീകമ്മമ്പി ഹോതി, തദിതരമഗ്ഗങ്ഗവസേന മനോകമ്മമ്പീതി ഏകക്ഖണേ തീണിപി കമ്മാനി ഹോന്തി, തഞ്ച ഭാവനാമയം, ദ്വാരം പനസ്സ മനോദ്വാരമേവ. യഥാ ച പാണാതിപാതാവേരമണിയാദീനം വസേന കുസലസ്സ ദ്വാരത്തയേ പവത്തി വുത്താ, ഏവം ദസപുഞ്ഞകിരിയവത്ഥൂനമ്പി വസേന വത്തബ്ബാ. അട്ഠകഥാസു പന ന വിചാരിതാ, തഥാപി നയതോ ഏവം വേദിതബ്ബാ.

തേസു ദാനം കായകമ്മമേവ, വചീകമ്മമ്പി വാ. പത്താനുപ്പദാനം, അബ്ഭനുമോദനം, ദേസനാ വചീകമ്മമേവ. സീലം അപചിതിസഹഗതം, വേയ്യാവച്ചസഹഗതഞ്ച കായകമ്മമ്പി അത്ഥി, വചീകമ്മമ്പി അത്ഥി. തത്ഥ സീലസ്സ കായവചീകമ്മഭാവോ സിദ്ധോ ഏവ. അപചിതിയാ പന പുപ്ഫപൂജാദിനാ, വന്ദനാദിനാ വാ പവത്തികാലേ കായകമ്മഭാവോ, ഥുതിമയപൂജാദിനാ പവത്തികാലേ വചീകമ്മഭാവോ ച വേദിതബ്ബോ. വേയ്യാവച്ചസ്സാപി സഹത്ഥാ കരണകാലേ കായകമ്മഭാവോ, ഗിലാനാദീനം ചതുപച്ചയസമാദാപനാദിവസേന, ഗരൂഹി ആണത്തസദ്ദേന ആരോചനപക്കോസനാദിവസേന വചീകമ്മഭാവോ ച വേദിതബ്ബോ. ഭാവനാ, സവനം, ദിട്ഠിജുകമ്മഞ്ച മനോകമ്മമേവ, അബ്ഭനുമോദനമ്പീതി കേചി. സവനമ്പി ഹി സോതദ്വാരാനുസാരേന മനോദ്വാരേ ഏവ ധമ്മത്ഥസല്ലക്ഖണവസേന പവത്തികാലേ മനോകമ്മമേവ.

തത്ഥ ദാനം അപചിതി വേയ്യാവച്ചം പത്താനുപ്പദാനം ദേസനാതി ഇമാനി പഞ്ച കായവചീദ്വാരേസു ഏവ പവത്തന്തി, ന മനോദ്വാരേ. ഏത്ഥ ച പത്താനുപ്പദാനദേസനാനം കായവികാരേന പത്തിം ദേന്തസ്സ, ധമ്മം ദേസേന്തസ്സ ച കായദ്വാരേപി പവത്തി വേദിതബ്ബാ. സീലം ഭാവനാ അബ്ഭനുമോദനം സവനം ദിട്ഠിജുകമ്മന്തി ഇമാനി പന പഞ്ച തീസുപി ദ്വാരേസു പവത്തന്തി, "ന പുനേവം കരിസ്സാമീ"തി ചേത്ഥ മനസാവ ദുച്ചരിതതോ വിരമന്തസ്സ, അബ്ഭനുമോദന്തസ്സ ച വസേന സീലബ്ഭനുമോദനാനം മനോദ്വാരേപി പവത്തി വേദിതബ്ബാ. യം പന **അട്ഠസാലിനിയം** "ദാനമയം കായവചീമനോകമ്മവസേന തിവിധം ഹോതീ"തിആദി വുത്തം, തം പുബ്ബചേതനാവസേന മനോദ്വാരേ പവത്തം ഗഹേത്വാ പരിയായതോ വുത്തം, നിപ്പരിയായതോ കായവചീദ്വാരപ്പവത്താ സന്നിട്ഠാനചേതനാവ. തേനേവ ഹി തത്ഥേവ വുത്തം "വിനയപരിയായം പത്വാ ഹി 'ദസ്സാമി കരിസ്സാമീ'തി വാചാ ഭിന്നാ ഹോതീതി. ഇമിനാ ലക്ഖണേന ദാനം നാമ ഹോതി, അഭിധമ്മപരിയായം പത്വാ പന വിജ്ജമാനകവത്ഥും ആരബ്ഭ മനസാ ചിന്തിതകാലതോ പട്ഠായ കുസലം ഹോതി. അപരഭാഗേ കായേന വാ വാചായ വാ കത്തബ്ബം കരിസ്സതീ"തി (ധ॰ സ॰ അട്ഠ॰ ഫ). ഇതരഥാ "ദസ്സാമീ"തി ചിന്തിതമത്തേനാപി ദാനം നാമ ഭവേയ്യ, തഥാ ച താദിസം വത്ഥും യഥാചിന്തിതനിയാമേന അദേന്തസ്സ ധുരനിക്ഖേപേ അദിന്നാദാനമ്പി സിയാ. ഏവം മനസാ പാണാതിപാതാദയോപി സിയും, തഞ്ച ന യുത്തം, തസ്മാ വുത്തനയേനേവ ഗഹേതബ്ബം. അഥ വാ "സബ്ബം സാപതേയ്യം ദിന്നഞ്ഞേവ ഹരതൂ"തി പരിച്ചജനസമ്ഭവതോ ദാനസ്സ മനോദ്വാരേപി പവത്തി വേദിതബ്ബാ.

ഏത്ഥ ച ദാനസീലാദികായകമ്മാനം കായദ്വാരേ പവത്തിയം കമ്മം കായകമ്മമേവ, ദ്വാരമ്പി കായദ്വാരമേവ. വചീദ്വാരേ പവത്തിയം കമ്മം കായകമ്മമേവ, ദ്വാരം പന വചീദ്വാരം. മനോദ്വാരേ പവത്തിയമ്പി കമ്മം കായകമ്മം, ദ്വാരം പന മനോദ്വാരം. ദേസനാബ്ഭനുമോദനാദീനം വചീകമ്മാനം വചീദ്വാരേ പവത്തിയം കമ്മമ്പി വചീകമ്മം, ദ്വാരമ്പി വചീദ്വാരമേവ. കായദ്വാരേ പവത്തിയമ്പി കമ്മം വചീകമ്മമേവ, ദ്വാരം പന കായദ്വാരം. മനോദ്വാരേ പവത്തിയമ്പി കമ്മം വചീകമ്മം, ദ്വാരം പന മനോദ്വാരം. ഭാവനാദിമനോകമ്മാനം മനോദ്വാരേ പവത്തിയം കമ്മമ്പി മനോകമ്മം, ദ്വാരമ്പി മനോദ്വാരമേവ. കായദ്വാരേ പവത്തിയമ്പി കമ്മം മനോകമ്മമേവ, ദ്വാരം പന കായദ്വാരം. വചീദ്വാരേ പവത്തിയമ്പി കമ്മം മനോകമ്മമേവ, ദ്വാരം പന വചീദ്വാരം. ഏവം പാണാതിപാതാദീനം, പാണാതിപാതാവേരമണിആദീനഞ്ച വുത്താനുസാരേന കമ്മവവത്ഥാനം, ദ്വാരവവത്ഥാനഞ്ച യഥാനുരൂപം യോജേത്വാ അസങ്കരതോ ഞാതബ്ബം.

ദ്വാരകമ്മവവത്ഥാനകഥാ നിട്ഠിതാ.

ഇദാനി യസ്മാ ദസവിധാനി ചേതാനി പുഞ്ഞകിരിയവത്ഥൂനി തീസു ഏവം സങ്ഗയ്ഹന്തി ദാനമയേ സീലമയേ ഭാവനാമയേതി. പത്താനുപ്പദാനം ഹി ദാനമയേ സങ്ഗയ്ഹതി, "അബ്ഭനുമോദനമ്പീ"തി (ധ॰ സ॰ അട്ഠ॰ ഫന്നെ-ഫൻ പുഞ്ഞകിരിയവത്ഥാദികഥാ) **അട്ഠകഥായം**. അപചിതിവേയ്യാവച്ചാനി സീലമയേ. ദേസനാസവനദിട്ഠിജുകമ്മാനി

ഭാവനാമയേ, തസ്മാ രൂപാരമ്മണസ്സ കുസലസ്സ ദാനസീലഭാവനാവസേന ദ്വാരത്തയപ്പവത്തിം യോജേത്വാ ദസ്സേസ്സാമ. തദനുസാരേനേവ ഇതരേസം വസേനാപി സക്കാ ഞാതുന്തി. കുസലം ഹി വണ്ണാരമ്മണം ഹുത്വാ ഉപ്പജ്ജമാനം ദാനസീലഭാവനാവസേനേവ തീസു ദ്വാരേസു പവത്തതി. കഥം? യദാ ഹി നീലപീതാദിവണ്ണവിചിത്തം പുപ്ഫവത്ഥാദിദേയ്യധമ്മം ലഭിത്വാ "വണ്ണദാനം മേ ഭവിസ്സതീ"തി വണ്ണവസേന ആഭുജിത്വാ ചേതിയാദീസു സഹത്ഥേന പൂജേതി, തദാ രൂപാരമ്മണം ദാനമയം കായദ്വാരേ പവത്തതി, തഞ്ച പുബ്ബചേതനാ സന്നിട്ഠാനചേതനാ അപരചേതനാതി തിവിധം ഹോതി. ഏവം ഉപരിപി സബ്ബവാരേസു തിവിധതാ വേദിതബ്ബാ. യദാ പന തദേവ യഥാവുത്തവത്ഥും വാചായ ആണാപേത്വാ പുത്തദാരാദീഹി ദാപേതി, തദാരൂപാരമ്മണം ദാനമയം വചീദ്വാരേ പവത്തതി. യദാ പന തദേവ വിജ്ജമാനകവത്ഥും "ദസ്സാമീ"തി ചിന്തേതി, പച്ചാസീസതി, യഥാധിപ്പായം നിപ്ഫാദേസ്സതി, തദാ പുബ്ബചേതനാവസേന പരിയായതോ ദാനമയം മനോദ്വാരേ പവത്തതി നാമ. ഏവം രൂപാരമ്മണം ദാനമയം ദ്വാരവസേന തിവിധം ഹോതി.

യദാ പന വുത്തപ്പകാരവണ്ണം ദേയ്യധമ്മം ലഭിത്വാ "ഏവം മനാപവണ്ണാനം പരിച്ചജനം നാമ മയ്ഹം കുലവംസാഗതവത്തമേത"ന്തി സഹത്ഥാ പൂജേതി, താദിസവണ്ണവന്തം വാ പരപരിഗ്ഗഹിതാദിഭോഗസമ്പത്തിം പരിച്ചജിത്വാ സീലം രക്ഖതി, തദാ രൂപാരമ്മണം സീലം കായദ്വാരേ ച പവത്തതി. യദാ പന വുത്തപ്പകാരവണ്ണം ദേയ്യധമ്മം കുലവംസാദിവസേന വാചായ ആണാപേത്വാ പരേഹി ദാപേതി, താദിസം വാ പരപരിഗ്ഗഹിതാദിം വാചായ അപനേത്വാ സീലം രക്ഖതി, തദാ രൂപാരമ്മണം സീലം വചീദ്വാരേ പവത്തതി. യദാ പന താദിസം വിജ്ജമാനകവത്ഥും കുലവംസാദിവസേന "ദസ്സാമീ"തി, താദിസം പരപരിഗ്ഗഹിതാദികം അനാമസിത്വാ "സീലം രക്ഖിസ്സാമീ"തി വാ ചിന്തേതി, തദാ രൂപാരമ്മണം സീലം മനോദ്വാരേ പവത്തതി. ഏവം രൂപാരമ്മണം സീലമയം ദ്വാരവസേന തിവിധം ഹോതി.

യദാ പന വുത്തപ്പകാരം വണ്ണവന്തം ദത്വാ തദേവ വണ്ണം, സബ്ബം വാ രൂപായതനം ചങ്കമന്തോ അനിച്ചാദിതോ വിപസ്സതി, തദാ രൂപാരമ്മണം ഭാവനാമയം കായദ്വാരേ പവത്തതി. തദേവ വചീഭേദം കത്വാ സമ്മസന്തസ്സ രൂപാരമ്മണം ഭാവനാമയം വചീദ്വാരേ പവത്തതി. തദേവ കായങ്ഗവാചങ്ഗം അചോപേത്വാ സമ്മസന്തസ്സ രൂപാരമ്മണം ഭാവനാമയം മനോദ്വാരേ പവത്തതി. ഏവം രൂപാരമ്മണം ഭാവനാമയം ദ്വാരവസേന തിവിധം ഹോതി. ഇതി രൂപാരമ്മണസ്സ കുസലസ്സ തിവിധപുഞ്ഞകിരിയവത്ഥുവസേന നവസു കമ്മദ്വാരേസു പവത്തിവിഭാഗോ വേദിതബ്ബോ. ഇമിനാവ നയേന രൂപാരമ്മണസ്സ കുസലസ്സ ദസപുഞ്ഞകിരിയവത്ഥുവസേനാപി തിംസായ കമ്മദ്വാരേസു പവത്തിവിഭാഗോ യോജേത്വാ ഞാതബ്ബോ. യഥാ ച രൂപാരമ്മണസ്സ, ഏവം സദ്ദാരമ്മണാദീനമ്പി പഞ്ചന്നം കുസലാനം പുഞ്ഞകിരിയവത്ഥുദ്വാരേഹി വിഭാഗോ, യോജനാനയോ ച യഥാനുരൂപം ഞാതബ്ബോ.

അപിച സദ്ദം നാമ കന്ദമൂലം വിയ ഹത്ഥേന ഗഹേത്വാ ദാതും ന സക്കാ. യദാ പന "സദ്ദദാനം മേ"തി ആഭുജിത്വാ ഭേരിആദിതൂരിയേ തിണ്ണം രതനാനം ദേതി, തേഹി ഉപഹാരം വാ കരോതി, ധമ്മകഥികാദീനം സരഭേസജ്ജാദിം ദേതി, ധമ്മസ്സവനം ഘോസേതി, സരഭഞ്ഞധമ്മകഥാദിം വാ കരോതി, തദാ കുസലം സദ്ദാരമ്മണം ഹോതി. ഏവം ഗന്ധാദിവത്ഥുപരിച്ചാഗേപി ഗന്ധാദിആരമ്മണം. ധമ്മാരമ്മണം പന ഓജാജീവിതിന്ദ്രിയതദായത്താനം വസേന ഞാതബ്ബം. യദാ ഹി ഓജവന്താനി അന്നപാനസപ്പിനവനീതാദീനി "ഓജദാനം മേ ഭവിസ്സതീ"തി ദേതി, ഗിലാനാനം ഭേസജ്ജം വാ വേജ്ജം വാ ഉപനേത്വാ, പാണോപരോധകം ആവുധജാലകുമിനാദിം വിനാസേത്വാ വാ, വജ്ഝപ്പത്തേ പാണിനോ മോചേത്വാ വാ "ജീവിതദാനം മേ ഭവിസ്സതി ജീവിതായത്തവുത്തിതായ, പഞ്ചപസാദസോളസസുഖുമരൂപചിത്തചേതസികാനം വസേന പസാദാദിദാനം മേ ഭവിസ്സതീ"തി ച മനസി കരോതി, തദാ കുസലം ധമ്മാരമ്മണം ഹോതി. സേസം താദിസമേവ.

അയം നാനാവത്ഥൂസു ഠിതാരമ്മണാനം യോജനാ. ഏകവത്ഥുസ്മിമ്പി ഛാരമ്മണം ലബ്ഭതേവ. പിണ്ഡപാതസ്മിം ഹി മനാപോ വണ്ണോ, ഖാദനകാലേ മുരുമുരായനസദ്ദോ, ഗന്ധോ, രസോ, ഫോട്ഠബ്ബം, ഓജാ, തദായത്താ വാ ജീവിതപസാദാദയോ, തബ്ബിസയാനി ച വിഞ്ഞാണാദീനീതി ഛാരമ്മണമ്പി വേദിതബ്ബം. ഏവം ചീവരാദീസു ചേവ വത്ഥാദീസു ച യഥാനുരൂപം ഞാതബ്ബം. ഏത്ഥാപി ദാനസീലഭാവനാമയതാ, കായവചീമനോകമ്മഭാവോ ച വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബോ. യഥാ ച കുസലാനം, ഏവം അകുസലാനമ്പി ആരമ്മണകമ്മദ്വാരവവത്ഥാനം, അപുഞ്ഞകിരിയവത്ഥൂസു യോജനാനയോ ച വുത്താനുസാരേന യഥായോഗം ഞാതബ്ബോ.

ഏവം ആരമ്മണതോ, പുഞ്ഞകിരിയവത്ഥുതോ, കമ്മതോ, ദ്വാരതോ ച അനേകസഹസ്സപ്പഭേദേസു ചേതേസു കുസലേസു ഉപഡ്ഢാനി പന ഞാണസമ്പയുത്താനി ചതുന്നം അധിപതീനം വസേന പച്ചേകം ചതുബ്ബിധാനി, ഞാണവിപ്പയുത്താനി പന ഉപഡ്ഢാനി വീമംസാധിപതിവജ്ജിതാധിപതിത്തയവസേന പച്ചേകം തിവിധാനി, തദുഭയാനി പുന ഹീനത്തികവസേന പച്ചേകം തിവിധാനി, താനി പുന അപരിമാണേസു പന ചക്കവാളേസു പച്ചേകം അപരിമാണേസു സത്തേസു ഏകേകസ്മിം അതീതാനാഗതപച്ചുപ്പന്നഓളാരികസുഖുമതാദീഹി അനന്തേഹി പകാരേഹി ഉപ്പജ്ജനതോ അനന്താപരിമാണാനി ഹോന്തി. താനി സബ്ബാനി സമ്ബുദ്ധോ അനന്തേന ബുദ്ധഞാണേന മഹാതുലായ തുലയമാനോ വിയ, മഹാതുമ്ബേ പക്ഖിപിത്വാ മിനയമാനോ വിയ സബ്ബാകാരതോ പരിച്ഛിന്ദിത്വാ മഹാകരുണായ കാമാവചരട്ഠേന സരിക്ഖതായ ഏകത്തം ഉപനേത്വാ, പുന സോമനസ്സുപേക്ഖാസഹഗതട്ഠേന, ഞാണസമ്പയുത്തവിപ്പയുത്തട്ഠേന, അസങ്ഖാരികസസങ്ഖാരികട്ഠേന ച കോട്ഠാസേ കത്വാ ദേസേസി, യഥാ തം ലോകവിദൂ സത്ഥാ ദേവമനുസ്സാനന്തി. അയമേത്ഥ സങ്ഖേപോ, വിത്ഥാരോ പന ആദിതോ പട്ഠായ **ധമ്മസങ്ഗണിയാ** (ധ॰ സ॰ ൧), തദട്ഠകഥായ ച **അട്ഠസാലിനിയാ** (ധ॰ സ॰ അട്ഠ॰ ൧) സബ്ബാകാരതോ ഞാതബ്ബോതി. ഏവം വിസയാദിപ്പഭേദതോ വിനിച്ഛയോ വേദിതബ്ബോ.

കാമാവചരകുസലധമ്മാ നിട്ഠിതാ.

രൂപാവചരധമ്മാ പന കുസലാ ഝാനങ്ഗസമ്പയോഗഭേദതോ പഞ്ചവിധാ ഹോന്തി. സേയ്യഥിദം - വിതക്കവിചാരപീതിസുഖേകഗ്ഗതാസമ്പയുത്തം പഠമജ്ഝാനികം, തതോ വൂപസന്തം അതിക്കന്തവിതക്കം വിചാരപീതിസുഖേകഗ്ഗതാസമ്പയുത്തം ദുതിയജ്ഝാനികം, തതോ വൂപസന്തം അതിക്കന്തവിചാരം പീതിസുഖേകഗ്ഗതാസമ്പയുത്തം തതിയജ്ഝാനികം, തതോ വൂപസന്തം വിരത്തപീതികം സുഖേകഗ്ഗതാസമ്പയുത്തം ചതുത്ഥജ്ഝാനികം, തതോ വൂപസന്തം അത്ഥങ്ഗതസുഖം ഉപേക്ഖേകഗ്ഗതാസമ്പയുത്തം പഞ്ചമജ്ഝാനികന്തി. ഏവം സമ്പയോഗഭേദതോ വിനിച്ഛയോ വേദിതബ്ബോ.

ധമ്മുദ്ദേസാദിതോ പന പഠമജ്ഝാനേ താവ കാമാവചരപഠമകുസലേ വുത്തേസു ഠപേത്വാ വിരതിത്തയം സേസാ ഛത്തിംസ ധമ്മാ ഹോന്തി. തത്ഥ ഛന്ദാദയോ ചത്താരോ, കരുണാ, മുദിതാ ചാതി ഛ യേവാപനകാ. സേസം

സുഞ്ഞതവാരപരിയോസാനം സബ്ബം കാമാവചരപഠമകുസലേ വുത്തസദിസമേവ. കേവലം ഹി വിരതീനം അഭാവോ, സങ്ഗഹവാരേ പഞ്ചമഗ്ഗങ്ഗഭാവോ, ഭൂമന്തരവസേന രൂപാവചരഭാവോ ച വിസേസോ, സേസം താദിസമേവ. പഠമജ്ഝാനം.

തഥാ ദുതിയജ്ഝാനേപി കേവലം ധമ്മുദ്ദേസേ വിതക്കാഭാവോ, സങ്ഗഹവാരേ ചതുക്കജ്ഝാനങ്ഗമഗ്ഗങ്ഗഭാവോ ച വിസേസോ, സേസം പഠമസദിസമേവ. ദുതിയം.

തഥാ തതിയജ്ഝാനേപി കേവലം ധമ്മുദ്ദേസേ വിചാരാഭാവോ, സങ്ഗഹവാരേ തിവങ്ഗികജ്ഝാനതാ ച വിസേസോ, സേസം ദുതിയസദിസമേവ. തതിയം.

തഥാ ചതുത്ഥേ കേവലം ധമ്മുദ്ദേസേ പീതിയാ അഭാവോ, കോട്ഠാസവാരേ ദുവങ്ഗികജ്ഝാനഭാവോ ച വിസേസോ, സേസം തതിയസദിസമേവ. ചതുത്ഥം.

തഥാ പഞ്ചമേ കേവലം ധമ്മുദ്ദേസേ കരുണാമുദിതാദീനം അഭാവോ, സോമനസ്സട്ഠാനേ ഉപേക്ഖാഭാവോ, കോട്ഠാസവാരേ ഝാനിന്ദ്രിയേസു ഉപേക്ഖാഝാനങ്ഗഭാവോ, ഉപേക്ഖിന്ദ്രിയഭാവോ ച വിസേസോ, സേസം ചതുത്ഥസമമേവ. പഞ്ചമം.

പദഭാജനീയേ പന വിതക്കവിചാരാനം വൂപസമാ ദുതിയം, പീതിയാ ച വിരാഗാ തതിയം, സോമനസ്സസ്സ ച അത്ഥങ്ഗമാ ചതുത്ഥന്തി ചതുക്കനയോപി ആഗതോ, സോ തിക്ഖപഞ്ഞാനം ഏകപ്പഹാരേനേവ വിതക്കവിചാരസമതിക്കമസമ്ഭവതോ വുത്തോ. തഥ ദുതിയാദീനം സബ്ബസോ പഞ്ചകനയേ തതിയാദിസമത്താ തത്ഥ വുത്തനയേനേവ സബ്ബോ വിനിച്ഛയോ വേദിതബ്ബോ തത്ഥേവ അന്തോഗധഭാവോ ചാതി. ചതുക്കനയോ.

വിസയാദിപ്പഭേദതോ പന വിനിച്ഛയം പഞ്ചകനയേനേവ വക്ഖാമ, തദനുസാരതോ ഏവ ചതുക്കനയവസേനാപി സക്കാ ഞാതുന്തി. ഏവം ഉപരി ലോകുത്തരേപി. പഞ്ചവിധാപി ചേതേ രൂപാവചരകുസലധമ്മാ കസിണാരമ്മണഭേദതോ പച്ചേകം അട്ഠവിധാ ഹോന്തി പഥവീകസിണം ആപോതേജോവായോനീലപീതലോഹിതോദാതകസിണഞ്ചാതി, ആലോകാകാസകസിണേഹി സദ്ധിം ദസവിധാ ഹോന്തി. **പദഭാജനീയേ** (ധ॰ സ॰ ൨൦൨) പന ആലോകകസിണസ്സ ഓദാതകസിണേന സങ്ഗഹിതത്താ അഗ്ഗഹണം ദട്ഠബ്ബം, ആകാസകസിണസ്സ പന ഉഗ്ഘാടനാസമ്ഭവതോ അനാരുപ്പജ്ഝാനികത്താ. തം ഹി പുനപ്പുനം ഉഗ്ഘാടിയമാനമ്പി ആകാസമേവ ഹോതി, തസ്മാ തത്ഥുപ്പന്നം രൂപാവചരപഞ്ചമജ്ഝാനം ഭവവിസേസായ, ദിട്ഠധമ്മസുഖവിഹാരായ ച സംവത്തതി, അഭിഞ്ഞായ, വിപസ്സനായ ച പാദകമ്പി ഹോതി, അനാരുപ്പത്താ പന നിരോധപാദകം ന ഹോതി. സേസാനി പന നവ കസിണാനി നിരോധപാദകാനിപീതി അയമേതേസം വിസേസോ. ആനാപാനജ്ഝാനസ്സാപി പനേത്ഥ വായോകസിണേ സങ്ഗഹോ ദട്ഠബ്ബോതി. കസിണകഥാ.

ഏവം കസിണവസേന അട്ഠവിധാ ചേതേ അഭിഭായതനവസേന പന പച്ചേകം അട്ഠവിധാ ഹോന്തി. ഭഗവതാ ഹി -

> "അജ്ഝത്തം അരൂപസഞ്ഞീ ബഹിദ്ധാ രൂപാനി പസ്സതി പരിത്താനി, താനി അഭിഭുയ്യ...പേ॰... അപ്പമാണാനി. താനി അഭിഭുയ്യ ...പേ॰... പരിത്താനി സുവണ്ണദുബ്ബണ്ണാനി...പേ॰... അപ്പമാണാനി സുവണ്ണദുബ്ബണ്ണാനി സുവിസുദ്ധം നീലം പീതം ലോഹിതം ഓദാത"ന്തി (ധ॰ സ॰ ൨൦൪ ആദയോ) -

അട്ഠ അഭിഭായതനാനി ദേസിതാനി, താനി ച കസിണേസ്വേവ അഭിഭവിത്വാ സമാപജ്ജനവസേന ഝാനുപ്പത്തിവിസേസതോ, അനാരമ്മണവിസേസതോ. തഥ ഹി **അജ്ഝത്തം അരൂപസഞ്ഞീ**തി അലാഭിതായ വാ അനത്ഥികതായ വാ അജ്ഝത്തരൂപേ കസിണവസേന പരികമ്മസഞ്ഞാവിരഹിതോവ. **ബഹിദ്ധാ രൂപാനി പസ്സതീ**തി ബഹിദ്ധാ അട്ഠ കസിണരൂപാനി പരികമ്മവസേന ചേവ അപ്പനാവസേന ച പസ്സതി. **പരിത്താനീ**തി ഖുദ്ദകപരിമാണാനി, താനി അഭിഭുയ്യ പസ്സന്തോ ച സമ്പന്നഗഹണികോ കടച്ഛുമത്തം ഭത്തം ലഭിത്വാ "കിം എത്ഥ ഭുഞ്ജിതബ്ബം അത്ഥീ"തി സങ്കഡ്ഢിത്വാ സബ്ബം ഏകകബളമേവ കരോതി, ഏവമേവ ഞാണുത്തരികോ "കിമേത്ഥ പരിത്തകേ ആരമ്മണേ സമാപജ്ജിതബ്ബം അത്ഥി, നായം മമ ഭാരോ"തി താനി അഭിഭവിത്വാ സഹ നിമിത്തുപ്പാദേനേവ അപ്പനം നിബ്ബത്തേതി, തസ്മാ തം ഝാനം "അഭിഭായതന"ന്തി വുച്ചതി. **അപ്പമാണാനീ**തി മഹന്താനി. **താനി അഭിഭുയ്യാ**തി മഹഗ്ഘസോ ഏകം ഭത്തപാതിം ലഭിത്വാ വിയ ഞാണുത്തരോ അപ്പമാണം ലഭിത്വാ "ഏതം വാ ഹോതു അഞ്ഞം വാ, കിമേത്ഥ സമാപജ്ജിതബ്ബ"ന്തി അപ്പനം നിബ്ബത്തേതി. **സുവണ്ണദുബ്ബണ്ണാനീ**തി പരിസുദ്ധാപരിസുദ്ധവണ്ണാനി . പരിസുദ്ധാനി ഹി നീലാദീനി, അപരിസുദ്ധാനി ച സുവണ്ണദുബ്ബണ്ണാനീതി ഇധ അധിപ്പേതാനി, ഏതാനിപി "സുവണ്ണാനി വാ ഹോന്തു ദുബ്ബണ്ണാനി വാ, പരിത്തഅപ്പമാണവസേനേവ അഭിഭായതനാനീ"തി **ആഗമട്ഠകഥാസു** (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൧൭൩; മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൨൪൯; അ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൩.൮.൬൫) വണ്ണിതാനി. വണ്ണാഭോഗസ്സ ഹി അത്ഥിതായ പുരിമാനി അഭിഭായതനാനി വണ്ണാഭോഗരഹിതസഹിതതായ ഏത്ഥ കേവലതോ വിസേസസമ്ഭാവാ ചതുധാ വുത്താനി, നീലാദീനി പന ചത്താരി സുവിസുദ്ധവണ്ണവസേന സുഖാരോഹതായ ഞാണുത്തരികോ അഭിഭവിത്വാ അപ്പനം നിബ്ബത്തേതി, തസ്മാ ആരമ്മണവിസേസാഭാവേപി ഝാനുപ്പത്തിവിസേസതോ ഇമേസം അട്ഠന്നം അഭിഭായതനാനം വസേന പച്ചേകം അട്ഠവിധാ ഹോന്തീതി വേദിതബ്ബാ. അഭിഭായതനകഥാ.

താനി പുന യഥാ ച അഭിഭായതനവസേന, ഏവം വിമോക്ഖവസേനാപി പച്ചേകം തിവിധാ ഹോന്തി. ഭഗവതാ ഹി "രൂപീ രൂപാനി പസ്സതി, അജ്ഝത്തം അരൂപസഞ്ഞീ ബഹിദ്ധാ രൂപാനി പസ്സതി, സുഭന്തേ്വവ അധിമുത്തോ ഹോതീ"തി (ധ॰ സ॰ ൨൪൮ ആദയോ; ദീ॰ നി॰ ൩.൩൩൮, ൩൫൮; അ॰ നി॰ ൮.൬൬) തയോ വിമോക്ഖാ ദേസിതാ. തേ ച കസിണേസ്വേവ അധിമുച്ചനവസേന ഝാനുപ്പത്തിവിസേസതോ, ഭാവനാരമ്മണവിസേസതോ കിമിദം അധിമുച്ചനം നാമ? പച്ചനീകധമ്മേഹി സുട്ഠു വിമുച്ചനം, ആരമ്മണേസു ച സുട്ഠു അഭിരതി, പിതു മാതു അങ്കേ വിസ്സട്ഠങ്ഗപച്ചങ്ഗസ്സ ദാരകസ്സ സയനം വിയ അനിഗ്ഗഹിതഭാവേന നിരാസങ്കതായ ആരമ്മണേ പവത്തീതി വുത്തം ഹോതി. തത്ഥ **രൂപീ**തി അജ്ഝത്തം കേസാദീസു ഉപ്പാദിതം രൂപജ്ഝാനം രൂപം നാമ, തദസ്സ അത്ഥീതി **രൂപീ**. അജ്ഝത്തമ്പി ഹി കേസാദീസു നീലം, മേദാദീസു പീതം, മംസാദീസു ലോഹിതം, ദന്താദീസു ഓദാതഞ്ച വണ്ണകസിണവസേന ആഭുജിത്വാ പരികമ്മം കരോന്തസ്സ രൂപജ്ഝാനാനി, കസിണം ഉഗ്ഘാടേത്വാ ച അരൂപജ്ഝാനാനി ഉപ്പജ്ജന്തേവ . **രൂപാനി പസ്സതീ**തി ബഹിദ്ധാപി നീലകസിണാദിരൂപാനി ഝാനചക്ഖുനാ പസ്സതി, ഇമിനാ അജ്ഝത്തബഹിദ്ധവത്ഥുകേസു കസിണേസു ഝാനപ്പടിലാഭോ ദസ്സിതോ. **അജ്ഝത്തം അരൂപസഞ്ഞീ**തി അത്തനോ കേസാദീസു അനുപ്പാദിതരൂപാവചരജ്ഝാനോ, ഇമിനാ ബഹിദ്ധാ പടിലദ്ധജ്ഝാനതാ ദസ്സിതാ. **സുഭന്തേ്വവ അധിമുത്തോ ഹോതീ**തി ഇമിനാ സുവിസുദ്ധേസു

നീലാദിവണ്ണകസിണേസു "സുഭ"ന്തി അധിമുത്തിവസേന പടിലദ്ധജ്ഝാനതാ ദസ്സിതാ. ഏവം ആരമ്മണവിസേസാഭാവേപി അധിമുത്തിവസേന ഝാനുപ്പത്തിവിസേസതോ ഇമേസം തിണ്ണം വിമോക്ഖാനം വസേന പച്ചേകം തിവിധാ ഹോന്തീതി വേദിതബ്ബോ. വിമോക്ഖകഥാ.

യഥാ ച വിമോക്ഖതോ, ഏവം പടിപദാഭേദതോ പച്ചേകം ചതുബ്ബിധാ ഹോന്തി ദുക്ഖപടിപദം ദന്ധാഭിഞ്ഞം, ദുക്ഖപടിപദം ഖിപ്പാഭിഞ്ഞം, സുഖപടിപദം ദന്ധാഭിഞ്ഞം, സുഖപടിപദം ഖിപ്പാഭിഞ്ഞന്തി. തത്ഥ പഠമസമന്നാഹാരതോ പട്ഠായ യാവ ഉപചാരം ഉപ്പജ്ജതി, താവ പവത്താ ഝാനഭാവനാ "പടിപദാ"തി വുച്ചതി. സാ ഏകച്ചസ്സ ദുക്ഖാ നീവരണാദിപച്ചനീകധമ്മസമുദാചാരഗഹനതായ അസുഖസേവനാ ഹോതി, ഏകച്ചസ്സ തദഭാവതോ സുഖാ. ഉപചാരതോ പന പട്ഠായ യാവ അപ്പനാ, താവ പവത്താ പഞ്ഞാ "അഭിഞ്ഞാ"തി വുച്ചതി. സാ ഏകച്ചസ്സ ദന്ധാ അസീഘപ്പവത്തിനീ, ഏകച്ചസ്സ ഖിപ്പാ. അസപ്പായസേവിനോ ദുക്ഖാ പടിപദാ ഹോതി ദന്ധാ ച അഭിഞ്ഞാ, സപ്പായസേവിനോ സുഖാ പടിപദാ ഹോതി ഖിപ്പാ ച അഭിഞ്ഞാ. പുബ്ബാപരകാലേസു സപ്പായാസപ്പായസേവനവസേന വോമിസ്സതാ ച വേദിതബ്ബാ. തഥാ പലിബോധുപച്ഛേദാദികം പുബ്ബകിച്ചം അസമ്പാദേന്തസ്സ പടിപദാ ദുക്ഖാ, സമ്പാദേന്തസ്സ സുഖാ പടിപദാ. അപ്പനാകോസല്ലം അസമ്പാദേന്തസ്സ ദന്ധാഭിഞ്ഞാ, സമ്പാദേന്തസ്സ ഖിപ്പാ. കിലേസിന്ദ്രിയാനം വാ തിക്ഖമുദുതായ പഠമാ, വിപരിയായേന ചതുത്ഥാ, വോമിസ്സതായ മജ്ഝിമാ ദ്വേതി വേദിതബ്ബാ. തണ്ഹാവിജ്ജാഭിഭവനാനഭിഭവനവസേന വാ സമഥവിപസ്സനാസു കതാധികാരാകതാധികാരതാവസേന വാപി ഏതാസം പഭേദോ വേദിതബ്ബോ. പഠമജ്ഝാനാദിആഗമനവസേനാപി ദുതിയാദീനം പടിപദാഭിഞ്ഞാഭേദോ ഹോതിയേവാതി ദട്ഠബ്ബം. ഏവം പടിപദാവസേന പച്ചേകം ചതുബ്ബിധാ ഹോന്തീതി വേദിതബ്ബാ. പടിപദാകഥാ.

യഥാ ച പടിപദാഹി, ഏവം ആരമ്മണഭേദതോപി പച്ചേകം ചതുബ്ബിധാ ഹോന്തി പരിത്തം പരിത്താരമ്മണം, പരിത്തം അപ്പമാണാരമ്മണം, അപ്പമാണം പരിത്താരമ്മണം, അപ്പമാണം അപ്പമാണാരമ്മണന്തി. തത്ഥ യം അപ്പഗുണം, ഉപരിജ്ഝാനസ്സ പച്ചയോ ഭവിതും ന സക്കോതി, ഇദം **പരിത്തം**. യം പന അവഡ്ഢിതേ ആരമ്മണേ പവത്തം, തം പരിത്തം ആരമ്മണം അസ്സാതി **പരിത്താരമ്മണം**. വിപരിയായതോ **അപ്പമാണം അപ്പമാണാരമ്മണം**. തദുഭയവോമിസ്സതായ മജ്ഝേ ഇതരദ്വയം വേദിതബ്ബം. ഏവം ആരമ്മണഭേദതോ ചതുബ്ബിധാ ഹോന്തീതി വേദിതബ്ബാ. ആരമ്മണകഥാ.

യഥാ ച പടിപദാരമ്മണേഹി, ഏവം അധിപതീനം വസേന പച്ചേകം ചതുബ്ബിധതാ, ഹീനത്തികവസേന പുന തിവിധതാ ച യോജേതബ്ബാ വേദിതബ്ബാ.

ദസകസിണമൂലവിഭാഗകഥാ നിട്ഠിതാ.

യഥാ കസിണമൂലേസു, ഏവം ബ്രഹ്മവിഹാരമൂലേസുപി യഥായോഗം വിഭാഗോ വേദിതബ്ബോ - മേത്താകരുണാമുദിതാവസേന ഹി ആദിതോ ചത്താരി ഝാനാനി പച്ചേകം തിവിധാ ഹോന്തി മേത്താസഹഗതം, കരുണാസഹഗതം, മുദിതാസഹഗതന്തി. പഞ്ചമജ്ഝാനം പന ഉപേക്ഖാബ്രഹ്മവിഹാരവസേന ഏകവിധം ഉപേക്ഖാസഹഗതന്തി. പുരിമേസു ഹി തീസു പഞ്ചമജ്ഝാനം നുപ്പജ്ജതി. കസ്മാ? സോമനസ്സാവിപ്പയോഗതോ, സോമനസ്സസമുട്ഠിതാനം ബ്യാപാദവിഹിംസാരതീനം യഥാക്കമം നിസ്സരണത്താ, പച്ഛിമേ ച തികചതുക്കജ്ഝാനം നുപ്പജ്ജതി. കസ്മാ? ഉപേക്ഖാവേദനാസമ്പയോഗതോ, തസ്സാ ച പടിഘാനുനയനിസ്സരണതോ മജ്ഝത്താകാരേന പവത്തിതോ, താനി പുന പടിപദാരമ്മണാധിപതിഹീനത്തികഭേദേഹി പുബ്ബേ വുത്തനയേന യോജേതബ്ബാ വേദിതബ്ബാനി. ഏത്ഥ ച അപ്പസത്താരമ്മണവസേന പരിത്താരമ്മണതാ, ബഹുസത്താരമ്മണവസേന അപ്പമാണാരമ്മണതാ ച ഏകസ്മിം സത്തേ അപ്പനം പാപേത്വാ അനുക്കമേന ഏകാവാസഏകവീഥിഗാമാദിഗതസത്തേസു പാപനവസേന വഡ്ഢനാ ച വേദിതബ്ബാ. ധമ്മുദ്ദേസേ പനേത്ഥ കരുണാസഹഗതേ മുദിതാവിരഹിതാ പഞ്ചതിംസ ധമ്മാ, തേസു ഛന്ദാദയോ ചത്താരോ, കരുണാ ചാതി പഞ്ചേവ യേവാപനകാ, കരുണാ ച നിയതാതി വേദിതബ്ബാ. ഏവം മുദിതാസഹഗതേപി. കേവലം കരുണാവിരഹിതാ മുദിതാ നിയതാ പവത്താതി അയമേത്ഥ വിസേസോ. അവസേസബ്രഹ്മവിഹാരദ്വയേ, പന കസിണാസുഭാദീസു ച സബ്ബത്ഥ കരുണാമുദിതാവിരഹിതാ ച ചതുത്തിംസ ധമ്മാ, തത്ഥ ച ഛന്ദാദയോ ചത്താരോവ യേവാപനകാ വേദിതബ്ബാതി. ബ്രഹ്മവിഹാരമൂലവിഭാഗകഥാ.

അസുഭഭേദതോ പന പഠമജ്ഝാനമേവേകം ദസവിധം ഹോതി ഉദ്ധുമാതകസഞ്ഞാസഹഗതം വിനീലകവിപുബ്ബകവിച്ഛിദ്ദകവിക്ഖായിതകവിക്ഖിത്തകഹതവിക്ഖിത്തകലോഹിതകപുളവകഅട്ഠികസഞ്ഞാസഹഗതന്തി, ദസവിധേപി ചേതസ്മിം അസുഭേ പടികൂലത്താ, ദുബ്ബലത്താ ച വിതക്കബലേനേവ ഝാനം തിട്ഠതി, ന വിനാ വിതക്കേന സീഘസോതായ നദിയാ അരിത്തബലേനേവ നാവാ വിയ, തസ്മാ പഠമജ്ഝാനമേവേത്ഥ ഉപ്പജ്ജതി, സമഥവിപസ്സനാദിആനിസംസദസ്സാവിതായ, പനേത്ഥ നീവരണപ്പഹാനേന ച പീതിസോമനസ്സം ഉപ്പജ്ജതി ബഹുവേതനലാഭദസ്സനേന പുപ്ഫഛഡ്ഡകസ്സ ഗൂഥരാസിമ്ഹി വിയ, ഉപസന്തബ്യാധിദുക്ഖസ്സ ച രോഗിനോ വമനവിരേചനപ്പവത്തിയം വിയാതി ദട്ഠബ്ബം. തം പന ദസവിധമ്പി പഠമജ്ഝാനം പടിപദാരമ്മണാധിപതിഹീനത്തികവസേന പച്ചേകം യോജേതബ്ബാ വേദിതബ്ബം. ഏത്ഥ ച അസുഭാരമ്മണസ്സ അവഡ്ഢനീയതായ ഖുദ്ദകേ ഉദ്ധുമാതകാദിട്ഠാനേ ഉപ്പന്നം നിമിത്തം പരിത്താരമ്മണം, മഹന്തേ അപ്പമാണാരമ്മണം വേദിതബ്ബം. ഏതേസു പന ദസസു അസുഭേസു സാമഞ്ഞതോ ദ്വത്തിംസാകാരവസേന, നവസിവഥികപബ്ബവസേന ച പവത്താ കായഗതാസതി സങ്ഗഹിതാ, വണ്ണകസിണേസു ച കേസാദീനം കോട്ഠാസാനം നീലാദിവണ്ണാരമ്മണാ, ചതുക്കപഞ്ചകജ്ഝാനവസേന ഉപ്പന്നാ കായഗതാസതി ച സങ്ഗഹിതാ. പദഭാജനീയേ വിസും ന വുത്താ, തസ്മാ തേസം വസേനാപി വിഭാഗോ വേദിതബ്ബോ. അസുഭമൂലവിഭാഗകഥാ.

ഏവം ആരമ്മണാദിഭേദതോ ച ഭിന്നാനം രൂപാവചരകുസലധമ്മാനം കാലദേസാദിഭേദേന അനന്തതാ, ഭഗവതാ ച ഏകത്തം ഉപനേത്വാ ദേസിതഭാവോ, വിത്ഥാരനയാതിദേസോ ച കാമാവചരകുസലേ വുത്താനുസാരേന യഥാനുരൂപം ഞാതബ്ബോ. ഇതോ പരം അരൂപാവചരാദീസുപി വിസേസമത്തമേവ വക്ഖാമ. ഏവം വിസയാദിപ്പഭേദതോ വിനിച്ഛയോ വേദിതബ്ബോ.

രൂപാവചരകുസലധമ്മാ നിട്ഠിതാ.

അരൂപാവചരാ പന കുസലധമ്മാ സമ്പയോഗതോ ന ഭിന്നാ, സബ്ബേപി ഉപേക്ഖേകഗ്ഗതാസമ്പയുത്താവ, ധമ്മുദ്ദേസാദിതോപി സബ്ബസോ രൂപാവചരപഞ്ചമജ്ഝാനസദിസാ. അരൂപാവചരഭാവോ ഏവ ഹേത്ഥ വിസേസോ. **വിസയാദിപ്പഭേദതോതി** ഏത്ഥ പന ആരമ്മണതോ തേ ചതുബ്ബിധാ ഹോന്തി. സേയ്യഥിദം - ആകാസാനഞ്ചായതനം

വിഞ്ഞാണഞ്ചായതനം ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനം നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനന്തി. തത്ഥ ഹി കസിണുഗ്ഘാടിമാകാസേ "അനന്തോ ആകാസോ"തി പവത്തം പഠമം, തസ്മിം പഠമാരുപ്പവിഞ്ഞാണേ "അനന്തം വിഞ്ഞാണ"ന്തി പവത്തം ദുതിയം, തസ്സ പഠമാരുപ്പവിഞ്ഞാണസ്സ അഭാവേ "നത്ഥി കിഞ്ചീ"തി പവത്തം തതിയം, തസ്മിം തതിയേ "സന്തമേതം പണീതമേത"ന്തി പവത്തം ചതുത്ഥം. പുരിമപുരിമേഹി പച്ഛിമപച്ഛിമം സന്തസന്തതരസന്തതമന്തി ച വേദിതബ്ബം.

നനു രൂപാവചരേസു വിതക്കാദിഅങ്ഗസമതിക്കമതോ ഉപരൂപരിഝാനാനം സന്തതരാദിഭാവോ വുത്തോ, അങ്ഗാതിക്കമരഹിതേസു പന ആരുപ്പേസു കഥന്തി? ആരമ്മണാതിക്കമതോ. ഏതേസു ഹി കസിണരൂപസമതിക്കമതോ പഠമം ഝാനം രൂപാവചരപഞ്ചമജ്ഝാനതോ സന്തം, തതോപി കസിണുഗ്ഘാടിമാകാസാതിക്കമതോ ദുതിയം, തതോപി ആകാസേ പവത്തവിഞ്ഞാണാതിക്കമതോ തതിയം, തതോപി ആകാസേ പവത്തവിഞ്ഞാണസ്സ സമതിക്കമതോ ചതുത്ഥന്തി. ഏവം അങ്ഗസമത്തേപി ഥൂലഥൂലാതിക്കമേന സുഖുമസുഖുമാരമ്മണതായ ഉപരൂപരിജ്ഝാനാനം സന്തതരാദിഭാവോ വേദിതബ്ബോ സമായാമവിത്ഥാരാനമ്പി വത്ഥാനം സുത്തസുഖുമതരാദിഭാവോ വിയ. നനു അഭാവാരമ്മണതായ തതിയാരുപ്പം സന്തപണീതതോ മനസി കരോന്തസ്സ ചതുത്ഥാരുപ്പസ്സ കഥം തത്ഥ നികന്തിപരിയാദാനം, കഥം ച സമതിക്കമോ വാ ഹോതീതി? അസമാപജ്ജിതുകാമതായ, സാ ച അത്തനോ സന്തപണീതതായ. യഥാ ഹി രാജാ ദന്തകാരാദിസിപ്പികാനം അതിസുഖുമമനാപസിപ്പം ദിസ്വാ "ഛേകാ വതിമേ ആചരിയാ"തി തേസം ഛേകതായ തുസ്സന്തോപി ന തം സിപ്പികഭാവം പത്ഥേതി, തം സമതിക്കമ്മ രാജഭാവേ ഏവ തിട്ഠതി, ഏവംസമ്പദമിദം ദട്ഠബ്ബം. ഏവം ആരമ്മണഭേദതോ ചതുബ്ബിധാനമ്പേതേസം പുന പടിപദാരമ്മണാധിപതിഹീനത്തികഭേദേഹി പുബ്ബേ വുത്തനയേനേവ പച്ചേകം ഭേദോ വേദിതബ്ബോ.

ഏത്ഥ ച രൂപാവചരചതുത്ഥജ്ഝാനനികന്തി പരിയാദാനദുക്ഖതായ പഠമാരുപ്പസ്സ, പഠമാരുപ്പാദിനികന്തിപരിയാദാനദുക്ഖതായ ദുതിയാരുപ്പാദീനഞ്ച ദുക്ഖപടിപദതാ, പരിയാദിണ്ണനികന്തികസ്സ തദപ്പനാപരിവാസദന്ധതായ ദന്ധാഭിഞ്ഞതാ, വിപരിയായേന ഇതരാ ച വേദിതബ്ബാ. പരിത്തകസിണുഗ്ഘാടിമാകാസമൂലകാനം പന ചതുന്നം പരിത്താരമ്മണതാ, വിപരിയായാനം അപ്പമാണാരമ്മണതാ വേദിതബ്ബാ. രൂപാരൂപാവചരാ പനേത്ഥ അധിപതിസഹിതാവ ഉപ്പജ്ജന്തി, ന വിനാ അധിപതീഹി. കാമാവചരാ തു അധിപതിരഹിതാപി ഉപ്പജ്ജന്തി , തേ ച ആരമ്മണാധിപതി സഹജാതാധിപതീതി ദ്വേപി ലബ്ഭന്തി. രൂപാരൂപാവചരാ പന സഹജാതാധിപതിമേവ, നേതരം. തത്ഥ ച ഛന്ദാധിപതിനാ സഹജാതാ ധമ്മാ ഛന്ദാധിപതേയ്യാ, ഛന്ദോ പന അധിപതി ഏവ, ന ഛന്ദാധിപതേയ്യോ. ഇതരേ പന അധിപതേയ്യാവ, നാധിപതയോ അഞ്ഞസ്സ അത്തനാ സഹജാതസ്സ ഛന്ദസ്സ, ഇതരേസഞ്ച അധിപതിയത്ഥസ്സ അഭാവാ. ഏകസ്മിം ഹി ചിത്തുപ്പാദേ ഛന്ദാദീസു ചതൂസുപി വിജ്ജമാനേസു യഥാപച്ചയം സഹജാതാധിപതി ഏകോവ ലബ്ഭതി. ഏവം വീരിയാധിപതിയാദീസുപി യഥാനുരൂപം ഞാതബ്ബം. ഏവം വിസയാദിപ്പഭേദതോ വിനിച്ഛയോ ഞാതബ്ബോ.

അരൂപാവചരകുസലധമ്മാ നിട്ഠിതാ.

ലോകുത്തരാ പന കുസലാ മഗ്ഗസമ്പയോഗഭേദതോ ചതുബ്ബിധാ. സേയ്യഥിദം - സോതാപത്തിമഗ്ഗസമ്പയുത്തം സകദാഗാമിമഗ്ഗസമ്പയുത്തം അനാഗാമിമഗ്ഗസമ്പയുത്തം അരഹത്തമഗ്ഗസമ്പയുത്തന്തി. നനു ചതൂസുപി ചേതേസു മഗ്ഗസമ്പയോഗോ സമാനോ അട്ഠന്നമ്പി മഗ്ഗങ്ഗാനം സബ്ബത്ഥ ഉപ്പത്തിതോ കഥം തത്ഥ ഭേദോതി? അനുസയപ്പഹാനസങ്ഖാതസ്സ മഗ്ഗകിച്ചസ്സ ഭേദതോ. അനുസയേ മാരേന്തോ ഗച്ഛതീതി ഹി **മഗ്ഗോ**. മഗ്ഗാ ഹി യഥാസകം അനുസയേ പജഹന്തി ഏവ, നിമിത്താ വുട്ഠഹന്തി, പവത്തഞ്ച ഛിന്ദന്തി നാമാതി വുച്ചന്തി. നിമിത്തന്തി ച പഞ്ചക്ഖന്ധാ, പവത്തന്തിപി തേ ഏവ. തം ദുവിധം ഉപാദിന്നകം, അനുപാദിന്നകഞ്ച.

തത്ഥപി സോതാപത്തിമഗ്ഗോ ദിട്ഠാനുസയം, വിചികിച്ഛാനുസയം, തദേകട്ഠേ ച കിലേസേ, തംസഹജാതാനി ദിട്ഠിസമ്പയുത്താനി, വിചികിച്ഛാസമ്പയുത്തഞ്ചാതി പഞ്ചാകുസലചിത്താനി ച ഉപ്പജ്ജമാനോവ സമുഗ്ഘാതേതി, സമുഗ്ഘാതേന്തോ ച അപായഭവതോ ചേവ സുഗതിഭവതോ ച ഠപേത്വാ സത്ത ഭവേ തദവസേസതോ വുട്ഠാതി . തത്ഥ യദേതം പഠമമഗ്ഗാനുപ്പത്തിയം ഉപ്പജ്ജമാനാരഹം ദിട്ഠിവിചികിച്ഛാസമ്പയുത്തപഞ്ചചിത്തസമുട്ഠാനം രൂപം, തം രൂപക്ഖന്ധോ, താനി പഞ്ച ചിത്താനി വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധോ, തംസമ്പയുത്താ വേദനാദയോ ഇതരേ തയോ ഖന്ധാ. ഇമേ അനുപാദിന്നപഞ്ചക്ഖന്ധാ അനുപാദിന്നനിമിത്തം, അനുപാദിന്നപ്പവത്തം നാമ. തതോ പഠമമഗ്ഗോ വുട്ഠാതി, തം ഛിന്ദതി നാമ. യദേതം അപായഭവേ, സുഗതിയഞ്ച ഠപേത്വാ സത്ത ഭവേ തദവസേസേ ച പഠമമഗ്ഗാനുപ്പത്തിയം ആയതിം ഉപ്പജ്ജമാനാരഹം കമ്മജക്ഖന്ധപഞ്ചകം, തം ഉപാദിന്നനിമിത്തം, ഉപാദിന്നപ്പവത്തം നാമ. തതോ പഠമമഗ്ഗോ വുട്ഠാതി, തഞ്ച ഛിന്ദതി നാമ. തതോവ പഠമമഗ്ഗോ അനുസയം പജഹന്തോവ നിമിത്താ വുട്ഠഹതി, പവത്തഞ്ച ഛിന്ദതി നാമാതി വേദിതബ്ബം. ഏവം ഇതരമഗ്ഗേസുപി ഉപാദിന്നാനുപാദിന്നനിമിത്തപ്പവത്തം വുട്ഠാനം ഛിന്ദനം യഥാനുരൂപം ഞാതബ്ബം.

സകദാഗാമിമഗ്ഗോ പന ഓളാരികകാമരാഗാനുസയം, പടിഘാനുസയം, തദേകട്ഠേ ച കിലേസേ, തംസഹജാതാനി ച തഥാ പവത്താനി ചത്താരി ദിട്ഠിവിപ്പയുത്താനി, ദ്വേ ച ദോമനസ്സസഹഗതാനീതി ഛ അകുസലചിത്താനി ച ഉപ്പജ്ജമാനോവ സമുഗ്ഘാതേതി, സമുഗ്ഘാതേന്തോ ച കാമസുഗതിതോ ഠപേത്വാ ഏകഭവം തദവസേസതോ വുട്ഠാതി, പതനുഭൂതാവ തംസമങ്ഗിനോ കാമരാഗബ്യാപാദാ അധിമത്താ, തേ ച കദാചി വിരളാവ ഉപ്പജ്ജന്തീതി വേദിതബ്ബാ.

അനാഗാമിമഗ്ഗോപി താനേവ തനുസഹഗതകാമരാഗപ്പടിഘാനുസയവസേന ഉപ്പന്നാനി ഛ ചിത്താനി ഉപ്പജ്ജമാനോവ സമുഗ്ഘാതേതി, സമുഗ്ഘാതേന്തോ ച കാമഭവതോ വുട്ഠാതി. അരഹത്തമഗ്ഗോ പന രൂപരാഗഅരൂപരാഗമാനാവിജ്ജാനുസയേ, ഉദ്ധച്ചം, തദേകട്ഠേ സബ്ബേ കിലേസേ ച തംസഹജാതാനി ചത്താരി ദിട്ഠിവിപ്പയുത്താനി, ഉദ്ധച്ചസഹഗതഞ്ചാതി പഞ്ചാകുസലചിത്താനി ച ഉപ്പജ്ജമാനോവ സമുഗ്ഘാതേതി, സമുഗ്ഘാതേന്തോ ച രൂപാരൂപതോ, സബ്ബഭവതോപി വുട്ഠാതി. സേസം പഠമമഗ്ഗേ വുത്താനുസാരതോ വേദിതബ്ബം. ഏവം അനുസയപ്പഹാനസങ്ഖാതകിച്ചഭേദതോ ചതുന്നം മഗ്ഗാനം ഭേദോ വേദിതബ്ബോ.

തദേവം മഗ്ഗസമ്പയോഗഭേദതോ ചതുബ്ബിധം, പുന ഝാനങ്ഗസമ്പയോഗഭേദതോ പച്ചേകം പഞ്ചവിധാ ഹോന്തി. കഥം? പഠമമഗ്ഗസമ്പയുത്തം താവ വിതക്കവിചാരപീതിസുഖേകഗ്ഗതാസമ്പയുത്തം പഠമജ്ഝാനികം, വിചാരപീതിസുഖേകഗ്ഗതാസമ്പയുത്തം ദുതിയജ്ഝാനികം, പീതിസുഖേകഗ്ഗതാസമ്പയുത്തം തതിയജ്ഝാനികം, സുഖേകഗ്ഗതാസമ്പയുത്തം ചതുത്ഥജ്ഝാനികം, ഉപേക്ഖേകഗ്ഗതാസമ്പയുത്തം പഞ്ചമജ്ഝാനികഞ്ചാതി പഞ്ചവിധം ഹോതി. ഏവം ദുതിയമഗ്ഗാദിസമ്പയുത്താ ചാതി വീസതിവിധാ ഹോന്തി, ഏത്ഥ ച ചതുക്കനയവസേന സോളസവിധതാപി യോജേതബ്ബാ. കിം പനേത്ഥ ഏവം ഝാനങ്ഗയോഗഭേദസ്സ നിയാമകം കാരണന്തി? സങ്ഖാരുപേക്ഖാഞാണം. തസ്മിം

ഹി വുട്ഠാനഗാമിനിവിപസ്സനാഭൂതേ സോമനസ്സസഹഗതേ അരിയമഗ്ഗാ പഞ്ചമജ്ഝാനികാ ന ഉപ്പജ്ജന്തി, സോമനസ്സസഹഗതാ ചതുക്കജ്ഝാനികാവ ഉപ്പജ്ജന്തി, ഉപേക്ഖാസഹഗതേ ച ചതുക്കജ്ഝാനികാ ന ഉപ്പജ്ജന്തി, ഉപേക്ഖാസഹഗതാ പഞ്ചമജ്ഝാനികാവ ഉപ്പജ്ജന്തി.

നനു ചേത്ഥ സങ്ഖാരുപേക്ഖാഞാണം സോമനസ്സുപേക്ഖാസഹഗതത്താ ചതുക്കപഞ്ചമജ്ഝാനികാനം സോമനസ്സുപേക്ഖാസഹഗതഭാവസ്സ നിയാമകഹേതു, വിതക്കാദിഅങ്ഗസമതിക്കമതോ പന നേസം ദുതിയാദിജ്ഝാനഭാവസ്സ നിയാമകേന അഞ്ഞേന ഭവിതബ്ബം. ന ഹി സങ്ഖാരുപേക്ഖാഞാണം വിതക്കാദിവികലം ഉപ്പജ്ജതി. യേന തം നിയാമകം ഭവേയ്യ, കിം തം നിയാമകകാരണന്തി? പാദകജ്ഝാനം, സമ്മസിതജ്ഝാനം വാ. രൂപാരൂപാവചരേസു ഹി യം യം ഝാനം സമാപജ്ജിത്വാ തതുട്ഠായ യേ കേചി പകിണ്ണകസങ്ഖാരേ സമ്മസിത്വാ യേ മഗ്ഗേ ഉപ്പാദേതി, തേ സബ്ബേ തംതംഝാനസദിസാവ ഹോന്തി. യം യം വാ പന ഝാനം, തംസമ്പയുത്തേ ച അനിച്ചാദിതോ വിപസ്സിത്വാ യേ യേ മഗ്ഗേ ഉപ്പാദേതി, തേ ച തംതംഝാനസദിസാവ ഹോന്തി ഭൂമിവണ്ണസദിസവണ്ണാ ഗോധാ വിയ. തത്ഥ ച സുക്ഖവിപസ്സകസ്സ ഉപ്പന്നമഗ്ഗാപി, സമാപത്തിലാഭിനാ ഝാനം പാദകം അകത്വാ അസമ്മസിത്വാവ ഉപ്പാദിതമഗ്ഗാപി പഠമജ്ഝാനം പാദകം കത്വാ തം തം വാ സമ്മസിത്വാ ഉപ്പാദിതമഗ്ഗാപി സബ്ബേ ഏകസദിസാ പഠമജ്ഝാനികാവ ഹോന്തി. ന ഹി ലോകുത്തരമഗ്ഗോ അപ്പനം അപ്പത്തോ നാമ അത്ഥി. ദുതിയതതിയചതുത്ഥജ്ഝാനാനി പാദകാനി കത്വാ വാ തത്ഥ ഗതേ ധമ്മേ സമ്മസിത്വാ വാ ഉപ്പാദിതമഗ്ഗാ യഥാക്കമം ചതുരങ്ഗികാ, തിവങ്ഗികാ, ദുവങ്ഗികാ ച ഹോന്തി. പഞ്ചമജ്ഝാനം, പന ആരുപ്പജ്ഝാനാനി ച പാദകം കത്വാ വാ തത്ഥ ഗതേ ധമ്മേ സമ്മസിത്വാ വാ ഉപ്പാദിതമഗ്ഗാ ഉപേക്ഖേകഗ്ഗതാവസേന ദുവങ്ഗികാവ ഹോന്തി. ഏതേസഞ്ച പഞ്ചന്നം ഝാനികാനമ്പി പുബ്ബഭാഗേ വിപസ്സനാ സോമനസ്സസഹഗതാപി ഹോതി ഉപേക്ഖാസഹഗതാപി, വുട്ഠാനഗാമിനീ പന വിപസ്സനാ ചതുക്കജ്ഝാനികാനം സോമനസ്സസഹഗതാ ഹോതി. പഞ്ചമജ്ഝാനികാനം പന ഉപേക്ഖാസഹഗതാവാതി തദേവ പാദകജ്ഝാനം, സമ്മസിതജ്ഝാനം വാ നിയാമകകാരണന്തി വേദിതബ്ബം. ഏവം സമ്പയോഗതോ വിനിച്ഛയോ.

ധമ്മുദ്ദേസാദിതോ പന പഠമജ്ഝാനികേസു താവ ചതൂസു കാമാവചരപഠമകുസലേ വുത്തധമ്മേസു ഠപേത്വാ കരുണാമുദിതാ സത്തതിംസ ധമ്മാ ഹോന്തി. വിരതിയോ പനേത്ഥ നിയതാ, **പാളിയഞ്ച** (ധ॰ സ॰ ൨൭൭) രൂപേന നിദ്ദിട്ഠാ, ഛന്ദാദയോ ച ചത്താരോ യേവാപനകാതി വേദിതബ്ബാ.

സങ്ഗഹവാരേ പന ബോധിപക്ഖിയധമ്മേസു പുബ്ബേ സങ്ഗഹിതാവസേസാനം സതിപട്ഠാനസമ്മപ്പധാനഇദ്ധിപാദബോജ്ഝങ്ഗാനം വസേന അതിരേകാ ചത്താരോ സങ്ഗഹാ വേദിതബ്ബാ. പഠമജ്ഝാനികമഗ്ഗസമ്പയുത്തേസു ഹി ധമ്മേസു സതി ഉപട്ഠാനട്ഠേന **സതിപട്ഠാനം,** സാ വിസയഭേദേന ചതുബ്ബിധാ, ഇതരേ അസ്സതിപട്ഠാനാതി സബ്ബേവ തേ ദ്വിധാ ഹോന്തി. തഥാ വീരിയം പദഹനട്ഠേന **സമ്മപ്പധാനം,** തം കിച്ചഭേദേന ചതുബ്ബിധം, ഇതരേ അസമ്മപ്പധാനാതി. തഥാ ഛന്ദോ വീരിയം ചിത്തം അമോഹോതി ചത്താരോ ധമ്മാ ഇജ്ഝനകട്ഠേന യഥാക്കമം "ഛന്ദിദ്ധിപാദോ വീരിയചിത്തവീമംസിദ്ധിപാദോ"തി നാമേന **"ഇദ്ധിപാദാ"**തി വുച്ചന്തി, ഇതരേ "അനിദ്ധിപാദാ"തി. തഥാ സതി അമോഹോ വീരിയം പീതി പസ്സദ്ധി സമാധി തത്രമജ്ഝത്തതാതി ഇമേ സത്ത ധമ്മാ ബുജ്ഝനട്ഠേന യഥാക്കമം "സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ ധമ്മവിചയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ വീരിയപീതിപസ്സദ്ധിസമാധിഉപേക്ഖാസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ"തി വുച്ചന്തി, ഇതരേ അബോജ്ഝങ്ഗാതി ഏവം ചത്താരോ സങ്ഗഹാ.

സേസം സബ്ബം ലക്ഖണാദിതോ പട്ഠായ സുഞ്ഞതവാരപരിയോസാനം കാമാവചരപഠമകുസലേ വുത്തസദിസമേവ , കേവലം പന മഗ്ഗങ്ഗസങ്ഗഹേ "അട്ഠങ്ഗികോ മഗ്ഗോ ഹോതീ"തി (ധ॰ സ॰ ൩൩൭) **പദഭാജനീയേ** സരൂപേനേവ നിദ്ദിട്ഠം, ഇന്ദ്രിയസങ്ഗഹേ പഞ്ചിന്ദ്രിയട്ഠാനേ പഠമമഗ്ഗസ്സ അനഞ്ഞാതഞ്ഞസ്സാമീതിന്ദ്രിയം ഗഹേത്വാ ഇതരമഗ്ഗാനം അഞ്ഞിന്ദ്രിയം ഗഹേത്വാവ അട്ഠിന്ദ്രിയന്തി അട്ഠിന്ദ്രിയതാ, സബ്ബത്ഥ ലോകുത്തരതാ ച വിസേസോ, സേസം താദിസമേവ. പഠമജ്ഝാനികാ ചത്താരോ മഗ്ഗാ.

തഥാ ദുതിയജ്ഝാനികേസുപി കേവലം ധമ്മുദ്ദേസേ വിതക്കാഭാവോ, സങ്ഗഹവാരേ ചതുരങ്ഗജ്ഝാനതാ, സത്തങ്ഗമഗ്ഗതാ ച വിസേസോ, സേസം പഠമജ്ഝാനികസദിസമേവ. ദുതിയജ്ഝാനികമഗ്ഗാ.

തഥാ തതിയജ്ഝാനികേസുപി കേവലം ധമ്മുദ്ദേസേ വിചാരാഭാവോ, സങ്ഗഹവാരേ തിവങ്ഗികജ്ഝാനതാ ച വിസേസോ, സേസം ദുതിയജ്ഝാനികസദിസമേവ. തതിയജ്ഝാനികമഗ്ഗാ.

തഥാ ചതുത്ഥജ്ഝാനികേസുപി കേവലം ധമ്മുദ്ദേസേ പീതിയാ അഭാവോ, കോട്ഠാസവാരേ ദുവങ്ഗികജ്ഝാനതാ, ഛളങ്ഗികബോജ്ഝങ്ഗതാ ച വിസേസോ, സേസം തതിയജ്ഝാനികസദിസമേവ. ചതുത്ഥജ്ഝാനികമഗ്ഗാ.

തഥാ പഞ്ചമജ്ഝാനികേസുപി കേവലം സബ്ബത്ഥ വേദനാപരിവത്തനമേവ വിസേസോ, സേസം ചതുത്ഥജ്ഝാനികസദിസമേവ. പഞ്ചമജ്ഝാനികമഗ്ഗാ. ഏവം ധമ്മുദ്ദേസാദിതോ വിനിച്ഛയോ.

വിസയാദിപ്പഭേദതോ പന സബ്ബേപി ലോകുത്തരകുസലാ ആരമ്മണതോ നിബ്ബാനാരമ്മണാവ, തസ്മാ ന തതോ നേസം ഭേദോ, പടിപദാദിഭേദതോ പന പുബ്ബേ വുത്തനയേന പച്ചേകം ഭേദോ വേദിതബ്ബോ. ഏത്ഥ ച യോ നാമരൂപപരിഗ്ഗഹതോ പട്ഠായ കിലമന്തോ വിപസ്സനം ആരഭിത്വാ ദുക്ഖേന കസിരേന കിലേസേ വിക്ഖമ്ഭേതി, തസ്സ ദുക്ഖാ പടിപദാ ഹോതി. യോ പന വിക്ഖമ്ഭിതകിലേസോ, സോ വിപസ്സനാപരിവാസം വാസേന്തോ ചിരേന മഗ്ഗപാതുഭാവം പാപുണാതി, തസ്സ ദന്ധാഭിഞ്ഞാ ഹോതി. ഇമിനാ നയേന ഇതരാ തിസ്സോപി പടിപദാഭിഞ്ഞായോ വേദിതബ്ബാ. യഥാ ച പടിപദാദിഭേദതോ, ഏവം വിമോക്ഖഭേദതോപി പച്ചേകം ദ്വിധാ ഹോന്തി - സുഞ്ഞതവിമോക്ഖോ അപ്പണിഹിതവിമോക്ഖോതി.

തത്ഥ **സുഞ്ഞത**ന്തി, **അപ്പണിഹിത**ന്തി ച ലോകുത്തരമഗ്ഗസ്സ നാമം. സോ ഹി ആഗമനതോ സഗുണതോ ആരമ്മണതോതി തീഹി കാരണേഹി നാമം ലഭതി. കഥം? ഇധ ഭിക്ഖു വിപസ്സനാകമ്മട്ഠാനികോ ആദിതോ പട്ഠായ "അനിച്ചം ദുക്ഖമനത്താ"തി തിവിധം അനുപസ്സനം ആരോപേത്വാ സമ്മസന്തോ വിചരതി, സചസ്സ വുട്ഠാനഗാമിനിവിപസ്സനാ തേഭൂമകേ സങ്ഖാരേ അനത്തതോ വിപസ്സതി, അയം അത്തസുഞ്ഞതാദസ്സനട്ഠേന സുഞ്ഞതാ നാമ ഹോതി. സചേ ദുക്ഖതോ വിപസ്സതി, അയം തണ്ഹാപണിധിരഹിതട്ഠേന അപ്പണിഹിതാ നാമ ഹോതി, താ ഉഭോപി ആഗമനീയട്ഠാനേ ഠത്വാ അത്തനോ അത്തനോ മഗ്ഗസ്സ യഥാക്കമം സുഞ്ഞതമഗ്ഗോ അപ്പണിഹിതമഗ്ഗോതി നാമം

ദേന്തി. ഏവം ആഗമനതോ നാമലാഭോ വേദിതബ്ബോ. നനു സുത്തന്തേസു സചേ വുട്ഠാനഗാമിനിവിപസ്സനാ അനിച്ചതോ പസ്സതി, തസ്സാ വസേന മഗ്ഗോ അനിമിത്തവിമോക്ഖോ ഹോതീതി കത്വാ തയോ വിമോക്ഖാ കഥിതാതി? സച്ചം, അപി ച ഖോ പരിയായതോ കഥിതാ, നിപ്പരിയായതോ പന സയമ്പി സനിമിത്താ അത്തനോ മഗ്ഗസ്സ അനിമിത്തനാമം ദാതും അസക്കുണേയ്യതായ ദ്വേ ഏവ വിമോക്ഖാ ഹോന്തീതി. തിസ്സോപി ഹി വിപസ്സനാ നിച്ചനിമിത്തം, സുഖനിമിത്തഞ്ച ഉഗ്ഘാടനേന അനിമിത്തവോഹാരം ലഭന്തി, തിസ്സോപി നിമിത്തഭൂതേസു ഖന്ധേസു ചരണതോ സനിമിത്താവ, തസ്മാ സയം ആഗമനീയട്ഠാനേ ഠത്വാ അത്തനോ മഗ്ഗസ്സ നിപ്പരിയായതോ അനിമിത്തനാമം ദാതും ന സക്കോന്തി. യസ്മാ പന മഗ്ഗോ സയം രാഗാദീഹി സുഞ്ഞോ, രാഗാദിനിമിത്തപണിധിരഹിതോ ച, തസ്മാ സഗുണേനേവ സുഞ്ഞതനാമം, അപ്പണിഹിതനാമഞ്ച ലഭതി. ഏവമസ്സ സഗുണതോ നാമലാഭോ വേദിതബ്ബോ. യസ്മാ പന നിബ്ബാനം രാഗാദീഹി, സങ്ഖാരേഹി ച സുഞ്ഞത്താ, രാഗാദിനിമിത്തപണിധിരഹിതത്താ ച "സുഞ്ഞതം, അനിമിത്തം, അപ്പണിഹിത"ന്തി ച വുച്ചതി, തസ്മാ തം ആരമ്മണം കത്വാ ഉപ്പന്നമഗ്ഗോപി "സുഞ്ഞതോ, അനിമിത്തോ, അപ്പണിഹിതോ"തി ച നാമം ലഭതി. ഏവം ആരമ്മണതോ നാമലാഭോ വേദിതബ്ബോ.

തേസു ഇധ ആഗമനതോവ മഗ്ഗോ നാമം ലഭതി, ന സഗുണതോ, നാപി ആരമ്മണതോ, സഗുണാരമ്മണതോ നാമലാഭസ്സ സുത്തന്തേസു പരിയായദേസിതത്താ. തേനേവ ഹേത്ഥ മഗ്ഗാനം സഗുണാരമ്മണതോപി അനിമിത്തവിമോക്ഖതം അഗ്ഗഹേത്വാ സുഞ്ഞതഅപ്പണിഹിതവിമോക്ഖതാവ ആഗമനതോ വുത്താ, തഞ്ചാഗമനം ദുവിധം വിപസ്സനാഗമനം, മഗ്ഗാഗമനഞ്ച. തത്ഥ വിപസ്സനാഗമനതോ മഗ്ഗോ ച സുഞ്ഞതാദിനാമം ലഭതി, മഗ്ഗാഗമനതോ ച ലഭതേവ, ഇധ പന മഗ്ഗസ്സ അധിപ്പേതത്താ വിപസ്സനാഗമനതോവ വേദിതബ്ബം. ഏവം വിമോക്ഖഭേദതോ പച്ചേകം ദ്വിധാ ഹോന്തി. ഏവം വിസയാദിപ്പഭേദതോ വിനിച്ഛയോ.

ലോകുത്തരകുസലധമ്മാ നിട്ഠിതാ.

നിട്ഠിതാ ച മോഹവിച്ഛേദനിയാ നാമ

അഭിധമ്മമാതികത്ഥസംവണ്ണനായ

"കുസലാ ധമ്മാ"തി പദസ്സ അത്ഥവണ്ണനാ.

അകുസലപദത്ഥോ

ലോഭമൂലവണ്ണനാ

അകുസലാ പന ധമ്മാ ഭൂമിതോ ഏകവിധാ കാമാവചരാവ, സമ്പയോഗതോ പന മൂലവസേന തിവിധാ ഹോന്തി ലോഭമൂലാ ദോസമൂലാ മോഹമൂലാതി. തത്ഥ ലോഭമൂലാ അട്ഠവിധാ സോമനസ്സസഹഗതം ദിട്ഠിഗതസമ്പയുത്തം അസങ്ഖാരം, തഥാ സസങ്ഖാരം, സോമനസ്സസഹഗതം ദിട്ഠിഗതവിപ്പയുത്തം അസങ്ഖാരം, തഥാ സസങ്ഖാരം, ഉപേക്ഖാസഹഗതം ദിട്ഠിഗതസമ്പയുത്തം അസങ്ഖാരം, തഥാ സസങ്ഖാരം, ഉപേക്ഖാസഹഗതം ദിട്ഠിഗതവിപ്പയുത്തം അസങ്ഖാരം, തഥാ സസങ്ഖാരന്തി.

തത്ഥ ഇട്ഠാരമ്മണേ ലോഭബഹുലതാദീഹി കാരണേഹി സോമനസ്സസഹഗതതാ, അസദ്ധമ്മസവനഅകല്യാണമിത്തതാദീഹി ദിട്ഠിസമ്പയുത്തതാ ച വേദിതബ്ബാ. യദാ ഹി "നത്ഥി കാമേസു ആദീനവോ"തിആദിനാ നയേന മിച്ഛാദിട്ഠിം പുരക്ഖത്വാ ഹട്ഠതുട്ഠോ കാമേ വാ പരിഭുഞ്ജതി, ദിട്ഠമങ്ഗലാദീനി വാ സാരതോ പച്ചേതി സഭാവതിക്ഖേനേവ അനുസ്സാഹിതേന ചിത്തേന, തദാ പഠമം അകുസലചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി. യദാ മന്ദേന സമുസ്സാഹിതേന, തദാ ദുതിയം. യദാ മിച്ഛാദിട്ഠിം അപുരക്ഖത്വാ കേവലം ഹട്ഠതുട്ഠോ മേഥുനം വാ സേവതി, പരസമ്പത്തിം വാ അഭിജ്ഝായതി, പരഭണ്ഡം വാ ഹരതി സഭാവതിക്ഖേനാനുസ്സാഹിതേന, തദാ തതിയം. യദാ സമുസ്സാഹിതേന, തദാ ചതുത്ഥം. യദാ പന കാമാനം വാ അസമ്പത്തിം ആഗമ്മ, അഞ്ഞേസം വാ സോമനസ്സഹേതൂനം അഭാവേന ചതൂസുപി വികപ്പേസു സോമനസ്സരഹിതതാ ഹോതി, തദാ സേസാനി ചത്താരി ഉപേക്ഖാസഹഗതാനി ഉപ്പജ്ജന്തീതി അയം സമ്പയോഗതോ വിനിച്ഛയോ.

ധമ്മുദ്ദേസതോ പന പഠമാകുസലേ താവ നിയതാ **പാളിയം** സരൂപേനാഗതാ സോളസ, യേവാപനകവസേന ചത്താരോതി വീസതി ധമ്മാ ഹോന്തി. കഥം? ഫസ്സോ വേദനാ സഞ്ഞാ ചേതനാ ചിത്തം വിതക്കോ വിചാരോ പീതി വീരിയം ഏകഗ്ഗതാ ജീവിതം അഹിരികം അനോത്തപ്പം ലോഭോ മോഹോ മിച്ഛാദിട്ഠീതി ഇമേ സരൂപേനാഗതാ സോളസ ധമ്മാ, ഛന്ദോ അധിമോക്ഖോ മനസികാരോ ഉദ്ധച്ചന്തി ഇമേ യേവാപനകാ ചത്താരോതി. പദഭാജനീയേ പന പുബ്ബേ വുത്തനയേനേവ "ഫസ്സപഞ്ചകം ഝാനങ്ഗപഞ്ചകം വീരിയസമാധിമനോസോമനസ്സജീവിതവസേന ഇന്ദ്രിയാനി പഞ്ച, മിച്ഛാദിട്ഠിസങ്കപ്പവായാമസമാധിവസേന മഗ്ഗങ്ഗാനി ചത്താരി, വീരിയസമാധിഅഹിരികാനോത്തപ്പവസേന ബലാനി ചത്താരി, ലോഭോ മോഹോതി ദ്വേ മൂലാനി, അഭിജ്ഝാ മിച്ഛാദിട്ഠീതി ദ്വേ കമ്മപഥാനി, അഹിരികം അനോത്തപ്പന്തി ലോകനാസദുകം, സമഥോ പഗ്ഗാഹോ അവിക്ഖേപോ ചാതി ഏവം സരൂപേനാഗതാനം ദ്വത്തിംസധമ്മാനം സോളസസു ഏവ സമവരോധോ, സവിഭത്തികാവിഭത്തികഭേദോ ച കാമാവചരപഠമകുസലേ വുത്താനുസാരതോ ഞാതബ്ബോ. അയം ധമ്മുദ്ദേസതോ വിനിച്ഛയോ.

ലക്ഖണാദിവിഭാഗതോ പന ന ഹിരീയതീതി അഹിരികോ, അഹിരികസ്സ ഭാവോ **അഹിരികം,** ന ഓത്തപ്പം **അനോത്തപ്പം**. തേസു അഹിരികം കായദുച്ചരിതാദീഹി അജിഗുച്ഛനലക്ഖണം, അലജ്ജാലക്ഖണം വാ, അനോത്തപ്പം തേഹേവ അസാരജ്ജനലക്ഖണം, അനുത്താസലക്ഖണം വാ, സേസം ഹിരിഓത്തപ്പാനം വുത്തപ്പടിപക്ഖവസേന വേദിതബ്ബം.

ലുബ്ഭതി തേന, സയം വാ ലുബ്ഭതി, ലുബ്ഭനമത്തമേവ വാ തന്തി **ലോഭോ**. സോ ആരമ്മണഗഹണലക്ഖണോ മക്കടാലേപോ വിയ, അഭിസങ്ഗരസോ തത്തകപാലേ ഖിത്തമംസപേസി വിയ, അപരിച്ചാഗപച്ചുപട്ഠാനോ തേലഞ്ജനരാഗോ വിയ, സഞ്ഞോജനീയധമ്മേസു അസ്സാദദസ്സനപദട്ഠാനോ. തണ്ഹാനദിഭാവേന വഡ്ഢമാനോ സീഘസോതാ നദീ വിയ മഹാസമുദ്ദം അപായമേവ ഗഹേത്വാ ഗച്ഛതീതി ദട്ഠബ്ബോ.

മുയ്ഹന്തി തേന, സയം വാ മുയ്ഹതി, മുയ്ഹനമത്തമേവ വാ തന്തി **മോഹോ**. സോ ചിത്തസ്സ അന്ധകാരലക്ഖണോ, അഞ്ഞാണലക്ഖണോ വാ, അസമ്പടിവേധരസോ, ആരമ്മണസഭാവച്ഛാദനരസോ വാ,

അസമ്മാപടിപത്തിപച്ചുപട്ഠാനോ, അന്ധകാരപച്ചുപട്ഠാനോ വാ, അയോനിസോമനസികാരപദട്ഠാനോ, സബ്ബാകുസലാനം മൂലന്തി ദട്ഠബ്ബോ.

മിച്ഛാ പസ്സന്തി തായ, സയം വാ മിച്ഛാ പസ്സതി, മിച്ഛാദസ്സനമത്തമേവ വാ ഏസാതി **മിച്ഛാദിട്ഠി**. സാ അയോനിസോ അഭിനിവേസലക്ഖണാ, പരാമാസരസാ, മിച്ഛാഭിനിവേസപച്ചുപട്ഠാനാ, അരിയാനം അദസ്സനകാമതാദിപദട്ഠാനാ, പരമം വജ്ജന്തി ദട്ഠബ്ബാ.

ഉദ്ധതഭാവോ **ഉദ്ധച്ചം**. തം അവൂപസമലക്ഖണം, അനവട്ഠാനരസം, ഭന്തതാപച്ചുപട്ഠാനം, അയോനിസോമനസികാരപദട്ഠാനം, ചിത്തവിക്ഖേപോതി ദട്ഠബ്ബോ. സേസോ പനേത്ഥ സുഞ്ഞതവാരപരിയോസാനോ സബ്ബോപി വിനിച്ഛയോ കുസലാധികാരേ വുത്താനുസാരതോ വേദിതബ്ബോ. കേവലം സങ്ഗഹവാരേ **പാളിയം** ആഗതവസേന പഞ്ചിന്ദ്രിയതാ, ചതുരങ്ഗമഗ്ഗതാ, ചതുബ്ബിധബലതാ, ദ്വേഹേതുതാ, സബ്ബത്ഥ അകുസലഭാവോ ച വിസേസോ, സേസം താദിസമേവ. പഠമാകുസലം നിട്ഠിതം.

യഥാ ച പഠമേ, ഏവം ദുതിയേപി സസങ്ഖാരതാ, യേവാപനകേസു ഥിനമിദ്ധാനം സമ്ഭവോ, നിയതതാ ച വിസേസോ. തത്ഥ ഥിനനതാ **ഥിനം,** മിദ്ധനതാ **മിദ്ധം,** അനുസ്സാഹനസംസീദനതാ, സത്തിവിഘാതോ ചാതി അത്ഥോ. തത്ഥ ഥിനം അനുസ്സാഹലക്ഖണം, വീരിയവിനോദനരസം, സംസീദനപച്ചുപട്ഠാനം. മിദ്ധം അകമ്മഞ്ഞതാലക്ഖണം, ഓനഹനരസം, ലീനതാപച്ചുപട്ഠാനം, പചലായികാനിദ്ദാപച്ചുപട്ഠാനം വാ, ഉഭയമ്പി അരതിതന്ദിവിജമ്ഭികാദീസു അയോനിസോമനസികാരപദട്ഠാനം. ദുതിയം.

തതിയേ സബ്ബോപി വിനിച്ഛയോ പഠമാകുസലേ വുത്തനയോവ. കേവലം ദിട്ഠിയാ അഭാവോ, യേവാപനകേസു മാനസ്സ സമ്ഭവോ, അനിയതതാ ച, സങ്ഗഹവാരേ തിവങ്ഗികമഗ്ഗതാ ച വിസേസോ, സേസം താദിസമേവ. തത്ഥ മഞ്ഞതീതി **മാനോ**. സോ ഉണ്ണതിലക്ഖണോ, സമ്പഗ്ഗഹരസോ, കേതുകമ്യതാപച്ചുപട്ഠാനോ, ദിട്ഠിവിപ്പയുത്തലോഭപദട്ഠാനോ, ഉമ്മാദോ വിയ ദട്ഠബ്ബോ. തതിയം.

യഥാ ച തതിയേ, ഏവം ചതുത്ഥേപി. ഥിനമിദ്ധഞ്ചേത്ഥ സസങ്ഖാരതാ ച അധികാ, സേസം താദിസമേവ. ചതുത്ഥം.

പഞ്ചമഛട്ഠസത്തമട്ഠമേസു സോമനസ്സട്ഠാനേ ഉപേക്ഖാസമ്ഭവോ, പീതിയാ ച അഭാവോ, തതോ ഏവ സങ്ഗഹവാരേ ചതുരങ്ഗജ്ഝാനതാ ച വിസേസോ, സേസം സബ്ബം പഠമദുതിയതതിയചതുത്ഥചിത്തസദിസമേവ.

ലോഭമൂലാ നിട്ഠിതാ.

ദോസമൂലവണ്ണനാ

ദോസമൂലാ പന ദ്വിധാ ദോമനസ്സസഹഗതം പടിഘസമ്പയുത്തം അസങ്ഖാരം, തഥാ സസങ്ഖാരം. ഏവം സമ്പയോഗതോ. ധമ്മുദ്ദേസാദിതോ പന പഠമേ താവ പഠമാകുസലേ വുത്തേസു പീതിലോഭദിട്ഠിയോ വജ്ജേത്വാ ദോസം , യേവാപനകേസു അനിയതാനി ഇസ്സാമച്ഛരിയകുക്കുച്ചാനി, സോമനസ്സട്ഠാനേ ദോമനസ്സഞ്ച പക്ഖിപിത്വാ ഏകവീസതി ധമ്മാ ഹോന്തി. യേവാപനകാ ചേത്ഥ സത്ത. തത്ഥ ദുസ്സന്തി തേന, സയം വാ ദുസ്സതി, ദുസ്സനമത്തമേവ വാ തന്തി **ദോസോ**. സോ ചണ്ഡിക്കലക്ഖണോ പഹടാസീവിസോ വിയ, വിസപ്പനരസോ വിസനിപാതോ വിയ, അത്തനോ നിസ്സയദഹനരസോ വാ ദാവഗ്ഗി വിയ, ദുസ്സനപച്ചുപട്ഠാനോ ലദ്ധോകാസോ വിയ സപത്തോ, ആഘാതവത്ഥുപദട്ഠാനോ, വിസസംസട്ഠപൂതിമുത്തം വിയ ദട്ഠബ്ബോ. ഇസ്സായനാ **ഇസ്സാ**. സാ പരസമ്പത്തീനം ഉസൂയനലക്ഖണാ, തത്ഥേവ അനഭിരതിരസാ, തതോ വിമുഖഭാവപച്ചുപട്ഠാനാ, പരസമ്പത്തിപദട്ഠാനാ, സഞ്ഞോജനന്തി ദട്ഠബ്ബാ. മച്ഛേരഭാവോ **മച്ഛരിയം**. തം ലദ്ധാനം വാ ലഭിതബ്ബാനം വാ അത്തനോ സമ്പത്തീനം നിഗൂഹനലക്ഖണം, താസഞ്ഞേവ പരേഹി സാധാരണഭാവഅക്ഖമനരസം, സങ്കോചനപച്ചുപട്ഠാനം, കടുകഞ്ചുകതാപച്ചുപട്ഠാനം വാ, അത്തസമ്പത്തിപദട്ഠാനം, ചേതസോ വിരൂപഭാവോതി ദട്ഠബ്ബം. കുച്ഛിതം കതം കുകതം, തസ്സ ഭാവോ **കുക്കുച്ചം**. തം പച്ഛാനുതാപലക്ഖണം, കതാകതാനുസോചനരസം, വിപ്പടിസാരപച്ചുപട്ഠാനം, കതാകതപദട്ഠാനം, ദാസബ്യമിവ ദട്ഠബ്ബം. സങ്ഗഹവാരേ ദുക്ഖേന സദ്ധിം ചതുരങ്ഗജ്ഝാനതാ, ദോമനസ്സേന പഞ്ചിന്ദ്രിയതാ, തിവങ്ഗികമഗ്ഗതാ, ദോസമോഹവസേന ദ്വിഹേതുകതാ ച വേദിതബ്ബാ. സേസോ പന സബ്ബോ വിനിച്ഛയോ പഠമാകുസലേ വുത്തസദിസോ ഏവ. യഥാ ച പഠമേ, ഏവം ദുതിയേപി, സസങ്ഖാരതാ പന ഥിനമിദ്ധേഹി സദ്ധിം നവയേവാപനകതാ ച വിസേസോ, സേസം താദിസമേവ.

ദോസമൂലാ നിട്ഠിതാ.

മോഹമൂലവണ്ണനാ

മോഹമൂലാപി ദ്വിധാ ഉപേക്ഖാസഹഗതം വിചികിച്ഛാസമ്പയുത്തം, തഥാ ഉദ്ധച്ചസമ്പയുത്തന്തി. തത്ഥ പഠമേ ധമ്മുദ്ദേസതോ താവ ഫസ്സപഞ്ചകം വിതക്കോ വിചാരോ വീരിയം ഏകഗ്ഗതാ ജീവിതം അഹിരികം അനോത്തപ്പം മോഹോ വിചികിച്ഛാതി സരൂപേനാഗതാ ചുദ്ദസ , ഉദ്ധച്ചം മനസികാരോതി യേവാപനകാ ദ്വേ ചാതി സോളസ ധമ്മാ ഹോന്തി, ഏകഗ്ഗതാ ചേത്ഥ ചിത്തട്ഠിതിമത്താ, ഇന്ദ്രിയമഗ്ഗബലഭാവം ന സമ്പാപുണാതി. തതോ ഏവ സങ്ഗഹവാരേ സമാധിം വജ്ജേത്വാ ഉപേക്ഖായ സദ്ധിം ചത്താരി ഇന്ദ്രിയാനി, ദ്വേ മഗ്ഗങ്ഗാനി, തീണി ബലാനി ഹോന്തി. മോഹോ പനേത്ഥ ഏകോവ ഹേതു. സേസോ പനേത്ഥ സബ്ബോ വിനിച്ഛയോ വുത്തനയോ ഏവ.

തത്ഥ വിഗതാ ചികിച്ഛാ ഏതിസ്സാതി **വിചികിച്ഛാ**. സാ സംസയലക്ഖണാ, കമ്പനരസാ, അനിച്ഛയപച്ചുപട്ഠാനാ, അനേകംസഭാവപച്ചുപട്ഠാനാ വാ, അയോനിസോമനസികാരപദട്ഠാനാ, പടിപത്തിഅന്തരായകരാതി ദട്ഠബ്ബാ. യഥാ ച വിചികിച്ഛാസമ്പയുത്തേ, ഏവം ഉദ്ധച്ചസമ്പയുത്തേപി. കേവലം വിചികിച്ഛായ അഭാവോ, അധിമോക്ഖസ്സ ച ഭാവോ, തതോ ഏവ ബലവതരസമാധിതാ, തേനേവ സങ്ഗഹവാരേ സമാധിനാ സദ്ധിം പഞ്ചിന്ദ്രിയതാ, തിവങ്ഗികമഗ്ഗതാ, ചതുബ്ബലതാ ച ഹോതി. ഉദ്ധച്ചഞ്ചേത്ഥ സരൂപേനേവ നിദ്ദിട്ഠം, അധിമോക്ഖമനസികാരാ ദ്വേ യേവാപനകവസേനാതി അയം വിസേസോ, സേസം താദിസമേവ. ഇമാനി പന ദ്വേ ചിത്താനി നാനാവിസയേ, ഏകവിസയേ ച അസണ്ഠഹനതോ പവട്ടനകാനി. ഉദ്ധച്ചസഹഗതം ഹി ലദ്ധാധിമോക്ഖതായ ലദ്ധപതിട്ഠം ഏകാരമ്മണേയേവ പതിട്ഠായ പതിട്ഠായ പവട്ടതി ചതുരസ്സമണി വിയ, ഇതരം നാനാരമ്മണേസു വട്ടമണി വിയാതി ദട്ഠബ്ബം. ഉദ്ധച്ചസഹഗതഞ്ച ഠപേത്വാ സേസാ ഏകാദസ പടിസന്ധിം ജനേന്തീതി വേദിതബ്ബം.

വിസയാദിപ്പഭേദതോ പനേതേ ദ്വാദസപി വത്ഥാരമ്മണവസേന താവ ഛബ്ബിധാ ഹോന്തി. തേസു ലോഭമോഹമൂലാ പന ദസ പഞ്ചദ്വാരേ ഹദയവത്ഥും നിസ്സായേവ, മനോദ്വാരേ നിസ്സായ വാ അനിസ്സായ വാ ജവനകിച്ചം സാധയമാനാ ഛബ്ബിധാ. തഥാ ദോസമൂലാ നിസ്സായേവ പന പവത്തന്തി. ലോഭമൂലാ പന അദിന്നാദാനകാമമിച്ഛാചാരമുസാവാദപേസുഞ്ഞസമ്ഫപ്പലാപാഭിജ്ഝാസങ്ഖാതാനം ഛന്നം കമ്മപഥാനം വസേന ഛബ്ബിധാ. ദിട്ഠിസമ്പയുത്താ പനേത്ഥ മിച്ഛാദിട്ഠിവസേനാപീതി സത്തവിധാ ഹോന്തി. ദോസമൂലാ പന പാണാഭിപാതാദിന്നാദാനമുസാവാദപേസുഞ്ഞഫരുസസമ്ഫപ്പലാപബ്യാപാദവസേന സത്തവിധാ ഹോന്തി. ദസന്നമ്പി പനേസം ദ്വാരകമ്മവസേന ചേവ വീമംസാവജ്ജിതാധിപതിത്തയവസേന ച കുസലേ വുത്തനയേന വിഭാഗോ വേദിതബ്ബോ. ഏകന്തഹീനത്താ ഹീനത്തികഭേദോ നത്ഥി. ആരമ്മണാധിപതി പനേത്ഥ ലോഭമൂലേസു ഏവ, ന ഇതരേസു, മോഹമൂലേസു പന സഹജാതാധിപതിപി നത്ഥി, തഥാ കമ്മപഥഭേദോപി. ന ഹി പവട്ടമാനം കഞ്ചി അധിപതിം കരോതി. ദോസോ വാ സവിസയം, വിചികിച്ഛാചിത്തഞ്ച പടിപത്തിമന്തരായകരത്തേന ദുച്ചരിതഹേതുഭൂതമ്പി പാണാതിപാതാദീനം ദോസലോഭമൂലചിത്തേഹേവ സന്നിട്ഠാപനിയതോ കമ്മപഥഭേദം ന ഗച്ഛതി, പുബ്ബഭാഗേ ഏവ പന ഹേതു ഹോതി. തേനേവസ്സ അപായഹേതുതാ പഠമമഗ്ഗവജ്ഝതാതി ദട്ഠബ്ബം. അതീതാദിഭേദതോ പന ദ്വാദസന്നം പച്ചേകമനന്തതാ, സേസോ ച വിനിച്ഛയോ കുസലാധികാരേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബോതി.

അകുസലാ ധമ്മാ നിട്ഠിതാ.

അബ്യാകതപദത്ഥോ

അഹേതുകകുസലവിപാകവണ്ണനാ

അബ്യാകതാ പന ധമ്മാ ജാതിതോ ചതുബ്ബിധാ വിപാകകിരിയരൂപനിബ്ബാനവസേന. തത്ഥ വിപാകാബ്യാകതാ ധമ്മാ ജാതിതോ ച ദ്വിധാ ഹോന്തി കുസലാകുസലവിപാകവസേന. തത്ഥ കുസലവിപാകാ ഭൂമിതോ ചതുബ്ബിധാ കാമരൂപാരൂപാവചരലോകുത്തരവിപാകവസേന. തത്ഥ **കാമാവചരവിപാകാ** അഹേതുകാ സഹേതുകാതി ദുവിധാ. തത്ഥ അലോഭാദിസഹജാതഹേതുവിരഹിതാ അഹേതുകാ. തേ സമ്പയോഗവത്ഥാരമ്മണാദിഭേദതോ അട്ഠവിധാ. സേയ്യഥിദം - ഉപേക്ഖാസഹഗതം ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം, തഥാ സോതഘാനജിവ്ഹാവിഞ്ഞാണം, സുഖസഹഗതം കായവിഞ്ഞാണം, ഉപേക്ഖാസഹഗതാ മനോധാതു, സോമനസ്സസഹഗതാ മനോവിഞ്ഞാണധാതു, തഥാ ഉപേക്ഖാസഹഗതാ ചാതി. ചക്ഖുവിഞ്ഞാണാദീനി ഹി ചത്താരി ചക്ഖുപസാദാദീസു ചതൂസു ഉപാദായരൂപേസു ഉപാദായരൂപാനം ഘട്ടനാനിഘംസസ്സ പിചുപിണ്ഡേ പിചുപിണ്ഡസ്സേവാതിദുബ്ബലതായ ഉപേക്ഖാവേദനാസമ്പയുത്താനേവ ഹോന്തി. കായവിഞ്ഞാണം പന കായിന്ദ്രിയേ ഫോട്ഠബ്ബഭൂതത്തയഘട്ടനാനിഘംസസ്സ അധികരണിമത്ഥകേ ഠപിതപിചുപിണ്ഡേ കൂടപഹാരസ്സേവ ബലവതായ പസാദനിസ്സയേസുപി ഭൂതേസു പടിഘാതസമ്ഭവതോ സുഖസഹഗതം ഹോതി, മനോധാതു അത്തനോ ഗഹണദുബ്ബലതായ അതിഇട്ഠേപി ഉപേക്ഖാസഹഗതാവ, മനോവിഞ്ഞാണധാതു പന അതിഇട്ഠേ സോമനസ്സസഹഗതാ, ഇട്ഠമജ്ഝത്തേ ഉപേക്ഖാസഹഗതാതി അയം സമ്പയോഗതോ വിനിച്ഛയോ.

ധമ്മുദ്ദേസാദിതോ പന ചക്ഖുവിഞ്ഞാണേ താവ ഫസ്സപഞ്ചകം, ഏകഗ്ഗതാ, ജീവിതന്തി സരൂപേനാഗതാ സത്ത, യേവാപനകവസേന മനസികാരോ ഏകോ ചാതി അട്ഠ ധമ്മാ ഹോന്തി. സങ്ഗഹതോ പനേത്ഥ ഖന്ധായതനധാതുആഹാരിന്ദ്രിയവസേന പഞ്ചേവസങ്ഗഹാ. തത്ഥ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണധാതുധമ്മധാതുവസേന ധാതുസങ്ഗഹോ, മനോ ഉപേക്ഖാജീവിതിന്ദ്രിയവസേന ഇന്ദ്രിയസങ്ഗഹോ ച വേദിതബ്ബോ. സേസം വുത്തനയമേവ. ഏത്ഥ ച വിജ്ജമാനാപി വേദനാ ഝാനങ്ഗതം ന ഗച്ഛതി, ഇന്ദ്രിയം പന ഹോതി. ഏകഗ്ഗതാ ഇന്ദ്രിയമഗ്ഗങ്ഗബലഭാവമ്പി ന ഗച്ഛതി അതിദുബ്ബലത്താ. വിതക്കപച്ഛിമകം ഹി ഝാനം, ഹേതുപച്ഛിമകോ മഗ്ഗോ, ബലഞ്ച. യഥാ ചേത്ഥ, ഏവം സോതഘാനജിവ്ഹാകായവിഞ്ഞാണേസുപി. കേവലം പന സങ്ഗഹവാരേ സോതവിഞ്ഞാണധാതുആദിവസേന ധാതുസങ്ഗഹോ, കായവിഞ്ഞാണേ വേദനാപരിവത്തനഞ്ച വിസേസോ. യഥാ ചേത്ഥ, ഏവം മനോധാതുയാപി. കേവലം പന വിതക്കവിചാരാ ദ്വേ യേവാപനകാ ച അധിമോക്ഖോതി തയോ ധമ്മാ അധികാ. സങ്ഗഹവാരേ മനോധാതുധമ്മധാതുവസേന ധാതുസങ്ഗഹോ, വിതക്കവിചാരുപേക്ഖേകഗ്ഗതാഹി ചതൂഹി ഝാനങ്ഗസങ്ഗഹോ ച വിസേസോ. പാളിയം പനേത്ഥ കിഞ്ചാപി ഝാനങ്ഗസങ്ഗഹോ ന ഉദ്ധടോ, തഥാപി സവിതക്കേസു നിയമേന ഝാനങ്ഗതാസമ്ഭവതോ ഗഹേതബ്ബോവ. യഥാ ചേത്ഥ, ഏവം മനോവിഞ്ഞാണധാതുദ്വയേപി. സോമനസ്സസഹഗതതായ പനേത്ഥ പീതി അധികാ, സങ്ഗഹവാരേ ച പഞ്ചങ്ഗജ്ഝാനതാ, വേദനാപരിവത്തനം, ഉഭയത്ഥാപി മനോവിഞ്ഞാണധാതുധമ്മധാതുവസേന ധാതുസങ്ഗഹോ ച വിസേസോ, സേസം താദിസമേവ.

വിസയാദിപ്പഭേദതോ പന ചക്ഖുവിഞ്ഞാണാദീനി പഞ്ച യഥാക്കമം ചക്ഖാദിഏകേകമേവ വത്ഥും നിസ്സായ പച്ചുപ്പന്നേ, ഇട്ഠേ ച രൂപാദിഏകേകാരമ്മണേ ഏവ കിരിയമനോധാതുഅനന്തരം ആലോകാകാസവായുജലപഥവീസഹകാരീനി പസാദകാദീനി ദസ്സനസവനഘായനസായനഫുസനകിച്ചാനി സാധയമാനാനി ചക്ഖുദ്വാരാദീസു ഏകേകസ്മിം ഏവ വിപച്ചന്തി. ഏവമേതേസം വത്ഥുദ്വാരാരമ്മണകിച്ചാനി വിസും നിയതാനി. ഠാനം പന തേസം പഞ്ചന്നമ്പി ഏകമേവ, തേന നേസം ന ഭേദോ. മനോധാതു പന ഹദയവത്ഥും നിസ്സായേവ പച്ചുപ്പന്നേസു രൂപാദീസു പഞ്ചസുപി ആരമ്മണേസു പഞ്ചവിഞ്ഞാണാനന്തരം സമ്പടിച്ഛനകിച്ചം സാധയമാനാ പഞ്ചസുപി ദ്വാരേസു പവത്തതി, സോമനസ്സസഹഗതാ മനോവിഞ്ഞാണധാതു പന ഹദയവത്ഥും നിസ്സായേവ അതിഇട്ഠേ പച്ചുപ്പന്നേ പഞ്ചാരമ്മണേ വിപാകമനോധാതുഅനന്തരം സന്തീരണകിച്ചം, ഛസുപി ദ്വാരേസു ഛസു ബലവകാമാവചരാരമ്മണേസു അതീതാദീസു ജവനാനന്തരം തദാരമ്മണകിച്ചഞ്ച സാധയമാനാ വിപച്ചതി. ഏവമേതിസ്സാ ദ്വാരാരമ്മണകിച്ചട്ഠാനാനി അനിബദ്ധാനി, തതോ തേഹി ഭേദോ ഹോതി, വത്ഥു പന തഥേവ നിബദ്ധം, തതോ ന ഭേദോ, ഏവമുപേക്ഖാസഹഗതായപി. കേവലം പനേസാ ദ്വാരവിനിമുത്താപി ഹുത്വാ സുഗതിയം ജച്ചന്ധബധിരജച്ചുമ്മത്തകാദീനം പടിസന്ധികാലേ പുരിമചുതിചിത്താനന്തരം കമ്മബലേനോപട്ഠിതം കമ്മകമ്മനിമിത്തഗതിനിമിത്തേസു അഞ്ഞതരം അതീതാദിഭേദം ഛബ്ബിധമ്പി കാമാവചരാരമ്മണമാരബ്ഭ പടിസന്ധികിച്ചം, തദനന്തരതോ പട്ഠായ യാവതായുകം ഭവങ്ഗകിച്ചം, അന്തേ ചുതികിച്ചഞ്ച, വുത്തനയേന സന്തീരണതദാരമ്മണകിച്ചാനി ച സാധയമാനാ ഇമേസു പഞ്ചസു ഠാനേസു വിപച്ചതീതി അയം വിസേസോ, സേസം താദിസമേവ.

ഏത്ഥ ച വധബന്ധാദിവസപ്പവത്തേ അനിട്ഠാരമ്മണേ ഖന്തിപടിസങ്ഖാനാദിവസേന കുസലുപ്പത്തിതോ തന്നിബ്ബത്താനം പടിസന്ധിആദിവിഞ്ഞാണാനം കമ്മനിമിത്തഞ്ചേ ആരമ്മണം ഹോതി, അനിട്ഠേനേവ തേന ഭവിതബ്ബം. ഏവം ഇട്ഠവിസയേ ഉപ്പന്നാനം കുസലവിപാകാനം അനിട്ഠാരമ്മണേസു അനുപ്പത്തിതോ കമ്മഗതിനിമിത്തമേവ തേസം ആരമ്മണം ഹോതീതി വിഞ്ഞായതി. വിചാരേത്വാ യഥാ അവിരോധോ ഹോതി, തഥാ ഗഹേതബ്ബം. ഏവം ഇട്ഠവിസയേ

ഉപ്പന്നകുസലതോ നിബ്ബത്താനമ്പി പടിസന്ധിആദിവിഞ്ഞാണാനം കമ്മനിമിത്താരമ്മണതായ അവിരോധോ ഞാതബ്ബോ. അതീതാദിഭേദതോ പന അട്ഠന്നമ്പി പച്ചേകമനന്തരതാ ഹേട്ഠാ വുത്തനയേന ഗഹേതബ്ബാ.

അഹേതുകകുസലവിപാകാ നിട്ഠിതാ.

സഹേതുകകുസലവിപാകവണ്ണനാ

അലോഭാദിവിപാകഹേതുസമ്പയുത്താ പന സഹേതുകാ, തേ സമ്പയോഗതോ കാമാവചരകുസലാ വിയ അട്ഠവിധാ. സോമനസ്സഞാണാദിസമ്പയോഗോ പനേത്ഥ ആഗമനാദിതോ വേദിതബ്ബോ. തിഹേതുകം ഹി കാമാവചരകുസലം തിഹേതുകദ്വിഹേതുകപടിസന്ധിയോ ദത്വാ പവത്തേ ഛസു ദ്വാരേസു സോളസ വിപാകാനി ദേതി, ദുഹേതുകം പന കുസലം ദുഹേതുകാഹേതുകപടിസന്ധിയോ ദത്വാ പവത്തേ ഛസു ദ്വാരേസു തിഹേതുകരഹിതാനി ദ്വാദസ വിപാകാനി ദേതി. അസങ്ഖാരികസസങ്ഖാരികഭാവോ പനേത്ഥ പച്ചയവിസേസതോപി ഹോതി. ബലവപച്ചയേനാപി ഹി ഉപ്പന്നം അസങ്ഖാരികം ഹോതി, ദുബ്ബലേനാപി ഇതരം. കേചി പന അസങ്ഖാരികേന സസങ്ഖാരവിപാകാനം, സസങ്ഖാരികേന ച അസങ്ഖാരികാനം ഉപ്പത്തിം ന ഇച്ഛന്തി. യസ്മാ പനേതാനി പടിസന്ധിദായകതോ അഞ്ഞേനാപി കമ്മേന പവത്തേ അകുസലവിപാകാനി പവത്തന്തി, **പട്ഠാനേ** ച "സഹേതുകം ഭവങ്ഗം അഹേതുകസ്സ ഭവങ്ഗസ്സ അനന്തരപച്ചയേന പച്ചയോ"തി (പട്ഠാ॰ ന.ഫ.ഫംറ) വുത്തം, തസ്മാ അഹേതുകപടിസന്ധികസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ സുഗതിയം പവത്തേ സഹേതുകാനിപി വിപാകാനി പവത്തന്തി. ദുഗ്ഗതിയം, പന രൂപാവചരഭൂമിയഞ്ച അഹേതുകാനേവ പവത്തന്തി. തേസുപി അതിഇട്ഠേ ആരമ്മണേ സോമനസ്സസഹഗതാനി, ഇട്ഠമജ്ഝത്തേ ഉപേക്ഖാസഹഗതാനീതി ഏവം ആഗമനാദിതോ സമ്പയോഗഭേദോ വേദിതബ്ബോ.

ധമ്മുദ്ദേസാദിതോ പന യാവ സുഞ്ഞതവാരപരിയോസാനാ കാമാവചരകുസലസദിസോവ സബ്ബോ വിനിച്ഛയോ, കേവലഞ്ചേത്ഥ യേവാപനകേസു കരുണാമുദിതാ ന സന്തി സത്താരമ്മണത്താ. ഏകന്തപരിത്താരമ്മണാ ഹി കാമാവചരവിപാകാ. വിരതിയോപേത്ഥ ലോകിയേസു ഏകന്തകുസലസഭാവത്താ ന സന്തി. "പഞ്ചസിക്ഖാപദാ കുസലാ ഏവാ"തി (വിഭ॰ ൭൧൫ ആദയോ) ഹി വുത്തം. ഫസ്സാദയോ ചേത്ഥ വിപാകത്താ ആദാസേ മുഖനിമിത്തം വിയ നിരുസ്സാഹസന്താ, കുസലാ പന മുഖം വിയ സഉസ്സാഹാ. സങ്ഗഹവാരേ ച പഞ്ചങ്ഗികോ മഗ്ഗോ ഹോതി, അയം വിസേസോ. സേസം താദിസമേവ.

വിസയാദിപ്പഭേദതോ പന യ്വായം കുസലേസു കമ്മദ്വാരപുഞ്ഞകിരിയാധിപതീഹി ഭേദോ വുത്തോ, സോ ഇധ നത്ഥി അവിഞ്ഞത്തിജനകതോ, അവിപാകധമ്മതോ, തഥാ അപ്പവത്തിതോ ച. ഹീനത്തികഭേദോ പന അത്ഥി ഹീനമജ്ഝിമപ്പണീതാനം കുസലാനം വിപാകത്താ , തഥാ ദ്വാരാരമ്മണാദിഭേദോ. ഏതേ ഹി ഹദയവത്ഥും നിസ്സായ ദ്വാരവിനിമുത്താ ഹുത്വാ ദേവമനുസ്സേസു ദ്വിഹേതുകതിഹേതുകാനം ഹേട്ഠാ വുത്തനയേന പടിസന്ധിഭവങ്ഗചുതികിച്ചാനി, ഛദ്വാരേ ഛസു ആരമ്മണേസു തദാരമ്മണകിച്ചഞ്ച സാധയമാനാ ഏവം ചതൂസു ഠാനേസു വിപച്ചന്തി. ഏവമേതേസം ദ്വാരാരമ്മണകിച്ചട്ഠാനാനി അനിബദ്ധാനി, തതോ തേഹി ഭേദോ ഹോതി. വത്ഥു പന തത്ഥേവ നിബദ്ധം, തതോ ന ഭേദോ. അതീതാദിഭേദതോ പനേത്ഥാപി അനന്തതാ വുത്തനയാ ഏവാതി.

കാമാവചരസഹേതുകകുസലവിപാകാ നിട്ഠിതാ.

രൂപാവചരവിപാകവണ്ണനാ

രൂപാവചരവിപാകാപി സമ്പയോഗഭേദതോ അത്തനോ കുസലാ വിയ പഞ്ചവിധാ ഹോന്തി. സബ്ബോ ചേത്ഥ വിനിച്ഛയഭേദോ കുസലേ വുത്തനയോ ഏവ. വിപാകഭാവതോ പനേത്ഥ യഥാ ഹത്ഥിആദീനം ഛായാ തംസദിസാ, ഏവം കുസലാഗമനതോ ച ഝാനങ്ഗാദിസമ്പയുത്തധമ്മസമായോഗോ, പടിപദാദിഭേദോ ച ഹോതി. അപിചേത്ഥ തിവിധായ പഠമജ്ഝാനഭൂമിയാ പഠമജ്ഝാനവിപാകാ, തഥാ ദുതിയജ്ഝാനഭൂമിയാ ദുതിയജ്ഝാനവിപാകാ തതിയജ്ഝാനവിപാകാ ച, തതിയജ്ഝാനഭൂമിയാ ചതുത്ഥജ്ഝാനവിപാകാ, വേഹപ്ഫലപഞ്ചസുദ്ധാവാസവസേന ഛബ്ബിധായ ചതുത്ഥജ്ഝാനഭൂമിയാ പഞ്ചമജ്ഝാനവിപാകാ ച വുത്തനയേന പടിസന്ധിഭവങ്ഗചുതികിച്ചാനി സാധയമാനാ ഹദയവത്ഥും നിസ്സായ ദ്വാരവിനിമുത്താവ കമ്മനിമിത്തസങ്ഖാതപഞ്ഞത്താരമ്മണാ ഹുത്വാ വിപച്ചന്തീതി അയം വിസേസോ, സേസം താദിസമേവ.

രൂപാവചരവിപാകാ നിട്ഠിതാ.

അരൂപാവചരവിപാകവണ്ണനാ

ഏവം അരൂപാവചരവിപാകാപി ആരമ്മണഭേദതോ അത്തനോ കുസലാ വിയ ചതുബ്ബിധാ ഹോന്തി. വിനിച്ഛയോ ച സബ്ബോ കുസലേ വുത്തനയോവ. കുസലതോ ചേത്ഥ വിസേസോ രൂപാവചരവിപാകേ വുത്തനയേന വേദിതബ്ബോ. കേവലം പനേത്ഥ കമ്മനിമിത്തഭൂതപഞ്ഞത്താരമ്മണോ ആകാസാനഞ്ചായതനവിപാകോ പഠമാരുപ്പഭൂമിയം, തഥാ മഹഗ്ഗതാരമ്മണോ വിഞ്ഞാണഞ്ചായതനവിപാകോ ദുതിയാരുപ്പഭൂമിയം, കമ്മനിമിത്തഭൂതപഞ്ഞത്താരമ്മണോ ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനവിപാകോ തതിയാരുപ്പഭൂമിയം, മഹഗ്ഗതാരമ്മണോ നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനവിപാകോ ചതുത്ഥാരുപ്പഭൂമിയഞ്ച അവത്ഥുകാ വുത്തനയേന പടിസന്ധിഭവങ്ഗചുതികിച്ചാനി സാധയമാനാവ പവത്തന്തീതി അയമേവ വിസേസോ.

അരൂപാവചരവിപാകാ നിട്ഠിതാ.

ലോകുത്തരവിപാകവണ്ണനാ

തഥാ ലോകുത്തരവിപാകാപി അത്തനോ കുസലാ വിയ തംതംമഗ്ഗഫലത്താ ചതുബ്ബിധാ, ഝാനങ്ഗയോഗഭേദതോ പച്ചേകം പഞ്ച പഞ്ച കത്വാ വീസതിവിധാവ ഹോന്തി. വിനിച്ഛയോ ചേത്ഥ കുസലേ വുത്തനയോവ. കേവലം സങ്ഗഹവാരേ സോതാപത്തിമഗ്ഗഫലം സകദാഗാമിമഗ്ഗഫലം അനാഗാമിമഗ്ഗഫലന്തി ഇമേസം തിണ്ണം അഞ്ഞിന്ദ്രിയം, അരഹത്തഫലസ്സ ച അഞ്ഞാതാവിന്ദ്രിയം പഞ്ഞിന്ദ്രിയട്ഠാനേ ഗഹേത്വാ അട്ഠിന്ദ്രിയതാ, ബോജ്ഝങ്ഗമഗ്ഗങ്ഗാദിബോധിപക്ഖിയധമ്മാ, പടിപദാദിഭേദോ ച മഗ്ഗാഗമനവസേനേവ ഹോതീതി വേദിതബ്ബോ. അധിപതിഭേദോപേത്ഥ ലബ്ഭതി. ലോകുത്തരകുസലാ ഹി അത്തനോ ഫലാനം അനന്തരുപ്പത്തിതോ, ജവനവുത്തിതോ ച

അധിപതിം വിധാതും സക്കോന്തി, ലോകിയാ പന വിപരീതതോ ന സക്കോന്തി. തേനാഹു പോരാണാ "വിപാകേ അധിപതീ നത്ഥി ഠപേത്വാ ലോകുത്തര"ന്തി (ധ॰ സ॰ അട്ഠ॰ ൪൯൮). വിമോക്ഖഭേദതോ പനേതേ മഗ്ഗാഗമനതോ തിവിധാ ഹോന്തി സുഞ്ഞതഅനിമിത്തഅപ്പണിഹിതവിമോക്ഖവസേന. മഗ്ഗാ ഹി വിപസ്സനാഗമനതോ "സുഞ്ഞതോ അപ്പണിഹിതോ"തി ദ്വേ നാമാനി ലഭിത്വാ സഗുണാരമ്മണതോ പരിയായേന അനിമിത്താതിപി വുച്ചന്തി, തസ്മാ സയം ആഗമനീയട്ഠാനേ ഠത്വാ അത്തനോ അത്തനോ അനന്തരഫലാനം നിപ്പരിയായതോ തീണിപി നാമാനി ദേന്തി. അപരഭാഗേ പന ഫലസമാപത്തിഭൂതാനം ന ദേന്തി. തത്ഥ വിപസ്സനാഗമനതോവ മഗ്ഗേ വുത്തനയേന ദുവിധോ നാമലാഭോ വേദിതബ്ബോ. തേ ച ന മഗ്ഗാ വിയ ഏകചിത്തക്ഖണികാ, മഗ്ഗവീഥിയം പന ദ്വത്തിക്ഖത്തും, ഫലസമാപത്തിവീഥിയം സകലമ്പി ദിവസം അപ്പനാജവനവസേനേവ നിരന്തരം മഹഗ്ഗതജവനാനി വിയ പവത്തന്തീതി അയം വിസേസോ.

ലോകുത്തരവിപാകാ നിട്ഠിതാ.

അകുസലവിപാകാ പന കാമാവചരാവ, ലോഭാദിസമ്പയുത്തഹേതു അഭാവതോ അഹേതുകാ ഏവ ച ഹോന്തി. തേ സമ്പയോഗതോ ഉപേക്ഖാസഹഗതം ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം, തഥാ സോതഘാനജിവ്ഹാവിഞ്ഞാണാനി, തഥാ ദുക്ഖസഹഗതം കായവിഞ്ഞാണം, ഉപേക്ഖാസഹഗതാ മനോധാതു, തഥാ മനോവിഞ്ഞാണധാതൂതി സത്തവിധാ. വിനിച്ഛയോ പനേസ സബ്ബത്ഥ താദിസാഹേതുകകുസലവിപാകേസു വുത്തനയോ ഏവ. കേവലം പനാനിട്ഠാരമ്മണതാ, കായവിഞ്ഞാണസ്സ ദുക്ഖസഹഗതതാ, ഉപേക്ഖാസഹഗതമനോവിഞ്ഞാണധാതുയാ ഉദ്ധച്ചവജ്ജിതാകുസലപച്ചയാ ചതൂസു അപായേസു പടിസന്ധിഭവങ്ഗചുതികിച്ചാനി, സുഗതിയഞ്ച സന്തീരണതദാരമ്മണകിച്ചാനി ച സാധനവസേന പവത്തി ച വിസേസോ, സേസം താദിസമേവ.

അകുസലവിപാകാ നിട്ഠിതാ.

നിട്ഠിതാ ച വിപാകാബ്യാകതാ.

അഹേതുകകിരിയാവണ്ണനാ

കിരിയാബ്യാകതാ പന കാമരൂപാരൂപാവചരവസേന തിവിധാ. തത്ഥ കാമാവചരകിരിയാ അഹേതുകാ സഹേതുകാതി ദുവിധാ. തത്ഥ സഹജാതഹേതുവിരഹിതാ അഹേതുകാ. താ സമ്പയോഗാദിതോ തിവിധാ ഉപേക്ഖാസഹഗതാ മനോധാതു, സോമനസ്സസഹഗതാ മനോവിഞ്ഞാണധാതു, തഥാ ഉപേക്ഖാസഹഗതാതി. **കിരിയാ**തി കരണമത്തം, കിച്ചമത്തന്തി അത്ഥോ. സബ്ബേസുയേവ ഹി കിരിയചിത്തേസു യം ആവജ്ജനകിച്ചദ്വയം, തം അജവനവുത്തിതോ മോഘപുപ്ഫം വിയ. യം ജവനവുത്തികം, തം നിരാനുസയസന്താനപ്പവത്തിതോ ഛിന്നമൂലരുക്ഖപുപ്ഫം വിയ അഫലം ഹോതി. തംതംആവജ്ജനജവനകിച്ചസാധനവസേന പവത്തത്താ പന കിച്ചമത്തതം ഉപാദായ "കിരിയാ"തി വുത്തം. തത്ഥ മനോധാതുയാ വിപാകമനോധാതുയം വുത്തനയേന സബ്ബോ വിനിച്ഛയോ വേദിതബ്ബോ. കേവലം പന പഞ്ചദ്വാരേ ഇട്ഠേസു വാ അനിട്ഠേസു വാ പഞ്ചാരമ്മണേസു പഞ്ചപസാദേ ഘട്ടിതേസു ഉപ്പന്നഭവങ്ഗുപച്ഛേദാനന്തരം തമേവ പഞ്ചാരമ്മണമാരബ്ഭ ഹദയവത്ഥും നിസ്സായേവാവജ്ജനകിച്ചം സാധയമാനാ പഞ്ചസുപി ദ്വാരേസു പവത്തതീതി അയം വിസേസോ.

മനോവിഞ്ഞാണധാതുദ്വയമ്പി യഥാക്കമം കുസലവിപാകാഹേതുകമനോവിഞ്ഞാണധാതുദ്വയസദിസം, വീരിയം പനേത്ഥ അധികം, വീരിയൂപത്ഥമ്ഭോവ സമാധി ബലവാ ഹോതി. തതോ ഏവേത്ഥ സങ്ഗഹവാരേ വീരിയസമാധിമനോസോമനസ്സജീവിതിന്ദ്രിയാനം പഞ്ചന്നം വസേന ഇന്ദ്രിയസങ്ഗഹോ ഹോതി, ഇധാപി ബലസങ്ഗഹോ നത്ഥേവ. യം പനേത്ഥ **പദഭാജനീയേ** സമാധിവീരിയാനം നിദ്ദേസേ "സമാധിബലം വീരിയബല"ന്തി (ധ॰ സ॰ ൫൬൭-൫൬൮) ബലവേവചനം വുത്തം, തം ഇതരാഹേതുകചിത്തസമ്പയുത്തേഹി ഇമേസം ബലവതരതാദസ്സനത്ഥം പരിയായതോ വുത്തം. തതോ ഏവ ഹി സങ്ഗഹവാരേ "ദ്വേ ബലാനി ഹോന്തീ"തി ന വുത്തം, തസ്മാ അഹേതുകേസു നിപ്പരിയായതോ ബലം നത്ഥി ഏവാതി ഗഹേതബ്ബം.

വിസയാദിപ്പഭേദതോ പനേത്ഥ സോമനസ്സസഹഗതാ താവ ഹദയവത്ഥുഞ്ഞേവ നിസ്സായ പഞ്ചദ്വാരേ വോട്ഠബ്ബനകിച്ചായ ച, മനോദ്വാരേ അനുളാരേസു ഛസു കാമാവചരാരമ്മണേസു ആവജ്ജനകിച്ചായ ച മനോവിഞ്ഞാണധാതുയാ അനന്തരം ജവനകിച്ചം സാധയമാനാ ഖീണാസവാനഞ്ഞേവ ഹസിതം ഉപ്പാദേന്തീ പവത്തതി. ഹസിതം ഹി സോമനസ്സസഹഗതകാമാവചരേഹേവ ജവനേഹി, തേസു അസേഖാനം പഞ്ചഹി കിരിയാജവനേഹി, സേഖാനം പന കുസലേഹി ചേവ ദിട്ഠിവിപ്പയുത്തലോഭമൂലേഹി ചാതി ഛഹി, പുഥുജ്ജനാനം ദിട്ഠിസമ്പയുത്തേഹി ചാതി അട്ഠഹീതി തേരസഹി ചിത്തേഹി ഉപ്പജ്ജതി. ഉപേക്ഖാസഹഗതാ പന പഞ്ചദ്വാരേ ഹദയവത്ഥുഞ്ഞേവ നിസ്സായ സന്തീരണകിച്ചായ വിപാകമനോവിഞ്ഞാണധാതുയാ അനന്തരം വോട്ഠബ്ബനകിച്ചം, മനോദ്വാരേ സബ്ബേസു ഛസുപി ആരമ്മണേസു സവത്ഥുകാ, അവത്ഥുകാ വാ ഭവങ്ഗചലനാനന്തരം ആവജ്ജനകിച്ചം സാധയമാനാ പവത്തതി. അയം ഹി തീസു ഭവേസു കസ്സചി സചിത്തകപുഗ്ഗലസ്സ ന കിസ്മിഞ്ചി വിസയേ ന ഉപ്പജ്ജതി, സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണസദിസം മഹാഗമനം നാമേതം ചിത്തന്തി അയം വിസേസോ, സേസം താദിസമേവ.

അഹേതുകകിരിയാ നിട്ഠിതാ.

സഹേതുകകാമാവചരകിരിയാവണ്ണനാ

അലോഭാദികിരിയാഹേതുസമ്പയുത്താ പന സഹേതുകാ, തേ സമ്പയോഗതോ കുസലാ വിയ അട്ഠവിധാ. സബ്ബോപേത്ഥ വിനിച്ഛയോ കുസലേസു വുത്തനയോ ഏവ. കേവലം പനേത്ഥ വിരതിയോ ന സന്തി, കുസലാ ച സേഖപുഥുജ്ജനാനം വുത്തനയേന ഛസു ദ്വാരേസു വത്ഥും നിസ്സായ വാ അനിസ്സായ വാ ജവനകിച്ചം സാധയമാനാ പവത്തന്തി, ഇമേ പന അസേഖാനന്തി അയം വിസേസോ. കാമാവചരകിരിയാ.

രൂപാവചരകിരിയാവണ്ണനാ

രൂപാവചരകിരിയാ ച കുസലാ വിയ പഞ്ചവിധാ. വിനിച്ഛയോ ച തത്ഥ വുത്തനയോ ഏവ. കേവലം ഹി കുസലാ സേഖപുഥുജ്ജനാനം പഞ്ഞത്താരമ്മണാ , അഭിഞ്ഞാവസേന പവത്തം പഞ്ചമജ്ഝാനം സബ്ബാരമ്മണഞ്ച ഹുത്വാ മനോദ്വാരേ ഹദയവത്ഥുഞ്ഞേവ നിസ്സായ ജവനകിച്ചം സാധയമാനാ പവത്തന്തി, ഇമേ പന അസേഖാനന്തി അയമേവ വിസേസോ. രൂപാവചരകിരിയാ.

അരൂപാവചരകിരിയാവണ്ണനാ

അരൂപാവചരകിരിയാ ച കുസലാ വിയ ചതുബ്ബിധാ. വിനിച്ഛയോ ച തത്ഥ വുത്തനയോ ഏവ. കേവലം ഹി കുസലാ സേഖപുഥുജ്ജനാനം സവത്ഥുകാ, അവത്ഥുകാ വാ ഹേട്ഠാ വുത്തനയേന യഥായോഗം പഞ്ഞത്തിമഹഗ്ഗതാരമ്മണാ മനോദ്വാരേ ജവനകിച്ചം സാധേമാനാ പവത്തന്തി, ഇമേ പന അസേഖാനന്തി അയം വിസേസോ. അരൂപാവചരകിരിയാ.

കിരിയാബ്യാകതാ നിട്ഠിതാ.

പകിണ്ണകകഥാവണ്ണനാ

ഏത്ഥ ഠത്വാ സബ്ബേ ചിത്തചേതസികധമ്മേ ജാതിസങ്ഗഹാദിതോ സമോധാനേത്വാ പകിണ്ണകകഥാ വത്തബ്ബാ. യഥാവുത്താനി ഹി ചിത്താനി കുസലാനി ഏകവീസതി, അകുസലാനി ദ്വാദസ, വിപാകാനി ഛത്തിംസ, കിരിയാനി വീസതി ചാതി സബ്ബാനിപി ഏകൂനനവുതിവിധാനി, ലോകുത്തരാനം ഝാനങ്ഗയോഗഭേദതോ ചത്താലീസവിധത്താ ഏകവീസസതം വാ ഹോന്തി. തേസു കാമാവചരാനി ചതുപഞ്ഞാസ, രൂപാവചരാനി പന്നരസ, അരൂപാവചരാനി ദ്വാദസ, ലോകുത്തരാനി അട്ഠ, ചത്താലീസം വാ. കാമാവചരേസു ച കുസലാനി അട്ഠ, വിപാകാനി തേവീസതി, കിരിയാനി ഏകാദസ, അഹേതുകാനി അട്ഠാരസ. സേസാനി പന ചതുഭൂമകാനിപി സഹേതുകാനി. തേസു ച ജാതിതോ ചിത്തഗണനാ പുബ്ബേ വുത്താവ . ചേതസികാ പന സദ്ധാ സതി ഹിരീഓത്തപ്പം അലോഭോ അദോസോ കായപസ്സദ്ധാദയോ ദ്വാദസ, തത്രമജ്ഝത്തതാ അമോഹോ അപ്പമഞ്ഞാദ്വയം, വിരതിത്തയഞ്ച മോഹോ അഹിരികം അനോത്തപ്പം ഉദ്ധച്ചഞ്ച ലോഭോ ദിട്ഠി ദോസോ വിചികിച്ഛാ ച മാനോ ഇസ്സാ മച്ഛരിയം കുക്കുച്ചം ഥിനം മിദ്ധഞ്ച ഫസ്സോ വേദനാ സഞ്ഞാ ചേതനാ ഏകഗ്ഗതാ ജീവിതിന്ദ്രിയഞ്ച മനസികാരോ ച വിതക്കോ വിചാരോ പീതി വീരിയം ഛന്ദോ അധിമോക്ഖോ ചാതി ദ്വേപഞ്ഞാസ ഹോന്തി.

തത്ഥ തത്രമജ്ഝത്തതാ, അപ്പമഞ്ഞാദ്വയം, മാനാദീനി ഛ, മനസികാരോ ഛന്ദോ അധിമോക്ഖോ ചാതി ദ്വാദസ ധമ്മാ യഥാഠാനേ യേവാപനകാ ഏവ, വിരതിത്തയം, ഉദ്ധച്ചഞ്ച കത്ഥചി യേവാപനകാ. തേസു ച തത്രമജ്ഝത്തതാ മനസികാരോ ഛന്ദോ അധിമോക്ഖോ ഉദ്ധച്ചം വിരതിയോതി ഇമേ ഠപേത്വാ സേസാ അട്ഠ യഥാഠാനേ അനിയതാ ഏവ, വിരതിയോ പന കത്ഥചി അനിയതാ, ഇമേ പന ഏകാദസ ഠപേത്വാ സേസാ ഏകചത്താലീസ ധമ്മാ നിയതാ ഏവ. തത്ഥ സദ്ധാദയോ പഞ്ചവീസതി ധമ്മാ കുസലാബ്യാകതായേവ, മോഹാദയോ ചുദ്ദസ അകുസലാ ഏവ, ഫസ്സാദയോ തേരസ കുസലാകുസലാബ്യാകതാ തിജാതികാ. ഏകന്തതോ ഹി കുസലാ വാ അബ്യാകതാ വാ ധമ്മാ നത്ഥി, കുസലചിത്തസമ്പയുത്തസമയേ പന കുസലാ, അബ്യാകതചിത്തസമ്പയുത്തസമയേ അബ്യാകതാ ച ഹോന്തി. മോഹാദയോ പന സരൂപേനേവ അകുസലാ, ഇതരേ ച തംസമ്പയോഗേന സബ്ബേപി ചേതേ അത്ഥനാ സമ്പയുത്തചിത്തഭേദേന ഭേദവന്തോവ ഹോന്തീതി വേദിതബ്ബാ.

തേസു ഹി സദ്ധാദയോ ഏകൂനവീസതി സബ്ബേസു കുസലേസു ചേവ സഹേതുകാബ്യാകതേസു ചാതി ഏകൂനസട്ഠിചിത്തേസു ഉപ്പജ്ജന്തി, തതോ പച്ചേകം ഏകൂനസട്ഠിപ്പഭേദാ ച ഹോന്തി. ഏവമഞ്ഞേപി ഞാതബ്ബാ . അമോഹോ തേസു ഞാണവിപ്പയുത്താനി ദ്വാദസ ഠപേത്വാ സേസേസു, അപ്പമഞ്ഞാ പന കാമാവചരേസു സഹേതുകകിരിയകുസലേസു ചേവ പഞ്ചമജ്ഝാനവജ്ജിതരൂപാവചരേസു ചാതി അട്ഠവീസതിചിത്തേസു, വിരതിയോ പന കാമാവചരകുസലേസു, ലോകുത്തരേസു ചാതി സോളസസു. ഏവമേതേ പഞ്ചവീസതി ധമ്മാ കുസലാബ്യാകതേസു ഉപ്പജ്ജനതോ കുസലാബ്യാകതാ നാമ ജാതാ. അകുസലേസു പന മോഹാദയോ ചത്താരോ ദ്വാദസസുപി അകുസലചിത്തേസു ഉപ്പജ്ജന്തി, ലോഭോ അട്ഠസു ലോഭമൂലേസു, ദിട്ഠി തത്ഥ ദിട്ഠിസമ്പയുത്തേസു, മാനോ ദിട്ഠിവിപ്പയുത്തേസു, ദോസോ ഇസ്സാ മച്ഛരിയം കുക്കുച്ചം പടിഘസമ്പയുത്തേസു, ഥിനമിദ്ധം പഞ്ചസു സസങ്ഖാരികേസു, വിചികിച്ഛാ വിചികിച്ഛാസമ്പയുത്തേ ഏവാതി. ഏവമേതേ ചുദ്ദസപി സയം അകുസലത്താ, അകുസലേസ്വേവ ഉപ്പജ്ജനതോ ച അകുസലാ നാമ.

ഇതരേസു ച ഫസ്സാദയോ സത്ത ധമ്മാ സബ്ബചിത്തേസു, ന ഹി തം ചിത്തമത്ഥി, യം ഇമേസു ഏകേനാപി വിനാ ഉപ്പജ്ജതി. സബ്ബത്ഥകാ ഹി ഏതേ. വിതക്കാദയോ പന യഥായോഗികാ. തേസു ഹി വിതക്കോ താവ ദ്വിപഞ്ചവിഞ്ഞാണവജ്ജിതകാമാവചരേസു ചേവ ഏകാദസസു പഠമജ്ഝാനികരൂപാവചരലോകുത്തരേസു ചാതി പഞ്ചപഞ്ഞാസചിത്തേസു ഉപ്പജ്ജതി. വിചാരോ പന തേസു ചേവ തഥാ ദുതിയജ്ഝാനികചിത്തേസു ചാതി ഛസട്ഠിചിത്തേസു. പീതി ചതുത്ഥജ്ഝാനികവജ്ജിതസോമനസ്സസഹഗതേസു. വീരിയം ദ്വിപഞ്ചവിഞ്ഞാണമനോധാതുസന്തീരണത്തികവജ്ജിതേസു. ഛന്ദോ അഹേതുകമോമൂഹവജ്ജിതേസു. അധിമോക്ഖോ ദ്വിപഞ്ചവിഞ്ഞാണവിചികിച്ഛായുത്തവജ്ജിതേസു. ഏവമേതേ തേരസ കുസലാകുസലാബ്യാകതേസു ഉപ്പജ്ജനതോ തിജാതികാ നാമ ജാതാ. സമ്പയുത്തചിത്തഭേദേന ചേസം പച്ചേകം ഗണനാഭേദോപി വേദിതബ്ബോ. യഥാ ഹി ചിത്തം സലക്ഖണതോ ഏകവിധമ്പി സമ്പയോഗാവത്ഥാദിഭേദേനേവ ഭിന്നം, തഥാ ചേതസികാപി പച്ചേകന്തി ഞാതബ്ബാ, വിസേസം പന നേസം വക്ഖാമ.

വത്ഥുസങ്ഗഹേ പന നേസം ചിത്തേസു താവ കാമാവചരവിപാകമനോധാതുഹസിതാനി, ദോസസമ്പയുത്തപടിഘരൂപാവചരപഠമമഗ്ഗാനി ചാതി തേചത്താലീസ ചിത്താനി ഹേട്ഠാ വുത്തനയേന യഥാസകം വത്ഥൂനി നിസ്സായേവ ഉപ്പജ്ജന്തി, അരൂപാവചരവിപാകാനി പന അനിസ്സായേവ, സേസാനി ദ്വേചത്താലീസ നിസ്സായപി, ആരുപ്പേസുപി ഉപ്പജ്ജനതോ അനിസ്സായപി. അരൂപീനം ഹി ഛപി വത്ഥൂനി ന സന്തി, രൂപീനം പന ഘാനാദീനി തീണി, സബ്ബത്ഥ ച തംതംവത്ഥുരഹിതാനം സബ്ബത്ഥ നിയതവിഞ്ഞാണാനിപി, അസഞ്ഞീനം പന സബ്ബാനിപി വത്ഥുവിഞ്ഞാണാനി ന സന്തി. തേസം ഹി ജീവിതനവകമേവ രൂപം പടിസന്ധി, പവത്തിയം ഭവങ്ഗം, മരണകാലേ ചുതി ച ഹുത്വാ പവത്തതി. യഥാ ചേത്ഥ ചിത്താനം, ഏവം തംസമ്പയുത്തചേതസികാനമ്പി വത്ഥുതോ സങ്ഗഹഭേദോ വേദിതബ്ബോ. അയം പന വിസേസോ - തേസു ഹി ദോസോ ഇസ്സാ മച്ഛരിയം കുക്കുച്ചഞ്ച ഹദയവത്ഥും നിസ്സായ കാമലോകേ ഏവ ഉപ്പജ്ജതി. കരുണാമുദിതാ പന രൂപലോകേപി, ന അരൂപേ. തത്ഥ ഹി രൂപാവചരപുബ്ബഭാഗാനിപി ന ഉപ്പജ്ജന്തി, സേസാ പന സബ്ബേ നിസ്സായപി അനിസ്സായപി തീസുപി ഭവേസു ഉപ്പജ്ജന്തി. തത്ഥ ഹി ഫസ്സാദയോ സത്ത ഛപി വത്ഥൂനി, ഇതരേ പന ഹദയമേവാതി, സേസം ചിത്തസമം.

കിച്ചദ്വാരസങ്ഗഹേ പന നേസം ചിത്തം യഥാ ച ചുദ്ദസഹി കിച്ചേഹി ഛദ്വാരികദ്വാരവിനിമുത്തഭാവേന, ഏവം പവത്തിക്കമോ വേദിതബ്ബോ. യദാ ഹി കുസലാകുസലബലേന തീസു ഭൂമീസു സത്താ നിബ്ബത്തന്തി, തദാ തേസം

മരണകാലേ യേഭുയ്യേന ഛന്നം ദ്വാരാനമഞ്ഞതരസ്മിം പച്ചുപട്ഠിതം കമ്മകമ്മനിമിത്തഗതിനിമിത്താനമഞ്ഞതരം ഗഹേത്വാ ഉപേക്ഖാസഹഗതവിപാകാഹേതുകമനോവിഞ്ഞാണധാതുദ്വയഞ്ചേവ അട്ഠ മഹാവിപാകാനി, നവ രൂപാരൂപവിപാകാനി ചേതി ഏകൂനവീസതി ചിത്താനി ഹേട്ഠാ വുത്തനയേന യഥാസകഭൂമീസു പടിസന്ധി ഹുത്വാ ഉപ്പജ്ജന്തി, താനേവ ഭവങ്ഗചുതിവസേന ദ്വാരവിനിമുത്താനി നാമ ഹോന്തി. മരണകാലേ ഹി സത്താനം അസഞ്ഞിസത്തവിരഹിതാനം ഭവന്തരേ പടിസന്ധിജനകം അതീതം കമ്മം വാ തംകമ്മകരണകാലേ വിസയോപകരണാദിഭൂതം രൂപാദിഛബ്ബിധമ്പി അതീതാദിഭേദം കാലവിനിമുത്തഞ്ച കമ്മനിമിത്തം വാ ഉപപജ്ജമാനഭവാനുരൂപം കപ്പരുക്ഖമാതുകുച്ഛിനിരയഗ്ഗിജാലാദിഗതിനിമിത്തം വാ കമ്മബലേന യഥാരഹം ഛന്നം ദ്വാരാനമഞ്ഞതരസ്മിം സായന്ഹേ പബ്ബതച്ഛായാ പഥവിയം വിയ ചിത്തസന്താനേ അല്ലീയമാനം ഉപട്ഠാതി. ഏവം ഉപട്ഠിതേ ച തസ്മിം ആരമ്മണേ കമ്മബലേന നിരന്തരം പവത്തമാനചിത്തസന്താനസ്സ ആയുക്ഖയകമ്മക്ഖയഉഭയക്ഖയഉപച്ഛേദകകമ്മാനമഞ്ഞതരേന പച്ചാസന്നമരണസ്സ തസ്സ തസ്സ വീഥിചിത്തഭവങ്ഗാനന്തരം ചുതിചിത്തം ഹോതി, തദനന്തരം കമ്മകമ്മനിമിത്താദീസു യഥാഗഹിതം ആരബ്ഭ യഥാരഹം തീസു ഭവേസു യം കിഞ്ചി പടിസന്ധിചിത്തം ഭവന്തരേ പഠമചിത്തം ഹുത്വാ ഉപ്പജ്ജതി.

തത്ഥ ച ദുഹേതുകാഹേതുകചുതിയാനന്തരം ദസ കാമാവചരപടിസന്ധിയോവ ഹോന്തി, ന ഇതരാ, കാമാവചരതിഹേതുകായ ചുതിയാ സബ്ബാപി ഹോന്തി, രൂപാവചരായ പന ചുതിയാപി അഹേതുകപടിസന്ധിരഹിതാ, അരൂപാവചരായ ചുതിയാ ഹേട്ഠിമവജ്ജിതാരുപ്പപടിസന്ധിയോ ചേവ കാമാവചരതിഹേതുകപടിസന്ധിയോ ച, അസഞ്ഞീനം പന രൂപചുതിതോ ഭവന്തരേ ഗഹിതപുബ്ബം കമ്മാദിമേവാരബ്ഭ അഹേതുകരഹിതാ കാമാവചരപടിസന്ധിയോവ ഹോന്തി, ന ഇതരാ. പുഥുജ്ജനാനം, പന സോതാപന്നസകദാഗാമീനഞ്ച ചുതിയാ സുദ്ധാവാസേസു പടിസന്ധി ന ഹോതി, സേഖാനം ദ്വിഹേതുകാഹേതുകാസഞ്ഞിപടിസന്ധിയോ, അസേഖാനം പന സബ്ബാപി പടിസന്ധിയോ ന ഹോന്തി. തേ ഹി ചുതിതോ നിരുപധിസേസനിബ്ബാനേന അനുപാദാപരിനിബ്ബാനപ്പത്താ നാമ ഹോന്തി. ഏവം ഗഹിതപടിസന്ധിനിരോധതോ പരം തദേവ ചിത്തം തസ്മിഞ്ഞേവാരമ്മണേ ഭവങ്ഗം ഹുത്വാ ചുതിപരിയോസാനം അസതി വീഥിചിത്തുപ്പാദേ സുപിനമ്പി അദിസ്വാ നിദ്ദോക്കമനകാലാദീസു അപരിമാണസങ്ഖമ്പി നദീസോതം വിയ നിരന്തരം പവത്തതി. ഏവം ഏകൂനവീസതിവിഞ്ഞാണാനം പടിസന്ധിഭവങ്ഗചുതിവസേന പവത്തിക്കമോ വേദിതബ്ബോ.

ഏവം പന വത്തമാനേ ഭവങ്ഗസന്താനേ യദാ ഇന്ദ്രിയപരിപാകമാഗമ്മ സഭാഗപച്ചയന്തരസഹിതം അതിമഹന്തം രൂപാരമ്മണം ചക്ഖുദ്വാരേ ഘട്ടേതി, തദാ ഘട്ടനാനുഭാവേന ദ്വിക്ഖത്തും തത്ഥ ഭവങ്ഗചലനം ഹോതി, തദനന്തരം ഭവങ്ഗം വോച്ഛിന്ദിത്വാ തസ്മിം രൂപാരമ്മണേ കിരിയമനോധാതു ആവജ്ജനകിച്ചം സാധയമാനാ ഉപ്പജ്ജിത്വാ നിരുജ്ഝതി, തഥാ തദനന്തരം ചക്ഖുവിഞ്ഞാണദ്വയേ യഥാരഹമേകം ദസ്സനകിച്ചം, തദനന്തരം വിപാകമനോധാതുദ്വയാ അഞ്ഞതരം സമ്പടിച്ഛനകിച്ചം, തദനന്തരം വിപാകമനോവിഞ്ഞാണധാതുത്തയാ അഞ്ഞതരം സന്തീരണകിച്ചം, തദനന്തരം ഉപേക്ഖാസഹഗതകിരിയാഹേതുകമനോവിഞ്ഞാണധാതു വോട്ഠബ്ബനകിച്ചം, തദനന്തരം ഏകൂനതിംസകാമാവചരജവനേസു യം കിഞ്ചി യഥാരഹം സത്തക്ഖത്തും, ഛക്ഖത്തും, മരണകാലാദീസു പഞ്ചക്ഖത്തുമേവ വാ ജവനകിച്ചം സാധയമാനം, തദനന്തരം ഏകാദസസു തദാരമ്മണകിച്ചേസു മഹാവിപാകസന്തീരണേസു യഥാരഹമേകം സകിം, ദ്വിക്ഖത്തും വാ തദാരമ്മണകിച്ചം സാധയമാനം ഉപ്പജ്ജിത്വാ നിരുജ്ഝതി, തദനന്തരം ഭവങ്ഗസന്തതി ഏവ പവത്തതി. ഏവം ചക്ഖുദ്വാരേ സത്തകിച്ചാനി ഛചത്താലീസ ചിത്താനി സമ്ഭവന്തി.

യദാ പന വുത്തനയേന സദ്ദാരമ്മണാദീനി സോതദ്വാരാദീസു ഘട്ടേന്തി, തദാപി ചക്ഖുദ്വാരേ വിയ പച്ചേകഞ്ച ഛചത്താലീസേവ ഭവന്തി. കേവലം ഹേത്ഥ ആവജ്ജനാനന്തരം ചക്ഖുവിഞ്ഞാണട്ഠാനേ സോതവിഞ്ഞാണാദിദ്വയാനി യഥാക്കമം സവനാദികിച്ചാനി സാധയമാനാനി ഉപ്പജ്ജന്തീതി. ഏവം പഞ്ചദ്വാരേ അതിമഹന്തേ പഞ്ചാരമ്മണേ ചതുപഞ്ഞാസ കാമാവചരചിത്താനേവ സമ്ഭവന്തി. കേചി പനേത്ഥ “സസങ്ഖാരികജവനാനി പഞ്ചദ്വാരേ ന ഉപ്പജ്ജന്തി പുബ്ബപ്പയോഗാസമ്ഭവാ, മനോദ്വാരേയേവേതാനി ഉപ്പജ്ജന്തീ”തി വദന്തി.

മഹന്തേ പന തദാരമ്മണവജ്ജിതാനി. വിസയസ്സ ജവനസമകാലമേവ അതീതത്താ ജവനാവസാനേ ഭവങ്ഗം ഹോതി. പരിത്തേ പന ജവനമ്പി നത്ഥി. വോട്ഠബ്ബനം ഹേത്ഥ ജവനട്ഠാനേ ഠത്വാ ദ്വത്തിക്ഖത്തും പവത്തിത്വാ നിരുജ്ഝതി, തതോ പരം ഭവങ്ഗം ഹോതി. അയം പന വാരോ “ദിട്ഠം വിയ മേ , സുതം വിയ മേ”തിആദികഥനകാലേ ലബ്ഭതി. അതിപരിത്തേ പന വോട്ഠബ്ബനപ്പാദാ അസണ്ഠഹനതോ ഭവങ്ഗചലനമത്തമേവ, ന ആവജ്ജനാദീനി. ആവജ്ജനേന ഹി ഭവങ്ഗേ ആവട്ടിതേ വോട്ഠബ്ബനം അപ്പത്വാ അന്തരാ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണാനന്തരം ചിത്തം ഭവങ്ഗം ഓതരിസ്സതീതി നേതം ഠാനം വിജ്ജതി, നാപി അപ്പവത്തമാനേ വിസയേ പഞ്ചദ്വാരികവീഥിചിത്താനി പവത്തന്തീതി. അയം പഞ്ചദ്വാരേ വിസയപ്പവത്തിഭേദേന ചിത്തപ്പവത്തിനിയമോ.

മനോദ്വാരേ പന ഛസു ആരമ്മണേസു ആപാഥഗതേസു വുത്തനയേന ഭവങ്ഗചലനമനോദ്വാരാവജ്ജനാനന്തരം കുസലാകുസലഫലനാവജ്ജനകിരിയചിത്തേസു പഞ്ചപഞ്ഞാസജവനകിച്ചേസു യം കിഞ്ചി കാമാവചരാരമ്മണമാരബ്ഭ പവത്തതി, തതോ പഭുതി കാമാവചരാരമ്മണേ തദാരമ്മണം ഹോതി. അപ്പനാജവനേ അയം പവത്തിക്കമോ - സമഥവിപസ്സനാകമ്മട്ഠാനികാനം ഹി യഥാസകവിസയേ ഉപ്പാദിതപുബ്ബഭാഗഭാവനാനം “ഇദാനി അപ്പനാ ഉപ്പജ്ജിസ്സതീ”തി ഭവങ്ഗചലനാവജ്ജനാവസാനേ ഞാണസമ്പയുത്തകാമാവചരജവനേസു അഞ്ഞതരസ്മിം യഥാരഹം പരികമ്മോപചാരാനുലോമഗോത്രഭുനാമേന ചതുക്ഖത്തും, തിക്ഖത്തുമേവ വാ ഉപ്പജ്ജിത്വാ നിരുദ്ധേ ചതുത്ഥം, പഞ്ചമം വാ മഹഗ്ഗതജവനേസു യം കിഞ്ചി പഠമകപ്പനാഭിഞ്ഞാഭൂതം ഏകവാരമേവ, ഝാനസമാപത്തിഭൂതം അനന്തവാരമ്പി ജവതി. ലോകുത്തരജവനേസു പന കുസലാനി ഏകസന്താനേ ഏകവാരമേവ ജവന്തി, തദനന്തരം യഥാസകം ഫലചിത്തഞ്ച ദ്വത്തിവാരം, ഫലസമാപത്തിവീഥിയം ഫലമേവ അനന്തവാരമ്പി ജവതി, നിരോധസമാപത്തിയം പന അനുപുബ്ബനിരോധവസേന പഠമജ്ഝാനതോ യാവാകിഞ്ചഞ്ഞായതനാ യഥാക്കമം ആവജ്ജനപരികമ്മാദിവസേനേവ സമാപജ്ജിത്വാ വുട്ഠിതസ്സ ഗോത്രഭുതോ അനന്തരം ചതുത്ഥാരുപ്പജവനേ ദ്വിക്ഖത്തും ജവിത്വാ നിരുദ്ധേ യഥാപരിച്ഛിന്നകാലഞ്ച ചിത്തം ന ഉപ്പജ്ജതി, വുട്ഠാനകാലേ ച ആവജ്ജനപരികമ്മചിത്തനിയാമേന അനാഗാമിഫലം, അരഹത്തഫലം വാ യഥാരഹമേകവാരമേവ ഉപ്പജ്ജതി. തത്ഥ ച കുസലഗോത്രഭുതോ അനന്തരം കുസലഞ്ചേവ ആദിതോ ഫലത്തയഞ്ച അപ്പേതി, കിരിയാഗോത്രഭുതോ കിരിയം, അരഹത്തഫലഞ്ച. തത്ഥാപി സോമനസ്സസഹഗതതോ സോമനസ്സസഹഗതമേവ, ഉപേക്ഖാസഹഗതതോ ച ഉപേക്ഖാസഹഗതമേവ അപ്പേതി. അസേഖാനമേവ ചേത്ഥ അരഹത്തഫലകിരിയാജവനാനി, യഥാസകം സേഖാനമേവ സേസലോകുത്തരാനി, സേഖപുഥുജ്ജനാനമേവ കുസലാകുസലാനി, തിഹേതുകാനമേവ അപ്പനാ ഹോന്തി, അയം ജവനനിയമോ.

അപ്പനാജവനതോ പരം പന തദാരമ്മണം നത്ഥി. ജവനാരമ്മണേസു ഹി കാമാവചരഭൂതേസ്വേവ കാമാവചരപടിസന്ധികാനമേവ അതിമഹന്തേ, വിഭൂതേ ച വിസയേ തദാരമ്മണമുപ്പജ്ജതി. അതിഇട്ഠേ പനാരമ്മണേ സന്തീരണകിരിയാജവനതദാരമ്മണാനി സോമനസ്സസഹഗതാനി, ഇട്ഠമജ്ഝത്തേ, അനിട്ഠേ ച ഉപേക്ഖാസഹഗതാനി ഹോന്തി. യദാ പന ദോമനസ്സാനന്തരം സോമനസ്സസ്സ **പട്ഠാനേ** പടിക്ഖിത്തത്താ സോമനസ്സപടിസന്ധികസ്സ അതിഇട്ഠാദീസു പടിഘേ ജവിതേ തദാരമ്മണഭവങ്ഗാനി ന ഉപ്പജ്ജന്തി, തദാ അഞ്ഞം പരിചിതപുബ്ബം പരിത്താരമ്മണമാരബ്ഭ അനാവജ്ജനമ്പി നിരോധതോ വുട്ഠഹന്തസ്സ സാമഞ്ഞഫലം വിയ അന്തരാ ഉപേക്ഖാസഹഗതസന്തീരണം ഉപ്പജ്ജതി, തമനന്തരിത്വാ ഭവങ്ഗം ഹോതീതി അയം തദാരമ്മണനിയമോ.

ഏവം പന ഭവങ്ഗാനന്തരം ഛദ്വാരേ ആവജ്ജനാദീനി വീഥിചിത്താനി. ഇതി യാവതായുകം ഇമിനാവ കമേന ചിത്തനിയാമതോ വിഞ്ഞാണാനി പവത്തന്തി. വീഥിചിത്താനന്തരം, പന ഭവങ്ഗാനന്തരം വാ സബ്ബപച്ഛിമം തം ഏകൂനവീസതിവിധം ഭവങ്ഗമേവ തസ്മിഞ്ഞേവാരമ്മണേ ചുതികിച്ചഞ്ച സാധയമാനം പവത്തതി, തസ്മിം നിരുദ്ധേ സത്തോ ചുതോ നാമ ഹോതി. തതോപി ചുതിതോ പുന പടിസന്ധിഭവങ്ഗവീഥിചുതിയോതി ഏവം പുനപ്പുനം ചിത്തസന്താനം യന്തയുത്തഗോണോ വിയ ഭവാദീസു യാവാനുപാദായ ആസവേഹി ന വിമുച്ചതി, താവാവിച്ഛിന്നം പവത്തതി ഏവ. ഏവം പവത്തമാനേ ച ചിത്തസന്താനേ "ത്വം ഭവങ്ഗം നാമ ഹോതി, ത്വം തദനന്തരം ആവജ്ജനം... പേ॰... ത്വം തദനന്തരം തദാരമ്മണം നാമ ഹോതി, ത്വം പന ഭവങ്ഗ"ന്തിആദിനാ നിയാമകോ കത്താ നാമ നത്ഥി, ചിത്തനിയാമേനേവേതം പവത്തതി.

പഞ്ചവിധോ ഹി നിയാമോ - ബീജനിയാമോ ഉതുനിയാമോ കമ്മനിയാമോ ധമ്മനിയാമോ ചിത്തനിയാമോതി, തത്ഥ അങ്കുരപണ്ണദണ്ഡപുപ്ഫഫലാദിക്കമേന തേസം തേസം ബീജാനം അഞ്ഞോഞ്ഞവിസദിസരുക്ഖതിണഗച്ഛലതാദിസന്താനേ അത്തനാ സദിസഫലദാനം **ബീജനിയാമോ** നാമ. തസ്മിം തസ്മിം സമയേ തേസം തേസം രുക്ഖാനം ഏകപ്പഹാരേന പുപ്ഫഫലപല്ലവാനം ഗഹണം **ഉതുനിയാമോ** നാമ. തസ്സ തസ്സ വാ കുസലാകുസലകമ്മസ്സ തംതംസദിസാസദിസരൂപാരൂപവിപാകദാനം, കമ്മസരിക്ഖകവിപാകദാനഞ്ച **കമ്മനിയാമോ** നാമ. ബോധിസത്താനം പടിസന്ധിഗ്ഗഹണേ, മാതുകുച്ഛിതോ അഭിനിക്ഖമനേ, അഭിസമ്ബോധിധമ്മചക്കപ്പവത്തനാദീസു ച ദ്വത്തിംസ പുബ്ബനിമിത്താനി **ധമ്മനിയാമോ** നാമ. യഥാവുത്തേന ഭവങ്ഗാവജ്ജനാദികിച്ചക്കമേനേവ ചിത്തപ്പവത്തി **ചിത്തനിയാമോ** നാമ. ഇമിനാ പന ചിത്തനിയാമേന യഥാക്കമം കിച്ചവന്തേസു ചേതേസു ചിത്തേസു ദ്വിപഞ്ചവിഞ്ഞാണമനോധാതുജവനാനി യഥാസമ്ഭവം ഏകകിച്ചട്ഠാനാനി, സേസാനി പന ദ്വിതിചതുപഞ്ചകിച്ചട്ഠാനാനി, താനി ച പുബ്ബേ വുത്താനി, സുവിഞ്ഞേയ്യാനി ച. ഏവം ഏകദ്വാരികാദീനി ച. യഥാ ച ചിത്താനം, ഏവം തംസമ്പയുത്തചേതസികാനമ്പി കിച്ചദ്വാരവസേന സങ്ഗഹോ വേദിതബ്ബോ. അയം പന വിസേസോ - കിച്ചതോ ഹി സബ്ബത്ഥകാ താവ സത്ത ചിത്തം വിയ ചുദ്ദസ കിച്ചാനി കരോന്തി. വിതക്കവിചാരാധിമോക്ഖാ പന തയോ ദസ്സനാദിപഞ്ചകിച്ചാനി വജ്ജേത്വാ നവ, വീരിയം തതോ സമ്പടിച്ഛനസന്തീരണാനി വജ്ജേത്വാ സത്ത, പീതി വോട്ഠബ്ബനാവജ്ജനാനിപി വജ്ജേത്വാ സന്തീരണേന സദ്ധിം ഛ, വിരതിഅപ്പമഞ്ഞാവജ്ജിതാ പന വീസതി കുസലാബ്യാകതാ ചേവ ഛന്ദോ ച സന്തീരണമ്പി വജ്ജേത്വാ പഞ്ച, തതോ അപ്പമഞ്ഞാ തദാരമ്മണമ്പി വജ്ജേത്വാ ചത്താരി, വിരതിയോ പന കുസലാ ജവനകിച്ചമേവ കരോന്തി. ദ്വാരതോ ച വിരതിയോ മനോദ്വാരികാ ഏവ, തഥാ കരുണാമുദിതാ, ദ്വാരവിനിമുത്താ ച പന ഹോന്തി. മനോദ്വാരേ ഏവ ഹി ദുച്ചരിതവിരമണം സത്തപഞ്ഞത്തിഗ്ഗഹണഞ്ച ഹോതി. അകുസലാ പന ഛദ്വാരികാ, തത്ഥാപി മാനഇസ്സാമച്ഛരിയകുക്കുച്ചാനി മനോദ്വാരികാനേവാതി കേചി. അവസേസാ ഛദ്വാരികാ ചേവ ദ്വാരവിനിമുത്താ ച. സേസം ചിത്തസദിസമേവ. ആരമ്മണസങ്ഗഹോ പന നേസം പരിത്താരമ്മണത്തികേ ആവി ഭവിസ്സതീതി. അയം പകിണ്ണകകഥാ.

ചിത്തുപ്പാദകണ്ഡവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

അബ്യാകതപദം പന നേവ താവ നിട്ഠിതം. അബ്യാകതേസു ഹി വിപാകാബ്യാകതം, കിരിയാബ്യാകതഞ്ച വിഭത്തം, രൂപാബ്യാകതം, പന നിബ്ബാനാബ്യാകതഞ്ച അവസിട്ഠം. തത്ഥ രൂപാബ്യാകതം താവ ഭൂമിതോ കാമാവചരമേവ, ന ഭിന്നം, തഥാ സമ്പയോഗതോപി അസമ്ഭവോ ഏവ. സാരമ്മണധമ്മാനമേവ, ഹി അഞ്ഞമഞ്ഞസമ്പയോഗോ, ന ഇതരേസന്തി. ധമ്മുദ്ദേസതോ പനേതം അട്ഠവീസതിവിധം ഹോതി. സേയ്യഥിദം - പഥവീധാതു ആപോധാതു തേജോധാതു വായോധാതു ചക്ഖു സോതം ഘാനം ജിവ്ഹാ കായോ രൂപം സദ്ദോ ഗന്ധോ രസോ ഇത്ഥിന്ദ്രിയം പുരിസിന്ദ്രിയം ജീവിതിന്ദ്രിയം ഹദയവത്ഥു കായവിഞ്ഞത്തി വചീവിഞ്ഞത്തി ആകാസോ രൂപസ്സ ലഹുതാ മുദുതാ കമ്മഞ്ഞതാ രൂപസ്സ ഉപചയോ സന്തതി ജരതാ അനിച്ചതാ കബളീകാരോ ആഹാരോതി. പദഭാജനീയേ പനേത്ഥ കിഞ്ചാപി ഹദയവത്ഥു ന ആഗതം, ഉപരി പന പട്ഠാനപാളിയം "യം രൂപം നിസ്സായ മനോധാതു ച മനോവിഞ്ഞാണധാതു ച വത്തന്തീ"തിആദിനാ (പട്ഠാ॰ ൧.൧.൮) സരൂപേനേവ ആഗമിസ്സതീതി തം ഇധ ഗഹിതം. കേചി പന മിദ്ധരൂപം ബലരൂപം സമ്ഭവരൂപം ജാതിരൂപം രോഗരൂപന്തി ഇമാനിപി പഞ്ച ഗഹേത്വാ "തേത്തിംസ രൂപാനി ഹോന്തീ"തി വദന്തി, തേ തേസം അഭാവം, അഞ്ഞോഗധഭാവഞ്ച വത്വാ പടിക്ഖിപിതബ്ബാ. ഇമേസു ഹി മിദ്ധം രൂപമേവ ന ഹോതി അരൂപധമ്മത്താ നീവരണാനം. മിദ്ധേനേവ ഹി പചലായികാകാരേന രൂപപ്പവത്തി ഹോതി, ബലരൂപം പന വായോധാതുയാ അഞ്ഞോഗധം തംസഭാവത്താ, സമ്ഭവരൂപം ആപോധാതുയാ, ജാതിരൂപം ഉപചയസന്തതീസു, രോഗരൂപഞ്ച ജരതാഅനിച്ചതാസു പവിസതി സപ്പച്ചയസമുട്ഠിതരൂപവികാരഭേദേസു രോഗബ്യപദേസതോതി സബ്ബം രൂപം അട്ഠവീസതിവിധമേവ ഹോതി. അയം ധമ്മുദ്ദേസതോ വിനിച്ഛയോ.

ലക്ഖണാദിതോ പനേത്ഥ കക്ഖളത്തലക്ഖണാ **പഥവീധാതു,** പതിട്ഠാനരസാ, സമ്പടിച്ഛനപച്ചുപട്ഠാനാ. പഗ്ഘരണലക്ഖണാ **ആപോധാതു,** ബ്രൂഹനരസാ, സങ്ഗഹപച്ചുപട്ഠാനാ. ഉണ്ഹത്തലക്ഖണാ **തേജോധാതു,** പരിപാചനരസാ, മദ്ദവാനുപ്പദാനപച്ചുപട്ഠാനാ. വിത്ഥമ്ഭനലക്ഖണാ **വായോധാതു,** സമുദീരണരസാ, അഭിനീഹാരപച്ചുപട്ഠാനാ. ചതസ്സോപി ചേതാ സേസഭൂതത്തയപദട്ഠാനാ. രൂപാഭിഘാതാരഹഭൂതപ്പസാദലക്ഖണം, ദട്ഠുകാമതാനിദാനകമ്മസമുട്ഠാനഭൂതപ്പസാദലക്ഖണം വാ **ചക്ഖു,** രൂപേസു ആവിഞ്ഛനരസം, ചക്ഖുവിഞ്ഞാണസ്സ ആധാരഭാവപച്ചുപട്ഠാനം, ദട്ഠുകാമതാനിദാനകമ്മജഭൂതപദട്ഠാനം. ഇദം പന യദേതം അക്ഖികൂപകേ പതിട്ഠിതം നഹാരുസുത്തകേന മത്ഥലുങ്ഗേന ആബദ്ധമംസയുത്തം, യത്ഥ സേതമ്പി അത്ഥി കണ്ഹമ്പി ലോഹിതമ്പി ചത്താരിപി മഹാഭൂതാനി, യഞ്ച സേമ്ഹുസ്സദത്താ സേതം, പിത്തുസ്സദത്താ കണ്ഹം, രുഹിരുസ്സദത്താ ലോഹിതകം, പഥവുസ്സദത്താ പത്ഥിണ്ണം ഹോതി, ആപുസ്സദത്താ പഗ്ഘരതി, തേജുസ്സദത്താ പരിദയ്ഹതി, വായുസ്സദത്താ പരിബ്ഭമതി, യഞ്ച ലോകേ നീലപഖുമസമാകിണ്ണം കണ്ഹസുക്കമണ്ഡലവിചിത്തം നീലുപ്പലദലസന്നിഭം ദീഘം പുഥുലം ചക്ഖൂതി വുച്ചതി, തസ്സ സസമ്ഭാരചക്ഖുനോ സേതമണ്ഡലപരിക്ഖിത്തസ്സ കണ്ഹമണ്ഡലസ്സ മജ്ഝേ അഭിമുഖേ ഠിതാനം സരീരസണ്ഠാനുപ്പത്തിദേസേ സത്തസു പിചുപടലേസു ആസിത്തതേലം പിചുപടലാനി വിയ സത്ത അക്ഖിപടലാനി

ബ്യാപേത്വാ ധാരണനഹാപനമണ്ഡനബീജനകിച്ചാഹി ചതൂഹി ധാതീഹി ഖത്തിയകുമാരോ വിയ സന്ധാരണാബന്ധനപരിപാചനസമുദീരണകിച്ചാഹി ചതൂഹി ധാതൂഹി കതൂപകാരം ആയുനാ അനുപാലിയമാനം വണ്ണഗന്ധരസാദീഹി പരിവുതം ഉതുചിത്താഹാരേഹി ഉപത്ഥമ്ഭിയമാനം പമാണതോ ഊകാസിരമത്തം ചക്ഖുവിഞ്ഞാണാദീനം യഥാരഹം വത്ഥുദ്വാരഭാവം സാധയമാനം തിട്ഠതി. വുത്തമ്പി ചേതം ധമ്മസേനാപതിനാ -

> "യേന ചക്ഖുപസാദേന, രൂപാനി മനുപസ്സതി;
> പരിത്തം സുഖുമം ഏതം, ഊകാസിരസമൂപമ"ന്തി.

സദ്ദാഭിഘാതാരഹഭൂതപ്പസാദലക്ഖണം, സോതുകാമതാനിദാനകമ്മസമുട്ഠാനഭൂതപ്പസാദലക്ഖണം വാ **സോതം,** സദ്ദേസു ആവിഞ്ഛനരസം, സോതവിഞ്ഞാണസ്സ ആധാരഭാവപച്ചുപട്ഠാനം, സോതുകാമതാനിദാനകമ്മജഭൂതപദട്ഠാനം . ഇദം പന സസമ്ഭാരസോതബിലസ്സ അന്തോ തനുതമ്ബലോമാചിതേ അങ്ഗുലിവേധകസണ്ഠാനേ പദേസേ വുത്തപ്പകാരാഹി ധാതുആദീഹി കതൂപകാരാനുപാലനപരിവാരോപത്ഥമ്ഭം സോതവിഞ്ഞാണാദീനം യഥാരഹം വത്ഥുദ്വാരഭാവം സാധയമാനം തിട്ഠതി.

ഗന്ധാഭിഘാതാരഹഭൂതപ്പസാദലക്ഖണം, ഘായിതുകാമതാനിദാനകമ്മസമുട്ഠാനഭൂതപ്പസാദലക്ഖണം വാ **ഘാനം,** ഗന്ധേസു ആവിഞ്ഛനരസം, ഘാനവിഞ്ഞാണസ്സ ആധാരഭാവപച്ചുപട്ഠാനം, ഘായിതുകാമതാനിദാനകമ്മജഭൂതപദട്ഠാനം . ഇദഞ്ച സസമ്ഭാരഘാനബിലസ്സ അന്തോ അജപദസണ്ഠാനേ പദേസേ വുത്തപ്പകാരോപകാരാനുപാലനപരിവാരോപത്ഥമ്ഭം ഘാനവിഞ്ഞാണാദീനം യഥാരഹം വത്ഥുദ്വാരഭാവം സാധയമാനം തിട്ഠതി.

രസാഭിഘാതാരഹഭൂതപ്പസാദലക്ഖണാ, സായിതുകാമതാനിദാനകമ്മസമുട്ഠാനഭൂതപ്പസാദലക്ഖണാ വാ **ജിവ്ഹാ,** രസേസു ആവിഞ്ഛനരസാ, ജിവ്ഹാവിഞ്ഞാണസ്സ ആധാരഭാവപച്ചുപട്ഠാനാ, സായിതുകാമതാനിദാനകമ്മജഭൂതപദട്ഠാനാ. ഏസാ ച സസമ്ഭാരജിവ്ഹാമജ്ഝസ്സ ഉപരി ഉപ്പലദലഗ്ഗസണ്ഠാനേ പദേസേ വുത്തപ്പകാരോപകാരാനുപാലനപരിവാരോപത്ഥമ്ഭാ ജിവ്ഹാവിഞ്ഞാണാദീനം യഥാരഹം വത്ഥുദ്വാരഭാവം സാധയമാനാ തിട്ഠതി.

ഫോട്ഠബ്ബാഭിഘാതാരഹഭൂതപ്പസാദലക്ഖണോ, ഫുസിതുകാമതാനിദാനകമ്മസമുട്ഠാനഭൂതപ്പസാദലക്ഖണോ വാ **കായോ,** ഫോട്ഠബ്ബേസു ആവിഞ്ഛനരസോ, കായവിഞ്ഞാണസ്സ ആധാരഭാവപച്ചുപട്ഠാനോ, ഫുസിതുകാമതാനിദാനകമ്മജഭൂതപദട്ഠാനോ. അയം പന ഇമസ്മിം കായേ യാവതാ ഉപാദിന്നാ പഥവീആപോകോട്ഠാസാ ഹോന്തി, തത്ഥ സബ്ബത്ഥ കപ്പാസപടലേ സ്നേഹോ വിയ അനുഗതോ വുത്തപ്പകാരോപകാരാനുപാലനപരിവാരോപത്ഥമ്ഭോ കായവിഞ്ഞാണാദീനം യഥാരഹം വത്ഥുദ്വാരഭാവം സാധയമാനോ തിട്ഠതി. കേചി (ധ॰ സ॰ അട്ഠ॰ ൬൦൦) പന "തേജാധികാനം ഭൂതാനം പസാദോ ചക്ഖു, വിവരവായുആപപഥവിഅധികാനം സോതഘാനജിവ്ഹാകായാ"തി വദന്തി. അപരേ (ധ॰ സ॰ അ॰ ൬൦൦) "തേജോസഭാവം ചക്ഖു, ആകാസപഥവിആപവായുസഭാവാ സോതഘാനജിവ്ഹാകായാ"തി വദന്തി. "തേജാദിസഹകാരിത്താ, തേജാദിഗുണരൂപാദിവിസയത്താ ചാ"തി കാരണഞ്ച യഥാക്കമം വദന്തി. തേ ച വത്തബ്ബാ - കോ പനേവമാഹ "സഹകാരിസഭാവേഹേവ ഇന്ദ്രിയേഹി ഭവിതബ്ബ"ന്തി, "രൂപാദയോ വാ തേജാദീനം ഗുണാ"തി. അവിനിബ്ഭോഗേസു ഹി ഭൂതേസു "അയം ഇമസ്സ ഗുണോ, അയം ഇമസ്സ ഗുണോ"തി ന ലബ്ഭാ വത്തുന്തി. അഥാപി വദേയ്യും "തേജാദിഅധികേസു സമ്ഭാരേസു രൂപാദീനം അധികഭാവദസ്സനതോ ഇച്ഛിതബ്ബമേതം 'രൂപാദയോ തേജാദീനം ഗുണാ'"തി, തേ വത്തബ്ബാ ഇച്ഛേയ്യാമ, യദി ആപാധികസ്സ ആസവസ്സ ഗന്ധതോ പഥവിഅധികേ കപ്പാസേ ഗന്ധോ അധികതരോ സിയാ, തേജാധികസ്സ ച ഉണ്ഹോദകസ്സ വണ്ണതോപി സീതൂദകസ്സ വണ്ണോ പരിഹായേഥ. യസ്മാ പനേതം ഉഭയമ്പി നത്ഥി, തസ്മാ പഹായേഥ തമേതേസം നിസ്സയഭൂതാനം വിസേസകപ്പനം. യഥാ അവിസേസേപി ഏകകലാപേ ഭൂതാനം രൂപരസാദയോ അഞ്ഞമഞ്ഞം വിസദിസാ ഹോന്തി, ഏവം ചക്ഖുപസാദാദയോപീതി ഗഹേതബ്ബമേതം. കിം പനേസം വിസേസകാരണം നത്ഥീതി? നോ നത്ഥി. കിം പന തന്തി? കമ്മമേവ നേസം അസാധാരണം കാരണം ജനകതണ്ഹാജനിതാനം ഭൂതാനം വിസേസതോ. ഭൂതവിസേസേ ഹി സതി പസാദോവ നുപ്പജ്ജതി. സമാനാനം ഹി ഭൂതാനം പസാദോ, ന വിസമാനാനന്തി പോരാണാ. ഏവം കമ്മവിസേസതോ വിസേസവന്തേസു ചേതേസു ചക്ഖുസോതാനി അസമ്പത്തവിസയഗ്ഗാഹകാനി അത്തനോ നിസ്സയം അനല്ലീനനിസ്സയേവ വിസയേ വിഞ്ഞാണഹേതുത്താ. ഘാനജിവ്ഹാകായാ പന സമ്പത്തവിസയഗ്ഗാഹകാ നിസ്സയവസേന ചേവ സയഞ്ച അത്തനോ നിസ്സയം അല്ലീനേ ഏവ വിസയേ വിഞ്ഞാണഹേതുത്താ.

കേചി പന "ചക്ഖുസോതാനിപി സമ്പത്തവിസയഗ്ഗാഹകാനേവ, ദൂരേ ഠിതേസുപി ചന്ദരൂപാദീസു സീഘയായിനയനരംസിസഞ്ഞോഗേന, സദ്ദാനഞ്ച പരമ്പരായാഗന്ത്വാ സോതബിലേ ഘട്ടനേന വിഞ്ഞാണുപ്പത്തിതോ. തേനേവ ഹി കുട്ടാദിഅന്തരിതേസു, വിച്ഛിദ്ദപബ്ബതലേണാദിഗതേസു ച രൂപസദ്ദേസു വിഞ്ഞാണം ന ഉപ്പജ്ജതീ"തി വദന്തി. തേസമ്പി ഹി ചക്ഖുനോ ദൂരാസന്നേസു ചന്ദരുക്ഖാദീസു അനുപലക്ഖിതകാലഭേദേന രംസിസമായോജനസാമത്ഥിയം, സദ്ദാനമ്പി ദൂരാസന്നാനം അവിദിതതാഭേദം ആഗന്ത്വാ സോതബിലഘട്ടനസാമത്ഥിയം വിഞ്ഞാണുപ്പത്തിഹേതുഭൂതം ഉപഗന്തബ്ബം. തതോ പരം തത്ഥേവ ഠിതാനഞ്ഞേവ വിഞ്ഞാണുപ്പാദനസാമത്ഥിയോപഗമനം. കുട്ടലേണാദിഅന്തരിതാനഞ്ച രൂപസദ്ദാനം സഹകാരിപച്ചയവിരഹതോ അനാപാഥഗമനം. ഇതരഥാ തേസമ്പി താദിസേസു ഇന്ദ്രിയസഞ്ഞോഗം ന ധാവിതബ്ബം. ഗമനനിവാരണമ്പി ഉപ്പത്തിനിവാരണമേവ, തഥേവ സഹകാരിപച്ചയവിരഹതോ യാദിസേവ തേസം ഇന്ദ്രിയസഞ്ഞോഗോ ഹോതി, താദിസേ വിഞ്ഞാണുപ്പത്തി ഹോതീതി ഗഹേതബ്ബം.

ചക്ഖു താവ ദൂരേ ഠിതാനം ചന്ദാദീനമ്പി ഗഹണതോ അസമ്പത്തഗ്ഗാഹകം ഹോതു, സോതം പന ദൂരേ രുക്ഖം ഛിന്ദന്താനം, വത്ഥം ധോവന്താനഞ്ച ദൂരതോവ പഞ്ഞായമാനകായവികാരാദിനാ സദ്ധിം സദ്ദം ഗഹേതും അസമത്ഥതായ കഥം സണികം വവത്ഥാപയമാനം തം അസമ്പത്തഗ്ഗാഹകം ഹോതീതി? തത്ഥാപി ച കുഠാരിവത്ഥാദീനം പഠമനിപാതസദ്ദാനം മന്ദതായ യഥാ ഹത്ഥഛിജ്ജമാനസാഖാപലാസചലനാദിസമുട്ഠിതമന്ദസദ്ദാനം പരമ്പരായാഗമനം നത്ഥി, തഥാ അനാപാഥഗമനമ്പി, പച്ഛാ പന ഘട്ടനാനിഘംസസ്സ ബലവതായ ഉപ്പന്നമഹാസദ്ദാനം ആഗമനം വിയ തത്ഥേവ ഠിതാനഞ്ഞേവ ആപാഥഗമനം ഹോതി, ഇതരഥാ ദൂരാസന്നാദിവവത്ഥാനാനി ന സിയും ഗന്ധാദീനം വിയ, തസ്മാ അസമ്പത്തഗോചരാനേവേതാനി, ഘാനാദീനി ച സമ്പത്തഗോചരാനീതി വേദിതബ്ബാനി.

അഹിസുംസുമാരപക്ഖികുക്കുരസിങ്ഗാലസദിസാനി ചേതാനി. യഥാ ഹി അഹി നാമ ബഹിസിത്തസമ്മട്ഠട്ഠാനേ നാഭിരമതി, തം വിഹായ തിണപണ്ണഗഹനവമ്മികാദിവിസമജ്ഝാസയോവ ഹോതി, ഏവം ചക്ഖുപി

സമ്മട്ഠഭിത്തിആദിം വിഹായ ഇത്ഥിപുരിസപുപ്ഫലതാചിത്താദിവിസമജ്ഝാസയം ഹോതി. യഥാ ച സുംസുമാരോപി ബഹി ചരണം വിഹായ ഉദകേ ബിലജ്ഝാസയോ ഹോതി, ഏവം സോതമ്പി വാതപാനച്ഛിദ്ദാദിബിലജ്ഝാസയം ഹോതി. യഥാ ഹി ഗിജ്ഝാദിപക്ഖീപി ഭൂമിരുക്ഖാദിം വിഹായ ആകാസേ പക്ഖന്ദനജ്ഝാസയോ ഹോതി, ഏവം ഘാനമ്പി ഉദ്ധഗ്ഗം ഹുത്വാ ഗന്ധപവേസകവാതാകഡ്ഢനത്ഥം ആകാസജ്ഝാസയം ഹോതി. യഥാ കുക്കുരോ ബഹിഗാമചാരം വിഹായ ആമിസഗവേസീ ഗാമജ്ഝാസയോ മഹാനസാദിനിന്നചിത്തോ ഹോതി, ഏവം ജിവ്ഹാപി ആപജ്ഝാസയാ ഹോതി. യഥാ ച സിങ്ഗാലോ ബഹിസുസാനചാരം വിഹായ മംസഗവേസീ സുസാനജ്ഝാസയോ ഹോതി, ഏവം കായോപി അനുപാദിന്നം സുഖസമ്ഫസ്സസയനാദിം ലഭിത്വാപി ഉപാദിന്നജ്ഝാസയോ ഹോതി. അഞ്ഞം ഹി ഉപാദിന്നകം അലഭമാനാ സത്താ അത്തനോ ജണ്ണുകാനി ഉരന്തരം പവേസേത്വാ ഹത്ഥതലേ സീസം കത്വാപി നിപജ്ജന്തി. ആലോകവിവരവായുജലപഥവിപച്ചയാനി ചേതാനി വിഞ്ഞാണുപ്പാദകാനി. ഏവമേതേസം പഞ്ചന്നം പസാദാനം ലക്ഖണരസപച്ചുപട്ഠാനപദേസനിസ്സയഗോചരജ്ഝാസയപ്പച്ചയഭേദേന വവത്ഥാനം വേദിതബ്ബം.

ചക്ഖുപടിഹനനലക്ഖണം **രൂപം,** ചക്ഖുവിഞ്ഞാണസ്സ വിസയഭാവരസം, തസ്സേവ ഗോചരഭാവപച്ചുപട്ഠാനം, ചതുമഹാഭൂതപദട്ഠാനം, യഥാ ചേതസ്സ, ഏവം സബ്ബേസമ്പി ഉപാദാരൂപാനം പദട്ഠാനം വേദിതബ്ബം, വിസേസം പന വക്ഖാമ. തയിദം രൂപം നീലപീതലോഹിതോദാതകാളമഞ്ജിട്ഠസാമഛായാതപആലോകന്ധകാരാദിവസേന അനേകവിധം. കേചി പന “അന്ധകാരോ നാമ ആലോകാഭാവമത്തോ ഏവ, തതോ ഏവ തത്ഥ ഗതരൂപാനി ന ദിസ്സന്തീ”തി വദന്തി, തം ന യുത്തം. യഥാ ഹി നീലമേഘമണിആദീനം ഛായാ ആലോകവിസദിസാ വണ്ണായതനഭൂതാ ഹോതി, ഏവം ഭിത്തിച്ഛദനഭൂമിപബ്ബതാദിച്ഛായാ ച ഘനീഭൂതാ ഘടരൂപാദിച്ഛാദനതോ ആലോകവിസദിസോ അന്ധകാരോതി ദട്ഠബ്ബോ, സോതപടിഹനനലക്ഖണോ **സദ്ദോ,** സോതവിഞ്ഞാണസ്സ വിസയഭാവരസോ, തസ്സേവ ഗോചരഭാവപച്ചുപട്ഠാനോ. സോ ഗീതഭേരിസദ്ദാദിവസേന അനേകവിധോ. ഘാനപടിഹനനലക്ഖണോ **ഗന്ധോ,** ഘാനവിഞ്ഞാണസ്സ വിസയഭാവരസോ, തസ്സേവ ഗോചരഭാവപച്ചുപട്ഠാനോ. സോ മൂലഗന്ധസാരഗന്ധാദിവസേന അനേകവിധോ . ജിവ്ഹാപടിഹനനലക്ഖണോ **രസോ,** ജിവ്ഹാവിഞ്ഞാണസ്സ വിസയഭാവരസോ, തസ്സേവ ഗോചരഭാവപച്ചുപട്ഠാനോ. സോ മൂലരസതചരസാദീനം വസേന അനേകവിധോ.

ഇത്ഥിഭാവലക്ഖണം **ഇത്ഥിന്ദ്രിയം,** ഇത്ഥീതി പകാസനരസം, ഇത്ഥിലിങ്ഗനിമിത്തകുത്താകപ്പാനം കാരണഭാവപച്ചുപട്ഠാനം. പുരിസഭാവലക്ഖണം **പുരിസിന്ദ്രിയം,** പുരിസോതി പകാസനരസം, പുരിസലിങ്ഗനിമിത്തകുത്താകപ്പാനം കാരണഭാവപച്ചുപട്ഠാനം. ഉഭിന്നമ്പേസം ഇത്ഥിപുരിസലിങ്ഗാദീനം കാരണഭാവോ ന സരസതോ അത്ഥി കേനചി പച്ചയേന നേസം പച്ചയഭാവസ്സ പട്ഠാനേ അനാഗതത്താ, അത്തനോ പന ജനകപച്ചയഭൂതആഗമനതോവ. ഇത്ഥിപുരിസാനം പടിനിയതലിങ്ഗനിമിത്തകുത്താകപ്പഭാവാനുഗുണരൂപാനമ്പി നിയമേന ഉപ്പജ്ജനതോ, ലിങ്ഗനിമിത്താദിവോഹാരാനഞ്ച തപ്പധാനതോ പച്ചയഭാവോ, ഇന്ദ്രിയഭാവോ ച പരിയായതോ വുത്തോ. തേനേവ ഹി ഇത്ഥിഉഭതോബ്യഞ്ജനകസ്സ പുരിസിന്ദ്രിയാഭാവേപി പുരിസലിങ്ഗനിമിത്താദിബ്യഞ്ജനം, പുരിസഉഭതോബ്യഞ്ജനകസ്സ ഇത്ഥിന്ദ്രിയാഭാവേപി ഇത്ഥിലിങ്ഗനിമിത്താദിബ്യഞ്ജനഞ്ച പുരിമകമ്മതോ ഏവ ഉപ്പജ്ജതി. യദി ഹി നേസം തംതംഇന്ദ്രിയേനേവ പടിനിയതബ്യഞ്ജനാനി ഉപ്പജ്ജേയ്യും, ദുതിയബ്യഞ്ജനസ്സ അഭാവോ ആപജ്ജതി. ന ഹി തേസം ഭാവദ്വയം അത്ഥി. യദി സിയാ, സബ്ബദാപി ബ്യഞ്ജനദ്വയസ്സ ഭാവപ്പസങ്ഗോ സിയാ. ഇത്ഥിഉഭതോബ്യഞ്ജനകസ്സ ഹി ഇത്ഥിന്ദ്രിയമേവ വിജ്ജതി, ന ഇതരം. തസ്സ പന യദാ ഇത്ഥിയം രാഗചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി, തദാ പുരിസബ്യഞ്ജനം പാതുഭവതി, ഇത്ഥിബ്യഞ്ജനം പടിച്ഛന്നം ഹോതി. തഥാ ഇതരസ്സ ഇതരം. യസ്മാ പനേസം ഏകമേവ ഇന്ദ്രിയം നിയതം , തസ്മാ ഇത്ഥിഉഭതോബ്യഞ്ജനകോ സയമ്പി ഗബ്ഭം ഗണ്ഹാതി, പരമ്പി ഗണ്ഹാപേതി. പുരിസഉഭതോബ്യഞ്ജനകോ പരം ഗണ്ഹാപേതി, സയം പന ന ഗണ്ഹാതി. യഥാ തേസം ഉഭതോബ്യഞ്ജനകാനം കമ്മസഹായം രാഗചിത്തമേവ ബ്യഞ്ജനകാരണം, ന ഭാവോ, ഏവം പകതിത്ഥിപുരിസാനമ്പി ഭാവദ്വയജനകകമ്മാദിപച്ചയോ ഏവ തംതംലിങ്ഗനിമിത്താദികാരണന്തി ഗഹേതബ്ബം. ഉഭയമ്പി ചേതം പഠമകപ്പികാനം പവത്തേ സമുട്ഠാതി, തതോ അപരഭാഗേ പടിസന്ധിയമേവ, സബ്ബേസം പന പവത്തേ ഏവ പരിവത്തതി. ഇമേസു ച പുരിസലിങ്ഗം ഉത്തമം, ഇത്ഥിലിങ്ഗം ഹീനം, തസ്മാ പുരിസലിങ്ഗം ബലവഅകുസലേന അന്തരധായതി, ഇത്ഥിലിങ്ഗം ദുബ്ബലകുസലേന പതിട്ഠാതി. ഇത്ഥിലിങ്ഗം പന അന്തരധായന്തം ദുബ്ബലാകുസലേന അന്തരധായതി, ഇതരം ബലവകുസലേന പതിട്ഠാതി. ഏവം ഉഭയമ്പി സുഗതിയം അകുസലേനേവ അന്തരധായതി, കുസലേനേവ പതിട്ഠാതി. കായപ്പസാദോ വിയ ച സകലസരീരബ്യാപകമേവ, ന ച കായപ്പസാദാദീനം ഠിതോകാസേ തിട്ഠതി.

യദി ഏവം ന സബ്ബത്ഥ കായഭാവിന്ദ്രിയാനീതി? നേവം പരമത്ഥതോ സബ്ബത്ഥ, വിനിബ്ഭുജിത്വാ പനേസം ഓകാസഭേദം പഞ്ഞാപേതും ന സക്കാ രൂപരസാദീനം വിയ. ന ഹി പരമത്ഥതോ രൂപേ രസോ അത്ഥി. യദി സിയാ, രൂപഗ്ഗഹണേനേവ ഗഹണം ഗച്ഛേയ്യ. ഏവം കായഭാവിന്ദ്രിയാനി പരമത്ഥതോ ന സബ്ബത്ഥ, ന ച സബ്ബത്ഥ നത്ഥി വിവേചേതും അസക്കുണേയ്യതായ ഹേട്ഠാ വുത്തലക്ഖണാദിവവത്ഥാനതോപി ചേസം അസമ്മിസ്സതാ ദേസതോ ന വിവേകാഭാവേപി. ന കേവലഞ്ച ഇമാനേവ, സബ്ബാനിപി രൂപാനി അസമ്മിസ്സാനേവ ഹോന്തി. യഥാ ഹി പഞ്ചവണ്ണേന കപ്പാസേന വട്ടിം കത്വാ ദീപേ ജലിതേ കിഞ്ചാപി ജാലാ ഏകാബദ്ധാ വിയ ഹോന്തി, തസ്സ തസ്സ പന അംസുനോ പാടിയേക്കം ജാലാ അഞ്ഞമഞ്ഞം അസമ്മിസ്സാവ. ഏവം കായഭാവിന്ദ്രിയാദീനി ഏകസ്മിം ഠാനേ സമോസടാനിപി ഭിന്നട്ഠാനേസു ഹേട്ഠുപരിയാദിവസേന നത്ഥി, താനിപി അസമ്മിസ്സാനേവ ഹോന്തി.

സഹജരൂപാനം അനുപാലനലക്ഖണം **ജീവിതിന്ദ്രിയം,** തേസം പവത്തനരസം, തേസംയേവ ഠപനപച്ചുപട്ഠാനം, യാപയിതബ്ബധമ്മപദട്ഠാനം. അത്ഥിക്ഖണേ ഏവ ചേതം സഹജരൂപാനി അനുപാലേതി ഉദകം വിയ ഉപ്പലാദീനി, ന ഭങ്ഗക്ഖണേ സയം ഭിജ്ജമാനത്താ, യഥാസകം പച്ചയുപ്പന്നേപി ച ധമ്മേ പാലേതി ധാതീ വിയ കുമാരം, സയംപവത്തിതധമ്മസമ്ബന്ധേനേവ ച പവത്തതി നിയാമകോ വിയാതി ദട്ഠബ്ബം.

മനോധാതുമനോവിഞ്ഞാണധാതൂനം നിസ്സയലക്ഖണം **ഹദയവത്ഥു,** താസഞ്ഞേവ ധാതൂനം ധാരണരസം, ഉബ്ബഹനപച്ചുപട്ഠാനം. ഇദം പന ഹദയവത്ഥു യദേതം അന്തോസരീരേ ദ്വിന്നം ഥനാനം മജ്ഝേ ബാഹിരപത്താനി അപനേത്വാ അധോമുഖട്ഠപിതരത്തപദുമമകുലസണ്ഠാനം ബഹി മട്ഠം, അന്തോ കോസാതകീഫലസ്സ അബ്ഭന്തരസദിസം, പഞ്ഞവന്താനം ഥോകം വികസിതം, മന്ദപഞ്ഞാനം മകുളിതം, ഹദയമംസയമകം പരിക്ഖിപിത്വാ വക്കയകനകിലോമകപിഹകാദയോ തിട്ഠന്തി. തസ്സ സസമ്ഭാരഹദയമംസസ്സ അന്തോ പുന്നാഗട്ഠിപതിട്ഠാനമത്തേ ആവാടകേ സണ്ഠിതം അദ്ധപസതമത്തലോഹിതം സണ്ഠാതി. തഞ്ച രാഗചരിതസ്സ രത്തം, ദോസചരിതസ്സ കാളകം, മോഹചരിതസ്സ മംസധോവനഉദകസദിസം, വിതക്കചരിതസ്സ കുലത്ഥയൂസവണ്ണം, സദ്ധാചരിതസ്സ കണികാരപുപ്ഫവണ്ണം, ബുദ്ധിചരിതസ്സ അച്ഛം വിപ്പസന്നം അനാവിലം പണ്ഡരം പരിസുദ്ധം നിദ്ധോതജാതിമണി വിയ ജുതിമന്തം ഹോതി, ബ്യാപേത്വാ സന്ധാരണാദികിച്ചേഹി ഭൂതേഹി കതൂപകാരം ആയുനാ അനുപാലിയമാനം വണ്ണാദിപരിവുതം

ഉതുചിത്താഹാരേഹി ഉപത്ഥമ്ഭിയമാനം മനോധാതുമനോവിഞ്ഞാണധാതൂനഞ്ചേവ തംസമ്പയുത്താനഞ്ച വത്ഥുഭാവം സാധയമാനം തിട്ഠതി.

അഭിക്കമാദിപ്പവത്തകചിത്തസമുട്ഠാനവായോധാതുയാ സഹജരൂപകായസന്ഥമ്ഭനസന്ധാരണചലനസ്സ പച്ചയാകാരവികാരലക്ഖണാ **കായവിഞ്ഞത്തി,** അധിപ്പായപ്പകാസനരസാ, കായവിപ്ഫന്ദനഹേതുഭാവപച്ചുപട്ഠാനാ , ചിത്തസമുട്ഠാനവായോധാതുപദട്ഠാനാ. വചീഭേദപ്പവത്തകചിത്തസമുട്ഠാനപഥവീധാതുയാ ഉപാദിന്നഘട്ടനസ്സ പച്ചയാകാരവികാരലക്ഖണാ **വചീവിഞ്ഞത്തി,** അധിപ്പായപ്പകാസനരസാ, വചീഘോസസ്സ ഹേതുഭാവപച്ചുപട്ഠാനാ, ചിത്തസമുട്ഠാനപഥവീധാതുപദട്ഠാനാ. ഉഭോപേതാ കായവിപ്ഫന്ദനവചീഘോസേഹി സയം വിഞ്ഞേയ്യത്താ, അധിപ്പായവിഞ്ഞാപനതോ ച "കായവചീവിഞ്ഞത്തിയോ"തി വുച്ചന്തി. ചക്ഖുസോതപഥസ്മിം ഹി ഠത്വാ കേനചി ഹത്ഥവികാരസീസുക്ഖിപനാദികായവികാരേ, സദ്ദേ വാ കതേ തഥാപവത്തരൂപസദ്ദായതനാനി ചക്ഖുസോതവിഞ്ഞേയ്യാനി, ന താനി വിഞ്ഞത്തിയോ, ചിത്തസമുട്ഠിതകലാപഗതായ പന വായോധാതുയാ സഹജാതരൂപകായസന്ധാരണചലനാദീനം പച്ചയഭൂതോ വികാരോ കായവിഞ്ഞത്തി, തഥാ ചിത്തസമുട്ഠിതപഥവീധാതുയാ ഉപാദിന്നഘട്ടനസ്സ പച്ചയഭൂതോ ആകാരവികാരോ വചീവിഞ്ഞത്തി. ന ച താ ചക്ഖുസോതവിഞ്ഞേയ്യാ, താ പന മനോദ്വാരികജവനേഹി താലപണ്ണാദിസഞ്ഞായ ഉദപാനാദീനി വിയ യഥാഗഹിതകായവികാരവചീഘോസാനുസാരേന തിരച്ഛാനാനമ്പി വിഞ്ഞേയ്യാ, തദനുസാരേനേവ "ഇദഞ്ചിദഞ്ച ഏസ കാരേതി, വദതി ചാ"തി അധിപ്പായോ ച വിഞ്ഞേയ്യോ ഹോതി, തസ്മാ സയം വിഞ്ഞേയ്യതോ, അധിപ്പായവിഞ്ഞാപനതോ ച "വിഞ്ഞത്തിയോ"തി വുച്ചന്തി.

തത്ഥ ച മനോദ്വാരികജവനവീഥിയം സത്തസു കാമാവചരജവനേസു കായവിഞ്ഞത്തിജനകേസു പുരിമേഹി ഛഹി ജവനേഹി സമുട്ഠിതവായോധാതുയോ ഉപത്ഥമ്ഭനസന്ധാരണകിച്ചമേവ കാതും സക്കോന്തി, അഭിക്കമാദിം പന നിപ്ഫാദേതും ന സക്കോന്തി. സത്തമജവനസമുട്ഠിതാ പന ഹേട്ഠാ ഛഹി ജവനേഹി സമുട്ഠിതവായോധാതുയോപത്ഥമ്ഭം ലഭിത്വാ സത്തഹി യുഗേഹി ആകഡ്ഢിതബ്ബഭാരം സകടം സത്തമയുഗയുത്തഗോണോ വിയ ഇതരഛയുഗയുത്തഗോണോപത്ഥമ്ഭം ലഭിത്വാ രൂപകായസ്സ അഭിക്കമപടിക്കമാദിം കാരേതും സക്കോതി, ഏവം വചീവിഞ്ഞത്തിജനകേപി സത്തമജവനേഹി സമുട്ഠിതായ പഥവീധാതുയാപി ഉപാദിന്നഘട്ടനസ്സ പച്ചയഭാവോ വേദിതബ്ബോ. ഇധ പന പുരിമജവനസമുട്ഠിതായ ഉപത്ഥമ്ഭകത്തം, സത്തമജവനസമുട്ഠിതായ ചലനപച്ചയത്തഞ്ച നത്ഥി തേസം വായോധാതുകിച്ചത്താ, പുരിമസഹഗതാ പന പച്ഛിമാ പഥവീധാതു ഉപാദിന്നഘട്ടനസമത്ഥാ ഹോതി, സേസം താദിസമേവ. ചിത്തസമുട്ഠിതകായേ പന വായോധാതുയാ ചലന്തേ തദുപത്ഥമ്ഭിതതേസമുട്ഠാനികാനമ്പി ചലനതോ സകലകായസ്സ അഭിക്കമാദയോ ഹോന്തി ഉദകേ ഗച്ഛന്തേ തത്ഥ പതിതതിണപണ്ണാനി വിയാതി ദട്ഠബ്ബം.

രൂപപരിച്ഛേദലക്ഖണാ **ആകാസധാതു,** രൂപപരിയന്തപ്പകാസനരസാ, രൂപമരിയാദപച്ചുപട്ഠാനാ, അസമ്ഫുട്ഠഭാവപച്ചുപട്ഠാനാ, ഛിദ്ദവിവരഭാവപച്ചുപട്ഠാനാ വാ, പരിച്ഛിന്നരൂപപദട്ഠാനാ, യായ പരിച്ഛിന്നേസു രൂപേസു "ഇദമിതോ ഉദ്ധം, അധോ, തിരിയ"ന്തി ച ഹോതി.

അദന്ധതാലക്ഖണാ **രൂപസ്സലഹുതാ,** രൂപാനം ഗരുഭാവവിനോദനരസാ, ലഹുപരിവത്തിതാപച്ചുപട്ഠാനാ, ലഹുരൂപപദട്ഠാനാ. അഥദ്ധതാലക്ഖണാ **രൂപസ്സമുദുതാ,** രൂപാനം ഥദ്ധഭാവവിനോദനരസാ, സബ്ബകിരിയാസു അവിരോധിതാപച്ചുപട്ഠാനാ, മുദുരൂപപദട്ഠാനാ. സരീരകിരിയാനുകൂലകമ്മഞ്ഞഭാവലക്ഖണാ **രൂപസ്സകമ്മഞ്ഞതാ,** അകമ്മഞ്ഞതാവിനോദനരസാ, അദുബ്ബലഭാവപച്ചുപട്ഠാനാ, കമ്മഞ്ഞതാരൂപപദട്ഠാനാ. ഏതാ പന തിസ്സോപി അഞ്ഞമഞ്ഞം ന വിജഹന്തി, ഗരുഥദ്ധഅകമ്മഞ്ഞരൂപപടിപക്ഖഭാവേന ച സമുട്ഠിതാനം ഉതുചിത്താഹാരജാനം ലഹുമുദുകമ്മഞ്ഞഭൂതാനം രൂപാനം വികാരതായ ച പരിയായതോ ഗരുഥദ്ധാകമ്മഞ്ഞഭാവവിനോദനകിച്ചാ വുത്താ, ന പന സഭാവതോ സയം അവിജ്ജമാനത്താ.

ആചയലക്ഖണോ **രൂപസ്സഉപചയോ,** പുബ്ബന്തതോ രൂപാനം ഉമ്മുജ്ജാപനരസോ, നിയ്യാതനപച്ചുപട്ഠാനോ, പരിപുണ്ണഭാവപച്ചുപട്ഠാനോ വാ, ഉപചിതരൂപപദട്ഠാനോ. പവത്തിലക്ഖണാ **രൂപസ്സസന്തതി,** അനുപ്പബന്ധനരസാ, അനുപച്ഛേദപച്ചുപട്ഠാനാ, അനുപ്പബന്ധകരൂപപദട്ഠാനാ . ഉഭയമ്പേതം ജാതിരൂപസ്സേവാധിവചനം. സമ്പിണ്ഡിതാനം ഹി ചതുസമുട്ഠാനികരൂപാനം പഠമുപ്പത്തി ഉപചയോ നാമ, ഉപരൂപരുപ്പത്തി സന്തതി നാമ. തേനേവ താസം **പദഭാജനീയേ** "യോ രൂപസ്സ ഉപചയോ, സാ രൂപസ്സ സന്തതീ"തി (ധ॰ സ॰ ൬൪൧-൬൪൨) വുത്തം, ആകാരനാനത്തതോ പന വിസും ഉദ്ദിട്ഠാ.

രൂപപരിപാകലക്ഖണാ **രൂപസ്സജരതാ,** ഉപനയനരസാ, സഭാവാനപഗമേപി നവഭാവാപഗമപച്ചുപട്ഠാനാ വീഹിപുരാണഭാവോ വിയ, പരിപച്ചമാനരൂപപദട്ഠാനാ. ഖണേ ഖണേ ഭിജ്ജമാനാപി ചേസാ ഉപാദിന്നേസു ഖണ്ഡദന്താദിതോ, അനുപാദിന്നേസു രുക്ഖലതാദീസു വണ്ണവികാരാദിതോ ച അന്തരന്തരാ ച സുവിഞ്ഞേയ്യവികാരത്താ "പാകടജരാ, സവീചിജരാ"തി ച വുച്ചതി, മണികനകചന്ദസൂരിയാദീസു ദുവിഞ്ഞേയ്യത്താ, നിരന്തരത്താ ച "അപാകടജരാ, അവീചിജരാ"തി വുച്ചതി. ഈദിസേസു ഹി കപ്പവിനാസാദികാലേ വികാരതോ ജരാ പഞ്ഞായേയ്യ. സബ്ബദാപി പന അപഞ്ഞായമാനവികാരത്താ അരൂപധമ്മേസു ജരാ പടിച്ഛന്നജരാ നാമ. ന ച തത്ഥ വണ്ണവികാരാദയോ ജരാ തേസം ചക്ഖുവിഞ്ഞേയ്യതോ. ന ഹി ജരാ ചക്ഖുവിഞ്ഞേയ്യാ, മനോവിഞ്ഞേയ്യാ പന ഹോതി. യഥാ ഓഘേന പരിഭിന്നഭൂമിആദിദസ്സനേന അദിട്ഠോപി ഓഘോ സുവിഞ്ഞേയ്യോ ഹോതി, ഏവം വികാരദസ്സനേന ജരാതി ഗഹേതബ്ബം.

പരിഭേദലക്ഖണാ **രൂപസ്സഅനിച്ചതാ,** സംസീദനരസാ, ഖയവയപച്ചുപട്ഠാനാ, പരിഭിജ്ജമാനരൂപപദട്ഠാനാ. ന കേവലഞ്ചേതാനി ഉപചയാദിചതൂഹി ഗഹിതാനി ജാതിജരാമരണാനി രൂപധമ്മാനമേവ , അരൂപധമ്മാനമ്പി ഹോന്തിയേവ. ഏതാനി ച ഇമേസം സത്താനം അരഞ്ഞപ്പവേസകപവിട്ഠപരിപാതകപതിതഘാതകചോരേഹി യഥാക്കമം സദിസാനീതി ദട്ഠബ്ബാനി.

ഓജാലക്ഖണോ **കബളീകാരോ ആഹാരോ,** രൂപാഹരണരസോ, ഉപത്ഥമ്ഭനപച്ചുപട്ഠാനോ, കബളം കത്വാ ആഹരിതബ്ബവത്ഥുപദട്ഠാനോ. അയം ലക്ഖണാദിതോ വിനിച്ഛയോ.

സങ്ഗഹതോ പന സബ്ബമ്പേതം രൂപം ഖന്ധതോ ഏകവിധം രൂപക്ഖന്ധോവ ഹോതി, തഥാ അഹേതുകം സപ്പച്ചയം സങ്ഖതം ലോകിയം സാസവം സഞ്ഞോജനീയം ഓഘനീയം യോഗനീയം നീവരണീയം പരാമട്ഠം സംകിലേസികം അനാരമ്മണം അപ്പഹാതബ്ബന്തിആദിനാ ച ഏകവിധം, തം പുന ഭൂതോപാദായവസേന ദുവിധം, തഥാ നിപ്ഫന്നാനിപ്ഫന്നാദിവസേന ച. തത്ഥ പഥവീആദീനി ചത്താരി മഹാഭൂതാനി **ഭൂതരൂപം** നാമ, സേസം **ഉപാദാരൂപം**

നാമ. പഥവീആദയോ സത്തരസ, കബളീകാരോ ആഹാരോ ചേതി അട്ഠാരസവിധമ്പി പരമത്ഥതോ വിജ്ജമാനത്താ **നിപ്ഫന്നരൂപം** നാമ, ഇതരം **അനിപ്ഫന്നരൂപം** നാമ. ചക്ഖാദയോ പഞ്ച പസാദാ, ഭാവദ്വയം, ജീവിതിന്ദ്രിയന്തി അട്ഠവിധമ്പി **ഇന്ദ്രിയരൂപം** നാമ, ഇതരം **അനിന്ദ്രിയം**. താനി ഇന്ദ്രിയാനി ചേവ ഹദയഞ്ചാതി നവവിധമ്പി **ഉപാദിന്നം,** ഇതരം **അനുപാദിന്നം,** പഞ്ച പസാദാ, ചത്താരോ രൂപസദ്ദഗന്ധരസാ, ആപോധാതുവിവജ്ജിതഭൂതത്തയഞ്ചാതി ദ്വാദസവിധമ്പി **ഓളാരികരൂപം, സന്തികേരൂപം, സപ്പടിഘരൂപഞ്ച,** സേസം **സുഖുമരൂപം, ദൂരേരൂപം, അപ്പടിഘരൂപഞ്ച.** പസാദാ, ഹദയഞ്ച **വത്ഥുരൂപം,** ഇതരം **അവത്ഥുരൂപം.** പസാദാ, വിഞ്ഞത്തിദ്വയഞ്ച **ദ്വാരരൂപം,** ഇതരം **അദ്വാരം.** പസാദാ **അജ്ഝത്തികരൂപം, ഗോചരഗ്ഗാഹികരൂപഞ്ച,** ഇതരം **ബാഹിരം, അഗോചരഗ്ഗാഹികരൂപഞ്ച.** ചത്താരി ഭൂതരൂപാനി, രൂപഗന്ധരസഓജാ ചാതി ഇദം സുദ്ധട്ഠകം **അവിനിബ്ഭോഗരൂപം** നാമ, ഇതരം **വിനിബ്ഭോഗരൂപം.**

ചക്ഖു നചക്ഖൂതി ഏവമാദിവസേന ച ദുവിധം ഹോതി. പുന തം സനിദസ്സനത്തികവസേന തിവിധം ഹോതി. തത്ഥ രൂപായതനം **സനിദസ്സനസപ്പടിഘം,** സേസമോളാരികരൂപം **അനിദസ്സനസപ്പടിഘം,** സബ്ബമ്പി സുഖുമരൂപം **അനിദസ്സനഅപ്പടിഘം.** തഥാ കമ്മജാദിത്തികവസേന. തത്ഥ നവവിധം ഉപാദിന്നരൂപം, സുദ്ധട്ഠകം, ആകാസോ ച **കമ്മജം** നാമ, വിഞ്ഞത്തിദ്വയം, ലഹുതാദിത്തയഞ്ച സദ്ദോ ച **അകമ്മജം** നാമ, ഉപചയാദിചതുബ്ബിധം ലക്ഖണരൂപം **അജം** നാമ. സുദ്ധട്ഠകം, ആകാസോ, വിഞ്ഞത്തിദ്വയം, ലഹുതാദിത്തയം, സദ്ദോ ച **ചിത്തജം** നാമ, തദവസേസം ലക്ഖണരൂപവിരഹിതം **അചിത്തജം** നാമ, ലക്ഖണരൂപം **അജം** നാമ. സുദ്ധട്ഠകം, ആകാസോ, ലഹുതാദിത്തയഞ്ച **ആഹാരജം** നാമ, സേസം ലക്ഖണവജ്ജിതം **അനാഹാരജം** നാമ, ലക്ഖണം **അജം** നാമ. സുദ്ധട്ഠകം, ആകാസോ, ലഹുതാദിത്തയം, സദ്ദോ ച **ഉതുജം** നാമ, സേസം ലക്ഖണവിരഹിതം **അനുതുജം** നാമ, ലക്ഖണം **അജം** നാമ. ലക്ഖണാനി ഹി ജായമാനജീയമാനപരിഭിജ്ജമാനധമ്മാനം സഭാവതായ കുതോചി ജാതിവോഹാരം ന ലഭന്തി ഭേസമ്പി ജാതിആദിപ്പസങ്ഗതോ. ന ഹി "ജാതി ജായതി, ജരാ ജീരതി, മരണം മീയതീ"തി വോഹരിതും യുത്തം അനവട്ഠാനതോ. തദവസേസാനം പന ആകാസവിഞ്ഞത്താദിഅനിപ്ഫന്നാനം യദിപി പരമത്ഥതോ അവിജ്ജമാനതായ ന കുതോചി ഉപ്പത്തി അത്ഥി, തഥാപി തഥാ തഥാ പവത്തരൂപം ഉപാദായ നേസം വിജ്ജമാനവോഹാരസ്സേവ ഹേതുസമുപ്പന്നവോഹാരസ്സാപി വിരോധാഭാവതോ സഹേതുകതാ വുത്താ. യം പന **പാളിയം** "രൂപായതനം...പേ... രൂപസ്സ ഉപചയോ രൂപസ്സ സന്തതി കബളീകാരോ ആഹാരോ. ഇമേ ധമ്മാ ചിത്തസമുട്ഠാനാ"തിആദീസു (ധ॰ സ॰ ഫ൨൦൨) ജാതിയാപി കുതോചി ജാതത്തം വുത്തം, തം രൂപജനകപച്ചയാനം കിച്ചാനുഭാവലക്ഖണേ ദിട്ഠത്താ രൂപുപ്പത്തിക്ഖണേ വിജ്ജമാനതം സന്ധായ വുത്തം, ജരാമരണാനം പന രൂപുപ്പത്തിക്ഖണേ അഭാവതോ ന വുത്തം. "ജരാമരണം, ഭിക്ഖവേ, അനിച്ചം സങ്ഖതം പടിച്ചസമുപ്പന്ന"ന്തി (സം॰ നി॰ ൨.൨൦) ഇദം പന ജരാമരണസീസേന തഥാപവത്തവിഞ്ഞാണനാമരൂപാദീനമേവ ഗഹിതത്താ വുത്തന്തി വേദിതബ്ബം. യം തം രൂപം അജ്ഝത്തികം, തം ഉപാദാ, യം തം രൂപം ബാഹിരം, തം അത്ഥി ഉപാദാ, അത്ഥി നോ ഉപാദാതി ഏവമാദിനാ നയേനാപി തിവിധം ഹോതി.

പുന തം സബ്ബം ദിട്ഠസുതമുതവിഞ്ഞാതവസേന ചതുബ്ബിധം ഹോതി. തത്ഥ രൂപായതനം **ദിട്ഠം** നാമ, സദ്ദോ **സുതം** നാമ, ഗന്ധരസഫോട്ഠബ്ബാനി പത്വാ ഗഹേതബ്ബതോ **മുതം** നാമ, സേസം മനസാ വിഞ്ഞാതബ്ബതോ **വിഞ്ഞാതം** നാമ. തഥാ രൂപരൂപചതുക്കാദിവസേന ചതുബ്ബിധം, തത്ഥ അട്ഠാരസവിധം നിപ്ഫന്നം **രൂപരൂപം** നാമ, ആകാസോ **പരിച്ഛേദരൂപം** നാമ, വിഞ്ഞത്തിദ്വയം, ലഹുതാദിത്തയഞ്ച **വികാരരൂപം** നാമ, ഉപചയാദിചതുബ്ബിധം **ലക്ഖണരൂപം** നാമ. തഥാ ഹദയവത്ഥു വത്ഥു, ന ദ്വാരം നാമ, വിഞ്ഞത്തിദ്വയം ദ്വാരം, ന വത്ഥു നാമ, ചക്ഖാദയോ പഞ്ച പസാദാ വത്ഥു ചേവ ദ്വാരഞ്ച നാമ, സേസം നേവ വത്ഥു ന ദ്വാരം നാമാതി ഏവമാദിനാ നയേന ചതുബ്ബിധം.

തം പുന ഏകജാദിവസേന പഞ്ചവിധം. നവവിധം ഹി ഉപാദിന്നരൂപം കമ്മേനേവ, വിഞ്ഞത്തിദ്വയഞ്ച ചിത്തേനേവ ഉപ്പജ്ജനതോ **ഏകജം** നാമ, സദ്ദോ ഉതുചിത്തേഹി ഉപ്പജ്ജനതോ **ദ്വിജം** നാമ, ലഹുതാദിത്തയം ഉതുചിത്താഹാരേഹി ഉപ്പജ്ജനതോ **തിജം** നാമ, സുദ്ധട്ഠകം, ആകാസോ ച ചതൂഹിപി ഉപ്പജ്ജനതോ **ചതുജ്ജം** നാമ, ലക്ഖണാനി **അജം** നാമ. ഏവമാദിനാ പഞ്ചവിധം ഹോതി.

തം പുന ചക്ഖുസോതഘാനജിവ്ഹാകായമനഇന്ദ്രിയവിഞ്ഞേയ്യവസേന ഛബ്ബിധം. സത്തവിഞ്ഞാണധാതുവിഞ്ഞേയ്യവസേന സത്തവിധം. തദേവ മനോവിഞ്ഞാണധാതുവിഞ്ഞേയ്യം ഭൂതോപാദായവസേന ദ്വിധാ കത്വാ അട്ഠവിധം ഹോതി. തത്ഥ ഹി ആപോധാതു മനോവിഞ്ഞാണേനേവ വിഞ്ഞേയ്യം ഭൂതരൂപം നാമ, ഇതരം പസാദസഹിതസുഖുമരൂപം മനോവിഞ്ഞാണവിഞ്ഞേയ്യോപാദായരൂപം നാമ. തദേവ പുന മനോവിഞ്ഞാണവിഞ്ഞേയ്യോപാദായരൂപം ഇന്ദ്രിയാനിന്ദ്രിയവസേന ദ്വിധാ കത്വാ നവവിധം ഹോതി. തം പുന പസാദവിസയആപോധാതുഭാവഹദയജീവിതപരിച്ഛേദവികാരലക്ഖണആഹാരവസേന ദസവിധം ഹോതി.

തദേവ പുന ചക്ഖായതനം സോതായതനം ഘാനായതനം ജിവ്ഹായതനം കായായതനം രൂപായതനം സദ്ദായതനം ഗന്ധായതനം രസായതനം ഫോട്ഠബ്ബായതനം ധമ്മായതനന്തി ഏവം ആയതനതോ ഏകാദസവിധം ഹോതി, തഥാ ധാതുവസേന. തത്ഥ ആപോധാതുവിവജ്ജിതഭൂതത്തയം ഫോട്ഠബ്ബായതനം ഫോട്ഠബ്ബധാതു "കായവിഞ്ഞേയ്യം, കായവിഞ്ഞാണവിഞ്ഞേയ്യ"ന്തി ച വുച്ചതി, സുഖുമരൂപം ധമ്മായതനം ധമ്മധാതൂതി, തദേവ പസാദസഹിതം "മനോവിഞ്ഞേയ്യം, മനോവിഞ്ഞാണവിഞ്ഞേയ്യ"ന്തി ച വുത്തം. സേസം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

കസ്മാ പനേത്ഥ ആപോധാതുവിവജ്ജിതാനഞ്ഞേവ ഭൂതാനം ഫോട്ഠബ്ബതാ വുത്താ, നനു ആപോധാതുപി സീതവസേന ഫുസിത്വാ വേദിതബ്ബാതി? ന സീതസ്സാപി തേജോധാതുത്താ. ഉണ്ഹമേവ ഹി സീതന്തി ബ്യപദിസ്സതി. കഠിനാകഠിനതം ഉപാദായ രുക്ഖാദിവിരളച്ഛായാ വിയ, തം വാ ഉപാദായ സന്ദച്ഛായാദി, അഞ്ഞഥാ കസ്സേതം സീതത്തം സഭാവം സിയാ. "ആപോധാതുയാ" ഇതി ചേ. യദി ഏവം ഉണ്ഹോദകാദീസു ആപത്തം ന സിയാ ആപോതേജാനഞ്ച സഹപവത്താനം വിരുദ്ധലക്ഖണത്താ, ന ച സാ തേജോസന്നിധാനേ സീതത്തം വിഹായ തിട്ഠതി. ന ഹി സഭാവാ കേനചി സഹഭാവേന തംസഭാവം ജഹന്തി അഭാവാപത്തിതോ, നാപിസ്സാ സീതഭാവം മുഞ്ചിത്വാ അപരസഭാവോ അത്ഥി, യേന സഹഭാവോ യുജ്ജേയ്യ. യദി സിയാ "ആപോ സീതത്ത"ന്തി, ഭാവദ്വയം സിയാ അഞ്ഞോഞ്ഞവിലക്ഖണസഭാവത്താ ഭാവസ്സ, അഥാപി ന സീതത്തം, ആപോധാതുയാ സരൂപം സീതഗുണോ, സോ ച ഉണ്ഹസന്നിധാനേ വിഗച്ഛതി, ഗുണീരൂപമേവ തിട്ഠതീതി ചേ? തദാ തഹിം സയം അഫോട്ഠബ്ബാവ ആപോധാതു, ന നിയതഫസ്സവതീതി ച സിയാ, യോ ച സീതഫസ്സോ ഗുണോതി സുവുത്തോ, സോ അമ്ഹേഹി തേജോധാതുവിസേസോതി.

അയമേവ വിസേസോതി ചേ, നനു സീതത്തം, ഉണ്ഹത്തഞ്ച അഞ്ഞോഞ്ഞവിരുദ്ധം, കഥം തേജോധാതുയാ സഭാവം സിയാതി? നായം ദോസോ ഏകകലാപേ തേസം സമ്ഭവാഭാവതോ, ഭിന്നകലാപേസു പന പവത്തിയം

ആലോകന്ധകാരനീലപീതാദീനം വണ്ണായതനതാ വിയ തേജോധാതുത്തം ന വിരുജ്ഝതീതി. യദി ആപോധാതുയാ ന സീതത്തം സരൂപം, കിം പനസ്സാ സരൂപന്തി? ദ്രവതാ. യദി ഏവം ദ്രവതാപി ഫുസിത്വാ ഞാതബ്ബതോ ഫോട്ഠബ്ബം സിയാതി? ന സീതാദിം ഫുസിത്വാ മനസാവ വണ്ണം ദിസ്വാ ഞാതബ്ബതോ. അന്ധകാരേ സയന്താ ഹി അതിസീതലതായ പത്താദിം ഫുസിത്വാ "ഉദകം ഏത്ഥാ"തി ആസങ്കിതാ ഹോന്തി, ഉദകം വാ ഫുസിത്വാ സപ്പാദിസഞ്ഞിനോ, തസ്മാ അഫോട്ഠബ്ബമേവ ആപോധാതു, ഇതരഭൂതത്തയമേവ ഫോട്ഠബ്ബന്തി ഗഹേതബ്ബം.

കിം പനേതം ഭൂതത്തയം ഏകതോ ആരമ്മണം കത്വാ കായവിഞ്ഞാണം ഉപ്പജ്ജിതും സക്കോതി, ന സക്കോതീതി? ന സക്കോതി. കസ്മാ? ആഭുജിതവസേന വാ ഉസ്സദവസേന വാ തേസു ഏകമേവാരമ്മണം കത്വാ ഉപ്പജ്ജനതോ. ആഭുജിതവസേന ഹി ഓദനഥാലിയം സിത്ഥം ഗഹേത്വാ ഥദ്ധമുദുഭാവം വീമംസന്തസ്സ, ഉണ്ഹോദകഭാജനേ വാ ഹത്ഥം ഓതാരേത്വാ ഉണ്ഹഭാവം വീമംസന്തസ്സ, ഉണ്ഹസമയേ വാ വാതപാനം വിവരിത്വാ വാതേന സരീരം പഹരാപേന്തസ്സ ച തത്ഥ തത്ഥ കിഞ്ചാപി ഇതരം ഭൂതത്തയമ്പി അത്ഥി, യഥാഭുജിതം പന തംതംപഥവീതേജോവായോധാതുമേവ യഥാക്കമം ആരബ്ഭ കായവിഞ്ഞാണം ഉപ്പജ്ജതി. ഏവം **ആഭുജിതവസേന** ആരമ്മണം കരോതി നാമ. ഉസ്സദവസേന പന ഭുഞ്ജനസമയേ സക്ഖരം ഡംസന്തസ്സ, മഗ്ഗേ വാ അഗ്ഗിം അക്കമന്തസ്സ, ബലവവാതേന വാ കണ്ണസക്ഖലിയമ്പി പഹരന്തസ്സ ച തത്ഥ തത്ഥ കിഞ്ചാപി ഇതരഭൂതത്തയമ്പി അത്ഥി, യഥാഉസ്സദം പന തംതംപഥവീതേജോവായോധാതുമേവാരബ്ഭ യഥാക്കമം കായവിഞ്ഞാണം ഉപ്പജ്ജതി. അഗ്ഗിമ്ഹി വാ നിമുഗ്ഗസകലസരീരസ്സ യദിപി ഏകപ്പഹാരേന അഗ്ഗിനാ കായോ ഘട്ടീയതി, യസ്മിം യസ്മിം പന ഠാനേ കായപ്പസാദോ ഉസ്സന്നോ ഹോതി, യത്ഥ യത്ഥ വാ പന വിസയഘട്ടനാനിഘംസോ ബലവാ ഹോതി, തത്ഥ തത്ഥേവ പഠമം കായവിഞ്ഞാണം ഉപ്പജ്ജതി, പച്ഛാ ഇതരട്ഠാനേസു. ഖണപരിത്തതായ പന സഹസാ പരിവത്തിത്വാ ഉപ്പജ്ജനവസേന ഏകപ്പഹാരേന സകലസരീരം ഡയ്ഹമാനം വിയ ഖായതി. ന ഹി ഏകസ്മിം ഖണേ ബഹൂനി വിഞ്ഞാണാനി ഉപ്പജ്ജന്തി, ബ്യാപേത്വാ വാ ഏകം. ഏകേകസ്മിം പന അവിനിബ്ഭോഗേ കായദസകേ ഏകമേവ കായവിഞ്ഞാണം ഉസ്സദവസേന ഉപ്പജ്ജതി, ഏവം ഇതരവത്ഥൂസുപി വിഞ്ഞാണാനം അവിനിബ്ഭോഗേ പദേസേ ഏകേകാനമേവ ഉപ്പത്തി വേദിതബ്ബാ. ഏവം **ഉസ്സദവസേന** ആരമ്മണം കരോതി നാമ.

കേന പന ചിത്തസ്സ ആരമ്മണസങ്കന്തി ഹോതീതി? അജ്ഝാസയതോ, വിസയാധിമത്തതോ വാ. നാനാഠാനേസു ഹി ചിത്തപടിമാദീനി പസ്സിതുകാമസ്സ പഠമം ഏകട്ഠാനേ ദിസ്വാ തതോ ഇതരട്ഠാനേസു ച രൂപാനി പസ്സിതും സരസേനാവജ്ജനം ഉപ്പജ്ജതി. ഏവം അജ്ഝാസയതോ സങ്കന്തി ഹോതി. രൂപാരമ്മണം പന മഹന്തമ്പി പസ്സന്തസ്സ സബ്ബതൂരിയനിഗ്ഘോസേ ഉട്ഠിതേ തം വാ സുണന്തസ്സ മനുഞ്ഞാമനുഞ്ഞേ അധിമത്തഗന്ധരസഫോട്ഠബ്ബേ ഇന്ദ്രിയേസു ഘട്ടിതേ ഇതരിതരേ ചിത്തം സങ്കമതി, ഏവം വിസയാധിമത്തതോ സങ്കന്തി ഹോതീതി അയമേത്ഥ സങ്ഗഹതോ വിനിച്ഛയോ. സുഞ്ഞതോ, പന അതീതാദിവസേന പച്ചേകം അനന്തപ്പഭേദതോ ച വിനിച്ഛയോ ചിത്തവിഭത്തിയം വുത്തനയാനുസാരേന യഥാനുരൂപം വേദിതബ്ബോ.

സമുട്ഠാനതോ, പനേത്ഥ ഭവയോനീസു പവത്തിക്കമതോ ച പകിണ്ണകകഥാ വേദിതബ്ബാ - ചതുസമുട്ഠാനികാനി ഹി രൂപാനി ഉപ്പജ്ജമാനാനി ദ്വീസു ഭവേസു ചതൂസു യോനീസു ദസകാദികലാപവസേനേവ പടിസന്ധിപ്പവത്തീസു യഥാസമ്ഭവം സമുപ്പജ്ജന്തി. തത്ഥ കമ്മജേസു താവ വീസതിയാ കാമാവചരകുസലാകുസലേഹി കാമലോകേയേവ സംസേദജാനം, ഓപപാതികാനഞ്ച ഛ വത്ഥൂനി, ഭാവദ്വയേ അഞ്ഞതരം, ജീവിതഞ്ചാതി അട്ഠ രൂപാനി യഥാസമ്ഭവം പടിസന്ധിതോ പട്ഠായ പാതുഭവന്തി. താനി ച സുദ്ധട്ഠകം, ജീവിതഞ്ച ജീവിതനവകം, തദേവ നവകം ചക്ഖുനാ സഹ ചക്ഖുദസകം, സോതേന സോതദസകം, ഘാനേന ഘാനദസകം, ജിവ്ഹായ ജിവ്ഹാദസകം, കായേന കായദസകം, ഹദയവത്ഥുനാ വത്ഥുദസകം, ഭാവഞ്ഞതരേന ഭാവദസകഞ്ചാതി നവ കലാപാ ഹുത്വാ ഉപ്പജ്ജന്തി. നപുംസകാനം പനേത്ഥ ഭാവദസകം നത്ഥി, തഥാ ജച്ചന്ധാദീനം ചക്ഖുസോതഘാനദസകാനി. ഏവം അണ്ഡജജലാബുജാനമ്പി, തേസം പന പടിസന്ധിചിത്തേന സഹ കായവത്ഥുഭാവദസകാനേവ ഉപ്പജ്ജന്തി, തതോ പവത്തികാലേ ജീവിതനവകചക്ഖുദസകാദീനി യഥാനുരൂപം ഉപ്പജ്ജന്തി. രൂപഭവേ പന ഘാനദസകാദിത്തയം, ഭാവദസകദ്വയം, ഉദരഗ്ഗിനവകഞ്ച നത്ഥി, സേസാനി പഞ്ചഹി രൂപാവചരകുസലകമ്മേഹി പടിസന്ധിതോ പഭുതി ഉപ്പജ്ജന്തി. അഞ്ഞഞ്ഞീനം പന പഞ്ചമജ്ഝാനകുസലേന ജീവിതനവകമേവ. ഏവം കാമരൂപാവചരകമ്മസമുട്ഠിതാ നവ രൂപകലാപാ ദ്വീസു ഭവേസു ചതൂസു യോനീസു യഥാസമ്ഭവം പടിസന്ധിതോ പട്ഠായ യാവ ചുതിചിത്തോപരിസത്തരസമചിത്തസ്സ ഠിതി, താവ ചിത്തസ്സ ഉപ്പാദഠിതിഭങ്ഗസങ്ഖാതേസു തീസു ഖണേസു നിരന്തരം അജ്ഝത്തസന്താനേ ഏവ ഉപ്പജ്ജന്തി, തതോ പഭുതി അനുപ്പജ്ജിത്വാ ചുതിചിത്തേന സഹ നിരുജ്ഝന്തി.

ചിത്തജാനി പന പഞ്ചവോകാരഭവേ ദ്വിപഞ്ചവിഞ്ഞാണആരുപ്പവിപാകവജ്ജിതപഞ്ചസത്തതിചിത്തേഹി അത്തനോ അത്തനോ ഉപ്പത്തിക്ഖണേ ഏവ സമുട്ഠാപിതാനി പഠമഭവങ്ഗമുപാദായ ചുതിചിത്തപരിയോസാനം അജ്ഝത്തസന്താനേ ഏവ സുദ്ധട്ഠകം, തദേവ കായവിഞ്ഞത്തിയാ സഹ കായവിഞ്ഞത്തിനവകം, വചീവിഞ്ഞത്തിസദ്ദേഹി വചീവിഞ്ഞത്തിദസകം, ലഹുതാദിത്തയേന ലഹുതാദേകാദസകം, കായവിഞ്ഞത്തിലഹുതാദീഹി ദ്വാദസകം, വചീവിഞ്ഞത്തിസദ്ദലഹുതാദീഹി തേരസകഞ്ചാതി ഛ കലാപാ ഹുത്വാ യഥായോഗം പവത്തന്തി. രൂപജനകചിത്തേസു ചേത്ഥ സോമനസ്സസഹഗതകാമാവചരജവനാനി ഇരിയാപഥവിഞ്ഞത്തിഹസനസഹിതം സബ്ബം ചിത്തജരൂപം സമുട്ഠാപേന്തി, സേസകാമാവചരജവനാഭിഞ്ഞാവോട്ഠബ്ബനാനി ഹസനവജ്ജം, അപ്പനാജവനാനി ച ഇരിയാപഥാദിവിരഹിതമേവ, യഥാപവത്തം പന ഇരിയാപഥം അവിനസ്സമാനം ഉപത്ഥമ്ഭേന്തി. സേസാനി പന രൂപാവചരവിപാകമനോധാതുതദാരമ്മണാനി ഏകൂനവീസതി തമ്പി ന കരോന്തി, സുദ്ധട്ഠകം, സദ്ദനവകം, ലഹുതാദേകാദസകം, സദ്ദലഹുതാദിദ്വാദസകഞ്ചാതി ചത്താരോ കലാപേ ഉപ്പാദേന്തി, തഥാപി സബ്ബേസമ്പി പടിസന്ധിചിത്താനി, അരഹന്താനം ചുതിചിത്താനി, അരൂപഭവൂപപന്നാനി ച ന കിഞ്ചി രൂപം സമുട്ഠാപേന്തി, ആരുപ്പവിപാകദ്വിപഞ്ചവിഞ്ഞാണാനി സബ്ബഥാ ന ഉപ്പാദേന്തീതി.

ആഹാരജാനി പന കാമഭവേ ഏവ അജ്ഝോഹടാഹാരേ ഠിതേന ഠിതിപ്പത്തേന ഓജാസങ്ഖാതേന ആഹാരേന സമുട്ഠിതാനി അജ്ഝത്തസന്താനേ ഏവ സുദ്ധട്ഠകം, ലഹുതാദേകാദസകഞ്ചാതി ദ്വേ കലാപാ ഹുത്വാ യാവതായുകം പവത്തന്തി, ന രൂപഭൂമിയം. ഉതുജാനി അജ്ഝത്തികബാഹിരേന തേജോധാതുസങ്ഖാതേന ഠിതിപ്പത്തേന ഉതുനാ അജ്ഝത്തസന്താനേ സമുട്ഠിതാനി സുദ്ധട്ഠകം, സദ്ദനവകം, ലഹുതാദേകാദസകം, സദ്ദലഹുതാദേകാദസകം, സദ്ദലഹുതാദിദ്വാദസകഞ്ചാതി ചത്താരോ കലാപാ ഹുത്വാ യാവതായുകം, ബഹിദ്ധാ പന പഥവീപബ്ബതദേവബ്രഹ്മവിമാനാദീസു സുദ്ധട്ഠകം, സമുദ്ദഘോസാദിസദ്ദനവകഞ്ചാതി ദ്വേ കലാപാവ ഹുത്വാ പവത്തന്തി. ആകാസലക്ഖണാനി ചേത്ഥ സബ്ബകലാപേസു വിജ്ജമാനാനിപി കലാപസങ്ഗഹേ വോഹാരാഭാവാ ന ഗണീയന്തി. പടിസന്ധിക്ഖണേ ചേത്ഥ ഉതുചിത്താഹാരജാനി ന ഹോന്തി, ന സബ്ബഥാപി ഉപ്പത്തിക്ഖണേ ജരാമരണാനീതി ഏവം ചതുസമുട്ഠാനികരൂപസ്സ ഭവയോനീസു, പടിസന്ധിപ്പവത്തീസു ച പവത്തിക്കമോ വേദിതബ്ബോ.

അപിച ദ്വാചത്താലീസായ കോട്ഠാസാനം വസേനാപി ചേത്ഥ തസ്സ അജ്ഝത്തം, മഹാഭൂതാദിവസേന ബഹിദ്ധാ ച പവത്തി ഏവം വേദിതബ്ബാ - അജ്ഝത്തികാ ഹി കേസാ ലോമാ...പേ०... കരീസം മത്ഥലുങ്ഗന്തി ഇമേ വീസതി പഥവാധികകോട്ഠാസാ, പിത്തം...പേ०... മുത്തന്തി ഇമേ ദ്വാദസ ആപാധികകോട്ഠാസാ, യേന ച സന്തപ്പതി, യേന ച ജീരതി, യേന ച പരിഡയ്ഹതി, യേന ച അസിതപീതഖായിതസായിതം സമ്മാപരിണാമം ഗച്ഛതീതി ഇമേ ചത്താരോ തേജാധികകോട്ഠാസാ, ഉദ്ധംഗമോ അധോഗമോ കുച്ഛിസയോ കോട്ഠാസയോ അങ്ഗമങ്ഗാനുസാരീ അസ്സാസപസ്സാസോ ചാതി ഇമേ ഛ വായുഅധികകോട്ഠാസാതി ദ്വേചത്താലീസ കോട്ഠാസാ ഹോന്തി. തേസു ഉദരിയം കരീസം പുബ്ബോ മുത്തന്തി ഇമേ ചത്താരോ കോട്ഠാസാ ഉതുജാ. ഏവമേതേസു ഏകേകം ഉതുജട്ഠകമേവ ഹോതി, സേദോ അസ്സു ഖേളോ സിങ്ഘാണികാതി ഇമേ ചത്താരോ ഉതുചിത്തജാ, തേസു ഏകേകസ്മിം ദ്വേ ദ്വേ അട്ഠകാ ഹോന്തി. അസിതാദിപരിപാചകോ തേജോ കമ്മജോവ, തഥാ ജീവിതനവകമേവ. അസ്സാസപസ്സാസോ പന ചിത്തജോവ, തഥാ ചിത്തജസദ്ദനവകമേവ. ഇമേ ദസ കോട്ഠാസേ ഠപേത്വാ സേസാ ദ്വത്തിംസ ചതുജാ.

തത്ഥ അട്ഠസു തേജോവായോകോട്ഠാസേസു ഏകേകസ്മിം ജീവിതനവകഞ്ചേവ തീണി ച ഉതുചിത്താഹാരജട്ഠകാനി ഹോന്തി, വായോകോട്ഠാസേസു ചേത്ഥ ഉതുചിത്തജസദ്ദനവകമ്പി ഹോതി, സേസേസു ചതുവീസതിയാ കോട്ഠാസേസു കേസലോമനഖദന്താനം മംസവിനിമുത്തട്ഠാനം ഠപേത്വാ സബ്ബത്ഥ ദ്വേ കായഭാവദസകാനി, തീണി ച അട്ഠകാനി, മംസമുത്തേസു പന കേസാദീസു ഉതുജട്ഠകമേവ ഹോതി. താനി ച യഥാവുത്തദസകനവകട്ഠകാനി സകലസരീരബ്യാപീസു തചമംസരുഹിരാദീസു, അബ്യാപീസു ച കേസാദീസു കോട്ഠാസേസു അവിനിബ്ഭോഗേ ഏകസ്മിം അണുപദേസേ ഹോന്തീതി പച്ചേകം അനന്താപരിമാണാ, അനന്തധാതുപച്ചയത്താ തേസം സരീരസ്മിം ഹി പരമാണുഭേദസഞ്ചുണ്ണാനി അനന്താനി ചത്താരി മഹാഭൂതാനി ചേവ സഉപാദാരൂപാനി ച അഞ്ഞോഞ്ഞപച്ചയഭൂതാനി അജ്ഝത്തം ദ്വാചത്താലീസകോട്ഠാസസരീരാരോഹപരിണാഹസണ്ഠാനാദിനാ, ബഹിദ്ധാ ച പഥവീപബ്ബതാദിനാ ച ആകാരേന യഥാപച്ചയം സമുപ്പന്നാനി. മായാകാരാദയോ വിയ ന ബാലജനപ്പബോധകാനി ഹോന്തി.

പഥവീധാതു ചേത്ഥ സുഖുമസഞ്ചുണ്ണാ രജഭൂതാ ഏവ ആപോധാതുയാ സങ്ഗഹിതാ, തേജോധാതുയാ അനുപാലിതാ, വായോധാതുയാ വിത്ഥമ്ഭിതാ, വണ്ണാദീഹി പരിവാരിതാ ന വികിരിയമാനാ അജ്ഝത്തം ഇത്ഥിപുരിസമിഗപക്ഖിദേവബ്രഹ്മാദിസരീരഭാവം, ബഹിദ്ധാ ച പഥവീപബ്ബതരുക്ഖദേവബ്രഹ്മലോകചന്ദസൂരിയനക്ഖത്തമണികനകാദിഭാവഞ്ച ഉപഗച്ഛതി, യൂസഗതാ ബന്ധനഭൂതാ പനേത്ഥ ആപോധാതു പഥവീപതിട്ഠിതാ. അവസേസാനുപാലനവിത്ഥമ്ഭനപരിപാചനപരിവാരിതാ ന പഗ്ഘരതി, അപഗ്ഘരമാനാ പീണിതഭാവം ദസ്സേതി, ഉസുമത്തഗതാ തേജോധാതു സേസധാതുപതിട്ഠാനസങ്ഗഹവിത്ഥമ്ഭനപരിവാരിതാ ഇമം കായം പരിപാചേതി, വണ്ണസമ്പത്തിഞ്ചസ്സ അപൂതിഭാവഞ്ച സാധേതി, വായോധാതു വിത്ഥമ്ഭനസമുദീരണസഭാവാ സേസധാതുപതിട്ഠാനസങ്ഗഹാനുപാലനപരിവാരിതാ വിത്ഥമ്ഭേതി ചാലേതി, സരീരവിമാനാദീനം ഗമനാദിപദവീതിഹരണാദീനം ഠിതിഞ്ച സമ്പാദേതി. ചതസ്സോപി ചേതാ സമ്ഭൂയ പഥവീഅധികതായ കേസാദിഭാവം, പഥവീപബ്ബതാദിഭാവഞ്ച, ആപാധികതായ പിത്താദിഭാവം, സമുദ്ദജലാദിഭാവഞ്ച, വായുഅധികതായ ഉദ്ധങ്ഗമവാതാദിഭാവം, പഥവീസന്ധാരകവാതാദിഭാവഞ്ച, തേജാധികതായ പരിപാചകഗ്ഗിആദിഭാവം, നരകഗ്ഗിആദിഭാവഞ്ച സാധേന്തി, യാസം പകോപേന രോഗജരാമരണഞ്ചേവ കപ്പവിനാസാദയോ ച ഹോന്തി. ഏവമേതാസം ചുണ്ണവിചുണ്ണാനം ധാതൂനം സഞ്ചയത്താ പച്ചേകം അനന്താപരിമാണാ കലാപാ ഏവ അജ്ഝത്തികകോട്ഠാസാ ഹോന്തി, തഥാ ബാഹിരാനി രൂപാനി. താനി ച തേന തേന പച്ചയേന തഥാതഥാകാരേന സമുദിതാവ ഉപ്പജ്ജന്തി ചേവ ഉപ്പജ്ജിസ്സന്തി ച.

യദി പഠമം ധാതുയോ അണുരൂപേന ഠത്വാ പച്ഛാ സംയുജ്ജന്തി, തഥാ ഠാനേ വിനിയോഗാഭാവതോ അപരേനാപി പരിയായേന ചേത്ഥ കമ്മജം കമ്മപച്ചയം കമ്മപച്ചയഉതുസമുട്ഠാനം, ആഹാരജം ആഹാരപച്ചയം ആഹാരപച്ചയഉതുസമുട്ഠാനം, ഉതുജം ഉതുപച്ചയം ഉതുപച്ചയഉതുസമുട്ഠാനം, ചിത്തജം ചിത്തപച്ചയം ചിത്തപച്ചയഉതുസമുട്ഠാനന്തി ഏവം സമുട്ഠാനഭേദോ വേദിതബ്ബോ. തത്ഥ ഉപാദിന്നരൂപം **കമ്മജം** നാമ, മംസമുത്തകേസലോമദന്തസിങ്ഘാണികാദി **കമ്മപച്ചയം** നാമ, സമ്പത്തികരമഹാമേഘപഥവീപബ്ബതാദി, ചക്കരതനദേവവിമാനാദി ച **കമ്മപച്ചയഉതുസമുട്ഠാനം** നാമ. ആഹാരതോ സമുട്ഠിതം സുദ്ധട്ഠകം **ആഹാരജം** നാമ, കബളീകാരോ ആഹാരോ ആഹാരജസ്സ ജനകോ ഹുത്വാ കമ്മജസ്സ അനുപാലകോ ഹോതീതി തദനുപാലിതം കമ്മജരൂപം **ആഹാരപച്ചയം** നാമ, വിസഭാഗാഹാരം സേവിത്വാ ആതപേ ഗച്ഛന്തസ്സ കാളകുട്ഠാദീനി ഉപ്പജ്ജന്തി, ഇദം **ആഹാരപച്ചയഉതുസമുട്ഠാനം** നാമ. കമ്മജഉതുതോ സമുട്ഠിതം സുദ്ധട്ഠകം **ഉതുജം** നാമ, തസ്മിം ഉതു അഞ്ഞം അട്ഠകം സമുട്ഠാപേതി, ഇദം **ഉതുപച്ചയം** നാമ, തസ്മിമ്പി ഉതു അഞ്ഞം അട്ഠകം സമുട്ഠാപേതി, ഇദം **ഉതുപച്ചയഉതുസമുട്ഠാനം** നാമ. ഏവം ഉപാദിന്നകേ തിസ്സോ ഏവ സന്തതിയോ ഘട്ടേതും സക്കോന്തി, അനുപാദിന്നകേ പന വലാഹകോ **ഉതുജം** നാമ, വുട്ഠിധാരാ **ഉതുപച്ചയം** നാമ, ദേവേ പന വുട്ഠേ പഥവീ ഗന്ധം മുഞ്ചതി, ബീജാനി വിരുഹന്തീതി ഏവം യം അനന്തം സന്തതിവസേന പവത്തം, ഏതം **ഉതുപച്ചയഉതുസമുട്ഠാനം** നാമ. ചിത്തതോ സമുട്ഠിതം സുദ്ധട്ഠകാദി **ചിത്തജം** നാമ, ചിത്തേന പച്ഛാജാതപച്ചയഭാവേന ഉപത്ഥമ്ഭിതോ കായോ **ചിത്തപച്ചയം** നാമ, അഭിഞ്ഞാചിത്തേന ബഹിദ്ധാ സമുട്ഠാപിതഹത്ഥിഅസ്സാദികം **ചിത്തപച്ചയഉതുസമുട്ഠാനം** നാമ. പകിണ്ണകകഥാ.

രൂപാബ്യാകതം നിട്ഠിതം.

നിബ്ബാനാബ്യാകതവണ്ണനാ

നിബ്ബാനാബ്യാകതം പന ഭൂമിതോ ലോകുത്തരമേവ, ധമ്മതോപി ച ഏകമേവ, ഭേദോ നത്ഥി, ലക്ഖണാദിതോ പന സന്തിലക്ഖണം നിബ്ബാനം, നിവത്തിലക്ഖണം, അസങ്ഖതലക്ഖണം വാ, അച്ചുതിരസം , അനിമിത്തപച്ചുപട്ഠാനം, അസങ്ഖതതായ പനസ്സ കാരകഹേതുവിരഹതോ പദട്ഠാനം നത്ഥി, പാപകഹേതുവസേന പനേതം "ദുക്ഖനിരോധഗാമിനിപടിപദാ"തിആദിവചനതോ (വിഭം० ৩൩) "അരിയമഗ്ഗപദട്ഠാന"ന്തി വത്തും വട്ടതി. സങ്ഗഹതോ പന ഭേദാഭാവാ ഖന്ധേസു സങ്ഗഹം ന ഗച്ഛതി, ആയതനാദീസു ധമ്മായതനധമ്മധാതൂസു സങ്ഗഹം ഗച്ഛതി. സുഞ്ഞതോ പന അത്തസുഞ്ഞം, സലക്ഖണധാരണതോ അനത്തകം ധമ്മമത്തം, അസങ്ഖതതായ വാ അച്ചന്തത്താ ച അനിച്ചതാസുഞ്ഞം, ദുക്ഖതാസുഞ്ഞം, രാഗാദിസുഞ്ഞം, നിമിത്തസുഞ്ഞന്തി പവത്തം സുഞ്ഞന്തി ഗഹേതബ്ബം.

ഭേദതോ പന സന്തിലക്ഖണാദിസഭാവതോ ഏകവിധമ്പി കാരണപരിയായതോ സഉപാദിസേസനിബ്ബാനധാതു, അനുപാദിസേസനിബ്ബാനധാതു ചേതി ദുവിധം ഹോതി. സരസവസേന പന പരികപ്പിതാകാരഭേദതോ സുഞ്ഞതം അനിമിത്തം അപ്പണിഹിതന്തി തിവിധം ഹോതി. സങ്ഖതധമ്മഭേദമുപാദായ പടിക്ഖിപിതബ്ബാകാരതോ ന ചിത്തം, ന ചേതസികം, ന രൂപം, ന അതീതം, ന അനാഗതം, ന പച്ചുപ്പന്നം, ന മഗ്ഗോ, ന ഫലന്തിആദിനാ അനന്തപ്പകാരം ഹോതി.

നിബ്ബാനാബ്യാകതം നിട്ഠിതം.

ഏവം ഇമസ്മിം കുസലത്തികേ അവുത്തോ സഭാവധമ്മോ നാമ നത്ഥി. അസഭാവധമ്മേസു പനേത്ഥ കിഞ്ചാപി രൂപധമ്മാനം പരിച്ഛേദാകാസലക്ഖണാനി ഏവ വുത്താനി, കസിണാദിപടിഭാഗനിമിത്താനി പന കസിണുഗ്ഘാടിമാകാസോ, വിഞ്ഞാണാഭാവോ, നിരോധസമാപത്തി, തിസ്സോ നാമപുഗ്ഗലഉപാദാപഞ്ഞത്തിയോ, അരൂപധമ്മാനം അനിച്ചതാദിലക്ഖണാദയോ ച ന വുത്താ, തഥാപി തേസമ്പി സഭാവധമ്മബ്യതിരേകാഭാവതോ ഗഹണം ഹോതി, തസ്മാ അയം തികോ നിപ്പദേസത്തികോതി വേദിതബ്ബോ . യഥാ ചേത്ഥ, ഏവം ഇതോ പരേസുപി തികദുകേസു പഞ്ഞത്തിഗ്ഗഹണാഭാവേപി നിരവസേസപരമത്ഥഗ്ഗഹണേനേവ നിപ്പദേസതാ, വിപരിയായതോ സപ്പദേസതാ ച വേദിതബ്ബാ. യത്ഥ പന സമ്മുതിഗ്ഗഹണം അത്ഥി, തത്ഥ വക്ഖാമ.

രൂപനിബ്ബാനകണ്ഡോ നിട്ഠിതോ.

ഇതി മോഹവിച്ഛേദനിയാ

അഭിധമ്മമാതികത്ഥസംവണ്ണനായ

കുസലത്തികസംവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

വേദനാത്തികാദിവണ്ണനാ

ഇദാനി കുസലത്തികാനന്തരം വേദനാത്തികാദീനം അത്ഥവണ്ണനാ അനുപ്പത്താ, യസ്മാ പന യ്വായം കുസലത്തികസ്സ -

"അത്ഥതോ ഭൂമിഭേദാ ച, പച്ചേകം സമ്പയോഗതോ;
ഉദ്ദേസതോ ച ധമ്മാനം, ലക്ഖണാദിവിഭാഗതോ"തി. -

ആദിനാ മാതികം നിക്ഖിപിത്വാ "കുസലാ താവ ധമ്മാ ഭൂമിതോ ചതുബ്ബിധാ ഹോന്തി കാമാവചരാ...പേ॰... ലോകുത്തരാ"തിഏവമാദിനാ വിനിച്ഛയനയോ വുത്തോ, സോ ഏവ സേസത്തികദുകാനമ്പി യഥായോഗം ഹോതി. യഥാ ഹി ഏത്ഥ, ഏവം "സുഖായ വേദനായ സമ്പയുത്താ താവ ധമ്മാ ഭൂമിതോ തിവിധാ ഹോന്തി കാമാവചരാ രൂപാവചരാ ലോകുത്തരാ"തിആദിനാ അനുക്കമേന സബ്ബത്തികദുകാനമ്പി പണ്ഡിതേഹി സക്കാ വിനിച്ഛയനയം സല്ലക്ഖേതും, തസ്മാ തം വിത്ഥാരനയം വജ്ജേത്വാ നിക്ഖേപകണ്ഡേ, അത്ഥുദ്ധാരകണ്ഡേ ച വുത്താനുസാരതോ നാതിസങ്ഖേപവിത്ഥാരനയേന വേദനാത്തികാദീനം തികദുകാനം -

പദത്ഥാ തംസരൂപാ ച, നവത്തബ്ബവിഭാഗതോ;
വിനിച്ഛയോ വിജാനീയോ, തത്ഥ തത്ഥ യഥാരഹം.

തത്ഥ വേദനാത്തികേ പദത്ഥതോ താവ "സുഖായ വേദനായാ"തിആദീസു സുഖ-സദ്ദോ സുഖവേദനാസുഖമൂലസുഖാരമ്മണസുഖഹേതുസുഖപച്ചയട്ഠാനഅബ്യാബജ്ഝനിബ്ബാനാദീസു ദിസ്സതി. അയം ഹി "സുഖസ്സ ച പഹാനാ"തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ൧.൨൩൨; ധ॰ സ॰ ൧൬൫; വിഭ॰ ൫൯൪) സുഖവേദനായ ദിസ്സതി. "സുഖോ ബുദ്ധാനമുപ്പാദോ"തിആദീസു (ധ॰ പ॰ ൧൯൪) സുഖമൂലേ. "യസ്മാ ച ഖോ, മഹാലി, രൂപം സുഖം സുഖാനുപതിതം സുഖാവക്കന്ത"ന്തിആദീസു (സം॰ നി॰ ൩.൬൦) സുഖാരമ്മണേ. "സുഖസ്സേതം, ഭിക്ഖവേ, അധിവചനം, യദിദം പുഞ്ഞാനീ"തിആദീസു (അ॰ നി॰ ൭.൬൨; ഇതിവു॰ ൨൨) സുഖഹേതുമ്ഹി. "യാവഞ്ചിദം, ഭിക്ഖവേ, ന സുകരം അക്ഖാനേന പാപുണിതും, യാവ സുഖാ സഗ്ഗാ (മ॰ നി॰ ൩.൨൫൫). ന തേ സുഖം പജാനന്തി, യേ ന പസ്സന്തി നന്ദന"ന്തി (സം॰ നി॰ ൧.൧൧) ആദീസു സുഖപച്ചയട്ഠാനേ. "ദിട്ഠധമ്മസുഖവിഹാരാ ഏതേ ധമ്മാ"തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൧.൮൨) അബ്യാബജ്ഝേ. "നിബ്ബാനം പരമം സുഖ"ന്തിആദീസു (ധ॰ പ॰ ൨൦൩-൨൦൪; മ॰ നി॰ ൨൧൫, ൨൧൭) നിബ്ബാനേ. ഇധ പനായം സുഖവേദനായമേവ ദട്ഠബ്ബോ.

വേദനാ-സദ്ദോ "വിദിതാ വേദനാ ഉപ്പജ്ജന്തീ"തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൩.൨൦൮) വേദയിതസ്മിം യേവ വത്തതി. ദുക്ഖ-സദ്ദോ ദുക്ഖവേദനാദുക്ഖവത്ഥുദുക്ഖാരമ്മണദുക്ഖപച്ചയദുക്ഖപച്ചയട്ഠാനാദീസു ദിസ്സതി. അയം ഹി "ദുക്ഖസ്സ ച പഹാനാ"തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ൧.൨൩൨; ധ॰ സ॰ ൧൬൫; വിഭ॰ ൫൯൪) ദുക്ഖവേദനായം ദിസ്സതി. "ജാതിപി ദുക്ഖാ"തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ൨.൩൮൭; വിഭ॰ ൧൯൦) ദുക്ഖവത്ഥുസ്മിം. "യസ്മാ ച ഖോ, മഹാലി, രൂപം ദുക്ഖം ദുക്ഖാനുപതിതം ദുക്ഖാവക്കന്ത"ന്തിആദീസു (സം॰ നി॰ ൩.൬൦) ദുക്ഖാരമ്മണേ. "ദുക്ഖോ പാപസ്സ ഉച്ചയോ"തിആദീസു (ധ॰ പ॰ ൧൧൭) ദുക്ഖപച്ചയേ. "യാവഞ്ചിദം, ഭിക്ഖവേ, ന സുകരം അക്ഖാനേന പാപുണിതും, യാവ ദുക്ഖാ നിരയാ"തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൩.൨൫൦) ദുക്ഖപച്ചയട്ഠാനേ. ഇധ പനായം ദുക്ഖവേദനായമേവ ദട്ഠബ്ബോ.

വചനത്ഥോ പനേത്ഥ - സുഖയതി സത്തം, സുട്ഠു വാ ഖാദതി, ഖനതി ച കായചിത്താബാധന്തി **സുഖാ,** കായികചേതസികാനം സുഖസോമനസ്സാനമേതം അധിവചനം. ദുക്ഖയതീതി **ദുക്ഖാ,** കായികചേതസികാനം ദുക്ഖദോമനസ്സാനമേതം അധിവചനം. ന ദുക്ഖാ ന സുഖാതി **അദുക്ഖമസുഖാ,** ഉപേക്ഖായേതം അധിവചനം. മ-കാരോ പദസന്ധികരോ. ഏവം തീഹി പദേഹി പഞ്ചവിധാപി വേദനാ ഗഹിതാ. സബ്ബാപി ആരമ്മണരസം വേദിയന്തി അനുഭവന്തീതി **വേദനാ**. യോ പനായം തീസുപി പദേസു സമ്പയുത്ത-സദ്ദോ, തസ്സത്ഥോ - സമം പകാരേഹി യുത്താതി **സമ്പയുത്താ,** കതരേഹി പകാരേഹീതി? "അത്ഥി കേചി ധമ്മാ കേഹിചി ധമ്മേഹി സഹഗതാ സഹജാതാ സംസട്ഠാ ഏകുപ്പാദാ ഏകനിരോധാ ഏകവത്ഥുകാ ഏകാരമ്മണാ"തി (കഥാ॰ ൪൭൩) ഏവം വുത്തേഹി ഇമേഹി ഏകുപ്പാദതാദീഹി ചതൂഹി പകാരേഹി. ഉക്കട്ഠനിദ്ദേസോ ചേസ. ആരുപ്പേ ഹി വിനാപി ഏകവത്ഥുകഭാവം സമ്പയോഗോ ലബ്ഭതീതി. സേസം വുത്തത്ഥമേവ. അയം താവേത്ഥ **പദത്ഥതോ** വിനിച്ഛയോ.

തംസരൂപാതി തസ്സ പദത്ഥസ്സ സരൂപമത്തദസ്സനതോ. തത്ഥ സുഖസഹഗതം കായവിഞ്ഞാണം, സോമനസ്സസഹഗതാനി അട്ഠാരസ കാമാവചരചിത്താനി, പഠമദുതിയതതിയചതുത്ഥജ്ഝാനികാനി ചതുചത്താലീസ രൂപാവചരലോകുത്തരചിത്താനി ചാതി തേസട്ഠി ചിത്താനി സുഖായ വേദനായ സമ്പയുത്താ നാമ . തഥാ ദുക്ഖസഹഗതം കായവിഞ്ഞാണം, ദ്വേ ദോമനസ്സസഹഗതാനി ചാതി തീണി ചിത്താനി ദുക്ഖായ വേദനായ സമ്പയുത്താ നാമ. സേസാനി ഉപേക്ഖാസഹഗതാനി പഞ്ചപഞ്ഞാസ ചിത്താനി അദുക്ഖമസുഖായ വേദനായ സമ്പയുത്താ നാമ. യഥാ ച ചിത്താനം സുഖാദിസമ്പയോഗോ, ഏവം തംചിത്തസമ്പയുത്താനം ചേതസികാനമ്പി. ന കേവലഞ്ച ഏത്ഥേവ,

ഇതോ പരേസുപി തികദുകേസു ചിത്തവസേനേവ തംസമ്പയുത്തചേതസികാനമ്പി സങ്ഗഹോ വേദിതബ്ബോ . യത്ഥ പന വിസേസോ ഹോതി, തത്ഥ വക്ഖാമ. ഇധ പന ചേതസികേസു സപ്പീതികാനി വേദനാവജ്ജിതാനി ഛ ചേതസികാനി ഏവ പഞ്ചഹിപി വേദനാഹി സമ്പയുത്താനി, ഇതരാനി പന കായികസുഖദുക്ഖവജ്ജിതാഹി തീഹേവ. തേസു ച പീതിവജ്ജിതാ പഞ്ച യഥായോഗികാ ചേവ മോഹോ അഹിരികം അനോത്തപ്പം ഉദ്ധച്ചം ഥിനം മിദ്ധഞ്ചാതി ഇമേ ഏകാദസ യഥായോഗം തീഹിപി. തത്ഥാപി വിതക്കവിചാരാ മഹഗ്ഗതലോകുത്തരഭൂതായ സുഖായ ഏവ, പീതി പന സബ്ബത്ഥ സുഖായ ഏവ, ദോസഇസ്സാമച്ഛേരകുക്കുച്ചാനി ദുക്ഖായ ഏവ, വിചികിച്ഛാ ഉപേക്ഖായ ഏവ, സേസാനി അട്ഠവീസതിസോമനസ്സുപേക്ഖാഹി ഏവ വേദനാഹി സമ്പയുത്താനി, തത്ഥാപി കരുണാമുദിതാ മഹഗ്ഗതഭൂതായ സുഖായ ഏവാതി അയം വിസേസോ. സേസം ചിത്തസമ്പയോഗസദിസം. അയം സരൂപതോ വിനിച്ഛയോ.

നവത്തബ്ബവിഭാഗതോതി ഇമസ്മിം തികേ സബ്ബാ വേദനാ സബ്ബം രൂപം നിബ്ബാനം സമ്മുതിയോതി ഇമേ ധമ്മാ “സുഖായ വേദനായ സമ്പയുത്താ”തി വാ “ദുക്ഖായ വേദനായ സമ്പയുത്താ”തി വാ “അദുക്ഖമസുഖായ വേദനായ സമ്പയുത്താ”തി വാ ന വത്തബ്ബാ. ന ഹി വേദനാ വേദനായ സമ്പയുത്താ ഹോതി രൂപാദയോ വാ, തസ്മാ ഇമേ ഇമസ്മിം തികേ ന ലബ്ഭന്തി. അയഞ്ച സപ്പദേസത്തികോ ഹോതി. യഥാ ചേത്ഥ, ഏവം ഇതോ പരേസുപി തികദുകേസു നവത്തബ്ബയോജനാ. യം യസ്മിഞ്ച ന വുത്തം അത്ഥി, തസ്സ സപ്പദേസതാ വേദിതബ്ബാ. ഇതോ പരം പന യത്ഥ അസങ്ഗഹിതാ ധമ്മാ ഹോന്തി, തത്ഥ തേസം വിഭാഗം ദസ്സേത്വാ “ഇമേ നവത്തബ്ബാ”തി ഏത്തകമേവ വക്ഖാമ, തേനസ്സ സപ്പദേസതാപി ഞാതബ്ബാ. യത്ഥ പന അസങ്ഗഹിതാ നത്ഥി, തം നിപ്പദേസന്തി വക്ഖാമ. തേന തത്ഥ നവത്തബ്ബാഭാവോപി വിഞ്ഞാതബ്ബോ. സബ്ബത്ഥ പന മാതികം അനുദ്ധരിത്വാവ പദത്ഥം, തംസരൂപവിഭാഗഞ്ച വക്ഖാമ. അയം നവത്തബ്ബവിഭാഗതോ വിനിച്ഛയോ.

വേദനാത്തികം നിട്ഠിതം.

വിപാകത്തികേ അഞ്ഞമഞ്ഞവിസിട്ഠാനം കുസലാകുസലാനം പാകാതി **വിപാകാ,** വിപക്കഭാവമാപന്നാനം അരൂപധമ്മാനമേതം അധിവചനം. കിഞ്ചാപി അരൂപധമ്മാ വിയ രൂപധമ്മാപി കമ്മസമുട്ഠാനാ അത്ഥി, അനാരമ്മണത്താ പന തേ കമ്മസരിക്ഖകാ ന ഹോന്തീതി സാരമ്മണാ അരൂപധമ്മാവ കമ്മസരിക്ഖത്താ വിപാകാതി വുത്താ ബീജസരിക്ഖകം ഫലം വിയ. യഥാ ഹി സാലിബീജതോ നിക്ഖന്തസീസമേവ സാലിഫലന്തി വുച്ചതി, ന അങ്കുരാദീനി, താനി പന “സാലിജാതാനി, സാലിനിബ്ബത്താനി ചാ”തി വുച്ചന്തി, ഏവം കമ്മസദിസാ അരൂപധമ്മാവ “വിപാകാ”തി വുച്ചന്തി, രൂപധമ്മാ പന കമ്മജാ “ഉപാദിന്നാ”തി വുച്ചന്തി. **വിപാകധമ്മധമ്മാ**തി വിപാകസഭാവാ ധമ്മാ. യഥാ ഹി ജാതിജരാസഭാവാ സത്താ “ജാതിധമ്മാ ജരാധമ്മാ”തി വുച്ചന്തി, ഏവം വിപാകജനകട്ഠേന വിപാകസഭാവാ വിപാകപകതികാ ധമ്മാതി അത്ഥോ. തതിയപദം ഉഭയസഭാവപടിക്ഖേപവസേന വുത്തം, അയം പദത്ഥോ.

തത്ഥ ചതൂസു ഭൂമീസു ഛത്തിംസ വിപാകചിത്താനി വിപാകാ നാമ, തഥാ ഏകവീസതി കുസലാനി, ദ്വാദസ അകുസലാനി ചാതി തേത്തിംസ വിപാകധമ്മധമ്മാ നാമ, തീസു ഭൂമീസു വീസതി കിരിയചിത്താനി, സബ്ബഞ്ച രൂപം, നിബ്ബാനഞ്ചാതി ഇമേ നേവവിപാകനവിപാകധമ്മധമ്മാ നാമ. ചേതസികേസു പന ചുദ്ദസ അകുസലാ വിപാകധമ്മധമ്മാ ഏവ, വിരതിയോ സിയാ വിപാകാ, സിയാ വിപാകധമ്മധമ്മാ, തദവസേസാ പന സിയാ വിപാകാ, സിയാ വിപാകധമ്മധമ്മാ, സിയാ നേവവിപാകനവിപാകധമ്മധമ്മാതി ചിത്തം വിയ തിവിധാ ഹോന്തീതി അയം വിസേസോ, സേസം ചിത്തസമം, ഇദഞ്ച നിപ്പദേസത്തികന്തി വേദിതബ്ബം.

വിപാകത്തികം നിട്ഠിതം.

ആരമ്മണകരണവസേന തണ്ഹാദിട്ഠീഹി ഉപേതേന കമ്മുനാ ആദിന്നാ ഫലഭാവേന ഗഹിതാതി ഉപാദിന്നാ, ആരമ്മണഭാവം ഉപഗന്ത്വാ ഉപാദാനസമ്ബന്ധേന ഉപാദാനാനം ഹിതാതി ഉപാദാനിയാ, ഉപാദാനസ്സ ആരമ്മണപച്ചയഭൂതാനമേതം അധിവചനം. ഉപാദിന്നാ ച തേ ഉപാദാനിയാ ചാതി **ഉപാദിന്നുപാദാനിയാ,** സാസവകമ്മനിബ്ബത്താനം രൂപാരൂപധമ്മാനമേതം അധിവചനം. ഇമിനാ നയേന സേസപദദ്വയേപി പടിസേധസഹിതോ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

തത്ഥ ദ്വത്തിംസ ലോകിയവിപാകചിത്താനി, നവ കമ്മജകലാപാ ച ഉപാദിന്നുപാദാനിയാ നാമ. അവസേസലോകിയചിത്താനി ചേവ അകമ്മജരൂപകലാപാ ച അനുപാദിന്നുപാദാനിയാ നാമ. ലോകുത്തരചിത്തനിബ്ബാനാനി അനുപാദിന്നഅനുപാദാനിയാ നാമ. കിഞ്ചാപി ഖീണാസവാനം ഉപാദാനക്ഖന്ധാ “അമ്ഹാകം മാതുലത്ഥേരോ”തിആദിനാ വദന്താനം പരേസം ഉപാദാനസ്സ ആരമ്മണപച്ചയാ ഹോന്തി, മഗ്ഗഫലനിബ്ബാനാനി പന ദിവസം സന്തത്തഅയോഗുളോ വിയ മക്ഖികാഹി തേജുസ്സദത്താ ഉപാദാനേഹി അനുപാദിന്നാനേവ. അസംകിലിട്ഠഅസംകിലേസികേസുപി ഏസേവ നയോ. ചേതസികേസു പന കുസലാ അനുപാദിന്നുപാദാനിയാ ഏവ, കരുണാമുദിതാ സിയാ ഉപാദിന്നുപാദാനിയാ, സിയാ അനുപാദിന്നുപാദാനിയാ വിരതിയോ പന സിയാ അനുപാദിന്നുപാദാനിയാ, സിയാ അനുപാദിന്നഅനുപാദാനിയാ, സേസാ ചിത്തം വിയ തിവിധാ ഹോന്തി, ഇദഞ്ച നിപ്പദേസത്തികന്തി വേദിതബ്ബം. ഉപാദിന്നുപാദാനിയത്തികം.

സംകിലേസേതീതി സംകിലേസോ, വിബാധതി ഉപതാപേതീതി അത്ഥോ. സംകിലേസേന സമ്പയുത്താ സംകിലിട്ഠാ, സംകിലേസസഹഗതാതി അത്ഥോ. അത്താനം ആരമ്മണം കത്വാ പവത്തനേന സംകിലേസം അരഹന്തി, സംകിലേസേ വാ നിയുത്താ തസ്സ ആരമ്മണഭാവം അനതിക്കമനതോതി സംകിലേസികാ, സംകിലേസസ്സ ആരമ്മണപച്ചയഭൂതാനമേതം അധിവചനം. സംകിലിട്ഠാ ച തേ സംകിലേസികാ ചാതി **സംകിലിട്ഠസംകിലേസികാ**. സേസപദദ്വയം പുരിമത്തികേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം.

തത്ഥ ദ്വാദസ അകുസലചിത്തുപ്പാദാ സംകിലിട്ഠസംകിലേസികാ നാമ. സേസലോകിയചിത്താനി ചേവ സബ്ബം രൂപഞ്ച അസംകിലിട്ഠസംകിലേസികാ നാമ. ലോകുത്തരചിത്താനി, നിബ്ബാനഞ്ച അസംകിലിട്ഠഅസംകിലേസികാ നാമ. ചേതസികേസു പന അകുസലാ സംകിലിട്ഠസംകിലേസികാവ, കരുണാമുദിതാ അസംകിലിട്ഠഅസംകിലേസികാവ, സേസകുസലാബ്യാകതാ സിയാ സംകിലിട്ഠസംകിലേസികാ, സിയാ അസംകിലിട്ഠസംകിലേസികാ, സിയാ അസംകിലിട്ഠഅസംകിലേസികാതി തിധാപി ഹോന്തി, ഇദഞ്ച നിപ്പദേസത്തികം. സംകിലിട്ഠസംകിലേസികത്തികം.

സമ്പയോഗവസേന വത്തമാനേനേ സഹ വിതക്കേന സവിതക്കാ, തഥാ സഹ വിചാരേന സവിചാരാ, സവിതക്കാ ച തേ സവിചാരാ ചാതി **സവിതക്കസവിചാരാ**. ഉഭയരഹിതാ **അവിതക്കഅവിചാരാ**. വിതക്കവിചാരേസു വിചാരോവ

മത്താ പമാണമേതേസന്തി വിചാരമത്താ, വിചാരതോ ഉത്തരിം വിതക്കേന സദ്ധിം സമ്പയോഗം ന ഗച്ഛന്തീതി അത്ഥോ. അവിതക്കാ ച തേ വിചാരമത്താ ചാതി **അവിതക്കവിചാരമത്താ**.

തത്ഥ ദ്വിപഞ്ചവിഞ്ഞാണവജ്ജിതകാമാവചരചിത്താനി ചേവ ഏകാദസ മഹഗ്ഗതലോകുത്തരപഠമജ്ഝാനികചിത്താനി ച തംസമ്പയുത്തേസു വിതക്കവിചാരേ ഠപേത്വാ സേസാ ച സവിതക്കസവിചാരാ നാമ. തേസു വിതക്കോ ഏകാദസ ദുതിയജ്ഝാനികമഹഗ്ഗതലോകുത്തരാനി ച തംസമ്പയുത്തേസു വിചാരം ഠപേത്വാ സേസാ ച അവിതക്കവിചാരമത്താ നാമ. ദുതിയജ്ഝാനികേസു വിചാരോ, സേസാ പഞ്ചചത്താലീസ മഹഗ്ഗതലോകുത്തരചിത്താനി, ദ്വിപഞ്ചവിഞ്ഞാണാനി, തംസമ്പയുത്താ ച സബ്ബഞ്ച രൂപം, നിബ്ബാനഞ്ച അവിതക്കഅവിചാരാ നാമ. അപിച കുസലചേതസികാ സവിതക്കസവിചാരാവ, വിതക്കോ അവിതക്കവിചാരമത്തോവ, വിചാരോ പന ദുതിയജ്ഝാനികേസു സിയാ അവിതക്കഅവിചാരോ, സവിതക്കചിത്തേസു സിയാ ന വത്തബ്ബോ, അവസേസാ പന സബ്ബേ ചേതസികാ ധമ്മാ തിധാപി ഹോന്തി. ഇമസ്മിം പന തികേ വിതക്കസഹജാതോ വിചാരോവ ന വത്തബ്ബോ. വിതക്കത്തികം.

പീതിയാ സഹ ഏകുപ്പാദാദിഭാവം ഗതാതി **പീതിസഹഗതാ,** പീതിസമ്പയുത്താതി അത്ഥോ. സേസപദദ്വയേപി ഏസേവ നയോ. **ഉപേക്ഖാ**തി ചേത്ഥ അദുക്ഖമസുഖാ വേദനാ വുത്താ. സാ ഹി സുഖദുക്ഖാകാരപ്പവത്തിം ഉപേക്ഖതി മജ്ഝത്താകാരസണ്ഠിതത്താ തേനാകാരേന പവത്തതീതി ഉപേക്ഖാ. ഇതി വേദനാത്തികതോ പദദ്വയമേവ ഗഹേത്വാ നിപ്പീതികസുഖസ്സ സപ്പീതികസുഖതോ വിസേസദസ്സനവസേന അയം തികോ വുത്തോ.

തത്ഥ പീതി പഞ്ചവിധാ ഖുദ്ദികാ ഖണികാ ഓക്കന്തികാ ഉബ്ബേഗാ ഫരണാതി. തത്ഥ **ഖുദ്ദികാ** പീതി സരീരേ ലോമഹംസനമത്തമേവ കാതും സക്കോതി. **ഖണികാ** പീതി ഖണേ ഖണേ വിജ്ജുപ്പാദസദിസാ ഹോതി. **ഓക്കന്തികാ** പീതി സമുദ്ദതീരം വീചി വിയ കായം ഓക്കമിത്വാ ഓക്കമിത്വാ ഭിജ്ജതി. **ഉബ്ബേഗാ** പീതി ബലവതീ ഹോതി കായം ഉദ്ധഗ്ഗം കത്വാ ആകാസേ ലങ്ഘാപനപ്പമാണപ്പത്താ. **ഫരണായ** പീതിയാ പന ഉപ്പന്നായ സകലസരീരം ധമിത്വാ പൂരിതവത്ഥി വിയ, മഹതാ ഉദകോഘേന പക്ഖന്ദപബ്ബതകുച്ഛി വിയ ച അനുപരിപ്ഫുടം ഹോതി. തത്ഥ ഫരണാ രൂപാവചരലോകുത്തരാവ, സേസാ കാമാവചരാവ.

സുഖം പന കായികം, ചേതസികഞ്ചേതി ദുവിധം ഹോതി. സതിപി ച നേസം കത്ഥചി അവിപ്പയോഗേ ഇട്ഠാരമ്മണപടിലാഭതുട്ഠി പീതി, പടിലദ്ധരസാനുഭവനം സുഖം. യത്ഥ പീതി, തത്ഥ സുഖം. യത്ഥ സുഖം, തത്ഥ ന നിയമതോ പീതി. സങ്ഖാരക്ഖന്ധസങ്ഗഹിതാ പീതി, വേദനാക്ഖന്ധസങ്ഗഹിതം സുഖം. കന്താരഖിന്നസ്സ വനന്തോദകദസ്സനസവനേസു വിയ പീതി, വനച്ഛായാപവേസനഉദകപരിഭോഗേസു വിയ സുഖം. തസ്മിം തസ്മിം സമയേ പാകടഭാവതോ ചേതം വുത്തന്തി വേദിതബ്ബം.

തത്ഥ സുഖസഹഗതാ, ഉപേക്ഖാസഹഗതാ ച വേദനാത്തികേ വുത്താവ, സുഖസഹഗതം പന കായവിഞ്ഞാണം, മഹഗ്ഗതലോകുത്തരചതുത്ഥജ്ഝാനികചിത്തേ ച വജ്ജേത്വാ സേസാ പീതിസഹഗതാ നാമ, തത്ഥ പീതി ന പീതിസഹഗതാ, സുഖസഹഗതാവ ഹോതി , സുഖം പന പീതിസഹഗതം നാമ സിയാ ന പീതിസുഖസഹഗതാ. ഇമസ്മിം തികേ ദ്വേ ദോമനസ്സസഹഗതചിത്തുപ്പാദാ, ദുക്ഖസഹഗതം കായവിഞ്ഞാണം, രൂപം, നിബ്ബാനഞ്ച നവത്തബ്ബാ. ചേതസികേസു പന പീതി സുഖസഹഗതാവ, വിചികിച്ഛാ ഉപേക്ഖാസഹഗതാവ, ലോഭദിട്ഠിമാനാ, പഞ്ചവീസതി കുസലാബ്യാകതാ ച തിധാപി ഹോന്തി, ചേതസികസുഖം സിയാ പീതിസഹഗതം, പഠമദുതിയതതിയജ്ഝാനികേസു ചതുത്ഥജ്ഝാനികേസു സിയാ നവത്തബ്ബം, കായികം പന സുഖം ദുക്ഖം ദോമനസ്സം സബ്ബാ ച ഉപേക്ഖാ ദോസോ ഇസ്സാ മച്ഛരിയം കുക്കുച്ചഞ്ച നവത്തബ്ബാവ, സേസാ സത്തരസ ധമ്മാ സിയാ തിധാപി ഹോന്തി നവത്തബ്ബാപി. സേസം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ. പീതിത്തികം.

ദസ്സനേനാതി സോതാപത്തിമഗ്ഗേന. സോ ഹി പഠമം നിബ്ബാനദസ്സനതോ "ദസ്സന"ന്തി വുത്തോ. ഗോത്രഭു പന കിഞ്ചാപി പഠമതരം പസ്സതി, യഥാ പന രഞ്ഞോ സന്തികം കേനചിദേവ കരണീയേന ആഗതോ പുരിസോ ദൂരതോവ രഥികായ ചരന്തം ഹത്ഥിക്ഖന്ധഗതം രാജാനം ദിസ്വാപി "ദിട്ഠോ തേ രാജാ"തി പുട്ഠോ ദിസ്വാപി കാതബ്ബകിച്ചസ്സ അകതത്താ "ന പസ്സാമീ"തി വദതി, ഏവമേവ നിബ്ബാനം ദിസ്വാ കത്തബ്ബസ്സ കിലേസപ്പഹാനസ്സ അഭാവാ "ദസ്സന"ന്തി ന വുച്ചതി. തം ഹി ഞാണം മഗ്ഗസ്സ ആവജ്ജനട്ഠാനേ തിട്ഠതി. **ഭാവനായാ**തി സേസമഗ്ഗത്തയേന. സേസമഗ്ഗത്തയം ഹി പഠമമഗ്ഗേന ദിട്ഠസ്മിംയേവ ധമ്മേ ഭാവനാവസേന ഉപ്പജ്ജതി, അദിട്ഠപുബ്ബം കഞ്ചി ന പസ്സതി, തസ്മാ "ഭാവനാ"തി വുച്ചതി. തതിയപദം ഉഭയപടിക്ഖേപവസേന വുത്തം.

തത്ഥ ചത്താരോ ദിട്ഠിഗതസമ്പയുത്തചിത്തുപ്പാദാ, വിചികിച്ഛാസഹഗതോ ചാതി പഞ്ച ദസ്സനേന പഹാതബ്ബാവ, ഉദ്ധച്ചസഹഗതോ ഭാവനായ ഏവ പഹാതബ്ബോ, അവസേസാ ഛ അകുസലചിത്തുപ്പാദാ അപായഹേതുഭാവേന പവത്തിതോ, അപ്പവത്തിതോ ച സിയാ ദസ്സനേനപഹാതബ്ബാ, സിയാ ഭാവനായപഹാതബ്ബാ, അകുസലവജ്ജിതാ പന സബ്ബേ ചിത്തുപ്പാദാ, രൂപം, നിബ്ബാനഞ്ച നേവദസ്സനേനനഭാവനായപഹാതബ്ബാ. ചേതസികേസു പന ദിട്ഠി വിചികിച്ഛാ ഇസ്സാ മച്ഛരിയം കുക്കുച്ചം ദസ്സനേനപഹാതബ്ബാവ, സേസാ അകുസലാ സിയാ ദസ്സനേനപഹാതബ്ബാ, സിയാ ഭാവനായപഹാതബ്ബാതി തിജാതികാ തേരസവിധാ ഹോന്തി, വുത്താവസേസാ നേവദസ്സനേനനഭാവനായപഹാതബ്ബാവ. യം പന "സോതാപത്തിമഗ്ഗഞാണേന അഭിസങ്ഖാരവിഞ്ഞാണസ്സ നിരോധേന സത്ത ഭവേ ഠപേത്വാ അനമതഗ്ഗേ സംസാരേ യേ ഉപ്പജ്ജേയ്യും നാമഞ്ച രൂപഞ്ച, ഏത്ഥേതേ നിരുജ്ഝന്തീ"തിആദിനാ (ചൂളനി॰ അജിതമാണവപുച്ഛാനിദ്ദേസ ൬) നയേന കുസലാബ്യാകതാനമ്പി പഹാനം അനുഞ്ഞാതം, തം തേസം മഗ്ഗാനം അഭാവിതത്താ യേ ഉപ്പജ്ജേയ്യും, തേ ഉപനിസ്സയപച്ചയാനം കിലേസാനം പഹീനത്താ പഹീനാതി ഇമം പരിയായം സന്ധായ വുത്തം, ഇദഞ്ച നിപ്പദേസത്തികം. ദസ്സനേനപഹാതബ്ബത്തികം.

ദസ്സനേന പഹാതബ്ബോ ഹേതു ഏതേസന്തി **ദസ്സനേനപഹാതബ്ബഹേതുകാ**. ദുതിയപദേപി ഏസേവ നയോ. തതിയപദേ പന നേവദസ്സനേനനഭാവനായപഹാതബ്ബോ ഹേതു ഏതേസന്തി ഏവമത്ഥം അഗ്ഗഹേത്വാ നേവദസ്സനേനനഭാവനായ പഹാതബ്ബോ ഹേതു ഏതേസം അത്ഥീതി ഏവമത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ. ഇതരഥാ ഹി അഹേതുകാനം അഗ്ഗഹണം ഭവേയ്യ. ഹേതു ഏവ ഹി തേസം നത്ഥി, യോ ദസ്സനഭാവനാഹി പഹാതബ്ബോ സിയാ. സഹേതുകേസുപി ഹേതുവജ്ജാനം പഹാനം ആപജ്ജതി, ന ഹേതൂനം. ഹേതുയേവ ഹി ഏതേസം നേവദസ്സനേനനഭാവനായപഹാതബ്ബോതി വുത്തോ, ന തേ ധമ്മാ. ഉഭയമ്പി ചേതം അനധിപ്പേതം, തസ്മാ വുത്തനയേന അത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ. ഇതോ പരം സബ്ബോ വിനിച്ഛയോ അനന്തരത്തികസദിസോവ. കേവലം ചേതസികേസു വിചികിച്ഛുദ്ധച്ചസമ്പയുത്തോ മോഹോ ദസ്സനഭാവനാഹി പഹാതബ്ബഹേതുകേസു ന പവിസതി സഹജാതസ്സ അഞ്ഞസ്സ ഹേതുനോ അഭാവാ, നേവദസ്സനേനനഭാവനായപഹാതബ്ബഹേതുകേസു പന പവിസതി. ലോഭദോസമൂലചിത്തേസു പന ഹേതൂസു മോഹോ

ലോഭേന ചേവ ദോസേന ച സഹേതുകോ, ലോഭദോസാ ച മോഹേനേവാതി ഇമേ പഹാതബ്ബഹേതുകപദേ പവിട്ഠാതി അയം വിസേസോ, സേസം താദിസമേവാതി. ദസ്സനേനപഹാതബ്ബഹേതുകത്തികം.

കമ്മകിലേസേഹി ആചീയതീതി ആചയോ, പടിസന്ധിചുതിഗതിപവത്തിസങ്ഖാതാനം ഉപാദിന്നക്ഖന്ധാനമേതം അധിവചനം. തസ്സ കാരണം ഹുത്വാ നിപ്ഫാദനഭാവേന തം ആചയം ഗച്ഛന്തി, യസ്സ വാ പവത്തന്തി, തം പുഗ്ഗലം യഥാവുത്തമേവ ആചയം ഗമേന്തീതി **ആചയഗാമിനോ**. തതോ ഏവ ആചയസങ്ഖാതാ ചയാ അപേതത്താ നിബ്ബാനം അപേതം ചയാതി അപചയോ, തം ആരമ്മണം കത്വാ പവത്തനതോ അപചയം ഗച്ഛന്തീതി **അപചയഗാമിനോ**. അപിച പാകാരം ഇട്ഠകവഡ്ഢകീ വിയ പവത്തം ആചിനന്താ ഗച്ഛന്തീതി **ആചയഗാമിനോ**. തേനേവ വഡ്ഢകിനാ ചിതം ചിതം വിദ്ധംസയമാനോ പുരിസോ വിയ തദേവ പവത്തം അപചിനന്താ ഗച്ഛന്തീതി **അപചയഗാമിനോ**. തതിയപദം ഉഭയപടിക്ഖേപേന വുത്തം.

തത്ഥ ലോകിയകുസലാകുസലാനി ആചയഗാമിനോ നാമ, ചത്താരി മഗ്ഗാനി അപചയഗാമിനോ നാമ , സബ്ബാനി വിപാകഫലകിരിയാനി, രൂപം, നിബ്ബാനഞ്ച നേവആചയഗാമിനോ ന അപചയഗാമിനോ നാമ. ചേതസികേസു പന അകുസലാ ആചയഗാമിനോ ഏവ, കരുണാ മുദിതാ സിയാ ആചയഗാമിനോ, സിയാ നേവാചയഗാമിനോ ന അപചയഗാമിനോ നാമ, സേസാ തിധാപി ഹോന്തി, ഇദഞ്ച നിപ്പദേസത്തികം. ആചയഗാമിത്തികം.

തീസു സിക്ഖാസു ജാതാ, സത്തന്നം വാ സേഖാനം ഏതേതിപി **സേഖാ,** അപരിയോസിതസിക്ഖത്താ സയമേവ സിക്ഖന്തീതിപി **സേഖാ**. ഉപരി സിക്ഖിതബ്ബാഭാവതോ ന സേഖാതി അസേഖാ, വുദ്ധിപ്പത്താ വാ സേഖാതിപി **അസേഖാ**. തതിയപദം ഉഭയപടിക്ഖേപേന വുത്തം.

തത്ഥ ചത്താരി ലോകുത്തരകുസലാനി, ഹേട്ഠിമാനി ച തീണി സാമഞ്ഞഫലാനീതി സത്ത സേഖാ നാമ, അരഹത്തഫലം അസേഖാ നാമ, ലോകിയചിത്താനി, രൂപം, നിബ്ബാനഞ്ച നേവസേഖാ നാസേഖാ നാമ. ചേതസികേസു പന അകുസലാ ച അപ്പമഞ്ഞാ ച നേവസേഖാ നാസേഖാ ഏവ, സേസാ തിധാപി ഹോന്തി, ഇദഞ്ച നിപ്പദേസത്തികം. സേഖത്തികം.

സമന്തതോ ഖണ്ഡിതത്താ അപ്പമത്തകം പരിത്തന്തി വുച്ചതി "പരിത്തം ഗോമയപിണ്ഡ"ന്തി (സം॰ നി॰ ൩.൯൬) ആദീസു വിയ. കാമാവചരധമ്മാ ഹി അപ്പാനുഭാവതായ പരിത്താ വിയാതി **പരിത്താ**. കിലേസവിക്ഖമ്ഭനസമത്ഥതായ, മഹന്തവിപുലഫലതായ, ദീഘസന്താനതായ ച മഹന്തഭാവം ഗതാ, മഹന്തേഹി വാ ഉളാരച്ഛന്ദവീരിയചിത്തപഞ്ഞേഹി ഗതാ പടിപന്നാതിപി **മഹഗ്ഗതാ**. പമാണകരാ ധമ്മാ രാഗാദയോ പമാണം നാമ, ആരമ്മണതോ വാ സമ്പയോഗതോ വാ നത്ഥി ഏതേസം പമാണം, പമാണസ്സ ച പടിപക്ഖാതി **അപ്പമാണാ**.

തത്ഥ ചതുപഞ്ഞാസ കാമാവചരചിത്താനി, രൂപഞ്ച പരിത്താ നാമ, സത്തവീസതി രൂപാരൂപാവചരചിത്താനി മഹഗ്ഗതാ നാമ, ലോകുത്തരചിത്താനി, നിബ്ബാനഞ്ച അപ്പമാണാ നാമ. ചേതസികേസു പന അകുസലാ പരിത്താ ഏവ, അപ്പമഞ്ഞാ പരിത്തമഹഗ്ഗതാ ഏവ, വിരതിയോ പരിത്തഅപ്പമാണാ ഏവ, സേസാ തിധാപി ഹോന്തി, ഇദഞ്ച നിപ്പദേസത്തികം. പരിത്തത്തികം.

പരിത്തം ആരമ്മണം ഏതേസന്തി **പരിത്താരമ്മണാ**. സേസപദദ്വയേപി ഏസേവ നയോ. സയം പരിത്താ വാ ഹോന്തു മഹഗ്ഗതാ വാ, പരിത്താദിധമ്മേ ആരബ്ഭ പവത്താ തദാരമ്മണാതി വുച്ചന്തി.

തത്ഥ തേവീസതി കാമാവചരവിപാകാ, കിരിയാമനോധാതുഅഹേതുകജവനഞ്ച പരിത്താരമ്മണാവ, വിഞ്ഞാണഞ്ചായതനനേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനകുസലവിപാകകിരിയാനി മഹഗ്ഗതാരമ്മണാവ, അട്ഠ ലോകുത്തരചിത്താനി അപ്പമാണാരമ്മണാവ, അകുസലചിത്താനി ച അട്ഠ ഞാണവിപ്പയുത്തജവനാനി ച സിയാ പരിത്താരമ്മണാ, സിയാ മഹഗ്ഗതാരമ്മണാ, സിയാ നവത്തബ്ബാരമ്മണതായ ന വത്തബ്ബാ, ന കദാചി അപ്പമാണാരമ്മണാ, അട്ഠ ഞാണസമ്പയുത്തകാമാവചരജവനാനി, അഭിഞ്ഞാ, മനോദ്വാരാവജ്ജനഞ്ചാതി ഏകാദസ തിധാപി ഹോന്തി നവത്തബ്ബാപി. തേസു ച കുസലാനി പഞ്ച അരഹത്തമഗ്ഗഫലവജ്ജിതസബ്ബാരമ്മണാനി. തത്ഥാപി തംതംസേഖാനമേവ യഥാസകം മഗ്ഗഫലാനി ആരമ്മണാനി ഹോന്തി, കിരിയാനി ഛ സബ്ബഥാപി സബ്ബാരമ്മണാനി, അഭിഞ്ഞാവജ്ജിതരൂപാവചരാനി ചേവ ഛ ആകാസാനഞ്ചായതനആകിഞ്ചഞ്ഞായതനചിത്താനി ച നിയമേന പഞ്ഞത്താരമ്മണതായ, രൂപനിബ്ബാനാനഞ്ച അനാരമ്മണതായ സബ്ബഥാ നവത്തബ്ബാതി. ചേതസികേസു പന അകുസലാ അകുസലചിത്തസദിസാവ, വിരതിയോ സിയാ പരിത്താരമ്മണാ, സിയാ അപ്പമാണാരമ്മണാ, കരുണാമുദിതാ നവത്തബ്ബാവ, സേസാ തിധാപി ഹോന്തി സിയാ നവത്തബ്ബാതി. സേസം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ. പരിത്താരമ്മണത്തികം.

ഹീനാതി ലാമകാ, അകുസലാ ധമ്മാ. ഹീനപണീതാനം മജ്ഝേ ഭവാതി **മജ്ഝിമാ,** അവസേസാ തേഭൂമകാ രൂപാരൂപധമ്മാവ. ഉത്തമട്ഠേന, അതപ്പകട്ഠേന ച **പണീതാ,** ലോകുത്തരചിത്തനിബ്ബാനാനി. ചേതസികേസു പന അകുസലാ ഹീനാവ, കരുണാമുദിതാ മജ്ഝിമാവ, സേസകുസലാബ്യാകതാ മജ്ഝിമപണീതാവ, സേസാ തിധാപി ഹോന്തി, ഇദഞ്ച നിപ്പദേസത്തികം. സേസം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ. ഹീനത്തികം.

"ഹിതസുഖാവഹാ മേ ഭവിസ്സന്തീ"തി ഏവം ആസീസിതാപി തഥാ അഭാവതോ, അസുഭാദീസുയേവ സുഭന്തിആദിവിപരീതപ്പവത്തിതോ ച മിച്ഛാ സഭാവാതി മിച്ഛത്താ, വിപാകദാനേ സതി ഖന്ധഭേദാനന്തരമേവ വിപാകദാനതോ നിയതാ, മിച്ഛത്താ ച തേ നിയതാ ചാതി **മിച്ഛത്തനിയതാ**. വുത്തവിപരീതേന അത്ഥേന സമ്മാ സഭാവാതി സമ്മത്താ, സമ്മത്താ ച തേ നിയതാ ചാതി **സമ്മത്തനിയതാ**. ഉഭയഥാപി ന നിയതാതി **അനിയതാ**.

ആനന്തരികഭാവേന പവത്തിയം സിയാ മിച്ഛത്തനിയതാ, അഞ്ഞഥാ പവത്തിയം സിയാ അനിയതാ. അഹേതുകഅകിരിയനത്ഥികദിട്ഠീസു ഹി അഞ്ഞതരാ ദിട്ഠി യസ്സ നിയതാ, തം ബുദ്ധസതമ്പി വിബോധേതും ന സക്കോതി. യേന ച അനന്തരേ ഏവ അത്തഭാവേ ഫലദാനതോ ആനന്തരികേസു മാതുഘാതകപിതുഘാതകഅരഹന്തഘാതകസങ്ഘഭേദകലോഹിതുപ്പാദകസങ്ഖാതേസു പഞ്ചസു കമ്മേസു ഏകമ്പി കമ്മം പടിഘചിത്തേന കതം ഹോതി, സോ സിനേരുപ്പമാണേപി സുവണ്ണഥൂപേ കത്വാ സകലചക്കവാളം പൂരേത്വാ നിസിന്നസമ്ബുദ്ധപ്പമുഖം സങ്ഘം യാവജീവം ചതൂഹി പച്ചയേഹി ഉപട്ഠഹിത്വാപി തേന കുസലേന ആനന്തരികസ്സ വിപാകം പടിബാഹിതും ന സക്കോതി, ആനന്തരികേന പന അധികേന ആനന്തരികം പടിബാഹതി, തസ്മാ നിയതമിച്ഛാദിട്ഠി ആനന്തരികാ ച മഗ്ഗഫലാനം, മഹഗ്ഗതാനഞ്ച പടിബാഹകതായ അനന്തരമേവ നിരയേ വിപാകദാനതോ മിച്ഛത്തനിയതാ ച ജാതാ, ചത്താരോ പന മഗ്ഗാ സമ്മത്തനിയതാ നാമ, സേസചിത്തരൂപനിബ്ബാനാനി അനിയതാ നാമ.

ചേതസികേസു പന മോഹോ അഹിരികം അനോത്തപ്പം ഉദ്ധച്ചം ലോഭോ ദിട്ഠി ദോസോ ഥിനം മിദ്ധന്തി ഇമേ നവ സിയാ മിച്ഛത്തനിയതാ, സിയാ അനിയതാ, സേസഅകുസലാ, കരുണാ, മുദിതാ ച അനിയതാ ഏവ, സേസകുസലാബ്യാകതാ സിയാ സമ്മത്തനിയതാ, സിയാ അനിയതാ, തിജാതികാ പന തിധാപി ഹോന്തി, ഇദഞ്ച നിപ്പദേസത്തികന്തി. മിച്ഛത്തത്തികം.

നിബ്ബാനം മഗ്ഗതി, കിലേസേ വാ മാരേന്തോ ഗച്ഛതീതി മഗ്ഗോ, അരിയമഗ്ഗോ, സോ ആരമ്മണമേതേസന്തി **മഗ്ഗാരമ്മണാ**. ലോകിയോ അട്ഠങ്ഗികോപി മഗ്ഗോ പച്ചയട്ഠേന ഏതേസം ഹേതൂതി **മഗ്ഗഹേതുകാ,** മഗ്ഗസമ്പയുത്താ ധമ്മാ. മഗ്ഗേ വാ ഹേതൂതി മഗ്ഗഹേതൂ, അലോഭാദയോ. തേ ഏതേസം ഹേതൂതി **മഗ്ഗഹേതുകാ**. സമ്മാദിട്ഠി സയം മഗ്ഗോ ചേവ ഹേതു ച, ഇതി മഗ്ഗഭൂതോ ഹേതു ഏതേസന്തി **മഗ്ഗഹേതുകാ,** ലോകുത്തരാവ . അഭിഭവിത്വാ പവത്തനട്ഠേന മഗ്ഗോ അധിപതി ആരമ്മണഭൂതോ, സഹജാതോ വാ ഏതേസന്തി **മഗ്ഗാധിപതിനോ,** തദുഭയം.

തത്ഥ രൂപാവചരചതുത്ഥജ്ഝാനകുസലകിരിയാ ച അഭിഞ്ഞാഭൂതാ, മനോദ്വാരാവജ്ജനഞ്ച സിയാ മഗ്ഗാരമ്മണാ, സിയാ നവത്തബ്ബാ, അരിയാനം ഹി ചേതോപരിയഅനാഗതംസഞാണാനി പരേസഞ്ഞേവ മഗ്ഗചിത്തസ്സ ജാനനകാലേ മഗ്ഗാരമ്മണാനി, പുബ്ബേനിവാസഞാണമനോദ്വാരാവജ്ജനാനി പന അത്തനോ, പരേസഞ്ചാപി തദഞ്ഞാരമ്മണകാലേ പന നവത്തബ്ബാനി, ചേതോപരിയഞാണസ്സ പന നിയമേന പരചിത്തവിസയത്താ തേന അത്തനാ അധിഗതമഗ്ഗം അരിയാ ആലമ്ബിതും ന സക്കോന്തി, അനാഗതംസഞാണേന പന അത്തനോ അനാഗതേ ഉപ്പജ്ജനകസ്സ ഉപരിമഗ്ഗസ്സ അവിസയത്താ ന സക്കോന്തി. അരിയാ ഹി യഥാസകം, ഹേട്ഠിമഞ്ച മഗ്ഗഫലം ജാനിതും സക്കോന്തി, ന ഉപരിമം. താനി പന അഭിഞ്ഞാജവനാനി മഗ്ഗേന അസഹജാതത്താ ന മഗ്ഗഹേതുകാനി. മഗ്ഗം ഗരുംകത്വാ അപ്പവത്തനതോ ന മഗ്ഗാധിപതീനി. ന ഹി താനി കിഞ്ചി ആരമ്മണം അധിപതിം കരോന്തി, അന്തമസോ ലോകുത്തരമപി. കസ്മാ? അത്തനോ മഹഗ്ഗതതായ രാജാനം ദിസ്വാ തസ്സ മാതാപിതരോ വിയ, മനോദ്വാരാവജ്ജനം പന അത്തനോ അഹേതുകതായ രാജാനം ദിസ്വാ ഖുജ്ജചേടകാദയോ വിയ. ചത്താരി മഗ്ഗട്ഠചിത്താനി സബ്ബദാ മഗ്ഗഹേതുകാ ഏവ, താനേവ ച വീമംസാവീരിയാനം അധിപതിഭാവേന പവത്തിയം സിയാ മഗ്ഗാധിപതിനോ, ഇതരേസം ഛന്ദചിത്താനം അധിപതിഭാവേന പവത്തിയം സിയാ നവത്തബ്ബാ, അട്ഠ ഞാണസമ്പയുത്തകാമാവചരജവനാനി സിയാ മഗ്ഗാരമ്മണാ, സിയാ മഗ്ഗാധിപതിനോ, സിയാ നവത്തബ്ബാ. താനി ഹി അത്തനാ, പരേഹി ച പടിവിദ്ധമഗ്ഗപച്ചവേക്ഖണകാലേ മഗ്ഗാരമ്മണാ, അത്തനോ മഗ്ഗം ഗരുംകത്വാ പച്ചവേക്ഖണകാലേ മഗ്ഗാധിപതിനോ ച തഥാഅപ്പവത്തിയം നവത്തബ്ബാ ച ഹോന്തി. അരിയാ ഹി പരേസം മഗ്ഗഫലാനി പച്ചവേക്ഖന്താ ഗരും കരോന്താപി അത്തനോ മഗ്ഗഫലാനി വിയ ഗരും ന കരോന്തി, അപി സമ്മാസമ്ബുദ്ധാനം. തേസു സോതാപന്നോ സോതാപന്നാനമേവ മഗ്ഗഫലാനി ജാനിതും സക്കോതി, നാഞ്ഞേസം, സകദാഗാമീ പന സകദാഗാമീനമ്പി, ന അനാഗാമിഅരഹന്താനം, അനാഗാമീ പന അനാഗാമീനമ്പി, ന അരഹന്താനം, അരഹാ പന സബ്ബേസമ്പി മഗ്ഗഫലാനി ജാനാതി, സോഭനലോകിയചിത്തരൂപനിബ്ബാനാനി നവത്തബ്ബാനേവ. ചേതസികേസു പന വിരതിയോ ലോകുത്തരകുസലേ മഗ്ഗസദിസാവ, അഞ്ഞത്ഥ നവത്തബ്ബാ, കരുണാ, മുദിതാ, അകുസലാ ച നവത്തബ്ബാ, സേസാ തിധാപി ഹോന്തി നവത്തബ്ബാ ച. സേസം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവാതി. മഗ്ഗാരമ്മണത്തികം.

ഉപ്പന്നാതി ഏത്ഥ വത്തമാനഭൂതാപഗതഓകാസകതഭൂമിലദ്ധവസേന ഉപ്പന്നാ അനേകപ്പഭേദാ ഹോന്തി. തത്ഥ സബ്ബമ്പി ഉപ്പാദജരാഭങ്ഗസമങ്ഗീസങ്ഖാതം സങ്ഖതം **വത്തമാനുപ്പന്നം** നാമ, ആരമ്മണരസം അനുഭവിത്വാ നിരുദ്ധം അനുഭൂതാപഗതസങ്ഖാതം കുസലാകുസലഞ്ച ഉപ്പാദാദിത്തയം അനുപ്പത്വാ നിരുദ്ധം ഭൂതാപഗതസങ്ഖാതം, സേസസങ്ഖതഞ്ച **ഭൂതാപഗതുപ്പന്നം** നാമ, "യാനിസ്സ താനി പുബ്ബേകതാനി കമ്മാനീ"തി ഏവമാദിനാ നയേന വുത്തം കമ്മം അതീതമ്പി സമാനം അഞ്ഞം വിപാകം പടിബാഹിത്വാ അത്തനോ വിപാകസ്സോകാസം കത്വാ ഠിതത്താ, തഥാകതോകാസഞ്ച വിപാകം അനുപ്പന്നമ്പി ഏകംസേന ഉപ്പജ്ജനകതോ **ഓകാസകതുപ്പന്നം** നാമ, താസു താസു ഭൂമീസു അസമൂഹതം അകുസലം **ഭൂമിലദ്ധുപ്പന്നം** നാമ. ഏത്ഥ ച വിപസ്സനായ ആരമ്മണഭൂതാ തേഭൂമകാ പഞ്ചക്ഖന്ധാ **ഭൂമി** നാമ, തേസു ഖന്ധേസു ഉപ്പത്താരഹകിലേസജാതാ **ഭൂമിലദ്ധം** നാമ, തേഹി കിലേസേഹി സാ ഭൂമി ലദ്ധാ ഹോതീതി ഏവമേതേസു ഉപ്പന്നേസു ഇധ വത്തമാനുപ്പന്നാ അധിപ്പേതാ.

തത്രായം വചനത്ഥോ - പുബ്ബന്തതോ ഉപ്പാദതോ പട്ഠായ യാവ ഭങ്ഗാ പന്നാ ഗതാ പവത്താതി **ഉപ്പന്നാ,** പച്ചുപ്പന്നാതി അത്ഥോ . ന ഉപ്പന്നാതി **അനുപ്പന്നാ**. പരിനിട്ഠിതകാരണേകദേസത്താ അവസ്സം ഉപ്പജ്ജിസ്സന്തീതി **ഉപ്പാദിനോ,** ഉഭയേനാപി അനാഗതാവ ദസ്സിതാ. അയം ഹി തികോ ദ്വിന്നം അദ്ധാനം വസേന പൂരേത്വാ ദസ്സിതോ. ലദ്ധോകാസസ്സ ഹി കമ്മസ്സ വിപാകോ ഉപ്പാദീ നാമ. യദി പന ആയൂഹിതകുസലാകുസലം കമ്മം സബ്ബം വിപാകം ദദേയ്യ, അഞ്ഞസ്സ ഓകാസോ ന ഭവേയ്യ. തം പന ദുവിധം ഹോതി ധുവവിപാകം, അദ്ധുവവിപാകഞ്ച. തത്ഥ പഞ്ചാനന്തരികഅട്ഠസമാപത്തിചതുത്ഥമഗ്ഗാദി **ധുവവിപാകം** നാമ. തം പന കമ്മം ഖണപ്പത്തമ്പി അത്ഥി അപ്പത്തമ്പി. തത്ഥ ഖണപ്പത്തം ഉപ്പന്നം നാമ, അപ്പത്തം അനുപ്പന്നം നാമ. തസ്സ ദുവിധസ്സ ച വിപാകോ ദുവിധോ ഹോതി ഖണപ്പത്തോ ച അപ്പത്തോ ച. തത്ഥ ഖണപ്പത്തോ ഉപ്പന്നോ നാമ, അപ്പത്തോ ചിത്താനന്തരേ വാ ഉപ്പജ്ജതു, കപ്പസതസഹസ്സാതിക്കമേ വാ ധുവപച്ചയട്ഠേന ഉപ്പാദീ നാമ ഹോതി. മേത്തേയ്യസ്സ ബോധിസത്തസ്സ മഗ്ഗോ അനുപ്പന്നോ നാമ ഹോതി, ഫലം ഉപ്പാദീ നാമ. തത്ഥ ചതൂസു ഭൂമീസു വിപാകോ, കമ്മജരൂപഞ്ച വത്തമാനുപ്പന്നാ നാമ, ഉപ്പജ്ജനാരഹാ ഉപ്പാദിനോ നാമ, ന പന വത്തബ്ബാ "അനുപ്പന്നാ"തി. കുസലാകുസലകിരിയാ, കമ്മജരൂപഞ്ച സിയാ ഉപ്പന്നാ, സിയാ അനുപ്പന്നാ, ന പന വത്തബ്ബാ "ഉപ്പാദിനോ"തി. ചേതസികേസു പന അകുസലാ അകുസലചിത്തസദിസാവ, സേസാ ദുവിധാപി ഹോന്തി, അതീതാ, പനേത്ഥ നിബ്ബാനഞ്ച നവത്തബ്ബാ. സേസം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവാതി. ഉപ്പന്നത്തികം.

അത്തനോ സഭാവം, ഉപ്പാദാദിക്ഖണം വാ പത്വാ തം അതിക്കമിത്വാ ഇതാ ഗതാ പത്താതി **അതീതാ**. തദുഭയമ്പി ന ആഗതാതി **അനാഗതാ**. തം തം കാരണം പടിച്ച ഉപ്പന്നാതി **പച്ചുപ്പന്നാ,** സബ്ബേ സങ്ഖതാ നാമരൂപധമ്മാ. ന സങ്ഖതധമ്മേസു തേകാലികഭാവം അപ്പത്തോ നാമ അത്ഥി, സബ്ബേപി തേ തിധാ ഹോന്തി. നിബ്ബാനം പനേത്ഥ നവത്തബ്ബന്തി. അതീതത്തികം.

അതീതം ആരമ്മണം ഏതേസന്തി **അതീതാരമ്മണാ**. സേസപദദ്വയേപി ഏസേവ നയോ.

തത്ഥ കുസലവിപാകകിരിയാവസേന ഛബ്ബിധാനി വിഞ്ഞാണഞ്ചായതനനേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനാനി ഹേട്ഠാ അതീതസമാപത്തിം ആരബ്ഭ പവത്തിതോ അതീതാരമ്മണാനി, ദ്വിപഞ്ചവിഞ്ഞാണമനോധാതുയോ പച്ചുപ്പന്നാരമ്മണാവ, സേസാ ഏകാദസ കാമാവചരവിപാകാ, അഹേതുകഹസനചിത്തഞ്ച തിധാപി ഹോന്തി, സേസകാമാവചരകിരിയകുസലാകുസലാ ച അഭിഞ്ഞാഭൂതരൂപാവചരചതുത്ഥജ്ഝാനകുസലകിരിയാ ച തിധാപി ഹോന്തി നവത്തബ്ബാ ച. തേസു കാമാവചരാനം അതീതാദീസു ഛസു ആരമ്മണേസു പവത്തിവിഭാഗോ ഹേട്ഠാ

വുത്തോവ. നവത്തബ്ബതാ പന തേസു ഞാണവിപ്പയുത്തജവനകുസലാനം പഞ്ഞത്താരമ്മണവസേനേവ, ന നിബ്ബാനാരമ്മണവസേന, തേസുപി തിഹേതുകജവനാവജ്ജനാനം മഗ്ഗഫലരൂപാരൂപജ്ഝാനാനം, പുരേചാരികഭാവേനാപി നിബ്ബാനചതുക്കജ്ഝാനവിസയാനഞ്ച പച്ചവേക്ഖണഭാവേനാപി നവത്തബ്ബതാ വേദിതബ്ബാ, അഭിഞ്ഞാനം പന ഇദ്ധിവിധഞാണസ്സ താവ കായവസേന ചിത്തം പരിണാമേത്വാ കായസന്നിസ്സിതം കത്വാ ദിസ്സമാനേന കായേന ഗച്ഛന്തസ്സ അതീതം പാദകജ്ഝാനചിത്തം ആരബ്ഭ പവത്തനതോ അതീതാരമ്മണം, "അനാഗതേസു രൂപാനി ഏവം ഹോന്തൂ"തി അധിട്ഠഹന്തസ്സ അനാഗതാരമ്മണം, കായം പന ചിത്തസന്നിസ്സിതം കത്വാ അദിസ്സമാനേന കായേന ഗമനകാലേ, അജ്ഝത്തം കുമാരവണ്ണാദീനം, ബഹിദ്ധാപാസാദകൂടാഗാരാദീനഞ്ച പച്ചുപ്പന്നാനം നിമ്മാനകാലേ ച പച്ചുപ്പന്നാരമ്മണഞ്ച താവ ഹോതീതി ഏവം ഇദ്ധിവിധസ്സ ഛബ്ബിധമ്പി അജ്ഝത്തികം, ബാഹിരഞ്ച തേകാലികം ആരമ്മണം ഹോതീതി വേദിതബ്ബം.

ദിബ്ബസോതസ്സ കുച്ഛിഗതം അജ്ഝത്തികം, ബാഹിരഞ്ച പച്ചുപ്പന്നം സദ്ദായതനമേവാരമ്മണം. ചേതോപരിയഞാണസ്സ അതീതേ സത്തദിവസബ്ഭന്തരേ, അനാഗതേ സത്തദിവസബ്ഭന്തരേ ച പരേസഞ്ചേവ ചിത്തം അതീതഞ്ച അനാഗതഞ്ചാരമ്മണം ഹോതി. സത്തദിവസാതിക്കമേ പനേതം പരചിത്തം ജാനിതും ന സക്കോതി. അതീതംസഅനാഗതംസഞാണാനം ഹി ഏസ വിസയോ, ന ഏതസ്സ. പച്ചുപ്പന്നചിത്തജാനനകാലേ പനസ്സ പച്ചുപ്പന്നമാരമ്മണം ഹോതി.

പച്ചുപ്പന്നഞ്ച നാമേതം തിവിധം ഖണപച്ചുപ്പന്നം സന്തതിപച്ചുപ്പന്നം അദ്ധാപച്ചുപ്പന്നഞ്ചാതി. തത്ഥ ഉപ്പാദട്ഠിതിഭങ്ഗപ്പത്തം **ഖണപച്ചുപ്പന്നം** നാമ. സന്തതിപച്ചുപ്പന്നം പന ദുവിധം രൂപാരൂപവസേന. തത്ഥ ആതപട്ഠാനാ ആഗന്ത്വാ ഗബ്ഭം പവിട്ഠസ്സ യാവ അന്ധകാരഭാവോ ന വിഗച്ഛതി, അന്തോഗബ്ഭേ വാ വസിത്വാ ദിവാ ആതപട്ഠാനം ഓലോകേന്തസ്സ യാവ അക്ഖീനം ഫന്ദനഭാവോ ന വൂപസമ്മതി, അയം **രൂപസന്തതി** നാമ. ദ്വേ തയോ ജവനവാരാ **അരൂപസന്തതി** നാമ, തദുഭയം **സന്തതിപച്ചുപ്പന്ന**ന്തി വേദിതബ്ബം. ഏകഭവപരിച്ഛിന്നം **അദ്ധാപച്ചുപ്പന്നം** നാമ. ഇമസ്മിം പന ചേതോപരിയഞാണവിസയേ കതിപയജവനവാരാ അദ്ധാപച്ചുപ്പന്നം നാമ. തത്ഥ ഖണപച്ചുപ്പന്നം ചിത്തം ചേതോപരിയഞാണസ്സ ആരമ്മണം ന ഹോതി ആവജ്ജനേന സദ്ധിം നിരുജ്ഝനതോ. ന ഹി ആവജ്ജനജവനാനം ഏത്ഥ ഭിന്നാരമ്മണതാ യുത്താ. രൂപസന്തതിപച്ചുപ്പന്നം പന കതിപയജവനവാരപരിച്ഛിന്നം അദ്ധാപച്ചുപ്പന്നം അസ്സ ആരമ്മണം ഹോതി. ഇദ്ധിമാ ഹി പരസ്സ ചിത്തം ജാനിതുകാമോ ആവജ്ജേതി, തം ആവജ്ജിതക്ഖണേ പച്ചുപ്പന്നചിത്തമാരമ്മണം കത്വാ തേനേവ സഹ നിരുജ്ഝതി. തതോ തദേവ നിരുദ്ധം ചിത്തമാലമ്ബിത്വാ ചത്താരി, പഞ്ച വാ ജവനാനി ഉപ്പജ്ജന്തി, തേസം പച്ഛിമം ഇദ്ധിചിത്തം, സേസാനി കാമാവചരജവനാനി . തേസഞ്ച ഏകാരമ്മണത്തേപി ഇദ്ധിചിത്തമേവ പരസ്സ ചിത്തം ജാനാതി, ന ഇതരാനി. യഥാ ചക്ഖുദ്വാരവീഥിയം ചക്ഖുവിഞ്ഞാണമേവ രൂപം പസ്സതി, ന ഇതരാനി, തേസു ച ആവജ്ജനമേവ നിപ്പരിയായതോ പച്ചുപ്പന്നാരമ്മണം, ഇതരാനി പന അദ്ധാസന്തതിവസേന പരിയായതോതി ഗഹേതബ്ബം, ഏവമേതസ്സ അതീതാനാഗതപച്ചുപ്പന്നം ചിത്തമേവാരമ്മണം ഹോതി, തഞ്ച ഖോ പരസ്സേവ, ന അത്തനോ.

പുബ്ബേനിവാസഞാണം പന നാമഗോത്തകസിണപഞ്ഞത്താദിഅനുസ്സരണേ, നിബ്ബാനാനുസ്സരണേ ച നവത്തബ്ബാരമ്മണം, സങ്ഖതധമ്മാനുസ്സരണേ അതീതാരമ്മണമേവ. തസ്സ ഹി അതീതേസു സാസവാനാസവേസു, അജ്ഝത്തികബാഹിരേസു ച ധമ്മേസു അനാരമ്മണം നാമ നത്ഥി, ബുദ്ധാനം സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണസമഗതികം ഹോതി. യഥാകമ്മൂപഗഞാണസ്സ അജ്ഝത്തികം, ബാഹിരഞ്ച അതീതം കുസലാകുസലചേതനാമത്തമേവ. "ചേതോപരിയഞാണസ്സ ചിത്തമേവാരമ്മണം ഹോതി, ന തംസമ്പയുത്തധമ്മാ"തി **അട്ഠകഥാസു** വുത്തം, **പട്ഠാനേ** പന "കുസലാ ഖന്ധാ ഇദ്ധിവിധഞാണസ്സ ചേതോപരിയഞാണസ്സ പുബ്ബേനിവാസാനുസ്സതിഞാണസ്സ യഥാകമ്മൂപഗഞാണസ്സ അനാഗതംസഞാണസ്സ ആരമ്മണപച്ചയേന പച്ചയോ"തി (പട്ഠാ॰ ൧.൧.ൗ൪) വുത്തത്താ ചേതോപരിയഞാണയഥാകമ്മൂപഗഞാണാനം ചിത്തസമ്പയുത്താപി ചേതനാസമ്പയുത്താപി ചത്താരോ ഖന്ധാ ആരമ്മണം ഹോന്തി ഏവാതി ദട്ഠബ്ബം.

ദിബ്ബചക്ഖുഞാണസ്സ പന അജ്ഝത്തികം, ബാഹിരഞ്ച പച്ചുപ്പന്നം വണ്ണായതനമേവാരമ്മണം. അനാഗതംസഞാണസ്സ ഛബ്ബിധമ്പി അനാഗതമേവ അജ്ഝത്തഞ്ച ബാഹിരഞ്ചാരമ്മണം, ഇദമ്പി പുബ്ബേനിവാസഞാണം വിയ അനാഗതേ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണസദിസന്തി. ഏവം അഭിഞ്ഞാനം അതീതാനാഗതപച്ചുപ്പന്നേസു, നവത്തബ്ബേസു ച അജ്ഝത്തികബാഹിരേസു ഛസു ആരമ്മണേസു യഥായോഗം പവത്തി വേദിതബ്ബാ. സേസാനി പന്നരസ രൂപാവചരചിത്താനി, ആകാസാനഞ്ചായതനആകിഞ്ചഞ്ഞായതനകുസലവിപാകകിരിയാനി, അട്ഠ ലോകുത്തരചിത്താനി, രൂപനിബ്ബാനാനി ച നവത്തബ്ബാനി. ചേതസികേസു പന അപ്പമഞ്ഞാ നവത്തബ്ബാവ. സേസം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ. അതീതാരമ്മണത്തികം.

"ഏവം പവത്തമാനാ മയം അത്താതി ഗഹണം ഗമിസ്സാമാ"തി ഇമിനാ വിയ അധിപ്പായേന അത്താനം അധികാരം കത്വാ പവത്താതി **അജ്ഝത്താ**. അജ്ഝത്ത-സദ്ദോ പനായം ഗോചരജ്ഝത്തേ നിയകജ്ഝത്തേ അജ്ഝത്തജ്ഝത്തേ വിസയജ്ഝത്തേതി ചതൂസു അത്ഥേസു ദിസ്സതി. "അജ്ഝത്തരതോ സമാഹിതോ"തിആദീസു (ധ॰ പ॰ ൩൬൨) ഹി അയം ഗോചരജ്ഝത്തേ ദിസ്സതി. "അജ്ഝത്തം വാ ധമ്മേസു ധമ്മാനുപസ്സീ വിഹരതീ"തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ൨.൩൭൩) നിയകജ്ഝത്തേ. "ഛ അജ്ഝത്തികാനി ആയതനാനീ"തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൩.൩൦൪) അജ്ഝത്തജ്ഝത്തേ. "അജ്ഝത്തം സുഞ്ഞതം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരതീ"തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൩.൧൮൭) വിസയജ്ഝത്തേ, ഇസ്സരിയട്ഠാനേതി അത്ഥോ. ഫലസമാപത്തി ഹി ബുദ്ധാനം ഇസ്സരിയട്ഠാനം നാമ. ഇധ പനായം നിയകജ്ഝത്തേ വത്തതി, തസ്മാ അത്തനോ സന്താനേ പവത്താ പാടിപുഗ്ഗലികാ രൂപാരൂപധമ്മാ ഇധ അജ്ഝത്താതി വേദിതബ്ബാ. തതോ ബഹിഭൂതാ ഇന്ദ്രിയബദ്ധാ വാ അനിന്ദ്രിയബദ്ധാ വാ രൂപാരൂപപഞ്ഞത്തിയോ ബഹിദ്ധാ നാമ, തതിയപദം തദുഭയവസേന വുത്തം.

തത്ഥ സബ്ബാനി ചിത്തചേതസികാനി ഇന്ദ്രിയബദ്ധരൂപം തിധാ ഹോന്തി, അനിന്ദ്രിയബദ്ധരൂപം, നിബ്ബാനപഞ്ഞത്തിയോ ച ബഹിദ്ധാവ. ഇമസ്മിം ഹി തികേ കുസലത്തികേ അലബ്ഭമാനാ പഞ്ഞത്തിയോപി ലബ്ഭന്തി ഠപേത്വാ ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനാരമ്മണം, തദേവ ഇധ നവത്തബ്ബം. തേനേവ ഹി ഭഗവതാ അനന്തരത്തികേ "കസിണാദിപഞ്ഞത്താരമ്മണാനി കാമരൂപാവചരാദിചിത്താനി ബഹിദ്ധാരമ്മണാനി, ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനഞ്ച നവത്തബ്ബ"ന്തി വുത്തം, ഇദഞ്ച നിപ്പദേസത്തികം. അജ്ഝത്തത്തികം.

യഥാവുത്തേ അജ്ഝത്താദികേ ആരമ്മണം കത്വാ പവത്താനം വസേന അയം തികോ വുത്തോ. തത്ഥ ഛബ്ബിധാനി വിഞ്ഞാണഞ്ചായതനനേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനചിത്താനി അജ്ഝത്താരമ്മണാനേവ, ആകാസാനഞ്ചായതനത്തയം, രൂപാവചരലോകുത്തരചിത്താനി ച ബഹിദ്ധാരമ്മണാനേവ, വോട്ഠബ്ബനവജ്ജിതാ അഹേതുകമഹാവിപാകാ തിധാപി ഹോന്തി, അവസേസാ പന ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനവജ്ജിതാനി ആവജ്ജനജവനാനി, അഭിഞ്ഞാ ച സിയാ തിധാപി ഹോന്തി,

ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനാരമ്മണസ്സ ആവജ്ജനപരികമ്മപച്ചവേക്ഖണാദിഭാവപ്പവത്തിയം സിയാ നവത്തബ്ബാതി. തേസം അജ്ഝത്താദിആരമ്മണതാ അനന്തരത്തികേ, ഹേട്ഠാ ച വുത്തനയാനുസാരേന ഞാതബ്ബാ, ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനത്തയം, പന രൂപനിബ്ബാനാനി ച നവത്തബ്ബാവ. ചേതസികേസു പന അപ്പമഞ്ഞാവിരതീ ബഹിദ്ധാരമ്മണാവ, സേസാ തിധാപി ഹോന്തി നവത്തബ്ബാ ച. സേസം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ. അജ്ഝത്താരമ്മണത്തികം.

ദട്ഠബ്ബഭാവസങ്ഖാതേന സഹ നിദസ്സനേനാതി സനിദസ്സനാ, പടിഹനനഭാവസങ്ഖാതേന സഹ പടിഘേനാതി സപ്പടിഘാ, സനിദസ്സനാ ച തേ സപ്പടിഘാ ചാതി **സനിദസ്സനസപ്പടിഘാ,** രൂപായതനമേവ. നീലാദിഭേദമുപാദായ പന ബഹുവചനനിദ്ദേസോ. നത്ഥി ഏതേസം ദട്ഠബ്ബഭാവസങ്ഖാതം നിദസ്സനന്തി അനിദസ്സനാ, അനിദസ്സനാ ച തേ വുത്തനയേന സപ്പടിഘാ ചാതി **അനിദസ്സനസപ്പടിഘാ,** സേസാനി ഓളാരികരൂപാനി. തതിയപദം ഉഭയപടിക്ഖേപേന വുത്തം, സുഖുമരൂപചിത്തചേതസികനിബ്ബാനാനി **അനിദസ്സനഅപ്പടിഘാ** നാമ, ഇദഞ്ച നിപ്പദേസത്തികന്തി വേദിതബ്ബം. സനിദസ്സനത്തികം.

തികമാതികത്ഥവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

അഭിധമ്മദുകമാതികത്ഥവണ്ണനാ

ദുകമാതികായ പന ഹേട്ഠാ അനാഗതപദത്ഥവണ്ണനംയേവ കരിസ്സാമ. ഹേതുഗോച്ഛകേ താവ ഹേതൂ ധമ്മാതി ഏത്ഥ ഹേതുഹേതു പച്ചയഹേതു ഉത്തമഹേതു സാധാരണഹേതൂതി ചതുബ്ബിധാ ഹേതൂ. തത്ഥ അലോഭാദയോ ഛ ധമ്മാ **ഹേതുഹേതൂ** നാമ, ഉപാദാരൂപാദീനം മഹാഭൂതാദയോ **പച്ചയഹേതൂ** നാമ, വിപാകുപ്പത്തിയം കുസലാകുസലം, ഇട്ഠാനിട്ഠാരമ്മണഞ്ച **ഉത്തമഹേതൂ** നാമ, സങ്ഖാരാദീനം അവിജ്ജാദയോ **സാധാരണഹേതൂ** നാമ. ഇധ പന ഹേതുഹേതു അധിപ്പേതോ. **ഹേതൂ ധമ്മാ**തി മൂലട്ഠേന ഹേതുസങ്ഖാതാ ധമ്മാ, "ഹേതുധമ്മാ"തിപി പാഠോ, സോയേവത്ഥോ. **ന ഹേതൂ**തി തേസഞ്ഞേവ പടിക്ഖേപവചനം.

തത്ഥ അലോഭോ അദോസോ അമോഹോതി കുസലാബ്യാകതാ തയോ, ലോഭോ ദോസോ മോഹോതി അകുസലാ തയോ ചാതി ഇമേ ഛ ധമ്മോ ഹേതൂ നാമ. ഇമേ ഠപേത്വാ അവസേസാ ചേതസികാ, സബ്ബാനി ച ചിത്താനി, രൂപനിബ്ബാനാനി ചാതി ഇമേ ധമ്മാ ന ഹേതൂ നാമ, ഇദഞ്ച നിപ്പദേസദുകന്തി വേദിതബ്ബം. ഹേതുദുകം പഠമം.

സമ്പയോഗതോ പവത്തേന സഹ ഹേതുനാതി **സഹേതുകാ**. തഥേവ പവത്തോ നത്ഥി ഏതേസം ഹേതൂതി **അഹേതുകാ**.

തത്ഥ അഹേതുകചിത്തവജ്ജിതാനി ഏകസത്തതി ചിത്താനി സഹേതുകാ നാമ. തേസു ദ്വേ മോഹമൂലാനി മോഹേനേവ സഹേതുകാനി, അട്ഠ ലോഭമൂലാനി ലോഭമോഹേഹി ദ്വീഹി, ദ്വേ ദോസമൂലാനി ദോസമോഹേഹി, ദ്വാദസ ഞാണവിപ്പയുത്തകുസലാബ്യാകതാനി അലോഭാദോസേഹി, സേസാനി സത്തചത്താലീസ അലോഭാദീഹി തീഹിപി സഹേതുകാനീതി, മോഹമൂലേസു പന മോഹോ, ദ്വിപഞ്ചവിഞ്ഞാണം, മനോധാതു, സന്തീരണത്തയം, വോട്ഠബ്ബനം, ഹസിതുപ്പാദകാനി അട്ഠാരസ ചിത്താനി, രൂപനിബ്ബാനാനി ചാതി ഇമേ ധമ്മാ അഹേതുകാ നാമ. ചേതസികേസു പന ലോഭദോസാ, വിചികിച്ഛാ ച മോഹേനേവ സഹേതുകാ, ദിട്ഠിമാനോ ലോഭമോഹേഹി ദ്വീഹി, ഇസ്സാമച്ഛരിയകുക്കുച്ചാനി ദോസമോഹേഹി, മോഹോ പന സിയാ ലോഭേന, സിയാ ദോസേനാതി ദ്വീഹി സഹേതുകോപി മോഹമൂലേസു അഹേതുകോപി, ഥിനമിദ്ധാനി സിയാ ലോഭമോഹേഹി, സിയാ ദോസമോഹേഹീതി തീഹിപി സഹേതുകാനി, അഹിരികാനോത്തപ്പഉദ്ധച്ചാനി തഥാ ച കേവലമോഹേന ച, അമോഹോ പന അലോഭാദോസേഹേവ ദ്വീഹി, അലോഭോ സിയാ അദോസാമോഹേഹി, സിയാ അദോസേനാതി ദ്വീഹി, അദോസോ സിയാ അലോഭാമോഹേഹി, സിയാ അലോഭേനാതി ദ്വീഹി, സേസാ പന ദ്വാവീസതി കുസലാബ്യാകതാ സിയാ തീഹി, സിയാ ദ്വീഹിപി ഹേതൂഹി സഹേതുകാ, ഛന്ദോ പന യഥായോഗം തീഹി, പീതിദോസവജ്ജിതേഹി പഞ്ചഹി സിയാ സഹേതുകാപി അഹേതുകാപി, സേസാ ഏകാദസ തിജാതികാ ഛഹി ഹേതൂഹി സഹേതുകാപി അഹേതുകാപി, വേദനാ ചേത്ഥ ദോമനസ്സഭൂതാ ദ്വിഹേതുകാവ, സോമനസ്സഉപേക്ഖാ യഥായോഗം ദോസവജ്ജിതേഹി പഞ്ചഹി സഹേതുകാപി അഹേതുകാപി, സുഖദുക്ഖഭൂതാ അഹേതുകാവ, ഇദഞ്ച നിപ്പദേസദുകന്തി. ദുതിയം.

ഏകുപ്പാദാദിതായ ഹേതുനാ സമ്പയുത്താതി **ഹേതുസമ്പയുത്താ**. ഹേതുനാ വിപ്പയുത്താതി **ഹേതുവിപ്പയുത്താ**. അയം ഹേതുസമ്പയുത്തദുകോ അനന്തരേ വുത്തസഹേതുകദുകേന അത്ഥതോ നിന്നാനാകരണോ. സഹേതുകദുകോ ഏവ ഹി ഭഗവതാ ദേസനാവിലാസേന, തഥാ ബുജ്ഝനകപുഗ്ഗലാനം വാ അജ്ഝാസയവസേന ഹേതുസമ്പയുത്തദുകഭാവേനാപി വുത്തോ. ഏവം ഉപരിപി സമാനത്ഥദുകാനം വചനേ കാരണം വേദിതബ്ബം. തതിയം.

ചതുത്ഥാദയോ പന യസ്മാ പഠമദുകദുതിയതതിയദുകേസു പഠമപദേന യോജേത്വാ ദ്വേ ദുകാ, പഠമദുകേ ച പച്ഛിമപദം ദുതിയദുകേന യോജേത്വാ ഏകം ദുകന്തി തയോ ദുകാ ദേസിതാ, തസ്മാ തേസം പദത്ഥോ വുത്തനയോവ.

തത്ഥ ച യഥേവ "ഹേതൂ ചേവ ധമ്മാ സഹേതുകാ ച, സഹേതുകാ ചേവ ധമ്മാ ന ച ഹേതൂ"തി അയം ദുകോ സമ്ഭവതി, തഥാ "ഹേതൂ ചേവ ധമ്മാ അഹേതുകാ ച, അഹേതുകാ ചേവ ധമ്മാ ന ച ഹേതൂ"തി അയമ്പി സമ്ഭവതി. ഇമിനാ നയേന ഹേതുസമ്പയുത്തദുകേന യോജനായപി ഏകോ ലബ്ഭതി. യഥാ ച "ന ഹേതൂ ഖോ പന ധമ്മാ സഹേതുകാപി, അഹേതുകാപീ"തി അയം ലബ്ഭതി, തഥാ "ഹേതൂ ഖോ പന ധമ്മാ സഹേതുകാപി, അഹേതുകാപീ"തി അയമ്പി. യഥാ ചേത്ഥ സഹേതുകദുകേ ദ്വേ ദുകാ, ഏവം ഹേതുസമ്പയുത്തദുകേപി "ന ഹേതൂ ഖോ പന ധമ്മാ ഹേതുസമ്പയുത്താപി, ഹേതുവിപ്പയുത്താപീ"തി ച "ഹേതൂ ഖോ പന ധമ്മാ ഹേതുസമ്പയുത്താപി, ഹേതുവിപ്പയുത്താപീ"തി ച ദ്വേ ദുകാ ലബ്ഭന്തീതി അപരേപി പഞ്ച ദുകാ ഹേതുഗോച്ഛകേ യോജേതും സക്കാ. തേ പന ഭഗവതാ വുത്താനുസാരേനേവ സക്കാ ഞാതുന്തി ഛസു ഏവ സങ്ഗഹിതാതി വേദിതബ്ബാ. തത്ഥ യേ താവ ഏകസ്മിം ചിത്തേ ദ്വേ തയോ ഹേതൂ ഏകതോ ഉപ്പജ്ജന്തി, തേ ഹേതൂ ചേവ അഞ്ഞോഞ്ഞാപേക്ഖായ സഹേതുകാ ച നാമ. സഹേതുകചിത്തേസു പന ഹേതും ഠപേത്വാ സേസാ ചിത്തചേതസികാ ധമ്മാ സഹേതുകാ ചേവ ന ച ഹേതൂ നാമ. ഇമസ്മിം ദുകേ സബ്ബേ അഹേതുകധമ്മാ ന വത്തബ്ബാ. ചേതസികേസു പന ഹേതുവജ്ജിതാ അകുസലാ ചേവ കുസലാബ്യാകതാ ച, ഛന്ദോ ച സഹേതുകോ ചേവ ന ഹേതു ഏവ, സേസാ തിജാതികാ, തഥാ നവത്തബ്ബാ ച, മോഹോ പന ഹേതു ചേവ സഹേതുകോ ച നവത്തബ്ബോ ച. ചതുത്ഥം.

അനന്തരദുകോപി ഇമിനാ ദുകേന സബ്ബഥാപി സദിസോവാതി. പഞ്ചമം.

സഹേതുകചിത്തേസു ഹേതുവജ്ജിതാ ചിത്തചേതസികാ ധമ്മാ **നഹേതൂ സഹേതൂ** നാമ, അഹേതുകചിത്തരൂപനിബ്ബാനാനി **നഹേതൂ അഹേതുകാ** നാമ. ഇമസ്മിം പന ദുകേ ഛ ഹേതൂ ന വത്തബ്ബാ. സേസം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവാതി. ഛട്ഠം.

ഹേതുഗോച്ഛകം നിട്ഠിതം.

സത്തസു ചൂളന്തരദുകേസു അത്തനോ നിപ്ഫാദകേന സഹ പച്ചയേനാതി **സപ്പച്ചയാ,** ചിത്തചേതസികരൂപാനി. നത്ഥി ഏതേസം ഉപ്പാദേ വാ ഠിതിയം വാ പച്ചയോ അഹുത്വാ ഭവനസ്സേവാഭാവാതി **അപ്പച്ചയാ,** നിബ്ബാനമേവ. ദേസനായ പനേത്ഥ പരമതായ സോതപതിതവസേന ബഹുവചനനിദ്ദേസോ കതോ. ഏവം സനിദസ്സനാദീസുപി. ഇദഞ്ച ഇതോ പരാനി ഛ ച നിപ്പദേസദുകാനീതി വേദിതബ്ബാനി. തതോ പരഞ്ച യത്ഥ "ഇമേ ന വത്തബ്ബാ"തി ന വക്ഖാമ, തം നിപ്പദേസന്തി ഗഹേതബ്ബം. സപ്പച്ചയദുകം.

പച്ചയേഹി സമാഗന്ത്വാ കതാതി **സങ്ഖതാ**. ന സങ്ഖതാതി **അസങ്ഖതാ**. ഇദഞ്ച സബ്ബഥാ സപ്പച്ചയദുകസദിസമേവ. സപ്പച്ചയസങ്ഖതഉഭയദുകം സബ്ബഥാ സദിസമേവ. സങ്ഖതദുകം.

രൂപായതനം **സനിദസ്സനം** നാമ. സേസരൂപചിത്തചേതസികനിബ്ബാനാനി **അനിദസ്സനാ** നാമ. സനിദസ്സനദുകം.

പസാദവിസയരൂപാനി ദ്വാദസ **സപ്പടിഘാ** നാമ. സേസരൂപചിത്തചേതസികനിബ്ബാനാനി **അപ്പടിഘാ** നാമ. സപ്പടിഘദുകം.

അവിനിബ്ഭോഗവസേന രൂപം ഏതേസം അത്ഥീതി **രൂപിനോ,** രുപ്പനലക്ഖണം വാ രൂപം, തം ഏതേസം അത്ഥീതി **രൂപിനോ,** ഭൂതോപാദായരൂപമേവ. ന രൂപിനോ **അരൂപിനോ,** ചിത്തചേതസികനിബ്ബാനാനി. രൂപിദുകം.

ലോകോ വുച്ചതി ലുജ്ജനപലുജ്ജനട്ഠേന വട്ടം, തസ്മിം പരിയാപന്നഭാവേന ലോകേ നിയുത്താതി **ലോകിയാ,** പഞ്ചുപാദാനക്ഖന്ധാ. തതോ ലോകതോ തത്ഥ അപരിയാപന്നഭാവേന ഉത്തിണ്ണാതി **ലോകുത്തരാ,** അരിയമഗ്ഗഫലനിബ്ബാനാനി. ചേതസികേസു പനേത്ഥ യം വത്തബ്ബം, തം അസേഖത്തികേ വുത്തനയേന വേദിതബ്ബം. ലോകിയദുകം.

കേനചി വിഞ്ഞേയ്യാതി ചക്ഖുവിഞ്ഞാണാദീസു കേനചി ഏകേന ചക്ഖുവിഞ്ഞാണേന വാ സോതവിഞ്ഞാണാദിനാ വാ വിജാനിതബ്ബാ. **കേനചി ന വിഞ്ഞേയ്യാ**തി തേനേവ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണേന വാ സോതവിഞ്ഞാണാദിനാ വാ ന കേനചി വിജാനിതബ്ബാനി. ഏവം ഹി സതി ഭിന്നമ്പി പദാനം അത്ഥനാനത്തതോ ദുകോ ഹോതി. **പദഭാജനീയസ്മിമ്പി** "യേ തേ ധമ്മാ ചക്ഖുവിഞ്ഞേയ്യാ, ന തേ ധമ്മാ സോതവിഞ്ഞേയ്യാ"തി (ധ॰ സ॰ ൧൧൦൧) ഏത്തകം ഏകദുകന്തി അഗ്ഗഹേത്വാ "യേ തേ ധമ്മാ ചക്ഖുവിഞ്ഞേയ്യാ, ന തേ ധമ്മാ സോതവിഞ്ഞേയ്യാ, യേ വാ പന തേ ധമ്മാ സോതവിഞ്ഞേയ്യാ, ന തേ ധമ്മാ ചക്ഖുവിഞ്ഞേയ്യാ"തി (ധ॰ സ॰ ൧൧൦൧) അയമേകോ ദുകോതി വേദിതബ്ബോ. തസ്സ പന രൂപം ചക്ഖുവിഞ്ഞേയ്യം, സദ്ദോ ന ചക്ഖുവിഞ്ഞേയ്യോതി അയമത്ഥോ. ഏവം സേസേസുപി ദുകപരിച്ഛേദോ ഞാതബ്ബോ. തത്ഥ രൂപായതനം ചക്ഖുനാ വാ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണേന വാ വിഞ്ഞേയ്യം നാമ. സേസരൂപാരൂപധമ്മാ തേനേവ ചക്ഖുനാ വാ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണേന വാ കേനചി നവിഞ്ഞേയ്യാ. ഏവം സോതഘാനജിവ്ഹാകായതബ്ബിഞ്ഞാണമൂലികാസുപി ചതൂസു യോജനാസു വിഭാഗോ യഥാനുരൂപം ഞാതബ്ബോ. രൂപാദയോ പന പഞ്ചവിസയാ മനോധാതുത്തയേന കേനചി വിഞ്ഞേയ്യാ. സേസരൂപാരൂപധമ്മാ തേനേവ മനോധാതുത്തയേന കേനചി നവിഞ്ഞേയ്യാ. കിഞ്ചാപി സാമഞ്ഞതോ മനോവിഞ്ഞാണേന അവിഞ്ഞേയ്യസ്സ അഭാവതോ പാളിയം മനോവിഞ്ഞാണവിഞ്ഞേയ്യവസേന ദുകോ ന വുത്തോ, തഥാപി വിസേസതോ വത്തബ്ബോവ. തഥാ ഹി ഛബ്ബിധാപി കാമാവചരധമ്മാ കാമാവചരവിപാകാദിനാ മനോവിഞ്ഞാണേന കേനചി വിഞ്ഞേയ്യാ, രൂപാരൂപാവചരലോകുത്തരപഞ്ഞത്തിയോ തേനേവ കേനചി നവിഞ്ഞേയ്യാ. തഥാ കാമരൂപാരൂപാവചരപഞ്ഞത്തിയോ അകുസലാദിനാ കേനചി വിഞ്ഞേയ്യാ, ലോകുത്തരാ തേനേവ കേനചി നവിഞ്ഞേയ്യാ. തഥാ നിബ്ബാനം ലോകുത്തരേന കേനചി വിഞ്ഞേയ്യം , സേസലോകിയലോകുത്തരാ തേനേവ കേനചി നവിഞ്ഞേയ്യാതി ഇമിനാ നയേന രൂപാരൂപാവചരാദിഭേദേന മനോവിഞ്ഞാണേന കേനചി വിഞ്ഞേയ്യാവിഞ്ഞേയ്യധമ്മാ യഥായോഗം യോജേതബ്ബാ. ഏവം സബ്ബേ ധമ്മാ കേനചി വിഞ്ഞേയ്യാ, കേനചി ന വിഞ്ഞേയ്യാ നാമ. ഇമസ്മിഞ്ച ദുകേ പഞ്ഞത്തിയോപി ലബ്ഭന്തീതി വേദിതബ്ബാതി. കേനചിവിഞ്ഞേയ്യദുകം.

ചൂളന്തരദുകാ നിട്ഠിതാ.

ആസവഗോച്ഛകേ ആസമന്തതോ സവന്തീതി **ആസവാ,** ചക്ഖുതോപി…പേ॰… മനതോപി സവന്തി, പവത്തന്തീതി വുത്തം ഹോതി. ധമ്മതോ യാവഗോത്രഭും, ഓകാസതോ യാവഭവഗ്ഗാ സവന്തീതി വാ **ആസവാ,** ഏതേ ധമ്മേ, ഏതഞ്ച ഓകാസം അന്തോകരിത്വാ പവത്തന്തീതി അത്ഥോ. അന്തോകരണത്ഥോ ഹി അയം **ആ**-കാരോ. ചിരപാരിവാസിയട്ഠേന മദിരാദിആസവാ വിയാതിപി **ആസവാ**. യദി ച ചിരപാരിവാസിയട്ഠേന ആസവാ, ഏതേ ഏവ ഭവിതും അരഹന്തി. അനാദിത്താ ആയതം വാ സംസാരദുക്ഖം സവന്തി പസവന്തീതിപി **ആസവാ**. തതോ അഞ്ഞേ **നോ ആസവാ** നാമ.

തത്ഥ കാമാസവോ ഭവാസവോ ദിട്ഠാസവോ അവിജ്ജാസവോതി ഇമേ ചത്താരോ ആസവാ നാമ. തത്ഥ അട്ഠസു ലോഭസഹഗതചിത്തേസു ഉപ്പന്നോ സബ്ബോപി ലോഭോ **കാമാസവോ** നാമ. **അട്ഠസാലിനിയം** പന "പഞ്ചകാമഗുണികോ രാഗോ കാമാസവോ"തി (ധ॰ സ॰ അട്ഠ॰ ൧൧൦൨) ച, "ദിട്ഠിസഹജാതോ രാഗോ കാമാസവോ ന ഹോതി, ദിട്ഠിരാഗോ നാമ ഹോതീ"തി (ധ॰ സ॰ അട്ഠ॰ ൧൧൦൩) ച, "യോ ബ്രഹ്മാനം വിമാനകപ്പരുക്ഖാഭരണേസു ഛന്ദരാഗോ ഉപ്പജ്ജതി, സോ കാമാസവോ ന ഹോതി പഞ്ചകാമഗുണികസ്സ രാഗസ്സ ഇധേവ പഹീനത്താ"തി ച വുത്തം. **പാളിയം** പന "കാമാസവോ അട്ഠസു ലോഭസഹഗതേസു ചിത്തുപ്പാദേസു ഉപ്പജ്ജതീ"തി (ധ॰ സ॰ ൧൪൬൯) ച, "കാമാസവം പടിച്ച ദിട്ഠാസവോ അവിജ്ജാസവോ"തി (പട്ഠാ॰ ൩.൩.൧) ച വുത്തത്താ ഭവാസവം ഠപേത്വാ അവസേസോ സബ്ബോപി ലോഭോ കാമാസവോതി പഞ്ഞായതി ദിട്ഠിസമ്പയുത്തരാഗസ്സ, ബ്രഹ്മാനം വത്ഥാഭരണാദീസു രാഗസ്സ ച ഭവാസവത്താഭാവാ. ദിട്ഠിവിപ്പയുത്തരാഗോ ഏവ ഹി രൂപാരൂപഭവപത്ഥനാവസേന പവത്തിയം ഭവാസവോ ഹോതി "രൂപധാതുയാ അരൂപധാതുയാ ഏത്ഥ ഭവരാഗാനുസയോ അനുസേതീ"തിആദിവചനതോ (യമ॰ ൨.അനുസയയമക.൨), ന ച കാമാസവഭവാസവവിനിമുത്തോ ലോഭോ അത്ഥി. യദി സിയാ, "ലോഭോ സിയാ ആസവോ, സിയാ നോ ആസവോ"തി പാളിയം വത്തബ്ബോ ഭവേയ്യ, "ദിട്ഠിവിപ്പയുത്തലോഭേന സമ്പയുത്തോ അവിജ്ജാസവോ സിയാ ആസവസമ്പയുത്തോ, സിയാ ആസവവിപ്പയുത്തോ"തി ച വത്തബ്ബോ സിയാ. **പദഭാജനീയേ** ച കാമാസവനിദ്ദേസേ ആഗതസ്സ "കാമേസു

കാമച്ഛന്ദോ"തി (ധ॰ സ॰ ൧൧൫൩) ഇമസ്സ പദസ്സ **അട്ഠസാലിനിയം** "പഞ്ചകാമഗുണേസു കാമച്ഛന്ദോ"തി (ധ॰ സ॰ അ॰ ൧൧൫൩) അത്ഥോ വുത്തോ, തസ്സ പന പദസ്സ വത്ഥുകാമേസു കിലേസകാമോതിപി അത്ഥയോജനാ സക്കാ കാതും തേഭൂമകസ്സ ധമ്മസ്സ വത്ഥുകാമത്താ, തത്ഥ സബ്ബത്ഥ രാഗസ്സ ച കിലേസകാമത്താ. വുത്തം ഹേതം ധമ്മസേനാപതിനാ **മഹാനിദ്ദേസേ** -

> "കതമേ വത്ഥുകാമാ? മനാപികാ രൂപാ…പേ॰… സബ്ബേപി കാമാവചരാ ധമ്മാ, സബ്ബേപി രൂപാവചരാ ധമ്മാ, സബ്ബേപി അരൂപാവചരാ ധമ്മാ…പേ॰… ഇമേ വുച്ചന്തി വത്ഥുകാമാ.
>
> "കതമേ കിലേസകാമാ? ഛന്ദോ കാമോ രാഗോ കാമോ…പേ॰… യോ കാമേസു കാമച്ഛന്ദോ കാമരാഗോ കാമനന്ദീ കാമതണ്ഹാ കാമസ്നേഹോ കാമപരിളാഹോ കാമമുച്ഛാ കാമജ്ഝോസാനം കാമോഘോ കാമയോഗോ കാമുപാദാനം കാമച്ഛന്ദനീവരണം…പേ॰… ഇമേ വുച്ചന്തി കിലേസകാമാ"തി (മഹാനി॰ ൧).

അപിചേത്ഥ "കാമോഘോ കാമയോഗോ"തിആദിനാ കിലേസകാമസ്സ കാമോഘാദിഭാവം വദതാ ധമ്മസേനാപതിനാ വത്ഥുകാമത്തവിസയസ്സ രാഗസ്സ ആസവാദിഭാവോ അനുഞ്ഞാതോ, ന പഞ്ചകാമഗുണികസ്സേവ രാഗസ്സ. ന ച ഓഘാസവേസു കോചി വിസേസോ അത്ഥി. **അട്ഠസാലിനിയമ്പി** ഹി ഉപാദാനഗോച്ഛകസ്സ **പദഭാജനീയേ** "കാമേസു കാമച്ഛന്ദോ"തി (ധ॰ സ॰ ൧൨൨൦) ഇമസ്സ "വത്ഥുകാമേസു കാമച്ഛന്ദോ"തി (ധ॰ സ॰ അ॰ ൧൨൨൦) അയമേവത്ഥോ വുത്തോ. തതോ അഞ്ഞേസു ഹേതുഗന്ഥകിലേസഗോച്ഛകേസു ലോഭസ്സേവ അനവസേസപരിയാദാനം വുത്തം, ന ഇതരഗോച്ഛകേസു. തേസു ച ലോഭസ്സ പാളിഅനുസാരതോ ഓലോകിയമാനേ കിലേസകാമമത്തകോ. അനവസേസലോഭപരിയാദാനം പഞ്ഞായതി. വീമംസിത്വാ ഗഹേതബ്ബം.

ചതൂസു പന ദിട്ഠിഗതവിപ്പയുത്തചിത്തേസു ഉപ്പന്നോ രൂപാരൂപഭവേസു ഛന്ദരാഗഭാവേന, കാമജ്ഝോസാനനികന്തിഭാവേന ച പവത്തോ ലോഭോ **ഭവാസവോ** നാമ. **അട്ഠസാലിനിയം** പന "സസ്സതദിട്ഠിസഹജാതോ രാഗോ ഭവാസവോ"തി (ധ॰ സ॰ അട്ഠ॰ ൧൧൦൨) വുത്തം. **പാളിയം** പന "ഭവാസവോ ചതൂസു ദിട്ഠിഗതവിപ്പയുത്തലോഭസഹഗതേസൂ"തി (ധ॰ സ॰ ൧൪൬൭) നിയമിതത്താ ന സക്കാ ഗഹേതും, അധിപ്പായോ പന ഗവേസിതബ്ബോ. ദ്വാസട്ഠിപഭേദാ സബ്ബാപി ദിട്ഠി **ദിട്ഠാസവോ** നാമ. അട്ഠവത്ഥുകോ സബ്ബോപി മോഹോ **അവിജ്ജാസവോ** നാമ. തേസു ദിട്ഠാസവോ പഠമേന മഗ്ഗേന പഹീയതി, കാമാസവോ ചതൂഹിപീതി വത്തും യുത്തം, "തതിയേനാ"തി പന വുത്തം. ഭവാസവോ, അവിജ്ജാസവോ ച ചതുത്ഥേന പഹീയതി. ഇമേസഞ്ച കാമാസവഭവാസവാനം ലോഭസഭാവത്താ സഭാവതോ തയോ ധമ്മാ വിഭാഗതോ ചത്താരോ ആസവാ നാമ ജാതാ. ഇമേ ഠപേത്വാ സേസാ ലോകിയലോകുത്തരാ സബ്ബേ ധമ്മാ നോ ആസവാ നാമ. ആസവദുകം പഠമം.

അത്താനം ആരമ്മണം കത്വാ പവത്തേഹി സഹ ആസവേഹീതി **സാസവാ,** സബ്ബേ ലോകിയധമ്മാ. ഏവം പവത്തമാനാ നത്ഥി ഏതേസം ആസവാതി **അനാസവാ,** നവ ലോകുത്തരധമ്മാവ. ചേതസികാ പനേത്ഥ ലോകിയദുകേ വുത്തസദിസാവ. സാസവദുകം ദുതിയം.

തതിയാദീനം ചതുന്നം ദുകാനം പദത്ഥോ വുത്തനയോവ. സേസമേത്ഥ ഹേതുഗോച്ഛകേ വുത്തനയേന വേദിതബ്ബം. അയം പന വിസേസോ - യഥാ തത്ഥ "ന ഹേതൂ ഖോ പന ധമ്മാ സഹേതുകാപി, അഹേതുകാപീ"തി അയം ഓസാനദുകോ പഠമദുകേ ദുതിയപദം ദുതിയദുകേന യോജേത്വാ വുത്തോ, ഏവമിധ "നോ ആസവാ ഖോ പന ധമ്മാ സാസവാപി, അനാസവാപീ"തി ന വുത്തോ. അയഞ്ച തത്ഥ തത്ഥ വുത്തനയേന ഇഹ സങ്ഗഹിതോതി വേദിതബ്ബോ. യഥാ ചേത്ഥ, ഏവം സഞ്ഞോജനഗോച്ഛകാദീസുപി യഥാനുരൂപം ഞാതബ്ബം.

തത്ഥ ദ്വാദസ അകുസലചിത്തുപ്പാദാ **ആസവസമ്പയുത്താ** നാമ. ദോസമോഹമൂലചിത്തേസു മോഹോ, കുസലാബ്യാകതചിത്തരൂപനിബ്ബാനാനി ച **ആസവവിപ്പയുത്താ** നാമ. ചേതസികേസു പന മോഹം ഠപേത്വാ സേസാ അകുസലാ ആസവസമ്പയുത്താവ, മോഹോ പന തിജാതികോ ച ദ്വിധാപി ഹോതി, സേസാ ആസവവിപ്പയുത്താ ഏവാതി. തതിയം.

ചത്താരോ ആസവാ **ആസവാ ചേവ സാസവാ ച** നാമ. തദവസേസാ ലോകിയധമ്മാ **സാസവാ ചേവ നോ ച ആസവാ** നാമ. ഇധ പന ലോകുത്തരാ ന വത്തബ്ബാ. ചേതസികേസു പന ആസവാതി വുത്തേഹി സേസാ അകുസലാ, കരുണാമുദിതാ ച സാസവാ ചേവ നോ ച ആസവാ ഏവ, സേസാ തഥാ ച ന വത്തബ്ബാ ച. ചതുത്ഥം.

യേ പന ലോഭമൂലേസു ലോഭമോഹാ, ലോഭദിട്ഠിമോഹോ ചാതി ദ്വേ തയോ ഏകതോ കത്വാ ഉപ്പജ്ജന്തി, തേ **ആസവാ ചേവ ആസവസമ്പയുത്താ ച** നാമ. ദ്വാദസ അകുസലചിത്താനി ചേവ ആസവവജ്ജിതാ തംസമ്പയുത്താ ച **ആസവസമ്പയുത്താ ചേവ നോ ച ആസവാ** നാമ. ഇധ പന ആസവവിപ്പയുത്താ ന വത്തബ്ബാ. ചേതസികേസു പന ആസവവജ്ജിതാ അകുസലാ ആസവസമ്പയുത്താ ചേവ നോ ച ആസവാ ഏവ, മോഹോ സിയാ ആസവോ ചേവ ആസവസമ്പയുത്തോ ച, സിയാ ന വത്തബ്ബോ, തിജാതികാ സിയാ ആസവസമ്പയുത്താ ചേവ നോ ച ആസവാ, സിയാ ന വത്തബ്ബാ, കുസലാബ്യാകതാ ന വത്തബ്ബാവ. സേസം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ. പഞ്ചമം.

ലോകുത്തരവജ്ജിതാ **ആസവവിപ്പയുത്താ സാസവാ** നാമ. ലോകുത്തരാ **ആസവവിപ്പയുത്താ അനാസവാ** നാമ. ഇധ പന ആസവസമ്പയുത്താ ന വത്തബ്ബാവ. ചേതസികേസു പന കരുണാമുദിതാ ആസവവിപ്പയുത്താ സാസവാ ഏവ, മോഹോ തഥാ ച ന വത്തബ്ബോ ച, സേസകുസലാബ്യാകതാ ദ്വിധാപി ഹോന്തി, തിജാതികാ ദ്വിധാപി ന വത്തബ്ബാവ, മോഹവജ്ജിതാ പന അകുസലാ ന വത്തബ്ബാവ. ഛട്ഠം.

ആസവഗോച്ഛകം നിട്ഠിതം.

സംയോജനഗോച്ഛകേ യസ്സ സംവിജ്ജന്തി, തം പുഗ്ഗലം വട്ടസ്മിം സംയോജേന്തി ബന്ധന്തീതി **സംയോജനാ**. തതോ അഞ്ഞേ **നോ സംയോജനാ**.

തത്ഥ കാമരാഗസംയോജനം ഭവരാഗപടിഘമാനദിട്ഠിവിചികിച്ഛാസീലബ്ബതപരാമാസഇസ്സാമച്ഛരിയഅവിജ്ജാസംയോജനന്തി ഇമേ ദസ ധമ്മാ സംയോജനാ നാമ. തേസു കാമഭവദിട്ഠിഅവിജ്ജാസംയോജനാനി ആസവഗോച്ഛകേ വുത്തനയാനേവ. "അനത്ഥം മേ അചരി, ചരതി, ചരിസ്സതി, പിയസ്സ മേ അനത്ഥം അചരി, ചരതി, ചരിസ്സതി, അപ്പിയസ്സ മേ അത്ഥം അചരി, ചരതി,

ചരിസ്സതീ”തി (ധം സം ഫംന്നന്ന) ഏവം വുത്തേഹി നവഹി ആകാരേഹി സത്തേസു, അട്ഠാനകോപവസേന സങ്ഖാരേസു ച ഉപ്പജ്ജമാനോ സബ്ബോപി ദോസോ പടിഘസംയോജനം നാമ.

“സേയ്യോഹമസ്മി , സദിസോഹമസ്മി, ഹീനോഹമസ്മീ”തി ഏവം തീഹി ആകാരേഹി പവത്തോ സബ്ബോ മാനോ മാനസംയോജനം നാമ. തത്ഥ സേയ്യസ്സേവ സതോ പുഗ്ഗലസ്സ “സേയ്യോഹമസ്മി, സദിസോ, ഹീനോ”തി ച തിധാ മാനോ ഉപ്പജ്ജതി, തഥാ സദിസഹീനാനമ്പി. തത്ഥ സേയ്യസ്സ സേയ്യമാനോവ യാഥാവമാനോ. തഥാ സദിസസ്സ സദിസമാനോ, ഹീനസ്സ ഹീനമാനോ ച. തിണ്ണമ്പി ഇതരേ ദ്വേ ദ്വേ മാനാ അയാഥാവമാനാതി ഞാതബ്ബാ.

സത്ഥുധമ്മസങ്ഘസിക്ഖാസു, പുബ്ബന്താപരന്തതദുഭയപടിച്ചസമുപ്പന്നേസു ച കങ്ഖതാവസേന പവത്താ സബ്ബാപി വിചികിച്ഛാ വിചികിച്ഛാസംയോജനം നാമ.

ഗോസീലഗോവതാദീഹി സുദ്ധീതി ഗഹണാകാരപ്പവത്താ ദിട്ഠി ഏവ സീലബ്ബതപരാമാസസംയോജനം നാമ.

തദവസേസാ ദിട്ഠി ദിട്ഠിസംയോജനന്തി ഗഹേതബ്ബം.

പരലാഭസക്കാരഗരുകാരമാനനവന്ദനപൂജനാദീസു അസഹനാകാരേന പവത്താ ഇസ്സാ ഇസ്സാസംയോജനം നാമ. ആവാസമച്ഛരിയം കുലലാഭവണ്ണധമ്മമച്ഛരിയന്തി പഞ്ചവിധം മച്ഛരിയം മച്ഛരിയസംയോജനം നാമ. സകലാരാമേപി ഹി പരിവേണോവരകാദീസു വാ വസന്തോ തത്ഥ അഞ്ഞസ്സ വത്തസമ്പന്നസ്സ പേസലസ്സ ഭിക്ഖുനോ ആഗമനം ന ഇച്ഛതി, ആഗതസ്സാപി ഖിപ്പം ഗമനഞ്ഞേവ ഇച്ഛതി, ഇദം **ആവാസമച്ഛരിയം** നാമ. ഭണ്ഡനകാരകാദീനം പന തത്ഥ വാസം അനിച്ഛതോ ആവാസമച്ഛരിയം നാമ ന ഹോതി.

അത്തനോ പന ഉപട്ഠാകകുലേ വാ ഞാതികുലേ വാ അഞ്ഞസ്സ പേസലസ്സ ഉപസങ്കമനം അനിച്ഛതോ **കുലമച്ഛരിയം** ഹോതി, പാപപുഗ്ഗലസ്സ അനിച്ഛതോ പന ന ഹോതി. സോ ഹി തേസം പസാദഭേദായ പടിപജ്ജതീതി.

അത്തനാ ലഭനട്ഠാനേ ചതുപച്ചയം ലഭന്തേ സീലവന്തേ ദിസ്വാ “മാ ലഭന്തൂ”തി ചിന്തേന്തസ്സ **ലാഭമച്ഛരിയം** ഹോതി. യോ പന സദ്ധാദേയ്യം വിനിപാതേതി, പൂതിഭാവമ്പി ഗച്ഛന്തം അഞ്ഞസ്സ ന ദേതി , തം ലഭന്തം ദിസ്വാ “സചേ ഇമം അഞ്ഞോ സീലവാ ലഭേയ്യ, പരിഭോഗം ഗച്ഛേയ്യാ”തി ചിന്തേന്തസ്സ മച്ഛരിയം നാമ നത്ഥി.

വണ്ണോ നാമ അത്തനാ സദിസോ സരീരവണ്ണോപി ഗുണവണ്ണോപി. തത്ഥ “രൂപവാ പാസാദികോ”തി പരസ്സ സരീരവണ്ണം, “സീലവാ, ധുതവാ”തിആദിനാ ഗുണവണ്ണഞ്ച അത്തനോ വണ്ണഭണനട്ഠാനേ വുച്ചമാനം അസഹന്തസ്സ ദുവിധം **വണ്ണമച്ഛരിയം** നാമ ഹോതി, അപേസലം പന വിപന്നം പസംസിത്വാ പരിസാസു ഉപത്ഥമ്ഭേന്തം ദിസ്വാ പാപഗരഹിതായ അസഹന്തസ്സ ന ഹോതി.

ധമ്മോതി പരിയത്തിയേവ, ന പടിവേധോ അരിയാനം തത്ഥ മച്ഛരിയാഭാവാ. പരിയത്തിം പന ഗുള്ഹഗന്ഥം അഞ്ഞേസം അകഥേതുകാമസ്സ **ധമ്മമച്ഛരിയം** നാമ ഹോതി, ധമ്മാനുഗ്ഗഹേന പന ലോലസ്സ , കാലേന സമണോ, കാലേന നിഗണ്ഠാദി ച ഹുത്വാ വിചരന്തസ്സ പവേണിആഗതം തന്തിം “സണ്ഹസുഖുമം ധമ്മന്തരം ഭിന്ദിത്വാ ആലുളിസ്സതി, അമ്ഹാകം സമയം ഭിന്ദിസ്സതീ”തി ച ന ദേന്തസ്സ, പുഗ്ഗലാനുഗ്ഗഹേന വാ പകതിയാ സഠസ്സ മായാവിനോ “സണ്ഹസുഖുമധമ്മം ഉഗ്ഗണ്ഹിത്വാ അഞ്ഞം ബ്യാകരിത്വാ നസ്സിസ്സതീ”തി ന ദേന്തസ്സ ച ധമ്മമച്ഛരിയം ന ഹോതി. യഥാ ച ഭിക്ഖൂനം, ഏവം ഗഹട്ഠാനമ്പി പഞ്ചവിധം മച്ഛരിയം യഥാനുരൂപം ഞാതബ്ബം. സങ്ഖേപതോ പന ഗഹട്ഠപബ്ബജിതാനം അത്തസമ്പത്തിനിഗൂഹനലക്ഖണം മച്ഛരിയം നാമാതി ഗഹേതബ്ബം.

ഇമേസു ച സംയോജനേസു ദിട്ഠിവിചികിച്ഛാസീലബ്ബതപരാമാസഇസ്സാമച്ഛരിയാനി സോതാപത്തിമഗ്ഗേന പഹീയന്തി, പടിഘോ അനാഗാമിമഗ്ഗേന, കാമരാഗോ ചതൂഹിപീതി വത്തബ്ബം, “തതിയേനാ”തി പന വുത്തം. മാനഭവരാഗഅവിജ്ജാ അരഹത്തമഗ്ഗേന. തത്ഥ ച അയാഥാവമാനോ പഠമമഗ്ഗേന പഹീയതീതി ദട്ഠബ്ബോ, ഇമേസം കാമരാഗഭവരാഗാനം ലോഭസഭാവത്താ ദിട്ഠിസീലബ്ബതപരാമാസാനം മിച്ഛാദിട്ഠിസഭാവത്താ സഭാവതോ അട്ഠേവ ധമ്മാ ദസ സംയോജനാ നാമ ജാതാ. ഇമേ ദസ ഠപേത്വാ സേസാ ലോകിയലോകുത്തരധമ്മാ നോ സംയോജനാ നാമ. സേസം ആസവദുകസദിസം. സംയോജനദുകം പഠമം.

ആരമ്മണഭാവം ഉപഗന്ത്വാ സംയോജനസംവഡ്ഢനേന സംയോജനാനം ഹിതാതി **സംയോജനിയാ,** സാസവധമ്മാ ഏവ. തഥാ നീവരണിയാതി ഏത്ഥാപി. ന സംയോജനിയാ **അസംയോജനിയാ,** അനാസവാ. സേസം സാസവദുകസദിസമേവ. ദുതിയം.

തതിയാദയോപി ആസവഗോച്ഛകേ തതിയാദിസദിസാ ഏവ, വിസേസമത്തമേവേത്ഥ വക്ഖാമ. തത്ഥ ഹി ദ്വാദസാകുസലചിത്താനി **സംയോജനസമ്പയുത്താ** നാമ, ഉദ്ധച്ചസഹഗതോ മോഹോ, സേസചിത്തരൂപനിബ്ബാനാനി **സംയോജനവിപ്പയുത്താ** നാമ. സേസം സമമേവ. തതിയം.

ദസ സംയോജനാനി **സംയോജനാ ചേവ സംയോജനിയാ ച** നാമ. തദവസേസലോകിയധമ്മാ **സംയോജനിയാ ചേവ നോ ച സംയോജനാ** നാമ. സേസം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ. ചതുത്ഥം.

യേ പന ഉദ്ധച്ചവിരഹിതേസു ഏകാദസസു അകുസലചിത്തേസു വിചികിച്ഛാമോഹാ ദോസമോഹാ ദോസഇസ്സാമോഹാ ദോസമച്ഛരിയമോഹാ ലോഭമാനമോഹാ ലോഭദിട്ഠിമോഹാ ചാതി ദ്വേ തയോ ഏകതോ ഉപ്പജ്ജന്തി, തേ **സംയോജനാ ചേവ സംയോജനസമ്പയുത്താ ച** നാമ. ദ്വാദസാകുസലചിത്താനി ചേവ സംയോജനവജ്ജിതതംസമ്പയുത്താ ച **സംയോജനസമ്പയുത്താ ചേവ നോ ച സംയോജനാ** നാമ. സേസമിധ അനന്തരദുകഞ്ച ആസവഗോച്ഛകേ പഞ്ചമഛട്ഠദുകസദിസമേവ. കേവലം ആസവപദട്ഠാനേ സംയോജനപദമേവ വിസേസോ. പഞ്ചമഛട്ഠദുകാനി.

സംയോജനഗോച്ഛകം നിട്ഠിതം.

ഗന്ഥഗോച്ഛകേ യസ്സ സംവിജ്ജന്തി, തം ചുതിപടിസന്ധിവസേന വട്ടസ്മിം ഗന്ഥേന്തി ഘടേന്തീതി **ഗന്ഥാ**. തതോ അഞ്ഞേ **നോ ഗന്ഥാ**.

തത്ഥ അഭിജ്ഝാകായഗന്ഥോ, ബ്യാപാദോ, സീലബ്ബതപരാമാസോ, ഇദംസച്ചാഭിനിവേസോ കായഗന്ഥോതി ഇമേ ചത്താരോ ധമ്മാ ഗന്ഥാ നാമ. തത്ഥ അഭിജ്ഝാ ഏവ നാമകായം വുത്തനയേന ഗന്ഥേതീതി **അഭിജ്ഝാകായഗന്ഥോ**. ഏവം സേസേസുപി. സബ്ബഞ്ഞുഭാസിതമ്പി പടിക്ഖിപിത്വാ "സസ്സതോ ലോകോ, ഇദമേവ സച്ചം, മോഘമഞ്ഞ"ന്തി ഇമിനാ ആകാരേന അഭിനിവിസനതോ സീലബ്ബതപരാമാസവിരഹിതാ സബ്ബാപി ദിട്ഠി **ഇദംസച്ചാഭിനിവേസോ** നാമ. സേസാ വുത്തത്ഥാവ. ഇമേസു ച പച്ഛിമാ ദ്വേ ഗന്ഥാ പഠമേന മഗ്ഗേന പഹീയന്തി, ബ്യാപാദോ തതിയേന, അഭിജ്ഝാ ചതൂഹിപി. ഇമേ ച സഭാവതോ തയോ ധമ്മാ ചത്താരോ ഗന്ഥാ നാമ ജാതാ. ഇമേ പന ഠപേത്വാ സേസാ സബ്ബേ ധമ്മാ നോ ഗന്ഥാ നാമ. ഗന്ഥദുകം പഠമം.

ആരമ്മണകരണവസേന ഗന്ഥേഹി ഗന്ഥിതബ്ബാതി **ഗന്ഥനിയാ**. ന ഗന്ഥനിയാ **അഗന്ഥനിയാ**. സേസം സാസവദുകസദിസമേവ. ദുതിയം.

മോഹമൂലവജ്ജിതാനി ദസ അകുസലചിത്താനി, ദിട്ഠിവിപ്പയുത്തചിത്തേസു ലോഭം, ദോസമൂലേസു ച ദോസം ഠപേത്വാ തംസമ്പയുത്താ ച **ഗന്ഥസമ്പയുത്താ** നാമ. യഥാവുത്തോ ലോഭോ, ദോസോ, മോഹമൂലാനി, കുസലാബ്യാകതാനി ചിത്താനി, രൂപനിബ്ബാനാനി ച **ഗന്ഥവിപ്പയുത്താ** നാമ. ചേതസികേസു പന ദിട്ഠിമാനഇസ്സാമച്ഛരിയകുക്കുച്ചഥിനമിദ്ധാനി ഗന്ഥസമ്പയുത്താ ഏവ. ദോസവിചികിച്ഛാ, കുസലാബ്യാകതാ ച ഗന്ഥവിപ്പയുത്താ ഏവ, സേസാ ദ്വിധാപി ഹോന്തി. തതിയം.

ചത്താരോ ഗന്ഥാ **ഗന്ഥാ ചേവ ഗന്ഥനിയാ ച** നാമ. തദവസേസാ ലോകിയാ **ഗന്ഥനിയാ ചേവ നോ ച ഗന്ഥാ** നാമ. തഥാ ചേതസികേസു ഗന്ഥവജ്ജിതാ അകുസലാ, അപ്പമഞ്ഞാ ച, സേസാ ചേതസികാ പന തഥാ ച ന വത്തബ്ബാ ച, ഇധ പന ലോകുത്തരാ ന വത്തബ്ബാ. ചതുത്ഥം.

ദിട്ഠി **ഗന്ഥാചേവ ഗന്ഥസമ്പയുത്താ ച** നാമ. ലോഭോ തഥാ ച ന വത്തബ്ബോ ച, ഗന്ഥസമ്പയുത്തേസു ഗന്ഥേ ഠപേത്വാ സേസാ **ഗന്ഥസമ്പയുത്താ ചേവ നോ ച ഗന്ഥാ** നാമ. ഇധ പന ഗന്ഥവിപ്പയുത്താ ന വത്തബ്ബാ. ചേതസികേസു പന മാനഇസ്സാമച്ഛരിയകുക്കുച്ചഥിനമിദ്ധാനി ഗന്ഥസമ്പയുത്താ ചേവ നോ ച ഗന്ഥാ ഏവ, മോഹാഹിരികാനോത്തപ്പഉദ്ധച്ചാനി തിജാതികാ ച സിയാ, തഥാ നവത്തബ്ബാ ച, സേസാ ന വത്തബ്ബാ. സേസം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ. പഞ്ചമം.

ലോകുത്തരവജ്ജിതാ **ഗന്ഥവിപ്പയുത്താ ഗന്ഥനിയാ** നാമ. ലോകുത്തരാ പന **ഗന്ഥവിപ്പയുത്താ അഗന്ഥനിയാ** നാമ. ഇധ പന ഗന്ഥസമ്പയുത്താ ന വത്തബ്ബാ. ചേതസികേസു പന ദോസോ വിചികിച്ഛാ കരുണാ മുദിതാ ഗന്ഥവിപ്പയുത്താ ഗന്ഥനിയാ ഏവ, മോഹാഹിരികാനോത്തപ്പഉദ്ധച്ചലോഭാ തഥാ ന വത്തബ്ബാ ച, സേസാ കുസലാബ്യാകതാ ദ്വിധാപി ഹോന്തി, തിജാതികാ പന ദ്വിധാപി ന വത്തബ്ബാ ച, സേസാ അകുസലാപി ന വത്തബ്ബാ ച. ഛട്ഠം.

ഗന്ഥഗോച്ഛകം നിട്ഠിതം.

ഓഘയോഗഗോച്ഛകാനി സബ്ബഥാ ആസവഗോച്ഛകസദിസാനി. പദത്ഥമത്തമേവ, ഹേത്ഥ നാമമത്തഞ്ച വിസേസോ . തത്ഥ യസ്സ സംവിജ്ജന്തി, തം വട്ടസ്മിം ഓഹനന്തി ഓസീദാപേന്തീതി **ഓഘാ**. ആരമ്മണം കത്വാ അതിക്കമനീയതോ ഓഘേഹി അതിക്കമിതബ്ബാതി **ഓഘനിയാ**. തഥാ **യോഗനിയാ**തി ഏത്ഥാപി. വട്ടസ്മിം യോജേന്തീതി **യോഗാ**. സേസം താദിസമേവ.

ഓഘയോഗഗോച്ഛകാനി നിട്ഠിതാനി.

നീവരണഗോച്ഛകേ ചിത്തം നീവരന്തി പരിയോനന്ധന്തീതി **നീവരണാ**. തത്ഥ കാമച്ഛന്ദനീവരണം ബ്യാപാദനീവരണം ഥിനമിദ്ധനീവരണം ഉദ്ധച്ചകുക്കുച്ചനീവരണം വിചികിച്ഛാനീവരണം അവിജ്ജാനീവരണന്തി ഇമേ ഛ നീവരണാ നാമ. തത്ഥ ഥിനന്തി സപ്പിപിണ്ഡോ വിയ അവിപ്ഫാരികതായ ചിത്തസ്സ ഘനഭാവോ, ഥദ്ധതാതി അത്ഥോ. മേധതീതി മിദ്ധം, അകമ്മഞ്ഞഭാവോ, പചലായികഭാവകരോതി അത്ഥോ. ഇദഞ്ച സേഖപുഥുജ്ജനാനം നിദ്ദായ പുബ്ബഭാഗേ, അപരഭാഗേ ച പചലായനഹേതുകം ഉപ്പജ്ജതി, ന നിദ്ദോക്കമനകാലേ. ഖീണാസവാനമ്പി ഹി കരജകായസ്സ ദുബ്ബലഭാവേന അസമ്മിസ്സഭവങ്ഗസന്തതിവസേന നിദ്ദോക്കമനം ഹോതി, തം പന തേസം ഥിനമിദ്ധഹേതുകം ന ഹോതി, ഇതരേസമേവ ഹോതി.

കേചി പന രൂപമേവ "മിദ്ധ"ന്തി വദന്തി, തം ന യുത്തം, "ഥിനമിദ്ധനീവരണം അവിജ്ജാനീവരണേന നീവരണഞ്ചേവ നീവരണസമ്പയുത്തഞ്ചാ"തി അരൂപധമ്മേഹി സമ്പയോഗവചനതോ അരൂപമേവ. അകുസലഞ്ച "ഥിനമിദ്ധനീവരണസ്സ പഹീനത്താ"തിആദിപഹാനവചനതോ. അകുസലാ ഏവ ഹി പഹാതബ്ബാ, തസ്മാ ആരുപ്പേപി ചേതം ഉപ്പജ്ജതി. "നീവരണം ധമ്മം പടിച്ച നീവരണോ ധമ്മോ ഉപ്പജ്ജതി ന പുരേജാതപച്ചയാ"തി (പട്ഠാ॰ ന.വ്യ.വ്വ) ഏതസ്സ **വിഭങ്ഗേ** "ആരുപ്പേ കാമച്ഛന്ദനീവരണം പടിച്ച ഥിനമിദ്ധഉദ്ധച്ചഅവിജ്ജാനീവരണ"ന്തി (പട്ഠാ॰ ന.വ്യ.വ്വ) സബ്ബം വിത്ഥാരേതബ്ബം. "സോപ്പം പചലായികാ"തി (ധ॰ സ॰ ഫ൧൬൩) **പദഭാജനീയേ** പനസ്സ ഫലൂപചാരേന വുത്തന്തി വേദിതബ്ബം. ഥിനം മിദ്ധഞ്ചാതി ഇദം ദ്വയം നീവരണട്ഠാനേ ഏകനീവരണം വുത്തം, തഥാ ഉദ്ധച്ചകുക്കുച്ചഞ്ചാതി ഇദം ദ്വയം. തത്ഥ കുക്കുച്ചന്തി "അകതം വത മേ കല്യാണം, കതം പാപ"ന്തിആദിനാ ഉപ്പജ്ജമാനോ വിപ്പടിസാരോ. തേനേവസ്സ **പദഭാജനീയേ** "ചേതസോ വിപ്പടിസാരോ മനോവിലേഖോ"തി ച വുത്തം. "അകപ്പിയേ കപ്പിയസഞ്ഞിതാ"തിആദി പന കുക്കുച്ചമൂലദസ്സനത്ഥം. ഏവംസഞ്ഞിതായ ഹി കതേ വീതിക്കമേ പച്ഛാ "ദുട്ഠു മയാ കത"ന്തി സുദിന്നാദീനം വിയ വിപ്പടിസാരോ ഉപ്പജ്ജതി. യം പന **വിനയേ** "അഥ ഖോ ആയസ്മാ സാരിപുത്തോ...പേ॰... കുക്കുച്ചായന്തോ ന പടിഗ്ഗഹേസീ"തി (പാചി॰ ൨൮) കുക്കുച്ചം ആഗതം, തം നീവരണകുക്കുച്ചം . ന ഹി അരഹതോ നീവരണം അത്ഥി, നീവരണവതിരൂപകം പന "കപ്പതി, ന കപ്പതീ"തി വീമംസനസങ്ഖാതം വിനയകുക്കുച്ചം നാമേതന്തി വേദിതബ്ബം. സേസനീവരണാനി വുത്തത്ഥാനി ഏവ. ഇമേസു ച കുക്കുച്ചവിചികിച്ഛാ പഠമേന മഗ്ഗേന പഹീയന്തി, ബ്യാപാദോ തതിയേന, ഥിനമിദ്ധുദ്ധച്ചാവിജ്ജാ ചതുത്ഥേന, കാമച്ഛന്ദോ ചതൂഹിപീതി വത്തബ്ബം, "തതിയേനാ"തി പന വുത്തം. ഇമേ ച സഭാവതോ അട്ഠ ധമ്മാ ഛ നീവരണാ നാമ ജാതാ, ഇമേ പന ഠപേത്വാ സേസാ നോ നീവരണാ നാമ. നീവരണദുകം പഠമം.

ദുതിയം സാസവദുകസദിസമേവ. ദ്വാദസ അകുസലചിത്താനി **നീവരണസമ്പയുത്താ** നാമ. സേസചിത്തരൂപനിബ്ബാനാനി **നീവരണവിപ്പയുത്താ** നാമ. ചേതസികേസു അകുസലാ നീവരണസമ്പയുത്താവ, കുസലാബ്യാകതാ

നീവരണവിപ്പയുത്താവ, സേസാ ദ്വിധാപി ഹോന്തി. തതിയം.

ഛ നീവരണാ **നീവരണാ ചേവ നീവരണിയാ ച** നാമ. സേസാ ലോകിയാ **നീവരണിയാ ചേവ നോ ച നീവരണാ** നാമ. ലോകുത്തരാ ന വത്തബ്ബാ. സേസം ആസവഗോച്ഛകേ ചതുത്ഥസദിസമേവ. ചതുത്ഥം.

ഛ നീവരണാ **നീവരണാ ചേവ നീവരണസമ്പയുത്താ ച** നാമ. തദഞ്ഞേ നീവരണസമ്പയുത്താ പന **നീവരണസമ്പയുത്താ ചേവ നോ ച നീവരണാ** നാമ. തഥാ ചേതസികേസു നീവരണവിരഹിതാ അകുസലാ, തിജാതികാ പന തഥാ ച ന വത്തബ്ബാ ച, കുസലാബ്യാകതാ ന വത്തബ്ബാവ. ഇധ പന നീവരണവിപ്പയുത്താ സബ്ബേ ന വത്തബ്ബാ. പഞ്ചമം.

ലോകുത്തരവജ്ജിതാ **നീവരണവിപ്പയുത്താ നീവരണിയാ** നാമ. ലോകുത്തരാ **നീവരണവിപ്പയുത്താ അനീവരണിയാ** നാമ. ഇധ പന നീവരണസമ്പയുത്താ ന വത്തബ്ബാ. ചേതസികേസു പന കരുണാമുദിതാ നീവരണവിപ്പയുത്താ നീവരണിയാവ, കുസലാബ്യാകതാ ദ്വിധാപി ഹോന്തി, തിജാതികാ തഥാ ച ന വത്തബ്ബാ ച, അകുസലാ പന ന വത്തബ്ബാവ. ഛട്ഠം.

നീവരണഗോച്ഛകം നിട്ഠിതം.

പരാമാസഗോച്ഛകേ ധമ്മാനം യഥാഭൂതം അനിച്ചാദിആകാരം അതിക്കമിത്വാ "നിച്ച"ന്തിആദിവസേന പവത്തമാനാ പരതോ ആമസന്തീതി **പരാമാസാ**. മിച്ഛാദിട്ഠി. ബഹുവചനനിദ്ദേസേ കാരണം വുത്തമേവ. തദഞ്ഞേ സബ്ബേ ധമ്മാ **നോ പരാമാസാ** നാമ. പരാമാസദുകം പഠമം.

പരാമാസേഹി ആരമ്മണകരണവസേന പരാമട്ഠത്താ **പരാമട്ഠാ**. സേസം ആസവദുകസദിസമേവ. ദുതിയം.

ദിട്ഠിസമ്പയുത്തചിത്തേസു ദിട്ഠിവിരഹിതാ ധമ്മാ **പരാമാസസമ്പയുത്താ** നാമ. സേസചിത്തരൂപനിബ്ബാനാനി **പരാമാസവിപ്പയുത്താ** നാമ. ഇധ പന ദിട്ഠി ന വത്തബ്ബാ, സേസചേതസികേസു പന മാനദോസഇസ്സാമച്ഛരിയകുക്കുച്ചവിചികിച്ഛാ, കുസലാബ്യാകതാ ച പരാമാസവിപ്പയുത്താ ഏവ, സേസാ ദ്വിധാപി ഹോന്തി. തതിയം.

ദിട്ഠി ഏവ **പരാമാസാ ചേവ പരാമട്ഠാ ച** നാമ. സേസലോകിയാ **പരാമട്ഠാ ചേവ നോ ച പരാമാസാ** നാമ. ഇധ പന ലോകുത്തരാ ന വത്തബ്ബാ. സേസം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ. ചതുത്ഥം.

ഇമസ്മിം പന ഗോച്ഛകേ "പരാമാസാ ചേവ ധമ്മാ പരാമാസസമ്പയുത്താ ചാ"തി അയം ദുകോ ന ലബ്ഭതി. ന ഹി ദിട്ഠി ദിട്ഠിയാ സമ്പയുജ്ജതി. പച്ഛിമദുകേ ലോകുത്തരവജ്ജിതാ **പരാമാസവിപ്പയുത്താ പരാമട്ഠാ** നാമ. ലോകുത്തരാ **പരാമാസവിപ്പയുത്താ അപരാമട്ഠാ** നാമ. ഇധ പന പരാമാസോ, തംസമ്പയുത്താ ച ന വത്തബ്ബാ. സേസം വുത്തനയമേവ.

പരാമാസഗോച്ഛകം നിട്ഠിതം.

മഹന്തരദുകേസു ആരമ്മണം അഗ്ഗഹേത്വാ അപ്പവത്തിതോ സഹ ആരമ്മണേനാതി **സാരമ്മണാ,** ചിത്തചേതസികാ. നത്ഥി ആരമ്മണമേതേസന്തി **അനാരമ്മണാ,** രൂപനിബ്ബാനാനി. സാരമ്മണദുകം.

ചിന്തനട്ഠേന ചിത്തം, ചിത്തതായ വാ ചിത്തം. തം ഹി വത്ഥുദ്വാരാരമ്മണകിച്ചാദിഭേദതോ, അതീതാദിഭേദതോ ച അത്തനോ വിചിത്തതായ ചിത്തന്തി വുച്ചതി ചിത്തകരണതായ വാ. ലോകസ്മിം ഹി ചിത്തകമ്മതോ ഉത്തരിതരം ചിത്തം നാമ നത്ഥി, തസ്മിമ്പി ചരണം നാമ ചിത്തം അതിചിത്തം ഹോതി. യം വാ പനഞ്ഞമ്പി ലോകേ സിപ്പജാതം, സബ്ബം തം ചിത്തേനേവ കരീയതി. ഏവം തസ്സ തസ്സ ചിത്തസ്സ നിപ്ഫാദകം ചിത്തമ്പി തഥേവ ചിത്തം ഹോതി. യഥാ ചിന്തിതസ്സ വാ അനവസേസസ്സ അനിപ്ഫജ്ജനതോ തതോപി ചിത്തമേവ ചിത്തതരം, തഥാ യദേതം ദേവമനുസ്സനിരയതിരച്ഛാനഭേദാസു ഗതീസു കുസലാകുസലകമ്മനാനത്തം, തേന താസു ഗതീസു അപദദ്വിപദാദിഉച്ചത്തനീചത്താദിനാനത്തം, തസ്മിം തസ്മിം അത്തഭാവേ ദീഘരസ്സഥൂലാഥൂലസുവണ്ണദുബ്ബണ്ണാദിലാഭാലാഭാദി ചാതി ഏവമാദി അജ്ഝത്തം ചിത്തം, ബഹിദ്ധാ ച പഥവീപബ്ബതതിണരുക്ഖലതാദിദേവബ്രഹ്മവിമാനകപ്പരുക്ഖാദിഭൂതം കമ്മപച്ചയം ചിത്തം, തമ്പി ചിത്തേനേവ കതം, തതോ ചിത്തമേവ ചിത്തതരം ചിന്തിതനിയാമേന സബ്ബാകാരസ്സ അസമ്ഭവതോ. ഏവം ചിന്തനട്ഠേന, ചിത്തവിചിത്തട്ഠേന, ചിത്തകരണട്ഠേന ച "ചിത്ത"ന്തി വിഞ്ഞാണം വേദിതബ്ബം, തദേവ വിഞ്ഞാണം **ചിത്തം** നാമ. ചേതസികരൂപനിബ്ബാനാനി **നോ ചിത്താ** നാമ. ചിത്തദുകം.

അവിപ്പയോഗവസേന ചേതസി നിയുത്താ **ചേതസികാ,** ഫസ്സാദയോ ദ്വിപഞ്ഞാസ ധമ്മാ. ചിത്തരൂപനിബ്ബാനാനി **അചേതസികാ** നാമ. ചേതസികദുകം.

ചേതസികാ ഏവ **ചിത്തസമ്പയുത്താ** നാമ. രൂപനിബ്ബാനാനി **ചിത്തവിപ്പയുത്താ** നാമ, ഇധ പന ചിത്തം ന വത്തബ്ബം. ചിത്തസമ്പയുത്തദുകം.

നിരന്തരഭാവൂപഗമനതായ ഉപ്പാദതോ യാവ ഭങ്ഗാചിത്തേന സംസട്ഠാതി **ചിത്തസംസട്ഠാ**. ഏകതോ വത്തമാനാപി നിരന്തരഭാവം അനുപഗമനതായ ചിത്തേന വിസംസട്ഠാതി **ചിത്തവിസംസട്ഠാ**. സേസം അനന്തരദുകസദിസമേവ. ചിത്തസംസട്ഠദുകം.

സമുട്ഠഹന്തി ഏതേനാതി സമുട്ഠാനം, ചിത്തം സമുട്ഠാനം ഏതേസന്തി **ചിത്തസമുട്ഠാനാ,** ചേതസികാനി ചേവ ചിത്തജരൂപകലാപാ ച . ചിത്തം, പന അചിത്തജരൂപകലാപാ, നിബ്ബാനഞ്ച **നോ ചിത്തസമുട്ഠാനാ** നാമ. ചിത്തസമുട്ഠാനദുകം.

സഹ ഭവന്തീതി സഹഭുനോ, ചിത്തേന സഹഭുനോ **ചിത്തസഹഭുനോ,** ചേതസികാനി ചേവ കായവചീവിഞ്ഞത്തിയോ ച. ചിത്തം, പന വിഞ്ഞത്തിവജ്ജിതരൂപനിബ്ബാനാനി ച **നോ ചിത്തസഹഭുനോ** നാമ. ചിത്തസഹഭുദുകം.

അനുപരിവത്തന്തീതി അനുപരിവത്തിനോ, കിം അനുപരിവത്തന്തി? ചിത്തം, ചിത്തസ്സ അനുപരിവത്തിനോ **ചിത്താനുപരിവത്തിനോ**. സേസം അനന്തരദുകസദിസമേവ. ചിത്താനുപരിവത്തിദുകം.

ഇതോ പരേ പന തയോ ദുകാ ചേതസികദുകസദിസാവ, കേവലം പദത്ഥമത്തമേവ വിസേസോ. തത്ഥ ചിത്തസംസട്ഠാ ച തേ ചിത്തസമുട്ഠാനാ ഏവ ചാതി **ചിത്തസംസട്ഠസമുട്ഠാനാ**. ചിത്തസംസട്ഠാ ച തേ ചിത്തസമുട്ഠാനാ ച ചിത്തസഹഭുനോ ഏവ ചാതി **ചിത്തസംസട്ഠസമുട്ഠാനസഹഭുനോ,** ചിത്തസംസട്ഠാ ച തേ ചിത്തസമുട്ഠാനാ ച ചിത്താനുപരിവത്തിനോ ഏവ ചാതി **ചിത്തസംസട്ഠസമുട്ഠാനാനുപരിവത്തിനോ**. സേസം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

തദനന്തരേ പന അജ്ഝത്തികദുകേ അജ്ഝത്തജ്ഝത്തം അജ്ഝത്തത്തികേ വുത്തവസേന അജ്ഝത്താവ **അജ്ഝത്തികാ**. പസാദരൂപചിത്തസങ്ഖാതാനി ഛ അജ്ഝത്തികാനി ആയതനാനി. തതോ ബഹിഭൂതാ **ബാഹിരാ**. സേസരൂപചേതസികനിബ്ബാനപഞ്ഞത്തിസങ്ഖാതാനി ഛ ബാഹിരായതനാനി, ഇധ പന പഞ്ഞത്തിയോപി ലബ്ഭന്തി. അജ്ഝത്തികദുകം.

ഉപാദിയന്തേവ ഭൂതാനി, ന ഭൂതാ വിയ ഉപാദിയന്തീതി **ഉപാദാ,** ചതുവീസതി ഉപാദാരൂപാനി ഏവ. ന ഉപാദിയന്തീതി **നോ ഉപാദാ,** ചതുമഹാഭൂതചിത്തചേതസികനിബ്ബാനാനി. ഉപാദാദുകം.

ദ്വത്തിംസ ലോകിയവിപാകചിത്താനി, കമ്മജരൂപഞ്ച **ഉപാദിന്നാ** നാമ. സേസലോകിയലോകുത്തരാനി, നിബ്ബാനഞ്ച **അനുപാദിന്നാ** നാമ . സേസം ഉപാദിന്നുപാദാനിയത്തികേ വുത്താനുസാരേന ഞാതബ്ബം. ഉപാദിന്നദുകം.

മഹന്തരദുകാ നിട്ഠിതാ.

ഉപാദാനഗോച്ഛകേ ഭുസം ആദിയന്തീതി **ഉപാദാനാ,** ദള്ഹഗ്ഗാഹം ഗണ്ഹന്തീതി അത്ഥോ. ദള്ഹത്ഥോ ഹി ഏത്ഥ ഉപ-സദ്ദോ "ഉപായാസോ"തിആദീസു വിയ. തതോ അഞ്ഞേ **നോ ഉപാദാനാ**. തത്ഥ കാമുപാദാനം ദിട്ഠുപാദാനം സീലബ്ബതുപാദാനം അത്തവാദുപാദാനന്തി ഇമേ ഉപാദാനാ നാമ. തത്ഥ വത്ഥുകാമേസു ഉപ്പന്നോ കിലേസകാമോവ വുത്തനയേന ഉപാദാനന്തി **കാമുപാദാനം**. ഏവം സേസേസുപി. തത്ഥ വീസതിവത്ഥുകാ സക്കായദിട്ഠി **അത്തവാദുപാദാനം** നാമ. സേസാനി പുബ്ബേ വുത്താനേവ. പച്ഛിമാനി പനേത്ഥ തീണി ഉപാദാനാനി തഥാപവത്തദിട്ഠി ഏവ. താനി ച പഠമേന മഗ്ഗേന പഹീയന്തി, കാമുപാദാനം ചതൂഹിപി . ഇമേ ച സഭാവതോ ദ്വേ ധമ്മാ വിഭാഗതോ ചതുരുപാദാനാ നാമ ജാതാ. ഇമേ പന ഠപേത്വാ സേസാ സബ്ബേ ധമ്മാ **നോ ഉപാദാനാ** നാമ. ഉപാദാനദുകം പഠമം.

ഉപാദാനിയദുകോ സംയോജനിയദുകസദിസോവ. ദുതിയം.

അട്ഠലോഭസഹഗതചിത്താനി, തംസമ്പയുത്തേസു ദിട്ഠിവിപ്പയുത്തലോഭം ഠപേത്വാ സേസാ ച **ഉപാദാനസമ്പയുത്താ** നാമ. ദിട്ഠിവിപ്പയുത്തലോഭദോസമോഹമൂലാനി, കുസലാബ്യാകതാനി ച ചിത്താനി, രൂപനിബ്ബാനാനി ച **ഉപാദാനവിപ്പയുത്താ** നാമ. ചേതസികേസു പന ദിട്ഠിമാനാ ഉപാദാനസമ്പയുത്താവ, ദോസഇസ്സാമച്ഛരിയകുക്കുച്ചവിചികിച്ഛാ, കുസലാബ്യാകതാ ച ഉപാദാനവിപ്പയുത്താ ഏവ. സേസാ ദുവിധാപി ഹോന്തി. തതിയം.

ചത്താരി ഉപാദാനാനി **ഉപാദാനാ ചേവ ഉപാദാനിയാ ച** നാമ. തദവസേസാ ലോകിയാ **ഉപാദാനിയാ ചേവ നോ ച ഉപാദാനാ** നാമ. ഇധ പന ലോകുത്തരാ ന വത്തബ്ബാ. സേസം വുത്തനയമേവ. ചതുത്ഥം.

പഞ്ചമഛട്ഠദുകാ പാഠതോ ഗന്ഥഗോച്ഛകേ പഞ്ചമഛട്ഠദുകസദിസാവ, കേവലം പഞ്ചമദുകേ "ചേതസികേസു മാനോ ഉപാദാനസമ്പയുത്തോ ചേവ നോ ച ഉപാദാനോ ഏവ, മോഹാഹിരികാനോത്തപ്പഉദ്ധച്ചഥിനമിദ്ധാനി തിജാതികാനി തഥാ ച ന വത്തബ്ബാ ചാ"തി ഇദഞ്ച, ഛട്ഠദുകേ "ചേതസികേസു ദോസഇസ്സാമച്ഛരിയകുക്കുച്ചവിചികിച്ഛാ അപ്പമഞ്ഞാ ഉപാദാനവിപ്പയുത്താ ഉപാദാനിയാ ഏവ, മോഹാഹിരികാനോത്തപ്പഉദ്ധച്ചലോഭഥിനമിദ്ധാനി തഥാ ച ന വത്തബ്ബാനി ചാ"തി ഏത്തകമേവ പാഠതോ വിസേസോ, അത്ഥതോ പന നാമമത്തകോവ വിസേസോ. സേസോ സുവിഞ്ഞേയ്യോവ. പഞ്ചമഛട്ഠാനി.

ഉപാദാനഗോച്ഛകം നിട്ഠിതം.

കിലേസഗോച്ഛകേ സംകിലിട്ഠത്തികേ വുത്തനയേന പദത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. ലോഭോ ദോസോ മോഹോ മാനോ ദിട്ഠി വിചികിച്ഛാ ഥിനം ഉദ്ധച്ചം അഹിരികം അനോത്തപ്പന്തി ഇമേ ദസ ധമ്മാ **കിലേസാ** നാമ. ഇമേ ച വുത്തത്ഥാ ഏവ, ഇധ പന ലോഭോ, ഹേതുഗന്ഥനീവരണഉപാദാനഗോച്ഛകേസു ലോഭോ ച നിപ്പദേസതോ ചതുമഗ്ഗവജ്ഝോപി ഏകേനേവ കോട്ഠാസേന ഠിതോ, സേസഗോച്ഛകേസു സോ സബ്ബോപി ലോഭോ "കാമാസവോ ഭവാസവോ"തിആദിനാ ദ്വേ ദ്വേ കോട്ഠാസാ ഹുത്വാ ഠിതോ, ഇമിനാ പന അട്ഠകഥാവചനേനാപി ഭവാസവാദിബ്യതിരിത്തോ സബ്ബോ ചതുമഗ്ഗവജ്ഝോപി രാഗോ കാമാസവാദീസു സങ്ഗഹിതോ. കാമച്ഛന്ദനീവരണം പന ഭവരാഗോപി ന പഞ്ചകാമഗുണികരാഗമത്തോവാതി പഞ്ഞായതി, "ആരുപ്പേ കാമച്ഛന്ദനീവരണം പടിച്ച ഥിനമിദ്ധനീവരണ"ന്തിആദിപാളിതോ (പട്ഠാ° ന.വ്വ.വ്വ) ചേതം ദട്ഠബ്ബം പഞ്ചകാമഗുണികരാഗസ്സ രൂപാരൂപഭൂമീസു അനുപ്പജ്ജനതോ. ഇമേസു ച കിലേസേസു ദിട്ഠിവിചികിച്ഛാ പഠമേന മഗ്ഗേന പഹീയന്തി, ദോസോ തതിയേന, ലോഭാദയോ ചതൂഹിപി. ഇമേ പന ദസ ധമ്മേ ഠപേത്വാ സേസാ **നോ കിലേസാ** നാമ. കിലേസദുകം പഠമം.

സംകിലേസികദുകോ സാസവദുകസദിസോവ. ദുതിയം.

സംകിലിട്ഠദുകോ, കിലേസസമ്പയുത്തദുകോ ചാതി ദ്വേപി സമാനത്ഥാവ. തേ ച നീവരണഗോച്ഛകേ തതിയദുകസദിസാവ. തതിയചതുത്ഥാനി.

ദസ കിലേസാ **കിലേസാ ചേവ സംകിലേസികാ ച** നാമ. സേസാ ലോകിയധമ്മാ **സംകിലേസികാ ചേവ നോ ച കിലേസാ** നാമ. ഇധ പന ലോകുത്തരാ ന വത്തബ്ബാ. സേസം നീവരണഗോച്ഛകേ ചതുത്ഥദുകസദിസമേവ. പഞ്ചമം.

ഛട്ഠസത്തമദുകാനിപി അഞ്ഞമഞ്ഞം സമാനത്ഥാനേവ. താനി ഛട്ഠസത്തമാനി നീവരണഗോച്ഛകേ യഥാക്കമം പാഠതോ പഞ്ചമഛട്ഠദുകസദിസാനി, അത്ഥതോ പന നാമമത്തകോവ വിസേസോ. സേസോ സുവിഞ്ഞേയ്യോ. ഛട്ഠസത്തമഅട്ഠമാനി.

കിലേസഗോച്ഛകം നിട്ഠിതം.

പിട്ഠിദുകേസു ആദിതോ ചത്താരോ ദുകാ ദസ്സനേനപഹാതബ്ബത്തികേ, ദസ്സനേനപഹാതബ്ബഹേതുകേ ച വുത്തനയേന വേദിതബ്ബാ. കേവലം പന തത്ഥ പഠമത്തികേ വുത്തേസു ദസ്സനേനപഹാതബ്ബേ ധമ്മേ ഠപേത്വാ സേസാ ഇധ പഠമദുകസ്സ ദുതിയപദേ ദസ്സനേനപഹാതബ്ബേസു പവിസന്തി, ഭാവനായപഹാതബ്ബേ ഠപേത്വാ സേസാ ഇധ ദുതിയദുകേ നഭാവനായപഹാതബ്ബേസു പവിസന്തി. തത്ഥ ച ദുതിയത്തികേ വുത്തേസു ദസ്സനേനപഹാതബ്ബഹേതുകേ ഠപേത്വാ സേസാ ഇധ തതിയദുകേ നദസ്സനേനപഹാതബ്ബഹേതുകേ, ഭാവനായപഹാതബ്ബഹേതുകേ ച ഠപേത്വാ സേസാ ഇധ ചതുത്ഥദുകേ നഭാവനായപഹാതബ്ബഹേതുകേസു പവിസന്തി.

പദത്ഥോ ച ദസ്സനേന പഹാതബ്ബോ ഹേതു ഏതേസം അത്ഥീതി **ദസ്സനേനപഹാതബ്ബഹേതുകാ**. ഏവം ഭാവനായപഹാതബ്ബഹേതുകാതി ഏത്ഥാപി അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. ഏവം ഹി സതി അഹേതുകാനം അഗ്ഗഹണം സിയാതി ഏത്തകമേവ വിസേസോ. തികദ്വയമേവ ഹി ഭഗവാ ദേസനാവിലാസേന ചത്താരോ ദുകേ കത്വാ ദേസേസി. സേസം താദിസമേവ. ചത്താരോ ദുകാ നിട്ഠിതാ.

പഞ്ചപഞ്ഞാസസവിതക്കചിത്തേസു വിതക്കവിരഹിതാ ചിത്തചേതസികാ ധമ്മാ **സവിതക്കാ** നാമ. വിതക്കോ, പന സേസചിത്തരൂപനിബ്ബാനാനി ച **അവിതക്കാ** നാമ. പഞ്ചമം.

ഛസട്ഠിയാ സവിചാരചിത്തേസു വിചാരവിരഹിതാ ധമ്മാ **സവിചാരാ** നാമ. വിചാരോ, പന സേസചിത്തരൂപനിബ്ബാനാനി ച **അവിചാരാ** നാമ. സേസം ഇധ, അനന്തരേ വുത്തദുകേ ച വിതക്കത്തികേ വുത്താനുസാരേന ഞാതബ്ബം. ഛട്ഠം.

ഇതോ പരേസു സപ്പീതികദുകോ, പീതിസഹഗതദുകോ ച സമാനത്ഥാവ, തേ ച സുഖസഹഗതഉപേക്ഖാസഹഗതദുകാ ചാതി ചത്താരോപി ദുകാ പീതിത്തികേ വുത്തനയാവ. കേവലം പനേതേസം ദുകാനം പഠമം പദം തത്ഥ പവിസതി, പീതിത്തികേ ഇതരീതരപദദ്വയസങ്ഗഹിതാ, അസങ്ഗഹിതാ ച സബ്ബേ അത്ഥാ ഹേട്ഠാ വുത്തനയേനേത്ഥ ദുകാനം ദുതിയപദേസു അത്ഥതോ സങ്ഗഹിതാ, ഇമേ ച നിപ്പദേസദുകാതി അയമേവ വിസേസോ. സത്തമഅട്ഠമനവമദസമാ.

തദനന്തരേസു **കാമാവചരാ**തി ഏത്ഥ "ഹേട്ഠതോ അവീചിനിരയം പരിയന്തം കരിത്വാ ഉപരിതോ പരനിമ്മിതവസവത്തീ ദേവേ അന്തോ കരിത്വാ യം തസ്മിം അന്തരേ ഏത്ഥാവചരാ ഏത്ഥ പരിയാപന്നാ"തി ഏവം (ധം സം ၉၉၅) **പാളിയം** പരിച്ഛിന്നാനം ചതുന്നം അപായാനം, മനുസ്സാനം, ഛന്നം ദേവലോകാനഞ്ച വസേന ഓകാസതോ ഏകാദസവിധോ കാമഭവോ "കാമോ"തി വുച്ചതി ഉത്തരപദലോപേന യഥാ "രൂപൂപപത്തിയാ"തിആദീസു രൂപഭവോ "രൂപ"ന്തി. തസ്മിം കാമേ അവചരന്തി പവത്തന്തീതി **കാമാവചരാ**. യേഭുയ്യതോ ചേതം വുത്തം രൂപാരൂപേസു ചേതേസഞ്ച ഇധ പവത്തിതോ "ഥലചരാ"തിആദീസു വിയ. കാമഭവസങ്ഖാതേ വാ കാമേ പടിസന്ധിം അവചാരേന്തീതിപി **കാമാവചരാ,** കുസലാകുസലാനി . ഉദ്ധച്ചസഹഗതചിത്തം പന അബ്യാകതചിത്തസദിസം. തദായത്തതായ, ആരമ്മണകരണവസേന വാ കിലേസകാമോ ഏത്ഥ അവചരതീതിപി കാമാവചരം. കാമഞ്ചേസ രൂപാരൂപാവചരധമ്മേസുപി അവചരതി, രുള്ഹിതോ പന "വദതീതി വച്ഛോ"തിആദീസു വിയ ഇമേ ഏവ "കാമാവചരാ"തി വുച്ചന്തി. അപിച കാമതണ്ഹാ രൂപതണ്ഹാ അരൂപതണ്ഹാതി ഏത്ഥ വുത്തകാമതണ്ഹാസങ്ഖാതോ കാമോ ഏത്ഥ അവചരതീതിപി **കാമാവചരാ**. ഏവം ബ്രഹ്മാനം വിമാനാഭരണാദീസു ഛന്ദരാഗസ്സാപി കാമതണ്ഹാഭാവോ സിദ്ധോ, രൂപതണ്ഹാവിസയാനമ്പി ച ബ്രഹ്മാനം കമ്മജരൂപാദീനം കാമതണ്ഹായപി വിസയതായ കാമാവചരതാ സിദ്ധാ ഹോതി. ന രൂപാരൂപാവചരാനം തദഭാവതോ തദഞ്ഞേ **ന കാമാവചരാ**. ഇമിനാ നയേന രൂപാവചരാദിദുകാനമ്പി പദത്ഥോ യഥാരഹം ഞാതബ്ബോ. തത്ഥ ചതുപഞ്ഞാസ കാമാവചരചിത്താനി, സബ്ബഞ്ച രൂപം കാമാവചരാ നാമ. സേസചിത്തനിബ്ബാനാനി ന കാമാവചരാ നാമ. ചേതസികേസു വത്തബ്ബം പരിയാപന്നദുകേ ഏവ ആവി ഭവിസ്സതി. ഏകാദസമം.

പന്നരസ രൂപാവചരചിത്താനി **രൂപാവചരാ** നാമ. സേസചിത്തരൂപനിബ്ബാനാനി **ന രൂപാവചരാ** നാമ. ദ്വാദസമം.

ദ്വാദസ അരൂപാവചരചിത്താനി **അരൂപാവചരാ** നാമ. സേസചിത്തരൂപനിബ്ബാനാനി **ന അരൂപാവചരാ** നാമ. തേരസമം.

തേഭൂമകവട്ടേ പരിയാപന്നാ അന്തോഗധാതി **പരിയാപന്നാ,** ലോകിയധമ്മാവ. തത്ഥ ന പരിയാപന്നാതി **അപരിയാപന്നാ,** ലോകുത്തരാ. ചേതസികേസു പന കാമാവചരാദിദുകാനം ചതുന്നമ്പി സാധാരണോ വിനിച്ഛയോ ഏവം വേദിതബ്ബോ - അകുസലചേതസികാ കാമാവചരാവ, അപ്പമഞ്ഞാ കാമരൂപാവചരാ, വിരതിയോ പന കാമാവചരപരിയാപന്നാ, വിതക്കവിചാരപീതിയോ പന കാമരൂപാവചരപരിയാപന്നാ, സേസാ ചതുഭൂമകാതി. ചുദ്ദസമം.

വട്ടമൂലം ഛിന്ദന്താ നിബ്ബാനം ആരമ്മണം കത്വാ വട്ടതോ നീയന്തീതി **നിയ്യാനികാ,** ചത്താരി ലോകുത്തരമഗ്ഗചിത്താനി. ഇമിനാ ലക്ഖണേന ന നിയ്യന്തീതി **അനിയ്യാനികാ,** സേസചിത്തരൂപനിബ്ബാനാനി. സേസം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ. പഞ്ചദസമം.

ചുതിയാ വാ അത്തനോ വാ പവത്തിയാ അനന്തരം ഫലദാനേ നിയതത്താ **നിയതാ,** മിച്ഛത്തനിയതാ, സമ്മത്തനിയതാ ച. തഥാ അനിയതത്താ **അനിയതാ,** സേസധമ്മാ. സേസം വുത്തനയമേവ. സോളസമം.

അഞ്ഞേ ധമ്മേ ഉത്തരന്തി അതിക്കമന്തീതി ഉത്തരാ, അത്താനം ഉത്തരിതും സമത്ഥേഹി സഹ ഉത്തരേഹീതി **സഉത്തരാ,** ലോകിയാവ. നത്ഥി ഏതേസം ഉത്തരാതി **അനുത്തരാ,** ലോകുത്തരാ. സത്തരസമം.

രണന്തി കന്ദന്തി ഏതേഹീതി രണാ, യേഹി അഭിഭൂതാ സത്താ നാനപ്പകാരതോ പരിദേവന്തി, തേസം അകുസലമൂലാനം ഏതം അധിവചനം, തേഹി സമ്പയോഗവസേന, പഹാനേകട്ഠതാവസേന ച സഹ രണേഹീതി

സരണാ. ഏതേനാകാരേന നത്ഥി ഏതേസം രണാതി **അരണാ**.

തത്ഥ ദ്വാദസ അകുസലചിത്താനി സരണാ നാമ. സരണധമ്മേസു ചേത്ഥ ലോഭദോസമോഹാ രണാ ചേവ സരണാ ച, തേസു ലോഭദോസാ മോഹേനേവ സമ്പയോഗതോ സരണാ, തഥാ വിചികിച്ഛുദ്ധച്ചസഹഗതചിത്തം, തംസമ്പയുത്താ ച. മോഹോ പന തേസു സമ്പയോഗതോ സരണോ, ദിട്ഠിസമ്പയുത്തരാഗേന, പന ഭവരാഗേന ച രണഭൂതേന പഹാനേകട്ഠതാവസേനേവ സരണോ . ലോഭദോസമോഹമൂലസമ്പയുത്തേസു പന മോഹോ ലോഭേന ചേവ ദോസേന ച, സേസാ ലോഭമോഹേന ചേവ ദോസമോഹേന ച സമ്പയോഗതോ സരണാതി വേദിതബ്ബാ. സബ്ബാനി കുസലാബ്യാകതചിത്താനി, രൂപനിബ്ബാനാനി ച അരണാ നാമ. ചേതസികേസു പന അകുസലാ സരണാവ, കുസലാബ്യാകതാ അരണാവ, തിജാതികാ പന ദ്വിധാപി ഹോന്തീതി. അട്ഠാരസമം.

പിട്ഠിദുകാ നിട്ഠിതാ.

അഭിധമ്മദുകമാതികത്ഥവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

സുത്തന്തികദുകമാതികത്ഥവണ്ണനാ

സുത്തന്തികദുകേസു വേദേതി, വിവിധേന വാ ആകാരേന ജാനാതീതി വിജ്ജാ, വിപസ്സനാഞാണമനോമയിദ്ധിഛഅഭിഞ്ഞാവസപ്പവത്താ പഞ്ഞാ, തസ്മിം വിജ്ജാഭാഗേ വിജ്ജാകോട്ഠാസേ വിജ്ജാസഭാവേ വത്തന്തീതി **വിജ്ജാഭാഗിനോ**. താ ഏവ വിജ്ജാ, തം വാ വിജ്ജം സമ്പയോഗവസേന ഭജന്തീതിപി **വിജ്ജാഭാഗിനോ,** അട്ഠവിധവിജ്ജാസമ്പയുത്തധമ്മാ. താസു യാ കാചി ഏകാ വിജ്ജാ വിജ്ജാ, സേസാ വിജ്ജാഭാഗിനോതി ഏവം വിജ്ജാപി വിജ്ജാസമ്പയുത്തധമ്മാപി വിജ്ജാഭാഗിനോത്വേവ വേദിതബ്ബാ, ഇധ പന വിജ്ജാസമ്പയുത്താ ധമ്മാവ അധിപ്പേതാ. ന വിജാനാതീതി അവിജ്ജാ, ചതുസച്ചച്ഛാദകവസേന ചതുബ്ബിധോ മോഹോ, തസ്മിം അവിജ്ജാഭാഗേ അവിജ്ജാകോട്ഠാസേ അവിജ്ജാസഭാവേ വത്തന്തീതി **അവിജ്ജാഭാഗിനോ**. താ ഏവ അവിജ്ജാ, തം വാ അവിജ്ജം സമ്പയോഗവസേന ഭജന്തീതിപി **അവിജ്ജാഭാഗിനോ,** അവിജ്ജാസമ്പയുത്തധമ്മാ. ഏവം അവിജ്ജാപി അവിജ്ജാസമ്പയുത്തധമ്മാപി അവിജ്ജാഭാഗിനോത്വേവ വേദിതബ്ബാ, ഇധ പന അവിജ്ജാസമ്പയുത്തധമ്മാവ അധിപ്പേതാ.

തത്ഥ അരഹത്തമഗ്ഗചിത്തം, പഞ്ഞാവിരഹിതതംസമ്പയുത്താ ച വിജ്ജാഭാഗിനോ ച ഞാണസമ്പയുത്തകാമാവചരജവനാനി, ഞാണവിരഹിതതംസമ്പയുത്താ ച വിപസ്സനാഭാവേന പവത്തിയം വിജ്ജാഭാഗിനോ, അഞ്ഞദാ ന വത്തബ്ബാ. രൂപാവചരചതുത്ഥജ്ഝാനികജവനചിത്താനി, പഞ്ഞാവിരഹിതതംസമ്പയുത്താ ച മനോമയിദ്ധിഭാവേന ച പഞ്ചാഭിഞ്ഞാഭാവേന ച പവത്തിയം വിജ്ജാഭാഗിനോ, അഞ്ഞദാ ന വത്തബ്ബാ. തത്ഥ ദ്വാദസാകുസലചിത്താനി, അവിജ്ജാവിരഹിതതംസമ്പയുത്താ ച അവിജ്ജാഭാഗിനോവ, ഇധ പന അവിജ്ജാ, സേസചിത്തരൂപനിബ്ബാനാനി ച ന വത്തബ്ബാവ. ചേതസികേസു പന മോഹഅപ്പമഞ്ഞാ ന വത്തബ്ബാവ, സേസാ കുസലാബ്യാകതാ സിയാ വിജ്ജാഭാഗിനോ, സിയാ ന വത്തബ്ബാ, തിജാതികാ ദ്വിധാപി ന വത്തബ്ബാ ച. സേസം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ. പഠമം.

പുന അനജ്ഝോത്ഥരണവസേന കിലേസന്ധകാരം വിദ്ധംസേതും അസമത്ഥതായ വിജ്ജു ഉപമാ ഏതേസന്തി **വിജ്ജൂപമാ,** ആദിതോ തീസു മഗ്ഗേസു ഞാണംവ. നിസ്സേസം വിദ്ധംസനസമത്ഥതായ വജിരം ഉപമാ ഏതേസന്തി **വജിരൂപമാ,** അരഹത്തമഗ്ഗേ ഞാണം. യഥാ ഹി മേഘന്ധകാരേ മഗ്ഗപടിപന്നസ്സ പടിച്ഛാദനഅന്ധകാരം വിധമിത്വാ വിജ്ജുയാ ഉപ്പന്നക്ഖണേ ചാതുദിസാ മഗ്ഗാ പാകടാ ഹോന്തി, വിജ്ജുയാ നിരുദ്ധായ പുന അന്ധകാരോ ഓത്ഥരിത്വാ മഗ്ഗം പടിച്ഛാദേതി, ഏവം വിപസ്സനായാനികസ്സ യഥാസകം സച്ചച്ഛാദകകിലേസന്ധകാരം വിധമിത്വാ തീസു മഗ്ഗേസു യഥാക്കമം ഉപ്പന്നേസു ചത്താരി സച്ചാനി പാകടാനി ഹോന്തി, തേസു നിരുദ്ധേസു പുന അവസിട്ഠകിലേസന്ധകാരോ ചതുസച്ചം പടിച്ഛാദേതി, തസ്മാ തീസു മഗ്ഗേസു പഞ്ഞാ വിജ്ജൂപമാ വുത്താ. യഥാ പന വജിരസ്സ അഭേജ്ജോ പാസാണോ നാമ നത്ഥി, തഞ്ച നിസ്സേസതോ വജിരം ഖേപേതി, വജിരേന ച ഗതമഗ്ഗേ പാസാണസ്സ പുന പാകതികഭാവോ നത്ഥി, ഏവം അരഹത്തമഗ്ഗഞാണസ്സ അവജ്ഝകിലേസോ നാമ നത്ഥി, തഞ്ച നിസ്സേസതോ അരഹത്തമഗ്ഗഞാണം ഖേപേതി, തേന ച ഖേപിതേ കിലേസേ അവസിട്ഠകിലേസാഭാവതോ തസ്സ പുന പച്ചുദാവത്തനം നാമ നത്ഥി, തസ്മാ ചതുത്ഥമഗ്ഗേ പഞ്ഞാ വജിരൂപമാ വുത്താ. പഞ്ഞാ ഏവ ഹേത്ഥ സിയാ വിജ്ജൂപമാ, സിയാ ന വത്തബ്ബാ ച ഹോതി. സേസചേതസികചിത്തരൂപനിബ്ബാനാനി പന സബ്ബാനി ന വത്തബ്ബാനേവ. ദുതിയം.

ബാലേസു ഠിതത്താ, യത്ഥ ഠിതാ തദുപചാരേന **ബാലാ,** ബാലകരത്താ വാ **ബാലാ,** ദ്വാദസാകുസലചിത്താനി. ഇധ പന അഹിരികഞ്ച അനോത്തപ്പഞ്ച ബാലാ നാമ. പണ്ഡിതേസു ഠിതത്താ **പണ്ഡിതാ,** പണ്ഡിതകരത്താ വാ **പണ്ഡിതാ,** ഏകവീസതി കുസലചിത്താനി. ഇധ പന ഹിരീ ച ഓത്തപ്പഞ്ച പണ്ഡിതാ നാമ. സേസചിത്തരൂപനിബ്ബാനാനി ന വത്തബ്ബാനി. സേസം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ. തതിയം.

കണ്ഹാതി കാളകാ, ചിത്തസ്സ അപഭസ്സരഭാവകരണാ. **സുക്കാ**തി ഓദാതാ, പഭസ്സരഭാവകരണാ. സേസം സബ്ബം ബാലദുകസദിസമേവ. ചതുത്ഥം.

ഇധ ചേവ സമ്പരായേ ച തപേന്തീതി **തപനീയാ**. ന തപനീയാ **അതപനീയാ**. സേസം ബാലദുകസദിസമേവ. പഞ്ചമം.

“സിരിവഡ്ഢകോ ധനവഡ്ഢകോ”തിആദയോ വിയ വചനമത്തമേവ അധികാരം കത്വാ പവത്താ **അധിവചനാ** നാമ. നാമധേയ്യന്തി തേസം തേസം ധമ്മാനം നാമാനി. താനി ചതുബ്ബിധാനി സാമഞ്ഞനാമം ഗുണനാമം കിത്തിമനാമം ഓപപാതികനാമന്തി. തത്ഥ പഠമകപ്പികേസു മഹാജനേന സമ്മന്നിത്വാ ഠപിതത്താ “മഹാസമ്മതോ”തി രഞ്ഞോ നാമന്തി ഏവരൂപം **സാമഞ്ഞനാമം** നാമ. “ധമ്മകഥികോ പംസുകൂലികോ കാളോ രസ്സോ”തി ഏവരൂപം ഗുണതോ ആഗതം, “ഭഗവാ അരഹം സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ”തിആദീനിപി തഥാഗതസ്സ അനേകാനി നാമസതാനി **ഗുണനാമം** നാമ. യം പന ജാതസ്സ കുമാരസ്സ ഞാതകാ കപ്പേത്വാ പകപ്പേത്വാ “അയം അസുകോ നാമാ”തി നാമം കരോന്തി, ഇദം **കിത്തിമനാമം** നാമ. യാ പന പുരിമപഞ്ഞത്തി അപരപഞ്ഞത്തിയം നിപതതി, സേയ്യഥിദം - പുരിമകപ്പേപി ചന്ദോ ചന്ദോ ഏവ, ഏതരഹിപി അനാഗതേപി ചന്ദോ ഏവ. തഥാ “സൂരിയോ സമുദ്ദോ പഥവീ രൂപം വേദനാ സഞ്ഞാ സങ്ഖാരാ വിഞ്ഞാണം നിബ്ബാന”ന്തിഏവമാദി **ഓപപാതികനാമം** നാമ. താനി പുന വിജ്ജമാനപഞ്ഞത്തി അവിജ്ജമാനപഞ്ഞത്തി വിജ്ജമാനേനഅവിജ്ജമാനപഞ്ഞത്തി അവിജ്ജമാനേനവിജ്ജമാനപഞ്ഞത്തി വിജ്ജമാനേനവിജ്ജമാനപഞ്ഞത്തി അവിജ്ജമാനേനഅവിജ്ജമാനപഞ്ഞത്തീതി ഏവം നാമപഞ്ഞത്തിവസേന ഛബ്ബിധാനി ഹോന്തി.

തത്ഥ പരമത്ഥതോ ഉപലബ്ഭമാനാ യഥാവുത്തദ്വാസത്തതിവിധാ നാമരൂപധമ്മാ വിജ്ജമാനാ നാമ, തേസം പകാരേഹി ഞാപനതോ പഞ്ഞത്തി **വിജ്ജമാനപഞ്ഞത്തി** നാമ, "ചിത്തം ഫസ്സോ പഥവീ രൂപം നിബ്ബാന"ന്തിആദയോ പരമത്ഥവാചകാ സദ്ദാ. ഉപാദിന്നനാമരൂപധമ്മേ പന ഉപാദായ പഞ്ഞത്താ സത്തപുഗ്ഗലഇത്ഥിപുരിസദേവമനുസ്സതിരച്ഛാനാദിഭേദാ, അനുപാദിന്നരൂപധമ്മേ ഉപാദായ പഞ്ഞത്താ ഭൂമിപബ്ബതരുക്ഖസകടചന്ദസൂരിയനക്ഖത്തദിസാകാലകസിണാദിഭേദാ ച പരമത്ഥതോ അനുപലബ്ഭമാനാ അവിജ്ജമാനാ നാമ, തേസം പഞ്ഞത്തി **അവിജ്ജമാനപഞ്ഞത്തി** നാമ. തഥാ "അത്താ ഭൂമീ"തിആദയോ അത്ഥപഞ്ഞത്തിവാചകാ സദ്ദാ ച ചിത്തസന്തതിവണ്ണുപഗന്തിആദി വിജ്ജമാനത്ഥവാചകാ സദ്ദാ **വിജ്ജമാനേനഅവിജ്ജമാനപഞ്ഞത്തി** നാമ. "പുരിസസ്സ ചിത്തം, മേഘവണ്ണോ"തിആദീസു **അവിജ്ജമാനേനവിജ്ജമാനപഞ്ഞത്തി** നാമ. "ചിത്തലഹുതാ പഥവീഗന്ധോ"തിആദി **വിജ്ജമാനേനവിജ്ജമാനപഞ്ഞത്തി** നാമ. "മനുസ്സസരീരം രുക്ഖസാഖാ"തിആദി **അവിജ്ജമാനേനഅവിജ്ജമാനപഞ്ഞത്തി** നാമ. ഏവം ഛബ്ബിധാപി ചേതാ അധിപ്പായം വിഞ്ഞാപേതുകാമതാചിത്തസമുട്ഠാപിതസവിഞ്ഞത്തിസദ്ദാനുസാരേന ഞാതസങ്കേതസ്സ സോതവിഞ്ഞാണവീഥിഅനന്തരം ഉപ്പന്നേഹി മനോദ്വാരികവിഞ്ഞാണേഹി "ഇമസ്സേദം നാമ"ന്തി അനേകസദ്ദേസു ഏകത്തമാരോപേത്വാ വവത്ഥാപിതാ അത്ഥാഭിമുഖം നമനതോ പകാരേഹി അത്ഥസ്സ ഞാപനതോ "നാമപഞ്ഞത്തീ"തി വുച്ചന്തി, തേസം അധിവചനാനം പഥാ അത്ഥാ **അധിവചനപഥാ,** സമ്മുതിപരമത്ഥഭേദാ സബ്ബേ ധമ്മാ സദ്ദവചനീയസഭാവാ. ഛട്ഠം.

ഇതോ പരം ദ്വേ ദുകാ അധിവചനദുകസദിസാവ, കേവലം പദത്ഥമത്തമേവ വിസേസോ. തത്ഥ അഭിസങ്ഖരോന്തീതി സങ്ഖാരാതി ഏവം നിദ്ധാരേത്വാ സഹേതുകം കത്വാ വുച്ചമാനാ **നിരുത്തി** നാമ, "തക്കോ വിതക്കോ സങ്കപ്പോ"തി ഏവം തേന തേന പകാരേന ഞാപനതോ പഞ്ഞത്തി നാമ, യഥാവുത്തനാമപഞ്ഞത്തിയോവ. ന ഹി അധിവചനനിരുത്തിപഞ്ഞത്തീസു അത്ഥതോ കോചിപി ഭേദോ അത്ഥി, നിബ്ബത്തിനിമിത്തഭേദദസ്സനത്ഥം പന നേസം വിഭാഗേന പദത്ഥോ ദസ്സിതോ. ഇമേസു ച തീസു ദുകേസു പഞ്ഞത്തിസഹിതാ സബ്ബേ ധമ്മാ ലബ്ഭന്തി, അനന്തരേ നാമരൂപദുകേ പഞ്ഞത്തിരഹിതാതി ഇമേ ചത്താരോ ദുകാ ഇമേസു സുത്തന്തികദുകേസു നിപ്പദേസാ, സേസാ പന അട്ഠതിംസാപി സപ്പദേസാതി വേദിതബ്ബാ. സത്തമട്ഠമാനി.

നാമകരണട്ഠേന, നമനട്ഠേന, നാമനട്ഠേന ച **നാമം,** അരൂപക്ഖന്ധനിബ്ബാനാനി. താനി ഹി സബ്ബദാപി വേദനാ സഞ്ഞാ സങ്ഖാരാ വിഞ്ഞാണം നിബ്ബാനന്തി ഓപപാതികനാമവസേന അത്തനോ നാമം കരോന്താവ പവത്തന്തി ചന്ദസൂരിയാദയോ വിയ. ന ഹി തേസം സാമഞ്ഞഗുണകിത്തിമവസേന നാമകരണകിച്ചം അത്ഥീതി. ഏവം നാമകരണട്ഠേന നാമം വേദിതബ്ബം. ആരമ്മണാഭിമുഖം പന നമനട്ഠേന, അഞ്ഞമഞ്ഞം തത്ഥ നാമനട്ഠേന ച ചത്താരോ അരൂപക്ഖന്ധാവ **നാമം**. നിബ്ബാനം പന ആരമ്മണാധിപതിപച്ചയതായ അത്തനി അനവജ്ജധമ്മാനം നാമനട്ഠേനേവ നാമം വേദിതബ്ബം. രുപ്പനട്ഠേന **രൂപം,** രൂപക്ഖന്ധോ. നവമം.

അവിജ്ജാതി ദുക്ഖാദിപടിച്ഛാദകോ സബ്ബോ മോഹോ. **ഭവതണ്ഹാ**തി ഭവപത്ഥനാവസേന പവത്തോ ലോഭോ. തഥാ അപ്പവത്തോ പനേത്ഥ ലോഭോ, സേസചേതസികചിത്തരൂപനിബ്ബാനാനി ച ന വത്തബ്ബാനി. ഇതോ പരം പന ഏവം നവത്തബ്ബവിഭാഗം അദസ്സേത്വാ പദത്ഥസരൂപമത്തമേവ ദസ്സയിസ്സാമ, ദസ്സിതാവസേസാ ന വത്തബ്ബാതി ഗഹേതബ്ബാ. ദസമം.

ഭവോ വുച്ചതി സസ്സതം. "ഭവിസ്സതി അത്താ ച ലോകോ ചാ"തി സസ്സതവസേന ഉപ്പജ്ജനകദിട്ഠി **ഭവദിട്ഠി** നാമ. വിഭവോ വുച്ചതി ഉച്ഛേദോ. "ന ഭവിസ്സതി അത്താ ച ലോകോ ചാ"തി ഉച്ഛേദവസേന ഉപ്പജ്ജനകദിട്ഠി **വിഭവദിട്ഠി** നാമ. ഉഭയേനാപി മിച്ഛാദിട്ഠി ഗഹിതാ. തഥാ അനന്തരേസുപി തീസു ദുകേസു. ഏകാദസമം.

ഖന്ധപഞ്ചകം "അത്താ ച ലോകോ ചാ"തി ഗഹേത്വാ "സസ്സതോ അത്താ ച ലോകോ ചാ"തി പവത്താ ദിട്ഠി **സസ്സതദിട്ഠി** നാമ. തഥാ "ഉച്ഛിജ്ജിസ്സതീ"തി പവത്താ ദിട്ഠി **ഉച്ഛേദദിട്ഠി** നാമ. "അന്തവാ"തി പവത്താ **അന്തവാദിട്ഠി** നാമ. "അനന്തവാ"തി പവത്താ **അനന്തവാദിട്ഠി** നാമ. പുബ്ബന്തം അനുഗതാ **ബ്രഹ്മജാലേ** വുത്തനയേന അതീതകോട്ഠാസം ആരമ്മണം കത്വാ പവത്താ അട്ഠാരസവിധാ **പുബ്ബന്താനുദിട്ഠി** നാമ. അപരന്തം അനുഗതാ തത്ഥേവ ആഗതനയേന അനാഗതകോട്ഠാസം ആരമ്മണം കത്വാ പവത്താ ചതുചത്താലീസവിധാ **അപരന്താനുദിട്ഠി** നാമ. അയമേത്ഥ സങ്ഖേപോ, വിത്ഥാരോ പന **ബ്രഹ്മജാലേ** (ദീ॰ നി॰ ൧.൨൮), **തദട്ഠകഥായ** (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൨൮) ച വേദിതബ്ബോ. ദ്വാദസമതേരസമചുദ്ദസമാനി.

അഹിരികദുകം, ഹിരിദുകഞ്ച സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ. പഞ്ചദസമസോളസമാനി.

ദുക്ഖം വചോ ഏതസ്മിം വിപ്പടികൂലഗാഹിമ്ഹി വിപച്ചനീകസാതേ അനാദരേ പുഗ്ഗലേതി ദുബ്ബചോ, സഹധമ്മികം ദസ്സേത്വാ ഓവദിയമാനേ അനാദരകാരകോ പുഗ്ഗലോ, തസ്സ കമ്മം ദോവചസ്സം, തസ്സ ഭാവോ **ദോവചസ്സതാ,** അനാദരവസേന പവത്താ ദ്വേ പടിഘചിത്താ, തംസമ്പയുത്താ ച. പാപാ അസ്സദ്ധാദയോ പുഗ്ഗലാ ഏതസ്സ മിത്താതി പാപമിത്തോ, തസ്സ ഭാവോ **പാപമിത്തതാ,** പാപപുഗ്ഗലേസു ദള്ഹഭത്തിവസേന, കായചിത്തേഹി തംസേവനാതന്നിന്നതാവസേന ച പവത്താനി അട്ഠ ലോഭചിത്താനി. സത്തരസമം.

സോവചസ്സതാ , **കല്യാണമിത്തതാ** ച വുത്തപടിപക്ഖവസേന വേദിതബ്ബാ. അത്ഥതോ പന തഥാപവത്താനി സഹേതുകകാമാവചരകുസലകിരിയചിത്താനി. അട്ഠാരസമം.

പഞ്ചസു, സത്തസു വാ ആപത്തീസു കുസലഭാവോ **ആപത്തികുസലതാ,** സഹ വത്ഥുനാ താസം ആപത്തീനം ആപജ്ജനപരിച്ഛേദജാനനവസേന പവത്താ കാമാവചരജവനപഞ്ഞാ. ആപത്തീഹി വുട്ഠാനേ കുസലഭാവോ **ആപത്തിവുട്ഠാനകുസലതാ,** വുട്ഠാനവിധാനേന സദ്ധിം ആപത്തിവുട്ഠാനപരിച്ഛേദജാനനവസേന പവത്താ യഥാവുത്തചിത്തസമ്പയുത്തപഞ്ഞാവ. ഏകൂനവീസതിമം.

സമാപജ്ജിതബ്ബതോ സമാപത്തി, താസു ലോകിയലോകുത്തരാസു സവിതക്കസവിചാരാദീസു സമാപത്തീസു കുസലതാ **സമാപത്തികുസലതാ,** സഹ പരികമ്മേന അപ്പനാപരിച്ഛേദജാനനവസേന പവത്താ പഞ്ഞാ. സമാപത്തീഹി വുട്ഠാനേ കുസലഭാവോ **സമാപത്തിവുട്ഠാനകുസലതാ,** യഥാപരിച്ഛിന്നകാലേയേവ താഹി വുട്ഠാനകപഞ്ഞാ കാമാവചരജവനപഞ്ഞാവ. വീസതിമം.

അട്ഠാരസസു ധാതൂസു കുസലഭാവോ **ധാതുകുസലതാ,** സവനധാരണപടിവേധപച്ചവേക്ഖണപഞ്ഞാ. താസഞ്ഞേവ ധാതൂനം മനസികാരേ കുസലഭാവോ **മനസികാരകുസലതാ,** താസം സമ്മസനപടിവേധപച്ചവേക്ഖണപഞ്ഞാ. ഏസ നയോ

ആയതനകുസലതായപി. തത്ഥ ഹി സവനധാരണപച്ചവേക്ഖണാ കാമാവചരാവ, പടിവേധോ ലോകുത്തരോവ, സമ്മസനം കാമാവചരലോകുത്തരം. അഞ്ഞമഞ്ഞം പടിച്ച സഹിതം ഫലം ഉപ്പാദേതീതി പടിച്ചസമുപ്പാദോ, അവിജ്ജാദീഹി നിദ്ദിട്ഠോ പച്ചയസമൂഹോ, തസ്മിം ദ്വാദസങ്ഗേ അനുലോമപടിച്ചസമുപ്പാദേ കുസലഭാവോ **പടിച്ചസമുപ്പാദകുസലതാ,** "ഇമിനാ പച്ചയേന ഇദം ഹോതീ"തി ജാനനവസേന പവത്താ ലോകിയജവനപഞ്ഞാവ. ഏകവീസതിമദ്വാവീസതിമാനി.

തിട്ഠതി ഏത്ഥ ഫലം തദായത്തവുത്തിതായാതി ഠാനം, കാരണം, തസ്മിം ഠാനേ കുസലതാ **ഠാനകുസലതാ**. ന ഠാനേ കുസലതാ **അട്ഠാനകുസലതാ**. തേവീസതിമം.

ഉജുഭാവോ **അജ്ജവോ**. മുദുഭാവോ **മദ്ദവോ**. കായചിത്തുജുകതാമുദുകതാദ്വയം. ചതുവീസതിമം.

അധിവാസനസങ്ഖാതാ ഖമനം **ഖന്തി,** തഥാപവത്തകാമാവചരജവനാനി. പാപതോ സുട്ഠു ഓരതോ വിരതോതി സോരതോ, തസ്സ ഭാവോ **സോരച്ചം**. കായവചീമനോസംവരസീലസങ്ഖാതാനി ലോകിയലോകുത്തരജവനാനി. പഞ്ചവീസതിമം.

സമ്മോദകപിയവാദിതാസങ്ഖാതോ സഖിലഭാവോ **സാഖല്യം,** യഥാ പരേഹി സദ്ധിം അത്തനോ ഛിദ്ദം വിവരം ന ഹോതി, ഏവം ധമ്മാമിസേഹി പടിസന്ഥരണം പടിച്ഛാദനം **പടിസന്ഥാരോ**. ആഗന്തുകസ്സ ഹി പച്ചുഗ്ഗമനപത്തചീവരപടിഗ്ഗഹണആസനദാനബീജനപാദധോവനമക്ഖനാദിനാ, പാനീയേന ആപുച്ഛനേന, കാലേ ആഗതസ്സ യാഗുആദീനം, വികാലേ പാനകാദീനഞ്ച ദാനേന, പുനദിവസേ പിണ്ഡായ ചരണട്ഠാനദസ്സനപവേസനനിക്ഖമനകാലാരോചനാദിനാ ച പബ്ബജിതാ, ഗഹട്ഠാനഞ്ച **വിനയേ** ആഗതനയേന യഥാനുരൂപം ആമിസപടിസന്ഥാരോ കാതബ്ബോ. ആഗന്തുകം പന ഉപസങ്കമിത്വാ "തുമ്ഹേ കതരഭാണകാ"തി അപുച്ഛിത്വാ "ആചരിയുപജ്ഝായാ വോ കതരം ഗന്ഥം വളഞ്ജേന്തീ"തി പുച്ഛിത്വാ തസ്സ വിസയേ പഞ്ഹപുച്ഛനേന സചേ ന സക്കോതി, സയം കഥേത്വാ ദാനേന, ധമ്മകഥനപഞ്ഹവിസ്സജ്ജനകമ്മട്ഠാനകഥനകുക്കുച്ചദിട്ഠിവിനോദനാദിനാ, പരിവാസാദിവിനയകമ്മകരണേന, പബ്ബാജനഉപസമ്പദാദിനാ ച ധമ്മപടിസന്ഥാരോ കാതബ്ബോ. അയമേത്ഥ സങ്ഖേപോ, വിത്ഥാരതോ പനായം സദ്ധിം ആനിസംസദീപകവത്ഥൂഹി **അട്ഠസാലിനിയം** (ധ॰ സ॰ അട്ഠ॰ ൧൩൩൭) ഞാതബ്ബോ. ഏതസ്മിം ദുവിധേ പടിസന്ഥാരേ കുസലഭാവോ പടിസന്ഥാരകുസലതാ, തഥാപവത്തകാമാവചരജവനാനി ഏവ. ഛബ്ബീസതിമം.

ഇന്ദ്രിയേസു മനച്ഛട്ഠേസു ആപാഥഗതരൂപാദീസു ആരമ്മണേസു നിമിത്തഗഹണാദിനാ ഇന്ദ്രിയസംവരഭേദസങ്ഖാതോ അഗുത്തദ്വാരഭാവോ **ഇന്ദ്രിയേസു അഗുത്തദ്വാരതാ**. പടിഗ്ഗഹണപരിഭോഗവസേന ഭോജനേ മത്തം അജാനനഭാവോ **ഭോജനേ അമത്തഞ്ഞുതാ,** തഥാപവത്തഅകുസലചിത്താനി. സത്തവീസതിമം.

അനന്തരദുകേപി വുത്തപടിപക്ഖവസേന കാമാവചരസഹേതുകകുസലകിരിയചിത്താനി വേദിതബ്ബാനി. അട്ഠവീസതിമം.

സതിവിപ്പവാസസങ്ഖാതോ മുട്ഠസതിഭാവോ **മുട്ഠസ്സച്ചം,** സബ്ബേ അകുസലാ ധമ്മാ, അസമ്പജാനനഭാവോ **അസമ്പജഞ്ഞം,** മോഹോ. ഏകൂനതിംസതിമം.

അനന്തരദുകേ ചതുഭൂമികാ സതിപഞ്ഞാവ വുത്താ. തിംസതിമം.

അപ്പടിസങ്ഖാനേ അപ്പടിവാനസങ്ഖാതേ അകമ്പിയട്ഠേന യോനിസോദസ്സനസങ്ഖാതം പടിസങ്ഖാനമേവ ബലന്തി **പടിസങ്ഖാനബലം,** കാമാവചരപഞ്ഞാവ. സത്തബോജ്ഝങ്ഗാദിഭാവനാവസേന പവത്താ ചതുഭൂമകധമ്മാ **ഭാവനാബലം**. ഏകതിംസതിമം.

പച്ചനീകധമ്മേ സമേതീതി **സമഥോ,** സോ തിവിധോ ചിത്തസമഥോ അധികരണസമഥോ സബ്ബസങ്ഖാരസമഥോതി. തത്ഥ ച പുബ്ബഭാഗാസു അട്ഠസമാപത്തീസു ഏകഗ്ഗതാ **ചിത്തസമഥോ** നാമ, സമ്മുഖാവിനയാദി സത്തവിധോ **അധികരണസമഥോ** നാമ, നിബ്ബാനം **സബ്ബസങ്ഖാരസമഥോ** നാമ. ഇധ പന ചതുഭൂമകോ സമാധി അധിപ്പേതോ. അനിച്ചാദിവസേന വിവിധേനാകാരേന പസ്സതീതി **വിപസ്സനാ,** ലോകിയലോകുത്തരാ വിപസ്സനാപഞ്ഞാവ. ബാത്തിംസതിമം.

സമഥോവ തം ആകാരം ഗഹേത്വാ പുന പവത്തേതബ്ബസ്സ സമഥസ്സ നിമിത്തന്തി **സമഥനിമിത്തം. പഗ്ഗാഹനിമിത്തേപി** ഏസേവ നയോ. ചതുഭൂമകസമാധിവീരിയാനി ഏവ. തേത്തിംസതിമം.

അനന്തരദുകേപി വീരിയസമാധീ ഏവ വുത്താ. ചതുത്തിംസതിമം.

സീലവിനാസികാ അസംവരസങ്ഖാതാ സീലസ്സ വിപത്തീതി **സീലവിപത്തി,** തഥാപവത്താ അകുസലധമ്മാ. സമ്മാദിട്ഠിയാ വിപത്തി **ദിട്ഠിവിപത്തി,** മിച്ഛാദിട്ഠി ഏവ. പഞ്ചതിംസതിമം.

സോരച്ചമേവ സീലസ്സ സമ്പാദനതോ സീലപരിപൂരണതോ സീലസ്സ സമ്പദാതി **സീലസമ്പദാ**. ദിട്ഠിപാരിപൂരിഭൂതം ഞാണമേവ ദിട്ഠിയാ സമ്പദാതി **ദിട്ഠിസമ്പദാ**. ചതുഭൂമകാ സീലപഞ്ഞാവ. തഥാ അനന്തരദുകേപി. ഛത്തിംസതിമം.

വിസുദ്ധിഭാവം സമ്പത്താ സീലസങ്ഖാതാ സീലസ്സ വിസുദ്ധി **സീലവിസുദ്ധി**. നിബ്ബാനസങ്ഖാതം വിസുദ്ധിം പാപേതും സമത്ഥാ ദസ്സനസങ്ഖാതാ ദിട്ഠിയാ വിസുദ്ധി **ദിട്ഠിവിസുദ്ധി**. സത്തത്തിംസതിമം.

കമ്മസ്സകതാസച്ചാനുലോമികമഗ്ഗഫലസമ്പയുത്തപഞ്ഞാ **ദിട്ഠിവിസുദ്ധി** നാമ. യഥാദിട്ഠിസ്സ തദനുരൂപം പധാനം **യഥാദിട്ഠിസ്സ ച പധാനം** നാമ. അട്ഠതിംസതിമം.

സംവേഗജനകാനി ജാതിജരാബ്യാധിമരണസങ്ഖാതാനി കാരണാനി **സംവേജനീയട്ഠാനാനി** നാമ, തേസു ജാതിആദിപടിച്ചസമുപ്പന്നഭയസങ്ഖാതം സംവിജനം **സംവേഗോ** നാമ, തഥാപവത്തകുസലാദി ഏവ. ഏവം സംവേഗജാതസ്സ യോനിസോ ഉപായേന പധാനം **സംവിഗ്ഗസ്സ യോനിസോ പധാനം,** ലോകിയലോകുത്തരവീരിയമേവ. ഏകൂനചത്താലീസതിമം.

കുസലധമ്മപൂരണേ അസന്തുട്ഠിഭാവോ അസന്തുട്ഠിതാ. യോ പന ദാനം ദത്വാ തതോ തേന അസന്തുട്ഠോ ഹുത്വാ സരണഗമനം ആകങ്ഖതി, തതോ പഞ്ചസീലാദിം, പബ്ബജ്ജം, ബുദ്ധവചനാനം ഉഗ്ഗണ്ഹനം, സമഥവിപസ്സനം, തതോ തേനാപി അസന്തുട്ഠോ അനുക്കമേന അരഹത്തം ഗണ്ഹാതി, അയം **അസന്തുട്ഠിതാ കുസലേസു ധമ്മേസു**. അധികുസലധമ്മാനം ഭാവനായ ഉക്കണ്ഠമാനോ പധാനം പടിവാപേതി നിവത്താപേതീതി പടിവാനി, ന പടിവാനി അപ്പടിവാനി, തസ്സ ഭവോ **അപ്പടിവാനിതാ**. അരഹത്തം അപ്പത്വാ പധാനസ്മിം അനിവത്തനതാ അനോസക്കനതാ, തഥാപവത്തലോകിയലോകുത്തരകുസലാ ധമ്മാ. ചത്താലീസതിമം.

വിജാനനതോ **വിജ്ജാ,** പുബ്ബേനിവാസചുതൂപപാതആസവക്ഖയഞാണാനി. വിമുച്ചനതോ **വിമുത്തി,** അട്ഠ സമാപത്തിയോ, നിബ്ബാനഞ്ച. അട്ഠ സമാപത്തിയോ ഹി ആരമ്മണേ അധിമുച്ചനതോ, സയം വിക്ഖമ്ഭിതകിലേസേഹി വിമുച്ചനട്ഠേന ച വിമുത്തീതി വുത്താ, നിബ്ബാനം പന സബ്ബകിലേസേഹി അച്ചന്തവിമുച്ചനട്ഠേന. ഏകചത്താലീസതിമം.

കിലേസക്ഖയകരേസു ചതൂസു അരിയമഗ്ഗേസു ഞാണം **ഖയേ ഞാണം** നാമ. പടിസന്ധിവസേന അനുപ്പാദഭൂതേ തംതംമഗ്ഗവജ്ഝകിലേസാനം അനുപ്പാദപരിയോസാനേ ഉപ്പന്നഅരിയഫലേ ഞാണം **അനുപ്പാദേ ഞാണം** നാമ. സേസം സബ്ബത്ഥ സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ. ദ്വാചത്താലീസതിമം.

സുത്തന്തികദുകമാതികത്ഥവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

മോഹവിച്ഛേദനിയാ അഭിധമ്മമാതികത്ഥവണ്ണനായ

ധമ്മസങ്ഗണീമാതികത്ഥവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ᅟ൨. വിഭങ്ഗമാതികാ

ഇദാനി ധമ്മസങ്ഗണീമാതികാനന്തരം വിഭങ്ഗമാതികായ അത്ഥവണ്ണനാ അനുപ്പത്താ. തസ്സാ പന -

അത്ഥതോ ധമ്മഭേദേന, വിഭങ്ഗനയദസ്സനാ;
പാളിമുത്തനയാ ചാപി, ഹോതി സംവണ്ണനാനയോ.

സാ പനേസാ അട്ഠാരസന്നം വിഭങ്ഗാനം ആദിമ്ഹി ഠപിതാ അട്ഠാരസവിധാ ഹോതി - ഖന്ധവിഭങ്ഗമാതികാ-ആയതന-ധാതു-സച്ച-ഇന്ദ്രിയ-പച്ചയാകാര-സതിപട്ഠാന-സമ്മപ്പധാന-ഇദ്ധിപാദബോജ്ഝങ്ഗ-മഗ്ഗങ്ഗഝാന-അപ്പമഞ്ഞാ-സിക്ഖാപദ-പടിസമ്ഭിദാ-ഞാണ-ഖുദ്ദകവത്ഥു-ധമ്മഹദയവിഭങ്ഗമാതി

ഖന്ധവിഭങ്ഗമാതികത്ഥവണ്ണനാ

തത്ഥ ആദിഭൂതായ ഖന്ധവിഭങ്ഗമാതികായ **അത്ഥതോ** താവ - **പഞ്ചക്ഖന്ധാ**തി ഏത്ഥ **പഞ്ചാ**തി ഗണനപരിച്ഛേദോ, തേന ന തതോ ഹേട്ഠാ, ന ഉദ്ധന്തി ദസ്സേതി. **ഖന്ധാ**തി പരിച്ഛിന്നധമ്മനിദസ്സനം. തത്രായം **ഖന്ധ**-സദ്ദോ സമ്ബഹുലേസു ഠാനേസു നിപതതി രാസിമ്ഹി ഗുണേ പണ്ണത്തിയം രുള്ഹിയന്തി. തത്ഥ "മഹാഉദകക്ഖന്ധോ"തിആദീസു (സം॰ നി॰ ൫.൧൦൩൭; അ॰ നി॰ ൪.൫൧; ൫.൪൫; ൬.൩൭) ഹി രാസിതോ ഖന്ധോ നാമ. "സീലക്ഖന്ധോ സമാധിക്ഖന്ധോ"തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ൩.൩൫൫) ഗുണതോ. "അദ്ദസാ ഖോ ഭഗവാ മഹന്തം ദാരുക്ഖന്ധ"ന്തിആദീസു (സം॰ നി॰ ൪.൨൪൧) പണ്ണത്തിതോ. "വിഞ്ഞാണം വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധോ"തിആദീസു (ധ॰ സ॰ ൬൩) ഏകമ്പി ചിത്തം രുള്ഹിതോ ഖന്ധോ നാമ, സ്വായമിധ രാസിതോ അധിപ്പേതോ. രാസട്ഠോ ഹി ഖന്ധ-സദ്ദോ, കോട്ഠാസട്ഠോതിപി വത്തും വട്ടതി. ലോകസ്മിം ഹി ഇണം ഗഹേത്വാ ചോദിയമാനാ "ദ്വീഹി ഖന്ധേഹി ദസ്സാമ , തീഹി ഖന്ധേഹി ദസ്സാമാ"തി വദന്തി, തസ്മാ ഖന്ധോതി കോട്ഠാസോതി വുത്തം ഹോതി. **രൂപക്ഖന്ധോ**തി ഏത്ഥ രുപ്പതീതി രൂപം, സീതുണ്ഹാദീഹി പസിദ്ധാകാരേന രുപ്പതി ഘട്ടീയതി, പീളിയതീതി അത്ഥോ. വുത്തം ഹേതം ഭഗവതാ -

"രുപ്പതീതി ഖോ, ഭിക്ഖവേ, തസ്മാ രൂപന്തി വുച്ചതി. കേന രുപ്പതി? സീതേനപി രുപ്പതി, ഉണ്ഹേനപി രുപ്പതി, ജിഘച്ഛായപി രുപ്പതി, പിപാസായപി രുപ്പതീ"തിആദി (സം॰ നി॰ ൩.൭൯).

രൂപഞ്ച തം ഖന്ധോ ചാതി **രൂപക്ഖന്ധോ,** രൂപരാസി രൂപകോട്ഠാസോതി അത്ഥോ. **വേദനാക്ഖന്ധാ**ദീസുപി ഏസേവ നയോതി അയം താവേത്ഥ അത്ഥതോ സംവണ്ണനാനയോ.

ധമ്മഭേദതോ പനേത്ഥ ഹേട്ഠാ കുസലത്തികേ വിഭത്താ അതീതാദിഭേദഭിന്നാ സബ്ബേ രൂപധമ്മാ **രൂപക്ഖന്ധോ** നാമ. തഥാ ചതുഭൂമകാ വേദനാസഞ്ഞായോ **വേദനാക്ഖന്ധോ** നാമ, **സഞ്ഞാക്ഖന്ധോ** നാമ. വേദനാസഞ്ഞാ പന ഠപേത്വാ സേസാ ഫസ്സാദയോ പഞ്ഞാസ ചേതസികാ **സങ്ഖാരക്ഖന്ധോ** നാമ. പഞ്ചസു ഖന്ധേസു നിബ്ബാനമേവ അസങ്ഗഹിതം, ഉപാദാനക്ഖന്ധേസു പന സബ്ബേ ലോകുത്തരധമ്മാ. അയമേവ ഹി ഖന്ധേഹി ഉപാദാനക്ഖന്ധാനം വിസേസോ. ഖന്ധാ അവിസേസതോ വുത്താ, ഉപാദാനക്ഖന്ധാ സാസവോപാദാനിയഭാവേന വിസേസേത്വാ. ഇധ പന അവിസേസേന വുത്തത്താ നിബ്ബാനം ഠപേത്വാ അവസേസാ സബ്ബേ ധമ്മാ സങ്ഗഹം ഗച്ഛന്തീതി അയം ധമ്മഭേദതോ സംവണ്ണനാനയോ.

വിഭങ്ഗനയദസ്സനാതി വിഭങ്ഗപാളിയാ ആഗതഅത്ഥനയദസ്സനതോ. **വിഭങ്ഗപാളിയം** ഹി സുത്തന്തഭാജനീയം അഭിധമ്മഭാജനീയം പഞ്ഹാപുച്ഛകന്തി തീഹി നയേഹി ഖന്ധവിഭങ്ഗോ വിഭത്തോ. തഥാ ആയതനവിഭങ്ഗാദയോ. കേവലം ഹി ഇന്ദ്രിയവിഭങ്ഗേ, സിക്ഖാപദവിഭങ്ഗേ ച സുത്തന്തഭാജനീയം നത്ഥി. പച്ചയാകാരവിഭങ്ഗേ പഞ്ഹാപുച്ഛകം നത്ഥി. ഞാണവിഭങ്ഗാദീസു പന തീസു തയോപി നയാ ന സന്തി. തേസു ഹി ഞാണവിഭങ്ഗോ ഏകവിധതോ പട്ഠായ യാവ ദസവിധാ വിഭത്തോ, ഖുദ്ദകവത്ഥുവിഭങ്ഗോ ഏകവിധതോ പട്ഠായ യാവ ദ്വാസട്ഠിപഭേദാ വിഭത്തോ, ധമ്മഹദയവിഭങ്ഗോ പന സബ്ബസങ്ഗഹാദീഹി ദസഹി വാരേഹി വിഭത്തോ, തസ്മാ തേസം തേസം നയാനം മുഖമത്തദസ്സനവസേന തത്ഥ തത്ഥ സംവണ്ണനാ ഭവിസ്സതി. തത്രിദം ഖന്ധവിഭങ്ഗേ തിണ്ണം നയാനം മുഖമത്തദസ്സനം. സേയ്യഥിദം - **സുത്തന്തഭാജനീയേ** താവ രൂപക്ഖന്ധോ -

"തത്ഥ കതമോ രൂപക്ഖന്ധോ? യം കിഞ്ചി രൂപം അതീതാനാഗതപച്ചുപ്പന്നം അജ്ഝത്തം വാ ബഹിദ്ധാ വാ ഓളാരികം വാ സുഖുമം വാ ഹീനം വാ പണീതം വാ യം ദൂരേ സന്തികേ വാ, തദേകജ്ഝം അഭിസഞ്ഞൂഹിത്വാ അഭിസങ്ഖിപിത്വാ അയം വുച്ചതി രൂപക്ഖന്ധോ"തി (വിഭ॰ ൨) -

ഏവം ഉദ്ദിസിത്വാ വിത്ഥാരതോ വിഭത്തോ, തഥാ വേദനാക്ഖന്ധാദയോപി. തത്ഥ നിയകജ്ഝത്തം നാമ അജ്ഝത്തരൂപം **അജ്ഝത്തം** നാമ, തതോ അഞ്ഞം പരപുഗ്ഗലഗതം, അവിഞ്ഞാണഞ്ച **ബഹിദ്ധാ** നാമ, തഥാ വേദനാദയോപി. പസാദവിസയരൂപം പന **ഓളാരികം** നാമ, സേസം **സുഖുമം** നാമ. അനിട്ഠരൂപം **ഹീനം** നാമ, ഇട്ഠരൂപം **പണീതം** നാമ.

നനു ഇട്ഠാനിട്ഠം നാമ പാടേക്കം പടിവിഭത്തം നാമ നത്ഥി, ഏകം ഏകച്ചസ്സ ഇട്ഠം ഹോതി മനാപം, തദേവ അഞ്ഞസ്സ ച അനിട്ഠം ഹോതി. വത്ഥാദീനി ഹി സൂകരാദീനം നപ്പിയാനി ഹോന്തി, ന മനുസ്സാദീനം, തേസഞ്ച വത്ഥാഭരണാദീനി പിയാനി, ന സൂകരാദീനന്തി, തസ്മാ രുചിവസേനേവ ഇട്ഠാനിട്ഠതാ ഗഹേതബ്ബാ? ന, ഇട്ഠാനിട്ഠാനം പാടേക്കം വിഭത്തത്താ. കുസലകമ്മജം ഹി കുസലവിപാകവിസയോവ ഇട്ഠം നാമ, അകുസലകമ്മജം അകുസലവിപാകവിസയോവ അനിട്ഠം നാമ, സഞ്ഞാവിപല്ലാസേന പന കോചി ഇട്ഠമേവ ബുദ്ധരൂപാദിം ജവനക്ഖണേ അനിട്ഠതോ മനസി കരോതി, അനിട്ഠഞ്ച നിരയഗ്ഗിസത്ഥവിസാദിം ഇട്ഠതോ മനസി കരോതി. ജവനേഹി ഏവ വിപല്ലാസഭാവോ, ന വിപാകേഹീതി വിപാകവസേന ഇട്ഠാനിട്ഠം നിയതം വേദിതബ്ബം.

സമ്മോഹവിനോദനിയാ പന വിഭങ്ഗട്ഠകഥായ -

"സുഖസമ്ഫസ്സം ഹി ഗൂഥകലലം ചക്ഖുദ്വാരഘാനദ്വാരേസു അനിട്ഠം, കായദ്വാരേ ഇട്ഠം ഹോതി. ചക്കവത്തിനോ മണിരതനേന പോഥിയമാനസ്സ, സുവണ്ണസൂലേ ഉത്താസിയമാനസ്സ ച മണിരതനസുവണ്ണസൂലാനി ചക്ഖുദ്വാരേ ഇട്ഠാനി ഹോന്തി, കായദ്വാരേ അനിട്ഠാനീ"തി (വിഭ॰ അട്ഠ॰ ൩) -

ഏവം ദ്വാരവസേന ഏകസ്സേവ വത്ഥുനോ ഇട്ഠതാ, അനിട്ഠതാ ച വുത്താ. സാ ച ഏകക്ഖണേ ന യുത്താ ഏകകലാപഗതഭൂതോപാദായരൂപാനം ഏകസാമഗ്ഗിയമുപ്പത്തിതോ. ന ഹി ഭൂതേസു അകുസലവസേന അനിട്ഠേസു ഉപ്പജ്ജന്തേസു തദുപാദായരൂപാദികുസലേന ഇട്ഠാനി ഉപ്പജ്ജന്തി, ഭിന്നക്ഖണേ പന ഇട്ഠാനി മണിരതനാദീനി തേഹി പോഠിയമാനസ്സ അകുസലപച്ചയേന ഉതുനാ അനിട്ഠാനി വിപരിണമന്തി, കുസലപച്ചയേന അനിട്ഠാനി ഗൂഥകലലാദീനി ഇട്ഠാനീതി, അയം നോ അത്തനോമതി. ഏവം വിഭത്തേസു ച ഇട്ഠാനിട്ഠേസു തം തം രൂപം ഉപാദായുപാദായ ഹീനം, പണീതഞ്ച ദട്ഠബ്ബം. സുഖുമം പന രൂപം **ദൂരേരൂപം** നാമ, ഓളാരികം **സന്തികേരൂപം** നാമ. തം തം വാ പന രൂപം ഉപാദായുപാദായ രൂപം ദൂരേ സന്തികേ ദട്ഠബ്ബം. സേസം വുത്തനയമേവ.

വേദനാദീസു പന അകുസലാ വേദനാ **ഓളാരികാ,** ഇതരാ **സുഖുമാ**. കുസലാകുസലാ ഓളാരികാ, അബ്യാകതാ സുഖുമാ. ദുക്ഖാ വേദനാ ഓളാരികാ, ഇതരാ സുഖുമാ. സുഖദുക്ഖാ വാ ഓളാരികാ, ഇതരാ സുഖുമാ. അസമാപന്നസ്സ വാ വേദനാ ഓളാരികാ, സമാപന്നസ്സ സുഖുമാ. സാസവാ ഓളാരികാ , അനാസവാ സുഖുമാ. തം തം വാ പന വേദനം ഉപാദായുപാദായ ഓളാരികസുഖുമതാ ദട്ഠബ്ബാ. അകുസലാ വേദനാ കുസലാബ്യാകതാഹി ദൂരേ, താ ച തായ ദൂരേതി ഏവം ജാതിസഭാവപുഗ്ഗലഭൂമിഭേദതോ വുത്തനയേന **ദൂരേവേദനാ** ദട്ഠബ്ബാ, കുസലാ വേദനാ കുസലായ സന്തികേതി ഏവം ജാതിആദിസാമഞ്ഞതോ **സന്തികേവേദനാ** ദട്ഠബ്ബാ. തം തം വാ പന വേദനം ഉപാദായുപാദായ വേദനാ ദൂരേസന്തികേ ദട്ഠബ്ബാ. ഏവം സഞ്ഞാക്ഖന്ധാദീസുപി യഥാനുരൂപം ഓളാരികസുഖുമതാദയോ വേദിതബ്ബാതി. അയമേത്ഥ സങ്ഖേപോ, വിത്ഥാരോ പന **വിഭങ്ഗപാളിഅട്ഠകഥാസു** (വിഭം॰ വ്വ ആദയോ; വിഭം॰ അട്ഠ॰ വ്വ ആദയോ) ഗഹേതബ്ബോതി അയം സുത്തന്തഭാജനീയനയോ.

അഭിധമ്മഭാജനീയനയേ രൂപക്ഖന്ധസ്സ താവ ഏകവിധാദിതോ യാവ ഏകാദസവിധാ രൂപകണ്ഡേ വുത്തനയേന വേദിതബ്ബാ. വേദനാക്ഖന്ധോ പന ഏകവിധോ ഫസ്സസമ്പയുത്തോ, ദുവിധോ സഹേതുകദുകവസേന, തിവിധോ കുസലത്തികവസേന, ചതുബ്ബിധോ ചതുഭൂമകവസേന, പഞ്ചവിധോ സഭാവഭേദേന, ഛബ്ബിധോ ഛദ്വാരികവസേന, സത്തവിധോ സത്തവിഞ്ഞാണസമ്പയോഗവസേന, അട്ഠവിധോ തേസു കായവിഞ്ഞാണസമ്പയുത്തം സുഖദുക്ഖവസേന ദ്വിധാ ഭിന്ദിത്വാ, നവവിധോ തേസു മനോവിഞ്ഞാണസമ്പയുത്തം കുസലത്തികവസേന തിധാ ഭിന്ദിത്വാ, ദസവിധോ തേസു കായവിഞ്ഞാണസമ്പയുത്തം ദുവിധാ, മനോവിഞ്ഞാണസമ്പയുത്തഞ്ച തിധാ ഭിന്ദിത്വാതി ഏവം സഹേതുകദുകമൂലം പഠമവാരം വത്വാ പുന കുസലത്തികട്ഠാനേ വേദനാത്തികപീതിത്തികസനിദസ്സനത്തികവജ്ജിതേ സബ്ബത്തികേ യോജേത്വാ യാവ ദസവിധാ, അപരേപി അട്ഠാരസ വാരാ വുത്താ. യഥാ ചേത്ഥ സഹേതുകദുകമൂലികാ സബ്ബത്തികയോജനാ, ഏവം ഹേതുസമ്പയുത്തദുകാദീസു അനുരൂപദുകമൂലികാപി സരണദുകപരിയോസാനാ പച്ചേകം സബ്ബത്തികയോജനാപി വേദിതബ്ബാതി അയം ദുകമൂലകോ യോജനാനയോ. യഥാ ച ഏകേകദുകേന സബ്ബത്തികയോജനാവസേന ദുകമൂലകോ നയോ വുത്തോ, ഏവം ഏകേകത്തികേന യഥാനുരൂപം സബ്ബദുകയോജനാവസേന തികമൂലകോ, തദുഭയമിസ്സകവസേന ഉഭതോവഡ്ഢനകോ ച നയോ വേദിതബ്ബോ. യഥാ ചേത്ഥ വേദനാക്ഖന്ധേ, ഏവം സഞ്ഞാക്ഖന്ധാദീസുപി യഥാരഹം ദുകമൂലകാദിനയാ വേദിതബ്ബാതി അയം അഭിധമ്മഭാജനീയനയോ.

പഞ്ഹാപുച്ഛകനയേ പന പഞ്ചന്നം ഖന്ധാനം കതി കുസലാ, കതി അകുസലാ, കതി അബ്യാകതാ, കതി സുഖായ വേദനായ സമ്പയുത്താ...പേ॰... കതി സരണാ, കതി അരണാതി? രൂപക്ഖന്ധോ അബ്യാകതോ, ചത്താരോ ഖന്ധാ സിയാ കുസലാ, സിയാ അകുസലാ, സിയാ അബ്യാകതാ, രൂപം, വേദനാ ച വേദനാത്തികേ ന വത്തബ്ബാ, സേസാ തിധാപി ഹോന്തി, രൂപം നേവവിപാകനവിപാകധമ്മധമ്മം, സിയാ ഉപാദിന്നുപാദാനിയം, സിയാ അനുപാദിന്നുപാദാനിയം, അസംകിലിട്ഠസംകിലേസികം, സേസാ ചത്താരോ ഖന്ധാ തീഹി തികേഹി തിധാപി ഹോന്തി. രൂപം അവിതക്കഅവിചാരം, തയോ ഖന്ധാ തിധാപി ഹോന്തി, സങ്ഖാരക്ഖന്ധോ തിധാ ച ന വത്തബ്ബോ ച. രൂപം ന വത്തബ്ബം, വേദനാ സിയാ പീതിസഹഗതാ, ന വത്തബ്ബാ, തയോ തിധാ ച ന വത്തബ്ബാ ച. രൂപം നേവദസ്സനേനനഭാവനായപഹാതബ്ബം, നദസ്സനേനനഭാവനായപഹാതബ്ബഹേതുകം, നേവാചയഗാമിനഅപചയഗാമി, നേവസേഖംനാസേഖം, പരിത്തം, സേസാ തിധാപി ഹോന്തി. പരിത്താരമ്മണത്തികേ രൂപം അനാരമ്മണം, സേസാ തിധാ ച ന വത്തബ്ബാ ച. രൂപം മജ്ഝിമം, അനിയതം, സേസാ തിധാപി. മഗ്ഗാരമ്മണത്തികേ ച രൂപം അനാരമ്മണം, സേസാ തിധാപി വാ ന വത്തബ്ബാ. ഉപ്പന്നാതീതത്തികേസു പഞ്ചപി തിധാ ഹോന്തി. അതീതാരമ്മണത്തികേ രൂപം അനാരമ്മണം, സേസാ തിധാ ച ന വത്തബ്ബാ ച. അജ്ഝത്തത്തികേ പഞ്ചപി തിധാ ഹോന്തി. അജ്ഝത്താരമ്മണത്തികേ രൂപം അനാരമ്മണം, സേസാ തിധാപി ന വത്തബ്ബാ ച. ചത്താരോ ഖന്ധാ അനിദസ്സനഅപ്പടിഘാ, രൂപക്ഖന്ധോ തിധാപി ഹോതി.

ചത്താരോ ഖന്ധാ നഹേതൂ, സങ്ഖാരക്ഖന്ധോ സിയാ ഹേതു, സിയാ ന ഹേതു. രൂപം അഹേതുകം, ഹേതുവിപ്പയുത്തം, സേസാ ദ്വിധാപി. തയോ ഖന്ധാ സിയാ സഹേതുകാ ചേവ ന ച ഹേതൂ, സിയാ ന വത്തബ്ബാ ച, സങ്ഖാരക്ഖന്ധോ ദ്വിധാ ച ന വത്തബ്ബോ ച, രൂപം ന വത്തബ്ബമേവ. തഥാ അനന്തരദുകേപി. രൂപം നഹേതുഅഹേതുകം, തയോ ദ്വിധാപി, സങ്ഖാരക്ഖന്ധോ ദ്വിധാ ച ന വത്തബ്ബോ ച. പഞ്ചപി സപ്പച്ചയാ, സങ്ഖതാ, ചത്താരോ അനിദസ്സനാ, അപ്പടിഘാ, രൂപം ദ്വിധാപി. രൂപം രൂപീ, സേസാ അരൂപിനോ. രൂപം ലോകിയം, സേസാ ദ്വിധാപി. പഞ്ചപി കേനചി വിഞ്ഞേയ്യാ, ന ച കേനചി വിഞ്ഞേയ്യാ ച. ചത്താരോ നോ ആസവാ, സങ്ഖാരാ ദ്വിധാപി, ന വത്തബ്ബാ ച. രൂപം സാസവോ, ആസവവിപ്പയുത്തോ , സേസാ ദ്വിധാപി. രൂപം സാസവാ ചേവ നോ ച ആസവാ, തയോ തഥാ ച ന വത്തബ്ബാ ച. സങ്ഖാരോ ദ്വിധാ ച ന വത്തബ്ബോ ച. രൂപം ന വത്തബ്ബമേവ, തയോ സിയാ ആസവസമ്പയുത്താ ചേവ നോ ച ആസവാ, സിയാ ന വത്തബ്ബാ, സങ്ഖാരോ ദ്വിധാ ച ന വത്തബ്ബോ ച. രൂപം ആസവവിപ്പയുത്തം സാസവഞ്ച, സേസാ ദ്വിധാ ച ന വത്തബ്ബാ ച. ഇമിനാ നയേന സംയോജനഗോച്ഛകാദീസുപി യോജനാ വേദിതബ്ബാ. കേവലം ഹി പരാമാസസമ്പയുത്തദുകേ രൂപം പരാമാസവിപ്പയുത്തം, തയോ ദ്വിധാപി, സങ്ഖാരോ ദ്വിധാപി, ദിട്ഠിവസേന ന വത്തബ്ബോ ച. തതിയേ ഏത്തകമേവ വിസേസോ. രൂപം അനാരമ്മണം, സേസാ സാരമ്മണാ. വിഞ്ഞാണം ചിത്തം, സേസാ നോ ചിത്താ. തയോ ചേതസികാ, ദ്വേ അചേതസികാ. തയോ ചിത്തസമ്പയുത്താ, രൂപം ചിത്തവിപ്പയുത്തം. വിഞ്ഞാണം ന വത്തബ്ബം. തഥാ ചിത്തസംസട്ഠദുകേപി. തയോ ചിത്തസമുട്ഠാനാ, വിഞ്ഞാണം നോ ചിത്തസമുട്ഠാനം. രൂപം ദ്വിധാപി. തഥാ അനന്തരദുകദ്വയേപി. തയോ ചിത്തസംസട്ഠസമുട്ഠാനാ, ദ്വേ നോ ചിത്തസംസട്ഠസമുട്ഠാനാ. തഥാ അനന്തരദുകദ്വയേപി. വിഞ്ഞാണം അജ്ഝത്തികം, തയോ ബാഹിരാ, രൂപം ദ്വിധാപി. ചത്താരോ നോ ഉപാദാ. രൂപം ദ്വിധാപി. പഞ്ചപി സിയാ ഉപാദിന്നാ, സിയാ അനുപാദിന്നാ, നോ ഉപാദാനാ.

കിലേസഗോച്ഛകോ വുത്തനയോവ. രൂപം നേവദസ്സനേനനഭാവനായ പഹാതബ്ബം, സേസാ ദ്വിധാപി. ഏവം യാവപീതിദുകാ യോജനാ വേദിതബ്ബാ.

രൂപം ന വേദനാ, ന സുഖാ, ന സുഖസഹഗതാ, സേസാ ദ്വിധാപി. തഥാ അനന്തരദുകേപി. രൂപം കാമാവചരം, സേസാ ദ്വിധാപി. ഏവം യാവ സരണദുകാ യോജനാ വേദിതബ്ബാ. അയം പഞ്ഹാപുച്ഛകനയോ.

ഇമേ പന നയാ വിത്ഥാരതോ പാളിഅട്ഠകഥാഹി ഞാതബ്ബാ. അത്ഥവിനിച്ഛയോ ച നേസം ധമ്മസങ്ഗണിമാതികത്ഥസംവണ്ണനായ വുത്താനുസാരേന ഞാതബ്ബോ. ഇതോ പരം അതിരേകം അവത്വാ അപുബ്ബമേവ വണ്ണയിസ്സാമാതി അയം വിഭങ്ഗനയദസ്സനതോ സംവണ്ണനാനയോ.

ഇദാനി പനേത്ഥ -

> കമതോനൂനാധികതോ, ദട്ഠബ്ബസമഭേദതോ;
> പാളിമുത്തനയോ ഞേയ്യോ, ഖന്ധകോസല്ലമിച്ഛതാ.

തത്ഥ **കമതോ**തി ഏത്ഥ ഉപ്പത്തിക്കമോ പഹാനക്കമോ പടിപത്തിക്കമോ ഭൂമിക്കമോ ദേസനാക്കമോതി ബഹുവിധേസു കമേസു ഖന്ധാനം ദേസനാക്കമോവ യുജ്ജതി, ന ഇതരേ, അസമ്ഭവാ. അഭേദേന ഹി പഞ്ചസു ഖന്ധേസു അത്തഗ്ഗാഹപതിതം വേനേയ്യജനം സമൂഹഘനവിനിബ്ഭോഗദസ്സനേന അത്തഗ്ഗാഹതോ മോചേതുകാമോ ഭഗവാ ഹിതകാമോ തസ്സ തസ്സ ജനസ്സ സുഖഗ്ഗഹണത്ഥം ചക്ഖുആദീനം വിസയഭൂതം ഓളാരികം പഠമം രൂപക്ഖന്ധം ദേസേസി, തതോ ഇട്ഠാനിട്ഠവിസയസംവേദകം ഓളാരികം വേദനം, യം വേദേതി, തം സഞ്ജാനാതീതി ഏവം വേദനാവിസയസ്സ ആകാരഗ്ഗാഹികം സഞ്ഞം, സഞ്ഞാവസേനാഭിസങ്ഖാരകേ സങ്ഖാരേ, തേസം വേദനാദീനം നിസ്സയാധിപതിഭൂതം വിഞ്ഞാണന്തി അയം താവേത്ഥ കമോ.

അനൂനാധികതോതി കസ്മാ പന ഭഗവതാ പഞ്ചേവ ഖന്ധാ വുത്താ അനൂനാ അനധികാതി? സബ്ബസങ്ഖതസഭാഗേകസങ്ഗഹതോ, അത്തത്തനിയഗ്ഗാഹവത്ഥുസ്സ ഏതപ്പരമതോ, അഞ്ഞേസഞ്ച തദവരോധതോ. അനേകപ്പഭേദേസു ഹി സങ്ഖതധമ്മേസു സഭാഗവസേന സങ്ഗയ്ഹമാനേസു രൂപം രൂപസഭാഗേകസങ്ഗഹവസേന ഏകോ ഖന്ധോ ഹോതി, വേദനാ വേദനാസഭാഗേകസങ്ഗഹവസേന ഏകോ ഖന്ധോ ഹോതി. ഏസ നയോ സഞ്ഞാദീസുപി, തസ്മാ സബ്ബസങ്ഖതസഭാഗേകസങ്ഗഹതോ പഞ്ചേവ വുത്താ. ഏതപരമഞ്ചേതം അത്തത്തനിയഗ്ഗാഹവത്ഥു, യദിദം രൂപാദയോ പഞ്ച, തസ്മാ അത്തത്തനിയഗ്ഗാഹവത്ഥുസ്സ ഏതപരമതോപി പഞ്ചേവ വുത്താ. യേപി ചഞ്ഞേ സീലാദയോ പഞ്ച ധമ്മക്ഖന്ധാ വുത്താ, തേപി സങ്ഖാരക്ഖന്ധപരിയാപന്നത്താ ഏത്ഥേവ അവരോധം ഗച്ഛന്തി, തസ്മാ അഞ്ഞേസം തദവരോധതോപി പഞ്ചേവ വുത്താതി അയം അനൂനാധികതോ.

ദട്ഠബ്ബസമഭേദതോതി ദട്ഠബ്ബഭേദതോ, ഉപമാഭേദതോ ച. തത്ഥ ദട്ഠബ്ബഭേദതോ താവ പഞ്ചുപാദാനക്ഖന്ധാ സാമഞ്ഞതോ ഉക്ഖിത്താസികപച്ചത്ഥികതോ, ഭാരതോ, ഖാദകതോ, അനിച്ചദുക്ഖഅനത്തസങ്ഖാതവധകതോ ച ദട്ഠബ്ബാ. വിസേസതോ പന ഫേണപിണ്ഡം വിയ രൂപം ദട്ഠബ്ബം, ഉദകബുബ്ബുളമരീചികകദലിക്ഖന്ധമായാ വിയ യഥാക്കമം വേദനാദയോ ദട്ഠബ്ബാ. യഥാ ഹി ഫേണപിണ്ഡോ വിമദ്ദാസഹോ, സോ ച പത്തഥാലകാദിഅത്ഥം ഗഹിതോപി തമത്ഥം ന സാധേതി, ഭിജ്ജതി, ഏവം രൂപമ്പി വിമദ്ദാസഹം, തഞ്ച സുഭാദിവസേന ഗഹിതമ്പി ന തഥാ തിട്ഠതി, അസുഭാദിയേവ ഹോതി.

യഥാ വാ ഫേണപിണ്ഡോ അനേകസന്ധിഘടിതോ ബഹുന്നം ഉദകസപ്പാദിപാണകാനം ആവാസോ, ആദിതോ ചേസ ബദരപക്കമത്തോ ഹുത്വാ അനുപുബ്ബവഡ്ഢനകോ ഉട്ഠിതമത്തോപി ചേസ ഭിജ്ജതി, ഥോകം ഗന്ത്വാപി, സമുദ്ദം പത്വാ പന അവസ്സമേവ ഭിജ്ജതി , ഏവം രൂപമ്പി ഛിദ്ദാവഛിദ്ദം അനേകസന്ധിഘടിതം അസീതികിമികുലവോകിണ്ണം, ആദിതോ ചേതം കലലമത്തം ഹുത്വാ അനുപുബ്ബവഡ്ഢനകം, കലലമത്തേപി ചേതം ഭിജ്ജതി, അബ്ബുദാദിഭാവേപി ആയുക്ഖയം പത്വാ അവസ്സമേവ ഭിജ്ജതി. ഏവം ഫേണപിണ്ഡസദിസം ദട്ഠബ്ബം.

യഥാ പന ബുബ്ബുളോ മുഹുത്തരമണീയോ അഗയ്ഹുപഗോ ന ചിരട്ഠിതികോവ, ഏവം വേദനാപി. യഥാ ച ബുബ്ബുളോ ഉദകതലം, ഉദകബിന്ദും, ഉദകജല്ലകം സങ്കഡ്ഢിത്വാ പുടം കത്വാ ഗഹണവാതഞ്ചാതി ചത്താരി കാരണാനി പടിച്ച ഉപ്പജ്ജതി, ഏവം വേദനാപി വത്ഥും, ആരമ്മണം, കിലേസജല്ലം, ഫസ്സസങ്ഘട്ടനഞ്ചാതി ചത്താരി കാരണാനി പടിച്ച ഉപ്പജ്ജതീതി സാ ബുബ്ബുളസദിസാ ദട്ഠബ്ബാ.

യഥാ പന മരീചികാ ജലാസയാദിഭാവേന വിപ്പലമ്ഭികാ, ഏവം സഞ്ഞാപി നിച്ചാദിഭാവേനാതി മരീചിസദിസാ ദട്ഠബ്ബാ. യഥാ പന കദലിക്ഖന്ധോ അഗയ്ഹുപഗോ ബഹുവട്ടിസമോധാനോ, ഏവം സങ്ഖാരക്ഖന്ധോപി അഗയ്ഹുപഗോനിച്ചാദിസാരവിരഹിതോ, ഫസ്സാദിബഹുധമ്മസമോധാനോ ച ഹോതീതി സോ കദലിക്ഖന്ധസദിസോ ദട്ഠബ്ബോ. യഥാ പന മായാ അസുവണ്ണരജതാദിരൂപാനിപി തഥാ ഗാഹാപേത്വാ മഹാജനം വഞ്ചേതി, ഏവം വിഞ്ഞാണമ്പി അനിച്ചാദിരൂപം തേനേവ ചിത്തേന ആഗച്ഛന്തം വിയ നിച്ചാദിതോ ച ഗാഹാപേത്വാ വഞ്ചേതീതി തം മായാസദിസം ദട്ഠബ്ബം. വുത്തഞ്ച -

> ''ഫേണപിണ്ഡൂപമം രൂപം, വേദനാ ബുബ്ബുളൂപമാ;
> മരീചികൂപമാ സഞ്ഞാ, സങ്ഖാരാ കദലൂപമാ;
> മായൂപമഞ്ച വിഞ്ഞാണം, ദേസിതാദിച്ചബന്ധുനാ''തി. (സം॰ നി॰ ന.൯൫);

അയമേത്ഥ ദട്ഠബ്ബഭേദോ.

ഉപമാഭേദതോ ച പന ഗിലാനസാലൂപമോ രൂപുപാദാനക്ഖന്ധോ, ഗേലഞ്ഞൂപമോ വേദനുപാദാനക്ഖന്ധോ, ഗേലഞ്ഞസമുട്ഠാനൂപമോ സഞ്ഞുപാദാനക്ഖന്ധോ, അസപ്പായസേവനൂപമോ സങ്ഖാരുപാദാനക്ഖന്ധോ , ഗിലാനൂപമോ വിഞ്ഞാണുപാദാനക്ഖന്ധോ. അപിച ചാരകകാരണഅപരാധകാരണകാരകഅപരാധികൂപമാ ഏതേ ഭാജനഭോജനബ്യഞ്ജനപരിവേസകഭുഞ്ജകൂപമാ ചാതി അയമേത്ഥ ഉപമാഭേദോ. ഏവം **പാളിമുത്തകവിനിച്ഛയനയോ** ഞേയ്യോ.

ഖന്ധവിഭങ്ഗമാതികത്ഥവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ആയതനവിഭങ്ഗമാതികത്ഥവണ്ണനാ

ആയതനവിഭങ്ഗമാതികായ പന **അത്ഥതോ** താവ - ദ്വാദസായതനാനീതി എത്ഥ ആയതനതോ, ആയാനം തനനതോ, ആയതസ്സ ച നയനതോ **ആയതനാനി**. ചക്ഖുരൂപാദീസു ഹി തംതംദ്വാരാരമ്മണാ ചിത്തചേതസികാ ധമ്മാ സേന സേന അനുഭവനാദിനാ കിച്ചേന ആയതന്തി ഉപട്ഠഹന്തി ഘടേന്തി വായമന്തി, തേ ച പന ആയഭൂതേ ധമ്മേ ഏതാനി തനോന്തി വിത്ഥാരേന്തി, ഇദഞ്ച അതീവ ആയതം സംസാരദുക്ഖം നയന്തേവ, പവത്തയന്തീതി വുത്തം ഹോതി, തസ്മാ "ആയതനാനീ"തി വുച്ചന്തി.

അപിച നിവാസട്ഠാനട്ഠേന, ആകരട്ഠേന, സമോസരണട്ഠാനട്ഠേന, സഞ്ജാതിദേസട്ഠേന, കാരണട്ഠേന ച സാസനേ, ലോകേ ച "ആയതന"ന്തി വുച്ചന്തി. ചക്ഖുആദീസു ഹി തേ തേ ചിത്തചേതസികാ ധമ്മാ തദായത്തവുത്തിതായ നിവസന്തി, തേസു ച ആകരഭൂതേസു ആകിണ്ണാ വത്ഥാരമ്മണവസേന ച സമോസരന്തി, ചക്ഖാദയോവ നേസം സഞ്ജാതിദേസോ, കാരണഞ്ച, തസ്മാ നിവാസട്ഠാനാദിനാ അത്ഥേന ചക്ഖാദീനി ആയതനാനീതി വേദിതബ്ബാനി.

ചക്ഖായതനന്തിആദീസു ചക്ഖതീതി **ചക്ഖു,** രൂപം അസ്സാദേതി, വിഭാവേതി ചാതി അത്ഥോ. രൂപയതീതി **രൂപം**. വണ്ണവികാരം ആപജ്ജമാനം ഹദയങ്ഗതഭാവം പകാസേതീതി അത്ഥോ. സുണാതീതി **സോതം**. സപ്പതീതി **സദ്ദോ,** ഉദാഹരീയതീതി അത്ഥോ. ഘായതീതി **ഘാനം**. ഗന്ധയതീതി **ഗന്ധോ,** അത്തനോ വത്ഥും സൂചയതീതി അത്ഥോ. ജീവിതം അവ്ഹായതീതി **ജിവ്ഹാ**. രസന്തി തം സത്താതി **രസോ,** അസ്സാദേന്തീതി അത്ഥോ. കുച്ഛിതാനം സാസവധമ്മാനം ആയോതി **കായോ,** ഉപ്പത്തിദേസോ. ഫുസീയതീതി **ഫോട്ഠബ്ബം**. മനതീതി **മനോ**. അത്തനോ ലക്ഖണം ധാരേന്തീതി **ധമ്മാ**. ചക്ഖു ച തം യഥാവുത്തേനത്ഥേന ആയതനഞ്ചാതി **ചക്ഖായതനം**...പേ॰... ധമ്മാ ച തേ ആയതനഞ്ചാതി **ധമ്മായതന**ന്തി അയം താവേത്ഥ പദത്ഥോ.

ധമ്മഭേദതോ പനേത്ഥ സബ്ബമ്പി വിഞ്ഞാണം മനായതനം നാമ. ചേതസികസുഖുമരൂപനിബ്ബാനാനി ധമ്മായതനം നാമ. സേസാനി സുവിഞ്ഞേയ്യാനി. ഇമേസു ച ആയതനേസു അതീതാദിഭേദഭിന്നാ, കാലവിനിമുത്താ ച ലോകിയലോകുത്തരാ സബ്ബേ നാമരൂപധമ്മാ, പഞ്ഞത്തിയോ ച സങ്ഗഹിതാതി വേദിതബ്ബാ. "ജാതി ദ്വീഹി ഖന്ധേഹി ഏകേനായതനേന ഏകായ ധാതുയാ സങ്ഗഹിതാ"തിആദിവചനതോ (ധാതു॰ ൭൧) ഹി രൂപാരൂപലക്ഖണാനം ജാതിജരാഭങ്ഗാനം സങ്ഖാരക്ഖന്ധധമ്മായതനധമ്മധാതൂസു സങ്ഗഹിതത്താ ഇതരാസമ്പി പഞ്ഞത്തീനം യഥാരഹം തത്ഥ സങ്ഗഹിതഭാവോ വേദിതബ്ബോതി അയമേത്ഥ ധമ്മഭേദോ.

വിഭങ്ഗനയതോ പനേത്ഥ **സുത്തന്തഭാജനീയേ** താവ "ചക്ഖും അനിച്ചം ദുക്ഖം അനത്താ വിപരിണാമധമ്മം. രൂപാ അനിച്ചാ ദുക്ഖാ അനത്താ വിപരിണാമധമ്മാ...പേ॰... ധമ്മാ അനിച്ചാ ദുക്ഖാ അനത്താ വിപരിണാമധമ്മാ"തി (വിഭ॰ ൧൫൪) ഏവം വിസയിവിസയായതനവസേന ആയതനാനി വുത്താനീതി അയം സുത്തന്തഭാജനീയനയോ.

അഭിധമ്മഭാജനീയേ പന പസാദവിസയായതനാനി താവ "തത്ഥ കതമം ചക്ഖായതനം? യം ചക്ഖു ചതുന്നം മഹാഭൂതാനം ഉപാദായ പസാദോ"തിആദിനാ (വിഭ॰ ൧൫൬) **രൂപകണ്ഡേ** (ധ॰ സ॰ ൫൯൭) വുത്തനയേന വിഭത്താനി. മനായതനം പന ഏകവിധതോ പട്ഠായ യാവദസവിധാ വേദനാക്ഖന്ധേ വുത്തനയേന വിഭത്തം. ധമ്മായതനം പന "തത്ഥ കതമം ധമ്മായതനം? വേദനാക്ഖന്ധോ സഞ്ഞാക്ഖന്ധോ സങ്ഖാരക്ഖന്ധോ, യഞ്ച രൂപം അനിദസ്സനഅപ്പടിഘം ധമ്മായതനപരിയാപന്നം അസങ്ഖതാ ച ധാതൂ"തി (വിഭ॰ ൧൬൭) ഉദ്ദിസിത്വാ "തത്ഥ കതമോ വേദനാക്ഖന്ധോ"തിആദിനാ (വിഭ॰ ൧൬൭) വേദനാക്ഖന്ധാദീസു വുത്തനയേന വിഭത്തം. സുഖുമരൂപനിബ്ബാനാനി രൂപകണ്ഡേ വുത്തനയാനേവാതി അയം അഭിധമ്മഭാജനീയനയോ.

പഞ്ഹാപുച്ഛകനയം പന ഇതോ പരം വിത്ഥാരതോ അദസ്സേത്വാ തികദുകാനം ആദിഅന്തേഹി ചേവ വിസേസത്ഥദീപകേഹി ച തികദുകേഹി യോജേത്വാ ദസ്സയിസ്സാമ, സേസേഹിപി തികദുകേഹി യോജനാനയോ ഖന്ധേ വുത്തനയേന സക്കാ ഞാതുന്തി. കഥം ദ്വാദസന്നം ആയതനാനം കതി കുസലാ...പേ॰... കതി അരണാതി? ദസായതനാ അബ്യാകതാ, ദ്വായതനാ സിയാ കുസലാ, സിയാ അകുസലാ, സിയാ അബ്യാകതാ. വേദനാത്തികേ ദസായതനാനി ന വത്തബ്ബാനി, മനായതനം തിധാപി, ധമ്മായതനം തിധാ ന വത്തബ്ബഞ്ച...പേ॰... രൂപായതനം സനിദസ്സനസപ്പടിഘം, നവായതനാനി അനിദസ്സനസപ്പടിഘാനി, മനായതനധമ്മായതനാനി അനിദസ്സനഅപ്പടിഘാനി, ഏകാദസായതനാനി ന ഹേതൂ, ധമ്മായതനം സിയാ ഹേതു, സിയാ ന ഹേതു...പേ॰... ഏകാദസായതനാനി സപ്പച്ചയാനി, ധമ്മായതനം സിയാ സപ്പച്ചയം, സിയാ അപ്പച്ചയം...പേ॰... ദസായതനാനി രൂപം, മനായതനം അരൂപം, ധമ്മായതനം ദ്വിധാപി...പേ॰... ദസായതനാനി അരണാനി, ദ്വായതനാനി സിയാ സരണാനി, സിയാ അരണാനീതി അയം പഞ്ഹാപുച്ഛകനയോ.

ഇദാനി പന -

> കമതോ താവത്തതോ ച, തേസം ദട്ഠബ്ബഭേദതോ;
> പാളിമുത്തനയേനേത്ഥ, വിഞ്ഞാതബ്ബോ വിനിച്ഛയോ.

തത്ഥ **കമതോ**തി ഇധാപി ദേസനാക്കമോവ യുജ്ജതി. അജ്ഝത്തികേസു ഹി ആയതനേസു സനിദസ്സനസപ്പടിഘവിസയത്താ ചക്ഖായതനം പാകടന്തി പഠമം ദേസിതം, തതോ അനിദസ്സനസപ്പടിഘവിസയാനി സോതായതനാദീനി. അഥ വാ ദസ്സനാനുത്തരിയസവനാനുത്തരിയഹേതുഭാവതോ ബഹൂപകാരത്താ ചക്ഖുസോതായതനാനി പഠമം ദേസിതാനി, തതോ ഘാനായതനാദീനി തീണി, പഞ്ചന്നമ്പി പന ഗോചരവിസയത്താ അന്തേ മനായതനം, ചക്ഖായതനാദീനം ഗോചരത്താ തേസം അനന്തരം രൂപായതനാദീനി. അപിച വിഞ്ഞാണുപ്പത്തികാരണവവത്ഥാനതോപി അയമേതേസം കമോ വേദിതബ്ബോ. വുത്തം ഹേതം "ചക്ഖുഞ്ച പടിച്ച രൂപേ ച ഉപ്പജ്ജതി ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം...പേ॰... മനഞ്ച പടിച്ച ധമ്മേ ച ഉപ്പജ്ജതി മനോവിഞ്ഞാണ"ന്തി (മ॰ നി॰ ൩.൪൨൧; സം॰ നി॰ ൪.൬൦, ൧൧൩; മഹാനി॰ ൧൦൭) അയം താവേത്ഥ കമോ.

താവത്തതോതി താവഭാവതോ. ഇദം വുത്തം ഹോതി - ചക്ഖാദയോപി ഹി ധമ്മാ ഏവ, ഏവം സതി ധമ്മായതനമിച്ചേവ അവത്വാ കസ്മാ ദ്വാദസായതനാനി വുത്താനീതി ചേ? ഛവിഞ്ഞാണകായുപ്പത്തിയാ ദ്വാരാരമ്മണവവത്ഥാനതോ അയമേതേസം ഭേദോ ഹോതീതി ദ്വാദസ വുത്താനി. ചക്ഖുവിഞ്ഞാണവീഥിപരിയാപന്നസ്സ ഹി വിഞ്ഞാണകായസ്സ ചക്ഖായതനമേവ ഉപ്പത്തിദ്വാരം, രൂപായതനമേവാരമ്മണം. തഥാ ഇതരാനി ഇതരേസം. ഛട്ഠസ്സ

പന ഭവങ്ഗമനസങ്ഖാതോ മനായതനേകദേസോവ ഉപ്പത്തിദ്വാരം, അസാധാരണഞ്ച ധമ്മായതനം ആരമ്മണന്തി. ഇതി ഛന്നം വിഞ്ഞാണകായാനം ഉപ്പത്തിദ്വാരാരമ്മണവവത്ഥാനതോ ദ്വാദസ വുത്താനീതി അയമേത്ഥ താവത്തതാ.

ദട്ഠബ്ബഭേദതോതി ഏത്ഥ പന സബ്ബാനി ചേതാനി ആയതനാനി അനാഗമനതോ, അനിഗ്ഗമനതോ ച ദട്ഠബ്ബാനി. ന ഹി താനി പുബ്ബേ ഉദയാ കുതോചി ആഗച്ഛന്തി, നപി ഉദ്ധം വയാ കുഹിഞ്ചി ഗച്ഛന്തി , അഥ ഖോ പുബ്ബേ ഉദയാ അപ്പടിലദ്ധസഭാവാനി ഉദ്ധം വയാ പരിഭിന്നസഭാവാനി, പുബ്ബന്താപരന്തവേമജ്ഝേ പച്ചയായത്തവുത്തിതായ അവസാനി പവത്തന്തി, തസ്മാ അനാഗമനതോ, അനിഗ്ഗമനതോ ച ദട്ഠബ്ബാനി. തഥാ നിരീഹതോ, അബ്യാപാരതോ ച. ന ഹി ചക്ഖുരൂപാദീനം ഏവം ഹോതി "അഹോ വത അമ്ഹാകം സാമഗ്ഗിയം വിഞ്ഞാണം നാമ ഉപ്പജ്ജേയ്യാ"തി, ന ച താനി വിഞ്ഞാണുപ്പാദനത്ഥം ദ്വാരഭാവേന, വത്ഥുഭാവേന, ആരമ്മണഭാവേന വാ ബ്യാപാരമാപജ്ജന്തി, അഥ ഖോ ധമ്മതാവേസാ യം ചക്ഖുരൂപാദിസാമഗ്ഗിയം ചക്ഖുവിഞ്ഞാണാദീനി സമ്ഭവന്തി, തസ്മാ നിരീഹതോ, അബ്യാപാരതോ ച ദട്ഠബ്ബാനി. അപിച അജ്ഝത്തികാനി സുഞ്ഞോ ഗാമോ വിയ ദട്ഠബ്ബാനി ധുവസുഭസുഖത്തഭാവവിരഹിതത്താ, ബാഹിരാനി ഗാമഘാതകചോരാ വിയ. തഥാ അജ്ഝത്തികാനി ഛപാണകാ വിയ ദട്ഠബ്ബാനി, ബാഹിരാനി തേസം ഗോചരാ വിയാതി അയമേത്ഥ ദട്ഠബ്ബഭേദോ. ഏവം പാളിമുത്തനയേനേത്ഥ വിഞ്ഞാതബ്ബോ വിനിച്ഛയോ.

ആയതനവിഭങ്ഗമാതികത്ഥവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ധാതുവിഭങ്ഗമാതികത്ഥവണ്ണനാ

ധാതുവിഭങ്ഗമാതികായ പന **അത്ഥതോ** താവ - **അട്ഠാരസ ധാതുയോ**തി ഏത്ഥ വിദഹതി, ധീയതേ, വിധാനം, വിധീയതേ ഏതായ, ഏത്ഥ വാ ധീയതീതി **ധാതു.** ലോകിയാ ഹി ധാതുയോ കാരണഭാവേന വവത്ഥിതാ. അനേകപ്പകാരം സംസാരദുക്ഖം വിദഹന്തി നിപ്ഫാദേന്തി, സത്ഥേഹി ച ധീയന്തേ ധാരീയന്തി, ദുക്ഖവിധാനമത്തമേവ ചേതാ, ഏതാഹി ച കാരണഭൂതാഹി സംസാരദുക്ഖം സത്തേഹി അനുവിധീയതി, യഥാവിഹിതഞ്ച ദുക്ഖം ഏതാസ്വേവ ധീയതി ഠപീയതീതി ഏതേഹി അത്ഥേഹി യഥാസമ്ഭവം "ധാതുയോ"തി വുച്ചന്തി.

യഥാ വാ സരീരസങ്ഖാതസ്സ സമുദായസ്സ അവയവഭൂതേസു രസസോണിതാദീസു അഞ്ഞമഞ്ഞം വിസഭാഗലക്ഖണപരിച്ഛിന്നേസു ധാതുസമഞ്ഞാ, ഏവമേതേസുപി പഞ്ചക്ഖന്ധസങ്ഖാതസ്സ അത്തഭാവസ്സ ചക്ഖാദീസു ധാതുസമഞ്ഞാ വേദിതബ്ബാ. ലോകിയലോകുത്തരസാധാരണത്ഥവസേന പന അത്തനോ സഭാവം ധാരേന്തീതി ധാതുയോ. നിജ്ജീവമത്താനമേതം അധിവചനം, തസ്മാ യഥാവുത്തേനത്ഥേന ചക്ഖു ച തം ധാതു ചാതി **ചക്ഖുധാതു**. ഏവം സേസേസുപീതി അയം താവേത്ഥ പദത്ഥോ.

ധമ്മഭേദതോ പനേത്ഥ ആയതനേസു വുത്തനയേന വേദിതബ്ബോ. അപിച പഞ്ചദ്വാരാവജ്ജനസമ്പടിച്ഛനദ്വയവിഞ്ഞാണം മനോധാതു നാമ. പഞ്ചവിഞ്ഞാണമനോധാതുവജ്ജിതം പന സബ്ബമ്പി വിഞ്ഞാണം മനോവിഞ്ഞാണധാതു നാമ. സേസം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

വിഭങ്ഗനയതോ പനേത്ഥ **സുത്തന്തഭാജനീയേ** താവ - "പഥവീധാതു ആപോ തേജോ വായോ ആകാസവിഞ്ഞാണധാതൂ"തി ഛ ധാതുയോ ഉദ്ദിസിത്വാ ആദിതോ പഞ്ച അജ്ഝത്തികബാഹിരവസേന, പച്ഛിമാ ച ഛ വിഞ്ഞാണവസേന വിഭത്താ, അപരാപി "സുഖധാതു ദുക്ഖസോമനസ്സദോമനസ്സുപേക്ഖാഅവിജ്ജാധാതൂ"തി ഛ ധാതുയോ ഉദ്ദിസിത്വാ തഥാ തഥാ വിഭത്താ, പുന അപരാപി "കാമധാതു ബ്യാപാദവിഹിംസാനേക്ഖമ്മഅബ്യാപാദഅവിഹിംസാധാതൂ"തി ഛ ധാതുയോ ഉദ്ദിസിത്വാ, ഏവം തീഹി ഛക്കേഹി പച്ചേകം തേഭൂമകാ അട്ഠാരസ ധാതുയോ സരൂപതോ, ലക്ഖണാഹാരതോ, നിസ്സയവിസയപയോഗവിനാഭാവാദിതോ ച വുത്താതി വേദിതബ്ബാതി അയം സുത്തന്തഭാജനീയനയോ.

അഭിധമ്മഭാജനീയേ പന സരൂപേനേവ അട്ഠാരസ ധാതുയോ ഉദ്ദിസിത്വാ പസാദവിസയധാതുയോ ആയതനേ വുത്തനയേന വിഭത്താ, സത്ത വിഞ്ഞാണധാതുയോ പന -

> "തത്ഥ കതമാ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണധാതു? ചക്ഖുഞ്ച പടിച്ച രൂപേ ച ഉപ്പജ്ജതി ചിത്തം...പേ०... ചക്ഖുവിഞ്ഞാണധാതു. അയം വുച്ചതി ചക്ഖുവിഞ്ഞാണധാതു...പേ०... കായവിഞ്ഞാണധാതു.
>
> "തത്ഥ കതമാ മനോധാതു? ചക്ഖുവിഞ്ഞാണധാതുയാ...പേ०... കായവിഞ്ഞാണധാതുയാ...പേ०... നിരുദ്ധസമനന്തരാ ഉപ്പജ്ജതി ചിത്തം...പേ०... സബ്ബധമ്മേസു വാ പന പഠമസമന്നാഹാരോ ഉപ്പജ്ജതി ചിത്തം...പേ०... അയം വുച്ചതി മനോധാതു.
>
> "തത്ഥ കതമാ ധമ്മധാതു? വേദനാക്ഖന്ധോ സഞ്ഞാക്ഖന്ധോ സങ്ഖാരക്ഖന്ധോ, യഞ്ച രൂപം അനിദസ്സനം അപ്പടിഘം ധമ്മായതനപരിയാപന്നം, അസങ്ഖതാ ച ധാതു...പേ०... അയം വുച്ചതി ധമ്മധാതു.
>
> "തത്ഥ കതമാ മനോവിഞ്ഞാണധാതു...പേ०... മനോധാതുയാപി ഉപ്പജ്ജിത്വാ നിരുദ്ധസമനന്തരാ ഉപ്പജ്ജതി ചിത്തം... പേ०... മനഞ്ച പടിച്ച ധമ്മേ ച ഉപ്പജ്ജതി ചിത്തം...പേ०... അയം വുച്ചതി മനോവിഞ്ഞാണധാതൂ"തി (വിഭ० ഫ്വ്ര്) -

ഏവം വിഭത്താ. തത്ഥ **സബ്ബധമ്മേസു വാ പന പഠമസമന്നാഹാരോ**തി ഏത്ഥ പഞ്ചവിഞ്ഞാണവിസയേസു സബ്ബധമ്മേസൂതി ഏവം അത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ. **മനോധാതുയാപി ഉപ്പജ്ജിത്വാ നിരുദ്ധസമനന്തരാ**തി ഏത്ഥ പന **പി**-കാരോ സമ്പിണ്ഡനത്ഥോ, തസ്മാ മനോധാതുയാപി സന്തീരണവോട്ഠബ്ബനാദിമനോവിഞ്ഞാണധാതുയാപീതി ഏവമത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ. **മനഞ്ച പടിച്ചാ**തിആദീസു മനോദ്വാരേ ഭവങ്ഗമനഞ്ചേവ ചതുഭൂമകധമ്മാരമ്മണഞ്ച പടിച്ച സഹാവജ്ജനകജവനം നിബ്ബത്തതീതി അത്ഥോ. അയം അഭിധമ്മഭാജനീയനയോ.

പഞ്ഹാപുച്ഛകനയേ പന അട്ഠാരസന്നം ധാതൂനം കതി കുസലാ...പേ०... കതി അരണാതി? സോളസ ധാതുയോ അബ്യാകതാ, ദ്വേ ധാതുയോ തിധാപി ഹോന്തി...പേ०... ദസ ധാതുയോ നേവവിപാകനവിപാകധമ്മധമ്മാ, പഞ്ച ധാതുയോ വിപാകാ, മനോധാതു സിയാ വിപാകാ, സിയാ നേവവിപാകനവിപാകധമ്മധമ്മാ, ദ്വേ ധാതുയോ തിധാപി ഹോന്തി. ദസ ധാതുയോ ഉപാദിന്നുപാദാനിയാ, സദ്ദധാതുയോ അനുപാദിന്നുപാദാനിയാ, പഞ്ച ധാതുയോ സിയാ ഉപാദിന്നുപാദാനിയാ, സിയാ അനുപാദിന്നുപാദാനിയാ, ദ്വേ ധാതുയോ തിധാപി...പേ०... ദസ ധാതുയോ സിയാ ഉപ്പന്നാ, സിയാ ഉപ്പാദിനോ, സദ്ദധാതു സിയാ ഉപ്പന്നാ, സിയാ അനുപ്പന്നാ, സിയാ ന വത്തബ്ബാ ഉപ്പാദിനോതി, ഛ ധാതുയോ

തിധാപി. ധമ്മധാതു തിധാവ...പേ॰... രൂപധാതു സനിദസ്സനസപ്പടിഘാ, നവ ധാതുയോ അനിദസ്സനസപ്പടിഘാ, അട്ഠ ധാതുയോ അനിദസ്സനഅപ്പടിഘാ. സത്തരസ ധാതുയോ ന ഹേതൂ, ധമ്മധാതു ദ്വിധാവ...പേ॰... സോളസ ധാതുയോ അരണാ, ദ്വേ ധാതുയോ ദ്വിധാപീതി അയം പഞ്ഹാപുച്ഛകനയോ.

ഇദാനി പനേതാസം -

> കമതാവത്തതോ ദട്ഠബ്ബാ, പച്ചയാനം വിഭാഗതോ;
> ധാതൂനമിധ വിഞ്ഞേയ്യോ, പാളിമുത്തവിനിച്ഛയോ.

തത്ഥ **കമതോ** താവ ഇധാപി ദേസനാക്കമോവ യുജ്ജതി. സോ ച പനായം ഹേതുഫലാനുപുബ്ബവവത്ഥാനവസേന വുത്തോ. ചക്ഖുധാതു രൂപധാതൂതി ഇദം ഹി ദ്വയം ഹേതു, ചക്ഖുവിഞ്ഞാണധാതൂതി ഇദം ഫലം. ഏവം സബ്ബത്ഥ. അയം താവേത്ഥ കമോ.

താവത്തതോ പന യാ ഇധ **സുത്തന്തഭാജനീയേ** തീഹി ഛക്കേഹി വുത്താ ധാതുയോ ചേവ, തേസു തേസു സുത്താഭിധമ്മപദേസേസു "ആഭാധാതു...പേ॰... അനേകധാതുനാനാധാതുലോകോ"തിആദിനാ ആഗതാ ചാതി അഞ്ഞാപി ബഹുധാതുയോ ദിസ്സന്തി, താസമ്പി വസേന പരിച്ഛേദം അവത്വാ കസ്മാ അട്ഠാരസേവ വുത്താതി? താസമ്പി തദന്തോഗധത്താ.

അപിച വിജാനനസഭാവേ വിഞ്ഞാണേ ജീവസഞ്ഞീനം തസ്സാ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണാദിഭേദേന അനേകതം, ചക്ഖുരൂപാദിപച്ചയായത്തവുത്തിതായ അനിച്ചതഞ്ച പകാസേത്വാ തസ്മിം ദീഘരത്താനുസയിതജീവസഞ്ഞാസമൂഹനനത്ഥഞ്ച അട്ഠാരസേവ വുത്താ. കിഞ്ച ഭിയ്യോ - വേനേയ്യജ്ഝാസയവസേന ച. വേനേയ്യാ ഹി അരൂപമൂള്ഹാ രൂപമൂള്ഹാ ഉഭയമൂള്ഹാതി തിവിധാ ഹോന്തി. തേസം തിണ്ണമ്പി യഥാക്കമം നാതിസങ്ഖേപവിത്ഥാരതോ അരൂപഭേദവിഭാവിനീ ഖന്ധദേസനാ, രൂപഭേദവിഭാവിനീ ആയതനദേസനാ, തദുഭയഭേദവിഭാവിനീ ധാതുദേസനാ സപ്പായാതി വേനേയ്യജ്ഝാസയവസേന അട്ഠാരസേവ വുത്താതി. വുത്തഞ്ച -

> "സങ്ഖേപവിത്ഥാരനയേന തഥാ തഥാ ഹി,
> ധമ്മം പകാസയതി ഏസ യഥാ യഥാസ്സ;
> സദ്ധമ്മതേജവിഹതം വിലയം ഖണേന,
> വേനേയ്യസത്തഹദയേസു തമോ പയാതീ"തി. (വിഭ॰ അട്ഠ॰ ൧൮൩);

അയമേത്ഥ താവത്തതാ.

ദട്ഠബ്ബതോ പനേതാ സബ്ബാപി സങ്ഖതാ ധാതുയോ പുബ്ബന്താപരന്തവിവിത്തതോ, ധുവസുഭസുഖത്തഭാവസുഞ്ഞതോ, പച്ചയായത്തവുത്തിതോ ച ദട്ഠബ്ബാ. വിസേസതോ പനേത്ഥ ഭേരിതലം വിയ ചക്ഖുധാതു ദട്ഠബ്ബാ, ദണ്ഡോ വിയ രൂപധാതു, സദ്ദോ വിയ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണധാതു. തഥാ തിസ്സോപി ചേതാ യഥാക്കമം ആദാസതലമുഖമുഖനിമിത്താനി വിയ. തഥാ തിലയന്തചക്കതേലാനി വിയ, അധരാരണീഉത്തരാരണീഅഗ്ഗീ വിയ ച ദട്ഠബ്ബാ. ഏസ നയോ സോതധാതുആദീസുപി. മനോധാതു പന യഥാസമ്ഭവതോ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണധാതുആദീനം പുരേചരാനുചരാ വിയ ദട്ഠബ്ബാ. ധമ്മധാതുയം പന വേദനാ സല്ലസൂലമിവ , സഞ്ഞാ രിത്തമുട്ഠി വിയ, സങ്ഖാരാ വിസരുക്ഖമിവ, സുഖുമരൂപം ഖുരചക്കം വിയ, അസങ്ഖതാ ധാതു ഖേമന്തഭൂമി വിയ ച ദട്ഠബ്ബാ, മനോവിഞ്ഞാണധാതു പന മക്കടോ വിയ, അസ്സഖളുങ്കോ വിയ, യത്ഥകാമനിപാതിതോ വേഹാസക്ഖിത്തദണ്ഡോ വിയ, രങ്ഗനടോ വിയ ച ദട്ഠബ്ബാ. അയമേത്ഥ ദട്ഠബ്ബതാ.

പച്ചയാനം വിഭാഗതോ പനേത്ഥ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണധാതുയാ ചക്ഖു നിസ്സയപച്ചയോ, രൂപം ആരമ്മണപച്ചയോ, കിരിയാമനോധാതു അനന്തരപച്ചയോ, തയോ അരൂപിനോ ഖന്ധാ സഹജാതപച്ചയോ. ഏവം സോതവിഞ്ഞാണാദീസുപി. മനോവിഞ്ഞാണധാതുയാ പന മനോധാതു അനന്തരപച്ചയോ, ധമ്മധാതു ആരമ്മണപച്ചയോ, സമ്പയുത്തനിസ്സയസഹജാതാദിപച്ചയോതി അയം പച്ചയവിഭാഗോ. ഏവം വിഞ്ഞേയ്യോ പാളിമുത്തവിനിച്ഛയോ.

ധാതുവിഭങ്ഗമാതികത്ഥവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

സച്ചവിഭങ്ഗമാതികത്ഥവണ്ണനാ

സച്ചവിഭങ്ഗമാതികായ പന **അത്ഥതോ** താവ - **ചത്താരി അരിയസച്ചാനീ**തി ഏത്ഥായം **സച്ച**-സദ്ദോ അനേകേസു അത്ഥേസു ദിസ്സതി. സേയ്യഥിദം - "സച്ചം ഭണേ ന കുജ്ഝേയ്യാ"തിആദീസു (ധ॰ പ॰ ൨൨൪) വാചാസച്ചേ. "സച്ചേ ഠിതാ സമണബ്രാഹ്മണാ"തിആദീസു (ജാ॰ ൨.൨൧.൪൩൩) വിരതിസച്ചേ. "കസ്മാ നു സച്ചാനി വദന്തി നാനാ, പവാദിയാസേ കുസലാവദാനാ"തിആദീസു (സു॰ നി॰ ൮൯൧) ദിട്ഠിസച്ചേ. "ഏകം ഹി സച്ചം, ന ദുതിയമത്ഥീ"തിആദീസു (സു॰ നി॰ ൮൯൦) പരമത്ഥസച്ചേ, നിബ്ബാനേ ചേവ മഗ്ഗേ ച. "ചതുന്നം അരിയസച്ചാനം കതി കുസലാ"തിആദീസു (വിഭ॰ ൨൧൬) അരിയസച്ചേ. സ്വായമിധാപി അരിയസച്ചേ വത്തതി. കേനട്ഠേന സച്ചാനി? തഥട്ഠേന. കോയം തഥട്ഠോ നാമ? യോ പഞ്ഞാചക്ഖുനാ ഉപപരിക്ഖമാനാനം മായാവ വിപരീതോ, മരീചീവ വിസംവാദകോ, തിത്ഥിയാനം അത്താ വിയ അനുപലബ്ഭമാനസഭാവോ ച ന ഹോതി, അഥ ഖോ ബാധനപ്പഭവസന്തിനിയ്യാനഭൂതേന തച്ഛാവിപരീതഭൂതഭാവേന അരിയഞാണസ്സ ഗോചരോ ഹോതി. അയം തഥട്ഠോ സച്ചട്ഠോതി വേദിതബ്ബോ. വുത്തഞ്ച -

> "ഇതി തച്ഛാവിപല്ലാസഭൂതഭാവം ചതൂസുപി;
> ദുക്ഖാദീസ്വവിസേസേന, സച്ചട്ഠം ആഹു പണ്ഡിതാ"തി (വിഭ॰ അട്ഠ॰ ൧൮൯; സാരത്ഥ॰ ടീ॰ മഹാവഗ്ഗ ൩.൧൪൯).

അരിയാനി ച താനി സച്ചാനി ചാതി **അരിയസച്ചാനി**. അരിയാനീതി ഉത്തമാനി, അവിസംവാദകാനീതി അത്ഥോ. അരിയേഹി ബുദ്ധാദീഹി പടിവിജ്ഝിതബ്ബാനി സച്ചാനി, അരിയസ്സ വാ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ സന്തകാനി സച്ചാനി തേന ഉപ്പാദിതത്താ, പകാസിതത്താ ച, അരിയഭാവകരാനി വാ സച്ചാനി തേസം അഭിസമ്ബുദ്ധത്താ അരിയഭാവസിദ്ധിതോതി **അരിയസച്ചാനി**. "ദുക്ഖം അരിയസച്ച"ന്തിആദീസു പന **ദു**-ഇതി അയം സദ്ദോ കുച്ഛിതേ ദിസ്സതി. കുച്ഛിതം ഹി പുത്തം "ദുപുത്തോ"തി വദന്തി. **ഖം**-സദ്ദോ പന തുച്ഛേ. തുച്ഛം ഹി ആകാസം "ഖ"ന്തി വുച്ചതി. ഇദഞ്ച പഠമസച്ചം കുച്ഛിതം അനേകോപദ്ദവാധിട്ഠാനതോ, തുച്ഛം ബാലജനപരികപ്പിതധുവസുഭസുഖത്തഭാവവിരഹിതതോ, തസ്മാ കുച്ഛിതത്താ,

തുച്ഛത്താ ച "ദുക്ഖ"ന്തി വുച്ചതി. **സം**-ഇതി ച അയം സദ്ദോ "സമാഗമോ, സമേത"ന്തിആദീസു സംയോഗം ദീപേതി. **ഉ**-ഇതി അയം സദ്ദോ "ഉപ്പന്നം ഉദിത"ന്തിആദീസു ഉപ്പത്തിം. **അയ**-സദ്ദോ പന കാരണം ദീപേതി. ഇദഞ്ച ദുതിയസച്ചം അവസേസപച്ചയസമായോഗേ സതി ദുക്ഖസ്സുപ്പത്തികാരണന്തി "ദുക്ഖസമുദയോ"തി വുച്ചതി.

തതിയസച്ചം പന യസ്മാ **നി**-സദ്ദോ അഭാവം, **രോധ**-സദ്ദോ ചാരകം ദീപേതി, തസ്മാ അഭാവോ എത്ഥ, എതസ്മിം വാ അധിഗതേ സംസാരചാരകസങ്ഖാതസ്സ ദുക്ഖനിരോധസ്സ സബ്ബഗതിസുഞ്ഞത്താ, തപ്പടിപക്ഖത്താ ചാതി "ദുക്ഖനിരോധ"ന്തി വുച്ചതി, ദുക്ഖസ്സ വാ അനുപ്പാദനിരോധപച്ചയത്താ. ചതുത്ഥം പന യസ്മാ എതം ദുക്ഖനിരോധം ഗച്ഛതി, സത്തം വാ തം ഗമയതി ആരമ്മണവസേന തദഭിമുഖത്താ, പടിപദാ ച ഹോതി ദുക്ഖനിരോധപ്പത്തിയാ, തസ്മാ "ദുക്ഖനിരോധഗാമിനീ പടിപദാ"തി വുച്ചതി.

അപിച ദുക്ഖാദീനം ചത്താരോ ചത്താരോ അത്ഥാ വിഭത്താ തഥാ അവിതഥാ അനഞ്ഞഥാ, യേ ദുക്ഖാദീനി അഭിസമേന്തേഹി അഭിസമേതബ്ബാ. യഥാഹ -

> "ദുക്ഖസ്സ പീളനട്ഠോ സങ്ഖതട്ഠോ സന്താപട്ഠോ വിപരിണാമട്ഠോ, ഇമേ ചത്താരോ ദുക്ഖസ്സ ദുക്ഖട്ഠാ തഥാ അവിതഥാ അനഞ്ഞഥാ. സമുദയസ്സ ആയൂഹനട്ഠോ നിദാനട്ഠോ സംയോഗട്ഠോ പലിബോധട്ഠോ ...പേ... നിരോധസ്സ നിസ്സരണട്ഠോ വിവേകട്ഠോ അസങ്ഖതട്ഠോ അമതട്ഠോ...പേ... മഗ്ഗസ്സ നിയ്യാനട്ഠോ ഹേതുട്ഠോ ദസ്സനട്ഠോ ആധിപതേയ്യട്ഠോ...പേ... അനഞ്ഞഥാ"തി (പടി॰ മ॰ ൨.൮).

ഏവം വിഭത്താനം ചതുന്നം ചതുന്നം അത്ഥാനം വസേന ദുക്ഖാദീനി വേദിതബ്ബാനി. അയം താവേത്ഥ പദത്ഥോ.

ധമ്മഭേദതോ പന തണ്ഹാവജ്ജിതാ സബ്ബലോകിയധമ്മാ, സംകിലേസികവജ്ജിതാ വാ **ദുക്ഖസച്ചം** നാമ, തണ്ഹാ പന സബ്ബാ അകുസലാ വാ ലോകിയകുസലാ വാ ധമ്മാ **സമുദയസച്ചം** നാമ, നിബ്ബാനം **നിരോധസച്ചം** നാമ, ലോകുത്തരകുസലചിത്തസമ്പയുത്താനി അട്ഠമഗ്ഗങ്ഗാനി **ദുക്ഖനിരോധഗാമിനീ പടിപദാ അരിയസച്ചം** നാമ. ഇമേഹി പന മഗ്ഗങ്ഗേഹി സമ്പയുത്താ ചിത്തചേതസികാ ധമ്മാ ചേവ സാമഞ്ഞഫലാനി ചേത്ഥ അസങ്ഗഹിതാനീതി വേദിതബ്ബാനി. താനി ഹി "യദനിച്ചം തം ദുക്ഖ"ന്തി (സം॰ നി॰ ൩.൧൫) വചനതോ സങ്ഖാരദുക്ഖസങ്ഗഹിതാനിപി. യായ പരിഞ്ഞായ ഭഗവതി ബ്രഹ്മചരിയം വുസ്സതി തദത്ഥേന ന ഹോന്തി, ദുക്ഖം അരിയസച്ചന്തി ന വുച്ചന്തി, താനി ഠപേത്വാ സബ്ബേ ലോകിയലോകുത്തരധമ്മാ സങ്ഗഹിതാതി ദട്ഠബ്ബാ. അയം ധമ്മഭേദോ.

വിഭങ്ഗനയതോ പനേത്ഥ **സുത്തന്തഭാജനീയേ** ദുക്ഖസച്ചം താവ -

> "തത്ഥ കതമം ദുക്ഖം അരിയസച്ചം? ജാതിപി ദുക്ഖാ, ജരാപി ദുക്ഖാ, മരണമ്പി ദുക്ഖം, സോകപരിദേവദുക്ഖദോമനസ്സുപായാസാപി ദുക്ഖാ, അപ്പിയേഹി സമ്പയോഗോ ദുക്ഖോ, പിയേഹി വിപ്പയോഗോ ദുക്ഖോ, യമ്പിച്ഛം ന ലഭതി, തമ്പി ദുക്ഖം, സംഖിത്തേന പഞ്ചുപാദാനക്ഖന്ധാ ദുക്ഖാ"തി (വിഭ॰ ൱൦) -

ഉദ്ദിസിത്വാ വിഭത്തം. തത്ഥ ദുക്ഖം തിവിധം ഹോതി ദുക്ഖദുക്ഖം വിപരിണാമദുക്ഖം സങ്ഖാരദുക്ഖന്തി. തത്ഥ ദുക്ഖദുക്ഖം ദുവിധം പരിയായദുക്ഖം നിപ്പരിയായദുക്ഖന്തി. തത്ഥ കായികചേതസികദുക്ഖദോമനസ്സവേദനാ **നിപ്പരിയായദുക്ഖം** നാമ, തദവസേസാ പന ദുക്ഖദുക്ഖസ്സ വത്ഥുഭൂതാ പഞ്ചുപാദാനക്ഖന്ധാ **പരിയായദുക്ഖം** നാമ. സുഖസോമനസ്സവേദനാ **വിപരിണാമദുക്ഖം** നാമ. സബ്ബേ പന പഞ്ചുപാദാനക്ഖന്ധാ, സബ്ബസങ്ഖതാ വാ **സങ്ഖാരദുക്ഖം** നാമ. ഇമേസം തിണ്ണം ദുക്ഖാനം വസേന യഥായോഗം തീസു ഭവേസു ജാതിആദീനം ദുക്ഖദുക്ഖതാ വേദിതബ്ബാ. കാമഭവസ്മിം ഹി ജാതി താവ സയം ന ദുക്ഖാ, അപായഗതിമനുസ്സഗതിആദീസു പന നിരയഗ്ഗിസന്താപാദിമൂലകം, ഗബ്ഭോക്കന്തികാദിമൂലകം, ജിഘച്ഛാപിപാസാദിമൂലകഞ്ച ദുക്ഖം തസ്സ സബ്ബസ്സ കായികചേതസികദുക്ഖസ്സ വത്ഥുഭാവേന പരിയായതോ ദുക്ഖന്തി. തഥാ ജരാമരണാദയോപി. കേവലം ജരാ കായദുബ്ബലതാമൂലസ്സ, പുത്തദാരാദിപരിഭവമൂലസ്സ ച, മരണം പന മാരണന്തികവേദനാഭൂതസ്സ, നിരയാദിഗതിനിമിത്തദസ്സനമൂലസ്സ ച ദുക്ഖസ്സ വത്ഥുഭാവതോ, സോകാദയോ സോകാദിമൂലസ്സ കായികചേതസികദുക്ഖസ്സ വത്ഥുഭാവത്താ ചേവ സയം ദുക്ഖത്താ ച ദുക്ഖാതി വേദിതബ്ബാ. വിപരിണാമദുക്ഖസങ്ഖാരദുക്ഖതാ ചേസം പസിദ്ധായേവ. ഏവം കാമഭവേ ജാതിആദീനം തീഹിപി ദുക്ഖേഹി ദുക്ഖതാ വേദിതബ്ബാ. രൂപാരൂപഭവേസു പന യസ്മാ സോകപരിദേവദുക്ഖദോമനസ്സുപായാസാ ന സന്തി, തസ്മാ തത്ഥ ജാതിആദീനം വിപരിണാമദുക്ഖസങ്ഖാരദുക്ഖവസേന ച ദുക്ഖതാ വേദിതബ്ബാ, ന ദുക്ഖദുക്ഖവസേനാതി അയം ദുക്ഖസച്ചേ നയോ.

സമുദയസച്ചം പന "കാമതണ്ഹാ ഭവതണ്ഹാ വിഭവതണ്ഹാ"തി (വിഭ॰ ൨൦൩) തത്തകമേവ ഉദ്ദിസിത്വാ "സാ ഖോ പനേസാ തണ്ഹാ കത്ഥ ഉപ്പജ്ജമാനാ ഉപ്പജ്ജതീ"തി (വിഭ॰ ൨൦൩) പുച്ഛിത്വാ ഛന്നം ഛന്നം ഇന്ദ്രിയവിസയവിഞ്ഞാണഫസ്സവേദനാസഞ്ഞാചേതനാതണ്ഹാവിതക്കവിചാരാനം വിസയഭൂതാനം വസേന തണ്ഹായ "എത്ഥേസാ തണ്ഹാ ഉപ്പജ്ജമാനാ ഉപ്പജ്ജതീ"തി ഏവം ഉപ്പത്തിം പകാസേത്വാ വിത്ഥാരതോ വിഭത്തം.

നിരോധസച്ചം പന "തസ്സാ എവ തണ്ഹായ അസേസവിരാഗനിരോധോ ചാഗോ പടിനിസ്സഗ്ഗോ മുത്തി അനാലയോ"തി (വിഭ॰ ൨൦൪) വത്വാ പുന "സാ ഖോ പനേസാ തണ്ഹാ കത്ഥ നിരുജ്ഝമാനാ നിരുജ്ഝതീ"തി (വിഭ॰ ൨൦൪) പുച്ഛിത്വാ സമുദയസച്ചേ വുത്തഇന്ദ്രിയാദീനം വസേന പടിലോമതോ തണ്ഹായ നിരോധം പകാസേത്വാ വിത്ഥാരതോ വിഭത്തം. തത്ഥ **അസേസവിരാഗനിരോധോ**തിആദീനി പദാനി നിബ്ബാനവേവചനാനി. നിബ്ബാനം ഹി ആഗമ്മ തണ്ഹാ അസേസാ വിരജ്ജതി, നിരുജ്ഝതി, ചജീയതി, പടിനിസ്സജ്ജീയതി, മുച്ചതി, ന അല്ലീയതി, തസ്മാ "അസേസവിരാഗനിരോധോ ചാഗോ പടിനിസ്സഗ്ഗോ മുത്തി അനാലയോ"തി വുച്ചതി. ഏകമേവ ഹി നിബ്ബാനം, നാമാനി പനസ്സ സബ്ബസങ്ഖതാനം നാമപടിപക്ഖവസേന അനേകാനി ഹോന്തി.

നനു പാടേക്കം നിബ്ബാനം നാമ നത്ഥി, കിലേസക്ഖയമത്തമേവ നിബ്ബാനം, തേനേവ ച താസു താസു സുത്താഭിധമ്മദേസനാസു "രാഗക്ഖയോ ദോസക്ഖയോ"തിആദിനാ (സം॰ നി॰ ൪.൩൧൫) വുത്തന്തി ചേ? ന, അരഹത്തനിബ്ബാനാനം ഏകതാപജ്ജനതോ. അരഹത്തമ്പി ഹി "യോ ഖോ, ആവുസോ, രാഗക്ഖയോ ദോസക്ഖയോ മോഹക്ഖയോ, ഇദം വുച്ചതി അരഹത്ത"ന്തി (സം॰ നി॰ ൪.൩൧൫) രാഗാദീനം പരിക്ഖയന്തേ ഉപ്പന്നത്താ ഉപചാരേന അരഹത്തം രാഗക്ഖയാദിഭാവേന വുച്ചതി, തഥാ രാഗാദീനം ഖയഹേതുത്താ നിബ്ബാനമ്പി രാഗക്ഖയാദിഭാവേന

വുത്തന്തി ഗഹേതബ്ബം. ഇതരഥാ നിബ്ബാനസ്സ ബഹുത്തം ആപജ്ജതി രാഗാദീനം ബഹുന്നം ഖയസ്സാപി ബഹുത്താ. സബ്ബകിലേസാനമ്പി ഖയസ്സ ഏകത്തേന പഠമമഗ്ഗേന ദിട്ഠിആദീനം ഖയേ സബ്ബകിലേസക്ഖയോ ആപജ്ജതി, ഓളാരികത്തഞ്ചസ്സ സിയാ തിരച്ഛാനാനമ്പി ഉപ്പന്നരാഗക്ഖയസ്സ പാകടത്തേന നിബ്ബാനപ്പത്തിതോ, ഗോത്രഭുക്ഖണേപി ച രാഗാദിക്ഖയോ ഹോതി ഗോത്രഭുനോ നിബ്ബാനവിസയത്താ, മഗ്ഗസ്സ പന നിബ്ബാനാരമ്മണതാഅപ്പസങ്ഗോ. ന ഹി അത്തനാ ഖേപിയമാനകിലേസക്ഖയമാരബ്ഭ മഗ്ഗോ ഉപ്പജ്ജതി, അഭാവോ ചസ്സ ആപജ്ജതി രാഗാദിക്ഖയഭൂതസ്സ പന അഭാവസ്സ പക്ഖവസേന തുച്ഛരൂപത്താ, തസ്സാപി ഭാവത്താഭാവാവ വിവേകലക്ഖണം ന സിയാ, സങ്ഖതതാ ചസ്സ സിയാ. ന ഹി കദാചി ഉപലബ്ഭമാനം അസങ്ഖതം ഭവിതുമരഹതി സബ്ബേസമ്പി അഹേതുകത്താപത്തിതോ, സങ്ഖതത്തേപി ചസ്സ ന നിബ്ബാനത്തം ഉപ്പത്തിജരാഭങ്ഗസമങ്ഗിതായ ദുക്ഖത്താ, തഥാ ച അഭാവസ്സാപി അഭാവോ, അനവട്ഠാനഞ്ച ഖീണാനമ്പി രാഗാദീനം പുന ഉപ്പജ്ജനം യേസം തേസമേവ അഭാവോ അഭാവസ്സ വിനട്ഠത്താ.

അപിച കാരണന്തരേന വാ ഭാവേ ഉപ്പന്നേ രാഗാദീനം ന കാചി ഹാനി ഹോതി. ന ഹി അഞ്ഞസ്സുപ്പത്തിയം അഞ്ഞം വിഗച്ഛതി. അഭാവോ ഭാവസ്സ വിരോധി, വിരോധിസന്നിധാനേ ച ഇതരം വിഗച്ഛതീതി ചേ? കിമിദം വിഗമനം നാമ. യദി തമ്പി ഭാവരൂപം, സമാനദോസതാ ചസ്സ സിയാ അനവട്ഠാനഞ്ച, ന ച അത്ഥസിദ്ധി. യദി തുച്ഛരൂപം, കിം പഠമമേവസ്സ തുച്ഛരൂപതായ ഉപഗതായ ദൂരമ്പി ഗന്ത്വാ ഉപഗന്തബ്ബാതി സിദ്ധാ, രാഗാദിക്ഖയഭൂതസ്സ നിബ്ബാനസ്സ തുച്ഛരൂപതായ അഭാവോ, ന ച അഭാവോ ഏവ നിബ്ബാനം. അതീതാനാഗതദോസാനമഭാവേ നിബ്ബാനപ്പത്തിയാ അഭാവതോ വത്തമാനാനഞ്ച അഭാവോ നാമ. അഭാവോ നാമ ന കിലേസവിഗമമത്തോ, അപി തു അനുപ്പത്തിഭാവേന. അച്ചന്തവിഗമോ നിബ്ബാനേനാപി സമ്പാദീയതീതി ചേ? ന, തസ്സ കാരണഭാവാ. വിപസ്സനാ കാരണമിതി ചേ? ന, അത്താദിവികപ്പജനകസങ്ഖതധമ്മദസ്സനേന വിനാ അനത്താദിവികപ്പഭൂതായ വിപസ്സനായ അനുപ്പത്തിതോ. യദി ഹി ഉപ്പജ്ജേയ്യ, തായ സബ്ബേപി സത്താ വിമുത്താ ഏവ സിയും, നോ ച കദാചി ന പുച്ഛേയ്യ വിരുദ്ധധമ്മദസ്സനാഭാവാ. ന ഹി ദസ്സനം വിനാ വികപ്പോ സമ്ഭവതി, ന ച അത്താതി വികപ്പജനകരൂപാദിദസ്സനമേവ തബ്ബിരുദ്ധവികപ്പജനകം ഹോതി. ബുദ്ധാനഞ്ച പരമ്പരോപദേസേന രൂപാദീസു വിപസ്സനാവികപ്പോ ഉപ്പജ്ജതീതി ചേ? ന, തേസമ്പി വിരുദ്ധദസ്സനാഭാവേന വിപസ്സനാവികപ്പാനുപ്പത്തിതോ. ന ഹി യാദിസായ കാരണസാമഗ്ഗിയാ യാദിസം കാരിയം ഉപ്പജ്ജതി, താദിസായ ഏവ തബ്ബിരുദ്ധം ഉപ്പജ്ജതി അഹേതുകത്തപ്പസങ്ഗതോ. ന ച വിരുദ്ധദസ്സനാഭാവേന ഏകസ്സ വിപസ്സനാവികപ്പജനകസാമത്ഥിയാഭാവതോ താദിസാനം പരമ്പരായപി തബ്ഭാവോ, തദുപദേസോ ച സമ്ഭവതി. തിലക്ഖണൂപദേസനാനന്തരികതായ പന ബുദ്ധാനം നിബ്ബാനസച്ഛികിരിയാ സിദ്ധി, തേനേവസ്സ കിലേസാനമച്ചന്തപ്പഹാനസ്സ, വിപസ്സനോപദേസസാമത്ഥിയസ്സ ച സിദ്ധീതി നിബ്ബാനമേവ തദുഭയകാരണം, നാഞ്ഞന്തി ഗഹേതബ്ബം.

കസ്മാ പന നിബ്ബാനദസ്സനേന രാഗാദീനം അച്ചന്തപ്പഹാനം, തിലക്ഖണഞ്ച ഹോതി. ന ഹി അഞ്ഞസ്സ ദസ്സനേന ഇതരരാഗപ്പഹാനം, തിലക്ഖണഞാണഞ്ച യുത്തന്തി? ന, അസങ്ഖതദസ്സനേന സങ്ഖതസ്സ വാ ദോസസ്സ വാ പാകടത്താ. ദിട്ഠഅച്ചന്തസുഖാനം ഹി വട്ടസുഖേ, തന്നിസ്സയാരമ്മണാദീസു ച സുഖാഭിമാനോ, വട്ടാഭിരതി ച പഹീയതി ദിട്ഠപരതീരസ്സ നാവികസ്സ നാവായേകദേസേ സുഖാഭിമാനാഭിരതിയോ വിയ. അപിച സങ്ഖതധമ്മേസു അല്ലിനാ രാഗാദയോ അസങ്ഖതധമ്മേ സണ്ഠാതും ന സക്കോന്തി അഗ്ഗിക്ഖന്ധേ വിയ മക്ഖികാ, ഥലേ വിയ ച ജലചരാ, നിബ്ബാനദസ്സനേന പഹീനദോസസ്സ ചിത്തസ്സ യാഥാവതോ തേസു സങ്ഖതേസു തിലക്ഖണദസ്സനം സമ്ഭവതി ഭേസജ്ജാലേപേന വിഹതകാചതിമിരാദിദോസസ്സ ചക്ഖുനോ ഘടാദിരൂപദസ്സനം വിയ, ദിട്ഠദോസേസു ചസ്സ സങ്ഖാരേസു ന പുന രാഗാദീനമുപ്പത്തി ഞാതാ സുചിഭാവേ വിയ വച്ചകൂപേതി വേദിതബ്ബം.

കസ്മാ പന കേസഞ്ചി സത്താനം ഏവ നിബ്ബാനസച്ഛികിരിയാസമ്ഭവോ, ന സബ്ബേസന്തി? അനാദിബുദ്ധപരമ്പരോപദേസസാപേക്ഖത്താ, തേസഞ്ച ഉപദേസകാനം സബ്ബത്ഥ സബ്ബദാ അഭാവതോ, സോതൂനഞ്ച ഖണസമ്പത്തിയാ അച്ചന്തദുല്ലഭത്താ, ചക്കവാളാനഞ്ച അനന്തത്താ, തസ്മാ കേചി ഏവ ബുദ്ധുപ്പാദകാലേ തിലക്ഖണോപദേസലാഭേന നിബ്ബാനം സച്ഛികരോന്തി, ന സബ്ബേതി ഗഹേതബ്ബം.

കഥം പനേത്ഥ രാഗാദീനം അച്ചന്തവിഗമോ നിബ്ബാനേന സാധീയതീതി? ന താവ സോ, അതീതാനാഗതാനം തേസമിദാനി അഭാവാ, പുബ്ബേ ച തസ്സ വിജ്ജമാനത്താ, വത്തമാനാനം സരസനിരോധതോ. കഥഞ്ചസ്സ തുച്ഛരൂപസ്സ നിബ്ബാനസ്സ ഹേതുത്തേ യഥാവുത്തദോസാനമവസരോതി ചേ? ന, തസ്സ ഭാവരൂപത്താ. പുബ്ബഭാഗപടിപത്തിയാ ഹി നിബ്ബാനമാരബ്ഭ അനുസയാജനനഭാവേന ഉപ്പന്നമഗ്ഗാ ഏവ കിലേസാനമനുപ്പാദനിരോധോ തദുപ്പത്തിയാ ആയതിം ഉപ്പജ്ജനാരഹാനം അനുപ്പത്തിതോ അഗ്ഗിസന്നിധാനേ അങ്കുരാജനകഭാവേന ഉപ്പന്നസാലിക്ഖന്ധസ്സ ബീജതാഭാവരൂപതാ വിയ. ന ഹി അഭാവോ നാമ കോചി പരമത്ഥതോ അത്ഥി, യോ കാരണേന ജനീയതി തബ്ബിരുദ്ധക്ഖണുപ്പാദനഭാവോവുപ്പാദനം അനേകക്ഖണുപ്പാദനേന ഖന്ധകാരാഭാവുപ്പാദനം വിയ, തസ്മാ കിലേസാനം അനുപ്പത്തിനിരോധസങ്ഖാതസ്സ അരിയമഗ്ഗസ്സ ഉപനിസ്സയത്താ ഉപനിസ്സയോപചാരേന നിബ്ബാനം "അസേസവിരാഗനിരോധോ"തിആദിനാ വുത്തം. സരൂപേനേവ കസ്മാ ന വുത്തന്തി ചേ? അഭിസുഖുമത്താ, അനുപലദ്ധപുബ്ബത്താ ച, സുഖുമതാ ചസ്സ ഭഗവതോ അപ്പോസ്സുക്കതാവചനതോ, അരിയേന ചക്ഖുനാ പസ്സിതബ്ബതോ ച വേദിതബ്ബാ.

ഏത്ഥ പന പരവാദീ ആഹ - "നത്ഥേവ നിബ്ബാനം അനുപലബ്ഭനീയതോ"തി. ന അനുപലബ്ഭനീയം തസ്സ സിദ്ധത്താ. ഉപലബ്ഭതി ഹി തം തദനുരൂപപടിപത്തിയാ അരിയേഹി. അപിച നിബ്ബാനം നത്ഥീതി ന വത്തബ്ബം സബ്ബസത്താനം വിരുദ്ധധമ്മാനം ഭാവേന അപവഗ്ഗാഭാവപ്പസങ്ഗതോ. ന ച തം യുത്തം ഉണ്ഹാദിപടിപക്ഖസ്സ സീതാദിനോ വിയ ഭവപടിപക്ഖസ്സ നിബ്ബാനസ്സപി അവസ്സംഭാവാ. വുത്തഞ്ച -

> "യഥാപി ഉണ്ഹേ വിജ്ജന്തേ, അപരം വിജ്ജതി സീതലം;
> ഏവം തിവിധഗ്ഗി വിജ്ജന്തേ, നിബ്ബാനം ഇച്ഛിതബ്ബക"ന്തി. (ബു॰ വം॰ ൨.൧൧) -

ആദി. അച്ചന്തനിരോധഹേതുനോ വിപസ്സനോപദേസസ്സ ദസ്സനതോ ച അത്ഥേവ നിബ്ബാനം തം വിനാ തസ്സാസമ്ഭവതോതി വുത്തോവായമത്ഥോ. തദേതം പുരിമായ കോടിയാ അഭാവതോ അപ്പഭവം, തതോവ അജരാമരണം, നിച്ചഞ്ച ഹോതീതി അണുആദീനമ്പി നിച്ചഭാവപത്തി നിബ്ബാനസ്സേവ നിച്ചത്താതി ചേ? ന, ഭിന്നാധികരണത്തേന ഹേതുലക്ഖണസ്സാനുപപത്തിതോ. അണുആദീനമ്പി അസങ്ഖതതാ ഇതി ചേ? ന, അസങ്ഖതതാസിദ്ധിതോ അസങ്ഖതാനഞ്ചാനേകത്താനുപപത്തിതോ. യദി ഹി അസങ്ഖതം നാമ ഭവേയ്യ, ഏകേനേവ ഭവിതബ്ബം ദേസകാലസഭാവഭേദസ്സ കാരണഭേദകത്താ, ഭിന്നസഭാവാനമ്പി അഹേതുകത്തേ അതിപ്പസങ്ഗതോ.

സങ്ഖതേഹി സഭാവഭിന്നസ്സ നിബ്ബാനസ്സ കഥം അഹേതുകതാതി ചേ? അസങ്ഖതസഭാവേന സങ്ഖതസഭാവേഹി ഭിന്നസ്സ കാരണാനപേക്ഖതാ. അസങ്ഖതത്തേ ഹി സമാനേ ഭവസഭാവഭേദോ കാരണഭേദം സൂചയതി , തസ്മാ ഏകമേവ നിച്ചം ഭവിതുമരഹതി, തഞ്ച യഥാവുത്തയുത്തിതോ, സബ്ബഞ്ഞുവചനതോ ച പരമത്ഥതോ വിജ്ജമാനം നിബ്ബാനമേവ. വുത്തം ഹേതം ഭഗവതാ "അത്ഥി, ഭിക്ഖവേ, അജാതം അഭൂതം അകതം അസങ്ഖത"ന്തി (ഇതിവു॰ ൪൩). അയം ദുക്ഖനിരോധസച്ചേ നയോ.

ഇതരം പന "സമ്മാദിട്ഠി...പേ॰... സമ്മാസമാധീ"തി ഉദ്ദിസിത്വാ വിത്ഥാരതോ വിഭത്തം. വിനിച്ഛയോ പനേത്ഥ മഗ്ഗങ്ഗവിഭങ്ഗേ ആവി ഭവിസ്സതീതി അയം സുത്തന്തഭാജനീയനയോ.

അഭിധമ്മഭാജനീയേ പന -

> "ചത്താരി സച്ചാനി ദുക്ഖം ദുക്ഖസമുദയോ ദുക്ഖനിരോധോ ദുക്ഖനിരോധഗാമിനീ പടിപദാ. തത്ഥ തണ്ഹാ ദുക്ഖസമുദയോ. അവസേസാ സാസവധമ്മാ...പേ॰... ദുക്ഖം. തണ്ഹായ പഹാനം ദുക്ഖനിരോധോ. അട്ഠങ്ഗികോ മഗ്ഗോ ദുക്ഖനിരോധഗാമിനീ പടിപദാ"തി (വിഭ॰ ൨൦൬) -

വത്വാ അട്ഠ മഗ്ഗങ്ഗാനി വിത്ഥാരതോ നിദ്ദിസിത്വാ "അവസേസാ ധമ്മാ ദുക്ഖനിരോധഗാമിനിയാ പടിപദായ സമ്പയുത്താ"തി (വിഭ॰ ൨൦൬ ആദയോ) ഏവം പഠമവാരേ ചത്താരി സച്ചാനി വിഭത്താനി. താനി പുന അപരേഹിപി "തണ്ഹാ, അവസേസാ ച കിലേസാ സമുദയോ, തഥാ തണ്ഹാ, അവസേസാ ച കിലേസാ, അവസേസാ ച അകുസലാ സമുദയോ, തഥാ തണ്ഹാ, അവസേസാ ച കിലേസാ, അവസേസാ ച അകുസലാ, തീണി ച കുസലമൂലാനി, സാസവാനി സമുദയോ, തഥാ തണ്ഹാ, അവസേസാ ച കിലേസാ, അവസേസാ ച അകുസലാ, തീണി ച കുസലമൂലാനി, സാസവാനി, അവസേസാ ച സാസവകുസലധമ്മാ സമുദയോ. അവസേസാ സാസവധമ്മാ ദുക്ഖം, തസ്സ തസ്സ സമുദയസ്സ പഹാനം നിരോധോ, അട്ഠങ്ഗികോ മഗ്ഗോ പടിപദാ"തി ഇമേഹി വാരേഹി വിഭത്താനി. തത്ഥ "അരിയസച്ചാനീ"തി അവത്വാ നിപ്പദേസതോ പച്ചയസങ്ഖാതം സമുദയം ദസ്സേതും "സച്ചാനീ"തി വുത്തം. അരിയസച്ചേസു ഹി തണ്ഹാവ സമുദയോ, ന ഇതരേ. ന ച കേവലം തണ്ഹാവ ദുക്ഖം സമുദാനേതി, അവസേസാ കുസലാകുസലാപി പച്ചയം സമുദാനേന്തിയേവാതി തേപി സമുദയതോ ദസ്സേതും "സച്ചാനീ"ത്വേവ വുത്തം. തതോ പരം യസ്മാ അട്ഠങ്ഗികോ മഗ്ഗോവ പടിപദാതി. സമ്പയുത്താ പന ഫസ്സാദയോ സബ്ബേപി ധമ്മാ പടിപദാ ഏവ, തസ്മാ തം നയം ദസ്സേതും സബ്ബസങ്ഗാഹികവാരേപി സബ്ബാനി വിഭത്താനി . ഏത്ഥ ഹി അരിയധനാനേവ സങ്ഗഹിതാനി. സേസം സദിസമേവാതി അയം അഭിധമ്മഭാജനീയനയോ.

പഞ്ഹാപുച്ഛകനയേ പന ചതുന്നം അരിയസച്ചാനം കതി കുസലാ...പേ॰... കതി അരണാ? സമുദയസച്ചം അകുസലം, നിരോധസച്ചം അബ്യാകതം, ദുക്ഖസച്ചം തിധാപി. സമുദയോ സവിതക്കസവിചാരോ, നിരോധോ അവിതക്കഅവിചാരോ, മഗ്ഗോ തിധാപി, ദുക്ഖം തിധാപി, ന വത്തബ്ബം ച. തീണി സച്ചാനി അനിദസ്സനഅപ്പടിഘാനി, ദുക്ഖം തിധാപി. സമുദയോ ഹേതു, നിരോധോ ന ഹേതു, സേസാ ദ്വിധാപി. ദ്വേ സച്ചാനി ലോകിയാനി, മഗ്ഗനിരോധാ ലോകുത്തരാ. സമുദയസച്ചം സരണം, ദ്വേ സച്ചാനി അരണാനി, ദുക്ഖം ദുവിധാപി. അയം പഞ്ഹാപുച്ഛകനയോ. ഇദാനി പനേത്ഥ -

> കമതോനൂനാധികതോ, ലക്ഖണാദീഹി സുഞ്ഞതോ;
> ഞാണകിച്ചോപമാ ഞേയ്യോ, പാളിമുത്തവിനിച്ഛയോ.

തത്ഥ **കമതോ** താവ ഇധാപി ദേസനാക്കമോവ യുജ്ജതി. ഏത്ഥ ഓളാരികത്താ, സബ്ബസത്തസാധാരണത്താ ച സുവിഞ്ഞേയ്യന്തി ദുക്ഖസച്ചം പഠമം വുത്തം, തതോ തസ്സേവ ഹേതുദസ്സനത്ഥം സമുദയസച്ചം, തതോ "ഹേതുനിരോധാ ഭവനിരോധോ"തി ഞാപനത്ഥം നിരോധസച്ചം, തദധിഗമുപായദസ്സനത്ഥം അന്തേ മഗ്ഗസച്ചം. ഭവസുഖസ്സാദഗധിതാനം സംവേഗജനനത്ഥം പഠമം ദുക്ഖമാഹ, തതോ "ഭവം നേവ അഹേതുകം ആഗച്ഛതി, ന ഇസ്സരനിമ്മാനാദിനാ ഹോതി, ഇതോ പന ഹോതീ"തി ഞാപനത്ഥം സമുദയസച്ചം, തതോ സഹേതുകേന ദുക്ഖേന അഭിഭൂതത്താ സംവിഗ്ഗമാനസാനം തന്നിസ്സരണദസ്സനേന അസ്സാസജനനത്ഥം നിരോധം, തതോ നിരോധസമ്പാപകം മഗ്ഗന്തി അയമേത്ഥ കമോ.

അനൂനാധികതോ പന കസ്മാ ചത്താരി ഏവ സച്ചാനീതി ചേ? തതോ അഞ്ഞസ്സ അസമ്ഭവതോ, അഞ്ഞതരസ്സ ച അനപനേയ്യതോ. അപിച പവത്തിമാചിക്ഖന്തോ ഭഗവാ സഹേതുകം ആചിക്ഖതി, നിവത്തിഞ്ച സഉപായം. ഇതി പവത്തിനിവത്തിതദുഭയഹേതൂനം ഏതപരമതോ ചത്താരി ഏവ വുത്താനീതി അയമേത്ഥാനൂനാധികതോ.

ലക്ഖണാദീഹി പനേത്ഥ ലക്ഖണതോ ബാധനലക്ഖണം ദുക്ഖസച്ചം, സന്താപനരസം, പവത്തിപച്ചുപട്ഠാനം. പഭവലക്ഖണം സമുദയസച്ചം, അനുപച്ഛേദകരണരസം, പലിബോധപച്ചുപട്ഠാനം. സന്തിലക്ഖണം നിരോധസച്ചം, അച്ചുതിരസം, അനിമിത്തപച്ചുപട്ഠാനം. നിയ്യാനലക്ഖണം മഗ്ഗസച്ചം, കിലേസപഹാനകരണരസം, വുട്ഠാനപച്ചുപട്ഠാനം. അപിച പവത്തിപവത്തകനിവത്തിനിവത്തകലക്ഖണാനി പടിപാടിയാ, തഥാ സങ്ഖതതണ്ഹാഅസങ്ഖതദസ്സനലക്ഖണാനി ചാതി ഇമാനേത്ഥ ലക്ഖണാനി.

സുഞ്ഞതോ പനേതാനി യഥാക്കമം വേദകകാരകനിബ്ബുതഗമകാഭാവതോ സുഞ്ഞാനി. വുത്തഞ്ച -

> "ദുക്ഖമേവ ഹി, ന കോചി ദുക്ഖിതോ,
> കാരകോ ന, കിരിയാവ വിജ്ജതി;
> അത്ഥി നിബ്ബുതി, ന നിബ്ബുതോ പുമാ,
> മഗ്ഗമത്ഥി, ഗമകോ ന വിജ്ജതീ"തി. (വിഭ॰ അട്ഠ॰ ൧൮൯);

അഥ വാ -

> ധുവസുഭസുഖത്തസുഞ്ഞം,
> പുരിമദ്വയമത്തസുഞ്ഞമമതപദം;
> ധുവസുഭസുഖഅത്തവിരഹിതോ,
> മഗ്ഗോ ഇതി സുഞ്ഞതോ തേസു. (വിഭ॰ അട്ഠ॰ ൧൮൯);

നിരോധസുഞ്ഞാനി വാ തീണി. നിരോധോ ച സേസത്തയസുഞ്ഞോ. ഫലസുഞ്ഞോ വാ ഹേത്ഥ ഹേതു സമുദയമഗ്ഗേസു ദുക്ഖനിരോധാനം അഭാവാ പകതിവാദീനം പകതി വിയ. ഹേതുസുഞ്ഞഞ്ച ഫലം ദുക്ഖസമുദയാനം, നിരോധമഗ്ഗാനഞ്ച അസമവായാ, ന ഹേതുസമവേതം ഹേതുഫലം. ഹേതുഫലസമവായവാദീനം ദ്വിഅണുകാദീനി വിയാതി അയമേത്ഥ സുഞ്ഞതാ.

ഞാണകിച്ചതോതി ഏത്ഥ ദുവിധം സച്ചഞാണം അനുബോധഞാണം, പടിവേധഞാണഞ്ച. തത്ഥ **അനുബോധഞാണം** ലോകിയം, തം അനുസ്സവാദിവസേന നിരോധേ, മഗ്ഗേ ച പവത്തതി. **പടിവേധഞാണം** ലോകുത്തരം, തം സച്ചാവബോധപടിപക്ഖകിലേസേ ഖേപേന്തം നിരോധമാരമ്മണം കത്വാ കിച്ചതോ ചത്താരിപി സച്ചാനി പടിവിജ്ഝതി. യം പനേതം ലോകിയം, തത്ഥ ദുക്ഖഞാണം പരിയുട്ഠാനാഭിഭവനവസേന പവത്തമാനം സക്കായദിട്ഠിം നിവത്തേതി, സമുദയഞാണം ഉച്ഛേദദിട്ഠിം, നിരോധഞാണം സസ്സതദിട്ഠിം, മഗ്ഗഞാണം അകിരിയദിട്ഠിം. ദുക്ഖഞാണം വാ തേസു ധുവസുഭസുഖത്തഭാവരഹിതേസു ഖന്ധേസു ധുവസുഭസുഖത്തഭാവസഞ്ഞാസങ്ഖാതം ഫലേ വിപ്പടിപത്തിം, സമുദയഞാണം "ഇസ്സരപധാനകാലസഭാവാദീഹി ലോകോ പവത്തതീ"തി അകാരണേ കാരണാഭിമാനപ്പവത്തം ഹേതുമ്ഹി വിപ്പടിപത്തിം, നിരോധഞാണം അരൂപലോകാദീസു അപവഗ്ഗഗ്ഗാഹഭൂതം നിരോധേ വിപ്പടിപത്തിം, മഗ്ഗഞാണം കാമസുഖല്ലികഅത്തകിലമഥാനുയോഗപ്പഭേദേ അവിസുദ്ധിമഗ്ഗേ വിസുദ്ധിമഗ്ഗഗ്ഗാഹവസേന പവത്തം ഉപായേ വിപ്പടിപത്തിം നിവത്തേതി. ഇദമേത്ഥ ഞാണകിച്ചം.

ഉപമാതോ പനേത്ഥ ഭാരോ വിയ ഹി ദുക്ഖസച്ചം ദട്ഠബ്ബം, ഭാരാദാനമിവ സമുദയസച്ചം, ഭാരനിക്ഖേപനമിവ നിരോധസച്ചം, ഭാരനിക്ഖേപനുപായോ വിയ മഗ്ഗസച്ചം. അപിച രോഗതന്നിദാനതദുപസമഭേസജ്ജേഹി, ഓരിമതീരമഹോഘപാരിമതീരതംസമ്പാപകോപായേഹി ചാതി ഏവമാദീഹി യഥാക്കമം യോജേത്വാപി ഏതാനി ഉപമാതോ വേദിതബ്ബാനി. അയമേത്ഥ ഉപമാ. ഏവം ഞേയ്യോ പാളിമുത്തവിനിച്ഛയോ.

സച്ചവിഭങ്ഗമാതികത്ഥവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ഇന്ദ്രിയവിഭങ്ഗമാതികത്ഥവണ്ണനാ

ഇന്ദ്രിയവിഭങ്ഗമാതികായ പന **അത്ഥതോ** താവ - **ദ്വാവീസതി ഇന്ദ്രിയാനീ**തി ഏത്ഥ ഇന്ദ്രിയട്ഠസമ്ഭവതോ **ഇന്ദ്രിയാനി**. കോ പനേസ ഇന്ദ്രിയട്ഠോ നാമാതി? ഇന്ദലിങ്ഗട്ഠോ, ഇന്ദദേസിതട്ഠോ, ഇന്ദദിട്ഠട്ഠോ, ഇന്ദസിട്ഠട്ഠോ, ഇന്ദജുട്ഠട്ഠോ ച, സോ സബ്ബോപി ഇധ യഥായോഗം യുജ്ജതി. കുസലാകുസലം കമ്മം ഇന്ദോ നാമ കമ്മേസു കസ്സചി ഇസ്സരിയാഭാവതോ, തേനേവേത്ഥ കമ്മസഞ്ജനിതാനി താവ ഇന്ദ്രിയാനി അത്തനോ ജനകകമ്മം ഉല്ലിങ്ഗേന്തി, തേന ച സിട്ഠാനീതി ഇന്ദലിങ്ഗട്ഠേന, ഇന്ദസിട്ഠട്ഠേന ച **ഇന്ദ്രിയാനി**. സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ പന പരമിസ്സരിയഭാവതോ ഇന്ദോ, തതോ സബ്ബാനിപേതാനി ഇന്ദ്രിയാനി ഭഗവതാ യഥാഭൂതതോ പകാസിതാനി, അഭിസമ്ബുദ്ധാനി ചാതി ഇന്ദദേസിതട്ഠേന, ഇന്ദദിട്ഠട്ഠേന ച **ഇന്ദ്രിയാനി**. തേനേവ ഭഗവതാ കാനിചി ഗോചരാസേവനായ, കാനിചി ഭാവനാസേവനായ സേവിതാനീതി ഇന്ദജുട്ഠട്ഠേനപി **ഇന്ദ്രിയാനി**. അപിച ആധിപച്ചസങ്ഖാതേന ഇസ്സരിയട്ഠേനാപി ഏതാനി **ഇന്ദ്രിയാനി**.

ചക്ഖുന്ദ്രിയന്തിആദീസു ചക്ഖാദീനം പദത്ഥോ ഹേട്ഠാ പകാസിതോ. പച്ഛിമേസു പന തീസു പുബ്ബഭാഗേ അനഞ്ഞാതം അമതം പദം, ചതുസച്ചധമ്മം വാ ജാനിസ്സാമീതി ഏവം പടിപന്നസ്സ ഉപ്പജ്ജനതോ , ഇന്ദ്രിയട്ഠസമ്ഭവതോ ച **അനഞ്ഞാതഞ്ഞസ്സാമീതിന്ദ്രിയം**. ആജാനനതോ അഞ്ഞാ ഏവ ഇന്ദ്രിയന്തി **അഞ്ഞിന്ദ്രിയം**. അഞ്ഞാതാവിനോ ചതൂസു സച്ചേസു നിട്ഠിതഞാണകിച്ചസ്സ ഖീണാസവസ്സ ഇന്ദ്രിയന്തി **അഞ്ഞാതാവിന്ദ്രിയം**. തത്ഥ ച പസാദിന്ദ്രിയാനന്തരം ചക്ഖുവിഞ്ഞാണാദിവീഥിചിത്തപ്പവത്തിയം രൂപാദീനം നിയതഭാവസ്സ, അത്തനോ തിക്ഖമന്ദതാനുവിധാനസ്സ ച ആപാദനതോ ആധിപച്ചം വേദിതബ്ബം. മനിന്ദ്രിയാദീനം പന അത്തനോ അത്തനോ വിജാനനാദിലക്ഖണേ ആധിപച്ചം വേദിതബ്ബം. സേസം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ. അയം താവേത്ഥ പദത്ഥോ.

ധമ്മഭേദതോ പനേത്ഥ ജീവിതിന്ദ്രിയം രൂപാരൂപവസേന ദ്വിധാ. സുഖിന്ദ്രിയാദീനി പഞ്ച വേദനാഭാവതോ ഏകധമ്മോ, തഥാ പഞ്ഞിന്ദ്രിയാദീനി ചത്താരി അമോഹഭാവതോ. സേസാനി പന ഇന്ദ്രിയാനി ഏകേകധമ്മാ ഏവാതി ഏവം പരമത്ഥതോ സോളസ ധമ്മാവ ദ്വാവീസതിന്ദ്രിയഭാവേന ദേസിതാനി. സേസാനി പനേത്ഥ ചേതസികരൂപനിബ്ബാനാനി അസങ്ഗഹിതാനീതി അയം ധമ്മഭേദോ.

വിഭങ്ഗനയതോ പനേത്ഥ സുത്തന്തഭാജനീയം നാമ ന ഗഹിതം. കസ്മാ? സുത്തന്തേ ഇമായ പടിപാടിയാ ദ്വാവീസതിയാ ഇന്ദ്രിയാനം അനാഗതത്താ. സുത്തന്തസ്മിം ഹി കത്ഥചി ദ്വേ ഇന്ദ്രിയാനി കഥിതാനി, കത്ഥചി തീണി, കത്ഥചി പഞ്ച, ഏവം പന നിരന്തരം ദ്വാവീസതി ആഗതാനി നാമ നത്ഥി. **അഭിധമ്മഭാജനീയേപി** വിസേസോ നത്ഥി.

പഞ്ഹാപുച്ഛകനയേ പന ദ്വാവീസതിയാ ഇന്ദ്രിയാനം കതി കുസലാ...പേ... കതി അരണാതി? അനഞ്ഞാതഞ്ഞസ്സാമീതിന്ദ്രിയം കുസലം, ദോമനസ്സിന്ദ്രിയം അകുസലം, സദ്ധാസതിപഞ്ഞാഅഞ്ഞിന്ദ്രിയാനി ചത്താരി കുസലാബ്യാകതാനി, മനജീവിതസോമനസ്സഉപേക്ഖാവീരിയസമാധിന്ദ്രിയാനി ഛ തിധാപി, സേസാനി ദസ അബ്യാകതാനി. ഛ ഇന്ദ്രിയാനി സിയാ സുഖായ വേദനായ സമ്പയുത്താ, സിയാ അദുക്ഖമസുഖായ വേദനായ സമ്പയുത്താതി, തീണി തിധാപി, ജീവിതം തിധാ ച ന വത്തബ്ബഞ്ച, ദ്വാദസിന്ദ്രിയാനി ന വത്തബ്ബാനി ഏവ. തീണി വിപാകാനി, ദ്വേ വിപാകധമ്മധമ്മാനി, രൂപിന്ദ്രിയാനി സത്ത നേവവിപാകനവിപാകധമ്മധമ്മാനി, അഞ്ഞിന്ദ്രിയം സിയാ വിപാകം, സിയാ വിപാകധമ്മധമ്മം, നവിന്ദ്രിയാനി തിധാപി. നവിന്ദ്രിയാനി ഉപാദിന്നുപാദാനിയാനി, ദോമനസ്സിന്ദ്രിയം അനുപാദിന്നുപാദാനിയം, തീണി അനുപാദിന്നഅനുപാദാനിയാനി, നവ തിധാപി. ദോമനസ്സിന്ദ്രിയം സവിതക്കസവിചാരം, ഉപേക്ഖിന്ദ്രിയം തഥാ ച അവിതക്കഅവിചാരഞ്ച, നവ അവിതക്കഅവിചാരാനി, ഏകാദസ തിധാപി. സത്ത രൂപിന്ദ്രിയാനി ചേവ സുഖദുക്ഖദോമനസ്സിന്ദ്രിയാനി ചാതി ദസ പരിത്താനി, പച്ഛിമാനി തീണി അപ്പമാണാനി, സേസാനി നവ തിധാവ. തത്ഥ ച സോമനസ്സിന്ദ്രിയം രൂപാവചരവസേനേവ മഹഗ്ഗതം, തദവസേസാനി അരൂപാവചരവസേനാപീതി വേദിതബ്ബം. പഞ്ചിന്ദ്രിയാനി അനിദസ്സനസപ്പടിഘാനി, സത്തരസ അനിദസ്സനഅപ്പടിഘാനേവ.

പഞ്ഞിന്ദ്രിയാദീനി ചത്താരി ഹേതൂ, സേസാ ന ഹേതൂ...പേ... ദോമനസ്സിന്ദ്രിയം സരണം, മനജീവിതസോമനസ്സഉപേക്ഖാവീരിയസമാധിന്ദ്രിയാനി ദ്വിധാപി, സേസാനി പന്നരസ അരണാനേവാതി അയം പഞ്ഹാപുച്ഛകനയോ.

> ഇന്ദ്രിയേസു പനേതേസു, പാളിമുത്തവിനിച്ഛയോ;
> കമതോ ദാനി വിഞ്ഞേയ്യോ, തത്ഥ കോസല്ലമിച്ഛതാ.

കമതോതി അയമ്പി ദേസനാക്കമോവ. തത്ഥ അജ്ഝത്തധമ്മേ പരിഞ്ഞായ അരിയഭൂമിപടിലാഭോ ഹോതീതി അത്തഭാവപരിയാപന്നാനി ചക്ഖുന്ദ്രിയാദീനി പഠമം ദേസിതാനി. സോ മനുസ്സത്തഭാവോ യം ധമ്മം ഉപാദായ "ഇത്ഥീ"തി വാ "പുരിസോ"തി വാ സങ്ഖം ഗച്ഛതി, "അയം സോ"തി നിദസ്സനത്ഥം തതോ ഇത്ഥിന്ദ്രിയം, പുരിസിന്ദ്രിയഞ്ച. സോ ദുവിധോപി ജീവിതിന്ദ്രിയപടിബദ്ധവുത്തീതി ഞാപനത്ഥം തതോ ജീവിതിന്ദ്രിയം. യാവ തസ്സ പവത്തി, താവ ഏതേസം വേദയിതാനം അനിവത്തി. യഞ്ച കിഞ്ചി വേദയിതം, സബ്ബം തം സുഖം ദുക്ഖന്തി ഞാപനത്ഥം തതോ സുഖിന്ദ്രിയാദീനി. തന്നിരോധത്ഥം പന ഏതേ ധമ്മാ ഭാവേതബ്ബാതി പടിപത്തിദസ്സനത്ഥം തതോ സദ്ധാദീനി. "ഇമായ പടിപത്തിയാ ഏസ ധമ്മോ പഠമം അത്തനി പാതുഭവതീ"തി പടിപത്തിയാ അമോഘഭാവദസ്സനത്ഥം തതോ അനഞ്ഞാതഞ്ഞസ്സാമീതിന്ദ്രിയം. തസ്സേവ ഫലത്താ, തതോ അനന്തരം ഭാവേതബ്ബത്താ ച തതോ അഞ്ഞിന്ദ്രിയം. ഇതോ പരം ഭാവനായ ഇമസ്സ അധിഗമോ, അധിഗതേ ച പന ഇമസ്മിം നത്ഥി കിഞ്ചി ഉത്തരി കരണീയന്തി ഞാപനത്ഥം അന്തേ പരമസ്സാസഭൂതം അഞ്ഞാതാവിന്ദ്രിയം ദേസിതന്തി ഏവം കമതോ പാളിമുത്തവിനിച്ഛയനയോ വിഞ്ഞേയ്യോ.

ഇന്ദ്രിയവിഭങ്ഗമാതികത്ഥവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

പച്ചയാകാരവിഭങ്ഗമാതികത്ഥവണ്ണനാ

പച്ചയാകാരവിഭങ്ഗമാതികായ പന **അത്ഥതോ** താവ - **അവിജ്ജാപച്ചയാ**തിആദീസു അവിന്ദിയം കായദുച്ചരിതാദിം വിന്ദതി പടിലഭതി, വിന്ദിയം വാ കായസുചരിതാദിം ന വിന്ദതി, ധമ്മാനം വാ യഥാസഭാവം അവിദിതം കരോതി, അന്തവിരഹിതേ വാ സംസാരേ സത്തേ ജവാപേതി, അവിജ്ജമാനേസു വാ ജവതി, വിജ്ജമാനേസു വാ ന ജവതീതി അവിജ്ജാ. പടിച്ച ഫലമേതി ഏതസ്മാതി പച്ചയോ, ധമ്മാനം ഉപ്പത്തിയാ, ഠിതിയാ ച ഉപകാരകോ ധമ്മോ. അവിജ്ജാ ച സാ പച്ചയോ ചാതി അവിജ്ജാപച്ചയോ, തസ്മാ **അവിജ്ജാപച്ചയാ**. സങ്ഖതമഭിസങ്ഖരോന്തീതി സങ്ഖാരാ.

ഇതോ പരം **സങ്ഖാരപച്ചയാ വിഞ്ഞാണ**ന്തിആദീസു വുത്തം വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം. അവുത്തേസു പന വിജാനാതീതി **വിഞ്ഞാണം**. നമതീതി നാമം, രുപ്പതീതി രൂപം, നാമഞ്ച രൂപഞ്ച നാമരൂപഞ്ച **നാമരൂപ**ന്തി ഏകദേസസരൂപേകസേസനയേന വേദിതബ്ബം. ആയേ തനോതി, ആയതഞ്ച നയതീതി ആയതനം, ഛട്ഠായതനഞ്ച സളായതനഞ്ച **സളായതന**ന്തി ഏകസേസനയേന വേദിതബ്ബം. ഫുസതീതി **ഫസ്സോ**. വേദയതീതി **വേദനാ**. പരിതസ്സതീതി **തണ്ഹാ**. ഉപാദിയതീതി **ഉപാദാനം**. ഭവതി, ഭാവയതി ചാതി **ഭവോ**. ജനനം **ജാതി**. ജീരണം **ജരാ**. മരന്തി ഏതേനാതി **മരണം**. സോചനം **സോകോ**. പരിദേവനം **പരിദേവോ**. ദുക്ഖയതി, ഉപ്പാദട്ഠിതിവസേന ദ്വിധാ ഖണതീതിപി **ദുക്ഖം**. ദുമ്മനസ്സ ഭാവോ **ദോമനസ്സം**. ഭുസോ ആയാസോ **ഉപായാസോ. സമ്ഭവന്തീ**തി നിബ്ബത്തന്തി. ന കേവലഞ്ച സോകാദീഹേവ, അഥ ഖോ അവിജ്ജാപച്ചയാ സങ്ഖാരാ സമ്ഭവന്തീതിആദിനാ സബ്ബപദേഹിപി സമ്ഭവന്തി-സദ്ദസ്സ യോജനാ കാതബ്ബാ. ഏവം ഹി പച്ചയപച്ചയുപ്പന്നവവത്ഥാനം കതം ഹോതി.

ഏവന്തി നിദ്ദിട്ഠനയനിദസ്സനം, തേന അവിജ്ജാദീഹേവ കാരണേഹി, ന ഇസ്സരനിമ്മാനാദീഹീതി ദസ്സേതി. **ഏതസ്സാ**തി യഥാവുത്തസ്സ. **കേവലസ്സാ**തി അസമ്മിസ്സസ്സ, സകലസ്സ വാ, **ദുക്ഖക്ഖന്ധസ്സാ**തി ദുക്ഖസമൂഹസ്സ, ന സത്തസ്സ, ന സുഖസുഭാദീനം. **സമുദയോ**തി നിബ്ബത്തി, **ഹോതീ**തി സമ്ഭവതി. അയം താവേത്ഥ പദത്ഥോ.

ധമ്മഭേദതോ പനേത്ഥ **അവിജ്ജാ**തി സുത്തന്തപരിയായേന ദുക്ഖാദീസു ചതൂസു, അഭിധമ്മപരിയായേന പുബ്ബന്താദീഹി സദ്ധിം അട്ഠസു വാ ഠാനേസു അഞ്ഞാണം. **സങ്ഖാരാ** പന പുഞ്ഞാപുഞ്ഞാനേഞ്ജാഭിസങ്ഖാരാ തയോ, കായവചീചിത്തസങ്ഖാരാ തയോ ചാതി ഛബ്ബിധാ. തത്ഥ അട്ഠ കാമാവചരകുസലചേതനാ, പഞ്ച രൂപാവചരകുസലചേതനാ ചേതി തേരസ ചേതനാ **പുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരോ** നാമ. ദ്വാദസ അകുസലചേതനാ **അപുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരോ** നാമ. ചതസ്സോ അരൂപാവചരകുസലചേതനാ **ആനേഞ്ജാഭിസങ്ഖാരോ** നാമ. ഇമേസം പന തിണ്ണം സങ്ഖാരാനം ഏവ ദ്വാരതോ പവത്തിദസ്സനത്ഥം അയം സങ്ഖാരാദിത്തികോ വുത്തോ.

അട്ഠ കാമാവചരകുസലചേതനാ ചേവ ദ്വാദസാകുസലചേതനാ ച കായദ്വാരേ പവത്തിയം **കായസങ്ഖാരോ,** വചീദ്വാരേ പവത്തിയം **വചീസങ്ഖാരോ,** ഏതാ ചേവ മനോദ്വാരേ പവത്തിയം, മനോദ്വാരേ ഏവ പവത്തനകാ രൂപാരൂപകുസലചേതനാ ച **ചിത്തസങ്ഖാരോ**തി വുച്ചന്തി. അഭിഞ്ഞാചേതനാ, പനേത്ഥ ഉദ്ധച്ചചേതനാ ച പരതോ പടിസന്ധിവിഞ്ഞാണപച്ചയഭാവേ അപനേതബ്ബാപി അവിജ്ജാപച്ചയാ സമ്ഭവതോ ഇധ ഗഹേതബ്ബാവാതി അയം തികോ പുരിമത്തികമേവ പവിസതീതി അത്ഥതോ ലോകിയകുസലാകുസലചേതനാവ അവിജ്ജാപച്ചയാ സങ്ഖാരാതി വേദിതബ്ബം. ഇദഞ്ച സുത്തന്തഭാജനീയനയേന, അഭിധമ്മഭാജനീയനയേന പന ലോകിയലോകുത്തരേ ഏകേകചിത്തക്ഖണേ ദ്വാദസങ്ഗസ്സ പടിച്ചസമുപ്പാദസ്സ ഗഹണതോ സബ്ബാപി ചേതനാ **സങ്ഖാരാ**തി വേദിതബ്ബം. ഏവം വിഞ്ഞാണനാമരൂപാദീസുപി സബ്ബചിത്തസമ്പയുത്തവസേന ച ധമ്മഭേദോ വേദിതബ്ബോ. സുത്തന്തഭാജനീയനയേനേവ പന ദസ്സയിസ്സാമ.

സങ്ഖാരപച്ചയാ വിഞ്ഞാണഞ്ച ചക്ഖുവിഞ്ഞാണാദിഛബ്ബിധം ബാത്തിംസലോകിയവിപാകവിഞ്ഞാണമേവ ഹോതി, ലോകുത്തരാനി പന വട്ടകഥായ ന യുജ്ജന്തീതി ന ഗഹിതാനി. വിഞ്ഞാണപച്ചയാ നാമരൂപം പന സബ്ബലോകിയവിഞ്ഞാണസമ്പയുത്താ തയോ അരൂപിനോ ഖന്ധാ. രൂപം സബ്ബാനി ഭൂതുപാദായരൂപാനി. സളായതനം മനച്ഛട്ഠാനി ഇന്ദ്രിയാനി. ഫസ്സോ ചക്ഖുസമ്ഫസ്സാദികോ ഛവിപാകഫസ്സോ, തഥാ വേദനാപി. തണ്ഹാ രൂപതണ്ഹാദിഭേദതോ ഛബ്ബിധോ ലോഭോ. ഉപാദാനം കാമുപാദാനാദിതോ ചതുബ്ബിധാ ലോഭദിട്ഠിയോവ. ഭവോ പന ദുവിധോ കമ്മഭവോ, ഉപപത്തിഭവോതി. തത്ഥ **കമ്മഭവോ** തേഭൂമകകുസലാകുസലചേതനാ ച തംസമ്പയുത്താ അഭിജ്ഝാദയോ ച. **ഉപപത്തിഭവോ** പന കമ്മാഭിനിബ്ബത്താ പഞ്ചപി ഖന്ധാ. സോ പഭേദതോ കാമരൂപാരൂപഭവാ തയോ, സഞ്ഞാ അസഞ്ഞാ നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞാ ഭവാ തയോ, ഏകചതുപഞ്ചവോകാരഭവാ തയോതി നവവിധോ നിദ്ദിട്ഠോ. ജാതിആദീനി പുബ്ബേ വുത്താനി. തേസു ജാതിഗ്ഗഹണേന വിഞ്ഞാണനാമരൂപസളായതനഫസ്സവേദനാവ ഗഹിതാ തദവിനാഭാവതോ. തഥാ ജരാമരണഗ്ഗഹണേനാപി തേസഞ്ഞേവ പാകഭേദത്താ. സോകാദയോ പന ജരാമരണേന ദ്വാദസമേന അങ്ഗേന ഏകസങ്ഖേപം കത്വാ വുത്താ, ന വിസും അങ്ഗഭാവേന. കിമത്ഥന്തി ചേ? ഭവചക്കസ്സ അവിച്ഛേദദസ്സനത്ഥം. സോകാദിതോ ഹി അവിജ്ജാ സിദ്ധാ ഹോതി അവിജ്ജാവിപ്പയോഗതോ , അവിജ്ജാസമുപ്പത്തിതോ ച. ജരാമരണബ്ഭാഹതസ്സ ഹി ബാലസ്സേവ തേ സമ്ഭവന്തി, തേഹി ച അവിജ്ജായ സിദ്ധായ പുന അവിജ്ജാപച്ചയാ സങ്ഖാരാതി ഏവം ഹേതുഫലപരമ്പരായ ഭവചക്കം അവിച്ഛിന്നം, അനാദികം, അപരിയന്തം, അപരിയോസാനഞ്ച ഹോതി.

യദി ഏവം, കസ്മാ അവിജ്ജാ ആദിതോ വുത്താതി? പധാനദസ്സനത്ഥം പന ആദിതോ വുത്താ. തിണ്ണം ഹി വട്ടാനം അവിജ്ജാ പധാനോ ഹേതു തസ്സാ ഭാവേ ഭാവതോ, നിരോധേന ച നിരുജ്ഝനതോ. ഏവം അവിജ്ജാദീഹി ദ്വാദസഹി അങ്ഗേഹി സുത്തന്തഭാജനീയനയേന സബ്ബേ ലോകിയധമ്മാവ പച്ചയപച്ചയുപ്പന്നഭാവേന വുത്താതി വേദിതബ്ബാ. അഭിധമ്മപരിയായേന പന ലോകുത്തരാപീതി അയമേത്ഥ ധമ്മഭേദോ.

വിഭങ്ഗനയതോ പനേത്ഥ പഞ്ഹാപുച്ഛകനയോ നത്ഥി, സുത്തന്തഭാജനീയനയാപി ധമ്മഭേദേ വുത്തനയേനേവ വിത്ഥാരതോ വിഭത്താതി വേദിതബ്ബോ. **അഭിധമ്മഭാജനീയേ** പന -

> "അവിജ്ജാപച്ചയാ സങ്ഖാരോ, സങ്ഖാരപച്ചയാ വിഞ്ഞാണം, വിഞ്ഞാണപച്ചയാ നാമം, നാമപച്ചയാ ഛട്ഠായതനം, ഛട്ഠായതനപച്ചയാ ഫസ്സോ, ഫസ്സപച്ചയാ വേദനാ, വേദനാപച്ചയാ തണ്ഹാ, തണ്ഹാപച്ചയാ ഉപാദാനം, ഉപാദാനപച്ചയാ ഭവോ, ഭവപച്ചയാ ജാതി, ജാതിപച്ചയാ ജരാമരണം, ഏവമേതസ്സ കേവലസ്സ ദുക്ഖക്ഖന്ധസ്സ സമുദയോ ഹോതി.
>
> "അവിജ്ജാപച്ചയാ സങ്ഖാരോ...പേ॰... വിഞ്ഞാണപച്ചയാ നാമം, നാമപച്ചയാ ഫസ്സോ...പേ॰... സമുദയോ ഹോതി.
>
> "അവിജ്ജാപച്ചയാ...പേ॰... വിഞ്ഞാണപച്ചയാ നാമരൂപം, നാമരൂപപച്ചയാ ഛട്ഠായതനം, ഛട്ഠായതനപച്ചയാ ഫസ്സോ...പേ॰... സമുദയോ ഹോതി.
>
> "അവിജ്ജാപച്ചയാ ...പേ॰... വിഞ്ഞാണപച്ചയാ നാമരൂപം, നാമരൂപപച്ചയാ സളായതനം, ഛട്ഠായതനപച്ചയാ ഫസ്സോ...പേ॰... സമുദയോ ഹോതീ"തി (വിഭ॰ ൨൪൩) -

ഏവം പച്ചയചതുക്കം, പുന "അവിജ്ജാപച്ചയാ സങ്ഖാരോ അവിജ്ജാഹേതുകോ"തിആദിനാ (വിഭ॰ ൨൪൪) വുത്തനയേനേവ ഹേതുചതുക്കം, പുന "അവിജ്ജാപച്ചയാ സങ്ഖാരോ അവിജ്ജാസമ്പയുത്തോ"തിആദിനാ (വിഭ॰ ൨൪൫) സമ്പയുത്തചതുക്കം, പുന "അവിജ്ജാപച്ചയാ സങ്ഖാരോ, സങ്ഖാരപച്ചയാപി അവിജ്ജാ"തിആദിനാ (വിഭ॰ ൨൪൬) അഞ്ഞമഞ്ഞപച്ചയചതുക്കന്തി ഏവം അവിജ്ജാമൂലകാനി ചത്താരി ചതുക്കാനി വുത്താനി. ഏവം "സങ്ഖാരപച്ചയാ അവിജ്ജാ"തിആദിനാ സങ്ഖാരാദിമൂലകാദിഉപാദാനമൂലകപരിയോസാനാനി അട്ഠസു പദേസു ചത്താരി ചത്താരി ചതുക്കാനീതി ബാത്തിംസ ചതുക്കാനി മാതികം കത്വാ നിക്ഖിപിത്വാ പുന അകുസലകുസലവിപാകകിരിയചിത്തേസു ലോകിയലോകുത്തരേസു ഏകേകസ്മിം ചിത്തേ യഥാനിക്ഖിത്തേഹി ഛത്തിംസബാത്തിംസമാതികാചതുക്കേഹി വിത്ഥാരതോ യഥാനുരൂപം പച്ചയാകാരോ വിഭത്തോ. ഇദഞ്ച യസ്മാ ന കേവലം അയം പച്ചയാകാരോ നാനാചിത്തേസു ഏവ ഹോതി, ഏകചിത്തേപി ഹോതിയേവ. നാപി വട്ടചിത്തേ ഏവ ഹോതി, തണ്ഹാഭാവതോ വിവട്ടചിത്തേപി, തസ്മാ തം നിപ്പദേസതോ ഏകചിത്തക്ഖണികം പച്ചയാകാരം ദസ്സേതും വുത്തം. തേനേവ ഹേത്ഥ "അവിജ്ജാപച്ചയാ സങ്ഖാരാ"തി അവത്വാ "അവിജ്ജാപച്ചയാ സങ്ഖാരോ"തി ഏകവചനേന വുത്തം ഏകചിത്തക്ഖണേ ബഹുചേതനാഭാവാ. തത്ഥ യദേതം പഠമചതുക്കം, തത്ഥ പഠമവാരോ നാമരൂപട്ഠാനേ നാമം, സളായതനട്ഠാനേ ഛട്ഠായതനഞ്ച ഗഹേത്വാ രൂപാരൂപാദിസബ്ബഭവസാധാരണവസേന, ഏകചിത്തക്ഖണപരിയാപന്നധമ്മഗ്ഗഹണവസേന ച രൂപം ഛഡ്ഡേത്വാ വുത്തോ രൂപസ്സ സബ്ബഭവാസാധാരണത്താ, ബഹുചിത്തക്ഖണികത്താ ച. ദുതിയോ നാമരൂപട്ഠാനേ നാമം, "നാമപച്ചയാ ഫസ്സോ"തി സളായതനട്ഠാനേ ഫസ്സമേവ ഗഹേത്വാ ഫസ്സസ്സ സളായതനം വിനാപി പച്ചയവിസേസസമ്ഭവദസ്സനവസേന ചേവ **മഹാനിദാനസുത്ത**നയദസ്സനവസേന (ദീ॰ നി॰ ൨.൯൬ ആദയോ) ച വുത്തോ. തതിയോ സളായതനട്ഠാനേ ഛട്ഠായതനമേവ ഗഹേത്വാ ഗബ്ഭസേയ്യകാനം അപരിപുണ്ണായതനാനം, രൂപഭവികാദീനഞ്ച വസേന വുത്തോ. ചതുത്ഥോ "നാമപച്ചയാ സളായതനം, സളായതനപച്ചയാ ഫസ്സോ"തി ഏവം ഇതരായതനേഹിപി സളായതനസ്സ വിസേസതോ ഫസ്സപച്ചയതംവ ദസ്സേത്വാ ഓപപാതികാനം, പരിപുണ്ണായതനാനം കാമഭവികാനഞ്ച വസേന വുത്തോ. ഏവം ദുതിയചതുക്കാദീസുപി.

സബ്ബത്ഥാപി ചേത്ഥ യസ്മാ സോകാദയോ സബ്ബേ ഏകചിത്തക്ഖണേ ന സമ്ഭവന്തി, സബ്ബസ്മിഞ്ച ചിത്തേ, ഭവേ ച നപ്പവത്തന്തി, തസ്മാ ന ഗഹിതാ. ജാതിജരാമരണാനി പനേത്ഥ അരൂപധമ്മാനം ലക്ഖണമത്താനി, താനി ച അചിത്തക്ഖണമത്താനിപി സമാനാനി ചിത്തക്ഖണേ അന്തോഗധത്താ പരിയായതോ പച്ചയുപ്പന്നേ കത്വാ അങ്ഗപരിപൂരണത്ഥം ഗഹിതാനി. ഭവോതി ചേത്ഥ ഉപാദാനാദിപച്ചയവിരഹിതാ ചത്താരോ അരൂപിനോ ഖന്ധാ, തണ്ഹാപച്ചയാ ഉപാദാനന്തി ഏത്ഥ കാമുപാദാനം വജ്ജേത്വാ തീണി ഉപാദാനാനി ഏവ ഗഹേതബ്ബാനി . ഭിന്നമ്പി ഏകലക്ഖണാനം ധമ്മാനം ഏകക്ഖണേ അസമ്ഭവാ ലോഭമൂലവിരഹിതേസു ദോസമോഹമൂലേസു ചേവ കുസലാബ്യാകതേസു ച ചിത്തേസു വേദനാപച്ചയാ പടിഘം വിചികിച്ഛാ ഉദ്ധച്ചന്തി ഏവം തണ്ഹാഠാനേ യഥായോഗം പടിഘാദയോ തയോ. തേസു വിചികിച്ഛാവജ്ജിതേസു ചേവ ദിട്ഠിവിപ്പയുത്തേസു ച ഉപാദാനട്ഠാനേ അധിമോക്ഖോ ഗഹിതോ. വിചികിച്ഛായ പന സദ്ധിം അധിമോക്ഖസ്സാപി അസമ്ഭവാ വിചികിച്ഛാപച്ചയാ ഭവോതി ച ഗഹിതോ. ഉപാദാനട്ഠാനേ ച അധിമോക്ഖോ ച ഗഹിതോ. ലോകിയാനഞ്ചേത്ഥ കുസലാബ്യാകതാനം ഉപനിസ്സയവസേന അവിജ്ജാപച്ചയതാ വുത്താ. ലോകുത്തരാനം പന യസ്മാ അപ്പഹീനാവിജ്ജോ അവിജ്ജായ പഹാനത്ഥം, പടിപ്പസ്സമ്ഭനത്ഥഞ്ച ലോകുത്തരം ഭാവേതി, തസ്മാ സമതിക്കമനവസേന അവിജ്ജാപച്ചയതാ വുത്താ, ന സഹജാതവസേന. തേനേവ തേസം **നിദ്ദേസവാരേസു** "തത്ഥ കതമാ അവിജ്ജാ"തി അവിഭജിത്വാ "തത്ഥ കതമോ അവിജ്ജാപച്ചയാ സങ്ഖാരോ"തി (വിഭ॰ ൨൪൩) വിഭത്തം. കിരിയധമ്മാനം പന കേനചി പരിയായേന അവിജ്ജാമൂലകത്തം നത്ഥീതി "സങ്ഖാരപച്ചയാ വിഞ്ഞാണ"ന്തിആദിനാ സങ്ഖാരമൂലകാദികോ നയോ വുത്തോ, ന അവിജ്ജാമൂലകോ. അപിച ലോകിയകുസലാദീസു തേസം ധമ്മാനം ദുക്ഖസച്ചപരിയാപന്നത്താ "ഏവമേതസ്സ കേവലസ്സ ദുക്ഖക്ഖന്ധസ്സ സമുദയോ ഹോതീ"തി (വിഭ॰ ൨൨൫) ഏവം അപ്പനാ കതാ, ലോകുത്തരകുസലാദീസു "ഏവമേതേസം ധമ്മാന"ന്തി. അയം ലോകിയതോ ലോകുത്തരാനം ദേസനായ വിസേസോതി അയം അഭിധമ്മഭാജനീയേ നയോ.

> ഇദാനി പച്ചയനയാ, കാരകാദീഹി സുഞ്ഞതോ;
> മൂലദ്ധസന്ധിസങ്ഖേപാകാരവട്ടവിഭാഗതോ.
>
> വാരണോപമതോപേത്ഥ, ഗമ്ഭീരനയഭേദതോ;
> യഥാരഹം വിജാനീയോ, പാളിമുത്തവിനിച്ഛയോ.

തത്ഥ **പച്ചയനയോ** സാമഞ്ഞതോ, വിസേസതോ ചാതി ദുവിധോ ഹോതി. തത്ഥ തബ്ഭാവഭാവിമത്തതാപകാസകോ **സാമഞ്ഞതോ** പച്ചയനയോ. **വിസേസതോ** പന പട്ഠാനേ ആഗതേസു ഹേതുപച്ചയാദിചതുവീസതിയാ പച്ചയേസു

യഥാനുരൂപം പച്ചയവിസേസുപ്പന്നമത്തതാപകാസകോ. സാ ച നേസം ചതുവീസതിയാ പച്ചയാനം വിഭാഗതാ പട്ഠാനമാതികത്ഥസംവണ്ണനായ ആവി ഭവിസ്സതി. തത്ഥ സാമഞ്ഞതോ സങ്ഖാരാദയോ അവിജ്ജാദിപച്ചയഭാവേ ഏവ ഭാവിനോതി വേദിതബ്ബാ. യസ്സ ഹി ചതൂസു സച്ചേസു, പുബ്ബന്താദീസു ച അവിജ്ജാ അപ്പഹീനാ ഹോതി, സോ ദുക്ഖേ താവ പുബ്ബന്താദീസു ച അഞ്ഞാണേന തീസു ഭവേസു ജാതിജരാരോഗമരണാദിഅനേകാദീനവവോകിണ്ണം പുഞ്ഞഫലസങ്ഖാതം സങ്ഖാരവിപരിണാമദുക്ഖം ദുക്ഖതോ അജാനന്തോ സുഖസഞ്ഞായ പത്ഥേത്വാ തീഹി ദ്വാരേഹി പുഞ്ഞാനേഞ്ജാഭിസങ്ഖാരേ ആരഭതി. സമുദയേ അഞ്ഞാണേന ദുക്ഖഹേതുഭൂതേസുപി തണ്ഹാപരിക്ഖാരേസു ദുക്ഖഹേതുകം ആപായികാദിദുക്ഖം, ദുക്ഖഹേതുഭൂതേസു കാമൂപസേവനാദീസു ച ആദീനവം അപസ്സന്തോ സുഖഹേതുസഞ്ഞായ ചേവ കിലേസാഭിഭൂതതായ ച തിവിധേപി സങ്ഖാരേ ആരഭതി. നിരോധേ, പന മഗ്ഗേ ച അഞ്ഞാണേന അനിരോധഭൂതേ ഗതിവിസേസേ നിരോധസഞ്ഞീ, നിരോധസ്സ ച വാ അമഗ്ഗഭൂതേസുപി യഞ്ഞാമരതപാദീസുപി നിരോധമഗ്ഗസഞ്ഞീ ഹുത്വാ തിവിധേപി സങ്ഖാരേ ആരഭതി. ഇദപ്പച്ചയതാപടിച്ചസമുപ്പന്നേസു ധമ്മേസു അഞ്ഞാണേന "അഹേതൂ അപ്പച്ചയാ സത്താ ഉപ്പജ്ജന്തി, ന ഹോന്തി പരം മരണാ"തി വാ "അത്താവ ജാനാതി വാ ന ജാനാതി വാ, സോവ സങ്ഖാരേ സങ്ഖരോതി, സോവ പടിസന്ധിയം ഉപ്പജ്ജതി, തസ്സ അണുഇസ്സരാദയോ കലലാദിഭാവേന സരീരം സണ്ഠാപേന്താ ഇന്ദ്രിയാനി സമ്പാദേന്തി, സോവ ഇന്ദ്രിയസമ്പന്നോ ഫുസതി, വേദയതി, തണ്ഹിയതി, ഉപാദാനാദീനി ച കരോതീ"തി വാ "സബ്ബേ സത്താ നിയതിസങ്ഗതിഭവപരിണതാ"തി വാ വികപ്പേതി. സോ ഏവം അവിജ്ജായ അന്ധീകതോ -

"യഥാപി നാമ ജച്ചന്ധോ, നരോ അപരിണായകോ;
ഏകദാ യാതി മഗ്ഗേന, ഉമ്മഗ്ഗേനാപി ഏകദാ.

"സംസാരേ സംസരം ബാലോ, തഥാ അപരിണായകോ;
കരോതി ഏകദാ പുഞ്ഞം, അപുഞ്ഞമപി ഏകദാ"തി. (വിഭ॰ അട്ഠ॰ ൨൨൬ സങ്ഖാരപദനിദ്ദേസ) -

വുത്തനയേന തിവിധേ സങ്ഖാരേ അഭിസങ്ഖരോതീതി. കിം പനേത്ഥ ഏകാവ അവിജ്ജാ സങ്ഖാരാനം പച്ചയോ ഹോതി, നനു ഏകസ്മാ കാരണാ ഏകംവ കാരിയം ഉപ്പജ്ജതി, അനേകം കാരിയം ന ഉപ്പജ്ജതി, അനേകസ്മാ വാ ഏകന്തി, അനേകസ്മാ കാരണാ അനേകം കാരിയം ഉപ്പജ്ജതീതി? സച്ചം, പധാനത്തപാകടത്തഅസാധാരണത്തദീപനത്ഥം പനേത്ഥ അനേകേസു കാരണേസുപി ഏകാ അവിജ്ജാ ഏവ പച്ചയഭാവേന നിദ്ദിട്ഠാ "ഫസ്സപച്ചയാ വേദനാ (ഉദാ॰ ൩), സേമ്ഹസമുട്ഠാനാ ആബാധാ"തിആദീസു (അ॰ നി॰ ൫.൫൭; മഹാനി॰ ൫; ചൂളനി॰ ഖഗ്ഗവിസാണസുത്തനിദ്ദേസ ൧൨൧) വിയ. അവിജ്ജാ ഹി പധാനോ ഹേതു, സങ്ഖാരാനം പാകടോ, അസാധാരണോ ച തണ്ഹാദിഹേതൂനമ്പി ഹേതുത്താ, ന വത്ഥാരമ്മണാദീനി ഖീണാസവസ്സ തേസം സമ്ഭവേപി സങ്ഖാരാനം അഭാവാതി. ഏവം താവേത്ഥ വട്ടസങ്ഖാരാനം അവിജ്ജായ ഏവ ഭാവേ ഭാവോ വേദിതബ്ബോ. തഥാ വിഞ്ഞാണസ്സാപി ഉപചിതകമ്മാഭാവേ അഭാവതോ, സബ്ബത്ഥ സബ്ബേസഞ്ച സബ്ബവിപാകവിഞ്ഞാണുപ്പത്തിപ്പസങ്ഗതോ ച സങ്ഖാരാനം ഏവ ഭാവേ ഭാവോ വേദിതബ്ബോ. യഥാ ചേത്ഥ, ഏവം ഉപരിപി നാമരൂപാദീനം വിഞ്ഞാണാദിഭാവേ ഭാവോ യഥാനുരൂപം അനുഭവയുത്തീഹി ഞാതബ്ബോതി അയം സാമഞ്ഞതോ പച്ചയനയോ.

വിസേസതോ പന അവിജ്ജാ പുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരാനം താവ ആരമ്മണപച്ചയേന, ഉപനിസ്സയപച്ചയേന ചാതി ദ്വിധാ പച്ചയോ ഹോതി. സാ ഹി അവിജ്ജം ആരബ്ഭ സമ്മസനാദിവസേന ഉപ്പത്തിയം കാമാവചരാനം, അഭിഞ്ഞാചിത്തേന സമോഹചിത്തസ്സ ജാനനകാലേ രൂപാവചരാനഞ്ച പുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരാനം താവ ആരമ്മണപച്ചയേന പച്ചയോ ഹോതി, അവിജ്ജാസമതിക്കമനത്ഥായ പന അവിജ്ജാസമ്മൂള്ഹതായ കാമരൂപഭവസമ്പത്തിയോ പത്ഥേത്വാവ കാമരൂപാവചരപുഞ്ഞാനി കരോന്തസ്സ ഉപനിസ്സയപച്ചയേന പച്ചയോ ഹോതി. അപുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരാനം പനേസാ അവിജ്ജം ആരബ്ഭ രാഗാദീനം ഉപ്പജ്ജനകാലേ ആരമ്മണാദിപച്ചയേന അവിജ്ജാസമ്മൂള്ഹതായ പാണാതിപാതാദീനി കരോന്തസ്സ നിസ്സയപച്ചയേന, ദുതിയജവനാദീനം അനന്തരൂപനിസ്സയാസേവനനത്ഥിവിഗതപച്ചയേഹി യം കിഞ്ചി അകുസലം കരോന്തസ്സ ഹേതുസഹജാതഅഞ്ഞമഞ്ഞനിസ്സയസമ്പയുത്തഅത്ഥിഅവിഗതപച്ചയേഹീതി ഏവം അനേകധാ പച്ചയോ ഹോതി, ആനേഞ്ജാഭിസങ്ഖാരാനം പന ഏകേന ഉപനിസ്സയപച്ചയേനേവ പച്ചയോ ഹോതി.

സങ്ഖാരപച്ചയാ വിഞ്ഞാണപദേ പന തയോപി സങ്ഖാരാ വിഞ്ഞാണസ്സ യഥാരഹം തീസു ഭവേസു പടിസന്ധിപവത്തീസു കമ്മപച്ചയേന ചേവ ഉപനിസ്സയപച്ചയേന ചാതി ദ്വിധാ പച്ചയാ ഹോന്തി. അഭിധമ്മഭാജനീയനയേന സഹജാതസ്സ വിഞ്ഞാണസ്സ സഹജാതഅഞ്ഞമഞ്ഞനിസ്സയസമ്പയുത്തകമ്മത്ഥിഅവിഗതാദിപച്ചയേഹി പച്ചയാ ഹോന്തി.

വിഞ്ഞാണപച്ചയാ നാമരൂപപദേ പന വിഞ്ഞാണം വിപാകഭൂതം, അവിപാകഭൂതഞ്ച നാമസ്സ കേവലസ്സ വാ രൂപമിസ്സകസ്സ വാ പടിസന്ധിപവത്തീസു സഹജാതഅഞ്ഞമഞ്ഞനിസ്സയസമ്പയുത്തവിപാകആഹാരഇന്ദ്രിയഅത്ഥിഅവിഗതപച്ചയേഹി യഥാരഹം നവധാ, അട്ഠധാ വാ പച്ചയോ ഹോതി. പടിസന്ധിയം വിപാകവിഞ്ഞാണം വത്ഥുരൂപസ്സ സഹജാതഅഞ്ഞമഞ്ഞനിസ്സയവിപാകആഹാരഇന്ദ്രിയവിപ്പയുത്തഅത്ഥി അവിഗതപച്ചയേഹി നവധാ പച്ചയോ ഹോതി. ഠപേത്വാ പന വത്ഥുരൂപം സേസരൂപസ്സ തേഹേവ അഞ്ഞമഞ്ഞപച്ചയരഹിതേഹി അട്ഠഹി പച്ചയോ ഹോതി. അഭിസങ്ഖാരവിഞ്ഞാണം പന ഏകവോകാരപഞ്ചവോകാരഭവേസു കമ്മജരൂപസ്സ സുത്തന്തികപരിയായേന ഉപനിസ്സയവസേന പച്ചയോ ഹോതി. പവത്തിയം പന സബ്ബമ്പി വിഞ്ഞാണം തസ്സ തസ്സ നാമരൂപസ്സ യഥാരഹം പച്ചയോ ഹോതി. തത്ഥ അരൂപഭവേ വിഞ്ഞാണം നാമസ്സേവ, അസഞ്ഞിഭവേ രൂപസ്സേവ, പഞ്ചവോകാരഭവേ നാമരൂപസ്സ പച്ചയോ ഹോതീതി വേദിതബ്ബം. തേനേവ നാമഞ്ച രൂപഞ്ച നാമരൂപഞ്ച നാമരൂപന്തി നിബ്ബചനം കതന്തി.

നാമരൂപപച്ചയാ സളായതനപദേ പന നാമം വിപാകഭൂതം, അവിപാകഭൂതഞ്ച അരൂപഭവേ ഛട്ഠായതനസ്സ അവകംസതോ സഹജാതഅഞ്ഞമഞ്ഞനിസ്സയസമ്പയുത്തവിപാകഅത്ഥിഅവിഗതവസേന യഥാരഹം സത്തധാ പച്ചയോ ഹോതി. ഇതരേസം പനേതം പഞ്ചന്നം ചക്ഖായതനാദീനം പഞ്ചവോകാരഭവേ പടിസന്ധിയം ചതുമഹാഭൂതസഹായം ഹുത്വാ സഹജാതനിസ്സയവിപാകവിപ്പയുത്തഅത്ഥിഅവിഗതവസേന ഛധാ പച്ചയോ ഹോതി. കിഞ്ചി പനേത്ഥ ഹേതുപച്ചയേന, കിഞ്ചി ആഹാരപച്ചയേന ചാതി തേസം വസേന സബ്ബവാരേസു ഉക്കംസാവകംസോ വേദിതബ്ബോ. പവത്തേ പന ചക്ഖാദീനം പഞ്ചന്നം വിപാകമവിപാകമ്പി നാമം പച്ഛാജാതവിപ്പയുത്തഅത്ഥിഅവിഗതവസേന ചതുധാ പച്ചയോ ഹോതീതി. ഏവം താവ നാമമേവ സളായതനസ്സ പച്ചയോ ഹോതീതി വേദിതബ്ബം.

രൂപം പന വത്ഥുഭൂതം പടിസന്ധിയം ഛട്ഠായതനസ്സ സഹജാതഅഞ്ഞമഞ്ഞനിസ്സയവിപ്പയുത്തഅത്ഥിഅവിഗതവസേന ഛധാ പച്ചയോ ഹോതി. ചതുമഹാഭൂതരൂപം ചക്ഖാദീനം പഞ്ചന്നം പടിസന്ധിയം, പവത്തേ ച സഹജാതനിസ്സയഅത്ഥിഅവിഗതപച്ചയേഹി ചതുധാ പച്ചയോ ഹോതി. രൂപജീവിതിന്ദ്രിയം പന ഇന്ദ്രിയഅത്ഥിഅവിഗതവസേന തിവിധാ. തഥാ ആഹാരോ ആഹാരത്ഥിഅവിഗതവസേന. സോ ച ആഹാരൂപജീവീനം പവത്തേയേവ, നോ പടിസന്ധിയം. താനി പന പഞ്ച ചക്ഖായതനാദീനി പഞ്ചവിഞ്ഞാണസങ്ഖാതസ്സ ഛട്ഠസ്സ മനായതനസ്സ നിസ്സയപുരേജാതഇന്ദ്രിയവിപ്പയുത്തഅത്ഥിഅവിഗതവസേന ഛധാ പച്ചയാ ഹോന്തി പവത്തേയേവ, നോ പടിസന്ധിയം. തഥാ പഞ്ചവിഞ്ഞാണവിരഹിതമനായതനസ്സ വത്ഥുരൂപം നിസ്സയപുരേജാതവിപ്പയുത്തഅത്ഥിഅവിഗതവസേന പഞ്ചധാ പച്ചയോ ഹോതീതി. ഏവം രൂപമേവ ഛട്ഠായതനസ്സ, സളായതനസ്സ ച പച്ചയോ ഹോതീതി വേദിതബ്ബം. ഖന്ധത്തയവത്ഥുരൂപസങ്ഖാതം പന നാമരൂപം ഛട്ഠായതനസ്സ പടിസന്ധിയം സഹജാതഅഞ്ഞമഞ്ഞനിസ്സയസമ്പയുത്തവിപ്പയുത്തവിപാകഅത്ഥിഅവിഗതാദിവസേന യഥാരഹം പച്ചയോ ഹോതീതി. ഏവം നാമഞ്ച രൂപഞ്ച നാമരൂപഞ്ച യഥാരഹം ഛട്ഠായതനസ്സ, സളായതനസ്സ ച പച്ചയോ ഹോതീതി വേദിതബ്ബം.

സളായതനപച്ചയാ ഫസ്സപദേ പന ഛട്ഠായതനം വിപാകം, അവിപാകഞ്ച സബ്ബത്ഥ സമ്പയുത്തഫസ്സസ്സ സഹജാതാദിവസേന നവധാ, അട്ഠധാ വാ പച്ചയോ ഹോതി. ചക്ഖായതനാദീനി പഞ്ച യഥാക്കമം പവത്തേ ചക്ഖുസമ്ഫസ്സാദീനം പഞ്ചന്നം നിസ്സയപുരേജാതഇന്ദ്രിയവിപ്പയുത്തഅത്ഥിഅവിഗതവസേന ഛധാ, രൂപായതനാദീനി പഞ്ച തേസം ആരമ്മണപുരേജാതഅത്ഥിഅവിഗതവസേന തിധാ. മനോസമ്ഫസ്സസ്സ പന താനി, ധമ്മാരമ്മണഞ്ച തഥാ ച ആരമ്മണാധിപതിമത്തേന ചാതി ബഹുധാ പച്ചയാ ഹോന്തി. ഏവം ഛട്ഠായതനഞ്ച സളായതനഞ്ച ഛബ്ബിധസ്സാപി ഫസ്സസ്സ പച്ചയോ ഹോതീതി വേദിതബ്ബം.

ഫസ്സപച്ചയാ വേദനാപദേ സബ്ബോപി ഫസ്സോ സഹജാതാനം വേദനാനം സഹജാതഅഞ്ഞമഞ്ഞനിസ്സയവിപാകആഹാരസമ്പയുത്തഅത്ഥിഅവിഗതവസേന അട്ഠധാ, സത്തധാ വാ പച്ചയോ ഹോതി, അസഹജാതാനം ഉപനിസ്സയവസേനേവാതി.

വേദനാപച്ചയാ തണ്ഹാപദേ വിപാകവേദനാ അനുസയപതിതായ തണ്ഹായ ഉപനിസ്സയവസേന, സഹജാതാദിവസേന ച പച്ചയോ ഹോതി. യസ്മാ പന -

> ദുക്ഖീ സുഖം പത്ഥയതി, സുഖീ ഭിയ്യോപി ഇച്ഛതി;
> ഉപേക്ഖാ പന സന്തത്താ, സുഖമിച്ചേവ ഭാസിതാ;
> തണ്ഹായ പച്ചയാ തസ്മാ, ഹോന്തി തിസ്സോപി വേദനാതി. (വിസുദ്ധി॰ ൨.൬൪൪);

തണ്ഹാപച്ചയാ ഉപാദാനപദേ തണ്ഹാ അസഹജാതാ ചതുന്നമ്പി ഉപാദാനാനം ഉപനിസ്സയവസേന ചേവ അനന്തരാദിവസേന ച, സഹജാതാ പന കാമുപാദാനവജ്ജിതാനം തിണ്ണം ഹേതുസഹജാത അഞ്ഞമഞ്ഞനിസ്സയസമ്പയുത്തഅത്ഥിഅവിഗതവസേന സത്തധാ പച്ചയോ ഹോതി.

ഉപാദാനപച്ചയാ ഭവപദേ ചതുബ്ബിധമ്പി ഉപാദാനം അസഹജാതസ്സ സബ്ബകമ്മഭവസ്സ ചേവ ഉപപത്തിഭവസ്സ ച ഉപനിസ്സയവസേനേവ പച്ചയോ ഹോതി, സഹജാതസ്സ പന കമ്മഭവസ്സ ഹേതുസഹജാതാദിവസേന പച്ചയോ ഹോതി.

ഭവപച്ചയാ ജാതിപദേ ഭവോതി കമ്മഭവോവ അധിപ്പേതോ, സോ ച ജാതിയാ കമ്മപച്ചയഉപനിസ്സയപച്ചയവസേന ദ്വിധാ പച്ചയോ ഹോതി.

ജാതിപച്ചയാ ജരാമരണാദിപദേ ജാതി പന ജരാമരണാനം, സോകാദീനഞ്ച തബ്ഭാവഭാവീഭാവമത്തതോ സുത്തന്തികനയേന ഉപനിസ്സയകോടിയാവ പച്ചയോ ഹോതീതി അയം താവേത്ഥ പച്ചയനയോ.

കാരകാദീഹി സുഞ്ഞതോ പനേതേ അവിജ്ജാദയോ ദ്വാദസ ധമ്മാ യസ്മാ ഏവം പച്ചയപച്ചയുപ്പന്നഭാവേന അഞ്ഞമഞ്ഞം പടിബദ്ധാ അഞ്ഞനിരപേക്ഖാ ഹുത്വാ അവിച്ഛിന്നാ അനാദികാ പവത്തന്തി, തസ്മാ തതോ അഞ്ഞേന ബ്രഹ്മാദിനാ കാരകേന, പകതിഅണുകാലാദിഹേതുനാ വാ കാരകവേദകരൂപേന പരപരികപ്പിതേന അത്തനാ വാ രഹിതാ. ന ചേതേ അത്താ, ന അത്തനി, ന അത്തവന്തോ, സുഞ്ഞാ ഏതേ അത്തേന വാ അത്തനിയേന വാ ധുവഭാവേന വാ സുഭഭാവേന വാ സുഖഭാവേന വാതി അയം കാരകാദീഹി സുഞ്ഞതാ.

മൂലദ്ധസന്ധിസങ്ഖേപാകാരവട്ടവിഭാഗതോതി ഏത്ഥ മൂലതോ താവ അവിജ്ജാ, തണ്ഹാ ചാതി ദ്വേ ധമ്മാ **മൂലന്തി** വേദിതബ്ബാ. അദ്ധതോ പനേത്ഥ അവിജ്ജാ, സങ്ഖാരാതി ദ്വേ അങ്ഗാനി അതീതോ **അദ്ധാ,** വിഞ്ഞാണാദീനി ഭവാവസാനാനി അട്ഠ പച്ചുപ്പന്നോ അദ്ധാ, ജാതി ചേവ ജരാമരണഞ്ചാതി ദ്വേ അനാഗതോ അദ്ധാതി തയോ അദ്ധാ വേദിതബ്ബാ. സന്ധിതോ പന സങ്ഖാരാനം, പടിസന്ധിവിഞ്ഞാണസ്സ ച അന്തരാ ഏകോ ഹേതുഫലസന്ധി, വേദനായ ച തണ്ഹായ ച അന്തരാ ഏകോ ഫലഹേതുസന്ധി, ഭവസ്സ ച ജാതിയാ ച അന്തരാ ഏകോ ഹേതുഫലസന്ധി ചാതി തയോ **സന്ധീ** വേദിതബ്ബാ. സങ്ഖേപതോ പന സന്ധീനം ആദിപരിയോസാനവവത്ഥിതാ ചത്താരോ സങ്ഖേപാ ഹോന്തി. സേയ്യഥിദം - അവിജ്ജാസങ്ഖാരാ ഏകോ സങ്ഖേപോ, വിഞ്ഞാണനാമരൂപസളായതനഫസ്സവേദനാ ദുതിയോ, തണ്ഹുപാദാനഭവാ തതിയോ, ജാതിജരാമരണാനി ചതുത്ഥോതി ഏവം ചത്താരോ **സങ്ഖേപാ** വേദിതബ്ബാ.

ആകാരതോ പനേത്ഥ -

> അതീതേ ഹേതുയോ പഞ്ച, ഇദാനി ഫലപഞ്ചകം;
> ഇദാനി ഹേതുയോ പഞ്ച, ആയതിം ഫലപഞ്ചകന്തി. -

ഏവം വീസതി ആകാരാ ഹോന്തി.

ഏത്ഥ ഹി സരൂപതോ വുത്താ അവിജ്ജാസങ്ഖാരാ, തേസം ഗഹണേന തദവിനാഭാവതോ ഗഹിതാ തണ്ഹുപാദാനഭവാതി ഇമേ പഞ്ച ധമ്മാ **അതീതേ ഹേതുയോ** നാമ, സരൂപതോ വുത്താ വിഞ്ഞാണാദയോ പഞ്ച ധമ്മാ **ഇദാനി ഫലപഞ്ചകം** നാമ, സരൂപതോ പന വുത്താ തണ്ഹുപാദാനഭവാ, തേസം ഗഹണേന തദവിനാഭാവതോ ഗഹിതാ അവിജ്ജാസങ്ഖാരാതി ഇമേ പഞ്ച **ഇദാനി ഹേതുയോ** നാമ. ജാതിആദിഅപദേസേന വുത്താ വിഞ്ഞാണാദയോ പഞ്ച

ധമ്മാ **ആയതിം ഫലപഞ്ചകം** നാമാതി ഏവം വീസതി **ആകാരാ** വേദിതബ്ബാ. വട്ടതോ പനേത്ഥ സങ്ഖാരഭവാ കമ്മവട്ടം, അവിജ്ജാതണ്ഹുപാദാനാ കിലേസവട്ടം, സേസാനി വിപാകവട്ടന്തി തീണി **വട്ടാനി** ഹോന്തി. യാവ ച തേസു കിലേസവട്ടം അരിയമഗ്ഗേന ന ഉപച്ഛിജ്ജതി, താവ ഇദം ഭവചക്കം അനുപച്ഛിന്നം പവത്തതീതി അയമേത്ഥ മൂലദ്ധസന്ധിസങ്ഖേപാകാരവട്ടവിഭാഗോ.

വാരണോപമതോതി ഏത്ഥ വാരണതോ താവ - "അവിജ്ജാപച്ചയാ സങ്ഖാരാ"തി ഇദമഹേതുകവിസമഹേതുകദസ്സനനിവാരണം, "സങ്ഖാരപച്ചയാ വിഞ്ഞാണ"ന്തി ഉച്ഛേദഅത്തസങ്കന്തിദസ്സനനിവാരണം, "വിഞ്ഞാണപച്ചയാ നാമരൂപ"ന്തി അത്താതി പരികപ്പിതവത്ഥുഭേദദസ്സനതോ ഘനസഞ്ഞാനിവാരണം, "നാമരൂപപച്ചയാ സളായതന"ന്തിആദി അത്താ പസ്സതി...പേ॰... വിജാനാതി ഫുസതി, വേദയതി, തണ്ഹിയതി, ഉപാദിയതി, ഭവതി, ജായതി, ജീയതി, മീയതീതി ഏവമാദിദസ്സനനിവാരണന്തി ഇദമേത്ഥ മിച്ഛാദസ്സനനിവാരണം.

ഉപമാതോ പനേത്ഥ അന്ധോ വിയ അവിജ്ജാ, തസ്സ ഉപക്ഖലനം വിയ സങ്ഖാരാ, പതനം വിയ വിഞ്ഞാണം, തേന ഗണ്ഡപാതുഭാവോ വിയ നാമരൂപം, തസ്സ ഗണ്ഡഭേദപീളകാ വിയ സളായതനം, തസ്സ സങ്ഘട്ടനം വിയ ഫസ്സോ, തജ്ജനിതദുക്ഖം വിയ വേദനാ, ദുക്ഖസ്സ പടികാരാഭിലാസോ വിയ തണ്ഹാ, അസപ്പായഗ്ഗഹണം വിയ ഉപാദാനം, അസപ്പായാലേപനം വിയ ഭവോ, തേന ഗണ്ഡവികാരപാതുഭാവോ വിയ ജാതി, ഗണ്ഡികാരഭേദോ വിയ ജരാമരണം. യഥാസഭാവദസ്സനനിവാരണാദിതോ വാ ഏതേ അവിജ്ജാദയോ അക്ഖിപടലാദി ഉപമാഹിപി വേദിതബ്ബാതി അയമേത്ഥ ഉപമാ.

ഗമ്ഭീരനയഭേദതോതി ഏത്ഥ ഗമ്ഭീരഭേദോ താവ ഇമേസം അവിജ്ജാദീനം പച്ചേകം ധമ്മത്ഥദേസനാപടിവേധഗമ്ഭീരതാ വേദിതബ്ബാ. ഇമേ ഹി അവിജ്ജാദയോ ധമ്മാ യേനാകാരേന യദവത്ഥാ ച സങ്ഖാരാദീനം ഫലാനം പച്ചയാ ഹോന്തി, സോ നേസം പച്ചയട്ഠോ ദുരവബോധതോ ഗമ്ഭീരോതി അയമേത്ഥ **ധമ്മഗമ്ഭീരതാ**. ധമ്മോതി ഹേതു "ഹേതുമ്ഹി ഞാണം ധമ്മപടിസമ്ഭിദാ"തി (വിഭ॰ ൭൨൦) വചനതോ. ജരാമരണാദീനം ഫലാനം ജാതിആദീഹി പച്ചയേഹി സമ്ഭൂതസമുദാഗതട്ഠോ ദുരവബോധതോ ഗമ്ഭീരോതി അയം **അത്ഥഗമ്ഭീരതാ**. അത്ഥോതി ഫലം "ഹേതുഫലേ ഞാണം അത്ഥപടിസമ്ഭിദാ"തി (വിഭ॰ ൭൨൦) വചനതോ. തേസം പന ഹേതൂനം, ഫലാനഞ്ച തേന തേനാകാരേന അവിപരീതതോ ദേസനാപി സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണസ്സേവ ഗോചരതോ ഗമ്ഭീരാതി അയം **ദേസനാഗമ്ഭീരതാ**. യോ പനേസം അവിജ്ജാസങ്ഖാരാദീനം അദസ്സനായൂഹനാദിസഭാവോ, സോ മന്ദപഞ്ഞേഹി ദുപ്പരിയോഗാഹത്താ ഗമ്ഭീരോതി അയം **പടിവേധഗമ്ഭീരതാതി** അയമേത്ഥ ഗമ്ഭീരഭേദോ.

നയഭേദോ പനേത്ഥ ഏകത്തനയോ നാനത്തനയോ അബ്യാപാരനയോ ഏവംധമ്മതാനയോതി ഇമേസം ചതുന്നം അത്ഥനയാനം വസേന വേദിതബ്ബോ. തത്ഥ ഹി "അവിജ്ജാപച്ചയാ സങ്ഖാരാ, സങ്ഖാരപച്ചയാ വിഞ്ഞാണ"ന്തി ഏവം ബീജസ്സ അങ്കുരാദിഭാവേന രുക്ഖഭാവപ്പത്തി വിയ സന്താനാനുപച്ഛേദോ **ഏകത്തനയോ** നാമ. യം സമ്മാ പസ്സന്തോ ഹേതുഫലസമ്ബന്ധേന സന്താനാനുപച്ഛേദാവബോധതോ ഉച്ഛേദദിട്ഠിം പജഹതി, മിച്ഛാ പസ്സന്തോ ഹേതുഫലസമ്ബന്ധേന പവത്തമാനസ്സ സന്താനാനുപച്ഛേദസ്സ ഏകത്തഗ്ഗഹണതോ സസ്സതദിട്ഠിം ഉപാദിയതി.

അവിജ്ജാദീനം പന യഥാസകം ലക്ഖണവവത്ഥാനം **നാനത്തനയോ** നാമ. യം സമ്മാ പസ്സന്തോ നവനവാനം ഉപ്പാദദസ്സനതോ സസ്സതദിട്ഠിം പജഹതി, മിച്ഛാ പസ്സന്തോ ഏകസന്താനപതിതസ്സ ഭിന്നസന്താനസ്സേവ നാനത്തഗ്ഗഹണതോ ഉച്ഛേദദിട്ഠിം ഉപാദിയതി.

അവിജ്ജായ പന "സങ്ഖാരാ മയാ ഉപ്പാദേതബ്ബാ, സങ്ഖാരാനം വാ വിഞ്ഞാണം അമ്ഹേഹീ"തി ഏവമാദിബ്യാപാരാഭാവോ **അബ്യാപാരനയോ** നാമ. യം സമ്മാ പസ്സന്തോകാരകസ്സ അഭാവാവബോധതോ അത്തദിട്ഠിം പജഹതി, മിച്ഛാ പസ്സന്തോ യോ അസതിപി ബ്യാപാരേ അവിജ്ജാദീനം സഭാവനിയമസിദ്ധോ ഹേതുഭാവോ, തസ്സ അഗ്ഗഹണതോ അകിരിയദിട്ഠിം ഉപാദിയതി.

അവിജ്ജാദീഹി പന കാരണേഹി സങ്ഖാരാദീനംയേവ സമ്ഭവോ ഖീരാദീഹി ദധിആദീനം വിയ, ന അഞ്ഞേസന്തി അയം **ഏവംധമ്മതാനയോ** നാമ. യം സമ്മാ പസ്സന്തോ പച്ചയാനുരൂപതോ ഫലാവബോധതോ അഹേതുകദിട്ഠിം, അകിരിയദിട്ഠിഞ്ച പജഹതി, മിച്ഛാ പസ്സന്തോ പച്ചയാനുരൂപം ഫലപ്പവത്തിം അഗ്ഗഹേത്വാ യതോ കുതോചി യസ്സ കസ്സചി അസമ്ഭവഗ്ഗഹണതോ അഹേതുകദിട്ഠിം ചേവ നിയതവാദഞ്ച ഉപാദിയതീതി അയമേത്ഥ നയഭേദോതി ഏവം വിജാനീയോ പാളിമുത്തവിനിച്ഛയോ.

പച്ചയാകാരവിഭങ്ഗമാതികത്ഥവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

സതിപട്ഠാനവിഭങ്ഗമാതികത്ഥവണ്ണനാ

സതിപട്ഠാനവിഭങ്ഗമാതികായ പന **അത്ഥതോ** താവ - **ചത്താരോതി** ഗണനപരിച്ഛേദോ, തേന ന തതോ ഹേട്ഠാ, ന ഉദ്ധന്തി ദീപേതി. **സതിപട്ഠാനാതി** ഏത്ഥ ദ്വേ സതിപട്ഠാനാ സതിഗോചരോപി സതിപി. "ചതുന്നം, ഭിക്ഖവേ, സതിപട്ഠാനാനം സമുദയഞ്ച അത്ഥങ്ഗമഞ്ച ദേസേസ്സാമീ"തിആദീസു (സം॰ നി॰ ൫.൪൦൮) ഹി സതിഗോചരോ "സതിപട്ഠാന"ന്തി വുച്ചതി, തസ്സത്ഥോ പതിട്ഠാതി തസ്മിന്തി പട്ഠാനം, കാ പതിട്ഠാതി? സതി. സതിയാ പട്ഠാനം **സതിപട്ഠാനം**. പധാനം ഠാനന്തി വാ പട്ഠാനം, സതിയാ പട്ഠാനം **സതിപട്ഠാനം**. "ചത്താരോ സതിപട്ഠാനാ ഭാവിതാ ബഹുലീകതാ സത്ത ബോജ്ഝങ്ഗേ പരിപൂരേന്തീ"തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൩.൧൪൭) പന സതി. തസ്സത്ഥോ പതിട്ഠാതീതി പട്ഠാനം, ഉപട്ഠാതി ഓക്കന്തിത്വാ പക്ഖന്ദിത്വാ പവത്തതീതി അത്ഥോ. സതിയേവ പട്ഠാനട്ഠേന **സതിപട്ഠാനം**. അഥ വാ സരണട്ഠേന സതി, സാ ച ഉപട്ഠാനട്ഠേന പട്ഠാനന്തി **സതിപട്ഠാനം**, ഇദമിധ അധിപ്പേതം. യദി ഏവം, കസ്മാ സതിപട്ഠാനാതി ബഹുവചനം കതം? സതിയാ ബഹുത്താ. ആരമ്മണഭേദേന ഹി ബഹുകാ താ സതിയോ.

ഇധാതി ഇമസ്മിം സാസനേ, തേന അജ്ഝത്താദിവസേന സബ്ബപ്പകാരചതുചത്താലീസവിധസതിപട്ഠാനനിബ്ബത്തകസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ നിസ്സയഭൂതം സാസനമേവ, നാഞ്ഞം സാസനന്തി ദീപേതി. വുത്തം ഹേതം "ഇധേവ, ഭിക്ഖവേ, സമണോ...പേ॰... സുഞ്ഞാ പരപ്പവാദാ സമണേഹി അഞ്ഞേഹീ"തി (ദീ॰ നി॰ ൨.൨൧൪; മ॰ നി॰ ൧.൧൩൯; അ॰ നി॰ ൪.൨൪൧).

ഭിക്ഖൂതി സംസാരേ ഭയം ഇക്ഖനകോ. തേന കിഞ്ചാപി ഭഗവതോ ദേവലോകേ നിസീദിത്വാ സതിപട്ഠാനം ദേസേന്തസ്സ സന്തികേ ദേവഗണം മുഞ്ചിത്വാ ഏകഭിക്ഖുപി നിസിന്നോ നാമ നത്ഥി, തഥാപി ദേവോ വാ ഹോതു

മനുസ്സോ വാ ഗഹട്ഠോ വാ പബ്ബജിതോ വാ, സംസാരേ ഭയന്തി സമ്മാ ഇക്ഖമാനോ യഥാനുസിട്ഠം പടിപജ്ജമാനോവ ഭിക്ഖു നാമ ഹോതി, നാഞ്ഞോതി ദസ്സേതി. യഥാഹ "അലങ്കതോ ചേപീ"തി (ധ॰ പ॰ ౧൪൨).

അജ്ഝത്തന്തി നിയകജ്ഝത്തം. **കായേ**തി ഏത്ഥ ആയന്തി തതോതി ആയോ. കേ ആയന്തി? കുച്ഛിതാ കേസാദയോ, ഇതി കുച്ഛിതാനം ആയോതി കായോ. അഥ വാ അങ്ഗപച്ചങ്ഗാനം, കേസാദീനഞ്ച സമൂഹട്ഠേനപി കായോ, രൂപകായോ, തസ്മിം അത്തനോ കായേതി അത്ഥോ. **കായാനുപസ്സീ**തി കായം അനുപസ്സനസീലോ. "കായേ"തി ച വത്വാ പുന "കായാനുപസ്സീ"തി ദുതിയകായ-ഗ്ഗഹണം "ഏവം ന കായേ അങ്ഗപച്ചങ്ഗവിനിമുത്തഏകധമ്മാനുപസ്സീ, നാപി കേസലോമാദിവിനിമുത്തഇത്ഥിപുരിസാനുപസ്സീ, ന ച ഭൂതുപാദായവിനിമുത്തഏകധമ്മാനുപസ്സീ, അഥ ഖോ രഥസമ്ഭാരനഗരാവയവകദലിക്ഖന്ധവിഭാഗാനുപസ്സകോ വിയ യഥാക്കമം അങ്ഗപച്ചങ്ഗകേസാദിഭൂതുപാദായസമൂഹാനുപസ്സീ ഏവാ"തി ദസ്സനത്ഥം കതം. തഥാ ഹേത്ഥ യഥാവുത്തധമ്മസമൂഹവിനിമുത്തോ ഇത്ഥിപുരിസാദികോ, അഞ്ഞോ വാ കോചി ധമ്മോ ന ദിസ്സതി, യഥാവുത്തധമ്മസമൂഹമത്തേയേവ പന ബാലാ തഥാ തഥാ സുഭാദിതോ ച മിച്ഛാഭിനിവേസം കരോന്തി, അയം പന യോഗീ തത്ഥ കായാനുപസ്സീ ഏവ അനിച്ചദുക്ഖഅനത്താസുഭാനുപസ്സീ ഏവാതി വുത്തം ഹോതി. അഥ വാ യ്വായം മഹാസതിപട്ഠാനേ അസ്സാസപസ്സാസാദികോ ചുദ്ദസവിധോ കായോ വുത്തോ, തസ്സ സബ്ബസ്സ ഇമസ്മിംയേവ കായേ അനുപസ്സനതോ "കായേ കായാനുപസ്സീ"തി ഏവമാദിനാപി അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ.

വിഹരതീതി ഇരിയതി, ചതൂസു ഇരിയാപഥേസു ഏകേനാഗതം സരീരബാധനം അഞ്ഞേന ഇരിയാപഥേന വിച്ഛിന്ദിത്വാ അപതമാനം അത്തഭാവം ഹരതി, പവത്തേതീതി അത്ഥോ. **ബഹിദ്ധാ കായേ**തി പരസ്സ കായേ. **അജ്ഝത്തബഹിദ്ധാ കായേ**തി കാലേന അത്തനോ, കാലേന പരസ്സ കായേ. കാലേന ഹി അജ്ഝത്തബഹിദ്ധാകായേസുപി ഏകസ്മിം ഖണേ കായാനുപസ്സനാ ഉപ്പജ്ജതി, പഗുണകമ്മട്ഠാനസ്സ പന അപരാപരം സഞ്ചരണകാലോ ഏത്ഥ കഥിതോ. **ആതാപീ**തി കായപരിഗ്ഗാഹകവീരിയേന വീരിയവാ. സോ ഹി യസ്മാ കിലേസാനം ആതാപനതോ ആതാപോ വുച്ചതി വീരിയം, സോ ചസ്സ അത്ഥി, തസ്മാ ആതാപീതി വുച്ചതി. **സമ്പജാനോ**തി കായപരിഗ്ഗാഹകേന സമ്പജഞ്ഞേന സമന്നാഗതോ. **സതിമാ**തി കായപരിഗ്ഗാഹികായ സതിയാ സമന്നാഗതോ. അയം പന യസ്മാ സതിയാ ആരമ്മണം പരിഗ്ഗഹേത്വാ പഞ്ഞായ അനുപസ്സതി, വീരിയേന ച അന്തരാ വോസാനം നാപജ്ജതി, തസ്മാ യേസം ധമ്മാനം ആനുഭാവേന തം സതിപട്ഠാനം സമ്പജ്ജതി, തേസം ദസ്സനത്ഥം "ആതാപീ സമ്പജാനോ സതിമാ"തി ഇദം വുത്തന്തി വേദിതബ്ബം.

ഇതി കായാനുപസ്സനാസതിപട്ഠാനം, സമ്പയോഗങ്ഗഞ്ച ദസ്സേത്വാ ഇദാനി പഹാനങ്ഗം ദസ്സേതും **"വിനേയ്യ ലോകേ അഭിജ്ഝാദോമനസ്സ"**ന്തി വുത്തം. തത്ഥ **വിനേയ്യാ**തി തദങ്ഗവിനയേന വാ വിക്ഖമ്ഭനവിനയേന വാ വിനയിത്വാ. **ലോകേ**തി യ്വായം അജ്ഝത്താദിഭേദോ കായോ വുത്തോ, സ്വേവ ഇധ ലുജ്ജനപലുജ്ജനട്ഠേന ലോകോ നാമ. **വിഭങ്ഗേ** പന യസ്മാ രൂപകായേ പഹീനഅഭിജ്ഝാദയോ വേദനാദീസുപി പഹീയന്തി ഏവ, തസ്മാ പഞ്ചപി ഉപാദാനക്ഖന്ധാ "ലോകോ"തി വുത്തം. തസ്മിം ലോകേ അഭിജ്ഝാദോമനസ്സസങ്ഖാതം കാമച്ഛന്ദബ്യാപാദം വിനേയ്യാതി സമ്ബന്ധോ. ഇമസ്സ ച നീവരണേസു ബലവധമ്മദ്വയസ്സ പഹാനദസ്സനേന സേസനീവരണാനമ്പി പഹാനം വുത്തംയേവാതി വേദിതബ്ബം. വിസേസേന ചേത്ഥ അഭിജ്ഝാദോമനസ്സവിനയേന യഥാക്കമം കായസമ്പത്തിവിപത്തിമൂലാനം അനുരോധവിരോധാനം, അത്തഅഭിരതിതദസുഭാകാരാദിഭാവനാനഭിരതീനം, അഭൂതഗുണപക്ഖേപഭൂതദോസാപനയനാനഞ്ച പഹാനം വുത്തം, തേന യോഗാവചരസ്സ യോഗാനുഭാവനിബ്ബത്തഫലം, യോഗസമത്ഥതാ ച ദീപിതാ ഹോതി.

അജ്ഝത്തം വേദനാസൂതിആദീസുപി അജ്ഝത്താദീനി വുത്തനയേന വേദിതബ്ബാനി. ഏത്ഥ പന **വേദനാ**തി തിസ്സോ വേദനാ ലോകിയാ, തഥാ **ചിത്തം, ധമ്മാ** ച, തേസം വിഭാഗോ വിഭങ്ഗനയേ ആവി ഭവിസ്സതി. കേവലം പനേത്ഥ യഥാ വേദനാദയോ അനുപസ്സന്തോ വേദനാദിഅനുപസ്സീ നാമ ഹോതി, സോ നയോ ദസ്സേതബ്ബോ. സേയ്യഥിദം - വേദനാസു താവ സുഖാ വേദനാ ദുക്ഖതോ, ദുക്ഖാ സല്ലതോ, ഇതരാ ച അനിച്ചതോ അനുപസ്സിതബ്ബാ. യഥാഹ -

> "യോ സുഖം ദുക്ഖതോ അദ്ദ, ദുക്ഖമദ്ദക്ഖി സല്ലതോ;
> അദുക്ഖമസുഖം സന്തം, അദ്ദക്ഖി നം അനിച്ചതോ"തി (സം॰ നി॰ ൪.൨൫൩; ഇതിവു॰ ൫൩).

സബ്ബാ ഏവ ഏതാ ദുക്ഖതോ അനുപസ്സിതബ്ബാ "യം കിഞ്ചി വേദയിതം, തം ദുക്ഖസ്മിന്തി വദാമീ"തി (സം॰ നി॰ ൪.൨൫൯) വചനതോ. ഏവം അനുപസ്സന്തോ പന അനിച്ചാദിസത്താനുപസ്സനാവസേന വാ അനുപസ്സന്തോപി "ഇമം വേദനം കോ വേദയതി, കസ്സായം വേദനാ, കിം കാരണായം വേദനാ"തി ഉപപരിക്ഖിത്വാ "ന കോചി സത്താദികോ വേദയതി, ന കേസഞ്ചി സത്താദീനം വേദനാ, വത്ഥാരമ്മണാദികാരണാ പനായം വേദനാ ഉപ്പജ്ജതീ"തി അനുപസ്സന്തോപി **വേദനാനുപസ്സീ** നാമ ഹോതി. അഥ വാ സുഖാദീനം ഉപ്പത്തിക്ഖണേ ദുക്ഖാദീനം അസമ്ഭവാ അനിച്ചാ അദ്ധുവാ വിപരിണാമധമ്മാതി ഏവം വാ അനുപസ്സന്തോ **വേദനാനുപസ്സീ** നാമ ഹോതി. ഇമിനാവ നയേന പാളിനയാനുസാരേന സേസചിത്തധമ്മാനമ്പി അനുപസ്സനാകാരോ വേദിതബ്ബോ. വിസേസതോ പനേത്ഥ ചിത്തേസു അനിച്ചതാവസേന, ധമ്മേസു അനത്തതാവസേന ച അനുപസ്സന്തോ **ചിത്താനുപസ്സീ, ധമ്മാനുപസ്സീ** ച നാമ ഹോതീതി വേദിതബ്ബം. സേസം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ. അയം താവേത്ഥ പദത്ഥോ.

ധമ്മഭേദോ പനേത്ഥ നത്ഥി, സരണവസേന ച ഏകാവ സതി ആരമ്മണവസേന "ചത്താരോ സതിപട്ഠാനാ"തി വുത്താതി.

വിഭങ്ഗനയതോ പനേത്ഥ **സുത്തന്തഭാജനീയേ** താവ അജ്ഝത്തബഹിദ്ധാതദുഭയകായേ കേസാദികോട്ഠാസഭാവനാവസേന പഠമം സതിപട്ഠാനം വിത്ഥാരിതം. തഥാ അജ്ഝത്താദീസു പച്ചേകം സാമിസനിരാമിസവസേന ദുവിധാനം സുഖദുക്ഖഅദുക്ഖമസുഖവേദനാനം വസേന ദുതിയം, സരാഗവീതരാഗസദോസവീതദോസസമോഹവീതമോഹസംഖിത്തവിക്ഖിത്തമഹഗ്ഗതഅമഹഗ്ഗതസഉത്തരാനുത്തരസമാഹിതാസ സോളസവിധേഹി ചിത്തപജാനനവസേന തതിയം, പഞ്ചനീവരണാനം, സത്തബോജ്ഝങ്ഗാനഞ്ച സമ്ഭവാസമ്ഭവഉപ്പാദപഹാനപഹീനാനുപ്പത്തിഭാവനാപാരിപൂരിഹേതുജ്ഝാനവസേന ചതുത്ഥം സതിപട്ഠാനം വിത്ഥാരിതം. അയം സുത്തന്തഭാജനീയനയോ.

അഭിധമ്മഭാജനീയേ പന താവ "ചത്താരോ സതിപട്ഠാനാ. ഇധ ഭിക്ഖു കായേ കായാനുപസ്സീ വിഹരതി വേദനാസു...പേ॰... ധമ്മേസു ധമ്മാനുപസ്സീ വിഹരതീ"തി (വിഭ॰ ൩൯൦) ഏവം മാതികം ഠപേത്വാ ധമ്മസങ്ഗണിയം വുത്തനയസ്സ വിത്ഥാരേസു അട്ഠസു ലോകുത്തരചിത്തേസു സമ്പയുത്തസതിവസേനേവ വിത്ഥാരതോ വിഭത്താ.

പഞ്ഹാപുച്ഛകനയേപി ചതുന്നം സതിപട്ഠാനാനം കതി കുസലാ…പേ॰… കതി അരണാ? സിയാ കുസലാ, സിയാ അബ്യാകതാ…പേ॰… അനുപാദിന്നഅനുപാദാനിയാവ, അസംകിലിട്ഠഅസംകിലേസികാവ…പേ॰… അനിദസ്സനഅപ്പടിഘാവ. ന ഹേതൂ അഹേതുകാവ…പേ॰… അനുത്തരാ അരണാവാതി ലോകുത്തരവസേനേവ വിഭത്താ. സമ്മാസമ്ബുദ്ധേന ഹി സുത്തന്തഭാജനീയസ്മിഞ്ഞേവ ലോകിയലോകുത്തരമിസ്സകാ സതിപട്ഠാനാ കഥിതാ, അഭിധമ്മഭാജനീയപഞ്ഹാപുച്ഛകേസു പന ലോകുത്തരായേവ. തേസു ച ലോകിയാ നാനാചിത്തേസു ഏവ ലബ്ഭന്തി. അഞ്ഞേനേവ ഹി ചിത്തേന കായം പഗ്ഗണ്ഹന്തി, അഞ്ഞേന വേദനാദയോതി. ലോകുത്തരാ പന ചത്താരോപി മഗ്ഗക്ഖണേ ഏകചിത്തേയേവ ലബ്ഭന്തി. ഏകസ്മിഞ്ഹി മഗ്ഗചിത്തക്ഖണേ ആരമ്മണതോ നിബ്ബാനാരമ്മണാ ഏകാവ സതി കായാദീസു സുഭസുഖനിച്ചഅത്തവിപല്ലാസസമുച്ഛേദകതായ ചതുകിച്ചസാധനട്ഠേന ചത്താരിപി നാമാനി ലഭതീതി അയമേത്ഥ വിഭങ്ഗനയോ.

> കമതോ സതിപട്ഠാനേ, അനൂനാധികതോപി ച;
> പാളിമുത്തനയോ ഞേയ്യോ, തത്ഥ കോസല്ലമിച്ഛതാ.

തത്ഥ **കമതോ** താവ അയമ്പി ദേസനാക്കമോവ, സോപി പാകടാപാകടവസേന വുത്തോ. ഇമാസു ഹി രൂപകമ്മട്ഠാനം പാകടന്തി പഠമം കായാനുപസ്സനാ വുത്താ. തതോ അരൂപകമ്മട്ഠാനം. തത്ഥാപി ആരമ്മണം അനുഭവന്തീ ഉപ്പജ്ജമാനാ വേദനാ പാകടാതി അനന്തരാ വേദനാനുപസ്സനാ, തതോ ആരമ്മണം വിജാനന്തം വിഞ്ഞാണം പാകടന്തി ചിത്താനുപസ്സനാ, ചിത്തേ പാകടേ തന്നിസ്സിതാ സുഖുമാപി ധമ്മാ പാകടാ ഹോന്തീതി അന്തേ ധമ്മാനുപസ്സനാ വുത്താ. അയം താവേത്ഥ കമോ.

അനൂനാധികതോതി ഏത്ഥ പന കസ്മാ ഭഗവതാ ചത്താരോവ സതിപട്ഠാനാ വുത്താ, അനൂനാ അനധികാതി? തണ്ഹാചരിതദിട്ഠിചരിതസമഥയാനികവിപസ്സനായാനികാനം മന്ദതിക്ഖവസേന ദ്വിധാ പവത്താനം വിസുദ്ധിമഗ്ഗവസേന. മന്ദസ്സ ഹി തണ്ഹാചരിതസ്സ ഓളാരികം കായാനുപസ്സനാസതിപട്ഠാനം വിസുദ്ധിമഗ്ഗോ, തിക്ഖസ്സ സുഖുമം വേദനാനുപസ്സനാസതിപട്ഠാനം, ദിട്ഠിചരിതസ്സാപി മന്ദസ്സ നാതിപ്പഭേദഗതം ചിത്താനുപസ്സനാസതിപട്ഠാനം, തിക്ഖസ്സ അതിപ്പഭേദഗതം ധമ്മാനുപസ്സനാസതിപട്ഠാനം വിസുദ്ധിമഗ്ഗോ. സമഥയാനികസ്സ ച മന്ദസ്സ അകിച്ഛേന അധിഗന്തബ്ബനിമിത്തം പഠമം സതിപട്ഠാനം വിസുദ്ധിമഗ്ഗോ, തിക്ഖസ്സ ദുതിയം, വിപസ്സനായാനികസ്സാപി മന്ദസ്സ തതിയം, തിക്ഖസ്സ ചതുത്ഥം വിസുദ്ധിമഗ്ഗോതി വേനേയ്യജ്ഝാസയതോ ചത്താരോ വുത്താ. സുഭസുഖനിച്ചഅത്തഭാവവിപല്ലാസപ്പഹാനത്ഥം വാ ചതുരോഘയോഗാസവഗന്ഥഉപാദാനഅഗതിപ്പഹാനത്ഥമ്പി ചതുബ്ബിധാഹാരപരിഞ്ഞത്ഥഞ്ച ചത്താരോവ വുത്താ, അനൂനാ അനധികാതി അയമേത്ഥ അനൂനാധികതാ. ഏവം പാളിമുത്തനയോ ഞേയ്യോ.

സതിപട്ഠാനവിഭങ്ഗമാതികത്ഥവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

സമ്മപ്പധാനവിഭങ്ഗമാതികത്ഥവണ്ണനാ

സമ്മപ്പധാനവിഭങ്ഗമാതികായ പന **അത്ഥതോ** താവ - **സമ്മപ്പധാനാ**തി കാരണപ്പധാനാ ഉപായപ്പധാനാ. യോനിസോ പദഹനതോ പരമം ധാനം പധാനം, പധാനവീരിയാനീതി അത്ഥോ. **ഇധ ഭിക്ഖൂ**തി ഇമസ്മിം സാസനേ പടിപന്നകോ ഭിക്ഖു. **അനുപ്പന്നാന**ന്തി അനിബ്ബത്താനം. **പാപകാന**ന്തി ലാമകാനം. **അകുസലാനം ധമ്മാന**ന്തി അകോസല്ലസമ്ഭൂതാനം ധമ്മാനം. **അനുപ്പാദായാ**തി ന ഉപ്പാദനത്ഥായ. **ഛന്ദം ജനേതീ**തി കത്തുകമ്യതാസങ്ഖാതം കുസലച്ഛന്ദം ജനേതി ഉപ്പാദേതി. **വായമതീ**തി പയോഗം പരക്കമം കരോതി. **വീരിയം ആരഭതീ**തി കായികചേതസികവീരിയം കരോതി. **ചിത്തം പഗ്ഗണ്ഹാതീ**തി തേനേവ സഹജാതവീരിയേന ചിത്തം ഉക്ഖിപതി. **പദഹതീ**തി പധാനവീരിയം കരോതി. പടിപാടിയാ പനേതാനി ചത്താരിപി പദാനി വീരിയസ്സേവ ആസേവനാഭാവനാബഹുലീകമ്മസാതച്ചകിരിയാഹി യോജേതബ്ബാനി.

ഉപ്പന്നാനന്തി അനുപ്പന്നാതി അവത്തബ്ബതം ആപന്നാനം. **പഹാനായാ**തി പജഹനത്ഥായ. **അനുപ്പന്നാനം കുസലാനം ധമ്മാന**ന്തി അനിബ്ബത്താനം കോസല്ലസമ്ഭൂതാനം ധമ്മാനം. **ഉപ്പാദായാ**തി ഉപ്പാദനത്ഥായ. **ഉപ്പന്നാന**ന്തി നിബ്ബത്താനം. **ഠിതിയാ**തി ഠിതത്ഥായ. **അസമ്മോസായാ**തി അനസ്സനത്ഥം. **ഭിയ്യോഭാവായാ**തി പുനപ്പുനം ഭവനായ. **വേപുല്ലായാ**തി വിപുലഭാവായ. **ഭാവനായാ**തി വഡ്ഢിയാ. **പാരിപൂരിയാ**തി പരിപൂരണത്ഥായ. സേസം പദതോ ഉത്താനമേവ.

അത്ഥതോ പനേത്ഥ "അനുപ്പന്നാനം പാപകാന"ന്തിആദീസു അസമുദാചാരവസേന വാ അനനുഭൂതാരമ്മണവസേന വാ കിലേസാനം അനുപ്പത്തി വേദിതബ്ബാ. അഞ്ഞഥാ ഹി അനമതഗ്ഗേ സംസാരേ അനുപ്പന്നാ അകുസലധമ്മാ നാമ നത്ഥി. കുസലധമ്മേസു പന രതനത്തയപ്പസാദവിപസ്സനാദിവിവട്ടൂപനിസ്സയകുസലാദിവസേന അനുപ്പന്നാപി അത്ഥി. തേസമ്പി ഉപ്പന്നപുബ്ബത്തേ സതി സബ്ബസത്താനം ഇതോ പുബ്ബേ ച ആസവക്ഖയപ്പസങ്ഗതോ. ഏകന്തപ്പവത്തസാധകാ തേസം. തത്ഥ ഏകച്ചസ്സ വത്തഗന്ഥധുതങ്ഗസമാധിവിപസ്സനാനവകമ്മേസു അഞ്ഞതരസ്മിം നിച്ചപ്പയുത്തസ്സ, ഘടതോ, വായമതോ ച ബ്രഹ്മലോകാ ആഗതത്താ ഭവവസേന കിലേസേസു അലദ്ധാസേവനസ്സ സത്തസ്സ കിലേസാ ന സമുദാചരന്തി, അപരഭാഗേ പനസ്സ വത്താദീനി വിസ്സജ്ജേത്വാ കുസീതസ്സ ചരതോ ചേവ അകല്യാണമിത്താദിതോ കിലേസേസു ലദ്ധാസേവനസ്സ ച അയോനിസോമനസികാരം, സതിവോസ്സഗ്ഗഞ്ച ആഗമ്മ ഉപ്പജ്ജന്തി. ഏവം താവ അസമുദാചാരവസേന കിലേസാനം അനുപ്പത്തി വേദിതബ്ബാ.

ഏകച്ചസ്സ പന തസ്മിം അത്തഭാവേ അനനുഭൂതപുബ്ബം ദിബ്ബാദിഭേദം മനാപിയം ആരമ്മണം ലഭിത്വാ തത്ഥ അയോനിസോമനസികാരസതിവോസ്സഗ്ഗേ ആഗമ്മ കിലേസാ ഉപ്പജ്ജന്തി, അലഭിത്വാ ഏവം അനനുഭൂതാരമ്മണവസേന കിലേസാനം അനുപ്പത്തി വേദിതബ്ബാ.

"ഉപ്പന്നാനം പാപകാന"ന്തി ഏത്ഥ പന ചതുബ്ബിധം ഉപ്പന്നം വത്തമാനഭൂതാപഗതഓകാസകതഭൂമിലദ്ധവസേന, തേസം വിഭാഗോ ഉപ്പന്നത്തികേ വുത്തോവ. അപരമ്പി ചതുബ്ബിധം ഉപ്പന്നം സമുദാചാരആരമ്മണാധിഗ്ഗഹിതഅവിക്ഖമ്ഭിതഅസമുഗ്ഘാതിതവസേന. തത്ഥ സമ്പതി വത്തമാനംയേവ **സമുദാചാരുപ്പന്നം** നാമ. സേസം പാകടമേവ. യസ്മാ പനേത്ഥ ഇമേസു ഉപ്പന്നേസു വത്തമാനഭൂതാപഗതഓകാസകതസമുദാചാരസങ്ഖാതം ചതുബ്ബിധം ഉപ്പന്നം ന മഗ്ഗാദിവജ്ഝം, തസ്മാ ഭൂമിലദ്ധആരമ്മണാധിഗ്ഗഹിതഅസമുഗ്ഘാതിതസങ്ഖാതം ചതുബ്ബിധം ഉപ്പന്നം സന്ധായേത്ഥ "ഉപ്പന്നാനം പാപകാനം പഹാനായാ"തി വുത്തം.

കഥം പന മഗ്ഗക്ഖണേ അനുപ്പന്നാനം കുസലാനം ഉപ്പാദായ വായാമോ ഹോതി, കഥഞ്ച ഉപ്പന്നാനം ഠിതിയാതി? മഗ്ഗപ്പവത്തിയാ ഏവ. മഗ്ഗോ ഹി പവത്തമാനോ പുബ്ബേ അനുപ്പന്നപുബ്ബത്താ **അനുപ്പന്നോ** നാമ വുച്ചതി. യാ ചസ്സ പവത്തി, അയമേവ **ഠിതി** നാമാതി അയം താവേത്ഥ പദത്ഥോ.

ധമ്മഭേദോ പനേത്ഥാപി ഏകസ്സേവ വീരിയസ്സ കിച്ചഭേദതോ ചതുധാ വുത്താതി അയമേത്ഥ പാളിമുത്തവിനിച്ഛയോ.

വിഭങ്ഗനയതോ പന സുത്തന്തഭാജനീയേ താവ ചത്താരോ സമ്മപ്പധാനാ ലോകിയലോകുത്തരകുസലചിത്തസമ്പയുത്തവീരിയവസേന അകുസലാദിപദേഹി സദ്ധിം വിത്ഥാരതോ വിഭത്താ. അഭിധമ്മഭാജനീയപഞ്ഹാപുച്ഛകേസു പനേതേ ലോകുത്തരകുസലചിത്തസമ്പയുത്തവസേനേവ വിഭത്താ, ഫലചിത്തസമ്പയുത്താ പന ന ഗഹിതാ. തേനേവ പഞ്ഹാപുച്ഛകേ "കുസലാ ഏവ, വിപാകധമ്മധമ്മാ ഏവ, അപചയഗാമിനോവ, സേഖാവാ"തിആദിനാ വുത്താ. സേസോ പനേത്ഥ വിനിച്ഛയോ സതിപട്ഠാനേ വുത്തനയാനുസാരേന വേദിതബ്ബോ.

സമ്മപ്പധാനവിഭങ്ഗമാതികത്ഥവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ഇദ്ധിപാദവിഭങ്ഗമാതികത്ഥവണ്ണനാ

ഇദ്ധിപാദവിഭങ്ഗമാതികായ പന **ചത്താരോ ഇദ്ധിപാദാ**തി ഏത്ഥ ഇജ്ഝതീതി ഇദ്ധി, സമിജ്ഝതി നിപ്ഫജ്ജതീതി അത്ഥോ, ഇദ്ധി ഏവ പാദോ **ഇദ്ധിപാദോ,** ഇദ്ധികോട്ഠാസോതി അത്ഥോ. ഇജ്ഝന്തി വാ ഏതായ സത്താ ഇദ്ധാ വുദ്ധാ ഉക്കംസഗതാ ഹോന്തീതിപി ഇദ്ധി, പജ്ജന്തി ഏതേനാതി പാദോ, പതിട്ഠാ അധിഗമൂപായോതി അത്ഥോ, ഇദ്ധിയാ പാദോ **ഇദ്ധിപാദോ. ഛന്ദസമാധിപധാനസങ്ഖാരസമന്നാഗത**ന്തി ഏത്ഥ ഛന്ദഹേതുകോ, ഛന്ദാധികോ വാ സമാധി **ഛന്ദസമാധി,** കത്തുകമ്യതാഛന്ദം അധിപതിം കരിത്വാ പടിലദ്ധസമാധിസ്സേതം അധിവചനം. പധാനഭൂതാ സങ്ഖാരാ **പധാനസങ്ഖാരാ,** ചതുകിച്ചസാധകസ്സ സമ്മപ്പധാനവീരിയസ്സേതം അധിവചനം. **സമന്നാഗത**ന്തി തേന ഛന്ദസമാധിനാ, പധാനസങ്ഖാരേന ച ഉപേതം. **ഇദ്ധിപാദ**ന്തി യഥാവുത്തത്ഥേന "ഇദ്ധീ"തി സങ്ഖ്യം ഗതാനം ഉപചാരജ്ഝാനാദികുസലചിത്തസമ്പയുത്താനം ഛന്ദസമാധിപധാനസങ്ഖാരാനം അധിട്ഠാനട്ഠേന പാദഭൂതസേസചിത്തചേതസികരാസിം. **ഭാവേതീ**തി വഡ്ഢേതി, അത്തനോ സന്താനേ പുനപ്പുനം ജനേതീതി അത്ഥോ. ഇമിനാ നയേന സേസേസുപി അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. തത്ഥ **വീമംസാ**തി പഞ്ഞാ. സേസം പദതോ സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

അത്ഥതോ പനേത്ഥ തേന കിം കഥിതം? ചതുന്നം ഭിക്ഖൂനം മത്ഥകപ്പത്തം കമ്മട്ഠാനം കഥിതം. യഥാ ഹി ചതൂസു അമച്ചപുത്തേസു ഠാനന്തരം പത്ഥേത്വാ വിചരന്തേസു ഏകോ ഉപട്ഠാനേന, ഏകോ സൂരഭാവേന, ഏകോ ജാതിസമ്പത്തിയാ, ഏകോ മന്തബലേനാതി ഏവം തേ പച്ചേകകാരണേന രാജാനം ആരാധേത്വാ ഠാനന്തരം പാപുണന്തി, ഏവം ഭിക്ഖൂപി ഛന്ദവീരിയചിത്തവീമംസാസു ഏകേകം ജേട്ഠം ധുരം പുബ്ബങ്ഗമം കത്വാ ലോകുത്തരധമ്മനിബ്ബത്തകാ ഹോന്തി. ഏത്ഥ ച ഛന്ദോ സമാധി പധാനസങ്ഖാരോതി തയോ ധമ്മാ ഇദ്ധീപി ഹോന്തി ഇദ്ധിപാദാപി, സേസാ പന സമ്പയുത്താ ചത്താരോ ഖന്ധാ ഇദ്ധിപാദാ ഏവ. ഏവം സേസാധിപതിയുത്തചിത്തേസുപി ഇദ്ധിപാദാതി വേദിതബ്ബാ.

അപിച ഝാനവിപസ്സനാസു പുബ്ബഭാഗോ ഇദ്ധിപാദോ. യോ പടിലാഭോ, സാ ഇദ്ധി. പഠമജ്ഝാനാദീനം ഹി പുബ്ബഭാഗപരികമ്മാനി ഇദ്ധിപാദോ നാമ, പഠമജ്ഝാനാദയോ ഇദ്ധി നാമ. പഠമമഗ്ഗാദീനം പുബ്ബഭാഗവിപസ്സനാ ഇദ്ധിപാദോ നാമ, പഠമമഗ്ഗാദയോ ഇദ്ധി നാമ. പടിലാഭവസേനാപി ദീപേതും വട്ടതി. പഠമജ്ഝാനാദയോ ഹി പഠമമഗ്ഗാദയോ ച ഇദ്ധിപാദോ നാമ, ദുതിയജ്ഝാനാദയോ, ദുതിയമഗ്ഗാദയോ ച ഇദ്ധി നാമാതി അയം താവേത്ഥ പദത്ഥോ.

ധമ്മഭേദോ പനേത്ഥ വിഭങ്ഗനയേനേവ പാകടോ ഭവിസ്സതി. തത്ഥ ഹി **സുത്തന്തഭാജനീയേ** താവ ഛന്ദാദീനം പദാനം വിഭങ്ഗം വത്വാ അന്തേ "ഇദ്ധിപാദോതി തഥാഭൂതസ്സ വേദനാക്ഖന്ധോ…പേ॰… വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധോ. ഇദ്ധിപാദം ഭാവേതീതി തേ ധമ്മേ ആസേവതി ഭാവേതി ബഹുലീകരോതി, തേന വുച്ചതി ഇദ്ധിപാദം ഭാവേതീ"തി (വിഭ॰ ൪൩൪) ഏവം സബ്ബേ ലോകിയലോകുത്തരധമ്മാ ഇദ്ധിപാദോതി വുത്താ.

അഭിധമ്മഭാജനീയേ പന ഛന്ദാദീനി പദാനി വിഭജിത്വാ അന്തേ "ഇദ്ധിപാദോതി തഥാഭൂതസ്സ ഫസ്സോ…പേ॰… പഗ്ഗാഹോ അവിക്ഖേപോ"തി (വിഭ॰ ൪൪൭) ഏവം സബ്ബേ ലോകുത്തരകുസലധമ്മാ ഇദ്ധിപാദാതി വത്വാ പുന "ഛന്ദിദ്ധിപാദോ വീരിയിദ്ധിപാദോ ചിത്തിദ്ധിപാദോ വീമംസിദ്ധിപാദോ"തി (വിഭ॰ ൪൫൭) മാതികം ഠപേത്വാ "തത്ഥ കതമോ ഛന്ദിദ്ധിപാദോ? ഇധ ഭിക്ഖു യസ്മിം സമയേ ലോകുത്തരം ഝാനം ഭാവേതി…പേ॰… യോ തസ്മിം സമയേ ഛന്ദോ ഛന്ദികതാ…പേ॰… അയം വുച്ചതി ഛന്ദിദ്ധിപാദോ"തിആദിനാ ലോകുത്തരകുസലചിത്തസമ്പയുത്തഛന്ദവീരിയചിത്തവീമംസാ ഏവ ഇദ്ധിപാദാതി വുത്താ. തഥാ **പഞ്ഹാപുച്ഛകേപി** കുസലാ ഏവ, അനിദസ്സനഅപ്പടിഘാ ഏവ, വീമംസിദ്ധിപാദോ ഹേതു, സേസാ ന ഹേതൂ…പേ॰… ചിത്തിദ്ധിപാദോ ന വത്തബ്ബോ, സേസാ ചിത്തസമ്പയുത്താ…പേ॰… അനുത്തരാവ, അരണാവാതി. സേസമേത്ഥ സതിപട്ഠാനേ വുത്തസദിസമേവ. പാളിമുത്തകനയോ പനേത്ഥാപി ന ഉദ്ധടോതി.

ഇദ്ധിപാദവിഭങ്ഗമാതികത്ഥവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ബോജ്ഝങ്ഗവിഭങ്ഗമാതികത്ഥവണ്ണനാ

ബോജ്ഝങ്ഗവിഭങ്ഗമാതികായ പന **അത്ഥതോ** താവ - **സത്ത ബോജ്ഝങ്ഗാ**തി ഏത്ഥ ബോധിയാ, ബോധിസ്സ വാ അങ്ഗാതി **ബോജ്ഝങ്ഗാ**. ഇദം വുത്തം ഹോതി - യായ ഏവ ധമ്മസാമഗ്ഗിയാ മഗ്ഗക്ഖണേ ഉപ്പജ്ജമാനായ ലീനുദ്ധച്ചാദിഅനേകേസം ഉപദ്ദവാനം പടിപക്ഖഭൂതായ സതിധമ്മവിചയാദിസത്തവിധായ ധമ്മസാമഗ്ഗിയാ അരിയസാവകോ ബുജ്ഝതി, കിലേസനിദ്ദായ ഉട്ഠഹതി, സച്ചാനി വാ പടിവിജ്ഝതി, തസ്സാ ധമ്മസാമഗ്ഗിസങ്ഖാതായ ബോധിയാ അങ്ഗാതി **ബോജ്ഝങ്ഗാ** ഝാനങ്ഗമഗ്ഗങ്ഗാനി വിയ. യോ പനേസ യഥാവുത്തപ്പകാരായ ഏതായ ധമ്മസാമഗ്ഗിയാ ബുജ്ഝതീതി കത്വാ അരിയസാവകോ "ബോധീ"തി വുച്ചതി, തസ്സ ബോധിസ്സ അങ്ഗാതി **ബോജ്ഝങ്ഗാ** സേനങ്ഗരഥങ്ഗാദയോ വിയ. അപിച "ബോധായ സംവത്തന്തീതി ബോജ്ഝങ്ഗാ"തിആദിനാ പടിസമ്ഭിദാനയേനാപി ബോജ്ഝങ്ഗത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. പസത്ഥോ, സുന്ദരോ വാ ബോജ്ഝങ്ഗോ സമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ, സതിയേവ സമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ **സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ**. ഏവം സേസേസുപി. തത്ഥ ധമ്മേ വിചിനാതി അനിച്ചാദിതോ

പരിവീമംസതി ജാനാതി, ധമ്മേ വാ എതേന സത്താ വിചിനന്തീതി **ധമ്മവിചയോ,** പഞ്ഞാ. ഉപേക്ഖതി സമരസാനം ധമ്മാനം ഹാപനവഡ്ഢനേ അവാവടതായ പടിസങ്ഖാനാകാരേന മജ്ഝത്താ ഹോതീതി **ഉപേക്ഖാ,** തത്രമജ്ഝത്തതാ. പടിസങ്ഖാനലക്ഖണോ ഹി ഉപേക്ഖാസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോതി. സേസം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ. അയം താവേത്ഥ പദത്ഥോ. **ധമ്മഭേദോ**പേത്ഥ സുവിഞ്ഞേയ്യോവ.

വിഭങ്ഗനയതോ പനേത്ഥ **സുത്തന്തഭാജനീയേ** താവ ലോകിയലോകുത്തരവസേന സേസേസു ലോകുത്തരകുസലവിപാകവസേന വിഭത്താ. **പഞ്ഹാപുച്ഛകേ** പന സിയാ കുസലാ, സിയാ അബ്യാകതാ, പീതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ സുഖായ വേദനായ സമ്പയുത്തോവ, സേസാ ദ്വീഹി...പേ॰... പീതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ സുഖസഹഗതോവ, സേസാ തിധാപി, അനിദസ്സനഅപ്പടിഘാ, ധമ്മവിചയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ ഹേതു, സേസാ ന ഹേതൂ... പേ॰... രൂപാവചരാവ, അരണാവാതി. സേസം സതിപട്ഠാനേ വുത്തനയമേവ. അയമേത്ഥ വിഭങ്ഗനയോ.

ഇദാനി പന -

കമതോ താവത്തതോ ച, ഹേതുഭൂമിവിഭാഗതോ;
വിവേകതോ ച വിഞ്ഞേയ്യോ, പാളിമുത്തവിനിച്ഛയോ.

തത്ഥ **കമതോ** താവ അയമ്പി ദേസനാക്കമോവ. സബ്ബേസം ഹി ബോജ്ഝങ്ഗാനം ഉപകാരത്താ സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ പഠമം വുത്തോ, തതോ യസ്മാ ഉപട്ഠിതസതികോ ധമ്മേ പഞ്ഞായ പവിചിനാതി, പവിചിതധമ്മോ വീരിയം ആരഭതി, ആരദ്ധവീരിയസ്സ പീതി ഉപ്പജ്ജതി, പീതിമനസ്സ കായോപി ചിത്തമ്പി പസ്സമ്ഭതി, പസ്സദ്ധകായസ്സ സുഖിനോ ചിത്തം സമാധിയതി, സമാഹിതചിത്തോ തം ചിത്തം സാധുകം അജ്ഝുപേക്ഖിതാ ഹോതി, തസ്മാ ധമ്മവിചയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗാദയോ യഥാക്കമം വുത്താതി അയം താവേത്ഥ കമോ.

താവത്തതോ പന കസ്മാ തേ സത്തേവ വുത്താ, അനൂനാ അനധികാതി? ലീനുദ്ധച്ചപടിപക്ഖതോ, സബ്ബത്തികതോ ച. എത്ഥ ഹി തയോ ബോജ്ഝങ്ഗാ ലീനസ്സ പടിപക്ഖാ. യഥാഹ - "യസ്മിം ച ഖോ, ഭിക്ഖവേ, സമയേ ലീനം ചിത്തം ഹോതി, കാലോ തസ്മിം സമയേ ധമ്മവിചയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ ഭാവനായ, കാലോ വീരിയ...പേ॰... പീതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ ഭാവനായാ"തി (സം॰ നി॰ ൫.൨൩൪). തയോ ഉദ്ധച്ചസ്സ പടിപക്ഖാ. യഥാഹ - "യസ്മിം ച ഖോ, ഭിക്ഖവേ, സമയേ ഉദ്ധതം ചിത്തം ഹോതി, കാലോ തസ്മിം സമയേ പസ്സദ്ധിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ ഭാവനായ, കാലോ സമാധി...പേ॰... ഉപേക്ഖാസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ ഭാവനായാ"തി (സം॰ നി॰ ൫.൨൩൪). എകോ പനേത്ഥ ലോണധൂപനം വിയ സബ്ബബ്യഞ്ജനേസു സബ്ബബോജ്ഝങ്ഗേസു ഇച്ഛിതബ്ബോ. യഥാഹ - "സതിഞ്ച ഖ്വാഹം, ഭിക്ഖവേ, സബ്ബത്ഥികം വദാമീ"തി (സം॰ നി॰ ൫.൨൩൪). എവം ലീനുദ്ധച്ചപടിപക്ഖതോ ച സബ്ബത്ഥികതോ ച സത്തേവ വുത്താതി അയം താവത്തതോ.

ഹേതുഭൂമിവിഭാഗതോതി എത്ഥ ഹേതുവിഭാഗതോ താവ - ചത്താരോ സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ ഉപ്പാദായ സംവത്തന്തി സതിസമ്പജഞ്ഞം മുട്ഠസ്സതിപുഗ്ഗലപരിവജ്ജനതാ ഉപട്ഠിതസ്സതിപുഗ്ഗലസേവനതാ തദധിമുത്തതാതി. തഥാ സത്ത ധമ്മാ ദുതിയസ്സ പരിപുച്ഛകതാ വത്ഥുവിസദകിരിയാ ഇന്ദ്രിയസമത്തപടിപാദനാ ദുപ്പഞ്ഞപുഗ്ഗലപരിവജ്ജനാ പഞ്ഞവന്തപുഗ്ഗലസേവനാ ഗമ്ഭീരഞാണചരിയപച്ചവേക്ഖണതാ തദധിമുത്തതാതി. തത്ഥ അജ്ഝത്തികബാഹിരാനം സരീരപരിക്ഖാരഭൂതാനം വത്ഥൂനം വിസദഭാവകരണം **വത്ഥുവിസദകിരിയാ** നാമ. തഥാ എകാദസ ധമ്മാ തതിയസ്സ അപായഭയഗമനവീഥിദായജ്ജമഹത്തസത്ഥുമഹത്തജാതിമഹത്തസബ്രഹ്മചാരിമഹത്താനം പച്ചവേക്ഖണതാ ആനിസംസദസ്സാവിതാ പിണ്ഡപാതാപചായനതാ കുസീതപുഗ്ഗലപരിവജ്ജനതാ ആരദ്ധവീരിയപുഗ്ഗലസേവനതാ തദധിമുത്തതാതി. തത്ഥ "ബുദ്ധാദീഹി ഗതമഗ്ഗോ മയാ ഗന്തബ്ബോ"തി പച്ചവേക്ഖണാ **വീഥിപച്ചവേക്ഖണാ** നാമ. "ദായകേഹി ദിന്നപിണ്ഡപാതസ്സ മഹപ്ഫലതം സമ്പാദേസ്സാമീ"തി അത്താനം ദമനം **പിണ്ഡപാതാപചായനം** നാമ. തഥാ എകാദസ ധമ്മാ ചതുത്ഥസ്സ ബുദ്ധധമ്മസങ്ഘസീലചാഗദേവതോപസമാനുസ്സതിയോ സത്ത, ലൂഖപുഗ്ഗലപരിവജ്ജനതാ സിനിദ്ധപുഗ്ഗലസേവനതാ പസാദനീയസുത്തന്തപച്ചവേക്ഖണതാ തദധിമുത്തതാതി. തഥാ സത്ത ധമ്മാ പഞ്ചമസ്സ പണീതഭോജനസേവനതാ, ഉതുസുഖഇരിയാപഥസുഖസേവനതാ ദ്വേ മജ്ഝത്തപ്പയോഗതാ സാരദ്ധകായപുഗ്ഗലപരിവജ്ജനതാ സന്തകായപുഗ്ഗലസേവനതാ തദധിമുത്തതാതി. എകാദസ ധമ്മാ ഛട്ഠസ്സ വത്ഥുവിസദകിരിയാ ഇന്ദ്രിയസമത്തപടിപാദനാ നിമിത്തകുസലതാ സമയേ ചിത്തസ്സ പഗ്ഗഹനിഗ്ഗഹസമ്പഹംസനജ്ഝുപേക്ഖനാ ചതസ്സോ , അസമാഹിതസമാഹിതപുഗ്ഗലാനം പരിവജ്ജനസേവനതാ ദ്വേ, ഝാനവിമോക്ഖപച്ചവേക്ഖണതാ തദധിമുത്തതാതി. തത്ഥ കസിണാദിനിമിത്താനം ഉഗ്ഗഹണകുസലതാ **നിമിത്തകുസലതാ** നാമ. പഞ്ച ധമ്മാ സത്തമസ്സ സത്തസങ്ഖാരകേലായനമജ്ഝത്തപുഗ്ഗലാനം പരിവജ്ജനസേവനതാ ദ്വേ ദ്വേ, തദധിമുത്തതാതി. അയമേത്ഥ സങ്ഖേപോ, വിത്ഥാരോ പന **സമ്മോഹവിനോദനിയാ** വിഭങ്ഗട്ഠകഥായ ഗഹേതബ്ബോതി അയമേത്ഥ ഹേതുവിഭാഗോ.

ഭൂമിവിഭാഗതോ പനേതേ കാമാവചരാ, ലോകുത്തരാ വാ ഹോന്തി, കാമാവചരേസു ബലവവിപസ്സനാദീസു എവ ബോജ്ഝങ്ഗാ ലബ്ഭന്തി, ന ഇതരേസു. ലോകുത്തരേസു പന സബ്ബത്ഥ ലബ്ഭന്തി, രൂപാവചരാരൂപാവചരചിത്തേസു സബ്ബഥാ ന ലബ്ഭന്തി അബോധിപക്ഖികത്താ. കേചി പന ഥേരാ വിപസ്സനാപാദകേസു കസിണാസുഭബ്രഹ്മവിഹാരജ്ഝാനേസുപി ബോജ്ഝങ്ഗേ ഉദ്ധരന്തി, ന ച തേ പടിസിദ്ധാ അട്ഠകഥാചരിയേഹി, തസ്മാ തേസം മതേന രൂപാവചരാപി ഹോന്തി, ന കേനചി പരിയായേന അരൂപാവചരാതി അയമേത്ഥ ഭൂമിവിഭാഗോ.

വിവേകതോതി എത്ഥ വിവേകോതി വിവിത്തതാ, സ്വായം പഞ്ചവിധോ തദങ്ഗവിക്ഖമ്ഭനസമുച്ഛേദപടിപസ്സദ്ധിനിസ്സരണവിവേകവസേന. **തദങ്ഗവിവേകോ**തി വിപസ്സനാ, **വിക്ഖമ്ഭനവിവേകോ**തി അട്ഠ സമാപത്തിയോ, **സമുച്ഛേദവിവേകോ**തി മഗ്ഗോ, **പടിപസ്സദ്ധിവിവേകോ**തി ഫലം, **നിസ്സരണവിവേകോ**തി സബ്ബനിമിത്തനിസ്സടം നിബ്ബാനം. തത്രിമേ തദങ്ഗസമുച്ഛേദപടിപസ്സദ്ധിനിസ്സരണവിവേകനിസ്സിതാ ഹോന്തി. തഥാ ഹേതേ വിപസ്സനാക്ഖണേ കിച്ചതോ തദങ്ഗവിവേകനിസ്സിതാ, അജ്ഝാസയതോ നിസ്സരണവിവേകനിസ്സിതാ. മഗ്ഗകാലേ പന കിച്ചതോ സമുച്ഛേദവിവേകനിസ്സിതാ, ആരമ്മണതോ നിസ്സരണവിവേകനിസ്സിതാ, ഫലക്ഖണേ കിച്ചതോ പടിപസ്സദ്ധിവിവേകനിസ്സിതാ. ആരമ്മണതോ നിസ്സരണവിവേകനിസ്സിതാ ച ഹോന്തി. കേസഞ്ചി ഥേരാനം മതേ വിപസ്സനാപാദകരൂപാവചരജ്ഝാനക്ഖണേ വിക്ഖമ്ഭനവിവേകനിസ്സിതാവാതി പഞ്ചവിവേകനിസ്സിതാപി ഹോന്തീതി അയമേത്ഥ വിവേകോ. എവം വിഞ്ഞേയ്യോ പാളിമുത്തവിനിച്ഛയോ.

ബോജ്ഝങ്ഗവിഭങ്ഗമാതികത്ഥവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

മഗ്ഗങ്ഗവിഭങ്ഗമാതികത്ഥവണ്ണനാ

മഗ്ഗങ്ഗവിഭങ്ഗമാതികായ പന **അത്ഥതോ** താവ - **അരിയോ**തി തംതംമഗ്ഗവജ്ഝകിലേസേഹി ആരകത്താ , അരിയഭാവകരത്താ ച **അരിയോ, അട്ഠ** അങ്ഗാനി അസ്സാതി **അട്ഠങ്ഗികോ,** നിബ്ബാനത്ഥികേഹി മഗ്ഗീയതി, നിബ്ബാനം വാ മഗ്ഗതി, കിലേസേ വാ മാരേന്തോ ഗച്ഛതീതി **മഗ്ഗോ. സേയ്യഥി**ദന്തി സോ കതമോതി ചേ, ഇദാനി സ്വായം മഗ്ഗോ ചതുരങ്ഗിനീ വിയ സേനാ അങ്ഗമത്തമേവ ഹോതി, അങ്ഗവിനിമുത്തോ നത്ഥീതി ദസ്സേന്തോ **"സമ്മാദിട്ഠി...പേ... സമ്മാസമാധീ"**തി ആഹ. തത്ഥ സമ്മാ പസ്സതീതി **സമ്മാദിട്ഠി,** പഞ്ഞാ. സമ്മാ സങ്കപ്പേതി തക്കേതീതി **സമ്മാസങ്കപ്പോ,** വിതക്കോ. സേസം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ. തതോ **ധമ്മഭേദോ**പി **വിഭങ്ഗനയോ**പി ബോജ്ഝങ്ഗേസു വുത്തസദിസോ.

അഭിധമ്മഭാജനീയേ പന വിരതിത്തയവജ്ജിതോ പഞ്ചങ്ഗികോപി മഗ്ഗോ വിഭത്തോ, തഞ്ച പഞ്ചന്നം അങ്ഗാനം കിച്ചാധികതം, വിരതീനഞ്ച അവുത്തസിദ്ധതം സന്ധായ, വിരതിവജ്ജിതസ്സ പന ലോകുത്തരമഗ്ഗസ്സ അഭാവാ സോപി അട്ഠങ്ഗികോവാതി വേദിതബ്ബോ.

പഞ്ഹാപുച്ഛകേപി സമ്മാസങ്കപ്പോ സുഖായ വേദനായ സമ്പയുത്തോവ, സേസാ ദ്വീഹി. സമ്മാസങ്കപ്പോ അവിതക്കവിചാരമത്തോ, പീതിസഹഗതോ സുഖസഹഗതോവ, ന ഉപേക്ഖാസഹഗതോ, സേസാ തിധാപി. സമ്മാദിട്ഠി ഹേതു, സേസാ നഹേതൂതി അയം വിസേസോ. സേസം സമമേവ. ഇദാനി പന -

> കമതോ കിച്ചഭേദതോ, ഭൂമിഭേദവിവേകതോ;
> മഗ്ഗങ്ഗേസു വിജാനീയോ, പാളിമുത്തവിനിച്ഛയോ.

തത്ഥ **കമതോ** താവ അയമ്പി ദേസനാക്കമോവ. ഭഗവതാ ഹി നിബ്ബാനാധിഗമായ പടിപന്നസ്സ പഞ്ഞാപജ്ജോതപഞ്ഞാസത്ഥതായ അവിജ്ജന്ധകാരവിധമനതോ ബഹൂപകാരത്താ പഠമം സമ്മാദിട്ഠി ദേസിതാ. തതോ ഹേരഞ്ഞികസ്സ കഹാപണപരിവത്തകഹത്ഥോ വിയ യഥാസഭാവദസ്സനസ്സ സമ്മാദിട്ഠിയാ ബഹൂപകാരത്താ സമ്മാസങ്കപ്പോ. സ്വായം യഥാ സമ്മാദിട്ഠിയാ, ഏവം സമ്മാവാചായപി ഉപകാരകോ. യഥാഹ "പുബ്ബേ ഖോ, ഗഹപതി, തക്കേത്വാ വിചാരേത്വാ പച്ഛാ വാചം ഭിന്ദതീ"തി (മ॰ നി॰ ൧.൪൬൩), തസ്മാ തദനന്തരം സമ്മാവാചാ. യസ്മാ പന വാചായ സംവിദഹിത്വാ ലോകേ കമ്മന്തേ പയോജേന്തി, തസ്മാ തദനന്തരം സമ്മാകമ്മന്തോ. കായവചീദുച്ചരിതം പഹായ ഉഭയസുചരിതം പൂരേന്തസ്സേവ യസ്മാ ആജീവട്ഠമകം സീലം പൂരതി, ന ഇതരസ്സ, തസ്മാ തദുഭയാനന്തരം സമ്മാആജീവോ വുത്തോ. ഏവം "വിസുദ്ധദിട്ഠിസീലേനാപി ഏത്താവതാ പരിതോസം അകത്വാ ഇദം വീരിയം ആരഭിതബ്ബ"ന്തി ദസ്സേതും തദനന്തരം സമ്മാവായാമോ. ആരദ്ധവീരിയേനാപി കായാദീസു സതി സൂപട്ഠിതാ കാതബ്ബാതി ദസ്സനത്ഥം തദനന്തരം സമ്മാസതി. സൂപട്ഠിതായ സതിയാ ഏകത്താരമ്മണേ ചിത്തം സമാധാതും സക്കാതി തദനന്തരം സമ്മാസമാധി വുത്തോതി അയം താവേത്ഥ കമോ.

കിച്ചതോ പനേസം ഏകേകസ്സ തീണി തീണി കിച്ചാനി, സേയ്യഥിദം - സമ്മാദിട്ഠി താവ അഞ്ഞേഹിപി അത്തനോ പച്ചനീകകിലേസേഹി സദ്ധിം മിച്ഛാദിട്ഠിം പജഹതി, ആരമ്മണതോ നിരോധസച്ചം സച്ഛികരോതി, അസമ്മോഹതോ സേസസച്ചാനി പടിവിജ്ഝതി. ഏവം സമ്മാസങ്കപ്പാദീനം മിച്ഛാസങ്കപ്പപജഹനാദിവസേന യഥാനുരൂപന്തി കിച്ചതാ വേദിതബ്ബാ. വിസേസതോ പനേത്ഥ സമ്മാസങ്കപ്പോ സഹജാതധമ്മേ അഭിനിരോപേതി, സമ്മാവാചാ പരിഗ്ഗണ്ഹാതി , സമ്മാകമ്മന്തോ സമുട്ഠാപേതി, സമ്മാആജീവോ വോദാപേതി, സമ്മാവായാമോ പഗ്ഗണ്ഹാതി, സമ്മാസതി ഉപട്ഠാപേതി, സമ്മാസമാധി സമാദഹതീതി ഇദമേത്ഥ കിച്ചം.

ഭേദതോ പന പുബ്ബഭാഗേ സമ്മാദിട്ഠി "ദുക്ഖേ ഞാണ"ന്തിആദിനാ ചതൂസു സച്ചേസു ഞാണവസേന നാനക്ഖണാ നാനാരമ്മണാ നാനാനാമാ ഹോതി, ദുതിയോ പന നേക്ഖമ്മഅബ്യാപാദഅവിഹിംസാസങ്കപ്പവസേന, വിരതിയോ ചതുബ്ബിധവചീദുച്ചരിതതിവിധകായദുച്ചരിതമിച്ഛാജീവവിരമണസങ്ഖാതചേതനാവസേനപി വിരതിവസേനപി, ഛട്ഠസത്തമാ ചതുബ്ബിധസമ്മപ്പധാനസതിപട്ഠാനവസേന നാനക്ഖണാ നാനാരമ്മണാ നാനാനാമാ ഹോന്തി. മഗ്ഗകാലേ പനേതേ സമ്മാദിട്ഠിആദയോ ഏകക്ഖണാ ഏകാരമ്മണാ. കിച്ചതോ പന താനി പുബ്ബഭാഗേ നാനാനാമാനി ലഭന്തി, സമ്മാസമാധി പന പുബ്ബഭാഗേപി മഗ്ഗക്ഖണേപി ചതുക്കപഞ്ചകജ്ഝാനവസേന നാനക്ഖണോ നാനാനാമോ, മഗ്ഗക്ഖണേ പന ഏകാരമ്മണോ ഹോതി. ഏകസ്സ ഹി പഠമമഗ്ഗോ പാദകജ്ഝാനാദിനിയമതോ പഠമജ്ഝാനാദികോ വാ ദുതിയജ്ഝാനാദീസു അഞ്ഞതരജ്ഝാനികോ വാ, ദുതിയമഗ്ഗാദയോപിസ്സ പഠമമഗ്ഗസദിസജ്ഝാനികാ വാ വിസദിസജ്ഝാനികാ വാതി സോ മഗ്ഗകാലേപി നാനക്ഖണോ നാനാനാമോ വാതി അയമേത്ഥ ഭേദോ.

ഭൂമിതോ ച **വിവേകതോ** ച വിനിച്ഛയോ ബോജ്ഝങ്ഗേസു വുത്താനുസാരേന വേദിതബ്ബോതി ഏവം വിജാനീയോ പാളിമുത്തവിനിച്ഛയോ.

മഗ്ഗങ്ഗവിഭങ്ഗമാതികത്ഥവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ഝാനവിഭങ്ഗമാതികത്ഥവണ്ണനാ

ഝാനവിഭങ്ഗമാതികായ പന **അത്ഥതോ** താവ - **പാതിമോക്ഖസംവരസംവുതോ**തിആദീസു പാതിമോക്ഖന്തി സിക്ഖാപദസീലം. തം ഹി യോ നം പാതി രക്ഖതി, തം മോക്ഖേതി മോചേതി ആപായികാദീഹി ദുക്ഖേഹി, തസ്മാ "പാതിമോക്ഖ"ന്തി വുച്ചതി. സംവരണം, സംവരന്തി വാ തേനാതി സംവരോ, പാതിമോക്ഖമേവ സംവരോ പാതിമോക്ഖസംവരോ, കമ്മവാചാപരിയോസാനേ ഇജ്ഝനകസ്സ അത്ഥതോ ചേതനാദിരൂപസ്സ പാതിമോക്ഖസംവരസീലസ്സേവേതം അധിവചനം. തേന സംവുതോ പിഹിതകായവചീപയോഗോതി **പാതിമോക്ഖസംവരസംവുതോ. വിഹരതീ**തി ഇരിയതി പവത്തേതി. **ആചാരഗോചരസമ്പന്നോ**തി ഏത്ഥ ആചരിതബ്ബതോ ആചാരോ, ഗാവോ ചരന്തി ഏത്ഥാതി ഗോചരോ, ഗുന്നം ചരണട്ഠാനം. തംസദിസതായ പന സബ്ബോപി പവത്തിവിസയോ ഗോചരോതി വേദിതബ്ബോ. തേസം വിഭാഗോ നിദ്ദേസേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബോ.

നിദ്ദേസേ ഹി -

> "ആചാരഗോചരസമ്പന്നോതി അത്ഥി ആചാരോ, അത്ഥി അനാചാരോ. തത്ഥ കതമോ അനാചാരോ? കായികോ വീതിക്കമോ, വാചസികോ വീതിക്കമോ, കായികവാചസികോ വീതിക്കമോ, അയം വുച്ചതി അനാചാരോ, സബ്ബമ്പി ദുസ്സീല്യം അനാചാരോ, ഇധേകച്ചോ വേളുദാനേന വാ പത്ത...പേ... പുപ്ഫഫലസിനാനദന്തകട്ഠദാനേന വാ

ചാടുകമ്യതായ വാ മുഗ്ഗസുപ്യതായ വാ പാരിഭടുതായ വാ ജങ്ഘപേസനികേന വാ അഞ്ഞതരഞ്ഞതരേന വാ ബുദ്ധപതികുട്ഠേന മിച്ഛാആജീവേന ജീവികം കപ്പേതി, അയം വുച്ചതി അനാചാരോ.

"തത്ഥ കതമോ ആചാരോ? കായികോ അവീതിക്കമോ"തിആദിനാ (വിഭ॰ ൫൱൩) -

വുത്തവിപരിയായേന ആചാരോ നിദ്ദിട്ഠോ.

"ഗോചരോതി അത്ഥി ഗോചരോ, അത്ഥി അഗോചരോ. തത്ഥ കതമോ അഗോചരോ? ഇധേകച്ചോ വേസിയാഗോചരോ വാ ഹോതി, വിധവാ...പേ॰... ഥുല്ലകുമാരീപണ്ഡകഭിക്ഖുനീപാനാഗാരഗോചരോ വാ, സംസട്ഠോ വിഹരതി രാജൂഹി രാജമഹാമത്തേഹി തിത്ഥിയേഹി തിത്ഥിയസാവകേഹി അനനുലോമികേന സംസഗ്ഗേന, യാനി വാ പന താനി കുലാനി അസ്സദ്ധാനി അപ്പസന്നാനി...പേ॰... തഥാരൂപാനി കുലാനി സേവതി ഭജതി പയിരുപാസതി, അയം വുച്ചതി അഗോചരോ.

"തത്ഥ കതമോ ഗോചരോ? ഇധേകച്ചോ ന വേസിയാഗോചരോ ഹോതീ"തിആദിനാ (വിഭ॰ ൫൱൪) -

വുത്തവിപരിയായേന ഗോചരോ നിദ്ദിട്ഠോ.

അപിചേത്ഥ ഥേരാനം ഭിക്ഖൂനം പുരതോ ഗമനനിസീദനചങ്കമനഘട്ടനാഭിഭവനാദികായികാചിത്തീകാരകിരിയാനഞ്ചേവ ഥേരേ ഭിക്ഖൂ അനാപുച്ഛാ ധമ്മകഥനഝുംസനാദിവാചസികാചിത്തീകാരകിരിയാനഞ്ച അനാചാരാനം പടിപക്ഖവസേന കായികവാചസികോ ആചാരോ വേദിതബ്ബോ. അപിച ഭിക്ഖു സഗാരവോ സപ്പതിസ്സോ ഹിരോത്തപ്പസമ്പന്നോ സുനിവത്ഥോ സുപാരുതോ പാസാദികേന അഭിക്കന്താദിനാ ഓക്ഖിത്തചക്ഖു ഇരിയാപഥസമ്പന്നോ ആഭിസമാചാരികേസു സക്കച്ചകാരീ ഗരുചിത്തീകാരബഹുലോ വിഹരതി, അയം വുച്ചതി ആചാരോ. ഗോചരോ പന തിവിധോ ഉപനിസ്സയഗോചരോ ആരക്ഖഗോചരോ ഉപനിബന്ധഗോചരോതി. തത്ഥ ദസകഥാവത്ഥുഗുണസമന്നാഗതോ കല്യാണമിത്തോ **ഉപനിസ്സയഗോചരോ** നാമ. അന്തരഘരാദീസു ഓക്ഖിത്തചക്ഖുതാദീഹി ദിസാ വിദിസാ അനോലോകേത്വാ ഗമനം **ആരക്ഖഗോചരോ** നാമ. ചത്താരോ പന സതിപട്ഠാനാ **ഉപനിബന്ധഗോചരോ** നാമ. യത്ഥ ചിത്തം ഉപനിബന്ധതി, അയം തിവിധോപേത്ഥ ഗോചരോതി വേദിതബ്ബോ. **ഇമിനാ**തി ഇമിനാ ആചാരേന, ഗോചരേന ച സമന്നാഗതോ **ആചാരഗോചരസമ്പന്നോ** നാമ.

അണുമത്തേസു വജ്ജേസൂതി അണുപ്പമാണേസു ദോസേസു. **ഭയദസ്സാവീ**തി ഭയദസ്സനസീലോ, അണുമത്തം രേണും സിനേരുസദിസം പസ്സന്തോ വിയ സബ്ബലഹുകമ്പി ദുക്കടദുബ്ഭാസിതമത്തം പാരാജികസദിസം കത്വാ വജ്ജതോ ഭയതോ ദസ്സനസീലോതി അത്ഥോ. **സമാദായ സിക്ഖതി സിക്ഖാപദേസൂ**തി യം കിഞ്ചി സിക്ഖാപദേസു സിക്ഖിതബ്ബം, തം സുട്ഠു ആദായ ഗഹേത്വാ സിക്ഖതി.

ഇന്ദ്രിയേസു ഗുത്തദ്വാരോതി മനച്ഛട്ഠേസു ഇന്ദ്രിയേസു രൂപാദിആരമ്മണനിമിത്താദീനം അഗ്ഗഹണസങ്ഖാതസതിസംവരേന പിഹിതദ്വാരോ. **ഭോജനേ മത്തഞ്ഞൂ**തി പിണ്ഡപാതേ പടിഗ്ഗഹണപരിഭോഗേസു പച്ചവേക്ഖണഞാണവസേന ചേവ അപ്പിച്ഛതാദീഹി ച മത്തജാനനകോ, പിണ്ഡപാതവസേന ചേത്ഥ ചതുന്നം പച്ചയാനം ഗഹണം വേദിതബ്ബം. അഥ വാ ഭുഞ്ജിതബ്ബതോ ഭോജനന്തി ചതുന്നം പച്ചയാനം ഗഹണം വേദിതബ്ബം. **പുബ്ബരത്താപരരത്ത**ന്തി ഏത്ഥ അഡ്ഢരത്തിസങ്ഖാതായ രത്തിയാ പുബ്ബേ പുബ്ബരത്തം, ഇമിനാ പഠമയാമഞ്ചേവ പച്ഛാഭത്തഞ്ച ഗണ്ഹാതി. രത്തിയാ പച്ഛാ അപരരത്തം, ഇമിനാ പച്ഛിമയാമഞ്ചേവ പുരേഭത്തഞ്ച ഗണ്ഹാതി. പച്ഛിമയാമോ പനസ്സ ഭിക്ഖുനോ നിദ്ദാകിലമഥവിനോദനോകാസോതി ന ഗഹിതോ.

ജാഗരിയാനുയോഗമനുയുത്തോതി അസുഭഭാവനാസങ്ഖാതസ്സ ഭാവനാരാമസ്സ അനുയോഗസങ്ഖാതം ആസേവനഭാവനം അനുയുത്തോ ചങ്കമനനിസജ്ജാഹി യോനിസോമനസികാരേന ആവരണീയേഹി ധമ്മേഹി ചിത്തപരിസോധനേ യുത്തപ്പയുത്തോതി അത്ഥോ. **സാതച്ചം നേപക്ക**ന്തി സതതം പവത്തയിതബ്ബതോ സാതച്ചസങ്ഖാതം വീരിയം, പരിപാകഗതത്താ നേപക്കസങ്ഖാതഞ്ച പഞ്ഞം അനുയുത്തോതി സമ്ബന്ധോ. ഇമിനാ വീരിയപഞ്ഞാഹി യുത്തസ്സേവ ജാഗരിയാനുയോഗസിദ്ധീതി ദസ്സേതി.

ഇദാനി തം ജാഗരിയാനുയോഗം സരൂപതോ ദസ്സേന്തോ **"ബോധിപക്ഖികാനം ധമ്മാന"**ന്തിആദിമാഹ. **ബോധിപക്ഖികാനം ധമ്മാന**ന്തി ചതുസച്ചാവബോധസങ്ഖാതസ്സ മഗ്ഗഞാണസ്സ പക്ഖേ ഭവാനം ചതുസച്ചസതിപട്ഠാനാദിസത്തതിംസധമ്മാനം. നിദ്ദേസേ പനസ്സ ലോകിയഭാവനായ വിസേസബോധിപക്ഖിയധമ്മേ ഏകാരമ്മണേ പവത്തനസമത്ഥതായ സത്ത ബോജ്ഝങ്ഗാ ഏവ നിദ്ദിട്ഠാ. തേസം ഗഹണേന പന സേസാനമ്പി തത്ഥ ഗഹണം വേദിതബ്ബം. **സോ അഭിക്കന്തേ പടിക്കന്തേ**തിആദീസു **അഭിക്കന്തം** വുച്ചതി പുരതോ ഗമനം, **പടിക്കന്തം** നിവത്തനം, തദുഭയഞ്ച ഠാനനിസജ്ജാസയനേസുപി പുരതോ, പച്ഛതോ ച കായസ്സ അഭിഗമനഅപഗമനവസേന ലബ്ഭതി. **സമ്പജാനകാരീ ഹോതീ**തി സമ്പജഞ്ഞേന സബ്ബകിച്ചകാരീ, സമ്പജഞ്ഞസ്സേവ വാ കാരീ, സമ്പജഞ്ഞ-ഗ്ഗഹണേന ചേത്ഥ അവിപ്പയോഗതോ സതിപി ഗഹിതാവ ഹോതി. തേനേവസ്സ നിദ്ദേസേ "സതോ സമ്പജാനോ അഭിക്കമതീ"തിആദി വുത്തം.

ആലോകിതേതിആദീസു **ആലോകിതം** നാമ പുരതോ പേക്ഖനം. **വിലോകിതം** നാമ അനുദിസാപേക്ഖനം. ഇമേസം പന ദ്വിന്നം ഗഹണേന ഹേട്ഠാ ഉപരി പച്ഛതോ പേക്ഖനസങ്ഖാതാനി ഓലോകിതുല്ലോകിതാപലോകിതാനിപി ഗഹിതാനീതി വേദിതബ്ബാനി.

സമിഞ്ജിതേ പസാരിതേതി പബ്ബാനം സമിഞ്ജനേ, പസാരണേ ച. **സങ്ഘാടിപത്തചീവരധാരണേ**തി ഏത്ഥ സങ്ഘാടിചീവരാനം നിവാസനപാരുപനവസേന, പത്തസ്സ ഭിക്ഖാപടിഗ്ഗഹണാദിവസേന ച പരിഭോഗോ ധാരണം നാമ. **അസിതേ**തി പിണ്ഡപാതാദിഭോജനേ. **പീതേ**തി യാഗുആദിപാനേ. **ഖായിതേ**തി പിട്ഠഖജ്ജാദിഖാദനേ. **സായിതേ**തി മധുഫാണിതാദിസായിതേ. **ഉച്ചാരപസ്സാവകമ്മേ**തി ഉച്ചാരസ്സ ച പസ്സാവസ്സ ച കരണേ. **ഗതേ**തി ഗമനേ. **ഠിതേ**തി ഠാനേ. **നിസിന്നേ**തി നിസജ്ജായ. **സുത്തേ**തി സയനേ. **ജാഗരിതേ**തി ജാഗരണേ. ഏത്ഥ ച ഭിക്ഖാചാരഗമനാദിവസേന "അഭിക്കന്തേ"തി വുത്തം. വിഹാരേ പന ചങ്കമനാദിഇരിയാപഥവസേനേവ "ഗതേ"തിആദി വുത്തന്തി വേദിതബ്ബം. **ഭാസിതേ**തി കഥനേ. **തുണ്ഹീഭാവേ**തി അകഥനേ.

സബ്ബേസു പന തേസു അഭിക്കന്താദീസു പച്ചേകം സാത്ഥകസമ്പജഞ്ഞം സപ്പായസമ്പജഞ്ഞം ഗോചരസമ്പജഞ്ഞം അസമ്മോഹസമ്പജഞ്ഞന്തി ചതുബ്ബിധം സമ്പജഞ്ഞം വേദിതബ്ബം. തത്ഥ അഭിക്കമിതുകാമതാദിചിത്തേ ഉപ്പന്നേ

ചിത്തവസേനേവ ഗമനാദിം അകത്വാ "കിം നു മേ തത്ഥ ഗതേന അത്ഥോ"തി പരിഗ്ഗണ്ഹിത്വാ ചേതിയദസ്സനാദിനോ തസ്സ തസ്സ അത്ഥസ്സ പരിഗ്ഗണ്ഹനം **സാത്ഥകസമ്പജഞ്ഞം** നാമ. സാത്ഥകേസു പനേതേസു ഗമനാദീസു ജീവിതബ്രഹ്മചരിയന്തരായാനഞ്ചേവ സല്ലേഖപടിപത്തിവിഘാതകരാനം കായികചേതസികപരിക്കിലേസാനഞ്ച സഞ്ജ്ഞാനം സബ്ഭാവാഭാവം പരിഗ്ഗഹേത്വാ സപ്പായപരിഗ്ഗണ്ഹനം **സപ്പായസമ്പജഞ്ഞം** നാമ. ഏവം പരിഗ്ഗഹിതസാത്ഥകസപ്പായസ്സ പന അട്ഠതിംസായ കമ്മട്ഠാനേസു, വിപസ്സനായ വാ അത്തനോ അഭിരുചിതം കമ്മട്ഠാനസങ്ഖാതം ഗോചരം അവിസ്സജ്ജേത്വാവ അഭിക്കമാദീനം കരണം **ഗോചരസമ്പജഞ്ഞം** നാമ. അഭിക്കമാദീസു പന അന്ധബാലപുഥുജ്ജനാ "അത്താ അഭിക്കമാദീനി കരോതി, അഹം കരോമീ"തി വാ സമ്മുയ്ഹന്തി, തഥാ അസമ്മുയ്ഹിത്വാ "അഭിക്കമിതുകാമതാദിചിത്തകിരിയവായോധാതു വിപ്ഫാരാദികാരണസാമഗ്ഗിയാ അയം കായസങ്ഖാതോ അട്ഠിസങ്ഘാടോ അഭിക്കമാദീനി കരോതി, തതോ അഞ്ഞോ അബ്ഭന്തരേ അത്താ വാ സത്തോ വാ അഭിക്കമന്തോ വാ പടിക്കമന്തോ വാ...പേ॰... തുണ്ഹീ ഭവന്തോ വാ നത്ഥീ"തി ഏവമാദിനാ യാഥാവതോ ജാനനവസേന പഞ്ഞായ പവത്തനം **അസമ്മോഹസമ്പജഞ്ഞം** നാമ. അയമേത്ഥ സങ്ഖേപോ, വിത്ഥാരോ പന **സമ്മോഹവിനോദനിയം** (വിഭ॰ അട്ഠ॰ ൫൨൩) ഗഹേതബ്ബോ.

ഇദാനി യസ്മാ യസ്സ അബ്ഭന്തരേ യഥാവുത്താ ഏത്തകാ ഗുണാ നത്ഥി, തസ്സ അരഞ്ഞവാസോ പന മക്കടാദീനം വിയ അനുച്ഛവികോ ന ഹോതി, ഉപചാരമത്തമ്പിസ്സ ഝാനം ന ഉപ്പജ്ജതി. യസ്സ പന സന്തി, തസ്സ അരഞ്ഞവാസോ അനുച്ഛവികോ ഹോതി. സോ ഹി തത്ഥ സബ്ബപ്പകാരജ്ഝാനം നിബ്ബത്തേതും സക്കോതി, അരഞ്ഞവാസഞ്ചേവ ആരഞ്ഞകേ ച ഉപസോഭേതി, സകലഞ്ച സാസനം പസാദേതി, തസ്മാ ഏവരൂപസ്സ ഭിക്ഖുനോ ഉപാസനട്ഠാനയോഗപഥം സപ്പായസേനാസനം ദസ്സേന്തോ **"സോ വിവിത്തം സേനാസനം ഭജതീ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **വിവിത്ത**ന്തി സുഞ്ഞം. സേതി ചേവ ആസതി ച ഏത്ഥാതി **സേനാസനം,** മഞ്ചാദി, വിഹാരാദി ച. തേനേവസ്സ നിദ്ദേസേ "മഞ്ചോ പീഠ"ന്തിആദി വുത്തം.

ഇദാനി അഞ്ഞമ്പിസ്സ പഭേദം ദസ്സേതും **"അരഞ്ഞ"**ന്തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **അരഞ്ഞ**ന്തി വിനയപരിയായേന താവ ഠപേത്വാ ഗാമഞ്ച ഗാമൂപചാരഞ്ച അവസേസം, സുത്തന്തപരിയായേന ച ആരഞ്ഞകം ഭിക്ഖും സന്ധായ പഞ്ചധനുസതികം പച്ഛിമം അരഞ്ഞന്തി വുത്തം, അഭിധമ്മപരിയായേന പന ഗാമദ്വാരസ്സ ഇന്ദഖീലതോ ബഹി സബ്ബം "അരഞ്ഞ"ന്തി ഗഹേതബ്ബം. "നിക്ഖമിത്വാ ബഹി ഇന്ദഖീലാ"തി (വിഭ॰ ൫൨൯) ഹി വുത്തം. **കന്ദര**ന്തി കം വുച്ചതി ഉദകം, തേന ദരിതം ഉദകേന ഭിന്നം പബ്ബതപദേസം, യം "നിതുമ്ബ"ന്തിപി "നദീകുഞ്ജ"ന്തിപി വദന്തി. തത്ഥ ഹി രജതപട്ടസദിസവാലികാപുലിനേ മണിവിതാനസദിസേ സന്ദച്ഛായേ വനഗഹനേ നിസീദിത്വാ മണിക്ഖന്ധസദിസേ ഉദകേ സന്ദമാനേ സീതേന വാതേന ബീജിയമാനസ്സ സമണധമ്മം കരോതോ ചിത്തം ഏകഗ്ഗം ഹോതി. **ഗിരിഗുഹ**ന്തി ദ്വിന്നം പബ്ബതാനമന്തരം, ഏകസ്മിഞ്ഞേവ വാ ഉമങ്ഗസദിസം മഹാവിവരം. **വനപത്ഥ**ന്തി ഗാമന്തം അതിക്കമിത്വാ മനുസ്സാനം അനുപചാരട്ഠാനം, യത്ഥ ന കസന്തി ന വപന്തി. തേനേവസ്സ നിദ്ദേസേ "വനപത്ഥന്തി ദൂരാനമേതം സേനാസനാനം അധിവചന"ന്തിആദി വുത്തം.

അബ്ഭോകാസന്തി അച്ഛന്നം. ആകങ്ഖമാനോ പനേത്ഥ ചീവരകുടിം കത്വാ വസതി. **പലാലപുഞ്ജ**ന്തി പലാലരാസിം. മഹാപലാലപുഞ്ജതോ ഹി പലാലം നിക്കഡ്ഢിത്വാ പബ്ഭാരലേണസദിസേ ആലയേ കരോന്തി, ഗച്ഛഗുമ്ബാദീനമ്പി ഉപരി പലാലം പക്ഖിപിത്വാ ഹേട്ഠാ നിസീദന്തി, തം സന്ധായേതം വുത്തം. **അപ്പസദ്ദ**ന്തിആദീസു വചനസദ്ദേന വിരഹിതത്താ അപ്പസദ്ദം. നഗരനിഗ്ഘോസസദ്ദേന ചേവ മിഗപക്ഖിനിഗ്ഘോസേന ച രഹിതത്താ **അപ്പനിഗ്ഘോസം. വിജനവാത**ന്തി അനുസഞ്ചരകജനസ്സ സരീരവാതേന വിരഹിതത്താ വിജനവാതം, "വിജനവാദ"ന്തിപി പാഠോ. സേനാസനസ്സ അന്തോ ജനവാദസദ്ദേന രഹിതന്തി അത്ഥോ. മനുസ്സാനം രഹസ്സ കിരിയാരഹത്താ **മനുസ്സരാഹസ്സേയ്യകം,** തതോ തതോ പടിനിവത്തിത്വാ സമ്മദേവ കമ്മട്ഠാനേ ചിത്തസ്സ ലീയനതോ പടിസല്ലാനസങ്ഖാതസ്സ വിവേകസ്സ ഭാവനാരാമസ്സ അനുരൂപത്താ **പടിസല്ലാനസാരുപ്പം**. ഭജതീതി സമ്ബന്ധോ. **അരഞ്ഞഗതോ**തിആദീസു അരഞ്ഞം, രുക്ഖമൂലഞ്ച ഠപേത്വാ അവസേസം സബ്ബമ്പി സേനാസനം സുഞ്ഞാഗാരേന സങ്ഗഹിതം.

പല്ലങ്കം ആഭുജിത്വാതി സമന്തതോ ഊരുബദ്ധാസനം ബന്ധിത്വാ. **ഉജും കായം പണിധായാ**തി ഉപരിമകായം ഉജും ഠപേത്വാ, അട്ഠാരസ പിട്ഠികണ്ടകേ കോടിയാ കോടിം പടിപാദേത്വാ. ഏവം നിസിന്നസ്സ ഹി ചമ്മമംസനഹാരൂനി ന പണമന്തി, അഥസ്സ തേസം അപണമനപച്ചയാ ഖണേ ഖണേ വേദനാ ന ഉപ്പജ്ജന്തി, തതോ ചിത്തം ഏകഗ്ഗം ഹോതി, കമ്മട്ഠാനം വുദ്ധിം ഉപഗച്ഛതി. **പരിമുഖം സതിം ഉപട്ഠപേത്വാ**തി കമ്മട്ഠാനാഭിമുഖം സതിം പട്ഠപേത്വാ, മുഖസമീപേ വാ കത്വാ. തേനേവസ്സ **നിദ്ദേസേ** "അയം സതി ഉപട്ഠിതാ ഹോതി സൂപട്ഠിതാ, നാസികഗ്ഗേ വാ മുഖനിമിത്തേ വാ"തി (വിഭ॰ ൫൩൭) വുത്തം. **മുഖനിമിത്ത**ന്തി ചേത്ഥ ഉത്തരോട്ഠസ്സ വേമജ്ഝപദേസോ, യത്ഥ നാസികാവാതോ പടിഹഞ്ഞതി. അഥ വാ "പരീതി പരിഗ്ഗഹട്ഠോ, മുഖന്തി നിയ്യാനട്ഠോ, സതീതി ഉപട്ഠാനട്ഠോ, തേന വുച്ചതി പരിമുഖം സതി"ന്തി (പടി॰ മ॰ ൧.൧൬൪) ഏവം **പടിസമ്ഭിദായം** വുത്തനയേനപേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. തത്രായം സങ്ഖേപത്ഥോ "പരിഗ്ഗഹിതനിയ്യാനം സതിം കത്വാ"തി.

അഭിജ്ഝം ലോകേതിആദീസു അഭിമുഖം ഝായതി ചിന്തേതീതി **അഭിജ്ഝാ,** രാഗോ. ലുജ്ജനപലുജ്ജനട്ഠേന **ലോകോ,** പഞ്ചുപാദാനക്ഖന്ധാ. തേസു കാമച്ഛന്ദം വിക്ഖമ്ഭേത്വാതി അത്ഥോ. വിക്ഖമ്ഭനവസേനേവ വിഗതാഭിജ്ഝേന, ന ചക്ഖുവിഞ്ഞാണാദിസദിസേനാതി അത്ഥോ. **ചേതസാ**തി ചിത്തേന, ഇത്ഥമ്ഭൂതോ വിഹരതീതി അത്ഥോ. **അഭിജ്ഝായാ**തി അഭിജ്ഝാതോ. **ചിത്തം പരിസോധേതീ**തി യഥാ നം സാ മുഞ്ചിത്വാ ന പുന ഗണ്ഹാതി, ഏവം പരിമോചേതീതി അത്ഥോ. ബ്യാപജ്ജതി ഇമിനാ ചിത്തം പൂതികുമ്മാസാദയോ വിയ പകതിം ജഹാതീതി **ബ്യാപാദോ.** വികാരപ്പത്തിയാ പദുസ്സതി, പരം വാ പദൂസേതി വിനാസേതീതി **പദോസോ,** ഉഭയമ്പേതം കോധസ്സേവാധിവചനം. യസ്മാ ചേതം സബ്ബകമ്മട്ഠാനസാധാരണവസേന ദേസീയതി, തസ്മാ "സബ്ബപാണഭൂതഹിതാനുകമ്പീ"തി ഏവം മേത്താവസേന അവത്വാ "അബ്യാപന്നചിത്തോ"തി ഏത്തകമേവ വുത്തം.

ഥിനം ചിത്തസ്സ ഗേലഞ്ഞം, **മിദ്ധം** ചേതസികാനം. **ആലോകസഞ്ഞീ**തി രത്തിയമ്പി ദിവാപി ദിട്ഠആലോകസഞ്ജാനനസഞ്ഞായ സമന്നാഗതോ, തായ പന ആലോകസഞ്ഞായ ഥിനമിദ്ധവിനോദനസ്സ വിസേസതോ സതിസമ്പജഞ്ഞം ഇച്ഛിതബ്ബന്തി ആഹ **"സതോ സമ്പജാനോ"**തി.

അനുദ്ധതോതി അവിക്ഖിത്തോ തഥാ ഏവ അജ്ഝത്തം വൂപസന്തചിത്തോ. **തിണ്ണവിചികിച്ഛോ**തി വിചികിച്ഛം അതിക്കമിത്വാ ഠിതോ. **അകഥംകഥീ കുസലേസു ധമ്മേസൂ**തി അനവജ്ജധമ്മേസു "കഥം ഇമേ, കഥം ഇമേ"തി ഏവം പവത്തനതോ കഥംകഥീസങ്ഖാതായ വിചികിച്ഛായ വിരഹിതോ. ഏവം പഞ്ചനീവരണപ്പഹാനം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി യസ്മാ അപ്പഹീനനീവരണസ്സ ഝാനം ന ഉപ്പജ്ജതി, ന ഹി കാമച്ഛന്ദാദീഹി നാനാവിസയവിക്ഖിത്തചിത്തം

ഏകത്താരമ്മണേ സമാധിയതി, ന കാമധാതുസമതിക്കമനായ വാ പടിപജ്ജതി, തസ്മാ **"സോ ഇമേ പഞ്ച നീവരണേ പഹായാ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **സോതി** യോ യഥാവുത്തസീലാദിഗുണേ പതിട്ഠായ അരഞ്ഞാദിഅനുരൂപസേനാസനഗതോ അത്തനോ ചരിയാനുകൂലകമ്മട്ഠാനേ ലീനുദ്ധച്ചരഹിതായ സാതച്ചകിരിയായ ഉപ്പാദിതുപചാരജ്ഝാനേന പഹീനപഞ്ചനീവരണോ പഠമജ്ഝാനാധിഗമായ വായമതി, സോതി അത്ഥോ.

ചേതസോ ഉപക്കിലേസേതി ചിത്തസ്സ അപ്പഭസ്സരഭാവകരണേ. **പഞ്ഞായ ദുബ്ബലീകരണേതി** യസ്മാ ഇമേ നീവരണാ ഉപ്പജ്ജമാനാ അനുപ്പന്നായ ലോകിയലോകുത്തരായ പഞ്ഞായ ഉപ്പജ്ജിതും ന ദേന്തി, ഉപ്പന്നായ പന ലോകിയഅട്ഠസമാപത്തിയാ, അഭിഞ്ഞാഭൂതായ വാ മൂലം ഉപച്ഛിന്ദിത്വാ പാതേന്തി, തസ്മാ "പഞ്ഞായ ദുബ്ബലീകരണാ"തി വുച്ചന്തി. **വിവിച്ചേവ കാമേഹീ**തിആദീസു **കാമേഹീ**തി വത്ഥുകാമകിലേസകാമേഹി. **വിവിച്ചേവാ**തി വിവിച്ചിത്വാ വിനാ ഹുത്വാ, അപക്കമിത്വാതി അത്ഥോ. നിയമത്ഥേന പനേത്ഥ **ഏവ**-കാരേന ഝാനപടിപക്ഖഭൂതാനം കാമാനം പരിച്ചാഗേനേവ പഠമജ്ഝാനാധിഗമോ, അന്ധകാരപരിച്ചാഗേനേവ ദീപപ്പവത്തി വിയാതി ദസ്സേതി. ഉത്തരപദേപി ചേസ ഏവ-കാരോ ആനേത്വാ "വിവിച്ചേവ അകുസലേഹി ധമ്മേഹീ"തി സമ്ബന്ധിതബ്ബോ. ന ഹി സക്കാ കാമതോ അഞ്ഞേഹി നീവരണസങ്ഖാതേഹി അകുസലധമ്മേഹി അവിവിച്ചാപി ഝാനം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരിതും. പദദ്വയേപി പന "വിവിച്ചാ"തി ഇമിനാ കായവിവേകാദീസു, തദങ്ഗവിവേകാദീസു ച തദങ്ഗനിസ്സരണവിവേകവജ്ജിതാ സബ്ബേപി വിവേകാ ഇധ അധിപ്പേതാ. വത്ഥുകാമവിവേകവചനതോ ഹി കായവിവേകോ വുത്തോ, കിലേസകാമേഹി പന സേസാകുസലേഹി ച വിവേകവചനതോ ചിത്തഉപധിവിവേകാ, വിക്ഖമ്ഭനാദിവിവേകാ ച വുത്താ. ലോകുത്തരജ്ഝാനമ്പി സങ്ഗഹിതത്താ ദട്ഠബ്ബം. ഏവമേതേന പദദ്വയേന യഥാക്കമം കാമച്ഛന്ദനീവരണസേസനീവരണവിക്ഖമ്ഭനാദികോ വുത്തോ. ഏവം ഓഘാദീസുപി യഥാരഹം യോജേതബ്ബം.

ഏത്താവതാ ച പഠമസ്സ ഝാനസ്സ പഹാനങ്ഗം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി സമ്പയോഗങ്ഗം ദസ്സേതും **"സവിതക്കം സവിചാര"**ന്തിആദി വുത്തം . തത്ഥ വിതക്കേന ച വിചാരേന ച സഹ വത്തതി രുക്ഖോ വിയ പുപ്ഫേന, ഫലേന ചാതി ഇദം ഝാനം **"സവിതക്കം സവിചാര"**ന്തി വുച്ചതി. **വിവേകജ**ന്തി ഏത്ഥ വിവിത്തി വിവേകോ, നീവരണവിഗമോതി അത്ഥോ. വിവിത്തോതി വാ വിവേകോ, നീവരണവിവിത്തോ ഝാനസമ്പയുത്തധമ്മരാസീതി അത്ഥോ, തസ്മാ വിവേകതോ, തസ്മിം വാ വിവേകേ ജാതന്തി വിവേകജം. **പീതിസുഖ**ന്തി ഏത്ഥ പീതീതി അപ്പനാപ്പത്താ ഫരണാപീതി, സുഖഞ്ച തംസമ്പയുത്തം, ഇതി അയഞ്ച പീതി ഇദഞ്ച സുഖം അസ്സ ഝാനസ്സ, അസ്മിം വാ അത്ഥീതി ഇദം ഝാനം **"പീതിസുഖ"**ന്തി വുച്ചതി. അഥ വാ പീതി ച സുഖഞ്ച പീതിസുഖം, വിവേകജം പീതിസുഖം അസ്സ, അസ്മിം വാതി **വിവേകജം പീതിസുഖം,** ഏവം ഏകപദവസേന "വിവേകജപീതിസുഖ"ന്തി വത്തബ്ബേ നിഗ്ഗഹീതാഗമം കത്വാ "വിവേകജം പീതിസുഖ"ന്തിപി വത്തും യുജ്ജതി. യഥേവ ഹി ഝാനം, ഏവം പീതിസുഖമ്പി വിവേകജമേവ ഹോതീതി. **പഠമം ഝാന**ന്തി ഗണനാനുപുബ്ബതോ പഠമം, പഠമം ഉപ്പത്തിതോപി പഠമം. ആരമ്മണൂപനിജ്ഝാനതോ, പച്ചനീകഝാപനതോ വാ ഝാനം, ഇമിനാ നയേന ഉപരി "ദുതിയം ഝാന"ന്തിആദീസു അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരതീ**തി ഏവം പഞ്ചങ്ഗവിപ്പഹീനം പഞ്ചങ്ഗസമന്നാഗതം തിവിധകല്യാണം ദസലക്ഖണസമ്പന്നം പഠമം ഝാനം അധിഗന്ത്വാ തദനുരൂപേന ഇരിയാപഥവിഹാരേന പവത്തതീതി അത്ഥോ. ഏത്ഥ ച ചിത്തേകഗ്ഗതാ കിഞ്ചാപി "സവിതക്കസവിചാര"ന്തി ഇമസ്മിം പാഠേ ന നിദ്ദിട്ഠാ, തഥാപി **വിഭങ്ഗേ** "ഝാനന്തി വിതക്കോ വിചാരോ പീതി സുഖം ചിത്തസ്സേകഗ്ഗതാ"തി (വിഭ॰ ൫൭൦) വുത്തത്താ അങ്ഗമേവ.

ഏവം പഠമജ്ഝാനാധിഗമം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി തദനന്തരം അധിഗതപഠമജ്ഝാനസ്സ തം ആവജ്ജനസമാപജ്ജനവുട്ഠാനാധിട്ഠാനപച്ചവേക്ഖണസങ്ഖാതാഹി പഞ്ചഹി വസീഹി വസീഭൂതം കത്വാ തതോ വുട്ഠായ തത്ഥ ആസന്നനീവരണപച്ചത്ഥികതായ ചേവ ഓളാരികവിതക്കവിചാരക്ഖോഭസമങ്ഗിതായ ച ദോസം ദിസ്വാ നികന്തിം പരിയാദായ വിതക്കാദിഭേദോളാരികങ്ഗപ്പഹാനായ, പീതിആദിസന്തങ്ഗപടിലാഭായ ച തദേവ കമ്മട്ഠാനം പുനപ്പുനം മനസികരോതോ ദുതിയം ഝാനം ഉപ്പജ്ജതി, തപ്പാദകഞ്ച ലോകുത്തരജ്ഝാനം പുഗ്ഗലാധിട്ഠാനേന ദസ്സേതും **"വിതക്കവിചാരാനം വൂപസമാ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **വൂപസമാ**തി സമതിക്കമാ, ദുതിയജ്ഝാനക്ഖണേ അപാതുഭാവാതി വുത്തം ഹോതി. **അജ്ഝത്ത**ന്തി അത്തനി ജാതം, അത്തസന്താനേ നിബ്ബത്തന്തി അത്ഥോ. **സമ്പസാദന**ന്തി സദ്ധാസങ്ഖാതസമ്പസാദനയോഗതോ ഝാനമ്പി സമ്പസാദനം നീലവണ്ണയോഗതോ നീലവത്ഥം വിയ. **ഏകോദിഭാവ**ന്തി ഏത്ഥ വിതക്കവിചാരേഹി അനജ്ഝാരുള്ഹത്താ ഏകോ അഗ്ഗോ സേട്ഠോ ഉദേതീതി ഏകോദി, സമാധി. തം ഭാവേതി വഡ്ഢേതീതി ദുതിയജ്ഝാനം **ഏകോദിഭാവം**. സോ പനായം ഏകോദി യസ്മാ ചേതസോ, ന സത്തസ്സ, ന ജീവസ്സ, തസ്മാ ഏതം "ചേതസോ ഏകോദിഭാവ"ന്തി വുത്തം.

നനു ചായം സദ്ധാ പഠമജ്ഝാനേപി അത്ഥി, അയഞ്ച ഏകോദിനാമകോ സമാധി, അഥ കസ്മാ ഇദമേവ ഏവം വുത്തന്തി? വുച്ചതേ - ഇമസ്മിഞ്ഹി ഝാനേ വിതക്കവിചാരക്ഖോഭാഭാവേന ബലവതീ സദ്ധാ, സമാധി ച, തസ്മാ ഇദമേവ ഏവം വുത്തന്തി. **അവിതക്കം അവിചാര**ന്തി ഭാവനായ പഹീനത്താ നത്ഥി ഏതസ്മിം, ഏതസ്സ വാ വിതക്കോ വിചാരോ, ന തതിയജ്ഝാനാദി വിയ, ചക്ഖുവിഞ്ഞാണാദി വിയ ച അഭാവപ്പത്തിതോ, തസ്മാ ഇമസ്സ "വിതക്കവിചാരാനം വൂപസമാ"തി ഇദം കാരണവചനന്തി ദട്ഠബ്ബം. **സമാധിജ**ന്തി പഠമജ്ഝാനസമാധിതോ, സമ്പയുത്തസമാധിതോ വാ ജാതം, വിതക്കാദിക്ഖോഭാഭാവേന ചേതസ്സ വണ്ണഭണനത്ഥം ഇദമേവ "സമാധിജ"ന്തി വുത്തം. **ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരതീ**തി ഏവം ദുവങ്ഗവിപ്പഹീനം തിവങ്ഗസമന്നാഗതം തിവിധകല്യാണാദിയുത്തം ദുതിയം ഝാനം അധിഗന്ത്വാ വുത്തനയേന വത്തതീതി അത്ഥോ.

ഏവം ദുതിയജ്ഝാനാധിഗമം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി തദനന്തരം അധിഗതദുതിയജ്ഝാനസ്സ തം വുത്തനയേനേവ വസീഭൂതം കത്വാ തത്ഥ ആസന്നവിതക്കവിചാരപച്ചത്ഥികതായ ചേവ ഓളാരികപീതങ്ഗസമങ്ഗിതായ ച ദോസം ദിസ്വാ നികന്തിം പരിയാദായ തദോളാരികങ്ഗപ്പഹാനായ സേസസന്തങ്ഗപടിലാഭായ തദേവാരമ്മണം പുനപ്പുനം മനസികരോതോ തതിയം ഝാനം ഉപ്പജ്ജതി, തപ്പാദകഞ്ച ലോകുത്തരം, തം ദസ്സേതും **"പീതിയാ ച വിരാഗാ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ വിരജ്ജനം വിരാഗോ, സമതിക്കമോ, തസ്മാ **വിരാഗാ.** ച-കാരേന വിതക്കവിചാരാനം വൂപസമം സമ്പിണ്ഡേതി "പീതിയാ ച വിരാഗാ, വിതക്കവിചാരാനഞ്ച വൂപസമാ"തി. ഇദഞ്ചേതസ്സ ആഗമനമഗ്ഗപരിദീപനത്ഥം, വണ്ണഭണനത്ഥഞ്ച വുത്തം. **ഉപേക്ഖകോ വിഹരതീ**തി ഏത്ഥ ഉപപത്തിതോ ഇക്ഖതി അപക്ഖപതിതാ ഹുത്വാ പസ്സതീതി ഉപേക്ഖാ, തത്രമജ്ഝത്തതാ. തായ വിസദായ പീതിവിരാഗപദട്ഠാനായ ഥാമഗതായ സമന്നാഗതത്താ തതിയജ്ഝാനസമങ്ഗീ "ഉപേക്ഖകോ"തി വുച്ചതി, വിതക്കാദിക്ഖോഭാഭാവേന പനേസോ ഏത്ഥേവ പരിബ്യത്തകിച്ചാ ജാതാ, ന പഠമജ്ഝാനാദീസൂതി. **സതോ ച സമ്പജാനോതി** പുഗ്ഗലാധിട്ഠാനേന സതി ച സമ്പജഞ്ഞഞ്ച വുത്തം, ഇദഞ്ച സതിസമ്പജഞ്ഞബലേനേവ ഠിതം തംപീതിസഹചരിതം സുഖം, തതോ അപനീതം വച്ഛോ വിയ ബന്ധനബലേന ധേനും പീതിം ന ഉപഗച്ഛതി, ഇമസ്മിഞ്ച സതി അതിമധുരേ സുഖേ യോഗിനോ ന സാരജ്ജന്തി, നോ അഞ്ഞഥാതി ഇമമ്പി അത്ഥവിസേസം ദസ്സേതും ഇധേവ വുത്തന്തി വേദിതബ്ബം. **സുഖഞ്ച കായേന പടിസംവേദേതീ**തി ഏത്ഥ കിഞ്ചാപി

തതിയജ്ഝാനസമങ്ഗിനോ സുഖപടിസംവേദനാഭോഗോ നത്ഥി, ഏവം സന്തേപി യസ്മാ തസ്സ നാമകായേന സമ്പയുത്തം അതിപണീതം സുഖം, തംസമുട്ഠിതേന തസ്സ അതിപണീതേന രൂപേന രൂപകായോ ഫുട്ഠോ, യസ്സ ഫുട്ഠത്താ ഝാനാ വുട്ഠിതോപി കായികസുഖം പടിസംവേദേയ്യ, തസ്മാ ഏതമത്ഥം ദസ്സേന്തോ "സുഖഞ്ച കായേന പടിസംവേദേതീ"തി ആഹ. **യം തന്തിആദീസു യന്തി** യസ്മാ, യം ഝാനഹേതൂതി അത്ഥോ. **തന്തി** തം തതിയജ്ഝാനസമങ്ഗിപുഗ്ഗലം ബുദ്ധാദയോ **അരിയാ ആചിക്ഖന്തി** പസംസന്തി. കിന്തി? **"ഉപേക്ഖകോ സതിമാ സുഖവിഹാരീ"**തി. ഏവം ഏകങ്ഗവിപ്പഹീനം ദുവങ്ഗസമന്നാഗതം തിവിധകല്യാണാദിയുത്തം തതിയം ഝാനം അധിഗന്ത്വാ പവത്തതീതി അത്ഥോ. യം പന ഝാനം **വിഭങ്ഗേ** "ഝാനന്തി ഉപേക്ഖാ സതി സമ്പജഞ്ഞം സുഖം ചിത്തസ്സേകഗ്ഗതാ"തി (വിഭ॰ ൫൯൧) വുത്തം, തം സപരിക്ഖാരം ഝാനം ദസ്സേതും പരിയായേന വുത്തം. ഉപനിജ്ഝാനലക്ഖണാനം പന സുഖചിത്തേകഗ്ഗതാനം വസേന ദുവങ്ഗികമേവേതം വേദിതബ്ബം. യഥാഹ - "ദുവങ്ഗികം ഝാനം ഹോതീ"തിആദി (വിഭ॰ ൬൨൮).

ഏവം തതിയജ്ഝാനാധിഗമം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി തദനന്തരം അധിഗതതതിയജ്ഝാനസ്സ തം വസീഭൂതം കത്വാ തതോ വുട്ഠായ തത്ഥ വുത്തനയേന ദോസം ദിസ്വാ നികന്തിം പരിയാദായ ഓളാരികസുഖങ്ഗപ്പഹാനായ, ഉപേക്ഖേകഗ്ഗതാസങ്ഖാതസേസസന്തങ്ഗപടിലാഭായ ച തദേവ നിമിത്തം മനസികരോതോ ചതുത്ഥം ഝാനം ഉപ്പജ്ജതി, തപ്പാദകഞ്ച ലോകുത്തരം, തം പുഗ്ഗലാധിട്ഠാനേന ദസ്സേതും **"സുഖസ്സ ച പഹാനാ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **സുഖസ്സ ച പഹാനാ ദുക്ഖസ്സ ച പഹാനാ**തി കായികസ്സ സുഖസ്സ, ദുക്ഖസ്സ ച പഹാനാ. **പുബ്ബേവാ**തി തഞ്ച ഖോ പുബ്ബേവ, ന ചതുത്ഥജ്ഝാനക്ഖണേതി അത്ഥോ. **സോമനസ്സദോമനസ്സാനം അത്ഥങ്ഗമാ**തി ചേതസികസ്സ സുഖസ്സ, ദുക്ഖസ്സ ച പുബ്ബേവ പഹാനാ. കദാ പന തേസം പഹാനം ഹോതീതി? ചതുന്നം ഝാനാനം ഉപചാരക്ഖണേ. ദുക്ഖദോമനസ്സസുഖസോമനസ്സാനി ഹി യഥാക്കമം പഠമാദിചതുന്നം ഝാനാനം ഉപചാരക്ഖണേ ഏവ പഹീയന്തി. യദി ഏവം, കസ്മാ പനേസ "വിവിച്ചേവ...പേ॰... പഠമം ഝാനം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരതി, ഏത്ഥുപ്പന്നം ദുക്ഖിന്ദ്രിയം അപരിസേസം നിരുജ്ഝതി...പേ॰... ചതുത്ഥം ഝാനം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരതി, ഏത്ഥുപ്പന്നം സോമനസ്സിന്ദ്രിയം അപരിസേസം നിരുജ്ഝതീ"തി (സം॰ നി॰ ൫.൫൧൦) ഏവം ഝാനേസ്വേവ നിരോധോ വുത്തോതി? അതിസയനിരോധസ്സ വുത്തത്താ. ഉപചാരക്ഖണേസു ഹി യോ നിരോധോ, സോ നിരോധോ ഏവ, നാതിസയനിരോധോ, സോ പന ഝാനക്ഖണേസു ഏവ. തതോ ഏവ ഹി തത്ഥ തത്ഥ അപരിസേസഗ്ഗഹണം കതന്തി, തത്ഥ തത്ഥ പന പഹീനാപി ഏതാ വേദനാ ഏത്ഥ ദുവിഞ്ഞേയ്യലക്ഖണായ അദുക്ഖമസുഖായ വേദനായ ദുക്ഖാദിബ്യതിരേകേന സുഖഗ്ഗഹണത്ഥം, വണ്ണഭണനത്ഥഞ്ചസ്സ ഝാനസ്സ സമാഹടാ, പച്ചയദസ്സനത്ഥഞ്ചസ്സ. യഥാഹ - "ചത്താരോ ഖോ, ആവുസോ, പച്ചയാ അദുക്ഖമസുഖായ ചേതോവിമുത്തിയാ സമാപത്തിയാ, ഇധാവുസോ, ഭിക്ഖു സുഖസ്സ ച പഹാനാ"തിആദി (മ॰ നി॰ ൧.൪൫൮).

ഉപേക്ഖാസതിപാരിസുദ്ധിന്തി തത്രമജ്ഝത്തതാസങ്ഖാതായ ഉപേക്ഖായ ജനിതസതിയാ പാരിസുദ്ധി. നിരുപക്കിലേസതായ ഹി തം പരിസുദ്ധത്തം. ന കേവലഞ്ചേത്ഥ ഉപേക്ഖായ സതി ഏവ പരിസുദ്ധാ, അപിച ഖോ സബ്ബേപി സമ്പയുത്തധമ്മാ, സതിസീസേന പനായം ദേസനാ കതാതി. **ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരതീ**തി ഏവം ഏകങ്ഗവിപ്പഹീനം ദുവങ്ഗസമന്നാഗതം തിവിധകല്യാണാദിയുത്തം ചതുത്ഥം ഝാനം അധിഗന്ത്വാ തദനുരൂപേന ഇരിയാപഥവിഹാരേന പവത്തതീതി അത്ഥോ.

ഏവം രൂപാവചരലോകുത്തരചതുക്കജ്ഝാനം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി അരൂപാവചരജ്ഝാനം ദസ്സേന്തോ യം തത്ഥ പഠമം, ഏവം അധിഗതരൂപാവചരചതുത്ഥജ്ഝാനസ്സ കരജരൂപേ ദണ്ഡാദാനാദീനഞ്ചേവ ചക്ഖുരോഗാദിആബാധാനഞ്ച വസേന ദിട്ഠാദീനവസ്സ കരജരൂപസ്സ സമതിക്കമായ ആകാസകസിണവിരഹിതേസു നവസു കസിണേസു അഞ്ഞതരസ്മിം ചതുത്ഥം ഝാനം ഉപ്പാദേത്വാ തസ്സാരമ്മണഭൂതം കസിണപടിഭാഗരൂപമ്പി കരജരൂപപടിഭാഗതായ, അരഞ്ഞേ സപ്പാനുബന്ധസ്സ ഭയേന പലായതോ രജ്ജുതാലപണ്ണാദിം സപ്പപടിഭാഗതായ വിയ സമതിക്കമിതുകാമസ്സ പഞ്ചഹാകാരേഹി തം ഝാനം വസീഭൂതം കത്വാ തതോ വുട്ഠായ തത്ഥ നിബ്ബേജനീയരൂപപടിഭാഗാരമ്മണതായ, ആസന്നസോമനസ്സപച്ചത്ഥികതായ ച ദോസം ദിസ്വാ നികന്തിം പരിയാദായ അങ്ഗേസു സമതിക്കമിതബ്ബാഭാവേന ആരമ്മണസമതിക്കമഭൂതം ആകാസാനഞ്ചായതനം സന്തതോ മനസികരിത്വാ ചക്കവാളപരിയന്തം വാ യത്തകം വാ ഇച്ഛതി, തത്തകം കസിണം പത്ഥരിത്വാ വാ കസിണം അമനസികരിത്വാ തേന ഫുട്ഠോകാസം "ആകാസോ ആകാസോ"തി വാ "അനന്തോ ആകാസോ"തി വാ മനസികാരേന കസിണം ഉഗ്ഘാടേത്വാ വാ തം കസിണുഗ്ഘാടിമാകാസനിമിത്തം "ആകാസോ"തി പുനപ്പുനം മനസികരോതോ ആകാസാനഞ്ചായതനം ഉപ്പജ്ജതി, തം താവ ദസ്സേതും **"സബ്ബസോ രൂപസഞ്ഞാനം സമതിക്കമാ"**തിആദിമാഹ.

തത്ഥ **സബ്ബസോ**തി സബ്ബാകാരേന, സബ്ബാസം വാ അനവസേസാനന്തി അത്ഥോ. **രൂപസഞ്ഞാന**ന്തി സഞ്ഞാസീസേന വുത്താനം കുസലവിപാകകിരിയവസേന പഞ്ചദസരൂപാവചരജ്ഝാനാനഞ്ചേവ തദാരമ്മണാനഞ്ച. രൂപജ്ഝാനമ്പി ഹി "രൂപേ സഞ്ഞാ രൂപസഞ്ഞാ"തി ഏവം സഞ്ഞാസീസേന വുച്ചതി, തദാരമ്മണകസിണമ്പി രൂപന്തി സഞ്ഞാ നാമമസ്സാതി "രൂപസഞ്ഞ"ന്തി വുച്ചതി. **സമതിക്കമാ**തി വിരാഗാ, നിരോധാ ച. **വിഭങ്ഗേ** പന സഞ്ഞാസു സമതിക്കന്താസു ആരമ്മണം സമതിക്കന്തമേവ ഹോതീതി "സമാപന്നസ്സ വാ ഉപപന്നസ്സ വാ ദിട്ഠധമ്മസുഖവിഹാരിസ്സ വാ"തിആദിനാ (വിഭ॰ ൬൦൨) സഞ്ഞാനമേവ സമതിക്കമോ വുത്തോ, ആരമ്മണേ അവിരത്തസ്സ സഞ്ഞാസമതിക്കമോ നത്ഥേവാതി തം സമതിക്കമവസേനാപി അത്ഥവണ്ണനാ കാതബ്ബാവ.

പടിഘസഞ്ഞാനം അത്ഥങ്ഗമാതി ചക്ഖാദീനം വത്ഥൂനം, രൂപാദീനഞ്ച ആരമ്മണാനം പടിഘാതേന സമുപ്പന്നാ ദ്വിപഞ്ചവിഞ്ഞാണസഞ്ഞാ **പടിഘസഞ്ഞാ,** താസം അത്ഥങ്ഗമാ. കിഞ്ചാപി താ രൂപാവചരജ്ഝാനസമാപന്നസ്സാപി ന സന്തി, അഥ ഖോ ന പഹീനത്താ ന സന്തി. ന ഹി രൂപവിരാഗായ രൂപാവചരഭാവനാ സംവത്തതി, രൂപായത്താവ ഏതാസം പവത്തി, അയം പന ഭാവനാ രൂപവിരാഗായ സംവത്തതി, തസ്മാ താ ഏത്ഥ പഹീനാതി വത്തും വട്ടതി. **നാനത്തസഞ്ഞാനം അമനസികാരാ**തി നാനത്തേ ഗോചരേ പവത്താനം, നാനത്താനം വാ മനോവിഞ്ഞാണധാതുവസേന പവത്താനഞ്ച ചതുചത്താലീസകാമാവചരസഞ്ഞാനം അമനസികാരാ അനാവജ്ജനാ. ഏത്ഥ ച രൂപപടിഘസഞ്ഞാനം ഇമിനാ ഝാനേന നിബ്ബത്തഭവേപി അനുപ്പത്തിതോ "സമതിക്കമാ അത്ഥങ്ഗമാ"തി ഏവം അഭാവോ ഏവ വുത്തോ. "നാനത്തസഞ്ഞാനം അമനസികാരാ"തി അട്ഠകാമാവചരകുസലാനം നവകിരിയാനം ദസാകുസലാനം വസേന സത്തവീസതിസഞ്ഞാനം അരൂപഭവേപി മനസികാരേന ഉപ്പത്തിസമ്ഭവതോ താസം അമനസികാരാ ഇച്ചേവ വുത്തന്തി വേദിതബ്ബം.

അനന്തോ ആകാസോതി ഏത്ഥ നാസ്സ ഉപ്പാദന്തോ വാ വയന്തോ വാ പഞ്ഞായതീതി **അനന്തോ. ആകാസോ**തി കസിണുഗ്ഘാടിമാകാസോ വുച്ചതി, മനസികാരവസേനപേത്ഥ അനന്തതാ വേദിതബ്ബാ. തേനേവ **വിഭങ്ഗേ** വുത്തം

“തസ്മിം ആകാസേ ചിത്തം ഠപേതി...പേ... അനന്തം ഫരതി, തേന വുച്ചതി അനന്തോ ആകാസോ”തി (വിഭ॰ ൬൦൨). ഇദം പനസ്സ ഭാവനാകാരദസ്സനം. **ആകാസാനഞ്ചായതന**ന്തി ഏത്ഥ നാസ്സ അന്തോതി അനന്തം ആകാസമേവ അനന്തം ആകാസാനന്തം, ആകാസാനന്തമേവ ആകാസാനഞ്ചം, തദേവ ആകാസാനഞ്ചം അധിട്ഠാനട്ഠേന, സഞ്ജാതിസമോസരണട്ഠേന ച ആയതനം, തം ആരമ്മണമസ്സ സസമ്പയുത്തധമ്മസ്സ ഝാനസ്സാതി **ആകാസാനഞ്ചായതനം**. തം ഉപസമ്പജ്ജ വുത്തനയേന വിഹരതീതി അത്ഥോ.

ഏവം ആകാസാനഞ്ചായതനാധിഗമം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി യം തദനന്തരം അധിഗതപഠമാരുപ്പസ്സ തം വസീഭൂതം കത്വാ തത്ഥ ആസന്നരൂപജ്ഝാനപച്ചത്ഥികതായ, രൂപപടിഭാഗാകാസാരമ്മണതായ ച ദോസം ദിസ്വാ നികന്തിം പരിയാദായ തം സമതിക്കമായ ആകാസം ഫരിത്വാ പവത്തം വിഞ്ഞാണം “അനന്തം വിഞ്ഞാണ”ന്തി പുനപ്പുനം മനസികരോതോ വിഞ്ഞാണഞ്ചായതനം ഉപ്പജ്ജതി, തം ദസ്സേതും **“സബ്ബസോ ആകാസാനഞ്ചായതനം സമതിക്കമ്മാ”**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ പുബ്ബേ വുത്തനയേന ഝാനമ്പി ആകാസാനഞ്ചായതനം ആരമ്മണമ്പി. ആരമ്മണമ്പി ഹി പുരിമനയേന ആകാസാനഞ്ചഞ്ച തം പഠമാരുപ്പസ്സ ആരമ്മണത്താ വുത്തനയേന ആയതനഞ്ചാതി “ആകാസാനഞ്ചായതന”ന്തി വുച്ചതി. ഇതി ഉഭയസ്സാപി അപ്പവത്തികരണേന, അമനസികരണേന ച ഏകജ്ഝം കത്വാ “ആകാസാനഞ്ചായതനം സമതിക്കമ്മാ”തി ഇദം വുത്തന്തി വേദിതബ്ബം.

അനന്തം വിഞ്ഞാണന്തി തഞ്ഞേവ പഠമാരുപ്പവിഞ്ഞാണം ആകാസം അനന്തതോ ഫരിത്വാ പവത്തം “അനന്തം വിഞ്ഞാണ”ന്തി ഏവം മനസികരോതോതി വുത്തം ഹോതി, മനസികാരവസേന വാ അനന്തം. **വിഭങ്ഗേ**പി ഹി “അനന്തം ഫരതീ”തി (വിഭ॰ ൬൧൫) വുത്തം. **വിഞ്ഞാണഞ്ചായതന**ന്തി ഏത്ഥ വുത്തനയേന അനന്തമേവ ആനഞ്ചം, വിഞ്ഞാണഞ്ച തം ആനഞ്ചഞ്ചാതി വിഞ്ഞാണാനന്തന്തി വത്തബ്ബേ രുള്ഹിതോ “വിഞ്ഞാണഞ്ച”ന്തി വുത്തം, തദേവ ആയതനമാരമ്മണമസ്സാതി **വിഞ്ഞാണഞ്ചായതനം**. സേസം വുത്തനയമേവ.

ഏവം വിഞ്ഞാണഞ്ചായതനം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി യം തദനന്തരം അധിഗതദുതിയാരുപ്പസ്സ തം വസീഭൂതം കത്വാ തത്ഥ ആസന്നാകാസാനഞ്ചായതനപച്ചത്ഥികതായ, തദാരമ്മണതായ ച ദോസം ദിസ്വാ നികന്തിം പരിയാദായ തം സമതിക്കമായ പഠമാരുപ്പവിഞ്ഞാണാഭാവം “നത്ഥി നത്ഥീ”തി വാ “സുഞ്ഞം സുഞ്ഞ”ന്തി വാ “വിവിത്തം വിവിത്ത”ന്തി വാ പുനപ്പുനം മനസികരോതോ ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനം ഉപ്പജ്ജതി, തം ദസ്സേതും **“സബ്ബസോ”**തിആദിമാഹ. ഇധാപി വുത്തനയേന ഝാനസ്സ, തദാരമ്മണസ്സ ച വിഞ്ഞാണഞ്ചായതനസ്സ സമതിക്കമോവ വേദിതബ്ബോ. **നത്ഥി കിഞ്ചീ**തി “നത്ഥി നത്ഥി, സുഞ്ഞം സുഞ്ഞം, വിവിത്തം വിവിത്ത”ന്തി ഏവം മനസികരോതോതി അത്ഥോ.

ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനന്തി ഏത്ഥ നാസ്സ കിഞ്ചനന്തി അകിഞ്ചനം, അന്തമസോ ഭങ്ഗമത്തമ്പിസ്സ അവസിട്ഠം നത്ഥീതി വുത്തം ഹോതി, അകിഞ്ചനസ്സ ഭാവോ ആകിഞ്ചഞ്ഞം, ആകാസാനഞ്ചായതനവിഞ്ഞാണാപഗമസ്സേതം അധിവചനം, ആകിഞ്ചഞ്ഞം ആയതനമാരമ്മണമസ്സാതി **ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനം**. സേസം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

ഏവം ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനാധിഗമം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി യം തദനന്തരം അധിഗതതതിയാരുപ്പസ്സ തം വസീഭൂതം കത്വാ തത്ഥ ആസന്നവിഞ്ഞാണഞ്ചായതനപച്ചത്ഥികതായ ദോസം ദിസ്വാ നികന്തിം പരിയാദായ തം സമതിക്കമായ തദേവ ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനം “സന്തം സന്ത”ന്തി പുനപ്പുനം മനസികരോതോ നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനം ഉപ്പജ്ജതി, തം ദസ്സേതും **“സബ്ബസോ”**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതന**ന്തി ഓളാരികായ സഞ്ഞായ അഭാവതോ, സുഖുമായ ച ഭാവതോ നേവസ്സ സസമ്പയുത്തധമ്മസ്സ ഝാനസ്സ സഞ്ഞാ നാസഞ്ഞാതി നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞം, തദേവ ധമ്മായതനമനായതനപരിയാപന്നത്താ ആയതനന്തി **നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനം**.

അഥ വാ യായമേത്ഥ സഞ്ഞാ, സാ പടുസഞ്ഞാകിച്ചം കാതും അസമത്ഥതായ നേവസഞ്ഞാ, സങ്ഖാരാവസേസസുഖുമഭാവേന വിജ്ജമാനത്താ നാസഞ്ഞാതി നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞാ, നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞാ ച സാ സമ്പയുത്തധമ്മാനം അധിട്ഠാനട്ഠേന ആയതനഞ്ചാതി **നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനം**. ന കേവലഞ്ചേത്ഥ സഞ്ഞാവ ഏദിസീ, അപി തു ഫസ്സോപി നേവഫസ്സോ നാഫസ്സോ, ചിത്തമ്പി നേവചിത്തം നാചിത്തം, ഏവം സേസസമ്പയുത്തധമ്മാപി, സഞ്ഞാസീസേന പനായം ദേസനാ കതാതി വേദിതബ്ബാ. തത്ഥ **സങ്ഖാരാവസേസസുഖുമഭാവേനാ**തി അച്ചന്തസുഖുമഭാവപ്പത്തസങ്ഖാരഭാവേന. സേസം വുത്തനയമേവ.

അയം പനേത്ഥ ആദിതോ പട്ഠായ പിണ്ഡത്ഥപ്പകാസനാ - “ഇധ ഭിക്ഖു പാതിമോക്ഖസംവരസംവുതോ”തിആദിനാ സാസനേ ലോകിയലോകുത്തരജ്ഝാനനിബ്ബത്തകപുഗ്ഗലസ്സ പതിട്ഠാഭൂതസീലേസു പാതിമോക്ഖസംവരസീലവിസുദ്ധിം ഉപദിസതി. “വിഹരതീ”തി ഇമിനാ തദനുരൂപവിഹാരസമങ്ഗിഭാവം. “ആചാരഗോചരസമ്പന്നോ”തി ഇമിനാ ആജീവപാരിസുദ്ധിസീലം, തദുപകാരകേ ച ധമ്മേ. “അണുമത്തേസൂ”തിആദിനാ യഥാവുത്തസീലേഹി അചവനം, തേസഞ്ച അനവസേസതോ സമാദാനം. “ഇന്ദ്രിയേസു ഗുത്തദ്വാരോ”തി ഇമിനാ ഇന്ദ്രിയസംവരസീലം. “ഭോജനേ മത്തഞ്ഞൂ”തി ഇമിനാ പച്ചയസന്നിസ്സിതസീലം, സന്തോസാദിഗുണഞ്ച. “പുബ്ബരത്താപരരത്ത”ന്തിആദിനാ സീലധുതങ്ഗേസു പതിട്ഠിതസ്സ ഭാവനാരാമസ്സ തദുപകാരകേ ധമ്മേ. “ബോധിപക്ഖികാന”ന്തിആദിനാ പടിപത്തിയാ നിബ്ബേധഭാഗിയതം. “സോ അഭിക്കന്തേ”തിആദിനാ യഥാവുത്തഗുണാനം അപരിഹാനായ, വക്ഖമാനാനഞ്ച പടിലാഭായ സതിസമ്പയോഗം. “സോ വിവിത്ത”ന്തിആദിനാ ഭാവനാനുരൂപസേനാസനപരിഗ്ഗഹം. “സോ അരഞ്ഞഗതോ”തിആദിനാ ഝാനഭാവനാരമ്ഭപ്പകാരം. “സോ അഭിജ്ഝ”ന്തിആദിനാ ഝാനഭാവനാഭിയോഗേന പഹീനപഞ്ചനീവരണസ്സ ഉപചാരജ്ഝാനുപ്പത്തിം. “സോ ഇമേ പഞ്ച നീവരണേ”തിആദിനാ തസ്സ ഉപരൂപരി വായമതോ രൂപാരൂപജ്ഝാനുപ്പത്തിക്കമം ഉപദിസതി. അയം താവേത്ഥ പദത്ഥോ.

ധമ്മഭേദോ പനേത്ഥ വിഭങ്ഗനയേ പാകടോ ഭവിസ്സതി. തീസു ഹി നയേസു മഹഗ്ഗതലോകുത്തരാ കുസലവിപാകകിരിയചിത്തസമ്പയുത്താ വിതക്കവിചാരപീതിസുഖഉപേക്ഖാഏകഗ്ഗതാസങ്ഖാതാ ഝാനധമ്മാ നാനാനയേഹി വിഭത്താ, ഝാനസമ്പയുത്താ പന സേസകാമാവചരധമ്മാവ ഇധ സങ്ഗഹിതാ. കിഞ്ചാപി പനേത്ഥ പാതിമോക്ഖസംവരസീലാദയോപി വുത്താ, തഥാപി തേ ഝാനാനം പുബ്ബഭാഗപ്പടിപത്തിദസ്സനവസേന ചേവ ഝാനസമ്പയുത്തധമ്മവസേന ച വുത്താ, ഇധ പന ന സങ്ഗഹിതാതി വേദിതബ്ബാ.

പഞ്ഹാപുച്ഛകേ പന സിയാ കുസലാ, സിയാ അബ്യാകതാ, തീണി ഝാനാനി സുഖായ വേദനായ സമ്പയുത്താ, ചതുത്ഥം അദുക്ഖമസുഖായ വേദനായ സമ്പയുത്തം, ഉപേക്ഖാ പനേത്ഥ വേദനാ ന വത്തബ്ബാ, സിയാ വിപാകാ, സിയാ വിപാകധമ്മധമ്മാ, പഠമജ്ഝാനം വിതക്കവിചാരവജ്ജിതം സവിതക്കസവിചാരം, വിതക്കോ പനേത്ഥ അവിതക്കവിചാരമത്തോ, വിചാരോ ന വത്തബ്ബോ, തീണി ഝാനാനി അവിതക്കഅവിചാരാ, ദ്വേ ഝാനാനി

പീതിവജ്ജിതാനി പീതിസഹഗതാനി, തീണി സുഖവജ്ജിതാനി സുഖസഹഗതാനി, ചതുത്ഥം ഉപേക്ഖാവജ്ജിതം ഉപേക്ഖാസഹഗതം, തതിയജ്ഝാനേ സുഖം, ഉപേക്ഖാ ച ഇധ ന വത്തബ്ബം...പേ॰... സിയാ മഹഗ്ഗതാ, സിയാ അപ്പമാണാ, തീണി സിയാ അപ്പമാണാരമ്മണാ, സിയാ ന വത്തബ്ബാ, ചതുത്ഥം തിധാപി ന വത്തബ്ബഞ്ച, തീണി സിയാ മഗ്ഗഹേതുകാ, സിയാ മഗ്ഗാധിപതിനോ, സിയാ ന വത്തബ്ബാ, ചതുത്ഥം തിധാപി ന വത്തബ്ബഞ്ച...പേ॰... പീതി ബഹിദ്ധാരമ്മണാനി, ചതുത്ഥം തിധാപി ന വത്തബ്ബഞ്ച...പേ॰... അനിദസ്സനഅപ്പടിഘാ ന ഹേതൂ...പേ॰... നോചിത്തചേതസികാ അരണാതി. സേസം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ. പാളിമുത്തനയോ പനേത്ഥ നത്ഥി, ഇതോ പരം പന ഏത്തകമ്പി അവത്വാ വിജ്ജമാനട്ഠാനേ ഏവ വക്ഖാമ.

ഝാനവിഭങ്ഗമാതികത്ഥവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

അപ്പമഞ്ഞാവിഭങ്ഗമാതികത്ഥവണ്ണനാ

അപ്പമഞ്ഞാവിഭങ്ഗമാതികായ പന **അത്ഥതോ** താവ - **ചതസ്സോ അപ്പമഞ്ഞായോ**തിആദീസു ഫരണഅപ്പമാണവസേന അപ്പമഞ്ഞായോ. ഏതാ ഹി ആരമ്മണവസേന അപ്പമാണേ വാ സത്തേ ഫരന്തി, ഏകസത്തമ്ഹി വാ അനവസേസഫരണവസേന അപ്പമാണതോ ഫരന്തീതി ഏവം ഫരണഅപ്പമാണവസേന **"അപ്പമഞ്ഞായോ"**തി വുച്ചന്തി, സത്ത അപ്പമാണവസേനാപി വത്തും വട്ടതി. **മേത്താസഹഗതേനാ**തി മേത്തായ സമന്നാഗതേന. **ഏകം ദിസന്തി** പുരത്ഥിമാദീസു ചതൂസു ദിസാസു യം കിഞ്ചി ഏകം ദിസം, തംദിസാപരിയാപന്നസത്തഫരണവസേന ചേതം വുത്തം. **ഫരിത്വാ**തി ഫുസിത്വാ ആരമ്മണം കത്വാ. **വിഹരതീ**തി പവത്തേതി. **തഥാ ദുതിയ**ന്തിആദീസു. യഥാ ഏകം ദിസം ഫരിത്വാ, തഥേവ തദനന്തരം ദുതിയം, തതിയം, ചതുത്ഥഞ്ചാതി അത്ഥോ. **ഇതി ഉദ്ധമധോ തിരിയ**ന്തി ഏതേനേവ നയേന ഉപരിമം ദിസം, ഹേട്ഠിമം ദിസം, അനുദിസഞ്ച അനുക്കമേന മേത്താസഹഗതേന ചേതസാ ഫരിത്വാ വിഹരതീതി അത്ഥോ. ഏത്താവതാ ഏകമേകം ദിസം പരിഗ്ഗഹേത്വാ ഓധിസോ മേത്താഫരണതം ദസ്സിതം.

സബ്ബധീതിആദി പന അനോധിസോ ദസ്സനത്ഥം വുത്തം. തത്ഥ **സബ്ബധീ**തി സബ്ബത്ഥ. **സബ്ബത്തതായാ**തി സബ്ബേസു ഹീനമജ്ഝിമുക്കട്ഠമിത്തസപത്തമജ്ഝത്താദിപ്പഭേദേസു അത്തതായ, തേസു വിഭാഗം അകത്വാ അത്തസമതായാതി വുത്തം ഹോതി. അഥ വാ **സബ്ബത്തതായാ**തി സബ്ബേന ചിത്തഭാവേന, ഈസകമ്പി ബഹി അവിക്ഖേപമാനോതി അത്ഥോ. **സബ്ബാവന്ത**ന്തി സബ്ബസത്തവന്തം, സബ്ബസത്തയുത്തന്തി അത്ഥോ. **ലോക**ന്തി സത്തലോകം. പുന "മേത്താസഹഗതേനാ"തി ഇദം "വിപുലേനാ"തിആദീഹി വിസേസനേഹി സമ്ബന്ധദസ്സനവസേന വാ വുത്തം, നിഗമനവസേന വാ. തത്ഥ ഫരണവസേന വിപുലതാ വേദിതബ്ബാ. ഭൂമിവസേന പന മഹഗ്ഗതതാ. പഗുണവസേന, അപ്പമാണസത്താരമ്മണവസേന ച അപ്പമാണതാ. ബ്യാപാദപച്ചത്ഥികപ്പഹാനേന അവേരതാ. ദോമനസ്സപ്പഹാനേന നിദ്ദുക്ഖതാ, സങ്ഖതതാ, അബ്യാപജ്ജതാ ച ദട്ഠബ്ബാ. ഏവം **കരുണാസഹഗതേനാ**തിആദീസുപി അത്ഥോ വേദിതബ്ബോതി അയം താവേത്ഥ പദത്ഥോ.

ധമ്മഭേദോ പനേത്ഥ സുവിഞ്ഞേയ്യോവ. **വിഭങ്ഗനയേന** പന തീസു രൂപാവചരകുസലവിപാകകിരിയാചിത്തേസു സമ്പയുത്താ സത്തേസു മേത്താദിബ്രഹ്മവിഹാരഭൂതാ അദോസോ കരുണാ മുദിതാ തത്രമജ്ഝത്തതാതി ചത്താരോ ധമ്മാ നാനാനയേഹി വിഭത്താ, തംസമ്പയുത്താ പന കാമാവചരഭൂതാ ച ഏതാ ഇധ ന ഗഹിതാ. അരൂപാവചരലോകുത്തരേസു പനേതാ അപ്പമഞ്ഞാ നത്ഥേവാതി. **പഞ്ഹാപുച്ഛകേ** പനേതാ താവ സിയാ കുസലാ, സിയാ അബ്യാകതാ. തിസ്സോ സുഖായ, ചതുത്ഥാ അദുക്ഖമസുഖായ വേദനായ സമ്പയുത്താ. വിപാകത്തികേ തിധാപി, ഉപേക്ഖാ അവിതക്കഅവിചാരാ, സേസാ തിധാപി, മഹഗ്ഗതാവ, പരിത്താരമ്മണഅതീതാരമ്മണത്തികേസു ന വത്തബ്ബാവ, ബഹിദ്ധാരമ്മണാവ, അനിദസ്സനഅപ്പടിഘാവ, മേത്താ ഹേതു, സേസാ ന ഹേതൂ, നോ ചിത്താ, ചേതസികാ, രൂപാവചരാ, സഉത്തരാവ. സേസം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവാതി.

അപ്പമഞ്ഞാവിഭങ്ഗമാതികത്ഥവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

സിക്ഖാപദവിഭങ്ഗമാതികത്ഥവണ്ണനാ

സിക്ഖാപദവിഭങ്ഗമാതികായ പന **അത്ഥതോ** താവ - **സിക്ഖാപദാനീ**തി സിക്ഖിതബ്ബപദാനി, സിക്ഖാകോട്ഠാസാതി അത്ഥോ. അപിച സബ്ബേപി കുസലാ ധമ്മാ സിക്ഖിതബ്ബതോ സിക്ഖാ, താസം പതിട്ഠാനട്ഠേന പദം, പഞ്ചസു പന സീലങ്ഗേസു യം കിഞ്ചി അങ്ഗം. പാണാതിപാതാദീസു പാണസ്സ അതീവ പാതോ പാണാതിപാതോ, പാണവധോതി അത്ഥോ. **പാണോ**തി ചേത്ഥ വോഹാരതോ സത്തോ, പരമത്ഥതോ ജീവിതിന്ദ്രിയം, തസ്മിം പന പാണേ പാണസഞ്ഞിനോ ജീവിതിന്ദ്രിയുപച്ഛേദകഉപക്കമസമുട്ഠാപികാ കായവചീദ്വാരാനം അഞ്ഞതരദ്വാരപ്പവത്താ വധകചേതനാ പാണാതിപാതോ, തസ്മാ **പാണാതിപാതാ. വേരമണീ**തി വിരതി, സാ ഏവ വുത്തനയേന സിക്ഖാപദന്തി **വേരമണിസിക്ഖാപദം. അദിന്ന**ന്തി ന ദിന്നം, പരപരിഗ്ഗഹിതം, പരപരിഗ്ഗഹിതസ്സ അദിന്നസ്സ ആദാനം അദിന്നാദാനം. പരസ്സ ഹരണം ഥേയ്യം ചോരികാതി വുത്തം ഹോതി. അത്ഥതോ പന പരപരിഗ്ഗഹിതേ തഥാസഞ്ഞിനോ തദാദായകഉപക്കമസമുട്ഠാപികാ ഥേയ്യചേതനാ **അദിന്നാദാനം. കാമേസൂ**തി വത്ഥുകാമേസു. **മിച്ഛാചാരാ**തി കിലേസകാമവസേന ലാമകാചാരാ, പുരിസസ്സ മാതുരക്ഖിതാദിസങ്ഖാതാസു, ഇത്ഥിയാ അത്തനോ നിയമിതപുരിസതോ പരപുരിസസങ്ഖാതേസു ച അഗമനീയട്ഠാനേസു വീതിക്കമാചാരാതി വുത്തം ഹോതി. അത്ഥതോ പന അഗമനീയവത്ഥൂസു മഗ്ഗേനമഗ്ഗപ്പടിപാദനോപക്കമസമുട്ഠാപികാ, അധിവാസനാകാരപ്പവത്താ വാ മേഥുനചേതനാ **കാമേസുമിച്ഛാചാരോ. മുസാ**തി അഭൂതം അതച്ഛം വത്ഥു, **വാദോ**തി തസ്സ അഭൂതതം ഞത്വാവ ഭൂതതോ തച്ഛതോ വിഞ്ഞാപനം. ലക്ഖണതോ പന അതഥം വത്ഥും ഞത്വാ തഥതോ പരം വിഞ്ഞാപേതുകാമസ്സ അത്ഥഭഞ്ജകകായവചീപയോഗസമുട്ഠാപികാ ചേതനാ **മുസാവാദോ. സുരാ**തി പിട്ഠസുരാ പൂവസുരാ ഓദനസുരാ കിണ്ണപക്ഖിത്താ സമ്ഭാരസംയുത്താതി പഞ്ച സുരാ. **മേരയ**ന്തി പുപ്ഫാസവോ ഫലാസവോ ഗുളാസവോ മധ്വാസവോ സമ്ഭാരസംയുത്തോതി പഞ്ച ആസവാ. തദുഭയമ്പി മദനീയട്ഠേന **മജ്ജം,** യായ ചേതനായ തം മജ്ജം പിവതി, സാ പമാദകാരണത്താ **പമാദട്ഠാനം,** തസ്മാ **സുരാമേരയമജ്ജപമാദട്ഠാനാ**. സേസം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവാതി അയം താവേത്ഥ പദത്ഥോ.

ധമ്മഭേദോ പന വിഭങ്ഗനയേ പാകടോ ഭവിസ്സതി. ഏവം ഉപരിപി. വിഭങ്ഗനയേസു ചേത്ഥ സുത്തന്തഭാജനീയം നത്ഥി, **അഭിധമ്മഭാജനീയേ** പനേതാനി പഞ്ച സിക്ഖാപദാനി കാമാവചരകുസലചിത്തസമ്പയുത്താനം വിരതീനം വസേന നാനപ്പകാരതോ പഠമവാരേ വിഭത്താനി, തഥാ ദുതിയവാരേ ചേതനാവസേന, വിരതിചേതനാസമ്പയുത്താ പനേത്ഥ ധമ്മാ

ന സിക്ഖാപദാനി, സിക്ഖാപദസമ്പയുത്താ പന ഹോന്തി, തഥാ തതിയനയേ ഫസ്സാദീനം സബ്ബേസം ധമ്മാനം വസേന നാനപ്പകാരതോ വിഭത്താതി.

പഞ്ഹാപുച്ഛകേ പന ചേതനായ, ഫസ്സാദീനഞ്ച പരിയായസിക്ഖാപദത്താ നിപ്പരിയായസിക്ഖാപദഭൂതാനം വിരതീനം വസേനേവ വിഭത്താനി. തത്ഥ ഹി പഞ്ച സിക്ഖാപദാനി കുസലാ ഏവ, സിയാ സുഖായ, സിയാ അദുക്ഖമസുഖായ സമ്പയുത്താ…പേ॰… പരിത്താരമ്മണാവ, പച്ചുപ്പന്നാരമ്മണാവ, ബഹിദ്ധാരമ്മണാവ, അനിദസ്സനഅപ്പടിഘാവ, ന ഹേതൂ, സഹേതുകാ, നോ ചിത്താ, ചേതസികാ, കാമാവചരാ , സഉത്തരാവ, അരണാവാതി. ഏത്ഥ ച യാനി സിക്ഖാപദാനി സത്താരമ്മണാനി വുത്താനി, താനി ച വിരതിസഭാവത്താ യസ്മാ ''സത്തോ''തി സങ്ഖം ഗതേ പരിത്തധമ്മേ ഏവ പച്ചുപ്പന്നേ ഏവ ധമ്മേ ആരമ്മണം കരോന്തി, തസ്മാ പരിത്താരമ്മണാതി ച വുത്താതി വേദിതബ്ബാ. ഇദാനി വിരമിതബ്ബപാണാതിപാതാദീനം -

ധമ്മകമ്മപഥാലമ്ബ-വേദനാമൂലകമ്മതോ;
സാവജ്ജങ്ഗാദിതോ ഞേയ്യോ, പാളിമുത്തവിനിച്ഛയോ.

തത്ഥ **ധമ്മതോ** താവ - പഞ്ചപേതേ പാണാതിപാതാദയോ ചേതനാസഭാവാവ ഹോന്തി. **കമ്മപഥതോ** പഞ്ച കമ്മപഥാവ. **ആരമ്മണതോ** പന പാണാതിപാതോ ജീവിതിന്ദ്രിയാരമ്മണോ, അദിന്നാദാനം സത്താരമ്മണം, സങ്ഖാരാരമ്മണം വാ, തഥാ മുസാവാദോ, മിച്ഛാചാരോ ഇത്ഥിപുരിസാരമ്മണോ, സുരാപാനം സങ്ഖാരാരമ്മണം. **വേദനാതോ** പന പാണാതിപാതോ ദുക്ഖവേദനോ, അദിന്നാദാനം തിവേദനം, തഥാ മുസാവാദോ, മിച്ഛാചാരോ പന സുഖമജ്ഝത്തവസേന ദ്വിവേദനോ, തഥാ സുരാപാനം. **മൂലതോ** പന പഠമോ ദോസമോഹമൂലോ, ദുതിയം സിയാ ലോഭമോഹമൂലം, സിയാ ദോസമോഹമൂലം, തഥാ മുസാവാദോ, മിച്ഛാചാരോ പന ലോഭമോഹമൂലോവ, തഥാ സുരാപാനം. **കമ്മതോ** പനേത്ഥ മുസാവാദോ വചീകമ്മം, സേസാ കായകമ്മമേവ.

സാവജ്ജതോ പന പാണാതിപാതോ താവ അമനുസ്സകേ പാണേ അപ്പസാവജ്ജോ, മനുസ്സകേ മഹാസാവജ്ജോ. തേസു ച ഖുദ്ദകസരീരേ അപ്പസാവജ്ജോ, മഹാസരീരേ മഹാസാവജ്ജോ. കസ്മാ? പയോഗമഹന്തതായ. പയോഗസമത്തേപി അപ്പഗുണേ അപ്പസാവജ്ജോ, മഹാഗുണേ മഹാസാവജ്ജോ. സരീരഗുണാനം സമഭാവേ സതി കിലേസാനം, ഉപക്കമാനഞ്ച മുദുതിബ്ബതായ അപ്പമഹാസാവജ്ജോ ഹോതി, ഖീണാസവേ പന മഹാസാവജ്ജതരോതി. അദിന്നാദാനം വത്ഥുനോ ഹീനപ്പണീതതായ ചേവ ഗുണവിരഹിതതബ്ബന്തസന്തകതായ ച. തത്ഥാപി തം തം ഉപാദായുപാദായ ച അപ്പമഹാസാവജ്ജം, ഖീണാസവസന്തകേ മഹാസാവജ്ജതരന്തി വേദിതബ്ബം. മിച്ഛാചാരോ ദുസ്സീലസീലവന്തവത്ഥുവീതിക്കമനേന. തത്ഥാപി തം തം ഉപാദായുപാദായ ച അപ്പമഹാസാവജ്ജോ, ഖീണാസവവത്ഥുവീതിക്കമനേ മഹാസാവജ്ജതരോതി ച വേദിതബ്ബോ. മുസാവാദോ യമത്ഥം ഭഞ്ജതി, തസ്സ അപ്പമഹന്തതം, വത്ഥുസാമിനോ ഗുണവിരഹിതതം, തബ്ബന്തതഞ്ച ഉപാദായുപാദായ അപ്പമഹാസാവജ്ജോ ഹോതി. അപിച അത്തനോ സന്തകം അദാതുകാമതായ, ഹസാധിപ്പായേന വാ ''നത്ഥേത''ന്തിആദിനയപ്പവത്തോ അപ്പസാവജ്ജോ, അദിട്ഠം ''ദിട്ഠ''ന്തിആദിനാ കൂടസക്ഖിആദിഭാവേന വാ പവത്തോ മഹാസാവജ്ജോ, മുസാ വത്വാ പന സങ്ഘഭേദനേ മഹാസാവജ്ജതരോ. സുരാപാനം ബിന്ദുമത്തതോ പട്ഠായ തം തം ഉപാദായുപാദായ അപ്പസാവജ്ജം, ബഹുകേ മഹാസാവജ്ജം, കായവികാരജനനപഹോനകപാനേ പന മഹാസാവജ്ജതരമേവ.

അങ്ഗാദിതോ പന പാണാതിപാതസ്സ പാണോ പാണസഞ്ഞിതാ വധകചിത്തം ഉപക്കമോ തേന മരണന്തി പഞ്ച അങ്ഗാനി. സാഹത്ഥികോ ആണത്തികോ നിസ്സഗ്ഗികോ ഥാവരോ വിജ്ജാമയോ ഇദ്ധിമയോതി ഛ പയോഗാ. അദിന്നാദാനസ്സ പരപരിഗ്ഗഹിതതാ തഥാസഞ്ഞിതാ ഥേയ്യചിത്തം ഉപക്കമോ തേന ഹരണന്തി പഞ്ച അങ്ഗാനി. സാഹത്ഥികാദയോ ഛ ഏവ പയോഗാ. തേ ച ഖോ യഥാനുരൂപം ഥേയ്യാവഹാരാദീനം വസേന പവത്താ. മിച്ഛാചാരസ്സ അഗമനീയവത്ഥുതാ സേവനചിത്തം മഗ്ഗേന മഗ്ഗപ്പടിപത്തീതി തീണി അങ്ഗാനി. സാഹത്ഥികോ ഏകോവ പയോഗോ. ഏവം സേസാനമ്പി പയോഗോ വേദിതബ്ബോ. മുസാവാദസ്സ അതഥം വത്ഥു, വിസംവാദനചിത്തം, തജ്ജോ വായാമോ, പരസ്സ തദത്ഥവിജാനനന്തി ചത്താരി അങ്ഗാനി. സുരാപാനസ്സ സുരാദീനം അഞ്ഞതരതാ അജ്ഝോഹരണന്തി ദ്വേ അങ്ഗാനീതി.

ഏവം പാണാതിപാതാദീനം ധമ്മാദിതോ വിനിച്ഛയം ഞത്വാ ഇദാനി പാണാതിപാതാവേരമണിആദീനം പഞ്ചന്നമ്പി -

ധമ്മകമ്മപഥാലമ്ബ-സമാദാനപയോഗതോ;
ഖണ്ഡതോ ച വിജാനീയോ, പാളിമുത്തവിനിച്ഛയോ.

തത്ഥ **ധമ്മകമ്മപഥതോ** വിനിച്ഛയോ വുത്തനയോവ. **ആരമ്മണതോ** പനേതാനി ജീവിതിന്ദ്രിയാദിതംതംവീതിക്കമിതബ്ബവത്ഥാരമ്മണാനി. **സമാദാനതോ** ഏകസ്സ സന്തികേ വാ സയമേവ വാ ''പഞ്ച സീലാനി അധിട്ഠഹാമീ''തി ഏകതോ വാ പാടിഏക്കം വാ സമാദിയന്തേന ഏതാനി സമാദിന്നാനേവ ഹോന്തി. **പയോഗതോ** പന സബ്ബാനിപി സാഹത്ഥികപയോഗാനേവ. **ഖണ്ഡതോ** ഗഹട്ഠാ യം യം വീതിക്കമന്തി, തം തദേവ ഖണ്ഡം ഹോതി, നേതരേ. ഗഹട്ഠാ അനിബദ്ധസീലാ ഹോന്തി, യം യം സക്കോന്തി, തം തദേവ ഗോപേന്തി. സാമണേരാനം പന ഏകസ്മിം വീതിക്കമിതേ സബ്ബാനിപി ഭിജ്ജന്തീതി ഏവം വിജാനീയോ പാളിമുത്തവിനിച്ഛയോ.

സിക്ഖാപദവിഭങ്ഗമാതികത്ഥവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

പടിസമ്ഭിദാവിഭങ്ഗമാതികത്ഥവണ്ണനാ

പടിസമ്ഭിദാവിഭങ്ഗമാതികായ **അത്ഥതോ** താവ - **ചതസ്സോ പടിസമ്ഭിദാതി** ചത്താരോ പഭേദാ. **നിദ്ദേസേ** പന ''അത്ഥേ ഞാണം അത്ഥപ്പടിസമ്ഭിദാ''തിആദിനാ (വിഭ॰ ७൧൮) ഞാണവസേന നിദ്ദിട്ഠത്താ ഞാണസ്സേവ, ന അഞ്ഞസ്സ കസ്സചീതി വേദിതബ്ബം. **അത്ഥപടിസമ്ഭിദാതി** അത്ഥവിസയഞാണപ്പഭേദാ, അത്ഥപ്പഭേദസല്ലക്ഖണവിഭാവനവവത്ഥാനകരണസമത്ഥതാവസേന അത്ഥേ പഭേദഗതം ഞാണന്തി അത്ഥോ. സേസപദേസുപി ഏസേവ നയോ. ഏത്ഥ ച **അത്ഥോതി** ഹേതുഫലം. സോ ഹി ഹേതുവസേന അരണീയതോ ഗന്തബ്ബതോ, ഉപ്പാദേതബ്ബതോ ച ''അത്ഥോ''തി വുച്ചതി. പഭേദതോ പനേസോപി പഞ്ചവിധോ ഹോതി യം കിഞ്ചി പച്ചയുപ്പന്നം, നിബ്ബാനം, ഭാസിതത്ഥോ, വിപാകോ, കിരിയാതി.

ധമ്മോതി പച്ചയോ, സോ ഹി ഫലം വിദഹതി പവത്തേതി ഉപ്പാദേതി ചേവ പാപേതി ചാതി “ധമ്മോ”തി വുച്ചതി. പഭേദതോ പനേസോപി പഞ്ചവിധോ ഹോതി യോ കോചി ഫലനിബ്ബത്തകോ ഹേതു, അരിയമഗ്ഗോ, ഭാസിതം, കുസലം, അകുസലന്തി.

നിരുത്തീതി യഥാവുത്താനം ധമ്മാനം, അത്ഥാനഞ്ച വാചകോ സഭാവനിരുത്തിസങ്ഖാതോ സദ്ദോ. ഇമാ ധമ്മത്ഥനിരുത്തിയോ ആരമ്മണം കത്വാ പച്ചവേക്ഖന്തസ്സ തത്ഥ തത്ഥ പഭേദഗതം ഞാണം **നിരുത്തിപടിസമ്ഭിദാ** നാമ.

ഏത്ഥ ച നിരുത്തിപടിസമ്ഭിദാ സദ്ദാരമ്മണാ, ന പഞ്ഞത്താരമ്മണാ, പടിസമ്ഭിദാപത്തോ ഹി “ഫസ്സോ വേദനാ”തിആദികം സദ്ദം സുത്വാ “അയം സഭാവനിരുത്തീ”തി ജാനാതി, “ഫസ്സാ വേദനോ”തിആദികം പന “ന സഭാവനിരുത്തീ”തി ജാനാതി. സഭാവനിരുത്തീതി (വിഭ॰ അട്ഠ॰ ൭൧൮) ച മാഗധികാ ഭാസാ, യായ സമ്മാസമ്ബുദ്ധാ തേപിടകം ബുദ്ധവചനം തന്തിം ആരോപേന്തി, ബ്രഹ്മാനോ ച അഗാമകേ അരഞ്ഞേ കിഞ്ചി വചനം അസുത്വാ വഡ്ഢിതദാരകാ ച അത്തനോ ധമ്മതായ ഭാസന്തി, യാ ച അപായേസു മനുസ്സേ ദേവലോകേ ചേവ മാഗധഭാസാ ഉസ്സന്നാ, പച്ഛാ ച തതോ അന്ധകയോനകദമിളാദിദേസഭാസാ ചേവ സക്കതാദിഅട്ഠാരസമഹാഭാസാ ച നിബ്ബത്താ, സാ ഹി യസ്മാ ഇതരാസു ഭാസാസു പരിവത്തന്താസുപി ന പരിവത്തതി, സബ്ബകാലം അത്തനോ സഭാവേ ഏവ തിട്ഠതി, തസ്മാ “സഭാവനിരുത്തീ”തി വുച്ചതി. യാ ബ്രഹ്മവോഹാരോ, അരിയവോഹാരോതി ച വുച്ചതി, തായ പന മാഗധഭാസായ തന്തിം ആരുള്ഹസ്സ ബുദ്ധവചനസ്സ പടിസമ്ഭിദാപത്താനം സോതപഥാഗമനമേവ പപഞ്ചോ . സോതേ പന സങ്ഘട്ടിതമത്തേ ഏവ നയസതേന നയസഹസ്സേന അത്ഥോ ഉപട്ഠാതി. അഞ്ഞായ പന ഭാസായ തന്തിം ആരുള്ഹം തം തേസം ചിത്തം സഹസാ നാരോഹതി, കിച്ഛേന ഉഗ്ഗഹേതബ്ബം ഹോതി, പുഥുജ്ജനാനഞ്ച സകലം ബുദ്ധവചനം ഉഗ്ഗഹേത്വാപി പടിസമ്ഭിദാപത്തി നാമ നത്ഥി, അരിയസാവകോ നോ പടിസമ്ഭിദാപത്തോ നാമ നത്ഥി, പടിസമ്ഭിദാപത്തോ അഞ്ഞം സദ്ദം നാമാഖ്യാതോപസഗ്ഗനിപാതഭേദതോ ജാനാതി, ന ജാനാതീതി? യദഗ്ഗേന സദ്ദം സുത്വാ “അയം സഭാവനിരുത്തി, അയം ന സഭാവനിരുത്തീ”തി ജാനാതി, തദഗ്ഗേന ഏതമ്പി ജാനിസ്സതി, ന ചേതം പടിസമ്ഭിദാകിച്ചന്തി വേദിതബ്ബം.

പടിഭാനന്തി ധമ്മത്ഥാദിവിസയം സബ്ബത്ഥകഞാണം, തം ഞാണം ആരമ്മണം കത്വാ പച്ചവേക്ഖന്തസ്സ പഭേദഗതം ഞാണം **പടിഭാനപടിസമ്ഭിദാ** നാമ, ഇമാ ചതസ്സോപി പടിസമ്ഭിദാ അധിഗമേന പരിയത്തിഉഗ്ഗഹണേന സക്കച്ചധമ്മസ്സവനേന അത്ഥപരിപുച്ഛായ പുബ്ബയോഗേനാതി പഞ്ചഹി കാരണേഹി വിസദാ ഹോന്തി, സേഖഭൂമിയം, അസേഖഭൂമിയഞ്ചാതി ദ്വീസു ഠാനേസു പഭേദം ഗച്ഛന്തീതി വേദിതബ്ബാ. അയം താവേത്ഥ പദത്ഥോ.

ധമ്മഭേദോ പനേത്ഥാപി വിഭങ്ഗനയേ പാകടോ ഭവിസ്സതി. വിഭങ്ഗനയേസു ഹി തീസുപി ധമ്മനിരുത്തിപടിഭാനപടിസമ്ഭിദാ തിസ്സോപി കാമാവചരജവനസമ്പയുത്തഞാണാനം വസേന തബ്ബിസയപ്പഭേദേന സദ്ധിം നാനപ്പകാരതോ വിഭത്താ. അത്ഥപടിസമ്ഭിദാ പന തേസം ഞാണാനഞ്ചേവ അട്ഠലോകുത്തരചിത്തസമ്പയുത്താനഞ്ച വസേന തബ്ബിസയപ്പഭേദേന സദ്ധിം. ലോകുത്തരഞാണാനിപി ഹി മഗ്ഗപ്പത്തബ്ബതായ അത്ഥഭൂതനിബ്ബാനാരമ്മണത്താ “അത്ഥപടിസമ്ഭിദാ”തി വുച്ചതി.

പഞ്ഹാപുച്ഛകേ പന സിയാ കുസലാ, സിയാ അബ്യാകതാ, തിസ്സോ പടിസമ്ഭിദാ സിയാ വിപാകധമ്മധമ്മാ, സിയാ നേവവിപാകനവിപാകധമ്മധമ്മാ, അത്ഥപടിസമ്ഭിദാ തിധാപി, തിസ്സോ പടിസമ്ഭിദാ പരിത്താ, അത്ഥപടിസമ്ഭിദാ സിയാ പരിത്താ, സിയാ അപ്പമാണാ , നിരുത്തിപടിസമ്ഭിദാ പരിത്താരമ്മണാ, ബഹിദ്ധാരമ്മണാ ച, സേസാ തിധാപി, നിരുത്തിപടിസമ്ഭിദാ പച്ചുപ്പന്നാരമ്മണാവ, അത്ഥപടിസമ്ഭിദാ തിധാപി ന വത്തബ്ബാ ച, അനിദസ്സനഅപ്പടിഘാ, ഹേതൂ, സഹേതുകാ, തിസ്സോ പടിസമ്ഭിദാ സഉത്തരാ, അത്ഥപടിസമ്ഭിദാ ദ്വിധാപി, അരണാ ചാതി. സേസം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

പടിസമ്ഭിദാവിഭങ്ഗമാതികത്ഥവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ഞാണവിഭങ്ഗമാതികത്ഥവണ്ണനാ

ഞാണവിഭങ്ഗമാതികായ പന **അത്ഥതോ** താവ - **ഏകവിധേനാ**തി ഏകപ്പകാരേന, ഏകകോട്ഠാസേന വാ. **ഞാണവത്ഥൂ**തി ഏത്ഥ പന ഞാണഞ്ച തം വത്ഥു ച നാനപ്പകാരാനം സമ്പത്തീനന്തി ഞാണവത്ഥു. **പഞ്ച വിഞ്ഞാണാ**തി ചക്ഖുവിഞ്ഞാണാദീനി പഞ്ച. **ന ഹേതൂ അഹേതുകാ**തിആദീസു ഹേട്ഠാ ഹേതുദുകാദീസു വുത്തനയാനുസാരേന സബ്ബത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. അപിച ഹേതുദുകാദീസു പഞ്ച വിഞ്ഞാണാ ഹേതൂ ധമ്മാതി വാ സഹേതുകാ ധമ്മാതി വാ ന വത്തബ്ബാ, ഏകന്തേന പന ന ഹേതൂ ഏവ, അഹേതുകാ ഏവാതി. ഏവം “യാഥാവകവത്ഥുവിഭാവനാ പഞ്ഞാ”തി ഇമിനാ ഉപരി ഏകവിധപരിച്ഛേദാവസാനേ വക്ഖമാനേന സമ്ബന്ധോതി. ഇമിനാ നയേന സബ്ബത്ഥ യഥാനുരൂപം അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. തത്ഥ ച **അചേതസികാ**തി ചിത്താനി ഏവ പഞ്ചവിഞ്ഞാണസമ്പയുത്താനം ഇധ അപരാമട്ഠത്താ.

ഉപ്പന്നവത്ഥുകാ ഉപ്പന്നാരമ്മണാതി ഖണപച്ചുപ്പന്നവസേന അനാഗതപടിക്ഖേപോ. ന ഹി താനി അനാഗതേസു പഞ്ചസു വത്ഥാരമ്മണേസു ഉപ്പജ്ജന്തി. **പുരേജാതവത്ഥുകാ പുരേജാതാരമ്മണാ**തി സഹുപ്പത്തിപടിക്ഖേപോ. ന ഹി താനി സഹുപ്പന്നം വത്ഥാരമ്മണം പടിച്ച ഉപ്പജ്ജന്തി. **അജ്ഝത്തികവത്ഥുകാ**തി അജ്ഝത്തജ്ഝത്തഭൂതേ പഞ്ച പസാദേ വത്ഥും കത്വാ ഉപ്പജ്ജനകാ. ഏത്ഥ ച പഞ്ച വിഞ്ഞാണാ സയമ്പി അജ്ഝത്തികാ, അജ്ഝത്തികവത്ഥുകാ ച, മനോവിഞ്ഞാണം ഹദയനിസ്സിതം അജ്ഝത്തികം, ബാഹിരവത്ഥുകം, പഞ്ചവിഞ്ഞാണസമ്പയുത്താ തയോ ഖന്ധാ ബാഹിരാ, അജ്ഝത്തികവത്ഥുകാ, മനോവിഞ്ഞാണസമ്പയുത്താ തയോ ഖന്ധാ ബാഹിരാ, ബാഹിരവത്ഥുകാതി ഏവം ചതുക്കം വേദിതബ്ബം.

അസമ്ഭിന്നവത്ഥുകാ അസമ്ഭിന്നാരമ്മണാതി അനിരുദ്ധവത്ഥാരമ്മണാ. ന ഹി താനി നിരുദ്ധവത്ഥാരമ്മണം പടിച്ച ഉപ്പജ്ജന്തി. **നാനാവത്ഥുകാ നാനാരമ്മണാ**തി താനി യഥാക്കമം ചക്ഖുരൂപാദിനിയതേകേകവത്ഥാരമ്മണതായ അഞ്ഞമഞ്ഞം ഭിന്നവത്ഥുകാ, ഭിന്നാരമ്മണാ ച. ന ഹി ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം ചക്ഖും മുഞ്ചിത്വാ സോതാദീസു അഞ്ഞതരം വത്ഥും കത്വാ രൂപം മുഞ്ചിത്വാ സദ്ദാദീസു അഞ്ഞതരാരമ്മണം പടിച്ച ഉപ്പജ്ജതി, ന ഇതരാനി ചേതരാനി. **ന അഞ്ഞമഞ്ഞസ്സ ഗോചരവിസയം പച്ചനുഭോന്തീ**തി ഇമിനാ ച നേസം നാനാരമ്മണതംയേവ വിഭാവേതി. **ന അസമന്നാഹാരാ ഉപ്പജ്ജന്തീ**തി അനാവജ്ജനേ ന ഉപ്പജ്ജന്തി, പഞ്ചദ്വാരാവജ്ജനേന അനാവജ്ജിതേ വിസയേ ന ഉപ്പജ്ജന്തീതി അത്ഥോ. **ന അമനസികാരാ**തി തമേവേത്ഥ പരിയായന്തരേന വിഭാവേതി. **ന അബ്ബോകിണ്ണാ**തി അഞ്ഞമഞ്ഞം നിരന്തരാ ഹുത്വാ ന ഉപ്പജ്ജന്തി. **ന അപുബ്ബം അചരിമ**ന്തി ഏകക്ഖണേപി സഹ ന ഉപ്പജ്ജന്തി. ന കേവലഞ്ച ഏതാനി, അഞ്ഞാനിപി വിഞ്ഞാണാനി ദ്വേ വാ തദുത്തരിം വാ ഏകതോ ന ഉപ്പജ്ജന്തി, ഏകേകമേവ പന വിഞ്ഞാണം ഉപ്പജ്ജതീതി

വേദിതബ്ബം. യഥാഹ - “അഞ്ഞം ഉപ്പജ്ജതേ ചിത്തം, അഞ്ഞം ചിത്തം നിരുജ്ഝതീ”തിആദി (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൨൧൮; മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧൦൯; സം॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൩.൪.൩൭൨; വിഭ॰ അട്ഠ॰ ൪൨൩). **ന അഞ്ഞമഞ്ഞസ്സ സമനന്തരാ**തി ഇമിനാ അനബ്ഭോകിണ്ണതായ ഏവ വിഭാവനാ.

അനാഭോഗാതി അനാവജ്ജനഭൂതാ ആവജ്ജനട്ഠാനേ ഠത്വാ ആവജ്ജനകിച്ചം കാതും ന സമത്ഥാതി അത്ഥോ. **ന കഞ്ചി ധമ്മം പടിവിജാനാതീ**തി “മനോപുബ്ബങ്ഗമാ ധമ്മാ”തി (ധ॰ പ॰ ൧-൨) ഏവം വുത്തം ഏകമ്പി കുസലാകുസലം ധമ്മം കോചിപി പുഗ്ഗലോ ന പടിവിജാനാതി, തേഹി വിഞ്ഞാണേഹി ന സാധേതീതി അത്ഥോ. **അഞ്ഞത്ര അഭിനിപാതമത്താ**തി ഠപേത്വാ രൂപാദിആരമ്മണാനം അഭിനിപാതമത്തം ആപാഥഗമനമത്തം, ബ്യത്തതരോപി പുഗ്ഗലോ പഞ്ചവിഞ്ഞാണേഹി ആപാഥഗതാരമ്മണപടിവിജാനനമത്തതോ അഞ്ഞം കുസലാകുസലപടിവിജാനനം കാതും ന സക്കോതീതി അത്ഥോ.

പഞ്ചന്നം വിഞ്ഞാണാനം സമനന്തരാപീതി മനോധാതുയാപി. **അപി**-സദ്ദോ ചേത്ഥ സമ്പിണ്ഡനത്ഥോ, തേന ന കേവലം മനോധാതുയാവ, തതോ പരേഹിപി പഞ്ചദ്വാരികവിഞ്ഞാണേഹി തദാരമ്മണപരിയോസാനേഹി ന കിഞ്ചി കുസലാകുസലം ധമ്മം പടിവിജാനാതീതി അയമത്ഥോ ദസ്സിതോതി ഗഹേതബ്ബോ. കിഞ്ചാപി പഞ്ചദ്വാരേ കുസലാകുസലാദീനി ജവനാനി ഉപ്പജ്ജന്തി, തഥാപി താനി മോഘപുപ്ഫാനി വിയ അബ്ബോഹാരികാനീതി ദട്ഠബ്ബാനി. **ന കഞ്ചി ഇരിയാപഥം കപ്പേതീ**തിആദീസുപി ഏസേവ നയോ. ന ഹി പഞ്ചദ്വാരികവിഞ്ഞാണേഹി ഗമനാദീസു കഞ്ചി ഇരിയാപഥം കപ്പേതി, ന കായവചീകമ്മം പട്ഠപേതി, ന വിഞ്ഞത്തിം വാ സമുട്ഠാപേതി, ന കുസലാകുസലം ധമ്മം സമാദിയതി, ന ലോകിയലോകുത്തരം സമാധിം സമാപജ്ജതി, ന തതോ വുട്ഠാതി, ന ഭവതോ ചവതി, ന ഭവന്തരേ ഉപ്പജ്ജതി, സബ്ബമ്പേതം കിച്ചം മനോദ്വാരികചിത്തേനേവ ഹോതി. യഥാ ചേതേസം ഏതാനി കിച്ചാനി നത്ഥി, ഏവം നിയാമോക്കമനാദീനിപി. ന ഹി കോചി പഞ്ചദ്വാരികജവനേഹി മിച്ഛത്തനിയാമം, സമ്മത്തനിയാമം വാ ഓക്കമതി, ന ചേതാനി നാമഗോത്തം വാ കസിണാദിപണ്ണത്തിം വാ തിലക്ഖണാദിം വാ ആരബ്ഭ ഭവന്തി. **ന സുപതീ**തിആദീസു സബ്ബേഹി പഞ്ചദ്വാരികചിത്തേഹി ന നിദ്ദം ഓക്കമതി, ന കിഞ്ചി സുപിനം പസ്സതി. നിദ്ദായന്തസ്സ ഹി ഇന്ദ്രിയേസു മഹാപദീപതുരിയസദ്ദാദിഓളാരികേഹിപി രൂപാദിപഞ്ചാരമ്മണേഹി ഘട്ടിതേസു പഠമം പഞ്ചദ്വാരികാനി ആവജ്ജനാനി ഭവങ്ഗം ആവട്ടേതും ന സക്കോന്തി, മനോദ്വാരികമേവ ആവജ്ജനം സക്കോതി, തസ്മിഞ്ച ഉപ്പന്നേ മനോദ്വാരികജവനം ജവിത്വാ ഭവങ്ഗം ഓതരതി. ദുതിയവാരേ പന പഞ്ചദ്വാരികആവജ്ജനേസു യം കിഞ്ചി യഥാരഹം ഭവങ്ഗം ആവട്ടേതി, തതോ തദാരമ്മണപരിയോസാനാനി തംതംദ്വാരികവീഥിചിത്താനി യഥാക്കമം പവത്തിത്വാ ഭവങ്ഗം ഓതരന്തി. തതിയവാരേ പന മനോദ്വാരികാവജ്ജനജവനാനി പവത്തന്തി, തസ്മിം ഖണേ രൂപാദിപഞ്ചാരമ്മണവവത്ഥാനം ഹോതി, സത്തോ ച നിദ്ദായ പടിബുദ്ധോതി, ഏവം മനോദ്വാരികചിത്തേനേവ പടിബുജ്ഝതി.

സുപിനമ്പി ഹി തേനേവ പസ്സതി, ന പഞ്ചദ്വാരികേന, തഞ്ച പനേതം സുപിനം പസ്സന്തോ ചതൂഹി കാരണേഹി പസ്സതി ധാതുക്ഖോഭതോ വാ അനുഭൂതപുബ്ബതോ വാ ദേവതോപസംഹാരതോ വാ പുബ്ബനിമിത്തതോ വാ. ഇമേസം പന സംസഗ്ഗസന്നിപാതതോപി ബഹുധാ പപഞ്ചേന്തി. തത്ഥ യം വാതപിത്താദിധാതുക്ഖോഭതോ, അനുഭൂതപുബ്ബതോ ച സുപിനം പസ്സതി, ന തം സച്ചം. യം ദേവതോപസംഹാരതോ പസ്സതി, തം സച്ചം വാ ഹോതി അലികം വാ. കുദ്ധാ ഹി ദേവതാ വിപരീതമ്പി കത്വാ ദസ്സേന്തി. യം പുബ്ബനിമിത്തതോ പസ്സതി, തം ഏകന്തസച്ചമേവ ബോധിസത്തകോസലരാജാദീനം പഞ്ചസോളസമഹാസുപിനാനി വിയ. തഞ്ച പനേതം ചതുബ്ബിധം സുപിനം സേഖപുഥുജ്ജനാവ പസ്സന്തി, ന അസേഖാ പഹീനവിപല്ലാസത്താ. കിം പനേതം പസ്സന്തോ സുത്തോ പസ്സതി പടിബുദ്ധോ വാ? കിഞ്ചേത്ഥ, യദി സുത്തോ പസ്സതി, സുപിനസ്സ കുസലാദിസഭാവതോ, ഭവങ്ഗസ്സ ച തദഭാവാ അഭിധമ്മവിരോധോ ആപജ്ജതി. അഥ പടിബുദ്ധോ, സുപിനം പസ്സന്തേന കതസ്സ അബ്ബോഹാരികസ്സാപി വീതിക്കമസ്സ സബ്ബോഹാരികസ്സേവ ഏകന്തസാവജ്ജത്താ അനാപത്തി ന സിയാതി വിനയവിരോധോ ആപജ്ജതി. പകാരന്തരോ ച നത്ഥി, യേന സുപിനം പസ്സേയ്യാതി സുപിനസ്സ അഭാവോവ ആപജ്ജതീതി? നാപജ്ജതി. കസ്മാ? യസ്മാ കപിമിദ്ധപരേതോ പസ്സതി “കപിമിദ്ധപരേതോ ഖോ, മഹാരാജ, സുപിനം പസ്സതീ”തി (മി॰ പ॰ ൪.൩.൪) വചനതോ, യാ പന നിദ്ദാ മക്കടനിദ്ദാ വിയ പുനപ്പുനം കുസലാദിചിത്തവോകിണ്ണത്താ ലഹുപരിവത്താ, തം കപിമിദ്ധം, തേന സുത്തോ സുപിനം പസ്സതി, തസ്മാ സുപിനോ കുസലോപി ഹോതി അകുസലോപി, ആവജ്ജനതദാരമ്മണവസേന അബ്യാകതോപി, സുപിനേ ച കതം കുസലാകുസലദുബ്ബലതായ പടിസന്ധിം ആകഡ്ഢിതും ന സക്കോതി, പവത്തേ വേദനീയം പന ഹോതി. “യാഥാവകവത്ഥുവിഭാവനാ പഞ്ഞാ”തി ഏത്ഥ യോ പഞ്ചന്നം വിഞ്ഞാണാനം യഥാവുത്തോ ന ഹേതുകട്ഠോ, അഹേതുകട്ഠോ...പേ॰... ന സുപിനം പസ്സനട്ഠോ, സോ യാഥാവട്ഠോ, തംതംയാഥാവത്ഥും വിഭാവേതീതി യാഥാവകവത്ഥുവിഭാവനാ പഞ്ഞാ. **ഏവം ഏകവിധേന ഞാണവത്ഥൂ**തി ഏവം വുത്തേന ഏകേന പകാരേന ഏകേന ആകാരേന, ഏകകോട്ഠാസേന ഞാണവത്ഥു ഹോതീതി.

ഏകകം നിട്ഠിതം.

ദുകേസു **അത്ഥജാപികാ**തി ഏത്ഥ അത്ഥപടിസമ്ഭിദാവിഭങ്ഗേ വുത്തേസു പഞ്ചസു അത്ഥേസു യഥാനുരൂപം അത്ഥം ജാപേതി ജനേതി പവത്തേതീതി **അത്ഥജാപികാ,** ചതുഭൂമകകുസലചിത്തേസു ചേവ അസേഖാനം അഭിഞ്ഞാസമാപത്തീനം പരികമ്മാദിഭൂതകാമാവചരകിരിയാചിത്തേസു ച സമ്പയുത്താ പഞ്ഞാ. താസു ഹി യസ്മാ കുസലസമ്പയുത്താവ പഞ്ഞാ അത്തനോ അത്തനോ ഭൂമിപരിയാപന്നം വിപാകസങ്ഖാതം അത്ഥം ജാപേതി ജനേതി. കാമാവചരകിരിയാസമ്പയുത്താ പന പരികമ്മാദിഭൂതാ അഭിഞ്ഞാസമാപത്തികിരിയാ അരഹത്തഫലസങ്ഖാതം അത്ഥം ജാപേതി ജനേതി, തസ്മാ ഏതാ അത്ഥജാപികാതി വുത്താ. അട്ഠകഥാസു പന പാളിയം അവുത്താപി തീസു ഭൂമീസു കിരിയജവനപഞ്ഞാ അനന്തരാദിപച്ചയവസേന അത്തനോ അനന്തരം കിരിയത്ഥം ജാപേതീതി “അത്ഥജാപികാ”ത്വേവ വുത്താ. **ജാപിതത്ഥാ പഞ്ഞാ**തി സഹജാതം വിപാകത്ഥം ജാപേത്വാ ഠിതാ, അത്തനോ വാ കാരണേഹി ജാപിതാ ജനിതാ പവത്തിതാ സയമ്പി അത്ഥഭൂതാതി **ജാപിതത്ഥാ**. ചതുഭൂമകവിപാകേസു ച കിരിയാഭിഞ്ഞാസമാപത്തീസു ച സമ്പയുത്താ പഞ്ഞാ. അട്ഠകഥാസു പന പാളിയം അവുത്താ സേസകിരിയാസമ്പയുത്താപി പഞ്ഞാ യഥാസകം കാരണേഹി ജാപിതാ, സയഞ്ച അത്ഥഭൂതാതി “ജാപിതത്ഥാ”ത്വേവ വുത്താ. സേസം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

ദുകം നിട്ഠിതം.

തികേസു പന ചിന്താമയത്തികേ പരതോ അദിസ്വാ അസുത്വാവ അത്തനോ ധമ്മതായ “ഏവം സതി ഏവം ഭവിസ്സതീ”തി ഏവം ചിന്താമയഅനുബുദ്ധിയാ ഉപ്പാദിതാ അനവജ്ജകമ്മായതനസിപ്പായതനവിജ്ജാട്ഠാനേസു പഞ്ഞാ ചേവ കമ്മസ്സകതഞാണം, സച്ചാനുലോമികഞാണഞ്ച **ചിന്താമയാ** നാമ പഞ്ഞാ. തത്ഥ വഡ്ഢകികമ്മപുപ്ഫഛഡ്ഡകകമ്മാദി ഹീനഞ്ചേവ കസിവാണിജ്ജാദി ഉക്കട്ഠഞ്ച കമ്മമേവ **കമ്മായതനം**. നളകാരപേസകാരസിപ്പാദി ഹീനഞ്ചേവ മുദ്ദാഗണനാലേഖാദി ഉക്കട്ഠഞ്ച സിപ്പമേവ **സിപ്പായതനം**. നാഗമണ്ഡലപരിത്താദി

ധമ്മികവിജ്ജാവ **വിജ്ജാട്ഠാനം**. തേസു ചിന്താബലേനേവ ഉപ്പന്നാ പഞ്ഞാ. ബോധിസത്താദയോ ഹി സത്തഹിതായ അദിട്ഠം അസുതം തം തംഅനവജ്ജകമ്മസിപ്പതദുപകരണകരണപ്പകാരഞ്ച ഞാണബലേന ചിന്തേത്വാ നിപ്ഫാദേന്തി. നാഗമണ്ഡലപരിത്താദിവിജ്ജമ്പി ഉപ്പാദേന്തി, ഏവം കതാനിപി താനി പുബ്ബേ ഉഗ്ഗണ്ഹിത്വാ കരോന്തേഹി കതസിപ്പസദിസാനേവ ഹോന്തി. **കമ്മസ്സകതഞാണം** നാമ കുസലകമ്മം സത്താനം സകം, അകുസലം നോ സകന്തി ഏവം ജാനനപഞ്ഞാ. അഥ വാ കുസലകമ്മമേവ സത്താനം സകം തദായത്ഥവുത്തിതായ, നാഞ്ഞന്തി ഏവം ജാനനപഞ്ഞാപി. **സച്ചാനുലോമികം ഞാണ**ന്തി വിപസ്സനാഞാണം. തം ഹി മഗ്ഗസച്ചസ്സ പരമത്ഥസച്ചസ്സ അനുലോമനതോ "സച്ചാനുലോമിക"ന്തി വുച്ചതി. ഇദമ്പി ഹി ഞാണദ്വയം പരതോ അസുത്വാ ചിന്താബലേന ഉപ്പാദിതം ചിന്താമയഞാണമേവ ഹോതി. ഇദഞ്ച ന യേസം കേസഞ്ചി സത്താനം ഉപ്പജ്ജതി, അഭിഞ്ഞാതാനം പന പുഞ്ഞവന്താനം മഹാസത്താനമേവ ഉപ്പജ്ജതി. തത്ഥാപി സച്ചാനുലോമികഞാണം പച്ഛിമഭവികാനം ദ്വിന്നഞ്ഞേവ ബോധിസത്താനം ഉപ്പജ്ജതീതി വേദിതബ്ബം. **സുതമയാ പഞ്ഞാ**തി പരതോ സുത്വാ സുതവസേന ഉപ്പാദിതാ യഥാവുത്തകമ്മായതനാദിപഞ്ഞാവ. പരതോ അസുത്വാ പന കമ്മായതനാദി പരേന കയിരമാനം, കതം വാ ദിസ്വാ ഉഗ്ഗഹേത്വാ വാ പടിലദ്ധാപി പഞ്ഞാ "സുതമയാ"ത്വേവ വുച്ചതി. തദുഭയാപി ചിന്താമയാ, സുതമയാ ച കാമാവചരാവ. **ഭാവനാമയാ** പന പഞ്ഞാ ചിന്താമയവസേന, സുതമയവസേന വാ പവത്തിതകാമാവചരപുബ്ബഭാഗഭാവനാനിപ്ഫത്തിയാ സമുപ്പന്നാ മഹഗ്ഗതലോകുത്തരജവനപഞ്ഞാ.

ദാനമയത്തികേ ദേയ്യധമ്മപരിച്ചാഗവസേന പവത്താ **ദാനമയാ,** സീലപൂരണവസേന പവത്താ **സീലമയാ,** തദുഭയാപി കാമാവചരാവ. **ഭാവനാമയാ** പനേത്ഥ സമഥവിപസ്സനാവസേന പവത്താ ചതുഭൂമകപഞ്ഞാ. നിദ്ദേസേ പനസ്സ കിഞ്ചാപി "സമാപന്നസ്സ പഞ്ഞാ"തി (വിഭ॰ ൭൬൯) ഏവം മഹഗ്ഗതലോകുത്തരപഞ്ഞാവ വുത്താ, തഥാപി തം ഉക്കട്ഠവസേന വുത്തം. കാമാവചരാനം പന പുബ്ബഭാഗഭാവനാനം, അനുസ്സതിഉപചാരഭാവനാനഞ്ച ഭാവനാമയേ സങ്ഗഹോതി ദട്ഠബ്ബം. പുരിമത്തികേ പനേതാസം ചിന്താമയേ സങ്ഗഹിതത്താ ഭാവനാമയേ അസങ്ഗഹോ, തഥാപി ഭാവനാബലനിപ്ഫന്നാനമേവ സങ്ഗഹോ ദട്ഠബ്ബോ.

അധിസീലത്തികേ പാതിമോക്ഖസംവരസീലം വിപസ്സനാഹേതുത്താ സേസസീലതോ അധികം സീലന്തി അധിസീലം, തസ്മിം സമ്പയുത്താ പഞ്ഞാ **അധിസീലേ പഞ്ഞാ**. വിപസ്സനാപാദികാ പന അട്ഠ സമാപത്തിയോ സേസചിത്തേഹി അധികത്താ അധിചിത്തം, തസ്മിം പഞ്ഞാ **അധിചിത്തേ പഞ്ഞാ,** ചിത്തസീസേന ചേത്ഥ സമാധി നിദ്ദിട്ഠോ. സവിപസ്സനാ പന മഗ്ഗഫലപഞ്ഞാ സേസാഹി അധികത്താ അധിപഞ്ഞാ നാമ. സാ ച അധിപഞ്ഞായ പഞ്ഞാതി ദേസനായ സമരസതായ വുത്താ. സീലാദയോ "സീലം ചിത്തം പഞ്ഞാ, അധിസീലം അധിചിത്തം അധിപഞ്ഞാ"തി പച്ചേകം ദുവിധാ ഹോന്തി. തേസു പുരിമാ പഞ്ചസീലദസസീലാനി, വട്ടപാദികഅട്ഠസമാപത്തിയോ, നിബ്ബേധഭാഗിയകമ്മസ്സകതപഞ്ഞാ ച യഥാക്കമം ഹോന്തി. തേ ച ധമ്മാ അനുപ്പന്നേപി തഥാഗതേ ബോധിസത്താനം, താപസപരിബ്ബാജകാനം, ചക്കവത്തിരാജാദീനഞ്ച കാലേ പവത്തന്തി, പച്ഛിമാ പന വുത്താവസേസാ ഉപ്പന്നേ ഏവ തഥാഗതേ വിത്ഥാരികാ ഹോന്തി, നോ അനുപ്പന്നേതി വേദിതബ്ബോ. ഏത്ഥ ച രതനത്തയേ ദാനാപചായനാദിവസേന, സരണഗമനസദ്ധമ്മസവനാദിവസേന ച പവത്താ വിവട്ടൂപനിസ്സയഭൂതാ കുസലധമ്മാപി അധിസീലഅധിപഞ്ഞാസു ഗഹിതാ ഏവാതി ഗഹേതബ്ബാ.

ആയകോസല്ലത്തികേ **ആയോ**തി വഡ്ഢി, സാ അകുസലാദിഅനത്ഥഹാനിതോ, കുസലാദിഅത്ഥുപ്പത്തിതോ ച ദുവിധാ. **അപായോ**തി അവഡ്ഢി, സാപി കുസലാദിഅത്ഥഹാനിതോ, അകുസലാദിഅനത്ഥുപ്പത്തിതോ ച ദുവിധാ. തേസു കോസല്ലം, കുസലസഭാവാ പഞ്ഞാ. അപായകോസല്ലം പഞ്ഞവതോ ഏവ "ഏവം മനസികാരാദിപ്പവത്തിയം അവഡ്ഢി ഉപ്പജ്ജതി, വഡ്ഢി പരിഹായതീ"തി ഞത്വാ തദുഭയപടിപത്തിസമ്ഭവതോ. **ഉപായകോസല്ല**ന്തി അത്ര ഉപായോ അച്ചായികകിച്ചാദീസു ഠാനുപ്പത്തികഉപായജാനനപഞ്ഞാ, തിവിധാപി ചേതാ കാമാവചരപഞ്ഞാതി വേദിതബ്ബാ. സേസം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

തികം നിട്ഠിതം.

ചതുക്കേസു പന പഠമേ **കമ്മസ്സകതഞാണം സച്ചാനുലോമികം ഞാണഞ്ച** വുത്തമേവ, ഇധ പന ഠപേത്വാ സച്ചാനുലോമികഞാണം സബ്ബാപി സാസവാ കുസലാ പഞ്ഞാ കമ്മസ്സകതഞാണന്തി വേദിതബ്ബം. ചതൂസു മഗ്ഗേസു, ഫലേസു ച പഞ്ഞാവ മഗ്ഗസമങ്ഗിസ്സ ഞാണം, ഫലസമങ്ഗിസ്സ ഞാണഞ്ചാതി.

സച്ചചതുക്കേ അരിയമഗ്ഗഫലപഞ്ഞാവ ചതൂസു സച്ചേസു ഏകപടിവേധവസേന "ദുക്ഖേ ഞാണ"ന്തിആദിനാ ചതൂസു ഠാനേസു ഗഹിതാ. കിഞ്ചാപി ഹി കാമാവചരഞാണമ്പി ചതൂസു സച്ചേസു ആരമ്മണവസേന പവത്തതി, പടിവേധകിച്ചവസേന പന ഇധാധിപ്പേതത്താ പാളിയം തം ന ഗഹിതന്തി വേദിതബ്ബം.

ധമ്മചതുക്കേ മഗ്ഗഫലേസു പഞ്ഞാ **ധമ്മേ ഞാണം** നാമ. തേസു ഹി മഗ്ഗഞാണം താവ ചതുസച്ചധമ്മാനം ഏകപടിവേധവസേന ജാനനതോ "ധമ്മേ ഞാണ"ന്തി വുച്ചതി. ഫലഞാണം പന നിരോധസച്ചവസേന **ധമ്മേ ഞാണ**ന്തി വേദിതബ്ബം. മഗ്ഗാനുഭാവനിബ്ബത്തം പന അതീതാനാഗതേസു സച്ചപടിവേധനയസങ്ഗഹണവസേന പവത്തം പച്ചവേക്ഖണഞാണം **അന്വയേ ഞാണം** നാമ. തസ്സ ച യേഹി നയേഹി അരിയാ അതീതമദ്ധാനം ചതുസച്ചധമ്മം ജാനിംസു, തേപി ഇമഞ്ഞേവ ചതുസച്ചം ഏവമേവ ജാനിംസു, അനാഗതമദ്ധാനമ്പി ജാനിസ്സന്തീതി ഏവം ജാനനവസേന പവത്തി ആകാരോ വേദിതബ്ബോ. സരാഗാദിവസേന പരചിത്തപരിച്ഛേദഞാണം **പരിയേ ഞാണം** നാമ. ധമ്മന്വയപരിയഞാണാനി പന ഠപേത്വാ സബ്ബലോകിയപഞ്ഞാഞാണന്തി സമ്മതത്താ സമ്മുതിമ്ഹി ഞാണന്തി **സമ്മുതിഞാണം** നാമ.

ആചയചതുക്കേ കാമാവചരകുസലേ പഞ്ഞാ **ആചയായ നോ അപചയായ**. സാ ഹി ചുതിപടിസന്ധിം ആചിനോതി ഏവ, നോ അപചിനോതി. മഗ്ഗപഞ്ഞാ പന **അപചയായ നോ ആചയായ**. രൂപാരൂപകുസലപഞ്ഞാ **ആചയായ ചേവ അപചയായ ച**. സാ ഹി വിക്ഖമ്ഭനവസേന കിലേസേ ച തമ്മൂലകേ ച വിപാകധമ്മേ അപചിനോതി. സേസാ അബ്യാകതാ പഞ്ഞാ **നേവാചയായ നോ അപചയായ**.

നിബ്ബിദാചതുക്കേ രൂപാവചരപഠമജ്ഝാനപഞ്ഞാ **നിബ്ബിദായ നോ പടിവേധായ**. സാ ഹി കാമവിവേകേന പത്തബ്ബത്താ കിലേസനിബ്ബിദായ പവത്തതി, അഭിഞ്ഞാപാദകഭാവം പന അപ്പത്തതായ നേവാഭിഞ്ഞാപടിവേധായ സംവത്തതി. ചതുത്ഥജ്ഝാനപഞ്ഞാ **പടിവേധായ നോ നിബ്ബിദായ**. സാ ഹി അഭിഞ്ഞാപാദകഭാവേനാപി അഭിഞ്ഞാഭാവപ്പത്തിയാപി പടിവേധായ സംവത്തതി. പഠമജ്ഝാനക്ഖണേ ഏവ നീവരണനിബ്ബിന്ദനത്താ നോ

നിബ്ബിദായ. ദുതിയതതിയജ്ഝാനപഞ്ഞാ പന സോമനസ്സസഹഗതതായ പഠമജ്ഝാനസന്നിസ്സിതാ വാ അവിതക്കതായ ചതുത്ഥജ്ഝാനസന്നിസ്സിതാ വാ കാതബ്ബാ. മഗ്ഗപഞ്ഞാ പന **നിബ്ബിദായ ചേവ പടിവേധായ ച**. ഏത്ഥ ഹി ചതുസച്ചപടിവേധവസേന നിബ്ബിദായ ചേവേതാസം ഛളഭിഞ്ഞാപത്തിയാ പടിവേധായ ച സംവത്തനം വേദിതബ്ബം. സേസാ ലോകിയലോകുത്തരാ പഞ്ഞാ **നേവ നിബ്ബിദായ നോ പടിവേധായ**.

ഹാനഭാഗിയചതുക്കേ ഹാനം ഭജതീതി **ഹാനഭാഗിനീ,** ഏവം സേസേസുപി. **നിബ്ബേധോതി** ചേത്ഥ അരിയമഗ്ഗോ തന്നിബ്ബത്തകവിപസ്സനാപാദകത്താ. **നിബ്ബേധഭാഗിനീതി** ചതൂസുപി ഠാനേസു രൂപാരൂപകുസലപഞ്ഞാവ വുത്താ. താനി ഹി അത്തനോ സഭാവാ പരിഹായിത്വാ ഹേട്ഠാ ഓരോഹണപച്ചയഭൂതാ **ഹാനഭാഗിനീ**. ഉപനിജ്ഝാനപച്ചയഭൂതാ **വിസേസഭാഗിനീ,** തം പന ഝാനനികന്തിയാ ബലവതായ വിസേസം, ഹാനിം വാ അനുസ്സുക്കിത്വാ ഠിതികോട്ഠാസികാ **ഠിതിഭാഗിനീ,** അരിയമഗ്ഗപദട്ഠാനവിപസ്സനാപാദകഭൂതാവ **നിബ്ബേധഭാഗിനീ** ച ഹോന്തീതി വേദിതബ്ബാ.

ചതസ്സോ പടിസമ്ഭിദാതി അത്ഥധമ്മനിരുത്തിപടിഭാനപടിസമ്ഭിദാവ. **ചതസ്സോ പടിപദാതി** ദുക്ഖാപടിപദാദന്ധാഭിഞ്ഞാദയോ ഹേട്ഠാ വുത്താവ. **ചത്താരി ആരമ്മണാനീതി** പരിത്താ, പരിത്താരമ്മണാതിആദികാ ഹേട്ഠാ വുത്തനയാവ. ജരാമരണാദിചതുക്കേസുപി മഗ്ഗഞാണവസേനേവ ചതസ്സോ യോജനാ വുത്താ. സേസം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

ചതുക്കം നിട്ഠിതം.

പഞ്ചകേസു പന **പഞ്ചങ്ഗികോ സമ്മാസമാധീതി** പീതിഫരണതാ സുഖഫരണതാ ചേതോഫരണതാ ആലോകഫരണതാ പച്ചവേക്ഖണനിമിത്തന്തി ഏവം പാളിയം വുത്തേഹി പഞ്ചഹി ഞാണങ്ഗേഹി സമന്നാഗതോ സമാധി. തത്ഥ പീതിം ഫരമാനാ ഉപ്പജ്ജതീതി ദ്വീസു ഝാനേസു പഞ്ഞാ **പീതിഫരണതാ** നാമ, സുഖം ഫരമാനാ ഉപ്പജ്ജതീതി തീസു ഝാനേസു പഞ്ഞാ **സുഖഫരണതാ** നാമ. പരേസം ചേതോഫരമാനാ ഉപ്പജ്ജതീതി ചേതോപരിയഞാണം **ചേതോഫരണതാ** നാമ. ആലോകഫരണേ ഉപ്പജ്ജതീതി ദിബ്ബചക്ഖുഞാണം **ആലോകഫരണതാ** നാമ. പച്ചവേക്ഖണഞാണം **പച്ചവേക്ഖണനിമിത്തം** നാമ. ഏത്ഥ ച പീതിഫരണതാ, സുഖഫരണതാ ച ദ്വേ പാദാ വിയ, ചേതോഫരണതാ, ആലോകഫരണതാ ച ദ്വേ ഹത്ഥാ വിയ, പച്ചവേക്ഖണനിമിത്തം സീസം വിയ, അഭിഞ്ഞാപാദകജ്ഝാനം മജ്ഝിമകായോ വിയ. ഇതി ഭഗവാ പഞ്ചങ്ഗികം സമ്മാസമാധിം അങ്ഗപച്ചങ്ഗസമ്പന്നം പുരിസം വിയ കത്വാ ദസ്സേതി. ഇമിനാ ച സമാധിനാ അങ്ഗാനി പഞ്ച ഞാണങ്ഗാനി വുത്താനീതി വേദിതബ്ബാനി.

പഞ്ചഞാണികോ സമ്മാസമാധീതി -

> "'അയം സമാധി പച്ചുപ്പന്നസുഖോ ചേവ ആയതിഞ്ച സുഖവിപാകോ'തി പച്ചത്തഞ്ഞേവ ഞാണം ഉപ്പജ്ജതി, 'അയം സമാധി അരിയോ നിരാമിസോ'തി…പേ॰… 'മഹാപുരിസസേവിതോ'തി…പേ॰… 'സന്തോ പണീതോ പടിപസ്സദ്ധിലദ്ധോ ഏകോദിഭാവാധിഗതോ ന സസങ്ഖാരനിഗ്ഗയ്ഹവാരിതഗതോ'തി…പേ॰… 'സോ ഖോ പനാഹം ഇമം സമാധിം സതോവ സമാപജ്ജാമി, സതോ വുട്ഠഹാമീ'തി പച്ചത്തഞ്ഞേവ ഞാണം ഉപ്പജ്ജതീ"തി (വിഭ॰ വ്വ൦) -

ഏവം **പാളിയം** വുത്തേഹി പഞ്ചഹി പച്ചവേക്ഖണഞാണേഹി യുത്തോ അരഹത്തഫലസങ്ഖാതോ സമാപത്തിഫലസമാധി. സോ ഏവം ഹി അപ്പിതപ്പിതക്ഖണേ സുഖത്താ **പച്ചുപ്പന്നസുഖോ,** പുരിമോ പുരിമോ പച്ഛിമസ്സ പച്ഛിമസ്സ സമാധിസുഖസ്സ ചേവ അത്തനാ സമുട്ഠാപിതമ്പി പണീതരൂപേന ഫുട്ഠസകലകായതായ ഫലസമാപത്തിതോ വുട്ഠിതകാലേ അതിപണീതം കായവിഞ്ഞാണസുഖസ്സ പച്ചയത്താ **ആയതിം സുഖവിപാകോ** ഉപ്പജ്ജതി, ഇമിനാപി പരിയായേന ആയതിം സുഖവിപാകോതി ഏകം അങ്ഗം, കിലേസേഹി ആരകത്താ **അരിയോ** കാമാമിസവട്ടാമിസലോകാമിസാനം അഭാവാ **നിരാമിസോതി** ഏകം, ബുദ്ധാദീഹി മഹാപുരിസേഹി സേവിതത്താ അകാപുരിസസേവിസോതി ഏകം, അങ്ഗാരമ്മണേ സന്തതായ, സബ്ബകിലേസദരഥസന്തതായ ച **സന്തോ** അതപ്പനീയട്ഠേന **പണീതോ** കിലേസപടിപസ്സദ്ധിഭാവസ്സ ലദ്ധത്താ **പടിപസ്സദ്ധലദ്ധോ** ഏകോദിഭാവേന ച അധിഗതോ അപ്പഗുണസാസവസമാധി വിയ സസങ്ഖാരേന സപ്പയോഗേന പച്ചനീകധമ്മേ നിഗ്ഗയ്ഹ കിലേസേ വാരേത്വാ അനധിഗതത്താ **ന സസങ്ഖാരനിഗ്ഗയ്ഹവാരിതഗതോ**. പുഗ്ഗലസ്സായം സമാധീതി ഏവം ഖീണാസവസ്സ സതിവേപുല്ലപ്പത്തിയാ യഥാപരിച്ഛിന്നകാലവസേന ഇമം സമാധിം സതോവ സമാപജ്ജതി, ഉട്ഠഹതി ചാതി ഏകമങ്ഗന്തി ഇമേഹി പഞ്ചഹി അങ്ഗേഹി സബ്ബാകാരതോ യുത്തത്താ "പഞ്ചഞാണികോ സമ്മാസമാധീ"തി വുച്ചതി.

പഞ്ചകം നിട്ഠിതം.

ഛക്കേ **ഛസു അഭിഞ്ഞാസു പഞ്ഞാതി** ഇദ്ധിവിധേ ഞാണം, ദിബ്ബസോതധാതുയാ ഞാണം, ചേതോപരിയേ ഞാണം, പുബ്ബേനിവാസാനുസ്സതിയം ഞാണം, ചുതൂപപാതേ ഞാണം, ആസവാനം ഖയേ ഞാണന്തി ഏവം വുത്താനി ഛളഭിഞ്ഞാചിത്തസമ്പയുത്താനി ഞാണാനി. തേസു പച്ഛിമം ലോകുത്തരം, സേസാനി രൂപാവചരപഞ്ചമജ്ഝാനികാനീതി.

ഛക്കം നിട്ഠിതം.

സത്തകേ **സത്തസത്തതി ഞാണവത്ഥൂനീതി** "അവിജ്ജാപച്ചയാ സങ്ഖാരാ"തി പച്ചവേക്ഖണഞാണം ഏകം, "അസതി അവിജ്ജായ നത്ഥി സങ്ഖാരാ"തി ഏകന്തി ദ്വേ ഞാണാനി, ഏവം അതീതേപി ദ്വേ, അനാഗതേപി ദ്വേതി ഛ, തം ഛബ്ബിധമ്പി ഞാണം "ഖയധമ്മ"ന്തിആദിനാ പച്ചവേക്ഖണഞാണേന സദ്ധിം സത്ത ഞാണാനി. ഏവം സേസേസുപി ജാതിപരിയോസാനേസു ചാതി ഏവം ഏകാദസസു പടിച്ചസമുപ്പാദങ്ഗേസു പച്ചേകം കാലത്തയേപി അന്വയബ്യതിരേകഞാണം തേസം വയദസ്സനഞാണസ്സ ച വസേന സത്ത സത്ത കത്വാ സത്തസത്തതി ഞാണാനി.

സത്തകം നിട്ഠിതം.

അട്ഠകം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

നവകേ **നവസു അനുപുബ്ബവിഹാരസമാപത്തീസു പഞ്ഞാതി** നിരോധസമാപത്തിം സമാപജ്ജന്തസ്സ അനുപടിപാടിയാ വിഹാതബ്ബതോ ഉപ്പാദേതബ്ബതോ അനുപുബ്ബവിഹാരസങ്ഖാതാസു രൂപാരൂപസമാപത്തീസു സമ്പയുത്താ അട്ഠ പഞ്ഞാ ചേവ തദനന്തരം നിരോധം ഫുസിത്വാ വുട്ഠിതസ്സ നിരോധം സന്തതോ പച്ചവേക്ഖണഞാണഞ്ചാതി നവ.

നവകം നിട്ഠിതം.

ദസകേ **തഥാഗതസ്സാ**തി യഥാ വിപസ്സീആദയോ പുബ്ബകാ ഇസയോ ആഗതാ, തഥാ ആഗതസ്സ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ. **തഥാഗതബലാനീ**തി അഞ്ഞേഹി അസാധാരണാനി തഥാഗതസ്സേവ ബലാനി, യഥാ വാ പുബ്ബബുദ്ധാനം ബലാനി പുഞ്ഞുസ്സയസമ്പത്തിയാ ആഗതാനി, തഥാ ആഗതാനി ബലാനീതിപി അത്ഥോ. തത്ഥ ദുവിധം തഥാഗതസ്സ ബലം കായബലം, ഞാണബലഞ്ച. തേസു **കായബലം** ഹത്ഥികുലാനുസാരേന വേദിതബ്ബം. വുത്തം ഹേതം പോരാണേഹി -

> “കാളാവകഞ്ച ഗങ്ഗേയ്യം, പണ്ഡരം തമ്ബപിങ്ഗലം;
> ഗന്ധമങ്ഗലഹേമഞ്ച, ഉപോസഥഛദ്ദന്തിമേ ദസാ”തി. (വിഭ॰ അട്ഠ॰ ൭൬൦; മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧൪൮; സം॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൨.൨൨; അ॰ നി॰ ൧൦.൨൧; ഉദാ॰ അട്ഠ॰ ൭൫; ബു॰ വം॰ അട്ഠ॰ ൧.൩൯; പടി॰ മ॰ അട്ഠ॰ ൨.൨.൪൪; ചൂളനി॰ അട്ഠ॰ ൮൧);

ഇമാനി ഹി ദസ ഹത്ഥികുലാനി. തത്ഥ **കാളാവക**ന്തി പകതിഹത്ഥികുലം, യം ദസന്നം പുരിസാനം കായബലം, തം ഏകസ്സ കാളാവകഹത്ഥിനോ ബലം, യം തേസം ദസന്നം ബലം, തം ഏകസ്സ ഗങ്ഗേയ്യസ്സ, തേസം ദസന്നം പണ്ഡരസ്സ, തേസം ദസന്നം തമ്ബസ്സ, തേസം ദസന്നം പിങ്ഗലസ്സ, തേസം ദസന്നം ഗന്ധഹത്ഥിനോ, തേസം ദസന്നം മങ്ഗലസ്സ, തേസം ദസന്നം ഹേമസ്സ, തേസം ദസന്നം ഉപോസഥസ്സ, തേസം ദസന്നം ബലം ഛദ്ദന്തസ്സ, യം ദസന്നം ഛദ്ദന്താനം ബലം, തം തഥാഗതസ്സ നാരായണബലന്തി വുച്ചതി. തദേതം പകതിഹത്ഥിഗണനായ ഹത്ഥീനം കോടിസഹസ്സം, പുരിസഗണനായ ദസന്നം പുരിസകോടിസഹസ്സാനം ബലം ഹോതി. ഇദം താവ തഥാഗതസ്സ കായബലം. യാനി പന ദസബലചതുവേസാരജ്ജാദീനി അനേകാനി ഞാണസഹസ്സാനി, ഏതം **ഞാണബലം** നാമ. ഇധാപി ഞാണബലമേവ അധിപ്പേതം. ഞാണഞ്ഹി അകമ്പിയട്ഠേന, ഉപത്ഥമ്ഭനട്ഠേന ച ബലന്തി വുത്തം.

യേഹി ബലേഹി സമന്നാഗതോതി യേഹി ദസഹി ഞാണബലേഹി ഉപേതോ. **ആസഭണ്ഠാന**ന്തി സേട്ഠട്ഠാനം. അപിച ഗവസതജേട്ഠകോ ഉസഭോ, ഗവസഹസ്സജേട്ഠകോ വസഭോ. വജസതജേട്ഠകോ വാ ഉസഭോ, വജസഹസ്സജേട്ഠകോ വസഭോ, സബ്ബഗവസേട്ഠോ നിസഭോ, സേതോ പാസാദികോ മഹാഭാരവഹോ സബ്ബപരിസ്സയസഹോ അസനിസതസദ്ദേഹിപി അകമ്പനീയോ നിസഭോ, സോ ഇധ **ഉസഭോ**തി അധിപ്പേതോ. ഇദമ്പി ഹി തസ്സ പരിയായവചനം. ഉസഭസ്സ ഇദന്തി ആസഭം. **ഠാന**ന്തി തസ്സ നിസഭബലസമന്നാഗതസ്സ ചതൂഹി പാദേഹി പഥവിം ഉപ്പീളേത്വാ അചലട്ഠാനം, ഇദം പന ആസഭം വിയാതി **ആസഭം**. യഥേവ ഹി നിസഭസങ്ഖാതോ ഉസഭോ ഉസഭബലേന സമന്നാഗതോ ചതൂഹി പാദേഹി പഥവിം ഉപ്പീളേത്വാ അചലട്ഠാനേന തിട്ഠതി, ഏവം തഥാഗതോപി ഹി ദസബലസമന്നാഗതോ ചതുവേസാരജ്ജപാദേഹി അട്ഠപരിസപഥവിം ഉപ്പീളേത്വാ സദേവകേ ലോകേ കേനചി അപ്പധംസിയോ അചലേന ഠാനേന തിട്ഠതി, തഞ്ചേസ പടിജാനാതി ഉപഗച്ഛതി ന പച്ചക്ഖാതി അത്തനി ആരോപേതി, തേന വുത്തം **“ആസഭം ഠാനം പടിജാനാതീ”**തി (വിഭ॰ ൭൬൦).

പരിസാസൂതി അട്ഠസു പരിസാസു. **സീഹനാദം നദതീ**തി സേട്ഠനാദം അഭീതനാദം, സീഹനാദസദിസം വാ നാദം നദതി. അയമത്ഥോ സീഹനാദസുത്തേന ദീപേതബ്ബോ. യഥാ വാ സീഹോ സഹനതോ ച ഹനനതോ ച “സീഹോ”തി വുച്ചതി, ഏവം തഥാഗതോപി ലോകധമ്മാനം സഹനതോ, പരപ്പവാദാനഞ്ച ഹനനതോ **“സീഹോ”**തി വുച്ചതി, തസ്സ നാദം നദതി.

ബ്രഹ്മചക്കന്തിആദീസു **ബ്രഹ്മ**ന്തി ഉത്തമം വിസുദ്ധം. **ചക്ക**-സദ്ദോ പനായം “ചത്താരിമാനി, ഭിക്ഖവേ, ചക്കാനി, യേഹി സമന്നാഗതാനം ദേവമനുസ്സാന”ന്തിആദീസു (അ॰ നി॰ ൪.൩൧) സമ്പത്തിയം ദിസ്സതി. “പാദതലേസു ചക്കാനി ജാതാനീ”തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ൨.൩൫; ൩.൨൦൪; മ॰ നി॰ ൨.൩൮൬) ലക്ഖണേ. “ചക്കംവ വഹതോ പദ”ന്തി (ധ॰ പ॰ ൧) ഏത്ഥ രഥങ്ഗേ. “ചതുചക്കം നവദ്വാര”ന്തി (സം॰ നി॰ ൧.൨൯) ഏത്ഥ ഇരിയാപഥേ. “ചക്കം പവത്തയ സബ്ബപാണിന”ന്തി (ജാ॰ ൧.൭.൧൪൯) ഏത്ഥ ദാനേ. “ദിബ്ബം ചക്കരതനം പാതുരഹോസീ”തി (ദീ॰ നി॰ ൩.൮൫) ഏത്ഥ രതനചക്കേ. “ഇച്ഛാഹതസ്സ പോസസ്സ, ചക്കം ഭമതി മത്ഥകേ”തി (ജാ॰ ൧.൧.൧൦൪; ൧.൫.൧൦൩) ഏത്ഥ ഉരചക്കേ. “ഖുരപരിയന്തേന ചേപി ചക്കേനാ”തി (ദീ॰ നി॰ ൧.൧൬൬) ഏത്ഥ പഹരണചക്കേ. “അസനിചക്ക”ന്തി (ദീ॰ നി॰ ൩.൬൧; സം॰ നി॰ ൨.൧൬൨) ഏത്ഥ അസനിമണ്ഡലേ. “മയാ പവത്തിതം ചക്ക”ന്തി (സു॰ നി॰ ൫൬൨) ഏത്ഥ ധമ്മചക്കേ. ഇധ പന ധമ്മചക്കേ പവത്തതി.

ധമ്മചക്കഞ്ച ദുവിധം ഹോതി പടിവേധഞാണഞ്ച ദേസനാഞാണഞ്ച. തത്ഥ പഞ്ഞാപഭാവിതം അത്തനോ അരിയഫലാവഹം ലോകുത്തരം **പടിവേധഞാണം,** കരുണാപഭാവിതം സാവകാനം അരിയഫലാവഹം കാമാവചരം **ദേസനാഞാണം,** ഉഭയമ്പി പനേതം അഞ്ഞേഹി അസാധാരണം ബുദ്ധാനഞ്ഞേവ ഓരസഞാണം, തം പവത്തേതി ഉപ്പാദേതി വിഭാവേതി വിത്ഥാരികം കരോതീതി അത്ഥോ.

ഇദാനി യാനി ദസ ഞാണാനി ആദിതോ “തഥാഗതബലാനീ”തി നിക്ഖിത്താനി, താനി വിത്ഥാരേതും **“കതമാനി ദസ? ഇധ തഥാഗതോ”**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ഠാനഞ്ച ഠാനതോ**തി കാരണഞ്ച കാരണതോ. കാരണം ഹി യസ്മാ തത്ഥ ഫലം തിട്ഠതി തദായത്തവുത്തിതായ ഉപ്പജ്ജതി ചേവ പവത്തതി ച, തസ്മാ ഠാനന്തി വുച്ചതി. **അട്ഠാനഞ്ച അട്ഠാനതോ**തി അകാരണഞ്ച അകാരണതോ. **യമ്പീ**തി യേന ഞാണേന യഥാഭൂതം പജാനാതി, ഇദമ്പി ഠാനാഠാനഞാണം തഥാഗതസ്സ തഥാഗതബലം നാമ ഹോതീതി അത്ഥോ. ഏവം ഉപരിപി സബ്ബത്ഥ യോജനാ വേദിതബ്ബാ. കഥം പനേത്ഥ ഭഗവാ ഠാനഞ്ച ഠാനതോ, അട്ഠാനഞ്ച അട്ഠാനതോ യഥാഭൂതം പജാനാതീതി? അട്ഠാനമേതം അനവകാസോ, യം ദിട്ഠിസമ്പന്നോ പുഗ്ഗലോ കഞ്ചി സങ്ഖാരം നിച്ചതോ ഉപഗച്ഛേയ്യ…പേ॰… കഞ്ചി ധമ്മം അത്തതോ ഉപഗച്ഛേയ്യ, മാതരം ജീവിതാ വോരോപേയ്യ, പിതരം…പേ॰… അരഹന്തം ജീവിതാ വോരോപേയ്യ, പദുട്ഠചിത്തേന തഥാഗതസ്സ ലോഹിതം ഉപ്പാദേയ്യ, സങ്ഘം ഭിന്ദേയ്യ, അഞ്ഞം സത്ഥാരം ഉദ്ദിസേയ്യ, അട്ഠമം ഭവം നിബ്ബത്തേയ്യ, നേതം ഠാനം വിജ്ജതി, പുഥുജ്ജനോ പനേതം സബ്ബം കരേയ്യാതി ഠാനമേതം വിജ്ജതീതി പജാനാതി, തഥാ യം ഏകിസ്സാ ലോകധാതുയാ ദ്വേ അരഹന്തോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധാ അപുബ്ബം അചരിമം ഉപ്പജ്ജേയ്യും, തഥാ ദ്വേ രാജാനോ ചക്കവത്തീ ഉപ്പജ്ജേയ്യും, നേതം ഠാനം വിജ്ജതി, ഏകോ പന ഉപ്പജ്ജതി, ഠാനമേതം വിജ്ജതീതി പജാനാതി, തഥാ യം കായദുച്ചരിതാദീനം തിണ്ണം ദുച്ചരിതാനം ഇട്ഠോ വിപാകോ, സുചരിതാനഞ്ച അനിട്ഠോ വിപാകോ നിബ്ബത്തേയ്യാതി നേതം ഠാനം വിജ്ജതി, തബ്ബിപരീതോ പന നേസം വിപാകോ നിബ്ബത്തേയ്യാതി ഠാനമേതം വിജ്ജതീതി, യേ യേ ധമ്മാ യേസം യേസം ധമ്മാനം ഹേതൂ പച്ചയാ ഉപ്പാദായ, തം തം ഠാനം, ഇതരേ അട്ഠാനന്തി യഥാഭൂതം പജാനാതി, ഏത്ഥ പനായം സങ്ഖേപതോ അട്ഠകഥാവിനിച്ഛയോ. “സുഖതോ ഉപഗച്ഛേയ്യാ”തി ഇദം “ഏകന്തസുഖീ അത്താ”തിആദിനാ (മ॰ നി॰ ൩.൨൭) ദിട്ഠിവിപല്ലാസവസേന സുഖതോ ഗാഹം സന്ധായ വുത്തം, സഞ്ഞാചിത്തവിപല്ലാസവസേന പന അരിയസാവകോപി

കിലേസപരിളാഹാഭിഭൂതോ മത്തഹത്ഥിപരിതാസിതോ വിയ, സുചികാമോ ഗൂഥകൂപം വിയ കഞ്ചി സങ്ഖാരം സുഖതോ ഉപഗച്ഛതി, അത്ഥതോ ഉപഗമനവാരേ കസിണാദിപണ്ണത്തിയാ, നിബ്ബാനസ്സ ച സങ്ഗണ്ഹനത്ഥം "സങ്ഖാര"ന്തി അവത്വാ **"കഞ്ചി ധമ്മ"**ന്തി വുത്തം.

മാതരന്തിആദീസു കിഞ്ചാപി അരിയസാവകോ സീസച്ഛേദം പാപുണന്തോപി കുന്ഥകിപില്ലികം ഉപാദായ പാണാതിപാതം, അദിന്നാദാനാദീസു വാ യംകിഞ്ചി ദുച്ചരിതം അപായഹേതുഭൂതം കാതും ഭവന്തരേപി ന സക്കോതി, പുഥുജ്ജനഭാവസ്സ പന മഹാസാവജ്ജതാദസ്സനത്ഥമേത്ഥ പഞ്ചാനന്തരിയാനേവ ഉദ്ധടാനി. സാവജ്ജോ ഹി പുഥുജ്ജനഭാവോ, യത്ര ഹി നാമ ആനന്തരിയാനിപി കരിസ്സതീതി. ഏത്ഥ ച മനുസ്സഭൂതസ്സേവ മനുസ്സഭൂതം ജനികം മാതരം, പിതരം വാ അപി പരിവത്തലിങ്ഗം ജീവിതാ വോരോപേന്തസ്സ കമ്മം ആനന്തരിയം ഹോതി. തിരച്ഛാനഭൂതം പന മാതരം, പിതരം വാ സയം വാ തിരച്ഛാനഭൂതോ മനുസ്സഭൂതം, തിരച്ഛാനഭൂതം വാ ജീവിതാ വോരോപേന്തോ ആനന്തരിയം ന ഫുസതി, കമ്മം പന ഭാരിയം, ആനന്തരിയം ആഹച്ചേവ തിട്ഠതി. അരഹന്തമ്പി മനുസ്സഭൂതമേവ ഘാതേന്തോ ആനന്തരിയം ഫുസതി. തസ്സ ച പുഥുജ്ജനകാലേ പഹാരം ദത്വാ അരഹത്തം പത്വാ തസ്മിം തേനേവ രോഗേന മതേപി അരഹന്തഘാതകോ ഹോതി, ന യക്ഖഭൂതം അരഹന്തം, സേസഅരിയപുഗ്ഗലേ വാ മനുസ്സഭൂതേപി ഘാതേന്തോ, കമ്മം പന ആനന്തരിയസദിസം ഹോതി. യം പന പുഥുജ്ജനകാലേ ദിന്നം ദാനം അരഹത്തം പത്വാ പരിഭുഞ്ജതി, പുഥുജ്ജനസ്സേവ തം ദിന്നം ഹോതി, സേസഅരിയപുഗ്ഗലേ മാരേന്തസ്സ ആനന്തരിയം നത്ഥി, കമ്മം പന ഗരുകം ഹോതി. ഏത്ഥ ച ഏളകാദിചതുക്കം വേദിതബ്ബം - "ഏളകം മാരേമീ"തി ഹി അഭിസന്ധിനാ ഏളകട്ഠാനേ നിപന്നം മാതരം, പിതരം, അരഹന്തം വാ മാരേന്തോ ആനന്തരിയം ഫുസതി, ഏളകാഭിസന്ധിനാ വാ മാതാദിഅഭിസന്ധിനാ വാ ഏളകം മാരേന്തോ ആനന്തരിയം ന ഫുസതി, മാതാദിഅഭിസന്ധിനാ തേ ഏവ മാരേന്തോ ഫുസതേവ. ഏസ നയോ ചോരചതുക്കാദീസുപി.

ലോഹിതുപ്പാദേ തഥാഗതസ്സ അഭേജ്ജകായതായ കുദ്ധചിത്തസ്സ പരസ്സ ഉപക്കമേന ചമ്മച്ഛേദോ, ലോഹിതപഗ്ഘരണം വാ നത്ഥി, ദേവദത്തേന പന പവിദ്ധസിലാതോ ഭിജ്ജിത്വാ ഗതസക്ഖലികപ്പഹാരേന വിയ സരീരസ്സ അന്തോയേവ ഏകസ്മിം ഠാനേ യഥാ ഖുദ്ദികമക്ഖികാപിവനമത്തമ്പി ലോഹിതം വിസമം സമോസരതി, തഥാ കരോന്തസ്സ ആനന്തരിയം ഹോതി, ന പന ജീവകസ്സേവ മുദുചിത്തേന ദുട്ഠലോഹിതം നീഹരിത്വാ ഫാസുകം കരോന്തസ്സ , പുഞ്ഞമേവ പനസ്സ ഹോതി, പരിനിബ്ബുതേ ഭഗവതി ചേതിയം ഭിന്ദന്തസ്സ, ബോധിം ഛിന്ദന്തസ്സ, ധാതൂസു ഉപക്കമന്തസ്സ ച ആനന്തരിയം ന ഹോതി, കമ്മം പന ആനന്തരിയസദിസം ഹോതി. ബോധിരുക്ഖസ്സ പന ഥൂപം വാ സധാതുകം പടിമം വാ ബാധയമാനം സാഖം, ചേതിയവത്ഥും ഭിന്ദിത്വാ ഗച്ഛന്തം ബോധിമൂലഞ്ച ഛിന്ദിത്വാ ഹരിതും വട്ടതി. സചേപി സാഖായ നിലീനാ സകുണാ ചേതിയേ വച്ചം പാതേന്തി, ഛിന്ദിതും വട്ടതി. പരിഭോഗചേതിയതോ ഹി സരീരചേതിയമേവ മഹന്തതരം. ധാതുനിധാനരഹിതം പടിമാഘരം വാ ബോധിഘരം വാ ബാധേന്തം സാഖം ഛിന്ദിതും ന വട്ടതി, ഓജോഹരണസാഖം, പനസ്സ പൂതിട്ഠാനം വാ ഛിന്ദിതും വട്ടതി, സരീരപടിജഗ്ഗനേ വിയ പുഞ്ഞമേവ ഹോതി.

സങ്ഘഭേദേ സമാനസംവാസസീമായ സമാനസംവാസകേ സങ്ഘേ ഏകതോ ഠിതേ വിസും വഗ്ഗസങ്ഘം ഗഹേത്വാ പഞ്ചഹി കാരണേഹി സങ്ഘം ഭിന്ദന്തസ്സ സങ്ഘഭേദോ ഹോതി ആനന്തരിയകമ്മഞ്ച. വുത്തം ഹേതം "പഞ്ചഹി, ഉപാലി, ആകാരേഹി സങ്ഘോ ഭിജ്ജതി. കതമേഹി പഞ്ചഹി? കമ്മേന ഉദ്ദേസേന വോഹരന്തോ അനുസ്സാവനേന സലാകഗ്ഗാഹേനാ"തി (പരി॰ ൪൫൮). തത്ഥ **കമ്മേനാ**തി അപലോകനാദീസു ചതൂസു അഞ്ഞതരേന കമ്മേന. **ഉദ്ദേസേനാ**തി പാതിമോക്ഖുദ്ദേസേന. **വോഹരന്തോ** കഥയന്തോ താഹി താഹി ഉപപത്തീഹി "അധമ്മം ധമ്മോ"തിആദീനി അട്ഠാരസ ഭേദകരവത്ഥൂനി ദീപേന്തോ. **അനുസ്സാവനേനാ**തി "നനു തുമ്ഹേ ജാനാഥ മയ്ഹം ബഹുസ്സുതാദിഭാവം, കഥം ഹി നാമ മാദിസോ ഉദ്ധമ്മം ഉബ്ബിനയം സത്ഥുസാസനം ഗാഹേയ്യ, കിമഹം അപായതോ ന ഭായാമീ"തിആദിനാ നയേന കണ്ണമൂലേ വചീഭേദം കത്വാ അനുസ്സാവനേന. **സലാകഗ്ഗാഹേനാ**തി ഏവം വോഹാരാനുസ്സാവനേഹി തേസം ചിത്തം ഉപത്ഥമ്ഭേത്വാ അനിവത്തിധമ്മം കത്വാ "ഗണ്ഹഥ ഇമം സലാക"ന്തി സലാകഗ്ഗാഹേന.

ഏത്ഥ ച കമ്മമേവ ഉദ്ദേസോ വാ പമാണം, വോഹാരാനുസ്സാവനസലാകഗ്ഗാഹാ പന പുബ്ബഭാഗാ. തേസു നിപ്ഫന്നേസുപി അഭിന്നോവ ഹോതി സങ്ഘോ. യദാ പന വോഹാരാനുസ്സാവനേഹി ചത്താരോ വാ അതിരേകേ വാ ഭിക്ഖൂ സലാകം ഗാഹേത്വാ വഗ്ഗം സങ്ഘം ഗഹേത്വാ വിസും കമ്മം വാ ഉദ്ദേസം വാ കരോതി, തദാ സങ്ഘോ ഭിന്നോ നാമ ഹോതി. അഭേദപുരേക്ഖാരസ്സ പന സമഗ്ഗസഞ്ഞായ വട്ടതി. സമഗ്ഗസഞ്ഞായ ഹി കരോന്തസ്സ നേവ ഭേദോ ഹോതി, ന ആനന്തരിയം, തഥാ തതോ ഊനപരിസായ കരോന്തസ്സ. വുത്തം ഹേതം "ഏകതോ, ഉപാലി, ചത്താരോ ഹോന്തി ഏകതോ ചത്താരോ, നവമോ അനുസ്സാവേതീ"തിആദി (ചൂളവ॰ ൩൫൧).

ഇമേസു പന പഞ്ചസു ആനന്തരിയേസു സങ്ഘഭേദോ വചീകമ്മം, സേസാനി കായകമ്മാനി, സബ്ബാനേവ ഖോ താനി കായദ്വാരതോപി വചീദ്വാരതോപി സമുട്ഠഹന്തി. സങ്ഘഭേദോപി ഹി ഹത്ഥമുദ്ദായ ഭേദം കരോന്തസ്സ കായദ്വാരതോപി സമുട്ഠാതി, സങ്ഘഭേദോ ചേത്ഥ കപ്പട്ഠിതിയോ. കപ്പവിനാസേ ഏവ ഹി സങ്ഘഭേദതോ മുച്ചതി, സേസാനം പന തഥാ നിയമോ നത്ഥി. യേന ച പഞ്ചപേതാനി കമ്മാനി കതാനി ഹോന്തി, തസ്സ സങ്ഘഭേദോവ നിരയേ വിപച്ചതി, സേസാനി "അഹോസി കമ്മം നാഹോസി കമ്മവിപാകോ"തി ഏവമാദീസു സങ്ഖ്യം ഗച്ഛന്തി. സങ്ഘഭേദാഭാവേ ലോഹിതുപ്പാദോ, തദഭാവേ അരഹന്തഘാതോ , തദഭാവേ മാതുഘാതോ, പിതുഘാതോ വാ, തസ്മിമ്പി സീലസമ്പന്നതരേ. പുരിമാനി ചേത്ഥ ചത്താരി സബ്ബേസം ഗഹട്ഠപബ്ബജിതാനം സാധാരണാനി, സങ്ഘഭേദോ പന പകതത്തസ്സ ഭിക്ഖുനോവ, അസാധാരണോ അഞ്ഞേസം, ഭിക്ഖുനീപി ഹി സങ്ഘം ന ഭിന്ദതി, പഗേവ ഇതരേ. പഞ്ചപി ചേതാനി ദുക്ഖവേദനാസമ്പയുത്താനി, ദോസമൂലാനി ചാതി വേദിതബ്ബാനി.

അട്ഠമം ഭവം നിബ്ബത്തേയ്യാതി ഏത്ഥ അരിയസാവകസ്സ അട്ഠമഭവാഗഹണം കേന നിയാമിതന്തി? വിപസ്സനായ. യസ്സ ഹി സാ തിക്ഖാ, സോ ഏകം ഏവ ഭവം നിബ്ബത്തിത്വാ അരഹത്തം പത്വാ **ഏകബീജീ** നാമ ഹോതി. യസ്സ മന്ദാ, സോ ദുതിയേ…പേ॰… ഛട്ഠേ വാ ഭവേ അരഹത്തം പത്വാ **കോലംകോലോ** നാമ ഹോതി. യസ്സ പന അതിമന്ദാ, സോ സത്തമം ഭവം നാതിക്കമതി, തത്ഥ നിയമേന അരഹത്തം പാപുണിത്വാ **സത്തക്ഖത്തുപരമോ** നാമ ഹോതി. സചേപി ഹിസ്സ സത്തമേ ഭവേ നിദ്ദം ഓക്കന്തസ്സ മത്ഥകേ അസനി വാ പബ്ബതകൂടോ വാ പതേയ്യ, തസ്മിമ്പി കാലേ അരഹത്തം പത്വാവ പരിനിബ്ബാതി. ഉത്തമകോടിയാ ഹി സത്തമഭവാനതിക്കമനഞ്ഞേവ സന്ധായേവ "നിയതോ സമ്ബോധിപരായണോ"തി (മ॰ നി॰ ൧.൩൭൧; ദീ॰ നി॰ ൨.൩൭൩; സം॰ നി॰ ൫.൯൯൮) വുത്തോതി.

ഏകിസ്സാ ലോകധാതുയാ ദ്വേ അരഹന്തോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധാതിആദീസു ദസസഹസ്സചക്കവാളസങ്ഖാതം ജാതിഖേത്തം ഏകാ ലോകധാതു നാമ ആണാവിസയഖേത്തേസു ബുദ്ധുപ്പത്തിസങ്കായ ഏവാഭാവതോ. തത്ഥ ദ്വിന്നം ബുദ്ധാനം

ഉപ്പത്തിപടിസേധം അകത്വാ ജാതിഖേത്തേ ഏവ കതോ. ഠപേത്വാ ഇമം ചക്കവാളം അഞ്ഞസ്മിം ചക്കവാളേ ബുദ്ധാ ന ഉപ്പജ്ജന്തി ബുദ്ധത്തഹേതൂനം അനാദിബുദ്ധപരമ്പരാദീനം തഥാഭാവാ. തതോ ഏവ ഹി സത്താ നിരവസേസതോ നിബ്ബുതിം ന പാപുണന്തി. യദി ഹി സബ്ബചക്കവാളേസു ബുദ്ധാ ഉപ്പജ്ജേയ്യും, സബ്ബേ സത്താ ഇതോ പുബ്ബേ നിരവസേസതോ നിബ്ബുതിം പാപുണേയ്യും, ന ച തം അത്ഥി, തസ്മാ അനാദിബുദ്ധപരമ്പരായ വിവട്ടൂപനിസ്സയസമ്പന്നാനം നിവാസഭൂതേ ഇമസ്മിം ചക്കവാളേ ഏവ ഉപ്പജ്ജന്തീതി വേദിതബ്ബാ. തേ ചേത്ഥാപി ദുല്ലഭാ, തേസം ദുല്ലഭത്താ ഏവേത്ഥ കപ്പാനം അസങ്ഖ്യേയ്യമ്പി ബുദ്ധുപ്പാദരഹിതം ഹോതി. യദി ച തേ സുലഭാ ഭവേയ്യും, ഏകസ്മിം വിവട്ടട്ഠായിഅസങ്ഖ്യേയ്യേ ചതുസട്ഠിബുദ്ധാനമ്പി ഉപ്പജ്ജിതും സക്കാ ഭവേയ്യ അന്തരകപ്പസ്സ ബുദ്ധന്തരത്താ. ഭദ്ദകപ്പേസു ചേത്ഥ പഞ്ച ബുദ്ധാ ഏവ ഉപ്പജ്ജന്തി. കഥം പനേത്ഥാപി ദുല്ലഭതരാ ചക്കവാളന്തരേസു ഉപ്പജ്ജേയ്യും, ബുദ്ധാനഞ്ച ദുല്ലഭതാ കാരണദുല്ലഭതായ, തസ്മാ ഇമസ്മിഞ്ഞേവ ചക്കവാളേ ബുദ്ധാ ഉപ്പജ്ജന്തി? ഏത്ഥാപി ന ദേവബ്രഹ്മലോകേസു, മനുസ്സലോകേ ഏവ പന ഉപ്പജ്ജന്തി ഏത്ഥേവ സബ്ബസോ തിവിധസദ്ധമ്മാധാരസ്സ സങ്ഘരതനസ്സ പാതുഭാവതോ, ഇതരലോകേസു നിരവസേസതോ പകാരാസമ്ഭവതോ ച.

യദി ഹി ബുദ്ധാ ദേവലോകാദീസു ഉപ്പജ്ജേയ്യും, മനുസ്സാ ഭയേന ഉപസങ്കമിതുമേവ ന സക്കോന്തി, പഗേവ ധമ്മസവനപബ്ബജ്ജാദിം കാതും, തേനേവ അമ്ഹാകം ബോധിസത്തോ അത്തനോ രൂപകായാനുഭാവാദിസമ്പത്തിയാ ഉപ്പന്നഅമനുസ്സസങ്കാകുതൂഹലം ജനം നിജ്ഝാപേതും ഉത്താനസേയ്യകാദിനിയാമേന വഡ്ഢിത്വാ ദാരപരിഗ്ഗഹാദിം അകാസി, ഏവം കത്വാ പബ്ബജിതമ്പി നം രാജഗഹേ പിണ്ഡായ പവിസിത്വാ പണ്ഡവപബ്ബതപസ്സേ നിസീദിത്വാ പിണ്ഡപാതം പരിഭുഞ്ജന്തം ബിമ്ബിസാരോ നാനപ്പകാരതോ മനുസ്സഭാവം വിചിനിത്വാവ ഉപസങ്കമിതും വിസഹി, നോ അഞ്ഞഥാ. ലോകനിത്ഥാരണത്ഥായ ഹി ബുദ്ധാ ഉപ്പജ്ജന്തി, ന അത്തനോ സക്കാരാദിഅത്ഥായ, തസ്മാ മനുസ്സേസു ഏവ ഉപ്പജ്ജന്തീതി വേദിതബ്ബോ. തത്ഥാപി ഇമസ്മിം ജമ്ബുദീപേ ഏവ, തത്ഥാപി ഇമസ്മിം മജ്ഝിമപദേസേ ഏവ. ന കേവലഞ്ച ബുദ്ധാവ, പച്ചേകബുദ്ധാ, അഗ്ഗസാവകമഹാസാവകാ ച ചക്കവത്തിആദയോ ച അഞ്ഞേപി പുഞ്ഞവന്തസത്താ ഏത്ഥേവ ഉപ്പജ്ജന്തി.

അപുബ്ബം അചരിമന്തി ഏത്ഥ മാതുകുച്ഛിസ്മിം പടിസന്ധിഗ്ഗഹണതോ പുരേ പുബ്ബം നാമ, ധാതുഅന്തരധാനതോ പച്ഛാ ചരിമം നാമ, ഉഭിന്നമന്തരാ അപുബ്ബം അചരിമം നാമ. ഏത്ഥന്തരേ അഞ്ഞസ്സ ബുദ്ധസ്സ ഉപ്പത്തി നിവാരിതാ, ധാതുഅന്തരധാനേ പന ജാതേ അഞ്ഞസ്സ ഉപ്പത്തി ന നിവാരിതാ. കിഞ്ചാപി ന നിവാരിതാ, അന്തരകപ്പം പന ഖേപേത്വാവ ഉപ്പജ്ജന്തീതി വേദിതബ്ബം.

പഞ്ച ഹി അന്തരധാനാനി നാമ അധിഗമഅന്തരധാനം പടിപത്തിഅന്തരധാനം പരിയത്തിഅന്തരധാനം ലിങ്ഗഅന്തരധാനം ധാതുഅന്തരധാനന്തി. തത്ഥ അധിഗമോതി മഗ്ഗഫലാഭിഞ്ഞാപടിസമ്ഭിദായോ, സോ പരിഹായമാനോ പടിസമ്ഭിദാതോ പട്ഠായ പരിഹായതി. പരിനിബ്ബാനതോ ഹി വസ്സസഹസ്സമേവ പടിസമ്ഭിദാ നിബ്ബത്തേതും സക്കോന്തി, തതോ പരം അഭിഞ്ഞാ, താപി നിബ്ബത്തേതും അസക്കോന്താ സുക്ഖവിപസ്സകഖീണാസവാ ഹോന്തി, തതോ അനാഗാമിനോ, തതോ സകദാഗാമിനോ, സോതാപന്നാ ച ഹോന്തി, തേസു ധരന്തേസുപി അധിഗമോ അനന്തരഹിതോവ ഹോതി, പച്ഛിമകസ്സ പന സോതാപന്നസ്സ ജീവിതക്ഖയേന അധിഗമോ അന്തരഹിതോ നാമ ഹോതി. ഇദം **അധിഗമഅന്തരധാനം**.

തതോ മഗ്ഗഫലാനി നിബ്ബത്തേതും അസക്കോന്താ "നത്ഥി ദാനി നോ അരിയധമ്മപടിവേധോ"തി ഝാനവിപസ്സനാസു വോസാനം ആപജ്ജിത്വാ കോസജ്ജബഹുലാ ചതുപാരിസുദ്ധിസീലമത്തം രക്ഖന്തോ അഞ്ഞമഞ്ഞം ന ചോദേന്തി, ന സാരേന്തി, അകുക്കുച്ചകാ ഹോന്തി, തതോ പട്ഠായ ഖുദ്ദാനുഖുദ്ദകാനി മദ്ദന്തി, തതോ ഗരുകാപത്തിം ആപജ്ജന്തി, പാരാജികമത്തമേവ രക്ഖന്തി, തേസു ധരന്തേസുപി പടിപത്തി അനന്തരഹിതാവ ഹോതി, പച്ഛിമകസ്സ പന ഭിക്ഖുനോ സീലഭേദേന വാ ജീവിതക്ഖയേന വാ പടിപത്തി അന്തരഹിതാ നാമ ഹോതി. ഇദം **പടിപത്തിഅന്തരധാനം** നാമ.

പരിയത്തീതി സാട്ഠകഥം തേപിടകം ബുദ്ധവചനം, ഗച്ഛന്തേ ഗച്ഛന്തേ കാലേ അധമ്മികേഹി കലിയുഗരാജാദീഹി വിപന്നസസ്സാദിസമ്പത്തിതായ പച്ചയദായകാ ദുഗ്ഗതാ ഹോന്തി, ഭിക്ഖൂ ച പച്ചയേഹി കിലമന്താ അന്തേവാസികേ ഗഹേതും ന സക്കോന്തി. തതോ അട്ഠകഥാ പരിഹായതി, പാളിവസേനേവ പരിയത്തിം ധാരേന്തി, തതോ പാളിം സകലം ധാരേതും ന സക്കോന്തി, പഠമം അഭിധമ്മപിടകം പരിഹായതി, തഞ്ചസ്സ പരിഹായനം മത്ഥകതോ പഠായ. പഠമമേവ ഹി മഹാപകരണം പരിഹായതി, തതോ യമകം കഥാവത്ഥു പുഗ്ഗലപഞ്ഞത്തി ധാതുകഥാ വിഭങ്ഗോ ധമ്മസങ്ഗഹോ ച അനുക്കമേന പരിഹായന്തി, തതോ മത്ഥകതോ പട്ഠായ സുത്തന്തപിടകം പരിഹായതി, പഠമം ഹി അങ്ഗുത്തരനികായോ ഏകാദസകനിപാതതോ പട്ഠായ യാവഏകകനിപാതാ പരിഹായതി, തതോ മത്ഥകതോ പട്ഠായ സംയുത്തനികായോ, പഠമം ഹി മഹാവഗ്ഗോ പരിഹായതി, തതോ സളായതനവഗ്ഗോ ഖന്ധകവഗ്ഗോ നിദാനവഗ്ഗോ സഗാഥാവഗ്ഗോതി, ഏവം മജ്ഝിമനികായദീഘനികായാദയോ ച മത്ഥകതോ പട്ഠായ പരിഹായന്തി, തതോ വിനയപിടകമേവ തിട്ഠതി, തമ്പി പരിവാരതോ പട്ഠായ യാവ മഹാവിഭങ്ഗാ പരിഹായതി, തതോ ഉപോസഥക്ഖന്ധകതോ മാതികാമത്തമേവ ധാരേന്തി, തദാപി യാവ ചതുപ്പദികാപി ഗാഥാ മനുസ്സേസു പവത്തതി, താവ പരിയത്തി അനന്തരഹിതാവ ഹോതി, തായ അന്തരഹിതായ പരിയത്തി അന്തരഹിതാ നാമ ഹോതി. ഇദം **പരിയത്തിഅന്തരധാനം** നാമ.

ഗച്ഛന്തേ ഗച്ഛന്തേ കാലേ പത്തചീവരഗ്ഗഹണാദിആകപ്പം ന പാസാദികം ഹോതി, നിഗണ്ഠാദയോ വിയ അലാബുപത്താദിം അഗ്ഗബാഹായ പക്ഖിപിത്വാപി ഓലമ്ബിത്വാപി സിക്കായ ഓലഗ്ഗേത്വാപി വിചരന്തി, ചീവരരജനമ്പി ന സാരുപ്പം, ഓട്ഠട്ഠികവണ്ണം കത്വാ ധാരേന്തി, തതോ രജനമ്പി ഓവട്ടികവിജ്ഝനമ്പി ന ഹോതി, ദസാ ഛേത്വാ പരിബ്ബാജകാ വിയ കാസാവമത്തമേവ ധാരേന്തി, തതോ പരിക്ഖീണേ കാലേ ഖുദ്ദകകാസാവഖണ്ഡം ഹത്ഥേ വാ ഗീവായ വാ ബന്ധിത്വാ കസികമ്മാദീനി കത്വാ ദാരഭരണാദിം കരോന്തി, തദാ ദക്ഖിണം ദേന്തോ ജനോ സങ്ഘം ഉദ്ദിസ്സ ഏതേസം ദേതി, ഇദം സന്ധായ ഭഗവതാ വുത്തം "ഭവിസ്സന്തി ഖോ പനാനന്ദ, അനാഗതമദ്ധാനം ഗോത്രഭുനോ കാസാവകണ്ഠാ ദുസ്സീലാ പാപധമ്മാ, തേസു ദുസ്സീലേസു സങ്ഘം ഉദ്ദിസ്സ ദാനം ദസ്സന്തി, തദാപഹം, ആനന്ദ, സങ്ഘഗതം ദക്ഖിണം അസങ്ഖ്യേയ്യം അപ്പമേയ്യം വദാമീ"തി (മ॰ നി॰ ൩.൩൮൦). തതോ "പപഞ്ചോ ഏസ, കിം ഇമിനാ അമ്ഹാക"ന്തി തം കാസാവഖണ്ഡം ഛിന്ദിത്വാ അരഞ്ഞേ ഖിപന്തി, ഏതസ്മിം കാലേ ലിങ്ഗം അന്തരഹിതം നാമ ഹോതി. ഇദം **ലിങ്ഗഅന്തരധാനം** നാമ.

തതോ തത്ഥ തത്ഥ സക്കാരസമ്മാനം അലഭമാനാ ധാതുയോ ബുദ്ധാനം അധിട്ഠാനബലേന സക്കാരസമ്മാനലബ്ഭമാനകട്ഠാനം ഗമിസ്സന്തി, തതോ സബ്ബത്ഥ അലഭമാനാ സബ്ബധാതുയോ മഹാബോധിമണ്ഡമേവ ഗമിസ്സന്തി. സാസപമത്താപി ഹി ധാതു ന അന്തരാ നസ്സിസ്സതി, താ പന ബോധിമണ്ഡേ പല്ലങ്കേന

നിസിന്നബുദ്ധസരീരസിരിം, യമകപാടിഹാരിയഞ്ച ദസ്സേസ്സന്തി, തതോ ധാതുസരീരതോ തേജോ സമുട്ഠായ തം സരീരം അപണ്ണത്തികഭാവം ഗമേതി, തദാ ദസസഹസ്സചക്കവാളേ ദേവതാ പരിനിബ്ബാനദിവസേ വിയ പരിദേവിത്വാ പൂജാസക്കാരം കത്വാ പക്കമന്തി. ഇദം **ധാതുഅന്തരധാനം** നാമ.

ഇമസ്സ പഞ്ചവിധസ്സ അന്തരധാനസ്സ പരിയത്തിഅന്തരധാനമേവ മൂലം. പരിയത്തിയം ഹി സതി പടിവേധാദയോപി നട്ഠാ നാമ ന ഹോന്തി, അസതി നട്ഠാതി. യഥാ ച നിധികുമ്ഭിയാ ജാനനത്ഥായ പാസാണപിട്ഠേ ഉപനിബദ്ധഅക്ഖരേസു ധരന്തേസു നിധികുമ്ഭി നട്ഠാ നാമ ന ഹോതി, അക്ഖരേസു പന നട്ഠേസു നട്ഠാ, ഏവംസമ്പദമിദം വേദിതബ്ബം. യഥാഹ -

"യാവ തിട്ഠന്തി സുത്തന്താ,
വിനയോ യാവ ദിപ്പതി;
താവ ദക്ഖന്തി ആലോകം,
സൂരിയേ അബ്ഭുട്ഠിതേ യഥാ.

"സുത്തന്തേസു അസന്തേസു,
പമുട്ഠേ വിനയമ്ഹി ച;
തമോ ഭവിസ്സതി ലോകേ,
സൂരിയേ അത്ഥങ്ഗതേ യഥാ.

"സുത്തന്തേ രക്ഖിതേ സന്തേ,
പടിപത്തി ഹോതി രക്ഖിതാ;
പടിപത്തിയം ഠിതോ ധീരോ,
യോഗക്ഖേമാ ന ധംസതീ"തി; (അം॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧.൧൩൦; സാരത്ഥ॰ ടീ॰ പാചിത്തിയ ൩.൪൩൯);

ഏവമിമേസു പഞ്ചസു അന്തരധാനേസു ധാതുഅന്തരധാനതോ പച്ഛാ ചരിമം നാമാതി വേദിതബ്ബം.

കസ്മാ പന ദ്വേ സമ്മാസമ്ബുദ്ധാ അപുബ്ബം അചരിമം ന ഉപ്പജ്ജന്തീതി? നിരത്ഥകതോവ. ഏകോവ ഹി സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ അനന്തേസു ചക്കവാളേസു സബ്ബസത്താനമ്പി യദി ഉപനിസ്സയോ ഭവേയ്യ, ഏകക്ഖണേ സപാടിഹാരിയം സബ്ബാനുകൂലം ധമ്മം ദേസേത്വാ തേ വിനേതും സക്കോതി, കിമങ്ഗം പന നാനക്ഖണേസു, തസ്മാ ഏകസ്മിം കാലേ അനേകേസം സമ്മാസമ്ബുദ്ധാനം ഉപ്പത്തി നിരത്ഥികാവ. അനത്ഥകതാ പന അനച്ഛരിയഅഗാരവവിവാദാദിദോസതോ ചേവ മഹാപഥവിയാ ദ്വിന്നം ബുദ്ധാനം ധാരണേ അസമത്ഥതായ വികിരണാദിദോസതോ ച വേദിതബ്ബാ. ചക്കവത്തിനോ പന ഏകസ്മിം ചക്കവാളേ ദ്വേ ഏകതോ ന ഉപ്പജ്ജന്തി, ഏകോവ ഉപ്പജ്ജതി. നാനാചക്കവാളേസു പന ബഹൂപി ഏകതോ ഉപ്പജ്ജന്തീതി വേദിതബ്ബാ. ഏത്ഥ ഹി "ഏകിസ്സാ ലോകധാതുയാ"തി ഏതസ്സ ഏകസ്മിം ചക്കവാളേതി അത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ. അപുബ്ബം അചരിമഞ്ചേത്ഥ ചക്കരതനപാതുഭാവഅന്തരധാനാനം വേമജ്ഝം വേദിതബ്ബം. അന്തരധാനഞ്ചസ്സ ചക്കവത്തിനോ കാലകിരിയതോ, പബ്ബജ്ജാതോ വാ സത്തമേ ദിവസേ ഹോതി, തസ്സ ച ആനുഭാവേന ദ്വിന്നം ഏകത്ഥ സഹഅനുപ്പത്തി ച വേദിതബ്ബാ. സേസം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ. ഠാനാഠാനഞാണബലം പഠമം.

ദുതിയേ **കമ്മസമാദാനാനന്തി** സമാദിയിത്വാ കതാനം കുസലാകുസലാനം, കമ്മമേവ വാ കമ്മസമാദാനം. **ഠാനസോ ഹേതുസോതി** പച്ചയതോ ചേവ ഹേതുസങ്ഖാതകാരണതോ ച . തത്ഥ ഗതിഉപധികാലപയോഗാ വിപാകസ്സ പച്ചയാ, കമ്മം ഹേതു. തദുഭയതോ കമ്മവിപാകം യഥാഭൂതം പജാനാതി. കഥം? ഭഗവാ ഹി "ഏകച്ചസ്സ ബഹൂനി പാപകമ്മാനി ഗതിഉപധികാലപയോഗാനം സമ്പത്തിയാ പടിബാഹിതാനി ന വിപച്ചന്തി, തേസം വിപത്തിം ആഗമ്മ വിപച്ചന്തി, ഏകച്ചസ്സ ബഹൂനി കല്യാണകമ്മാനി തേസം വിപത്തിയാ പടിബാഹിതാനി ന വിപച്ചന്തി, തേസം സമ്പത്തിം ആഗമ്മ വിപച്ചന്തീ"തി പജാനാതി.

തത്ഥ **ഗതിവിപത്തീ**തി ചത്താരോ അപായാ. **ഗതിസമ്പത്തീ**തി മനുസ്സദേവഗതിയോ. **ഉപധീ**തി അത്തഭാവോ . തസ്സ സമിദ്ധി **സമ്പത്തി** നാമ, അസമിദ്ധി **വിപത്തി** നാമ. **കാലസമ്പത്തീ**തി സുരാജസുമനുസ്സകാലസങ്ഖാതോ സമ്പന്നകാലോ, തപ്പടിപക്ഖോ **കാലവിപത്തി** നാമ. തസ്സ തസ്സ പന കമ്മസ്സ സമ്മാപയോഗോ **പയോഗസമ്പത്തി,** മിച്ഛാപയോഗോ **പയോഗവിപത്തി** നാമ. തത്ഥ ഹി ഏകച്ചസ്സ കുസലകമ്മേന ദേവഗതിആദീസു ഗതിയം നിബ്ബത്തസ്സ തം ഗതിസമ്പത്തിം ആഗമ്മ കുസലാനി ഏവ വിപച്ചന്തി. തായ പന ഗതിസമ്പത്തിയാ പടിബാഹിതാനി അകുസലാനി തത്ഥ വിപച്ചിതും ന സക്കോന്തി. താനി പുന നിരയാദീസു അപായേസു നിബ്ബത്തസ്സ തം ഗതിവിപത്തിം ആഗമ്മ യഥാസുഖം വിപച്ചന്തി. തായ പന ഗതിവിപത്തിയാ പടിബാഹിതാനി കുസലാനി തത്ഥ വിപച്ചിതും ന സക്കോന്തി. ഏകച്ചസ്സ ദസ്സനീയേനാഭിരൂപേന കായേന സമന്നാഗതസ്സ യദിപി സോ ദാസോ വാ ഹോതി ഹീനജച്ചോ വാ, തം ഉപധിസമ്പത്തിം ആഗമ്മ കുസലാനി ഏവസ്സ വിപച്ചന്തി. താദിസം ഹി സുരൂപം "അയം കിലിട്ഠകമ്മസ്സ നാനുച്ഛവികോ"തി ഉച്ചേസു അമച്ചാദിട്ഠാനേസു ഠപേന്തി, ചണ്ഡാലിമ്പി സുരൂപം അഗ്ഗമഹേസിആദിട്ഠാനേസു ഠപേന്തി. തായ പന ഉപധിസമ്പത്തിയാ പടിബാഹിതാനി അകുസലാനസ്സ വിപച്ചിതും ന സക്കോന്തി. താനി പന ഉപധിവിപത്തിയം ച ഠിതസ്സ യഥാസുഖം വിപച്ചന്തി. രാജകുലാദീസു ഹി ഉപ്പന്നമ്പി ദുരൂപം ഹീനേസു ഠപേന്തി. ഏകച്ചസ്സ പന പഠമകപ്പികാനം വാ ചക്കവത്തിരഞ്ഞോ വാ ബുദ്ധാനം വാ സുരാജസുമനുസ്സാനം സമ്പന്നേ കാലേ നിബ്ബത്തസ്സ തം കാലസമ്പത്തിം ആഗമ്മ കുസലാനി ഏവ വിപച്ചന്തി, ന അകുസലാനി. താനി പുന ദുരാജദുമനുസ്സാനം വിപന്നേ കാലേ തം കാലവിപത്തിം ആഗമ്മ വിപച്ചന്തി, ന പന കുസലാനി തായ കാലവിപത്തിയാ പടിബാഹിതത്താ. ഏകച്ചസ്സ പന സീലസംയമാദിഅനവജ്ജപയോഗേന ചേവ സാവജ്ജേന വാ അനവജ്ജേന വാ ദേസകാലാനുസാരേന ആയുധസിപ്പാദിപയോഗസാമത്ഥിയേന ച സമന്നാഗതസ്സ തം പയോഗസമ്പത്തിം ആഗമ്മ കുസലാനി ഏവ വിപച്ചന്തി, ന അകുസലാനി. താനി പുന യഥാവുത്തവിപരീതപയോഗവിപത്തിം ആഗമ്മ വിപച്ചന്തി, ന പന കുസലാനി തായ പടിബാഹിതത്താ. യുദ്ധാദീസു ഹി പാണാതിപാതാദിഅകുസലം കരോന്താപി തംതംആയുധസിപ്പാദിപയോഗസമ്പത്തിം നിസ്സായേവ സേനാപതിട്ഠാനാദിമഹാസമ്പത്തിം ലഭന്തി, ന പന തം അകുസലം നിസ്സായ. യഥാ ദാനവേയ്യാവച്ചാദീസു കുസലം കരോന്താപി അധിമത്തവായാമാദിപയോഗവിപത്തിം നിസ്സായ അനയബ്യസനമ്പി പാപുണന്തി, ന പന തം കുസലം നിസ്സായ. ഏവമേതാഹി ചതൂഹി സമ്പത്തീഹി, വിപത്തീഹി ച കുസലാകുസലാനം വിപച്ചനാവിപച്ചനവിഭാഗം ഭഗവാ യഥാഭൂതം പജാനാതി. അയം താവേത്ഥ വിഭങ്ഗനയേന ദുതിയബലസ്സ വിഭാവനാ.

അപരേന ചസ്സ -

> “അഹോസി കമ്മം അഹോസി കമ്മവിപാകോ, അഹോസി കമ്മം നാഹോസി കമ്മവിപാകോ, അഹോസി കമ്മം അത്ഥി കമ്മവിപാകോ, അഹോസി കമ്മം നത്ഥി കമ്മവിപാകോ, അഹോസി കമ്മം ഭവിസ്സതി കമ്മവിപാകോ, അഹോസി കമ്മം ന ഭവിസ്സതി കമ്മവിപാകോ, അത്ഥി കമ്മം നത്ഥി കമ്മവിപാകോ, അത്ഥി കമ്മം നത്ഥി കമ്മവിപാകോ, അത്ഥി കമ്മം ഭവിസ്സതി കമ്മവിപാകോ, അത്ഥി കമ്മം ന ഭവിസ്സതി കമ്മവിപാകോ, ഭവിസ്സതി കമ്മം ഭവിസ്സതി കമ്മവിപാകോ , ഭവിസ്സതി കമ്മം ന ഭവിസ്സതി കമ്മവിപാകോ”തി (പടി॰ മ॰ ൧.൨൩൪) -

ഇമിനാ പടിസമ്ഭിദായം വുത്തേനാപി നയേന വിഭാവനാ വേദിതബ്ബാ. തത്ഥ യം അതീതത്തഭാവേ ആയൂഹിതം കമ്മം വുത്തം, ഹേതുപച്ചയം ആഗമ്മ തത്ഥേവ വിപാകം അദാസി. ഇദം സന്ധായ “അഹോസി കമ്മം അഹോസി കമ്മവിപാകോ”തി പഠമം പദം വുത്തം. യം അതീതേസു പന ദിട്ഠധമ്മവേദനീയാദീസു ബഹൂസു ഏകം ദിട്ഠധമ്മവേദനീയം ലദ്ധപച്ചയം വിപാകം ദേതി, സേസാനി അവിപാകാനി. ഏകം ഉപപജ്ജവേദനീയം പന പടിസന്ധിം ആകഡ്ഢതി, ഏകം ആനന്തരിയം നിരയപടിസന്ധിം ദേതി, സേസാനി അവിപാകാനി. അട്ഠസു സമാപത്തീസു ഏകായ ബ്രഹ്മലോകേ നിബ്ബത്തതി, സേസാ അവിപാകാ. ഇദം സന്ധായ “അഹോസി കമ്മം നാഹോസി കമ്മവിപാകോ”തി ദുതിയം പദം വുത്തം. യം അതീതം കമ്മം ഏതരഹി വിപാകം ദേതി, ഇദം സന്ധായ തതിയം. യം പുരിമനയേന ന വിപച്ചതി, ഇദം സന്ധായ ചതുത്ഥം. യം അനാഗതേ വിപാകം ദസ്സതി, ഇദം സന്ധായ പഞ്ചമം. യം ന വിപച്ചതി, ഇദം സന്ധായ ഛട്ഠം. യം ഏതരഹി ആയൂഹിതം കമ്മം ഏതരഹേവ വിപാകം ദേതി, ഇദം സന്ധായ സത്തമം. യം ന വിപച്ചതി, ഇദം സന്ധായ അട്ഠമം. ഇമിനാ നയേന സേസപദാനമ്പി അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. **ഇദം തഥാഗതസ്സാ**തി ഇദം സബ്ബേഹി ഏതേഹി പകാരേഹി അതീതാനാഗതപച്ചുപ്പന്നാനം കമ്മന്തരവിപാകന്തരാനം യഥാഭൂതതോ ജാനനഞാണന്തി അത്ഥോ. ദുതിയബലം.

തതിയേ **സബ്ബത്ഥഗാമിനി**ന്തി സബ്ബഗതിഗാമിനിഞ്ച അഗതിഗാമിനിഞ്ച. **പടിപദ**ന്തി മഗ്ഗം. **യഥാഭൂതം പജാനാതീ**തി ബഹൂസുപി മനുസ്സേസു പാണാതിപാതാദീസു ഏകമേവ അകുസലം ഏകതോ കരോന്തേസു ഇമസ്സ ചേതനാ നിരയഗാമിനീ ഭവിസ്സതി, ഇമസ്സ തിരച്ഛാനയോനിഗാമിനീ, ഇമസ്സ പേത്തിവിസയഗാമിനീ, നിരയാദീസുപി പനേസാ ഏവരൂപേ ഏവരൂപേ ഠാനേ ഏവഞ്ചേവഞ്ച വിപാകം ദസ്സതി, ഇമസ്സ പടിസന്ധിം ആകഡ്ഢിതും ന സക്കോതി, അഞ്ഞേന കമ്മേന ദിന്നപടിസന്ധികസ്സ ദുബ്ബലം ഉപധിവേപക്കം ഭവിസ്സതി. ബഹൂസു വാ ഏകതോ ദാനാദികുസലം, വിപസ്സനം വാ പട്ഠപേന്തേസു ഇമസ്സ ചേതനാ മനുസ്സഗതിഗാമിനീ ഭവിസ്സതി, ഇമസ്സ ദേവഗതിഗാമിനീ, തത്ഥാപി ഏവഞ്ചേവഞ്ച വിപാകം ദസ്സതി, ഇമസ്സ വാ വിപസ്സനാ ഏകം മഗ്ഗം ദ്വേ വാ തയോ വാ ചത്താരോ വാ പടിസമ്ഭിദാദിസഹിതേ വാ രഹിതേ വാ നിപ്ഫാദേസ്സതി, ഇമസ്സ ന കഞ്ചി പടിവേധം സാധേസ്സതീതിആദിനാ അനന്തേഹി ആകാരേഹി ഏകവത്ഥുസ്മിമ്പി ഉപ്പന്നം കുസലാകുസലസങ്ഖാതം സബ്ബത്ഥഗാമിനിപടിപദം അവിപരീതതോ പജാനാതീതി. തതിയബലം.

ചതുത്ഥേ **അനേകധാതു**ന്തി ചക്ഖുധാതുആദീഹി, കാമധാതുആദീഹി വാ ബഹുധാതും. **നാനാധാതു**ന്തി താസഞ്ഞേവ ധാതൂനം വിലക്ഖണത്താ നാനപ്പകാരം ധാതും. **ലോക**ന്തി ഖന്ധായതനധാതുലോകം. **യഥാഭൂതം പജാനാതീ**തി താസം താസം ധാതൂനം ഖന്ധായതനധാതുവിഭങ്ഗാദീസു വുത്തനയേന അനന്തപ്പഭേദം നാനത്തം അവിപരീതതോ പജാനാതി. ന കേവലഞ്ച തഥാഗതോ ഉപാദിന്നകസങ്ഖാരലോകസ്സേവ നാനത്തം പജാനാതി, അഥ ഖോ അനുപാദിന്നകസങ്ഖാരലോകസ്സാപി പച്ചേകബുദ്ധാദീഹി പടിവിജ്ഝിതും അസക്കുണേയ്യം നാനത്തം പജാനാതിയേവ. തേഹി ഉപാദിന്നകലോകസ്സാപി നാനത്തം ഏകദേസതോവ ജാനന്തി, അനുപാദിന്നസ്സ പന നേവ ജാനന്തി, സബ്ബഞ്ഞുബുദ്ധസ്സേവേതം വിസയോ. ഏവം ഹി ഇമായ നാമ ധാതുയാ ഉസ്സന്നായ ഇമേസം രുക്ഖഗച്ഛലതാദീനം, ഖന്ധദണ്ഡവല്ലിതചപത്തപുപ്ഫഫലാദിനോ സണ്ഠാനവണ്ണഗന്ധരസങ്ഗാഹി, ദേസകാലേഹി ച അനന്തപ്പഭേദം നാനത്തം, പഥവീപബ്ബതാദീനഞ്ച നാനത്തം ഹോതീതി അനന്തേഹി ആകാരേഹി ജാനിതും സക്കോതി, നാഞ്ഞേതി. ചതുത്ഥബലം.

പഞ്ചമേ **നാനാധിമുത്തിക**ന്തി ഹീനാദീഹി അധിമുത്തീഹി നാനാധിമുത്തികഭാവം. **യഥാഭൂതം പജാനാതീ**തി തീസുപി കാലേസു ഹീനാധിമുത്തികാ ഹീനാധിമുത്തികേ ഏവ സേവന്തി, പണീതാധിമുത്തികാ ച പണീതാധിമുത്തികേ. തഥാപി അസ്സദ്ധാ അസ്സദ്ധേ, ദുസ്സീലാ ദുസ്സീലേ, മിച്ഛാദിട്ഠികാ മിച്ഛാദിട്ഠികേ, സദ്ധാ സദ്ധേ, സീലസുതചാഗപഞ്ഞാദിസമ്പന്നാ ച തേ തേ ഏവ സേവന്തീതി നാനപ്പകാരതോ ജാനാതി. സദ്ധാസീലാദിസമ്പന്നാ ഹി തബ്ബിരഹിതേ അത്തനോ ആചരിയുപജ്ഝായേപി ന സേവന്തി, തേപി ഇതരേ, അത്തനാ അത്തനാ പന സദിസേ ഏവ സേവന്തീതി. പഞ്ചമബലം.

ഛട്ഠേ **പരസത്താന**ന്തി പധാനസത്താനം. **പരപുഗ്ഗലാന**ന്തി തതോ പരേസം ഹീനസത്താനം. ഏകത്ഥമേവ വാ ഏതം പദദ്വയം വേനേയ്യവസേന ദ്വിധാ വുത്തം. **ഇന്ദ്രിയപരോപരിയത്ത**ന്തി സദ്ധാദീനം ഇന്ദ്രിയാനം പരഭാവഞ്ച അപരഭാവഞ്ച, വുദ്ധിഞ്ച ഹാനിഞ്ചാതി അത്ഥോ. **യഥാഭൂത**ന്തി സബ്ബേസം സത്താനം ആസയാനുസയചരിതാധിമുത്തിആദീഹി സദ്ധാദി തിക്ഖിന്ദ്രിയമുദിന്ദ്രിയതം സബ്ബാകാരതോ ജാനാതി. തത്ഥ **ആസയോ**തി നിവാസട്ഠാനം, യത്ഥ സത്താനം ചിത്തസന്താനം നിച്ചം നിവസതി. സോ ദുവിധോ വട്ടാസയോ വിവട്ടാസയോ ച. തത്ഥ സസ്സതുച്ഛേദവസേന പവത്തം സബ്ബം ദിട്ഠിഗതം **വട്ടാസയോ** നാമ. സപ്പച്ചയനാമരൂപപരിഗ്ഗഹതോ പട്ഠായ സബ്ബം വിപസ്സനാഞാണം, മഗ്ഗഞാണഞ്ച **വിവട്ടാസയോ** നാമ. മഗ്ഗഞാണമ്പി ഹി “ദസയിമേ, ഭിക്ഖവേ, അരിയാവാസാ, യദരിയാ ആവസിംസൂ”തിആദിവചനതോ (അ॰ നി॰ ൧൦.൨൦) ആസയോവ. ഇമം പന ഭഗവാ സത്താനം ആസയം ജാനന്തോ ഉഭിന്നം ദിട്ഠിഞാണാനം അപ്പവത്തിക്ഖണേപി ജാനാതി ഏവ. കാമരാഗാദികിലേസാധിമുത്തഞ്ഞേവ ഹി പുഗ്ഗലം ഭഗവാ തഥേവ ജാനാതി. “അയം നേക്ഖമ്മാദിഅഭിരതോ വിവട്ടാസയോ”തി നേക്ഖമ്മാദിം സേവന്തഞ്ഞേവ ജാനാതി, “അയം കാമാദിഅഭിരതോ വട്ടാസയോ”തി അനുസയചരിതാദിജാനനേപി ഏസേവ നയോ. തത്ഥ **അനുസയോ** കാമരാഗാനുസയാദിതോ സത്തവിധോ. **ചരിത**ന്തി തീഹി ദ്വാരേഹി അഭിസങ്ഖതലോകിയകുസലാകുസലം. **അധിമുത്തീ**തി അജ്ഝാസയോ. ഏവമേത്ഥ ആസയാനുസയഞാണം, ഇന്ദ്രിയപരോപരിയത്തഞാണഞ്ചാതി ദ്വേ ഞാണാനി ഏകതോ ഹുത്വാ ഏകം ബലഞാണം നാമ ജാതന്തി. ഛട്ഠബലം.

സത്തമേ **ഝാനവിമോക്ഖസമാധിസമാപത്തീന**ന്തി പഠമാദീനം ചതുന്നം ഝാനാനം, “രൂപീ രൂപാനി പസ്സതീ”തിആദീനം അട്ഠന്നം വിമോക്ഖാനം, സവിതക്കസവിചാരാദീനം തിണ്ണം സമാധീനം, പഠമജ്ഝാനസമാപത്തിആദീനം നവന്നം അനുപുബ്ബസമാപത്തീനം. **സംകിലേസ**ന്തി ഹാനഭാഗിയധമ്മം. **വോദാന**ന്തി വിസേസഭാഗിയം ധമ്മം. **വുട്ഠാന**ന്തി യേന കാരണേന ഝാനാദീഹി വുട്ഠഹന്തി, തം കാരണം. തം പന ദുവിധം വോദാനമ്പി ഭവങ്ഗമ്പി. ഹേട്ഠിമം ഹി പഗുണം ഝാനം അത്തനോ വോദാനവസേന ഉപരിമസ്സ ഝാനസ്സ പദട്ഠാനതോ “വുട്ഠാന”ന്തി വുച്ചതി, തമ്ഹാ തമ്ഹാ പന

സമാധിമ്ഹാ ഭവങ്ഗവസേനേവ വുട്ഠാനതോ ഭവങ്ഗമ്പി. നിരോധതോ പന ഫലസമാപത്തിയാവ വുട്ഠഹന്തി. ഇദം പാളിമുത്തകവുട്ഠാനം നാമ, തം സബ്ബം ഭഗവാ യഥാഭൂതം സബ്ബാകാരേന പജാനാതി. സത്തമബലം.

അട്ഠമേ **പുബ്ബേനിവാസാനുസ്സതീ**തി പുബ്ബേനിവുത്ഥക്ഖന്ധാനുസ്സരണം, തം നാമഗോത്തവണ്ണാഹാരസുഖദുക്ഖാദീഹി തഥ തഥ ഭവേ വിജ്ജമാനേഹി അനന്തേഹി ആകാരേഹി യഥാഭൂതം പജാനാതീതി. അട്ഠമബലം.

നവമേ **ചുതൂപപാത**ന്തി ചുതിഞ്ച ഉപപാതഞ്ച, തം ചവമാനഉപപജ്ജമാനഹീനപണീതസുവണ്ണദുബ്ബണ്ണാദിതോ അനന്തപഭേദേ യഥാകമ്മൂപഗേ സത്തേ ദിബ്ബചക്ഖുഞാണേന വണ്ണായതനഗ്ഗഹണമുഖേന ദിസ്വാ സബ്ബാകാരതോ പജാനാതീതി. നവമബലം.

ദസമേ **ആസവാനം ഖയ**ന്തി ആസവനിരോധം നിബ്ബാനം, തം അരഹത്തമഗ്ഗഞാണേന ചതുസച്ചപടിവേധതോ പജാനാതീതി. ദസമബലം.

ഇമാനീതി യാനി ഹേട്ഠാ "തഥാഗതസ്സ ദസ തഥാഗതബലാനീ"തി അവോച, ഇമാനി താനീതി അപ്പനം കരോതി. യസ്മാ ചേതോപരിയഞാണാദീനി സാവകാദീനമ്പി യഥാരഹം വിജ്ജമാനാനിപി സവിസയം കിഞ്ചിദേവ ജാനന്തി, ന ച സബ്ബാകാരതോ. ബുദ്ധാനം പന സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം വിയ സബ്ബധമ്മേസു യഥാസകം വിസയേ സബ്ബഥ സബ്ബാകാരതോ ഏകക്ഖണേ അപ്പടിഹതം പവത്തതി, തസ്മാ "തഥാഗതബലാനീ"തി വുച്ചന്തി. യദി ഏവം സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണസ്സേവായം പഭേദോ ഹോതി, കസ്മാ പന "ദസബലഞാണാനീ"തി വിസും വിഭത്താനീതി? വിസയകിച്ചഭൂമിഭേദതോ നേസം അഞ്ഞത്താ. ദസബലഞാണേസു ഹി പഠമം കാരണാകാരണമേവ ജാനാതി, ദുതിയം കമ്മന്തരവിപാകന്തരമേവ ജാനാതി, തതിയം കമ്മപരിച്ഛേദമേവ, ചതുത്ഥം നാനത്തകാരണമേവ, പഞ്ചമം സത്താനം അജ്ഝാസയാധിമുത്തിമേവ, ഛട്ഠം ഇന്ദ്രിയാനം തിക്ഖമുദുഭാവമേവ, സത്തമം ഝാനാദീഹി സദ്ധിം തേസം സംകിലേസാദിമേവ, അട്ഠമം പുബ്ബേനിവുത്ഥക്ഖന്ധസന്തതിമേവ, നവമം സത്താനം ചുതിപടിസന്ധിമേവ, ദസമം സച്ചപരിച്ഛേദമേവ, നാഞ്ഞം.

സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം പന ഏതേഹി ജാനിതബ്ബഞ്ച തതോ ഉത്തരിഞ്ച സബ്ബം അതീതാദിഭേദം ഏകക്ഖണേ സബ്ബാകാരതോ ജാനാതി, ഏതേസം പന കിച്ചം ന സബ്ബം കരോതി. തം ഹി ഝാനം ഹുത്വാ അപ്പേതും, ഇദ്ധി ഹുത്വാ വികുബ്ബിതും, മഗ്ഗോ ഹുത്വാ കിലേസേ ഖേപേതും ന സക്കോതി. ദസബലഞാണാനി പന തം സബ്ബം യഥാരഹം കാതും സക്കോന്തി. തേസു ച പടിപാടിയാ സത്ത ഞാണാനി കാമാവചരാനി, തതോ ദ്വേ രൂപാവചരാനി, അവസാനേ ഏകം ലോകുത്തരം. സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം പന കാമാവചരമേവാതി ഏവം വിസയകിച്ചഭൂമിഭേദതോ അഞ്ഞമേവ ദസബലഞാണം. അഞ്ഞം സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണന്തി. അയം താവ പദത്ഥാനുസാരതോ വിനിച്ഛയോ. **ധമ്മഭേദാ**ദിതോ പന സബ്ബോപി വിനിച്ഛയോ ഏകവിധകോട്ഠാസതോ പട്ഠായ ഏത്ഥ വുത്താനുസാരതോവ ഞാതബ്ബോ, സുത്തന്തഭാജനീയാദയോ ഹി വിഭങ്ഗനയഭേദാ ഏത്ഥ, ഇതോ പരേസു ച വിഭങ്ഗേസു നത്ഥീതി.

ഞാണവിഭങ്ഗമാതികത്ഥവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ഖുദ്ദകവത്ഥുവിഭങ്ഗമാതികത്ഥവണ്ണനാ

ഖുദ്ദകവത്ഥുവിഭങ്ഗമാതികായ പനായം നിക്ഖേപപരിച്ഛേദേന സദ്ധിം **അത്ഥതോ** വിനിച്ഛയോ. മാതികായ ഹി ആദിതോ താവ - **ജാതിമദോ**തിആദയോ തേസത്തതി ഏകകാ നിക്ഖിത്താ, തതോ **കോധോ ച ഉപനാഹോ ചാ**തിആദയോ അട്ഠാരസ ദുകാ, അകുസലമൂലാദയോ പഞ്ചതിംസ തികാ, ആസവചതുക്കാദയോ ചുദ്ദസ ചതുക്കാ, ഓരമ്ഭാഗിയസംയോജനാദയോ പന്നരസ പഞ്ചകാ, വിവാദമൂലാദയോ ചുദ്ദസ ഛക്കാ, അനുസയാദയോ സത്ത സത്തകാ, കിലേസവത്ഥുആദയോ അട്ഠ അട്ഠകാ, ആഘാതവത്ഥുആദയോ നവ നവകാ, കിലേസവത്ഥുആദയോ സത്ത ദസകാ, ഛന്നം അട്ഠാരസകാനം വസേന അട്ഠസതതണ്ഹാവിചരിതാനി ച യഥാക്കമം നിക്ഖിപിത്വാ അന്തേ ദ്വാസട്ഠി ദിട്ഠിഗതാനി ബ്രഹ്മജാലസുത്തേ അതിദിസ്സിതാനീതി സബ്ബാനിപി തേസട്ഠിഅധികാനി അട്ഠകിലേസസതാനി നിക്ഖിത്താനീതി വേദിതബ്ബാനി. അയം താവ നിക്ഖേപപരിച്ഛേദോ.

അത്ഥതോ പന **"ജാതിമദോ"**തിആദീസു ജാതിഉച്ചാകുലീനതം നിസ്സായ "ഖത്തിയാദീനം ചതുന്നമ്പി വണ്ണാനം അഹം ഉത്തമജാതികോ, ഇമേ ന ഉത്തമജാതികാ"തി ഏവം അത്തുക്കംസനപരവമ്ഭനവസേന ഉപ്പന്നോ മജ്ജനാകാരപ്പവത്തോ മാനോ **ജാതിമദോ** നാമ. സേസപദേസുപി ഏസേവ നയോ. തഥ ആദിച്ചഗോത്തകസ്സപഗോത്താദിഉത്തമഗോത്തം നിസ്സായ **ഗോത്തമദോ**. നിരാബാധതം, യോബ്ബഞ്ഞം, "ചിരം സുഖം ജീവിം ജീവാമി ജീവിസ്സാമീ"തി ഏവം ജീവിതം, ബഹുലാഭഞ്ച നിസ്സായ യഥാക്കമം **ആരോഗ്യമദാ**ദയോ വുത്താ. സുകതപണീതപച്ചയലാഭം, മാനനവന്ദനാദിഗരുകാരം മഞ്ഞേവ പമുഖം കത്വാ പഞ്ഹം പുച്ഛന്തി, പരിവാരേത്വാ ഗച്ഛന്തീതി ഏവം പുരേക്ഖാരം, മഹാപരിവാരം, സുചിപരിവാരഞ്ച നിസ്സായ യഥാക്കമം **സക്കാരമദാ**ദയോ ച വേദിതബ്ബാ. ഭോഗോ പന കിഞ്ചാപി ലാഭഗ്ഗഹണേനേവ ഗഹിതോ, നിഹിതധനവസേന പനേത്ഥ ലാഭോ വേദിതബ്ബോ, "അന്നപാനവത്ഥാഭരണമാലാഗന്ധാദിഉപഭോഗസമിദ്ധിവസേനാപി വത്തും വട്ടതീ"തിപി വദന്തി. സരീരവണ്ണം, ഗുണവണ്ണഞ്ച നിസ്സായ **വണ്ണമദോ**. ബാഹുസച്ചം, പടിഭാനം, "വണ്ണം ബുദ്ധവംസം രാജവംസം ജനപദവംസം ഗാമവംസം രത്തിന്ദിവപരിച്ഛേദം നക്ഖത്തമുഹുത്തയോഗം ജാനാമീ"തി ഏവം രത്തഞ്ഞുതം വാ നിസ്സായ യഥാക്കമം **സുതമദാ**ദയോ ച വേദിതബ്ബാ. ജാതിപിണ്ഡപാതികതം, അനവഞ്ഞാതതം, ഇരിയാപഥപാസാദികതം, മഹിദ്ധികതഞ്ച നിസ്സായ യഥാക്കമം **പിണ്ഡപാതികമദാ**ദയോ. കിഞ്ചാപി പരിവാര-ഗ്ഗഹണേന യസോ ഗഹിതോ. പരിവാരസ്സ പന സവസവത്തകഭാവേന പത്ഥടതം കിത്തിയസഞ്ഞേവ വാ നിസ്സായ **യസമദോ**. പരിസുദ്ധസീലം , ഉപചാരപ്പനാഝാനം, സിപ്പകോസല്ലം, സരീരസ്സ ആരോഹസമ്പദം, പരിണാഹസമ്പദം, അനൂനനിദ്ദോസഅങ്ഗപച്ചങ്ഗതായ സരീരപാരിപൂരിഞ്ച നിസ്സായ **സീലമദാ**ദയോ വേദിതബ്ബാ.

ഇമിനാ ഏത്തകേന ഠാനേന സവത്ഥുകം മാനം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി അവത്ഥുകമേവ സാമഞ്ഞതോ മാനം ദസ്സേന്തോ **"മദോ"**തി ആഹ. **പമാദോ**തിആദീസു പഞ്ചകാമഗുണേസു ചിത്തവോസ്സഗ്ഗസങ്ഖാതോ സുചരിതാസേവനായ, ദുച്ചരിതസേവനായ ച ഹേതുഭൂതോ പമജ്ജനാകാരപ്പവത്തോ അകുസലചിത്തുപ്പാദോ **പമാദോ** നാമ, സ്വായം സതിവോസ്സഗ്ഗലക്ഖണോ. വാതഭരിതഭത്താ വിയ മാതാപിതൂസുപി അനോണതഭാവസങ്ഖാതോ കക്ഖളമാനോ **ഥമ്ഭോ** നാമ, സ്വായം ചിത്തസ്സ ഉദ്ധുമാതഭാവലക്ഖണോ. അഞ്ഞേസം ഗേഹാദിഉപകരണസമ്പദം, വിജ്ജാസമ്പദം വാ ദിസ്വാ തദ്ദിഗുണസമാരമ്ഭനവസപ്പവത്തോ അകുസലചിത്തുപ്പാദോ **സാരമ്ഭോ** നാമ. ഗമ്ഭോപി ഹി സാരമ്ഭവസേന ഉഗ്ഗഹേതും ന വട്ടതി, അകുസലമേവ ഹോതി. സ്വായം കരണുത്തരിയലക്ഖണോ.

അത്ര അത്ര വിസയേ ഇച്ഛാ അസ്സാതി അത്രിച്ഛോ, പുഗ്ഗലോ, തസ്സ ഭാവോ **അത്രിച്ഛതാ**. ഏവം **മഹിച്ഛതാ**ദീസുപി അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. തത്ഥ യം യം ലദ്ധം, തേന തേന അസന്തുസ്സിത്വാ അപരസ്സ അപരസ്സ പത്ഥനാവസേന പവത്തോ ലോഭോ **അത്രിച്ഛതാ**. യായ അത്തനാ ലദ്ധം പണീതമ്പി ലാമകം വിയ ഖായതി, പരേന ലദ്ധം ലാമകമ്പി പണീതം വിയ ഖായതി. സായം അപരാപരലാഭപത്ഥനാലക്ഖണാ. സന്തഗുണവിഭാവനാവസപ്പവത്തോ ചേവ തദുപ്പന്നേഹി അതിമഹന്തേഹിപി വത്ഥൂഹി അസന്തുസ്സനാകാരപ്പവത്തോ ച ലോഭോ **മഹിച്ഛതാ**. യായ സമന്നാഗതോ പുഗ്ഗലോ പച്ചയേഹി ദുപ്പൂരോ അഗ്ഗി വിയ ഉപാദാനേന, സമുദ്ദോ വിയ ച ഉദകേന. യാ ചായം സന്തഗുണസമ്ഭാവനതാ, പടിഗ്ഗഹണേ ച പരിഭോഗേ ച അമത്തഞ്ഞുതാ, ഏതം മഹിച്ഛതാലക്ഖണം.

അസന്താനം പന സദ്ധാസീലാനം, മഗ്ഗഫലാദീനഞ്ച ലോകിയലോകുത്തരാനം ഗുണാനം വിഭാവനാവസപ്പവത്തോ ചേവ തദുപ്പന്നേഹി അതിമഹന്തേഹിപി പച്ചയേഹി അസന്തുസ്സനാകാരപ്പവത്തോ ച ലോഭോ **പാപിച്ഛതാ**. യാ ചായം അസന്തഗുണസമ്ഭാവനതാ, പടിഗ്ഗഹണേ ച പരിഭോഗേ ച അമത്തഞ്ഞുതാ ഏതം പാപിച്ഛതാലക്ഖണം.

സിങ്ഗന്തി വിജ്ഝനട്ഠേന സിങ്ഗം, നാഗരികഭാവസങ്ഖാതസ്സ കിലേസസിങ്ഗസ്സേതം അധിവചനം, തം അത്ഥതോ സിങ്ഗാരകരണവസപ്പവത്തോ ലോഭോവ. **തിന്തിണ**ന്തി ഖീയനം, തം അത്ഥതോ നിവാസട്ഠാനേ സുനഖാനം വിയ അഞ്ഞമഞ്ഞം സത്താനം "തവ സന്തകം, മമ സന്തക"ന്തി ഖിയ്യനാകാരപ്പവത്തോ ദോസോവ. **ചാപല്യ**ന്തി ചപലതാ, തം പത്തചീവരാദിപരിക്ഖാരാനം, അത്തഭാവസ്സ ച മണ്ഡനവിഭൂസനകേളായനവസപ്പവത്തോ രാഗോവ, യേന സമന്നാഗതോ ജിണ്ണോപി ദഹരോ വിയ ഹോതി. **അസഭാഗവുത്തീ**തി വിസഭാഗവുത്തി വിസഭാഗകിരിയാ, സാ ഗരുട്ഠാനിയേസുപി അനാദരവസേന വിപച്ചനീകഗ്ഗാഹിതാവസപ്പവത്തോ ദോസോവ , യായ സമന്നാഗതോ ഗിലാനേപി മാതാപിതുആചരിയുപജ്ഝായാദികേ ന ഓലോകേതി, തേഹി സദ്ധിം ലാഭസക്കാരകാരണാ കലഹം കരോതി, തേസു ഹിരോത്തപ്പം, ചേതിയാദീസു ചിത്തീകാരഞ്ച ന പച്ചുപട്ഠപേതി. **അരതീ**തി പന്തേസു സേനാസനേസു, സമഥവിപസ്സനാസു ച അനഭിരമണാ ഉക്കണ്ഠിതതാ, സാ തഥാപവത്തോ അകുസലചിത്തുപ്പാദോ. **തന്ദീ**തി ആലസ്യം. **വിജമ്ഭിതാ**തി കായസ്സ ആനമനാദിആകാരേന ഫന്ദനാ വിജമ്ഭനാ. **ഭത്തസമ്മദോ**തി ഭത്തമുച്ഛായ കായസ്സ അകമ്മഞ്ഞതാ. **ചേതസോ ച ലീനത്ത**ന്തി ചിത്തസങ്കോചോ. അത്ഥതോ പനേതാനി സബ്ബാനിപി ഥിനമിദ്ധവസേന ചിത്തസ്സ ഗിലാനാകാരോവ.

കുഹനാതിആദീസു ലാഭസക്കാരസിലോകസന്നിസ്സിതസ്സ പാപിച്ഛസ്സ തേന തേന ഉപായേന വിമ്ഹാപനാ **കുഹനാ** നാമ. സാ തിവിധാ പച്ചയപടിസേവനസാമന്തജപ്പനഇരിയാപഥസണ്ഠാപനവസേന. തത്ഥ ചീവരാദീഹി നിമന്തിതസ്സ തദത്ഥികസ്സേവ സതോ പാപിച്ഛതം നിസ്സായ പടിക്ഖിപനേന, തേ ച ഗഹപതികേ അത്തനി സുപ്പതിട്ഠിതസദ്ധേ ഞത്വാ പുന തേസം "അഹോ അയ്യോ അപ്പിച്ഛോ ന കിഞ്ചി പടിഗ്ഗണ്ഹിതും ഇച്ഛതി, സുലദ്ധം വത നോ അസ്സ, സചേ അപ്പമത്തകം കിഞ്ചി പടിഗ്ഗണ്ഹേയ്യാ"തി നാനാവിധേഹി ഉപായേഹി പണീതാനി ചീവരാദീനി ഉപനാമേന്താനം തദനുഗ്ഗഹകാമതഞ്ഞേവ ആവികത്വാ പടിഗ്ഗഹണേന ച തതോ പഭുതി അപി സകടഭാരേഹി ഉപനാമനഹേതുഭൂതം വിമ്ഹാപനം **പച്ചയപടിസേവനസങ്ഖാതാ കുഹനാ** നാമ. പാപിച്ഛസ്സേവ പന സതോ "യോ ഏവരൂപം ചീവരം ധാരേതി, സോ സമണോ മഹേസക്ഖോ"തിആദിനാ ഉത്തരിമനുസ്സധമ്മാധിഗമപരിദീപനവാചായ തഥാ തഥാ വിമ്ഹാപനം **സാമന്തജപ്പനസങ്ഖാതാ കുഹനാ** നാമ. പാപിച്ഛസ്സേവ പന സതോ സമാഹിതസ്സേവ സമ്ഭാവനാധിപ്പായകതേന പണിധായ സണ്ഠപിതേന ഗമനാദിഇരിയാപഥേന വിമ്ഹാപനം **ഇരിയാപഥസണ്ഠപനസങ്ഖാതാ കുഹനാ** നാമ.

ആലപനാതിആദിനാ പന വുത്തപച്ചയപടിസംയുത്താ വാചായേവ ദസ്സിതാ. അനുപ്പിയഭാണിതാ, ചാടുകമ്യതാ, മുഗ്ഗസൂപ്യതാ, പാരിഭടയതാ ച **ആലപനാ** നാമ. തത്ഥ **ആലപനാ**തിആദിതോവ ലപനാ. **അനുപ്പിയഭാണിതാ**തി സച്ചാനുരൂപം, ധമ്മാനുരൂപം വാ അനപലോകേത്വാ പുനപ്പുനം പിയഭണനം. **ചാടുകമ്യതാ**തി നീചവുത്തിതാ, അത്താനം ഹേട്ഠതോ ഠപേത്വാ പവത്തനം. **മുഗ്ഗസൂപ്യതാ**തി മുഗ്ഗസൂപസദിസതാ, അപക്കമുഗ്ഗസദിസേന അപ്പസച്ചേന സമന്നാഗതവചനതാ. **പാരിഭടയതാ**തി കുലദാരകാനം അങ്കേന പരിഹരണാദികം പരിഭടസ്സ കിച്ചം. ഏവമയം സബ്ബോപി കിരിയാഭേദോ "ലപനാ"ത്വേവ വുച്ചതി. പരേസം പന പച്ചയദാനസഞ്ഞാജനകം കായവചീകമ്മം **നേമിത്തികതാ** നാമ, യാ "പരികഥോഭാസനിമിത്തകമ്മ"ന്തി വുച്ചതി. അക്കോസനവമ്ഭനഗരഹണാദീഹി യഥാ ദായകോ അവണ്ണം ഭായതി, ഏവം തം നിപ്പീളനം **നിപ്പേസികതാ** നാമ. അയം ഹി യസ്മാ വേളുപേസികായ വിയ അബ്ഭങ്ഗം ഇമായ പരസ്സ ഗുണം നിപ്പേസേതി നിപുഞ്ഛതി, യസ്മാ വാ ഗന്ധജാതം പിസിത്വാ ഗന്ധമഗ്ഗനാ വിയ പരഗുണേ നിപ്പിസിത്വാ വിചുണ്ണേത്വാ ഏസാ ലാഭമഗ്ഗനാ ഹോതി, തസ്മാ "നിപ്പേസികതാ"തി വുച്ചതി. ഏകസ്മിം പന കുലേ ലദ്ധാമിസം അഞ്ഞത്ഥ ദാനവസേന ലാഭേന ലാഭസ്സ പത്ഥനാ **ലാഭേന ലാഭം നിജിഗീസനാ** നാമ. ഇമേ ച കുഹനാദയോ പഞ്ചപി തഥാ തഥാ പവത്താ ലോഭാദിഅകുസലചിത്തുപ്പാദാതി വേദിതബ്ബാ. "സേയ്യോഹമസ്മീ"തിആദയോ ദ്വാദസ മാനാ ഹേട്ഠാ സംയോജനഗോച്ഛകേ വുത്താനുസാരേന സുവിഞ്ഞേയ്യാവ. തത്ഥ ച ആദിതോ തയോ മാനാ പുഗ്ഗലം അനിസ്സായ ജാതിഗോത്തരൂപഭോഗസിപ്പസുതാദിമാനവത്ഥുവസേനേവ കഥിതാ, തതോ പരം പന നവ മാനാ സേയ്യസദിസഹീനപുഗ്ഗലേ നിസ്സായ കഥിതാ.

ഏവമേതേഹി ദ്വാദസഹി പദേഹി സവത്ഥുകേ മാനേ കഥേത്വാ ഇദാനി അവത്ഥുകം ദസ്സേതും **"മാനോ"**തിആദി വുത്തം. തതോ പരം **അതിമാനോ**തിആദീസു "ജാതിആദീഹി മയാ സദിസോ നത്ഥീ"തി അതിക്കമിത്വാ മഞ്ഞനാവസേന പവത്തോ മാനോ **അതിമാനോ** നാമ. "ഇമേ മയാ പുബ്ബേ സദിസാ, ഇദാനി അഹം സേട്ഠോ, ഇമേ ഹീനതരാ"തി ഉപ്പന്നോ മാനോ ഭാരാതിഭാരോ വിയ **മാനാതിമാനോ** നാമ. അത്താനം പന അവമഞ്ഞനാവസേന പവത്തോ മാനോ **ഓമാനോ** നാമ, സോ "ഹീനോഹമസ്മീ"തി പവത്തഹീനമാനസദിസോവ. അനധിഗതേസു അരിയധമ്മേസു "അധിഗതാ മയാ"തി ഉപ്പന്നോ മാനോ അധികമാനത്താ **അധിമാനോ** നാമ, അയം പന സോതാപന്നാദിഅരിയസാവകാനം "അഹം സകദാഗാമീ"തിആദിനാ ന ഉപ്പജ്ജതി തേസം മഗ്ഗഫലനിബ്ബാനപഹീനകിലേസാവസിട്ഠകിലേസപച്ചവേക്ഖണേന അരിയഗുണപടിവേധേ നിക്കങ്ഖത്താ. ദുസ്സീലസ്സ പന ന ഉപ്പജ്ജതേവ, സീലവതോപി പരിച്ചത്തകമ്മട്ഠാനസ്സ ന ഉപ്പജ്ജതി, പരിസുദ്ധസീലസ്സേവ പന സുദ്ധസമഥലാഭിനോ, സുദ്ധവിപസ്സനാലാഭിനോ, തദുഭയലാഭിനോ വാ ഉപ്പജ്ജതി. തേസു തദുഭയലാഭീ അരഹത്തേ ഏവ അധിമഞ്ഞിത്വാ പതിട്ഠാതി സുവിക്ഖമ്ഭിതകിലേസത്താ, പരിമദ്ദിതസങ്ഖാരത്താ ച, ഇതരേ സോതാപന്നാദീസുപീതി വേദിതബ്ബാ. പഞ്ചസു പന ഖന്ധേസു "അഹമസ്മീ"തിആദിനാ പവത്തോ മാനോ **അസ്മിമാനോ** നാമ. പാപകേന പന പരൂപഘാതകേന കമ്മായതനസിപ്പായതനവിജ്ജാട്ഠാനാദിനാ അത്താനം സേയ്യാദിതോ ജപ്പനവസേന പവത്തോ മാനോ **മിച്ഛാമാനോ** നാമ.

ഞാതിവിതക്കോതിആദീസു "മയ്ഹം ഞാതകാ സുഖജീവിനോ സമ്പത്തിയുത്താ"തി ഏവം ഗേഹസിതപേമേന ഞാതകേ ഉദ്ദിസ്സ ഉപ്പന്നോ വിതക്കോ **ഞാതിവിതക്കോ** നാമ, "ഞാതകാ ഖയം ഗതാ വയം ഗതാ സദ്ധാ പസന്നാ"തിആദിനാ പന നേക്ഖമ്മസിതോ ഞാതിവിതക്കോ നാമ ന ഹോതി. ഏവം **ജനപദവിതക്കേ**പി, തസ്സ പന

“അമ്ഹാകം ജനപദോ സുഭിക്ഖോ സുന്ദരോ”തിആദിനാ പവത്തിആകാരോ വേദിതബ്ബോ. അമരത്ഥായ വിതക്കോ, അമരോ വാ വിതക്കോതി **അമരവിതക്കോ**. തത്ഥ യോ ഉക്കുടികപ്പധാനാദീഹി ദുക്ഖേ നിജ്ജിണ്ണേ സമ്പരായേ അത്താ സുഖീ അമരോ ഹോതീതി ഏവം പവത്തോ, സോ അമരത്ഥായ വിതക്കോ നാമ. യോ പന ദിട്ഠിഗതികസ്സ ഏകസ്മിം പക്ഖേ അസണ്ഠഹിത്വാ “ഏവമ്പി മേ നോ, തഥാപി മേ നോ, അഞ്ഞഥാപി മേ നോ”തിആദിനാ അമരമച്ഛോ വിയ ഗഹേതും അസക്കുണേയ്യതായ പവത്തോ, സോ അമരോ വിതക്കോ നാമ. തം ദുവിധമ്പി ഏകതോ കത്വാ ഇധ “അമരവിതക്കോ”തി വുത്തോ.

അനുദ്ദയതാ പതിരൂപകേന പന ഗിഹീഹി സഹസോകിസഹനന്ദിതാദിവസേന ഗേഹസിതപേമേന യുത്തോ **പരാനുദ്ദയതാപടിസംയുത്തോ വിതക്കോ** നാമ. ലാഭേന ചേവ സക്കാരേന ച കിത്തിസദ്ദേന ച സദ്ധിം ആരമ്മണകരണവസേന യുത്തോ ഗേഹസിതോ വിതക്കോ **ലാഭസക്കാരസിലോകപടിസംയുത്തോ വിതക്കോ** നാമ, തസ്സ പന “അഹോ വത മേ ലാഭാദയോ ഉപ്പജ്ജേയ്യു”ന്തിആദിനാ പവത്തിആകാരോ വേദിതബ്ബോ. “അഹോ വത മം പരേ ന അവജാനേയ്യു”ന്തി ഉപ്പന്നോ ഗേഹസിതോ വിതക്കോ **അനവഞ്ഞത്തിപടിസംയുത്തോ വിതക്കോ** നാമ. ഏകകം.

ദുകാദീസു കോധാദയോ ഹേട്ഠാ വുത്തത്ഥേ വജ്ജേത്വാ അവസേസാനഞ്ചേവ വണ്ണനാ ഹോതി. തത്ഥ ദുകേസു താവ **ഉപനാഹോ**തിആദീസു പുബ്ബഭാഗേ കോധോ “അക്കോച്ഛിമ”ന്തിആദിനാ ആസേവനേന അപരകാലേ വേരചിത്തേ ദള്ഹതരം ആബദ്ധോ **ഉപനാഹോ** നാമ, യേന സമന്നാഗതോ വേരം നിസ്സജ്ജിതും ന സക്കോതി വസാതേലമക്ഖിതപിലോതികാ വിയ, സോധിയമാനമ്പിസ്സ ചിത്തം ന പരിസുജ്ഝതി, സ്വായം വേരുപനിബന്ധനലക്ഖണോ.

പരഗുണം പന വിനാസേത്വാ തത്ഥ ദോസമക്ഖനവസേന പവത്തോ കോധോ **മക്ഖോ** നാമ. അയം ഹി പഠമതരം അത്തനോ ചിത്തം ഗൂഥോ വിയ ഗൂഥഗ്ഗാഹകം ഹത്ഥം മക്ഖേതി, പച്ഛാ പരന്തി “മക്ഖോ”തി വുത്തോ, സ്വായം പരഗുണമക്ഖനലക്ഖണോ. പളാസേതീതി **പളാസോ,** പരസ്സ ഗുണേ ദസ്സേത്വാ അത്തനോ ഗുണേഹി സമേ കരോതീതി അത്ഥോ. തഥാപവത്തോ ലോഭോ, സ്വായം യുഗഗ്ഗാഹലക്ഖണോ.

ദ്വാരത്തയേപി വിജ്ജമാനസ്സേവ ദോസസ്സ പടിച്ഛാദനതോ ചക്ഖുമോഹനമായാ വിയാതി **മായാ,** സാ കതദോസപടിച്ഛാദനലക്ഖണാ. സന്തസ്സ ഭാവോ, കമ്മം വാ **സാഠേയ്യം,** കേരാടിയം, തം അവിജ്ജമാനഗുണപ്പകാസനലക്ഖണം.

അനജ്ജവാദയോ ഹേട്ഠാ വുത്തഅജ്ജവാദിപടിപക്ഖഅകുസലവസേന വേദിതബ്ബാ. **അജ്ഝത്തസംയോജന**ന്തിആദീസു അജ്ഝത്തന്തി കാമഭവോ, തത്ഥ സത്തേ ബന്ധനവസേന പവത്താനി പഞ്ചോരമ്ഭാഗിയസംയോജനാനി **അജ്ഝത്തസംയോജനം** നാമ. ബഹിദ്ധാതി രൂപാരൂപഭവോ. തത്ഥ ബന്ധനവസേന പവത്താനി പഞ്ച ഉദ്ധമ്ഭാഗിയസംയോജനാനി **ബഹിദ്ധാസംയോജനം** നാമ. കാമഭവേ ഹി സത്താനം ആലയോ ബഹുകോ, ന ഇതരേസു, തസ്മാ സോ അജ്ഝത്തം ഇതരേ ച ബഹിദ്ധാതി വേദിതബ്ബാ. ദുകം.

തികേസു പന ലോഭാദീനി **തീണി അകുസലമൂലാനി** നാമ. കാമബ്യാപാദവിഹിംസാസമ്പയുത്താ വിതക്കാ **തയോ അകുസലവിതക്കാ** നാമ. തേ ഏവ സഞ്ഞാസീസേന **തിസ്സോ അകുസലസഞ്ഞാ**. സഭാവട്ഠേന **തിസ്സോ അകുസലധാതുയോ**തി ച വുച്ചന്തി. കായവചീമനോദുച്ചരിതാനി **തീണി ദുച്ചരിതാനി** നാമ, താനി ദ്വാരത്തയപ്പവത്താനം പാണാതിപാതാദീനം, സബ്ബാകുസലാനം വാ വസേന യോജേതബ്ബാനി. സുത്തന്തപരിയായേന പന ദിട്ഠാസവവജ്ജിതാ കാമാസവാദയോ **തയോ ആസവാ** നാമ. സക്കായദിട്ഠിവിചികിച്ഛാസീലബ്ബതപരാമാസാ **തീണി സംയോജനാനി** നാമ.

കാമതണ്ഹാ ഭവതണ്ഹാ വിഭവതണ്ഹാ ച **തിസ്സോ തണ്ഹാ** നാമ. തത്ഥ സസ്സതദിട്ഠിസഹഗതോ രാഗോ **ഭവതണ്ഹാ,** ഉച്ഛേദദിട്ഠിസഹഗതോ രാഗോ **വിഭവതണ്ഹാ,** അവസേസാ പന സബ്ബാപി തണ്ഹാ **കാമതണ്ഹാ**. കാമധാതുപടിസംയുത്തോ വാ രാഗോ കാമതണ്ഹാ, രൂപാരൂപധാതുപടിസംയുത്തോ ഭവതണ്ഹാ, ഉച്ഛേദദിട്ഠിസഹഗതോ വിഭവതണ്ഹാതി വേദിതബ്ബാ. കാമതണ്ഹാ രൂപതണ്ഹാ അരൂപതണ്ഹാ ച **അപരാപി തിസ്സോ തണ്ഹാ** നാമ. രൂപതണ്ഹാ അരൂപതണ്ഹാ നിരോധതണ്ഹാ ച പുന **അപരാപി തിസ്സോ തണ്ഹാ** നാമ. തത്ഥ **നിരോധതണ്ഹാ**തി ഉച്ഛേദദിട്ഠിസഹഗതോ. കാമേസനാ ഭവേസനാ ബ്രഹ്മചരിയേസനാ ച **തിസ്സോ ഏസനാ** നാമ. തത്ഥ **ബ്രഹ്മചരിയേസനാ**തി സസ്സതുച്ഛേദദിട്ഠിസങ്ഖാതബ്രഹ്മചരിയസ്സ ഗവേസനാ. “സേയ്യോഹമസ്മീതി വിധാ, സദിസോഹമസ്മീതി വിധാ, ഹീനോഹമസ്മീതി വിധാ”തി ഏവം വുത്തമാനവിധാ **തിസ്സോ വിധാ** നാമ. മാനോ ഹി സേയ്യാദിവസേന വിദഹനതോ മഞ്ഞനതോ “വിധാ”തി വുച്ചതി. ജാതിജരാമരണാനി പടിച്ച ഉപ്പന്നാനി ഭയാനി **തീണി ഭയാനി** നാമ. “അതീതം വാ അദ്ധാനം ആരബ്ഭാ”തിആദിനാ വുത്താനി തീണി, ബുദ്ധാദീസു കങ്ഖനവിചികിച്ഛനവസേന പവത്താ തിസ്സോ അവിജ്ജാ **തീണി തമാനി** നാമ. വിചികിച്ഛാസീസേന തസ്സ വിഭങ്ഗേ തംസമ്പയുത്താ അവിജ്ജാവ വുത്താ, തസ്സാ ഏവ പടിച്ഛാദകത്തേനപി തമഭാവതോതി ദട്ഠബ്ബം.

യം കിഞ്ചി പന സത്തസ്സ സുഖാദികം ഉപ്പജ്ജതി, തം സബ്ബം പുബ്ബേകതഹേതൂതി ഏകം തിത്ഥായതനം, ഇസ്സരനിമ്മാനഹേതൂതി ദുതിയം, അഹേതുഅപ്പച്ചയാതി തതിയന്തി ഇമാനി **തീണി തിത്ഥായതനാനി** നാമ. തത്ഥ പഠമവാദീ കുസലാകുസലകിരിയഉതുചിത്താഹാരാദികം, ഗതിഉപധിആദികം, സപ്പുരിസൂപനിസ്സയസദ്ധമ്മസ്സവനാദികഞ്ച സബ്ബം പച്ചയപച്ചയുപ്പന്നം പടിക്ഖിപിത്വാ ഏകം കമ്മവിപാകമേവ സമ്പടിച്ഛതി, ഇതരേ പന ദ്വേപി സബ്ബം ഹേതും പടിക്ഖിപിത്വാ ഇസ്സരഹേതുകം, അഹേതുകഞ്ച സമ്പടിച്ഛന്തി, തേസം തിണ്ണം വാദാനം വസേനേവ പയോജനാഭാവാദിതോ യഥാനുരൂപം ദോസോ ഞാതബ്ബോ. ഗന്ഥവിത്ഥാരഭയേന പനേത്ഥ ന വിത്ഥാരയിമ്ഹ.

രാഗദോസമോഹാ പന തയോ പലിബോധട്ഠേന **കിഞ്ചനാ** നാമ. തേ ഏവ ഹി കിലേസട്ഠേന **അങ്ഗണാനി,** മലീനഭാവകരണട്ഠേന **മലാനി,** പക്ഖലനപാതഹേതുതോ **വിസമാനി** ച ഹോന്തി. പാണാതിപാതാദീനി കായവചീമനോവിസമാനി **അപരാനിപി തീണി വിസമാനി** നാമ. രാഗദോസമോഹാ അനുദഹനട്ഠേന **തയോ അഗ്ഗീ,** കസടനിരോജട്ഠേന **കസാവാ** ച ഹോന്തി. പാണാതിപാതാദീനി കായകസാവാദയോ പന **അപരേപി തയോ കസാവാ** നാമ. അസ്സാദദിട്ഠിത്തികേ കാമപരിഭോഗേ “നത്ഥി കാമേസു ദോസോ”തി ഏവം പവത്താ സസ്സതദിട്ഠി **അസ്സാദദിട്ഠി** നാമ. വീസതിവത്ഥുകാ പന അത്തദിട്ഠി അത്താനം അനുഗതത്താ **അത്താനുദിട്ഠി** നാമ. തസ്സാ പന “രൂപം അത്തതോ സമനുപസ്സതി, രൂപവന്തം വാ അത്താനം, അത്തനി വാ രൂപം, രൂപസ്മിം വാ അത്താനം സമനുപസ്സതീ”തി ഏവം രൂപക്ഖന്ധേ ചതസ്സോ ദിട്ഠിയോ. ഏവം സേസക്ഖന്ധേസുപീതി വീസതിവത്ഥുകതാ വേദിതബ്ബാ.

തത്ഥ ച **രൂപം അത്തതോ**തിആദിനാ പഞ്ചക്ഖന്ധേ അത്തതോ ഗഹണവസേന പവത്താ പഞ്ച ഉച്ഛേദദിട്ഠിയോ, സേസാ പന സസ്സതദിട്ഠിയോതി വേദിതബ്ബാ. **"നത്ഥി ദിന്ന"**ന്തിആദിനയപ്പവത്താ പന നത്ഥികദിട്ഠി **മിച്ഛാദിട്ഠി** നാമ, ലാമകദിട്ഠീതി അത്ഥോ. അരതിത്തികേ പാണിലേഡ്ഡുദണ്ഡാദീഹി സത്താനം വിഹിംസനാ **വിഹേസാ** നാമ. ദ്വാരത്തയപ്പവത്തഅകുസലധമ്മസ്സ ചരിയാ **അധമ്മചരിയാ** നാമ. ദോവചസ്സതാതികേ സാവ കാമബ്യാപാദവിഹിംസാസഞ്ഞാ നാനാരമ്മണേസു പവത്തിതോ, നാനാഭൂതത്താ ച **നാനത്തസഞ്ഞാ** നാമ. ഉദ്ധച്ചത്തികേ കുസീതസ്സ ഭാവോ **കോസജ്ജം,** പമാദോവ. അനാദരിയത്തികേ ഓവാദസ്സ അനാദിയനവസപ്പവത്തോ കോധോ **അനാദരിയം** നാമ. അസ്സദ്ധിയത്തികേ രതനത്തയകമ്മഫലാനം അസദ്ദഹനവസപ്പവത്താ അകുസലധമ്മാ **അസ്സദ്ധിയം** നാമ. പഞ്ചവിധമച്ഛരിയവസേന "ദേഹീ"തി വചനസ്സ അജാനനാ **അവദഞ്ഞുതാ** നാമ.

ഉദ്ധച്ചത്തികേ മനച്ഛട്ഠേസു ഇന്ദ്രിയേസു അഗുത്തദ്വാരതാ **അസംവരോ** നാമ. കായികവാചസികവീതിക്കമോ **ദുസ്സീല്യം** നാമ. അരിയത്തികേ ബുദ്ധപച്ചേകബുദ്ധസാവകാനം ദസ്സനോപാസനാദീസു അനിച്ഛാ **അരിയാനം അദസ്സനകമ്യതാ** നാമ. ബോധിപക്ഖികസദ്ധമ്മസ്സ സവനധാരണാദീസു അനിച്ഛാ **സദ്ധമ്മം അസോതുകമ്യതാ** നാമ. പരസ്സ ദോസാരോപനേ രന്ധഗവേസിതാസങ്ഖാതോ ഉപാരമ്ഭോവ **ഉപാരമ്ഭചിത്തതാ** നാമ. മുട്ഠസ്സച്ചത്തികേ ഉദ്ധച്ചം **ചേതസോ വിക്ഖേപോ** നാമ. അയോനിസോമനസികാരത്തികേ "അനിച്ചേ നിച്ച"ന്തിആദിനാ, സച്ചപടിപക്ഖവസേന വാ അനുപായമനസികാരസങ്ഖാതം ആവജ്ജനചിത്തം **അയോനിസോമനസികാരോ** നാമ. മിച്ഛാദിട്ഠിമിച്ഛാസങ്കപ്പാദയോ അട്ഠ മിച്ഛാമഗ്ഗാ കുമ്മഗ്ഗോ നാമ, മിച്ഛാമഗ്ഗസ്സ ആസേവനാ **കുമ്മഗ്ഗസേവനാ** നാമ. ഥിനമിദ്ധം **ചേതസോ ച ലീനത്തം** നാമ. തികം.

ചതുക്കേസു ചീവരാദീസു ചതൂസു പച്ചയേസു "കത്ഥ മനാപം ലഭിസ്സാമീ"തി തണ്ഹായ ഉപ്പാദോ **ചത്താരോ തണ്ഹുപ്പാദാ** നാമ. ന ഗച്ഛന്തി ഏതാഹി അരിയാതി അഗതിയോ, ഛന്ദദോസമോഹഭയാ. താ ഹി അഗന്തബ്ബമഗ്ഗഗമനാനി അകത്തബ്ബകരണാനി **ചത്താരി അഗതിഗമനാനി** നാമ. തത്ഥ **ഛന്ദോ**തി പക്ഖപാതരാഗോ. **ഭയന്തി** തഥാപവത്തോ ദോസോ. അനിച്ചാദീസു "നിച്ചം സുഖം അത്താ സുഭ"ന്തി ഏവം പവത്താ **ചത്താരോ വിപരിയാസാ** വിപരീതതോ ധമ്മേ ഏസനതോ. തേസു വാ ആസനതോ പവിസനതോ **ചത്താരോ വിപരിയാസാ** നാമ. തേ സഞ്ഞാചിത്തദിട്ഠിവിപരിയാസവസേന പച്ചേകം തയോ തയോ ഹുത്വാ ദ്വാദസ ഹോന്തി. തേസു അനിച്ചേ നിച്ചം, അനത്തനി അത്താതി സഞ്ഞാചിത്തദിട്ഠിവിപരിയാസാ ഛ, ദുക്ഖേ സുഖം, അസുഭേ സുഭന്തി ദിട്ഠിവിപരിയാസാ ദ്വേ ചാതി അട്ഠ സോതാപത്തിമഗ്ഗേന പഹീയന്തി, അസുഭേ സുഭന്തി സഞ്ഞാചിത്തവിപരിയാസാ ദ്വേ അനാഗാമിമഗ്ഗേന, ദുക്ഖേ സുഖന്തി സഞ്ഞാചിത്തവിപരിയാസാ ദ്വേ അരഹത്തമഗ്ഗേനാതി വേദിതബ്ബാ.

അദിട്ഠേ ദിട്ഠം, അസുതേ സുതം, അമുതേ മുതം, അവിഞ്ഞാതേ വിഞ്ഞാതന്തി ഏവം പവത്താ **ചത്താരോ അനരിയവോഹാരാ** നാമ. ദിട്ഠാദീസു പന അദിട്ഠം അസുതം അമുതം അവിഞ്ഞാതന്തി ഏവം പവത്താ **അപരേപി ചത്താരോ അനരിയവോഹാരാ** നാമ. ഇമേ ച പുരിമേഹി സദ്ധിം അട്ഠ അനരിയവോഹാരാതിപി വുച്ചന്തി. പാണാതിപാതഅദിന്നാദാനകാമേസുമിച്ഛാചാരമുസാവാദാ **ചത്താരി ദുച്ചരിതാനി** നാമ. മുസാവാദാദിവചീദുച്ചരിതാനി **അപരാനിപി ചത്താരി വചീദുച്ചരിതാനി** നാമ. ജാതിജരാബ്യാധിമരണഭയാനി **ചത്താരി ഭയാനി** നാമ. രാജചോരഅഗ്ഗിഉദകഭയാനി ചത്താരി, സമുദ്ദം ഓരോഹന്തസ്സ പന ഉപ്പജ്ജനകാനി ഊമികുമ്ഭീലആവട്ടസുസുകാഭയാനി ച ചത്താരി, അത്താനുവാദപരാനുവാദദണ്ഡദുഗ്ഗതിഭയാനി ചത്താരി ചാതി ഇമാനി വാ **അപരാനി** തീണി ചതുക്കാനി **ചത്താരി ഭയാനി** നാമ. തത്ഥ **സുസുകാ**തി ചണ്ഡമച്ഛാ. സബ്ബാനിപി ചേതാനി ഭയാനി പടിഘചിത്താനീതി വേദിതബ്ബാനി. സബ്ബം സുഖദുക്ഖാദികം സയംകതം പരംകതം ഉഭയകതം അധിച്ചസമുപ്പന്നന്തി ഏവം ഉപ്പജ്ജമാനാ ഇമാ **ചതസ്സോ ദിട്ഠിയോ** നാമ. ചതുക്കം.

പഞ്ചകേസു **പഞ്ചോരമ്ഭാഗിയാ**തിആദീസു ഓരം വുച്ചതി കാമധാതു ഹേട്ഠാഭാവതോ, തത്ഥ ഉപപത്തിനിപ്ഫാദനതോ തം ഓരം ഭജന്തീതി സക്കായദിട്ഠിവിചികിച്ഛാസീലബ്ബതപരാമാസകാമരാഗപടിഘാ **പഞ്ച ഓരമ്ഭാഗിയസംയോജനാനി** നാമ. ഉദ്ധന്തി രൂപാരൂപധാതു ഉപരിഭാവതോ, തം വുത്തനയേന ഭജന്തീതി രൂപരാഗഅരൂപരാഗമാനഉദ്ധച്ചഅവിജ്ജാ **പഞ്ച ഉദ്ധമ്ഭാഗിയസംയോജനാനി** നാമ. രാഗദോസമോഹമാനദിട്ഠിയോ പഞ്ച ലഗ്ഗനട്ഠേന **സങ്ഗാ** നാമ. തേ ഏവ പഞ്ച അനുപവിസനട്ഠേന, തുദനട്ഠേന ച പഞ്ച **സല്ലാ** നാമ. സത്ഥുധമ്മസങ്ഘസിക്ഖാസു കങ്ഖനാനി ചത്താരി, സബ്രഹ്മചാരീസു കുപിതചിത്തതാ ചാതി ഇമേ പഞ്ച ചിത്തസ്സ ഥദ്ധകചവരഖാണുകഭാവകരണത്താ **ചേതോഖിലാ** നാമ. കാമേസു അവീതരാഗോ. കായേ...പേ॰... രൂപേ...പേ॰... യാവദത്ഥം ഭുഞ്ജിത്വാ സേയ്യസുഖം പസ്സസുഖം മിദ്ധസുഖം അനുയുത്തോ വിഹരതി, അഞ്ഞതരം ദേവനികായം പണിധായ ബ്രഹ്മചരിയം ചരതീതി ഏവം പവത്താ പഞ്ച ധമ്മാ ചിത്തം ബന്ധിത്വാ മുട്ഠിയം കത്വാ വിയ ഗഹണതോ **ചേതസോവിനിബന്ധാ** നാമ. തത്ഥ **കായേ**തി അജ്ഝത്തികേ കായേ, **രൂപേ**തി ബഹിദ്ധാരൂപേ. സഞ്ഞീ അത്താ, അസഞ്ഞീ അത്താ, നേവസഞ്ഞീനാസഞ്ഞീ അത്താ, സംവിജ്ജമാനോ പന അത്താ ഉച്ഛിജ്ജതി, ദിട്ഠധമ്മനിബ്ബാനം വാ പാപുണാതീതി ഏവം പവത്താ **പഞ്ച ദിട്ഠിയോ** നാമ.

പാണാതിപാതാദിമജ്ജപാനപരിയോസാനാ പഞ്ച വേരകരണട്ഠേന **വേരാ** നാമ. ഞാതിഭോഗരോഗസീലദിട്ഠിബ്യസനാനി **പഞ്ച ബ്യസനാ** നാമ. തത്ഥ **ബ്യസനാ**തി വിനാസസഹജാതാ, തതോ ഉപ്പന്നാ അകുസലാ . ബഹുജനസ്സ അപ്പിയതാ, വേരബഹുലതാ, വജ്ജബഹുലതാ, സമ്മൂള്ഹമരണം, അപായഗമനന്തി ഇമേ പഞ്ച **അക്ഖന്തിയാ ആദീനവാ,** അനധിവാസനായ ദോസാതി അത്ഥോ. ആജീവകഭയം അസിലോകഭയം പരിസസാരജ്ജഭയം മരണഭയം ദുഗ്ഗതിഭയന്തി ഇമാനി **പഞ്ച ഭയാനി** നാമ. യാവദത്ഥം പഞ്ചകാമഗുണപരിഭോഗേന ചേവ പഠമജ്ഝാനാദീഹി ചതൂഹി ഝാനേഹി ചാതി പഞ്ചഹി കാരണേഹി അത്താ പരമദിട്ഠധമ്മനിബ്ബാനപ്പത്തോ ഹോതീതി പവത്താ വാദാ **പഞ്ച ദിട്ഠധമ്മനിബ്ബാനവാദാ** നാമ. പഞ്ചകം.

ഛക്കേസു പന കോധോ മക്ഖോ ഇസ്സാ സാഠേയ്യം പാപിച്ഛതാ സന്ദിട്ഠിപരാമാസിതാതി ഇമാനി **ഛ വിവാദമൂലാനി.** മനാപിയേസു രൂപാദീസു ഛസു ആരമ്മണേസു ഛന്ദരാഗോതി ഇമേ **ഛ ഛന്ദരാഗാ** ഗേഹസിതാ ധമ്മാ നാമ. അമനാപിയേസു ഛസു ആരമ്മണേസു പടിഘോ **ഛ വിരോധവത്ഥൂനി** നാമ. വിരോധോ ഏവ വത്ഥു വിരോധവത്ഥു. ഛസു ആരമ്മണേസു തണ്ഹാവ **ഛ തണ്ഹാകായാ** നാമ. സത്ഥുധമ്മസങ്ഘസിക്ഖാസു, അപ്പമാദേ, പടിസന്ഥാരേ ച അഗാരവാ **ഛ അഗാരവാ** നാമ. കമ്മാരാമതാ, ഭസ്സനിദ്ദാസങ്ഗണികസംസഗ്ഗപപഞ്ചാരാമതാ ച **ഛ പരിഹാനിയാ ധമ്മാ** നാമ, പരിഹാനികരാതി അത്ഥോ. തത്ഥ സവനദസ്സനസമുല്ലപനപരിഭോഗകായസംസഗ്ഗേസു പഞ്ചസു യുത്തപയുത്തതാ **സംസഗ്ഗാരാമതാ.** തണ്ഹാമാനദിട്ഠിപപഞ്ചേസു യുത്തപയുത്തതാ **പപഞ്ചാരാമതാ**തി വേദിതബ്ബം. കമ്മഭസ്സനിദ്ദാസങ്ഗണികാരാമതാ ചത്താരോ, ദോവചസ്സതാ, പാപമിത്തതാ ദ്വേ ചാതി ഇമേ **അപരേപി ഛ പരിഹാനിയാ ധമ്മാ** നാമ.

സോമനസ്സട്ഠാനിയേസു രൂപാദീസു ഛസു ആരമ്മണേസു ഉപ്പന്നാ ഗേഹസിതസോമനസ്സസമ്പയുത്താ വിചാരാ **സോമനസ്സൂപവിചാരാ** നാമ, വിതക്കാദയോ ധമ്മാ, തംസമ്പയുത്താ ചാതി ഗഹേതബ്ബാ. എസ നയോ ഇതരദ്വയേപി. അഞ്ഞാണസഹിതാ പനേത്ഥ വേദനുപേക്ഖാ ഉപേക്ഖാതി വേദിതബ്ബാ, യാ "അഞ്ഞാണുപേക്ഖാ"തിപി വുച്ചതി. ഇട്ഠാനിട്ഠമജ്ഝത്തേസു ഛസു ആരമ്മണേസു യഥാക്കമം ഉപ്പന്നാ വേദനാ **"ഛ ഗേഹസിതാനി സോമനസ്സാനീ"**തിആദിനാ ഛക്കത്തയേന വുത്താ. "അത്ഥി മേ അത്താ"തി വാ, "നത്ഥി മേ അത്താ"തി വാ, "അത്തനാ വാ അത്താനം സഞ്ജാനാമീ"തി വാ, "അത്തനാ വാ അനത്താനം സഞ്ജാനാമീ"തി വാ, "അത്തനാ വാ അത്താനം സഞ്ജാനാമീ"തി വാ, "സോ മേ അയം അത്താ കാരകോ വേദകോ നിച്ചോ ധുവോ"തി ഏവം ഉപ്പജ്ജമാനാ ഇമാ **ഛ ദിട്ഠിയോ** നാമ. തത്ഥ **അത്ഥീ**തി സസ്സതദിട്ഠി. **നത്ഥീ**തി ഉച്ഛേദദിട്ഠി. പഞ്ചപി ഖന്ധേ "അത്താ"തി ഗഹേത്വാ സഞ്ഞാക്ഖന്ധേന സേസാനം ജാനനവസേന **അത്തനാ വാ അത്താനം സഞ്ജാനാമീതി ദിട്ഠി,** സഞ്ഞാക്ഖന്ധം പന "അത്താ"തി, ഇതരേ ച "അനത്താ"തി ഗഹേത്വാ **അത്തനാ വാ അനത്താനം സഞ്ജാനാമീതി ദിട്ഠി,** സഞ്ഞാക്ഖന്ധം പന "അനത്താ"തി, ഇതരേ ച "അത്താ"തി ഗഹേത്വാ **അനത്തനാ വാ അത്താനം സഞ്ജാനാമീതി ദിട്ഠി** ച വേദിതബ്ബാ. ഛക്കം.

സത്തകേസു പന കാമരാഗപടിഘമാനദിട്ഠിവിചികിച്ഛാഭവരാഗഅവിജ്ജാ സത്ത ഥാമഗതട്ഠേന, അപ്പഹീനട്ഠേന ച ചിത്തസന്താനേ അനു അനു സയനതോ **അനുസയാ** നാമ. തേ ഏവ സത്തേ വട്ടസ്മിം സംയോജനതോ **സംയോജനാനി.** സമുദാചാരവസേന പരിയുട്ഠാനതോ **പരിയുട്ഠാനാ**തി വേദിതബ്ബാ. അസ്സദ്ധിയം അഹിരികം അനോത്തപ്പം അപ്പസ്സുതതാ കോസജ്ജം മുട്ഠസ്സച്ചം ദുപ്പഞ്ഞതാതി ഇമേ സത്ത അസതം അസപ്പുരിസാനം, അസന്താ വാ ലാമകാ ധമ്മാതി **അസദ്ധമ്മാ** നാമ. പാണാതിപാതാദയോ കായവചീദുച്ചരിതാനി **സത്ത ദുച്ചരിതാനി** നാമ. മാനോ അതിമാനോ മാനാതിമാനോ ഓമാനോ അധിമാനോ അസ്മിമാനോ മിച്ഛാമാനോതി ഇമേ **സത്ത മാനാ** നാമ. "മനുസ്സലോകേ മാതാപേത്തികസമ്ഭവോ അത്താ ഉച്ഛിജ്ജതി, തഥാ ഛസു ദേവലോകേസു ദിബ്ബോ കബളീകാരഭക്ഖോ അത്താ, രൂപലോകേ രൂപീ മനോമയോ അത്താ, ചതൂസു അരൂപഭവേസു ചതുബ്ബിധോ അരൂപീ അത്താ തത്ഥ തത്ഥ ഉച്ഛിജ്ജതി വിനസ്സതി ന ഹോതി പരം മരണാ"തി ഏവം പവത്താ സത്ത ഉച്ഛേദദിട്ഠിയോ **സത്ത ദിട്ഠിയോ** നാമ. ഏത്ഥ ച ആദിതോ തിസ്സോ ദിട്ഠിയോ രൂപക്ഖന്ധം അത്തതോ ഗഹേത്വാ പവത്താ ഉച്ഛേദദിട്ഠിയോ, സേസാ ചതസ്സോ അരൂപക്ഖന്ധേതി ഞാതബ്ബാ. സത്തകം.

അട്ഠകേസു പന ലോഭോ ദോസോ മോഹോ മാനോ ദിട്ഠി വിചികിച്ഛാ ഥിനം ഉദ്ധച്ചഞ്ചാതി **അട്ഠ കിലേസവത്ഥൂനി** നാമ. "യം കിഞ്ചി കമ്മം കത്തബ്ബം മേ"തി ഏകം, തഥാ "കതം മേ"തി, "മഗ്ഗോ മേ ഗന്തബ്ബോ"തി, "ഗതോ"തി, "അപ്പകം മേ ഭുത്ത"ന്തി, "സുഭുത്ത"ന്തി, "ആബാധോ മേ ഉപ്പന്നോ"തി, "അചിരവുട്ഠിതോ ഗേലഞ്ഞാ"തി ഏകന്തി ഇമാനി **അട്ഠ കുസീതവത്ഥൂനി** നാമ, കുസീതസ്സ കോസജ്ജകാരണാനീതി അത്ഥോ. ലാഭേ അലാഭേ ച യസേ അയസേ ച പസംസായ നിന്ദായ ച സുഖേ ദുക്ഖേ ച യഥാക്കമം രാഗദോസേഹി ചിത്തസ്സ പടിഹനനം **അട്ഠസു ലോകധമ്മേസു ചിത്തസ്സ പടിഘാതോ** നാമ. ഹേട്ഠാ ദ്വീഹി ചതുക്കേഹി വുത്താ **അട്ഠ അനരിയവോഹാരാ** നാമ. മിച്ഛാദിട്ഠിമിച്ഛാസങ്കപ്പാദയോ **അട്ഠ മിച്ഛത്താ** നാമ. ഭിക്ഖൂഹി വിജ്ജമാനായ ആപത്തിയാ ചോദിയമാനസ്സ "ന സരാമീ"തി നിബ്ബേഠനം ഏകം, "ത്വം ബാലോ"തിആദിനാ ചോദകപടിപ്ഫരണം ഏകം, തഥാ "തുവം ചേതമാപന്നോ"തി ചോദകസ്സ പച്ചാരോപനം, അഞ്ഞേനഞ്ഞം പടിചരണം, സങ്ഘേ ബാഹാവിക്ഖേപഭണനം, തുണ്ഹീഭാവേന വിഹേഠനം, സങ്ഘം, ചോദകഞ്ച അനാദിയിത്വാ പക്കമനം, ചോദനാഭയാ സിക്ഖാപച്ചക്ഖാനന്തി ഇമേ **അട്ഠ പുരിസദോസാ** നാമ. അസഞ്ഞീ അത്താ രൂപീ, അരൂപീ , രൂപീ ച അരൂപീ ച, നേവരൂപീനാരൂപീ, അന്തവാ, അനന്തവാ, അന്തവാ ച അനന്തവാ ച, നേവന്തവാനാനന്തവാതി ഏവം പവത്താ **അട്ഠ അസഞ്ഞീവാദാ** നാമ. നേവസഞ്ഞീനാസഞ്ഞീ അത്താ രൂപീ അരൂപീതിആദിനാ പവത്താ **അട്ഠ നേവസഞ്ഞീനാസഞ്ഞീവാദാ** നാമ. അട്ഠകം.

നവകേസു പന "അനത്ഥം മേ അചരി, ചരതി, ചരിസ്സതി, പിയസ്സ മേ അനത്ഥം അചരി, ചരതി, ചരിസ്സതി, അപ്പിയസ്സ മേ അത്ഥം അചരി, ചരതി, ചരിസ്സതീ"തി ഏവം പവത്താ നവ ആഘാതാ ഏവ **ആഘാതവത്ഥൂനി** നാമ. കോധോ മക്ഖോ ഇസ്സാ മച്ഛരിയം മായാ സാഠേയ്യം മുസാവാദോ പാപിച്ഛതാ മിച്ഛാദിട്ഠീതി ഇമാനി **നവ പുരിസമലാനി** നാമ. "സേയ്യസ്സ സേയ്യോഹമസ്മീ"തിആദയോ **നവവിധാ മാനാ** നാമ. "തണ്ഹം പടിച്ച പരിയേസനാ, പരിയേസനം പടിച്ച ലാഭോ, തം പടിച്ച വിനിച്ഛയോ, തം പടിച്ച ഛന്ദരാഗോ, തം പടിച്ച അജ്ഝോസാനം, തഥാ പരിഗ്ഗഹോ, മച്ഛരിയം, ആരക്ഖോ, ആരക്ഖാധികരണം ദണ്ഡാദാനസത്ഥാദാനകലഹവിഗ്ഗഹവിവാദാദിഅനേകേ പാപകാ ധമ്മാ"തി ഏവം വുത്താ ഇമേ **നവ തണ്ഹാമൂലകാ ധമ്മാ** നാമ. തത്ഥ **വിനിച്ഛയോ**തി ഞാണതണ്ഹാദിട്ഠിവിതക്കവസേന ചതൂസു വിനിച്ഛയേസു വിതക്കവിനിച്ഛയോ ഇധ അധിപ്പേതോ. ലാഭം ഹി ലഭിത്വാ "ഇദം രൂപാരമ്മണത്ഥായ, ഇദം സദ്ദാരമ്മണാദിഅത്ഥായാ"തി ഏവം വിതക്കേനേവ വിനിച്ഛയോ. **ഛന്ദരാഗോ** ദുബ്ബലരാഗോ, **അജ്ഝോസാന**ന്തി ബലവസന്നിട്ഠാനം. **പരിഗ്ഗഹോ**തി തണ്ഹാദിട്ഠിവസേന പരിഗ്ഗഹകരണന്തി വേദിതബ്ബം. "അസ്മീ"തി, "അഹമസ്മീ"തി, "അയമഹമസ്മീ"തി, "ഭവിസ്സ"ന്തി, "രൂപീ ഭവിസ്സ"ന്തി, "അരൂപീ ഭവിസ്സ"ന്തി, "സഞ്ഞീ ഭവിസ്സ"ന്തി, "അസഞ്ഞീ ഭവിസ്സ"ന്തി, "നേവസഞ്ഞീനാസഞ്ഞീ ഭവിസ്സ"ന്തി ഏവം വുത്താനി ഇമാനി നവ ചലനട്ഠേന **ഇഞ്ജിതാനി** നാമ. ഇമാനേവ മഞ്ഞനട്ഠേന **മഞ്ഞിതാനി,** വിപ്ഫന്ദനതോ **വിപ്ഫന്ദിതാനി,** പപഞ്ചനതോ **പപഞ്ചിതാനി,** താനേവ തേഹി തേഹി കാരണേഹി സങ്ഖതത്താ **സങ്ഖതാനി** ച നാമ ഹോന്തി. സബ്ബേഹി തേഹി പഞ്ചഹി നവകേഹി മാനോ ഏവ കഥിതോ. സോപി ഹി "അസ്മീ"തിആദീഹി സഞ്ഞീഹി ച ആകാരേഹി ദിട്ഠി വിയ പവത്തതീതി. നവകം.

ദസകേസു പന ലോഭോ ദോസോ മോഹോ മാനോ ദിട്ഠി വിചികിച്ഛാ ഥിനം ഉദ്ധച്ചം അഹിരികം അനോത്തപ്പന്തി ഇമേ ദസ കിലേസാ ഏവ **കിലേസവത്ഥൂനി** നാമ. "അനത്ഥം മേ അചരീ"തിആദയോ നവ ഖാണുകണ്ടകാദീസു അട്ഠാനആഘാതേന സദ്ധിം **ദസ ആഘാതവത്ഥൂനി** നാമ. പാണാതിപാതാദയോ **ദസ അകുസലകമ്മപഥാ** നാമ. കാമരാഗസംയോജനം പടിഘമാനദിട്ഠിവിചികിച്ഛാസീലബ്ബതപരാമാസഭവരാഗഇസ്സാമച്ഛരിയഅവിജ്ജാസംയോജനന്തി ഇമാനി **ദസ സംയോജനാനി** നാമ. മിച്ഛാദിട്ഠിമിച്ഛാസങ്കപ്പാദയോ അട്ഠ, മിച്ഛാഞാണമിച്ഛാവിമുത്തീഹി സദ്ധിം **ദസ മിച്ഛത്താ** നാമ. തത്ഥ **മിച്ഛാഞാണ**ന്തി പാപകിരിയാസു ഉപായചിന്താവസേന ചേവ പാപകം കത്വാ "സുകതം മയാ"തി പച്ചവേക്ഖണവസേന ച പവത്തോ മോഹോ. **മിച്ഛാവിമുത്തീ**തി അവിമുത്തസ്സേവ സതോ വിമുത്തസഞ്ഞിതാ. "നത്ഥി ദിന്നം, നത്ഥി യിട്ഠ"ന്തിആദീഹി ദസഹി ആകാരേഹി പവത്തം നത്ഥികദസ്സനം **ദസവത്ഥുകാ മിച്ഛാദിട്ഠി** നാമ. "സസ്സതോ ലോകോ, തഥാ അസസ്സതോ, അന്തവാ, അനന്തവാ, തം ജീവം തം സരീര"ന്തി വാ, "അഞ്ഞം ജീവം അഞ്ഞം സരീര"ന്തി വാ, "ഹോതി തഥാഗതോ പരം മരണാ"തി വാ, "ന ഹോതി...പേ... ഹോതി ച ന ഹോതി ച, നേവ ഹോതി ന ന ഹോതി തഥാഗതോ പരം മരണാ"തി വാ ഏവം പവത്താ **ദസവത്ഥുകാ അന്തഗ്ഗാഹികാ ദിട്ഠി** നാമ. തത്ഥ **ലോകോ**തി ഖന്ധാദയോ, "അന്തവാ"തി ഇദം പരിത്തം കസിണജ്ഝാനം സന്ധായ വുത്തം. "അനന്തവാ"തി ഇദം വിപുലന്തി ഗഹേതബ്ബം. **തഥാഗതോ**തി സത്തോ. ദസകം.

അട്ഠാരസകേസു **തണ്ഹാവിചരിതാനീ**തി തണ്ഹാസമുദാചാരാ തണ്ഹാപവത്തിയോ. **അജ്ഝത്തികസ്സുപാദായാ**തി അജ്ഝത്തികം ഖന്ധപഞ്ചകം ഉപാദായ. ഇദം ഹി ഉപയോഗത്ഥേ സാമിവചനം. തത്ഥ "അസ്മീതി ഹോതി, ഇത്ഥസ്മീതി ഹോതി, ഏവസ്മീതി ഹോതി, അഞ്ഞഥാസ്മീതി ഹോതി, തഥാ ഭവിസ്സന്തി, ഇത്ഥം ഭവിസ്സന്തി, ഏവം ഭവിസ്സന്തി, അഞ്ഞഥാ ഭവിസ്സന്തി ഹോതി, തഥാ അസ്മീതി, സാതസ്മീതി ഹോതി, തഥാ സിയന്തി, ഇത്ഥം സിയന്തി, ഏവം സിയന്തി, അഞ്ഞഥാ സിയന്തി ഹോതി, തഥാ അപാഹം സിയന്തി, അപാഹം ഇത്ഥം സിയന്തി, അപാഹം ഏവം സിയന്തി, അപാഹം അഞ്ഞതാ സിയന്തി ഹോതീ"തി ഏവം വുത്താനി ഇമാനി അജ്ഝത്തികസ്സുപാദായ **അട്ഠാരസ തണ്ഹാവിചരിതാനി** നാമ.

തത്ഥ **അസ്മീതി ഹോതീ**തി അജ്ഝത്തികേസു ഖന്ധപഞ്ചകേസു സമൂഹതോ "അഹമസ്മീ"തി ഗഹണേ സതീതി അത്ഥോ. ഏവം പന ഗഹണേ സതി തതോ പരം അനുപനിധായ, ഉപനിധായ വാതി ദ്വിധാ ഗഹണം ഹോതി. തത്ഥ **അനുപനിധായാ**തി അഞ്ഞം ആകാരം അനുപനിധായ അനുപഗമ്മ സകഭാവമേവാരമ്മണം കത്വാ ഇത്ഥസ്മീതി ഹോതി. തസ്സ "ഖത്തിയാദീസു ഇദംപകാരോ അഹ"ന്തി തണ്ഹാമാനദിട്ഠിവസേന ഗഹണം ഹോതീതി അത്ഥോ. ഉപനിധായ ഗഹണം പന ദുവിധം ഹോതി സമതോ ച അസമതോ ച. തത്ഥ സമതോ ഗഹണം ഏവസ്മീതി ഇദം, തസ്സ യഥാ അയം ഖത്തിയോ, ബ്രാഹ്മണാദയോ വാ ദേവമനുസ്സരൂപീഅരൂപീആദയോ വാ, ഏവമഹമസ്മീതി അത്ഥോ. **അഞ്ഞഥാസ്മീ**തി ഇദം പന അസമതോ ഗഹണം, തസ്സ യഥാ ഇമേ ഖത്തിയാദയോ, തതോ അഞ്ഞഥാ അഹം ഹീനോ വാ അധികോ വാതി അത്ഥോ. ഇമാനി താവ പച്ചുപ്പന്നവസേന ചത്താരി തണ്ഹാവിചരിതാനി, **ഭവിസ്സന്തി**ആദീനി പന ചത്താരി അനാഗതവസേന വുത്താനി. തേസം പുരിമചതുക്കേ വുത്തനയവസേന അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. തത്ഥ **അസ്മീ**തിആദിദ്വയം സസ്സതുച്ഛേദഗ്ഗാഹവസേന വുത്തം. തത്ഥ ഹി അസ്മീതി സസ്സതം, സീദതീതി **സാതം,** അസസ്സതം, ഇതോ പരാനി **സിയ**ന്തിആദീനി ചത്താരി സംസയപരിവിതക്കവസേന വുത്താനി. **അപാഹം സിയ**ന്തിആദീനി ചത്താരി "അപി നാമാഹം ഭവേയ്യ"ന്തി ഏവം പവത്തപത്ഥനാകപ്പനവസേന വുത്താനീതി ദട്ഠബ്ബം. അട്ഠാരസകം പഠമം.

ദുതിയേ **ബാഹിരസ്സുപാദായാ**തി ബാഹിരം ഖന്ധപഞ്ചകം ഉപാദായ. തത്ഥ "ഇമിനാ അസ്മീതി ഹോതി, ഇമിനാ ഇത്ഥസ്മീതി ഹോതി, ഇമിനാ ഏവസ്മീതി ഹോതി, ഇമിനാ അഞ്ഞഥാസ്മീതി ഹോതീ"തിആദിനാ അനന്തരേ വുത്തനയേന ബാഹിരസ്സുപാദായ **അട്ഠാരസ തണ്ഹാവിചരിതാനീ**തി വേദിതബ്ബാനി. "ഇമിനാ"തി പദമത്തമേവ ഹേത്ഥ പുരിമേഹി വിസേസോ. തത്ഥ **ഇമിനാ**തി ഇമിനാ ബാഹിരേന രൂപേന വാ...പേ... വിഞ്ഞാണേന വാതി അത്ഥോ. തത്ഥ ച ഛത്തഖഗ്ഗബീജനിഅന്നപാനധനധഞ്ഞാദിഉപകരണവസേന ബാഹിരം രൂപം വേദിതബ്ബം. ദാസദാസിഞാതിപരിജനഹത്ഥിഅസ്സാദിഉപകരണവസേന വേദനാദയോ വേദിതബ്ബാ. ഇമേഹി ബാഹിരേഹി രൂപാദീഹി "ഇത്ഥസ്മീതി ഏവസ്മീ"തിആദിനാ സബ്ബത്ഥ യോജനാ വേദിതബ്ബാ. അട്ഠാരസകം ദുതിയം.

ഇതരേസു പന **തദേകജ്ഝം അഭിസംയൂഹിത്വാ**തിആദീസു തദുഭയം അട്ഠാരസകം ഏകതോ യോജേത്വാ ഛത്തിംസതണ്ഹാവിചരിതാനി ഹോന്തി, ഏവം ഏകേകസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ അതീതകാലേ ദ്വിന്നം അട്ഠാരസകാനം വസേന ഛത്തിംസ, തഥാ അനാഗതേ ഛത്തിംസ ഹോന്തി. പച്ചുപ്പന്നേ പന ഏകസ്സ യഥാലാഭവസേന താനിപി ലബ്ഭന്തി, സബ്ബസത്താനം വസേന പച്ചുപ്പന്നേപി ഛത്തിംസ ലബ്ഭന്തി. ഇതി ഏവം വുത്തേന പകാരേന തം സബ്ബം ഏകതോ കത്വാ സബ്ബസത്താനം കാലത്തയേപി ഛന്നം അട്ഠാരസകാനം വസേന അട്ഠസതം തണ്ഹാവിചരിതാനി ഹോന്തീതി അത്ഥോ. **അട്ഠതണ്ഹാവിചരിതസതം ഹോതീ**തി ഏത്ഥാപി ഏവമേവ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ.

തണ്ഹാവിചരിതാനി നിട്ഠിതാനി.

യാനി ചാതിആദീസു യാനി ചേത്ഥ ദ്വാസട്ഠി ദിട്ഠിഗതാനി വത്തബ്ബാനി, താനി ബ്രഹ്മജാലനാമകേ **ദീഘനികായസ്സ** പഠമസുത്തന്തേ (ദീ॰ നി॰ ൧.൨൮ ആദയോ) സത്ഥാരാ സയം ആഹച്ച ഭാസിതാനീതി അത്ഥോ. ബ്രഹ്മജാലേ ഹി ചത്താരോ സസ്സതവാദാ, ചത്താരോ ഏകച്ചസസ്സതികാ, ചത്താരോ അന്താനന്തികാ, ചത്താരോ അമരാവിക്ഖേപികാ, ദ്വേ അധിച്ചസമുപ്പന്നികാ, സോളസ സഞ്ഞീവാദാ, അട്ഠ അസഞ്ഞീവാദാ , അട്ഠ നേവസഞ്ഞീനാസഞ്ഞീവാദാ, സത്ത ഉച്ഛേദവാദാ, പഞ്ച ദിട്ഠധമ്മനിബ്ബാനവാദാതി ഇമാനി **ദ്വാസട്ഠി ദിട്ഠിഗതാനി** സനിദാനാനി നാനാനയതോ വുത്താനി, തത്ഥ വുത്തനയേനേവ നേസം വിഭാഗോ വേദിതബ്ബോ. അയം താവേത്ഥ പദത്ഥാനുസാരതോ വിനിച്ഛയോ, സേസോപേത്ഥ വിനിച്ഛയോ പദത്ഥേ വുത്താനുസാരതോവ സുവിഞ്ഞേയ്യോതി.

ഖുദ്ദകവത്ഥുവിഭങ്ഗമാതികത്ഥവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

ധമ്മഹദയവിഭങ്ഗമാതികത്ഥവണ്ണനാ

ധമ്മഹദയവിഭങ്ഗമാതികായ പന പദത്ഥാദിതോ വിനിച്ഛയോ പുബ്ബേ വുത്തോവ. യസ്മാ പന ഭഗവതാ ഹേട്ഠാ നാനാനയതോ വിഭത്താനഞ്ഞേവ ഖന്ധായതനാദീനം ദ്വാദസന്നം ധമ്മകോട്ഠാസാനം പുന സബ്ബസങ്ഗാഹികചതുഭൂമുപ്പത്തിതപ്പരിയാപന്നതാദീഹി ദസഹി വാരേഹി അപുബ്ബനയസഹസ്സവിഭാവകേഹി സബ്ബധമ്മാധിപ്പായസങ്ഖാതേഹി ധമ്മഹദയേഹി വിഭാഗദസ്സനത്ഥമേവായം വിഭങ്ഗോ വുത്തോ, തസ്മാ വിഭങ്ഗനയതോ ചേത്ഥ വിനിച്ഛയോ ഹോതി. വിഭങ്ഗേ ഹി പഠമം "കതി ഖന്ധാ"തിആദിനാ സപുച്ഛകം ദ്വാദസപദികം മാതികം നിക്ഖിപിത്വാ ഹേട്ഠാ വുത്താനുസാരേനേവ ചതുഭൂമകസാമഞ്ഞതോ സബ്ബസങ്ഗാഹികവാരോ നാമ വിഭത്തോ, തത്ഥ സത്ത ഫസ്സാദയോ സത്തന്നം വിഞ്ഞാണധാതൂനം വസേന വേദിതബ്ബാ.

ദുതിയോ പന വാരോ തേസം ചതൂസു ഭൂമീസു ചതൂഹി കോട്ഠാസേഹി ഉപ്പത്താനുപ്പത്തിദസ്സനവസേന പവത്തോ. തത്ഥ പഠമകോട്ഠാസേ താവ -

> "കാമധാതുയാ കതി ഖന്ധാ...പേ... കതി ചിത്താനി? കാമധാതുയാ പഞ്ചക്ഖന്ധാ, ദ്വാദസായതനാനി, അട്ഠാരസ ധാതുയോ, തീണി സച്ചാനി, ബാവീസതിന്ദ്രിയാനി, നവ ഹേതൂ, ചത്താരോ ആഹാരാ, സത്ത ഫസ്സാ, വേദനാ, സഞ്ഞാ, ചേതനാ, ചിത്താനീ"തി -

മാതികം നിക്ഖിപിത്വാ വിഭത്താ. തത്ഥ യസ്മാ ചതുഭൂമകാപി ധമ്മാ യേഭുയ്യേന കാമാവചരസത്താനം ഉപ്പജ്ജന്തി , ന കാമാവചരാവ. തേനേത്ഥ "പഞ്ചക്ഖന്ധാ"തിആദിനാ ചതുഭൂമകാപി വുത്താ. തത്ഥുപ്പജ്ജനകധമ്മാ ഹേത്ഥ അധിപ്പേതാ, ന തംഭൂമിപരിയാപന്നാവ. രൂപധാതുആദീസുപി ഏസേവ നയോ.

ഏത്ഥ ച **തീണി സച്ചാനീ**തി ഇദം നിരോധസച്ചസ്സ ദേസവിനിമുത്തതായ കത്ഥചി ദേസേ അനിദ്ദിസിതബ്ബതോ തം വജ്ജേത്വാ വുത്തം. കാരണസാപേക്ഖാ ഹി ധമ്മാ അത്തനോ നിസ്സയകാരണഭൂതം ദേസം സമാവസന്തി അകാരണസ്സ അനിസ്സയത്താ, യഥാ വാ കദാചി ഉപലബ്ഭമാനാ ധമ്മാ കാലനിയതതായ അത്തനോ സങ്ഖതത്തംവ സൂചേന്തി. അഞ്ഞഥാ ഇതരകാലേസുപി ഭാവസ്സ ച പസങ്ഗതോ, ഏതരഹിപി വാ അഭാവസ്സ, ഏവം ക്വചി ദേസേ ഉപലബ്ഭമാനാപീതി ഗഹേതബ്ബം. സബ്ബദേസഅബ്യാപിതാ പന അസങ്ഖതസ്സ, സങ്ഖതസ്സ വാ അസമ്ഭവതോ ഏവ നോപപജ്ജതി, തസ്മാ ദേസകാലവിനിമുത്തമേവ അസങ്ഖതന്തി ഗഹേതബ്ബം.

ദുതിയകോട്ഠാസേ പന -

"രൂപധാതുയാ പഞ്ചക്ഖന്ധാ, ഛ ആയതനാനി, നവ ധാതുയോ, തീണി സച്ചാനി, ചുദ്ദസിന്ദ്രിയാനി, അട്ഠ ഹേതൂ, തയോ ആഹാരാ, ചത്താരോ ഫസ്സാ...പേ॰... ചത്താരി ചിത്താനീ"തി -

മാതികം നിക്ഖിപിത്വാ വിഭത്താ. യസ്മാ പന രൂപീനം ഘാനാദീനം അഭാവേന വിജ്ജമാനാനിപി ഗന്ധായതനാദീനി ആയതനാദികിച്ചം ന കരോന്തി, തസ്മാ തേ വജ്ജേത്വാ "ഛ ആയതനാനി, നവ ധാതുയോ"തിആദി വുത്തം ന തേസം അഭാവാ. കേചി പന "രൂപലോകേ ഗന്ധരസാ കബളീകാരോ ആഹാരോ ച മഹാഭൂതാനഞ്ച ഫോട്ഠബ്ബകിച്ചതാ നത്ഥി, തേനേവ പാളിയം ന ഉദ്ധടാ"തി വത്വാ തം സാധേതും ബഹും ഹേതുപടിരൂപകം വത്വാ പപഞ്ചേന്തി, തം തേസം മതിമത്തമേവാതി ന ഗഹേതബ്ബം. ഗന്ധാദീനം അവിനിബ്ഭോഗത്താ, ഫോട്ഠബ്ബത്താ, ധാതുസഭാവത്താ ച ഘാനാദിത്തയഭാവദ്വയസുഖദുക്ഖദോമനസ്സിന്ദ്രിയാനി, പന ദോമനസ്സഹേതുകബളീകാരാഹാരഘാനാദിത്തയസമ്ഫസ്സാദീനി ച വജ്ജേത്വാ ചുദ്ദസിന്ദ്രിയാദിഭാവോ വേദിതബ്ബോ.

തതിയകോട്ഠാസേ പന -

"അരൂപധാതുയാ ചത്താരോ ഖന്ധാ, ദ്വേ ആയതനാനി, ദ്വേ ധാതുയോ, തീണി സച്ചാനി, ഏകാദസിന്ദ്രിയാനി, അട്ഠ ഹേതൂ, തയോ ആഹാരാ, ഏകോ ഫസ്സോ...പേ॰... ഏകം ചിത്ത"ന്തി -

മാതികം നിക്ഖിപിത്വാ വിഭത്താ. ഏത്ഥ ച ചക്ഖുസോതഅനഞ്ഞാതഞ്ഞസ്സാമീതിന്ദ്രിയാനമ്പി അഭാവാ ഏകാദസിന്ദ്രിയാനി വേദിതബ്ബാനി.

ചതുത്ഥകോട്ഠാസേ പന -

"അപരിയാപന്നേ ചത്താരോ ഖന്ധാ, ദ്വേ ആയതനാനി, ദ്വേ ധാതുയോ, ദ്വേ സച്ചാനി, ദ്വാദസിന്ദ്രിയാനി, ഛ ഹേതൂ, തയോ ആഹാരാ, ഏകോ ഫസ്സോ...പേ॰... ഏകം ചിത്ത"ന്തി -

മാതികം നിക്ഖിപിത്വാ വിഭത്താ. യസ്മാ ച ഓകാസവസേന വാ സത്തുപ്പത്തിവസേന വാ അപരിയാപന്നധാതു നാമ നത്ഥി, തസ്മാ "അപരിയാപന്നധാതുയാ"തി അവത്വാ നിബ്ബത്തിതലോകുത്തരമേവ ദസ്സേതും "അപരിയാപന്നേ ചത്താരോ ഖന്ധാ"തിആദി വുത്തം. ഏവം ചതൂഹി കോട്ഠാസേഹി ദുതിയോ വാരോ വേദിതബ്ബോ.

തതിയോ പന വാരോ -

"രൂപക്ഖന്ധോ കാമധാതുപരിയാപന്നോ, ചത്താരോ ഖന്ധാ സിയാ കാമധാതുപരിയാപന്നാ, സിയാ ന കാമധാതുപരിയാപന്നാ"തിആദിനാ -

ചതൂസു ഭൂമീസു ചതൂഹി കോട്ഠാസേഹി തംതംഭൂമിപരിയാപന്നധമ്മദസ്സനവസേന പവത്തോ, സോ ച ഹേട്ഠാ വുത്താനുസാരേന സക്കാ ഞാതുന്തി ന വിത്ഥാരിതോ. തത്ഥ **ച കാമധാതുപരിയാപന്നോ**തി കാമാവചരഭാവേന തത്ഥ അന്തോഗധോ കാമാവചരോതി അത്ഥോ. സേസേസുപി ഏസേവ നയോ.

ചതുത്ഥോ പന വാരോ തീസു ഭൂമീസു ചതൂഹി കോട്ഠാസേഹി പടിസന്ധിക്ഖണേ ഉപ്പജ്ജനകാനുപ്പജ്ജനകധമ്മദസ്സനവസേന പവത്തോ. തത്ഥ പഠമകോട്ഠാസേ താവ -

"കാമധാതുയാ ഉപപത്തിക്ഖണേ സബ്ബേസം പഞ്ചക്ഖന്ധാ പാതുഭവന്തി, കസ്സചി ഏകാദസായതനാനി പാതുഭവന്തി, കസ്സചി ദസായതനാനി പാതുഭവന്തി, കസ്സചി അപരാനി ദസ, കസ്സചി നവ, കസ്സചി സത്ത, കസ്സചി ഏകാദസ ധാതുയോ...പേ॰... സത്ത ധാതുയോ. സബ്ബേസം ഏകം സച്ചം പാതുഭവതി. കസ്സചി ചുദ്ദസിന്ദ്രിയാനി, കസ്സചി തേരസ, കസ്സചി അപരാനി തേരസ, കസ്സചി ദ്വാദസ, കസ്സചി ദസ, കസ്സചി നവ, കസ്സചി അപരാനി നവ, കസ്സചി അട്ഠ, കസ്സചി അപരാനി അട്ഠ, കസ്സചി സത്ത , കസ്സചി പഞ്ച, കസ്സചി ചത്താരിന്ദ്രിയാനി പാതുഭവന്തി, കസ്സചി തയോ ഹേതൂ പാതുഭവന്തി, കസ്സചി ദ്വേ, കസ്സചി അഹേതുകാ പാതുഭവന്തി. സബ്ബേസം ചത്താരോ ആഹാരാ, ഏകോ ഫസ്സോ...പേ॰... ഏകം ചിത്തം പാതുഭവതീ"തി -

മാതികം നിക്ഖിപിത്വാ വിഭത്താ. തത്ഥ പടിസന്ധിക്ഖണേ കാമാവചരാനം ഓപപാതികാനം, ആപായികാനം, ദേവമനുസ്സാനം പരിപുണ്ണായതനാനം സദ്ദായതനവജ്ജിതാനി ഏകാദസായതനാനി പാതുഭവന്തി, താനേവ ഏകാദസ ധാതുയോ ഹോന്തി. സദ്ദോ ഹി ഏകന്തേന പടിസന്ധിയം ന ഉപ്പജ്ജതി, തേസഞ്ഞേവ പന ജച്ചന്ധാനം ദസ, ജച്ചബധിരാനം അപരാനി ദസ, ജച്ചന്ധബധിരാനം നവ, ഗബ്ഭസേയ്യകാനം രൂപഗന്ധരസകായഫോട്ഠബ്ബമനോധമ്മവസേന സത്ത ആയതനധാതുയോ പാതുഭവന്തി. ഓപപാതികാനം തിഹേതുകാനം മനച്ഛട്ഠാനി ഇന്ദ്രിയാനി, ഭാവദ്വയേ ഏകം, ജീവിതിന്ദ്രിയം, സോമനസ്സുപേക്ഖിന്ദ്രിയേസു ഏകം, സദ്ധാദീനി പഞ്ചാതി ചുദ്ദസിന്ദ്രിയാനി, തേസം ദ്വിഹേതുകാനം പഞ്ഞിന്ദ്രിയം വജ്ജേത്വാ തേരസ, പഠമകപ്പികാനം മനുസ്സാനം തിഹേതുകാനം ഭാവിന്ദ്രിയം വജ്ജേത്വാ അപരാനിപി തേരസ, തേസഞ്ഞേവ ദുഹേതുകാനം ദ്വാദസ, ഗബ്ഭസേയ്യകാനം പന തിഹേതുകാനം പുരിമേസു ചുദ്ദസസു ചക്ഖാദീനി ചത്താരി വജ്ജേത്വാ ദസ, തേസം ദുഹേതുകാനം നവ, ഓപപാതികാനം അഹേതുകാനം പരിപുണ്ണായതനാനം പുരിമേസു ചുദ്ദസസു സദ്ധാദീനി വജ്ജേത്വാ അപരാനി നവ, തേസഞ്ഞേവ ജച്ചന്ധാനം അട്ഠ, തഥാ ബധിരാനം, അന്ധബധിരാനം പന സത്ത, ഗബ്ഭസേയ്യകാനം പന അഹേതുകാനം കായമനോഭാവജീവിതഉപേക്ഖിന്ദ്രിയാനി പഞ്ച, തേസഞ്ഞേവ നപുംസകാനം ചത്താരി പാതുഭവന്തി. അഹേതുകചിത്തേസു ഹി വിജ്ജമാനാപി ഏകഗ്ഗതാ സമാധിന്ദ്രിയതം ന ഗച്ഛതി, മനോവിഞ്ഞാണധാതുവസേന പന "ഏകോ ഫസ്സോ"തിആദയോ വേദിതബ്ബാ.

ദുതിയകോട്ഠാസേ പന -

> “രൂപധാതുയാ ഉപപത്തിക്ഖണേ ഠപേത്വാ അസഞ്ഞസത്താനം ദേവാനം പഞ്ചക്ഖന്ധാ പാതുഭവന്തി. പഞ്ചായതനാനി, പഞ്ച ധാതുയോ, ഏകം സച്ചം, ദസിന്ദ്രിയാനി, തയോ ഹേതൂ, തയോ ആഹാരാ, ഏകോ ഫസ്സോ... പേ॰... ഏകം ചിത്ത”ന്തി -

മാതികം നിക്ഖിപിത്വാ വിഭത്താ. തത്ഥ ചക്ഖുരൂപസോതമനോധമ്മാനം വസേന പഞ്ചായതനധാതുയോ വേദിതബ്ബാ. ഏത്ഥാപി ഗന്ധരസഫോട്ഠബ്ബാനം അഗ്ഗഹണേ കാരണം പുബ്ബേ വുത്തമേവ. ചക്ഖുസോതമനോജീവിതിന്ദ്രിയാനി, സോമനസ്സുപേക്ഖാനം അഞ്ഞതരം, സദ്ധാദീനി പഞ്ചാതി ദസിന്ദ്രിയാനി വേദിതബ്ബാനി.

തതിയകോട്ഠാസേ പന -

> “അസഞ്ഞസത്താനം ദേവാനം ഉപപത്തിക്ഖണേ ഏകോ ഖന്ധോ പാതുഭവതി രൂപക്ഖന്ധോ, ദ്വേ ആയതനാനി രൂപായതനം ധമ്മായതനം, ദ്വേ ധാതുയോ രൂപധാതു ധമ്മധാതു, ഏകം ദുക്ഖസച്ചം, ഏകം രൂപജീവിതിന്ദ്രിയം, അസഞ്ഞസത്താ ദേവാ അഹേതുകാ, അനാഹാരാ, അഫസ്സകാ...പേ॰... അചിത്തകാ”തി -

സനിദ്ദേസമാതികാ നിക്ഖിത്താ. ഏത്ഥ ച രൂപമ്പി കിഞ്ചാപി തേസം ആയതനാദികിച്ചം ന കരോതി, സവിഞ്ഞാണകരൂപീസു പന ഗഹിതത്താ ഇധാപി ഗഹിതം. ഗന്ധാദയോ പന തത്ഥ ന ഗഹിതത്താ ഇധാപി ന ഗഹിതാ, നോ അവിജ്ജമാനതായ. ഏകതലവാസികാനം വാ സേസബ്രഹ്മാനം ചക്ഖുവിസയത്താ ഇധാപി രൂപായതനം ഉദ്ധടം, അസഞ്ഞീനം പന പഞ്ചായതനാനി, ഏകോ ആഹാരോ ഉപ്പജ്ജതീതി വേദിതബ്ബം.

ചതുത്ഥകോട്ഠാസേ -

> “അരൂപധാതുയാ ഉപപത്തിക്ഖണേ ചത്താരോ ഖന്ധാ, ദ്വേ ആയതനാനി, ദ്വേ ധാതുയോ, ഏകം സച്ചം, അട്ഠിന്ദ്രിയാനി , തയോ ഹേതൂ, തയോ ആഹാരാ, ഏകോ ഫസ്സോ...പേ॰... ഏകം ചിത്ത”ന്തി -

മാതികാപദാനി നിക്ഖിപിത്വാ വിഭത്താ. ഏത്ഥ ച മനോജീവിതഉപേക്ഖിന്ദ്രിയാനി, സദ്ധാദീനി പഞ്ചാതി അട്ഠിന്ദ്രിയാനി വേദിതബ്ബാനി. സേസം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ. ഏവം ചതൂഹി കോട്ഠാസേഹി ചതുത്ഥോ വാരോ വേദിതബ്ബോ.

പഞ്ചമോ പന വാരോ തേസം ധമ്മാനം ഭൂമന്തരവസേന “കാമാവചരധമ്മാ, ന കാമാവചരാ...പേ॰... പരിയാപന്നാ”തി ചത്താരോ ദുകേ മാതികാവസേന നിക്ഖിപിത്വാ വിഭജനവസേന പവത്തോ, സോ ഹേട്ഠാ വുത്തത്ഥോവ.

ഛട്ഠോ പന വാരോ സമ്മുതിദേവഉപപത്തിദേവവിസുദ്ധിദേവേ നിദ്ദിസിത്വാ മനുസ്സദേവഗതീസു ഉപ്പാദകകമ്മആയുപ്പമാണദസ്സനവസേന വുത്തോ. തത്ഥായം സങ്ഖേപത്ഥോ - സത്താ ഹി ദാനസീലാദികാമാവചരകുസലം കത്വാ മനുസ്സലോകേ ഖത്തിയമഹാസാലാദികുലേസു ചേവ ചാതുമഹാരാജികതാവതിംസയാമതുസിതനിമ്മാനരതിപരനിമ്മിതവസവത്തിസങ്ഖാതേസു ഛസു ദേവലോകേസു ച ഉപ്പജ്ജന്തി, തത്ഥ സിനേരുപബ്ബതവേമജ്ഝപരിഭണ്ഡപബ്ബതതോ പട്ഠായ ഹേട്ഠാ യാവ ഭൂമി തിരിയം ചക്കവാളപബ്ബതം ആഹച്ച ഏത്ഥന്തരേ പബ്ബതആകാസരുക്ഖപഥവിനിസ്സിതാ ചാതുമഹാരാജചന്ദസൂരിയാ സബ്ബേ ചാതുമഹാരാജികാ. തതോ ഉദ്ധം ചക്കവാളപരിയന്തം താവതിംസാദയോ യഥാക്കമം ഉപരൂപരി ഠിതാതി വേദിതബ്ബാ. ദേവലോകോപി പരമ്പരചക്കവാളപബ്ബതം അപ്പത്തോ നാമ നത്ഥി.

പഠമജ്ഝാനം പന പരിത്തം ഭാവേത്വാ ബ്രഹ്മപാരിസജ്ജേസു ഉപ്പജ്ജന്തി, മജ്ഝിമം ഭാവേത്വാ ബ്രഹ്മപുരോഹിതേസു, പണീതം ഭാവേത്വാ മഹാബ്രഹ്മേസു, ഇമേ തയോപി ജനാ പഠമജ്ഝാനഭൂമിയം ഏകതലേ വസന്തി. ആയുആഭാദിഭേദേന പനേസം ഭേദോ, ഏവം ഉപരിപി.

ചതുക്കനയേ പന ദുതിയജ്ഝാനം, പഞ്ചകനയേ ദുതിയതതിയജ്ഝാനഞ്ച പരിത്തം, മജ്ഝിമം, പണീതഞ്ച ഭാവേത്വാ പരിത്താഭാഅപ്പമാണാഭാആഭസ്സരേസു ഉപ്പജ്ജന്തി. തതിയജ്ഝാനം പരിത്താദിവസേന ഭാവേത്വാ പരിത്തസുഭഅപ്പമാണസുഭസുഭകിണ്ഹേസു. ചതുത്ഥജ്ഝാനം പന ഭാവേത്വാ ആരമ്മണമനസികാരഛന്ദാധിമുത്തിആദിനാനത്തതോ കേചി അസഞ്ഞീസു, കേചി വേഹപ്ഫലേസു, കേചി അവിഹേസു, അതപ്പേസു, സുദസ്സേസു, സുദസ്സീസു, കേചി അകനിട്ഠേസു, ആകാസാനഞ്ചായതനാദീസു ചതൂസു ച യഥാക്കമം ഉപ്പജ്ജന്തി. തത്ഥ ഹി ഏകച്ചേ തിത്ഥിയാ “ചിത്തം നിസ്സായ രജ്ജനദുസ്സനാദയോ, തന്നിദാനാനി ച ദുക്ഖാനി സമുപ്പജ്ജന്തീ”തി ചിത്തേ ദോസം ദിസ്വാ “ദിട്ഠധമ്മനിബ്ബാനമേത”ന്തി സഞ്ഞാവിരാഗം ജനേത്വാ തത്രൂപപത്തിയാ ഝാനം ഭാവേത്വാ രൂപകായമത്താ ഠിതാ വാ നിസിന്നാ വാ നിപന്നാ വാ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തിത്വാ തഥേവ പഞ്ചകപ്പസതാനി തിട്ഠന്തീതി വേദിതബ്ബാ.

അട്ഠസമാപത്തിലാഭീനം കതരം ഝാനം വിപച്ചതീതി? പഗുണം, സബ്ബേസു പഗുണേസു യസ്സ വിപാകഭൂമിം പത്ഥേതി, തംപത്ഥനായ ച അസതി യം മരണസമയേ സമാപജ്ജതി, തം, തസ്മിമ്പി അസതി ഉത്തമവസേന നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനം വിപച്ചതി. സുദ്ധാവാസേസു ച അവിഹാദീസു അനാഗാമിവജ്ജിതാ സത്താ ന ഉപ്പജ്ജന്തി, അനാഗാമിനോ പന അസഞ്ഞീവജ്ജിതബ്രഹ്മലോകേസു സബ്ബത്ഥ ഉപ്പജ്ജിതും ലഭന്തി. സബ്ബേസമ്പി ച അരിയാനം തത്രൂപപത്തിതോ ഉപരൂപപത്തിപി, ന ഹേട്ഠൂപപത്തി. തേ ഹി പഠമജ്ഝാനഭൂമിയം നിബ്ബത്താ അനാഗാമിനോ നവ ബ്രഹ്മലോകേ സോധേത്വാ മത്ഥകേ വേഹപ്ഫലേസു ഠിതാ പരിനിബ്ബന്തി, ന നിവത്തന്തി അരിയാനം ഹേട്ഠൂപപത്തിഅഭാവാ. വേഹപ്ഫലഅകനിട്ഠനേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനഭവാ തയോപി സേട്ഠഭവാ നാമ. ഇമേസു തീസു ഠാനേസു നിബ്ബത്താ അനാഗാമിനോ നേവ ഉദ്ധം ഗച്ഛന്തി, ന അധോ. തത്ഥേവ പരിനിബ്ബായന്തി . മനുസ്സലോകേ ച സേഖാ ഗിഹിഭാവേ യാവജീവം തിട്ഠന്തി, ന അസേഖാ. തേ ഹി അരഹത്തം പത്തദിവസേ പബ്ബജന്തി വാ, പരിനിബ്ബന്തി വാ. ഭുമ്മദേവേസു പന ഖീണാസവാപി യാവജീവം തിട്ഠന്തി. ഛസു കാമാവചരദേവേസു സോതാപന്നസകദാഗാമിനോവ തിട്ഠന്തി, അനാഗാമിനോ പന തദഹേവ രൂപഭവം ഗന്തും വട്ടതി ഖീണാസവേന പരിനിബ്ബാതുന്തി ഗഹേതബ്ബം. ഏവം ഇമാസു സത്തവീസതിയാ ഭൂമീസു പരിയാപന്നമനുസ്സദേവബ്രഹ്മലോകേസു നിബ്ബത്തസത്തേസു മനുസ്സാനം താവ ഇമസ്മിം ബുദ്ധുപ്പാദേ വസ്സസതം ആയുപ്പമാണം, അപ്പം വാ ഭിയ്യോ.

ആപായികാനം, ഭുമ്മദേവാനഞ്ച കദാചി ആയുപരിച്ഛേദോ നത്ഥി, കമ്മമേവ പമാണം. തേ ഹി സത്താഹേനപി മരന്തി, കപ്പമ്പി തിട്ഠന്തീതി.

ചാതുമഹാരാജികാനം പന മാനുസകാനി പഞ്ഞാസ വസ്സാനി ഏകം രത്തിന്ദിവം, തായ രത്തിയാ തിംസ രത്തിയോ മാസോ, തേന മാസേന ദ്വാദസമാസിയോ സംവച്ഛരോ, തേന സംവച്ഛരേന ദിബ്ബാനി പഞ്ചവസ്സസതാനി ആയുപ്പമാണം. താനി മനുസ്സഗണനായ നവുതിവസ്സസതസഹസ്സാനി ഹോന്തി. താവതിംസാനം മാനുസകം വസ്സസതം ഏകം രത്തിന്ദിവം കത്വാ ഏവമാഗതം ദിബ്ബം വസ്സസഹസ്സം. ഏവം യാമാദീനം വസ്സഗണനഞ്ച ദിഗുണം കത്വാ ഹേട്ഠിമതോ ദിഗുണചതുഗ്ഗുണം ആയുപ്പമാണം വേദിതബ്ബം.

ബ്രഹ്മേസു പന ബ്രഹ്മപാരിസജ്ജാനം കപ്പസ്സ തതിയോ ഭാഗോ ആയുപ്പമാണം, ബ്രഹ്മപുരോഹിതാനം ഉപഡ്ഢകപ്പോ, മഹാബ്രഹ്മാനം ഏകോ കപ്പോ, പരിത്താഭാനം ദ്വേ കപ്പാതി ഏവം ഉപരൂപരി ദിഗുണം കത്വാ യാവ സുഭകിണ്ഹാ യോജേതബ്ബം. സുഭകിണ്ഹാനം ഹി ചതുസട്ഠികപ്പം ആയുപ്പമാണം, അസഞ്ഞീനം, വേഹപ്ഫലാനഞ്ച പഞ്ചകപ്പസതാനി, അവിഹാനം കപ്പസഹസ്സന്തി ഉപരൂപരി ദിഗുണവസേന യാവ അകനിട്ഠാ യോജേതബ്ബം. അകനിട്ഠാനം ഹി സോളസകപ്പസഹസ്സാനി, അരൂപാനം ചതുന്നം യഥാക്കമം വീസതി, ചത്താരി, സട്ഠി, ചതുരാസീതി കപ്പസഹസ്സാനി ആയുപ്പമാണന്തി.

ഉക്ഖിത്താ പുഞ്ഞതേജേന, കാമരൂപഗതിം ഗതാ;
ഭവഗ്ഗതമ്പി സമ്പത്താ, പുനാഗച്ഛന്തി ദുഗ്ഗതിം.

താവ ദീഘായുകാ സത്താ, ചവന്തി ആയുസങ്ഖയാ;
നത്ഥി കോചി ഭവോ നിച്ചോ, ഇതി വുത്തം മഹേസിനാ.

തസ്മാ ഹി ധീരാ നിപകാ, നിപുണാ അത്ഥചിന്തകാ;
ജരാമരണമോക്ഖായ, ഭാവേന്തി മഗ്ഗമുത്തമം.

ഭാവയിത്വാ സുചിം മഗ്ഗം, നിബ്ബാനോഗധഗാമിനം;
സബ്ബാസവേ പരിഞ്ഞായ, പരിനിബ്ബന്തി അനാസവാതി. (വിഭ॰ ഫ്ഥ൦൯);

അയം ഛട്ഠവാരേ നയോ.

സത്തമോ പന വാരോ തേസം ഖന്ധാദീനം അഭിഞ്ഞേയ്യാദിഭാവവിഭാവനവസേന പവത്തോ. തത്ഥ ഹി -

"രൂപക്ഖന്ധോ അഭിഞ്ഞേയ്യോ, പരിഞ്ഞേയ്യോ, ന പഹാതബ്ബോ, ന ഭാവേതബ്ബോ, ന സച്ഛികാതബ്ബോ. ചത്താരോ ഖന്ധാ അഭിഞ്ഞേയ്യാ പരിഞ്ഞേയ്യാ, സിയാ പഹാതബ്ബാ, സിയാ ഭാവേതബ്ബാ, സിയാ സച്ഛികാതബ്ബാ, സിയാ ന പഹാതബ്ബാ ന ഭാവേതബ്ബാ ന സച്ഛികാതബ്ബാ"തിആദിനാ -

ദ്വാദസപി കോട്ഠാസാ വിത്ഥാരതോ വിഭത്താ. തത്ഥ ലക്ഖണപരിഗ്ഗാഹികായ പഞ്ഞായ ഖന്ധാദയോ സബ്ബേ ധമ്മാ അഭിഞ്ഞേയ്യാ. ഞാതതീരണപഹാനപരിഞ്ഞാസു യഥായോഗം യായ കായചി പരിഞ്ഞായ വസേന സബ്ബേപി ധമ്മാ പരിഞ്ഞേയ്യാ. ലോകുത്തരധമ്മാപി ഞാതപരിഞ്ഞേയ്യാവ. അകുസലാ പന പഹാതബ്ബാ. മഗ്ഗോ ഭാവേതബ്ബോ, ഫലം, നിബ്ബാനഞ്ച സച്ഛികാതബ്ബം. തത്ഥ രൂപക്ഖന്ധോ ഞാതതീരണവസേന പരിഞ്ഞേയ്യോ. വിപസ്സനാവിസയേ ഹി സബ്ബം തീരണപരിഞ്ഞായ പരിഞ്ഞേയ്യന്തി. ഇമിനാ നയേന സബ്ബത്ഥ അഭിഞ്ഞേയ്യാദിഭാവോ വേദിതബ്ബോ.

അട്ഠമോ പന വാരോ തേസം സാരമ്മണതാവിഭാവനവസേന പവത്തോ, നവമോ പനേസം ദിട്ഠസുതമുതവിഞ്ഞാതേസു സങ്ഗഹദസ്സനവസേന. ദസമോ കുസലത്തികാദീഹി സരണദുകപരിയോസാനേഹി തികദുകേഹി വിഭാഗദസ്സനവസേന പവത്തോ, തേപി ഹേട്ഠാ വുത്തനയാവാതി അയമേത്ഥ സങ്ഖേപോ, വിത്ഥാരോ പനേത്ഥ ഹേട്ഠാ വുത്തോയേവ. ആദിതോ പട്ഠായ സബ്ബത്ഥ **വിഭങ്ഗപാളിഅട്ഠകഥാസു** (വിഭ॰ ൻ൭൮ ആദയോ; വിഭ॰ അട്ഠ॰ ൻ൭൮ ആദയോ) ഗഹേതബ്ബോതി.

ധമ്മഹദയവിഭങ്ഗമാതികത്ഥവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

മോഹവിച്ഛേദനിയാ അഭിധമ്മമാതികത്ഥവണ്ണനായ

വിഭങ്ഗമാതികത്ഥവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൯. ധാതുകഥാമാതികാ

ഇദാനി വിഭങ്ഗമാതികാനന്തരം -

> അയം ധാതുകഥാദീനം, സമ്പത്താ അത്ഥവണ്ണനാ;
> മാതികാനം യതോ തസ്മാ, പഞ്ചന്നമ്പി യഥാരഹം.
>
> അനുത്താനത്ഥതോ ചേവ, സങ്ഖേപേനത്ഥനിച്ഛയാ;
> വിഭങ്ഗനയതോ ചേവ, ഹോതി സംവണ്ണനാനയോ.

തത്ഥ ധാതുകഥാമാതികായ താവ സംവണ്ണനാ ഹോതി. സാ പനേസാ നിക്ഖേപതോ പഞ്ചധാ ഠിതാ - നയമാതികാ അബ്ഭന്തരമാതികാ നയമുഖമാതികാ ലക്ഖണമാതികാ ബാഹിരമാതികാതി. തത്ഥ "സങ്ഗഹോ, അസങ്ഗഹോ...പേ॰... വിപ്പയുത്തേന സങ്ഗഹിതം അസങ്ഗഹിത"ന്തി അയം ചുദ്ദസഹി പദേഹി നിക്ഖിത്താ സങ്ഗഹാദികേന നയേന ധാതുകഥായ ധമ്മാ വിഭത്താതി ദസ്സേതും ഠപിതത്താ **നയമാതികാ** നാമ, യാ "മൂലമാതികാ"തിപി വുച്ചതി.

"പഞ്ചക്ഖന്ധാ...പേ॰... മനസികാരോ"തി അയം പഞ്ചവീസാധികേന പദസതേന നിക്ഖിത്താ സങ്ഗഹാദിനയേന വിഭജിതബ്ബഭാവേന ധാതുകഥായ അബ്ഭന്തരേ ഏവ ഠപിതത്താ **അബ്ഭന്തരമാതികാ** നാമ, യാ "ധാതുകഥാമാതികാ"തിപി വുച്ചതി.

"തീഹി സങ്ഗഹോ, തീഹി അസങ്ഗഹോ, ചതൂഹി സമ്പയോഗോ, ചതൂഹി വിപ്പയോഗോ"തി അയം ചതൂഹി പദേഹി നിക്ഖിത്താ ഖന്ധാദീസു ച കുസലത്തികാദീസു ച മാതികാധമ്മേസു തീഹി ഖന്ധായതനധാതുപദേഹേവ സങ്ഗഹോ അസങ്ഗഹോ ച, തഥാ ചതൂഹി അരൂപക്ഖന്ധേഹി സമ്പയോഗോ, വിപ്പയോഗോ ചാതി ഇമേസം സങ്ഗഹാസങ്ഗഹാദീനം നയാനം മുഖാനീതി ദസ്സേതും ഠപിതത്താ **നയമുഖമാതികാ** നാമ.

"സഭാഗോ വിസഭാഗോ"തി അയം ദ്വീഹി പദേഹി നിക്ഖിത്താ സഭാഗവിസഭാഗലക്ഖണവസേനേവ സങ്ഗഹാസങ്ഗഹനയാ ചേവ സമ്പയോഗവിപ്പയോഗനയാ ച ഹോന്തീതി ദസ്സേതും ഠപിതത്താ **ലക്ഖണമാതികാ** നാമ. സബ്ബാപി ധമ്മസങ്ഗണീ ധാതുകഥായ മാതികാതി അയം ഛസട്ഠി തികപദാനി, ദ്വേ ച ദുകപദസതാനി സങ്ഖിപിത്വാ നിക്ഖിത്താ ധാതുകഥാ മാതികാതോ ബഹി ഠപിതത്താ **ബാഹിരമാതികാ** നാമ. ഏവമേതിസ്സാ പഞ്ചവിധായ മാതികായ അയമനുത്താനത്ഥവണ്ണനാ.

സങ്ഗഹോതിആദീസു ഹി സങ്ഗഹോ താവ ജാതിസഞ്ജാതികിരിയാഗണനവസേന ചതുബ്ബിധോ. തത്ഥ "സബ്ബേ ഖത്തിയാ ആഗച്ഛന്തു, യാ ചാവുസോ വിസാഖ, സമ്മാവാചാ, യോ ച സമ്മാകമ്മന്തോ, യോ ച സമ്മാആജീവോ, ഇമേ ധമ്മാ സീലക്ഖന്ധേ സങ്ഗഹിതാ"തി (മ॰ നി॰ ൧.൪൬൨) അയം **ജാതിസങ്ഗഹോ** നാമ. "സബ്ബേ കോസലകാ ആഗച്ഛന്തു, യോ ചാവുസോ വിസാഖ, സമ്മാവായാമോ, യാ ച സമ്മാസതി, യോ ച സമ്മാസമാധി, ഇമേ ധമ്മാ സമാധിക്ഖന്ധേ സങ്ഗഹിതാ"തി (മ॰ നി॰ ൧.൪൬൨) അയം **സഞ്ജാതിസങ്ഗഹോ** നാമ, ഏകട്ഠാനേ ജാതിസമ്ബന്ധഭാവേന സങ്ഗഹോതി അത്ഥോ. "സബ്ബേ ഹത്ഥാരോഹാ ആഗച്ഛന്തു, യാ ചാവുസോ വിസാഖ, സമ്മാദിട്ഠി, യോ ച സമ്മാസങ്കപ്പോ, ഇമേ ധമ്മാ പഞ്ഞാക്ഖന്ധേ സങ്ഗഹിതാ"തി (മ॰ നി॰ ൧.൪൬൨) അയം **കിരിയാസങ്ഗഹോ** നാമ. "ഹഞ്ചി ചക്ഖായതനം രൂപക്ഖന്ധഗണനം ഗച്ഛതി, തേന വത രേ വത്തബ്ബേ 'ചക്ഖായതനം രൂപക്ഖന്ധേന സങ്ഗഹിത'"ന്തി (കഥാ॰ ൪൭൧) അയം **ഗണനസങ്ഗഹോ** നാമ, അയമിധ അധിപ്പേതോ. തപ്പടിപക്ഖേന **അസങ്ഗഹോ** വേദിതബ്ബോ. തേസം വികപ്പതോ **സങ്ഗഹിതേന അസങ്ഗഹിതാദീനി,** ഏകുപ്പാദേകനിരോധഏകവത്ഥുകഏകാരമ്മണതാവസേന **സമ്പയോഗോ,** തപ്പടിപക്ഖതോ **വിപ്പയോഗോ,** തേസം വികപ്പതോ സമ്പയുത്തേന **വിപ്പയുത്താദീനി,** തദുഭയസംസഗ്ഗവികപ്പതോ **സങ്ഗഹിതേന സമ്പയുത്തം വിപ്പയുത്ത**ന്തിആദീനി ച വേദിതബ്ബാനി. സേസം വുത്തത്ഥമേവ. അയം താവേത്ഥ അനുത്താനപദത്ഥോ.

സങ്ഗഹാസങ്ഗഹപദത്ഥവണ്ണനാ

അത്ഥവിനിച്ഛയതോ പന യസ്മാ അബ്ഭന്തരമാതികായ രൂപക്ഖന്ധാദീനി, ബാഹിരമാതികായ കുസലാദീനി ച "സങ്ഗഹോ അസങ്ഗഹോ"തിആദികേഹി നയമാതികാപദേഹി "തീഹി സങ്ഗഹോ, തീഹി അസങ്ഗഹോ"തിആദിനയമുഖമാതികാവസേന യഥാരഹം നിദ്ദേസത്ഥായ ഭഗവതാ ഠപിതാനി, തസ്മാ ഖന്ധാദീനം സങ്ഗഹാദീനം പാളിയം വുത്താനുസാരേനേവ സങ്ഖേപതോ അത്ഥവിനിച്ഛയോ ഹോതി. ഇമിനാ നയേന **വിഭങ്ഗനയോ** സക്കാ ഞാതുന്തി തം വിസും ന വക്ഖാമ.

തത്ഥ സങ്ഗഹാസങ്ഗഹവാരേ ഖന്ധാനം താവ അയം നിദ്ദേസേ നയോ - രൂപക്ഖന്ധോ ഏകേന ഖന്ധേന ഏകാദസഹി ആയതനേഹി ഏകാദസഹി ധാതൂഹി സങ്ഗഹിതോ. ചതൂഹി ഖന്ധേഹി ഏകേനായതനേന സത്തഹി ധാതൂഹി അസങ്ഗഹിതോ. തത്ഥ **ഏകാദസഹീ**തി മനായതനവജ്ജേഹി. ധമ്മായതനേനാപി ഹി കേചി രൂപധമ്മാ സങ്ഗഹിതാ. **ഏകാദസഹീ**തി സത്തവിഞ്ഞാണധാതുവജ്ജാഹി. സേസം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ.

വേദനാദയോ തയോ ഖന്ധാ യഥാസകം ഏകേന ഖന്ധേന ഏകേനായതനേന ഏകായ ധാതുയാ സങ്ഗഹിതാ, ചതൂഹി ഖന്ധേഹി ഏകാദസഹി ആയതനേഹി സത്തരസഹി ധാതൂഹി അസങ്ഗഹിതാ, തഥാ വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധോപി. കേവലം പനേത്ഥ സത്തഹി വിഞ്ഞാണധാതൂഹി സങ്ഗഹിതോ, ഏകാദസഹി

ധാതൂഹി അസങ്ഗഹിതോതി എത്തകമേവ വിസേസോ. തത്ഥ ഹി വേദനാദീനം തിണ്ണം ഖന്ധാനം ഏകേന ധമ്മായതനേന ച ഏകായ ധമ്മധാതുയാ ച സങ്ഗഹിതതാ വേദിതബ്ബാ. പാളിയം പനേത്ഥ ഖന്ധപദനിദ്ദേസേ, ഉപരി ആയതനാദിനിദ്ദേസേസു ച "രൂപക്ഖന്ധോ ച വേദനാക്ഖന്ധോ ച ദ്വീഹി ഖന്ധേഹി ഏകാദസഹായതനേഹി ഏകാദസഹി ധാതൂഹി സങ്ഗഹിതാ"തിആദിനാ (ധാതു॰ ൧൧) ദ്വിമൂലകാദിനയേനാപി വിത്ഥാരനയോ വിഭത്തോ, സോപി ഇമിനാ ഏകമൂലനയാനുസാരേന സബ്ബത്ഥ സുവിഞ്ഞേയ്യോതി ന വിത്ഥാരയിമ്ഹാ. അയം ഖന്ധപദനിദ്ദേസനയോ.

ആയതനധാതുപദാനമ്പി ഖന്ധപദേ വുത്താനുസാരേനേവ തീഹി സങ്ഗഹോ, തീഹി അസങ്ഗഹോ ച യഥായോഗം യോജേത്വാ ഞാതബ്ബോ. കേവലം പനേത്ഥ ധമ്മായതനധമ്മധാതൂസു അസങ്ഖതസ്സ ഖന്ധസങ്ഗഹാഭാവാ തം ഠപേത്വാ സേസാനം ഖന്ധേസു സങ്ഗഹോ വേദിതബ്ബോ.

സച്ചേസു ദുക്ഖസച്ചം സബ്ബേഹി ഖന്ധായതനധാതൂഹി. സമുദയമഗ്ഗസച്ചാനി സങ്ഖാരക്ഖന്ധേന, ധമ്മായതനധമ്മധാതൂഹി ച സങ്ഗഹിതാനി. നിരോധസച്ചം ഖന്ധേന അസങ്ഗഹിതം, ധമ്മായതനധമ്മധാതൂഹി ഏവ സങ്ഗഹിതം.

ഇന്ദ്രിയേസു ജീവിതിന്ദ്രിയം ദ്വീഹി രൂപക്ഖന്ധസങ്ഖാരക്ഖന്ധേഹി. സുഖിന്ദ്രിയാദീനി പഞ്ച വേദനാക്ഖന്ധേന , സദ്ധാദീനി സങ്ഖാരക്ഖന്ധേന, സബ്ബാനി ചേതാനി ജീവിതിന്ദ്രിയാദീനി, ഇത്ഥിന്ദ്രിയപുരിസിന്ദ്രിയാദീനിപി ധമ്മായതനധമ്മധാതൂഹി സങ്ഗഹിതാനി. സേസിന്ദ്രിയാനി സുവിഞ്ഞേയ്യാനി.

പടിച്ചസമുപ്പാദേസു നാമരൂപം വിഞ്ഞാണവജ്ജിതേഹി ചതൂഹി ഖന്ധേഹി, ഏകാദസഹി ആയതനധാതൂഹി ച സങ്ഗഹിതം. ഏത്ഥ ഹി പവത്തിയം നാമരൂപസ്സാപി ഗഹിതത്താ സളായതനമ്പി ഗഹിതന്തി വേദിതബ്ബം. സളായതനം ദ്വീഹി ഖന്ധേഹി, പസാദവിഞ്ഞാണഭൂതേഹി ഛഹി ആയതനേഹി, ദ്വാദസഹി ധാതൂഹി സങ്ഗഹിതം. ഉപപത്തിഭവോ പന കാമഭവഭൂതോ പഞ്ചഹി ഖന്ധേഹി, സദ്ദായതനവജ്ജിതേഹി ഏകാദസഹി ആയതനേഹി, സത്തരസഹി ധാതൂഹി. രൂപഭവോ പഞ്ചഹി ഖന്ധേഹി, സദ്ദാദിചതുക്കഘാനാദിത്തയതബ്ബിഞ്ഞാണവജ്ജേഹി പഞ്ചഹായതനേഹി, അട്ഠഹി ധാതൂഹി സങ്ഗഹിതോ. അസഞ്ഞീഭവോ ഏകേന രൂപക്ഖന്ധേന, രൂപധമ്മവസേന ദ്വീഹി ആയതനധാതൂഹി സങ്ഗഹിതോ. ഘാനാദിത്തയം പനേത്ഥ ആയതനാദികിച്ചാകരണതോ ആയതനധാതൂഹി അസങ്ഗഹിതമ്പി രൂപക്ഖന്ധേന സങ്ഗഹിതന്തി ദട്ഠബ്ബം. ഭവസ്സ ച ഏകന്തമുപാദിന്നത്താ പവത്തിവിപാകാനം ചക്ഖുവിഞ്ഞാണാദീനം ഗഹണേപി അനുപാദിന്നസദ്ദായതനസ്സ ഇധ അഗ്ഗഹണം ദട്ഠബ്ബം. അരൂപഭവോ ചതൂഹി ഖന്ധേഹി ദ്വീഹി ആയതനധാതൂഹി. ജാതിജരാമരണാനി നാമരൂപധമ്മാനം ലക്ഖണത്താ ദ്വീഹി രൂപക്ഖന്ധസങ്ഖാരക്ഖന്ധേഹി. സോകദുക്ഖദോമനസ്സാനി വേദനാക്ഖന്ധേന. ഉപായാസോ സങ്ഖാരക്ഖന്ധേന, ധമ്മായതനധമ്മധാതൂഹി ച സങ്ഗഹിതോ. പരിദേവോ രൂപക്ഖന്ധസദ്ദായതനസദ്ദധാതൂഹി. സേസാനി പനേത്ഥ പടിച്ചസമുപ്പാദങ്ഗാനി, സതിപട്ഠാനസമ്മപ്പധാനാ ച സുവിഞ്ഞേയ്യാവ.

ഇദ്ധിപാദാ ദ്വീഹി ഖന്ധേഹി, ആയതനേഹി, ധാതൂഹി സങ്ഗഹിതാ. ഏത്ഥ ച ചിത്തിദ്ധിപാദസ്സ ധമ്മധാതുമനോവിഞ്ഞാണധാതുനിയമതോ സോളസഹി ധാതൂഹി അസങ്ഗഹോ വേദിതബ്ബോ. ഝാനാനി ദ്വീഹി വേദനാസങ്ഖാരക്ഖന്ധേഹി, ഏകേനായതനേന, ഏകായ ധാതുയാ ച സങ്ഗഹിതാനി. അപ്പമഞ്ഞാ ഏകേന ഖന്ധേന, ഏകേന ആയതനേന, ഏകായ ധാതുയാ സങ്ഗഹിതാ. ഏവം പഞ്ചിന്ദ്രിയാദീനിപി. കേവലം പന ചിത്തം സത്തഹി വിഞ്ഞാണധാതൂഹി സങ്ഗഹിതന്തി ഏത്തകമേവ വിസേസോ. സബ്ബേസമ്പി ചേസ വുത്താവസേസേഹി ഖന്ധായതനധാതൂഹി അസങ്ഗഹിതഭാവോ വേദിതബ്ബോ.

ഇമിനാ നയേന ബാഹിരമാതികായപി "കുസലാ ധമ്മാ, അകുസലാ ധമ്മാ ചതൂഹി ഖന്ധേഹി, ദ്വീഹി ആയതനേഹി, ധാതൂഹി സങ്ഗഹിതാ. അബ്യാകതാ പന അസങ്ഖതം ഖന്ധതോ ഠപേത്വാ പഞ്ചഹി ഖന്ധേഹി ദ്വാദസഹി ആയതനേഹി അട്ഠാരസഹി ധാതൂഹി സങ്ഗഹിതാ"തിആദിനാ യോജേത്വാ സങ്ഗഹാസങ്ഗഹോ ഞാതബ്ബോതി അയമേത്ഥ സങ്ഖേപോ, വിത്ഥാരോ പന **ധാതുകഥാപാളിഅട്ഠകഥാസു** (ധാതു॰ ൭൭ ആദയോ; ധാതു॰ അട്ഠ॰ ൭൭) ഗഹേതബ്ബോതി.

നിട്ഠിതോ "സങ്ഗഹോ അസങ്ഗഹോ"തി പദസ്സ

അത്ഥവിനിച്ഛയോ.

സങ്ഗഹിതേനഅസങ്ഗഹിതപദത്ഥവണ്ണനാ

സങ്ഗഹിതേനഅസങ്ഗഹിതപദേ സബ്ബേസം രൂപക്ഖന്ധാദിപദാനം നിദ്ദേസോ ന സമ്ഭവതി. യാനി പനേത്ഥ പദാനി രൂപേകദേസം, അരൂപേന അസമ്മിസ്സം വിഞ്ഞാണേകദേസഞ്ച അഞ്ഞേന അസമ്മിസ്സം ദീപേന്തി, തേസമിധ നിദ്ദേസോ. താനി പന മനായതനധമ്മായതനവജ്ജിതാനം ദസായതനാനം, ധമ്മധാതുവജ്ജിതാനം സത്തരസന്നം ധാതൂനം, സത്തരൂപിന്ദ്രിയാനഞ്ച വസേന വേദിതബ്ബാനി, ന രൂപക്ഖന്ധാദീനം. തേനേവ **പാളിയം** -

"ദസായതനാ സത്തരസ ധാതുയോ,
സത്തിന്ദ്രിയാ അസഞ്ഞാഭവോ ഏകവോകാരഭവോ;
പരിദേവോ സനിദസ്സനസപ്പടിഘം,
അനിദസ്സനം പുനദേവ സപ്പടിഘം ഉപാദാ"തി. (ധാതു॰ ൧൭൮) -

ഏവം ഉദ്ദാനഗാഥാ വുത്താ. രൂപക്ഖന്ധേന ഹി രൂപക്ഖന്ധോവ സങ്ഗഹിതോ, ഏവം വേദനാക്ഖന്ധാദീഹി ച വേദനാക്ഖന്ധാദയോവ. തേപി ച യേഹി കേഹിചി ആയതനധാതൂഹി അസങ്ഗഹിതാ നാമ നത്ഥീതി തേസം സങ്ഗഹിതേന അസങ്ഗഹിതത്താഭാവാ യഥാവുത്തായതനാനം വസേനേവേത്ഥ അത്ഥവിനിച്ഛയോ ഹോതി. ഇദം ഹേത്ഥ ലക്ഖണം - യം ഖന്ധപദേന സങ്ഗഹിതം ഹുത്വാ ആയതനധാതുപദേഹി അസങ്ഗഹിതം, ഖന്ധായതനപദേഹി വാ സങ്ഗഹിതം ഹുത്വാ ധാതുപദേന അസങ്ഗഹിതം, തസ്സ ഖന്ധായതനധാതൂഹി അസങ്ഗഹോ വുച്ചതി. കഥം? ചക്ഖായതനേന യേ ധമ്മാ ഖന്ധസങ്ഗഹേന സങ്ഗഹിതാ, ആയതനസങ്ഗഹേന, ധാതുസങ്ഗഹേന ച അസങ്ഗഹിതാ, തേ ധമ്മാ കതിഹി ഖന്ധേഹി, ആയതനേഹി, ധാതൂഹി അസങ്ഗഹിതാ? തേ ധമ്മാ ചതൂഹി ഖന്ധേഹി ദ്വീഹി ആയതനേഹി അട്ഠഹി ധാതൂഹി അസങ്ഗഹിതാ. ഏവം രൂപായതനാദീസുപി പസാദവിസയഭൂതേസു ധാതൂസു, രൂപിന്ദ്രിയാദീസു ച യോജനക്കമോ വേദിതബ്ബോ.

തത്രായം നയോ - ചക്ഖായതനേന യേ രൂപധമ്മാ ഖന്ധസങ്ഗഹേന രൂപക്ഖന്ധോതി സങ്ഗഹിതാ, ആയതനധാതുസങ്ഗഹേന ചക്ഖായതനേന അസങ്ഗഹിതാ, ചക്ഖുധാതുയാ അസങ്ഗഹിതാ, ചക്ഖായതനചക്ഖുധാതൂഹി ഏകദേസസ്സേവേതസ്സ ചക്ഖുസ്സ വിസും ആയതനധാതൂസു സങ്ഗഹിതത്താ തേ ചക്ഖായതനവിരഹിതാ സബ്ബേ രൂപധമ്മാ ചതൂഹി അരൂപക്ഖന്ധേഹി ചക്ഖായതനം മനായതനന്തി ദ്വീഹി ആയതനേഹി ചക്ഖുധാതു സത്തവിഞ്ഞാണധാതൂതി അട്ഠഹി ധാതൂഹി അസങ്ഗഹിതാ. ഉപരി രൂപായതനാദീസുപി ഏസേവ നയോ. ഇമസ്മിം ഹി വാരേ ചക്ഖായതനസ്സ അത്തനോ തീഹിപി ഖന്ധായതനധാതുസങ്ഗഹേഹി സങ്ഗഹിതതായ അസങ്ഗഹിതത്താഭാവാ ഖന്ധസങ്ഗഹേന സങ്ഗഹിതം, ആയതനസങ്ഗഹേന അസങ്ഗഹിതം, ധാതുസങ്ഗഹേന അസങ്ഗഹിതന്തി ഏവം തീഹിപി സങ്ഗഹിതാസങ്ഗഹിതവിസേസനേഹി വിസിട്ഠസ്സേവ "കതിഹി ഖന്ധേഹീ"തിആദിനാ ഖന്ധാദീഹി അസങ്ഗഹസ്സ വുച്ചമാനത്താ ച അരൂപക്ഖന്ധേഹി സഹ ബഹിഭൂതതാ വേദിതബ്ബാ. യഥാ ചേത്ഥ ചക്ഖായതനേന ഉപലക്ഖിതാനം രൂപധമ്മാനംയേവ സങ്ഗഹിതേന അസങ്ഗഹിതതാ, ന ചക്ഖായതനസ്സ, ഏവം ഉപരി രൂപായതനാദീഹി ഉപലക്ഖിതവാരേപി യഥാരഹം ഞാതബ്ബാ.

സേസേസു പന ചക്ഖുവിഞ്ഞാണധാതുയാ യേ ധമ്മാ ഖന്ധസങ്ഗഹേന സങ്ഗഹിതാ, ആയതനസങ്ഗഹേന സങ്ഗഹിതാ, ധാതുസങ്ഗഹേന അസങ്ഗഹിതാ, തേ ധമ്മാ ചതൂഹി ഖന്ധേഹി ഏകാദസഹി ആയതനേഹി ദ്വാദസഹി ധാതൂഹി അസങ്ഗഹിതാ. ഏവം സേസവിഞ്ഞാണധാതൂസുപി. പടിച്ചസമുപ്പാദങ്ഗേസു അസഞ്ഞീഭവേന യേ ധമ്മാ...പേ॰... തേ ധമ്മാ ചതൂഹി ഖന്ധേഹി ദസഹായതനേഹി സോളസഹി ധാതൂഹി അസങ്ഗഹിതാ. ഉപാദായധമ്മേഹി യേ ധമ്മാ...പേ॰... തേ ധമ്മാ ചതൂഹി ഖന്ധേഹി ഏകാദസഹായതനേഹി സത്തരസഹി ധാതൂഹി അസങ്ഗഹിതാതി ഇമേ ചത്താരോ വാരാ അപുബ്ബവിസേസാ സമായേവ. തത്ഥ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണവാരേ **ദ്വാദസഹീ**തി ഛ വിഞ്ഞാണധാതുയോ വജ്ജേത്വാ അവസേസാഹി ധാതൂഹി സേസാ ഛ വിഞ്ഞാണധാതുയോവ ഖന്ധായതനസങ്ഗഹേഹി സങ്ഗഹിതാ, ധാതുസങ്ഗഹേനേവ അസങ്ഗഹിതാ. അവസേസാഹി ദ്വാദസഹി ധാതൂഹി അസങ്ഗഹിതാതി. ഏസ നയോ സേസവിഞ്ഞാണധാതൂസുപി.

ദുതിയേ **തീഹായതനേഹീ**തി രൂപായതനധമ്മായതനമനായതനേഹി. അസഞ്ഞിബ്രഹ്മലോകേ ഹി രൂപായതനധമ്മായതനവസേന ദ്വേ ആയതനാനി ഉപപത്തിഭവഭാവേന പാളിയം ആഗതാനി, തേ പന ഖന്ധേഹി സങ്ഗഹിതാനി, ആയതനധാതൂസു അസങ്ഗഹിതാനി. തദവസേസാനി നവ രൂപായതനാനി, താനി തേഹേവ ച ദ്വീഹി മനായതനധമ്മായതനേഹി ച അസങ്ഗഹിതാനി നാമ ഹോന്തി. **നവഹി ധാതൂഹീ**തി രൂപധാതുധമ്മധാതൂഹി സദ്ധിം സത്തഹി വിഞ്ഞാണധാതൂഹി.

തതിയേ **ദസഹീ**തി രൂപായതനധമ്മായതനവജ്ജേഹി. **സോളസഹീ**തി രൂപധാതുധമ്മധാതുവജ്ജാഹി. അനിദസ്സനസപ്പടിഘാനി നാമ നവ ഓളാരികായതനാനി, താനി തേഹി ഖന്ധസങ്ഗഹേന സങ്ഗഹിതാനി, ആയതനധാതുസങ്ഗഹേഹി ച അസങ്ഗഹിതാനി, രൂപായതനധമ്മായതനാനി ദ്വേപി സേസേഹി ആയതനധാതൂഹി അസങ്ഗഹിതാനി നാമ ഹോന്തി.

ചതുത്ഥേ **ഏകാദസഹീ**തി ഫോട്ഠബ്ബായതനവജ്ജേഹി ഫോട്ഠബ്ബായതനസ്സ ഉപാദായധമ്മേഹി ആയതനാദീസു അസങ്ഗഹിതത്താ. സേസം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ. അയം സങ്ഗഹിതേനഅസങ്ഗഹിതപദേ നയോ.

അസങ്ഗഹിതേനസങ്ഗഹിതപദത്ഥവണ്ണനാ

അസങ്ഗഹിതേനസങ്ഗഹിതപദേ പന യാനി പദാനി വിഞ്ഞാണേന വാ ഓളാരികരൂപേന വാ അസമ്മിസ്സം ധമ്മായതനേകദേസം ദീപേന്തി, താനേവ നിദ്ദിസീയന്തി, താനി പന വേദനാദീനം തിണ്ണം ഖന്ധാനം, ദുക്ഖസച്ചവജ്ജിതാനം തിണ്ണം സച്ചാനം, പസാദമനോവജ്ജിതാനം സോളസന്നം ഇന്ദ്രിയാനം, അവിജ്ജാസങ്ഖാരഫസ്സവേദനാതണ്ഹുപാദാനകമ്മഭവജാതിജരാമരണസോകദുക്ഖദോമനസ്സുപായാസവസേന ചുദ്ദസപച്ചയാകാരപദാനഞ്ച വസേന വേദിതബ്ബാനി, ന രൂപക്ഖന്ധാദീനം. തേനേവ **അട്ഠകഥായം** -

"തയോ ഖന്ധാ തഥാ സച്ചാ, ഇന്ദ്രിയാനി ച സോളസ;
പദാനി പച്ചയാകാരേ, ചുദ്ദസൂപരി ചുദ്ദസ.

"സമതിംസ പദാ ഹോന്തി, ഗോച്ഛകേസു ദസസ്വഥ;
ദുവേ ചൂളന്തരദുകാ, അട്ഠ ഹോന്തി മഹന്തരാ"തി. (ധാതു॰ അട്ഠ॰ ൭൧) -

ഏവം ഉദ്ദാനഗാഥാ വുത്താ. ഇദം ഹേത്ഥ ലക്ഖണം - യം ഖന്ധപദേന അസങ്ഗഹിതം, ആയതനധാതുപദേഹി സങ്ഗഹിതം, തസ്സേവ തീഹി വിസേസനേഹി വിസിട്ഠസ്സ ഖന്ധാദീഹി സങ്ഗഹോ വുച്ചതി. കഥം?

വേദനാക്ഖന്ധേന യേ ധമ്മാ ഖന്ധസങ്ഗഹേന അസങ്ഗഹിതാ, ആയതനധാതുസങ്ഗഹേഹി സങ്ഗഹിതാ, തേ ധമ്മാ കതിഹി ഖന്ധേഹി, ആയതനേഹി, ധാതൂഹി സങ്ഗഹിതാ? തേ ധമ്മാ അസങ്ഖതം ഖന്ധതോ ഠപേത്വാ തീഹി ഖന്ധേഹി ഏകേനായതനേന ഏകായ ധാതുയാ സങ്ഗഹിതാതി.

തത്രായം നയോ - വേദനാക്ഖന്ധേന ഹി നിബ്ബാനം, സുഖുമരൂപം, സഞ്ഞാസങ്ഖാരാ ച ഖന്ധസങ്ഗഹേന അസങ്ഗഹിതാ ഹുത്വാ ധമ്മായതനധമ്മധാതുസങ്ഗഹേന സങ്ഗഹിതാ. തേസു നിബ്ബാനം ഖന്ധസങ്ഗഹം ന ഗച്ഛതി, സേസാ തീഹി രൂപസഞ്ഞാസങ്ഖാരക്ഖന്ധേഹി സങ്ഗഹം ഗച്ഛന്തി, ആയതനധാതുയോ പനേത്ഥ ധമ്മായതനധമ്മധാതൂനം വസേനേവ സബ്ബത്ഥ വേദിതബ്ബാ ഇതരാസം അസമ്ഭവാ, ഇമേസു ച നിബ്ബാനമ്പി സങ്ഗഹം ഗച്ഛതി. തേനേവ ഹി "അസങ്ഖതം ഖന്ധതോ ഠപേത്വാ"തി വുത്തം. തസ്സായമത്ഥോ - ഖന്ധസങ്ഗഹേ ഏവ അസങ്ഖതം ഠപേത്വാ, ന ഇതരസങ്ഗഹേസൂതി ഏവം സഞ്ഞാക്ഖന്ധാദീസുപി യോജനാ വേദിതബ്ബാ. അയം പന വിസേസോ - ജീവിതിന്ദ്രിയേന യേ ധമ്മാ...പേ॰... തേ ധമ്മാ ദ്വീഹി വേദനാസഞ്ഞാക്ഖന്ധേഹി സങ്ഗഹിതാ, രൂപാരൂപജീവിതിന്ദ്രിയേഹി നിബ്ബാനവേദനാസഞ്ഞാവിഞ്ഞാണക്ഖന്ധാ ഖന്ധസങ്ഗഹേന അസങ്ഗഹിതാ, തേസു ച നിബ്ബാനവേദനാസഞ്ഞാവ ആയതനധാതുസങ്ഗഹേന സങ്ഗഹിതാതി. സേസം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ. അയം അസങ്ഗഹിതേനസങ്ഗഹിതപദേ നയോ.

സങ്ഗഹിതേനസങ്ഗഹിതപദത്ഥവണ്ണനാ

സങ്ഗഹിതേനസങ്ഗഹിതപദേ പന യാനി പദാനി സങ്ഖാരേകദേസം അഞ്ഞേന അസമ്മിസ്സം ദീപേന്തി വേദനേകദേസം വാ സുഖുമരൂപം വാ സദ്ദേകദേസം വാ, താനേവ നിദ്ദിസീയന്തി. ഖന്ധായതനധാതൂസു ഏകമ്പി കോട്ഠാസം സകലേന ഗഹേത്വാ ഠിതപദാനി ന യുജ്ജന്തി. താനി പന ദ്വിന്നം സമുദയമഗ്ഗസച്ചാനം, പന്നരസിന്ദ്രിയാനം, ഏകാദസപടിച്ചപദാദീനഞ്ച വസേന വേദിതബ്ബാനി. ഇദം ഹേത്ഥ ലക്ഖണം - യം അത്തനാ ഖന്ധാദിവസേന സങ്ഗഹിതേഹി ഖന്ധാദിതോ സങ്ഗഹിതം, തസ്സേവ പഠമം ഉദ്ധടപദസ്സ പുന ഖന്ധാദീഹി സങ്ഗഹോ വുച്ചതി.

തത്രായം ആദിപദേ നയോ - സമുദയസച്ചേന യേ ധമ്മാ ഖന്ധാദീഹി തീഹി സങ്ഗഹേഹിപി സങ്ഗഹിതാ, തേഹി ധമ്മേഹി യേ ധമ്മാ ഖന്ധാദീഹി തീഹിപി സങ്ഗഹിതാ, തേ ധമ്മാ ഏകേന ഖന്ധേന ഏകേനായതനേന ഏകായ ധാതുയാ സങ്ഗഹിതാതി. സമുദയസച്ചേന ഹി തണ്ഹാവജ്ജാ സേസാ സങ്ഖാരാ ഖന്ധാദീഹി സങ്ഗഹേഹി സങ്ഗഹിതാ, പുന തേഹി ച തണ്ഹാവ സങ്ഗഹിതാ, സാ ച പുന സങ്ഖാരക്ഖന്ധധമ്മായതനധമ്മധാതൂഹി സങ്ഗഹിതാ. സേസേസുപി ഏസേവ നയോ. അയം സങ്ഗഹിതേനസങ്ഗഹിതപദേ നയോ.

അസങ്ഗഹിതേനഅസങ്ഗഹിതപദത്ഥവണ്ണനാ

അസങ്ഗഹിതേനഅസങ്ഗഹിതപദേ പന യാനി പദാനി പഞ്ചക്ഖന്ധഗാഹകേഹി ദുക്ഖസച്ചാദീഹി, വിഞ്ഞാണേന സദ്ധിം സുഖുമരൂപഗാഹകേഹി അചേതസികാദീഹി ച പദേഹി വിവജ്ജിതാനി രൂപക്ഖന്ധാദീനി, താനേവ നിദ്ദിസീയന്തി. ഇദം ഹേത്ഥ ലക്ഖണം - യം പഠമം ഉദ്ധടേന രൂപക്ഖന്ധാദിപദേന ഖന്ധാദിതോ അസങ്ഗഹിതം, യം തേഹി അസങ്ഗഹിതം, തസ്സേവ പുന ഖന്ധാദീഹി അസങ്ഗഹോ വുച്ചതി.

തത്രായം ഏകപദയോജനാ - രൂപക്ഖന്ധേന യേ ധമ്മാ ഖന്ധാദീഹി തീഹിപി അസങ്ഗഹേഹി അസങ്ഗഹിതാ, തേഹി ധമ്മേഹി യേ ധമ്മാ ഖന്ധാദീഹി തീഹി അസങ്ഗഹിതാ, തേ ധമ്മാ ഏകേന ഖന്ധേന ഏകേനായതനേന സത്തഹി ധാതൂഹി അസങ്ഗഹിതാ. രൂപക്ഖന്ധേന ഹി ചത്താരോ ഖന്ധാ, നിബ്ബാനഞ്ച ഖന്ധസങ്ഗഹേന അസങ്ഗഹിതാ, ആയതനാദീഹി പന വിഞ്ഞാണമേവ ഠപേത്വാ വേദനാദയോ ധമ്മായതനേന രൂപക്ഖന്ധേകദേസേന സങ്ഗഹിതാതി വിഞ്ഞാണമേവ തീഹിപി ഖന്ധസങ്ഗഹാദീഹി രൂപക്ഖന്ധേന അസങ്ഗഹിതം നാമ. തേന പുന വിഞ്ഞാണേന സദ്ധിം സനിബ്ബാനാ ചത്താരോ ഖന്ധാ ഖന്ധാദീഹി അസങ്ഗഹിതാ, തേ സബ്ബേപി പുന വിഞ്ഞാണഭൂതേന ഏകേന ഖന്ധേന ഏകേനായതനേന സത്തഹി ധാതൂഹി അസങ്ഗഹിതാതി. അയം അസങ്ഗഹിതേനഅസങ്ഗഹിതപദേ നയോ.

സമ്പയോഗവിപ്പയോഗപദത്ഥവണ്ണനാ

സമ്പയോഗവിപ്പയോഗപദേ പന യാനി പദാനി നിബ്ബാനേന, രൂപേന വാ മിസ്സേസു സത്തസു വിഞ്ഞാണധാതൂസു ഏകായപി അവിപ്പയുത്തേ അരൂപധമ്മേ പകാസേന്തി, തേസം ധമ്മായതനദുക്ഖസച്ചാദീനം നിദ്ദേസോ ന സമ്ഭവതി. കാഹിചി പന വിഞ്ഞാണധാതൂഹി വിപ്പയുത്താനം രൂപമിസ്സാരൂപധമ്മാനം, കേവലാനാരമ്മണാനം വാ സകലരൂപക്ഖന്ധാനം വാ പകാസകാനം രൂപഭവരൂപക്ഖന്ധകുസലാദിപദാനം സമ്പയോഗപദേ ഏവ നിദ്ദേസോ ന സമ്ഭവതി, വിപ്പയോഗപദേ പന സമ്ഭവതി. അരൂപക്ഖന്ധാനം പന പച്ചേകം, ദ്വിന്നം, തിണ്ണം, തദേകദേസാനം വാ തദുഭയേപി സമ്ഭവതി. "ചതൂഹി സമ്പയോഗോ, ചതൂഹി വിപ്പയോഗോ, സഭാഗോ വിസഭാഗോ"തി ഹി വചനതോ ചതൂഹി അരൂപക്ഖന്ധേഹേവ സഭാഗാനം ഏകസന്താനേ ഏകക്ഖണേവ ഉപ്പന്നാനം അരൂപക്ഖന്ധാനം ഏവ അഞ്ഞമഞ്ഞം സമ്പയോഗോ ലബ്ഭതി. രൂപധമ്മാനം പന രൂപേന, നിബ്ബാനേന വാ, നിബ്ബാനസ്സ ച രൂപേന സദ്ധിം സമ്പയോഗോ നാമ നത്ഥി, തഥാ രൂപനിബ്ബാനാനം അരൂപക്ഖന്ധേഹി. വിസഭാഗാ ഹി തേ തേസം യഥാ അരൂപക്ഖന്ധാനം രൂപനിബ്ബാനേഹി, ഏവം ഭിന്നസന്താനികേഹി നാനക്ഖണികേഹി അരൂപധമ്മേഹിപി സദ്ധിം നത്ഥിയേവ. തേപി ഹി തേസം സന്താനക്ഖണവിസഭാഗതായ വിസഭാഗാ ഏവ. അയം പന വിസഭാഗതാ ഇധ സാമഞ്ഞതോ ന ഗഹിതാ തേസം അവിസേസേന സമ്പയോഗസ്സാപി സമ്ഭവാ. യത്ഥ പന വിസേസേത്വാ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണതംസമ്പയുത്താദയോ നിക്ഖിത്താ, തത്ഥായമ്പി വിസഭാഗതാ ഗഹിതാ. യത്ഥ പന യേ

അനിദ്ധാരിതവിസേസനാ, തഥാപി സബ്ബഥാ സമ്പയോഗലക്ഖണം ന സമ്ഭവതി. സോ ച തസ്സ ഏകന്തേന വിസഭാഗോതി ഇധ ഗയ്ഹതി.

തത്രായം നയോ - രൂപക്ഖന്ധോ കേനചി സമ്പയുത്തോതി? നത്ഥി. കതിഹി വിപ്പയുത്തോ? ചതൂഹി ഖന്ധേഹി ഏകേനായതനേന സത്തഹി ധാതൂഹി വിപ്പയുത്തോ, ഏകേനായതനേന ഏകായ ധാതുയാ കേഹിചി വിപ്പയുത്തോ. ഏസ നയോ ചക്ഖായതനാദിഅനാരമ്മണേസുപി. സാരമ്മണേസു പന വേദനാക്ഖന്ധോ തീഹി ഖന്ധേഹി ഏകേനായതനേന സത്തഹി ധാതൂഹി സമ്പയുത്തോ, ഏകേനായതനേന ഏകായ ധാതുയാ കേഹിചി സമ്പയുത്തോ. ഏകേന ഖന്ധേന ദസഹി ആയതനേഹി ദസഹി ധാതൂഹി വിപ്പയുത്തോ, ഏകേനായതനേന ഏകായ ധാതുയാ കേഹിചി വിപ്പയുത്തോ. ഏസ നയോ സഞ്ഞാക്ഖന്ധാദീസുപി.

തത്ഥ **ഏകേനാ**തി മനായതനേന. **സത്തഹീ**തി വിഞ്ഞാണധാതൂഹി. **കേഹിചീ**തി ധമ്മായതനധമ്മധാതുപരിയാപന്നേഹി വേദനാസഞ്ഞാസങ്ഖാരേഹി. ദുതിയനയേ **തീഹീ**തി അത്താനം ഠപേത്വാ സേസേഹി അരൂപക്ഖന്ധേഹി. **കേഹിചി വിപ്പയുത്തോ**തി ധമ്മായതനധമ്മധാതൂസു സഞ്ഞാസങ്ഖാരേഹി. **കേഹിചി വിപ്പയുത്തോ**തി രൂപനിബ്ബാനേഹി. ഏവം ഉപരിപി സബ്ബത്ഥ യഥാനുരൂപം ഞാതബ്ബം. സേസം വുത്തനയമേവ. അയം പന വിസേസോ "സമുദയമഗ്ഗസച്ചാദയോ ഏകായ മനോവിഞ്ഞാണധാതുയാ സമ്പയുത്താ, അധിമോക്ഖോ പന മനോധാതുമനോവിഞ്ഞാണധാതൂഹി ദ്വീഹേവാ"തി. അയം സമ്പയോഗവിപ്പയോഗപദേ നയോ.

സമ്പയുത്തേനവിപ്പയുത്തപദത്ഥവണ്ണനാ

സമ്പയുത്തേനവിപ്പയുത്തപദേ പന സമ്പയോഗാരഹപദേസു യാനി പദാനി ധമ്മധാതുയാ സമ്പയുത്തേ ധമ്മേ, വിഞ്ഞാണഞ്ച അഞ്ഞേന അസമ്മിസ്സം ദീപേന്തി, തേസമേവ നിദ്ദേസോ. താനി പന ചതുന്നം അരൂപക്ഖന്ധപദാനം, മനായതനസ്സ, സത്തന്നം വിഞ്ഞാണധാതൂനം, മനോപേക്ഖാവസേന ദ്വിന്നം ഇന്ദ്രിയാനം, വിഞ്ഞാണഫസ്സവേദനാനം തിണ്ണം പടിച്ചസമുപ്പാദപദാനം, ഫസ്സസത്തകസ്സ, അദുക്ഖമസുഖസവിതക്കസവിചാരഉപേക്ഖാസഹഗതാനം വസേന തിണ്ണം തികപദാനം, സത്തമഹന്തരദുകപദാദീനഞ്ച വസേന വേദിതബ്ബാനി, ന ഇതരേസം അസമ്ഭവാ. തേനേവ **അട്ഠകഥായം** -

> "ചത്താരോ ഖന്ധായതനഞ്ച ഏകം,
> ദ്വേ ഇന്ദ്രിയാ ധാതുപദാനി സത്ത;
> തയോ പടിച്ചാ അഥ ഫസ്സസത്തകം,
> തികേ തയോ സത്ത മഹന്തരേ ച;
> ഏകം സവിതക്കം സവിചാരമേകം,
> യുത്തം ഉപേക്ഖായ ച ഏകമേവാ"തി. (ധാതു॰ അട്ഠ॰ ൯൦) -

ഉദ്ദാനഗാഥാ വുത്താ. ഇദം ഹേത്ഥ ലക്ഖണം - യേ ധമ്മാ പഠമം ഉദ്ധടപദേന സമ്പയുത്താ, തേഹി യേ ധമ്മാ വിപ്പയുത്താ, തേസം ഖന്ധാദീഹി വിപ്പയോഗോ വുച്ചതി.

തത്രായം നയോ - വേദനാക്ഖന്ധേന യേ ധമ്മാ സമ്പയുത്താ, തേഹി ധമ്മേഹി യേ ധമ്മാ വിപ്പയുത്താ, തേ ധമ്മാ ചതൂഹി ഖന്ധേഹി ഏകേനായതനേന സത്തഹി ധാതൂഹി വിപ്പയുത്താ, ഏകേനായതനേന ഏകായ ധാതുയാ കേഹിചി വിപ്പയുത്താ. ചക്ഖുവിഞ്ഞാണധാതുയാ യേ ധമ്മാ സമ്പയുത്താ, തേഹി ധമ്മേഹി യേ ധമ്മാ വിപ്പയുത്താ, തേ ധമ്മാ ന കേഹിചി ഖന്ധായതനേഹി വിപ്പയുത്താ, ഏകായ പന ധാതുയാ വിപ്പയുത്താതി ഏവം സബ്ബത്ഥ യോജനാ വേദിതബ്ബാ.

തത്ഥ **തേ ധമ്മാ**തി രൂപനിബ്ബാനധമ്മാ, തേ വേദനായ സമ്പയുത്തേഹി വിപ്പയുത്താ. **ഏകേനാ**തി മനായതനേന. ദുതിയനയേ **തേ ധമ്മാ**തി സപ്പീതികാ തേ ധമ്മാ. **ന കേഹിചീ**തി പഠമം ഉദ്ധടം ചക്ഖുവിഞ്ഞാണധാതും ഠപേത്വാ സേസാ ഛവിഞ്ഞാണധാതൂ, തംസമ്പയുത്താ, രൂപം, നിബ്ബാനഞ്ച. തേഹി സബ്ബേസം ഖന്ധായതനാനം സങ്ഗഹിതത്താ ന കേഹിചി ഖന്ധേഹി, ആയതനേഹി വാ വിപ്പയുത്താ. ന ഹി സയം അത്തനാ വിപ്പയുജ്ജതി, സമ്പയുജ്ജതി വാതി. **ഏകായാ**തി ചക്ഖുവിഞ്ഞാണധാതുയാ. സേസം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ. അയം സമ്പയുത്തേനവിപ്പയുത്തപദേ നയോ.

വിപ്പയുത്തേനസമ്പയുത്തപദത്ഥവണ്ണനാ

വിപ്പയുത്തേനസമ്പയുത്തപദേ പന വിപ്പയുത്തേന സമ്പയുത്തോ നാമ ധമ്മോ നത്ഥി, ദേസനാസമ്പദമത്തായ പന മോഘപുച്ഛകം പദം ഉദ്ധടം, തേനേവ പാളിയം സബ്ബവാരേസുപി "നത്ഥി നത്ഥി" ഇച്ചേവ വുത്തം. രൂപക്ഖന്ധാദിഅനാരമ്മണധമ്മേഹി വിപ്പയുത്താ ചത്താരോ ഖന്ധാ, തേസഞ്ച അഞ്ഞേഹി സമ്പയോഗോ നത്ഥി. വേദനാദീഹിപി രൂപനിബ്ബാനാദീനി വിപ്പയുത്താനി, തേസഞ്ച കേനചി സമ്പയോഗോവ നത്ഥീതി. അയം വിപ്പയുത്തേനസമ്പയുത്തപദേ നയോ.

സമ്പയുത്തേനസമ്പയുത്തപദത്ഥവണ്ണനാ

സമ്പയുത്തേനസമ്പയുത്തപദേ പന യാനി പദാനി രൂപേന അസമ്മിസ്സം അരൂപക്ഖന്ധേകദേസമേവ ദീപേന്തി, തേസമേവ നിദ്ദേസോ, ന രൂപാരൂപസമ്മിസ്സാനം, സബ്ബരൂപക്ഖന്ധദീപകാനം തേസം സമ്പയുത്തതായോഗാഭാവാ. സബ്ബാരൂപക്ഖന്ധേനാപി ഹി കുസലാദിനാ അഞ്ഞോ സമ്പയുത്തോ നാമ നത്ഥി.

ഇദം ഹേത്ഥ ലക്ഖണം - യേ ധമ്മാ പഠമം ഉദ്ധടാ, അത്തനാ സമ്പയുത്തേന പുന സമ്പയുത്താ, തേസഞ്ഞേവ ഖന്ധാദീഹി സമ്പയോഗോ വുച്ചതി.

തത്രായം നയോ - വേദനാക്ഖന്ധേന യേ ധമ്മാ സമ്പയുത്താ, തേഹി ധമ്മേഹി യേ ധമ്മാ സമ്പയുത്താ, തേ ധമ്മാ തീഹി ഖന്ധേഹി ഏകേനായതനേന സത്തഹി ധാതൂഹി സമ്പയുത്താ, ഏകേനായതനേന...പേ॰... കേഹിചി സമ്പയുത്താ. സമുദയസച്ചേന യേ ധമ്മാ സമ്പയുത്താ, തേഹി ധമ്മേഹി യേ ധമ്മാ സമ്പയുത്താ, തേ ധമ്മാ തീഹി ഖന്ധേഹി ഏകേനായതനേന ഏകായ മനോവിഞ്ഞാണധാതുയാ സമ്പയുത്താ, ഏകേന ഖന്ധേന ഏകേനായതനേന ഏകായ ധാതുയാ കേഹിചി സമ്പയുത്താതി. സേസം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ. അയം സമ്പയുത്തേനസമ്പയുത്തപദേ നയോ.

വിപ്പയുത്തേനവിപ്പയുത്തപദത്ഥവണ്ണനാ

വിപ്പയുത്തേനവിപ്പയുത്തപദേ പന സമ്പയോഗപദേ വുത്തപദാനേവ നിദ്ദിസീയന്തി. ഇദം ഹേത്ഥ ലക്ഖണം - യേ ധമ്മാ പഠമം ഉദ്ധടപദേന വിപ്പയുത്തേഹി പുന വിപ്പയുത്താ, തേസം ഖന്ധാദീഹി വിപ്പയോഗോ വുച്ചതി.

തത്രായം നയോ - രൂപക്ഖന്ധേന യേ ധമ്മാ വിപ്പയുത്താ, തേഹി ധമ്മേഹി യേ ധമ്മാ വിപ്പയുത്താ, തേ ധമ്മാ ചതൂഹി ഖന്ധേഹി ഏകേനായതനേന സത്തഹി ധാതൂഹി വിപ്പയുത്താ, ഏകേനായതനേന...പേ॰... കേഹിചി വിപ്പയുത്താ. വേദനാക്ഖന്ധേന യേ ധമ്മാ വിപ്പയുത്താ, തേഹി ധമ്മേഹി യേ ധമ്മാ വിപ്പയുത്താ, തേ ധമ്മാ ഏകേന ഖന്ധേന ദസഹായതനേഹി ദസഹി ധാതൂഹി വിപ്പയുത്താ, ഏകേന...പേ॰... കേഹിചി വിപ്പയുത്താതി. സേസം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ. അയം വിപ്പയുത്തേനവിപ്പയുത്തപദേ നയോ.

സങ്ഗഹിതേനസമ്പയുത്തവിപ്പയുത്തപദത്ഥവണ്ണനാ

സങ്ഗഹിതേനസമ്പയുത്തവിപ്പയുത്തപദേ പന സങ്ഗഹിതേനസങ്ഗഹിതപദേ നിദ്ദിട്ഠാനി സമുദയസച്ചാദിപദാനേവ നിദ്ദിസീയന്തി. ഇദം ഹേത്ഥ ലക്ഖണം - യേ ധമ്മാ പഠമം ഉദ്ധടപദേന ഖന്ധാദീഹി തീഹിപി സങ്ഗഹിതാ, തേസം ഖന്ധാദീഹി സമ്പയോഗോ, വിപ്പയോഗോ ച വുച്ചതി.

തത്രായം നയോ - സമുദയസച്ചേന യേ ധമ്മാ ഖന്ധാദീഹി തീഹിപി സങ്ഗഹേഹി സങ്ഗഹിതാ, തേ ധമ്മാ തീഹി ഖന്ധേഹി ഏകേനായതനേന സത്തഹി ധാതൂഹി സമ്പയുത്താ, ഏകേന ഖന്ധേന ഏകേനായതനേന ഏകായ ധാതുയാ കേഹിചി സമ്പയുത്താ. ഏകേന ഖന്ധേന ദസഹായതനധാതൂഹി വിപ്പയുത്താ, ഏകേനായതനേന ഏകായ ധാതുയാ കേഹിചി വിപ്പയുത്താ. ഇത്ഥിന്ദ്രിയേന യേ ധമ്മാ ഖന്ധാദീഹി തീഹിപി സങ്ഗഹിതാ, തേ ധമ്മാ ന കേഹിചി സമ്പയുത്താ, ചതൂഹി ഖന്ധേഹി ഏകേനായതനേന സത്തഹി ധാതൂഹി വിപ്പയുത്താ, ഏകേന...പേ॰... കേഹിചി വിപ്പയുത്താതി.

തത്ഥ **ഏകേനാ**തി മനായതനേന. **ഏകേന ഖന്ധേനാ**തി സങ്ഖാരക്ഖന്ധേന. **കേഹിചീ**തി സങ്ഖാരക്ഖന്ധേ തണ്ഹായ ധമ്മായതനധമ്മധാതൂസു തണ്ഹാവേദനാസഞ്ഞാഹി. സേസം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ. അയം സങ്ഗഹിതേനസമ്പയുത്തവിപ്പയുത്തപദേ നയോ.

സമ്പയുത്തേനസങ്ഗഹിതാസങ്ഗഹിതപദത്ഥവണ്ണനാ

സമ്പയുത്തേനസങ്ഗഹിതാസങ്ഗഹിതപദേ പന സമ്പയുത്തേനസമ്പയുത്തപദേ നിദ്ദിട്ഠാനി വേദനാക്ഖന്ധാദിപദാനേവ നിദ്ദിസീയന്തി. ഇദം ഹേത്ഥ ലക്ഖണം - യേ ധമ്മാ പഠമം ഉദ്ധടപദേന സമ്പയുത്താ, തേസം ഖന്ധാദീഹി സങ്ഗഹോ, അസങ്ഗഹോ ച വുച്ചതി.

തത്രായം നയോ - വേദനാക്ഖന്ധേന യേ ധമ്മാ സമ്പയുത്താ, തേ ധമ്മാ തീഹി ഖന്ധേഹി ദ്വീഹി ആയതനേഹി അട്ഠഹി ധാതൂഹി സങ്ഗഹിതാ, സേസേഹി അസങ്ഗഹിതാ. വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധേന യേ ധമ്മാ സമ്പയുത്താ, തേ ധമ്മാ തീഹി ഖന്ധേഹി ഏകേനായതനേന ഏകായ ധാതുയാ സങ്ഗഹിതാ, സേസേഹി അസങ്ഗഹിതാതി.

തത്ഥ **തീഹീ**തി സഞ്ഞാക്ഖന്ധാദീഹി തീഹി. തേഹി വേദനായ സമ്പയുത്താ. **ദ്വീഹീ**തി ധമ്മായതനമനായതനേഹി. സേസം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ. അയം സമ്പയുത്തേനസങ്ഗഹിതാസങ്ഗഹിതപദേ നയോ.

അസങ്ഗഹിതേനസമ്പയുത്തവിപ്പയുത്തപദത്ഥവണ്ണനാ

അസങ്ഗഹിതേനസമ്പയുത്തവിപ്പയുത്തപദേ പന യാനി പദാനി സുഖുമരൂപം അവിഞ്ഞാണം, അരൂപം സവിഞ്ഞാണം വാ, കേവലം അരൂപം വാ ഥൂലരൂപസ്സപി കേവലം വാ, സുഖുമരൂപം ദീപേന്തി, തേസമേവ നിദ്ദേസോ . ഇദം ഹേത്ഥ ലക്ഖണം - യേ ധമ്മാ പഠമം ഉദ്ധടധമ്മേഹി ഖന്ധാദീഹി തീഹിപി അസങ്ഗഹിതാ, തേസം ഖന്ധാദീഹി സമ്പയോഗോ, വിപ്പയോഗോ ച വുച്ചതി.

തത്രായം നയോ - രൂപക്ഖന്ധേന യേ ധമ്മാ ഖന്ധാദീഹി അസങ്ഗഹിതാ, തേ ധമ്മാ തീഹി ഖന്ധേഹി സമ്പയുത്താ, ഏകേനായതനേന ഏകായ ധാതുയാ കേഹിചി സമ്പയുത്താ, ഏകേന ഖന്ധേന ദസഹി ആയതനധാതൂഹി വിപ്പയുത്താ, ഏകേനായതനേന ഏകായ ധാതുയാ കേഹിചി വിപ്പയുത്താ. ഏവം ധമ്മായതനഇത്ഥിന്ദ്രിയാദീസുപി യോജനാ.

അരൂപഭവേന യേ ധമ്മാ ഖന്ധാദീഹി അസങ്ഗഹിതാ, തേ സമ്പയുത്താതി നത്ഥി. തേ ചതൂഹി ഖന്ധേഹി ഏകേനായതനേന സത്തഹി ധാതൂഹി വിപ്പയുത്താ, ഏകേനായതനേന ഏകായ ധാതുയാ കേഹിചി വിപ്പയുത്താ. ഏവം ഇദ്ധിപാദകുസലാദിപദേസുപി യോജനാ.

തത്ഥ രൂപക്ഖന്ധേന വിഞ്ഞാണസ്സേവ തീഹിപി അസങ്ഗഹിതത്താ തസ്സ തീഹി വേദനാദീഹി സമ്പയോഗോ, ഇതരേഹി ച വിപ്പയോഗോ ഞാതബ്ബോ. സേസം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ. അയം അസങ്ഗഹിതേനസമ്പയുത്തവിപ്പയുത്തപദേ നയോ.

വിപ്പയുത്തേനസങ്ഗഹിതാസങ്ഗഹിതപദത്ഥവണ്ണനാ

വിപ്പയുത്തേനസങ്ഗഹിതാസങ്ഗഹിതപദേ പന യാനി പദാനി കേവലാനം സാരമ്മണാനം, അനാരമ്മണാനം വാ ധമ്മാനം പകാസകാനി ച സഭാവജാതിഭൂമികാലസന്താനവസേന ഭിന്നതായ കേഹിചി അരൂപക്ഖന്ധേഹി വിപ്പയുത്താനം അനാരമ്മണധമ്മമിസ്സാരൂപക്ഖന്ധാനം പകാസകാനി ദുക്ഖസച്ചഅബ്യാകതപരിത്തഅതീതഅജ്ഝത്താദിപദാനി, തേസമേവ നിദ്ദേസോ ഇതരേസം ധമ്മായതനജീവിതിന്ദ്രിയനാമരൂപസളായതനജാതിജരാമരണഅജ്ഝത്തബഹിദ്ധാഅനിദസ്സനഅപ്പടിഘനഹേതുആദീനം തേസം കേനചി വിപ്പയോഗാസമ്ഭവാ. ഇദം ഹേത്ഥ ലക്ഖണം - യേ ധമ്മാ പഠമം ഉദ്ധടപദേന വിപ്പയുത്താ, തേസം ഖന്ധാദീഹി സങ്ഗഹോ, അസങ്ഗഹോ ച വുച്ചതി.

തത്രായം നയോ - രൂപക്ഖന്ധേന യേ ധമ്മാ വിപ്പയുത്താ, തേ ധമ്മാ ചതൂഹി ഖന്ധേഹി ദ്വീഹായതനേഹി അട്ഠഹി ധാതൂഹി സങ്ഗഹിതാ, ഏകേന ഖന്ധേന ദസഹി ആയതനധാതൂഹി അസങ്ഗഹിതാ. ദുക്ഖസച്ചേന യേ ധമ്മാ വിപ്പയുത്താ, തേ ധമ്മാ ചതൂഹി ഖന്ധേഹി ദ്വീഹായതനേഹി ദ്വീഹി ധാതൂഹി സങ്ഗഹിതാ. തത്ഥ ദുക്ഖസച്ചേന വിപ്പയുത്താ നാമ ലോകുത്തരചിത്തചേതസികാനി, തേ ച ധമ്മാ വേദനാക്ഖന്ധാദിചതുക്ഖന്ധേഹി മനോവിഞ്ഞാണധമ്മധാതുവസേന ദ്വീഹി ധാതൂഹി സങ്ഗഹിതാതി. സേസം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ. അയം വിപ്പയുത്തേനസങ്ഗഹിതാസങ്ഗഹിതപദേ നയോ. അയമേത്ഥ സങ്ഖേപതോ വിഭങ്ഗനയേന സദ്ധിം അത്ഥനിച്ഛയോ, വിത്ഥാരോ പന **ധാതുകഥാപാളിഅട്ഠകഥാസു** (ധാതു॰ ൧൨; ധാതു॰ അട്ഠ॰ ൧-൨) ഗഹേതബ്ബോതി.

മോഹവിച്ഛേദനിയാ അഭിധമ്മമാതികത്ഥവണ്ണനായ

ധാതുകഥാമാതികത്ഥവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൪. പുഗ്ഗലപഞ്ഞത്തിമാതികാ

ഏകകമാതികത്ഥവണ്ണനാ

ഇദാനി പുഗ്ഗലപഞ്ഞത്തിമാതികാസംവണ്ണനാനയോ ഹോതി. തത്ഥ അനുത്താനത്ഥതോ താവ **ഛ പഞ്ഞത്തിയോ**തി ഏത്ഥ ‘‘ആചിക്ഖതി ദേസേതി പഞ്ഞപേതി പട്ഠപേതീ’’തി (സം॰ നി॰ ൨.൨൦) ആഗതട്ഠാനേ സന്ദസ്സനാ പകാസനാ പഞ്ഞത്തി നാമ. ‘‘സുപഞ്ഞത്തം മഞ്ചപീഠ’’ന്തി (പാരാ॰ ൨൬൯) ആഗതട്ഠാനേ ഠപനാ നിക്ഖിപനാ പഞ്ഞത്തി നാമ, ഇധ ഉഭയമ്പി വട്ടതി. ഛ പഞ്ഞത്തിയോതി ഹി ഛ പഞ്ഞാപനാ ഛ സന്ദസ്സനാ പകാസനാതിപി, ഛ ഠപനാ നിക്ഖിപനാതിപി വുത്തം ഹോതി. നാമപഞ്ഞത്തിയേവ ഹി തേ തേ വിജ്ജമാനാവിജ്ജമാനേ ധമ്മേ സന്ദസ്സേതീതിപി. തേന തേന കോട്ഠാസേന ഠപേതീതിപി. **ഖന്ധപഞ്ഞത്തീ**തിആദി പന സങ്ഖേപതോ താസം പഞ്ഞത്തീനം സരൂപദസ്സനം. തത്ഥ ഖന്ധാനം ‘‘ഖന്ധാ’’തി പഞ്ഞാപനാ സന്ദസ്സനാ പകാസനാ ച ഠപനാ നിക്ഖിപനാ ച **ഖന്ധപഞ്ഞത്തി** നാമ...പേ॰... പുഗ്ഗലാനം ‘‘പുഗ്ഗലാ’’തി പഞ്ഞാപനാ സന്ദസ്സനാ പകാസനാ ച ഠപനാ നിക്ഖിപനാ ച **പുഗ്ഗലപഞ്ഞത്തി** നാമ. ഇമാ ഏവ ഛ പഞ്ഞത്തിയോ വിജ്ജന്തി. അഞ്ഞാസമ്പി സമ്മുതിപരമത്ഥകഥാനം പഞ്ഞത്തീനം അനന്തത്താ, ഉപലക്ഖണവസേന പന പധാനഭാവതോ ച ഏതാവ വുത്താ. പാളിമുത്തകനയേന പന സബ്ബസങ്ഗാഹികാ വിജ്ജമാനപഞ്ഞത്തിആദയോ ഛ നാമപഞ്ഞത്തിയോ **അട്ഠകഥാസു** (പു॰ പ॰ അട്ഠ॰ മാതികാവണ്ണനാ ൧) ആഗതാ, താ ച ഹേട്ഠാ വുത്താതി ഇധ ന വുത്താ. താസു ഇധ പുഗ്ഗലപഞ്ഞത്തിപദേന അവിജ്ജമാനപഞ്ഞത്തി, സേസേഹി വിജ്ജമാനപഞ്ഞത്തി ചാതി ദ്വേ ഏവ ലബ്ഭന്തി.

അട്ഠകഥാമുത്തകേന പന ആചരിയനയേന **അപരാപി ഛ പഞ്ഞത്തിയോ** - ഉപാദാപഞ്ഞത്തി ഉപനിധാപഞ്ഞത്തി സമോധാനപഞ്ഞത്തി ഉപനിക്ഖിത്തപഞ്ഞത്തി തജ്ജാപഞ്ഞത്തി സന്തതിപഞ്ഞത്തീതി, യാ ‘‘അത്ഥപഞ്ഞത്തീ’’തി വുച്ചതി. തത്ഥ യാ ഖന്ധപഞ്ചകം ഉപാദായ നിസ്സായ സമ്മതാ സത്താദികാ, അങ്ഗാനി ഉപാദായ രഥാദികാ, ചന്ദാദിപരിവത്താദയോ ഉപാദായ കാലദിസാദികാ, തം തം ഭൂതനിമിത്തം, ഭാവനാവിസേസഞ്ച ഉപാദായ കസിണാദിഉഗ്ഗഹപടിഭാഗനിമിത്താദികാതി അയം ഏവരൂപാ സഭാവധമ്മേഹി ഏകത്തേന വാ സച്ഛികട്ഠപരമത്ഥേന അനുപലബ്ഭസഭാവാ **ഉപാദാപഞ്ഞത്തി** നാമ. പഞ്ഞാപേതബ്ബട്ഠേന ചേസാ പഞ്ഞത്തി വുത്താ, ന പന പഞ്ഞാപനട്ഠേന. യാ തസ്സ തസ്സത്ഥസ്സ പഞ്ഞാപനാ, സാ അവിജ്ജമാനപഞ്ഞത്തിയേവ.

യാ പന അഞ്ഞം പഠമാദിം ഉപനിധായ അപേക്ഖിത്വാ ദുതിയം രസ്സം ദീഘം ദൂരം സന്തികന്തിആദികാ തദഞ്ഞാപേക്ഖൂപനിധാ, ഛത്തപാണീതിആദികാ ഹത്ഥഗതൂപനിധാ, കുണ്ഡലീതിആദികാ സമ്പയുത്തൂപനിധാ, ധഞ്ഞസകടന്തി ആദികാ സമാരോപിതൂപനിധാ, ഇന്ദസാലഗുഹാതിആദികാ അവിദൂരഗതൂപനിധാ, സുവണ്ണവണ്ണോതിആദികാ പടിഭാഗൂപനിധാ, ബ്രാഹ്മണഗാമോതിആദികാ തബ്ബഹുലൂപനിധാ, മണികടകന്തിആദികാ തബ്ബിസിട്ഠൂപനിധാതി ഏവമാദി അനേകപ്പകാരാ പഞ്ഞാപനാ, അയം **ഉപനിധാപഞ്ഞത്തി** നാമ.

ധഞ്ഞരാസീതിആദികാ പന **സമോധാനപഞ്ഞത്തി** നാമ. പുരിമസ്സ പുരിമസ്സ ഉപനിക്ഖിപിത്വാ ദ്വേ തീണീതിആദികാ **ഉപനിക്ഖിത്തപഞ്ഞത്തി** നാമ. തംതംസഭാവനിസ്സിതാ പഥവീആദികാ **തജ്ജാപഞ്ഞത്തി** നാമ. ആസീതികോതിആദികാ പന **സന്തതിപഞ്ഞത്തി** നാമ.

അട്ഠകഥാമുത്തകേനേവ ആചരിയനയേന അപരാപി ധമ്മകഥികാദികാ **കിച്ചപഞ്ഞത്തി,** കിസഥൂലാദികാ **സണ്ഠാനപഞ്ഞത്തി,** ഇത്ഥിപുരിസാദികാ **ലിങ്ഗപഞ്ഞത്തി,** കാമാവചരാദികാ, കോസലകാദികാ ച **ഭൂമിപഞ്ഞത്തി,** തിസ്സോ നാഗോതിആദികാ **പച്ചത്തപഞ്ഞത്തി,** നിരോധാദികാ **അസങ്ഖതപഞ്ഞത്തി** ചാതി ഛ പഞ്ഞത്തിയോ.

ഏതാസു പന ദ്വാദസസു തജ്ജാപഞ്ഞത്തി, ഏകച്ചാ ഭൂമിപഞ്ഞത്തി, അസങ്ഖതപഞ്ഞത്തി ച വിജ്ജമാനപഞ്ഞത്തിസങ്ഖാതാ നാമപഞ്ഞത്തി, തദഞ്ഞാ പരമത്ഥാവസേസാ, പന അത്ഥപഞ്ഞത്തീതി ദീപിതാ അവിജ്ജമാനാദിപഞ്ഞത്തിയോ ചാതി. അയം താവേത്ഥ അനുത്താനത്ഥതോ സംവണ്ണനാ.

അത്ഥനിച്ഛയോ പനേത്ഥാപി പാളിനയേനേവ സദ്ധിം ഹോതി, ന വിനാ പാളിം തസ്സ വത്ഥുമസക്കുണേയ്യത്താ . പാളിയഞ്ച യസ്മാ ആദിതോ പഞ്ച പഞ്ഞത്തിയോ, തദത്ഥഭൂതാ ഖന്ധാദയോ ച ഹേട്ഠാ വിഭങ്ഗപ്പകരണേ നിപ്പദേസതോ കഥിതാതി താ ഇധ "കിത്താവതാ ഖന്ധാനം ഖന്ധപഞ്ഞത്തി, യാവതാ പഞ്ചക്ഖന്ധാ രൂപക്ഖന്ധോ"തിആദിനാ സങ്ഖേപേനേവ നിദ്ദിട്ഠാ, താ ചേത്ഥാപി വുത്തത്ഥാ. പുഗ്ഗലപഞ്ഞത്തി പന ഹേട്ഠാ ന വുത്താതി "കിത്താവതാ പുഗ്ഗലാനം പുഗ്ഗലപഞ്ഞത്തി? സമയവിമുത്തോ, അസമയവിമുത്തോ"തിആദിനാ ഏകകാദിഭേദേന യാവ ദസകാ ദസധാ മാതികം ഠപേത്വാ വിത്ഥാരേനേവ വിഭത്താ, സാ ച ഞാതബ്ബപഭേദതോ അവുച്ചമാനാ ദുബ്ബിഞ്ഞേയ്യാ, തസ്മാ പുഗ്ഗലപഞ്ഞത്തിയാ ഏവ ചേത്ഥ പാളിനയാനുസാരേന സങ്ഖേപതോ അത്ഥനിച്ഛയോ ഹോതി, സോ ചേത്ഥ മാതികായം വുത്തേ സബ്ബപുഗ്ഗലേ അനുദ്ധരിത്വാ ഞാതബ്ബാനം ദുബ്ബിഞ്ഞേയ്യാനം പുഗ്ഗലാനം ഏകകാദിഭേദതോവ മാതികം ഉദ്ധരിത്വാ വിഭജനവസേന സങ്ഖേപതോവ ഹോതി. കഥം? "സമയവിമുത്തോ അസമയവിമുത്തോ, കുപ്പധമ്മോ അകുപ്പധമ്മോ, ചേതനാഭബ്ബോ അനുരക്ഖണാഭബ്ബോ, ഭയൂപരതോ അഭയൂപരതോ, ഭബ്ബാഗമനോ അഭബ്ബാഗമനോ, നിയതോ അനിയതോ, പടിപന്നകോ ഫലേ ഠിതോ, സമസീസീ ഠിതകപ്പീ, സോതാപന്നോ സത്തക്ഖത്തുപരമോ കോലംകോലോ ഏകബീജീ, സകദാഗാമീ, അനാഗാമീ അന്തരാപരിനിബ്ബായീ ഉപഹച്ചപരിനിബ്ബായീ അസങ്ഖാരപരിനിബ്ബായീ സസങ്ഖാരപരിനിബ്ബായീ ഉദ്ധംസോതോ അകനിട്ഠഗാമീ, അരഹാ"തി ഏകകമാതികാ.

തത്ഥ യോ അപ്പനം നിബ്ബത്തേതും യുത്തപത്തകാലേ രൂപാരൂപസമാപത്തിസങ്ഖാതേഹി അട്ഠഹി വിമോക്ഖേഹി പച്ചനീകധമ്മതോ വിമുച്ചിത്വാ തീസു മഗ്ഗേസു യേന കേനചി യഥാസകം ആസവേ ഖേപേത്വാ വുട്ഠിതോ, അയം **സമയവിമുത്തോ** നാമ. "ഏകച്ചേ ആസവാ പരിക്ഖീണാ"തിആദിവചനതോ (പു॰ പ॰ ౧) ഹി അട്ഠസമാപത്തിലാഭീ പുഥുജ്ജനോ വാ ഖീണാസവോ വാ ഇധ ന ഗഹിതോ, സമാപത്തിലാഭിനോ പന ഫലട്ഠസേഖാവ ഗഹിതാതി വേദിതബ്ബാ.

സുക്ഖവിപസ്സകഖീണാസവോ, സബ്ബേപി ച അരിയാ മഗ്ഗവിമോക്ഖം സന്ധായ **അസമയവിമുത്താ** നാമ. ബാഹിരാനഞ്ഹി അട്ഠന്നം സമാപത്തീനം സമാപജ്ജന്തസ്സ പവിവേകട്ഠാനലാഭാദിസമയോപി അത്ഥി, വത്തകരണകാലാദിഅസമയോപി അത്ഥി. മഗ്ഗവിമോക്ഖേന വിമുച്ചനസ്സ പന താദിസോ സമയോ വാ അസമയോ വാ നത്ഥി, യസ്സ സദ്ധാ ബലവതീ, വിപസ്സനാ ച ആരദ്ധാ, തസ്സ ഗച്ഛന്തസ്സ വാ ഭുഞ്ജന്തസ്സ വാ മഗ്ഗഫലപടിവേധോ നാമ ന ഹോതീതി നത്ഥി, തസ്മാ സബ്ബേ അരിയാ അരിയവിമോക്ഖേ **അസമയവിമുത്താ**തി വേദിതബ്ബാ. പുരിമപദേപി ലോകിയസമാപത്തിഞ്ഞേവ സന്ധായ സേഖാ സമയവിമുത്താ നാമ ജാതാ.

അവസിഭാവാ അട്ഠസമാപത്തിലാഭീ പന പുഥുജ്ജനോ, സോതാപന്നസകദാഗാമിനോ ദ്വേ സേഖാ അട്ഠസമാപത്തിം സന്ധായ **കുപ്പധമ്മോ** നാമ. പരിഹാനധമ്മോതിപി ദുവിധാ ഏവ. അനാഗാമിആദയോ സുപ്പഹീനസമാധിപാരിപന്ഥികത്താ വസിഭാവാ സമാപത്തിലാഭീ പുഥുജ്ജനോ, അരിയാ ച ലോകുത്തരധമ്മേപി സന്ധായ **അകുപ്പധമ്മോ** നാമ. അപരിഹാനധമ്മോതി തേ ഏവ. **ചേതനാഭബ്ബോ**തി ചേതനാസങ്ഖാതേന ഝാനസമാപത്തിവളഞ്ജനേന അപരിഹാനിം ആപജ്ജിതും ഭബ്ബോ. യോ ഹി രൂപാരൂപജ്ഝാനേസു ആചിണ്ണവസിതായ ചേതനാസങ്ഖാതായ ഝാനസമാപത്തിയാ നിരന്തരം വളഞ്ജമാനോ തേഹി ന പരിഹായതി, അവളഞ്ജമാനോ ച പരിഹായതി, അയം വളഞ്ജമാനോ **ചേതനാഭബ്ബോ** നാമ. **അനുരക്ഖണാഭബ്ബോ**തി ഝാനസ്സ ഉപകാരാനുപകാരധമ്മേ ജാനിത്വാ അനുരക്ഖണായ അവളഞ്ജമാനോപി അപരിഹാനിം ആപജ്ജിതും ഭബ്ബോ, ഏസോ ച പുരിമതോ ബലവതരോ, ആചിണ്ണവസിനോ പഞ്ഞാസമ്പദായ ഉപകാരാനുപകാരധമ്മേ ജാനിത്വാ തദനുരൂപം പടിപജ്ജനതോതി വേദിതബ്ബോ.

ഭയൂപരതോതി ഭയേന പാപതോ ഉപരതോ വിരതോ സേഖോ, കല്യാണപുഥുജ്ജനോ ച. തേസു പച്ഛിമോ ദുഗ്ഗതിവട്ടകിലേസഉപവാദസങ്ഖാതേഹി ചതൂഹി ഭയേഹി പാപതോ ഓരമതി, സേഖോ ദുഗ്ഗതിവജ്ജേഹി, അപായേഹി മുത്തത്താ. ഖീണാസവോ പന **അഭയൂപരതോ** നാമ സമുച്ഛിന്നഭയത്താ, ഉപവാദതോ പന ഓരമിതബ്ബോ.

അഭബ്ബാഗമനോതി സമ്മത്തനിയാമാഗമനസ്സ അഭബ്ബോ, യേ ആനന്തരിയസങ്ഖാതേന കമ്മാവരണേന, നിയതമിച്ഛാദിട്ഠിസങ്ഖാതേന കിലേസാവരണേന, അഹേതുകദുഹേതുകപടിസന്ധിസങ്ഖാതേന വിപാകാവരണേന ച സമന്നാഗതാ, ബുദ്ധാദീസു ച സദ്ധാരഹിതാ, മഗ്ഗഭാവനായ ച ഉത്തരകുരുകാദയോ വിയ അച്ഛന്ദികാ, പുബ്ബൂപനിസ്സയരഹിതാ ച, സബ്ബേതേ **അഭബ്ബാഗമനാ** നാമ. വിപരീതാ **ഭബ്ബാഗമനാ** നാമ. പഞ്ചാനന്തരിയനിയതമിച്ഛാദിട്ഠികാ നിരയഗമനേ, അട്ഠ അരിയപുഗ്ഗലാ അനുപാദാപരിനിബ്ബാനാദീസു **നിയതാ** നാമ. അവസേസപുഗ്ഗലാ അനിബദ്ധഗതികതായ **അനിയതാ** നാമ, ഉത്തരകുരുകാ പന സുഗതിനിയതാപി മിച്ഛത്തസമ്മത്തനിയാമസ്സേവ ഇധാധിപ്പേതത്താ "നിയതാ"തി ന വുത്താ. മഗ്ഗസമങ്ഗീ പുഗ്ഗലോ മഗ്ഗക്ഖണേ ഫലത്ഥായ **പടിപന്നകോ** നാമ, ഫലസമങ്ഗീ ഫലാനുപ്പത്തിയമ്പി **ഫലേ ഠിതോ** നാമ.

യസ്സ പന അപുബ്ബാചരിമം ആസവപരിയാദാനഞ്ച ഹോതി ജീവിതപരിയാദാനഞ്ച, അയം **സമസീസീ** നാമ. സോ ച തിവിധോ ഹോതി

ഇരിയാപഥസമസീസീ രോഗസമസീസീ ജീവിതസമസീസീതി. തത്ഥ യോ ചതൂസു ഇരിയാപഥേസു ഏകസ്മിം വിപസ്സനം പട്ഠപേത്വാ അരഹത്തം പത്വാ തസ്മിഞ്ഞേവ ഇരിയാപഥേ പരിനിബ്ബാതി, അയം **ഇരിയാപഥസമസീസീ** നാമ. യോ പന ഏകം രോഗം പത്വാ അന്തോരോഗേ ഏവ വിപസ്സനം പട്ഠപേത്വാ അരഹത്തം പത്വാ തേനേവ രോഗേന പരിനിബ്ബാതി, അയം **രോഗസമസീസീ** നാമ. യസ്സ പന കിലേസസീസസങ്ഖാതാ അവിജ്ജാ, അരഹത്തമഗ്ഗേന പവത്തസീസസങ്ഖാതം ജീവിതിന്ദ്രിയഞ്ച ചുതിചിത്തേന സമം പരിയാദാനം ഗച്ഛതി, അയം **ജീവിതസമസീസീ** നാമ. കഥമിദം സമം ഹോതീതി? വാരസമതായ. യസ്മിം ഹി വാരേ മഗ്ഗേന കിലേസേ ഖേപിതേ പച്ചവേക്ഖണഞാണാനി പവത്തന്തി, തസ്സാനന്തരമേവ പരിനിബ്ബായതോ ഇമായ വാരസമതായ ഇദം ഉഭയസീസപരിയാദാനമ്പി സമം ഹോതി നാമ, അയമേവ ജീവിതസമസീസീ ഇധാധിപ്പേതോ.

ഠിതകപ്പീതി ഠിതോ കപ്പോ ഠിതകപ്പോ, സ്വാസ്സ അത്ഥീതി **ഠിതകപ്പീ,** കപ്പമ്ഹി വിനസ്സമാനമ്ഹി കപ്പം ഠപേതും സമത്ഥോതി അത്ഥോ.

സചേ ഹി യേസം മഗ്ഗസമങ്ഗിക്ഖണേ കപ്പവിനാസോ ഭവേയ്യ, നേവ താവ കപ്പോ വിനസ്സേയ്യ, യാവായം യഥാസകം ഫലം ന സച്ഛികരോതീതി തേ വിനസ്സമാനമ്പി കപ്പം ഠപേന്തീതി **ഠിതകപ്പിനോ** നാമ ജാതാതി. കിഞ്ചാപി കപ്പവിനാസനകാലേ സാസനം നത്ഥി, ഗതകോടികേ ഹി കാലേ കപ്പവിനാസോ ഹോതി, ഏവം സന്തേപി മഗ്ഗാനന്തരഫലസ്സ അനന്തരായം ദീപേതും ഇദം അഭൂതമ്പി കാരണം ആഹടം.

സോതാപന്നോതി നിബ്ബാനസമുദ്ദനിന്നതായ സോതസങ്ഖാതസ്സ മഗ്ഗസ്സ പഠമസമങ്ഗീ വുച്ചതി, ഇധ പന ഫലട്ഠോ അധിപ്പേതോ. തസ്സേവ ച പഭേദദസ്സനത്ഥം "സത്തക്ഖത്തുപരമോ"തിആദി വുത്തം. സത്തവാരാ പരമാ അസ്സ ഭവൂപപത്തീതി സത്തക്ഖത്തുപരമോ, തതോ പരം അട്ഠമം ഭവം നാദിയതീതി അത്ഥോ. സോതാപന്നോ ഹി യോ സത്തക്ഖത്തും ദേവേസു, മനുസ്സേസു ച പടിസന്ധിം ഗഹേത്വാ സത്തമേ ഭവേ ദുക്ഖസ്സന്തം കരോതി, അയം **സത്തക്ഖത്തുപരമോ** നാമ. കുലതോ കുലം ഭവതോ ഭവം ഗച്ഛതീതി കോലംകോലോ. സോ ഹി ദേവമനുസ്സവസേന ദ്വേ ഗതിയോ ഭവേ സംസരിത്വാ ദുക്ഖസ്സന്തം കരോതി, അയം **കോലംകോലോ** നാമ. കമ്മപടിസന്ധിയാ ഏകം കമ്മം കിലേസബീജം അസ്സാതി **ഏകബീജീ**. സോ ഹി ഏകസ്മിഞ്ഞേവ ഭവേ ഖീണാസവോ ഹോതി. കിം പനസ്സ ഭേദസ്സ നിയാമകന്തി? വിപസ്സനാഭിഞ്ഞാഭേദോ. സോതാപന്നേസു ഹി യോ വിപസ്സനായ പമത്തോ, സോ സത്തക്ഖത്തുപരമോ ഹോതി. യോ കിഞ്ചി അപ്പമത്തോ, സോ കോലംകോലോ. യോ പന വിപസ്സനായ അതിവിയ അപ്പമത്തോ, സോ ഏകബീജീ ഹോതി. യേ പന അഭിവിയ പമത്താ വട്ടജ്ഝാസയാ അനാഥപിണ്ഡികവിസാഖാസക്കാദയോ, തേ പുനപ്പുനം വട്ടസ്മിംയേവ വിചരന്താ ആദിതോ പട്ഠായ ഛ ദേവലോകേ ഓസാപേത്വാ ബ്രഹ്മലോകേസുപി യഥാക്കമം നിബ്ബത്തിത്വാ അകനിട്ഠേ ഠത്വാ പരിനിബ്ബന്തി, ന തേ ഇധ ഗഹിതാ. തേ ഹി മനുസ്സഗതിം പുനപ്പുനം ആദിയന്തി. യേ പന മനുസ്സഗതിയമ്പി ഭവം ആദിയന്തി, തേസം വസേന സത്തക്ഖത്തുപരമോ കോലംകോലോ മാനുസികഭവനിബ്ബത്തകോ ഏവ ഏകബീജീ ഗഹിതോ. തേ പന സദ്ധാധുരേന ആഗതാ തയോ, പഞ്ഞാധുരേന ആഗതാ തയോതി സോതാപന്നോ ഛബ്ബിധോ ഹോതീതി വേദിതബ്ബോ.

പടിസന്ധിവസേന പന സകിം ഇമം മനുസ്സഗതിം ആഗച്ഛതീതി **സകദാഗാമീ,** ദുതിയമഗ്ഗഫലസമങ്ഗീ. ഇമിനാ പഞ്ചസു സകദാഗാമീസു ചത്താരോ വജ്ജേത്വാ ഏകോവ ഗഹിതോ. ഏകച്ചോ ഹി സകദാഗാമിഫലേ ഠത്വാ പുന ദുതിയഭവേ ഇധേവ പരിനിബ്ബാതി, ഏകച്ചോ ഇധ പത്വാ ദേവലോകേ പരിനിബ്ബാതി, ഏകച്ചോ ദേവലോകേ പത്വാ ദുതിയഭവേ തത്ഥേവ പരിനിബ്ബാതി, ഏകച്ചോ ദേവലോകേ പത്വാ ഇധൂപപജ്ജിത്വാ പരിനിബ്ബാതി, ഇമേ ചത്താരോപി ഇധ ന ഗഹിതാ. യോ പന ഇധ പത്വാ ദേവലോകേ നിബ്ബത്തിത്വാ പുന ഇധൂപപജ്ജിത്വാ പരിനിബ്ബാതി, അയമേകോവ ഇധ ഗഹിതോ. ഇമസ്സ ച ദ്വേ പടിസന്ധിയോ, ഏകബീജിസ്സ പന ഏകാവാതി ഇദം തേസം നാനാകരണന്തി വേദിതബ്ബം.

പടിസന്ധിവസേന കാമഭവം നാഗച്ഛതീതി **അനാഗാമീ,** തതിയമഗ്ഗഫലസമങ്ഗീ. തസ്സേവ പന പഭേദദസ്സനത്ഥം **"അന്തരാപരിനിബ്ബായീ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ **അന്തരാപരിനിബ്ബായീ**തി ആയുവേമജ്ഝസ്സ അന്തരാ ഏവ അരഹത്തമഗ്ഗം ഉപ്പാദേത്വാ കിലേസപരിനിബ്ബാനേന പരിനിബ്ബായനസീലോ ഏകോ അനാഗാമീ. സോ ച ഉപ്പന്നസമനന്തരം പരിനിബ്ബായീ, ആയുവേമജ്ഝം അപ്പത്വാ പരിനിബ്ബായീ, ആയുവേമജ്ഝം പത്വാ പരിനിബ്ബായീതി തിവിധോ ഹോതി. **ഉപഹച്ചപരിനിബ്ബായീ**തി ആയുവേമജ്ഝം ഉപഹച്ച അതിക്കമിത്വാ, മരണസമയം വാ ഉപഹച്ച ഉപഗന്ത്വാ പരിനിബ്ബായീ, ആയുവേമജ്ഝം അതിക്കമിത്വാ യാവ മരണസമയാ പരിനിബ്ബായീതി അത്ഥോ. **അസങ്ഖാരപരിനിബ്ബായീ**തി അസങ്ഖാരേന അപ്പദുക്ഖേന അധിമത്തപ്പയോഗം അകത്വാ പരിനിബ്ബായനസീലോ. **സസങ്ഖാരപരിനിബ്ബായീ**തി സസങ്ഖാരേന ദുക്ഖേന കസിരേന അധിമത്തപ്പയോഗേന പരിനിബ്ബായനസീലോ. **ഉദ്ധംസോതോ**തി ഉദ്ധംവാഹിഭാവേന ഉദ്ധമസ്സ തണ്ഹാസോതം വട്ടസോതഞ്ച, ഉദ്ധം വാ ഗന്ത്വാ പടിലഭിതബ്ബതോ ഉദ്ധം മഗ്ഗസോതമസ്സാതിപി **ഉദ്ധംസോതോ**. അകനിട്ഠം ഗച്ഛതീതി **അകനിട്ഠഗാമീ**. ഇമേസം പന അനാഗാമീനം പഭേദദസ്സനത്ഥമ്പേത്ഥ ഉദ്ധംസോതോ അകനിട്ഠഗാമീതിആദി ചതുക്കം വേദിതബ്ബം.

തത്ഥ യോ അവിഹതോ പട്ഠായ ചതൂസു യഥാക്കമം ഉപ്പജ്ജിത്വാ യാവതായുകം ഠത്വാ ചുതോ അകനിട്ഠേ ഉപ്പജ്ജിത്വാ പരിനിബ്ബാതി, അയം **ഉദ്ധംസോതോ അകനിട്ഠഗാമീ** നാമ. യോ പന അകനിട്ഠം അപ്പത്വാ അന്തരാ പരിനിബ്ബാതി, അയം **ഉദ്ധംസോതോ ന അകനിട്ഠഗാമീ** നാമ. യോ മനുസ്സലോകോ അകനിട്ഠമേവ ഗന്ത്വാ പരിനിബ്ബാതി, അയം **ന ഉദ്ധംസോതോ അകനിട്ഠഗാമീ** നാമ. യോ പന ഹേട്ഠാ ചതൂസു സുദ്ധാവാസേസു അഞ്ഞതരസ്മിം ഉപ്പജ്ജിത്വാ തത്ഥേവ പരിനിബ്ബാതി, അയം **ന ഉദ്ധംസോതോ ന അകനിട്ഠഗാമീ** നാമ . ഏവമേതേ അനാഗാമിനോ അട്ഠചത്താലീസവിധാ ഹോന്തി. കഥം? അവിഹേസു താവ തയോ അന്തരാപരിനിബ്ബായിനോ, ഏകോ ഉപഹച്ചപരിനിബ്ബായീ, ഏകോ ഉദ്ധംസോതോതി പഞ്ച, തേ അസങ്ഖാരപരിനിബ്ബായിസസങ്ഖാരപരിനിബ്ബായിവസേന ദസ ഹോന്തി, ഏവം അതപ്പസുദസ്സസുദസ്സീസൂതി ചത്താലീസം, അകനിട്ഠേ പന ഉദ്ധംസോതോ നത്ഥി, തസ്മാ തത്ഥ തം സസങ്ഖാരാസങ്ഖാരവസേന ദുവിധം ഉദ്ധംസോതം വജ്ജേത്വാ അട്ഠ ചാതി അട്ഠചത്താലീസ ഹോന്തി.

അരഹാതി കിലേസാരീനം ഹതത്താദിനാ ഖീണാസവോ അരഹാ നാമ. സോ സുഞ്ഞതാദിവിമോക്ഖത്തയവസേന തിവിധോ ഹുത്വാ പുന പച്ചേകം

പടിപദാചതുക്കവസേന ദ്വാദസവിധാ ഹോന്തി. യഥാ ച അരഹാ ദ്വാദസവിധോ, ഏവം ദ്വാദസേവ സകദാഗാമിനോ, ചതുവീസതി സോതാപന്നാ അട്ഠചത്താലീസ അനാഗാമിനോവ പച്ചേകന്തി വേദിതബ്ബം. ഇമേ ച സബ്ബേ അരിയാ ഇമസ്മിം സാസനേ ഏവ ഉപ്പജ്ജന്തി, നോ ബഹിദ്ധാതി. ഏകകനയോ.

ദുകാദിമാതികത്ഥവണ്ണനാ

ദുകാദീസു ''ദ്വേ പുഗ്ഗലാ - കോധനോ ച ഉപനാഹീ ച മക്ഖീ ച പളാസീ ചാ''തിആദിനാ ദുകഞ്ച, ''തയോ പുഗ്ഗലാ - നിരാസോ ആസംസോ വിഗതാസോ''തിആദിനാ തികഞ്ച, ''ചത്താരോ പുഗ്ഗലാ - അസപ്പുരിസോ, അസപ്പുരിസേനഅസപ്പുരിസതരോ, സപ്പുരിസോ, സപ്പുരിസേനസപ്പുരിസതരോ''തിആദിനാ ചതുക്കഞ്ച, ''പഞ്ച പുഗ്ഗലാ - അത്ഥേകച്ചോ പുഗ്ഗലോ ആരഭതി ച വിപ്പടിസാരീ ച ഹോതി, തഞ്ച ചേതോവിമുത്തിം പഞ്ഞാവിമുത്തിം യഥാഭൂതം നപ്പജാനാതി. യത്ഥസ്സ തേ ഉപ്പന്നാ പാപകാ അകുസലാ ധമ്മാ അപരിസേസാ നിരുജ്ഝന്തി, അത്ഥേകച്ചോ പുഗ്ഗലോ ആരഭതി ന വിപ്പടിസാരീ ച ഹോതി...പേ॰... അപരിസേസാ നിരുജ്ഝന്തി, അത്ഥേകച്ചോ പുഗ്ഗലോ നാരഭതി വിപ്പടിസാരീ ച ഹോതി...പേ॰... അപരിസേസാ നിരുജ്ഝന്തി. അത്ഥേകച്ചോ പുഗ്ഗലോ നാരഭതി ന വിപ്പടിസാരീ ഹോതി...പേ॰... അപരിസേസാ നിരുജ്ഝന്തീ''തിആദിനാ പഞ്ചകഞ്ച വിത്ഥാരതോ മാതികം നിക്ഖിപിത്വാ സബ്ബേപി തേ പുഗ്ഗലാ നിദ്ദിട്ഠാ, ഇധ പന തേ ഗന്ഥവിത്ഥാരഭയേന സബ്ബേ ന ഉദ്ദിട്ഠാ, പാളിയാ ഏവ ഞാതബ്ബാതി.

തത്ഥ തികേ **നിരാസോതി** അരഹത്താസായ വിരഹിതോ ദുസ്സീലോ. തസ്സ ഹി അത്തനോ അഭബ്ബതായ ഭബ്ബസഹായകസ്സ സീലവതോ അരഹത്തപ്പത്തിം സുത്വാ, ചണ്ഡാലപുത്തസ്സ വിയ കസ്സചി രാജപുത്തസ്സ രജ്ജാഭിസേകം സുത്വാ അഭിസേകപ്പത്തിയം, ''കുദാസ്സു നാമാഹമ്പി അരഹത്തം പാപുണേയ്യ''ന്തി അരഹത്തപ്പത്തിയം പത്ഥനാപി ന ഉപ്പജ്ജതി. **ആസംസോതി** അരഹത്തം ആസീസമാനോ പത്ഥയമാനോ സീലവാ. തസ്സ ഹി അരഹത്തപത്ഥനായ സീലസമ്പത്തിയാ ഠിതത്താ കസ്സചി അരഹത്തപ്പത്തിം സുത്വാ, ഉഭതോസുജാതസ്സ രാജകുമാരസ്സ വിയ താദിസസ്സ കസ്സചി രജ്ജാഭിസേകം സുത്വാ അഭിസേകപ്പത്തിയം, അരഹത്തപ്പത്തിയം പത്ഥനാ ഉപ്പജ്ജതി. **വിഗതാസോതി** അരഹാ. സോ ഹി പത്തഅരഹത്തതായ തത്ഥ വിഗതാസോ ഹോതി പത്താഭിസേകോ വിയ ഖത്തിയോ അഭിസേകപ്പത്തിയന്തി വേദിതബ്ബം.

ചതുക്കേ പന പാണാതിപാതാദിഅകുസലകമ്മപഥസമന്നാഗതോ **അസപ്പുരിസോ** നാമ. യോ പന സയമ്പി പാണാതിപാതാദീനി കത്വാ പരഞ്ച തത്ഥ സമാദപേതി, അയം **അസപ്പുരിസേനഅസപ്പുരിസതരോ,** അസപ്പുരിസതോപി അസപ്പുരിസതരോതി അത്ഥോ. വുത്തപടിപക്ഖകുസലവസേന **സപ്പുരിസോ, സപ്പുരിസേനസപ്പുരിസതരോ** ച വേദിതബ്ബോ.

പഞ്ചകേ **ആരഭതി ച വിപ്പടിസാരീ ച ഹോതീ**തി ഏത്ഥ **ആരമ്ഭ**-സദ്ദോ ആപത്തിവീതിക്കമേ വത്തതി, തസ്മാ ആപത്തിവീതിക്കമവസേന ആരഭതി ചേവ തപ്പച്ചയാ ച വിപ്പടിസാരീ ഹോതീതി അത്ഥോ. **ചേതോവിമുത്തി**ന്തി ഫലസമ്പയുത്തസമാധിം. **പഞ്ഞാവിമുത്തി**ന്തി ഫലസമ്പയുത്തഞാണം. **യഥാഭൂതം നപ്പജാനാതീ**തി അനധിഗതത്താ യഥാസഭാവതോ നപ്പജാനാതി. **യത്ഥസ്സാ**തി

യസ്മിം അരഹത്തഫലസങ്ഖാതേ ഝാനേ അധിഗതേ അസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ സബ്ബേ പാപകാ അകുസലാ ധമ്മാ നിരവസേസാ നിരുജ്ഝന്തി, തേ നപ്പജാനാതീതി സമ്ബന്ധോ. കിഞ്ചാപി തേ മഗ്ഗക്ഖണേ ഏവ നിരുജ്ഝന്തി നാമ, ഫലക്ഖണേ പന നിരുദ്ധാ നാമ ഹോന്തി, ഇധ പന മഗ്ഗകിച്ചവസേന "ഫലക്ഖണേ നിരുജ്ഝന്തീ"തി വുത്താതി വേദിതബ്ബാ.

ആരഭതി ന വിപ്പടിസാരീ ച ഹോതീതി ആപത്തിം ആപജ്ജതി, തം പന ദേസേതും സഭാഗപുഗ്ഗലം പരിയേസതി, വുട്ഠാപേതി വാ, തസ്മാ ന വിപ്പടിസാരീ ഹോതി. **നാരഭതി വിപ്പടിസാരീ ച ഹോതീ**തി ആപത്തിം നാപജ്ജതി, വിനയപഞ്ഞത്തിയം പന അകോവിദത്താ അനാപത്തിയാ ആപത്തിസഞ്ഞിതായ വുട്ഠിതായപി തം ആപത്തിയാ വിപ്പടിസാരം വിനോദേതും അസക്കുണേയ്യതായ വിപ്പടിസാരീ ഹോതി. **നാരഭതി ന വിപ്പടിസാരീ ഹോതീ**തി നാരഭതി നേവ ആപത്തിം ആപജ്ജതി, ന വിപ്പടിസാരീ ഹോതി. അരഹത്തഞ്ച ന പാപുണാതി. കതരോ പനേസ പുഗ്ഗലോതി? സീലവാ ഓസ്സട്ഠവീരിയോ പുഗ്ഗലോ. സോ ഹി "കിം മേ ഇമസ്മിം ബുദ്ധകാലേ പരിനിബ്ബാനേന, അനാഗതേ മേത്തേയ്യസമ്മാസമ്ബുദ്ധകാലേ പരിനിബ്ബായിസ്സാമീ"തി വിസുദ്ധസീലോപി പടിപത്തിം ന പൂരേതി. ഇമേ ചത്താരോപി പുഗ്ഗലാ തഥാ തഥാ ഓവദിത്വാ ആസവക്ഖയേ പതിട്ഠാപേതബ്ബാ. ഏവം ഹി തേപി യ്വായം പഞ്ചമോ പുഗ്ഗലോ നാരഭതി ന വിപ്പടിസാരീ ആരദ്ധവീരിയോ അരഹത്തം പാപുണാതി, തേന സമസമാവ ഭവിസ്സന്തീതി.

ഛക്കാദീസു -

> **"ഛ പുഗ്ഗലാ** - അത്ഥേകച്ചോ പുഗ്ഗലോ പുബ്ബേ അനനുസ്സുതേസു ധമ്മേസു സാമം സച്ചാനി അഭിസമ്ബുജ്ഝതി, തത്ഥ ച സബ്ബഞ്ഞുതം പാപുണാതി ബലേസു ച വസീഭാവം. അത്ഥേകച്ചോ പുഗ്ഗലോ...പേ॰... അഭിസമ്ബുജ്ഝതി, ന ച തത്ഥ സബ്ബഞ്ഞുതം പാപുണാതി, ന ച ബലേസു വസിഭാവം. അത്ഥേകച്ചോ പുഗ്ഗലോ...പേ॰... അനഭിസമ്ബുജ്ഝതി, ദിട്ഠേവ ധമ്മേ ദുക്ഖസ്സന്തകരോ ഹോതി, സാവകപാരമിഞ്ച പാപുണാതി. അത്ഥേകച്ചോ പുഗ്ഗലോ...പേ॰... ദുക്ഖസ്സന്തകരോ ഹോതി, ന ച സാവകപാരമിം പാപുണാതി. അത്ഥേകച്ചോ പുഗ്ഗലോ...പേ॰... അനഭിസമ്ബുജ്ഝതി, ന ച ദിട്ഠേവ ധമ്മേ ദുക്ഖസ്സന്തകരോ ഹോതി, അനാഗാമീ ഹോതി അനാഗന്താ ഇത്ഥത്തം. അത്ഥേകച്ചോ പുഗ്ഗലോ...പേ॰... അനഭിസമ്ബുജ്ഝതി, ന ച ദിട്ഠേവ ധമ്മേ ദുക്ഖസ്സന്തകരോ ഹോതി, ആഗാമീ ഹോതി ആഗന്താ ഇത്ഥത്ത"ന്തി -

ഛക്കം, **"സത്ത പുഗ്ഗലാ** - സത്ത ഉദകൂപമാ പുഗ്ഗലാ സകിം നിമുഗ്ഗോ നിമുഗ്ഗോവ ഹോതി, ഉമ്മുജ്ജിത്വാ നിമുജ്ജതി, ഉമ്മുജ്ജിത്വാ ഠിതോ ഹോതി, ഉമ്മുജ്ജിത്വാ വിപസ്സതി വിലോകേതി, ഉമ്മുജ്ജിത്വാ പതരതി, ഉമ്മുജ്ജിത്വാ പടിഗാധപ്പത്തോ ഹോതി, ഉമ്മുജ്ജിത്വാ തിണ്ണോ ഹോതി പാരങ്ഗതോ, ഥലേ തിട്ഠതി ബ്രാഹ്മണോ"തിആദിനാ സത്തകം, **"അട്ഠ പുഗ്ഗലാ** - ചത്താരോ മഗ്ഗസമങ്ഗിനോ, ചത്താരോ ഫലസമങ്ഗിനോ പുഗ്ഗലാ"തി അട്ഠകം, **"നവ പുഗ്ഗലാ** - സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ പച്ചേകസമ്ബുദ്ധോ ഉഭതോഭാഗവിമുത്തോ പഞ്ഞാവിമുത്തോ കായസക്ഖീ ദിട്ഠിപ്പത്തോ സദ്ധാവിമുത്തോ ധമ്മാനുസാരീ

സദ്ധാനുസാരീ"തി നവകം, **"ദസ പുഗ്ഗലാ** - പഞ്ചന്നം ഇധ നിട്ഠാ, പഞ്ചന്നം ഇധ വിഹായ നിട്ഠാ"തി ദസകഞ്ച മാതികം നിക്ഖിപിത്വാ പാളിയം നിദ്ദേസോ കതോ. തത്ഥ ഛക്കേ പഠമേന പദേന സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ ദട്ഠബ്ബോ. സോ ഹി അനാചരിയകോ അത്തനാ ഉപ്പാദിതേന സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണപദട്ഠാനേന അരഹത്തമഗ്ഗഞ്ഞാണേന സബ്ബാകാരതോ സച്ചാനി അഭിസമ്ബുജ്ഝിത്വാ സബ്ബഞ്ഞുതം പാപുണി, ദസഞ്ഞാണബലേസു ച വസിഭാവന്തി. ദുതിയേന പന പച്ചേകസമ്ബുദ്ധോ ദട്ഠബ്ബോ. തതിയേന അഗ്ഗസാവകോ, ചതുത്ഥേന അവസേസാ അരഹന്തോ , പഞ്ചമേന അനാഗാമീ, ഛട്ഠേന സോതാപന്നസകദാഗാമിനോ ദട്ഠബ്ബാ. തേ ഹി "ആഗന്താ ഇത്ഥത്ത"ന്തി വുത്താതി.

സത്തകേ പഠമേന പദേന സാസനേ അനിവിട്ഠസദ്ധോ നിയതമിച്ഛാദിട്ഠിധമ്മേഹി ഏകന്തകാളകേഹി സമന്നാഗതോ ഗഹിതോ. സോ ഹി സമുദ്ദേ ഉദകഭീരുകപുരിസോ വിയ സംസാരേ അപായേ നിമുഗ്ഗോ നിമുഗ്ഗോവ ഹോതി, ന പുന ഭവതോ വുട്ഠാതി, അനന്തമ്പി കാലം ഭവേ ഏവ വിചരതി സാസനസമായോഗാഭാവാ. ദുതിയേന പദേന സാസനേ പടിലദ്ധസദ്ധോപി ദേവദത്താദയോ വിയ സദ്ധാദിപരിഹാനിയം ഠിതോ ദുസ്സീലോ ഗഹിതോ. സോ ഹി സമുദ്ദേ കേനചി കാരണേന ഉമ്മുജ്ജിത്വാ പുന നിമുഗ്ഗോ വിയ സാസനസദ്ധായ ഉമ്മുജ്ജിത്വാപി അപായേ നിമുജ്ജതി ഏവ, അയം പന ചിരകാലാതിക്കമേന ബുദ്ധാദീഹി, അത്തനാ ഏവ വാ പച്ചേകബോധിഞ്ഞാണേന ഭവതോ ഉദ്ധരണീയോ ഹോതി സാസനേ സകിം ഉപ്പന്നായപി സദ്ധായ മോക്ഖഭാവേന നിയമേന നിബ്ബാനാവഹത്താ. അയമേവ ഹിസ്സ പുരിമപുഗ്ഗലതോ വിസേസോ, ഇതരഥാ തസ്സ വിസും ഗഹണേ പയോജനമേവ ന സിയാതി ഗഹേതബ്ബം. തതിയേന സാസനേ ഉപ്പന്നസദ്ധോ ഠിതിഭാഗിയേഹി സീലാദിഗുണേഹി സമന്നാഗതോ ഗഹിതോ. സോ ഹി ഉമ്മുജ്ജിത്വാ തീരം അദിസ്വാവ സമുദ്ദമജ്ഝേ നാവാദിആഗമനം ഓലോകേന്തോ പുന അനിമുജ്ജിത്വാ ഉണ്ണതപ്പദേസേ ഠിതോ വിയ സാസനസദ്ധായ ഉമ്മുജ്ജിത്വാ നിബ്ബാനം അദിസ്വാവ ബുദ്ധാദിം ഓലോകയമാനോ സഗ്ഗേ, സീലാദിമ്ഹി ഠിതോ ഹോതി. ചതുത്ഥേന പന സോതാപന്നോ ഗഹിതോ. സോ ഹി ഉമ്മുജ്ജിത്വാ ഠിതോ തീരം ദിസ്വാ ഉത്തരണൂപായം വിലോകയമാനോ വിയ ലോകുത്തരസദ്ധായ ഉമ്മുജ്ജിത്വാ നിബ്ബാനതീരം ദിസ്വാ ഉത്തരണോപായം വിലോകേതി. പഞ്ചമേന സകദാഗാമീ ഗഹിതോ. സോ ഹി സമുദ്ദേ തീരം ദിസ്വാ തദഭിമുഖം പതരമാനോ വിയ പഠമമഗ്ഗേന നിബ്ബാനതീരം ദിസ്വാ തദഭിമുഖം ദുതിയമഗ്ഗേന പതരതി നാമ. ഛട്ഠേന അനാഗാമീ ഗഹിതോ. സോ ഹി പതരിത്വാ തീരം ഉപഗ്ഗമ്മ കടിപ്പമാണേ ഉദകേ ഠിതോ വിയ അരഹത്തസമീപേ സതികവാടപതിത്ഥേ അനാവത്തിധമ്മതായ തതിയമഗ്ഗേന തിട്ഠതി. സത്തമേന പന അരഹാ ഗഹിതോ, സോ ഹി തരിത്വാ പാരം പത്വാ ഠിതപുരിസോ വിയ ചത്താരോ ഓഘേ തരിത്വാ നിബ്ബാനത്ഥലേ ഠിതോ ഖീണാസവബ്രാഹ്മണോ നാമ ഹോതീതി.

നവകേ **ഉഭതോഭാഗവിമുത്തോ**തി രൂപാരൂപസമാപത്തിയാ വിക്ഖമ്ഭനവിമോക്ഖേന, അരിയമഗ്ഗേന സമുച്ഛേദവിമോക്ഖേന കിലേസതോ വിമുത്തോ, അരൂപസമാപത്തിയാ വാ രൂപകായതോ, മഗ്ഗേന ച നാമകായതോതി ഇമേഹി ഉഭതോഭാഗേഹി വിമുത്തോതിപി ഉഭതോഭാഗവിമുത്തോ, സോ ചതുന്നം അരൂപസമാപത്തീനം ഏകേകതോ

വുട്ഠായ സങ്ഖാരേ സമ്മസിത്വാ അരഹത്തപ്പത്താനം ചതുന്നം, നിരോധാ വുട്ഠായ അരഹത്തപ്പത്തഅനാഗാമിനോ ച വസേന പഞ്ചവിധോ, തേസു പച്ഛിമോവ നിപ്പരിയായതോ ഉഭതോഭാഗവിമുത്തോ നാമ, സേസാ പരിയായേന. ഏത്ഥ ച രൂപാവചരചതുത്ഥജ്ഝാനം കിലേസകായതോ വിമുത്തമ്പി രൂപകായതോ അവിമുത്തം, അരൂപാവചരം പന തദഭയതോപി വിമുത്തം, തസ്മാ തദേവ പാദകം കത്വാ അരഹത്തപ്പത്തോവ ഉഭതോഭാഗവിമുത്തോ ഹോതി, ന രൂപാവചരന്തി വേദിതബ്ബം. **പഞ്ഞാവിമുത്തോ**തി അരഹത്തമഗ്ഗപഞ്ഞായ ആസവേഹി വിമുത്തോ. സോ ഹി സുക്ഖവിപസ്സകോ, ചതൂഹി രൂപാവചരജ്ഝാനേഹി വുട്ഠായ അരഹത്തപ്പത്താ ചത്താരോ ചാതി പഞ്ചവിധോ. അരൂപാവചരജ്ഝാനേസു ഹി ഏകസ്മിമ്പി സതി ഉഭതോഭാഗവിമുത്തോവ നാമ ഹോതി.

കായസക്ഖീതി രൂപാരൂപജ്ഝാനലാഭീ അരിയോ. സോ ഹി സോതാപത്തിമഗ്ഗട്ഠവജ്ജിതാനം ഛന്നം സേഖാനം വസേന ഛബ്ബിധോ. തേനേവ ഹിസ്സ ''ഏകച്ചേ ആസവാ പരിക്ഖീണാ''തി നിദ്ദേസേ വുത്തം. സോതാപത്തിമഗ്ഗട്ഠസ്സ ച ന കേചിപി ആസവാ പരിക്ഖീണാതി വത്തബ്ബാ, പരിക്ഖീയിസ്സന്തീതി പന വത്തബ്ബാ, അരഹതോ പന സബ്ബേപി ആസവാ പരിക്ഖീണാ, ന ഏകച്ചേതി. സോ ഹി ഫുട്ഠന്തം സച്ഛികരോതീതി **കായസക്ഖീ,** ഫുട്ഠാനം പടിലദ്ധാനം ഝാനാനം അനന്തരം നാമകായേന നിരോധം സച്ഛികരോതീതിപി കായസക്ഖീ, കായേനാതി ചേത്ഥ ''നാമകായേന ചേവ പരമത്ഥസച്ചം സച്ഛികരോതി, പഞ്ഞായ ച അതിവിജ്ഝ പസ്സതീ''തി വചനതോ അരഹത്തഫലം ഠപേത്വാ സേസമഗ്ഗഫലാനമേതം അധിവചനം, തേന കായേന പഠമജ്ഝാനാനന്തരം നിബ്ബാനസ്സ സച്ഛികരണതോപി കായസക്ഖീതി കേചി. **ദിട്ഠിപ്പത്തോ**തി സുക്ഖവിപസ്സകോ, രൂപജ്ഝാനലാഭീ ച യഥാവുത്തോ ഛബ്ബിധോ സേഖോ ച, അയം ദിട്ഠന്തപ്പത്തോതി ദിട്ഠിപ്പത്തോ. ദസ്സനം ദിട്ഠി, പഠമമഗ്ഗോ, തസ്സ അനന്തരം നിരോധപ്പത്തോതി അത്ഥോ. ദിട്ഠപ്പത്തോതിപി പാഠോ, തസ്സ പഠമമഗ്ഗേന ദിട്ഠം നിബ്ബാനം പുന പത്തോതി അത്ഥോ.

സദ്ധാവിമുത്തോതി സുക്ഖവിപസ്സകോ, രൂപജ്ഝാനലാഭീ ച യഥാവുത്തോ ഛബ്ബിധോ സേഖോ ച. അയം ഹി സദ്ദഹന്തോ വിമുത്തോതി സദ്ധാവിമുത്തോ. കഥം പനേതസ്സ ദിട്ഠിപ്പത്തതോ നാനത്തന്തി? ആഗമനീയപടിപദായ. ദിട്ഠിപ്പത്തോ ഹി പഞ്ഞാസമ്പദായ പുബ്ബഭാഗേ വിപസ്സനായ കിലേസേ അപ്പദുക്ഖേന വിക്ഖമ്ഭേന്തോ ആഗതോ, സദ്ധാവിമുത്തോ പന സദ്ധാബഹുലതായ കിലേസേ ദുക്ഖേന വിക്ഖമ്ഭേന്തോ ആഗതോ. ഏതമേവ ഹി ഭേദം സന്ധായ നിദ്ദേസേ ''ഏകച്ചേ ആസവാ പരിക്ഖീണാ ഹോന്തി, നോ ച ഖോ യഥാദിട്ഠിപ്പത്തസ്സാ''തി വുത്തം.

ധമ്മാനുസാരീതി യസ്സ സോതാപത്തിമഗ്ഗക്ഖണേ പഞ്ഞിന്ദ്രിയം അധിമത്തം ഹോതി, അയം പഞ്ഞാസങ്ഖാതേന ധമ്മേന സരതി അനുസ്സരതീതി ധമ്മാനുസാരീ, സോതാപത്തിമഗ്ഗട്ഠസ്സേതം നാമം. ഫലേ പന പത്തേ ദിട്ഠിപ്പത്തോ നാമ ഹോതി. **സദ്ധാനുസാരീ**തി യസ്സ സോതാപത്തിമഗ്ഗക്ഖണേ സദ്ധിന്ദ്രിയം അധിമത്തം ഹോതി, അയം സദ്ധായ സരതി അനുസ്സരതീതി സദ്ധാനുസാരീ, സോതാപത്തിമഗ്ഗട്ഠസ്സേതം നാമം. ഫലേ പന പത്തേ സദ്ധാവിമുത്തോ നാമ ഹോതി.

ലോകുത്തരധമ്മം ഹി നിബ്ബത്തേന്താനം ദ്വേ ധുരാനി നാമ, ദ്വേ അഭിനിവേസാ നാമ, ദ്വേ സീസാനി നാമ. തത്ഥ സദ്ധാധുരം പഞ്ഞാധുരന്തി ദ്വേ ധുരാനി നാമ. ഏകോ പന സമഥാഭിനിവേസോ, ഏകോ വിപസ്സനാഭിനിവേസോതി ദ്വേ അഭിനിവേസാ. ഏകോ ച അരഹത്തം മത്ഥകം പാപുണന്തോ ഉഭതോഭാഗവിമുത്തോ ഹോതി, ഏകോ പഞ്ഞാവിമുത്തോതി ഇമാനി ദ്വേ സീസാനി നാമ. യേ ഹി കേചി ലോകുത്തരം ധമ്മം നിബ്ബത്തേന്തി, സബ്ബേ തേ ദ്വേ ഇമേ ധമ്മേ ധുരം കത്വാ ഇമേസു ദ്വീസു ഠാനേസു അഭിനിവിസിത്വാ ഇമേഹി ദ്വീഹി ഠാനേഹി വിമുച്ചന്തി. തേസു യോ ഭിക്ഖു അട്ഠസമാപത്തിലാഭീ പഞ്ഞം ധുരം കത്വാ സമഥവസേന അഭിനിവിട്ഠോ അഞ്ഞതരം അരൂപസമാപത്തിം പദട്ഠാനം കത്വാ വിപസ്സനം പട്ഠപേത്വാ അരഹത്തം പാപുണാതി, അയം സോതാപത്തിമഗ്ഗക്ഖണേ ധമ്മാനുസാരീ നാമ. പരതോ പന ഛസു ഠാനേസു കായസക്ഖീ നാമ. അരഹത്തഫലം പത്തേ ഉഭതോഭാഗവിമുത്തോ നാമ.

അപരോ പഞ്ഞമേവ ധുരം കത്വാ വിപസ്സനാവസേന അഭിനിവിട്ഠോ സുദ്ധസങ്ഖാരേ വാ രൂപാവചരജ്ഝാനേസു വാ അഞ്ഞതരം സമ്മസിത്വാ അരഹത്തം പാപുണാതി, അയമ്പി സോതാപത്തിമഗ്ഗക്ഖണേ ധമ്മാനുസാരീ നാമ. പരതോ പന ഛസു ഠാനേസു ദിട്ഠിപ്പത്തോ നാമ, അരഹത്തം പത്തേ പഞ്ഞാവിമുത്തോ നാമ.

അപരോ പന അട്ഠസമാപത്തിലാഭീ സദ്ധം ധുരം കത്വാ സമാധിവസേന അഭിനിവിട്ഠോ അഞ്ഞതരം അരൂപസമാപത്തിം പദട്ഠാനം കത്വാ വിപസ്സനം പട്ഠപേത്വാ അരഹത്തം പാപുണാതി, അയം സോതാപത്തിമഗ്ഗക്ഖണേ സദ്ധാനുസാരീ നാമ, പരതോ ഛസു ഠാനേസു കായസക്ഖീയേവ നാമ. അരഹത്തം പത്തേ ഉഭതോഭാഗവിമുത്തോയേവ നാമ. അപരോ സദ്ധമേവ ധുരം കത്വാ വിപസ്സനാവസേന അഭിനിവിട്ഠോ സുദ്ധസങ്ഖാരേ വാ രൂപാവചരജ്ഝാനേസു വാ അഞ്ഞതരം സമ്മസിത്വാ അരഹത്തം പാപുണാതി, അയമ്പി സോതാപത്തിമഗ്ഗക്ഖണേ സദ്ധാനുസാരീ നാമ, പരതോ ഛസു ഠാനേസു സദ്ധാവിമുത്തോ നാമ. അരഹത്തപ്പത്തേ പഞ്ഞാവിമുത്തോ നാമ. ഇമേ സത്ത പുഗ്ഗലാ സമ്മാസമ്ബുദ്ധപച്ചേകസമ്ബുദ്ധേഹി സദ്ധിം നവ ലോകേ അഗ്ഗദക്ഖിണേയ്യാ നാമാതി.

ദസകേ **പഞ്ചന്നം ഇധ നിട്ഠാതി** സത്തക്ഖത്തുപരമോ, കോലംകോലോ, ഏകബീജീ, സകദാഗാമീ കാമാവചരപടിസന്ധികോ, അരഹാ ചാതി ഇമേസം പഞ്ചന്നം ഇധ കാമാവചരഭൂമിയഞ്ഞേവ അനുപാദിസേസനിബ്ബാനസങ്ഖാതാ നിട്ഠാതി അത്ഥോ. കാമാവചരത്തഭാവേ ഏവ ഹി ഏതേ പരിനിബ്ബായന്തി, നാഞ്ഞസ്മിം. **പഞ്ചന്നം ഇധ വിഹായ നിട്ഠാതി** അന്തരാപരിനിബ്ബായീ ഉപഹച്ചപരിനിബ്ബായീ അസങ്ഖാരപരിനിബ്ബായീ സസങ്ഖാരപരിനിബ്ബായീ ഉദ്ധംസോതോ അകനിട്ഠഗാമീ ചാതി ഇമേസം പഞ്ചന്നം ഇധ കാമാവചരേ അത്തഭാവം വിഹായ വിജഹിത്വാ ബ്രഹ്മത്തഭാവേ ഠിതാനഞ്ഞേവ നിട്ഠാതി അത്ഥോ. സേസമേത്ഥ ഉത്താനത്ഥമേവാതി. അയമേത്ഥ സങ്ഖേപതോ പാളിനയേന സദ്ധിം അത്ഥനിച്ഛയോ, വിത്ഥാരോ പന **പുഗ്ഗലപഞ്ഞത്തിപാളിഅട്ഠകഥാസു** (പു॰ പ॰ മാതികാ ͟ഥ ആദയോ; പു॰ പ॰ അട്ഠ॰ മാതികാവണ്ണനാ ͟ഥ) ഗഹേതബ്ബോതി.

മോഹവിച്ഛേദനിയാ അഭിധമ്മമാതികത്ഥവണ്ണനായ

പുഗ്ഗലപഞ്ഞത്തിമാതികത്ഥവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

๑. കഥാവത്ഥുമാതികാ

പുഗ്ഗലകഥാവണ്ണനാ

ഇദാനി കഥാവത്ഥുമാതികായ അത്ഥസംവണ്ണനാനയോ ഹോതി. തത്ഥ അനുത്താനത്ഥതോ താവ ''പുഗ്ഗലോ ഉപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാ''തി അയം പുച്ഛാ, ''ആമന്താ''തി അയം പടിജാനനാ. കസ്സ പനായം പുച്ഛാ, കസ്സ പടിജാനനാതി? ''അസുകസ്സാ''തി ന വത്തബ്ബാ. ന ഹി ഭഗവാ പരവാദീഹി സദ്ധിം വിഗ്ഗാഹികകഥം കഥേന്തോ ഇമം മാതികം ഠപേസി, പുഗ്ഗലപഞ്ഞത്തിദേസനാദിം പന നിസ്സായ ''പരമത്ഥതോ അത്താ നാമ അത്ഥീ''തിആദിനാ അനാഗതേ വിപല്ലാസഗാഹിഭിക്ഖൂനം, പരവാദീനഞ്ച നാനപ്പകാരദിട്ഠിട്ഠാനവിസോധനത്ഥം മോഗ്ഗലിപുത്തതിസ്സത്ഥേരസ്സ വാദനയദസ്സനവസേന പുഗ്ഗലവാദമേതം ആരബ്ഭ തന്തിവസേന മാതികം ഠപേന്തോ സകവാദിപരവാദീനം പുച്ഛാവിസജ്ജനദോസാരോപനനിഗ്ഗഹപാപനാദിവചനപടിവചനവസേനേവ ഠപേസി, തസ്മാ തദത്ഥസ്സ സുഖാവധാരണത്ഥം സകവാദീപുച്ഛാ പരവാദീപുച്ഛാ സകവാദീപടിഞ്ഞാ പരവാദീപടിഞ്ഞാതി ഏവം വിഭാഗം ദസ്സേത്വാ അത്ഥവണ്ണനം കരിസ്സാമ.

''പുഗ്ഗലോ ഉപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാ''തി അയം സകവാദീപുച്ഛാ, തായ ച ''യേ 'അത്ഥി പുഗ്ഗലോ'തി ഏവംലദ്ധികാ പുഗ്ഗലവാദിനോ, തേ ഏവം പുച്ഛിതബ്ബാ''തി ദീപേതി. കേ പന തേ പുഗ്ഗലവാദിനോതി? സാസനേ വജ്ജിപുത്തകാ ചേവ സമ്മിതിയാ ച ബഹിദ്ധാ ബഹൂ അഞ്ഞതിത്ഥിയാ ച. കദാ പനേതേ സാസനേ ഉപ്പന്നാതി? പരിനിബ്ബാനതോ ദുതിയേ വസ്സസതേ. ഭഗവതി കിര പരിനിബ്ബുതേ മഹാകസ്സപത്ഥേരേന സമുസ്സാഹിതേഹി തപ്പമുഖേഹി വസിഗണേഹി സുഭദ്ദവുഡ്ഢപബ്ബജിതാദീനം പാപഭിക്ഖൂനം പവേസോകാസനിസേധനത്ഥം അജാതസത്തുരാജാനം സഹായം ലഭിത്വാ ധമ്മവിനയസരീരം സങ്ഗഹം ആരോപേത്വാ സാസനേ അചലേ പവത്താപിതേ തതോ വസ്സസതസ്സ അച്ചയേന വേസാലിയം വജ്ജിപുത്തകേഹി ദീപിതാനി ദസ വത്ഥൂനി മദ്ദിത്വാ തേ ച ഭിക്ഖൂ നിഗ്ഗഹേത്വാ യസത്ഥേരസമുസ്സാഹിതേഹി വസിഗണേഹി പുന ധമ്മവിനയസങ്ഗഹേ കതേ തേഹി നിഗ്ഗഹിതാ ദസസഹസ്സാ വജ്ജിപുത്തകാ കഞ്ചി ദുബ്ബലരാജാനം ബലം ലഭിത്വാ മൂലസങ്ഗഹം ഭിന്ദിത്വാ അത്തനോ അനാചാരാനുകൂലവചനം പക്ഖിപിത്വാ ബുദ്ധവചനഞ്ച ഛഡ്ഡേത്വാ മഹാസങ്ഗീതീഹി വിസും ധമ്മവിനയസങ്ഗഹം കത്വാ മഹാസങ്ഘികാചരിയകുലം നാമ അകംസു. പരിസുദ്ധസാസനം പന ഥേരേഹി പരിപാലിതത്താ ''ഥേരവാദോ''തി പഞ്ഞായി, ഇമേസു പന ദ്വീസു വാദേസു മഹാസങ്ഘികതോ ഭിജ്ജിത്വാ ഏകബ്യോഹാരികാ, ഗോകുലികാ ച, തതോ പണ്ണത്തിവാദാ, ബഹുലിയാ, ചേതിയവാദാ ചാതി പഞ്ച വാദാ, മഹാസങ്ഘികേഹി പന സദ്ധിം ഛ ആചരിയകുലാനി നാമ ജാതാനി. തഥാ ഥേരവാദതോ ഭിജ്ജിത്വാ മഹിസാസകാ, വജ്ജിപുത്തകാ ച, തതോ ധമ്മുത്തരിയാ, ഭദ്രയാനികാ, ഛന്നാഗാരികാ, സമ്മിതിയാ ച, മഹിസാസകതോ ധമ്മഗുത്തികാ, സബ്ബത്ഥികാ ച, തതോ കസ്സപികാ, തതോ സങ്കന്തികാ, തതോ സുത്തവാദാ ചാതി ഇമേ ഏകാദസ വാദാ ജാതാ. തേ പുരിമേഹി ഛഹി സദ്ധിം സത്തരസ ഭിന്നവാദാ ദുതിയേ വസ്സസതേ ഉപ്പന്നാ, ഥേരവാദോ പന ഏകോവ അസമ്ഭിന്നകോ, തേന സദ്ധിം സാസനേ അട്ഠാരസ നികായാ

ജാതാതി വേദിതബ്ബോ, യേ "അട്ഠാരസാചരിയകുലാനീ"തി പവുച്ചന്തി. ഇമേസം പന അട്ഠാരസന്നം ആചരിയവാദാനം വസേന ആയതിം സാസനസ്സ ആലുളനം ഞത്വാ സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ ദ്വിന്നം വസ്സസതാനം അച്ചയേന സാസനേ പടിലദ്ധസദ്ധേന അസോകേന ധമ്മരഞ്ഞാ ബാഹിരകേ അനോലോകേത്വാ സാസനേ ഏവ ലാഭസക്കാരേ പവത്തന്തേ ലാഭസക്കാരത്ഥായ സാസനവേസം ഗഹേത്വാ സകാനി സകാനി ദിട്ഠിഗതാനി തഥതോ ദീപേന്തേസു ദ്വാസട്ഠിദിട്ഠിഗതികേസു യഥാവുത്തസത്തരസാചരിയകുലേസു ച സമയകുസലതായ വിചിനിത്വാ സേതകാനി ദത്വാ ഉപ്പബ്ബാജിതേസു പരിസുദ്ധേ മഹാഭിക്ഖുസങ്ഘേ നിസീദിത്വാ മോഗ്ഗലിപുത്തതിസ്സത്ഥേരസ്സ യാനി തദാ ഉപ്പന്നാനി വത്ഥൂനി, യാനി ച ആയതിം ഉപ്പജ്ജിസ്സന്തി, സബ്ബാനിപി താനി അത്തനോ സത്ഥാരാ ദിന്നമാതികാമുഖമത്തേന പടിബാഹിത്വാ സുത്തസഹസ്സപടിമണ്ഡിതം പരപ്പവാദമഥനം ആയതിലക്ഖണം കഥാവത്ഥുപ്പകരണം മാതികാവിഭജനവസേന ഭാസിത്വാ തം തതിയസങ്ഗീതിയം സങ്ഗഹം ആരോപേത്വാ ആലുളിതം സാസനം പഗ്ഗഹേതും സമത്ഥഭാവം ഭിക്ഖുസങ്ഘേ പകാസനത്ഥം ആയതിവാദപ്പടിബാഹനനയദസ്സനവസേന ഇമം കഥാവത്ഥുമാതികം വത്വാ ഥേരസ്സ ഓകാസം ഠപേന്തോ തസ്സാ വിഭങ്ഗം ന അവോചാതി വേദിതബ്ബം.

തത്ഥ **പുഗ്ഗലോ**തി അത്താ ജീവോ സത്തോ. **ഉപലബ്ഭതീ**തി പഞ്ഞായ ഉപഗന്ത്വാ ലബ്ഭതി, ഞായതീതി അത്ഥോ. **സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാ**തി ഏത്ഥ **സച്ചികട്ഠോ**തി മായാമരീചിആദയോ വിയ അഭൂതാകാരേന അഗ്ഗഹേതബ്ബോ ഭൂതട്ഠോ. **പരമത്ഥോ**തി അനുസ്സവാദിവസേന അഗ്ഗഹേതബ്ബോ ഉത്തമത്ഥോ. ഉഭയേനാപി യഥാ രൂപവേദനാദയോ ധമ്മാ ഭൂതേന സഭാവേന ഉപലബ്ഭന്തി, ഏവം താവ "പുഗ്ഗലോ ഉപലബ്ഭതീ"തി പുച്ഛതി. പരവാദീ "ആമന്താ"തി പടിജാനാതി. പടിജാനനഞ്ഹി കത്ഥചി "ആമ ഭന്തേ"തി ആഗച്ഛതി, കത്ഥചി "ആമോ"തി ആഗച്ഛതി, ഇധ പന "ആമന്താ"തി ആഗതം. തത്രായം അധിപ്പായോ - പരവാദീ ഹി യസ്മാ ഭഗവതാ "അത്ഥി പുഗ്ഗലോ അത്തഹിതായ പടിപന്നോ"തിആദിനാ (അം॰ നി॰ ൪.൯൬-൯൯) പുഗ്ഗലോ പകാസിതോ, ഭഗവാ ച അവിതഥവാദീ, തസ്മാ സോ "സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനേവ അത്ഥീ"തി ലദ്ധിം ഗഹേത്വാ "ആമന്താ"തി പടിജാനാതി.

അഥസ്സ താദിസസ്സ ലേസവചനസ്സ ഛലവാദസ്സ ഓകാസം അദദമാനോ സകവാദീ **"യോ സച്ചികട്ഠോ"**തിആദിമാഹ. തത്രായം അധിപ്പായോ - യ്വായം ഹേട്ഠാ രൂപവേദനാദികോ ധമ്മപ്പഭേദോ ആഗതോ, ന സമ്മുതിസച്ചവസേന, നാപി അനുസ്സവാദിവസേന ഗഹേതബ്ബോ, അത്തനോ പന ഭൂതതായ ഏവ സച്ചികട്ഠോ, അത്തപച്ചക്ഖതായ ച പരമത്ഥോ, സോ തഥാപടിഞ്ഞാതോ പുഗ്ഗലോ തതോ തേന സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേന ആകാരേന ഉപലബ്ഭതി, യഥാ രുപ്പനാനുഭവനാദിനാ സകിയേനാകാരേന പുന സച്ചികട്ഠപരമത്ഥോ ഉപലബ്ഭതി, കിം തവ പുഗ്ഗലോപി ഏവം ഉപലബ്ഭതീതി വുത്തം ഹോതി. **ന ഹേവം വത്തബ്ബേ**തി അവജാനനാ പരവാദിസ്സ. സോ ഹി തഥാരൂപം പുഗ്ഗലം അനിച്ഛന്തോ അവജാനാതി. ന ഹി അത്താ നാമ ഖന്ധാദിവിമുത്തോ കോചി ദിസ്സതി അഞ്ഞത്ര ബ്യാമോഹമത്താ. തത്രായം പദച്ഛേദോ - ന ഹി ഏവം വത്തബ്ബേതി. "ന ഹ ഏവ"ന്തിപി പഠന്തി, ദ്വിന്നമ്പി ഏവം ന വത്തബ്ബോതി അത്ഥോ.

ആജാനാഹി നിഗ്ഗഹന്തി സകവാദിവചനം. യസ്മാ തേ പുരിമായ വത്തബ്ബപടിഞ്ഞായ പച്ഛിമാ നവത്തബ്ബപടിഞ്ഞാ, പച്ഛിമായ ച പുരിമാ ന സന്ധീയതി, തസ്മാ നിഗ്ഗഹം പത്തോ, തം നിഗ്ഗഹം ദോസം അപരാധം ആജാനാഹി, സമ്പടിച്ഛാഹീതി അത്ഥോ. ഏവം നിഗ്ഗഹം ആജാനാപേത്വാ ഇദാനി തം ഠപനായ ചേവ അനുലോമപടിലോമതോ പാപനാരോപനാനഞ്ച വസേന പാകടം കരോന്തോ **"ഹഞ്ചി പുഗ്ഗലോ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ഹഞ്ചീ**തി യദി, സചേ പുഗ്ഗലോ ഉപലബ്ഭതീതി അത്ഥോ. അയം താവ പരവാദീപക്ഖസ്സ അനുവദനേന ഠപനതോ നിഗ്ഗഹപതിട്ഠാപനതോ നിഗ്ഗഹപാപനാരോപനാനം ലക്ഖണഭൂതാ **അനുലോമട്ഠപനാ** നാമ. **തേന വത രേ**തിആദി അനുലോമപക്ഖേ നിഗ്ഗഹസ്സ പാപികത്താ **അനുലോമപാപനാ** നാമ. തത്ഥ **തേനാ**തി കാരണവചനം. **വതാ**തി ഓകപ്പനവചനം നിയമവചനം. **രേ**തി ആമന്തനവചനം. ഇദം വുത്തം ഹോതി - തേന വത രേ വത്തബ്ബേ വത രേ ഹമ്ഭോ ഭദ്രമുഖ തേന കാരണേന വത്തബ്ബോ ഏവാതി അത്ഥോ. **യം തത്ഥ വദേസീ**തിആദി അനുലോമപക്ഖേ നിഗ്ഗഹസ്സ ആരോപിതത്താ **അനുലോമരോപനാ** നാമ. യഞ്ചസ്സ പരിയോസാനേ "മിച്ഛാ"തി പദം, തസ്സ പുരതോ "ഇദം തേ"തി ആഹരിതബ്ബം. ഇദം തേ മിച്ഛാതി അയഞ്ഹേത്ഥ അത്ഥോ. ഏവം ഉപരിപി . പരതോ പാളിയമ്പി ഏതം ആഗതമേവ. **നോ ചേ പന വത്തബ്ബേ**തിആദി "ന ഹേവം വത്തബ്ബേ"തി പടിക്ഖിത്തപക്ഖസ്സ അനുവദനേന ഠപിതത്താ പടിലോമതോ നിഗ്ഗഹപാപനാരോപനാനം ലക്ഖണഭൂതാ **പടിലോമട്ഠപനാ** നാമ. **നോ ച വത രേ**തിആദി പടിലോമപക്ഖേ നിഗ്ഗഹസ്സ പാപിതത്താ **പടിലോമപാപനാ** നാമ. പുന **യം തത്ഥ വദേസീ**തിആദി പടിലോമപക്ഖേ നിഗ്ഗഹസ്സ ആരോപിതത്താ **പടിലോമരോപനാ** നാമ.

തത്രായം ആദിതോ പട്ഠായ സങ്ഖേപത്ഥോ - യദി പുഗ്ഗലോ ഉപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേന, തേന വത ഭോ സോ ഉപലബ്ഭതീതി വത്തബ്ബോ. യം പന തത്ഥ വദേസി "വത്തബ്ബോ ഖോ പുരിമപഞ്ഹേ 'സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേന ഉപലബ്ഭതീ'തി നോ ച വത്തബ്ബോ ദുതിയപഞ്ഹേ 'തതോ സോ പുഗ്ഗലോ ഉപലബ്ഭതീ'"തി, **ഇദം തേ മിച്ഛാ**തി ഏവം താവ അനുലോമതോ ഠപനാപാപനാരോപനാ ഹോന്തി.

അഥ ന വത്തബ്ബോ ദുതിയപഞ്ഹേ "തതോ സോ പുഗ്ഗലോ ഉപലബ്ഭതീ"തി, പുരിമപഞ്ഹേപി ന വത്തബ്ബോവ. യം പന തത്ഥ വദേസി "വത്തബ്ബോ ഖോ പുരിമപഞ്ഹേ 'സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേന ഉപലബ്ഭതീ'തി, നോ ച വത്തബ്ബോ ദുതിയപഞ്ഹേ 'തതോ സോ പുഗ്ഗലോ ഉപലബ്ഭതീ'"തി, ഇദം തേ മിച്ഛാതി ഏവം പടിലോമതോ ഠപനാപാപനാരോപനാ ഹോന്തി. ഏവമേതം നിഗ്ഗഹസ്സ ച അനുലോമതോ ദ്വിന്നം, പടിലോമതോ ദ്വിന്നന്തി ചതുന്നം പാപനാരോപനാനഞ്ച വുത്തത്താ ഉപലബ്ഭതീതിആദികം **അനുലോമപഞ്ചകം** നാമ. ഏത്ഥ ച കിഞ്ചാപി അനുലോമതോ പാപനാരോപനാഹി ഏകോ, പടിലോമതോ പാപനാരോപനാഹി ഏകോതി ദ്വേ നിഗ്ഗഹാ കതാ, ആജാനാഹി നിഗ്ഗഹന്തി ഏതസ്സേവ പന പഠമസ്സ നിഗ്ഗഹസ്സ ദ്വീഹാകാരേഹി ആരോപിതത്താ ഏകോവായം നിഗ്ഗഹോതി ഗഹേതബ്ബോ. പഠമോ നിഗ്ഗഹോ.

ഇദാനി പച്ചനീകനയോ ഹോതി. തത്ഥ **പുഗ്ഗലോ നുപലബ്ഭതീ**തി പുച്ഛാ പരവാദിസ്സ. സകവാദീ യഥാ രൂപവേദനാദയോ ധമ്മാ ഉപലബ്ഭന്തി, ഏവം അനുപലബ്ഭനീയതോ **"ആമന്താ"**തി പടിജാനാതി. പുന ഇതരോ അത്തനാ അധിപ്പേതം സച്ചികട്ഠംയേവ സന്ധായ **"യോ സച്ചികട്ഠോ"**തിആദിമാഹ.

സമ്മുതിസച്ചപരമത്ഥസച്ചാനി വാ ഏകതോ കത്വാപി പരവാദീ ഏവമാഹ. സകവാദീ പുഗ്ഗലോ ഹി ഉപാദായപഞ്ഞത്തിസബ്ഭാവതോപി ഭിന്നം സച്ചാനം ഏകതോ കത്വാ പുച്ഛിതത്താപി **"ന ഹേവ"**ന്തി പടിക്ഖിപതി. ഇദാനി കിഞ്ചാപി തേന പഠമം പരമത്ഥസച്ചവസേന നുപലബ്ഭനീയതാ സമ്പടിച്ഛിതാ, പച്ഛാ പന സമ്മുതിസച്ചവസേന വാ വോമിസ്സകവസേന വാ പടിക്ഖിത്താ. പരവാദീ പന "നുപലബ്ഭതീ"തി വചനസാമഞ്ഞമത്തം ഛലവാദം നിസ്സായ "യം തയാ പഠമം പടിഞ്ഞാതം, തം പച്ഛാ പടിക്ഖിത്ത"ന്തി ഭണ്ഡനസ്സ പടിഭണ്ഡനം വിയ അത്തനോ കതസ്സ നിഗ്ഗഹകമ്മസ്സ പടികമ്മം കരോന്തോ **"ആജാനാഹി പടികമ്മ"**ന്തി ആഹ. ഇദാനി യഥാസ്സ അനുലോമപഞ്ചകേ സകവാദിനാ വാദട്ഠപനം കത്വാ അനുലോമപടിലോമതോ പാപനാരോപനാഹി പരവാദിനിഗ്ഗഹോ പാകടോ കതോ, ഏവം പടികമ്മം പാകടം കരോന്തോ **"ഹഞ്ചി പുഗ്ഗലോ"**തിആദിമാഹ. തം ഹേട്ഠാ വുത്തനയേനേവ അത്ഥതോ വേദിതബ്ബം. യസ്മാ പനേത്ഥ ഠപനാ നാമ പരവാദിപക്ഖസ്സ ഠപനതോ "അയം തവ ദോസോ"തി ദസ്സേതും ഠപനമത്തമേവ ഹോതി, ന നിഗ്ഗഹസ്സ വാ പടികമ്മസ്സ വാ പാകടീഭാവകരണം, പാപനാരോപനാഹി പനസ്സ പാകടീകരണം ഹോതി, തസ്മാ ഇദം അനുലോമപടിലോമതോ പാപനാരോപനാനം വസേന ചതൂഹാകാരേഹി പടികമ്മസ്സ കതത്താ **പടികമ്മചതുക്കം** നാമാതി ഏകം ചതുക്കം വേദിതബ്ബം.

ഏവം പടികമ്മം കത്വാ ഇദാനി യ്വാസ്സ അനുലോമപഞ്ചകേ സകവാദിനാ നിഗ്ഗഹോ കതോ, തസ്സ തമേവ ഛലവാദം നിസ്സായ ദുക്കടഭാവം ദസ്സേന്തോ **"ത്വം ചേ പന മഞ്ഞസീ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ത്വം ചേ പന മഞ്ഞസീ**തി യദി ത്വം മഞ്ഞസി. **"വത്തബ്ബേ ഖോ"**തി ഇദം പച്ഛനീകേ "ആമന്താ"തി പടിജാനനം സന്ധായ വുത്തം, **"നോ ച വത്തബ്ബേ"**തി ഇദം പന "ന ഹേവാ"തി അവജാനനം സന്ധായ വുത്തം. **തേന തവ തത്ഥാ**തി തേന കാരണേന ത്വംയേവ തസ്മിം "യോ നുപലബ്ഭതീ"തി പക്ഖേ **ഹേവം പടിജാനന്തി** "ആമന്താ"തി ഏവം പടിജാനന്തോ. **ഹേവം നിഗ്ഗഹേതബ്ബേ**തി പുന "ന ഹേവാ"തി അവജാനന്തോ ഏവം നിഗ്ഗഹേതബ്ബോ. **അഥ തം നിഗ്ഗണ്ഹാമാ**തി അഥേവം നിഗ്ഗണ്ഹനാരഹം തം നിഗ്ഗണ്ഹാമ, **സുനിഗ്ഗഹിതോ ച ഹോസീ**തി സകേന മതേന നിഗ്ഗഹിതത്താ സുനിഗ്ഗഹിതോ ച ഭവസി. ഏവമസ്സ നിഗ്ഗഹേതബ്ബഭാവം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി തം നിഗ്ഗണ്ഹന്തോ **"ഹഞ്ചീ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ ഠപനാപാപനാരോപനാ ഹേട്ഠാ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബാ. പരിയോസാനേ പന **ഇദം തേ മിച്ഛാ**തി ഇദം തവ വചനം മിച്ഛാ ഹോതീതി അത്ഥോ. ഇദം ഛലവാദേന ചതൂഹി ആകാരേഹി നിഗ്ഗഹസ്സ കതത്താ **നിഗ്ഗഹചതുക്കം** നാമ.

ഏവം നിഗ്ഗഹം കത്വാപി ഇദാനി "യദി അയം മയാ തവ മതേന കതോ നിഗ്ഗഹോ ദുന്നിഗ്ഗഹോ, യോപി മമ തയാ ഹേട്ഠാ അനുലോമപഞ്ചകേ കതോ നിഗ്ഗഹോ, സോപി ദുന്നിഗ്ഗഹോ"തി ദസ്സേന്തോ **"ഏസേ ചേ ദുന്നിഗ്ഗഹിതേ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ഏസേ ചേ ദുന്നിഗ്ഗഹിതേ**തി ഏസോ ചേ തവ വാദോ മയാ ദുന്നിഗ്ഗഹിതോ, അഥ വാ ഏസോ ചേ തവ മയാ കതോ നിഗ്ഗഹോ ദുന്നിഗ്ഗഹോ. **ഹേവമേവം തത്ഥ ദക്ഖാ**തി തത്ഥാപി തയാ മമ ഹേട്ഠാ കതേ നിഗ്ഗഹേ ഏവമേവം പസ്സ. ഇദാനി യ്വാസ്സ ഹേട്ഠാ സകവാദിനാ നിഗ്ഗഹോ കതോ, തം **"വത്തബ്ബേ ഖോ"**തിആദിവചനേന ദസ്സേത്വാ പുന തം നിഗ്ഗഹം അനിഗ്ഗഹഭാവം ഉപനേന്തോ **"നോ ച മയം തയാ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **നോ ച മയം തയാ തത്ഥ ഹേതായ പടിഞ്ഞായാ**തിആദീസു അയമത്ഥോ - യസ്മാ

സോ തയാ മമ കതോ നിഗ്ഗഹോ ദുന്നിഗ്ഗഹോ, തസ്മാ മയം തയാ തത്ഥ അനുലോമപഞ്ചകേ "ആമന്താ"തി ഏ്വതായ പടിഞ്ഞായ ഏ്വവം പടിജാനന്താ പുന "ന ഹേവാ"തി പടിക്ഖേപേ കതേപി "ആജാനാഹി നിഗ്ഗഹ"ന്തി ഏ്വവം നിഗ്ഗഹേതബ്ബായേവ, ഏ്വവം അനിഗ്ഗഹേതബ്ബമ്പി മം നിഗ്ഗൺഹാസി, ഈദിസേന പന നിഗ്ഗഹേന ദുന്നിഗ്ഗഹിതാ മയം ഹോമ. ഇദാനി യം നിഗ്ഗഹം സന്ധായ ദുന്നിഗ്ഗഹിതാ ച ഹോമാതി അവോച, തം ദസ്സേതും **"ഹഞ്ചി പുഗ്ഗലോ...പേ॰... ഇദം തേ മിച്ഛാ"**തി ആഹ. ഏ്വവമിദം അനുലോമപടിലോമതോ ചതൂഹി പാപനാരോപനാഹി നിഗ്ഗഹസ്സ ഉപനീതത്താ **ഉപനയനചതുക്കം** നാമ ഹോതി.

ഇദാനി ന ഹേവം നിഗ്ഗഹേതബ്ബേതിആദികം **നിഗ്ഗമനചതുക്കം** നാമ ഹോതി. തത്ഥ **ന ഹേവം നിഗ്ഗഹേതബ്ബേ**തി യഥാഹം തയാ നിഗ്ഗഹിതോ, ന ഹി ഏ്വവം നിഗ്ഗഹേതബ്ബോ, ഏ്വതസ്സ ഹി നിഗ്ഗഹസ്സ ദുന്നിഗ്ഗഹഭാവോ മയാ സാധിതോ. **തേന ഹീ**തി തേന കാരണേന. യസ്മാ ഏ്വസ നിഗ്ഗഹോ ദുന്നിഗ്ഗഹോ, തസ്മാ യം മം നിഗ്ഗൺഹാസി. **ഹഞ്ചി പുഗ്ഗലോ...പേ॰... ഇദം തേ മിച്ഛാ**തി ഇദം നിഗ്ഗൺഹനം തവ മിച്ഛാതി അത്ഥോ. **തേന ഹി യേ കതേ നിഗ്ഗഹേ**തി യേന കാരണേന ഇദം മിച്ഛാ, തേന കാരണേന യോ തയാ നിഗ്ഗഹോ കതോ, സോ ദുക്കടോ. യം മയാ പടികമ്മം കതം, തദേവ സുകതം. യാപി ചേസാ പടികമ്മചതുക്കാദിവസേന കഥാമഗ്ഗസമ്പടിപാദനാ കതാ, സാപി സുകതാതി. തദേവ പുഗ്ഗലോ ഉപലബ്ഭതീതിആദികസ്സ അനുലോമപഞ്ചകസ്സ നുപലബ്ഭതീതിആദികാനം പടികമ്മനിഗ്ഗഹോപനയനനിഗ്ഗമനചതുക്കാനഞ്ച വസേന **അനുലോമപച്ചനീകം** നാമ നിദ്ദിട്ഠന്തി വേദിതബ്ബം. ഏ്വത്താവതാ സകവാദിനോ പുബ്ബപക്ഖേ സതി പരവാദിനോ വചനസാമഞ്ഞമത്തേന ഛലവാദേന ജയോ ഹോതി.

ഇദാനി യഥാ പരവാദിനോ പുബ്ബപക്ഖേ സതി സകവാദിനോ ധമ്മേനേവ തഥേന ജയോ ഹോതി, തഥാ വാദുപ്പത്തിം ദസ്സേതും **"പുഗ്ഗലോ നുപലബ്ഭതീ"**തി പച്ചനീകാനുലോമപഞ്ചകം ആരദ്ധം. തത്ഥ പച്ചനീകേ പുച്ഛാ പരവാദിസ്സ, രൂപാദിഭേദം സച്ചികട്ഠപരമത്ഥം സന്ധായ പടിഞ്ഞാ സകവാദിസ്സ, സുദ്ധസമ്മുതിസച്ചം വാ പരമത്ഥമിസ്സകം വാ സമ്മുതിസച്ചം സന്ധായ "യോ സച്ചികട്ഠോ"തി പുന അനുയോഗോ പരവാദിസ്സ, സമ്മുതിവസേന **"പുഗ്ഗലോ നുപലബ്ഭതീ"**തി നവത്തബ്ബത്താ മിസ്സകവസേന വാ അനുയോഗസ്സ സംകിണ്ണത്താ **"ന ഹേവ"**ന്തി പടിക്ഖേപോ സകവാദിസ്സ, പടിഞ്ഞാതം പടിക്ഖിപതീതി വചനസാമഞ്ഞമത്തേന **"ആജാനാഹി നിഗ്ഗഹ"**ന്തിആദിവചനം പരവാദിസ്സ. ഏ്വവമയം പുഗ്ഗലോ നുപലബ്ഭതീതി ദുതിയവാദം നിസ്സായ ദുതിയോ നിഗ്ഗഹോ ഹോതീതി വേദിതബ്ബോ. ഏ്വവം തേന ഛലേന നിഗ്ഗഹോ ആരോപിതോ.

ഇദാനി ധമ്മേന സമേന പരവാദിപടിഞ്ഞായ അത്തനോ വാദേ ജയം ദസ്സേതും അനുലോമനയേ പുച്ഛാ സകവാദിസ്സ, അത്തനോ ലദ്ധിം നിസ്സായ പടിഞ്ഞാ പരവാദിസ്സ, ലദ്ധിയാ ഓകാസം അദത്വാ പരമത്ഥവസേന പുന അനുയോഗോ സകവാദിസ്സ, പരമത്ഥവസേന പുഗ്ഗലസ്സ അനുപലബ്ഭനതോ പടിക്ഖേപോ പരവാദിസ്സ, തതോ പരം ധമ്മേന സമേന അത്തനോ ജയദസ്സനത്ഥം **"ആജാനാഹി പടികമ്മ"**ന്തിആദി സബ്ബം സകവാദിവചനമേവ ഹോതി. തത്ഥ സബ്ബേസം പടികമ്മനിഗ്ഗഹോപനയനനിഗ്ഗമനചതുക്കാനം ഹേട്ഠാ വുത്തനയേനേവ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. ഏ്വവമിദം "പുഗ്ഗലോ നുപലബ്ഭതീ"തിആദികസ്സ പച്ചനീകപഞ്ചകസ്സ "ഉപലബ്ഭതീ"തിആദീനം പടികമ്മനിഗ്ഗഹോപനയനനിഗ്ഗമനചതുക്കാനഞ്ച വസേന

പച്ചനീകാനുലോമപഞ്ചകം നാമ നിദ്ദിട്ഠം ഹോതി. ഏവമേതാനി പഠമസച്ചികട്ഠേ ദ്വേ പഞ്ചകാനി നിദ്ദിട്ഠാനി, തത്ഥേതം വുച്ചതി -

“നിഗ്ഗഹോ പരവാദിസ്സ, സുദ്ധോ പഠമപഞ്ചകേ;
അസുദ്ധോ പന തസ്സേവ, പടികമ്മജയോ തഹിം.

“നിഗ്ഗഹോ സകവാദിസ്സ, അസുദ്ധോ ദുതിയപഞ്ചകേ;
വിസുദ്ധോ പന തസ്സേവ, പടികമ്മജയോ തഹിം.

“തസ്മാ ദ്വീസുപി ഠാനേസു, ജയോവ സകവാദിനോ;
ധമ്മേന ഹി ജയോ നാമ, അധമ്മേന കുതോ ജയോ.

“സച്ചികട്ഠേ യഥാ ചേത്ഥ, പഞ്ചകദ്വയമണ്ഡിതേ;
ധമ്മാധമ്മവസേനേവ, വുത്തോ ജയപരാജയോ.

“ഇതോ പരേസു സബ്ബേസു, സച്ചികട്ഠേസു പണ്ഡിതോ;
ഏവമേവ വിഭാവേയ്യ, ഉഭോ ജയപരാജയേ”തി. (കഥാ॰ അട്ഠ॰ ൭-ഏ);

പഠമോ സുദ്ധികസച്ചികട്ഠോ നിട്ഠിതോ.

ഏവം സുദ്ധികസച്ചികട്ഠം വിത്ഥാരേത്വാ ഇദാനി തമേവ അപരേഹിപി ഓകാസാദീഹി നയേഹി വിത്ഥാരേതും പുന **“പുഗ്ഗലോ ഉപലബ്ഭതീ”**തിആദി ആരദ്ധം. തത്ഥ പുച്ഛാ സകവാദിസ്സ, പടിഞ്ഞാ പരവാദിസ്സ. പുന **സബ്ബത്ഥാ**തി സരീരം സന്ധായ അനുയോഗോ സകവാദിസ്സ, രൂപസ്മിം അത്താനം സമനുപസ്സനാദോസഞ്ച “അഞ്ഞം ജീവം അഞ്ഞം സരീര”ന്തി ആപജ്ജനദോസഞ്ച ദിസ്വാ പടിക്ഖേപോ പരവാദിസ്സ. സേസമേത്ഥ അനുലോമപച്ചനീകപഞ്ചകേ ഹേട്ഠാ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം. പാഠോ പന സംഖിത്തോ. തത്ഥ യസ്മാ സരീരം സന്ധായ “സബ്ബത്ഥ നുപലബ്ഭതീ”തി വുത്തേ സരീരതോ ബഹി ഉപലബ്ഭതീതി ആപജ്ജതി, തസ്മാ പച്ചനീകേ പടിക്ഖേപോ സകവാദിസ്സ, പഠമം അനുജാനിത്വാ പച്ഛാ അവജാനാതീതി ഛലവാദസ്സ വസേന പടികമ്മം പരവാദിസ്സ, സേസം പാകടമേവ.

ദുതിയനയേ **സബ്ബദാ**തി പുരിമപച്ഛിമജാതികാലഞ്ച ധരമാനപരിനിബ്ബുതകാലഞ്ച സന്ധായ അനുയോഗോ സകവാദിസ്സ, സ്വേവ ഖത്തിയോ സോ ബ്രാഹ്മണോതിആദീനം ആപത്തിദോസഞ്ച ധരമാനപരിനിബ്ബുതാനം വിസേസാഭാവദോസഞ്ച ദിസ്വാ പടിക്ഖേപോ പരവാദിസ്സ. സേസം പഠമനയേ വുത്തസദിസമേവ.

തതിയനയേ **സബ്ബേസൂ**തി ഖന്ധായതനാദീനി സന്ധായ പുച്ഛാ സകവാദിസ്സ, രൂപസ്മിം അത്താ, ചക്ഖുസ്മിം അത്താതിആദിദോസഭയേന പടിക്ഖേപോ പരവാദിസ്സ. സേസം താദിസമേവാതി.

ഏവമിമാനി തീണി മുഖാനി അനുലോമപച്ചനീകപഞ്ചകേ അനുലോമമത്തവസേനേവ താവ പടിപാടിയാ ഭാജേത്വാ പുന പച്ചനീകാനുലോമപഞ്ചകേ പച്ചനീകമത്തവസേനേവ ഭാജേതും **“പുഗ്ഗലോ നുപലബ്ഭതീ”**തിആദി ആരദ്ധം. തത്ഥ ഹേട്ഠാ വുത്തനയേന അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. ഏത്താവതാ സുദ്ധികസ്സ ചേവ ഇമേസഞ്ച തിണ്ണന്തി ചതുന്നം

സച്ചികട്ഠാനം ഏകേകസ്മിം സച്ചികട്ഠേ അനുലോമപച്ചനീകസ്സ, പച്ചനീകാനുലോമസ്സ ചാതി ദ്വിന്നം ദ്വിന്നം പച്ചനീകാനം വസേന അയം അട്ഠമുഖാ നാമ വാദയുത്തി നിദ്ദിട്ഠാ ഹോതീതി വേദിതബ്ബാ. യാ ഏകേകസ്മിം മുഖേ ഏകേകസ്സ നിഗ്ഗഹസ്സ വസേന വുച്ചതി. തത്ഥേതം വുച്ചതി -

> ''ഏവം ചതുബ്ബിധേ പഞ്ഹേ, പഞ്ചകദ്വയഭേദതോ;
> ഏസാ അട്ഠമുഖാ നാമ, വാദയുത്തി പകാസിതാ.
>
> ''അട്ഠേവ നിഗ്ഗഹാ തത്ഥ, ചത്താരോ തേസു ധമ്മികാ;
> അധമ്മികാ ച ചത്താരോ, സബ്ബത്ഥ സകവാദിനോ;
> ജയോ പരാജയോ ചേവ, സബ്ബത്ഥ പരവാദിനോ''തി. (കഥാ॰ അട്ഠ॰ ൧൮);

അയം താവേത്ഥ അനുത്താനത്ഥതോ സംവണ്ണനാ.

അത്ഥവിനിച്ഛയോ പനേത്ഥാപി മോഗ്ഗലിപുത്തതിസ്സത്ഥേരേന കതനിദ്ദേസസ്സ നയമുഖമത്തദസ്സനവസേനേവ ഹോതി. ഥേരേന ഹി ഭഗവതാ ഠപിതായ ഏതിസ്സാ മാതികായ പദുദ്ധാരവസേന നിദ്ദേസം അകത്വാ ഭഗവതാ ദിന്നഅട്ഠമുഖവാദയുത്തിനയേ ഠത്വാ അപരേഹി പരിയായേഹി പുഗ്ഗലവാദം, തദഞ്ഞം നാനപ്പകാരം മിച്ഛാഗാഹഞ്ച നിരാകരോന്തേനേവ പുഗ്ഗലകഥം ആദിം കത്വാ സാധികദ്വിസതകഥാഹി നിദ്ദേസോ കതോ.

തത്ഥ പുഗ്ഗലവാദനിരാകരണത്ഥം താവ ഖന്ധായതനധാതുഇന്ദ്രിയവസേന സത്തപഞ്ഞാസായ ധമ്മേസു ഏകേകേന സദ്ധിം ''പുഗ്ഗലോ ഉപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേന, രൂപഞ്ച ഉപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേന...പേ॰... പുഗ്ഗലോ ഉപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേന, വേദനാപി ഉപലബ്ഭതി സച്ചികട്ഠപരമത്ഥേനാ''തിആദിനാ നയേന പുഗ്ഗലസംസന്ദനവസപ്പവത്തം **സുദ്ധികസംസന്ദനം,** യഥാ രൂപവേദനാദയോ സത്തപഞ്ഞാസ ധമ്മാ അഞ്ഞമഞ്ഞാ വിസദിസാ ഉപലബ്ഭന്തി, ഏവം രൂപാദീഹി വിസദിസോ പുഗ്ഗലോ ഉപലബ്ഭതീതി പുച്ഛനവസപ്പവത്തം **ഓപമ്മസംസന്ദനം,** ''രൂപം പുഗ്ഗലോ, രൂപസ്മിം പുഗ്ഗലോ, അഞ്ഞത്ര രൂപാ പുഗ്ഗലോ, പുഗ്ഗലസ്മിം രൂപ''ന്തി ഏവം ചതുക്കനയേന സത്തപഞ്ഞാസായ ധമ്മേഹി പുച്ഛനവസപ്പവത്തം ചതുക്കനയസംസന്ദനന്തി തിവിധാ സംസന്ദനനയാ വുത്താ. തത്ഥ പുഗ്ഗലസ്സ രൂപാദിസഭാവത്തേ നിച്ചസസ്സതുച്ഛേദാദിപ്പസങ്ഗതോ യഥാനുരൂപം നിരാകരണം വേദിതബ്ബം, അതിവിത്ഥാരഭയേനേത്ഥ ഉപരി ചേതം ന വിത്ഥാരീയതി.

തതോ ''യഥാ രൂപാദയോ സപ്പച്ചയാ, അപ്പച്ചയാദയോ വാ ഹോന്തി, ഏവം തവ പുഗ്ഗലോപി സപ്പച്ചയതാദിലക്ഖണയുത്തോ''തി പുച്ഛനവസപ്പവത്താ **ലക്ഖണയുത്തികഥാ,** ''പുഗ്ഗലോ''തി, ''ഉപലബ്ഭതീ''തി ച പദദ്വയാദിസോധനത്ഥം ''യോ പുഗ്ഗലോ, സോ ഉപലബ്ഭതി. യോ വാ ഉപലബ്ഭതി, സോ പുഗ്ഗലോ''തിആദിപുച്ഛനവസപ്പവത്തം **വചനസോധനം,** ''രൂപധാതുയാ രൂപീ''തിആദി നാമപഞ്ഞത്തിസോധനവസപ്പവത്തോ **പഞ്ഞത്താനുയോഗോ** ച, ''സോവ പുഗ്ഗലോ സന്ധാവതി അസ്മാ ലോകാ പരം ലോകം, അഞ്ഞോ വാ, ന അഞ്ഞോ വാ, നേവ അഞ്ഞോ നാനഞ്ഞോ വാ''തിആദിനാ ഗതിപരിവത്തനമുഖേന **ചുതിപടിസന്ധാനുയോഗോ** , ''രുക്ഖം ഉപാദായ

ഛരായാദീനം വിയ ഖന്ധാദിം ഉപാദായ പരമത്ഥതോ പുഗ്ഗലപഞ്ഞത്തീ''തി വാദേ തസ്സ അനിച്ചസങ്ഖതതാദിപ്പസങ്ഗദീപകോ **ഉപാദാപഞ്ഞത്താനുയോഗോ,** ''കല്യാണപാപകാനം കമ്മാനം കാരകോ പുഗ്ഗലോ''തി വാദേ തസ്സ വട്ടദുക്ഖാനുപച്ഛേദാദിപ്പസങ്ഗദീപകോ **പുരിസകാരാനുയോഗോ** ച, ''യോ ഇദ്ധിവികുബ്ബകോ, സോ പുഗ്ഗലോ''തിആദിവാദഭേദകോ **അഭിഞ്ഞാനുയോഗോ,** ''മാതാപിതാദയോ നാമ അത്ഥി, തേന പുഗ്ഗലോ അത്ഥീ''തി വാദഭേദകോ **ഞാതകാനുയോഗോ** , ''ഏവം ഖത്തിയോ''തിആദി **ജാത്യാനുയോഗോ,** ''ഗഹട്ഠോ പബ്ബജിതോ''തിആദി **പടിപത്താനുയോഗോ,** ''ദേവോ മനുസ്സോ''തിആദി **ഉപപത്താനുയോഗോ,** ''സോതാപന്നോ''തിആദി **പടിവേധാനുയോഗോ,** ''അട്ഠ പുരിസപുഗ്ഗലാ''തിആദി **സങ്ഘാനുയോഗോ,** ''പുഗ്ഗലോ സങ്ഖതോ''തിആദിവസപ്പവത്തോ **സച്ചികട്ഠസഭാഗാനുയോഗോ,** ''സുഖം വേദനം വേദിയമാനോ''തിആദി **വേദകാനുയോഗോ,** ''കായേ കായാനുപസ്സീ''തിആദി **കിച്ചാനുയോഗോ,** ''അത്ഥി പുഗ്ഗലോ അത്തഹിതായ പടിപന്നോ''തിആദിനാ പുഗ്ഗലസഭാവസാധകസുത്തേസു സന്നിസ്സിതേസു -

സബ്ബേ ധമ്മാ അനത്താ (മ॰ നി॰ ൧.൩൫൬, ൩൫൩; ധ॰ പ॰ ൨൭൯), ദുക്ഖമേവ ഉപ്പജ്ജമാനം ഉപ്പജ്ജതി (സം॰ നി॰ ൨.൧൫).

കിന്നു സത്തോതി പച്ചേസി, മാര ദിട്ഠിഗതം നു തേ;
സുദ്ധസങ്ഖാരപുഞ്ജോയം, നയിധ സത്തൂപലബ്ഭതി.

ദുക്ഖമേവ ഹി സമ്ഭോതി, ദുക്ഖം തിട്ഠതി വേതി ച;
നാഞ്ഞത്ര ദുക്ഖാ സമ്ഭോതി, നാഞ്ഞം ദുക്ഖാ നിരുജ്ഝതി. (സം॰ നി॰ ൧.൧൭൧);

യസ്മാ ച ഖോ, ആനന്ദ, സുഞ്ഞം അത്തേന വാ അത്തനിയേന വാ...പേ॰... തസ്മാ സുഞ്ഞോ ലോകോതി വുച്ചതി (സം॰ നി॰ ৪.൮൫).

''അത്തനി വാ, ഭിക്ഖവേ, സതി അത്തനിയം മേതി അസ്സാതി...പേ॰... അത്തനി ച ഭിക്ഖവേ അത്തനിയേ ച സച്ചതോ ഥേതതോ അനുപലബ്ഭനിയമാനേ യമ്പി തം ദിട്ഠിട്ഠാനം, സോ ലോകോ, സോ അത്താ, സോ പേച്ച ഭവിസ്സാമി, നിച്ചോ ധുവോ സസ്സതോ അവിപരിണാമധമ്മോ, സസ്സതിസമം തഥേവ ഠസ്സാമീതി , നനായം, ഭിക്ഖവേ, കേവലോ പരിപൂരോ ബാലധമ്മോ''തി (മ॰ നി॰ ൧.൨൪൪), ''തത്ര, സേനിയ, യ്വായം സത്ഥാ ദിട്ഠേ ചേവ ധമ്മേ അത്താനം സച്ചതോ ഥേതതോ ന പഞ്ഞാപേതി, അഭിസമ്പരായേ ച...പേ॰... അയം വുച്ചതി, സേനിയ, സത്ഥാ സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ''തിആദിനാ പുഗ്ഗലാഭാവദീപകസുത്തസന്ദസ്സനവസപ്പവത്തോ **സുത്തസന്ദസ്സനാനുയോഗോ** ചാതി ഏത്തകേന കഥാമഗ്ഗേന വിത്ഥാരതോ പഠമാ പുഗ്ഗലകഥാ വിഭത്താ. തത്ഥ ''അത്ഥി പുഗ്ഗലോ അത്തഹിതായ പടിപന്നോ''തിആദീസു യഥാ രൂപാദയോ ധമ്മാ പച്ചത്തലക്ഖണസാമഞ്ഞലക്ഖണവസേന ലബ്ഭന്തി, ന ഏവം പുഗ്ഗലോ, രൂപാദീസു പന സതി ലോകവോഹാരമത്തേന ''അത്ഥി പുഗ്ഗലോ''തി വുച്ചതീതി. വുത്തമ്പി ചേതം ഭഗവതാ - ''ഇമാ ഖോ, ചിത്ത...പേ॰... ലോകവോഹാരാ ലോകപഞ്ഞത്തിയോ''തി (ദീ॰ നി॰ ൧.൪൪൦). ദ്വിധാപി ബുദ്ധാനം കഥാ സമ്മുതികഥാ, പരമത്ഥകഥാ ച. തത്ഥ ''സത്തോ പുഗ്ഗലോ ഗാമോ പബ്ബതോ''തിആദികാ **സമ്മുതികഥാ** നാമ, ''അനിച്ചം ദുക്ഖം അനത്താ ഖന്ധാ

ആയതനാനീ’’തിആദികാ **പരമത്ഥകഥാ** നാമ. ബുദ്ധാ ഹി യേ യേ സത്താ യഥാ യഥാ ബുജ്ഝിത്വാ ചതുസച്ചപടിവേധം കാതും സക്കോന്തി, തേസം തേസം തഥാ തഥാ സമ്മുതിവസേന വാ പരമത്ഥവസേന വാ വോമിസ്സകവസേന വാ ദേസേത്വാ നാമരൂപപരിച്ഛേദദസ്സനവസേനേവ അമതം മഗ്ഗം പകാസേന്തി. അയഞ്ഹി -

ദുവേ സച്ചാനി അക്ഖാസി, സമ്ബുദ്ധോ വദതം വരോ;
സമ്മുതിം പരമത്ഥഞ്ച, തതിയം നുപലബ്ഭതി.

തത്ഥ -

സങ്കേതവചനം സച്ചം, ലോകസമ്മുതികാരണം;
പരമത്ഥവചനം സച്ചം, ധമ്മാനം തഥലക്ഖണം.

തസ്മാ വിഞ്ഞൂ അകത്വാന, ബ്യഞ്ജനേഭിനിവേസനം;
പരമത്ഥേ പതിട്ഠായ, പുഗ്ഗലാദിം വിവജ്ജയേ.

പഞ്ഞത്തിം അനതിക്കമ്മ, പരമത്ഥോ പകാസിതോ;
വിനായകേന സോ യസ്മാ, തസ്മാ അഞ്ഞോപി പണ്ഡിതോ;
പരമത്ഥം പകാസേന്തോ, സമഞ്ഞം നാതിധാവയേതി. (കഥാ॰ അട്ഠ॰ ൨൩൭);

അയം പുഗ്ഗലകഥാനയോ.

പരിഹാനികഥാദിവണ്ണനാ

പുഗ്ഗലകഥാതോ പരം ‘‘പരിഹായതി അരഹാ അരഹത്താ’’തിആദിനാ അസേഖാ, സോതാപന്നവജ്ജിതസേഖാ ച അഗ്ഗമഗ്ഗഫലതോ പരിഹായന്തീതി പവത്താ **പരിഹാനികഥാ**. പബ്ബജ്ജാ വിയ പടിവേധസങ്ഖാതോ ബ്രഹ്മചരിയവാസോപി മനുസ്സേസു ഏവ ഭവതി, നത്ഥി ദേവേസു ബ്രഹ്മചരിയവാസോതി പവത്താ **ബ്രഹ്മചരിയകഥാ**. ദുക്ഖദസ്സനേന ഏകദേസതോ കിലേസാ പഹീയന്തി, തഥാ സമുദയദസ്സനാദീഹീതി ഏവം നാനാഭിസമയവസേന ഓധിസോ കിലേസാ പഹീയന്തീതി പവത്താ **ഓധിസോകഥാ**. ഝാനലാഭീ പുഥുജ്ജനോ കാമരാഗബ്യാപാദേ സമുച്ഛേദവസേന ജഹതി, സോ ചതുസച്ചാഭിസമയാ പഠമമേവ അനാഗാമീ ഹോതീതി പവത്താ **ജഹതികഥാ**. അതീതാദിഭേദം സബ്ബം ഖന്ധാദികം കാലത്തയേപി ഖന്ധാദിസഭാവേന അത്ഥീതി പവത്താ **സബ്ബമത്ഥീതികഥാ**. അതീതം, അനാഗതഞ്ച ഖന്ധാദികം അത്ഥീതി പവത്താ **അതീതക്ഖന്ധാദികഥാ**. അതീതേസു വിപാകധമ്മധമ്മേസു ഏകച്ചം അവിപക്കവിപാകമേവ അത്ഥി, ന ഇതരന്തി പവത്താ **ഏകച്ചമത്ഥീതികഥാ**. സബ്ബേ ധമ്മാ സതിപട്ഠാനാതി പവത്താ **സതിപട്ഠാനകഥാ**. അതീതാനാഗതാദിവസേന നത്ഥി, സകഭാവേന വാ അത്ഥി, പരഭാവേന നത്ഥീതി പവത്താ **ഹേവത്ഥികഥാ**. തത്ഥ **ഹേവത്ഥീ**തി ഏവം ഇമിനാ പകാരേന അത്ഥീതി അത്ഥോ.

അധിമാനികാനം, കുഹകാനം വാ അരഹത്തപടിഞ്ഞാനം സുക്കവിസ്സട്ഠിം ദിസ്വാ മാരകായികാ ദേവതാ ഉപസംഹരന്തീതി പവത്താ **പരൂപഹാരകഥാ**. അരഹതോ പരേസം നാമഗോത്താദീസു അത്ഥി അഞ്ഞാണം, അത്ഥി കങ്ഖാ,

പരേഹി ഞാപനീയതോ അത്ഥി പരവിതരണാതി **തിസ്സോ കഥാ**. സോതാപത്തിമഗ്ഗക്ഖണേ ദുക്ഖന്തി വാചാ ഭിജ്ജതീതി പവത്താ **വചീഭേദകഥാ**. ദുക്ഖന്തി വാചം ഭാസന്തോ ദുക്ഖേ ഞാണം ആഹരതി, തഞ്ച ലോകുത്തരന്തി പവത്താ **ദുക്ഖാഹാരകഥാ**. സമാപത്തിയം, ഭവങ്ഗേ ച ചിത്തം ചിരം തിട്ഠതീതി പവത്താ **ചിത്തട്ഠിതികഥാ**. സബ്ബേ സങ്ഖാരാ നിപ്പരിയായേന ആദിത്താ കുക്കുളനിരയസദിസാതി പവത്താ **കുക്കുളകഥാ**. പച്ചേകം ചതുസച്ചദസ്സനവസേന ഏകേകസ്സ മഗ്ഗസ്സ ചതുക്ഖത്തും ഉപ്പത്തിവസേന സോളസഹി കോട്ഠാസേഹി അരഹത്തപ്പത്തീതി പവത്താ **അനുപുബ്ബാഭിസമയകഥാ**. ബുദ്ധാനം വോഹാരവചനം ലോകുത്തരന്തി പവത്താ **വോഹാരകഥാ**. സുദ്ധസത്താനം അപ്പടിസങ്ഖായ മഗ്ഗേന വിനാ കിലേസനിരോധസങ്ഖാതോ അപ്പടിസങ്ഖാനിരോധോ, പടിസങ്ഖായ തേന മഗ്ഗേന കിലേസനിരോധോതി ദ്വേ നിരോധാതി പവത്താ **നിരോധകഥാ**.

തഥാഗതബലം സാവകസാധാരണന്തി പവത്താ **ബലകഥാ**. ആസവക്ഖയഞാണവിരഹിതം നവബലം ലോകുത്തരന്തി പവത്താ **അരിയന്തികഥാ**. സരാഗം ചിത്തം നിബ്ബാനം ആരബ്ഭ രാഗതോ വിമുച്ചതീതി പവത്താ **വിമുത്തികഥാ**. ഝാനേന വിക്ഖമ്ഭനവിമുത്തിയാ പഠമം വിമുത്തം ചിത്തം മഗ്ഗക്ഖണേ സമുച്ഛേദവിമുത്തിയാ വിമുച്ചമാനം നാമ ഹോതീതി പവത്താ **വിമുച്ചമാനകഥാ**. അട്ഠമകസങ്ഖാതസ്സ സോതാപത്തിമഗ്ഗട്ഠസ്സ അനുലോമഗോത്രഭുക്ഖണേ ദിട്ഠിവിചികിച്ഛാ പഹീയന്തി നാമ, മഗ്ഗക്ഖണേ പഹീനാ നാമാതി പവത്താ **അട്ഠമകകഥാ**. അട്ഠമകസ്സ മഗ്ഗക്ഖണേ സദ്ധിന്ദ്രിയാദീനി പടിലഭന്തി, ന പടിലദ്ധാനീതി പവത്താ **അട്ഠമകസ്സ ഇന്ദ്രിയകഥാ**. ചതുത്ഥജ്ഝാനധമ്മുപത്ഥദ്ധം മംസചക്ഖുമേവ ദിബ്ബചക്ഖു നാമാതി പവത്താ **ദിബ്ബചക്ഖുകഥാ**. തഥാ മംസസോതേ **ദിബ്ബസോതകഥാ**. യഥാകമ്മൂപഗതഞാണമേവ ദിബ്ബചക്ഖൂതി പവത്താ **യഥാകമ്മൂപഗതഞാണകഥാ**. ദേവബ്രഹ്മാനം പാണാതിപാതാദിഅസംവരാഭാവമത്തേന സമ്പത്തവിരതിയാ അഭാവേപി സംവരോ അത്ഥീതി പവത്താ **സംവരകഥാ**. അസഞ്ഞീനമ്പി ചുതിപടിസന്ധിക്ഖണേ സഞ്ഞാ അത്ഥീതി പവത്താ **അസഞ്ഞകഥാ**. നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനഭൂമിയം സഞ്ഞാ നപ്പവത്തതീതി പവത്താ **നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനകഥാ**.

അരഹാ ഗിഹീ അസ്സാതി പവത്താ **ഗിഹിസ്സ അരഹാതികഥാ**. അനാഗാമിനോ സുദ്ധാവാസേസു പടിസന്ധിചിത്തേന ഉപപത്തിക്ഖണേ അരഹന്തോ ഹോന്തീതി പവത്താ **ഉപപത്തികഥാ**. അരഹതോ ലോകിയധമ്മോപി അനാസവാതി പവത്താ **അനാസവകഥാ**. പച്ചുപ്പന്നക്ഖണേ സമങ്ഗിഭാവസമന്നാഗമോ ച രൂപാവചരാദിഭൂമന്തരപടിലാഭസമന്നാഗമോ ചാതി ദ്വേ സമന്നാഗമാ, യേസം പന ഇമേ ദ്വേ സമന്നാഗമേ ഠപേത്വാ അഞ്ഞോപി ഹേത്ഥ ഉപപത്തിധമ്മവസേന ഏകോ സമന്നാഗമോ നാമ അത്ഥി, തേന അരഹാ ചതൂഹി ഫലേഹി സമന്നാഗതോതി പവത്താ **സമന്നാഗതകഥാ**. ഇമിനാവ നയേന അരഹാ ഛഹി ഉപേക്ഖാഹി സമന്നാഗതോതി പവത്താ **ഉപേക്ഖാസമന്നാഗതകഥാ**. മഗ്ഗഞാണസബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണസങ്ഖാതബോധിയാ സദാ സന്നിഹിതഭാവേന ബുദ്ധോതി പവത്താ **ബോധിയാ ബുദ്ധോതികഥാ**. മഹാപുരിസലക്ഖണയുത്താവ ബോധിസത്താതി പവത്താ **ലക്ഖണകഥാ**. ബോധിസത്താനമ്പി മഗ്ഗനിയാമോ അത്ഥീതി പവത്താ **നിയാമോക്കന്തികഥാ**.

ചതുത്ഥമഗ്ഗട്ഠോ തീഹി ഫലേഹി സമന്നാഗതോതിആദിനാ പവത്താ **അപരാപി സമന്നാഗതകഥാ**. പഠമമഗ്ഗാദീഹി പഹീനേഹി സദ്ധിം നിപ്പരിയായതോ അരഹത്തം സബ്ബസംയോജനപ്പഹാനന്തി പവത്താ **സബ്ബസംയോജനപഹാനകഥാ**.

നിപ്പരിയായതോ ഫലം വിമുത്തി നാമ, വിപസ്സനാമഗ്ഗപച്ചവേക്ഖണഞാണാനി പന പരിയായതോ. ഏവം പന അഗ്ഗഹേത്വാ യം കിഞ്ചി കിലേസവിപ്പയുത്തം ഞാണം വിമുത്തീതി പവത്താ **വിമുത്തികഥാ**. ബുദ്ധാദിഅസേഖാരമ്മണം അസേഖഞാണന്തി പവത്താ **അസേഖഞാണകഥാ**. പഥവീകസിണാദിസമാപത്തിയോ പരമത്ഥതോ അവിജ്ജമാനേ പഞ്ഞത്താരമ്മണേ പവത്തത്താ വിപരീതഞാണന്തി പവത്താ **വിപരീതകഥാ**. തത്ഥ അനിച്ചേ നിച്ചന്തിആദിനാ ചതുബ്ബിധോ വിപല്ലാസോ വേദിതബ്ബോ. സബ്ബേസം പുഥുജ്ജനാനം നിയാമഗമനായ ഞാണം അത്ഥീതി പവത്താ **നിയാമകഥാ**. സബ്ബം ഞാണം പടിസമ്ഭിദാതി പവത്താ **പടിസമ്ഭിദാകഥാ**. സമ്മുതിവിസയമ്പി ഞാണം ഭൂതാരമ്മണമേവാതി പവത്താ **സമ്മുതിഞാണകഥാ**. ചേതോപരിയഞാണം ചിത്താരമ്മണമേവ, ന തംസമ്പയുത്തരാഗാദിചേതസികാരമ്മണന്തി പവത്താ **ചിത്താരമ്മണകഥാ**. സബ്ബസ്മിം അനാഗതധമ്മേ സബ്ബേസം ഞാണം അത്ഥീതി പവത്താ **അനാഗതഞാണകഥാ**. പച്ചുപ്പന്നേ അത്തനോ ഞാണേപി ഞാണം പവത്തതീതി പവത്താ **പടുപ്പന്നഞാണകഥാ**. ബുദ്ധാ വിയ സാവകാപി തേന തേന വേനേയ്യജനേന പത്തബ്ബഫലം ഞത്വാവ തദത്ഥായ ധമ്മം ദേസേന്തീതി പവത്താ **ഫലഞാണകഥാ**.

സമ്മത്തനിയാമോ നിയമതോ നിച്ചട്ഠേന അസങ്ഖതോതി പവത്താ **നിയാമകഥാ**. "ധമ്മട്ഠിതതാ ധമ്മനിയാമതാ"തിആദിവചനതോ പടിച്ചസമുപ്പാദോ അസങ്ഖതോതി പവത്താ **പടിച്ചസമുപ്പാദകഥാ**. "സച്ചാനി തഥാനി അവിതഥാനീ"തിആദിവചനതോ ചതുസച്ചാനി അസങ്ഖതാനീതി പവത്താ **സച്ചകഥാ**. "ചത്താരോ ആരുപ്പാ ആനേഞ്ജാ"തി വചനതോ അസങ്ഖതാതി പവത്താ **ആരുപ്പകഥാ**. നിരോധസമാപത്തി അസങ്ഖതാതി പവത്താ **നിരോധസമാപത്തികഥാ**. അസങ്ഖതോ ആകാസോതി **ആകാസകഥാ. ആകാസോ സനിദസ്സനോതികഥാ. പഥവീധാതു സനിദസ്സനാ**തിആദിം കത്വാ **കായകമ്മം സനിദസ്സന**ന്തി പരിയോസാനകഥാ.

നത്ഥി കേചി ധമ്മാ കേഹിചി ധമ്മേഹി സങ്ഗഹിതാ, തേന ഏകവിധേന രൂപസങ്ഗഹോതിആദി നിരത്ഥകന്തി പവത്താ **സങ്ഗഹിതകഥാ**. വേദനാദയോ അരൂപധമ്മാ അഞ്ഞമഞ്ഞം ന സമ്പയുത്താതി പവത്താ **സമ്പയുത്തകഥാ**. ചേതസികം നത്ഥീതി പവത്താ **ചേതസികകഥാ**. ചേതനാധമ്മോവ ദാനം, ന ദേയ്യധമ്മോതി പവത്താ **ദാനകഥാ**. പടിഗ്ഗാഹകാനം പരിഭോഗമയം പുഞ്ഞം അത്ഥീതി പവത്താ **പരിഭോഗകഥാ**. പേതാ ഇതോ ദിന്നചീവരാദീഹേവ യാപേന്തീതി പവത്താ **ഇതോദിന്നകഥാ**. **പഥവീകമ്മവിപാകോതികഥാ** . **ജരാമരണം വിപാകോതികഥാ**. കിലേസപ്പഹാനമത്തമേവ സാമഞ്ഞഫലം, ന ചിത്തചേതസികാ ധമ്മാതി പവത്താ **അരിയധമ്മവിപാകകഥാ**. അഞ്ഞമഞ്ഞാദിപച്ചയതായ **വിപാകോ വിപാകധമ്മധമ്മോതികഥാ**.

അസുരകായേന സദ്ധിം ഛ ഗതിയോതി പവത്താ **ഗതികഥാ**. മതസത്തോ മാതുഉതുസമയഞ്ച മാതാപിതുസംയോഗഞ്ച ഓലോകയമാനോ സത്താഹം, അതിരേകസത്താഹം വാ യസ്മിം ഭവേ തിട്ഠതി, സോ അന്തരാഭവോ നാമ

അത്ഥീതി പവത്താ **അന്തരാഭവകഥാ**. രൂപാദിപഞ്ചകാമഗുണാവ കാമധാതു നാമ, ന തു വത്ഥുകാമകിലേസകാമാതി പവത്താ **കാമഗുണകഥാ**. പഞ്ചേവായതനാനി കാമാതികഥാ. രൂപധമ്മാവ രൂപധാതൂതികഥാ. അരൂപധമ്മാവ അരൂപധാതൂതികഥാ. രൂപധാതുയാ സത്താ ഘാനാദീഹി സദ്ധിം സളായതനികാതി പവത്താ **രൂപധാതുയാആയതനകഥാ**. ആരുപ്പേപി അത്ഥി സുഖുമരൂപന്തികഥാ. കായവചീവിഞ്ഞത്തിവസേന രൂപം കമ്മന്തികഥാ. ചിത്തവിപ്പയുത്തോ അരൂപധമ്മോവ ജീവിതിന്ദ്രിയം, രൂപജീവിതിന്ദ്രിയം നത്ഥീതി പവത്താ **ജീവിതിന്ദ്രിയകഥാ**. അരിയുപവാദകമ്മേന അരഹത്താ പരിഹായതീതി പവത്താ **കമ്മഹേതുകഥാ**.

അനിച്ചാദിവസേന സങ്ഖാരേ ആദീനവതോ അപസ്സിത്വാ നിബ്ബാനം ആനിസംസതോ പസ്സന്തസ്സ സംയോജനപ്പഹാനം ഹോതീതി പവത്താ **ആനിസംസദസ്സാവികഥാ**. നിബ്ബാനാരമ്മണമ്പി സംയോജനം അത്ഥീതി പവത്താ **അമതാരമ്മണകഥാ**. രൂപം സാരമ്മണന്തികഥാ. അനുസയാ അനാരമ്മണാതികഥാ. ഞാണം അനാരമ്മണന്തികഥാ. അതീതാരമ്മണഞ്ച അനാഗതാരമ്മണഞ്ച ചിത്തം അനാരമ്മണന്തികഥാദ്വയം. സബ്ബം ചിത്തം വിതക്കാനുപതിതന്തികഥാ. വിതക്കവിപ്ഫാരോവ സദ്ദോ, സോ ച ന സോതവിഞ്ഞേയ്യോതി പവത്താ **വിതക്കവിപ്ഫാരസദ്ദകഥാ**. വിനാപി ചിത്തേന വാചാ പവത്തതീതി പവത്താ **നയഥാചിത്തസ്സവാചാതികഥാ**. വിനാപി ചിത്തേന കായകമ്മം പവത്തതീതി പവത്താ **നയഥാചിത്തസ്സകായകമ്മന്തികഥാ**. അതീതേഹിപി ഝാനേഹി, അനാഗതേഹിപി യോഗിനോ സമന്നാഗതാതി പവത്താ **അതീതാനാഗതസമന്നാഗതകഥാ**.

ഭവങ്ഗചിത്തേ അനിരുദ്ധേ ഏവ കുസലാകുസലചിത്താനി ഉപ്പജ്ജന്തി, തദഭാവേ ച സന്തതിനിരോധോ സിയാതി പവത്താ **നിരോധകഥാ**. സഹ വാചാഹി വിഞ്ഞത്തിരൂപം മഗ്ഗോതികഥാ. പഞ്ചവിഞ്ഞാണസമങ്ഗിസ്സാപി മഗ്ഗഭാവനാ അത്ഥീതി പവത്താ **പഞ്ചവിഞ്ഞാണസമങ്ഗിസ്സമഗ്ഗകഥാ**. പഞ്ചവിഞ്ഞാണാ കുസലാപി അകുസലാപീതികഥാ. പഞ്ചവിഞ്ഞാണാ സാഭോഗാതികഥാ. മഗ്ഗക്ഖണേ ലോകിയേന, ലോകുത്തരേന ചാതി ദ്വീഹി സീലേഹി യുത്താതികഥാ. സീലം അചേതസികന്തികഥാ. സീലം ന ചിത്താനുപരിവത്തീതികഥാ. സമാദാനഹേതുചിത്തവിപ്പയുത്തോ പുഞ്ഞോപചയോ ഹോതീതി പവത്താ **സമാദാനഹേതുകകഥാ**. വിഞ്ഞത്തി സീലന്തികഥാ. പാണാതിപാതാദയോ വിനാപി വിഞ്ഞത്തിം ഹോന്തീതി പവത്താ **അവിഞ്ഞത്തിദുസ്സീല്യകഥാ**.

അനുസയാ അബ്യാകതാ, അഹേതുകാ, ചിത്തവിപ്പയുത്താതി **തിസ്സോപി അനുസയകഥാ**. അസേഖസ്സ ഞാണവിപ്പയുത്തപ്പവത്തിയാ സോ ഞാണീതി നവത്തബ്ബോതി പവത്താ **ഞാണകഥാ**. ഞാണം ചിത്തവിപ്പയുത്തന്തികഥാ . മഗ്ഗക്ഖണേ ഇദം ദുക്ഖന്തി ഞാണം പവത്തന്തി പവത്താ **ഇദംദുക്ഖന്തികഥാ**. ബുദ്ധാ ഇദ്ധിബലേന ആയുകപ്പം വിനാപി മഹാകപ്പം തിട്ഠന്തീതി പവത്താ **ഇദ്ധിബലകഥാ**. ചിത്തസന്തതി സമാധി, ന ഏകചിത്തക്ഖണികോതി പവത്താ **സമാധികഥാ**. അവിജ്ജാദിപടിച്ചസമുപ്പാദങ്ഗേഹി അഞ്ഞാ ധമ്മട്ഠിതതാതി പവത്താ **ധമ്മട്ഠിതതാകഥാ**. രൂപാദീഹി അഞ്ഞാ അനിച്ചതാതി പവത്താ **അനിച്ചതാകഥാ**.

വിഞ്ഞത്തിയോ വിനാപി ഇന്ദ്രിയസംവരോ കായവചീകമ്മന്തി പവത്താ കഥാ. സബ്ബം കമ്മം വിപാകജനകന്തി പവത്താ കമ്മകഥാ. സദ്ദോ വിപാകോതി പവത്താ കഥാ. സളായതനം വിപാകോതി പവത്താ കഥാ. മഗ്ഗം വിനാപി സത്തക്ഖത്തുപരമോതികഥാ. തഥാ കോലംകോലഏകബീജികഥാസുപി. ദിട്ഠിസമ്പന്നോ ജീവിതാ വോരോപേതീതികഥാ. ദിട്ഠിസമ്പന്നസ്സ അപായദുഗ്ഗതിയാ സദ്ധിം രൂപാദിതണ്ഹാസങ്ഖാതദുഗ്ഗതിപഹീനാതി പവത്താ **ദുഗ്ഗതികഥാ**. സത്തമഭവികസ്സ തണ്ഹാസമ്ഭവതോ ദുഗ്ഗതി അപ്പഹീനാതി പവത്താ **സത്തമഭവികകഥാ**.

സങ്ഘഭേദാദികപ്പട്ഠം കമ്മം കത്വാ തേന മഹാകപ്പം അസീതിഭാഗം കത്വാ തതോ ഏകഭാഗമത്തം കാലം ആയുകപ്പം നിരയേ പച്ചന്തീതി അഗ്ഗഹേത്വാ സകലം മഹാകപ്പം പച്ചന്തി, വിനസ്സമാനേപി കപ്പേ ചക്കവാളന്തരേസു പച്ചന്തീതി പവത്താ **കപ്പട്ഠകഥാ**. സങ്ഘഭേദകോ അപ്പനാകുസലാനി വിയ കാമാവചരകുസലമ്പി ന പടിലഭതീതി പവത്താ **കുസലപടിലാഭകഥാ**. അങ്ഗസമ്പന്നായ ആണത്തിയാ അഭാവേപി മാതുഘാതാദിആനന്തരിയകമ്മപയോജകോ മിച്ഛത്തനിയതോ ഏവാതി പവത്താ **അനന്തരാപയുത്തകഥാ**. അനിയതധമ്മേസുപി കേചി കുസലസമ്പയുത്താനിയതാ അത്ഥീതി പവത്താ **നിയതസ്സ നിയാമകഥാ**. നീവരണേഹി നിവുതേന പടിച്ഛന്നേനേവ ചിത്തേന നീവരണം പജഹന്തീതി പവത്താ **നിവുതകഥാ**. സമ്മുഖീഭൂതം സംയോജനമേവ ജഹതീതി പവത്താ **സമ്മുഖീഭൂതകഥാ**. സമാപന്നോ ച ഝാനാരമ്മണനികന്തിയാ ഝാനം അസ്സാദേതീതി പവത്താ **സമാപന്നോ അസ്സാദേതീതികഥാ**. ദുക്ഖവേദനായപി രാഗസ്സാദവേദനാ ഹോതീതി പവത്താ **അസ്സാതരാഗകഥാ**. ധമ്മതണ്ഹാ അബ്യാകതാതികഥാ. ധമ്മതണ്ഹാ ന ദുക്ഖസമുദയോതികഥാ.

കുസലം വാ അകുസലസ്സ, അകുസലം വാ കുസലസ്സ അനന്തരാ ഉപ്പജ്ജന്തീതി പവത്താ **കുസലാകുസലപടിസന്ദഹനകഥാ**. ഗബ്ഭസേയ്യകാനമ്പി ബീജമത്തം സളായതനം പടിസന്ധിക്ഖണേ ഉപ്പജ്ജതീതി പവത്താ **സളായതനുപ്പത്തികഥാ**. പഞ്ചവിഞ്ഞാണാനി അഞ്ഞമഞ്ഞസ്സ അനന്തരാ ഉപ്പജ്ജന്തീതി പവത്താ **അനന്തരപച്ചയകഥാ**. സമ്മാവാചാകമ്മന്തവിഞ്ഞത്തിയോ അരിയരൂപന്തികഥാ. കാമരാഗാദിതോ അഞ്ഞോ അനുസയോതികഥാ. കിലേസപരിയുട്ഠാനം ചിത്തവിപ്പയുത്തന്തികഥാ. യഥാ കാമരാഗോ കാമധാതുയം പരിയാപന്നോ, ഏവം രൂപരാഗഅരൂപരാഗാ രൂപാരൂപഭൂമിയം പരിയാപന്നാതി പവത്താ **പരിയാപന്നകഥാ**. ദ്വയം ദിട്ഠിഗതം അബ്യാകതന്തികഥാ. ദിട്ഠിഗതം അപരിയാപന്നന്തികഥാ. യോ യേസം ഹേതുപച്ചയോ, സോ പുന തേസം സഹജാതാദിപച്ചയോ ന ഹോതി, ഏകധാവ ഏകസ്സ പച്ചയോ ഹോതീതി പവത്താ **പച്ചയതാകഥാ**. അവിജ്ജാവ സങ്ഖാരാനം പച്ചയോ, ന പന സങ്ഖാരാ അവിജ്ജായാതി പവത്താ **അഞ്ഞമഞ്ഞപച്ചയകഥാ**. കാലദ്ധാനാ ഇമേ പരിനിപ്ഫന്നേന പഞ്ഞത്തിമത്താതി പവത്താ **അദ്ധാകഥാ**. ഏവം **ഖണലയമുഹുത്തകഥാ**. അഞ്ഞസ്സ ആസവസ്സ അഭാവാ ആസവാ അനാസവാതി പവത്താ **ആസവകഥാ**. ലോകുത്തരാനം ധമ്മാനം ജരാമരണം ലോകുത്തരന്തി പവത്താ **ജരാമരണകഥാ**. നിരോധസമാപത്തി ലോകുത്തരാതി പവത്താ **സഞ്ഞാവേദയിതകഥാ**. സാ ലോകിയാതി പവത്താ **ദുതിയസഞ്ഞാവേദയിതകഥാ**. നിരോധസമാപന്നോപി കാലം കരേയ്യാതി പവത്താ **തതിയസഞ്ഞാവേദയിതകഥാ**. നിരോധസമാപത്തി

അസഞ്ഞസത്തുപികാതികഥാ. കമ്മതോ അഞ്ഞോ ചിത്തവിപ്പയുത്തോ കമ്മൂപചയോതികഥാ.

ബലപ്പത്താ ബുദ്ധാദയോ ഇദ്ധിബലേന സത്താനം ചിത്തം രാഗാദിഅനുപ്പത്തിയാ നിഗ്ഗണ്ഹന്തീതി പവത്താ **നിഗ്ഗഹകഥാ**. ഏവം കുസലുപ്പത്തിയാ പരചിത്തപഗ്ഗഹനകഥാ. ബുദ്ധാ ഇദ്ധിയാ പരേസം സുഖം ദേന്തീതി പവത്താ **സുഖാനുപ്പദാനകഥാ**. "സങ്ഖാരാ അനിച്ചാ"തി മനസികരോതോ അതീതാദിഭേദഭിന്നേ സബ്ബേ സങ്ഖാരേ ആരമ്മണവസേന ഏകതോ അധിഗണ്ഹാതീതി പവത്താ **അധിഗയ്ഹമനസികാരകഥാ**. രൂപം ഹേതുകന്തികഥാ. ഏവം രൂപം സഹേതുകന്തികഥാ. രൂപം കുസലാകുസലന്തികഥാ. രൂപം വിപാകോതികഥാ, യഥാ കാമാവചരകമ്മേന ജാതം രൂപം കാമാവചരം, ഏവം രൂപാവചരാരൂപാവചരകമ്മേഹി ജാതം രൂപം രൂപാവചരാരൂപാവചരന്തികഥാ . രൂപരാഗോ രൂപധാതുയാ, അരൂപരാഗോ ച അരൂപധാതുയാ പരിയാപന്നോതികഥാ.

അത്ഥി അരഹതോ പുഞ്ഞൂപചയോതികഥാ. നത്ഥി അരഹതോ അകാലമച്ചൂതികഥാ. യം കിഞ്ചി ഉപ്പജ്ജതി, സബ്ബമിദം കമ്മതോതികഥാ. ഇന്ദ്രിയബദ്ധമേവ ദുക്ഖം, ന സബ്ബേ സങ്ഖാരാതി പവത്താ **ഇന്ദ്രിയബദ്ധകഥാ**. സബ്ബേ സങ്ഖാരാ ദുക്ഖാ ഠപേത്വാ അരിയമഗ്ഗന്തികഥാ. മഗ്ഗഫലാനേവ സങ്ഘോ നാമ, ന ച താനി ദക്ഖിണം പടിഗ്ഗണ്ഹന്തി, തസ്മാ ന വത്തബ്ബം സങ്ഘോ ദക്ഖിണം പടിഗ്ഗണ്ഹാതീതികഥാ. തഥാ ന വത്തബ്ബം സങ്ഘോ ദക്ഖിണം വിസോധേതീതികഥാ. ന വത്തബ്ബം സങ്ഘോ ഭുഞ്ജതീതികഥാ. ന വത്തബ്ബം സങ്ഘസ്സ ദിന്നം മഹപ്ഫലന്തികഥാ. ബുദ്ധാ ന കിഞ്ചി ഭുഞ്ജന്തി, തസ്മാ ന വത്തബ്ബം ബുദ്ധസ്സ ദിന്നം മഹപ്ഫലന്തികഥാ. ദായകതോ ദാനം വിസുജ്ഝതി, ന പടിഗ്ഗാഹകതോതി പവത്താ **ദക്ഖിണാവിസുദ്ധികഥാ**.

ബുദ്ധാ തുസിതലോകേ ഏവ നിബ്ബത്തന്തി, ന മനുസ്സലോകേ. ഏത്ഥ ഹി നിമ്മിതരൂപമത്തം ദസ്സേന്തീതി പവത്താ **മനുസ്സലോകകഥാ**. നിമ്മിതരൂപം ധമ്മം ദേസേതി, ന ബുദ്ധോതി പവത്താ **ധമ്മദേസനാകഥാ**. രാഗോവ കരുണാ നാമ, തതോ നത്ഥി ബുദ്ധാനം കരുണാതികഥാ. ബുദ്ധാനം ഉച്ചാരപസ്സാവോ അഞ്ഞേ ഗന്ധജാതേ അതിവിയ അധിഗണ്ഹാതീതി പവത്താ **ഗന്ധജാതകഥാ**. ബുദ്ധാ ഏകേന മഗ്ഗേന ചത്താരി സാമഞ്ഞഫലാനി സച്ഛികരോന്തീതി പവത്താ **ഏകമഗ്ഗകഥാ**. പരികമ്മാദിം വിനാവ പഠമാദിജ്ഝാനാ ദുതിയാദിജ്ഝാനം സങ്കമതീതി പവത്താ **ഝാനസങ്കന്തികഥാ**. പഞ്ചകനയേ അവിതക്കവിചാരമത്തം ഝാനം വിസും ഝാനം നാമ ന ഹോതി, ഝാനന്തരികം നാമ ഹോതീതി പവത്താ **ഝാനന്തരികകഥാ**. സമാപന്നോ സദ്ദം സുണാതീതികഥാ. വിഞ്ഞാണം വിനാ പസാദചക്ഖുനാ രൂപം പസ്സതീതികഥാ.

തേകാലികേ കിലേസേ പജഹതീതി പവത്താ **കിലേസപ്പജഹനകഥാ**. നിബ്ബാനസങ്ഖാതാപി സുഞ്ഞതാ സങ്ഖാരക്ഖന്ധപരിയാപന്നാതി പവത്താ **സുഞ്ഞതകഥാ**. അസങ്ഖതമേവ സാമഞ്ഞഫലന്തികഥാ . യേസം കേസഞ്ചി ധമ്മാനം പടിലാഭാ അസങ്ഖതാതി പവത്താ **പത്തികഥാ**. സബ്ബധമ്മാനം സഭാവസങ്ഖാതാ തഥതാ അസങ്ഖതാതി പവത്താ **തഥതാകഥാ**. അനവജ്ജട്ഠേന നിബ്ബാനമ്പി കുസലന്തികഥാ. ആനന്തരിയാദിം വിനാപി അത്ഥി പുഥുജ്ജനസ്സ അച്ചന്തനിയാമതാതികഥാ. ലോകിയസദ്ധാദയോ ന ഇന്ദ്രിയാനീതി പവത്താ **ഇന്ദ്രിയകഥാ**.

അസഞ്ചിച്ചാപി ആനന്തരികോ ഹോതീതി പവത്താ **അസഞ്ചിച്ചകഥാ**. നത്ഥി പുഥുജ്ജനസ്സ ഞാണന്തി പവത്താ **ഞാണകഥാ**. നേരയികാനം കമ്മാനേവ നിരയപാലരൂപേന വധേന്തി, ന നിരയപാലാതി പവത്താ **നിരയപാലകഥാ**. അത്ഥി ദേവേസു തിരച്ഛാനാതികഥാ. വിരതിത്തയം ചിത്തവിപ്പയുത്തം, പഞ്ചങ്ഗികോവ മഗ്ഗോതി പവത്താ **മഗ്ഗകഥാ**. പടിച്ചസമുപ്പാദേസു ഞാണം ലോകുത്തരന്തി പവത്താ **ഞാണകഥാ**.

തിസ്സോ സങ്ഗീതിയോ ആരബ്ഭ സാസനം നവം കതന്തി പവത്താ **സാസനകഥാ**. പുഥുജ്ജനോ ഏകക്ഖണേ തേധാതുകേഹി ധമ്മേഹി അവിവിത്തോതി പവത്താ **അവിവിത്തകഥാ**. ഞേയ്യാവരണഹേതുകം കിഞ്ചി സംയോജനം അപ്പഹായപി അരഹാ ഹോതീതി പവത്താ **സംയോജനകഥാ**. ''സങ്ഖാരാ നിച്ചാ ഹോന്തു, രുക്ഖാ നിച്ചപുപ്ഫഫലാദിയുത്താ ഭവേമിനോ ഹോന്തൂ''തിആദിനാ യഥാധിപ്പായം ഇദ്ധി പവത്തതീതി പവത്താ **ഇദ്ധികഥാ**. ബുദ്ധാനം സരീരആയുപഭാവേമത്തതോ അഞ്ഞാപി വേമത്തതാ അത്ഥീതി പവത്താ **ബുദ്ധകഥാ**. ഏകസ്മിം ഖണേ സബ്ബലോകധാതൂസു അനേകേ ബുദ്ധാ സന്തീതി പവത്താ **സബ്ബദിസാകഥാ**. സബ്ബേ ധമ്മാ നിയതാതി പവത്താ **ധമ്മകഥാ**. സബ്ബകമ്മാനി ഫലദാനേ നിയതാനീതി പവത്താ **കമ്മകഥാ**.

അരഹാ അസബ്ബഞ്ഞുഭാവേന സബ്ബഞ്ഞുവിസയേ കിഞ്ചി സംയോജനം അപ്പഹായ പരിനിബ്ബാതീതി പവത്താ **പരിനിബ്ബാനകഥാ**. അരഹാ കുസലചിത്തോ പരിനിബ്ബായതീതി പവത്താ **കുസലചിത്തകഥാ**. അരഹാ ആനേഞ്ജേ സണ്ഠിതോ പരിനിബ്ബായതീതി പവത്താ **ആനേഞ്ജകഥാ** . അത്ഥി ഗബ്ഭസേയ്യായ ധമ്മാഭിസമയോ, അത്ഥി ഗബ്ഭസേയ്യായ അരഹത്തപ്പത്തി, സുപിനന്തേ ധമ്മാഭിസമയോ, അരഹത്തപ്പത്തി ചാതി പവത്താ **തിസ്സോപി കഥാ**. സബ്ബം സുപിനചിത്തം അബ്യാകതന്തികഥാ. ഖണികതായ ചിത്താനം നത്ഥി ആസേവനപച്ചയതാതികഥാ. സബ്ബേ സങ്ഖതാ ഏകചിത്തക്ഖണികാതി പവത്താ **ഖണികകഥാ**.

ഇത്ഥിയാ സദ്ധിം ഏകതോ സമ്പത്തിം അനുഭവിസ്സാമാതി പൂജാദിം കത്വാ ഏകാധിപ്പായപ്പത്തസ്സ ഭിക്ഖുനോ മേഥുനോ ധമ്മോ പടിസേവിതബ്ബോതി പവത്താ **ഏകാധിപ്പായകഥാ**. പാപഭിക്ഖൂസു മേഥുനം പടിസേവന്തേസു അരഹന്താനം വണ്ണേന അമനുസ്സാ മേഥുനം പടിസേവന്തീതി പവത്താ **അരഹന്തവണ്ണകഥാ**. കേചി സത്താ അത്തനോ ഇസ്സരിയേന കാമകാരികാവസേന വിനിപാതം ഗച്ഛന്തി, ന കമ്മവസേനാതി പവത്താ **ഇസ്സരിയകാമകാരികാകഥാ**. ന രാഗോ രാഗപതിരൂപകോതിആദി **പതിരൂപകഥാ**. ഖന്ധായതനാദയോ അപരിനിപ്ഫന്നാതി പവത്താ **അപരിനിപ്ഫന്നകഥാ**തി സാധികദ്വിസതകഥാ. പാളിയം അട്ഠമുഖവാദയുത്തിവസേനേവ സമ്മിതിയാദീനം ഭിന്നലദ്ധികാനം ലദ്ധിഭേദവസേന നാനാപകാരതോ വിഭത്താ, താ പന സബ്ബകഥാ പുഗ്ഗലകഥാവ. താ തംതംലദ്ധിഭേദവസേന സങ്ഖേപതോപി വുച്ചമാനാ അതിഭാരിയം ഗന്ഥം കരോന്തി, തസ്മാ ന വിത്ഥാരിതാ. തം പന നയം ഇച്ഛന്തേഹി **പാളിഅട്ഠകഥാസു** (കഥാ॰ ౧ ആദയോ; കഥാ॰ അട്ഠ॰ നിദാനകഥാ) ഏവ വിത്ഥാരതോ ഗഹേതബ്ബോതി അയമേത്ഥ പാളിനയേന സദ്ധിം അത്ഥവിനിച്ഛയോ.

മോഹവിച്ഛേദനിയാ അഭിധമ്മമാതികത്ഥവണ്ണനായ

കഥാവത്ഥുമാതികത്ഥവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൬. യമകമാതികാ

മൂലയമകമാതികത്ഥവണ്ണനാ

ഇദാനി യമകമാതികായ സംവണ്ണനാനയോ ഹോതി. സാ പനേസാ മൂലയമകമാതികാ ഖന്ധആയതനധാതുസച്ചസങ്ഖാരഅനുസയചിത്തധമ്മഇന്ദ്രിയയമകമാതികാതി ദസവിധാ ഹോതി. കേനട്ഠേന ചേത്ഥ യമകന്തി? യുഗളട്ഠേന. യുഗളം ഹി "യമകപാടിഹാരിയം", "യമകസാലാ"തിആദീസു "യമക"ന്തി വുച്ചതി, ഇതി യുഗളസങ്ഖാതാനം യമകാനം വസേന ദേസിതത്താ ഇമേസു ദസസു ഏകേകമ്പി, ഏതേസം വിഭജനത്താ നിദ്ദേസോപി, സബ്ബേസം സമൂഹത്താ പകരണമ്പി **യമകം** നാമ. ഇധ പനേതാ നിദ്ദേസയമകം ഉപാദായ "യമകമാതികാ"ത്വേവ വുത്താ, താസം പന ദസന്നം യമകമാതികാനം മൂലയമകമാതികാ ആദി. തത്ഥാപി "യേ കേചി കുസലാ ധമ്മാ, സബ്ബേ തേ കുസലമൂലാ. യേ വാ പന കുസലമൂലാ, സബ്ബേ തേ ധമ്മാ കുസലാ"തി ഇദം യമകം ആദി. തസ്സ കുസലമൂലസങ്ഖാതാനം ദ്വിന്നം അത്ഥാനം വസേന അത്ഥയമകന്തി വാ, തേസഞ്ഞേവ അത്ഥാനം അനുലോമതോ പടിലോമതോ പവത്തപാളിധമ്മവസേന ധമ്മയമകന്തി വാ, അനുലോമപടിലോമതോ പവത്തപുച്ഛാവസേന പുച്ഛായമകന്തി വാ തിധാ യമകഭാവോ വേദിതബ്ബോ. സേസേസുപി ഏസേവ നയോ.

ഇദാനി ഇമേസം യമകാനം വസേന ദേസിതായ ഇമിസ്സാ മൂലയമകമാതികായ താവ നയയമകപുച്ഛാഅത്ഥവാരപ്പഭേദവസേന പാളിവവത്ഥാനം ഏവം വേദിതബ്ബം - കുസലത്തികമാതികായ ഹി "കുസലാ ധമ്മാ"തി ഇദം ആദിപദം നിസ്സായ മൂലനയോ മൂലമൂലനയോ മൂലകനയോ മൂലമൂലകനയോതി ഇമേ ചത്താരോ നയാ ഹോന്തി. തേസു ഏകേകസ്മിം നയേ മൂലയമകം ഏകമൂലയമകം അഞ്ഞമഞ്ഞമൂലയമകന്തി തീണി തീണി യമകാനീതി ദ്വാദസ യമകാനി. ഏകേകസ്മിം യമകേ അനുലോമപടിലോമവസേന ദ്വേ ദ്വേ പുച്ഛാതി ചതുവീസതി പുച്ഛാ, ഏകേകപുച്ഛായ സന്നിട്ഠാനസംസയവസേന ദ്വേ ദ്വേ അത്ഥാതി അട്ഠചത്താലീസ അത്ഥാ.

തത്ഥ **യേ കേചി കുസലാ**തി കുസലേസു "കുസലാ നു ഖോ, ന കുസലാ നു ഖോ"തി സന്ദേഹാഭാവതോ ഇമസ്മിം പദേ സന്നിട്ഠാനത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **സബ്ബേ തേ കുസലമൂലാ**തി "സബ്ബേ തേ കുസലാ ധമ്മാ കുസലമൂലാ നു ഖോ, ന നു ഖോ"തി ഏവം വിമതിവസേന പുച്ഛിതത്താ ഇമസ്മിം പദേ സംസയത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. സോ ച ഖോ വേനേയ്യാനം സംസയട്ഠാനേ സംസയം ദീപേത്വാ തംവിനോദനത്ഥം ഭഗവതാ വുത്തോ, തഥാഗതസ്സ പന സംസയട്ഠാനം നാമ നത്ഥി. ഇതോ പരേസുപി പുച്ഛാപദേസു ഏസേവ നയോ. യഥാ ച കുസലപദം നിസ്സായ ഇമേ ചതുനയാദയോ ഹോന്തി, അകുസലപദം നിസ്സായപി തഥേവ, അബ്യാകതപദം നിസ്സായപി തഥേവ, കുസലാദീനി തീണിപി പദാനി ഏകതോ കത്വാ നിദ്ദിട്ഠം നാമപദം നിസ്സായ തഥേവാതി കുസലത്തികമാതികായ ചതൂസു പദേസു സബ്ബേപി സോളസ നയാ, അട്ഠചത്താലീസ യമകാനി, ഛന്നവുതി പുച്ഛാ, ദ്വാനവുതിസതം അത്ഥാ ച ഉദ്ദേസവസേന വുത്താതി വേദിതബ്ബാ. ഏത്താവതാ മൂലവാരോ ഹേതുവാരോ നിദാനവാരോ സമ്ഭവവാരോ

പഭവവാരോ സമുട്ഠാനവാരോ ആഹാരവാരോ ആരമ്മണവാരോ പച്ചയവാരോ സമുദയവാരോതി സബ്ബേപി ദസ വാരാ ഹോന്തി. തത്ഥ മൂലവാരേ ആഗതപരിച്ഛേദേനേവ അവസേസേസുപി നയാദയോ വേദിതബ്ബാ. പാളി പനേത്ഥ അതിസംഖിത്താ. ഇതി സബ്ബേസുപി ദസസു വാരേസു സട്ഠിസതം നയാ, അസീതിഅധികാനി ചത്താരി യമകസതാനി, സട്ഠിഅധികാനി നവ പുച്ഛാസതാനി, വീസാധികാനി ഏകൂനവീസതി അത്ഥസതാനി ച ഉദ്ദിട്ഠാനീതി വേദിതബ്ബാനി.

ഏവമേത്ഥ നയയമകപുച്ഛാ അത്ഥവാരപ്പഭേദവസേന പാളിവവത്ഥാനം വിദിത്വാ ഇദാനി തസ്സാ അനുത്താനപദത്ഥാനുസാരേനേവ വിഭങ്ഗനയസഹിതോ സങ്ഖേപത്ഥവണ്ണനാനയോ ഏവം വേദിതബ്ബോ - തത്ഥ **യേ കേചീ**തി അനവസേസവചനം. **കുസലാ ധമ്മാ**തി അനവജ്ജസുഖവിപാകാ നിസ്സത്തസഭാവാ. **സബ്ബേ തേ കുസലമൂലാ**തി കിം തേ സബ്ബേയേവ കുസലമൂലാ ഹോന്തീതി പുച്ഛാ. ഇമാനി പന വിസ്സജ്ജനമാതികായ നത്ഥി. യമകമാതികായ ഹി സബ്ബത്ഥ പുച്ഛാപദാനേവ ഉദ്ധടാനി, ന വിസ്സജ്ജനാനീതി. വിസ്സജ്ജനാനി പന നിദ്ദേസേയേവ വുത്താനി, തസ്മാ സബ്ബത്ഥ നിദ്ദേസനയേനേവ വിസ്സജ്ജനമുഖം ദസ്സയിസ്സാമ. ഇമിസ്സാവ "യേ കേചി കുസലാ ധമ്മാ, സബ്ബേ തേ കുസലമൂലാ"തി പുച്ഛായ വിഭങ്ഗനയേന ഇദം വിസ്സജ്ജനമുഖം. "തീണേവ കുസലമൂലാനി, അവസേസാ കുസലാ ധമ്മാ ന കുസലമൂലാ"തി തസ്സാ ചായമത്ഥോ - ന തേ സബ്ബേ കുസലാ ധമ്മാ കുസലമൂലാനി ഹോന്തി, അലോഭാദീനി പന തീണേവ കുസലമൂലാനീതി. യേ വാ പന കുസലമൂലാ തയോ അലോഭാദയോ കുസലാനം മൂലാതി വുത്താ, **സബ്ബേ തേ കുസലാ ധമ്മാ**തി കിം തേ സബ്ബേ തയോപി ധമ്മാ കുസലാതി പുച്ഛാ. തസ്സാ നിദ്ദേസേ "ആമന്താ"തി വിസ്സജ്ജനം. തസ്സ തേസം തിണ്ണം മൂലാനം കുസലഭാവമ്പി സമ്പടിച്ഛാമീതി അത്ഥോ. അയം താവ മൂലനയേ മൂലയമകനയോ.

ഏകമൂലയമകേ പന **സബ്ബേ തേ കുസലമൂലേന ഏകമൂലാ**തി ഗണനട്ഠേന ഏകമൂലകം അഗ്ഗഹേത്വാ സമാനത്ഥേന ഗഹേതബ്ബാ, അയം ഹേത്ഥ അത്ഥോ - "സബ്ബേ തേ കുസലമൂലേന ഏകം സമാനം മൂലം ഏതേസന്തി ഏകമൂലാ"തി. യം ഫസ്സസ്സ മൂലം, കിം തദേവ വേദനാദീനന്തി അയം പുച്ഛാ. അഥ നേസം തഥാഭാവം സമ്പടിച്ഛനവസേന "ആമന്താ"തി വിഭങ്ഗേ വിസ്സജ്ജനം. **യേ വാ പന കുസലമൂലേന ഏകമൂലാ, സബ്ബേ തേ ധമ്മാ കുസലാ**തി പുച്ഛാ. തസ്സാ പന കുസലചിത്തസമുട്ഠാനം രൂപം കുസലമൂലേന ഏകമൂലമേവ, ന കുസലം, ഫസ്സാദിധമ്മജാതം പന കുസലമൂലേന ഏകമൂലഞ്ചേവ കുസലഞ്ചാതി ഇദം വിസ്സജ്ജനം. യഥേവ ഹി ഫസ്സാദീനം അലോഭാദയോ സുപ്പതിട്ഠിതഭാവസാധനേന ഹേതുപച്ചയത്താ മൂലം, തഥാ തംസമുട്ഠാനരൂപസ്സാപീതി തംരൂപമ്പി അരൂപധമ്മേഹി സദ്ധിം സമാനമൂലന്തി വുച്ചതി, ന പന കുസലം അനവജ്ജസുഖവിപാകത്താഭാവാ. ഏകമൂലയമകനയോ.

അഞ്ഞമഞ്ഞമൂലയമകേ പന "യേ കേചി കുസലാ"തി അപുച്ഛിത്വാ **"യേ കേചി കുസലമൂലേന ഏകമൂലാ"**തി പുച്ഛാ കതാ. കസ്മാ? ഇമിനാപി ബ്യഞ്ജനേന തസ്സേവത്ഥസ്സ സമ്ഭവദസ്സനത്ഥം, കുസലസമുട്ഠാനരൂപസ്സാപി സമ്പിണ്ഡനത്ഥഞ്ച. **അഞ്ഞമഞ്ഞമൂലാ**തി സബ്ബേവ തേ കിം അഞ്ഞമഞ്ഞസ്സ ഹേതുപച്ചയട്ഠേന മൂലാനി ഹോന്തീതി പുച്ഛാ. തസ്സാ യാനി ദ്വേ തീണി മൂലാനി ഏകതോ ഉപ്പജ്ജന്തി, താനേവ ഏകമൂലാനി ചേവ

അഞ്ഞമഞ്ഞമൂലാനി ച, അവസേസാ കുസലമൂലസഹജാതാ രൂപാരൂപധമ്മാ കുസലമൂലേന ഏകമൂലാവ, ന ച അഞ്ഞമഞ്ഞമൂലാതി വിസ്സജ്ജനം. തസ്സേവ പടിലോമനയേ സബ്ബേ തേ അഞ്ഞമഞ്ഞമൂലാ അലോഭാദയോ കുസലാതി പുച്ഛാ. ആമന്താതി വിസ്സജ്ജനം. മൂലനയോ.

യഥാ ച മൂലനയേ മൂലയമകഏകമൂലയമകഅഞ്ഞമഞ്ഞമൂലയമകവസേന ഛബ്ബിധാ പുച്ഛാവിസ്സജ്ജനനയാ വുത്താ, ഏവം മൂലമൂലനയാദീസുപി വേദിതബ്ബാ. അയം പനേത്ഥ വിസേസോ - **സബ്ബേ തേ കുസലമൂലമൂലാ**തി സബ്ബേ തേ കുസലമൂലസങ്ഖാതാ മൂലാ, കുസലമൂലമൂലാത്വേവ അത്ഥോ. **ഏകമൂലമൂലാ**തി സമാനട്ഠേന ഏകമേവ മൂലമൂലം ഏതേസന്തി ഏകമൂലമൂലാ, സമാനമൂലമൂലാത്വേവ അത്ഥോ. **അഞ്ഞമഞ്ഞമൂലമൂലാ**തി അഞ്ഞമഞ്ഞസ്സ മൂലം അഞ്ഞമഞ്ഞമൂലം, തം ഹേതുപച്ചയട്ഠേന മൂലം ഏതേസന്തി അഞ്ഞമഞ്ഞമൂലമൂലാ, അഞ്ഞമഞ്ഞമൂലമൂലാത്വേവ അത്ഥോ. സേസം താദിസമേവാതി. മൂലമൂലനയോ.

മൂലകനയേ പന **സബ്ബേ തേ കുസലമൂലകാ**തി സബ്ബേ തേ കുസലാ ഹേതുപച്ചയട്ഠേന കുസലഭൂതം മൂലം ഏതേസന്തി കുസലമൂലകാതി പുച്ഛാ. ആമന്താതി വിസ്സജ്ജനം. ''യേ വാ പന കുസലമൂലകാ, സബ്ബേ തേ ധമ്മാ കുസലാ''തി പുച്ഛാ. യം രൂപം, തം ഠപേത്വാ സേസം കുസലന്തി വിസ്സജ്ജനം, സേസം താദിസമേവാതി. മൂലകനയോ.

മൂലമൂലകനയേ പന **കുസലമൂലമൂലകാ**തി കുസലമൂലസങ്ഖാതം മൂലം ഏതേസന്തി കുസലമൂലമൂലകാ. സേസം താദിസമേവാതി.

അയം താവ കുസലപദേസു പുച്ഛാവിസ്സജ്ജനനയോ. അകുസലപദാദീസുപി ഏസേവ നയോ. അയം പന വിസേസോ - അകുസലപദമൂലേസു ഏകമൂലയമകേ ''യേ കേചി അകുസലാ ധമ്മാ, സബ്ബേ തേ അകുസലമൂലേന ഏകമൂലാ''തി പഠമപുച്ഛായ ''അഹേതുകം അകുസലം അകുസലമൂലേന ഏകമൂല''ന്തി നിദ്ദേസേ വിസ്സജ്ജനം കതം. തത്ഥ **അഹേതുകം അകുസല**ന്തി ദ്വീസു മോഹമൂലചിത്തേസു മോഹം സന്ധായ വുത്തം, അബ്യാകതപദമൂലേസു ഏകമൂലയമകേ ''യേ കേചി അബ്യാകതാ ധമ്മാ, സബ്ബേ തേ അബ്യാകതമൂലേന ഏകമൂലാ''തി പുച്ഛായ ''അഹേതുകം അബ്യാകതം ഠപേത്വാ സേസാ അബ്യാകതമൂലേന ഏകമൂലകാ''തി വിസ്സജ്ജനം. തത്ഥ **അഹേതുകം അബ്യാകത**ന്തി അട്ഠാരസാഹേതുകചിത്തുപ്പാദാ, രൂപം, നിബ്ബാനഞ്ച. ഏത്ഥ ച കിഞ്ചാപി സഹേതുകഅബ്യാകതചിത്തസമുട്ഠാനരൂപമ്പി അബ്യാകതമൂലേന ഏകമൂലമേവ, തം പന അബ്ബോഹാരികം കത്വാ നിദ്ദേസേ ഏകതോ ലബ്ഭമാനകവസേനപേതം വിസ്സജ്ജനം കതന്തി വേദിതബ്ബം.

നാമപദമൂലേസു ച ''യേ കേചി നാമാ ധമ്മാ, സബ്ബേ തേ നാമമൂലാ''തി പുച്ഛായ ''നവേവ നാമമൂലാനി, അവസേസാ നാമാ ധമ്മാ, ന നാമമൂലാ''തി വിസ്സജ്ജനം. ഏകമൂലനയേ പനേത്ഥ ''യേ കേചി നാമാ ധമ്മാ, സബ്ബേ തേ നാമമൂലേന ഏകമൂലാ''തി പുച്ഛാ. ''അഹേതുകം നാമം ഠപേത്വാ സേസം നാമമൂലേന ഏകമൂല''ന്തി വിസ്സജ്ജനം. തത്ഥ അഹേതുകചിത്തുപ്പാദവിചികിച്ഛുദ്ധച്ചസമ്പയുത്തമോഹനിബ്ബാനവസേന അഹേതുകം നാമം വേദിതബ്ബം. സേസം സബ്ബത്ഥ കുസലപദേ വുത്താനുസാരേന സുവിഞ്ഞേയ്യമേവാതി. അയം മൂലവാരേ നയോ.

ഇതോ പരേസു ഹേതുവാരാദീസു നവസു വാരേസു മൂലവാരസദിസോവ സബ്ബത്ഥ സംവണ്ണനാനയോ. ഹേതുആദിപദമത്തമേവ ഹേത്ഥ വിസേസോ, താനി ച മൂല-സദ്ദപരിയായതോ അലോഭാദിഹേതുകാനേവ. അലോഭാദയോ ഹി സഹജാതധമ്മസങ്ഖാതസ്സ അത്തനോ ഫലസ്സ പതിട്ഠാനട്ഠേന **മൂലം**. തസ്സ നിപ്ഫാദനത്ഥം ഹിനോതി പവത്തതീതി **ഹേതു,** "ഹന്ദ നം ഗണ്ഹഥാ"തി ദസ്സേന്തം വിയ അത്തനോ ഫലം നിദേതീതി **നിദാനം**. ഏതസ്മാ ഫലം സമ്ഭവതീതി **സമ്ഭവോ**. പഭവതീതി **പഭവോ**. സമുട്ഠാതി തം ഏത്ഥ, ഏതേനാതി വാ **സമുട്ഠാനം**. തം ആഹരതീതി **ആഹാരോ**. അപടിക്ഖിപിതബ്ബട്ഠേന തേന ആലമ്ബീയതീതി **ആലമ്ബണം**. ഏതം പടിച്ച തം ഏതീതി **പച്ചയോ**. ഏതസ്മാ തം സമുദേതീതി **സമുദയോ**. സബ്ബം കാരണപരിയായേന വുത്താ "മൂലം ഹേതു നിദാനഞ്ചാ"തി ഗാഥാ ദസന്നമ്പി വാരാനം ഉദ്ദാനഗാഥാ നാമ. അയം മൂലയമകമാതികത്ഥവണ്ണനാനയോ.

ഖന്ധയമകമാതികത്ഥവണ്ണനാ

ഖന്ധയമകപാളിയാ പന പാളിവവത്ഥാനം താവ ഏവം വേദിതബ്ബം - "പഞ്ചക്ഖന്ധാ"തി പദം ആദിം കത്വാ യാവ "ന ഖന്ധാ ന സങ്ഖാരാ"തി പദം, താവ പവത്താ അയം ഖന്ധയമകമാതികാ നാമ. സാ പണ്ണത്തിവാരസ്സ "ഉദ്ദേസവാരോ"തിപി "പുച്ഛാവാരോ"തിപി വുച്ചതി. സോ ച പദസോധനവാരോ പദസോധനമൂലചക്കവാരോ സുദ്ധഖന്ധവാരോ സുദ്ധഖന്ധമൂലചക്കവാരോതി ചതൂഹി നയവാരേഹി പടിമണ്ഡിതോ. തത്ഥ "രൂപം രൂപക്ഖന്ധോ, രൂപക്ഖന്ധോ രൂപ"ന്തിആദിനാ നയേന പദമേവ സോധേത്വാ ഗതോ **പദസോധനവാരോ** നാമ. സോ അനുലോമപടിലോമവസേന ദുവിധോ ഹോതി . തസ്സ അനുലോമവാരേ "രൂപം രൂപക്ഖന്ധോ, രൂപക്ഖന്ധോ രൂപ"ന്തിആദീനി പഞ്ച യമകാനി. പടിലോമവാരേപി "ന രൂപം ന രൂപക്ഖന്ധോ, ന രൂപക്ഖന്ധോ ന രൂപ"ന്തിആദിനാ പഞ്ച വാരാ.

തതോ പരം തേസഞ്ഞേവ പദസോധനവാരേ സോധിതാനം ഖന്ധാനം "രൂപം രൂപക്ഖന്ധോ, ഖന്ധാ വേദനാക്ഖന്ധോ"തിആദിനാ നയേന ഏകേകഖന്ധമൂലകാനി ചത്താരി ചത്താരി ചക്കാനി ബന്ധിത്വാ ഗതോ പദസോധനമൂലകാനം ചക്കാനം അത്ഥിതായ **പദസോധനമൂലചക്കവാരോ** നാമ. സോപി അനുലോമപടിലോമവസേന ദുവിധോ ഹോതി. തസ്സ അനുലോമവാരേ "രൂപം രൂപക്ഖന്ധോ, ഖന്ധാ വേദനാക്ഖന്ധോ"തിആദീനി ഏകേകഖന്ധമൂലകാനി ചത്താരി ചത്താരി കത്വാ വീസതി യമകാനി. പടിലോമവാരേപി "ന രൂപം ന രൂപക്ഖന്ധോ, ന ഖന്ധാ ന വേദനാക്ഖന്ധോ"തിആദീനി വീസതിമേവ.

തതോ പരം "രൂപം ഖന്ധോ, ഖന്ധാ രൂപ"ന്തിആദിനാ നയേന സുദ്ധഖന്ധവസേനേവ ഗതോ **സുദ്ധഖന്ധവാരോ** നാമ. സോപി അനുലോമപടിലോമവസേന ദുവിധോ ഹോതി. തസ്സ അനുലോമവാരേ "രൂപം ഖന്ധോ , ഖന്ധാ രൂപ"ന്തിആദീനി പഞ്ച യമകാനി. പടിലോമവാരേപി "ന രൂപം ന ഖന്ധോ, ന ഖന്ധാ ന രൂപ"ന്തിആദീനി പഞ്ചേവ.

തതോ പരം തേസഞ്ഞേവ സുദ്ധഖന്ധാനം "രൂപം ഖന്ധോ, ഖന്ധാ വേദനാ"തിആദിനാ നയേന ഏകേകഖന്ധമൂലകാനി ചത്താരി ചത്താരി ചക്കാനി ബന്ധിത്വാ ഗതോ സുദ്ധഖന്ധമൂലകാനം ചക്കാനം അത്ഥിതായ

സുദ്ധഖന്ധമൂലചക്കവാരോ നാമ. സോപി അനുലോമപടിലോമവസേന ദുവിധോ ഹോതി. തസ്സ അനുലോമവാരേ “രൂപം ഖന്ധോ, ഖന്ധാ വേദനാ”തിആദീനി ഏകേകഖന്ധമൂലകാനി ചത്താരി ചത്താരി കത്വാ വീസതി യമകാനി. പടിലോമവാരേപി “ന രൂപം ന ഖന്ധോ, ന ഖന്ധാ ന വേദനാ”തിആദീനി വീസതിമേവ. ഏവമേത്ഥ ചതൂസു നയവാരേസു ഏകം യമകസതം, ദ്വേ പുച്ഛാസതാനി, ഏകേകപുച്ഛായ സന്നിട്ഠാനസംസയവസേന ദ്വേ ദ്വേ അത്ഥേ കത്വാ ചത്താരി ച അത്ഥസതാനി ഉദ്ദിട്ഠാനീതി വേദിതബ്ബാനി.

ഏവമേതിസ്സാ പാളിവവത്ഥാനം വിദിത്വാ ഇദാനി അനുത്താനപദത്ഥാനുസാരേന വിഭങ്ഗനയസഹിതസങ്ഖേപത്ഥവണ്ണനാനയോ ഏവം വേദിതബ്ബോ. **പഞ്ചക്ഖന്ധാ**തി അയം യമകവസേന പുച്ഛിതബ്ബാനം ഖന്ധാനം ഉദ്ദേസോ. **രൂപക്ഖന്ധോ…പേ॰… വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധോ**തി തേസഞ്ഞേവ പഭേദതോ നാമവവത്ഥാനം. തതോ പരം പദസോധനവാരാദയോ ചത്താരോ നയവാരാ. തത്ഥ **രൂപം രൂപക്ഖന്ധോ**തി യം കിഞ്ചി “രൂപ”ന്തി വുച്ചതി, സബ്ബം തം “രൂപക്ഖന്ധോ”തി പുച്ഛതീതി വചനസോധനത്ഥം പുച്ഛാ. തസ്സാ ച “പിയരൂപം സാതരൂപം രൂപം ന രൂപക്ഖന്ധോ, രൂപക്ഖന്ധോ രൂപഞ്ചേവ രൂപക്ഖന്ധോ ചാ”തി ഇദം നിദ്ദേസനയേന വിസ്സജ്ജനം. തത്ഥ **പിയരൂപം സാതരൂപ**ന്തിആദീസു യം “രൂപ”ന്തി വുത്തം, തം രൂപമേവ ന രൂപക്ഖന്ധോ. യോ പന “രൂപക്ഖന്ധോ”തി വുത്തോ, സോ “രൂപ”ന്തിപി “രൂപക്ഖന്ധോ”തിപി വത്തും വട്ടതീതി അത്ഥോ. **രൂപക്ഖന്ധോ രൂപ**ന്തി ഏത്ഥ പന “ആമന്താ”തി വിസ്സജ്ജനം രൂപക്ഖന്ധസ്സ നിയമേന രൂപന്തി വത്തബ്ബത്താ. **വേദനാ വേദനാക്ഖന്ധോ**തി പുച്ഛായ, **വേദനാക്ഖന്ധോ വേദനാ**തി പുച്ഛായ ച “ആമന്താ”തി വിസ്സജ്ജനം. **സഞ്ഞാസഞ്ഞാക്ഖന്ധോ**തി പുച്ഛായ “പപഞ്ചസഞ്ഞാ”തിആദീസു ആഗതാ ദിട്ഠിസഞ്ഞാ സഞ്ഞാ ന സഞ്ഞാക്ഖന്ധോ, സഞ്ഞാക്ഖന്ധോ സഞ്ഞാ ചേവ സഞ്ഞാക്ഖന്ധോ ചാതി വിസ്സജ്ജനം. **സഞ്ഞാക്ഖന്ധോ സഞ്ഞാ**തി പുച്ഛായ ച “ആമന്താ”തി വിസ്സജ്ജനം. **സങ്ഖാരാ സങ്ഖാരക്ഖന്ധോ**തി പുച്ഛായ “അനിച്ചാ വത സങ്ഖാരാ”തിആദീസു ആഗതോ സങ്ഖാരക്ഖന്ധോ, തതോ അവസേസാ സങ്ഖതധമ്മാ സങ്ഖാരാ ന സങ്ഖാരക്ഖന്ധോതി വിസ്സജ്ജനം. **സങ്ഖാരക്ഖന്ധോ സങ്ഖാരാ**തി പുച്ഛായ “ആമന്താ”തി വിസ്സജ്ജനം. **വിഞ്ഞാണം വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധോ**തി പുച്ഛായ, **വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധോ വിഞ്ഞാണ**ന്തി പുച്ഛായ ച “ആമന്താ”തി വിസ്സജ്ജനം.

പടിലോമവാരേ **ന രൂപം ന രൂപക്ഖന്ധോ**തി പുച്ഛായ “ആമന്താ”തി വിസ്സജ്ജനം. തസ്സ രൂപ-സദ്ദവചനീയാ ധമ്മാ രൂപക്ഖന്ധോ ന ഹോന്തീതി അത്ഥോ. **ന രൂപക്ഖന്ധോ ന രൂപ**ന്തി പുച്ഛായ രൂപക്ഖന്ധവിരഹിതാ “പിയരൂപം സാതരൂപ”ന്തി വുത്താ ധമ്മാ ന രൂപക്ഖന്ധോ, രൂപം, പിയരൂപസാതരൂപരൂപക്ഖന്ധവിരഹിതാ പന ധമ്മാ ന രൂപക്ഖന്ധോ ചേവ ന രൂപഞ്ചാതി വിസ്സജ്ജനം. **ന വേദനാ ന വേദനാക്ഖന്ധോ**തി പുച്ഛായ, **ന വേദനാക്ഖന്ധോ ന വേദനാ**തി പുച്ഛായ, **ന സഞ്ഞാ ന സഞ്ഞാക്ഖന്ധോ**തി പുച്ഛായ ച “ആമന്താ”തി വിസ്സജ്ജനം. **ന സങ്ഖാരാ ന സങ്ഖാരക്ഖന്ധോ**തി പുച്ഛായ “ആമന്താ”തി വിസ്സജ്ജനം. **ന സഞ്ഞാക്ഖന്ധോ ന സഞ്ഞാ**തി പുച്ഛായ പന ദിട്ഠിസഞ്ഞാ ന സഞ്ഞാക്ഖന്ധോ, സഞ്ഞാ, തം ദിട്ഠിസഞ്ഞം, സഞ്ഞാക്ഖന്ധഞ്ച ഠപേത്വാ അവസേസാ ന ചേവ സഞ്ഞാ ന ച സഞ്ഞാക്ഖന്ധോതി വിസ്സജ്ജനം. **ന സങ്ഖാരാ ന സങ്ഖാരക്ഖന്ധോ**തി പുച്ഛായ “ആമന്താ”തി വിസ്സജ്ജനം. **ന സങ്ഖാരക്ഖന്ധോ ന സങ്ഖാരാ**തി പുച്ഛായ

സങ്ഖാരക്ഖന്ധം ഠപേത്വാ അവസേസസങ്ഖതധമ്മാ ന സങ്ഖാരക്ഖന്ധോ, സങ്ഖാരാ, അസങ്ഖതാ പന ധാതു ന ചേവ സങ്ഖാരാ ന ച സങ്ഖാരക്ഖന്ധോതി വിസ്സജ്ജനം. **ന വിഞ്ഞാണം ന വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധോതി** പുച്ഛായ, **ന വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധോ ന വിഞ്ഞാണ**ന്തി പുച്ഛായ ച "ആമന്താ"തി വിസ്സജ്ജനം. ഇമിനാവ നയേന ഇതോ പരേസുപി സബ്ബത്ഥ വിസ്സജ്ജനനയോ വേദിതബ്ബോ, വിസേസമത്തമേവ പന വക്ഖാമ.

പദസോധനമൂലചക്കവാരേ പന അയം വിസേസോ - **ഖന്ധാ വേദനാക്ഖന്ധോ**തി യേ കേചി ഖന്ധാ, സബ്ബേ തേ വേദനാക്ഖന്ധോതി പുച്ഛാ. തസ്സാ "വേദനാക്ഖന്ധോ ഖന്ധോ ചേവ വേദനാക്ഖന്ധോ ച, അവസേസാ പന ഖന്ധാ, ന വേദനാക്ഖന്ധോ"തി വിസ്സജ്ജനം. സേസേസുപി ഏസേവ നയോ. പടിലോമേ പന **ന ഖന്ധാ ന വേദനാക്ഖന്ധോ**തി പുച്ഛായ "ആമന്താ"തി വിസ്സജ്ജനം. ഏത്ഥ ച യേ പഞ്ഞത്തിനിബ്ബാനസങ്ഖാതാ ധമ്മാ ഖന്ധാപി ന ഹോന്തി, തേ യസ്മാ വേദനാക്ഖന്ധോപി ന ഹോതി, തസ്മാ "ആമന്താ"തി വിസ്സജ്ജനം, സേസം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ. പദസോധനമൂലചക്കവാരോ.

സുദ്ധഖന്ധവാരേ പന "രൂപം ഖന്ധോ"തി പുച്ഛായ "ആമന്താ"തി വിസ്സജ്ജനം പിയരൂപാദീനഞ്ച പഞ്ചസു ഖന്ധേസു സങ്ഗഹിതത്താ. "ഖന്ധാ രൂപ"ന്തിആദീസു യേ കേചി ഖന്ധാ, സബ്ബേ തേ രൂപക്ഖന്ധോതിആദിനാ അത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ. തേനേവ ഹിസ്സ നിദ്ദേസേ "ഖന്ധാ രൂപ"ന്തിആദിനാ പദം അനുദ്ധരിത്വാ "ഖന്ധാ രൂപക്ഖന്ധോ"തിആദിനാ അത്ഥവസേനേവ പദം ഉദ്ധരിത്വാ "രൂപക്ഖന്ധോ ഖന്ധോ ചേവ രൂപക്ഖന്ധോ ച, അവസേസാ ഖന്ധാ, ന രൂപക്ഖന്ധോ"തി വിസ്സജ്ജനം കതം. തേനേവ ച കാരണേന സുദ്ധഖന്ധവാരോതി വുത്തോ. വചനസോധനേ വിയ ഹി ഏത്ഥ ന വചനം പമാണം, യഥാ പന സുദ്ധഖന്ധാ ലബ്ഭന്തി, തഥാ തഥാ അത്ഥോവ പമാണം. പരതോ ആയതനയമകമാതികാദീസുപി ഏസേവ നയോ. പടിലോമേ "ന രൂപം ന ഖന്ധോ"തി യം ധമ്മജാതം രൂപം ന ഹോതി, തം ഖന്ധോപി ന ഹോതീതി പുച്ഛാ, തസ്സാ "രൂപക്ഖന്ധവിരഹിതാ ഖന്ധാ, ന രൂപം, തഥാ നിബ്ബാനം ന പന രൂപഞ്ചേവ ന ഖന്ധോ ചാ"തി വിസ്സജ്ജനം. സേസം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവ. സുദ്ധഖന്ധവാരോ.

സുദ്ധഖന്ധമൂലചക്കവാരേപി "ഖന്ധാ വേദനാക്ഖന്ധോ"തിആദിനാ ഹേട്ഠാ വുത്തനയേന അത്ഥോ വേദിതബ്ബോതി അയം പണ്ണത്തിവാരേ നയോ.

യസ്മാ പന നിദ്ദേസേ ഇമിസ്സാ പന മാതികായ പണ്ണത്തിവാരസങ്ഖാതം നിദ്ദേസം വത്വാ തതോ ഇമം മാതികാക്കമം മുഞ്ചിത്വാ അപരേന പരിയായേന അഞ്ഞേപി ഉദ്ദേസവാരവിരഹിതാ "പവത്തിവാരോ പരിഞ്ഞാവാരോ"തി ദ്വേ മഹാവാരാ പുച്ഛാവിസ്സജ്ജനവസേന വുത്താ, തസ്മാ തേസം ദ്വിന്നമ്പി വാരാനം നയോ ദസ്സേതബ്ബോ. തതോ പവത്തിവാരേ താവ പാളിവവത്ഥാനപുബ്ബികാ മുഖമത്തപ്പകാസനാ - ഇമസ്മിം ഹി ഉപ്പാദവാരോ നിരോധവാരോ ഉപ്പാദനിരോധവാരോതി തയോ അന്തരവാരാ ഹോന്തി. തത്ഥ ഉപ്പാദവാരേ താവ തിണ്ണം അദ്ധാനം വസേന ഛ കാലഭേദാ ഹോന്തി പച്ചുപ്പന്നോ, അതീതോ, അനാഗതോ, പച്ചുപ്പന്നേനാതീതോ, പച്ചുപ്പന്നേനാനാഗതോ, അതീതേനാനാഗതോതി. ഏവമേതേസു ഛസു കാലഭേദേസു യ്വായം പഠമോ പച്ചുപ്പന്നോ, തത്ഥ പുഗ്ഗലതോ ഓകാസതോ പുഗ്ഗലോകാസതോതി തയോ വാരാ ഹോന്തി.

തത്ഥ ‘‘യസ്സ രൂപക്ഖന്ധോ ഉപ്പജ്ജതി, തസ്സ വേദനാക്ഖന്ധോ ഉപ്പജ്ജതീതി? അസഞ്ഞസത്തം ഉപപജ്ജന്താനം തേസം രൂപക്ഖന്ധോ ഉപ്പജ്ജതി, നോ ച തേസം വേദനാക്ഖന്ധോ ഉപ്പജ്ജതി. പഞ്ചവോകാരം ഉപപജ്ജന്താനം തേസം രൂപക്ഖന്ധോ ച ഉപ്പജ്ജതി, വേദനാക്ഖന്ധോ ച ഉപ്പജ്ജതി. യസ്സ വാ പന വേദനാക്ഖന്ധോ ഉപ്പജ്ജതി, തസ്സ രൂപക്ഖന്ധോ ഉപ്പജ്ജതീതി? അരൂപം ഉപപജ്ജന്താനം തേസം വേദനാക്ഖന്ധോ ഉപ്പജ്ജതി, നോ ച തേസം രൂപക്ഖന്ധോ ഉപ്പജ്ജതി. പഞ്ചവോകാരം ഉപപജ്ജന്താനം തേസം വേദനാക്ഖന്ധോ ച ഉപ്പജ്ജതി, രൂപക്ഖന്ധോ ച ഉപ്പജ്ജതി. യസ്സ രൂപക്ഖന്ധോ ഉപ്പജ്ജതി…പേ॰… തസ്സ വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധോ ഉപ്പജ്ജതി…പേ॰… യസ്സ വാ പന വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധോ ഉപ്പജ്ജതി, തസ്സ രൂപക്ഖന്ധോ ഉപ്പജ്ജതീതി…പേ॰… പഞ്ചവോകാരം …പേ॰… ഉപ്പജ്ജതീ’’തി ഏവം രൂപക്ഖന്ധമൂലകാനി ചത്താരി, ‘‘യസ്സ വേദനാക്ഖന്ധോ ഉപ്പജ്ജതി, തസ്സ സഞ്ഞാക്ഖന്ധോ ഉപ്പജ്ജതീ’’തിആദിനാ ച വേദനാക്ഖന്ധമൂലകാനി തീണി, സഞ്ഞാക്ഖന്ധമൂലകാനി ദ്വേ, സങ്ഖാരക്ഖന്ധമൂലകം ഏകന്തി ഏവമേതാനി പച്ചുപ്പന്നകാലേ പുഗ്ഗലവാരേ അനുലോമനയേ ദസ യമകാനി ഹോന്തി. തത്ഥ രൂപക്ഖന്ധമൂലകേസു ചതൂസു ആദിതോ ഏകമേവ പാളിയം വിസ്സജ്ജിതം, സേസാനി തേന സദിസവിസ്സജ്ജനാനീതി തന്തിയാ ലഹുഭാവത്ഥം സംഖിത്താനി.

വേദനാക്ഖന്ധമൂലകേ പന സബ്ബത്ഥ ‘‘ആമന്താ’’തി ഏകസദിസമേവ വിസ്സജ്ജനം. വേദനാദീസു ഉപ്പന്നേസു നിയമേന സഞ്ഞാദീനം ഉപ്പജ്ജനതോ തത്ഥ സബ്ബാനി സംഖിത്താനി. യഥാ ച പുഗ്ഗലവാരേ ദസ യമകാനി, ഏവം ഓകാസവാരേപി ‘‘യത്ഥ രൂപക്ഖന്ധോ ഉപ്പജ്ജതി, തത്ഥ വേദനാക്ഖന്ധോ ഉപ്പജ്ജതീതി? അസഞ്ഞസത്തേ തത്ഥ…പേ॰… പഞ്ചവോകാരേ തത്ഥ…പേ॰… ഉപ്പജ്ജതീ’’തിആദിനാ, പുഗ്ഗലോകാസവാരേപി ‘‘യസ്സ യത്ഥ രൂപക്ഖന്ധോ ഉപ്പജ്ജതി, തസ്സ തത്ഥ വേദനാക്ഖന്ധോ ഉപ്പജ്ജതീതി? അസഞ്ഞസത്തം…പേ॰… പഞ്ചവോകാരം…പേ॰… ഉപ്പജ്ജതീ’’തിആദിനാ. പച്ചുപ്പന്നകാലേ തീസു വാരേസു അനുലോമനയേ തിംസ യമകാ ഹോന്തി. യഥാ അനുലോമനയേ തിംസ, ഏവം പടിലോമനയേപി ‘‘യസ്സ രൂപക്ഖന്ധോ നുപ്പജ്ജതി, തസ്സ വേദനാക്ഖന്ധോ നുപ്പജ്ജതീതി? അരൂപം ഉപപജ്ജന്താനം തേസം രൂപക്ഖന്ധോ നുപ്പജ്ജതി, നോ ച തേസം വേദനാക്ഖന്ധോ നുപ്പജ്ജതി. സബ്ബേസം ചവന്താനം തേസം രൂപക്ഖന്ധോ ച നുപ്പജ്ജതി വേദനാക്ഖന്ധോ ച നുപ്പജ്ജതി. യസ്സ വാ പന വേദനാക്ഖന്ധോ നുപ്പജ്ജതി, തസ്സ രൂപക്ഖന്ധോ നുപ്പജ്ജതീതി? അസഞ്ഞസത്തം ഉപപജ്ജന്താനം തേസം വേദനാക്ഖന്ധോ നുപ്പജ്ജതി, നോ ച തേസം രൂപക്ഖന്ധോ നുപ്പജ്ജതി. സബ്ബേസം ചവന്താനം തേസം വേദനാക്ഖന്ധോ ച നുപ്പജ്ജതി രൂപക്ഖന്ധോ ച നുപ്പജ്ജതീ’’തിആദിനാ, ‘‘യത്ഥ രൂപക്ഖന്ധോ നുപ്പജ്ജതി, തത്ഥ വേദനാക്ഖന്ധോ നുപ്പജ്ജതീതി? ഉപ്പജ്ജതി. യത്ഥ വാ പന…പേ॰… നുപ്പജ്ജതീതി? ഉപ്പജ്ജതീ’’തിആദിനാ ച, ‘‘യസ്സ യത്ഥ രൂപക്ഖന്ധോ നുപ്പജ്ജതി, തസ്സ തത്ഥ വേദനാക്ഖന്ധോ നുപ്പജ്ജതീതി…പേ॰… സബ്ബേസം ചവന്താനം തദുഭയം നുപ്പജ്ജതീ’’തിആദിനാ ചാതി തിംസ യമകാ. ഏവം പച്ചുപ്പന്നകാലേ സട്ഠി യമകാനി, തദ്ദിഗുണാ പുച്ഛാ, തദ്ദിഗുണാ ച അത്ഥാ വേദിതബ്ബാ.

തത്ഥ **യസ്സ രൂപക്ഖന്ധോ ഉപ്പജ്ജതീ**തി യസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ പടിസന്ധിക്ഖണേ രൂപക്ഖന്ധോ ഉപ്പജ്ജതി. **തസ്സ വേദനാക്ഖന്ധോ**തി വേദനാക്ഖന്ധോപി തസ്സ തസ്മിംയേവ ഖണേ ഉപ്പജ്ജതീതി അത്ഥോ ഇമിനാവ നയേന. തത്ഥ

അസഞ്ഞസത്തന്തി അസഞ്ഞത്തഭവം പടിസന്ധിവസേന ഉപപജ്ജന്താനം തേസം ഉപ്പജ്ജനക്ഖണേ രൂപക്ഖന്ധോ ഉപ്പജ്ജതി, നോ ച തേസം അചിത്തകത്താ വേദനാക്ഖന്ധോ ഉപ്പജ്ജതീതി അത്ഥോ . ഇമിനാവ നയേന "യസ്സ വാ പന വേദനാക്ഖന്ധോ"തിആദികേസു പുച്ഛാവിസ്സജ്ജനേസു, തതോ പരേസുപി സബ്ബത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

ഇദം പനേത്ഥ ഉപ്പാദനിരോധേസു നിയമലക്ഖണം - സകലേപി ഹി ഇമസ്മിം ഖന്ധയമകേ തത്ഥ തത്ഥ ഉപ്പന്നാനം സത്താനം പവത്തേ യാവ മരണാ വാ ഖന്ധാനം അപരിയന്തേസു ഉപ്പാദനിരോധേസു വിജ്ജമാനേസുപി ലഹുപരിവത്താനം ധമ്മാനം വിനിബ്ഭോഗം കത്വാ ഉപ്പാദനിരോധേ ദസ്സേതും ന സുകരന്തി പവത്തിയം ഉപ്പാദനിരോധേ അനാമസിത്വാ പടിസന്ധിഉപ്പാദവസേനേവ ഉപ്പാദവാരോ, നിരോധമരണകാലേ നിരോധവസേനേവ ച നിരോധവാരോ കഥിതോ. ഏവമേത്ഥ ഉപ്പാദനിരോധേസു നിയമലക്ഖണം വിദിത്വാ പടിസന്ധിഉപ്പാദമേവ ച ചുതിനിരോധമേവ ച ഗഹേത്വാ തേസു തേസു ഠാനേസു ആഗതാനം പുച്ഛാവിസ്സജ്ജനാനം അത്ഥവിനിച്ഛയോ വേദിതബ്ബോ.

പടിലോമനയേ പന **സബ്ബേസം ചവന്താന**ന്തി മരണചിത്തസ്സ ഭങ്ഗക്ഖണസമന്നാഗതാനം. തേസം ഹി തത്ഥ രൂപക്ഖന്ധോ നുപ്പജ്ജതി, വേദനാക്ഖന്ധോ ച ചുതിചിത്തസ്സ ഉപ്പത്തിക്ഖണേ ഏവ ഉപ്പന്നത്താ. "യത്ഥ രൂപക്ഖന്ധോ നുപ്പജ്ജതി, തത്ഥ വേദനാക്ഖന്ധോ നുപ്പജ്ജതീ"തി പുച്ഛായ അരൂപഭവം സന്ധായ "ഉപ്പജ്ജതീ"തി ഇദം വിസ്സജ്ജനം കതം, അനന്തരപുച്ഛായ അസഞ്ഞിഭവം സന്ധായ "ഉപ്പജ്ജതീ"തി ഇദം വിസ്സജ്ജനന്തി വേദിതബ്ബം. സേസം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവാതി അയം പച്ചുപ്പന്നകാലേ നയോ.

യഥാ ച പച്ചുപ്പന്നകാലേ സട്ഠി യമകാദീനി, ഏവം സേസേസുപി പഞ്ചസു കാലഭേദേസു പച്ചേകന്തി ഗഹേതബ്ബം. പുച്ഛാവിസ്സജ്ജനേസു പനേത്ഥ കിഞ്ചാപി "യസ്സ രൂപക്ഖന്ധോ ഉപ്പജ്ജിത്ഥ, തസ്സ വേദനാക്ഖന്ധോ ഉപ്പജ്ജിത്ഥാതി? ആമന്താ"തിആദിനാ, "യത്ഥ രൂപക്ഖന്ധോ ഉപ്പജ്ജിത്ഥ, തത്ഥ വേദനാക്ഖന്ധോ ഉപ്പജ്ജിത്ഥാതി? പഞ്ചവോകാരേ ഉപ്പജ്ജിത്ഥ, നാഞ്ഞത്ഥാ"തിആദിനാ ച, "യസ്സ യത്ഥ രൂപക്ഖന്ധോ ഉപ്പജ്ജിത്ഥ, തസ്സ തത്ഥ വേദനാക്ഖന്ധോ ഉപ്പജ്ജിത്ഥാതി? പഞ്ചവോകാരാനം തേസം തത്ഥ ഉപ്പജ്ജിത്ഥ, നാഞ്ഞത്ഥാ"തിആദിനാ ച അതീതകാലേ അനുലോമനയേ, "യസ്സ രൂപക്ഖന്ധോ നുപ്പജ്ജിത്ഥ, തസ്സ വേദനാക്ഖന്ധോ നുപ്പജ്ജിത്ഥാതി? നത്ഥീ"തിആദിനാ, "യത്ഥ രൂപക്ഖന്ധോ നുപ്പജ്ജിത്ഥ, തത്ഥ വേദനാക്ഖന്ധോ നുപ്പജ്ജിത്ഥാതി? ഉപ്പജ്ജിത്ഥാ"തിആദിനാ, "യസ്സ യത്ഥ രൂപക്ഖന്ധോ നുപ്പജ്ജിത്ഥ, തസ്സ തത്ഥ വേദനാക്ഖന്ധോ നുപ്പജ്ജിത്ഥാതി? അരൂപാനം തേസം തത്ഥ രൂപക്ഖന്ധോ നുപ്പജ്ജിത്ഥ, നോ ച തേസം...പേ॰... സുദ്ധാവാസാനം തേസം തത്ഥ തദുഭയം നുപ്പജ്ജിത്ഥാ"തിആദിനാ തീസു വാരേസു പടിലോമനയേ ച,

"യസ്സ രൂപക്ഖന്ധോ ഉപ്പജ്ജിസ്സതി, തസ്സ വേദനാക്ഖന്ധോ ഉപ്പജ്ജിസ്സതീതി? ആമന്താ"തിആദിനാ, "യത്ഥ രൂപക്ഖന്ധോ ഉപ്പജ്ജിസ്സതി, തത്ഥ വേദനാക്ഖന്ധോ ഉപ്പജ്ജിസ്സതീതി...പേ॰... പഞ്ചവോകാരേ ഉപ്പജ്ജിസ്സതീ"തിആദിനാ, "യസ്സ യത്ഥ രൂപക്ഖന്ധോ ഉപ്പജ്ജിസ്സതി, തസ്സ തത്ഥ വേദനാക്ഖന്ധോ ഉപ്പജ്ജിസ്സതി...പേ॰... പഞ്ചവോകാരാനം തേസം തത്ഥ ഉപ്പജ്ജിസ്സതീ"തിആദിനാ ച അനാഗതകാലേ അനുലോമനയേ, "യസ്സ രൂപക്ഖന്ധോ നുപ്പജ്ജിസ്സതി, തസ്സ വേദനാക്ഖന്ധോ

നുപ്പജ്ജിസ്സതീതി? യേ അരൂപം ഉപപജ്ജിത്വാ പരിനിബ്ബായിസ്സന്തി, തേസം രൂപക്ഖന്ധോ നുപ്പജ്ജിസ്സതി, നേതരോ, പച്ഛിമഭവികാനം തദുഭയം നുപ്പജ്ജിസ്സതീ''തിആദിനാ, ''യത്ഥ രൂപക്ഖന്ധോ നുപ്പജ്ജിസ്സതി, തത്ഥ വേദനാക്ഖന്ധോ നുപ്പജ്ജിസ്സതീ''തിആദിനാ, ''യസ്സ യത്ഥ രൂപക്ഖന്ധോ നുപ്പജ്ജിസ്സതി, തസ്സ തത്ഥ വേദനാക്ഖന്ധോ നുപ്പജ്ജിസ്സതീതി? അരൂപാനം തേസം തത്ഥ രൂപക്ഖന്ധോ നുപ്പജ്ജിസ്സതി, നേതരോ, പച്ഛിമഭവികാനം തദുഭയം നുപ്പജ്ജിസ്സതീ''തിആദിനാ പടിലോമനയേ ച,

''യസ്സ രൂപക്ഖന്ധോ ഉപ്പജ്ജതി, തസ്സ വേദനാക്ഖന്ധോ ഉപ്പജ്ജിത്ഥാ''തിആദിനാ, ''യത്ഥ രൂപക്ഖന്ധോ ഉപ്പജ്ജതി, തത്ഥ വേദനാക്ഖന്ധോ ഉപ്പജ്ജിത്ഥാതി...പേ॰... പഞ്ചവോകാരേ ഉപ്പജ്ജതീ''തിആദിനാ, ''യസ്സ യത്ഥ രൂപക്ഖന്ധോ ഉപ്പജ്ജതി, തസ്സ തത്ഥ വേദനാക്ഖന്ധോ ഉപ്പജ്ജിത്ഥാതി? സുദ്ധാവാസം അസഞ്ഞസത്തം ഉപപജ്ജന്താനം തേസം തത്ഥ രൂപക്ഖന്ധോ ഉപ്പജ്ജതി, നോ ച തേസം തത്ഥ വേദനാക്ഖന്ധോ ഉപ്പജ്ജിത്ഥ, പഞ്ചവോകാരേ പന ഉപ്പജ്ജിത്ഥാ''തിആദിനാ പച്ചുപ്പന്നേന അതീതകാലേ അനുലോമനയേ, ''യസ്സ രൂപക്ഖന്ധോ നുപ്പജ്ജതി, തസ്സ വേദനാക്ഖന്ധോ നുപ്പജ്ജിത്ഥാ''തിആദിനാ, ''യത്ഥ രൂപക്ഖന്ധോ നുപ്പജ്ജതി, തത്ഥ വേദനാക്ഖന്ധോ നുപ്പജ്ജിത്ഥാതി? ഉപ്പജ്ജിത്ഥാ''തിആദിനാ, ''യസ്സ യത്ഥ രൂപക്ഖന്ധോ നുപ്പജ്ജതി , തസ്സ തത്ഥ വേദനാക്ഖന്ധോ നുപ്പജ്ജിത്ഥാതി? പഞ്ചവോകാരാ ചവന്താനം അരൂപാനഞ്ച തേസം തത്ഥ രൂപക്ഖന്ധോ നുപ്പജ്ജതി, നോ ച തേസം തത്ഥ വേദനാക്ഖന്ധോ നുപ്പജ്ജിത്ഥ, സുദ്ധാവാസേ പരിനിബ്ബന്താനം അസഞ്ഞസത്താ ചവന്താനം തേസം തത്ഥ രൂപക്ഖന്ധോ ച നുപ്പജ്ജതി വേദനാക്ഖന്ധോ ച നുപ്പജ്ജിത്ഥാ''തിആദിനാ പടിലോമനയേ ച,

''യസ്സ രൂപക്ഖന്ധോ ഉപ്പജ്ജതി, തസ്സ വേദനാക്ഖന്ധോ ഉപ്പജ്ജിസ്സതീതി? പച്ഛിമഭവികാനം പഞ്ചവോകാരം ഉപപജ്ജന്താനം തേസം രൂപക്ഖന്ധോ ഉപ്പജ്ജതീ''തിആദിനാ, ''യത്ഥ രൂപക്ഖന്ധോ ഉപ്പജ്ജതി, തത്ഥ വേദനാക്ഖന്ധോ ഉപ്പജ്ജിസ്സതീതി? പഞ്ചവോകാരേ...പേ॰... ഉപ്പജ്ജിസ്സതീ''തിആദിനാ ച, ''യസ്സ യത്ഥ രൂപക്ഖന്ധോ ഉപ്പജ്ജതി, തസ്സ തത്ഥ വേദനാക്ഖന്ധോ ഉപ്പജ്ജിസ്സതീതി ? പച്ഛിമഭവികാനം പഞ്ചവോകാരേ...പേ॰... ഉപ്പജ്ജിസ്സതീ''തിആദിനാ ച പച്ചുപ്പന്നേന അനാഗതകാലേ അനുലോമനയേ, ''യസ്സ രൂപക്ഖന്ധോ നുപ്പജ്ജതി, തസ്സ വേദനാക്ഖന്ധോ നുപ്പജ്ജിസ്സതീതി പഞ്ചവോകാരേ പരിനിബ്ബന്താനം അരൂപേ പച്ഛിമഭവികാനം...പേ॰... നുപ്പജ്ജിസ്സതീ''തിആദിനാ, ''യത്ഥ രൂപക്ഖന്ധോ നുപ്പജ്ജതി, തത്ഥ വേദനാക്ഖന്ധോ നുപ്പജ്ജിസ്സതീതി? ഉപ്പജ്ജിസ്സതീ''തിആദിനാ, ''യസ്സ യത്ഥ രൂപക്ഖന്ധോ നുപ്പജ്ജതി, തസ്സ തത്ഥ വേദനാക്ഖന്ധോ നുപ്പജ്ജിസ്സതീതി...പേ॰... പഞ്ചവോകാരേ പരിനിബ്ബന്താനം അരൂപേ പച്ഛിമഭവികാനം അസഞ്ഞസത്താ ചവന്താനം തേസം തത്ഥ...പേ॰... നുപ്പജ്ജിസ്സതീ''തിആദിനാ പടിലോമനയേ ച,

''യസ്സ രൂപക്ഖന്ധോ ഉപ്പജ്ജിത്ഥ, തസ്സ വേദനാക്ഖന്ധോ ഉപ്പജ്ജിസ്സതീതി? പച്ഛിമഭവികാനം ഉപ്പജ്ജിസ്സതീ''തിആദിനാ, ''യത്ഥ രൂപക്ഖന്ധോ ഉപ്പജ്ജിത്ഥ, തത്ഥ വേദനാക്ഖന്ധോ ഉപ്പജ്ജിസ്സതീതി...പേ॰... പഞ്ചവോകാരേ ഉപ്പജ്ജിസ്സതീ''തിആദിനാ, ''യസ്സ യത്ഥ രൂപക്ഖന്ധോ ഉപ്പജ്ജിത്ഥ, തസ്സ തത്ഥ വേദനാക്ഖന്ധോ ഉപ്പജ്ജിസ്സതീതി? പഞ്ചവോകാരേ പച്ഛിമഭവികാനം അസഞ്ഞസത്താനം...പേ॰... ഉപ്പജ്ജിസ്സതീ''തിആദിനാ അതീതേന അനാഗതകാലേ

അനുലോമനയേ, ‘‘യസ്സ രൂപക്ഖന്ധോ ഉപ്പജ്ജിത്ഥ, തസ്സ വേദനാക്ഖന്ധോ ഉപ്പജ്ജിസ്സതീതി? നത്ഥീ’’തിആദിനാ, ‘‘യത്ഥ രൂപക്ഖന്ധോ നുപ്പജ്ജിത്ഥ, തത്ഥ വേദനാക്ഖന്ധോ നുപ്പജ്ജിസ്സതീതി? ഉപ്പജ്ജിസ്സതീ’’തിആദിനാ, ‘‘യസ്സ യത്ഥ രൂപക്ഖന്ധോ നുപ്പജ്ജിത്ഥ, തസ്സ തത്ഥ വേദനാക്ഖന്ധോ നുപ്പജ്ജിസ്സതീതി…പേ॰… സുദ്ധാവാസാനം അരൂപേ പച്ഛിമഭവികാനം തേസം തത്ഥ രൂപക്ഖന്ധോ ച നുപ്പജ്ജിത്ഥ വേദനാക്ഖന്ധോ ച നുപ്പജ്ജിസ്സതീ’’തിആദിനാ പടിലോമനയേ ച സുദ്ധാ അത്ഥവിസേസാ ഉപലബ്ഭന്തി. തഥാപി ഗന്ഥവിത്ഥാരഭയേന അനവസേസതോ ന ദസ്സയിസ്സാമ, ദസ്സിതനയേനേവ സബ്ബത്ഥ പുച്ഛാവിസ്സജ്ജനം സക്കാ പണ്ഡിതേന ഞാതുന്തി അയം ഉപ്പാദവാരേ നയോ.

യഥാ ച ഉപ്പാദവാരേ ഛസു കാലഭേദേസു പച്ചേകം പുഗ്ഗലാദിഭേദതോ അനുലോമപടിലോമനയുഭയേന ഛ ഛ വാരാ, ഏകേകസ്മിം വാരേ ദസ ദസ കത്വാ സട്ഠി സട്ഠി യമകാനി, സബ്ബാനിപി സട്ഠിഅധികാനി തീണി യമകസതാനി, തതോ ദ്വിഗുണാ പുച്ഛാ, ദ്വിഗുണാ അത്ഥാ ച ഹോന്തി, ഏവം നിരോധവാരേ ഉപ്പാദനിരോധവാരേപി വേദിതബ്ബാ. തത്ഥ ച ‘‘യസ്സ രൂപക്ഖന്ധോ നിരുജ്ഝതി, തസ്സ വേദനാക്ഖന്ധോ നിരുജ്ഝതീതി…പേ॰… പഞ്ചവോകാരാ ചവന്താനം…പേ॰… നിരുജ്ഝതീ’’തിആദിനാ, ‘‘യസ്സ രൂപക്ഖന്ധോ ന നിരുജ്ഝതി, തസ്സ വേദനാക്ഖന്ധോ ന നിരുജ്ഝതീതി…പേ॰… സബ്ബേസം ഉപപജ്ജന്താനം…പേ॰… ന നിരുജ്ഝതീ’’തിആദിനാ നിരോധവാരേ, ‘‘യസ്സ രൂപക്ഖന്ധോ ഉപ്പജ്ജതി, തസ്സ വേദനാക്ഖന്ധോ നിരുജ്ഝതീതി? നോ. യസ്സ രൂപക്ഖന്ധോ നുപ്പജ്ജതി, തസ്സ വേദനാക്ഖന്ധോ ന നിരുജ്ഝതീതി…പേ॰… അരൂപം ഉപപജ്ജന്താനം അസഞ്ഞസത്താ ചവന്താനം തേസം രൂപക്ഖന്ധോ ച നുപ്പജ്ജതി, വേദനാക്ഖന്ധോ ച ന നിരുജ്ഝതീ’’തിആദിനാ ഉപ്പാദനിരോധവാരേ ച ഹേട്ഠാ വുത്താനുസാരേന സബ്ബത്ഥ പുച്ഛാവിസ്സജ്ജനനയോ ഞാതബ്ബോതി അയം പവത്തിവാരേ നയോ.

പരിഞ്ഞാവാരേ പന പുഗ്ഗലവാരാദീസു തീസു പുഗ്ഗലവാരോ ഏകോവ ലബ്ഭതി, ന ഓകാസപുഗ്ഗലോകാസവാരാ സദിസവിസ്സജ്ജനത്താ. യോ ഹി കോചി പുഗ്ഗലോ രൂപാദിം പരിജാനന്തോവ , യത്ഥ കത്ഥചി നിരുദ്ധോപി താദിസോവ ഹോതി, തസ്മാ ഛസു കാലഭേദേസു അനുലോമതോ പുഗ്ഗലവസേന ദ്വേ ദ്വേ വാരാ, ഏകേകസ്മിം വാരേ ദസ ദസ കത്വാ വീസതി വീസതി യമകാനീതി വീസം യമകസതം, തദ്ദിഗുണാ പുച്ഛാ, തദ്ദിഗുണാ ച അത്ഥാ വേദിതബ്ബാ. തത്ഥ ച ‘‘യോ രൂപക്ഖന്ധം പരിജാനാതി, സോ വേദനാക്ഖന്ധം പരിജാനാതീതി? ആമന്താ’’തിആദിനാ ച, ‘‘യോ രൂപക്ഖന്ധം ന പരിജാനാതി, സോ വേദനാക്ഖന്ധം ന പരിജാനാതീതി? ആമന്താ’’തി ആദിനാ ച അനുലോമപടിലോമതോ ആദിതോ തീസു കാലേസു സബ്ബപുച്ഛാനം ‘‘ആമന്താ ആമന്താ’’ത്വേവ വിസ്സജ്ജനം. ഇതരേസു പന തീസു മിസ്സകകാലേസു ‘‘യോ രൂപക്ഖന്ധം പരിജാനാതി, സോ വേദനാക്ഖന്ധം പരിജാനിത്ഥാതി? നോ. യോ വാ പന…പേ॰… നോ’’തി ഏവം ഇതരകാലദ്വയേപി അനുലോമനയേ ‘‘നോ നോ’’ത്വേവ വിസ്സജ്ജനം.

പടിലോമനയേ പന ‘‘യോ രൂപക്ഖന്ധം ന പരിജാനാതി, സോ വേദനാക്ഖന്ധം ന പരിജാനിത്ഥാതി? അരഹാ രൂപക്ഖന്ധം ന പരിജാനാതി, നോ ച സോ വേദനാക്ഖന്ധം ന പരിജാനിത്ഥ. അഗ്ഗമഗ്ഗസമങ്ഗിഞ്ച അരഹന്തഞ്ച ഠപേത്വാ അവസേസാ പുഗ്ഗലാ രൂപക്ഖന്ധഞ്ച ന പരിജാനന്തി,

വേദനാക്ഖന്ധഞ്ച ന പരിജാനിംസൂ''തിആദിനാ, ''യോ രൂപക്ഖന്ധം ന പരിജാനാതി, സോ വേദനാക്ഖന്ധം ന പരിജാനിസ്സതീതി? യേ മഗ്ഗം പടിലഭിസ്സന്തി, തേ രൂപക്ഖന്ധം ന പരിജാനന്തി, നോ ച വേദനാക്ഖന്ധം ന പരിജാനിസ്സന്തി. അരഹാ യേ ച പുഥുജ്ജനാ മഗ്ഗം ന പടിലഭിസ്സന്തി, തേ രൂപക്ഖന്ധഞ്ച ന പരിജാനന്തി, വേദനാക്ഖന്ധഞ്ച ന പരിജാനിസ്സന്തീ''തിആദിനാ ച, ''യോ രൂപക്ഖന്ധം ന പരിജാനിത്ഥ, സോ വേദനാക്ഖന്ധം ന പരിജാനിസ്സന്തീതി? യേ മഗ്ഗം പടിലഭിസ്സന്തി, തേ രൂപക്ഖന്ധം ന പരിജാനിംസു, നോ ച വേദനാക്ഖന്ധം ന പരിജാനിസ്സന്തി. അഗ്ഗമഗ്ഗസമങ്ഗീ യേ ച പുഥുജ്ജനാ മഗ്ഗം ന പടിലഭിസ്സന്തി, തേ രൂപക്ഖന്ധഞ്ച ന പരിജാനിംസു, വേദനാക്ഖന്ധഞ്ച ന പരിജാനിസ്സന്തീ''തിആദിനാ ച പുച്ഛാവിസ്സജ്ജനനയോ വേദിതബ്ബോ.

ഏത്ഥ ച അതീതാനാഗതപച്ചുപ്പന്നസങ്ഖാതാ തയോ അദ്ധാ പവത്തിവാരേ ചുതിപടിസന്ധിവസേന ന ലബ്ഭന്തി, പവത്തേ ചിത്തക്ഖണവസേനേവ ലബ്ഭന്തി. ലോകുത്തരമഗ്ഗക്ഖണസ്മിം ഹി നിബ്ബാനാരമ്മണേന ചിത്തേന പഞ്ചസു ഖന്ധേസു പരിഞ്ഞാകിച്ചനിപ്ഫത്തിയാ യം കഞ്ചി ഏകം ഖന്ധം പരിജാനന്തോ ഇതരമ്പി ''പരിജാനാതീ''തി അനുലോമപഞ്ഹേസു പരിഞ്ഞാകിച്ചസ്സ മത്ഥകപ്പത്തം അഗ്ഗമഗ്ഗസമങ്ഗിം സന്ധായ ''ആമന്താ''തി വിസ്സജ്ജനം വുത്തം. ''ന പരിജാനാതീ''തി പടിലോമപഞ്ഹേസു പുഥുജ്ജനാദയോ സന്ധായ ''ആമന്താ''തി വിസ്സജ്ജനം വുത്തന്തി വേദിതബ്ബം. ''പരിജാനിത്ഥാ''തി ഇമസ്മിം പന അതീതകാലവാരേ മഗ്ഗാനന്തരേ അഗ്ഗഫലേ ഠിതോപി പരിഞ്ഞാകിച്ചസ്സ നിട്ഠിതത്താ പരിജാനിത്ഥയേവ നാമ. ''പരിജാനാതീ''തി ച അഗ്ഗമഗ്ഗസമങ്ഗീ വുച്ചതി, ''പരിജാനിസ്സന്തീ''തി പുഥുജ്ജനാദയോ, തസ്മാ യോ ന പരിജാനാതി, സോ പരിജാനിത്ഥാതി വാ, പരിജാനിസ്സതീതിആദിനാ വാ വത്തും അസക്കുണേയ്യതായ ''ആമന്താ''തി വിസ്സജ്ജനം കതം.

പടിലോമനയേ പന ''അഗ്ഗമഗ്ഗസമങ്ഗിഞ്ച അരഹന്തഞ്ച ഠപേത്വാ''തി ഇദം അഗ്ഗമഗ്ഗസമങ്ഗിനോ ''ന പരിജാനാതീ''തി വചനം, അരഹതോ ച ''ന പരിജാനിത്ഥാ''തി വത്തും അസക്കുണേയ്യതായ വുത്തം, ''യേ ച പുഥുജ്ജനാ മഗ്ഗം ന പടിലഭിസ്സന്തീ''തി ഇമിനാ അതീതേ വിയ അനാഗതേപി അനന്തകാലം അമുച്ചനകാ സത്താ നാമ അത്ഥീതി ദസ്സേതി, തേ ച അരഹതാ നിട്ഠിതപരിഞ്ഞാകിച്ചേന, ''ന പരിജാനിസ്സന്തീ''തി വത്തബ്ബതം വാ ആപന്നേന സമകാ ജാതാ, സബ്ബത്ഥ ച ഏകം ഖന്ധം പരിജാനന്തോ സബ്ബം പരിജാനാതി, അപരിജാനന്തോപി ച സബ്ബം ന പരിജാനാതീതി വേദിതബ്ബന്തി അയം ഖന്ധയമകമാതികത്ഥസംവണ്ണനാനയോ.

ആയതനയമകമാതികത്ഥവണ്ണനാ

ആയതനയമകമാതികായ പന പാളിവവത്ഥാനാദികം സബ്ബം ഖന്ധയമകമാതികായ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം അഞ്ഞത്ര വിസേസാ , തത്രായം വിസേസോ - ''ദ്വാദസായതനാനീ''തി പദം ആദിം കത്വാ യാവ ''നായതനാ ന മനോ''തി, താവ പവത്താ അയം ആയതനമാതികാ നാമ. തത്ഥ ദ്വാദസായതനാനി ഉദ്ദിസിത്വാ യമകവസേന പുച്ഛാസു ഖന്ധപദം ഠപേത്വാ ചക്ഖാദീനി പഞ്ച അജ്ഝത്തികായതനാനി പഠമം വുത്താനി, പച്ഛാ രൂപാദിപഞ്ചബാഹിരായതനാനി, പരിയോസാനേ മനായതനധമ്മായതനാനീതി

ഏവം പാളിവവത്ഥാനേ പഞ്ഹേ. വിസ്സജ്ജനേ പന "ചക്ഖു ചക്ഖായതനന്തി? ദിബ്ബചക്ഖു പഞ്ഞാചക്ഖു ചക്ഖുമേവ, ന ചക്ഖായതനം, ചക്ഖായതനം ചക്ഖു ചേവ ചക്ഖായതനഞ്ച. സോതം സോതായതനന്തി? ദിബ്ബസോതം തണ്ഹാസോതം സോതമേവ, ന സോതായതനം. ഘാനം ഘാനായതനന്തി? ആമന്താ...പേ°... കായോ കായായതനന്തി? നാമകായോ ചിത്തകായോതിആദി കായോ, ന കായായതനം. രൂപം രൂപായതനന്തി? ഭൂതാദി, പിയരൂപാദി ച രൂപംവ, ന രൂപായതനം. സദ്ദോ സദ്ദായതനന്തി? ആമന്താ. ഗന്ധോ ഗന്ധായതനന്തി? സീലഗന്ധാദയോ ഗന്ധോവ, ന ഗന്ധായതനം. രസോ രസായതനന്തി? അത്ഥരസാദയോ രസോവ, ന രസായതനം. ധമ്മോ ധമ്മായതനന്തി? പരിയത്തിധമ്മാദയോ ധമ്മോവ, ന ധമ്മായതനം. ധമ്മായതനം ധമ്മോതി? ആമന്താ"തി അയം പണ്ണത്തിവാരേ വിസേസോ.

പവത്തിവാരേ പന "യസ്സ ചക്ഖായതനം ഉപ്പജ്ജതി, തസ്സ സോതായതനം ഉപ്പജ്ജതീതി? സചക്ഖുകാനം അസോതകാനം ഉപപജ്ജന്താനം തേസം ചക്ഖായതനം ഉപ്പജ്ജതി, നോ ച തേസം സോതായതനം ഉപ്പജ്ജതി. സചക്ഖുകാനം സസോതകാനം ഉപപജ്ജന്താനം തേസം ചക്ഖായതനഞ്ച ഉപ്പജ്ജതി, സോതായതനഞ്ച ഉപ്പജ്ജതി...പേ°... യസ്സ രൂപായതനം ഉപ്പജ്ജതി, തസ്സ മനായതനം ഉപ്പജ്ജതീതി? അചിത്തകാനം രൂപായതനം ഉപ്പജ്ജതി, നോ ച തേസം മനായതനം ഉപ്പജ്ജതി. പഞ്ചവോകാരേ ഉപ്പാദക്ഖണേ തദുഭയം ഉപ്പജ്ജതി. യസ്സ വാ പന മനായതനം ഉപ്പജ്ജതി, തസ്സ രൂപായതനം ഉപ്പജ്ജതീതി? അരൂപഭവവജ്ജിതേ സഞ്ഞാഭവേ ഉപപജ്ജന്താനം...പേ°... ഉപ്പജ്ജതി . യസ്സ രൂപായതനം ഉപ്പജ്ജതി, തസ്സ ധമ്മായതനം ഉപ്പജ്ജതീതി? ആമന്താ. യസ്സ വാ പന...പേ°... ഉപ്പജ്ജതീതി? അരൂപഭവവജ്ജിതേ സബ്ബത്ഥ ഉപ്പജ്ജതി. യസ്സ മനായതനം ഉപ്പജ്ജതി, തസ്സ ധമ്മായതനം ഉപ്പജ്ജതീതി? ആമന്താ, യസ്സ വാ പന...പേ°... ഉപ്പജ്ജതീതി? അസഞ്ഞഭവവജ്ജിതേ സബ്ബത്ഥ ഉപ്പജ്ജതീ"തി ഏവം സദ്ദായതനവജ്ജിതാ സേസായതനമാതികായമകയോജനാ യഥാനുരൂപം വേദിതബ്ബാ. സദ്ദായതനം ഹി പടിസന്ധിക്ഖണേ ന ലബ്ഭതി, അയം ഉപ്പാദവാരേ വിസേസോ, ഇമിനാ നയേന നിരോധവാരാദീസു, പരിഞ്ഞാവാരേ ച യോജനാവിസേസോ വേദിതബ്ബോ, സബ്ബത്ഥ ച ഖന്ധതോ ആയതനാനം ബഹുതാ ച യമകവാരബഹുതാ ച വേദിതബ്ബാ. സേസം താദിസമേവാതി അയം ആയതനയമകമാതികത്ഥസംവണ്ണനാനയോ.

ധാതുയമകമാതികത്ഥവണ്ണനാ

ധാതുയമകമാതികായ പന പാളിവവത്ഥാനം സബ്ബം ആയതനയമകമാതികായ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബന്തി അയം ധാതുയമകമാതികത്ഥസംവണ്ണനാനയോ.

സച്ചയമകമാതികത്ഥവണ്ണനാ

സച്ചയമകമാതികായ പന ഖന്ധയമകേ വുത്തനയേന വാരഭേദാ, കാലാദിഭേദാ ച വേദിതബ്ബാ, പാളിവവത്ഥാനേ പനേത്ഥ ചതുന്നം സച്ചാനം വസേന പദസോധനവാരോ പദസോധനമൂലചക്കവാരോ സുദ്ധസച്ചവാരോ സുദ്ധസച്ചമൂലചക്കവാരോതി ഇമേസു ചതൂസു വാരേസു യമകഗണനാ വേദിതബ്ബാ. പുച്ഛാവിസ്സജ്ജനേസു പന "ദുക്ഖം ദുക്ഖസച്ചന്തി? ആമന്താ. ദുക്ഖസച്ചം ദുക്ഖന്തി? കായികചേതസികം ദുക്ഖം ഠപേത്വാ അവസേസം

ദുക്ഖസച്ചം, ന ദുക്ഖം. കായികചേതസികം ദുക്ഖം പന ദുക്ഖഞ്ചേവ ദുക്ഖസച്ചഞ്ച. സമുദയോ സമുദയസച്ചന്തി? തണ്ഹം ഠപേത്വാ അവസേസാ സച്ചവിഭങ്ഗേ നിദ്ദിട്ഠാ കുസലാദിധമ്മാ സമുദയോ, ന സമുദയസച്ചം. തണ്ഹാ പന സമുദയോ ചേവ സമുദയസച്ചഞ്ച. സമുദയസച്ചം സമുദയോതി? ആമന്താ. നിരോധോ നിരോധസച്ചന്തി? തദങ്ഗനിരോധാദയോ, ഖണികനിരോധോ ച നിരോധോവ, ന നിരോധസച്ചം. നിബ്ബാനം പന നിരോധോ ചേവ നിരോധസച്ചഞ്ച. നിരോധസച്ചം നിരോധോതി? ആമന്താ. മഗ്ഗോ മഗ്ഗസച്ചന്തി? മിച്ഛാമഗ്ഗങ്ഗാദയോ മഗ്ഗോ, ന മഗ്ഗസച്ചം. അരിയമഗ്ഗോ പന മഗ്ഗോ ചേവ മഗ്ഗസച്ചഞ്ച. മഗ്ഗസച്ചം മഗ്ഗോതി? ആമന്താ''തിആദിനാ പണ്ണത്തിവാരേ നയോ വേദിതബ്ബോ.

പവത്തിവാരേ പന ''യസ്സ ദുക്ഖസച്ചം ഉപ്പജ്ജതി, തസ്സ സമുദയസച്ചം ഉപ്പജ്ജതീതി? സബ്ബേസം ഉപപജ്ജന്താനം പവത്തേ തണ്ഹാവിപ്പയുത്തചിത്തസ്സ ഉപ്പാദക്ഖണേ തേസം ദുക്ഖസച്ചം ഉപ്പജ്ജതി, നോ ച തേസം സമുദയസച്ചം ഉപ്പജ്ജതി. തണ്ഹായ ഉപ്പാദക്ഖണേ തദുഭയം ഉപ്പജ്ജതി. യസ്സ ദുക്ഖസച്ചം ഉപ്പജ്ജതി, തസ്സ മഗ്ഗസച്ചം ഉപ്പജ്ജതീതി...പേ॰... പഞ്ചവോകാരേ മഗ്ഗസ്സ ഉപ്പാദക്ഖണേ തദുഭയം ഉപ്പജ്ജതി. യസ്സ വാ പന...പേ॰... ഉപ്പജ്ജതീതി? അരൂപേ മഗ്ഗസ്സ ഉപ്പാദക്ഖണേ തേസം മഗ്ഗസച്ചം ഉപ്പജ്ജതി, നോ ച തേസം ദുക്ഖസച്ചം ഉപ്പജ്ജതി. പഞ്ചവോകാരേ തദുഭയം ഉപ്പജ്ജതി. യസ്സ സമുദയസച്ചം ഉപ്പജ്ജതി, തസ്സ മഗ്ഗസച്ചം ഉപ്പജ്ജതീതി? നോ, യസ്സ വാ പന...പേ॰... നോ''തിആദിനാ പുഗ്ഗലവാരേ, ''യത്ഥ ദുക്ഖസച്ചം ഉപ്പജ്ജതി, തത്ഥ സമുദയസച്ചം ഉപ്പജ്ജതീതി? അസഞ്ഞസത്തേ തത്ഥ ദുക്ഖസച്ചം ഉപ്പജ്ജതി, നോ ച തത്ഥ തദഞ്ഞം, അഞ്ഞത്ഥ തദുഭയമ്പി. യത്ഥ ദുക്ഖസച്ചം ഉപ്പജ്ജതി, തത്ഥ മഗ്ഗസച്ചം ഉപ്പജ്ജതീതി? അപായേ, അസഞ്ഞസത്തേ ച ദുക്ഖമേവ, നോ ച തത്ഥ തദഞ്ഞം, അഞ്ഞത്ഥ തദുഭയമ്പീ''തിആദിനാ ഓകാസവാരേ, പുഗ്ഗലോകാസവാരേപീതി ഏവം അനുലോമനയേ,

''യസ്സ ദുക്ഖസച്ചം നുപ്പജ്ജതി, തസ്സ സമുദയസച്ചം നുപ്പജ്ജതീതി? ആമന്താ. യസ്സ വാ പന...പേ॰... നുപ്പജ്ജതീതി? സബ്ബേസം ഉപപജ്ജന്താനം പവത്തേ തണ്ഹാവിപ്പയുത്തചിത്തസ്സ ഉപ്പാദക്ഖണേ സമുദയസച്ചം നുപ്പജ്ജതി, നോ ച തേസം ദുക്ഖസച്ചം നുപ്പജ്ജതി. സബ്ബേസം ചവന്താനം പവത്തേ ചിത്തസ്സ ഭങ്ഗക്ഖണേ അരൂപേ മഗ്ഗസ്സ ച ഫലസ്സ ച ഉപ്പാദക്ഖണേ തേസം സമുദയസച്ചഞ്ച നുപ്പജ്ജതി, ദുക്ഖസച്ചഞ്ച നുപ്പജ്ജതീ''തിആദിനാ, ''യത്ഥ ദുക്ഖസച്ചം നുപ്പജ്ജതി, തത്ഥ സമുദയസച്ചം നുപ്പജ്ജതീതി? നത്ഥി. യത്ഥ വാ പന സമുദയസച്ചം നുപ്പജ്ജതി, തത്ഥ ദുക്ഖസച്ചം നുപ്പജ്ജതീതി? ഉപ്പജ്ജതീ''തിആദിനാ ച, ''യസ്സ യത്ഥ ദുക്ഖസച്ചം നുപ്പജ്ജതി, തസ്സ തത്ഥ സമുദയസച്ചം നുപ്പജ്ജതീതി? ആമന്താ. യസ്സ വാ പന യത്ഥ സമുദയസച്ചം നുപ്പജ്ജതി, തസ്സ തത്ഥ ദുക്ഖസച്ചം നുപ്പജ്ജതീതി? സബ്ബേസം ഉപപജ്ജന്താനം പവത്തേ തണ്ഹാവിപ്പയുത്തചിത്തസ്സ ഉപ്പാദക്ഖണേ തേസം തത്ഥ സമുദയസച്ചം ഏവ നുപ്പജ്ജതി, നേതരം, സബ്ബേസം പന ചവന്താനം പവത്തേ ചിത്തസ്സ ഭങ്ഗക്ഖണേ അരൂപേ മഗ്ഗസ്സ ച ഫലസ്സ ച ഉപ്പാദക്ഖണേ തേസം തത്ഥ തദുഭയമ്പി നുപ്പജ്ജതീ''തിആദിനാ ച സബ്ബത്ഥ പടിലോമനയേ ച,

''യസ്സ ദുക്ഖസച്ചം ഉപ്പജ്ജിത്ഥ, തസ്സ സമുദയസച്ചം ഉപ്പജ്ജിത്ഥാതി? ആമന്താ. യസ്സ ദുക്ഖസച്ചം ഉപ്പജ്ജിത്ഥ, തസ്സ മഗ്ഗസച്ചം ഉപ്പജ്ജിത്ഥാതി?

അഭിസമേതാവീനം ഉപ്പജ്ജിത്ഥ, ന ഇതരേസ''ന്തിആദിനാ, ''യസ്സ യത്ഥ ദുക്ഖസച്ചം ഉപ്പജ്ജിത്ഥ, തസ്സ തത്ഥ സമുദയസച്ചം ഉപ്പജ്ജിത്ഥാതി? സുദ്ധാവാസാനം ദുതിയേ ചിത്തേ വത്തമാനേ അസഞ്ഞസത്താനം തത്ഥ ദുക്ഖസച്ചം ഉപ്പജ്ജിത്ഥ, നേതരം, ഇതരേസം തദുഭയം ഉപ്പജ്ജിത്ഥാ''തിആദിനാ, ''യസ്സ ദുക്ഖസച്ചം ഉപ്പജ്ജിസ്സതി, തസ്സ സമുദയസച്ചം ഉപ്പജ്ജിസ്സതീതി? അഗ്ഗമഗ്ഗസമങ്ഗീനം അരഹന്താനം യസ്സ ചിത്തസ്സ അനന്തരാ അഗ്ഗമഗ്ഗം പടിലഭിസ്സന്തി, തേസം ദുക്ഖസച്ചം ഉപ്പജ്ജിസ്സതി, നേതരം, ഇതരേസം തദുഭയം ഉപ്പജ്ജിസ്സതീ''തിആദിനാ ച, ''യസ്സ ദുക്ഖസച്ചം ഉപ്പജ്ജതി, തസ്സ സമുദയസച്ചം ഉപ്പജ്ജിത്ഥാതി? ആമന്താ, യസ്സ വാ പന...പേ॰... ഉപ്പജ്ജതീതി? സബ്ബേസം ചവന്താനം പവത്തേ ചിത്തസ്സ ഭങ്ഗക്ഖണേ അരൂപേ മഗ്ഗഫലുപ്പത്തിക്ഖണേ തേസം സമുദയസച്ചം ഉപ്പജ്ജിത്ഥ, നോ ച തേസം ദുക്ഖസച്ചം ഉപ്പജ്ജതി. സബ്ബേസം ഉപപജ്ജന്താനം പവത്തേ ചിത്തസ്സ ഉപ്പാദക്ഖണേ സമുദയസച്ചഞ്ച ഉപ്പജ്ജിത്ഥ , ദുക്ഖസച്ചഞ്ച ഉപ്പജ്ജതീ''തിആദിനാ ച സേസകാലഭേദേസു ച അനുലോമപടിലോമാദീസു ച വുത്താനുസാരേന ഉപ്പാദവാരേ സബ്ബത്ഥ വിസ്സജ്ജനനയോ യഥാനുരൂപം ഞാതബ്ബോ. ''യസ്സ ദുക്ഖസച്ചം നിരുജ്ഝതി, തസ്സ സമുദയസച്ചം നിരുജ്ഝതീതി...പേ॰... തണ്ഹായ ഭങ്ഗക്ഖണേ തേസം തദുഭയം നിരുജ്ഝതീ''തിആദിനാ നിരോധവാരേ, ഉപ്പാദനിരോധവാരേപീതി ഏവം പവത്തിവാരേ സബ്ബത്ഥ യഥാനുരൂപതോ യോജനാ വേദിതബ്ബാ.

തഥാ ''യോ ദുക്ഖസച്ചം പരിജാനാതി, സോ സമുദയസച്ചം പജഹതീതി? ആമന്താ''തിആദിനാ പരിഞ്ഞാവാരേപീതി ഏവമേത്ഥ പാളിനയോ ഞാതബ്ബോ.

അത്ഥവിനിച്ഛയേ പനേത്ഥ ഇദം ലക്ഖണം - പവത്തി വാരേ താവേത്ഥ നിരോധസച്ചം ന ലബ്ഭതേവ, സേസേസു പന തീസു സച്ചേസു സമുദയമഗ്ഗസച്ചാനി ഏകന്തേന പവത്തിയം ഏവ ലബ്ഭന്തി. ദുക്ഖസച്ചം ചുതിപടിസന്ധീസുപി പവത്തേപീതി ഏവമേത്ഥ യം യം സബ്ബത്ഥ ലബ്ഭതി, തസ്സ തസ്സ വസേന അത്ഥവിനിച്ഛയോ വേദിതബ്ബോ. തത്രിദം നയമുഖം - **സബ്ബേസം ഉപപജ്ജന്താന**ന്തി അന്തമസോ സുദ്ധാവാസാനമ്പി. തേപി ഹി ദുക്ഖസച്ചേനേവ ഉപ്പജ്ജന്തി. **തണ്ഹാവിപ്പയുത്തചിത്തസ്സാ**തി ഇദം ദുക്ഖസച്ചസമുദയസച്ചേസു ഏകകോട്ഠാസസ്സ ഉപ്പത്തിദസ്സനത്ഥം വുത്തം, തസ്മാ പഞ്ചവോകാരവസേനേവ ഗഹേതബ്ബം. ചതുവോകാരേ പന തണ്ഹാവിപ്പയുത്തഫലസമാപത്തിയാ ഉപ്പാദക്ഖണേ ഏകമ്പി സച്ചം നുപ്പജ്ജതി. **തദുഭയ**ന്തി ദുക്ഖസമുദയസച്ചദ്വയം. തസ്മിം ഹി ഖണേ തണ്ഹം ഠപേത്വാ സേസം ദുക്ഖസച്ചം നാമ ഹോതീതി തം സന്ധായേതം വുത്തം. മഗ്ഗസ്സ ഉപ്പാദക്ഖണേ പന രൂപമേവ ദുക്ഖസച്ചം നാമ, സേസാ മഗ്ഗസഹജാതാ ധമ്മാ സച്ചവിനിമുത്താവ. തേനേവ കാരണേന ''അരൂപേ മഗ്ഗസ്സ ഉപ്പാദക്ഖണേ തേസം മഗ്ഗസച്ചം ഉപ്പജ്ജതി, നോ ച തേസം ദുക്ഖസച്ചം ഉപ്പജ്ജതീ''തി വുത്തം. സബ്ബേസം ഉപപജ്ജന്താനം പവത്തേ തണ്ഹാവിപ്പയുത്തചിത്തസ്സ ഉപ്പാദക്ഖണേ. **തേസം തത്ഥാ**തി തേസം തസ്മിം ഉപപത്തിക്ഖണേ തണ്ഹാവിപ്പയുത്തചിത്തുപ്പത്തിക്ഖണേ ചാതി ഏവമേത്ഥ ഖണവസേന ഓകാസോ വേദിതബ്ബോ. അഞ്ഞേസുപി ഏവരൂപേസു ഏസേവ നയോ. **അനഭിസമേതാവീന**ന്തി അനഭിസമിതസച്ചാനന്തി ഇമിനാ നയമുഖേന സബ്ബത്ഥ അത്ഥവിനിച്ഛയോ വേദിതബ്ബോ.

പരിഞ്ഞാവാരേ പന ഞാതതീരണപഹാനവസേന തിസ്സോപി പരിഞ്ഞായോ ലബ്ഭന്തി. യസ്മാ പന ലോകുത്തരധമ്മേസു പരിഞ്ഞാനാമ നത്ഥി, തസ്മാ ഇധ ദ്വേ ഏവ സച്ചാനി ഗഹിതാനി. തത്ഥ "ദുക്ഖസച്ചം പരിജാനാതീ"തി ഞാതതീരണപരിഞ്ഞാവസേന വുത്തം, "സമുദയസച്ചം പജഹതീ"തി ഞാതപഹാനപരിഞ്ഞാവസേന , ഇതി ഇമാസം പരിഞ്ഞാനം വസേന സബ്ബത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. അയം സച്ചയമകമാതികത്ഥസംവണ്ണനാനയോ.

സങ്ഖാരയമകമാതികത്ഥവണ്ണനാ

സങ്ഖാരയമകമാതികായ പന ഹേട്ഠാ വുത്തനയേനേവ മഹാവാരന്തരാദിഭേദോ വേദിതബ്ബോ. അയം പനേത്ഥ വിസേസോ - മാതികായ താവ യഥാ ഹേട്ഠാ ഖന്ധാദയോ ധമ്മേ ഉദ്ദിസിത്വാ "രൂപം രൂപക്ഖന്ധോ"തിആദിനാ പദസോധനവാരോ ആരദ്ധോ, തഥാ അനാരഭിത്വാ "അസ്സാസപസ്സാസാ കായസങ്ഖാരോ"തിആദിനാ പഠമം തയോപി സങ്ഖാരാ വിഭജിത്വാ ദസ്സിതാ. തത്ഥ കായസ്സ സങ്ഖാരോ **കായസങ്ഖാരോ,** അസ്സാസപസ്സാസാ. "കായികാ ഏതേ ധമ്മാ കായപടിബദ്ധാ"തി (മ॰ നി॰ ൧.൪൬൩; സം॰ നി॰ ൪.൩൪൮) വചനതോ കാരണഭൂതസ്സ കരജകായസ്സ ഫലഭൂതോ ഏസ സങ്ഖാരോതി കായസങ്ഖാരോ. അപരോ നയോ - സങ്ഖരീയതീതി സങ്ഖാരോ. കേന സങ്ഖരീയതി? കായേന. അയം ഹി വാതോ വിയ ഭസ്താ കരജകായേന സങ്ഖരീയതി, ഏവമ്പി കായസ്സ സങ്ഖാരോതി കായസങ്ഖാരോ, കായേന കതോ അസ്സാസപസ്സാസവാതോതി അത്ഥോ. ചേതസാ വിതക്കേത്വാ വിചാരേത്വാ പച്ഛാ വാചം ഭിന്ദതി, തസ്മാ "വിതക്കവിചാരാ വചീസങ്ഖാരോ"തി (മ॰ നി॰ ൧.൪൬൩) വചനതോ പന സങ്ഖരോതീതി സങ്ഖാരോ, കിം സങ്ഖരോതി? വചിം. വചിയാ സങ്ഖാരോതി **വചീസങ്ഖാരോ,** വചീഭേദസമുട്ഠാപകസ്സ വിതക്കവിചാരദ്വയസ്സേതം നാമം. "സഞ്ഞാ ച വേദനാ ച ചേതസികാ ഏതേ ധമ്മാ ചിത്തപടിബദ്ധാ"തി (മ॰ നി॰ ൧.൪൬൩; സം॰ നി॰ ൪.൩൪൮) വചനതോയേവ പന തതിയപദേ സങ്ഖരീയതീതി സങ്ഖാരോ, കേന സങ്ഖരീയതി? ചിത്തേന, ഇതി ചിത്തസ്സ സങ്ഖാരോതി **ചിത്തസങ്ഖാരോ,** സബ്ബേസമ്പി ചിത്തസമുട്ഠാനാനം ചേതസികാനം ധമ്മാനം ഏതം അധിവചനം. വിതക്കവിചാരാനം പന വചീസങ്ഖാരഭാവേന വിസും ഗഹിതത്താ "ഠപേത്വാ വിതക്കവിചാരേ"തി വുത്തം.

ഇദാനി **"കായോ കായസങ്ഖാരോ"**തി പദസോധനവാരോ ആരദ്ധോ, തസ്സ അനുലോമനയേ തീണി, പടിലോമനയേ തീണീതി ഛ യമകാനി. പദസോധനമൂലചക്കവാരേ ഏകേകസങ്ഖാരമൂലകാനി ദ്വേ ദ്വേ കത്വാ അനുലോമനയേ ഛ, പടിലോമനയേ ഛാതി ദ്വാദസ യമകാനി. സുദ്ധസങ്ഖാരവാരേ പന യഥാ സുദ്ധഖന്ധവാരാദീസു "രൂപം ഖന്ധോ, ഖന്ധാ രൂപ"ന്തിആദിനാ നയേന യമകാനിവുത്താനി, ഏവം "കായോ സങ്ഖാരോ, സങ്ഖാരാ കായോ"തി അവത്വാ "കായസങ്ഖാരോ വചീസങ്ഖാരോ"തിആദിനാ നയേന കായസങ്ഖാരമൂലകാനി ദ്വേ, വചീസങ്ഖാരമൂലകം ഏകന്തി അനുലോമേ തീണി, പടിലോമേ തീണീതി ഛ യമകാനി വുത്താനി. കിം കാരണാ? സുദ്ധികഏകേകപദവസേന അത്ഥഭേദാഭാവതോ, കായസങ്ഖാരോതി പന ദ്വീഹിപി പദേഹി ഏകോവ അത്ഥോ ലബ്ഭതീതി അയം വിസേസോവ, തസ്മാ ഏകേകപദവസേന ന വുത്തം, "കായോ കായസങ്ഖാരോ"തിആദി പന വത്തബ്ബം സിയാ, സോപി നയോ പദസോധനവാരേ വിനാപി അത്ഥേന വചനം

യുജ്ജതീതി തത്ഥേവ വുത്തോ, ഇധ പന കായസങ്ഖാരാദീനം വചീസങ്ഖാരാദീഹി അഞ്ഞത്താ "കായസങ്ഖാരോ വചീസങ്ഖാരോ"തിആദിനാപി യമകാനി വുത്താനി. സുദ്ധസങ്ഖാരമൂലചക്കവാരോ പനേത്ഥ ന ഗഹിതോതി അയം താവേത്ഥ പാളിവവത്ഥാനേ വിസേസോ.

പണ്ഹവിസ്സജ്ജനേസു പന "കായോ കായസങ്ഖാരോതി? നോ, കായസങ്ഖാരോ കായോതി? നോ"തി വാ ഏവം സബ്ബത്ഥ പടിസേധോ. വിസ്സജ്ജനാനം കായാദീനം ഏവ കായസങ്ഖാരാദിനാമത്താ. ന ഹി കായാദയോ വിയ കായസങ്ഖാരാദീനം നാമം ഹോതി, പടിലോമേ പന ന കായോ ന കായസങ്ഖാരോതി യോ കായോ ന ഹോതി, സോ കായസങ്ഖാരോപി ന ഹോതീതി പുച്ഛായ അത്ഥോ, തസ്സാ കായസങ്ഖാരോ ന കായോ കായസങ്ഖാരോതി കായസങ്ഖാരോ കായോ ന ഹോതി, കായസങ്ഖാരോയേവ പനേസോ ഹോതി, കായഞ്ച കായസങ്ഖാരഞ്ച ഠപേത്വാ അവസേസം സങ്ഖതാസങ്ഖതാദിഭേദം സബ്ബം ന ച കായോ, ന ച കായസങ്ഖാരോതി വിസ്സജ്ജനം. സേസേസുപി ഏസേവ നയോ, ഇതരേസു ച അനുലോമപടിലോമേസു "കായോ കായസങ്ഖാരോതി? നോ, സങ്ഖാരാ വചീസങ്ഖാരോതി? വചീസങ്ഖാരോ സങ്ഖാരോ ചേവ വചീസങ്ഖാരോ ച, അവസേസാ സങ്ഖാരാ, ന വചീസങ്ഖാരോ, ന സങ്ഖാരാ ന വചീസങ്ഖാരോതി? ആമന്താ"തിആദിനാ സബ്ബത്ഥ പുച്ഛാവിസ്സജ്ജനനയോ വേദിതബ്ബോ.

പവത്തിവാരേ പന "യസ്സ കായസങ്ഖാരോ ഉപ്പജ്ജതി, തസ്സ വചീസങ്ഖാരോ ഉപ്പജ്ജതീതി? വിനാ വിതക്കവിചാരേഹി അസ്സാസപസ്സാസാനം ഉപ്പാദക്ഖണേ തേസം കായസങ്ഖാരോ ഉപ്പജ്ജതി, നേതരോ, സവിതക്കസവിചാരചിത്തസമങ്ഗീനം പന കാമാവചരസത്താനം തദുഭയമ്പി ഉപ്പജ്ജതി. യസ്സ വാ പന...പേ॰... ഉപ്പജ്ജതീതി? രൂപാരൂപഭവികാനം വിതക്കവിചാരുപ്പാദക്ഖണേ വചീസങ്ഖാരോവ ഉപ്പജ്ജതി, നേതരോ...പേ॰... യഥാവുത്തകാമാവചരാനം പന തദുഭയം ഉപ്പജ്ജതി. യസ്സ കായസങ്ഖാരോ ഉപ്പജ്ജതി, തസ്സ ചിത്തസങ്ഖാരോ ഉപ്പജ്ജതീതി? ആമന്താ...പേ॰... യസ്സ വാ പന...പേ॰... ഉപ്പജ്ജതീതി...പേ॰... അസ്സാസപസ്സാസാനം ഉപ്പാദക്ഖണേ തദുഭയം ഉപ്പജ്ജതി. യസ്സ വചീസങ്ഖാരോ ഉപ്പജ്ജതി, തസ്സ ചിത്തസങ്ഖാരോ ഉപ്പജ്ജതീതി? ആമന്താ...പേ॰... യത്ഥ കായസങ്ഖാരോ ഉപ്പജ്ജതി, തത്ഥ വചീസങ്ഖാരോ ഉപ്പജ്ജതീതി ? കാമാവചരസത്താനം ദുതിയജ്ഝാനേ തതിയജ്ഝാനേ തത്ഥ കായസങ്ഖാരോവ ഉപ്പജ്ജതി, നേതരോ, പഠമജ്ഝാനാദീസു പന തദുഭയം ഉപ്പജ്ജതി. യത്ഥ വാ പന ...പേ॰... ഉപ്പജ്ജതീതി? കാമാവചരേ ഉപ്പജ്ജതി, ന രൂപാരൂപഭവേസു. യത്ഥ കായസങ്ഖാരോ ഉപ്പജ്ജതി, തത്ഥ ചിത്തസങ്ഖാരോ ഉപ്പജ്ജതീതി? ആമന്താ. യത്ഥ വാ പന...പേ॰... ഉപ്പജ്ജതീതി? കാമാവചരസത്താനം ചതുത്ഥജ്ഝാനേ രൂപാരൂപഭവേ ച തത്ഥ ചിത്തസങ്ഖാരോവ ഉപ്പജ്ജതി, നേതരോ, ഇതരജ്ഝാനാദീസു പന തദുഭയം ഉപ്പജ്ജതീ"തിആദിനാ,

"യസ്സ കായസങ്ഖാരോ നുപ്പജ്ജതി, തസ്സ വചീസങ്ഖാരോ നുപ്പജ്ജതീതി? വിനാ അസ്സാസപസ്സാസേഹി വിതക്കവിചാരാനം ഉപ്പാദക്ഖണേ തേസം കായസങ്ഖാരോവ നുപ്പജ്ജതി, നേതരോ, സബ്ബേസം ചിത്തസ്സ ഭങ്ഗക്ഖണേ

വിനാ അസ്സാസപസ്സാസേഹി അവിതക്കഅവിചാരചിത്തസ്സ ഉപ്പാദക്ഖണേ നിരോധസമാപന്നാനം അസഞ്ഞസത്താനഞ്ച തദുഭയമ്പി നുപ്പജ്ജതി...പേ॰... യസ്സ കായസങ്ഖാരോ നുപ്പജ്ജതി, തസ്സ ചിത്തസങ്ഖാരോ നുപ്പജ്ജതീതി...പേ॰... സബ്ബചിത്താനം ഭങ്ഗക്ഖണേ നിരോധസമാപന്നാനം അസഞ്ഞസത്താനഞ്ച നുപ്പജ്ജതീ''തിആദിനാ ച, ''യത്ഥ കായസങ്ഖാരോ നുപ്പജ്ജതി, തത്ഥ വചീസങ്ഖാരോ നുപ്പജ്ജതീതി...പേ॰... ചതുത്ഥജ്ഝാനക്ഖണേ രൂപഭവാദീസു നുപ്പജ്ജതീ''തിആദിനാ ച, ''യസ്സ കായസങ്ഖാരോ ഉപ്പജ്ജിത്ഥ, തസ്സ വചീസങ്ഖാരോ ഉപ്പജ്ജിത്ഥാതി? ആമന്താ''തിആദിനാ, ''യസ്സ കായസങ്ഖാരോ നുപ്പജ്ജിത്ഥ, തസ്സ ചിത്തസങ്ഖാരോ നുപ്പജ്ജിത്ഥാതി? നത്ഥീ''തിആദിനാ, ''യസ്സ യത്ഥ കായസങ്ഖാരോ നുപ്പജ്ജിത്ഥ, തസ്സ തത്ഥ വചീസങ്ഖാരോ നുപ്പജ്ജിത്ഥാതി...പേ॰... ചതുത്ഥജ്ഝാനം സമാപന്നാനം സുദ്ധാവാസാനം ദുതിയേ ചിത്തേ വത്തമാനേ അസഞ്ഞസത്താനം തേസം തത്ഥ കായസങ്ഖാരോ ച നുപ്പജ്ജിത്ഥ വചീസങ്ഖാരോ ചാ''തിആദിനാ ച,

''യസ്സ കായസങ്ഖാരോ ഉപ്പജ്ജിസ്സതി, തസ്സ വചീസങ്ഖാരോ ഉപ്പജ്ജിസ്സതീതി? ആമന്താ. യസ്സ വാ പന...പേ॰... ഉപ്പജ്ജിസ്സതീതി? യസ്സ ചിത്തസ്സ അനന്തരാ കാമാവചരാനം പച്ഛിമചിത്തം ഉപ്പജ്ജിസ്സതി, രൂപാരൂപഭവേ പച്ഛിമഭവികാനം വചീസങ്ഖാരോവ ഉപ്പജ്ജിസ്സതി, ന കായസങ്ഖാരോ , അഞ്ഞേസം പന തദുഭയം ഉപ്പജ്ജിസ്സതീ''തിആദിനാ ച, ''യസ്സ കായസങ്ഖാരോ നുപ്പജ്ജിസ്സതി, തസ്സ വചീസങ്ഖാരോ നുപ്പജ്ജിസ്സതീതി...പേ॰... പച്ഛിമചിത്തസമങ്ഗീനം യസ്സ ചിത്തസ്സ അനന്തരാ അവിതക്കഅവിചാരം പച്ഛിമചിത്തം ഉപ്പജ്ജിസ്സതി, തേസം തദുഭയം നുപ്പജ്ജിസ്സതീ''തിആദിനാ സബ്ബകാലഭേദേസു യഥാനുരൂപതോ ഉപ്പാദവാരേ യോജനാനയോ വേദിതബ്ബോ. ''യസ്സ കായസങ്ഖാരോ നിരുജ്ഝതി, തസ്സ വചീസങ്ഖാരോ നിരുജ്ഝതീതി...പേ॰... പഠമജ്ഝാനം സമാപന്നാനം കാമാവചരാനം അസ്സാസപസ്സാസാനം ഭങ്ഗക്ഖണേ തദുഭയം നിരുജ്ഝതി. യസ്സ കായസങ്ഖാരോ നിരുജ്ഝതി, തസ്സ ചിത്തസങ്ഖാരോ നിരുജ്ഝതീതി? ആമന്താ''തിആദിനാ നിരോധവാരേ, ''യസ്സ കായസങ്ഖാരോ ഉപ്പജ്ജതി, തസ്സ വചീസങ്ഖാരോ നിരുജ്ഝതീതി? നോ''തിആദിനാ ഉപ്പാദനിരോധവാരേ ച,

''യോ കായസങ്ഖാരം പരിജാനാതി, സോ വചീസങ്ഖാരം പരിജാനാതീതി? ആമന്താ''തിആദിനാ പരിഞ്ഞാവാരേ ച ഹേട്ഠാ വുത്താനുസാരേന സബ്ബത്ഥ പാളിനയോ വേദിതബ്ബോ.

പവത്തിവാരേ പനേത്ഥ പച്ചുപ്പന്നകാലേ പുഗ്ഗലവാരസ്സ അനുലോമനയേ കായസങ്ഖാരമൂലകാനി ദ്വേ, വചീസങ്ഖാരമൂലകം ഏകന്തി തീണേവ യമകാനി ലബ്ഭന്തി. തസ്സ പടിലോമനയേപി ഓകാസവാരാദീസുപി ഏസേവ നയോ. ഏവമേത്ഥ സബ്ബവാരേസു തിണ്ണം തിണ്ണം യമകാനം വസേന യമകഗണനാ വേദിതബ്ബാ. അത്ഥവിനിച്ഛയേ പനേത്ഥ ഇദം ലക്ഖണം - ഇമസ്മിം ഹി സങ്ഖാരയമകേ ''അസ്സാസപസ്സാസാനം ഉപ്പാദക്ഖണേ, വിതക്കവിചാരാനം ഉപ്പാദക്ഖണേ''തിആദിവചനതോ (യമ॰ ൨.സങ്ഖാരയമക. ൬൫) പച്ചുപ്പന്നാദികാലഭേദോ പവത്തിവസേനാപി ഗഹേതബ്ബോ, ന ചുതിപടിസന്ധിവസേനേവ. ''ദുതിയജ്ഝാനേ തതിയജ്ഝാനേ തത്ഥ കായസങ്ഖാരോ ഉപ്പജ്ജതീ''തിആദിവചനതോ (യമ॰ ൨.സങ്ഖാരയമക.൨൧) ച ഝാനമ്പി ഓകാസവസേന ഗഹിതന്തി വേദിതബ്ബം. ഏവമേത്ഥ യം യം

ലബ്ഭതി, തസ്സ തസ്സ വസേന അത്ഥവിനിച്ഛയോ വേദിതബ്ബോ. തത്രിദം നയമുഖം - ''വിനാ വിതക്കവിചാരേഹീ''തി ദുതിയതതിയജ്ഝാനവസേന വുത്തം, ന ചതുത്ഥജ്ഝാനവസേന തത്ഥ അസ്സാസപസ്സാസാനം അഭാവതോ. ''ചിത്തസ്സ ഭങ്ഗക്ഖണേ''തി ഇദം കായസങ്ഖാരസ്സ ഏകന്തചിത്തസമുട്ഠാനത്താ വുത്തം, ഉപ്പജ്ജമാനമേവ ഹി ചിത്തം രൂപം, അരൂപം വാ സമുട്ഠാപേതി, ന ഭിജ്ജമാനം, ഠിതം വാ. ''പച്ഛിമചിത്തസമങ്ഗീന''ന്തി സബ്ബപച്ഛിമേന അപ്പടിസന്ധികചിത്തേന സമങ്ഗീനം ഖീണാസവാനം. ''അവിതക്കഅവിചാരം പച്ഛിമചിത്ത''ന്തി ഏത്ഥ രൂപാവചരാനം ദുതിയജ്ഝാനികാദിചുതിചിത്തവസേന, അരൂപാവചരാനഞ്ച ചതുത്ഥജ്ഝാനികചുതിചിത്തവസേന അത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ.

''യസ്സ കായസങ്ഖാരോ നിരുജ്ഝതി, തസ്സ ചിത്തസങ്ഖാരോ നിരുജ്ഝതീ''തി ഏത്ഥ നിയമതോ കായസങ്ഖാരസ്സ ചിത്തസങ്ഖാരേന സദ്ധിം ഏകക്ഖണേ നിരുജ്ഝനതോ ''ആമന്താ''തി പടിവചനം ദിന്നം ന ഏകചിത്തക്ഖണികത്താ. ചിത്തസങ്ഖാരോ ഹി കായസങ്ഖാരേന വിനാപി ഉപ്പജ്ജതി ച നിരുജ്ഝതി ച. കായസങ്ഖാരോ പന ചിത്തസമുട്ഠാനത്താ യേന ചിത്തേന സദ്ധിം ഉപ്പജ്ജതി, തതോ പട്ഠായ സത്തരസമേന സദ്ധിം നിരുജ്ഝതി, ഏസാ ചിത്തസമുട്ഠാനരൂപസ്സ ധമ്മതാ. യം പന വിഭങ്ഗപ്പകരണസ്സ സീഹളട്ഠകഥായ ''ചിത്തസമുട്ഠാനരൂപം സത്തരസമചിത്തസ്സ ഉപ്പാദക്ഖണേ നിരുജ്ഝതീ''തി വുത്തം, തം ഇമായ പാളിയാ വിരുജ്ഝതി. ''യസ്സ കായസങ്ഖാരോ ഉപ്പജ്ജതി, തസ്സ വചീസങ്ഖാരോ നിരുജ്ഝതീ''തി ഏത്ഥ യസ്മാ കായസങ്ഖാരോ ചിത്തസ്സ ഉപ്പാദക്ഖണേ ഉപ്പജ്ജതി, ന ച തസ്മിം ഖണേ വിതക്കവിചാരാ നിരുജ്ഝന്തി, തസ്മാ ''നോ''തി പടിസേധോ കതോ. ഇമിനാ നയമുഖേന സബ്ബത്ഥ വിനിച്ഛയോ വേദിതബ്ബോ. അയം സങ്ഖാരയമകമാതികത്ഥസംവണ്ണനാനയോ.

അനുസയയമകമാതികത്ഥവണ്ണനാ

അനുസയയമകമാതികായ പന പാളിവവത്ഥാനം താവ ഏവം വേദിതബ്ബം. അനുസയയമകേപി ഖന്ധയമകമാതികാദീസു വിയ ദേസനം അകത്വാ അഞ്ഞേന നയേന പാളിദേസനാ കതാ. കഥം? പഠമം താവ പരിച്ഛേദവാരോ പരിച്ഛിന്നുദ്ദേസവാരോതി ദ്വേ വാരാ ഉദ്ദേസവസേന ദേസിതാ, തതോ ഉപ്പത്തിട്ഠാനവാരോതി ഏകോ ഖുദ്ദകവാരോ. തതോ അനുസയവാരോ സാനുസയവാരോ പജഹനവാരോ പരിഞ്ഞാവാരോ പഹീനവാരോ ഉപ്പജ്ജനവാരോ ധാതുവാരോതി അനുസയേ യോജേത്വാ യമകവസേന പപഞ്ചതോ നിദ്ദിട്ഠാ സത്ത മഹാവാരാതി അട്ഠകനിദ്ദേസവസേന ദേസിതാ, ഏവം ദസഹി വാരേഹി അനുസയയമകദേസനാ കതാ. തേസു യേ ഇമേ ഹി പരിച്ഛേദവാരോതിആദിനാ ദ്വേ വാരാ ഉദ്ദേസവസേന വുത്താ, തേ ഇധ അനുസയയമകമാതികാതി ഗഹേതബ്ബാ.

തത്ഥ ഹി **സത്ത അനുസയാ**തി അയം ഗണനായ പരിച്ഛിന്ദിത്വാ അനുസയാനം ദേസിതത്താ പരിച്ഛേദവാരോ നാമ. **കാമരാഗാനുസയോ…പേ॰… അവിജ്ജാനുസയോ**തി അയം പരിച്ഛേദവസേന പരിച്ഛിന്നാനം നാമമത്തം ഉദ്ദിസിത്വാ ''ഇമേ നാമ തേ''തി ദേസിതത്താ പരിച്ഛിന്നുദ്ദേസവാരോ നാമ. തത്ഥ അനുത്താനത്ഥതോ താവ **അനുസയാ**തി കേനട്ഠേന അനുസയാ? അനുസയനട്ഠേന. കോ ഏസ അനുസയനട്ഠോ നാമാതി? അപ്പഹീനട്ഠോ.

കാമരാഗാനുസയാദയോ ഹി അപ്പഹീനട്ഠേന തസ്സ തസ്സ സന്താനേ അനുസേന്തി നാമ, തസ്മാ "അനുസയാ"തി വുച്ചന്തി, **അനുസേന്തീ**തി ച തം തം അനുരൂപം കാരണം ലഭിത്വാ ഉപ്പജ്ജന്തീതി അത്ഥോ. അഥാപി സിയാ - അനുസയനട്ഠോ നാമ അപ്പഹീനാകാരോ, അപ്പഹീനാകാരോ ച ന ഉപ്പജ്ജതി, തസ്മാ അനുസയാ ന ഉപ്പജ്ജന്തീതി. തത്രിദം പടിവചനം - അപ്പഹീനാകാരോ അനുസയോ, അനുസയോതി പന അപ്പഹീനട്ഠേന ഥാമഗതകിലേസോ വുച്ചതി, സോ ചിത്തസമ്പയുത്തോ സാരമ്മണോ സപ്പച്ചയട്ഠേന സഹേതുകോ ഏകന്താകുസലോവ ഹോതി **കഥാവത്ഥുസ്മിം** (കഥാ॰ ൭൮൭ ആദയോ) അനുസയാനം ചിത്തവിപ്പയുത്തഭാവസ്സ പടിസേധിതത്താ , സോ ച അതീതോപി ഹോതി, അനാഗതോപി പച്ചുപ്പന്നോപി, തസ്മാ ഉപ്പജ്ജതീതി വത്തും യുത്തം. തഥാ ഹി **ധമ്മസങ്ഗഹേ** മോഹസ്സ പദഭാജനേ ൩൯൦ "അവിജ്ജാനുസയോ അവിജ്ജാപരിയുട്ഠാനം...പേ॰... അയം തസ്മിം സമയേ മോഹോ ഹോതീ"തി (ധ॰ സ॰ ൩൯൦). ഇമസ്മിഞ്ച യമകേ ഉപ്പജ്ജനവാരേ "യസ്സ കാമരാഗാനുസയോ ഉപ്പജ്ജതി, തസ്സ പടിഘാനുസയോ ഉപ്പജ്ജതീ"തിആദി വുത്തം, തസ്മാ "അനുസേന്തീതി തം തം അനുരൂപം കാരണം ലഭിത്വാ ഉപ്പജ്ജന്തീ"തി യം വുത്തം, തം സുവുത്തന്തി വേദിതബ്ബം. **കാമരാഗാനുസയോ**തി കാമരാഗോ ച സോ അപ്പഹീനട്ഠേന അനുസയോ ചാതി കാമരാഗാനുസയോ. സേസപദേസുപി ഏസേവ നയോ. അയം താവേത്ഥ അനുത്താനത്ഥോ. അത്ഥവിനിച്ഛയോ പനേത്ഥാപി നിദ്ദേസനയമുഖദസ്സനവസേനേവ ഹോതി, നിദ്ദേസോ ചേത്ഥ ഹേട്ഠാ വുത്തോ.

ഉപ്പത്തിട്ഠാനവാരാദയോ അട്ഠ വാരാ ച, തത്രായം പാളിവവത്ഥാനാനുപുബ്ബികാമുഖമത്തപ്പകാസനാ. തേസം ഹി പഠമോ അനുസയാനം ഉപ്പത്തിട്ഠാനവാരോ നാമ. തത്ഥ വാരഭേദോ യമകയോജനവാരേ നത്ഥി, ഇതരേസു പന സത്തസു മഹാവാരേസു അത്ഥി. തേസു ഹി പഠമോ അനുസയവാരോ അനുലോമപടിലോമനയവസേന ദുവിധോ ഹോതി. തത്ഥ അനുലോമനയേ "യസ്സ യത്ഥ...പേ॰... അനുസേതീ"തി പുഗ്ഗലോകാസതദുഭയനാമവസേന തയോ അന്തരവാരാ ഹോന്തി, തേസു ഏകേകസ്മിം ഏകമൂലകദ്വിമൂലകതിമൂലകചതുമൂലകപഞ്ചമൂലകഛമൂലകാനം വസേന യമകഭേദാ ഹോന്തി. യഥാ ച അനുലോമനയേ, ഏവം പടിലോമനയേപി വേദിതബ്ബാ. യഥാ ചേത്ഥ അനുസയവാരേ, ഏവം സാനുസയവാരപജഹനവാരപരിഞ്ഞാവാരപഹീനവാരഉപ്പജ്ജനവാരേസു പഞ്ചസുപി. അയം പനേത്ഥ പുരിമേസു തീസു വാരേസു വിസേസോ. ഓകാസവാരേ "യത്ഥ തത്ഥാ"തി അവത്വാ "യതോ തതോ"തി നിസ്സക്കവചനേന ദേസനാ കതാ. സേസം താദിസമേവ . യോ പനായം സബ്ബപച്ഛിമോ ധാതുവാരോ നാമ, സോ പുച്ഛാവാരോ വിസ്സജ്ജനവാരോതി ദ്വിധാ ഠിതോ. തത്ഥ പുച്ഛാവാരോ അനുലോമപടിലോമവസേന ദുവിധോ. തസ്സാവസാനേ പുച്ഛാനുക്കമേന വിസ്സജ്ജനം കതന്തി. ഏവം താവേത്ഥ പാളിവവത്ഥാനം വേദിതബ്ബം.

തത്രിദം അട്ഠന്നം വാരാനം ആദിതോ പട്ഠായ മുഖമത്തദസ്സനം. "കത്ഥ കാമരാഗാനുസയോ അനുസേതി? കാമധാതുയാ ദ്വീസു വേദനാസു ഏത്ഥ കാമരാഗാനുസയോ അനുസേതി. കത്ഥ പടിഘാനുസയോ അനുസേതി? ദുക്ഖായ വേദനായ...പേ॰... മാനാനുസയോ കാമധാതുയാ ദ്വീസു വേദനാസു രൂപധാതുയാ അരൂപധാതുയാ ച അനുസേതി. ദിട്ഠാനുസയോ, വിചികിച്ഛാനുസയോ ച

സബ്ബസക്കായപരിയാപന്നേസു ധമ്മേസു, ഭവരാഗാനുസയോ രൂപാരൂപധാതൂസു, അവിജ്ജാനുസയോ സബ്ബസക്കായപരിയാപന്നേസു ധമ്മേസു അനുസേതീ''തി അയം താവ പഠമവാരേ പാളിനയോ.

തത്ഥ **കാമധാതുയാ ദ്വീസു വേദനാസൂ**തി കാമാവചരഭൂമിയം സുഖായ ചേവ ഉപേക്ഖായ ചാതി ദ്വീസു വേദനാസു, കാമരാഗാനുസയോ പന സഹജാതവസേന, ആരമ്മണവസേന ചാതി ദ്വീഹാകാരേഹി അനുസേതി ഉപ്പജ്ജതി, തത്ഥ അകുസലാഹി സുഖഉപേക്ഖാഹി സഹജാതോപി ഹുത്വാ താ ആരമ്മണം കത്വാപി ഉപ്പജ്ജതി. അവസേസാ പന കാമാവചരകുസലവിപാകകിരിയവേദനാ ആരമ്മണമേവ കത്വാ ഉപ്പജ്ജതി, ഇമാസു വേദനാസു അനുസയമാനോ ചേസ താഹി വേദനാഹി സമ്പയുത്തേസു സഞ്ഞാസങ്ഖാരവിഞ്ഞാണേസുപി അനുസേതിയേവ. ഇമാസം പന വേദനാനം അസ്സാദട്ഠേന കാമരാഗാനുസയുപ്പത്തിയാ സേസസമ്പയുത്തേഹി പധാനത്താ, ഓളാരികത്തേന വേനേയ്യാനം സുബോധത്താ ച ദ്വീസു വേദനാസുയേവ അനുസേതീതി വുത്തം, ഏവം ഉപരിപി. ന കേവലഞ്ചേസ അനുസയമാനോ ഇമാസു ദ്വീസു വേദനാസുയേവ, വേദനാസമ്പയുത്തേസു ധമ്മേസു ച അനുസേതി, ഇട്ഠേസു പന രൂപാദീസുപി അനുസേതി ഏവ. വുത്തമ്പി ചേതം **വിഭങ്ഗപ്പകരണേ** ''യം ലോകേ പിയരൂപം സാതരൂപം, ഏത്ഥ സത്താനം കാമരാഗാനുസയോ അനുസേതീ''തി (വിഭം॰ ൮൧൬), ഏത്ഥാനുസയയമകേപി വുത്തം ''ദുക്ഖായ വേദനായ രൂപധാതുയാ ഏത്ഥ കാമരാഗാനുസയോ നാനുസേതീ''തിആദി. ഏതേന വുത്താവസേസരൂപാദീസു ഛസുപി ആരമ്മണേസു അനുസേതീതി വുത്തം ഹോതി. ഇധ പന തം സബ്ബം അവത്വാ കിഞ്ചിദേവ പധാനത്താദിനാ കാരണേന വുത്തന്തി ഗഹേതബ്ബം.

ദുക്ഖായാതി ഏത്ഥ പടിഘചിത്തസമ്പയുത്താ ദ്വേ ദോമനസ്സവേദനാ, കായവിഞ്ഞാണസമ്പയുത്താ ദുക്ഖവേദനാ ചാതി തിസ്സോ വേദനാ, തം സമ്പയുത്താ ച ധമ്മാ, അനിട്ഠാ ഛ രൂപാദയോ ധമ്മാ പടിഘാനുസയസഹജാതവസേന, ആരമ്മണവസേന ച യഥാരഹം അനുസയനട്ഠാനം. കിം പന ഇതരാ ദ്വേ വേദനാ ഇട്ഠാരമ്മണം വാ പടിഘസ്സ ആരമ്മണം ന ഹോന്തീതി? നോ ന ഹോന്തി. പരിഹീനജ്ഝാനസ്സ ഹി നട്ഠം ഇട്ഠം സസമ്പയുത്തധമ്മം ഝാനമാരബ്ഭ ദോമനസ്സം ഉപ്പജ്ജതി, തം പന ആരമ്മണമത്തമേവ, നാനുസയനട്ഠാനം ഇട്ഠത്താ. അനിട്ഠംമേവ ഹി ഇട്ഠതോ പടിഹനനനിമിത്തം, യം പന തത്ഥുപ്പന്നം, തസ്സ പടിഘമത്തമേവ ഹോതി, ന പടിഘാനുസയോതി. പടിഘാനുസയോ ഹി അനിട്ഠാരമ്മണേ പടിഹനനവസേന ഉപ്പന്നോ ഥാമഗതോ കിലേസോ, ഇതരോ ദോമനസ്സേന സദ്ധിം ഉപ്പന്നോപി അത്തനോ പടിഹനനകിച്ചസ്സ അകരണതോ പടിഘാനുസയോ ന ഹോതി, അബ്ബോഹാരികത്തം ഗച്ഛതി. യഥാ ഹി പാണാതിപാതചേതനായ സദ്ധിം ഉപ്പന്നോപി ബ്യാപാദോ മനോകമ്മം നാമ ന ഹോതി, അബ്ബോഹാരികത്തം ഗച്ഛതി, ഏവന്തി ഗഹേതബ്ബം. തേനേവ നേക്ഖമ്മസ്സിതം ദോമനസ്സം സേവിതബ്ബം വുത്തം. മാനാനുസയസ്സ പന ദുക്ഖദോമനസ്സവജ്ജിതാ സബ്ബേ ലോകിയാ ധമ്മാ അനുസയനട്ഠാനം. ''ദുക്ഖായ വേദനായ അപരിയാപന്നേ ഏത്ഥ...പേ॰... മാനാനുസയോ ച നാനുസേതീ''തി ഹി വുത്തം. ദിട്ഠാനുസയവിചികിച്ഛാനുസയാനം പന ലോകുത്തരവജ്ജിതാ സബ്ബേപി ധമ്മാ അനുസയനട്ഠാനം. തേന വുത്തം ''സബ്ബസക്കായപരിയാപന്നേസു ധമ്മേസൂ''തി. തത്ഥ സംസാരവട്ടനിസ്സിതട്ഠേന സക്കായപരിയാപന്നേസു സബ്ബധമ്മേസൂതി

അഥോ. ഏവം അവിജ്ജാനുസയോപി വേദിതബ്ബോ. സബ്ബത്ഥ ച സഹജാതാരമ്മണഭേദോ ഹേട്ഠാ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബോ.

ഭവരാഗാനുസയോ പന കിഞ്ചാപി ദിട്ഠിവിപ്പയുത്തേസു ചതൂസു ചിത്തേസു ഉപ്പജ്ജനതോ സഹജാതവസേന കാമധാതുയാ ദ്വീസു വേദനാസു അനുസേതീതി വത്തബ്ബോ ഭവേയ്യ, സോ പന യസ്മാ രൂപാരൂപാവചരമേവാരമ്മണം ലഭതി, ന കാമാവചരാരമ്മണമേവ, അനുസയാനം പന തം ന അനുസയനട്ഠാനം, തസ്മാ ആരമ്മണവസേന നിയമം അകത്വാ ''രൂപധാതുയാ അരൂപധാതുയാ ഏത്ഥ ഭവരാഗാനുസയോ അനുസേതീ''തി വുത്തം. തം രാഗവസേന സോ ച സബ്ബോപി രാഗോ കാമരാഗാനുസയോ ഗഹേതബ്ബോതി അയം ഉപ്പത്തിട്ഠാനവാരേ നയോ.

ഇതരേസു പന സത്തസു മഹാവാരേസു താവ ''യസ്സ കാമരാഗാനുസയോ അനുസേതി, തസ്സ പടിഘാനുസയോ അനുസേതീതി? ആമന്താ. യസ്സ വാ പന പടിഘാനുസയോ അനുസേതി, തസ്സ കാമരാഗാനുസയോ അനുസേതീതി? ആമന്താ. യസ്സ കാമരാഗാനുസയോ അനുസേതി, തസ്സ മാനാനുസയോ അനുസേതീതി? ആമന്താ. യസ്സ വാ പന മാനാനുസയോ അനുസേതി, തസ്സ കാമരാഗാനുസയോ അനുസേതീതി? അനാഗാമിസ്സ മാനാനുസയോ അനുസേതി, നോ ച തസ്സ കാമരാഗാനുസയോ അനുസേതി, തിണ്ണം പുഗ്ഗലാനം മാനാനുസയോ ച അനുസേതി, കാമരാഗാനുസയോ ച അനുസേതി. യസ്സ കാമരാഗാനുസയോ അനുസേതി, തസ്സ ദിട്ഠാനുസയോ അനുസേതീതി? ദ്വിന്നം പുഗ്ഗലാനം കാമരാഗാനുസയോ അനുസേതി, നോ ച...പേ०... ദിട്ഠാനുസയോ ച അനുസേതി, യസ്സ വാ പന...പേ०... ആമന്താ. യസ്സ കാമരാഗാനുസയോ അനുസേതി, തസ്സ വിചികിച്ഛാനുസയോ അനുസേതീ''തി പുച്ഛായപി ദിട്ഠാനുസയസദിസമേവ വിസ്സജ്ജനം. യസ്സ കാമരാഗാനുസയോ അനുസേതി, തസ്സ ഭവരാഗാനുസയോ അനുസേതീതി? ആമന്താ. യസ്സ വാ പന...പേ०... അനുസേതീതി...പേ०... തിണ്ണം പുഗ്ഗലാനം ഭവരാഗാനുസയോ ച അനുസേതി, കാമരാഗാനുസയോ ച അനുസേതി. അവിജ്ജാനുസയേപി ഏസേവ നയോ. ഇമിനാ നയേന പടിഘാനുസയാദിമൂലികാസു പുച്ഛാസു വിസ്സജ്ജനനയോ വേദിതബ്ബോ. അയം ഏകമൂലകേ നയോ.

യസ്സ കാമരാഗാനുസയോ ച പടിഘാനുസയോ ച അനുസേതി, തസ്സ മാനാനുസയോ അനുസേതീതി? ആമന്താ. ദ്വിന്നം ദ്വിമൂലികാ...പേ०... പഞ്ചമൂലികാനം പന ഏകമൂലേ വുത്താനുസാരേന വിസ്സജ്ജനനയോ ഞാതബ്ബോ. തത്രായം പച്ഛിമാനുസയേ യോജനാ - ''യസ്സ കാമരാഗാനുസയോ ച പടിഘാനുസയോ ച മാനാനുസയോ ച ദിട്ഠാനുസയോ ച വിചികിച്ഛാനുസയോ ച ഭവരാഗാനുസയോ ച അനുസേതി, തസ്സ അവിജ്ജാനുസയോ അനുസേതീതി? ആമന്താ. യസ്സ വാ പന അവിജ്ജാനുസയോ അനുസേതി, തസ്സ കാമരാഗാനുസയോ ച...പേ०... ഭവരാഗാനുസയോ ച അനുസേതീതി? അനാഗാമിസ്സ അവിജ്ജാനുസയോ ച മാനാനുസയോ ച ഭവരാഗാനുസയോ ച അനുസേതി, ന ഇതരേ, ദ്വിന്നം പുഗ്ഗലാനം അവിജ്ജാനുസയോ ച കാമരാഗപടിഘമാനഭവരാഗാനുസയാ ച അനുസേന്തി, ന ദിട്ഠിവിചികിച്ഛാനുസയാ, പുഥുജ്ജനസ്സ പന സബ്ബേപി അനുസേന്തീ''തി അയം പുഗ്ഗലവാരേ നയോ.

ഓകാസവാരേ പന “യത്ഥ കാമരാഗാനുസയോ അനുസേതി, തത്ഥ പടിഘാനുസയോ അനുസേതീതി? നോ. യത്ഥ വാ പന...പേ०... അനുസേതീതി? നോ. യത്ഥ കാമരാഗാനുസയോ അനുസേതി, തത്ഥ മാനാനുസയോ അനുസേതീതി? ആമന്താ. യത്ഥ വാ പന മാനാനുസയോ അനുസേതി, തത്ഥ കാമരാഗാനുസയോ അനുസേതീതി? രൂപധാതുയാ അരൂപധാതുയാ എത്ഥ മാനാനുസയോ അനുസേതി , ന കാമരാഗാനുസയോ, കാമധാതുയാ ദ്വീസു വേദനാസു തദുഭയം അനുസേതി. യത്ഥ കാമരാഗാനുസയോ...പേ०... അനുസേതീതി? ആമന്താ. യത്ഥ വാ പന...പേ०... അനുസേതീതി? ദുക്ഖായ വേദനായ രൂപധാതുയാ അരൂപധാതുയാ എത്ഥ വിചികിച്ഛാനുസയോ അനുസേതി, ന കാമരാഗാനുസയോ, കാമധാതുയാ ദ്വീസു വേദനാസു തദുഭയം അനുസേതി. യത്ഥ കാമരാഗാനുസയോ...പേ०... അനുസേതി, തത്ഥ ഭവരാഗാനുസയോ അനുസേതീതി? നോ. യത്ഥ വാ പന...പേ०... നോ. യത്ഥ കാമരാഗാനുസയോ അനുസേതി, തത്ഥ അവിജ്ജാനുസയോ അനുസേതീതി? ആമന്താ. യത്ഥ വാ പന...പേ०... അനുസേതീതി? ദുക്ഖായ വേദനായ രൂപാരൂപധാതുയാ എത്ഥ അവിജ്ജാനുസയോ അനുസേതി, ന കാമരാഗാനുസയോ, കാമധാതുയാ ദ്വീസു വേദനാസു തദുഭയം അനുസേതി.

യത്ഥ പടിഘാനുസയോ അനുസേതി, തത്ഥ മാനാനുസയോ അനുസേതീതി? നോ. യത്ഥ വാ പന...പേ०... നോ. യത്ഥ പടിഘാനുസയോ അനുസേതി, തത്ഥ ദിട്ഠാനുസയോ വിചികിച്ഛാനുസയോ അനുസേതീതി? ആമന്താ. യത്ഥ വാ പന...പേ०... അനുസേതീതി? കാമധാതുയാ ദ്വീസു വേദനാസു രൂപാരൂപധാതുയാ എത്ഥ വിചികിച്ഛാനുസയോ അനുസേതി, ന പടിഘാനുസയോ, ദുക്ഖായ പന വേദനായ തദുഭയം അനുസേതി. യത്ഥ പടിഘാനുസയോ അനുസേതി, തത്ഥ ഭവരാഗാനുസയോ അനുസേതീതി? നോ. യത്ഥ വാ പന...പേ०... നോ. യത്ഥ പടിഘാനുസയോ അനുസേതി, തത്ഥ അവിജ്ജാനുസയോ അനുസേതീതി? ആമന്താ. യത്ഥ വാ പന...പേ०... അനുസേതീതി...പേ०... ദുക്ഖായ വേദനായ തദുഭയം അനുസേതി, അഞ്ഞത്ഥ അവിജ്ജാനുസയോ ച.

യത്ഥ മാനാനുസയോ അനുസേതി, തത്ഥ ദിട്ഠാനുസയോ വിചികിച്ഛാനുസയോ അനുസേതീതി? ആമന്താ. യത്ഥ വാ പന...പേ०... അനുസേതീതി? ദുക്ഖായ വേദനായ ദിട്ഠാനുസയോവ, നേതരോ , തദഞ്ഞേസു സബ്ബത്ഥ അനുസേതി. യത്ഥ മാനാനുസയോ അനുസേതി, തത്ഥ ഭവരാഗാനുസയോ അനുസേതീതി? കാമധാതുയാ ദ്വീസു വേദനാസു മാനാനുസയോ, നേതരോ, രൂപാരൂപധാതുയാ പന തദുഭയം അനുസേതി. യത്ഥ വാ പന...പേ०... ആമന്താ. യത്ഥ മാനാനുസയോ അനുസേതി, തത്ഥ അവിജ്ജാനുസയോ...പേ०... ആമന്താ. യത്ഥ വാ പന...പേ०... അനുസേതീതി? ദുക്ഖവേദനം ഠപേത്വാ തദഞ്ഞാസു സബ്ബത്ഥ തദുഭയം അനുസേതി. യത്ഥ ദിട്ഠാനുസയോ, തത്ഥ വിചികിച്ഛാനുസയോ...പേ०... ആമന്താ. യത്ഥ ദിട്ഠാനുസയോ, തത്ഥ ഭവരാഗാനുസയോ അനുസേതീതി? കാമധാതുയാ തീസു വേദനാസു ദിട്ഠാനുസയോവ, രൂപാരൂപഭവേസു തദുഭയം അനുസേതി. യത്ഥ വാ പന...പേ०... ആമന്താ. യത്ഥ ദിട്ഠാനുസയോ അനുസേതി, തത്ഥ അവിജ്ജാനുസയോ...പേ०... ആമന്താ. യത്ഥ വാ പന...പേ०... ആമന്താ. എസ നയോ വിചികിച്ഛാമൂലകേസുപി. യത്ഥ ഭവരാഗാനുസയോ, തത്ഥ അവിജ്ജാനുസയോ അനുസേതീതി? ആമന്താ. യത്ഥ വാ പന...പേ०... അനുസേതി, തത്ഥ കാമധാതുയാ

തീസു വേദനാസു അവിജ്ജാനുസയോവ, രൂപാരൂപഭവേസു പന തദുഭയം അനുസേതീ''തി അയമേത്ഥ ഏകമൂലനയോ.

''യസ്സ...പേ॰... നാനുസേതി. യസ്സ...പേ॰... നാനുസേതി മാനാനുസയോ, അരഹതോ പന തദുഭയമ്പി നാനുസേതി. യസ്സ വാ പന...പേ॰... ആമന്താ. യസ്സ കാമരാഗാനുസയോ നാനുസേതി, തസ്സ ദിട്ഠാനുസയോ വിചികിച്ഛാനുസയോ നാനുസേതീതി? ആമന്താ. യസ്സ വാ പന...പേ॰... നാനുസേതീതി? ദ്വിന്നം പുഗ്ഗലാനം വിചികിച്ഛാനുസയോവ നാനുസേതി, നേതരോ, അനാഗാമിഅരഹന്താനം തദുഭയമ്പി നാനുസേതീ''തിആദിനാ നയേന പുഗ്ഗലവാരേ,

''യത്ഥ കാമരാഗാനുസയോ നാനുസേതി, തത്ഥ പടിഘാനുസയോ നാനുസേതീതി? ദുക്ഖായ വേദനായ കാമരാഗാനുസയോവ നാനുസേതി, നേതരോ, രൂപാരൂപധാതുപരിയാപന്നേസു തദുഭയം നാനുസേതി. യത്ഥ വാ പന...പേ॰... നാനുസേതീതി ? കാമധാതുയാ ദ്വീസു വേദനാസു പടിഘാനുസയോവ, രൂപാരൂപപരിയാപന്നേസു പന തദുഭയം നാനുസേതി. യത്ഥ കാമരാഗാനുസയോ നാനുസേതി, തത്ഥ മാനാനുസയോ നാനുസേതീതി? രൂപാരൂപധാതൂസു കാമരാഗാനുസയോവ, ദുക്ഖായ പന വേദനായ, അപരിയാപന്നേസു ച തദുഭയം നാനുസേതി. യത്ഥ വാ പന...പേ॰... ആമന്താ. യത്ഥ കാമരാഗാനുസയോ നാനുസേതി, തത്ഥ ദിട്ഠാനുസയോ, വിചികിച്ഛാനുസയോ നാനുസേതീതി? ദുക്ഖായ വേദനായ രൂപാരൂപധാതൂസു കാമരാഗാനുസയോവ, അപരിയാപന്നേ പന തദുഭയം നാനുസേതീ''തിആദിനാ നയേന ഓകാസവാരേ ച,

''യസ്സ യത്ഥ കാമരാഗാനുസയോ നാനുസേതി, തസ്സ തത്ഥ പടിഘാനുസയോ നാനുസേതീതി? തിണ്ണം പുഗ്ഗലാനം ദുക്ഖായ വേദനായ കാമരാഗാനുസയോവ, രൂപാരൂപപരിയാപന്നേസു തദുഭയം നാനുസേതി, ദ്വിന്നം പുഗ്ഗലാനം സബ്ബത്ഥ തദുഭയം നാനുസേതി. യസ്സ വാ പന യത്ഥ...പേ॰... നാനുസേതീതി? തിണ്ണം പുഗ്ഗലാനം കാമധാതുയാ ദ്വീസു വേദനാസു പടിഘാനുസയോവ, രൂപാരൂപപരിയാപന്നേസു തദുഭയം നാനുസേതി, ദ്വിന്നം പുഗ്ഗലാനം സബ്ബത്ഥ തദുഭയം നാനുസേതി. യസ്സ യത്ഥ കാമരാഗാനുസയോ നാനുസേതി, തസ്സ തത്ഥ മാനാനുസയോ നാനുസേതീതി? തിണ്ണം പുഗ്ഗലാനം രൂപാരൂപധാതുയാ കാമരാഗാനുസയോവ, നേതരോ, ദുക്ഖായ വേദനായ, അപരിയാപന്നേ ച തദുഭയം നാനുസേതി, അനാഗാമിസ്സ കാമധാതുയാ ദ്വീസു വേദനാസു രൂപാരൂപധാതുയാ കാമരാഗാനുസയോവ, അരഹതോ പന സബ്ബത്ഥ തദുഭയം നാനുസേതീ''തിആദിനാ പുഗ്ഗലോകാസവാരേ ച വുത്താനുസാരേന നയോ ഞാതബ്ബോതി അയം പാളിനയോ.

തത്ഥ ''യസ്സ കാമരാഗാനുസയോ അനുസേതി, തസ്സ പടിഘാനുസയോ അനുസേതീ''തി ഏത്ഥ യദേതം ''ആമന്താ''തി പടിവചനം ദിന്നം, തം ദുദ്ദിന്നം വിയ ഖായതി. കസ്മാ? കാമരാഗപടിഘാനം ഏകക്ഖണേ അനുപ്പത്തിതോ. യഥാ ഹി ''യസ്സ മനായതനം ഉപ്പജ്ജതി, തസ്സ ധമ്മായതനം ഉപ്പജ്ജതീ''തിആദീസു മനായതനധമ്മായതനാദീനി ഏകക്ഖണേ ഉപ്പജ്ജന്തി, ന തഥാ കാമരാഗപടിഘാ, വിസുഞ്ഞേവ ഉപ്പജ്ജനതോ, തസ്മാ ഏത്ഥ ''നോ''തി പടിസേധോ കത്തബ്ബോ സിയാ, തം പന അകത്വാ ''ആമന്താ''തി പടിവചനസ്സ ദിന്നത്താ ഹേട്ഠാ

യമകേസു വിയ ഏത്ഥ ഖണപച്ചുപ്പന്നവസേന വത്തമാനവോഹാരം അഗ്ഗഹേത്വാ അഞ്ഞഥാ ഗഹേതബ്ബോ. കഥം ഗഹേതബ്ബോ? അപ്പഹീനവസേന. അപ്പഹീനതം ഹി സന്ധായ അയം അനുസേതീതി വത്തമാനവോഹാരോ വുത്തോ, ന ഖണപച്ചുപ്പന്നതം, തസ്മാ ഇമിസ്സാ പുച്ഛായ യസ്സ കാമരാഗാനുസയോ അപ്പഹീനോ, ന അനുപ്പത്തിധമ്മതം ആപാദിതോ, തസ്സ പടിഘാനുസയോ അപ്പഹീനോ, ന അനുപ്പത്തിധമ്മതം ആപാദിതോ, തസ്സ പടിഘാനുസയോ അപ്പഹീനോതി ഏവമത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ. യസ്മാ ച തേസു കാമരാഗപടിഘേസു യസ്സേകോ അപ്പഹീനോ, തസ്സ ഇതരോപി അപ്പഹീനോവ ഹോതി, തസ്മാ "ആമന്താ"തി വുത്തം. ഇതോ പരേസുപി ഏവരൂപേസു ഉപ്പജ്ജതിവാരാദിവിസ്സജ്ജനേസു ഏസേവ നയോ. **തിണ്ണം പുഗ്ഗലാനന്തി** പുഥുജ്ജനസോതാപന്നസകദാഗാമീനം. **ദ്വിന്നന്തി** സോതാപന്നസകദാഗാമീനം. ഏവം ഉപ്പജ്ജനം ദീപിതം. ഓകാസവാരസ്സ പഠമദുതിയപുച്ഛാസു യസ്മാ കാമരാഗപടിഘാ ഏകചിത്തേ ന ഉപ്പജ്ജന്തി, തസ്മാ "നോ"തി പടിസേധോ കതോ. ദുകമൂലാദീസു ച യസ്മാ കാമരാഗപടിഘാദയോ ഏകസ്മിം ഠാനസങ്ഖാതേ ചിത്തേ, ആരമ്മണേ വാ ന ഉപ്പജ്ജന്തി, തസ്മാ "നത്ഥീ"തി തത്ഥ പടിക്ഖേപോ കതോ, അയം പുച്ഛാ അപുബ്ബാ ഏവാതി അധിപ്പായോ. പുഗ്ഗലോകാസവാരേ **ചതുന്നന്തി** പുഥുജ്ജനസോതാപന്നസകദാഗാമിഅനാഗാമീനം. പടിലോമേ **ദ്വിന്നന്തി** അനാഗാമിഅരഹന്തേ സന്ധായ വുത്തന്തി അയം അനുസയവാരേ നയോ.

സാനുസയവാരേ പന "യോ കാമരാഗാനുസയേന സാനുസയോ, സോ പടിഘാനുസയേന സാനുസയോതി? ആമന്താ...പേ॰... മാനാനുസയേന സാനുസയോതി? ആമന്താ. യോ വാ പന മാനാനുസയേന സാനുസയോ, സോ കാമരാഗാനുസയേന സാനുസയോതി? അനാഗാമീ മാനാനുസയേനേവ, ന കാമരാഗാനുസയേന, തയോ പന പുഗ്ഗലാ തദുഭയേനാപി അനുസയേനാ"തി ഇമിനാ നയേന സേസേസു ദുകമൂലാദീസു പുച്ഛാവിസ്സജ്ജനനയോ ഞാതബ്ബോ, അയം പുഗ്ഗലവാരേ നയോ.

"യതോ കാമരാഗാനുസയേന സാനുസയോ, തതോ പടിഘാനുസയേന സാനുസയോതി? നോ...പേ॰... മാനാനുസയേന സാനുസയോതി? ആമന്താ. യതോ വാ പന മാനാനുസയേന സാനുസയോ, തതോ കാമരാഗാനുസയേന സാനുസയോതി? രൂപാരൂപധാതുയാ മാനാനുസയേനേവ, നേതരേന, കാമധാതുയാ ദ്വീസു വേദനാസു തദുഭയേനാപീ"തിആദിനാ ഓകാസവാരേ ച,

"യോ യതോ കാമരാഗാനുസയേന സാനുസയോ, സോ തതോ പടിഘാനുസയേന സാനുസയോതി? നോ"തിആദിനാ പുഗ്ഗലോകാസവാരേ ചാതി ഏവം അനുലോമനയേ ച, "യോ കാമരാഗാനുസയേന നിരനുസയോ, സോ പടിഘാനുസയേന നിരനുസയോതി? ആമന്താ"തിആദിനാ പടിലോമനയേപി സബ്ബത്ഥ അനുസയവാരേ വുത്താനുസാരതോ പുച്ഛാവിസ്സജ്ജനനയോ ഞാതബ്ബോ.

തത്ഥ **യതോ കാമരാഗാനുസയേന സാനുസയോതി** യതോ കാരണതോ ഉപ്പന്നേന കാമരാഗാനുസയേന സാനുസയോ, കിം സോ തതോ കാരണതോ ഉപ്പന്നപടിഘാനുസയേനപി സാനുസയോതി വുച്ചതി. യസ്മാ പനേതേ ദ്വേ ഏകസ്മാ ഠാനാ ന ഉപ്പജ്ജന്തി, തസ്മാ "നോ"തി പടിസേധോ കതോ സേസം താദിസമേവാതി അയം സാനുസയവാരേ നയോ.

പജഹനവാരേ പന “യോ കാമരാഗാനുസയം പജഹതി, സോ പടിഘാനുസയം പജഹതീതി? ആമന്താ…പേ॰… മാനാനുസയം പജഹതീതി? തദേകട്ഠം പജഹതി. യോ വാ പന മാനാനുസയം പജഹതി, സോ കാമരാഗാനുസയം പജഹതീതി? നോ…പേ॰… സോ ദിട്ഠാനുസയം വിചികിച്ഛാനുസയം പജഹതീതി? നോ. യോ വാ പന വിചികിച്ഛാനുസയം പജഹതി, സോ കാമരാഗാനുസയം പജഹതീതി ? തദേകട്ഠം പജഹതി. യോ… പേ॰… ഭവരാഗാനുസയം അവിജ്ജാനുസയം പജഹതീതി? തദേകട്ഠം പജഹതി… പേ॰… യോ കാമരാഗാനുസയഞ്ച പടിഘാനുസയഞ്ച മാനാനുസയഞ്ച…പേ॰… പജഹതീതി? നത്ഥീ”തിആദിനാ പുഗ്ഗലവാരേ,

“യതോ കാമരാഗാനുസയം പജഹതി, തതോ പടിഘാനുസയം പജഹതീതി? നോ…പേ॰… യതോ കാമരാഗാനുസയം പജഹതി, തതോ മാനാനുസയം പജഹതീതി? ആമന്താ. യതോ വാ പന മാനാനുസയം പജഹതി, തതോ കാമരാഗാനുസയം പജഹതീതി? രൂപാരൂപധാതുയാ തതോ മാനാനുസയമേവ, കാമധാതുയാ പന ദ്വീസു വേദനാസു തതോ മാനാനുസയം പജഹതീ”തിആദിനാ ഓകാസവാരേ ച,

“യോ യതോ കാമരാഗാനുസയം പജഹതി, സോ തതോ പടിഘാനുസയം പജഹതീതി? നോ…പേ॰… മാനാനുസയം പജഹതീതി? തദേകട്ഠം പജഹതി…പേ॰… വിചികിച്ഛാനുസയം പജഹതീതി? നോ. യോ വാ പന യതോ വിചികിച്ഛാനുസയം പജഹതി, സോ തതോ കാമരാഗാനുസയം പജഹതീതി? അട്ഠമകോ ദുക്ഖായ വേദനായ രൂപാരൂപധാതുയാ സോ തതോ വിചികിച്ഛാനുസയം പജഹതി, നോ ച സോ തതോ കാമരാഗാനുസയം പജഹതി, സ്വേവ പുഗ്ഗലോ കാമധാതുയാ ദ്വീസു വേദനാസു സോ തതോ വിചികിച്ഛാനുസയം പജഹതി, കാമരാഗാനുസയം തദേകട്ഠം പജഹതീ”തിആദിനാ പുഗ്ഗലോകാസവാരേ ചാതി ഏവം അനുലോമനയേ ച, “യോ കാമരാഗാനുസയം ന പജഹതി, സോ പടിഘാനുസയം ന പജഹതീതി? ആമന്താ…പേ॰… വിചികിച്ഛാനുസയം ന പജഹതീതി ? അട്ഠമകോ കാമരാഗാനുസയം ന പജഹതി, നേതരം, അനാഗാമിമഗ്ഗസമങ്ഗിം, അട്ഠമകഞ്ച ഠപേത്വാ അവസേസാ പുഗ്ഗലാ തദുഭയം ന പജഹന്തീ”തിആദിനാ പടിലോമനയേ ച സബ്ബത്ഥ പുച്ഛാവിസ്സജ്ജനനയോ ഞാതബ്ബോ.

തത്ഥ **പജഹതീ**തി തേന തേന മഗ്ഗേന പഹാനപരിഞ്ഞാവസേന പജഹതി. **തദേകട്ഠ**ന്തി പഹാനേകട്ഠതം സന്ധായ വുത്തം. പഠമമഗ്ഗാദിനാ ഹി ന കേവലം ദിട്ഠാദികാ ഏവ ധമ്മാ പഹീയന്തി, അഥ ഖോ അപായഗമനിയാ തേന കാമരാഗപടിഘമാനാദയോപി പഹീയന്തി ഏവ. പഠമമഗ്ഗവജ്ഝാ ഹി കാമരാഗാ, അപായഗമനിയാ ച മാനാവിജ്ജാദയോപി, തതിയമഗ്ഗവജ്ഝാതി പഹാനേകട്ഠാ ഹുത്വാ പഹീയന്തി ഏവാതി “നോ”തി അരഹത്തമഗ്ഗട്ഠം സന്ധായ വുത്തം. സോ ഹി കാമരാഗാനുസയംയേവ പഹീനത്താ ന പജഹതീതി. **യതോ കാമരാഗാനുസയം പജഹതീ**തി യതോ ഉപ്പജ്ജനകം കാമരാഗാനുസയം പജഹതീതി അത്ഥോ, **അട്ഠമകോ**തി സോതാപത്തിമഗ്ഗട്ഠോ. സോ ഹി ദക്ഖിണേയ്യക്കമേന അരഹത്തഫലട്ഠതോ പട്ഠായ ഗണിയമാനോ അട്ഠമകോ നാമ. പടിലോമനയേ **അനാഗാമിമഗ്ഗസമങ്ഗിഞ്ച അട്ഠമകഞ്ച ഠപേത്വാ അവസേസാ**തി പുഥുജ്ജനസേസസേഖാസേഖാ. തേസു ഹി പുഥുജ്ജനാ പഹാനപരിഞ്ഞായ അഭാവേന ന പജഹന്തി, സേസാ തേസം പഹീനത്താതി

ഇമിനാ നയേന സബ്ബത്ഥ വിനിച്ഛയോ വേദിതബ്ബോതി അയം പജഹനവാരേ നയോ.

പരിഞ്ഞാവാരോ പന "യോ കാമരാഗാനുസയം പരിജാനാതി, സോ പടിഘാനുസയം പരിജാനാതീ"തിആദിനാ പജഹനവാരസദിസോവ. അയമ്പി ഹി പജഹനവാരോ വിയ മഗ്ഗട്ഠാനഞ്ഞേവ വസേന വിസ്സജ്ജിതോ. തത്ഥ **പരിജാനാതീ**തി തീഹി പരിഞ്ഞാഹി പരിജാനാതീതി അത്ഥോ. അയം പരിഞ്ഞാവാരേ നയോ.

പഹീനവാരേ പന "യസ്സ കാമരാഗാനുസയോ പഹീനോ, തസ്സ പടിഘാനുസയോ പഹീനോതി? ആമന്താ...പേ॰... മാനാനുസയോ പഹീനോതി? അനാഗാമിസ്സ കാമരാഗാനുസയോവ, അരഹതോ പന മാനാനുസയോപി പഹീനോ"തിആദിനാ പുഗ്ഗലവാരേ, "യത്ഥ കാമരാഗാനുസയോ പഹീനോ, തത്ഥ പടിഘാനുസയോ പഹീനോതി? ന വത്തബ്ബോ പഹീനോതി വാ അപ്പഹീനോതി വാ. യത്ഥ വാ പന...പേ॰... ന വത്തബ്ബോ...പേ॰... തത്ഥ മാനാനുസയോ പഹീനോതി? ആമന്താ. യത്ഥ വാ പന...പേ॰... പഹീനോതി? രൂപാരൂപധാതുയാ എത്ഥ മാനാനുസയോ പഹീനോ, കാമരാഗാനുസയോ ന വത്തബ്ബോ, കാമധാതുയാ ദ്വീസു വേദനാസു എത്ഥ തദുഭയം പഹീന"ന്തിആദിനാ ഓകാസവാരേ, പുഗ്ഗലോകാസവാരേതി എവം അനുലോമനയേ, "യസ്സ കാമരാഗാനുസയോ അപ്പഹീനോ, തസ്സ പടിഘാനുസയോ അപ്പഹീനോതി? ആമന്താ. യസ്സ വാ പന...പേ॰... ആമന്താ...പേ॰... യസ്സ വാ പന മാനാനുസയോ അപ്പഹീനോ, തസ്സ കാമരാഗാനുസയോ അപ്പഹീനോതി? അനാഗാമിസ്സ മാനാനുസയോവ, തിണ്ണം പുഗ്ഗലാനം തദുഭയം അപ്പഹീന"ന്തിആദിനാ പടിലോമനയേ ച വുത്തനയേനേവ പുച്ഛാവിസ്സജ്ജനനയോ ഞാതബ്ബോ.

എത്ഥ ച ഫലട്ഠവസേനേവ അത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ മഗ്ഗട്ഠാനം പഹീനകിലേസത്താഭാവാ. തേസം ഹി അനുസയാ പഹീയന്തി എവ, ന പന പഹീനാതി അനാഗാമിആദയോ ഫലട്ഠാവ ഗഹേതബ്ബാ, ഓകാസവാരേ പന "ന വത്തബ്ബോ"തി ഇദം ഉഭിന്നം ഉപ്പത്തിട്ഠാനസ്സ അസാധാരണത്താ വുത്തം. അഞ്ഞം ഹി കാമരാഗാനുസയസ്സ ഉപ്പത്തിട്ഠാനം, അഞ്ഞം പടിഘാനുസയസ്സ. അഭാവിതമഗ്ഗസ്സ ച യത്ഥ അനുസയോ ഉപ്പജ്ജതി, മഗ്ഗേ ഭാവിതേ തത്ഥേവ സോ പഹീനോ നാമ ഹോതി, തസ്മാ സോ തത്ഥ പഹീനോതി വാ, അപ്പഹീനോതി വാ ന വത്തബ്ബോ, സബ്ബത്ഥാപി പന സയം അഭാവേന തത്ഥ അപ്പഹീനോതി ന വത്തബ്ബോ. ഉഭിന്നം പന സാധാരണട്ഠാനം സന്ധായ "ആമന്താ"തി വുത്തം. മാനാനുസയോ ഹി കാമധാതുയാ വേദനാദ്വയസങ്ഖാതേ സാധാരണട്ഠാനേ കാമരാഗേന സദ്ധിം പഹീനോ നാമ ഹോതി . **യസ്സ കാമരാഗാനുസയോ അപ്പഹീനോ**തി പുഥുജ്ജനസ്സ, സോതാപത്തിസകദാഗാമിഫലട്ഠാനഞ്ച വസേന അത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ. "തിണ്ണം പുഗ്ഗലാന"ന്തി ഹി വുത്തം. സേസം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവാതി അയം പഹീനവാരേ നയോ.

ഉപ്പജ്ജനവാരേ പന "യസ്സ കാമരാഗാനുസയോ ഉപ്പജ്ജതി, തസ്സ പടിഘാനുസയോ ഉപ്പജ്ജതീ"തിആദിനാ സബ്ബത്ഥ അനുസയവാരസദിസോവാതി അയം ഉപ്പജ്ജനവാരേ നയോ.

ധാതുവാരേ പന "കാമധാതുയാ ചുതസ്സ കാമധാതും ഉപപജ്ജന്തസ്സ കതി അനുസയാ അനുസേന്തി, കതി അനുസയാ നാനുസേന്തി, കതി അനുസയാ

ഭങ്ഗാ? കാമധാതുയാ ചുതസ്സ രൂപധാതും ഉപപജ്ജന്തസ്സ...പേ॰... കതി ഭങ്ഗാ? കാമധാതുയാ ചുതസ്സ അരൂപധാതും ഉപപജ്ജന്തസ്സ...പേ॰... രൂപധാതും ഉപപജ്ജന്തസ്സ ന അരൂപധാതും ഉപപജ്ജന്തസ്സ...പേ॰... കതി ഭങ്ഗം? കാമധാതുയാ ചുതസ്സ ന കാമധാതും, ന അരൂപധാതും ഉപപജ്ജന്തസ്സ...പേ॰... ന രൂപധാതും ന അരൂപധാതും ഉപപജ്ജന്തസ്സ. ന കാമധാതും ന രൂപധാതും ഉപപജ്ജന്തസ്സ കതി ഭങ്ഗാ''തി ഏവം കാമധാതുമൂലകാ നവ പുച്ഛാ, തഥാ ''രൂപധാതുയാ ചുതസ്സാ''തിആദിനാ രൂപധാതുമൂലകാ നവ, അരൂപധാതുയാ നവ ചാതി സത്തവീസതി അനുലോമപുച്ഛാ, തഥാ ''ന കാമധാതുയാ ചുതസ്സാ''തിആദിനാ സത്തവീസതി പടിലോമപുച്ഛാ ച, തഥാ ''ന കാമധാതുയാ ന അരൂപധാതുയാ ചുതസ്സ കാമധാതും ഉപപജ്ജന്തസ്സാ''തിആദിനാ സത്തവീസതി ദുകമൂലകാ പുച്ഛാ ചാതി ഏവം പുച്ഛാവാരേ ഏകാസീതി പുച്ഛാ വേദിതബ്ബാ.

തത്ഥ **അനുസേന്തീ**തി ചിത്തസന്താനേ അനുഗതാ ഹുത്വാ കതി അനുസേന്തി, **ഭങ്ഗാ**തി അനുസേന്തി ച നാനുസേന്തി ചാതി ഏവം കതി വിഭജിതബ്ബാതി അത്ഥോ. **ന കാമധാതും ഉപപജ്ജന്തസ്സാ**തി കാമധാതുവിരഹിതാ ദ്വേ രൂപാരൂപധാതുയോ ഉപപജ്ജന്തസ്സ. **ന കാമധാതും ന രൂപധാതു**ന്തി അരൂപധാതും ഉപപജ്ജന്തസ്സ. **ന കാമധാതുയാ**തി രൂപാരൂപധാതൂഹി ചുതസ്സ, ഏവം സേസേസുപി സബ്ബത്ഥ പടിസന്ധിവസേന, ധാതുവസേന ച അത്ഥോ വേദിതബ്ബോതി അയം ഉദ്ദേസവാരേ നയോ.

നിദ്ദേസവാരേ പനസ്സ ''കാമധാതുയാ ചുതസ്സ കാമധാതും ഉപപജ്ജന്തസ്സ കസ്സചി സത്ത അനുസയാ അനുസേന്തി, കസ്സചി പഞ്ച അനുസയാ അനുസേന്തി, അനുസയാ ഭങ്ഗാ നത്ഥി, കാമധാതുയാ ചുതസ്സ രൂപധാതും ഉപപജ്ജന്തസ്സ കസ്സചി സത്ത അനുസയാ അനുസേന്തി, കസ്സചി പഞ്ച, കസ്സചി തയോ ...പേ॰... ഭങ്ഗാ നത്ഥീ''തി ഇമിനാ നയേന സബ്ബത്ഥ വിസ്സജ്ജനം വേദിതബ്ബം, അയം പനേത്ഥ വിസേസോ - രൂപധാതുയാ ചുതസ്സ കാമധാതും ഉപപജ്ജന്തസ്സ സത്തേവ അനുസയാ അനുസേന്തി, തഥാ ''അരൂപധാതുയാ ചുതസ്സ കാമധാതും ഉപപജ്ജന്തസ്സാ''തിആദീസുപി, അരൂപധാതുയാ പന ചുതസ്സ രൂപധാതുയാ ഉപപത്തി നത്ഥി, ഹേട്ഠാ ഉപപജ്ജമാനോ കാമധാതും ഏവ ഉപപജ്ജതി, സത്തേവ അനുസയാ അനുസേന്തീതി ഏവം അഞ്ഞേസുപി ഏവരൂപേസു വിസ്സജ്ജനനയോ വേദിതബ്ബോതി അയം വിസേസോ, സേസം വുത്തനയമേവാതി അയമേത്ഥ പാളിനയോ.

തത്ഥ **കസ്സചി സത്താ**തി പുഥുജ്ജനവസേന വുത്തം, **പഞ്ചാ**തി സോതാപന്നസകദാഗാമീനം വസേന. തേസം ഹി ദിട്ഠിവിചികിച്ഛാനുസയാ പഹീനാതി, കാമധാതുയാ പന അനാഗാമീനം ഉപപത്തിഅഭാവതോ പഠമവാരേ ''കസ്സചി തയോ''തി ന വുത്തം, രൂപാരൂപധാതൂസു ഉപ്പജ്ജനവാരേസു ഏവ വുത്തം...പേ॰... അനാഗാമീനം ഹി കാമരാഗപടിഘാനമ്പി പഹീനത്താ തയോവ അനുസയാ അനുസേന്തി, ഇധ ച അനുസയാനം ഉപ്പത്തിവസേന നയോ, അനുസയാനം അനുസയനം അഗ്ഗഹേത്വാ അപ്പഹീനഭാവേന പടിസന്ധിക്ഖണേ അപി അനുസയനം ഗഹേതബ്ബം. **സത്തേവാ**തി അരിയസാവകസ്സ രൂപാരൂപധാതുയാ ചുതസ്സ ഹേട്ഠാ കാമഭവാദീസു ഉപപത്തി നാമ നത്ഥി, പുഥുജ്ജനസ്സേവ ഹോതി, തസ്മാ ''സത്തേവാ''തി നിയമേത്വാ വുത്തം, അരൂപധാതുയാ ചുതസ്സ രൂപധാതുയാ ഉപപത്തി നത്ഥീതി. കസ്മാ നത്ഥി?

അരൂപീനം രൂപജ്ഝാനസ്സ അഭാവാ. തേ ഹി സബ്ബസോ രൂപസഞ്ഞാനം സമതിക്കമനരൂപധാതും ഉപപന്നാതി. സേസം നയതോ സുവിഞ്ഞേയ്യമേവാതി അയം ധാതുവാരേ നയോ. അയം അനുസയയമകമാതികത്ഥസംവണ്ണനാനയോ.

ചിത്തയമകമാതികത്ഥവണ്ണനാ

ചിത്തയമകമാതികായം പന പാളിവവത്ഥാനം താവ ഏവം വേദിതബ്ബം. ഇമിസ്സം ഹി മാതികായം പുഗ്ഗലവാരോ ധമ്മവാരോ പുഗ്ഗലധമ്മവാരോതി ആദിതോവ തയോ സുദ്ധികമഹാവാരാ ഹോന്തി, തത്ഥ "യസ്സ ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി ന നിരുജ്ഝതീ"തി ഏവം പുഗ്ഗലവസേന ചിത്തസ്സ ഉപ്പജ്ജനനിരുജ്ഝനാദിഭേദം ദീപേന്തോ ഗതോ **പുഗ്ഗലവാരോ** നാമ. "യം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി ന നിരുജ്ഝതീ"തി ഏവം ധമ്മവസേനേവ ചിത്തസ്സ ഉപ്പജ്ജനനിരുജ്ഝനാദിഭേദം ദീപേന്തോ ഗതോ **ധമ്മവാരോ** നാമ. "യസ്സ യം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി ന നിരുജ്ഝതീ"തി ഏവം ഉഭയവസേനേവ ചിത്തസ്സ ഉപ്പജ്ജനനിരുജ്ഝനാദിഭേദം ദീപേന്തോ ഗതോ **പുഗ്ഗലധമ്മവാരോ** നാമ.

തതോ "യസ്സ സരാഗം ചിത്ത"ന്തിആദീനം സോളസന്നം പദാനം വസേന അപരേ സരാഗാദിപദവിസേസിതാ സോളസ പുഗ്ഗലവാരാ, സോളസ ധമ്മവാരാ, സോളസ പുഗ്ഗലധമ്മവാരാതി അട്ഠചത്താലീസ മിസ്സകവാരാ ഹോന്തി, തേ സരാഗാദിപദമത്തം ദസ്സേത്വാ സംഖിത്താ. തതോ "യസ്സ കുസലം ചിത്ത"ന്തിആദിനാ നയേന ഛസട്ഠിദ്വിസതസങ്ഖാതാനം അഭിധമ്മമാതികാപദാനം വസേന അപരേ കുസലാദിപദവിസേസിതാ ഛസട്ഠിദ്വിസതപുഗ്ഗലവാരാ, ഛസട്ഠിദ്വിസതധമ്മവാരാ, ഛസട്ഠിദ്വിസതപുഗ്ഗലധമ്മവാരാതി അട്ഠനവുതിസത്തസതാ മിസ്സകവാരാ ഹോന്തി, തേപി കുസലാദിപദമത്തം ദസ്സേത്വാ സംഖിത്തായേവ, യാനിപേത്ഥ സനിദസ്സനാദീനി പദാനി ചിത്തേന സദ്ധിം ന യുജ്ജന്തി, താനി മോഘപുച്ഛാവസേന ഗഹിതാനീതി.

തേസു പന തീസു വാരേസു സബ്ബപഠമേ സുദ്ധികപുഗ്ഗലമഹാവാരേ താവ ഉപ്പാദനിരോധകാലസമ്ഭേദവാരോ ഉപ്പാദുപ്പന്നവാരോ നിരോധുപ്പന്നവാരോ ഉപ്പാദവാരോ നിരോധവാരോ ഉപ്പാദനിരോധവാരോ ഉപ്പജ്ജമാനനനിരോധവാരോ ഉപ്പജ്ജമാനുപ്പന്നവാരോ നിരുജ്ഝമാനുപ്പന്നവാരോ ഉപ്പന്നുപ്പാദവാരോ അതീതാനാഗതവാരോ ഉപ്പന്നുപ്പജ്ജമാനവാരോ നിരുദ്ധനിരുജ്ഝമാനവാരോ അതിക്കന്തകാലവാരോ ചാതി ചുദ്ദസ അന്തരവാരാ, തേസു ഉപ്പാദവാരോ നിരോധവാരോ ഉപ്പാദനിരോധവാരോതി ഇമേസു തീസു വാരേസു പച്ചേകം വത്തമാനാതീതസ്സ, വത്തമാനാനാഗതസ്സ, അതീതാനാഗതസ്സ ചാതി തിണ്ണം കാലഭേദാനം വസേന അനുലോമപടിലോമതോ ഛ ഛ കത്വാ അട്ഠാരസ യമകാനി, ഉപ്പന്നുപ്പാദവാരേ അതീതാനാഗതകാലവസേന അനുലോമതോ ദ്വേ, പടിലോമതോ ദ്വേതി ചത്താരി യമകാനി, സേസേസു ആദിതോ നിദ്ദിട്ഠേസു തീസു, അന്തരേ നിദ്ദിട്ഠേസു തീസു, അവസാനേ നിദ്ദിട്ഠേസു ചതൂസൂതി ദസസു വാരേസു അനുലോമതോ ഏകം, പടിലോമതോ ഏകന്തി ദ്വേ ദ്വേ കത്വാ വീസതി യമകാനി, ഏവം സബ്ബേസുപി ചുദ്ദസസു അന്തരവാരേസു ദ്വാചത്താലീസ യമകാനി, ചതുരാസീതി പുച്ഛാ, അട്ഠസട്ഠിഅത്ഥസതം ഹോതി. യഥാ ച ഏകസ്മിം സുദ്ധികപുഗ്ഗലമഹാവാരേ, തഥാ സുദ്ധികധമ്മമഹാവാരേ, സുദ്ധികപുഗ്ഗലധമ്മമഹാവാരേപീതി തീസു മഹാവാരേസു ഛബ്ബീസതിയമകസതം, തതോ ദിഗുണാ പുച്ഛാ, ദിഗുണാ അത്ഥാ

ച വേദിതബ്ബാ, ഇദം പന വാരത്തയം സരാഗാദിവസേന സോളസഗുണം, കുസലാദിവസേന ഛസട്ഠിദ്വിസതഗുണം കത്വാ ഇമിസ്സാ ചിത്തയമകമാതികായ അനേകാനി യമകസഹസ്സാനി, തദ്ദിഗുണാ പുച്ഛാ, തദ്ദിഗുണാ അത്ഥാ ച ഹോന്തി, പാഠോ പന സംഖിത്തോ. ഏവമേത്ഥ പാളിവവത്ഥാനം വിദിത്വാ ഇദാനി അനുത്താനപദത്ഥാനുസാരേന വിഭങ്ഗനയസഹിതോ സങ്ഖേപത്ഥവണ്ണനാനയോ ഏവം വേദിതബ്ബോ.

യസ്സ ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതീതി യസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ചിത്തം ഉപ്പാദക്ഖണസമങ്ഗിതായ ഉപ്പജ്ജതി. **ന നിരുജ്ഝതീ**തി നിരോധക്ഖണം അപ്പത്തതായ ന നിരുജ്ഝതി. **തസ്സ ചിത്ത**ന്തി കിം തസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ തതോ പട്ഠായ ചിത്തം നിരുജ്ഝിസ്സതീതി പുച്ഛാ, തസ്സാ ച, ''പച്ഛിമചിത്തസ്സ ഉപ്പാദക്ഖണേ തേസം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി ന നിരുജ്ഝതി, നിരുജ്ഝിസ്സതി നുപ്പജ്ജിസ്സതി, ഇതരേസം ചിത്തസ്സ ഉപ്പാദക്ഖണേ തേസം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി ന നിരുജ്ഝതി, നിരുജ്ഝിസ്സതി ചേവ ഉപ്പജ്ജിസ്സതി ചാ''തി വിസ്സജ്ജനം. തത്ഥ **തേസം ചിത്ത**ന്തി യേസം ഖീണാസവാനം പച്ഛിമചിത്തസങ്ഖാതസ്സ ചുതിചിത്തസ്സ ഉപ്പാദക്ഖണേ വത്തതി, തേസം തദേവ ചുതിചിത്തം ഉപ്പാദപ്പത്തതായ ഉപ്പജ്ജതി നാമ, ഭങ്ഗം അപ്പത്തതായ ന നിരുജ്ഝതി നാമ, ഇദാനി പന ഭങ്ഗം പത്വാ തം തേസം ചിത്തം നിരുജ്ഝിസ്സതി, തതോ അപ്പടിസന്ധികത്താ അഞ്ഞം നുപ്പജ്ജിസ്സതി. **ഇതരേസ**ന്തി പച്ഛിമചിത്തസമങ്ഗിം ഖീണാസവം ഠപേത്വാ അവസേസാനം സേഖാസേഖപുഥുജ്ജനാനം നിരുജ്ഝിസ്സതി ചേവ അഞ്ഞം പന തസ്മിം വാ അത്തഭാവേ ഉപ്പജ്ജിസ്സതി ചാതി അത്ഥോ.

''യസ്സ വാ പന ചിത്തം നിരുജ്ഝിസ്സതി നുപ്പജ്ജിസ്സതി, തസ്സ ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി ന നിരുജ്ഝതീ''തി ഇമിസ്സാ ദുതിയപുച്ഛായ പച്ഛിമചിത്തസമങ്ഗിനോ ഖീണാസവസ്സ ചിത്തം സന്ധായ ''ആമന്താ''തി വിസ്സജ്ജനം. ''യസ്സ ചിത്തം നുപ്പജ്ജതി നിരുജ്ഝതി, തസ്സ ചിത്തം ന നിരുജ്ഝിസ്സതി ഉപ്പജ്ജിസ്സതീ''തി പുച്ഛായ ''നോ''തി പടിസേധോവ വിസ്സജ്ജനം. ന ഉപ്പജ്ജതി നിരുജ്ഝതീതി ഹി ഭങ്ഗക്ഖണേ അരഹതോ പച്ഛിമചിത്തമ്പി സേസാനം ഭിജ്ജമാനചിത്തമ്പി പുച്ഛതി, തതോ പട്ഠായ പന അരഹതോ താവ ചിത്തം ന നിരുജ്ഝിസ്സതീതി സക്കാ വത്തും, ഉപ്പജ്ജിസ്സതീതി പന ന സക്കാ, തസ്മാ ''നോ''തി ഏത്ഥ പടിസേധോ കതോ, ''യസ്സ വാ പന ചിത്തം ന നിരുജ്ഝിസ്സതി ഉപ്പജ്ജിസ്സതി, തസ്സ ചിത്തം നുപ്പജ്ജതി നിരുജ്ഝതീ''തി പുച്ഛായ ''നത്ഥീ''തി പടിക്ഖേപോവ വിസ്സജ്ജനം. യസ്സ ഹി ചിത്തം ന നിരുജ്ഝിസ്സതി ഉപ്പജ്ജിസ്സതി, സോ ച പുഗ്ഗലോ നത്ഥീതി.

യസ്സ ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി, തസ്സ ചിത്തം ഉപ്പന്നന്തി? ആമന്താ, യസ്സ വാ പന... പേ... ഉപ്പജ്ജതീതി? സബ്ബേസം ചിത്തസ്സ ഭങ്ഗക്ഖണേ തം ചിത്തം ഉപ്പന്നം, നോ ച ഉപ്പജ്ജതി, സബ്ബേസം ചിത്തസ്സ ഉപ്പാദക്ഖണേ തേസം ചിത്തം ഉപ്പന്നഞ്ചേവ ഉപ്പജ്ജതി ച, യസ്സ ചിത്തം നുപ്പജ്ജതി , തസ്സ ചിത്തം നുപ്പന്നന്തി? ചിത്തസ്സ ഭങ്ഗക്ഖണേ ചിത്തം നുപ്പജ്ജതി, നോ ച നുപ്പന്നം, നിരോധസമാപന്നാനം അസഞ്ഞസത്താനം ചിത്തം നുപ്പജ്ജതി ചേവ നുപ്പന്നഞ്ച. യസ്സ വാ പന...പേ... നുപ്പജ്ജതീതി? ആമന്താ. ഏത്ഥ ച **ഉപ്പന്ന**ന്തി ഉപ്പാദസമങ്ഗിനോപേതം നാമം, **ഉപ്പജ്ജതീ**തി ച ഉപ്പാദസമങ്ഗിനോവ.

യസ്സ ചിത്തം നിരുജ്ഝതി, തസ്സ ചിത്തം ഉപ്പന്നന്തി? ആമന്താ. യസ്സ വാ പന...പേ... നിരുജ്ഝതീതി? ഭങ്ഗക്ഖണേ തഥാ. യസ്സ ചിത്തം ന നിരുജ്ഝതി,

തസ്സ ചിത്തം നുപ്പന്നന്തി? നിരോധസമാപന്നാദീനം ചിത്തം. യസ്സ വാ പന...പേ॰... ആമന്താ.

യസ്സ ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി, തസ്സ ചിത്തം ഉപ്പജ്ജിത്ഥാതി? ആമന്താ. യസ്സ വാ പന...പേ॰... ഉപ്പജ്ജതീതി? സബ്ബേസം ചിത്തസ്സ ഉപ്പാദക്ഖണേ തഥാ. ഏത്ഥ ച ഉപ്പാദപ്പത്തത്താ ഉപ്പജ്ജിത്ഥ, തം അനതീതത്താ ഉപ്പജ്ജതി നാമാതി അത്ഥോതി **അട്ഠകഥായം** ഖണപച്ചുപ്പന്നവസേന അത്ഥോ വുത്തോ. ഉപ്പജ്ജിത്ഥാതി പന ഇമസ്സ അതീതചിത്തക്ഖണവസേന അത്ഥേ ഗയ്ഹമാനേ ഏവ ഉപരിപാളിയാ ന വിരുജ്ഝതി, ന അഞ്ഞഥാതി പഞ്ഞായതി, തസ്മാ പുബ്ബാപരം ഓലോകേത്വാ പാളിഅവിരോധേന അത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ.

യസ്സ ചിത്തം നുപ്പജ്ജതി, തസ്സ ചിത്തം നുപ്പജ്ജിത്ഥാതി? ഉപ്പജ്ജിത്ഥ. യസ്സ വാ പന...പേ॰... നുപ്പജ്ജതീതി? നത്ഥി. യസ്സ ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി, തസ്സ ചിത്തം ഉപ്പജ്ജിസ്സതീതി? പച്ഛിമചിത്തസമങ്ഗിഖീണാസവവിരഹിതാനം ചിത്തം തഥാ. യസ്സ വാ പന...പേ॰... ഉപ്പജ്ജതീതി? ഉപ്പാദക്ഖണേ തഥാ. യസ്സ ചിത്തം...പേ॰... നുപ്പജ്ജിസ്സതീതി? അസേഖാനം പച്ഛിമചിത്തസ്സ ഭങ്ഗക്ഖണേ തഥാ. യസ്സ വാ പന...പേ॰... നുപ്പജ്ജതീതി? പച്ഛിമചിത്തസ്സ ഭങ്ഗക്ഖണേ തഥാ. യസ്സ ചിത്തം ഉപ്പജ്ജിത്ഥ, തസ്സ ചിത്തം ഉപ്പജ്ജിസ്സതീതി? പച്ഛിമചിത്തസമങ്ഗിം ഠപേത്വാ സേസാനം തഥാ. യസ്സ വാ പന...പേ॰... ആമന്താ. യസ്സ ചിത്തം നുപ്പജ്ജിത്ഥ, തസ്സ ചിത്തം നുപ്പജ്ജിസ്സതീതി? നത്ഥി. യസ്സ വാ പന...പേ॰... നുപ്പജ്ജിത്ഥാതി? ഉപ്പജ്ജിത്ഥ.

യസ്സ ചിത്തം നിരുജ്ഝതി, തസ്സ ചിത്തം നിരുജ്ഝിത്ഥാതി? ആമന്താ. യസ്സ വാ പന...പേ॰... നിരുജ്ഝതീതി? ഭങ്ഗക്ഖണേ തഥാ. യസ്സ ചിത്തം...പേ॰... ന നിരുജ്ഝിത്ഥാതി? നിരുജ്ഝിത്ഥ. യസ്സ വാ പന...പേ॰... നത്ഥി. യസ്സ ചിത്തം നിരുജ്ഝതി, തസ്സ ചിത്തം നിരുജ്ഝിസ്സതീതി? പച്ഛിമചിത്തസമങ്ഗിം ഠപേത്വാ സേസാനം ചിത്തസ്സ ഭങ്ഗക്ഖണേ തഥാ. യസ്സ വാ പന...പേ॰... സേസാനം ഭങ്ഗക്ഖണേ തഥാ. യസ്സ ചിത്തം...പേ॰... നിരുജ്ഝിസ്സതി. യസ്സ വാ പന...പേ॰... നിരുജ്ഝതി.

യസ്സ ചിത്തം നിരുജ്ഝിത്ഥ, തസ്സ ചിത്തം നിരുജ്ഝിസ്സതീതി? പച്ഛിമചിത്തസ്സ ഭങ്ഗക്ഖണേ ഠപേത്വാ സേസാനം ചിത്തം തഥാ. യസ്സ വാ പന...പേ॰... ആമന്താ. യസ്സ ചിത്തം ന നിരുജ്ഝിത്ഥ, തസ്സ ചിത്തം ന നിരുജ്ഝിസ്സതീതി? നത്ഥി. യസ്സ വാ പന...പേ॰... ന നിരുജ്ഝിത്ഥാതി? നിരുജ്ഝിത്ഥ.

യസ്സ ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി, തസ്സ ചിത്തം നിരുജ്ഝിത്ഥാതി? ആമന്താ. യസ്സ വാ പന...പേ॰... ഉപ്പജ്ജതീതി? സബ്ബേസം ചിത്തസ്സ ഉപ്പാദക്ഖണേ തഥാ. യസ്സ ചിത്തം നുപ്പജ്ജതി, തസ്സ ചിത്തം ന നിരുജ്ഝിത്ഥാതി? നിരുജ്ഝിത്ഥ. യസ്സ വാ പന...പേ॰... നത്ഥി, യസ്സ ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി, തസ്സ ചിത്തം നിരുജ്ഝിസ്സതീതി? ആമന്താ. യസ്സ വാ പന...പേ॰... ഉപ്പജ്ജതീതി? സബ്ബേസം ചിത്തസ്സ ഉപ്പാദക്ഖണേ തഥാ. യസ്സ ചിത്തം നുപ്പജ്ജതി, തസ്സ ചിത്തം ന നിരുജ്ഝിസ്സതീതി? പച്ഛിമചിത്തസ്സ ഭങ്ഗക്ഖണേ തഥാ. യസ്സ വാ പന...പേ॰... ആമന്താ. യസ്സ ചിത്തം ഉപ്പജ്ജിത്ഥ, തസ്സ ചിത്തം നിരുജ്ഝിസ്സതീതി? നിരുജ്ഝമാനം പച്ഛിമചിത്തം ഠപേത്വാ തഥാ. യസ്സ വാ പന...പേ॰... ആമന്താ. യസ്സ ചിത്തം

നുപ്പജ്ജിത്ഥ, തസ്സ ചിത്തം ന നിരുജ്ഝിസ്സതീതി? നത്ഥി. യസ്സ വാ പന...പേ॰... നുപ്പജ്ജിത്ഥാതി? ഉപ്പജ്ജിത്ഥ.

യസ്സ ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി, തസ്സ ചിത്തം ന നിരുജ്ഝതീതി? ആമന്താ. യസ്സ വാ പന...പേ॰... ഉപ്പജ്ജതീതി? സബ്ബേസം ചിത്തസ്സ ഉപ്പാദക്ഖണേ തഥാ. യസ്സ ചിത്തം നുപ്പജ്ജതി, തസ്സ ചിത്തം നിരുജ്ഝതീതി? സബ്ബേസം ചിത്തസ്സ ഭങ്ഗക്ഖണേ തഥാ. യസ്സ വാ പന...പേ॰... നുപ്പജ്ജതീതി? ആമന്താ.

യസ്സ ചിത്തം ഉപ്പജ്ജമാനം, തസ്സ ചിത്തം ഉപ്പന്നന്തി? ആമന്താ. യസ്സ വാ പന...പേ॰... ഉപ്പജ്ജമാനന്തി? സബ്ബേസം ചിത്തസ്സ ഉപ്പാദക്ഖണേ തഥാ. യസ്സ ചിത്തം നുപ്പജ്ജമാനം, തസ്സ ചിത്തം നുപ്പന്നന്തി? നിരോധസമാപന്നാദീനം ചിത്തം തഥാ. യസ്സ വാ പന...പേ॰... ആമന്താ.

യസ്സ ചിത്തം നിരുജ്ഝമാനം, തസ്സ ചിത്തം ഉപ്പന്നന്തി? ആമന്താ. യസ്സ വാ പന...പേ॰... ഭങ്ഗക്ഖണേ തഥാ. യസ്സ ചിത്തം ന നിരുജ്ഝമാനം, തസ്സ ചിത്തം നുപ്പന്നന്തി? നിരോധസമാപന്നാദീനം ചിത്തം തഥാ. യസ്സ വാ പന...പേ॰... ആമന്താ.

യസ്സ ചിത്തം ഉപ്പന്നം, തസ്സ ചിത്തം ഉപ്പജ്ജിത്ഥാതി? ആമന്താ. യസ്സ വാ പന...പേ॰... ഉപ്പന്നന്തി ? ചിത്തസമങ്ഗീനം തഥാ. യസ്സ ചിത്തം നുപ്പന്നം, തസ്സ ചിത്തം നുപ്പജ്ജിത്ഥാതി? ഉപ്പജ്ജിത്ഥ. യസ്സ വാ പന...പേ॰... നുപ്പന്നന്തി? നത്ഥി...പേ॰... യസ്സ ചിത്തം നുപ്പന്നം, തസ്സ ചിത്തം നുപ്പജ്ജിസ്സതീതി? ഉപ്പജ്ജിസ്സതി. യസ്സ വാ പന...പേ॰... നുപ്പന്നന്തി? ഉപ്പന്നം.

യസ്സ ചിത്തം ഉപ്പജ്ജിത്ഥ നോ ച തസ്സ ചിത്തം ഉപ്പന്നം, തസ്സ ചിത്തം ഉപ്പജ്ജിസ്സതീതി? ആമന്താ. യസ്സ വാ പന ചിത്തം ഉപ്പജ്ജിസ്സതി നോ ച തസ്സ ചിത്തം ഉപ്പന്നം, തസ്സ ചിത്തം ഉപ്പജ്ജിത്ഥാതി? ആമന്താ. ഏത്ഥ "നോ ച തസ്സ ചിത്തം നുപ്പന്ന"ന്തി ഇദം അസഞ്ഞാദിഅചിത്തകേ സന്ധായ വുത്തം. തേസം നിയമേന ചിത്തുപ്പത്തിയാ അഭാവതോ "ആമന്താ"തി ഉഭയത്ഥ വിസ്സജ്ജനം വുത്തം. അയഞ്ച വാരോ കാലത്തയേ ഗഹേത്വാ സമത്ഥിതോതി ഗഹേതബ്ബോ.

"യസ്സ ചിത്തം നുപ്പജ്ജിത്ഥ നോ ച തസ്സ ചിത്തം നുപ്പന്നം, തസ്സ ചിത്തം നുപ്പജ്ജിസ്സതീതി? നത്ഥി. യസ്സ വാ പന ചിത്തം നുപ്പജ്ജിസ്സതി നോ ച തസ്സ ചിത്തം നുപ്പന്നം, തസ്സ ചിത്തം നുപ്പജ്ജിത്ഥാതി? ഉപ്പജ്ജിത്ഥ.

ഉപ്പന്നം ഉപ്പജ്ജമാനന്തി? ഉപ്പാദക്ഖണേ ചിത്തം തഥാ. ഉപ്പജ്ജമാനം ഉപ്പന്നന്തി? ആമന്താ. നുപ്പന്നം നുപ്പജ്ജമാനന്തി? ആമന്താ. നുപ്പജ്ജമാനം നുപ്പന്നന്തി? അതീതാനാഗതചിത്തം തഥാ.

നിരുദ്ധം നിരുജ്ഝമാനന്തി? നോ, നിരുജ്ഝമാനം നിരുദ്ധന്തി? നോ, നനിരുദ്ധം നനിരുജ്ഝമാനന്തി? ഉപ്പാദക്ഖണേ അനാഗതഞ്ച ചിത്തം തഥാ. നനിരുജ്ഝമാനം നനിരുദ്ധന്തിപി തഥേവ.

യസ്സ ചിത്തം ഉപ്പജ്ജമാനം ഖണം ഖണം വീതിക്കന്തം അതിക്കന്തകാലം, നിരുജ്ഝമാനം ഖണം ഖണം വീതിക്കന്തം അതിക്കന്തകാലം, തസ്സ ചിത്തന്തി? നോ ച ഭങ്ഗക്ഖണം വീതിക്കന്തം, അതീതം ചിത്തം തദുഭയം വീതിക്കന്തം,

യസ്സ വാ പന ചിത്തം നിരുജ്ഝമാനം ഖണം ഖണം വീതിക്കന്തം അതിക്കന്തകാലം, ഉപ്പജ്ജമാനം ഖണം ഖണം വീതിക്കന്തം അതിക്കന്തകാലം, തസ്സ ചിത്തന്തി? അതീതം ചിത്ത''ന്തി ഇമിനാ നയേന പുഗ്ഗലവാരേ സബ്ബത്ഥ വിസ്സജ്ജനനയോ വേദിതബ്ബോ.

തത്ഥ **ഉപ്പജ്ജമാനം ഖണ**ന്തി ഉപ്പജ്ജമാനസ്സ ഖണം, ഉപ്പാദക്ഖണന്തി അത്ഥോ. **ഖണം വീതിക്കന്തം അതിക്കന്തകാല**ന്തി ന ചിരം വീതിക്കന്തം, തമേവ പന ഉപ്പാദക്ഖണം വീതിക്കന്തം ഹുത്വാ അതിക്കന്തകാലന്തി സങ്ഖം ഗച്ഛതി, **നിരുജ്ഝമാനം ഖണ**ന്തി നിരുജ്ഝമാനസ്സ ഖണം, ഭങ്ഗക്ഖണന്തി അത്ഥോ. **ഖണം വീതിക്കന്തം അതിക്കന്തകാല**ന്തി കിം തസ്സ ചിത്തം ഏവം നിരോധക്ഖണമ്പി വീതിക്കന്തം ഹുത്വാ അതിക്കന്തകാലം നാമ ഹോതീതി പുച്ഛതി. യസ്സ ഭങ്ഗക്ഖണേ ചിത്തം ഉപ്പാദക്ഖണം ഖണം വീതിക്കന്തം ഹുത്വാ അതിക്കന്തകാലം നാമ ഹോതി, നിരോധക്ഖണം വീതിക്കന്തം ഹുത്വാ അതിക്കന്തകാലം നാമ ഹോതി, അതീതം പന ചിത്തം ഉഭോപി ഖണേ ഖണം വീതിക്കന്തം ഹുത്വാ അതിക്കന്തകാലം നാമ ഹോതീതി അതീതചിത്തവസേന വിസ്സജ്ജനം കതം. ഇമിനാവ ഉപായേന ഉപരിമേസു അത്ഥധമ്മവാരാദീസു ച സബ്ബവിസ്സജ്ജനേസു അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. അയം അതിക്കന്തകാലവാരേ നയോ.

യം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി നനിരുജ്ഝതി, തം ചിത്തം നിരുജ്ഝിസ്സതി നുപ്പജ്ജിസ്സതീതി? ആമന്താ. യം വാ പന...പേ॰... ആമന്താ. യം ചിത്തം നുപ്പജ്ജതി നിരുജ്ഝതി, തം ചിത്തം നനിരുജ്ഝിസ്സതി ഉപ്പജ്ജിസ്സതീതി? നോ. യം വാ പന ചിത്തം നനിരുജ്ഝിസ്സതി ഉപ്പജ്ജിസ്സതി, തം ചിത്തം നുപ്പജ്ജതി നിരുജ്ഝതീതി? നത്ഥി.

യം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി, തം ചിത്തം ഉപ്പന്നന്തി? ആമന്താ. യം വാ പന... പേ॰... ഉപ്പജ്ജതീതി? ഉപ്പാദക്ഖണേ ചിത്തം തഥാ, ഏവം പടിലോമപുച്ഛാസുപി തതോ സേസാസുപി. ''യം ചിത്തം നുപ്പജ്ജതി, തം ചിത്തം നുപ്പന്നന്തി? അതീതാനാഗതം ചിത്തം തഥാ. യം വാ പന...പേ॰... ആമന്താ...പേ॰... ഭങ്ഗക്ഖണേ ചിത്ത''ന്തിആദിനാ, ''യം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി, തം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജിത്ഥാതി? നോ. യം ചിത്തം നുപ്പജ്ജതി, തം ചിത്തം നുപ്പജ്ജിത്ഥാതി? ഭങ്ഗക്ഖണേ ചിത്തം അനാഗതഞ്ചാ''തിആദിനാ, ''യം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി, തം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജിസ്സതീതി? നോ. യം വാ പന...പേ॰... നോ, യം ചിത്തം നുപ്പജ്ജതി, തം ചിത്തം നുപ്പജ്ജിസ്സതീതി? അനാഗതം ചിത്തം നുപ്പജ്ജതി, നോ ച തം ചിത്തം നുപ്പജ്ജിസ്സതി, ഭങ്ഗക്ഖണേ ചിത്തം അതീതം ചിത്ത''ന്തിആദിനാ ച, ''യം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജിത്ഥ, തം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജിസ്സതീതി? നോ. യം വാ പന...പേ॰... നോ, യം ചിത്തം നുപ്പജ്ജിത്ഥ, തം ചിത്തം നുപ്പജ്ജിസ്സതീതി? അനാഗതം ചിത്ത''ന്തിആദിനാ ച,

''യം ചിത്തം നിരുജ്ഝതി, തം ചിത്തം നിരുജ്ഝിത്ഥാതി? നോ''തിആദിനാ ച, ''യം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി, തം ചിത്തം നിരുജ്ഝിത്ഥാതി? നോ''തിആദിനാ ച, ''യം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി, തം ചിത്തം നിരുജ്ഝിസ്സതീതി ? ആമന്താ''തിആദിനാ ച, ''യം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജിത്ഥ, തം ചിത്തം നിരുജ്ഝിസ്സതീതി? നോ''തിആദിനാ ച,

''യം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജമാനം, തം ചിത്തം ഉപ്പന്നന്തി? ആമന്താ. യം വാ പന... പേ॰... ഉപ്പജ്ജമാനന്തി...പേ॰... ഉപ്പാദക്ഖണേ ചിത്ത''ന്തിആദിനാ ച, ''യം ചിത്തം

നിരുജ്ഝമാനം, തം ചിത്തം ഉപ്പന്നന്തി? ആമന്താ''തിആദിനാ ച, ''യം ചിത്തം ഉപ്പന്നം, തം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജിത്ഥാതി? നോ. യം വാ പന...പേ॰... നോ''തിആദിനാ ച,

''യം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജിത്ഥ നോ ച തം ചിത്തം ഉപ്പന്നം, തം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജിസ്സതീതി? നോ. യം വാ പന...പേ॰... നോ. യം ചിത്തം നുപ്പജ്ജിത്ഥ നോ ച തം ചിത്തം നുപ്പന്നം, തം ചിത്തം നുപ്പജ്ജിസ്സതീതി? ആമന്താ''തിആദിനാ ച, ''ഉപ്പന്നം ഉപ്പജ്ജമാനന്തി...പേ॰... ഉപ്പാദക്ഖണേ ഉപ്പന്നഞ്ചേവ ഉപ്പജ്ജമാനഞ്ച. ഉപ്പജ്ജമാനം ഉപ്പന്നന്തി? ആമന്താ''തിആദിനാ ച, ''നിരുദ്ധം നിരുജ്ഝമാനന്തി? നോ''തിആദിനാ ച,

''യം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജമാനം ഖണം ഖണം വീതിക്കന്തം അതിക്കന്തകാലം, നിരുജ്ഝമാനം ഖണം ഖണം വീതിക്കന്തം അതിക്കന്തകാലം, തം ചിത്തന്തി... പേ॰... അതീതം ചിത്ത''ന്തിആദിനാ ച ധമ്മവാരേ,

''യസ്സ യം ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി ന നിരുജ്ഝതി, തസ്സ തം ചിത്തം നിരുജ്ഝിസ്സതി നുപ്പജ്ജിസ്സതീതി? ആമന്താ''തിആദിനാ ച പുഗ്ഗലധമ്മവാരേ ച, സരാഗാദിപദേഹി, കുസലാദിപദേഹി ച മിസ്സേസു സബ്ബവാരേസു ച പുച്ഛാസു ഹേട്ഠാ വുത്താനുസാരേന വിസ്സജ്ജനനയോ വേദിതബ്ബോ. അയം ചിത്തയമകമാതികത്ഥസംവണ്ണനാനയോ.

ധമ്മയമകമാതികത്ഥവണ്ണനാ

ധമ്മയമകമാതികായ പന ഖന്ധയമകേ വുത്തനയേനേവ പാളിവവത്ഥാനം വേദിതബ്ബം. ''യോ കുസലം ധമ്മം ഭാവേതി, സോ അകുസലം ധമ്മം പജഹതീ''തി ആഗതത്താ പനേത്ഥ പരിഞ്ഞാവാരോ ഭാവനാവാരോ നാമ. തത്ഥ യസ്മാ അബ്യാകതോ ധമ്മോ നേവ ഭാവേതബ്ബോ ന പഹാതബ്ബോ, തസ്മാ പദമേവ ന ഉദ്ധടന്തി വേദിതബ്ബം . പുച്ഛാവിസ്സജ്ജനേ പനേത്ഥ ''കുസലാകുസലാ ധമ്മാതി? ആമന്താ''തിആദിനാ, ''ധമ്മാ അകുസലാ ധമ്മാതി? അകുസലാ ധമ്മാ ധമ്മാ ചേവ അകുസലാ ധമ്മാ ച, അവസേസാ ധമ്മാ ന അകുസലാ ധമ്മാ''തിആദിനാ ച പണ്ണത്തിവാരേ വിസ്സജ്ജനനയോ ഞാതബ്ബോ.

''യസ്സ കുസലാ ധമ്മാ ഉപ്പജ്ജന്തി, തസ്സ അകുസലാ ധമ്മാ ഉപ്പജ്ജന്തീതി? നോ. യസ്സ വാ പന...പേ॰... യസ്സ കുസലാ ധമ്മാ ഉപ്പജ്ജന്തി, തസ്സ അബ്യാകതാ ധമ്മാ ഉപ്പജ്ജന്തീതി? പഞ്ചവോകാരേ കുസലാനം ഉപ്പാദക്ഖണേ...പേ॰... ഉപ്പജ്ജന്തീ''തിആദിനാ ച, ''യത്ഥ കുസലാ ധമ്മാ ഉപ്പജ്ജന്തി, തത്ഥ അകുസലാ ധമ്മാ ഉപ്പജ്ജന്തീതി? ആമന്താ...പേ॰... തത്ഥ അബ്യാകതാ ധമ്മാ ഉപ്പജ്ജന്തീതി? ആമന്താ. യത്ഥ വാ പന അബ്യാകതാ ധമ്മാ ഉപ്പജ്ജന്തി, തത്ഥ കുസലാ ധമ്മാ ഉപ്പജ്ജന്തീതി ...പേ॰... ചതുവോകാരേ...പേ॰... ഉപ്പജ്ജന്തീ''തിആദിനാ ച, ''യസ്സ യത്ഥ കുസലാ ധമ്മാ...പേ॰... ഉപ്പജ്ജന്തീതി? നോ''തിആദിനാ ച,

''യസ്സ കുസലാ ധമ്മാ നുപ്പജ്ജന്തി, തസ്സ അകുസലാ ധമ്മാ നുപ്പജ്ജന്തീതി... പേ॰... സബ്ബേസം ചിത്തസ്സ ഭങ്ഗക്ഖണേ അബ്യാകതചിത്തസ്സ ഉപ്പാദക്ഖണേ നിരോധസമാപന്നാനം അസഞ്ഞസത്താനം തേസം കുസലാ ച ധമ്മാ നുപ്പജ്ജന്തി, അകുസലാ ച ധമ്മാ നുപ്പജ്ജന്തീ''തിആദിനാ ച, ''യസ്സ കുസലാ ധമ്മാ നുപ്പജ്ജന്തി, തസ്സ അബ്യാകതാ ധമ്മാ നുപ്പജ്ജന്തീതി...പേ॰... സബ്ബേസം ചവന്താനം

പവത്തേ ചിത്തസ്സ ഭങ്ഗക്ഖണേ ആരുപ്പേ അകുസലാനം ഉപ്പാദക്ഖണേ ച നുപ്പജ്ജന്തീ''തിആദിനാ ച, ''യത്ഥ കുസലാ ധമ്മാ നുപ്പജ്ജന്തി, തത്ഥ അകുസലാ ധമ്മാ നുപ്പജ്ജന്തീതി? ആമന്താ…പേ॰… തത്ഥ അബ്യാകതാ ധമ്മാ നുപ്പജ്ജന്തീതി? ഉപ്പജ്ജന്തി. യത്ഥ വാ പന അബ്യാകതാ ധമ്മാ നുപ്പജ്ജന്തി, തത്ഥ അകുസലാ ധമ്മാ നുപ്പജ്ജന്തീതി? നത്ഥീ''തിആദിനാ ച ഉപ്പാദവാരേ,

''യസ്സ കുസലാ ധമ്മാ നിരുജ്ഝന്തി, തസ്സ അകുസലാ ധമ്മാ നിരുജ്ഝന്തീതി? നോ''തിആദിനാ നിരോധവാരേ ച,

''യസ്സ കുസലാ ധമ്മാ ഉപ്പജ്ജന്തി, തസ്സ അകുസലാ ധമ്മാ നിരുജ്ഝന്തീതി? നോ''തിആദിനാ ഉപ്പാദനിരോധവാരേ ച,

''യോ കുസലം ധമ്മം ഭാവേതി, സോ അകുസലം ധമ്മം പജഹതീതി? നോ…പേ॰… യോ കുസലം ധമ്മം ന ഭാവേതി, സോ അകുസലം ധമ്മം നപ്പജഹതീതി? അഗ്ഗമഗ്ഗസമങ്ഗിഞ്ച അരഹന്തഞ്ച ഠപേത്വാ അവസേസാ പുഗ്ഗലാ''തിആദിനാ ഭാവനാവാരേ ച പുച്ഛാവിസ്സജ്ജനനയോ ഹേട്ഠാ വുത്താനുസാരേന ഞാതബ്ബോ.

അത്ഥവിനിച്ഛയേ പനേത്ഥ ഇദം ലക്ഖണം. ഇമസ്സ ഹി ധമ്മയമകസ്സ പവത്തിമഹാവാരേ **ഉപ്പജ്ജന്തി നിരുജ്ഝന്തീ**തി ഇമേസു ഉപ്പാദനിരോധേസു കുസലാകുസലധമ്മാ താവ ഏകന്തേന പവത്തിയംയേവ ലബ്ഭന്തി, ന ചുതിപടിസന്ധീസു, അബ്യാകതധമ്മാ പന പവത്തേ ച ചുതിപടിസന്ധീസു ചാതി തീസുപി കാലേസു ലബ്ഭന്തി, ഏവമേത്ഥ യം യത്ഥ യത്ഥ ലബ്ഭതി, തസ്സ വസേന തത്ഥ തത്ഥ വിനിച്ഛയോ വേദിതബ്ബോ.

തത്രിദം നയമുഖം - കുസലാകുസലാനം താവ ഏകക്ഖണേ അനുപ്പജ്ജനതോ **''നോ''**തി പടിസേധോ കതോ. **അബ്യാകതാ ചാ**തി ഇദം ചിത്തസമുട്ഠാനരൂപം സന്ധായ വുത്തം. **യത്ഥ കുസലാ ധമ്മാ നുപ്പജ്ജന്തീ**തി അസഞ്ഞഭവം സന്ധായ വുത്തം, അബ്യാകതാനം ധമ്മാനം അനുപ്പത്തിട്ഠാനസ്സാഭാവാ **''നത്ഥീ''**തി പടിക്ഖേപോ കതോ, നിരോധവാരേ കുസലാകുസലാനം ഏകതോ അനിരുജ്ഝനതോ **''നോ''**തി വുത്തന്തി ഇമിനാവ നയമുഖേന സബ്ബത്ഥ വിനിച്ഛയോ വേദിതബ്ബോ. അയം ധമ്മയമകമാതികത്ഥസംവണ്ണനാനയോ.

ഇന്ദ്രിയയമകമാതികത്ഥവണ്ണനാ

ഇന്ദ്രിയയമകമാതികായം പന ഖന്ധയമകമാതികാദീസു വുത്തനയേനേവ പാളിവവത്ഥാനാദികോ സബ്ബോ അത്ഥസംവണ്ണനാനയോ വേദിതബ്ബോ. മനിന്ദ്രിയം പനേത്ഥ യഥാ ചക്ഖുന്ദ്രിയാദിമൂലകേഹി, തഥേവ ഇത്ഥിന്ദ്രിയാദിമൂലകേഹി സദ്ധിം സമ്പയോഗം ഗച്ഛതി, തസ്മാ നിക്ഖിത്തപടിപാടിയാ അയോജേത്വാ സബ്ബേഹിപി ചക്ഖുന്ദ്രിയമൂലാദീഹി സദ്ധിം പരിയോസാനേ യോജിതം, ചക്ഖുന്ദ്രിയേന ച സദ്ധിം സുഖിന്ദ്രിയദുക്ഖിന്ദ്രിയദോമനസ്സിന്ദ്രിയാനി, ലോകുത്തരിന്ദ്രിയാനി ച പടിസന്ധിയം നത്ഥീതി ന ഗഹിതാനി. യഥാ ചേത്ഥ, ഏവം സേസിന്ദ്രിയമൂലകേസുപി യഥാനുരൂപം ഞാതബ്ബം. ഇന്ദ്രിയാനം പന ബഹുകതായ ധാതുയമകതോപി ബഹുതരാനി യമകാനി ഹോന്തി അയം വിസേസോ, സേസം ഹേട്ഠാ വുത്താനുസാരേന ഞാതബ്ബന്തി. അയം ഇന്ദ്രിയയമകമാതികത്ഥസംവണ്ണനാനയോ.

മോഹവിച്ഛേദനിയാ അഭിധമ്മമാതികത്ഥവണ്ണനായ

യമകമാതികത്ഥവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൭. പട്ഠാനമാതികത്ഥവണ്ണനാ

ഇദാനി പട്ഠാനമാതികായ അത്ഥസംവണ്ണനാനയോ ഹോതി. കേനട്ഠേന പട്ഠാനന്തി? നാനപ്പകാരപച്ചയട്ഠേന. പ-സദ്ദോ ഹി നാനപ്പകാരത്ഥം ദീപേതി, ഠാന-സദ്ദോ പച്ചയത്ഥം. അഥ വാ വിഭജനട്ഠേന പട്ഠാനം. യഥാ ഹി പഞ്ഞാപനാ പട്ഠപനാ വിവരണാ വിഭജനാ ഉത്താനീകമ്മന്തി ആഗതട്ഠാനേ വിഭജനട്ഠോ പട്ഠാനസദ്ദസമാനത്ഥോ പട്ഠപനാ-സദ്ദോ ദിസ്സതി, ഏവമിധാപി കുസലാദീനം ധമ്മാനം ഹേതുപച്ചയാദീഹി വിഭജനതോ വിഭജനട്ഠേന പട്ഠാനം നാമ. അഥ വാ പട്ഠിതട്ഠേന പട്ഠാനം, ഗമനട്ഠേനാതി അത്ഥോ. സബ്ബധമ്മേസു ഹി അസങ്ഗഗമനസ്സ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണസ്സ ഹേതുപച്ചയാദിഭേദഭിന്നേസു കുസലാദീസു വിത്ഥാരിതനയലാഭതോ നിസ്സങ്ഗവസേന പവത്തഗമനത്താ ഗമനട്ഠേന പട്ഠാനം നാമ, ഇതി നാനപ്പകാരപച്ചയട്ഠേന, വിഭജനട്ഠേന, ഗമനട്ഠേന ച തികപട്ഠാനാദീസു ചതുവീസതിയാ പട്ഠാനേസു ഏകേകമ്പി പട്ഠാനം നാമ, തേസം പന സമൂഹതോ പകരണം പട്ഠാനം നാമ, തേസം പട്ഠാനാനം മാതികാ. സയമ്പി വാ പട്ഠാനഭൂതാ മാതികാ, സബ്ബമ്പേതം പട്ഠാനമാതികാ. യാ സാ "ഹേതുപച്ചയോ, ആരമ്മണപച്ചയോ...പേ॰... അവിഗതപച്ചയോ"തി ഏവം തികപട്ഠാനാദിചതുവീസതിപ്പഭേദസമന്തപട്ഠാനദേസനായ മൂലഭൂതപച്ചയഭേദസ്സ വസേന ഭഗവതാ പകരണസ്സ ആദിമ്ഹി ഠപിതാ, അയം ഇധ പട്ഠാനമാതികാ നാമ.

തത്ഥ അനുത്താനത്ഥാദിസഹിതോ സങ്ഖേപത്ഥവിനിച്ഛയോ താവ ഏവം വേദിതബ്ബോ - **ഹേതുപച്ചയോ**തിആദീസു ഹി ഹേതു ച സോ പച്ചയോ ചാതി **ഹേതുപച്ചയോ,** ഹേതു ഹുത്വാ പച്ചയോ ഹേതുപച്ചയോ, ഹേതുഭാവേന പച്ചയോതി വുത്തം ഹോതി. തത്ഥ ഹേതൂതി വചനാവയവകാരണമൂലാനമേതം അധിവചനം. "പടിഞ്ഞാഹേതൂ"തിആദീസു ഹി ലോകേ വചനാവയവോ "ഹേതൂ"തി വുച്ചതി, സാസനേ പന "യേ ധമ്മാ ഹേതുപ്പഭവാ"തിആദീസു (മഹാവ॰ ൬൦; അപ॰ ഥേര ൧.൧.൨൮൬) കാരണം, "തയോ കുസലാ ഹേതൂ, തയോ അകുസലാ ഹേതൂ"തിആദീസു (ധ॰ സ॰ ൧൦൫൯) മൂലം, ഇദം ഇധ അധിപ്പേതം , തം പടിച്ച ഏതസ്മാ ഏതീതി പച്ചയോ, അപച്ചക്ഖായ നം വത്തതീതി അത്ഥോ. യോ ഹി ധമ്മോ യം ധമ്മം പടിച്ച അപച്ചക്ഖായ തിട്ഠതി വാ ഉപ്പജ്ജതി വാ, സോ തസ്സ ഉപകാരകലക്ഖണേന പച്ചയോ നാമ. ഇതി മൂലട്ഠേന ഹേതു, ഉപകാരകട്ഠേന പച്ചയോതി സങ്ഖേപതോ മൂലട്ഠേന ഉപകാരകോ ധമ്മോ ഹേതുപച്ചയോ, കുസലാദീനം കുസലാദിഭാവസാധകോതി കേചി, ഏവം സന്തേ പന തംസമുട്ഠാനരൂപേസു ഹേതുപച്ചയതാ ന സമ്പജ്ജതി, അഹേതുകചിത്താനഞ്ച വിനാ ഏതേഹി അബ്യാകതഭാവോ സിദ്ധോ, സഹേതുകാനമ്പി ച യോനിസോമനസികാരാദിപടിബദ്ധോ കുസലാദിഭാവോ, ന സമ്പയുത്തഹേതുപടിബദ്ധോ. യദി ച സിയാ, ഹേതൂസുപി കുസലാദിഭാവസാധകേന അഞ്ഞേന ഭവിതബ്ബം, കുസലാദിഭാവസാധനവസേന പന ഹേതൂനം മൂലട്ഠം അഗ്ഗഹേത്വാ സുപ്പതിട്ഠിതഭാവസാധനവസേന ഗയ്ഹമാനേ ന കിഞ്ചി വിരുജ്ഝതി. ലദ്ധഹേതുപച്ചയാ ഹി ധമ്മാ വിരുള്ഹമൂലാ വിയ പാദപാ ഥിരാ ഹോന്തി സുപ്പതിട്ഠിതാ, ഇതരേ പന തിലബീജകാദിസേവാലാ വിയ ന സുപ്പതിട്ഠിതാ, ഇതി മൂലട്ഠേന ഉപകാരകോതി സുപ്പതിട്ഠിതഭാവസാധനേന ഉപകാരകോ ധമ്മോ **ഹേതുപച്ചയോ**തി വേദിതബ്ബോ.

നിദ്ദേസേ "ഹേതൂ ഹേതുസമ്പയുത്തകാനം ധമ്മാനം തംസമുട്ഠാനാനഞ്ച രൂപാനം ഹേതുപച്ചയേന പച്ചയോ"തി വുത്തം, തത്ഥ "ചിത്തസമുട്ഠാനാന"ന്തി അവത്വാ "തംസമുട്ഠാനാന"ന്തി ഇദം അചിത്തസമുട്ഠാനാനമ്പി സങ്ഗണ്ഹനത്ഥം. പഞ്ഹാവാരസ്മിം ഹി "പടിസന്ധിക്ഖണേ വിപാകാബ്യാകതാ ഹേതൂ സമ്പയുത്തകാനം ഖന്ധാനം കടത്താ ച രൂപാനം ഹേതുപച്ചയേന പച്ചയോ"തി ആഗതം, കസ്മാ പനായം ഹേതു പടിസന്ധിയമേവ കടത്താരൂപാനം ഹേതുപച്ചയേന പച്ചയോ ഹോതി , ന പവത്തേതി? പടിസന്ധിയം കമ്മജരൂപാനം ചിത്തപടിബദ്ധവുത്തിതായ, ഭവപഠമനിപാതതോ ചിത്തജാതി. ഇതരരൂപസന്തതിഉപ്പത്ഥമ്ഭാഭാവേന ഏവ ദുബ്ബലവത്ഥും ചിത്തമേവ നിസ്സായ ഉപ്പജ്ജതി ചേവ തിട്ഠതി ച. തം ചിത്തമ്പി ഹി പടിസന്ധിക്ഖണേ കമ്മവേഗക്ഖിത്തതായ ചേവ അപുരേജാതവത്ഥുകതായ ച അപ്പതിട്ഠിതം, പപാതേ പതിതമത്തകോ പുരിസോ ന കിഞ്ചി സിപ്പം കാതും വിയ ചിത്തജരൂപം ജനേതും ന സക്കോതി, തമേവ കടത്താരൂപം നിസ്സായ പതിട്ഠാതി. പടിസന്ധിചിത്താനി ഹി രൂപം ന ജനേന്തി, കമ്മജരൂപമേവ പന തേസം ചിത്തസമുട്ഠാനരൂപട്ഠാനേ തിട്ഠതി, പവത്തിയം പന പടിലദ്ധുപത്ഥമ്ഭതായ തം രൂപം വിനാപി കമ്മപടിബദ്ധാവ പവത്തി, ഹേതുപച്ചയസ്സ പനേത്ഥ കുസലാദിഭേദതോ, ഭൂമിഭേദതോ ച വിഭാഗോ ഹേട്ഠാ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബോതി അയം ഹേതുപച്ചയേ നയോ.

തതോ പരേസു ആരമ്മണഭാവേന ഉപകാരകോ ധമ്മോ **ആരമ്മണപച്ചയോ,** സോ നിദ്ദേസേ "രൂപായതനം ചക്ഖുവിഞ്ഞാണധാതുയാ...പേ॰... ഫോട്ഠബ്ബായതനം കായവിഞ്ഞാണധാതുയാ തംസമ്പയുത്തകാനഞ്ച ധമ്മാനം...പേ॰... രൂപായതനം സദ്ദഗന്ധരസഫോട്ഠബ്ബായതനം മനോധാതുയാ...പേ॰... സബ്ബേ ധമ്മാ മനോവിഞ്ഞാണധാതുയാ...പേ॰... യം യം ധമ്മം ആരബ്ഭ യേ യേ ധമ്മാ ഉപ്പജ്ജന്തി ചിത്തചേതസികാ ധമ്മാ, തേ തേ ധമ്മാ തേസം തേസം ധമ്മാനം ആരമ്മണപച്ചയേന പച്ചയോ"തി ഏവം നിദ്ദിട്ഠത്താ ന കോചി ധമ്മോ ന ഹോതി. യഥാ ഹി ദുബ്ബലപുരിസോ ദണ്ഡം വാ രജ്ജും വാ ആലമ്ബിത്വാ ഉട്ഠഹതി ചേവ തിട്ഠതി ച, ഏവം ചിത്തചേതസികാ ധമ്മാ രൂപാദീസു ഛസു യം കിഞ്ചി ആലമ്ബിത്വാ ഉപ്പജ്ജന്തി ചേവ തിട്ഠന്തി ച, തസ്മാ ലോകിയലോകുത്തരാദിഭേദാ സബ്ബേപി ധമ്മാ യഥായോഗം ചിത്തചേതസികാനം ആരമ്മണപച്ചയോതി വേദിതബ്ബോതി അയം ആരമ്മണപച്ചയേ നയോ.

ജേട്ഠകട്ഠേന ഉപകാരകോ ധമ്മോ **അധിപതിപച്ചയോ,** സോ നിദ്ദേസേ "ഛന്ദാധിപതി ഛന്ദസമ്പയുത്തകാനം ധമ്മാനം തംസമുട്ഠാനാനഞ്ച രൂപാനം...പേ॰... വീരിയചിത്തവീമംസാധിപതി...പേ॰... അധിപതിപച്ചയേന പച്ചയോ, യം യം ധമ്മം ഗരും കത്വാ യേ യേ ധമ്മാ ഉപ്പജ്ജന്തി ചിത്തചേതസികാ ധമ്മാ, തേ തേ ധമ്മാ തേസം തേസം ധമ്മാനം അധിപതിപച്ചയേന പച്ചയോ"തി ഏവം ദ്വിധാ നിദ്ദിട്ഠോ. തത്ഥ ഛന്ദാദയോ സഹജാതാധിപതിഭാവേന വുത്താ, ഗരുകാതബ്ബം ആരമ്മണാധിപതിഭാവേന. തത്ഥ ച ലോകിയകുസലഭൂതോ ആരമ്മണാധിപതി ലോകിയകുസലാനഞ്ചേവ ലോഭസഹഗതചിത്താനഞ്ച ആരമ്മണാധിപതി ഹോതി, നാഞ്ഞസ്സ, അകുസലഭൂതോ പന ലോഭസഹഗതചിത്തുപ്പാദോതി വുച്ചതി ഇതരേസു ഗരുകാതബ്ബതായ അഭാവതോ, സോ ദ്വിഹേതുകാഹേതുകാദിലോകിയവിപാകരൂപക്ഖന്ധഭൂതോ ച ലോഭസഹഗതസ്സേവ, നാഞ്ഞസ്സ, തഥാ കിരിയഭൂതോപീതി **അട്ഠകഥായം** ആഗതം, തം ഞാണസമ്പയുത്തകിരിയാനം സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണാഭിഞ്ഞാദിപുബ്ബവസപ്പവത്താനം കാമാവചരകുസലേഹി ഗരുകാതബ്ബഭാവസ്സാവിരോധഭാവസ്സ ദസ്സനതോ വീമംസിതബ്ബം. ലോകുത്തരകുസലാനി പന കാമാവചരഞാണസമ്പയുത്തജവനാനമേവ ആരമ്മണാധിപതിപച്ചയാ ഹോന്തി, നിബ്ബാനം പന തേസഞ്ചേവ ലോകുത്തരകുസലവിപാകാനഞ്ചാതി വേദിതബ്ബന്തി അയം അധിപതിപച്ചയേ നയോ.

അനന്തരഭാവേന ഉപകാരകോ ധമ്മോ **അനന്തരപച്ചയോ,** സോവ **സമനന്തരപച്ചയോ,** ബ്യഞ്ജനമത്തമേവ നാനം "ഉപചയസന്തതീ"തിആദീസു വിയ. യമ്പി "അത്ഥാനന്തരതായ അനന്തരപച്ചയോ, കാലാനന്തരതായ സമനന്തരപച്ചയോ"തി

ആചരിയാനം മതം, തം "നിരോധാ വുട്ഠഹന്തസ്സ നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനകുസലം ഫലസമാപത്തിയാ സമനന്തരപച്ചയേന പച്ചയോ"തിആദീഹി വിരുജ്ഝതി, തംനിദ്ദേസേ "ചക്ഖുവിഞ്ഞാണധാതു തംസമ്പയുത്തകാ ച ധമ്മാ മനോധാതുയാ...പേ॰... കായവിഞ്ഞാണധാതു...പേ॰... മനോധാതു...പേ॰... മനോവിഞ്ഞാണധാതുയാ...പേ॰... പുരിമാ പുരിമാ കുസലാ ധമ്മാ പച്ഛിമാനം പച്ഛിമാനം കുസലാനം ധമ്മാനം...പേ॰... അബ്യാകതാനം ധമ്മാനം...പേ॰... പുരിമാ പുരിമാ അകുസലാ ധമ്മാ പച്ഛിമാനം പച്ഛിമാനം അകുസലാനം...പേ॰... അബ്യാകതാനം...പേ॰... യേസം യേസം ധമ്മാനം അനന്തരാ യേ യേ ധമ്മാ ഉപ്പജ്ജന്തി ചിത്തചേതസികാ ധമ്മാ, തേ തേ ധമ്മാ തേസം തേസം ധമ്മാനം അനന്തരപച്ചയേന പച്ചയോ"തി ഇമിനാ അനന്തരപച്ചയനിദ്ദേസസമകോ ഏവ സമനന്തരപച്ചയോ നിദ്ദിട്ഠോ അഞ്ഞത്ര നാമനാനാത്താതി അയം അനന്തരസമനന്തരപച്ചയദ്വയേ നയോ.

ഉപ്പജ്ജമാനോവ സഹ ഉപ്പജ്ജമാനഭാവേന ഉപകാരകോ ധമ്മോ **സഹജാതപച്ചയോ,** സോ നിദ്ദേസേ "ചത്താരോ ഖന്ധാ അരൂപിനോ അഞ്ഞമഞ്ഞം സഹജാതപച്ചയേന പച്ചയോ, ചത്താരോ മഹാഭൂതാ അഞ്ഞമഞ്ഞം...പേ॰... ഓക്കന്തിക്ഖണേ നാമരൂപം അഞ്ഞമഞ്ഞം...പേ॰... ചിത്തചേതസികാ ധമ്മാ ചിത്തസമുട്ഠാനാനം രൂപാനം...പേ॰... മഹാഭൂതാ ഉപാദാരൂപാനം...പേ॰... രൂപിനോ ധമ്മാ അരൂപീനം ധമ്മാനം കിഞ്ചികാലേ സഹജാതപച്ചയേന പച്ചയോ, കിഞ്ചികാലേ നസഹജാതപച്ചയേന പച്ചയോ"തി ഏവം ഛബ്ബിധോ നിദ്ദിട്ഠോ. തത്ഥ **അഞ്ഞമഞ്ഞ**ന്തി ഇമിനാ തേസം ധമ്മാനം ഏകക്ഖണേ പച്ചയഭാവഞ്ചേവ പച്ചയുപ്പന്നഭാവഞ്ച ദീപേതി, പടിസന്ധിക്ഖണേ വത്ഥുരൂപം **രൂപം** നാമ. **ചിത്തചേതസികാ**തി പവത്തിയം ചത്താരോ ഖന്ധാ, പടിസന്ധിയമ്പീതി കേചി തത്ഥ കടത്താരൂപാനമ്പി ചിത്തസമുട്ഠാനേ പവിട്ഠത്താ. തേസം ഹി പടിസന്ധിചിത്തചേതസികാ സഹജാതപച്ചയാ ഹോന്തിയേവ, താനി പന വത്ഥുവിരഹിതാനി രൂപാനി പവത്തിയം ചിത്തസമുട്ഠാനാനം വിയ ചിത്തചേതസികാനം പച്ചയത്ഥം ന ഫരന്തി, തസ്മാ "അഞ്ഞമഞ്ഞ"ന്തി ന വുത്തം, തഥാ ഭൂതാനം ഉപാദാരൂപം. ഏവം ഹി അഗയ്ഹമാനേ പടിസന്ധിയം കടത്താരൂപാനം സഹജാതാ നാമ നിസ്സയതാ ന വുത്താതി സഹജാതപച്ചയനിദ്ദേസോ അപരിപുണ്ണോ ഏവ സിയാ. **കിഞ്ചികാലേ**തി ഇദമ്പി ഓക്കന്തിക്ഖണേ ഹദയവത്ഥുമേവ സന്ധായ വുത്തത്താ തതിയകോട്ഠാസമേവ ഭജതീതി അത്ഥതോ അയം പച്ചയോ പഞ്ചവിധോതി അയം സഹജാതപച്ചയേ നയോ.

അഞ്ഞമഞ്ഞം ഉപ്പാദനുപത്ഥമ്ഭനഭാവേന ഉപകാരകോ ധമ്മോ **അഞ്ഞമഞ്ഞപച്ചയോ** തിദണ്ഡകം വിയ. സോ നിദ്ദേസേ "ചത്താരോ ഖന്ധാ അരൂപിനോ അഞ്ഞമഞ്ഞപച്ചയേന പച്ചയോ, ചത്താരോ മഹാഭൂതാ...പേ॰... ഓക്കന്തിക്ഖണേ നാമരൂപം അഞ്ഞമഞ്ഞപച്ചയേന പച്ചയോ"തി ഏവം തിധാ നിദ്ദിട്ഠോതി അയം അഞ്ഞമഞ്ഞപച്ചയേ നയോ.

അധിട്ഠാനാകാരേന, നിസ്സയാകാരേന ച ഉപകാരകോ ധമ്മോ **നിസ്സയപച്ചയോ** തരുചിത്തകമ്മാദീനം പഥവീപടാദയോ വിയ, സോ നിദ്ദേസേ സഹജാതപച്ചയേ വിയ ഛധാവ നിദ്ദിട്ഠോ. ഛട്ഠോ പനേത്ഥ കോട്ഠാസോ "ചക്ഖായതനം ചക്ഖുവിഞ്ഞാണധാതുയാ, സോതഘാനജിവ്ഹാകായായതനം കായവിഞ്ഞാണധാതുയാ...പേ॰... യം രൂപം നിസ്സായ മനോധാതു ച മനോവിഞ്ഞാണധാതു ച വത്തന്തി, തം രൂപം മനോധാതുയാ ച മനോവിഞ്ഞാണധാതുയാ ച തംസമ്പയുത്തകാനഞ്ച ധമ്മാനം നിസ്സയപച്ചയേന പച്ചയോ"തി ഏവം പുരേജാതനിസ്സയദസ്സനവസേന വിഭത്തോ, സേസം താദിസമേവ. തത്ഥ **രൂപ**ന്തി ഹദയവത്ഥു.

ഉപനിസ്സയപച്ചയോതി ഏത്ഥ പനായം വചനത്ഥോ - തദധീനവുത്തിതായ അത്തനോ ഫലേന നിസ്സിതോ, നപ്പടിക്ഖിത്തോതി നിസ്സയോ, യഥാ പന ഭുസോ ആയാസോ ഉപായാസോ, ഏവം ഭുസോ നിസ്സയോ ഉപനിസ്സയോ, ബലവകാരണസ്സേതം അധിവചനം, തസ്മാ ബലവകാരണഭാവേന ഉപകാരകോ ധമ്മോ **ഉപനിസ്സയപച്ചയോ**തി വേദിതബ്ബോ. സോ ആരമ്മണൂപനിസ്സയോ അനന്തരൂപനിസ്സയോ പകതൂപനിസ്സയോതി തിവിധോ ഹോതി. തത്ഥ **ആരമ്മണൂപനിസ്സയോ** താവ ആരമ്മണാധിപതിനാ സദ്ധിം നാനത്തം അകത്വാ വിഭത്തോ. തത്ഥ യം ആരമ്മണം ഗരും കത്വാ ചിത്തചേതസികാ ഉപ്പജ്ജന്തി, തം നിയമതോ തേസം ആരമ്മണേസു ബലവാരമ്മണം ഹോതി, ഇതി ഗരുകാതബ്ബമത്തട്ഠേന ആരമ്മണാധിപതി, ബലവകാരണട്ഠേന ആരമ്മണൂപനിസ്സയോതി ഏവമേതേസം നാനത്തം വേദിതബ്ബം.

അനന്തരൂപനിസ്സയോപി അനന്തരപച്ചയേന നാനത്തം അകത്വാവ വിഭത്തോ, ഏവം സന്തേപി അത്തനോ അത്തനോ അനന്തരം അനുരൂപസ്സ ചിത്തുപ്പാദസ്സ പവത്തനസമത്ഥതായ അനന്തരതാ, പുരിമചിത്തസ്സ പച്ഛിമചിത്തുപ്പാദനേ ബലവതായ അനന്തരൂപനിസ്സയതാ ച വേദിതബ്ബാ. യഥാ ഹി ഹേതുപച്ചയാദീസു കഞ്ചി ധമ്മം വിനാപി ചിത്തം ഉപ്പജ്ജതി, ന ഏവം അനന്തരചിത്തം വിനാ ചിത്തസ്സ ഉപ്പത്തി നാമ അത്ഥി, തസ്മാ ബലവപച്ചയോ ഹോതി, ഇതി ബലവകാരണട്ഠേന അനന്തരോവ അനന്തരൂപനിസ്സയോതി ഏവമേതേസം നാനത്തം വേദിതബ്ബം.

പകതോ ഉപനിസ്സയോ **പകതൂപനിസ്സയോ,** പകതോ നാമ അത്തനോ സന്താനേ ഉപ്പാദിതോ വാ സദ്ധാസീലാദിഉപസേവിതോ വാ ഉതുഭോജനാദിപകതിയായേവ വാ ഉപനിസ്സയോ പകതൂപനിസ്സയോ, ഇതി പരൂപനിസ്സയേന അമിസ്സോതി അത്ഥോ. സോ ച പകതൂപനിസ്സയോ "സദ്ധം ഉപനിസ്സായ ദാനം ദേതി, സീലം സമാദിയതി, ഉപോസഥകമ്മം കരോതി, ഝാനം ഉപ്പാദേതി; വിപസ്സനം, മഗ്ഗം, അഭിഞ്ഞം, സമാപത്തിം ഉപ്പാദേതി; സീലം, സുതം, ചാഗം, പഞ്ഞം ഉപനിസ്സായ ദാനം ദേതി...പേ॰... സമാപത്തിം ഉപ്പാദേതീ"തിആദിനാ ഇമേസം സദ്ധാദീനം വസേന ബഹുധാ വിഭത്തോ, ഏവം ഉപനിസ്സയപച്ചയോ തിവിധോ. നിദ്ദേസേ പനായം "പുരിമാ പുരിമാ കുസലാ ധമ്മാ പച്ഛിമാനം പച്ഛിമാനം കുസലാനം ധമ്മാനം ...പേ॰... അകുസലാനം കേസഞ്ചി...പേ॰... അബ്യാകതാനം ധമ്മാനം...പേ॰... പുരിമാ പുരിമാ അകുസലാ ധമ്മാ പച്ഛിമാനം പച്ഛിമാനം അകുസലാനം...പേ॰... കുസലാനം കേസഞ്ചി...പേ॰... അബ്യാകതാനം ധമ്മാനം...പേ॰... പുരിമാ പുരിമാ അബ്യാകതാ ധമ്മാ...പേ॰... അബ്യാകതാനം, കുസലാനം, അകുസലാനം ഉപനിസ്സയപച്ചയേന പച്ചയോ, പുഗ്ഗലോപി ഉപനിസ്സയപച്ചയേന പച്ചയോ, സേനാസനമ്പീ"തി ഏവം നിദ്ദിട്ഠോ. തത്ഥ **പുരിമാ**തി അനന്തരൂപനിസ്സയേ സമനന്തരാതീതാവ ലബ്ഭന്തി.

ആരമ്മണൂപനിസ്സയപകതൂപനിസ്സയേസു പന നാനാവിധിവസേന പുരിമതരാവാതി തയോപി രാസീ കുസലേന കുസലപദേ ലബ്ഭന്തി. കുസലേന പനാകുസലേ സമനന്തരാതീതാ ന ലബ്ഭന്തി, തേനാഹ "കേസഞ്ചീ"തി. ഇദം ഹി "കുസലോ ധമ്മോ അകുസലസ്സ ധമ്മസ്സ ആരമ്മണൂപനിസ്സയോ പകതൂപനിസ്സയോ, ആരമ്മണൂപനിസ്സയോ പന ദാനം ദത്വാ...പേ॰... തം ഗരും കത്വാ രാഗോ ഉപ്പജ്ജതി...പേ॰... പകതൂപനിസ്സയോ സദ്ധം ഉപനിസ്സായ മാനം ജപ്പേതീ"തിആദിനാ **പഞ്ഹാവാരേ** ആഗതം ഇമം നയം സന്ധായ വുത്തം.

അകുസലേന കുസലപദേ ഹി സമനന്തരാതീതാ ന ലബ്ഭന്തി, തേനാഹ "കേസഞ്ചീ"തി. ഇദം പന "അകുസലോ ധമ്മോ കുസലസ്സ ധമ്മസ്സ പകതൂപനിസ്സയോ. രാഗം ഉപനിസ്സായ ദാനം ദേതി...പേ॰... പാണം ഹന്ത്വാ തസ്സ പടിഘാതത്ഥായ ദാനം ദേതീ"തിആദിനാ നയേന **പഞ്ഹാവാരേ** ആഗതം പകതൂപനിസ്സയമേവ സന്ധായ വുത്തം. യഥാ ഹി അകുസലം കുസലസ്സ അനന്തരൂപനിസ്സയോ ന ഹോതി, തഥാ ആരമ്മണൂപനിസ്സയോപി ന ഹോതി. ന ഹി തം ഗരും കത്വാ കുസലം പവത്തതി.

അകുസലേന അബ്യാകതപദേ പന ആരമ്മണൂപനിസ്സയോവ ന ലബ്ഭതി. ന ഹി തം അബ്യാകതാ ഗരും കരോന്തി, അനന്തരാ പനസ്സ ഹോന്തി. തേനേവേത്ഥ "കേസഞ്ചീ"തി ന വുത്തം. സേസപദേസു തയോപി ഉപനിസ്സയാ ലബ്ഭന്തേവ. "പുഗ്ഗലോപി, സേനാസനമ്പീ"തി ഇദമ്പി ദ്വയം പകതൂപനിസ്സയവസേനേവേത്ഥ വുത്തം, ഉതുഭോജനാദയോ ചേത്ഥ സങ്ഗഹേതബ്ബാ. ഇമസ്മിഞ്ച പച്ചയേ ഏകച്ചായ പഞ്ഞത്തിയാ സദ്ധിം സബ്ബേപി ചതുഭൂമകാ ധമ്മാ സങ്ഗഹിതാതി വേദിതബ്ബാതി അയം ഉപനിസ്സയപച്ചയേ നയോ.

പഠമതരം ഉപ്പജ്ജിത്വാ വത്തമാനഭാവേന ഉപകാരകാ രൂപധമ്മാ **പുരേജാതപച്ചയോ,** സോ പസാദതബ്ബിസയഹദയവത്ഥുവസേന ഏകാദസവിധോ. നിദ്ദേസേ ച "ചക്ഖായതനം ചക്ഖുവിഞ്ഞാണധാതുയാ തംസമ്പയുത്തകാനഞ്ച ധമ്മാനം പുരേജാതപച്ചയേന പച്ചയോ...പേ॰... കായായതനം കായവിഞ്ഞാണധാതുയാ ...പേ॰... രൂപായതനം ചക്ഖുവിഞ്ഞാണധാതുയാ...പേ॰... ഫോട്ഠബ്ബായതനം കായവിഞ്ഞാണധാതുയാ...പേ॰... രൂപായതനം സദ്ദഗന്ധരസഫോട്ഠബ്ബായതനം മനോധാതുയാ...പേ॰... യം രൂപം നിസ്സായ...പേ॰... തം രൂപം മനോധാതുയാ ച മനോവിഞ്ഞാണധാതുയാ ച കിഞ്ചികാലേ പുരേജാതപച്ചയേന പച്ചയോ, കിഞ്ചികാലേ ന പുരേജാതപച്ചയേന പച്ചയോ"തി ഏവം സബ്ബഥാപി പഞ്ചദ്വാരേ വത്ഥാരമ്മണവസേന, മനോദ്വാരേ വത്ഥുവസേനേവ ചായം നിദ്ദിട്ഠോ. **പഞ്ഹാവാരേ** പന ആരമ്മണപുരേജാതം "അരഹാ ചക്ഖും അനിച്ചതോ ദുക്ഖതോ അനത്തതോ വിപസ്സതീ"തി ആഗതത്താ മനോദ്വാരേപി അട്ഠാരസന്നം രൂപാനം വസേന ആരമ്മണപുരേജാതമ്പി ലബ്ഭതേവാതി അയം പുരേജാതപച്ചയേ നയോ.

പുരേജാതാനം രൂപധമ്മാനം ഉപത്ഥമ്ഭകട്ഠേന ഉപകാരകോ അരൂപധമ്മോ **പച്ഛാജാതപച്ചയോ** ഗിജ്ഝപോതകസരീരാനം ആഹാരാസാ ചേതനാ വിയ. നിദ്ദേസേപി ചസ്സ "പച്ഛാജാതാ ചിത്തചേതസികാ ധമ്മാ പുരേജാതസ്സ ഇമസ്സ കായസ്സ പച്ഛാജാതപച്ചയേന പച്ചയോ"തി ഏവം വുത്തം. തത്ഥ **ഇമസ്സ കായസ്സാ**തി ചതുസമുട്ഠാനികതിസമുട്ഠാനികഭൂതുപാദായരൂപകായസ്സ. ധമ്മതോ ചായം ഠപേത്വാ പടിസന്ധിവിപാകേ ആരുപ്പവിപാകേ അവസേസാ സബ്ബേ ചതുഭൂമകാ അരൂപധമ്മാതി വേദിതബ്ബാതി അയം പച്ഛാജാതപച്ചയേ നയോ.

ആസേവനട്ഠേന അനന്തരാനം പഗുണബലവഭാവേന ഉപകാരകോ ധമ്മോ **ആസേവനപച്ചയോ** ഗന്ഥാദിപുരിമാഭിയോഗോ വിയ. സോ കുസലാകുസലകിരിയജവനവസേന തിവിധോ. നിദ്ദേസേ പനസ്സ "പുരിമാ പുരിമാ കുസലാ ധമ്മാ പച്ഛിമാനം പച്ഛിമാനം കുസലാനം ധമ്മാനം...പേ॰... അകുസലാനം ധമ്മാനം...പേ॰... കിരിയാബ്യാകതാനം ധമ്മാനം ആസേവനപച്ചയേന പച്ചയോ"തി നിദ്ദിട്ഠോ. തത്ഥ **പുരിമാ പുരിമാ**തി സബ്ബത്ഥ സമനന്തരാതീതാവ ദട്ഠബ്ബാ, തത്ഥാപി കുസലാദയോ അബ്യാകതാദീനം ഭിന്നജാതികാനം സമനന്തരാനമ്പി വാസനാസങ്ഖാതേന ആസേവനേന പഗുണതരബലവഭാവവിസിട്ഠം അത്തനോ കുസലാദിഭാവസങ്ഖാതഗതിം ഗാഹാപേതും അസമത്ഥതായ ആസേവനപച്ചയാ ന ഹോന്തി, ഭൂമിതോ, പന ആരമ്മണതോ ച ഭിന്നാപി കാമാവചരതിഹേതുകകുസലകിരിയാ അത്തനാ സദിസവേദനാനമേവ മഹഗ്ഗതലോകുത്തരകുസലകിരിയാനമ്പി, സങ്ഖാരാരമ്മണഞ്ച അനുലോമകുസലം നിബ്ബാനാരമ്മണസ്സ ഗോത്രഭുകുസലസ്സ ആസേവനപച്ചയാ ഹോന്തിയേവ. ലോകുത്തരോ പന ആസേവനപച്ചയോ നത്ഥി, തഥാ വിപാകോ കമ്മപരിണാമിതത്താതി അയം ആസേവനപച്ചയേ നയോ.

ചിത്തപ്പയോഗസങ്ഖാതേന കിരിയഭാവേന ഉപകാരകോ ധമ്മോ **കമ്മപച്ചയോ**. സോ നാനക്ഖണികായ കുസലാകുസലചേതനായ ചേവ സഹജാതായ ച സബ്ബായപി ചേതനായ വസേന ദുവിധോ ഹോതി. നിദ്ദേസേപി ചസ്സ "കുസലാകുസലം കമ്മം വിപാകാനം ഖന്ധാനം കടത്താ ച രൂപാനം...പേ॰... ചേതനാ സമ്പയുത്തകാനം ധമ്മാനം തംസമുട്ഠാനാനഞ്ച രൂപാനം കമ്മപച്ചയേന പച്ചയോ"തി ദ്വിധാവ വുത്തോ. തത്ഥ **കമ്മ**ന്തി ചേതനാകമ്മമേവ. **കടത്താ ച രൂപാന**ന്തി കമ്മസ്സ കടത്താ ഉപചിതത്താ നിപ്ഫാദിതത്താ ഉപ്പന്നാനം കമ്മജാനം രൂപാനം കടത്താ ഏവ, കമ്മമ്പി കാലന്തരേയേവ അവസേസപച്ചയസമായോഗേ സതി അത്തനോ ഫലം ഉപ്പാദേതി, ന തു വിനട്ഠത്താ ഠിതത്താ തം വാ ഠിതം പന കമ്മം ന ജനേതി. **ഏവം തംസമുട്ഠാന**ന്തി ഇമിനാ പടിസന്ധിയം കടത്താരൂപഗ്ഗഹണം ദട്ഠബ്ബന്തി അയം കമ്മപച്ചയേ നയോ.

നിരുസ്സാഹസന്തഭാവേന നിരുസ്സാഹസന്തഭാവായ ഉപകാരകോ വിപാകധമ്മോ **വിപാകപച്ചയോ**. സോ പവത്തേ ചിത്തസമുട്ഠാനാനം, പടിസന്ധിക്ഖണേ കടത്താരൂപാനം, സബ്ബത്ഥ ച സമ്പയുത്തധമ്മാനം പച്ചയോ ഹോതി. യഥാഹ **സബ്ബപഞ്ഹാവാരേ** - "വിപാകാബ്യാകതോ ഏകോ ഖന്ധോ തിണ്ണന്നം ഖന്ധാനം ചിത്തസമുട്ഠാനാനഞ്ച രൂപാനം പടിസന്ധിക്ഖണേ...പേ॰... കടത്താ ച രൂപാനം വിപാകപച്ചയേന പച്ചയോ"തിആദി. നിദ്ദേസേ പനസ്സ "വിപാകാ ചത്താരോ ഖന്ധാ അരൂപിനോ അഞ്ഞമഞ്ഞം വിപാകപച്ചയേന പച്ചയോ"തി ഏത്തകമേവ വുത്തം. തം **പഞ്ഹാവാരേ** വുത്തവിധാനം സന്ധായ സാവസേസം വുത്തന്തി അയം വിപാകപച്ചയേ നയോ.

രൂപാരൂപാനം ഉപത്ഥമ്ഭകട്ഠേന ഉപകാരകാ ചത്താരോ ആഹാരാ **ആഹാരപച്ചയോ**. നിദ്ദേസേ പന "കബളീകാരോ ആഹാരോ ഇമസ്സ കായസ്സ...പേ॰... അരൂപിനോ ആഹാരാ സമ്പയുത്തകാനം ധമ്മാനം തംസമുട്ഠാനാനഞ്ച രൂപാനം ആഹാരപച്ചയേന പച്ചയോ"തി ഏവം നിദ്ദിട്ഠോ. തത്ഥ ചതുസമുട്ഠാനമുപഗതാ ഓജാ കബളീകാരോ ആഹാരോ നാമ. സോ യസ്മാ ആഹാരൂപസേവീനഞ്ഞേവ അജ്ഝോഹടാഹാരഉതുജാഹാരൂപത്ഥദ്ധോ ഏവ ച കമ്മജാദിആഹാരോ ഇമസ്സ കായസ്സ ഠിതിയാ പവത്തതി, ന അഞ്ഞഥാ, തസ്മാ കബളീകാതബ്ബഉതുജവത്ഥുസന്നിസ്സിതതാദസ്സനത്ഥം കബളീകാരോ ആഹാരോതി വുത്തോ. കിഞ്ചാപി ചായം "ഇമസ്സ കായസ്സാ"തി അവിസേസേന വുത്തോ, വിസേസതോ പന ആഹാരജരൂപസ്സ ജനകോ ചേവ അനുപാലകോ ച ഹുത്വാ സേസതിസന്തതിസമുട്ഠാനരൂപസ്സ അനുപാലകോ ഏവ ഹുത്വാ ആഹാരപച്ചയോ ഹോതി. **തംസമുട്ഠാനാന**ന്തി ഇമിനാ പടിസന്ധിയം കമ്മസമുട്ഠാനാനി ഗഹിതാനേവ. **പഞ്ഹാവാരേ** ഹി "പടിസന്ധിക്ഖണേ വിപാകാബ്യാകതാ ആഹാരാ സമ്പയുത്തകാനം ഖന്ധാനം കടത്താ ച രൂപാനം ആഹാരപച്ചയേന പച്ചയോ"തി വുത്തന്തി അയം ആഹാരപച്ചയേ നയോ.

അധിപതിയട്ഠേന ഉപകാരകാ ഇത്ഥിന്ദ്രിയപുരിസിന്ദ്രിയവജ്ജാ വീസതി ഇന്ദ്രിയാ **ഇന്ദ്രിയപച്ചയോ**. ഇത്ഥിന്ദ്രിയപുരിസിന്ദ്രിയാനി ഹി കിഞ്ചാപി ഇത്ഥിപുരിസലിങ്ഗാകപ്പാദീനം ബീജഭൂതാനി, നേവ പന തേസം, ന അഞ്ഞേസം ഇന്ദ്രിയാദിപച്ചയതം ഫരന്തി. സുത്തന്തികപരിയായേന പന തേസം പകതൂപനിസ്സയഭാവം ഫരന്തീതി ബാവീസതേവ ഇന്ദ്രിയാനി. തത്ഥ ചക്ഖുന്ദ്രിയാദയോ പഞ്ച അരൂപധമ്മാനമേവ ഇന്ദ്രിയപച്ചയോ, രൂപജീവിതിന്ദ്രിയം കടത്താരൂപാനമേവ, സേസാ രൂപാരൂപാനം. നിദ്ദേസേ "ചക്ഖുന്ദ്രിയം ചക്ഖുവിഞ്ഞാണധാതുയാ തംസമ്പയുത്തകാനഞ്ച ധമ്മാനം...പേ॰... കായവിഞ്ഞാണധാതുയാ...പേ॰... രൂപജീവിതിന്ദ്രിയം കടത്താരൂപാനം, അരൂപിനോ ഇന്ദ്രിയാ സമ്പയുത്തകാനം ധമ്മാനം തംസമുട്ഠാനാനഞ്ച രൂപാനം ഇന്ദ്രിയപച്ചയേന പച്ചയോ"തി ഏവം നിദ്ദിട്ഠോ. **തംസമുട്ഠാനാന**ന്തി എത്ഥാപി കടത്താരൂപമ്പി സങ്ഗഹിതം. **പഞ്ഹാവാരേ** ഹി "പടിസന്ധിക്ഖണേ വിപാകാബ്യാകതാ ഇന്ദ്രിയാ സമ്പയുത്തകാനം ഖന്ധാനം കടത്താ ച രൂപാന"ന്തി വുത്തന്തി അയം ഇന്ദ്രിയപച്ചയേ നയോ.

ഉപനിജ്ഝായനട്ഠേന ഉപകാരകാനി ഠപേത്വാ ദ്വിപഞ്ചവിഞ്ഞാണേസു വേദനാത്തയം, ഏകഗ്ഗതഞ്ച സേസാനി കുസലാദിഭേദാനി സത്ത ഝാനങ്ഗാനി **ഝാനപച്ചയോ**. ദ്വിപഞ്ചവിഞ്ഞാണാനം ഹി അഭിനിപാതമത്തത്താ തേസു വേദനേകഗ്ഗതാ ഉപനിജ്ഝായനാകാരസ്സ അഭാവേന ഝാനങ്ഗേസു ന ഉദ്ധടാ, നിദ്ദേസേ പനസ്സ "ഝാനങ്ഗാനി ഝാനസമ്പയുത്തകാനം ധമ്മാനം തംസമുട്ഠാനാനഞ്ച രൂപാനം ഝാനപച്ചയേന പച്ചയോ"തി നിദ്ദിട്ഠോ. ഇധാപി **തംസമുട്ഠാനാന**ന്തി ഇമിനാ ച കടത്താരൂപമ്പി ഗഹിതം. **പഞ്ഹാവാരേ**ഹി "പടിസന്ധിക്ഖണേ വിപാകാബ്യാകതാനി ഝാനങ്ഗാനി സമ്പയുത്തകാനം ഖന്ധാനം കടത്താ ച രൂപാന"ന്തി വുത്തന്തി അയം ഝാനപച്ചയേ നയോ.

യതോ തതോ വാ നിയ്യാനട്ഠേന ഉപകാരകാനി കുസലാദിഭേദാനി ദ്വാദസ മഗ്ഗങ്ഗാനി **മഗ്ഗപച്ചയോ**. നിദ്ദേസേ പന "മഗ്ഗങ്ഗാനി മഗ്ഗസമ്പയുത്തകാനം ധമ്മാനം തംസമുട്ഠാനാനഞ്ച രൂപാനം മഗ്ഗപച്ചയേന പച്ചയോ"തി നിദ്ദിട്ഠോ. ഏത്ഥാപി **തംസമുട്ഠാനാന**ന്തി ഇമിനാ കടത്താരൂപഗ്ഗഹണം. **പഞ്ഹാവാരേ** ഹി "പടിസന്ധിക്ഖണേ വിപാകാബ്യാകതാനി മഗ്ഗങ്ഗാനി സമ്പയുത്തകാനം ഖന്ധാനം കടത്താ ച രൂപാന"ന്തി വുത്തം, അഹേതുകചിത്തേസു ചേത്ഥ വിജ്ജമാനാനി മഗ്ഗങ്ഗാനി മഗ്ഗപച്ചയാ ന ഹോന്തി. അയം മഗ്ഗപച്ചയേ നയോ.

ഏകവത്ഥുകഏകാരമ്മണഏകുപ്പാദഏകനിരോധസങ്ഖാതേന സമ്പയുത്തഭാവേന ഉപകാരകാ അരൂപിനോ ധമ്മാ **സമ്പയുത്തപച്ചയോ**. നിദ്ദേസേ പന "ചത്താരോ ഖന്ധാ അരൂപിനോ ധമ്മാ അഞ്ഞമഞ്ഞം സമ്പയുത്തപച്ചയേന പച്ചയോ"തി നിദ്ദിട്ഠോതി അയം സമ്പയുത്തപച്ചയേ നയോ.

ഏകവത്ഥുകാദിഭാവാനുപഗമേന ഉപകാരകാ രൂപിനോ ധമ്മാ അരൂപീനം, അരൂപിനോ ധമ്മാ രൂപീനം **വിപ്പയുത്തപച്ചയോ,** സോ സഹജാതപുരേജാതപച്ഛാജാതവസേന തിവിധോ ഹോതി. വുത്തം ഹേതം "സഹജാതാ കുസലാ ഖന്ധാ ചിത്തസമുട്ഠാനാനം രൂപാനം...പേ॰... പച്ഛാജാതാ കുസലാ ഖന്ധാ പുരേജാതസ്സ ഇമസ്സ കായസ്സ വിപ്പയുത്തപച്ചയേന പച്ചയോ"തിആദി. പുരേജാതം പന ഛവത്ഥുവസേനേവ വേദിതബ്ബം. നിദ്ദേസേ പനസ്സ "രൂപിനോ ധമ്മാ അരൂപീനം...പേ॰... അരൂപിനോ ധമ്മാ രൂപീനം ധമ്മാനം വിപ്പയുത്തപച്ചയേന പച്ചയോ"തി ഏവം സാമഞ്ഞതോ നിദ്ദിട്ഠോ. തത്ഥ **രൂപിനോ**തി ഇദം ഛവത്ഥൂനം വസേന വുത്തം, രൂപാദയോ പന ആരമ്മണധമ്മാ സമ്പയോഗാസങ്കായാഭാവേന വിപ്പയുത്തപച്ചയാ ന വുത്താ. ചക്ഖാദീനം ഹി വത്ഥൂനം അബ്ഭന്തരതോ അരൂപധമ്മാ നിക്ഖമന്താ വിയ ഉപ്പജ്ജന്തി, തത്ഥ സമ്പയോഗാസങ്കാ ഹോതി. **പഞ്ഹാവാരേപി** ഹി "വത്ഥു കുസലാനം ഖന്ധാനം...പേ॰... ചക്ഖായതനം ചക്ഖുവിഞ്ഞാണധാതുയാ"തിആദിനാ ഛ വത്ഥൂനേവ ഉദ്ധടാനി, **അരൂപിനോ ധമ്മാ രൂപീന**ന്തി ഏത്ഥാപി നിബ്ബാനം അരൂപമ്പി സമാനം രൂപസ്സ വിപ്പയുത്തപച്ചയോ ന ഹോതി സബ്ബഥാ സമ്പയോഗാസങ്കാഭാവതോ, "ചതൂഹി സമ്പയോഗോ ചതൂഹി വിപ്പയോഗോ"തി (ധാതു॰ ൩) ഹി വുത്തന്തി അയം വിപ്പയുത്തപച്ചയേ നയോ.

പച്ചുപ്പന്നലക്ഖണേന അത്ഥിഭാവേന താദിസസ്സേവ ധമ്മസ്സ ഉപത്ഥമ്ഭകട്ഠേന ഉപകാരകോ ധമ്മോ **അത്ഥിപച്ചയോ,** സോ നിദ്ദേസേ "ചത്താരോ ഖന്ധാ അരൂപിനോ അഞ്ഞമഞ്ഞം...പേ॰... ചത്താരോ മഹാഭൂതാ അഞ്ഞമഞ്ഞം, ഓക്കന്തിക്ഖണേ നാമരൂപം അഞ്ഞമഞ്ഞം, ചിത്തചേതസികാ ധമ്മാ ചിത്തസമുട്ഠാനാനം രൂപാനം, മഹാഭൂതാ ഉപാദാരൂപാനം, ചക്ഖായതനം ചക്ഖുവിഞ്ഞാണധാതുയാ...പേ॰... രൂപായതനം ചക്ഖുവിഞ്ഞാണധാതുയാ തംസമ്പയുത്തകാനഞ്ച ധമ്മാനം...പേ॰... രൂപായതനം...പേ॰... ഫോട്ഠബ്ബായതനം മനോധാതുയാ...പേ॰... മനോധാതുയാ ച മനോവിഞ്ഞാണധാതുയാ ച തംസമ്പയുത്തകാനഞ്ച ധമ്മാനം അത്ഥിപച്ചയേന പച്ചയോ"തി ഏവം സഹജാതപുരേജാതവസേന ച ബഹുധാ നിദ്ദിട്ഠോ, **പഞ്ഹാവാരേ** പന "സഹജാതം പുരേജാതം പച്ഛാജാതം ആഹാരം ഇന്ദ്രിയ"ന്തി ഇമേസം പഞ്ചന്നമ്പി വസേന ആഗതത്താ പച്ഛാജാതകബളീകാരആഹാരരൂപജീവിതിന്ദ്രിയാനം വസേനാപി അത്ഥിപച്ചയോ ഗഹേതബ്ബോവാതി അയം അത്ഥിപച്ചയേ നയോ.

അത്തനോ അനന്തരം ഉപ്പജ്ജമാനാനം അരൂപധമ്മാനം പവത്തിഓകാസദാനവസേന ഉപകാരകാ സമനന്തരനിരുദ്ധാ അരൂപധമ്മാ **നത്ഥിപച്ചയോ,** നിദ്ദേസേ പന "സമനന്തരനിരുദ്ധാ ചിത്തചേതസികാ ധമ്മാ പടുപ്പന്നാനം ചിത്തചേതസികാനം ധമ്മാനം നത്ഥിപച്ചയേന പച്ചയോ"തി ഏവം സാമഞ്ഞതോവ നിദ്ദിട്ഠോ. സബ്ബഥാ അനന്തരപച്ചയസദിസതായ തത്ഥ നിദ്ദിട്ഠനയേനേവേത്ഥ വിസേസോ ഞാതബ്ബോതി അയം നത്ഥിപച്ചയേ നയോ.

നത്ഥിപച്ചയധമ്മാവ വിഗതഭാവേന ഉപകാരകത്താ **വിഗതപച്ചയോ**തി സഹ നിദ്ദേസേന നത്ഥിപച്ചയസദിസോവാതി.

അവിഗതപച്ചയോപി സബ്ബഥാ അത്ഥിപച്ചയസദിസോവ, ദേസനാവിലാസേന, വേനേയ്യവസേന വാ അയം ദുകോ വുത്തോതി അയം അവിഗതപച്ചയേ നയോ.

പകിണ്ണകവിനിച്ഛയോ

ഇമേസു പന ചതുവീസതിയാ പച്ചയേസു ഞാണചാരസ്സ വിസദഭാവത്ഥം -

ധമ്മതോ കാലതോ ചേവ, ഏകസ്സാനേകപച്ചയാ;
അനേകേസഞ്ച ധമ്മാനം, ഏകപച്ചയഭാവതോ.

സഭാഗാ വിസഭാഗാ ച, യുഗളാ ജനകാദിതോ;
സബ്ബട്ഠാനാദിഭേദാ ച, രൂപാരൂപവികപ്പതോ;
ഭവതോ സങ്ഗഹാ ഞേയ്യോ, പകിണ്ണകവിനിച്ഛയോ.

തത്ഥ **ധമ്മതോ**തി ഇമേസു ഹി പച്ചയേസു ഹേതുപച്ചയോ താവ നാമരൂപധമ്മേസു നാമധമ്മേകദേസോ, തഥാ സഹജാതാധിപതികമ്മഝാനമഗ്ഗപച്ചയാ, തഥാ ആസേവനവിപാകപച്ചയാ, ചതുക്ഖന്ധസങ്ഗഹിതാപി വിപാകധമ്മാ അനന്തരസമനന്തരപച്ഛാജാതസമ്പയുത്തനത്ഥിവിഗതപച്ചയാ. നിബ്ബാനസ്സ അസങ്ഗഹതോ നാമേകദേസോതിപി വത്തും വട്ടതി. പുരേജാതപച്ചയോ രൂപധമ്മോവ, സേസാ യഥാലാഭവസേന നാമരൂപധമ്മാ. തത്ഥ ച ആരമ്മണാധിപതിആരമ്മണൂപനിസ്സയപകതൂപനിസ്സയേസു പഞ്ഞത്തിപി സങ്ഗഹിതാതി അയം ധമ്മതോ വിനിച്ഛയോ.

കാലതോ പന ഹേതുസഹജാതഅഞ്ഞമഞ്ഞനിസ്സയപുരേജാതപച്ഛാജാതവിപാകആഹാരഇന്ദ്രിയഝാനമഗ്ഗസമ്പയുത്തവിപ്പയുത്തഅത്ഥിഅവിഗ പന്നരസ പച്ചുപ്പന്നാവ ഹുത്വാ അത്തനോ ഫലസ്സ പച്ചയാ ഹോന്തി, അനന്തരസമനന്തരആസേവനനത്ഥിവിഗതപച്ചയാ പഞ്ച അതീതാ ഏവ ഹുത്വാ, കമ്മപച്ചയോ പനേകോ പച്ചുപ്പന്നോപി അതീതോപി ഹുത്വാ, സേസാ ആരമ്മണഅധിപതിഉപനിസ്സയപച്ചയാ തയോപി തേകാലികാപി, നിബ്ബാനപഞ്ഞത്തിവസേന കാലവിമുത്താപി ഹുത്വാ അത്തനോ ഫലസ്സ പച്ചയാ ഹോന്തീതി അയം കാലതോ വിനിച്ഛയോ.

ഏകസ്സാനേകപച്ചയാതി ഏകധമ്മസ്സ, ഏകപച്ചയസ്സ ച അനേകപച്ചയഭാവതോ. കഥം? ഹേതുപച്ചയേ താവ അമോഹോ ഏകോ ധമ്മോ, സോ പുരേജാതകമ്മആഹാരഝാനവജ്ജാനം വീസതിയാ പച്ചയാനം വസേന അനേകപച്ചയോ ഹോതി, ഹേതുപച്ചയത്തം അവിജഹന്തോവ അധിപതിസഹജാതഅഞ്ഞമഞ്ഞനിസ്സയവിപാകിന്ദ്രിയമഗ്ഗസമ്പയുത്തവിപ്പയുത്തഅത്ഥിഅവിഗതാനം അഞ്ഞേസം ഏകാദസന്നം വസേന വാ അനേകപച്ചയോ ഹോതി , തഥാ അലോഭാദയോ, തേസു പന അലോഭാദോസാ ഇന്ദ്രിയമഗ്ഗപച്ചയാ ന ഹോന്തി, തേ തയോ അവിപാകഭൂതാ ലോഭദോസമോഹാ വിപാകപച്ചയാപി ന ഹോന്തി, തേ പന അമോഹവജ്ജിതാ പഞ്ച അധിപതിപച്ചയാ ന ഹോന്തി, തഥാ സേസാപി അവിപാകഭൂതാ.

ആരമ്മണപച്ചയേ രൂപായതനം ചക്ഖുവിഞ്ഞാണധാതുയാ ആരമ്മണപുരേജാതഅത്ഥിഅവിഗതാനം ചതുന്നം വസേന അനേകപച്ചയോ ഹോതി, തഥാ മനോധാതുയാ, അഹേതുകമനോവിഞ്ഞാണധാതുയാ ച. സഹേതുകായ പന ആരമ്മണാധിപതിആരമ്മണൂപനിസ്സയാനമ്പി വസേന, സദ്ദാദീസുപി ഏസേവ നയോ. ധമ്മായതനം പന നിസ്സയവിപ്പയുത്താനം വസേനാപി അനേകപച്ചയോ ഹോതി, തഥാ ആരമ്മണപച്ചയത്തം അവിജഹന്തോവ ആരമ്മണാധിപതിനിസ്സയഉപനിസ്സയപുരേജാതവിപ്പയുത്തഅത്ഥിഅവിഗതാനം വസേന അപരേസമ്പി സത്തന്നം വസേന അനേകപച്ചയോ ഹോതീതി അയമേത്ഥ ഉക്കട്ഠപരിച്ഛേദോ. തത്ഥ അരൂപാനം പന രൂപാനം വാ അതീതാനാഗതാനം ആരമ്മണപച്ചയഭാവേ സതി ആരമ്മണാധിപതിഉപനിസ്സയമത്തമേവ ഉത്തരി ലബ്ഭതി.

അധിപതിപച്ചയേ ആരമ്മണാധിപതി വുത്തനയോവ. സഹജാതാധിപതീസു ചിത്തം ഹേതുപുരേജാതകമ്മഝാനമഗ്ഗവജ്ജാനം ഏകൂനവീസതിയാ പച്ചയാനം വസേന അനേകപച്ചയോ ഹോതി, അധിപതിപച്ചയത്തം അവിജഹന്തോ അപരേസം സഹജാതഅഞ്ഞമഞ്ഞനിസ്സയവിപാകാഹാരിന്ദ്രിയസമ്പയുത്തവിപ്പയുത്തഅത്ഥിഅവിഗതാനം ദസന്നം വസേനേവ, തഥാ വീരിയം ആഹാരപച്ചയവജ്ജാനം മഗ്ഗപച്ചയസഹിതാനം വസേന, ഛന്ദോ ആഹാരിന്ദ്രിയവജ്ജാനം വസേന അനേകപച്ചയോ ഹോതി, വീമംസാ ഹേതുപച്ചയേ വുത്തനയാവ.

അനന്തരപച്ചയേ ചതൂസു ഖന്ധേസു വേദനാക്ഖന്ധോ താവ ഹേതുപുരേജാതകമ്മാഹാരമഗ്ഗപച്ചയവജ്ജാനം ഏകൂനവീസതിയാ വസേന , സഞ്ഞാക്ഖന്ധോ തേസു ഇന്ദ്രിയഝാനവജ്ജാനം സത്തരസന്നം വസേന, സങ്ഖാരക്ഖന്ധോ ഹേതുപുരേജാതകമ്മിന്ദ്രിയഝാനമഗ്ഗവജ്ജാനം അട്ഠാരസന്നം വസേന, തഥാ ചേതനാ കമ്മസഹിതാനം, വിതക്കോ ഹേതുപുരേജാതകമ്മആഹാരിന്ദ്രിയവജ്ജാനം ഝാനമഗ്ഗസഹിതാനം, വിചാരോ, പീതി ച ആനന്തരിയാനം മഗ്ഗവജ്ജാനം, ഏകഗ്ഗതാ ഹേതുപുരേജാതകമ്മാഹാരവജ്ജാനം വീസതിയാ പച്ചയാനം വസേന, സദ്ധാ, ജീവിതിന്ദ്രിയഞ്ച അനന്തരാനം ഹേതുപുരേജാതകമ്മാഹാരഝാനമഗ്ഗവജ്ജാനം അട്ഠാരസന്നം, സതി മഗ്ഗസഹിതാനം ഏകൂനവീസതിയാ, ഹിരിഓത്തപ്പകായപസ്സദ്ധാദിഛയുഗാ, യേവാപനകേസു അധിമോക്ഖമനസികാരതത്രമജ്ഝത്തതാ, കരുണാമുദിതാ ച ഹേതുപുരേജാതകമ്മാഹാരഝാനമഗ്ഗിന്ദ്രിയവജ്ജാനം സത്തരസന്നം, വിരതിയോ പന മഗ്ഗസഹിതാനം അട്ഠാരസന്നം, മിച്ഛാദിട്ഠി തതോ വിപാകവജ്ജാനം സത്തരസന്നം വസേന, മിച്ഛാവാചാകമ്മന്താജീവാ തേഹി ചേവ കമ്മാഹാരപച്ചയേഹി ചാതി ഏകൂനവീസതിയാ പച്ചയാനം വസേന, അഹിരികം അനോത്തപ്പം മാനോ ഥിനം മിദ്ധം ഉദ്ധച്ചന്തി ഇമേ ഹേതുപുരേജാതകമ്മവിപാകാഹാരിന്ദ്രിയഝാനമഗ്ഗവജ്ജാനം സോളസന്നം, വിചികിച്ഛാ ഇസ്സാമച്ഛരിയകുക്കുച്ചാനി തതോ അധിപതിവജ്ജാനം പന്നരസന്നം വസേന അനേകപച്ചയാ ഹോന്തി. അനന്തരപച്ചയത്തം അവിജഹന്താനം പനേതേസം സമനന്തരഉപനിസ്സയകമ്മനത്ഥിവിഗതാനം അപരേസം ഛന്നം വസേന ച. വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധസ്സ അധിപതിപച്ചയേനേവ അനേകപച്ചയഭാവോ വേദിതബ്ബോ.

സഹജാതപച്ചയേ മഹാഭൂതാനി ആരമ്മണആരമ്മണാധിപതിസഹജാതഅഞ്ഞമഞ്ഞനിസ്സയഉപനിസ്സയപുരേജാതഅത്ഥിഅവിഗതാനം നവന്നം, ഹദയവത്ഥു തേസഞ്ഞേവ വിപ്പയുത്തസഹിതാനം വസേന. **നിസ്സയപച്ചയേ** ചക്ഖായതനാദീനി ആരമ്മണആരമ്മണാധിപതിനിസ്സയഉപനിസ്സയപുരേജാതഇന്ദ്രിയവിപ്പയുത്തഅത്ഥിഅവിഗതാനം നവന്നം വസേന. **പുരേജാതപച്ചയേ** രൂപസദ്ദഗന്ധരസായതനാദീനി ആരമ്മണആരമ്മണാധിപതിഉപനിസ്സയപുരേജാതഅത്ഥിഅവിഗതാനം ഛന്നം വസേന. **ആഹാരപച്ചയേ** ഓജാ ആരമ്മണആരമ്മണാധിപതിഉപനിസ്സയാഹാരഅത്ഥിഅവിഗതാനം ഛന്നം പച്ചയാനം വസേന അനേകധാ പച്ചയോ ഹോതി. തംതംപച്ചയത്തം അവിജഹന്താനം തേസം തേസം സബ്ബത്ഥ ആരമ്മണാധിപതിഅനന്തരസമനന്തരൂപനിസ്സയാദിപച്ചയതാ വുത്തനയേന വേദിതബ്ബാ. സേസം സുവിഞ്ഞേയ്യമേവാതി അയം ഏകസ്സാനേകപച്ചയതോ വിനിച്ഛയോ.

അനേകേസഞ്ച ധമ്മാനം, ഏകപച്ചയഭാവതോതി ഏതേസു ഹി ഠപേത്വാ കമ്മപച്ചയം സേസേസു തേവീസതിയാ പച്ചയേസു അനേകേ അനേകേസം ധമ്മാനം ഏകതോ ഏകേകം പച്ചയാ ഹോന്തി. കമ്മപച്ചയോ പന ചേതനാ ഏകധമ്മോവാതി അയം അനേകധമ്മാനം ഏകപച്ചയഭാവതോ വിനിച്ഛയോ.

സഭാഗാ വിസഭാഗാ ചാതി ഏതേസു ഹി അനന്തരസമനന്തരഅനന്തരൂപനിസ്സയാസേവനനത്ഥിവിഗതപച്ചയാ സഭാഗാ, തഥാ ആരമ്മണആരമ്മണാധിപതിആരമ്മണൂപനിസ്സയാ. പുരേജാതപച്ചയോ പനേത്ഥ പച്ഛാജാതേന വിസഭാഗോ, തഥാ സമ്പയുത്തോ വിപ്പയുത്തേന, അത്ഥി നത്ഥിനാ, വിഗതോ അവിഗതേനാതി അയം സഭാഗവിസഭാഗതോ വിനിച്ഛയോ.

യുഗളാതി ഏത്ഥ അത്ഥസരിക്ഖതായ സദ്ദസരിക്ഖതായ കാലപടിപക്ഖതായ ഹേതുഫലതായ അഞ്ഞമഞ്ഞപടിപക്ഖതായാതി ഇമേഹി കാരണേഹി യുഗളം വേദിതബ്ബം. അനന്തരസമനന്തരാ ഹി അത്ഥസരിക്ഖതായ ഏകം യുഗളം നാമ. നിസ്സയൂപനിസ്സയാ സദ്ദസരിക്ഖതായ, പുരേജാതപച്ഛാജാതാ കാലപടിപക്ഖതായ, കമ്മവിപാകാ ഹേതുഫലതായ, സമ്പയുത്തവിപ്പയുത്താ അഞ്ഞമഞ്ഞപടിപക്ഖതായ ഏകം യുഗളം, തഥാ അത്ഥിനത്ഥിപച്ചയാ, വിഗതഅവിഗതപച്ചയാതി അയം യുഗളതോ വിനിച്ഛയോ.

ജനകാദിതോതി ജനകോപത്ഥമ്ഭകതോ. ഏതേസു ഹി അനന്തരസമനന്തരൂപനിസ്സയപകതൂപനിസ്സയാസേവനപച്ചയാ, നാനക്ഖണികോ കമ്മപച്ചയോ, നത്ഥിവിഗതപച്ചയാ ചാതി ഇമേ ജനകാ ഏവ, ന ഉപത്ഥമ്ഭകാ. പച്ഛാജാതപച്ചയോ ഉപത്ഥമ്ഭകോ ഏവ, ന ജനകോ. സേസാ ജനകാ ചേവ ഉപത്ഥമ്ഭകാ ചാതി അയം ജനകാദിതോ വിനിച്ഛയോ.

സബ്ബട്ഠാനാദിഭേദോതി സബ്ബട്ഠാനികഅസബ്ബട്ഠാനികഭേദതോ. ഏതേസു ഹി സഹജാതനിസ്സയഅത്ഥിഅവിഗതപച്ചയാ സബ്ബട്ഠാനികാ. സബ്ബേസു പച്ചയുപ്പന്നേസു ഇച്ഛിതബ്ബാ. ഏതേഹി വിനാ ഉപ്പജ്ജമാനോ ഏകധമ്മോപി നത്ഥി. സേസാ അസബ്ബട്ഠാനികാ. തത്ഥ ച ആരമ്മണആരമ്മണാധിപതിഅനന്തരസമനന്തരാനന്തരൂപനിസ്സയപകതൂപനിസ്സയപുരേജാതാസേവനസമ്പയുത്ത അത്ഥിനത്ഥിവിഗതപച്ചയാ അരൂപധമ്മാനഞ്ഞേവ കാരണതോ അസബ്ബട്ഠാനികാ. തഥാ പച്ഛാജാതപച്ചയോ രൂപാനഞ്ഞേവ കാരണതോ, സേസാ ഏകച്ചാനം രൂപാരൂപധമ്മാനം കാരണതോ അസബ്ബട്ഠാനികാ. അയം സബ്ബട്ഠാനാദിഭേദതോ വിനിച്ഛയോ.

രൂപാരൂപവികപ്പതോതി രൂപം രൂപസ്സ, രൂപം അരൂപസ്സാതിആദി വികപ്പതോ. ഏതേസു ഹി ഏകോപി പച്ചയോ രൂപമേവ ഹുത്വാ രൂപസ്സേവ പച്ചയോ ഭവന്തോ നാമ നത്ഥി, രൂപമേവ പന അരൂപസ്സേവ അത്ഥി, സോ പുരേജാതപച്ചയോ ഏകോ ഏവ. രൂപമേവ ഹുത്വാ രൂപാരൂപസ്സേവ പച്ചയോ നാമാതിപി നത്ഥി, അരൂപമേവ ഹുത്വാ അരൂപസ്സേവ പച്ചയോപി അത്ഥി, സോ അനന്തരസമനന്തരആസേവനസമ്പയുത്തനത്ഥിവിഗതവസേന ഛബ്ബിധോ. അരൂപമേവ പന രൂപസ്സേവ പച്ചയോപി അത്ഥി, സോ പച്ഛാജാതപച്ചയോ ഏകോ ഏവ. അരൂപമേവ ഹുത്വാ രൂപാരൂപാനമ്പി അത്ഥി, സോ ഹേതുകമ്മവിപാകഝാനമഗ്ഗവസേന പഞ്ചവിധോ. രൂപാരൂപപണ്ണത്തി ഹുത്വാ അരൂപസ്സേവ പച്ചയോപി അത്ഥി, സോ ആരമ്മണഉപനിസ്സയവസേന ദുവിധോ. രൂപാരൂപം പന രൂപാരൂപസ്സാപി അത്ഥി, സോ അധിപതിസഹജാതഅഞ്ഞമഞ്ഞനിസ്സയാഹാരിന്ദ്രിയവിപ്പയുത്തഅത്ഥിഅവിഗതവസേന നവവിധോതി അയം രൂപാരൂപവികപ്പതോ വിനിച്ഛയോ.

ഭവതോതി ഇമേസു ഹി പച്ചയേസു പഞ്ചവോകാരഭവേ താവ ന കോചി പച്ചയോ ന ലബ്ഭതി നാമ, സബ്ബേപി ലബ്ഭന്തി. ചതുവോകാരഭവേ പന പുരേജാതപച്ഛാജാതവിപ്പയുത്തപച്ചയേ അപനേത്വാ സേസാ ഏകവീസതിമേവ. ഏകവോകാരഭവേ സഹജാതഅഞ്ഞമഞ്ഞനിസ്സയകമ്മിന്ദ്രിയഅത്ഥിഅവിഗതവസേന സത്തേവ. ബാഹിരേ പന അനിന്ദ്രിയബദ്ധരൂപേ തേസു കമ്മിന്ദ്രിയവജ്ജാ പഞ്ചേവ ലബ്ഭന്തീതി അയം ഭവതോ വിനിച്ഛയോ.

സങ്ഗഹാതി സബ്ബേപി ഹി ഇമേ ചതുവീസതി പച്ചയാ ആരമ്മണസഹജാതഉപനിസ്സയപുരേജാതപച്ഛാജാതകമ്മാഹാരിന്ദ്രിയേസു അട്ഠസു ച പച്ചയേസു സങ്ഗഹം ഗച്ഛന്തി. കഥം? തേസു ഹി ഹേതുഅഞ്ഞമഞ്ഞവിപാകഝാനമഗ്ഗസമ്പയുത്തപച്ചയാ ഛ സഹജാതപച്ചയേ സങ്ഗഹം ഗച്ഛന്തി. അനന്തരസമനന്തരാസേവനനത്ഥിവിഗതപച്ചയാ പഞ്ച അനന്തരൂപനിസ്സയേ ഉപനിസ്സയപച്ചയേ. നിസ്സയപച്ചയോ സഹജാതപുരേജാതഭേദതോ ദുവിധോ. തത്ഥ സഹജാതോ സഹജാതപച്ചയേ, പുരേജാതോ പുരേജാതപച്ചയേ. അധിപതിപച്ചയോപി ആരമ്മണഭൂതോ ആരമ്മണൂപനിസ്സയേ, സഹജാതഭൂതോ സഹജാതപച്ചയേ. വിപ്പയുത്തപച്ചയോപി സഹജാതപുരേജാതപച്ഛാജാതഭൂതതായ തത്ഥ തത്ഥ സങ്ഗഹം ഗച്ഛതി. അത്ഥിഅവിഗതപച്ചയാപി സഹജാതപുരേജാതപച്ഛാജാതാഹാരിന്ദ്രിയഭൂതതായ തത്ഥ തത്ഥ പച്ചയേസു സങ്ഗഹം ഗച്ഛന്തി. ഏവം ഇമേസു പച്ചയേസു സബ്ബപച്ചയാനം സങ്ഗഹോ വേദിതബ്ബോ. തേനേവ തികപട്ഠാനപാളിയം പച്ചനീയനയേ ഇമേസം അട്ഠന്നം പച്ചയാനം വസേനേവ കതിപയപഞ്ഹാ വിസ്സജ്ജിതാ. ഇമേസം പന അട്ഠന്നമ്പി അഞ്ഞമഞ്ഞസങ്ഗഹോപി അത്ഥിയേവ. തേസു ഹി ആരമ്മണപച്ചയോ അധിപതിഭൂതോ ഉപനിസ്സയേ , അനധിപതിഭൂതോ ന കത്ഥചീതി ആരമ്മണപച്ചയോ ഹുത്വാ വിസുഞ്ഞേവ തിട്ഠതി. കമ്മപച്ചയോപി സഹജാതോ സഹജാതേ. നാനക്ഖണികോ പന ബലവാ വിപാകധമ്മാനം ഉപനിസ്സയോ ഹോതീതി ഉപനിസ്സയപച്ചയേ സങ്ഗഹം ഗച്ഛതി. ബലവാപി പന കമ്മജരൂപാനം, ദുബ്ബലോ അരൂപാനം നാനക്ഖണികകമ്മപച്ചയോ ഹുത്വാ വിസുഞ്ഞേവ തിട്ഠതി. ആഹാരപച്ചയോപി അരൂപഭൂതോ സഹജാതേ, രൂപഭൂതോ ന കത്ഥചീതി വിസുഞ്ഞേവ തിട്ഠതി, ഇന്ദ്രിയപച്ചയോപി അരൂപഭൂതോ സഹജാതേ, പസാദിന്ദ്രിയാ പുരേജാതേ, രൂപജീവിതിന്ദ്രിയം ന കത്ഥചി സങ്ഗഹം ഗച്ഛതീതി ഇന്ദ്രിയപച്ചയോ ഹുത്വാ വിസുഞ്ഞേവ തിട്ഠതീതി ഏവമേവം അഞ്ഞമഞ്ഞസങ്ഗഹോപി അത്ഥേവ. സബ്ബേപി പനേതേ ചതുവീസതി പച്ചയാ ആരമ്മണഉപനിസ്സയകമ്മഅത്ഥിപച്ചയേസു ചതൂസുപി സങ്ഗഹം ഗച്ഛന്തീതി അയം സങ്ഗഹതോ വിനിച്ഛയോ. അയം അനുത്താനപദത്ഥസഹിതോ സങ്ഖേപത്ഥവിനിച്ഛയോ.

പകിണ്ണകവിനിച്ഛയോ നിട്ഠിതോ.

വിഭങ്ഗനയേ പനേത്ഥ പാളിവവത്ഥാനം താവ സങ്ഖേപതോ ഏവം വേദിതബ്ബം. **പട്ഠാനപാളിയം** ഹി "ഹേതുപച്ചയോ...പേ... അവിഗതപച്ചയോ"തി പച്ചയപദാനി മാതികാവസേന നിക്ഖിപിത്വാ തേസം പച്ചയാനം - "ഹേതൂ ഹേതുസമ്പയുത്തകാനം ധമ്മാനം തംസമുട്ഠാനാനഞ്ച രൂപാനം ഹേതുപച്ചയേന പച്ചയോ"തിആദിനാ നയേന പച്ചയഭാജനീയസങ്ഖാതോ നിദ്ദേസവാരോ പഠമം വുത്തോ. സോപി ച അനന്തരസങ്ഖേപത്ഥവിനിച്ഛയോ തത്ഥ തത്ഥ ദസ്സിതോ ഏവ. തദനന്തരം തേസം ചതുവീസതിയാ പച്ചയാനം കുസലത്തികാദയോ ദ്വാവീസതിതികേ, ഹേതുദുകാദയോ സതം ദുകേ ച നിസ്സായ നാനാനയതോ വിഭജനവസേന ചതുവീസതിസമന്തപട്ഠാനസമോധാനം അനന്തനയസമന്തപട്ഠാനം വിഭത്തം. കഥം? ചതുബ്ബിധം ഹി പട്ഠാനം - അനുലോമപട്ഠാനം, പച്ചനീകപട്ഠാനം, അനുലോമപച്ചനീകപട്ഠാനം, പച്ചനീകാനുലോമപട്ഠാനന്തി. തത്ഥ "കുസലം ധമ്മം പടിച്ച കുസലോ ധമ്മോ ഉപ്പജ്ജതി ഹേതുപച്ചയാ"തിആദിനാ, "ഹേതും ധമ്മം പടിച്ച ഹേതുധമ്മോ ഉപ്പജ്ജതി ഹേതുപച്ചയാ"തിആദിനാ കുസലാദീനം, ഹേതുആദീനഞ്ച ധമ്മാനം അനുലോമവസേന പവത്തം **അനുലോമപട്ഠാനം** നാമ. "നകുസലം ധമ്മം പടിച്ച നകുസലോ ധമ്മോ ഉപ്പജ്ജതി ഹേതുപച്ചയാ...പേ... നഹേതും ധമ്മം പടിച്ച നഹേതുധമ്മോ ഉപ്പജ്ജതി ഹേതുപച്ചയാ"തിആദിനാ കുസലാദീനം, ഹേതുആദീനഞ്ച ധമ്മാനം പച്ചനീകവസേന പവത്തം **പച്ചനീകപട്ഠാനം** നാമ. "കുസലം ധമ്മം പടിച്ച നകുസലോ ധമ്മോ ഉപ്പജ്ജതി ഹേതുപച്ചയാ...പേ... ഹേതും ധമ്മം പടിച്ച നഹേതുധമ്മോ ഉപ്പജ്ജതി ഹേതുപച്ചയാ"തിആദിനാ പവത്തം

അനുലോമപച്ചനീകപട്ഠാനം നാമ . "നകുസലം ധമ്മം പടിച്ച കുസലോ ധമ്മോ...പേ°... നഹേതും ധമ്മം പടിച്ച ഹേതുധമ്മോ ഉപ്പജ്ജതി ഹേതുപച്ചയാ"തിആദിനാ പവത്തം **പച്ചനീകാനുലോമപട്ഠാനം** നാമ.

ഏവമേതേസു ചതൂസു പട്ഠാനേസു യം ധമ്മം അനുലോമപട്ഠാനം നാമ, തം താവ ഛബ്ബിധം ഹോതി - തികപട്ഠാനം ദുകപട്ഠാനം ദുകതികപട്ഠാനം തികദുകപട്ഠാനം തികതികപട്ഠാനം ദുകദുകപട്ഠാനന്തി. യഥാ ചേതം, ഏവം പച്ചനീകപട്ഠാനാദീനിപി തീണി തീണി പച്ചേകന്തി ചതുവീസതിസമന്തപട്ഠാനസമോധാനം പട്ഠാനപ്പകരണം വേദിതബ്ബം. സമ്മാസമ്ബുദ്ധേന ഹി അനുലോമപട്ഠാനേ ദ്വാവീസതിതികേ നിസ്സായ **തികപട്ഠാനം** നാമ നിദ്ദിട്ഠം. സതം ദുകേ നിസ്സായ **ദുകപട്ഠാനം** നാമ. തതോ തികേ ദുകേസു പക്ഖിപിത്വാ **ദുകതികപട്ഠാനം** നാമ. തതോ ദുകേ തികേസു പക്ഖിപിത്വാ **തികദുകപട്ഠാനം** നാമ. തികേ പന തികേസുയേവ പക്ഖിപിത്വാ **തികതികപട്ഠാനം** നാമ. ദുകേ ച ദുകേസു ഏവ പക്ഖിപിത്വാ **ദുകദുകപട്ഠാനം** നാമ നിദ്ദിട്ഠം. പഠമം താവേത്ഥ അനുലോമപട്ഠാനേ തികപട്ഠാനനയോ നിദ്ദിട്ഠോ. ഏവം പച്ചനീകപട്ഠാനേ, അനുലോമപച്ചനീകപട്ഠാനേ, പച്ചനീകാനുലോമപട്ഠാനേതി ചതുവീസതിസമന്തപട്ഠാനം ദേസിതം.

ഏത്ഥ ച ദുവിധം അനുലോമം, പച്ചനീകഞ്ച ധമ്മാനുലോമം ധമ്മപച്ചനീകം, പച്ചയാനുലോമം പച്ചയപച്ചനീകന്തി. തത്ഥ "കുസലം ധമ്മം പടിച്ച കുസലോ ധമ്മോ"തിആദിനാ കുസലാദീനം തികധമ്മാനം, ഹേതുആദീനം ദുകധമ്മാനഞ്ച അനുലോമദേസനാവസേന **ധമ്മാനുലോമം** വേദിതബ്ബം. "നകുസലം ധമ്മം പടിച്ച നകുസലോ ധമ്മോ"തിആദിനാ തികദുകധമ്മാനം പച്ചനീകവസേന **ധമ്മപച്ചനീകം** വേദിതബ്ബം. "ഹേതുപച്ചയാ ആരമ്മണപച്ചയാ"തി ഏവം ചതുവീസതിയാ പച്ചയാനം അനുലോമദേസനാവസേന **പച്ചയാനുലോമം** വേദിതബ്ബം. "നഹേതുപച്ചയാ നാരമ്മണപച്ചയാ"തി ഏവം പച്ചയാനം പച്ചനീകവസേന **പച്ചയപച്ചനീകഞ്ച** വേദിതബ്ബം. തത്ര യദിദം ധമ്മാനുലോമം ധമ്മപച്ചനീകഞ്ച, തസ്സ വസേന ചതുവീസതിസമന്തപട്ഠാനം വേദിതബ്ബം. പച്ചയാനുലോമം പച്ചയപച്ചനീകഞ്ച അനുലോമതികപട്ഠാനാദീസു ചതുവീസതിയാ പട്ഠാനേസു ഏകേകതികദുകേസു ഏവം ലബ്ഭതി. തഞ്ച ഉപരി പാളിനയദസ്സനേ ഏവ പാകടം ഭവിസ്സതി. തത്രിമാനി ചതുവീസതി പട്ഠാനാനി ഇമേസം തികദുകാനം വസേന നിദ്ദിട്ഠത്താ തികപട്ഠാനം...പേ°... ദുകദുകപട്ഠാനന്തി വുച്ചതി.

തേസു തികദുകേസു ഏകേകം തികദുകം ഇമേസം ഹേതുപച്ചയാദീനം ചതുവീസതിയാ പച്ചയാനം അനുലോമാദിനയചതുക്കവസേന സത്തഹി സത്തഹി മഹാവാരേഹി വിത്ഥാരതോ വിഭത്തം. കതമേഹി സത്തഹി? പടിച്ചവാരോ സഹജാതവാരോ പച്ചയവാരോ നിസ്സയവാരോ സംസട്ഠവാരോ സമ്പയുത്തവാരോ പഞ്ഹാവാരോതി ഇമേഹി . തത്ഥ "കുസലം ധമ്മം പടിച്ച കുസലോ ധമ്മോ"തിആദിനാ പടിച്ചാഭിധാനേന വുത്തോ **പടിച്ചവാരോ** നാമ. "കുസലം ധമ്മം സഹജാതോ, കുസലം ധമ്മം പച്ചയാ, കുസലം ധമ്മം നിസ്സായ, കുസലം ധമ്മം സംസട്ഠോ, കുസലം ധമ്മം സമ്പയുത്തോ"തി ഏവം സഹജാതാദിഅഭിധാനേഹി വുത്താ പഞ്ച വാരാ **സഹജാതാദിവാരാനി**. പരതോ ച സംസട്ഠസമ്പയുത്തവാരേസു ദ്വീസു അരൂപധമ്മവസേനേവ പച്ചയപച്ചയുപ്പന്നാ ച, സേസേസു ചതൂസു വാരേസു, സത്തമേവ പഞ്ഹാവാരേ ച രൂപാരൂപവസേന, പച്ചയവാരേ, നിസ്സയവാരേ ച സഹജാതപച്ഛാജാതപുരേജാതവസേന, സേസേസു സഹജാതവസേന പച്ചയപച്ചയുപ്പന്നാ ച കഥിതാതി അയം വിസേസോ. സത്തമവാരേ പന യസ്മാ "കുസലോ ധമ്മോ കുസലസ്സ ധമ്മസ്സ ഹേതുപച്ചയേന പച്ചയോ"തിആദിനാ നയേന തേ തേ പഞ്ഹേ ഉദ്ധരിത്വാ പുന "കുസലാ ഹേതൂ സമ്പയുത്തകാനം ഖന്ധാന"ന്തിആദിനാ നയേന സബ്ബേപി തേ പഞ്ഹാ നിജ്ജടാ, നിഗ്ഗുമ്ബാ ച കത്വാ വിഭത്താ, തസ്മാ സോ വാരോ പഞ്ഹാനം സാധുകം വിഭത്തത്താ **പഞ്ഹാവാരോത്വേവ** സങ്ഖം ഗതോ. ഇതി ഇമേഹി സത്തഹി മഹാവാരേഹി ചതുവീസതിയാ സമന്തപട്ഠാനേസു സബ്ബേപി തികദുകാ ചതുവീസതിയാ പച്ചയാനം അനുലോമാദിവസേന വിത്ഥാരതോ വിഭത്താ. കഥം? അനുലോമപട്ഠാനേ ഹി യദിദം ദ്വാവീസതിതികേ നിസ്സായ തികപട്ഠാനം നാമ സബ്ബപഠമം നിദ്ദിട്ഠം. തത്ഥ കുസലത്തികം താവ ഇമേഹി പടിച്ചവാരാദീഹി മഹാവാരേഹി പച്ചയാനുലോമാദിനയചതുക്കതോ വിഭത്തം. തത്ഥ യോ താവേസ സബ്ബപഠമോ പടിച്ചവാരോ നാമ, സോ ഉദ്ദേസനിദ്ദേസതോ ദുവിധോ ഹോതി.

തത്ഥ ഉദ്ദേസവാരോ കുസലാദയോ പടിച്ച ഹേതുപച്ചയാദിവസേന കുസലാദീനം യുത്താനം, അകുസലാദീനം അയുത്തകാനഞ്ച ധമ്മാനം ഉപ്പത്തിപുച്ഛനവസേനേവ പവത്തത്താ "പുച്ഛാവാരോ"തിപി, പുച്ഛാനഞ്ഞേവ പഞ്ഞാപനതോ "പണ്ണത്തിവാരോ"തിപി വുച്ചതി. ന ഹി തത്ഥ വിസ്സജ്ജനം അത്ഥി. നിദ്ദേസവാരോ പന പുച്ഛാവാരേ പരിപുച്ഛിതേസു പഞ്ഹേസു "സിയാ അകുസലം ധമ്മം പടിച്ച അകുസലോ ധമ്മോ ഉപ്പജ്ജേയ്യാ"തിആദികം അയുത്തം പഞ്ഹം അനുദ്ധരിത്വാ ലബ്ഭമാനാനഞ്ഞേവ പഞ്ഹാനം വസേന പവത്തോ. ഇതരേസു പന സഹജാതാദീസു, സേസേസു ച തികേസു, സേസപട്ഠാനേസു ച സബ്ബത്ഥ പുച്ഛാവാരോ നത്ഥി, ലബ്ഭമാനവസേന സബ്ബവിസ്സജ്ജനമേവ ദസ്സിതന്തി ഇദമേത്ഥ സങ്ഖേപതോ പാളിവവത്ഥാനം.

ഇദാനി പനേത്ഥ ആദിതോ പട്ഠായ ഏവം വിഭങ്ഗനയോ വേദിതബ്ബോ. അനുലോമപട്ഠാനസ്മിഞ്ഹി തികപട്ഠാനേ കുസലത്തികസ്സ സത്തസു മഹാവാരേസു പഠമസ്സ പടിച്ചവാരസ്സ പുച്ഛാവാരേ താവ - "സിയാ കുസലം ധമ്മം പടിച്ച കുസലോ ധമ്മോ ഉപ്പജ്ജേയ്യ ഹേതുപച്ചയാ...പേ°... അകുസലോ ധമ്മോ...പേ°... അബ്യാകതോ...പേ°... കുസലോ ച അബ്യാകതോ ച...പേ°... അകുസലോ ച അബ്യാകതോ ച...പേ°... കുസലോ ച അകുസലോ ച...പേ°... കുസലോ ച അകുസലോ ച അബ്യാകതോ ച ധമ്മാ ഉപ്പജ്ജേയ്യും ഹേതുപച്ചയാ"തി കുസലപദമൂലാ സത്ത പുച്ഛാ ഉദ്ധടാ.

ഏവം അകുസലപദമൂലാ, അബ്യാകതപദമൂലാ ച. "സിയാ കുസലഞ്ച അബ്യാകതഞ്ച ധമ്മം പടിച്ച അകുസലോ...പേ°... സിയാ അകുസലഞ്ച അബ്യാകതഞ്ച...പേ°... സിയാ കുസലഞ്ച അകുസലഞ്ച...പേ°... സിയാ കുസലഞ്ച അകുസലഞ്ച അബ്യാകതഞ്ച ധമ്മം പടിച്ചാ"തി ദ്വിമൂലകാ, തിമൂലകാ ച സത്ത സത്ത പുച്ഛാതി ഏകൂനപഞ്ഞാസ പുച്ഛാ ഹേതുപച്ചയമൂലകാ ഉദ്ധടാ.

ഇമിനാവ നയേന "സിയാ കുസലം ധമ്മം പടിച്ച കുസലോ ധമ്മോ ഉപ്പജ്ജേയ്യ ആരമ്മണപച്ചയാ...പേ°... അവിഗതപച്ചയാ"തി ഏവം സേസപച്ചയമൂലകാപി പുച്ഛാവേദിതബ്ബാ. ഏകമൂലകനയോ.

യഥാ ച ഏകമൂലകേ, ഏവം "സിയാ കുസലം ധമ്മം പടിച്ച കുസലോ ധമ്മോ ഉപ്പജ്ജേയ്യ ഹേതുപച്ചയാ ആരമ്മണപച്ചയാ...പേ°... ഹേതുപച്ചയാ അവിഗതപച്ചയാ"തിആദിനാ ദ്വിമൂലകേപി. "ഹേതുപച്ചയാ ആരമ്മണപച്ചയാ അധിപതിപച്ചയാ...പേ°... ഹേതുപച്ചയാ ആരമ്മണപച്ചയാ അനന്തരപച്ചയാ...പേ°... ഹേതുപച്ചയാ ആരമ്മണപച്ചയാ അവിഗതപച്ചയാ"തിആദിനാ തിമൂലകാദീസു സബ്ബമൂലകപരിയോസാനേസു വാരേസു നയാ വേദിതബ്ബാ. ഹേതുപച്ചയമൂലകനയോ.

യഥാ ച ഹേതുമൂലകേ, ഏവം "സിയാ കുസലം ധമ്മം പടിച്ച കുസലോ ധമ്മോ ഉപ്പജ്ജേയ്യ ആരമ്മണപച്ചയാ"തിആദിനാ സേസപച്ചയമൂലകേസുപി നയോ ഞാതബ്ബോ. പച്ചയാനുലോമവാരോ. ഏതേനേവ ഉപായേന "സിയാ കുസലം ധമ്മം പടിച്ച കുസലോ ധമ്മോ ഉപ്പജ്ജേയ്യ നഹേതുപച്ചയാ"തിആദിനാ സബ്ബപ്പകാരയുത്തോ പച്ചയപച്ചനീകവാരോപി. "സിയാ കുസലം ധമ്മം...പേ॰... ഉപ്പജ്ജതി ഹേതുപച്ചയാ നാരമ്മണപച്ചയാ"തിആദിനാ അനുലോമപച്ചനീകപച്ചയവാരോപി. "സിയാ കുസലം ധമ്മം...പേ॰... ഉപ്പജ്ജേയ്യ നഹേതുപച്ചയാ ആരമ്മണപച്ചയാ"തിആദിനാ പച്ചനീയാനുലോമവാരോപി സബ്ബത്ഥ നേതബ്ബോതി അയം താവേത്ഥ പുച്ഛാവാരേ നയോ.

നിദ്ദേസവാരോ പന ഉദ്ദേസവാരേ ദസ്സിതാസു പുച്ഛാസു കുസലാകുസലാദീനം സഹുപ്പത്തിയാ അഭാവതോ യാ ഏതാ "കുസലം ധമ്മം പടിച്ച കുസലോ ധമ്മോ ഉപ്പജ്ജതീ"തിആദികാ പുച്ഛാ സബ്ബസോ വിസ്സജ്ജനം ലഭന്തി, താ പഹായ യാ വിസ്സജ്ജനം ലഭന്തി, താസമേവ വിസ്സജ്ജനവസേന പവത്തോ. തത്രായം നയോ - "കുസലം ധമ്മം പടിച്ച കുസലോ ധമ്മോ ഉപ്പജ്ജതി ഹേതുപച്ചയാ. കുസലം ഏകം ഖന്ധം പടിച്ച തയോ ഖന്ധാ. തയോ ഖന്ധേ പടിച്ച ഏകോ ഖന്ധോ. ദ്വേ ഖന്ധേ പടിച്ച ദ്വേ ഖന്ധാ. കുസലം ധമ്മം പടിച്ച അബ്യാകതോ ധമ്മോ ഉപ്പജ്ജതി ഹേതുപച്ചയാ. കുസലേ ഖന്ധേ പടിച്ച ചിത്തസമുട്ഠാനം രൂപം. കുസലം ധമ്മം പടിച്ച കുസലോ ച അബ്യാകതോ ച ധമ്മാ ഉപ്പജ്ജന്തി ഹേതുപച്ചയാ. കുസലം ഏകം ഖന്ധം പടിച്ച തയോ ഖന്ധാ ചിത്തസമുട്ഠാനഞ്ച രൂപം. തയോ ഖന്ധേ പടിച്ച ഏകോ ഖന്ധോ ചിത്തസമുട്ഠാനഞ്ച രൂപം. ദ്വേ ഖന്ധേ പടിച്ച ദ്വേ ഖന്ധാ ചിത്തസമുട്ഠാനഞ്ച രൂപ"ന്തി ഏവം കുസലപദമൂലാസു സത്തസു പുച്ഛാസു തിസ്സോവ ലബ്ഭമാനാ വിസ്സജ്ജിതാ. തഥാ അകുസലപദമൂലാസുപി തിസ്സോവ. അബ്യാകതപദമൂലാസു പന "അബ്യാകതം ധമ്മം പടിച്ച അബ്യാകതോ ധമ്മോ ഉപ്പജ്ജതി ഹേതുപച്ചയാ. വിപാകാബ്യാകതം കിരിയാബ്യാകതം ഏകം ഖന്ധം പടിച്ച തയോ ഖന്ധാ ചിത്തസമുട്ഠാനഞ്ച രൂപം...പേ॰... ദ്വേ ഖന്ധേ പടിച്ച ദ്വേ ഖന്ധാ ചിത്തസമുട്ഠാനഞ്ച രൂപം. പടിസന്ധിക്ഖണേ വിപാകാബ്യാകതം ഏകം ഖന്ധം പടിച്ച തയോ ഖന്ധാ കടത്താ ച രൂപം...പേ॰... ദ്വേ ഖന്ധാ കടത്താ ച രൂപം. ഖന്ധേ പടിച്ച വത്ഥു, വത്ഥും പടിച്ച ഖന്ധാ. ഏകം മഹാഭൂതം പടിച്ച തയോ മഹാഭൂതാ...പേ॰... ദ്വേ മഹാഭൂതേ പടിച്ച ദ്വേ മഹാഭൂതാ. മഹാഭൂതേ പടിച്ച ചിത്തസമുട്ഠാനം രൂപം കടത്താരൂപം ഉപാദാരൂപ"ന്തി ഏകാവ. ദ്വിമൂലികാദീസു ച "കുസലഞ്ച അബ്യാകതഞ്ച ധമ്മം പടിച്ച അബ്യാകതോ ധമ്മോ ഉപ്പജ്ജതി ഹേതുപച്ചയാ. കുസലേ ഖന്ധേ ച മഹാഭൂതേ ച പടിച്ച ചിത്തസമുട്ഠാനം രൂപ"ന്തി ഏകാ. തഥാ "അകുസലഞ്ച അബ്യാകതഞ്ച പടിച്ചാ"തി, ഏവം ഹേതുപച്ചയമൂലികാസു ഏകൂനപഞ്ഞാസായ പുച്ഛാസു നവേവ ലബ്ഭമാനാ വിസ്സജ്ജിതാ. സേസാ ചത്താലീസ മോഘപുച്ഛാതി ന വിസ്സജ്ജിതാ. ഏവം ഉപരി ആരമ്മണപച്ചയാദീസു വിസ്സജ്ജിതാവസേസാ മോഘപുച്ഛാതി ഗഹേതബ്ബാ. വിജാനനസുഖത്ഥം പന ഭഗവതാ പുച്ഛാവാരേ ലബ്ഭമാനാ, അലബ്ഭമാനാ ച സബ്ബാപി താ ദസ്സിതാതി വേദിതബ്ബാതി.

തത്ഥ **കുസലം ധമ്മം പടിച്ചാ**തി സഹജാതേസു വേദനാക്ഖന്ധാദിഭേദം ഏകം കുസലം ധമ്മം പടിച്ച പടിഗന്ത്വാ, സഹുപ്പത്തിസങ്ഖാതേന സദിസഭാവേന പത്വാതി അത്ഥോ. സദിസത്ഥോ ഹി ഏത്ഥ പടിസദ്ദോ "പടിപുഗ്ഗലോ"തിആദീസു വിയ. **കുസലോ ധമ്മോ**തി സഞ്ഞാക്ഖന്ധാദിഭേദോ സഹുപ്പന്നോ കുസലോ ധമ്മോ. **ഉപ്പജ്ജതീ**തി പാകടഭാവതോ ഉദ്ധം ഉപ്പാദാദിം പാപുണാതി, അത്താനം വാ പടിലഭതി. **ഹേതുപച്ചയാ**തി ന കേവലം കുസലധമ്മമത്തമേവ പടിച്ച ഉപ്പജ്ജതി, അഥ ഖോ കുസലഹേതുനാ ഹേതുപച്ചയതം സാധേന്തേന ച ഉപ്പജ്ജതീതി ഏവമത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ.

ഏവമിദം "ഉപ്പജ്ജേയ്യാ"തി പുച്ഛായ "ഉപ്പജ്ജതീ"തി അവിസേസേന വിസ്സജ്ജനം വത്വാ ഇദാനി യം ധമ്മം പടിച്ച യേ ധമ്മാ ഉപ്പജ്ജന്തി, തേ പച്ചയപച്ചയുപ്പന്നേ ഖന്ധവസേന വിസേസേത്വാ ദസ്സേതും **"കുസലം ഏകം ഖന്ധ"**ന്തിആദി വുത്തം. യസ്മാ പനേത്ഥ ഏകോ ഖന്ധോ ഏകസ്സേവ, ദ്വിന്നംയേവ വാ, ദ്വേ വാ പന ഏകസ്സേവ പച്ചയാ നാമ ന ഹോന്തി, തസ്മാ തേ പകാരേന അനാമസിത്വാ "ഏകം ഖന്ധം പടിച്ച തയോ ഖന്ധാ"തിആദിനാ പച്ചയഭാവേന ഗഹിതാവസേസം സബ്ബം പച്ചയുപ്പന്നം കത്വാ ദസ്സിതന്തി വേദിതബ്ബം. ഏവം ഉപരിപി സബ്ബത്ഥ. **ചിത്തസമുട്ഠാനം രൂപ**ന്തി ഇദം പടിച്ചത്ഥസ്സ സഹജാതത്ഥത്താ യം കുസലേന സഹജാതഞ്ചേവ ഹേതുപച്ചയഞ്ച ലഭതി, തം ദസ്സേതും വുത്തം **"വിപാകാബ്യാകതം കിരിയാബ്യാകത"**ന്തി. ഏത്ഥ ഹേതുപച്ചയാധികാരേ അഹേതുകാ ന ഗഹേതബ്ബാ. **ഖന്ധേ പടിച്ച വത്ഥൂ**തിആദി കടത്താരൂപഗ്ഗഹണേന വത്ഥുസ്മിം ഗഹിതേപി വത്ഥും പടിച്ച അരൂപക്ഖന്ധാനം ഉപ്പത്തിദസ്സനത്ഥം വുത്തം. **ഏകം മഹാഭൂത**ന്തിആദി പന രൂപാബ്യാകതം പടിച്ച രൂപാബ്യാകതസ്സ ഉപ്പത്തിദസ്സനത്ഥം. ഹേതുപച്ചയേ ഉപത്ഥമ്ഭകാനമേവ ചേത്ഥ ചിത്തജാനം, പടിസന്ധിയം കമ്മജാനഞ്ച അഞ്ഞമഞ്ഞം പച്ചയപച്ചയുപ്പന്നതാ ഗഹേതബ്ബാ, ന അഹേതുകചിത്തജഉതുജാദീനം തേസം ഹേതുപച്ചയാ ഉപ്പത്തിയാ അഭാവതോ. **മഹാഭൂതേ പടിച്ച ചിത്തസമുട്ഠാന**ന്തിആദി മഹാഭൂതേ പടിച്ച ഉപാദാദീനം ഉപ്പത്തിദസ്സനത്ഥം വുത്തം. ഇമിനാ ഉപായേന ആരമ്മണപച്ചയാദീസുപി വിസ്സജ്ജനാനം അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

ആരമ്മണപച്ചയേ "കുസലം ധമ്മം പടിച്ച കുസലോ ധമ്മോ ഉപ്പജ്ജതി ആരമ്മണപച്ചയാ. ഏകം ഖന്ധം...പേ॰... ദ്വേ ഖന്ധേ പടിച്ച ദ്വേ ഖന്ധാ. അകുസലം ധമ്മം പടിച്ച അകുസലോ ധമ്മോ...പേ॰... അബ്യാകതം ധമ്മം പടിച്ച അബ്യാകതോ ധമ്മോ ഉപ്പജ്ജതി ആരമ്മണപച്ചയാ. വിപാകാബ്യാകതം കിരിയാബ്യാകതം ഏകം ഖന്ധം...പേ॰... ദ്വേ ഖന്ധാ. പടിസന്ധിക്ഖണേ വിപാകാബ്യാകതം ഏകം ഖന്ധം...പേ॰... ദ്വേ ഖന്ധാ. വത്ഥും പടിച്ച ഖന്ധാ"തി ഏവം തിസ്സോ വിസ്സജ്ജിതാ. സേസാ രൂപമിസ്സകത്താ, രൂപസ്സ ച ആരമ്മണപച്ചയേന അനുപ്പത്തിതോ ന ഗഹിതാ. തേനേവ "വത്ഥും പടിച്ച ഖന്ധാ"തി വത്വാ "ഖന്ധേ പടിച്ച വത്ഥൂ"തി ന വുത്തം. ഏത്ഥ ച **ആരമ്മണപച്ചയാ**തി സഹജാതം കുസലം ധമ്മം പടിച്ച ഉപ്പജ്ജമാനോ കുസലോ ധമ്മോ തതോ അഞ്ഞേന അസഹജാതേന ഛബ്ബിധേന ആരമ്മണഭൂതേന പച്ചയേനാതി ഏവം അത്ഥോ ഗഹേതബ്ബോ. ന ഹി അത്തനാ സഹജാതം ആരമ്മണം കത്വാ ചിത്തചേതസികാ ഉപ്പജ്ജന്തി.

അധിപതിപച്ചയേ ഹേതുപച്ചയസദിസം വിസ്സജ്ജനം. അനന്തരസമനന്തരേസു പന രൂപാഭാവതോ ആരമ്മണപച്ചയസദിസം. സഹജാതപച്ചയേപി ഹേതുപച്ചയസദിസം. അബ്യാകതം പടിച്ച അബ്യാകതുപ്പത്തിയാ പന "ബാഹിരം ഏകം മഹാഭൂതം പടിച്ച...പേ॰... ദ്വേ മഹാഭൂതാ. മഹാഭൂതേ പടിച്ച ഉപാദാരൂപം...പേ॰... ആഹാരസമുട്ഠാനം ഏകം മഹാഭൂതം...പേ॰... ദ്വേ മഹാഭൂതാ...പേ॰... ഉതുസമുട്ഠാനം ഏകം...പേ॰... ദ്വേ മഹാഭൂതാ...പേ॰... അസഞ്ഞസത്താനം ഏകം മഹാഭൂതം പടിച്ച...പേ॰... ദ്വേ മഹാഭൂതാ...പേ॰... കടത്താരൂപം ഉപാദാരൂപ"ന്തി ഇദം അധികം. ഏവം അഞ്ഞമഞ്ഞപച്ചയേപി. കേവലം തത്ഥ കടത്താരൂപം ഉപാദാരൂപഞ്ച ന ഗഹിതം തേസം അഞ്ഞമഞ്ഞപച്ചയത്താഭാവാ. നിസ്സയപച്ചയേപി സഹജാതപച്ചയസദിസം വിസ്സജ്ജനം. പടിച്ചത്ഥസ്സ പന സഹജാതത്ഥത്താ ചക്ഖാദീസു പുരേജാതനിസ്സയാ ഇധ ന ഗഹിതാതി. ഉപനിസ്സയപച്ചയേപി രൂപസ്സ ഉപനിസ്സയപച്ചയുപ്പന്നത്താഭാവാ ആരമ്മണപച്ചയസദിസമേവ വിസ്സജ്ജനം.

പുരേജാതപച്ചയേ പന "കുസലം ധമ്മം പടിച്ച കുസലോ ധമ്മോ ഉപ്പജ്ജതി പുരേജാതപച്ചയാ. കുസലം ഏകം...പേ... ദ്വേ ഖന്ധാ. വത്ഥും പുരേജാതപച്ചയാ. അകുസലം ധമ്മം പടിച്ച അകുസലോ...പേ... അബ്യാകതം ധമ്മം പടിച്ച അബ്യാകതോ...പേ... പുരേജാതപച്ചയാ. വിപാകാബ്യാകതം കിരിയാബ്യാകതം ഏകം ഖന്ധം...പേ... ദ്വേ ഖന്ധാ. വത്ഥും പുരേജാതപച്ചയാ"തി ഏവം തിസ്സോ പുച്ഛാ വിസ്സജ്ജിതാ. തത്ഥ **വത്ഥും പുരേജാതപച്ചയാ**തി ഇദം ആരമ്മണപുരേജാതനിവത്തനത്ഥം വുത്തം. തം ഹി ചക്ഖുവിഞ്ഞാണാദീനംയേവ പുരേജാതപച്ചയതം സാധയതി, ന മനോവിഞ്ഞാണധാതുയാതി ഇധ ന ഗഹിതം.

പച്ഛാജാതപച്ചയോ ഇധ അരൂപധമ്മേസു ന ലബ്ഭതി. രൂപധമ്മേസു ച ഉപത്ഥമ്ഭകോവ, ന ജനകോ, തസ്മാ "അബ്യാകതം ധമ്മം പടിച്ച അബ്യാകതോ ധമ്മോ ഉപ്പജ്ജതീ"തിആദി ന വത്തബ്ബോവാതി അയം ന ഗഹിതോ. ആസേവനപച്ചയേപി ആരമ്മണപച്ചയേ വിയ തിസ്സോവ പുച്ഛാ വിസ്സജ്ജിതാ.

കമ്മപച്ചയേ "കുസലം ധമ്മം പടിച്ച കുസലോ ധമ്മോ ഉപ്പജ്ജതി കമ്മപച്ചയാ. കുസലം ഏകം ഖന്ധം...പേ... അബ്യാകതോ ധമ്മോ ഉപ്പജ്ജതി...പേ... ചിത്തസമുട്ഠാനഞ്ച രൂപം...പേ... കുസലോ ച അബ്യാകതോ ച ധമ്മാ...പേ... ചിത്തസമുട്ഠാനം രൂപ"ന്തി കുസലപദേ തിസ്സോ, തഥാ അകുസലപദേ. അബ്യാകതപദേ പന "അബ്യാകതം ധമ്മം പടിച്ച അബ്യാകതോ...പേ... വിപാകാബ്യാകതം കിരിയാബ്യാകതം ഏകം ഖന്ധം പടിച്ച...പേ... മഹാഭൂതേ പടിച്ച ചിത്തസമുട്ഠാനം രൂപം കടത്താരൂപം ഉപാദാരൂപം, അസഞ്ഞസത്താനം...പേ... കടത്താരൂപം ഉപാദാരൂപ"ന്തി ഏവം തിസ്സോ. "കുസലഞ്ച അബ്യാകതഞ്ച ധമ്മം പടിച്ച അബ്യാകതോ...പേ... കുസലേ ഖന്ധേ ച മഹാഭൂതേ ച പടിച്ച ചിത്തസമുട്ഠാനം രൂപ"ന്തിആദിനാ സഹജാതസദിസം വിസ്സജ്ജനം. നത്ഥിവിഗതപച്ചയേസു ആരമ്മണസദിസം.

ഏവം സബ്ബപച്ചയേസു ലബ്ഭമാനപഞ്ഹേ വിസ്സജ്ജനം ദസ്സേത്വാ തതോ ഹേതുഅധിപതിഝാനമഗ്ഗപച്ചയാ ഏകസദിസാ. ആരമ്മണാനന്തരസമനന്തരൂപനിസ്സയാസേവനനത്ഥിവിഗതപച്ചയാ ഏകസദിസാ. സഹജാതഅഞ്ഞമഞ്ഞനിസ്സയഅത്ഥിഅവിഗതാ ഏകസദിസാ. ആസേവനപച്ചയേ വിപാകോ ന ലബ്ഭതി. അഞ്ഞമഞ്ഞപച്ചയേ ചിത്തജരൂപം, ഉപാദാരൂപഞ്ച ന ലബ്ഭതീതിആദിനാ പച്ചയാനം അഞ്ഞമഞ്ഞസദിസത്തം വത്വാ പുന തേസം "ഹേതുയാ നവ. ആരമ്മണേ തീണി. അധിപതിയാ നവ. അനന്തരസമനന്തരേസു തീണി. സഹജാതേ നവ. അഞ്ഞമഞ്ഞേ തീണി. നിസ്സയേ നവ. ഉപനിസ്സയേ തീണി. പുരേജാതേ തീണി. ആസേവനേ തീണി. കമ്മേ നവ. വിപാകേ ഏകം. ആഹാരേ നവ. ഇന്ദ്രിയേ നവ. ഝാനേ നവ. മഗ്ഗേ നവ. സമ്പയുത്തേ തീണി. വിപ്പയുത്തേ നവ. അത്ഥിയാ നവ. നത്ഥിയാ തീണി. വിഗതേ തീണി. അവിഗതേ നവാ"തി ഏവം ഹേതുപച്ചയാദീനം ഏകേകസ്മിം പുച്ഛാവിസ്സജ്ജനവാരഗണനാ വുത്താതി അയം ഏകമൂലകനയോ.

യഥാ ച ഏകമൂലകേ, ഏവം "ഹേതുപച്ചയാ ആരമ്മണപച്ചയാ"തിആദിനാ ദ്വിമൂലകാദീസുപി സബ്ബമൂലകപരിയോസാനേസു യഥാനുരൂപം നയോ നേതബ്ബോ. പാളിയമ്പി വിത്ഥാരനയം അദസ്സേത്വാ "ഹേതുപച്ചയാ ആരമ്മണേ തീണീ"തിആദിനാ വിസ്സജ്ജനവാരഗണനഭേദോ ദസ്സിതോതി അയം പച്ചയാനുലോമേ നയോ.

പച്ചയപച്ചനീയേ പന "അകുസലം ധമ്മം പടിച്ച അകുസലോ ധമ്മോ ഉപ്പജ്ജതി നഹേതുപച്ചയാ. വിചികിച്ഛാസഹഗതേ ഉദ്ധച്ചസഹഗതേ ഖന്ധേ പടിച്ച വിചികിച്ഛാസഹഗതോ ഉദ്ധച്ചസഹഗതോ മോഹോ. അബ്യാകതം ധമ്മം പടിച്ച അബ്യാകതോ ധമ്മോ ഉപ്പജ്ജതി നഹേതുപച്ചയാ. അഹേതുകം വിപാകാബ്യാകതം കിരിയാബ്യാകതം ഏകം ഖന്ധം...പേ... ദ്വേ ഖന്ധാ ചിത്തസമുട്ഠാനഞ്ച രൂപം. അഹേതുകപടിസന്ധിക്ഖണേ വിപാകാബ്യാകതം ഏകം ഖന്ധം...പേ... ദ്വേ ഖന്ധാ കടത്താ ച രൂപം...പേ... വത്ഥും പടിച്ച ഖന്ധാ. ഏകം മഹാഭൂതം പടിച്ച...പേ... മഹാഭൂതേ പടിച്ച ചിത്തസമുട്ഠാനം രൂപം, കടത്താരൂപം ഉപാദാരൂപം...പേ... ഏകം മഹാഭൂതം പടിച്ച...പേ... ഉപാദാരൂപ"ന്തി ഇമാ ദ്വേ വിസ്സജ്ജിതാ.

നാരമ്മണപച്ചയേ "കുസലം ധമ്മം പടിച്ച അബ്യാകതോ...പേ... കുസലേ...പേ... അകുസലം ധമ്മം പടിച്ച അബ്യാകതോ...പേ... അകുസലേ...പേ... അബ്യാകതം ധമ്മം പടിച്ച അബ്യാകതോ...പേ... കുസലഞ്ച അബ്യാകതഞ്ച ധമ്മം പടിച്ച അബ്യാകതോ...പേ... ചിത്തസമുട്ഠാനം രൂപം, അകുസലഞ്ച അബ്യാകതഞ്ച ധമ്മം പടിച്ച അബ്യാകതോ...പേ... മഹാഭൂതേ പടിച്ച ചിത്തസമുട്ഠാനം രൂപ"ന്തി ഇമാ പഞ്ച വിസ്സജ്ജിതാ.

നാധിപതിപച്ചയേ "കുസലം ധമ്മം പടിച്ച കുസലോ...പേ... കുസലം ഏകം ഖന്ധം...പേ... ദ്വേ ഖന്ധാ. കുസലം ധമ്മം പടിച്ച അബ്യാകതോ...പേ... കുസലേ ഖന്ധേ പടിച്ച ചിത്തസമുട്ഠാനം രൂപം. കുസലം ധമ്മം പടിച്ച കുസലോ ച അബ്യാകതോ ച ധമ്മാ ഉപ്പജ്ജന്തി...പേ... അകുസലം ധമ്മം പടിച്ച അകുസലോ...പേ... ദ്വേ ഖന്ധേ പടിച്ച ദ്വേ ഖന്ധാ, അകുസലം ധമ്മം പടിച്ച അബ്യാകതോ...പേ... അകുസലേ ഖന്ധേ പടിച്ച ചിത്തസമുട്ഠാനം രൂപം. അകുസലം ധമ്മം പടിച്ച അകുസലോ ച അബ്യാകതോ ച ധമ്മാ...പേ... അബ്യാകതം ധമ്മം പടിച്ച അബ്യാകതോ ...പേ... മഹാഭൂതേ പടിച്ച...പേ... കടത്താരൂപം ഉപാദാരൂപം. കുസലഞ്ച അബ്യാകതഞ്ച ധമ്മം പടിച്ച അബ്യാകതോ...പേ... കുസലേ ഖന്ധേ ച മഹാഭൂതേ ച പടിച്ച ചിത്തസമുട്ഠാനം രൂപം. അകുസലഞ്ച അബ്യാകതഞ്ച ധമ്മം പടിച്ച അബ്യാകതോ...പേ... അകുസലേ ഖന്ധേ ച മഹാഭൂതേ ച പടിച്ച ചിത്തസമുട്ഠാനം രൂപ"ന്തി നവ പുച്ഛാ വിസ്സജ്ജിതാ. നാനന്തരനസമനന്തരപച്ചയാ നാരമ്മണപച്ചയസദിസാ.

നാഞ്ഞമഞ്ഞപച്ചയേ "കുസലം ധമ്മം പടിച്ച അബ്യാകതോ...പേ... കുസലേ...പേ... ചിത്തസമുട്ഠാനം രൂപം. അകുസലം ധമ്മം പടിച്ച അബ്യാകതോ...പേ... അകുസലേ...പേ... ചിത്തസമുട്ഠാനം രൂപം. അബ്യാകതം ധമ്മം പടിച്ച അബ്യാകതോ...പേ... വിപാകാബ്യാകതേ കിരിയാബ്യാകതേ ഖന്ധേ പടിച്ച ചിത്തസമുട്ഠാനം രൂപം. പടിസന്ധിക്ഖണേ വിപാകാബ്യാകതേ...പേ... കടത്താ രൂപം. മഹാഭൂതേ പടിച്ച ചിത്തസമുട്ഠാനം രൂപം കടത്താരൂപം ഉപാദാരൂപം. ബാഹിരേ മഹാഭൂതേ പടിച്ച ഉപാദാരൂപം. ആഹാരസമുട്ഠാനേ മഹാഭൂതേ പടിച്ച ഉപാദാരൂപം. ഉതുസമുട്ഠാനേ...പേ... ഉപാദാരൂപം. അസഞ്ഞസത്താനം മഹാഭൂതേ പടിച്ച കടത്താരൂപം ഉപാദാരൂപം. കുസലഞ്ച അബ്യാകതഞ്ച ധമ്മം പടിച്ച അബ്യാകതോ...പേ... കുസലേ ഖന്ധേ ച മഹാഭൂതേ ച പടിച്ച ചിത്തസമുട്ഠാനം രൂപം. അകുസലഞ്ച അബ്യാകതഞ്ച ധമ്മം പടിച്ച അബ്യാകതോ...പേ... അകുസലേ ഖന്ധേ ച മഹാഭൂതേ ച പടിച്ച ചിത്തസമുട്ഠാനം രൂപ"ന്തി പഞ്ച വിസ്സജ്ജിതാ. തത്ഥ **വിപാകാബ്യാകതേ ഖന്ധേ പടിച്ച കടത്താരൂപ**ന്തി ഹദയവത്ഥുവജ്ജം വേദിതബ്ബം. നഉപനിസ്സയപച്ചയോ നാരമ്മണപച്ചയസദിസോ.

നപുരേജാതപച്ചയേ "കുസലം ധമ്മം പടിച്ച കുസലോ...പേ॰... അരൂപേ കുസലം...പേ॰... ദ്വേ ഖന്ധാ. കുസലം പടിച്ച അബ്യാകതോ...പേ॰... ചിത്തസമുട്ഠാനം രൂപ"ന്തി കുസലപദേ ദ്വേ, തഥാ അകുസലപദേപി. "അബ്യാകതം പടിച്ച അബ്യാകതോ...പേ॰... അരൂപേ വിപാകാബ്യാകതം കിരിയാബ്യാകതം...പേ॰... ബാഹിരം...പേ॰... ഉപാദാരൂപം. കുസലഞ്ച അബ്യാകതഞ്ച ധമ്മം പടിച്ച അബ്യാകതോ. കുസലേ ഖന്ധേ ച മഹാഭൂതേ ച പടിച്ച ചിത്തസമുട്ഠാനം രൂപം. അകുസലഞ്ച അബ്യാകതഞ്ച...പേ॰... അകുസലേ ഖന്ധേ ച...പേ॰... രൂപ"ന്തി ഇമാ തിസ്സോതി സത്ത വിസ്സജ്ജിതാ. നപച്ഛാജാതനാസേവനപച്ചയാ നാധിപതിപച്ചയസദിസാ. തത്ഥ കുസലാകുസലകിരിയാനം പഠമജവനവസേന നാസേവനപച്ചയപ്പവത്തി വേദിതബ്ബാ.

നകമ്മപച്ചയേ "കുസലം പടിച്ച കുസലോ, കുസലാ ചേതനാ. അകുസലം പടിച്ച അകുസലോ, അകുസലാ ചേതനാ. അബ്യാകതം പടിച്ച അബ്യാകതോ, വിപാകകിരിയാ ചേതനാ. ബാഹിരം, ആഹാരസമുട്ഠാനം, ഉതുസമുട്ഠാന"ന്തി തിസ്സോ വിസ്സജ്ജിതാ.

നവിപാകപച്ചയേ "കുസലം പടിച്ച കുസലോ, അബ്യാകതോ. കുസലോ ച അബ്യാകതോ ചാ"തി കുസലപദേ തിസ്സോ, തഥാ അകുസലപദേപി. "അബ്യാകതം പടിച്ച അബ്യാകതോ...പേ॰... ബാഹിരം ആഹാരസമുട്ഠാനം ഉതുസമുട്ഠാനം അസഞ്ഞ...പേ॰... ഉപാദാരൂപം...പേ॰... അകുസലഞ്ച അബ്യാകതഞ്ച അബ്യാകതോ"തി ഇമാ തിസ്സോതി നവ വിസ്സജ്ജിതാ.

നാഹാരപച്ചയേ "അബ്യാകതം പടിച്ച അബ്യാകതോ. ബാഹിരം ഉതുസമുട്ഠാനം, അസഞ്ഞ...പേ॰... ഉപാദാരൂപ"ന്തി ഏകാവ.

നഇന്ദ്രിയപച്ചയേ "അബ്യാകതം പടിച്ച അബ്യാകതോ. ബാഹിരം ആഹാരസമുട്ഠാനം...പേ॰... ഉതുസമുട്ഠാനം...പേ॰... അസഞ്ഞസത്താനം മഹാഭൂതേ പടിച്ച രൂപജീവിതിന്ദ്രിയ"ന്തി ഏകാവ.

നഝാനപച്ചയേ "അബ്യാകതം പടിച്ച അബ്യാകതോ. പഞ്ചവിഞ്ഞാണസഹഗതം...പേ॰... ബാഹിരം ആഹാരഉതുഅസഞ്ഞഉപാദാരൂപ"ന്തി ഏകാവ.

നമഗ്ഗപച്ചയേ "അബ്യാകതം പടിച്ച അബ്യാകതോ. അഹേതുകം വിപാകാബ്യാകതം കിരിയാബ്യാകതം...പേ॰... ചിത്തസമുട്ഠാനം...പേ॰... അഹേതുകപടിസന്ധിക്ഖണേ വിപാകാ...പേ॰... കടത്താ ച രൂപം...പേ॰... ബാഹിരം ആഹാരഉതുഅസഞ്ഞഉപാദാരൂപ"ന്തി ഏകാവ.

നസമ്പയുത്തപച്ചയോ നാരമ്മണപച്ചയസദിസോ.

നവിപ്പയുത്തപച്ചയേ "കുസലം പടിച്ച കുസലോ. അരൂപേ കുസലോവ. അകുസലം...പേ॰... അരൂപേ അകുസലോ. അബ്യാകതം പടിച്ച അബ്യാകതോ, അരൂപേ വിപാകകിരിയാബ്യാകതം. ബാഹിരം അസഞ്ഞ...പേ॰... ഉപാദാരൂപ"ന്തി ഇമാ തിസ്സോവ പുച്ഛാ വിസ്സജ്ജിതാ. നോനത്ഥിനോവിഗതപച്ചയാ നാരമ്മണപച്ചയസദിസാ. നസഹജാതനനിസ്സയനോഅത്ഥിനോഅവിഗതപച്ചയാ പനേത്ഥ ചത്താരോപി ന ലബ്ഭന്തീതി.

ഏവം പച്ചനീകേ ലബ്ഭമാനപഞ്ഹവിസ്സജ്ജനം ദസ്സേത്വാ തതോ "നഹേതുയാ ദ്വേ. നാരമ്മണേ പഞ്ച. നാധിപതിയാ നവ. നാനന്തരേ നസമനന്തരേ നാഞ്ഞമഞ്ഞേ നഉപനിസ്സയേ പഞ്ച. നപുരേജാതേ സത്ത. നപച്ഛാജാതേ നാസേവനേ നവ. നകമ്മേ തീണി. നവിപാകേ നവ. നാഹാരേ നഇന്ദ്രിയേ നഝാനേ നമഗ്ഗേ ഏകം. നസമ്പയുത്തേ പഞ്ച. നവിപ്പയുത്തേ തീണി. നോനത്ഥിനോവിഗതേസു പഞ്ചാ"തി വിസ്സജ്ജനവാരഗണനാ വുത്താതി അയം ഏകമൂലകനയോ.

ഇമിനാവ നയേന ദ്വിമൂലകാദീസുപി യഥാനുരൂപം നയോ നേതബ്ബോ, പാളിയം പന "നഹേതുപച്ചയാ നാരമ്മണേ ഏക"ന്തിആദിനാ വിസ്സജ്ജനവാരഗണനാവ ദസ്സിതാതി അയം പച്ചയപച്ചനീയനയോ.

ഇമിനാ വുത്താനുസാരേനേവ "കുസലം ധമ്മം പടിച്ച അബ്യാകതോ ധമ്മോ ഉപ്പജ്ജതി ഹേതുപച്ചയാ നാരമ്മണപച്ചയാ"തിആദിനാ അനുലോമപച്ചനീയനയേ, "അകുസലം ധമ്മം പടിച്ച അകുസലോ ധമ്മോ ഉപ്പജ്ജതി നഹേതുപച്ചയാ ആരമ്മണപച്ചയാ"തിആദിനാ പച്ചനീയാനുലോമനയേ പഞ്ഹവിസ്സജ്ജനനയോ വേദിതബ്ബോ . പാളിയം പനേത്ഥ വിസ്സജ്ജനവാരഗണനാവ ദസ്സിതാതി അയം അനുലോമപച്ചനീയകുസലത്തികേ പടിച്ചവാരനയോ.

സഹജാതവാരാദീസുപി ഛവാരേസു പടിച്ചവാരേ വുത്താനുസാരേന സബ്ബത്ഥ നയോ നേതബ്ബോ. യേ പന തത്ഥ തത്ഥ പാളിവിസേസാ, അത്ഥവിസേസാ ച ഉപലബ്ഭന്തി, തേ പട്ഠാനപാളിഅട്ഠകഥാസു ഏവ സബ്ബാകാരതോ ഗഹേതബ്ബാ. ഇധ പന തേ സബ്ബേ സങ്ഖേപനയതോ ദസ്സിയമാനാപി ഗന്ഥഭാരിയം കരോന്തീതി ന ദസ്സിതാ.

തേസു പന വാരേസു "കുസലം ധമ്മം സഹജാതോ കുസലോ ധമ്മോ ഉപ്പജ്ജതി ഹേതുപച്ചയാ. കുസലം ധമ്മം പച്ചയാ... കുസലം ധമ്മം നിസ്സായ... കുസലം ധമ്മം സംസട്ഠോ... കുസലം ധമ്മം സമ്പയുത്തോ കുസലോ ധമ്മോ ഉപ്പജ്ജതി ഹേതുപച്ചയാ"തി ഏവം ആദിതോ പഞ്ചസു വാരേസു പാളിഗതി ഞാതബ്ബാ. തേസു ച പടിച്ചസഹജാതാ ഏകത്ഥാ, പച്ചയനിസ്സയാ ഏകത്ഥാ, സംസട്ഠസമ്പയുത്താ ഏകത്ഥാ. തത്ഥ "കുസലം ധമ്മം സഹജാതോ"തിആദീസു കുസലം ധമ്മം പടിച്ച തേന സഹജാതോ ഹുത്വാതിആദിനാ യഥാനുരൂപം അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. പച്ഛിമേ പന പഞ്ഹാവാരേ "കുസലോ ധമ്മോ കുസലസ്സ ധമ്മസ്സ ഹേതുപച്ചയേന പച്ചയോ. കുസലാ ഹേതൂ സമ്പയുത്തകാനം ഖന്ധാനം ഹേതുപച്ചയേന പച്ചയോ. കുസലോ അബ്യാകതസ്സ...പേ॰... കുസലസ്സ ച അബ്യാകതസ്സ ച...പേ॰... കുസലാ ഹേതൂ സമ്പയുത്തകാനം ഖന്ധാനം ചിത്തസമുട്ഠാനാനഞ്ചാ"തിആദിനാ ഹേതുപച്ചയേ,

"കുസലോ ധമ്മോ കുസലസ്സ ധമ്മസ്സ ആരമ്മണപച്ചയേന പച്ചയോ. ദാനം ദത്വാ സീലം സമാദിയിത്വാ ഉപോസഥകമ്മം കത്വാ തം പച്ചവേക്ഖതി. പുബ്ബേ സുചിണ്ണാനി...പേ॰... ഝാനാ വുട്ഠഹിത്വാ ഝാനം... സേഖാ ഗോത്രഭും വോദാനം മഗ്ഗം പച്ചവേക്ഖന്തി. സേഖാ വാ പുഥുജ്ജനാ വാ കുസലം അനിച്ചതോ ദുക്ഖതോ അനത്തതോ വിപസ്സന്തി. ചേതോപരിയഞാണേന കുസലചിത്തസമങ്ഗിസ്സ ചിത്തം ജാനന്തി . ആകാസാനഞ്ചായതനകുസലം വിഞ്ഞാണഞ്ചായതനകുസലസ്സ ആരമ്മണപച്ചയേന പച്ചയോ. ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനകുസലം നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനകുസലസ്സ... കുസലാ ഖന്ധാ ഇദ്ധിവിധഞാണസ്സ ചേതോപരിയപുബ്ബേനിവാസയഥാകമ്മൂപഗഅനാഗതംസഞാണസ്സ ആരമ്മണപച്ചയേന പച്ചയോ.

കുസലോ അകുസലസ്സ...പേ॰... ദാനം ദത്വാ...പേ॰... കത്വാ തം അസ്സാദേതി അഭിനന്ദതി. തം ആരബ്ഭ രാഗോ ഉപ്പജ്ജതി. ദിട്ഠി വിചികിച്ഛാ ഉദ്ധച്ചം ദോമനസ്സം ഉപ്പജ്ജതി. പുബ്ബേ സുചിണ്ണാനി അസ്സാദേതി ...പേ॰... ദോമനസ്സം ഉപ്പജ്ജതി. ഝാനാ വുട്ഠഹിത്വാ ഝാനം അസ്സാദേതി...പേ॰... ഉദ്ധച്ചം ഉപ്പജ്ജതി. ഝാനേ പരിഹീനേ വിപ്പടിസാരിസ്സ ദോമനസ്സം ഉപ്പജ്ജതി.

കുസലോ അബ്യാകതസ്സ...പേ॰... പച്ചയോ. അരഹാ മഗ്ഗം പച്ചവേക്ഖതി. പുബ്ബേ സുചിണ്ണാനി... കുസല...പേ॰... വിപസ്സതി...പേ॰... വിപാകോ തദാരമ്മണതാ ഉപ്പജ്ജതി. ആകാസാനഞ്ചായതനകുസലം വിഞ്ഞാണഞ്ചായതനവിപാകസ്സ... പേ॰... കിരിയസ്സ. ആകിഞ്ചഞ്ഞായതന...പേ॰... വിപാകസ്സ ച കിരിയസ്സ ച. കുസലാ ഖന്ധാ ചേതോപരിയ...പേ॰... അനാഗതംസഞാണസ്സ ആവജ്ജനായ.

അകുസലോ അകുസലസ്സ...പേ॰... പച്ചയോ. രാഗം അസ്സാദേതി...പേ॰... ഉദ്ധച്ചം ഉപ്പജ്ജതി. അകുസലോ കുസലസ്സ...പേ॰... പച്ചയോ. സേഖാ പഹീനേ കിലേസേ...പേ॰... അനാഗതംസഞാണസ്സ. അകുസലോ അബ്യാകതസ്സ... അരഹാ പഹീനേ കിലേസേ...പേ॰... ആവജ്ജനായ.

അബ്യാകതോ അബ്യാകതസ്സ... അരഹാ ഫലം പച്ചവേക്ഖതി. നിബ്ബാനം, ചക്ഖും...പേ॰... ഫോട്ഠബ്ബം വിപസ്സതി. ദിബ്ബേന ചക്ഖുനാ രൂപം പസ്സതി...പേ॰... ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനകിരിയം...പേ॰... കിരിയസ്സ. രൂപായതനം ചക്ഖുവിഞ്ഞാണസ്സ...പേ॰... ആവജ്ജനായ. അബ്യാകതോ കുസലസ്സ... സേഖാ ഫലം...പേ॰... അനാഗതംസഞാണസ്സ. അബ്യാകതോ അകുസലസ്സ... ചക്ഖും അസ്സാദേതീ"തിആദിനാ ആരമ്മണപച്ചയേ ച,

"കുസലോ കുസലസ്സ അധിപതിപച്ചയേന പച്ചയോ. ആരമ്മണാധിപതി, സഹജാതാധിപതി. ആരമ്മണാധിപതി - ദാനം ദത്വാ"തിആദിനാ അധിപതിപച്ചയേ ച,

"കുസലോ കുസലസ്സ അനന്തരപച്ചയേന പച്ചയോ"തിആദിനാ വിത്ഥാരതോ അനന്തരസമനന്തരസഹജാതഅഞ്ഞമഞ്ഞനിസ്സയപച്ചയേസു ച,

"കുസലോ കുസലസ്സ ഉപനിസ്സയപച്ചയേന പച്ചയോ. ആരമ്മണൂപനിസ്സയോ അനന്തരൂപനിസ്സയോ പകതൂപനിസ്സയോ. ആരമ്മണൂപനിസ്സയോ - ദാനം ദത്വാ"തിആദിനാ ആരമ്മണപച്ചയേ വുത്തനയേന, "അനന്തരൂപനിസ്സയോ - പുരിമാ പുരിമാ കുസലാ ഖന്ധാ പച്ഛിമാനം പച്ഛിമാന"ന്തിആദിനാ അനന്തരപച്ചയേ വുത്തനയേനേവ, "പകതൂപനിസ്സയോ - സദ്ധം ഉപനിസ്സായ...പേ॰... ഉപോസഥകമ്മം കരോതി. ഝാനം, വിപസ്സനം, മഗ്ഗം, അഭിഞ്ഞം, സമാപത്തിം ഉപ്പാദേതി. സീലം, സുതം, ചാഗം, പഞ്ഞം ഉപനിസ്സായ...പേ॰... പഠമസ്സ ഝാനസ്സ പരികമ്മം പഠമസ്സ ഝാനസ്സ ഉപനിസ്സയപച്ചയേന പച്ചയോ...പേ॰... ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനം നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനസ്സ...പേ॰... യഥാകമ്മൂപഗഞാണം അനാഗതംസഞാണസ്സ... പേ॰... പഠമസ്സ മഗ്ഗസ്സ പരികമ്മം പഠമസ്സ...പേ॰... തതിയോ മഗ്ഗോ ചതുത്ഥസ്സ. മഗ്ഗോ സേഖാനം അത്ഥപടിസമ്ഭിദായ...പേ॰... ഠാനാഠാനകോസല്ലസ്സ ഉപനിസ്സയ. കുസലോ അകുസലസ്സ...പേ॰... ആരമ്മണൂപനിസ്സയോ. പകതൂപ...പേ॰... പകതൂപനിസ്സയോ - സദ്ധം ഉപനിസ്സായ മാനം ജപ്പേതി. ദിട്ഠിം ഗണ്ഹാതി...പേ॰... സദ്ധാ സീലം സുതം ചാഗോ പഞ്ഞാ രാഗസ്സ, ദോസസ്സ, മോഹസ്സ, മാനസ്സ, ദിട്ഠിയാ. പത്ഥനായ...പേ॰... കുസലോ അബ്യാകതസ്സ...പേ॰... ആരമ്മണൂപനിസ്സയോ. അനന്തരൂപനിസ്സയോ. പകതൂപ...പേ॰... പകതൂപനിസ്സയോ - സദ്ധം ഉപനിസ്സായ അത്താനം ആതാപേതി...പേ॰... കായികസ്സ സുഖസ്സ, ദുക്ഖസ്സ, ഫലസമാപത്തിയാ. കുസലം കമ്മം വിപാകസ്സ...പേ॰... മഗ്ഗോ അരഹതോ അത്ഥപടിസമ്ഭിദായ പച്ചയോ.

അകുസലോ അകുസലസ്സ...പേ॰... പകതൂപനിസ്സയോ - രാഗം ഉപനിസ്സായ പാണം ഹനതി...പേ॰... സമ്ഘം പലപതി... പേ॰... സങ്ഘം ഭിന്ദതി. ദോസം, മോഹം, മാനം, ദിട്ഠിം, പത്ഥനം ഉപനിസ്സായ...പേ॰... സങ്ഘം ഭിന്ദതി...പേ॰... പാണാതിപാതോ പാണാതിപാതസ്സ...പേ॰... സങ്ഘഭേദകമ്മസ്സ...പേ॰... പച്ചയോ.

അകുസലോ കുസലസ്സ...പേ॰... പകതൂപനിസ്സയോ - രാഗം ഉപനിസ്സായ ദാനം ദേതി...പേ॰... മഗ്ഗം ഉപ്പാദേതി...പേ॰... സമാപത്തിം ഉപ്പാദേതി. രാഗോ...പേ॰... പത്ഥനാ. സദ്ധായ, സീലസ്സ...പേ॰... പഞ്ഞായ ഉപനിസ്സയ. പാണം ഹന്ത്വാ തസ്സ പടിഘാതത്ഥായ ദാനം ദേതീ"തിആദിനാ ച ഉപനിസ്സയപച്ചയേ ച,

"അബ്യാകതോ അബ്യാകതസ്സ പുരേജാതപച്ചയേന പച്ചയോ...പേ॰... ആരമ്മണപുരേജാതം - അരഹാ ചക്ഖും...പേ॰... ഫോട്ഠബ്ബേ, വത്ഥും വിപസ്സതി...പേ॰... ദിബ്ബേന ചക്ഖുനാ രൂപം പസ്സതി...പേ॰... രൂപായതനം ചക്ഖുവിഞ്ഞാണസ്സ...പേ॰... വത്ഥുപുരേജാതം - ചക്ഖായതനം ചക്ഖുവിഞ്ഞാണസ്സ...പേ॰... വത്ഥു വിപാകാബ്യാകതാന"ന്തിആദിനാ പുരേജാതപച്ചയേ ച,

"കുസലോ അബ്യാകതസ്സ...പേ॰... പച്ഛാജാതാ കുസലാ ഖന്ധാ പുരേജാതസ്സ ഇമസ്സ കായസ്സാ"തിആദിനാ പച്ഛാജാതപച്ചയേ ച,

"കുസലോ കുസലസ്സ...പേ॰... പുരിമാ പുരിമാ കുസലാ ഖന്ധാ"തിആദിനാ ആസേവനപച്ചയേ ച,

"സഹജാതാ നാനാക്ഖണികാ, സഹജാതാ കുസലാ ചേതനാ...പേ॰... സമ്പയുത്തകാനം ഖന്ധാനം ചിത്തസമുട്ഠാനാനഞ്ച രൂപാനം. നാനാക്ഖണികാ വിപാകാനം ഖന്ധാനം കടത്താ ച രൂപാന"ന്തിആദിനാ കമ്മപച്ചയേ ച,

"അബ്യാകതോ അബ്യാകതസ്സ...പേ॰... ഏകോ ഖന്ധോ തിണ്ണന്ന"ന്തിആദിനാ വിപാകപച്ചയേ ച,

"കുസലോ കുസലസ്സാ"തിആദിനാ ആഹാരപച്ചയാദീസു ച, "കുസലോ അബ്യാകതസ്സ, സഹജാതം, പച്ഛാജാതം, സഹജാതാ ചിത്തസമുട്ഠാനാനം രൂപാനം. പച്ഛാജാതാ ഇമസ്സ കായസ്സ...പേ॰... അബ്യാകതോ കുസലസ്സ...പേ॰... പുരേജാതം വത്ഥു കുസലാനം ഖന്ധാനം വിപ്പയുത്തപച്ചയേന പച്ചയോ"തിആദിനാ വിപ്പയുത്തപച്ചയാദീസു ച പാളിഗതി വേദിതബ്ബാ.

തത്ഥ കുസലധമ്മോ നാമേസ യസ്മാ ഉപ്പജ്ജന്തോ ഠപേത്വാ പച്ഛാജാതപച്ചയം, വിപാകപച്ചയഞ്ച സേസേഹി ദ്വാവീസതിയാ പച്ചയേഹി ഉപ്പജ്ജതി. കുസലസ്സ ച പച്ചയോ ഹോന്തോ ഠപേത്വാ പുരേജാതപച്ഛാജാതവിപാകവിപ്പയുത്തപച്ചയേ സേസേഹി വീസതിയാ പച്ചയേഹി പച്ചയോ ഹോതി. ഏവം കുസലോ

കുസലാദീനം, അകുസലോ ച അകുസലാദീനം യഥാനുരൂപം പച്ചയാ ഹോന്തി, തസ്മാ കുസലാദീനം തംതംപച്ചയുപ്പന്നവിഭാഗം ദസ്സേതും പഞ്ഹാവാരോ വുത്തോ. തത്ഥ **സേഖാ ഗോത്രഭുന്തി** സോതാപന്നം സന്ധായ വുത്തം, **വോദാനന്തി** സകദാഗാമിഅനാഗാമിനോ. തേസം ഹി ഗോത്രഭുചിത്തം വോദാനം നാമ. **മഗ്ഗാ വുട്ഠഹിത്വാതി** മഗ്ഗവീഥിതോ വുട്ഠായ. ന ഹി മഗ്ഗാനന്തരാ പച്ചവേക്ഖണാ നാമ അത്ഥീതി അയം അനുലോമപട്ഠാനേ കുസലത്തികനയോ.

വേദനാത്തികാദീസു "സുഖായ വേദനായ സമ്പയുത്തം ധമ്മം പടിച്ച സുഖായ വേദനായ സമ്പയുത്തോ ധമ്മോ ഉപ്പജ്ജതി ഹേതുപച്ചയാ. സുഖായ വേദനായ സമ്പയുത്തം ഏകം ഖന്ധം പടിച്ച ദ്വേ ഖന്ധാ. ദ്വേ ഖന്ധേ പടിച്ച ഏകോ ഖന്ധോ"തിആദിനാ കുസലത്തികേ വുത്താനുസാരേന പടിച്ചവാരാദീസു പഞ്ഹാവാരപരിയോസാനേസു സത്തസു വാരേസു ഏകേകസ്മിം പച്ചയാനുലോമാദീഹി ച ഏകമൂലാദീഹി നയേഹി ച സബ്ബത്തികേസു ലബ്ഭമാനപദവസേന ഗണനാനയോ യോജേത്വാ ഞാതബ്ബോ. തത്ഥ വേദനാത്തികേ വേദനാക്ഖന്ധസ്സ അലബ്ഭനതോ **"ഏകം ഖന്ധം നിസ്സായ ദ്വേ ഖന്ധാ"**തിആദി വുത്തം. സബ്ബത്ഥ വിസേസോ പാളിഅട്ഠകഥാനുസാരേനേവ ഞാതബ്ബോതി അയം അനുലോമപടിലോമേ **തികപട്ഠാനനയോ**.

ദുകപട്ഠാനേ പന "ഹേതും ധമ്മം പടിച്ച ഹേതു ധമ്മോ ഉപ്പജ്ജതി ഹേതുപച്ചയാ. അലോഭം പടിച്ച അദോസോ. അമോഹോ. അദോസം അമോഹം പടിച്ച അലോഭോ. അദോസോ. ലോഭം പടിച്ച മോഹോ. മോഹം പടിച്ച ലോഭോ. ദോസം പടിച്ച മോഹോ. മോഹം പടിച്ച ദോസോ. പടിസന്ധിക്ഖണേ ഹേതും ധമ്മം പടിച്ച നഹേതു ധമ്മോ ഉപ്പജ്ജതി...പേ॰... ഹേതൂ ച നഹേതൂ ച. നഹേതും പടിച്ച നഹേതു ധമ്മോ ന...പേ॰... ഹേതൂ ച നഹേതൂ ചാ"തിആദിനാ ഹേതുദുകേ,

"സഹേതുകം ധമ്മം പടിച്ച സഹേതുകോ ധമ്മോ ഉപ്പജ്ജതി ഹേതുപച്ചയാ. സഹേതുകം ഏകം ഖന്ധം...പേ॰... സഹേതുകം ധമ്മം പടിച്ച. അഹേതുകോ...പേ॰... ചിത്തസമുട്ഠാനം രൂപം. പടിസന്ധിക്ഖണേ...പേ॰... സഹേതുകോ ച, അഹേതുകോ ച...പേ॰... അഹേതുകം ഖന്ധം പടിച്ച അഹേതുകോ. വിചികിച്ഛാസഹഗതം ഉദ്ധച്ചസഹഗതം മോഹം പടിച്ച സമ്പയുത്തകാ ഖന്ധാ...പേ॰... ചിത്തസമുട്ഠാനം. ആഹാരസമുട്ഠാന"ന്തിആദിനാ സഹേതുകദുകാദീസു ച കേനചിവിഞ്ഞേയ്യദുകവജ്ജിതേസു സബ്ബദുകേസു പച്ചേകം പടിച്ചവാരാദീസു സത്തസു മഹാവാരേസു ഏകേകസ്മിം പച്ചയാനുലോമാദീസു ചതൂസു നയേസു ഏകമൂലകാദീഹി സബ്ബവാരേഹി കുസലത്തികേ വുത്താനുസാരേന യഥാനുരൂപം വിഭങ്ഗനയോ യോജേത്വാ ഞാതബ്ബോ. സബ്ബസ്മിമ്പി ഹി പട്ഠാനേ കേനചിവിഞ്ഞേയ്യദുകം ന ലബ്ഭതീതി അയം **ദുകപട്ഠാനനയോ**.

ദുകതികപട്ഠാനേ പന "ഹേതും കുസലം ധമ്മം പടിച്ച ഹേതു കുസലോ ധമ്മോ ഉപ്പജ്ജതി ഹേതുപച്ചയാ"തിആദിനാ ഹേതുദുകേന സദ്ധിം കുസലത്തികേ കുസലം പദം യോജേത്വാ പടിച്ചവാരാദീസു സത്തസു വാരേസു പച്ചയാനുലോമാദീനം ചതുന്നം നയാനം വസേന ലബ്ഭമാനകപച്ചയാ ഏകമൂലകാദിനയേഹി ദസ്സിതാ . യഥാ ച കുസലം പദം, ഏവം അകുസലം പദം, അബ്യാകതഞ്ച ഹേതുദുകേന യോജേത്വാ വുത്തനയേന ദസ്സേത്വാ ഹേതുകുസലദുകതികന്തി ഠപിതം. പാളി പന അതിസംഖിത്താ. യഥാ കുസലത്തികം, ഏവം "ഹേതും സുഖായ വേദനായ സമ്പയുത്തം ധമ്മം പടിച്ച ഹേതു സുഖായ വേദനായ സമ്പയുത്തോ ധമ്മോ ഉപ്പജ്ജതി ഹേതുപച്ചയാ"തിആദിനാ ലബ്ഭമാനകപദവസേന വേദനാത്തികാദയോപി ഹേതുദുകേന യോജേത്വാ ഹേതുവേദനദുകതികാദീനി ഏകവീസതിദുകതികാനി ദസ്സിതാനീതി. യഥാ ച ഹേതുദുകേന സദ്ധിം ലബ്ഭമാനകപദവസേന ദ്വാവീസതിതികാ യോജിതാ, ഏവം സഹേതുകദുകാദീഹി സബ്ബേഹി സദ്ധിം പച്ചേകം ദ്വാവീസതിതികാ യോജേതബ്ബാ. പാളി പനേത്ഥ ഇതോ പരേസുപി സബ്ബത്ഥ അതിസംഖിത്താ. ഏവം ദ്വാവീസതിതികേ ഗഹേത്വാ ദുകസതേ പക്ഖിപിത്വാ ദുകതികപട്ഠാനം ദേസിതന്തി അയം **ദുകതികപട്ഠാനനയോ**.

തികദുകപട്ഠാനേപി "കുസലം ഹേതും ധമ്മം പടിച്ച കുസലോ ഹേതു ധമ്മോ ഉപ്പജ്ജതി ഹേതുപച്ചയാ"തിആദിനാ കുസലത്തികേന സദ്ധിം ഹേതുപദം യോജേത്വാ പടിച്ചവാരാദീസു സത്തസു മഹാവാരേസു പച്ചയാനുലോമാദിനയചതുക്കവസേന ലബ്ഭമാനകപച്ചയാ ഏകമൂലാദീഹി സബ്ബവാരേഹി ദസ്സിതാ. യഥാ ഹേതുപദം, ഏവം നഹേതുപദമ്പി കുസലത്തികേന സദ്ധിം യോജേത്വാ കുസലഹേതു തികദുകന്തി ഠപിതം. യഥാ ച കുസലത്തികേന സദ്ധിം ഹേതുദുകം, ഏവം "സുഖായ വേദനായ സമ്പയുത്തം ഹേതും കുസലം ധമ്മം പടിച്ചാ"തിആദിനാ വേദനാത്തികാദീഹിപി തം യോജേത്വാ വേദനാത്തികദുകാദീനി ഏകവീസതിതികദുകാദീനി ദസ്സിതാനി. യഥാ ച ഹേതുദുകം, ഏവം സഹേതുകാദയോപി സബ്ബേ പച്ചേകം ദ്വാവീസതിയാ തികേഹി ലബ്ഭമാനപദവസേനേവ യോജിതാ. ഏവം ദുകസതം ദ്വാവീസതിയാ തികേസു പക്ഖിപിത്വാ തികദുകപട്ഠാനം ദേസിതന്തി അയം **തികദുകപട്ഠാനനയോ**.

തികതികപട്ഠാനേപി "കുസലം സുഖായ വേദനായ സമ്പയുത്തം ധമ്മം പടിച്ച കുസലോ സുഖായ വേദനായ സമ്പയുത്തോ ധമ്മോ ഉപ്പജ്ജതി ഹേതുപച്ചയാ"തിആദിനാ കുസലത്തികം വേദനാത്തികാദീഹി സബ്ബത്തികേഹി, വേദനാത്തികാദയോ ച കുസലത്തികാദീഹി വുത്തനയേന യോജേത്വാ പച്ചയാ ദസ്സിതാ. ഏവം തികേസു ഏവ തികേ പക്ഖിപിത്വാ തികതികപട്ഠാനം ദേസിതന്തി അയം **തികതികപട്ഠാനനയോ**.

ദുകദുകപട്ഠാനേപി "ഹേതും സഹേതുകം ധമ്മം പടിച്ച ഹേതു സഹേതുകോ ധമ്മോ ഉപ്പജ്ജതി ഹേതുപച്ചയാ"തിആദിനാ ഹേതുദുകം സഹേതുകാദീഹി, സഹേതുകഞ്ച ഹേതുദുകാദീഹി യോജേത്വാ ഹേട്ഠാ വുത്തനയേഹി പച്ചയാ ദസ്സിതാ. ഏവം ദുകേസു ഏവ ദുകേ പക്ഖിപിത്വാ ദുകദുകപട്ഠാനം ദേസിതന്തി അയം **ദുകദുകപട്ഠാനനയോ**. ഏവം താവ അനുലോമപട്ഠാനേ -

> "തികഞ്ച പട്ഠാനവരം ദുകുത്തമം,
> ദുകതികഞ്ചേവ തികദുകഞ്ച;
> തികതികഞ്ചേവ ദുകദുകഞ്ച,
> ഛ **അനുലോമമ്ഹി** നയാ സുഗമ്ഭീരാ"തി. -

വുത്താ ഛ നയാ വേദിതബ്ബാ. പച്ചയവസേന പനേതേസു ഛസു ഏകേകസ്മിം പട്ഠാനേ പച്ചയാനുലോമാദീനം ചതുന്നം നയാനം വസേന ഏതേന പരിയായേന ചതുവീസതിനയപടിമണ്ഡിതമിദം ധമ്മാനുലോമപട്ഠാനന്തി വേദിതബ്ബം. അയം **അനുലോമപട്ഠാനനയോ**.

പച്ചനീയപട്ഠാനേ പന “നകുസലം ധമ്മം പടിച്ച നകുസലോ ധമ്മോ ഉപ്പജ്ജതി ഹേതുപച്ചയാ. അകുസലം അബ്യാകതം ഏകം ഖന്ധം പടിച്ച...പേ॰... ദ്വേ ഖന്ധാ, ചിത്തസമുട്ഠാനഞ്ച രൂപ”ന്തിആദിനാ **തികപട്ഠാനേ,** “നഹേതും ധമ്മം പടിച്ച നഹേതു ധമ്മോ ഉപ്പജ്ജതി ഹേതുപച്ചയാ. നഹേതും ഏകം ഖന്ധം പടിച്ച...പേ॰... ചിത്തസമുട്ഠാനഞ്ച രൂപ”ന്തിആദിനാ **ദുകപട്ഠാനേ** ച, “നഹേതും നകുസലം ധമ്മം പടിച്ച നഹേതു നകുസലോ ധമ്മോ ഉപ്പജ്ജതി ഹേതുപച്ചയാ. നഹേതും നകുസലം അബ്യാകതം ഏകം ഖന്ധം പടിച്ച തയോ ഖന്ധാ”തിആദിനാ **ദുകതികപട്ഠാനേ** ച, “നകുസലം നഹേതും ധമ്മം പടിച്ച നകുസലോ നഹേതു ധമ്മോ ഉപ്പജ്ജതീ”തിആദിനാ **തികദുകപട്ഠാനേ** ച, “നകുസലം നസുഖായ വേദനായ സമ്പയുത്തം ധമ്മം പടിച്ച നകുസലോ നസുഖായ വേദനായ സമ്പയുത്തോ ധമ്മോ ഉപ്പജ്ജതീ”തിആദിനാ **തികതികപട്ഠാനേ** ച, “നഹേതും നസഹേതുകം ധമ്മം പടിച്ച നഹേതു നസഹേതുകോ ധമ്മോ ഉപ്പജ്ജതി ഹേതുപച്ചയാ”തിആദിനാ **ദുകദുകപട്ഠാനേ** ചാതി ഛസു പച്ചനീയപട്ഠാനേസു അനുലോമതികപട്ഠാനാദീസു ഛസു പട്ഠാനേസു വുത്തേന സബ്ബേന പകാരേന പാളിനയോ വേദിതബ്ബോ. ഇദഞ്ച കുസലാദീനം, ഹേതുആദീനഞ്ച ധമ്മാനം പച്ചയുപ്പന്നഭാവപടിക്ഖേപവസേന പവത്തത്താ ധമ്മപച്ചനീയപട്ഠാനം നാമ ജാതം. തത്ഥ ഹി **നകുസലം ധമ്മം പടിച്ചാ**തി കുസലസ്സ പച്ചയപടിക്ഖേപോ. **നകുസലോ ധമ്മോ ഉപ്പജ്ജതീ**തി കുസലസ്സ പച്ചയുപ്പന്നഭാവപടിക്ഖേപോ. തഥാ “അകുസലം അബ്യാകതം ഏകം ഖന്ധം പടിച്ച...പേ॰... അകുസലാ, അബ്യാകതാ ഖന്ധാ ചിത്തസമുട്ഠാനഞ്ച രൂപം ഉപ്പജ്ജതീ”തി ഏവമാദിനാ നയേനേത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. ഏവമേത്ഥ പച്ചനീയപട്ഠാനേ -

“തികഞ്ച പട്ഠാനവരം ദുകുത്തമം,
ദുകതികഞ്ചേവ തികദുകഞ്ച;
തികതികഞ്ചേവ ദുകദുകഞ്ച,
ഛ **പച്ചനീയമ്ഹി** നയാ സുഗമ്ഭീരാ”തി. -

വുത്താ ഛ നയാ വേദിതബ്ബാ. പച്ചയവസേന പനേത്ഥാപി ഏകേകസ്മിം പച്ചയാനുലോമാദീനം ചതുന്നം ചതുന്നം നയാനം വസേന ചതുവീസതിനയപടിമണ്ഡിതമിദം ധമ്മപച്ചനീയപട്ഠാനന്തി വേദിതബ്ബന്തി അയം **പച്ചനീയപട്ഠാനനയോ**.

അനുലോമപച്ചനീയപട്ഠാനേ പന “കുസലം ധമ്മം പടിച്ച നകുസലോ ധമ്മോ ഉപ്പജ്ജതി ഹേതുപച്ചയാ. കുസലേ ഖന്ധേ പടിച്ച ചിത്തസമുട്ഠാനം രൂപ”ന്തിആദിനാ **തികപട്ഠാനേ,** “ഹേതും ധമ്മം പടിച്ച നഹേതു ധമ്മോ ഉപ്പജ്ജതി ഹേതുപച്ചയാ”തിആദിനാ **ദുകപട്ഠാനേ** ച, “ഹേതും കുസലം ധമ്മം പടിച്ച നഹേതു നകുസലോ ധമ്മോ ഉപ്പജ്ജതീ”തിആദിനാ **ദുകതികപട്ഠാനേ** ച, “കുസലം ഹേതും ധമ്മം പടിച്ച നകുസലോ നഹേതു ധമ്മോ ഉപ്പജ്ജതീ”തിആദിനാ **തികദുകപട്ഠാനേ** ച, “കുസലം സുഖായ വേദനായ സമ്പയുത്തം ധമ്മം പടിച്ച നകുസലോ നസുഖായ വേദനായ സമ്പയുത്തോ ധമ്മോ ഉപ്പജ്ജതീ”തിആദിനാ **തികതികപട്ഠാനേ** ച, “ഹേതും സഹേതുകം ധമ്മം പടിച്ച നഹേതു നസഹേതുകോ ധമ്മോ ഉപ്പജ്ജതീ”തിആദിനാ **ദുകദുകപട്ഠാനേ** ച ഹേട്ഠാ വുത്തനയേന സബ്ബേന പകാരേന പാളിനയോ വേദിതബ്ബോ. ഇദം കുസലാദീനം ധമ്മാനം പച്ചയത്തം അപ്പടിക്ഖിപിത്വാ പച്ചയുപ്പന്നാനം കുസലാദിഭാവപടിക്ഖേപവസേന പവത്തത്താ ധമ്മാനുലോമപച്ചനീയപട്ഠാനം നാമ ജാതം. തത്ഥ ഹി **കുസലം ധമ്മം പടിച്ചാ**തി കുസലസ്സ പച്ചയഭാവവിധാനം. **നകുസലോ ധമ്മോ ഉപ്പജ്ജതീ**തി കുസലസ്സ പച്ചയുപ്പന്നഭാവനിവാരണം, തസ്മാ “കുസലേ ഖന്ധേ പടിച്ച ചിത്തസമുട്ഠാനം രൂപ”ന്തിആദിനാ വിസ്സജ്ജനം വുത്തന്തി വേദിതബ്ബന്തി ഏവമേത്ഥ അനുലോമപച്ചനീയപട്ഠാനേ -

“തികഞ്ച പട്ഠാനവരം ദുകുത്തമം,
ദുകതികഞ്ചേവ തികദുകഞ്ച;
തികതികഞ്ചേവ ദുകദുകഞ്ച,
ഛ **അനുലോമപച്ചനീയമ്ഹി** നയാ സുഗമ്ഭീരാ”തി. -

വുത്താ ഛ നയാ വേദിതബ്ബാ. പച്ചയവസേന പനേത്ഥാപി ഏകേകസ്മിം പച്ചയാനുലോമാദീനം ചതുന്നം ചതുന്നം നയാനം വസേന ചതുവീസതിനയപടിമണ്ഡിതമിദം ധമ്മാനുലോമപച്ചനീയപട്ഠാനന്തി വേദിതബ്ബന്തി അയം **അനുലോമപച്ചനീയപട്ഠാനനയോ**.

പച്ചനീയാനുലോമപട്ഠാനേ “നകുസലം ധമ്മം പടിച്ച അകുസലോ ധമ്മോ...പേ॰... നകുസലം ധമ്മം പടിച്ച അബ്യാകതോ ധമ്മോ ഉപ്പജ്ജതി ഹേതുപച്ചയാ”തിആദിനാ **തികപട്ഠാനേ,** “നഹേതും ധമ്മം പടിച്ച ഹേതു ധമ്മോ ഉപ്പജ്ജതീ”തിആദിനാ **ദുകപട്ഠാനേ** ച, “നഹേതും നകുസലം ധമ്മം പടിച്ച ഹേതു അകുസലോ ധമ്മോ...പേ॰... ഹേതു അബ്യാകതോ ധമ്മോ ഉപ്പജ്ജതീതി”ആദിനാ **ദുകതികപട്ഠാനേ** ച, “നകുസലം നഹേതും ധമ്മം പടിച്ച അകുസലോ ഹേതു ധമ്മോ...പേ॰... അബ്യാകതോ ഹേതു ധമ്മോ ഉപ്പജ്ജതീ”തിആദിനാ **തികദുകപട്ഠാനേ** ച, “നകുസലം നസുഖായ വേദനായ സമ്പയുത്തം ധമ്മം പടിച്ച അകുസലോ സുഖായ വേദനായ സമ്പയുത്തോ ധമ്മോ...പേ॰... അബ്യാകതോ സുഖായ വേദനായ സമ്പയുത്തോ ധമ്മോ ഉപ്പജ്ജതീ”തിആദിനാ **തികതികപട്ഠാനേ** ച, “നഹേതും നസഹേതുകം ധമ്മം പടിച്ച ഹേതു സഹേതുകോ ധമ്മോ ഉപ്പജ്ജതീ”തിആദിനാ **ദുകദുകപട്ഠാനേ** ച, ഹേട്ഠാ വുത്തേന പകാരേന പാളിനയോ വേദിതബ്ബോ. ഇദഞ്ച കുസലാദിധമ്മാനം പച്ചയത്തം പടിക്ഖിപിത്വാ തേസം പച്ചയുപ്പന്നഭാവഅപ്പടിക്ഖേപവസേന പവത്തത്താ ധമ്മപച്ചനീയാനുലോമപട്ഠാനം നാമ ജാതം. തത്ഥ **നകുസലം ധമ്മ**ന്തി കുസലസ്സ പച്ചയഭാവനിവാരണം. **അകുസലോ ധമ്മോ ഉപ്പജ്ജതീ**തി അകുസലസ്സ ഉപ്പത്തിവിധാനം. കുസലം പന പടിച്ച കുസലസ്സ ഉപ്പത്തിഅഭാവതോ “കുസലോ ധമ്മോ ഉപ്പജ്ജതീ”തി അവത്വാ “അകുസലോ ധമ്മോ ഉപ്പജ്ജതീ”തി ലബ്ഭമാനപദവസേന വുത്തം. കുസലം, ഹി അകുസലം, അബ്യാകതം വാ സഹജാതപച്ചയം കത്വാ ഉപ്പജ്ജമാനോ കുസലോ നാമ നത്ഥി, തസ്മാ അകുസലസ്സ ച അബ്യാകതസ്സ ച വസേന ദേസനാ കതാ. ഏവമഞ്ഞത്ഥ. ഏവമേത്ഥ ധമ്മപച്ചനീയാനുലോമപട്ഠാനേ -

“തികഞ്ച പട്ഠാനവരം ദുകുത്തമം,
ദുകതികഞ്ചേവ തികദുകഞ്ച;
തികതികഞ്ചേവ ദുകദുകഞ്ച,
ഛ **പച്ചനീയാനുലോമമ്ഹി** നയാ സുഗമ്ഭീരാ”തി. -

വുത്താ ഛ നയാ വേദിതബ്ബാ. പച്ചയവസേന പനേത്ഥാപി തികപട്ഠാനാദീസു ഏകേകസ്മിം പച്ചയാനുലോമാദീനം ചതുന്നം ചതുന്നം നയാനം വസേന ഏകേന പരിയായേന ചതുവീസതിനയപടിമണ്ഡിതമിദം ധമ്മപച്ചനീയാനുലോമപട്ഠാനന്തി വേദിതബ്ബന്തി അയം **പച്ചനീയാനുലോമപട്ഠാനനയോ**.

ഏവമിദം ഭഗവതാ അനുലോമപട്ഠാനാദീസു ചതൂസു ഏകേകസ്മിം പട്ഠാനേ തികദുകാദീനഞ്ഞേവ ഛന്നം ഛന്നം നയാനം വസേന ചതുവീസതിനയപടിമണ്ഡിതം സമന്തപട്ഠാനമഹാപകരണം ദേസിതം. പച്ചയവസേന പനേതേസു ചതുവീസതിയാ പട്ഠാനേസു ഏകേകസ്മിം പച്ചയാനുലോമാദീനം ചതുന്നം ചതുന്നം നയാനം വസേനേതം ഛന്നവുതിനയപടിമണ്ഡിതം ഹോതി, ധമ്മവസേനേവ ചേതം പകരണം ചതുവീസതിസമന്തപട്ഠാനം വുത്തന്തി അയമേത്ഥ വിഭങ്ഗനയോ.

മോഹവിച്ഛേദനിയാ അഭിധമ്മമാതികത്ഥവണ്ണനായ

പട്ഠാനമാതികത്ഥവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

നിഗമനകഥാ

ഏത്താവതാ ച -

൧. മാതികായാഭിധമ്മസ്സ, ആരദ്ധാ അത്ഥവണ്ണനാ;
മോഹവിച്ഛേദനീ നാമ, യാ സാ നിട്ഠമുപാഗതാ.

൨. നിട്ഠം യഥായം സമ്പത്താ, ലജ്ജീഹി അഭിപത്ഥിതാ;
സബ്ബേ നിട്ഠം തഥാ സന്താ, സമേന്തു സുമനോരഥാ.

൩. യോ ഗമ്ഭീരോ സസാദീനം, സമുദ്ദോവ ഭയാവഹോ;
കാലേസ്മിം ധീമതഞ്ചാപി, അപി ഗന്ഥാവലോകനേ.

൪. പഠമന്തരധാനസ്സ, അഭിധമ്മസ്സ തസ്സ യം;
സിലാലേഖാ നിധീനംവ, ധമ്മത്ഥാനം പകാസികാ.

൫. നാവാ വിയ സമുദ്ദസ്സ, സുഖോതരണപദ്ധതി;
പാളിഅട്ഠകഥാ ചേസാ, പരിസുദ്ധാ അനാകുലാ.

൬. നയതോപി അവിക്കിണ്ണാ, അസംകിണ്ണാ നികായതോ;
യതോ സക്കച്ച സോതബ്ബാ, സദ്ധമ്മട്ഠിതിയാ സതാ.

൭. സദ്ധമ്മട്ഠിതികാമേന, അനത്തുക്കംസനാദിതോ;
മയാപി വണ്ണയന്തേന, രചിതാ സുദ്ധചേതസാ;
തേത്തിംസഭാണവാരായ, പരിമാണേന തന്തിയാ.

൮. മാതികാവണ്ണനാ യാ സാ, യാവ നിട്ഠം യഥാബലം;
സബ്ബത്ഥസങ്ഗഹാ ഏസാ, അനാകുലപദക്കമാ.

൯. യം പത്തം കുസലം തേന, പത്വാ സമ്ബോധിമുത്തമം;
നിട്ഠം പാപേയ്യമഖിലേ, പാണിനോ ഹിതചേതസാ.

൧൦. നാനാജനാധിരമണീയതരസ്സ,
ചോളരട്ഠസ്സ ഭാരമധിവാഹകുലന്ധരസ്സ;
കാവേരിപൂതസലിലേന ഹിതാലയസ്സ,
രാജാധിരാജവരവംസസുപീണിതസ്സ.

൧൧. മജ്ഝമ്ഹി ചോളകകലങ്കനിഭേന മഗ്ഗം,
പൂരം വിസാലവിഭവേഹി മഹാകുലേഹി;
പാകാരചക്കപരിഖാഹി ച ഗോപുരേഹി,
യുത്തം ജനാകുലസുസജ്ജിതരാജമഗ്ഗം.

൧൨. സബ്ബൂപഭോഗപരിഭോഗധനേഹി നാനാ-
വണ്ണേഹി പുണ്ണവിവിധാപണികേഹി സോഭം;
ചോളാധിനാഗപുരനന്ദനനാഥഭൂതം,
യേ തത്ഥ സോഗതവിഹാരവരാഭിരാമാ.

൧൩. തേസം മുഖേ ജനമനോഹരസത്ഥുബിമ്ബ-
സമ്ഭാവിതേ മഹതി സജ്ജനമാനനീയേ;
വിജ്ജാലയേഹി ഉദയാചലസന്നിഭേഹി,
കേലാസകൂടസിഖരോപമചേതിയേഹി.

൧൪. പാസാദഹമ്മിയവരേഹി ച മണ്ഡപേഹി,
ജമ്ബമ്ബതാലപനസാദിതരാവലീഹി;
നന്ദോപനന്ദഭുജഗസ്സ വരസ്സ ഭോഗ-
ചക്കാവലീസമസുധാകതഗോപുരേഹി.

൧൫. യുത്തേ വിസാലസികതാസിതമാളകേഹി,
യുത്തേ സുസീലയതിസങ്ഘനിസേവിതമ്ഹി;
കല്യാണകമ്മനിരതേഹി ഹടൂപഹാരേ,
നാഗജ്ജുനവ്ഹയവിഹാരവരേ വസന്തോ.

൧൬. നാമേന യോ ധുതധരഗ്ഗസമാനനാമോ,
ചന്ദോവ പാകടനഭോദിതവീതപങ്കോ;
സത്ഥന്തരേസു നിപുണോ പിടകത്തയേ ച,

വാദീഭയൂഥവിപിനേ മിഗരാജലീലോ.

൧൭. യോ സാഗരോവ ന വിലങ്ഘതി സീലവേല-
മപ്പിച്ഛതാദിഗുണസാരവിഭൂസിതത്തോ;
ജോതേതി സാസനമലം നിഖിലം ജഹന്തോ,
സക്കച്ച ധമ്മവിനയം പരിദീപയന്തോ.

൧൮. തേനാഭിധമ്മപിടകണ്ണവവിപ്പകിണ്ണ-
സാരത്ഥരത്നനികരേവ സമുദ്ധരിത്വാ;
സമ്മാപജാനഗളലങ്കരണായ **മോഹ-**
വിച്ഛേദനീ വിരചിതാ രതനാവലീ യാ.

൧൯. സായം പഭാസതു സുകിത്തിവിരാജമാനാ,
ധമ്മേസു മോഹതിമിരം വിനിഹച്ച സമ്മാ;
ആഭാതു താവ ജിനസാസനജോതി യാവ,
വത്തിസ്സതിസ്സ ജനതാഹിതമാവഹന്തീ.

ഇതി ചോളരട്ഠേ **മഹാകസ്സപത്ഥേരേന** വിരചിതാ

മോഹവിച്ഛേദനീ നാമ

അഭിധമ്മമാതികത്ഥവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.